

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28

27

Handwritten notes and markings, possibly including the number 27.

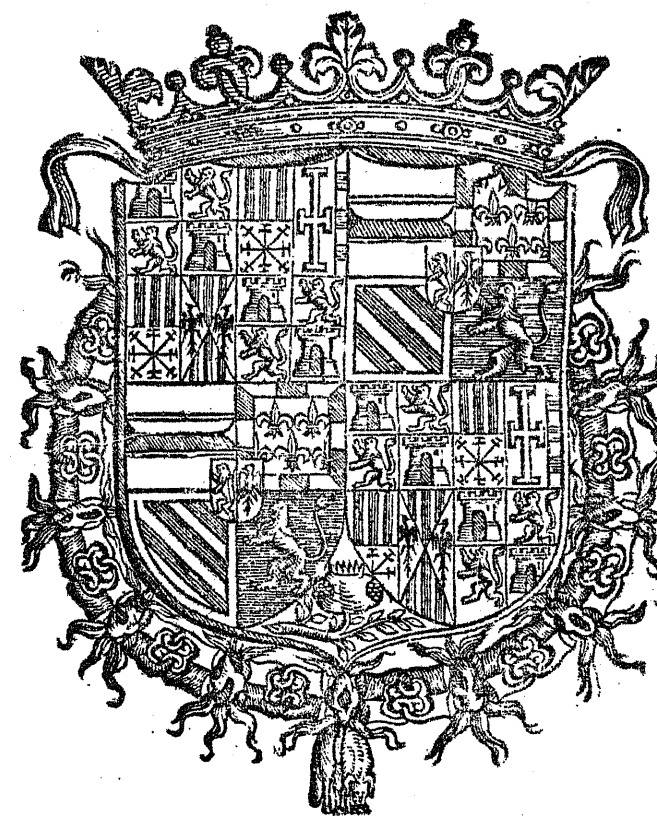
2 400 40 MADE IN SPAIN

AD PHILIPPI SE-
CVNDI HISPANIARVM
CATHOLICI REGIS, PHILIPPVM FI-
lium Principem, ac longinqua nostrorum hominum
nauigatione nuper reperti orbis hæredem,

*DIALOGVS DE TRIPLICI BO-
no et vera hominis nobilitate, qui Philemon inscribitur,*

IACOBO TAPIA ALDANA AVTHORE.

ADDITVS EST RERVM PRÆCIPVE
memoria dignarum locupletissimus Index in illorum gratiam, qui negotijs va-
rijs districti, vniuersum nostrum opus ex sententia animi
perlustrare nequibunt.

Cum Privilegio Catholici Regis

SALMANTICÆ,

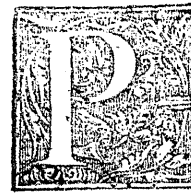
Excudebat Cornelius Bonardus.

Anno. M. D. LXXXVIII.

EL REY.

OR quanto por parte de vos el Licenciado Diego de Tapia Aldana, del habito de Sanctiago del conuento de Vcles, nos ha sido hecha relacion que vos auades compuesto vn libro intitulado Triplici bono & vera hominis nobilitate, en tres tractados, como lo hizo Ciceron: en el qual auades passado mucho trabajo y gastado mucha parte de vuestra hacienda, atento lo qual nos pedistes y suplicastes os mandassemos dar licencia y facultad para le poder imprimir y veder en estos Reynos por tiempo de veynete años, o como la nuestra merced fuese, lo qual visto por los del nuestro consejo. Por quanto en el dicho libro se hizo la diligencia que la pregmatica por nos nueuamente hecha sobre la impresion de los libros, dispone fue acordado que deuiamos mādardar esta nuestra cedula para vos en la dicha razon, e yo tuue lo por bien, y por la presente vos damos licencia y facultad para que vos o la persona que vuestro poder ouiere, y no otra alguna podays hazer imprimir el dicho libro que de suyo se haze mención en estos nuestros Reynos de Castilla, por tiempo y espacio de diez años primeros siguientes, que corren y se cuentan desde el dia de la data della en adelante, fopena que qualquiera persona o personas que sin tener para ello vuestro poder le imprimiere o vendiere o hiziere imprimir o vender, pierda toda la impresion con los moldes y aparejos della, y mas incurra en pena de cinquenta mil marauedis cada vez que lo contrario hiziere: la qual dicha pena sea la tercia parte para la persona que lo denunciare, y la otra tercia parte para el juez que lo sentenciare, y la otra tercia parte para la nuestra camara y fisco, con tanto que todas las vezes que ouieredes de hazer imprimir el dicho libro durante el dicho tiempo de los dichos diez años, le traygays al nuestro consejo juntamente con el original que en el se vio, que va rubricada cada plana y firmado al fin del de Miguel de Ondarça çauala nuestro escriuano de camara de los que en el nuestro consejo residen, para que se vea si la dicha impresion esta cõforme al original y se tasse el precio porque se ha de vender cada volumen, fopena de caer e incurrir en las penas contenidas en la dicha pregmatica. Y mandamos a los del nuestro consejo y a otras qualesquier nuestras justicias destos nuestros Reynos que guarden cumplan y executen esta nuestra cedula y lo en ella contenido. Fecha en Aranjuez a 9. dias del mes de Mayo de 1583. años.

YO EL REY.

Por mandado de su Magestad.

Antonio de Erasso.

Errata sic corrigito

pag. 3. col. 2. verf. de felicia, lege felici. & v. quo. feliciusque quaq; .l. felici vsque quaq; p. 4. c. 1. v. te & pro
pinquam, l. & viciorum propinquam p. 5. c. 1. v. mul. memoria, l. memoria p. 11. c. 1. v. con. nouenur, l. moue-
mur p. 15. c. 2. v. hu. si, l. sit p. 16. c. 1. v. lo. dignis, l. dignos p. 19. c. 1. v. lip. tanti, l. tanta p. 20. c. 1. v. fa. rimari, l. ri-
mati p. 21. c. 1. v. qui. expectis, l. expectes p. 25. c. 1. v. sti. fragantes, l. fragantes & c. 2. v. gi. confilio, l. concilio
p. 26. c. 1. v. iucunde ac libens, l. iucundo libens & c. 2. v. mi. Quidq; .l. Quid: quod & v. hu. iuri, l. iuri p. 27. c. 2.
v. uat. praesentiam, l. praesentium p. 28. c. 2. v. pro. nobilitate, l. mobilitate p. 30. c. 1. v. fo. nunquam prudenter,
l. nunquam. Prudenter p. 31. c. 1. v. quid. iactatus, l. iactastis p. 33. c. 1. v. ei. audebam, l. audebant. & v. va. tam,
l. tum & v. ta. ista, l. ita p. 34. c. 2. v. ra. quorum, l. quorum & v. quid. agit, l. ager p. 36. c. 2. v. bi. Pyrronis, l. Pyr-
rhonij p. 39. c. 1. v. cer. pecularia, l. peculiaria & v. ctum. duximus, l. ducimus p. 41. c. 2. v. tu. iura, l. iure p. 42. c.
1. v. non. illius, l. vllius p. 43. c. 1. v. industria, l. industria & v. suo. sepsissime, l. pessime p. 46. c. 1. v. dens. exultan-
tis, l. exultantis p. 48. c. 1. v. tio. cui, l. qui & c. 2. v. sti. confirmatione, l. conformatione p. 51. c. 2. v. esse & ea, l. &
cam & v. fortuite, l. fortuito. p. 52. c. 2. v. pho. Dæmonij, l. Demon p. 54. c. 1. v. quit. humanitas, l. humanitatis
p. 55. c. 2. v. pra. aliqua, l. aliquid p. 56. c. 1. v. ob. illa, l. ille p. 57. c. 2. v. cict, l. ster p. 58. c. 2. v. hi. curuncula, l. carum
culæ p. 60. c. 1. v. sta. plerumq; .l. plerorumque p. 61. c. 1. v. di. vultum, l. cultum & v. ve. hominem, l. hominum.
p. 63. c. 2. v. ram: propterea que, l. propterea quod p. 65. c. 1. v. bis. virtutem, l. virtute p. 69. c. 1. v. par. ipsa, l. ipio
& c. 2. v. ali. est, l. esse & v. gir. pænā, l. poëtam, & v. sed. dicerunt, l. diceret. p. 70. c. 1. v. pra. gubernatione, l. gu-
bernatione p. 72. c. 2. v. ei. expungi, l. expungi. p. 76. c. 1. v. ne. esse, l. ecce p. 77. c. 1. v. est. stoicum, l. & stoic-
cum. & c. 2. v. hæc. splendide, l. splendide. p. 84. c. 1. v. & arbitris, l. arbitrij. & c. 2. v. si. vita, l. vitæ. p. 85. c. 1. v.
be. in, l. ni. & c. 2. v. plo. ipso, l. ipso. p. 86. c. 1. v. futuros, l. futuras. & c. 2. v. mo. illum, l. illi. p. 87. c. 2. v. no. vt extin-
ctum, l. inextinctum. & v. est. agit ante, l. agitante. p. 88. c. 2. v. nic. hic, l. sic. p. 89. c. 1. v. non. ebullientem, l. ebul-
lientem. & c. 2. v. vi. magna, l. magno. p. 91. c. 1. v. ste. terribilium, l. vltimum terribilium. p. 92. c. 1. v. mor. Aë-
dea, l. Medea. p. 93. c. 1. v. in. misero, l. miser. p. 96. c. 2. v. vi. vim, l. in. p. 97. c. 2. v. ne. habere, l. habero. & v. aus.
pecunia, l. pecunæ. p. 99. c. 1. v. stas. intelligis, l. intelliges. p. 100. c. 2. v. stu. nobis, l. vobis. & v. mi. redditis, l.
redderis. p. 102. c. 1. v. fam. viros ad, l. ad viros. & v. me. ait, l. aut. p. 103. c. v. per. finis, l. fines. & c. 2. v. po. Ioui, l.
Ioni. p. 106. c. 1. v. eri. emitteretis, l. amitteretis. & c. 2. v. ai. errore, l. errorem. p. 107. c. 1. v. qua. malitia, l. vitio-
sa. p. 108. c. 2. v. siz. dicere, l. decidere. p. 109. c. 1. v. esse. perspicerent, l. perspiceret. & c. 2. v. rit. atque, l. idque. &
v. nullas ipse literas, l. nullam ipse literam. & v. q. Calcedemonium, l. Calcedonium. p. 110. c. 1. v. tur. profecto,
l. profecta & c. 2. v. que. virtutis, l. virtutes. p. 111. c. 2. v. de. confectatur, l. confectantur. p. 112. c. 2. v. ctu. vesti-
gio, l. e vestigio. p. 114. c. 1. v. mi. bonum esse, l. bonum existimant esse. p. 116. c. 1. v. lis. autus, l. alitus. p. 117. c. 2. v.
ria. vegetatione, l. vegetationi. p. 118. c. 2. v. Ninc. l. Hinc. & v. nitimur, l. nituntur. p. 119. c. 1. v. qua. Echylus, l.
Eschylus. p. 120. c. 1. v. esse. lianetur, l. limatur. & v. in. ipse, l. ipse. & c. 2. v. nis. nouis, l. nobis. p. 124. c. 2. v. iu-
paupertate, l. paupertari. p. 125. c. 1. v. cau. opinione que, l. opinio que. & c. 2. v. que. ratione, l. rationi. p. 127. c. 2.
v. re. meis, l. in eis. p. 131. c. 2. v. ne. flatiofa, l. flagitiofa. p. 132. c. 1. v. sim. malo, l. male. & c. 2. v. à. Et, l. Est. p. 133.
c. 1. v. be. vortis, l. noris, & c. 2. v. non. populos, l. populus. p. 134. c. 2. v. maiora, l. maiori. p. 135. c. v. nes in ea. cele-
ra, l. in se. lera, & c. 2. v. nihil. sepulchri, l. se pulchri, & v. si. labeas, l. habebas. p. 137. c. 1. v. num. nihil, l. mihi. p.
139. c. 2. v. per. tractus, l. pertractus, & v. ve. flagati simus, l. flagrantissimus, & c. 2. v. nec. quisque, l. quisquam. p.
149. c. 2. v. lens. ac no liens, l. amolient que, p. 150. c. 2. v. imbellium, l. imbecillium, p. 152. c. v. ob. penetrat, l. pe-
netret, p. 153. c. 1. v. Sy. sitijs, l. Silsitij, & c. 2. v. qua. opulentes, l. opulentos, p. 154. c. 2. v. tem. Ac, l. at, & v. ni.
diutiarum, p. 156. c. 2. v. opu. eircum scripta, l. eircum scripta, p. 158. c. 2. v. quod. perniciose, l. perniciosi, & v.
pra. plutos, l. Plutus, p. 161. c. 1. v. tins. expendere, l. expendero, & c. 2. v. te. dic, l. dici, p. 163. c. 1. v. scri. potente
l. potente, p. 165. c. 2. v. si. nullo, l. si nulli, p. 166. c. 2. v. se. vestigales, l. vectigales, p. 168. c. 2. v. eo. parentum. l. pa-
rentum, p. 269. c. 2. v. non. dixisse, l. didicisse, & v. vi. sibi ipse, l. mi ipse, p. 170. c. 2. v. ta. ac vna, l. hac vna, p. 171.
c. 1. v. non. parentem, l. parentum, p. 167. c. 2. v. sub. ipfas, l. sub ipsos, p. 177. c. 1. v. su. altetura parte, l. alterutri par-
ti. p. 178. c. 2. v. ran. elaborauit, l. elaborabit. p. 179. c. 1. v. pre. offirmani, l. affirmani, & c. 2. v. ne. Ne, l. Nec. p.
180. c. 1. v. honestatis nomen sit vel nomen iustitiae, l. honestatis nobis sit nomen, vel iustitiae. p. 181. c. 2. v. tio.
habita, l. Au. to. p. 182. c. 2. v. erat. succensus, l. succensens. & v. nutu que, l. nutu: & v. de. quem, l. quam. p. 184. c.
2. v. di. vita, l. visa. & v. ta. sit, l. sit. p. 186. c. 2. v. re. infelicitatis, l. in felicitatis. p. 187. in margine. de. catechismo.
l. de catachismo, p. 191. c. 2. v. tio. statu, l. status, p. 194. c. 2. v. quid. reges, l. roges, p. 203. c. 1. v. ven. euagatur.
l. euagatur. & c. 2. v. honore, l. honore, p. 204. c. 2. v. tran. nouis, l. nobis, & v. lo. potui, l. potuit, p. 206. c. 1. v.
pro. hortat vt cætus eris, l. hortatus vt cæteris. p. 210. c. 1. v. que. mō, l. non. p. 219. c. 1. v. quif. ipsa, l. ipse, p. 232.
c. 2. v. pra. auscultatoris, l. auscultatores, p. 244. c. 2. v. lo. Est, l. Et, p. 147. c. 2. v. to. horrificæ, l. horrificæ. p. 263. c.
1. v. cir. spartanarum, l. spartanorum, p. 265. c. 1. v. villa. dominatas, l. domi natas, p. 272. c. 1. v. vel. discendorum
l. dicendorum, p. 279. c. 1. v. Ignorandum est, l. Ignorandu est, p. 215. c. 1. v. vir. Reges, l. Rege.

TASSA.

YO Miguel de Ondarça cauala escriuano de camara del Rey nuestro Señor de los que residen en su
consejo, doy fe, que en la Villa de Madrid a diez y nueue dias del mes de Enero de mil y quinien-
tos y ochenta y ocho años, los señores del dicho consejo, auiedo visto vn libro intitulado de Triplici
bono ex vera hominis nobilitate, que compuso el Licenciado Diego de Tapia Aldana del habito de San-
tiago, que con licencia del consejo fue impresso y correcto por el corrector de Salamanca, tassaron a
tres maravedis y medio cada pliego del dicho libro, y mandaron que esta tassa se ponga al fin de cada
vn cuerpo del para que sepa el precio a como se ha de vender, y para que dello conste de pedimiento
del dicho licenciado Tapia, y mandado de los dichos señores di esta fe, En Madrid dia mes año suso-
dicho. En fe dello lo firme de mi nombre.

Miguel de Ondarça
cauala.

PHILIPPI SECUNDI CHRIS-
TIANORVM REGVM LONGE MAXI-
mi & Potentissimi Philippo Filio Principi hæredi meri-
tissimo & exoptatissimo.

Iacobus Tapia Aldana felicitatem perpetuam.

VETVS institutum est, iam inde à priscis tempori-
bus à maioribus usurpatum Christianorum prin-
ceps maxime PHILIPPE, vt qui erudienda ho-
minum vita amore: et fama dulcedine capti lucu-
brationes ingenij literarum monumentis proderent
tuntur: easdem semper principibus viris inscribat.
Quod nimirum scriptorū turba ab omni triplici de
nomine factitari cernas. Partim enim negotiū hoc sedulo nō pauci susci-
piunt, vt gratificetur eis qui de se sunt quam optimè meriti: vel, vt ab illis,
à quibus boni aliquid sperant, et industria fructum vident posse rependi,
gratiam ineant: partim vt auctoritate nominis tanti fulti à vitilitigato-
rum effrangi licentia, et improborum audacia sint tuti, atq; ab omni inui-
dia defensi. Hunc ego morem hereditario ceu iure à proavis acceptū hac
in parte sequi volens: cum meum fama nomen committere vellem vulgò
prolatis scriptis: et à vetustatis carie, et temporis cuncta carpentis situ as-
serere me quoad possem in lucem: non alia, ad obtinendum id, quod opta-
bam, efficax magis ratio visa est, quam si eū, quem nuper absolueram de
triplici bono et vera nobilitate dialogum (in quo multum à me et tempo-
ris est et laboris insumptum) consecratum tibi misissem in publicum.
Statim enim cogitare mecum cœpi, si tam excelsi nominis amuleto præ-
munitus liber noster in hominum manus veniret, tam inuerecunde au-
dacem neminem esse futurum; vt mordicus impeteret, quem fidei comif-
sum tua fouere ipse cœpisses. Primigeniam itaq; hanc animi mei scetur am-
statui tibi dicere: nō quod eam tanto esse principe dignam putem: sed quia
sim facile arbitratus, auspicijs ac ductu serenitatis tuæ tutissima mihi cun-
cta ab inuidis mox futura. Et si cæteri mortales (quibus copia est) suorum
fructuum libarent a prima ritè consecrant Deo: qui pecora, qui arua de-
dit, qui arbuta creauit. Cur ego tibi principi meo ingenij vel rudes primi-
tias non offeram, dicem, ac consecrem: qui instar illius cœlum terrasque

tuentis. Dei magnis parva compensare ac rependere possis? Quamquam autem mearum hoc primum virium sit specimen, atque ideo erratis venia possit dari, quod hac (quali acunquam erunt) ab experto sint lusae: elaboravi in eo tamen, ut reprehendi quam paucissimam possent. Id verò praestiterim necne, viderint alij: meum censere non sit. Unum affirmare possum (quod non admodum inuiti mihi lectores dabunt) me in illo componendo ex celeberrimis quibusque authoribus et maxime fama dignis non nisi praestantissimam mutuatum, atque optima semper sedulo fuisse secutum. Nam cum iam operi accinctus et maxime in altum progressus hoc, quicquid est operis non aliter in lucem edere decrevissem, quam celeberrimo isto celebritudinis tuae titulo condecoratum: dare operam cepi, ut illa tantum in medium adducerem, qua aetati tuae isti si non iam instituenda (id enim forte arrogas cuius iam vel superbum videatur cum tot magistris abudes, si quis tua ipse ad recta sponte morigerus) at confirmanda certe praecipue convenirent, et maiestate regia non indigna esse viderentur. Etenim cum aetatis tenera tyrocinio rudi non nisi honesta proponi debeant, et studia laudabilia, propterea quod diutiuscule illa animis inhareant, quae a teneris sunt imbibita: ea demum afferre summè studii, quae ad ingenij culturam, morumque honestatem plurimum valere sunt visa, et ad virtutum omnium notionem non leuiter adiuvare. Quarum et ipsarum honesto satellitio nisi sit undique principis vita munita, est profecto regno ipso nihil infelicius, ac ne imbecillius quidem quicquam. Nihil enim virtus unde abest aut felix esse, aut stabile potest. Cuius cum ad bene beatèque vivendum nulli non mortalium necessaria sint praesidia, atque omnium principi maxime: quod in sublimi admodum vita eius posita loco, cunctorum ad se oculos atque ora convertat, facile ut inde cuius imitatione sui principis in utramque partem actiones vita temperet, et mores effingat. Tibi Dei Optimi Maximi benignitate magnis imperijs et nato et alito (dum tenera adhuc aetas est) degustationem aliquam virtutis, ceu in convivio bellaria apponere sum conatus, cuius si eris pabulo frequenter usus, poenitentium nihil appetere possis. Multis enim illustri atque amplo regno potitis exitio fuit cupiditas animi effrans, et certis nullis mēs bonis acquiescēs. Nam cum hoc in opere fortuna sim, et natura etiam munera cuncta executus: in super atque animi divina bona complexus, quam priora illa duo levia sint, incerta, fragilia, caduca atque fugacia: quam praesens, quae ab animo proficiscuntur putere, sordereque debeant, non equidem inuii solum, sed

ex

ex historia omni aliter repetitis exemplis (nisi fallor) expressi ac ceu pincillo depinxi. Multa obiter de imperij gerendi ratione: deque administranda reipublica facultate à nobis dicta sunt, de Sapientia et Religione: de providentia divina: et de ea (quae vulgo fingitur, et ab ethnicis creditur est Dea) temeraria ac caca fortuna. Ut interim de assentatione vitanda (quae una pestis in aula saepe conspicitur) deque turpi amore fugiendo, cui pabula suppeditant opes, aliisque item non paucis commemorem nihil. Quae proculdubio omnia, non ipsa tantum multiplici rerum sylva, sed exemplorum etiam ubertate ac non infertili copia oblectare te poterunt, ac dulci quadam varietatis illecebra morari animum: et voluptate summa perfundere. Accedit eodem, de gloria nominis, et germana nobilitatis ratione in calce operis ex industria appensa particula, cuius facile lectio docebit nobilitatem veram ex sola animi nasci virtute. Atque ideo obscurum nullum esse putandum, quem egregia virtus animi collocans in rerum luce, passa latere non est. Quod licet tardi quidam ac desides, quorum animis placet ignavia, inficiari conentur: nunquam tamen illi negabunt, qui paternos titulos et à proavis acceptas imagines, non ipsi aliqua animi virtute exornarunt, et honestate insignierunt. Quibus certo scio, nobilitatem illam omnium maxime probari: cui non aliena, sed sua virtus ad gloriam opitulatur.

Nam quid imaginibus? quid auitis fulta triumphis

Atria? Quid pleni numerofo Consule fasti

Profuerint? Si vita labat? Perit omnis in illo

Gentis honos, cuius laus est in origine sola.

Sed est profecto nobilitati sanguinis tam excellens usque indoles ad virtutem, ut non illepide vulgo sit creditum in unoquoque nostrum pro natalium conditione, vitae plerumque actiones, solere pares existere. Id quod docere in Alcibiade nititur Plato, nobili quam obscuro feliciora esse ingenia asserens. Quod si verum est, cum nulla in terris generis tanta sit dignitas, ut regia possit maiestati conferri: debes tu quidem PHILIPPE Princeps maxime praestantia ista natura, et ingenij felicitate, quae tibi supra ceteros contigit longe maior indefesse semper niti ad veram gloriam: Domestici tibi sunt stimuli ad virtutem acerrimi, PHILIPPVS pater, iustissimus atque optimus Rex: dignitatisque regia laude omni cumulatissimus: sine Christiana religionis propaganda studium acre, sine orbis terrae patrocinium, quod vasta ditionis imperij eius penè est terminis circumscriptum,

* 3

quanta

quantum sit ab illo vigilantia animi et cura susceptum, velis inspicere. Et quae vel unus ad illustra facta vocabit, paternus avus Carolus, cuius si praecleara animi gesta consideres quid est, quod Gracorum vel Romanorum principum altere repetitis exemplis, te ad magnarum rerum laudem excitem atque cohorter: cum hic unus et bellicas et civiles illorum laudes excellentis generositate spiritus, atque omni virtutum genere intervallo magno post se reliquerit: ac modo quodam sublustres, obscuraque effecerit? Qui post Turcarum Imperatorem saepe fugatus: post Lutheranos attritos: post illorum insolentiam edomitam, qui tanti principis maiestati obloquētes, felici ipsius imperio insidiosae obsistere conabantur: spatiosa admodum, opulentaque ditio. PHILIPPO patri tuo (quem tantarum rerum sustinenda moli non esse imparem noverat) ultro delatis habenis: bonorum omnium fonti, et imperij largitori summo Deo, invicta dicavit pectora. Ut, qui terrarum in orbe omnium victor extiterat: difficili de se (quod unum erat extremum, victoria triumpho parto: divinum erga Numen pietate animi sola victus esse videretur) Christi Optimi Maximi alumnus supplex effectus. Quid iam de Maximiliano Casare materno avo tuo, Ferdinandoque, ut pro avo Casare dicam; quorum excellens virtus animi, clarorum virorum insculpta pectoribus, et doctorum hominum celebrata literis aerrat atque ipsius mandata monumentis, interire non poterit? Quibus te tam heroica stirpis clarissimum germen, praeberere velis, ut simile profecto obnixè precarer: nisi in studio verae laudis, nulli unquam cedere passi, Casare iratio sanguinis, et Christiana reipublica commune votum et sibi et nobis de te, optatis longè maiora facile pollicerentur. Sed humane precari si licet (angustiora exoptante voto) precamur quidem ut Dei omnipotentis timore et singulari dote iustitia (qua Christiani populi commissam sibi gentem) pietatis vero in officio religiose ac sanctè continet, cuius sumus omnes anxie de vita solliciti, PHILIPPUM patrem referas: felicitate verò generosi et pij animi, paternum (quem diximus avum) Carolum Quintum effingas. Maiora invenire rudi, abundè hac mihi tuarum summa sit laudum. Sed na ego stultus, qui minime cessantè verbis ad virtutem instigem? cum praesertim insigni procerum ex numero, patris imperio delectum Gometium ab Auila Marchionem Velada Rectorem domi habeas singulari animi prudentia virum, et regijs artibus instructissimum, institutoremque etiam Garciam à Loaysa multarum artium cognitione nobilem: à quibus (qua illorum animi virtus est) mentè si advertere libeat,

cen

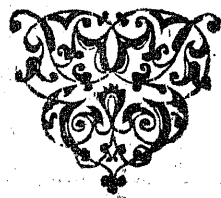
cen ex limpidissimo fonte praestantiora nostris monitis praecepta possis haurire. Unum tamen est, quod officiosi animi erga te mei singularis quaedam observantia, et amoris magnitudo me tibi cogit praecipere: ut in administratione ipsa regni (instabilitatis humanarum rerum memor, et à quo imperium tantum acceperis recordatus) Deo Optimo Maximo fidelis et gratus sis. Sic enim mihi persuadeo, sic statuo, sic sentio: Pietatem animi erga Deum, virtutum omnium fundamentum esse, ac summa in homine felicitatis auspiciū. Tum etiam illud moneo, ut charitate patriae et subditorum amore generosam tui animi usquequaque mentem imbuas. Quibus ad imperandum artibus si instructus accesseris, casu omni humanorobustior et valentior effectus: quod speres in caelo premium ingens: interris verò (caduca potestati disprovides) nihil erit quod statum tuam metis conturbet, vel magnopere pertimescas. Sed hac à paedagogis magistrisque, tuis et copiosius audies et crebrius. Quos nimirum tanto principi instituendo delectos necesse erit ijs rebus excellere, qua legitimi in administratione regni sapientum comprobata iudicio, omnium ore laudantur. Quorum si praeceptis acquiescens, regalium artium momenta condiscens: rationi quam affectioni magis imperij fasces libens submiseris; in primis Rex ipse tui disciplina virtutis effectus, vasta in ditio regnare felix poteris, beata usque republica potiens. Beatas enim respublicas illas Plato existimavit, quarum sapientia studiosus tractat gubernacula. Reliqua, et secretior eius cura fuerit, qui eluendis animi sordibus, emaculandaque apud Deum vita, tibi constitutus praefectus, regij pectoris interiore conscientia perspecta, opportunè vulnere adhibita medicina ad pietatis te confestim vera munia, ac debita officia vocabit. Quo abs te munere suppliciter et sanctè suscepto, non dubitamus vel brevi cum Christiana republica (cuius humeris tuis multò pars maxima inclinata recumbit) praeclearissime actum iri. Neque enim fieri poterit, quin tam excellens et incomparabilis generis dignitas institutorum eius (cetero modo praeceptis instructa et informata doctrinis non aliquid spiret divinum, quod late undique fusam, spatiosaque patentem ditioem tuam felicem efficiat, atque beatam, teque adeo ipsum conspicui fama nominis in aeternum illustret. Sed sit iam modus: ne maiestatis regia vel praestantioris naturae (qua laudabili vi seminis transfundi solet in sobolem) fuisse videar oblitus. Restat extremum illud, ut in opere excipiendo voluntatem offerentis expendas: cui si in scribendo par me esse diligentia non potuit: sit tuus, qui esse facile potest, eidem amor par: benigne exci-

* 4 piens.

piens, quod est amāter oblatum. Si quidem haud dissimili in re excelsa vir-
 tus animi proculdubio maximè certitur. Itaq; nō iniuri a sapientissimi ro-
 ri asserunt, ut hilariter magna dare beneficentia regalis est proprium: sic
 et inter diu libenter conspere parua principino esse in decoro. Sic Persa
 ille Rex magnus. Artaxerxes à pauperculo vile munus malic purici pla-
 cide accepit: et à Sima rustico ex praterlabenti Cyro sumis d'cauis ma-
 nibus hancstani aquam, sicutq; datam dono, minime fastidiuit: utriusq; ho-
 minis non voluntate solum animi laudata, sed regis etiam honestata mu-
 nusculis. Recte vir sapiens non indigna rege arbitratus est illa munera
 qua ab animi puritate profecta, Diuis ipsis non ingrata acci disse sape vide-
 rat. Apud quos, qui familiaris rei angustia constricti, thura forte exhibe-
 re nulli poterāt mola tantum salsa lit ab ant. Cuius rei haud dignam agrico-
 la veteres, in sacrificijs Deorum peragendis Bacchoracemum: Cereri spi-
 cam: Palladi ramum semper frondentis oliua: ac sua tandem cuiq; Deo,
 ceu inuenti primitias dona offerebāt. Rati in exhibitione doni, longe ma-
 gis Deos ipsos puritate animi capi: quam inani aliquo sumptu, qui ex su-
 perbia gaza, nimis sape sit ab improbis. Quod cum ita se habeat: qua ex
 ingenij nostri tenui atq; hūmili casa literaria Xenia offerimus, placide
 qua so iam suscipe Princeps serenissime: ne ope tua nulla industria nostra
 confota, agri instar sterile scat, cui prudentis olim est agricola manus ad-
 emptā. Sed faciamus tandem iam modum. Celitudinem tuam Deus Op-
 timus & Maximus quam diutissime praestet incolumem: et ad eas,
 quas haftenus tribuit largè, virtutes illas animo infundat,
 qua ei cui natus, destinatusq; es, regno atq;
 imperio debentur.

(?)

PRÆ.

PRÆFATIO OPERIS: AD pium candidūque Lectorem.

VM multa sint à veteribus philosophis ma-
 gna adhibita cura ad erudiendā mortaliū vi-
 tam literarum prodita monimētis, & memo-
 ria cōmendata: nihil est tamen orationis illo
 genere illustrius atq; præstātius: quod de bo-
 ni maliq; natura, dignitatishq; vere ratione ab
 illis susceptū est. Cum enim prisca illi morta-
 les, qui ingenio cæteris præstare videbātur, virtutis & cognoscē-
 de & adipiscēdæ causa sese primū ad philosophandū cōtulissent:
 rati, hanc vnā viā ad benè beateq; viuendū homini esse veluti cō-
 pendiariā, eā potissimū discipline partē literis sunt illustrare orsi,
 quæ animi propensionē sui, studiūq; id, in quod maximè ferēban-
 tur, iuuare posset: atq; alijs, eiusmodi rerū cupidine ductis, viā ali-
 quā munire atq; aditū patefacere. Ita factum est, vt quod sapiētia
 quisq; studijs erat addictior, eò solerti⁹ & accuratius de omni vir-
 tutū vsu, functioneq; tractaret. Sed cū honestatis nondū cognita
 & intellecta natura, vis esset virtutis parū certa, atq; eius in obscu-
 ro oīs posita dignitas, fons est ab illis decōri splendide patefactus,
 vnde præstātia est virtutis cognosci cœpta, & quāti sit pretij atq;
 valoris ab omnibus dijudicatū. Tūc etenim primū cæperūt senti-
 re homines quāto is honore dignus esset habēdus, qui virtute pos-
 set cæteris antecellere. Cūq; hoc p̄priū virtutis sit, vt quē sit cūq;
 cōplexa nobile faciat, & autoritate verendū: omnesq; sic à natū-
 ra simus instructi, vt honoris ac laudis cupiditate sūma flagrem⁹,
 secutū illud est, vt honestatis amor, splendorq; virtutis oēs fermè
 puaserit, sed eos potissimè incenderit, qui mēte atq; animo valēt.
 Nā licet omnis humana natura ex corpore sit atq; animo colliga-
 ta supremi legislatoris imperio certa quadā lege ad tēpus indisso-
 lubili, quorū alterū tenere clauū debet, parere & obsequi alterū.
 Multi tñ ea sunt ingenij peruersitate, vt in ijs imperiū hoc præpo-
 sterè cōstitutū sit, & mentis munus indignè deprauatū, atq; adeo
 miserabiliter affectū. Ex quo fit, vt demersitāquā atq; obruti cor-
 porib⁹, sub ipso corporis sui tegmine delitescētē animi præstātia

★ 5 nequeant

nequeant intueri. Vbi enim semel sese eisdē turpiter addixere: ea tantū clara putant, atq; etiā præcipua maximè, quæ appetitū corporis explent, aut malefana aliqua voluptate titillant. Quæ proculdubio res honestatis fugā, ipsarūq; attulit virtutū desertionē. Nā cū adhuc modū affectis videri possit bonū nihil honestū: in his dūtaxat rebus elaborant, quæ deterrimæ sunt, & magnis cōtiguæ sceleribus, haud secus ad probitatis munia ubiq; hallucinātes, quā ad iubar solis nocturnę solēt aues. Vt enim illæ propter infirmā oculorū aciem vim lucis tantā sustinere non valētes, suos noctu volatus exercent. Sic improbi homines, & rebus dediti voluptarijs, difficultate virtutis exterriti, cuius (iuxta Hesiodiū carmen) plena omnis labore via est, partē illā animi rationis expertē spōte atq; vltro secuti, de repente truduntur in vitia, itineris molli illa quidē sed maximè fallaci prorsus alleciti planicie, cū asperitas potius omnino foret illa probanda, quæ fronte minata laborē mirā introrsum continet voluptatē, & in recessu lætitiā. Quò magis mirandū est, cū ad honestatē & iustitiā vniuersi simus nati, eius rei summè atq; auidē natura expetētes, tantū adhuc apud quosdā corroboratā tempore naturæ potuisse valere deprauationē, vt turpia honestis antetulerint, & virtutes vitijs semper posthabuerint. Cum præsertim ingenitæ hominū cupiditati resistēs, huiuscemodi videri possit violentū studium, q̄ sapiētes aiunt non esse solere diurnū. Quòd si nos natura non ad eā aliquo pacto animasset, & ad contraria declinanda ratione atq; intellectu munisset, esset profectò vitijs hominū quasi honestior quædā latebra cōstituta ipse naturalis instinct⁹, suo pte hominē ad mala pertrahēs genio. Liceretq; tūc demū liberius peccare cūctis, aut impuni⁹ (vt reor) certè: qđ vtrūq; diuinę humanęq; legis præscripto infamia notatū est, poeniq; dignis coercitū. Quod nunquā lex ipsa supplicio vel poena multasset: si propensione magis naturæ vehementi, quam animi nostri libera voluntate, flagitia, scelera vè ipsa vsquequaq; patrarentur. Quæ enim foret inciticia, edicto ne fiat cauere, quod sit homini prorsus ingenitum? ipsaq; à natura insitū? Ex quo cernere licet, amplum & excellēs quiddā inesse animis nostris, turpitudinis omnem speciem asiduē auersans auidē, atque studiose repellens: indignamq; nostræ iudicans mentis dignitate. Verun-

tamen

tamen accidit interdū, vt contagione vitiorū infectū egregium hoc, diuinūq; lumen animi, sui tanquā iuris & officij oblitū, extinctū, sepultumq; sit. Hinc perditorū scelere hominū violētia, fraus dolus, & iniuria nascuntur. Prauitatis hinc studia profecta, mētis habitū statione sua ita deturbant, vt in animantiū cunctorū principe, præter effigiē ipsam aliud nihil hominis intueri datum sit. At, quibus lumē hoc extinctū parū est, & sui cognita dignitas, rebus hi claris obeundis districti, à natura datū honestatis fomitem egregio collustrant opere: vitæq; summa in omnibus grauitate. Hinc & virtutes existunt, quæ mente minus captis (vt diuinus inquit Plato) mirabiles sui amores excitant. Quarū nimirū cōpotē & amari, & magni fieri tā conuenit, quā sensu animi vti intelligentiæ rationisq; participi. Quis enim tā est, vel peruersè malus, vel insigniter impudens quin perspiciat, si modò tantillū explicare velit cōtractā animi notionē, summa omnia laudū insignia deberi lumine isto præstanti, & mentis huiuscemodi altitudine prænitenti? Ab hoc siquidē iugi ceu quodā ex fonte decurrit, & profluit quicquid elatè, splēdidè, amplè, atq; magnificè ab homine in vita suscipit. Quas obres, hāc tantā generosi pectoris elationē, in clyto illo bene constitutæ naturæ lumine mētis incensam, quo sit cunq; in homine reperta, honorare par est: nō secus atq; illā rursus est fas contemnere: quæ temerario quodā corporis agitata impulsu in ea se fert, datque præcipitē, quæ honestatis & virtutis studio iustitiæque amori summo opere aduersantur, ac maximè repugnant. Nā, si ab animo sumus censendi (quemadmodū est prudentibus visum) summo is honore floreat necesse est, qui animi hac altitudine præcelluerit. Vnde illorum maximè liquet amētia, qui cū impressam animo virtutis habeāt notionē, & tanquā insculptā effigiē, quæ splēdore proprio satis refulgēs, vndiq; præstatiæ suæ ignaros esse nō sinit, de se tñ tā nequiter ipsi merentur, vt summis ceu tenebris præpediti corrūpant bonitatē naturæ, ad obiectā lucē de industria conuiuentes. Nihil neq; sui, neq; aliorū omnino habentes pensi. Nā & quā sequi, atque adeo cōsequi à vitijs auulsi, facile potuerunt, abijisse virtutem nō dolent, & quibus eius est fieri compotes datum, pro gratulatione inuidēt. Parum vtrobiq; reputantes, quām sit animi iniqui quod ab ipsis despica-

despicatui ducitur, summa vigilantia, cura, sollicitudine & laboribus ambienti nolle concedere, vrenti quasi oculo fascinantes, quæ despecta sibi, ab alijs sunt sudore, & sanguine empta. Quæ cum viderem ipse, simul & animo repetens quæ in vita homines bona sequantur maximè, vnde etiam fiat, vt imbecilla quorundam mens, ac prorsus ignara sui, leuium, caducarum, inconstantiumq; rerum copia & abudantia insolescat, quàm à vera deuiet orbita bonorum, & nobilitatis germanaratione. Cuius prætextu male sanis tume facta bonis, sine fine sibi ipsa blanditur, parū attendens, quid ipsa nobilitas sit, & cui tandem hominis parti tributa. Quæ bonorum vis, & virtutum qualis fructus; operæ pretium me facturum esse arbitratus sum, si quæ de his rebus lectione multa à doctissimis accepissem, meis ipse traderè ciuibus, atq; adeo cunctis discere volentibus: studiosorū hac in parte & laudabilem & veterè morè secutus, qui, quæ à maioribus suis vel annotata pulchrè, vel rectè inuenta acceperāt, posteris suis per manus tradiderūt, de suo interim addētes, quæ magnificè ipsi gesta vidissent, vel audissent dicta prudēter, eo veluti labore nō sibi minus gloriæ adferentes, quā alijs vtilitatis. Nā & exēplis maiorū inclytis ad virtutē eruditur vita minorū: & qui ea doctè literis cōplexi sunt, ingenij vera gloria sempiternaq; laude fruūtur. Quāquam autē mea ætas in ea tempora inciderit, quæ nō tam rectis ingenijs gloriam spōdet, quam sannas, inuidiāque promittit, istamē ego sum, qui nunquā arbitrer, relicta virtute, inuidiā esse placandam. Nam & laceratos ad vnū plerosq; scio scriptorū celebriū fuisse, & male suscepto liuore vetustate collapsō, virtutē tandē clarius enituisse. Quæ me profecto res alio qui indifertū, vel potius multū rudē mirificè animauit, & ad dicendū erexit. Magna enim spe foueor, quæ virtutis amore à me suscepta sunt, probatū iri probis: fiat licet ab improbis, fastidita; & maleuolis vituperata. Dialogū itaq; hūc de triplici bono & vera hominis nobilitate, Philippi Regis inclyti Philippo filio Principi, vt spero optimo atque felicissimo, hac de causa dicatum, quod amplissimi Regni hæredi futuro necessaria scitu multa contineat, scribere sum aggressus, non tam equidem scientiæ fides præstantia, vel ingenij magnitudine (quod vtrumque in me esse exiguum video)

deo) quam omnipotentis Dei diuino fretus auxilio, qui honestis & laudabilibus cœptis nunquā non aspirare solet cādide. Cuius ego ductus præcipuè numine difficilè planè rē, longèq; meis viribus disparem: stylo ac literis persequi sum ausus, pro cōperto habens nihil esse difficile posse, quod Deo sit auspice susceptū, nec leue quid præsidio cōtra hominis attētātū, ope vè nostrainceptū. Quapropter, Deum Optimum Maximum sapientiæ iugē fontē, patremq; legitimū sciētiae ter & amplius oro, vt ea me hoc in opere faciat potissimum sequi, quæ ad inserendam animis hominū virtutem plurimum habent ponderis: expurgandisq; sunt vitijs maximè accommodata. Quippe vitiorū labe omni defecato animo & in eo amore virtutis inferto, verorum actatū capax homo bonorū efficitur, ac sui mirè compos. Quem qui assequi nequeat foelicem mentis statum, lineæ bonorū triplici, & nobilitatis germanæ rationi intuendæ non magis erit aptus, quam ad discernēdam rerum gratiam, colorumq; discrimina cæcus idoneus. Siquidem intranquillus, & æger animus non minùs ab intūendo quid in re quaq; & veri & solidi sit hominem arcet, quam à ponderanda rebus insita venustate oculorum acies pristino videndi munere destituta, atq; lumine orbatā. Quod enim integer visus humano præstat corpori; hoc vitiorum fœce omni purgata & limpida mens suppeditat animo. Vtq; in illo siquid est vitiatum, diminutum ac minus redditum, pro veris falsō multa sæpe videmus: sic vitijs corrupta mēs pro synceris multa habet, quæ fucata ac falsa sunt, & prætextu palliata subdolo. Proinde ope omni conandum est, mentem vt nostram quā maximè limpida liberamq; præstemus, ne in amplexandis bonis (ex affectu noxio tanquā ex graui aliquo somno excita, resipiscensq; aliquando) sibi dicat imposturā factam esse. Nam cū externa subsidia, vel corporis, vehemēter homines moueant: quod illorum ~~est~~ plurimū vita cōmunis indi-geat, bonis animi mouētur pauci, ipsiq; ipsi claudō veluti pede ad illa sæpe gradiūtur. Cuius rei illa existimo causam, q̄ semel occupatus affectione praua animus, se ipse nequeat expendere, & sentire quibus egeat. Vel q̄ sit nihil difficilius (vt ait Cicero) quā ab oculorum consuetudine abducere mentis aciem: aut ita natura comparatum, vt in ea potius feramur, quæ corporeis aspiciamus oculis,

oculis, quorum ab omni obtutu vel sensu noster est semper animus exemptus. Vel quia inopiam animi & virtutum studiose ce-
lent homines, indigentiam corporis ferre non ita sustineant. Sed
siue hoc, siue illud est; Certè constat ætatis omnis memoria repe-
tita, & temporū subducta ratione oppidò paucos numero fuisse,
qui sese veris animi bonis addixerint, spretis fortunæ, vel corpo-
ris. Adeo diuina bonorū pars ab omnibus parui ducitur. Id ego
tacitus mecum contemplans, hunc sum Dialogum exorsus, dif-
fusum, vastumq; opus, sed fructuosa, & (vt spero) grata varietate
distinctum: ita, vt vicissitudo ipsa, rerum amœnitate quadã, vtili-
tateq; sua, lectionis quamlibet lógæ omne facillè eliminatura sit
tædium. In quo Philemonis partes mihi desumpsi: Nicetæ, ceu
alienas ad amicum delegaui. Scribere autem hoc potissimum ge-
nere ideo visum est, quòd personæ vicissitudo recreare auditoré
soleat, & tædium leuare legenti. Nam nouo velut cum persona
disceptatore renascente mirè animus erigitur, defessaq; mēs in-
cenditur. Quo quidem in opere multa à nobis sunt dulci varietatis
ex industria illecebra condita. Est enim persuasum Publij Mi-
mographi verissimam esse sententiam, qua ait.

Iucundum nihil est, nisi quod reficit varietas.

Quod si quis tã erit vel moroso animo, vel stomacho fastidioso,
vt quasi ciborum in conuiuio multitudine, sic & in opere legen-
do varietate rerum plurimum offendatur. Is à nostris mo-
neo temperet: & aliorum potius scripta sequatur.

Sed tempus monet Niceten vt audia-
mus operis exordia te-
xentem.

IACOBI TAPIAE ALDANAE DE TRIPLI- CIBONO, ET VERA HO- MINIS NOBILITATE Liber Primus.

SEPENVMERO mirari so-
leo, ó Phile-
mon, cum ea
sit animi no-
stri præstan-
tia, vt si mu-
nere suo rectè
fungatur, ho-
mo sit superis
par habendus,
vnde sit caligo: hæc mentibus nostris offu-
sa; quæ tam ipsarum oppressa turpiter dig-
nitate vim omnem nostram prostrernit &
abijcit, vt hominem animantium cuncto-
rum longè maximum ac verè principem,
à iustitia & ratione suæ mentis auulsum, lu-
ctifica quadam vitæ sorte; infra brutorum
infima vnũ deiecisse, videatur. Nam re-
vera, vitiorum ipsum atra nebula obdu-
ctum contemplari si libeât, ad ea, quæ verè
est natus; officia caligantem; cum Ho-
mero fortasse merito sit exclamandũ: Om-
nium quæ super terrã spirant, homine nihil
esse infelicitius; calamitosius atq; miserius.
Cum tamen à diuerso bona si sua nossêt, &
parere sedulo præscripto sibi muneri ac ra-
tioni voluisset: integræ incorrupteq; men-
tis elatione, qua est ornatus à supremo rerũ
artifice, naturæ, felicitatisq; nostræ, authore
vno tantũ excepto, altius nihil in terris, ni-
hil excelsius, aut sublimius possit excogitari.
Quod nobis ed magis moleste, grauiusq;
magis ferendum est: quòd maiori aliquo tor-
pore desidia; culpa nostra loco vulnere te-
merè patefacto: prostrernentis abijcientisq;
indignè sese animi: omne sibi vulnus ab illa
fuisse constat inflatum. Cuius nimirum sa-
nationi, si mens non læua fuisset, tanto nos
accuratius æcingi par fuerat: quanto animũ
corpore præstantiorè esse palam est. Maiusq;
ab illo, quàm ab hoc, periculum esse, si quis
fortè in ipsorũ morbis discutiendis, rectèq;
curandis sit negligens; qui verè homines

sunt, sentiunt omnes. Quid enim contemp-
tius? Quid abiectius? Quid despicabilis?
Quid præterea fœdus? Quid tetius? Quid
immanius? Quid perniciosius? eo fingi,
vel excogitari homine potest, qui libidini
prauæ inferuens temerè: functionum sua-
rum legitimo ac vero ordine per summum
nefas vel perturbato miserè, vel improbè
derelicto, à rationis præscripto desciscit: &
naturæ vera legè deficit? humanæq; planè
cõditionis, ac dignitatis oblitus, mentis ius-
tis parere non vult, cui imperium est omne
animi à natura tributum?

NAM CVM SVMMVS ille parens atq;
omnium conditor Deus beneficentia mag-
na vsus, intelligentiæ sit vim nobis, atq; acie
mentis largitus, insuper & rationis diuinũ
vsus dederit: quibus tã mirificis, diuinisq;
muneribus decorati ac fulti, creaturarum re-
rum omnium principatũ facile adipisci, &
à bonis mala possemus rectè secernere, & re-
rum latè intueri cuncta discrimina: singu-
lari quodam providentiæ dono & eximia
cuiusdam charitatis affectu diuinorum bo-
norum à Deo facti participes. Quarum pro-
culdubio dotium haud minus quidem ob-
sequi imperio decebat, quàm possessione
gloriarì, si concessa dignitate iure perfrui
vellemus. Hæreditatis nos interim tam spe-
ciosæ atq; opulentiæ possessores indigni: &
quasi in agro optimo & fertili parum indu-
strij, inutileq; coloni: ociose fluentes ra-
mos magistra falce amputare inscij: stoloni-
bus atq; fruticibus perniciosè vndiq; pro-
micantibus, denastari sensim atq; syluest-
cere, pretiosum hoc prædium mentis pati-
mur: noxiorum dum affectuum, cœu tempe-
statis aliquo impetu fauo rapti, possessione
præclara fundi inclyti deturbari, mul-
tari atq; exinaniri parte optima nostri, id
est libertate animi vera, atq; iudicio; nihil
pendimus. Quin potius tot hæc diuini mu-
neris beneficia, quæ tanquam veri boni in-
strumenta certissima in nobis est natura fo-

lens prudenter architectata: sic nos interdum elanguere desidia patimur, atque adeo vitij oppleri: nihil ut sit difficilius, quam illorum breue aliquod tenuerit; vestigium in homine indagare. Hinc animi tumultus miseri, & rerum summa peruersio exoritur. Quippe, ubi diuinitum illud rationis lumen flagitij est sepeliri atque opprimi conceptum: tranquillam animi praecones affectus protinus effeuerunt, statum mentis vndique conturbantes, tristiq; animum sollicitudine complent, ac damnosa variè iactura replent: hominemque totum sic misere affligunt humi: nihil ut iam sit in nobis inspicenda veritas, ut oportet, plane liberum: vel censura iustae peruium. Atque ideo luce hac incluta miser orbatus, adulterato mentis, ereptoque iudicio: in ea, quae concupita sunt, impetu caeco raptus, habens iam prorsus nil pensi, permiscet foede cuncta; prophanat atque peruertit: in exitum saepe suum perniciose illa conuertens, quae humano generi ab artifice sancto fuerant, salutaris cuiusdam opis, & remedij causa tributa. Hinc rationis amisso sceptro malefua voluptatis titillatione quadam foedissima illectus volutatur amens vitorum genere omni: discrimina illa rerum parum attendens, quibus turpia ab honestis, improba a bonis, noxia a salutaribus natura sapiens discreuit, distinxit, ac separauit. Ex quo fit, ut corrupti adulteratique sensus mollitudine praua victus in illa sepe manus iniiciat, quae deteriora sunt: specie recti deceptus. Nil siquidem, oppressa caligine mente, titubante animo, nutante corpore vitij, homo ille exterior qui vulgo dicitur, videre sani potest. Vitiosa sunt, & corrupta verè cuncta, ubi mens sana non est. Quid enim cum sanitate commune esse poterit, sine mente animo? sine vita corpori, sine acie oculo, videndi munere emuncto, contuendaque lucis officio prorsus inutili facto? Quocirca, non est profecto mirandum, si in habendo rerum delectu, eiusmodi hominum vana plurimum iudicia atque adeo falsa sunt. Malus enim examinando vero hospes esse solet affectus: estque iudicio meo, ut rectè putatur a multis, Iustitiae iniquus interpret. Qui si iam erit flatu aliquo turbatiori, constituti sibi a natura iuris terminos praetergressus, & rationis longius a meta diuisus, quid non designabit flagitij? quid non excitabit cladis? quid non tandem calamitatis, atque adeo stragis edet? sed cuncta, ni temperes, amico pa-

rum aequus: inimico malus iudex. Itaque fit, ut cum ad censendas res corrupti affectibus, vel emasculati delictis plurimum accedamus: & boni & mali sublato discrimine, quasi tepestatis aliqua maiore vi rapti, infano ipsorum estu fluctuantes, iudicij ac rationis immemores, bonis saepe mala anteponamus.

CVM IGITUR, bonorum quibusdam placeat esse triplex genus: idque ipsum subtili quadam ratione vnicum possit esse probari: quod ea, quae corporis, vel Fortunae bona creduntur, non semper bona sint, sed exitiosa plerumque, ni animi imperio regantur: tam nos tamen ad ea temere, & caeco turbide affectu rapimur, quae gradum postremum obtinent, ut humanarum rerum non ita peritis infima haec, quam diuina illa, quae ab animo profisciscuntur, & meliora esse: & potiora videantur. Quod in nobilitatis natura haud multo secus accidit. Nam cum origo vera eius ex animi virtute sit ducta: sic tamen a quibusdam interdum constituitur, ut manca possit atque adeo nulla videri, ni quasi Virtutis ipsius praesidijs septa, minusculis sit Fortunae vndique circumuallata. Quorum si late serpens vincet opinio praua, nec generosus aliquis animi conatus ad pulchra, nec stabile bonum aliquod, aut firma vlla putanda Nobilitas est. Nihil enim stare diutius potest, quod ex Fortunae pendet instabili leuitate. Quae & ipsa, ut puto, comperita parum: quasi nobilitatis effectrix, & bonorum largitrix plurimum, vulgo a multis expetitur. Quae ex contentiones parum sobria: opiniones prauae multae, turbulentissimi errores, & actiones vitae turpissimae proculdubio natae sunt. Quae cum ita se habeant, quae so, obtestorque te mi Philemon: ut quae his de rebus opinio tua sit, paucis expedias. Suscipe, oro, rogatu meo, hoc quicquid est oneris: Scio enim, si modo causam recipis, te id exactè praestare posse, quod in eiusmodi rebus multum sis, diuque versatus. P H I L. Ni compertum haberem quam sit turpe amicitiae detrectare onus, praesertim cum honesta rogeret: non deessent, sat scio, quae me excusare possent, idoneae causae multae. Sed neque in eo, quod mihi visus es valde appetere, accipies placide excusationem: neque ego in causa tali viri tanta vota morari, sint mihi licet famae discrimina subeunda, arbitror esse meum. Quid enim si leuandi magis causa laboris, quam ignorantiae aliquo

aliquo praetextu, desertum a me, quod efflagitas, esse causeris officium? sitque mihi velamento tali tempestiue obsequentis amici nomen ereptum, & excusationis latera omnia occlusa? Neque Hercle sedet animo intercedere tuis votis: grande etenim nefas duco, amico tibi quicquam negare petenti. Adeo me iam totum morum candor insignis, & animi virtus excellens, quae in te mirifice elucet, tibi deuinxerunt. Licet autem quod amor iubet, vetet ire conscientia, quae imbecillitatis propriae me admonens, intra pelliculamque, ut perhibent, verè continens, grandia tractare non sinit: quod tamen gratificer tibi, obluctari contra est visum, genioque vim inferre. Tu iam puto, quid ab eo qui inuita Minerua negotium suscipit, sperandum sit: videbis facile. NICESES qui se se & aduerfante & repugante natura negotijs temere inuoluit, impensam perdet, & operam. Nihil enim feliciter cedere potest, quod genio reluctantante suscipitur. Cuius rei non ignarus Apollonius ille rhetor Alabandensis, ut in Oratore scribit Cicero, cum discipulos mercede doceret: quos oratores pacto illo non posse credebat euadere, operam apud se diuinitus perdere non patiebatur: dimittebat namque, & ad quam quemque artem esse putabat idoneum, ad eam impellere atque adhortari solebat. Huius ego more haud equidem paterer, tantum abest ut postulare, a te ve contendere auderem de his ut rebus tractares, quae naturae tuae aut appositae parum, aut negatae viderentur. Sed praestantis magnitudo animi, & ingenij acumen excellens, quibus te vndique magnifice instructum video, de te nobis summa cuncta proculdubio pollicentur: multoque iubent sperare maiora. Quocirca vereor profecto, ne formidolosa ista conscientia nimium diffidentis sibi, praeclearam tui animi languefaciat industriam: & ingenij excelsi vires hebetet: quas nimirum rebus eiusmodi obeundis, non esse impares noui. Quare nihil est quod causeret, sed ad dicendum quam primum accingere. Nam de vi illata, ne Minerua conqueratur, periculum non est: quin his potius illa rebus saepe expergefit, ac modo quodam alitur. Non ne vides quantum cura, labor, industria, vigilantia: ipseque amor tandem ad facile consequendum, & potiendum id quod exoptes, habeant in vita momenti? Quam pro votis

saepe contingant, sint licet desperata ac nimis ardua, quae studiose affectes & cupias? quam illa contra tardè, vix, egre, raroque adeo cadant, quae languide sectere, parumque auide inquiras? En age, onus iniunctum suscipe. Vbi enim id eris cupidè & amanter amplexus, quae tibi in aggrediendo esse videntur aspera, mox tractatione ipsa, leuia tibi omnia, & facilia videbuntur. Cui quidem nostrae sententiae, ut Coriphæos illos nobiles sapientiae priscae praeteream Aristotelem atque Platonem, & Terentium & Tullium facile adstipulantur, quorum hic nihil tam esse difficile dixit, quin quaerendo possit inuestigari: ille, nihil tam esse facile, quin difficile fiat: si inuitus facias. Quocirca, honesta in re, quae difficultate cum aliqua, natura coniuncta est, generosa tibi est pectoris audacia utendum: & praecleari quod imponitur operis, grato ac fidenti animo, onus subeundum. P H I L. Pertrahis tu quidem in campum inexpertum equitem: sed tamen gerendum est mos. Verum ita geretur, ut intelligas, hanc mihi rem summè semper visam esse difficilem. Nam licet languore animi ingratisque susceptae res plurimum ingravescant: alacritate contra, saepe mitiores fiunt: & quam a principio difficultatem habere videbantur, exuant modo quodam procul posita asperitate: vereor tamen, ut tantarum rerum molitioni, dignoque exercitio, mens infirma sufficiat. Neque enim raro accidit, ut animum destituant vires. Nam si cupiditati nostrae pares animi neruuli responderent, nemo fraudaretur optatis: & qui elatione mentis incluta ad res maximas forent erecti: spei euentum sinistrum minimè experirentur. Sed profecto non est facile, quae ardentè expetis, exequi factis. Dicta enim semper facta reddere: generosumque felicia claudere sine conatum, humana maior est forte. Ut enim in alto soluenti, quamlibet perito nauatae pro arbitrio vela dare, saepe non licet: sic cupiditatis antennae, aduersi flatus subito tempestate suborta: secundioris instar aura spiritu suscepto, tanquam opportunè aliquo capto remigio, cursu, quo velis, dirigere, feliciterque quaque dextra moderari, non est humanum. Quo in loco animi notionem tui, quoad libeat, licet explices. Quis enim Iobi aduersis in rebus patientiam, quis Salomonis sapientiam, quis Adami scientiam, & spatia longissima vitae non sibi dari expetit? a quibus si mihi

exemplis etiam ad externa licet aditum patrefacere: quis certamine Martis non Hector aliquis, vel haberi cupit Achilles? Quis seueritatem Crassi, felicitatem Syllæ, constantiam Socratis, non magna optat animi alacritate? At succumbit strenuus ardor, felicitate parum viribus respondens. Non enim omnibus datum est tantam vel animi, vel ingenij consequi posse præstantiam. Itaque fit, ut quod tibi nimium sit facile, mihi contra plurimum videatur esse difficile: haud dissimiliterque alijs in rebus, quod tibi sit suscipere promptum, mihi sit refugere gratum, & vitare iucundum. Quamquam non diffitebor equidem, plurimum ad obtinendum, potiendumque valere: vehementer velle, id quod assequi cupias.

Præclare hoc perfectò, ut cætera Marcus Cicero,

Nihil est inquit amanti difficile.

Sed agam tandem, quod exigit: atque hinc certe dicendi auspicabor inititia.

A I S S A E P E numero mirari te, cum ea sit animi nostri præstantia, ut si munus suo dignè vellet fungi, homo sit superis par habendus, vnde sit mentibus nostris iniecta hæc & offusa caligo, quæ tam nos pessundat, proculcatque; cædè, ut maximè animantium cunctorum viles atque abiectos efficiat. Cuius profecto rei facilis est & in promptu responsio, à teque ipso haud ita dudum, (ut video) & considerata pulchrè & summa ratione perstricta. Nempe quod parum affectibus liberi, agendis rebus inuolui-mur. Insano enim affectionis turbidæ agitati impulsu dum sumus, exacti iudicij normæ locus nullus relinquitur: idcircoque ad censenda rerum merita ingenio plerumque turpiter hebescimus, ac valde animo sumus infirmo. Nam si lumen illud rationis, cuius radijs incensa mens verum & falsum videt, perturbationis ægritudine omni ab animo procul expulsa, turpitudinis labe defæcatum ac limpidum esset, & vitijs nullis oppressum, persoluta, quibus oportuit, vera premia cum essent, nimirum suos cuique rei legitimè constaret honos, nunquamque pro bonis temerè sumerentur illa, quæ vel vitiosa sunt planè, vel prætextu palliata fallaci, multorum cum magna clade virtutem emulantur. Nunc propter adulterati corruptelam iudicij, & propinquam stationem, quia ipsorum in confinio moralis virtus est posita, vicini mali contagione haud raro infecta, suo mens orbata lu-

mine, quasi hallucinabunda versatur in tenebris: in illa sæpe manus iniiciens, quæ voluptatem aliquam sensus corpori dum aduehunt, acerbum sibi virus & perniciem machinantur. Vbi enim sui obliuisci per vècordiam mens est cœpta, vili quodam & turpi famulatu, illi protinus fertire incipit parti, cui vera ac recta lege naturæ imperare debebat. Ex quo fit, contagione ut morbi infecta, illa cæteris anteponat & præferat: quæ desiderijs huius adimplendis natura magis videntur accommodata. Dum que non tam ruenti animo fultura, quam corpori pabulum quaritur, insolentia passus efferum, bruti instar animantis, largior cui victus exuberat, miserè cuncta deuastat. Hinc non tam sapientiæ ac veræ dignitatis splendor, quam Fortunæ dexter euentus: non tam consilium sanum, quam successus prosper rebus in improbis: non tam virtutes quam voluptates: non tam sobrius & moderatus animus, rei vbi quid deest, quam affluentia & rerum summa copia à corruptæ mentis hominibus communiter expetuntur: perinde quasi res aliqua externa generoso animo sit præstantior.

Aut opulentior vlla obuenire homini possit hæreditas, quam iudicij integritas, sedati pectoris quies, pax animi: & mentis miseris semper optata tranquillitas. Quarum nimirum rerum in compositis qui sunt moribus, atque improba vita præditi, penuriam magnam patiuntur. Perniciosa hinc temere, semel corrupto iudicio, stultitiæ vela panduntur. Architecatrix rerum Fortuna fingitur: & quasi res nostras illa temperet, passim ad illam confugitur. Laudatur verbis, exoratur precibus, placatur, donis: atque opinione dementium, ut à Plinio prudenter est dictum vitæ vtranque paginam facit. Hæc nobiles, hæc ignobiles vna putatur efficere. Diuitijs, inquit, Fortuna beat: diuites clari & illustres habentur, efficit ergo Fortuna nobiles. Paupertate eadem multos grauat, egestate pressos vulgus contemnit atque fastidit: ignobiles ergo hæc eadem vel maximè constituit. Est itaque in vtramque partem Fortunæ, scilicet magna vis.

S E D H O C in loco vulgaris huius nobilitatis femina declarare operæ pretium sanè fuerit, ut eam non esse magni æstimandam è ve stigio cognoscamus. Nam si in ea tantum iuris Fortuna cæca obtinet, ut dare cum libeat possit, hæc claritatis insignia, & cum nolit possit adimere: quæro an habeat ali-

quid

quid dignum, cuius assequendi, causa sapientis animus valde debeat esse sollicitus. Omnes enim Fortunam mutabilem esse norunt. Atque ideo humanarum rerum periti, infidæ huius hospitiæ permensi animo leuitatem, & truce[m] oderunt: & formidarunt sæpe propiciam. Cuius si, ut fit plerumque, ingenium sequitur munus: nobilitatis huiusmodi genere toto non solum inanius, despectius atque sordidius, sed ne excogitari quidem quicquam poterit infirmius, incertius, fragilius atque fugacius. Quæ cum nobilitatis, veræ solida & constanti natura, proculdubio pugnant ex diametro. Adeo nihil huic cum illius conuenit moribus. Quibus de ipsis repetita longè altius, aliqua dicenda iam sunt. Ne ludorum, quos humanis rebus insultans frequenter edit imperiti videamur: vel communis hominum sortis, conditionisque naturæ esse putemur rudes. Ita enim fiet, ut neque eius ipsius Zephyris, aurisque secundis insolenter efferamur: neque aduersis rursus flatibus, infestis ve Aquilonibus, turpiter frangamur animo, Perianthri illud pectore semper voluentis.

Si Fortuna inuat, cauet tolli.

Si Fortuna tonat, cauet mergi.

Humanarum quippe rerum vices, & Fortunæ vicissitudines eadem frontis sinceritate, & pectoris ferre constantia viri est maximè præstantis, sibi que præidentis. Cuius rei gloria Anaxagoram Clazomeniū multum cæteris antecelluisse, memoria proditum est. Quem tanta fuisse seueritate Ælianus refert, ut nunquam in vita riserit. Cuius proximè constantiæ M. quoque Crassus accessit, qui semel tantum risisse dicitur, ut Plinius grauis author, memoriæ hominum prodidit. Quibus merito in causa tali cum Atheniensi Phocione Socrates comes accesserit. Qui licet multa sint aduersa interdum experti, turbatiore solito vultu in publicum nunquam prodire sunt visi. Quod idem de Caio Lælio, qui sapiens est vsurpatus, memoria atque scriptione accepimus. Quos omnes neque molles Fortunæ extulere illecebræ, neque furentis procellæ, illorum vnquam perculsere animos: sed virtutis benè fulti robore, ad eius ipsius aleam, mutabilemque vultum inuicti vsque perstiterunt: suum quisque probitatis studium, munus & officium, quo ceperant pede, præclare obeutes: nihilo secius munij, functionibus, proprijsque ministerijs, accisis inrebus vtentes, quam paulo ante integris & floridis, fuerant visi. Fieri non posse existiman-

tes, ut secundam is rectè ferre Fortunam posset, qui aduersis casibus succumbens, animo victus labasceret. Indignè eos sapientiæ nomine honestari rati, qui insultanti Fortunæ generosum non possent animum opponere: & infracti pectoris nobilem vim, virtutemque adeo excelsæ mentis ostendere. Id summæ esse prudentiæ distantes: tenere ut modum in rebus possis: inque vitæ ratione degenda, non minus ea, quæ aduersa acciderint, quam quæ læta successerint, æquo ferre animo posse. Nam plaga aliqua Fortunæ graui fractum, quæstibus hominem vacare: sollicitudinibus indulgere: seque angoribus dedere ac tradere, non virilis sed effeminati prorsus animi, munus esse dicebant. Ad perferenda incommoda, & quæ opinione multorum vitæ mala putantur, generosi instar athlete natos editosque nos esse: passim asseuerantes. Sed dicet aliquis, aspera hæc esse, ac dura nimis: nec ea quidem præstari à quoquam facile posse: quod minimè ipsi ignoramus. Sed tam teretricam seueramque personam induere qui nequeat, simulacrum hoc vtriusque Fortunæ opportunè inculpens animo, rationis se amplectatur libra: iusto legitimoque dolori vel gaudio tantum indulgens: quantum dare atque impertire per eam sibi integre liceat: ex præscripto sancto illius, cuncta vbi que gerens, atque studiose dimoderans. Nam fallacem huius ad auram vehementem nimis in vtramque partem hominem esse, qualis Menedemus ille senex in vitæ ratione instituenda à Terentio depingitur, largitate nimia, nimiaque contra parsimonia, animi est leuissimi indicium.

Quod si in re familiari scenicæ personæ à poeta vitio est datum: in humanæ vitæ actione, quæ sapienter est vsque quaque moderanda, vitio affici simili, erit profecto maximè temerarium. Ut enim omnino non commoueri stipitis est, non hominis ita ex nimium felici, tristi vè rerum successu, atque euctu, varie plus equo affici, hominis est parum sobrij. Quod prudenti viro studiose in omni vitæ crimen esse fugiendum Flaccus ostendit, dum ait:

Sperat infestis, metuit secundis

Alteram sortem bene præparatum

Peccatus, informes hyemes reducit

Iuppiter, idem

Summouet. Non si malè nunc, et olim

Sic erit.

Quæcunque igitur Fortuna rebus effulserit suis, generosus prudensque vir constabit ani-

mo: obuerfariæ rerum forti ac mutationi paratus: Secundis ergo lætifque rebus formidabit aduerfa, vt sapiens appareat, nihil elatus, afflictis contra atque iuctificis, fpe melioris Fortunæ; fe ipfum consolabitur; ne grauiore aliqua clade fractus, turpiter mente excidiffe videatur: Nam fi Dei cuncta moderantis arbitrio fieri omnia manifestum est: Iob humanarum rerum parum felices eventus, tristesque casus animo timide frangi extreme proculdubio demerita est: huc earum rerum vices incertę semper, instabileque sunt, quod vitare ratione nulla queas, sollicitudine atque anxie assidue timere, stultum profecto est.

NEQUE VERO in auspiciada vitæ ratione Heraclitum Democritum ve, quāquam præstantissimos alioqui Philosophos audiēdos imitandos ve puto: quorum hic, inconstantem temerariamque Fortunæ semper ridebat leuitatem: vitę ille contra, miserias fletu iugis & perpetuis vsque lachrymis proferebat. Peccauit igitur vterque (pace Heracliti vel Democriti dixerim) quorū neuter mediocritatem illam tenere potuit, quæ est inter nimium & parum. Cuius tam semper studiosi Peripatetici Philosophi haud iniuria fuerit? Quæque Cleobuli illius, qui vnus ex septem, quos sapientes Græcia iactat, habitus est: elogio censetur optima.

Nec vero temerē, meo quidem iudicio, vir ille prudens omnibus in rebus modū esse optimum censet: sed & a Terentio præstantissimo in hoc vitæ magistro, id postea animaduersum, cum ait.

ID ARBITROR in primis ad vitam esse vitale: vt nequid nimis. Quod & Solonem quoque, clarum sapientia virū, multo ante suis perhibent cecinisse carminibus. Nec sanè alio spectasse diuini ingenij virum Platonem crediderim, Lydia modulationis, Phrygięque cantus vsu adolescentibus interdicentem: nisi quod cum alter luctu atque morositate animum deijceret atque affligeret: ad luxuriam alter & libidinem cōcitaret atque alliceret: modum hunc ab animo profusus expelleret. Quo temerē de vita sublato, ratio ipsa viuendi necesse est sepe claudicet, & in difficultates magnas incurrat. Etenim vt doctissimus inquit Horatius.

Est modus in rebus, sunt certis denique fines:

Quos ultra citraque nequit consistere rectum.

Vnde profectum etiā illud est, quod iam factum est tritum sermone prouerbiū. Extrema que sunt, semper esse vitiosa. Non enim caret crimine, quod ab extremo anxie

nimis est ductum. Qua propter Terentianus ille pater, a filio suo mediocriter cuncta fieri, haud iniuria gaudebat. Instabili enim loco pendet, quicquid excessit modum, vt scribit Tragicus Seneca.

QUOD SI commentitij vllus, erudiendæ vitæ causa, recte datur rebus assensus: admiscereque veris interdum licet & falsa, vel vt aiunt fabulosa: etiam desperatis in rebus quantā sit modi virtus, ex celebri illo præscripto Solis, & salutaris ad Phaëtonem filiū consilio, apertissime liquebit. Cum enim ab exitiali illa petitione iuuenem nō posset auertere, atque eius parum sanis votis sibi nec integrum, nec liberum esset intercedere (iurarat enim Stygia paludem, facturū se esse quicquid ille optasset, quod erat Dijs, cunctis inuolabile sacramentum) tunc filiū qui dum sese diuini parentis semine satum, ambitiose nimis cupit ostendere, quos regere atque flectere nesciebat curus temerario quodam ausu conscenderat, sic alloquitur.

Nec pre me, nec summum molire per Æthera currum:

Altius egressus cœlestia signa cremabis,

Inferius terras: Medio tutissimus ibis:

Neute dexterior tortum declinet ad Anguem,

Neue sinisterior pressum rota ducat ad aram.

Inter vtrumque tene Fortunæ cœtera m' indo,

Quæ iuuet & melius quam tui tibi consulat, opto.

Quæ si ille, vt est apud Ouidium parentis dicta seruasset: neque terris maxima sparisset incendia. Quid? quod par temeritatis facinus cum Icaro filio aggressum Dædalum mediæ potuit vitæ seruare custodia, ardui Ætheris alta fugientem spatia secare? At patrios volatus despicientem puerum: iamque cœli ipsius summa ausum alis fastigia tangere: temere suscepit labantem nouo nomine Pontus. Quod doctis carminibus in Tragedia oedipo Seneca insinuaui, cum dixit.

Gnosium regem timens,

Alta dum demens petit

Artibus fidens nouis:

Certat & veras aues

Vincere, ac falsis nimis

Imperat pennis puer,

Nomen eripuit freto.

Callidus medium senex

Dædalus librans iter

Nube sub media stetit,

Alitem expectans suam.

Nec erubuit idem dum salutaria hæc præcepta vitæ hominum animis, conatur inscul-

sculpere; Phaëtoni casus præcipitiæ, quæ paulo ante Ouidiano carmine patefacta sunt sententiæ optimæ illustrata nitore, cunctis ediscenda proponere. Sic enim ait.

Quisquis medium defugit iter

Stabili nunquam tramite currit.

Dum petit unum præbere dicm,

Patriosque puer concitat axes

Nec per solitum percurrit iter.

Sed phœbeis ignota secat

Sydera flammis errante rota,

Secum pariter perdidit orbem.

Sed missas faciamus fabulas, reque ipsam penitentiū consideremus. Quis enim tam est cæcus quin intelligat, semper esse contigua vitij immodica? Quin etiam proditum memoriæ est a sapientissimis viris, eiusmodi res diurnas parum, minimeque esse vitales. Vnde non illepidè epigrammaticus Martialis ait,

Immodicis breuis est ætas & rara senectus:

Quicquid amas, cupias, non placuisse nimis.

Sed quæ loci huius angusto angulo inferi possent, maiora sunt, quam vt segmentitio opere coaptari commodè queant. Igitur (ad rem vt redeam) quod si iam ex vitioso aliquo extremo repente fiat in aliud fortè migratio, vt ignaris modi accidere sæpe videmus: miserè hominem necesse est tumultuari, irrequietamque mentem effici. Nam tranquillitate animus perfrui ille qui potest, qui nisi nimis inclinare nescit in partem? **Culpatur nunc prodigus, modò reprehensus auarus.**

Quæ ista, quæso, culpæ declinatio est, vitij alio probro mentē irretiens? Certè (si vt idè ait) vitium fugere virtus est: & sapientia prima stultitia caruisse, homine illo esse nihil potest amentius, infalcius atque miserius, qui quod se cunq; miser cōfert: semper ruit in præceps.

Pastillos rufilus olet: Gorgonius hircum:

Nā medium est.

En tibi parte alia, de vitæ ratione laborans, quasi vorticoso aliquo freto æstuans Priscus apparet, de quo laudabile illud Flacii extat.

Pars hominum vitij gaudet constanter, & verget

Propositum. Pars multa natat, modò recta capeffes,

Interdum prauis obnoxia. Sæpe notatus

cum tribus anellis, modò leua Priscus inani

vixit inæqualis, clauum vt mutaret in horas.

Ædibus ex magnis subito se conderet, vnde

Mundior exiret vix Libertinus honestè.

Quo genere culpæ Tigellum quempiam cantorem acriter idem alibi perstrinxit, iniquiens.

nil æquale homini fuit illi. Sæpe velut qui
Currebat fugiens hostem: per sepe velut qui
Iunonis sacra ferret: Habebat sepe ducentos
Sæpe decem seruos. Modò reges atq; tetra rēbas
Omnia magna loquens. Modò sit mibi. Misa bripes, &
Concha salis puri, & toga, que defendere frigus
Quamuis crassa queat: decies centonā dedisse
Huic parco paucis contento: quinque diebus
Nil erat in oculis. Noctes vigilabat ad ipsam
mane, diem totum stertebat. Nil fuit vnquam
Sic impar sibi!

Quæ hæc, o miser! fuga vitij, tã vndiq; turpis & scæda? etenim, frustra vitij vitaueris illud: si te alio prauum detorserit.

VT IGITUR in fuscipiendis amplexadisque negotijs ac rebus, constare nobis ipsi possimur, & minimè in alterutram partem peccare: sedulitas quædam adhibenda est, studiumque præstadium. Alioqui hæc rerum vel animi moderatio, quæ tantopere a nobis & laudatur & exquiritur, in homine erit reperitu difficillima. Cum enim vitiorum in confinio morales virtutes plurimum sita: cautio quadam diligentiaque est opus: ne ridicula sit electio: aut (quod est deterius longè) ipsa manus in electio exitiosa ac pestilens sibi. Impunitatis atque sequitiae æqualitibus componendis honorarius tanquam Arbitrer (vtriusque dulciter fila temperans) Iustitiæ splendor elucet, stultitiæ atque malitię discrimini intenta, ac prouido districta delectu, diligenter suas obit Prudentia partes: Inque eam re (si modo suo rectè perfuncta est munere) triumphat. Efficiendarum rerum in excessu vel defectu corrigendo, vires nobis suas modi sanctione nobili Temperantia ostendit. Inter metum & audaciam certo consilio & ratione pericula librans atque fuscipiens: proque equitate semper animosè dimicans, fortitudo posita est, virtus maximè excellens. Hinc inde vitij peruia magnis prodigalitati atque auaritiæ, auxiliatrix vitæ posita est liberalitas. Ac planè ita se res habet, vt tanquam spinis plurimis obfuso in loco virtutū flores legantur. Credò, ne vt vilium sic & pretiosarum rerum iniectio manus sit facilis, & sine periculo lectio. Ex quo intelligi debet diligenter nobis esse, accuratèque videndum: ne sic errore aliquè animi turbulentia insectemur, vt in alium subito perniciosè dilabamur. Malè enim constituti animi signum est, rectis in rerum limitibus sibi non posse constare: præscriptaque sancta excedere. Dum enim a germana recti orbita semel declines: parum profecto re fert hac vel illa parte pecces.

Peccare si quidem aliud nihil est, quam præscripti sanctas metas transilire: & decori modum excedere. Cui quidem rerum modo, tranquillitate amanti viro, erit vsquequaq; accuratè in vita seruiendum. Non enim vacat molestia, estq; planè vt dicitur, irrequietum, modum rebus vel nescire rectè imponere: vel omnino nolle adhibere.

VITAE ERGO felicem statum adipiscipienti, Flaeci ad Lycinium amicam, præceptum conuenit amplexari. Sic enim ait,

Rectius uines Lycini, neq; altum

Semper virgèndi, neq; dum procellas

Cantus horrefcis, nimium premendo,

Littus iniquum.

Vehementer enim inaequale illud vitæ propositum, nihil rectum statuentis: nunc hoc, nunc illud amantis: temereq; semper in contraria fugientis, vitam exasperat: animiq; ipsum pessimè conturbat. Quod in Prisco & Cantore Tigello (quorù paulo ante à nobis mentio facta est) perspicui potuit. Vnde foelicè non immeritò eum existimat Seneca: quem studiosè semper nimis excelsa atq; alta vitantem, mediocritas vitæ delectat. Ita nanq; in Agamemnone loquitur.

Felix media quisquis turba

Parte quietus, aura stringit

Littora tuta, timidusq; mari

Crederè cymbam, remo te rras,

Propiore legit.

Quod cum ita sit, colligendum illud est: rerum omnium semper esse vitiosas extremitates. Non igitur Democriti risus, non Heraclyti lachrymæ, culpa vacarunt.

Porrò si nulli rei perpetuò assentiri, nihil posse tutari, constanter incompòsiti animi est, penèq; furentis: sobrius sit, & constantis oportet, ad id se applicare atq; conuertere, quòd cum ipsa sit virtute coniunctum, & huic (de quo saepe iam diximus) modo consentaneum. In contrarium autem temerè resilire, cum vbiq; vitiosum: tum verò existiosum homini est, atq; adeò summè luctificum. Stationè enim sua mentem deicit. Quod cum accidit, haud amplius, cuius tranquillitate licet animi frui. Quæ vna virtus suauissimam nostram vitam efficit. Nam si res ita ex voto fluunt, nihil vt insit amari: præsentis fortunæ non tam quidem gratulandum est risu, quàm temperantiæ plausu seruiendum. Sin autem, quæ fauere diu visa, retrò est cœpta conuerti ingrato fortuna nisu: spem vultu simulare, occultato mente dolore, magis prudentis est. Etenim,

vt ille ait:

flagrantior equo.

Non debet dolor esse viri, nec vulnere maior.

Maius autè quod sit nobis à Fortuna vulnus inflatum, haud debet vllum videri. Præclarè igitur Græcorum ille sapientissimus Vlysses, eos qui doloris magnitudine victi aduersos casus muliebriter euularètur, grauius obiurgat: idq; moriens apud Pacuuium, vt est in extremis Niptris. Sic enim ait.

Conqueri Fortunam aduersam: non lamètari decet.

Id viri est officium: fletus muliebri ingenio adlitus.

Sed profectò, teneris (q; aiunt) ab annis asperis rebus assuefactus animus, perferèdi doloris verè magister est optimus. Nam què inexpertis & incautis nouo impetu cladis repenti iniecta sunt mala, grauius premunt mentemq; nostram peruellunt longè acrius. Sed de his hæcenus: ad intermissaq; opportundè iam tandem reuertamur.

Q U O D si iam ablegata procul inconstans animi lubrica illa sententia, Quæ in modi æqualitate seruanda nihil vnquam rectum statuit: obsistendum erit, reluctandumq; Fortunæ: multo profectò deest fatius, quando, vt nonnulli volunt, ea lege hominibus viuendum est, vt eius ipsius telis proposita sit vita nostra. Quod quàm sit verum, ipsi viderint; mihi certè persuaderi non potest, vt sapientis constantiq; hominis vita vlli sit fortunæ temeritati subiecta, vultu constanti animoq; interrito malis atq; incommodis, quæ vt inquit ille, humanam vitam turmatim adoriuntur tēpestiue statim occurrere, aduersisq; rebus fortia opponere pectora. Magnum siquidem in malis habet lenimētum: qui necessitati parendum esse didicerit. Nec mediocrem is capiet proprii doloris fructum, cui peruulgata illa consolatio, qua ad Lentulum scribens, vsus Cicero est, statim sit in promptu. Homines vt nos esse meminerimus ea lege natos: vt omnibus Fortunæ telis proposita sit vita nostra. Neq; esse recusandum, quominus ea, qua nati sumus, conditione viuamus: euentisq; aliorum memoria repetendis, nihil accidisse nobis noui cogitemus. Quis enim non intelligat, cuius in ore, atq; animo fixa hæc sententia sit: optimum illum habiturum esse ægritudinis solatium? huius autem cui nō sit opus futurum: cum tot vbiq; sint mala? Multa enim dura, grauis, horrenda, perperisq; aspera homini accidunt. Vnde, vt ad Cornelium Minutianum in Epistolis author est Plinius, Valerius Lycinianus Senator in exiliū actus

actus: maleblandientis Fortunæ aleam irridentis: cum de Senatore exul, ac de actore rhetor factus in Sicilia profiteretur: in præfatione quadam grauius ac dolenter dixit: Quos tibi fortuna ludos facis? facis enim ex professoribus Senatores: ex senatoribus professores. Cui sententiæ quantum bilis, tantum amaritudinis inest, vt mihi videatur, ideo professus: vt hoc diceret. Idem cum Græco pallio amictus intrasset (carent enim Togæ iure quibus aqua & igni interdictum est) postquā se composuit; circūspexitq; habitum suum, latine inquit, declamaturus sum: dicens tristitia & miseranda: Quæ mihi perpendenti facile excutiant lachrymas (& quidem humanos casus contemplanti, vel reluctanti & inuito opinor sæpius elicient). Maximè cum illorum venit in mentem, qui secundo rerum statu tumidi, adeò suæ obliuiscuntur fortis, vt illorum sensus, planè obtruiuisse videantur. Quorum tanta est stulti animi elatio: vt eos (si Dijs placet) beneficio existiment affecisse maximo: quos sermone dignantur.

HORVM igitur vt vana insolentia retundatur, altius mihi aliquantò (Deo auspice) loco hoc de Fortuna est differendū. Ita enim fiet, vt eorū vesana tumiditas erectas cristas aliquando tandem deponat: quas ij insolentissime attollunt, qui Fortunæ serenitate ebrij, quasi nidulantibus Alcyonibus, leni, placido, & tranquillo multum mari, velis passis placidissimè nauigant: procellas, tempestatisq; futuræ immemores, & instantis turbinis obliti nimis, prorsusq; securi, cum eius ipsius temeritati, nulli magis sint expositi. In hos enim vel maximè Fortuna furit, qui nobilitate, diuitijs, potentia, & dominandi cæca libidine; plurimum alijs videntur antecellere. Vt enim impotentis magnitudo aëris, cum sæua hinc inde venti miscent prælia: editis in locis habitantes, summæ montium fastigia incolentes magis infestant: sic in eos Fortunæ vis multò est acrior, sæuiusq; vehementius: qui cæteris dignitate altius videntur euecti. Id quod egregijs carminibus insinuat Horatius dicens.

Sæpius ventis agitatur ingens

Pinus, et celsæ grauiori casu

Decidunt turres: feriuntq; summos

Fulmina montes.

Facilius enim excelsis nocere casus solet. Ac si quem Fortuna extulit, breui opprimit. Diruit enim, sui quasi operis inuida; machinam repenti, quam paulo ante construxerat. Adeo, vt nō illepede existimetur,

ideo quempiam conspicuum efficere: vt protinus caducum ostendat. Cui sententiæ ad stipulatur illud Senecæ in Agamemnone.

Quicquid in altum

Fortuna tulit, ruitura leuat.

Quo sanè in loco, licet in re clara non necessarijs videar vti verbis: libet tamen rem alioqui perspicuam, summorum virorum exemplis, vndiq; exornare, illustremq; efficere. Et vt iam hinc exordiar, quis Pontiregem nesciat Mithridatem? Qui cum annis quinquaginta Romanos varijs cladibus affecisset, à Lucullo primum, deinde à Pompeio superatus veneno hausto; sed propter eius ipsius vsu parū dextere respondente, distractio gladio mortem sibi inferre insalaciter coactus est. Quis Sado cupum Morauiæ, Bohemiæq; regem? Qui ab Arnulpho victus, mutata veste in deserta nemorum solitudine, ac summa in paupertate conuenit? Quis Christophorum Pontificem maximum, qui pontificatu detrusus, monasticam vitam egit? Quis Celestinum quintū, Ioannem primū, Ioanēq; item decimum quartū: qui maximo & ipsi Pontificatu abdicati, in carcere perierunt? Quis Benedictū quintū, Benedictūq; etiam decimū, quodecimumq; item Ioannem, qui omnes eodem munere deiecti, in exilio vixerunt? Quis, ne tot recetiora loquamur; Dionysium iuniorē ignorat, qui Syraculis, vbi tyrannidē exercuit pulsus, Corinthiq; exulans literarū ludum aperuit, Discipulorū mercede, vitam sustentans inopiam? Quis Samiorum tyrannū Polycratem? qui post maximam sceleritatem, multosq; ridens Fortunæ Zephyros à Cyri præfecto Orethe superatus, suspendio affectus est? Quis præterea Pazaitē Turcarum regē, qui Tamburlano victor equū inscensuro incuruare humeros, scabeliq; vsu præbere solitus est? Quis postremò Belisariū Romanis præfectū copijs, qui & ipse cum Vandalos funditus euertisset, de Parthisq; triumphasset, urbem etiam à Barbarorum inuasiōe nō semel liberasset, post multas illustres victorias, magnificos triumphos, opima amplaq; spolia, & admirabilis cuiusdam virtutis trophæa in clyta: Iustiniani Principis iussu, cuius ipse toties cū Imperij maiestate salutē defenserat, erutis oculis in publica via à transeuntibus stipem rogans sedere compulsus est? Quid Minturnarum in paludibus fimo, lutoq; oblitum, latitantem Romanæ libertatis vindicem, egregiū ducē Caium Mariū reserā? Quis Caio Iulio Cesare clarior? quis nominis fama illu-

trior? quis bellica virtute præstantior? At hic, cum magnū illum Pompeium vicisset; de Gallis, Alexandrinis, Ponticis, Africanis; Hispanisq; insuper triūphasset: Caij Cæsij & Decij Bruti coniuratione in Senatu ad extremum, quæ maxima ex parte ipse cōp-tauerat, tribus & viginti vulneribus confosus est. Quis Pompeio laudatior atq; felicitior, cui viuida illa animi virtus Magni cognomen peperit? Qui tamen post expugnatum Domitium, superatum Iarbam, Sertorium in Hispania victum, Piratas deletos, Tygranem Armeniæ regem, & infestissimum Romanæ vrbi Mithridatem Pontopulsum, Iberosq; debellatos, Albanos, Iudeos cum Aristobolo. rege ad hauriendum venenum coactos: post tot tandem illustres victorias à Cæsare in Thessalia victus, Ptolemei iussu, ad quem misericordiam ergo, desperatis iam rebus confugerat, quemq; ille beneficij tanti immemorem in tam excelsæ fastigium maiestatis extulerat, interfectus est? Indignus profecto, cui à mortaliū quoquam misericordia negaretur. Qui nunquam vultu truci, quos strenuè armis deuicerat, reges sustinuit aspicere. Quin potius miserè afflictum, Mithridatem viribus suis protexit, in conspectu suo diutius iacere supplicem non est passus: sed benignis verbis recreatum, diadema, quod abiecerat, capiti reponere iussit: certisq; rebus imperatis in pristinum Fortunæ habitum restituit. Æque pulchrū esse iudicans (vt Maximus Valerius prodidit) & vincere reges & facere. Quam præclarum tributæ humanitatis specimen Pompeius! Quam miserabile desideratè idem euasit exemplum! Nam qui Tygranistempora insigniregio texerat, eius caput tribus coronis triumphalibus spoliatum, in summo terrarum orbe, nusquam sepultura locum habuit: sed abscisum à corpore, inops rogi: nefariū Ægyptiæ perfidiæ, portatum munus est, etiam ipsi victori miserabile. Vt enim id Cæsar aspexit, oblitus hostis, foci vultum induit: ac Pompeio tū proprias, tum etiam filiæ suæ lachrymas reddidit: caput etiam plurimis & pretiosissimis odoribus cremandum curauit. Quod si non tam mansuetus animus (vt ille ait) diuini Principis extitisset: paulo ante Romani Imperij columen habitum (sic mortalium negotia fortuna versat) inhumatū iacuisset. Quid post tam luctificum Fortunæ spectaculum malignantis, alios proferam, qui & ipsi ex summo rerum fastigio subito deiecti, in maximas inciderunt calamitates? Hoc

authorum monumenta loquuntur, qui res multorum summa cum laude gestas posteritati mandarunt: hoc illorum libri, qui de prospera & aduersa Fortuna scripserunt, apertissimè declarant: hoc, tot, tantæ, tamque variæ, Græcè Latinèq; editæ tragediæ, proculdubio testantur. Neq; hoc profecto incomparabilem poetam fefellit, cum Troum eladem, exitiumq; aperuit: significans nihil tam esse floridum, quod non subito possit casu sterilefcere. Sic enim Panthum Otridæ arcis phœbique ministrum quodam loco inducit loquentem.

*Venit summa dies, et in luctabile tempus
Dardania: fuimus Troes: fuit Ilium, et ingens
Gloria Teucrorum. Verus omnia Iuppiter Argos
Transtulit: incensa Danai dominantur in vrbe.*

Id quod celeberrimis etiam carminibus apud Senecam Mycenarum Princeps Agamemnon declarauit in Troade, ex vastatione, & infami vrbs huius excidio, quæ fulsit superba quondam: ex miserabili casu, & subita ruina regis indyti docens, Fortunæ nimum blandientis auræ nunquam esse fidendum, sic enim ait.

*Troia nos tumidos facis,
Nimum ac feroces: stamus hoc Danaï loco,
Vnde illa cecidit. fateor, aliquando impotens
Regno ac superbus altius memet tuli:
Sed fregit illos spiritus hæc, quæ dare
Potuisset alijs causa, fortune fauor.
Tu me superbum Priamei tu timidum facis!*

Infœlicis nimirum regis metuit sortem quem ex fœlicitate rerum maxima, plurimisque opibus: ad summam subito mendicitatem prouolutum, & miseriam videt esse redactum. Prudenter ergo regiam sortem tot eiusmodi casibus subiectam contemplanis animo: cecidisse dolet, quem Fortuna aliquando non dissimilis suæ: vt graui mox casu calamitatis affligeret, in altum ludens extulerat.

Quæcvm ita se habeant, hinc nimirum factum puto, vt apud Ethnicos illos Romanos, penes quos olim rerū summa fuit, moris esset, vt si quem regē bello cepissent: nunquam vita priuarent. Indignum siquidem esse existimabant, quam nobis Fortuna facultatem dedisset, in eorum consumi supplicio: quos eadem ipsa haud ita pridem in amplissimo statu collocarat. Intelligebant quippe volubilem esse Fortunam, eiusque auram vel maximè fallacem. Vnde captis, temerariæq; Fortunæ inconstantia pressis, proteruè illudere atq; insultare, nefas esse dicebant. Ne irreuerenter Fortunam habent-

tes,

tes, in miserisq; superbientes, iusto talionis supplicio Nemesis afficeret: Quæ humanarum rerum inspectrix, cubitum frænūq; manu continens: insolescere prohibet, cunctisq; in rebus modum tenere, modestiamque seruare: optimum esse nos admonet, ne eadem aliquando auersa, ridem tem abscondat vultum, serenamq; frontem obnubilet. Hinc præclare Ouidius ad Augustum scribens dicebat.

Regia (crede mihi) res est: succurrere lapsis.

Etenim quis non sentiat, verissimum id haberi; quod à Publio mimographo scriptum est? Habet in aduersis auxilia, qui in secundis commodat.

Nulli enim an eius ipsius fœlicitas semper eadem futura sit, perspicuū est: quin ne non diuturna sit, futurum timet. Quo circa Publianus illud scitissimum est.

*Homo, qui in homine calamitoso est misericors,
meminit sui.*

Præclare sanè. Quod magis miror quid in mentem venerit Senecæ, viro alioqui doctissimo. Vt eum in libris de clemētia, virtutem illam; quam scriptis complectebatur, laudibus multis exaggerans in cœlum vsq; eueheret, temperantiamque illam esse animi diceret in potestate vliscendi: vnā hanc misericordiam, humani animi verè propriā, peculiaremque virtutem, ac vitæ hominum vel maximè necessariam, conuitijs multis laceret, atque aculeatā nimis oratione perstringat: virilique ipsam pectore esse indignam iudicet. Silicibus (credo) nos esse satos dixerit, Deucalionisque de lapidibus ortos: tam pestilenti & perditæ hominis sententiæ, lumine si quis mentis excellens, nos esse affensos viderit. Si quidem misericordiam affectum humano generi se dedisse fatetur, quæ lachrymas dedit natura. Nec solum nostris casibus ingemiscimus, indigna vel aspera passis, naturæ ductu: sed illius etiam Imperio misericordia ducti, angore quodam animi affligimur, vel ignotum hominem si cernimus indignè aliqua iniuria vel clade affici. Intercédant licet necessitudinis humanæ proiecto afflictoq; cum homine nobis nulla vincula: charitatis adsint nulla pignora: & quæ ex stirpe generis, vel cognatione parentum orta, ad amandum omnes in communes solent allicere, sanguinis iura cuncta cessent: excitemataque amoris talia, nulla profusus considerentur: hoc ipso nomine nouemur tamen, quia homo est. Atqui, sectæ suæ dum fauens Stoicus Seneca videri nimis cupit: egritudinemque in sapientem negat posse

cadere: conseruatricem humanitatis misericordiam, quasi solem de mundo stultè conatur euellere. Egrotudinem animi ob alienarum miseriarum speciem, aut tristitiam ex alienis malis conceptam, quæ accidere immerentibus credit, esse censet misericordiā. Pusillique idcirco animi ad speciem alienorum malorum succidētis, vitium illam esse opinatur. Affectionemque eam, pessimo cuique, esse ducit familiarissimam. Rationi (inquit) clemētia accedit, misericordia nõ causam sed Fortunam spectat. Tandem, ne plura persequar, superstitioni hanc similem facit: religionis illam, imaginè graphicè nobis celsè effingeret. Sed sit verborum iam factis. Me enim mendacissimæ, hominis partē hac, exitiosissimæque doctrinæ (dicat licet alioqui locis multis multa præclare) quæ dediscere humanitatem iubet, portumque aduersus Fortunam certissimū mutuo auxilio claudere, ne stomachosius aliquid proferam, vehementer piget pudetque. Sanctissima enim virtus misericordiā est: & vt ego quidem reor; humani pectoris familiarē bonum: & optimo quoque viro longè dignissimū. Quia qui erit deslitutus (vt opinio mea fert) nec humanæ societatis iura commodè tueri: nec placere Deo (cuius propriū est misereri semper & parcere) vnquam poterit. Ad benignè autē faciendum afflicto, impartiendamque miseris opem; maximè adducetur homines: si intelligat, fieri posse, vt quod illis accidit in commodum: sibi itē vsu venire aliquando possit. Non enim potest, quin eius animus misericordie fomite tangatur, qui cogitatione presumpsit, animoque præceperit in eam se decidere posse sortem: in qua alios miserabiliter versari cōspicit. Quæ vbi fecerit: non sine multis lachrymis, ijs & fauerè & consulerè incipiet: suis rebus, quæ commodè possit interim impartiens: sperans etiam, si casus tulerit, qualis fuerit ipse, tales se experturum esse homines. Quæ res, hæc atque eiusmodi facientem nunquam profecto fallat. Qui enim miseris opitulans de hominum salute benemeretur, hic omnium proculdubio dignissimus est fauore: eorumque animos & propensos sibi, & beneuolos efficit.

*Bona siquidem (vt Publius ait) comparat præsidia
misericordia.*

Insolentia autem cum vbi que sit fugienda, quia finem miserum habet: tum vel eo præcipuè erit vitanda, quod humanitati repugnat maximè. Quæ ab hominis nomine meritisimè deducta, in aliò suam prudent-

ter

ter cernens imaginem, opitulari studeat omnibus, & benigne facere oppressis, mortalium res alte considerans animo. Unde conditionis nostrae cognita & intellecta natura, fauere semper monemur afflictis, & ab exprobratione infortunij, illationeque iniuriae docemur temperare. Cuius quidem virtutis tanta vis est, tam salutaris atque inclutus fructus, ut commercia sola hominum sustinere videatur. Qua de medio sublata, labefactari, distrumpi, penitusque everti necesse est, illam, quae a natura praescripta est, hominum inter ipsos cognationem. Adime (si placet) hanc viam erit homine profecto nihil immanius, & in omni rerum natura nullum animal truculentius. A deo vitae cuncta officia: iuraque omnia virtutum misericordia vna continet atque tuetur! Hanc igitur nequid temere, superbe, insolenter ve faciamus, ob oculos ac veluti in promptu semper habere, magni profecto interest: & dictis & factis omnibus Temperantiam studiose sequentes. Cuius tamen maxime meminisse decebit, cum leniter spirantibus Fortunae Zephyris uti dabitur. Tunc enim gliscentis animi continere ferociam, viri est strenui atque magnanimi. Sed eam quidem facile is compescet, ac moderabitur: qui quod alteri contigit malum (ut a me dictum est antea) id sibi etiam existimat accidere posse: vel clementis quadam propensione animi, dum fauere lapsis studet, imminere arbitratur: communis hac in parte memor fragilitatis, omniumque naturae.

Sed hanc tantam, tamque praestabilem animi affectionem, mortalium paucissimi hactenus induerunt: quando quidem iuxta illius sententiam.

Luxuriant animi, rebus plerumque secundis.

Tunc namque videre licet, male blandientis Fortunae homines illectos dulcedine, aliorum casus tristes, calamitates & miseriae despiciere atque contemnere. Neque prius respicere quam se quos inter scopulos illisa nauis haud dubio aspectu iam apparente portu, ante proximum litus naufragos eiecerit. Multo igitur est rectius: prosperis, tranquillisque rebus nequid possit aduersi contingere, cogitatione atque animo lustrare, rerumque successu ac prospero Fortunae flatu sic moderate frui: ut mutari eum aliquando posse cognoscat. Ita enim fiet, ut proterue insultantes nulli, ruina hominum tacti: eorum etiam misereantur quos iniqua viderint fortuna premi. Ac ne ipsi quidem graues molestique erunt: quos iusto Marte deuicerint,

Atque illud Sanazari in ore semper habentes: *O bene Fortunae memores, quicunque superbas Gentibus a victis continere manus!*

Quis enim procaciter alterius Fortunam conculcabit ouans: qui superbi hostis clade subita nuper edoctus, rebus ipse suis anxie pertimescit: sibi quae ipse diffidit, spectaculo praesenti instabilitatis humanae, animo consternatus?

Cui enim persuasum est, quam quisque patitur calamitatem: eam sibi haud ita post, cum illo fieri posse communem: hic vel a profundissimo somno expergescit: in huiusmodi quae malum incendi metu, comis, blandus, urbanus, affabilis atque misericors esse cogitur. Turpe illam suamque ferociam, quae stultae victoriae comes esse solet, statim exuit animo. Sicque erga victum afficitur, ut esse eum hominem meminerit: ac bono fortisque pectore iubeat, ac modo quodam praesentium malorum faciat obliuisci. Quae profecto res viro est maximo & praestantissimo digna: quem ceu ex quadam editissima specula, quot quantaque hominum vitae calamitates immineant atque impendeant, despiciere oportet: nequid aliquando dextra ac foelicis Fortuna usus, proterue fastose, insolenter ve committat.

HAEC QUI in consilium adhibere volet (omnes autem velle debent) qui rebus suis quam optime cupiunt consultum, hic profecto valde erit a Fortunae infestatione tutus. In eos quippe nihil, aut certe parum iuris Fortuna caeca obtinet: qui secundis, tranquillisque in rebus tunc maxime aduersos casus, rerumque vicissitudines reformidant: ad ancipitemque Fortunae aleam bene praeparatum pectus ostendunt, ceu qui dulci pacis tempore, quae bello futura sunt vsui adaptauit sedulus. Neque enim prouidos illa viros, industrios vel cautos occupat: sed ignauos desides, atque improvidos Fortuna ipsa, quae dicitur, expugnat atque opprimit. Cuius si quando alias, tum vel praecipue oportet meminisse, id enim quia vitae hominum vehementer est utile admonendum est sepius, cum foelicitatis nostrae antennae ab eius ipsius aura secunda: vel maxime feruntur. Quid enim aequae foelix & prosperum fuit ijs viris, quos paulo ante retulimus? qui tamen omnes ab splendidissima illa rerum monarchia, orbisque Imperio miserabiliter deciderunt: & quam saepe faustam, propiciam & amicam Fortunam viderunt, ad extremum tamen infidam, atrocem, inuisam atque infestam nimis experti sunt.

Quae

Quae res facile erit exemplo, quam fragili in loco nostrae omnes res, quae stultos quosdam supra suam ipsorum conditionem insolentissimè attollunt atque efferunt, sitae sint. Id quod satis graphicè expressit nobilis illa Agamemnonis acclamatio ea in tragodia, quae a me est paulo ante citata, ait enim. *Ego esse quicquam sceptrum nisi vano putem fulgore tectum nomen? et falso comam vinclo decentem? casus haec rapiet breuis Nec mille forsitan ratibus, aut annis decem. Non omnibus Fortuna tam lenta imminet!*

Quid illa altera parum foelicis viri in foelicis vxor Hecuba? non ne tragodiae huius initio ita loquens inducitur?

Qui enim regno fidit, et magna potens Dominatur aula, nec leues metuit Deos, Animumque rebus credulum laetis dedit, Me videat et te Troia. Non unquam tulit Documenta Fors maiora: quam fragili loco Starent superbi.

Quid ille etiam qui alium apud poetam non sibi conditionem nascendi, non natalium splendorem: sed deesse Fortunae fauorem queribundus admodum loquitur.

Pol mihi (inquit) fortuna magis nunc desit, quam genus.

Namque regnum suppetebat mihi: ut scias quantum loco

quantis opibus, quibus de rebus lapsa Fortuna occidat!

Vides quam hominum res sint variabiles! & quam non tutus Fortunae blandientis applausus! **Nic.** hoc ego mi Philemon saepe numero mirari soleo. Nam & humanis in rebus praeter vnam virtutem nihil noui esse stabile. Et eorum amentiam lachrymis interdum haud paucis persecutus sum, qui vsque adeo caducis rebus inhiant atque inhaerent: ut ad cetera (quae longe homine dignissima sunt) non homines sed stipites: aut hominum simulacra, mutaeque effigies esse videantur. Quocirca accidere mihi gratius nihil potuit, tuò hoc sermone: quo Fortuna temeritatem, & humanarum rerum varios nimirum ancipitesque casus explicare verbis, ac stylo illustrare orsus es. Dum enim ceu penicillo depingis eos, qui dignitate, potentia atque dititijs praeter ceteris florent, ruinae expositos, & Fortunae magis inconstantiae esse subiectos: facile adducor, fore ut ad eas diuitias homines animum applicant: in quibus Fortuna ipsa nihil habet loci. Quae proculdubio res ad eam virtutis fabricam, quam hominum animis inferere conamur: vix dici potest quantum sit habitura momenti. His

enim ceu fundamentis a te iactis nobilitas vera constabit: & illorum inueterata opinio, quae Fortunae, rebusque externis plurimum attribuens, magno cum Christianae reipublice inoleuit malo: perinde ac senio confecta contabescere aliquando, & per desuetudinem abrogari incipiet. Quae profecto bene constituta omni in republica, ijs in rebus, quae corruptela magis morum iniqua sensim atque clanculum irrepserunt, quam iuris firmitate, aut ratione aliqua sapienter sunt, uti literaque inducta: amoueri longè, extirparique sedulo debet, & contraria bonorum ciuium assensione prohiberi. Pulchra est enim, ac fructuosa cunctis prauae opinionis expulsio & malarum omnis vel abolitio, vel desuetudo rerum. Quae si a nobis diligenti aliqua cautione prouideantur, enitere tandem virtus ipsa incipiet: mirabileque sui amores excitabit. Tumque demum humanis in rebus vim veritatis edocti, ita in se ipsos vicissim homines erunt affecti, ut vtramque Fortunam moderatissimè & patientissimè perferant: neque elati prospera, neque aduersa deiecti, ceterorum verò hominum casus laetos, parum ve secundos constantia ea pectoris inspiciet: nunquam ut huic insultent inhumaniter: aut illi contra futiliter (morum vesania correpti) inaniterque applaudant. Eoque pacto (ut rectè Flaccus ait) nostra haec in aurum redibunt tempora praesens. Quodque optimum in vita est: auxilium ei ferre omnes certatim volent, quem indigna viderint clade affectum. Fortunae quin etiam ludibria (quae haud ita paucos tenent stultos) nihil morantes contemnent ac despiciabuntur. Auream illam mediocritatem ubique sectantes: quae tanto pere est sapientum decantata elogijs, quaeque lauandi modò, percolendi quae se studiose muliercule (ut est apud Plautum) ita est amabilis visa, ut ad sorore conuersa dixerit. *Modus omnibus in rebus soror, est optimum habitus. Nimia omnia nimium exhibent negotium hominibus ex se.*

Quod ubi fiet, naturae leges splendide emicabunt. Quae ex ipso primigeniae virtutis fonte haustae: incluta dum cunctis facta praescribunt: verè nos vitae officio continent. Quarum rerum memoria ac recordatio vsque adeo bono viro suauius est, dulcis atque iucunda, ut nihil possit mellitius excogitari. Hinc enim iniuriarum, scelerumque omnium euericulum illud est ortum.

Quod tibi non vis: alteri ne feceris.

Cuius pulcherrimae legis sanctioni, qui peccati aliquo nexu constrictus, non sponte pa-

parebit: nominatim licet nulla violatori pœna adfit: boni viri ab officio flagitiose si discesserit, vindictę talionē, quę sui iuris transgressori à natura lata est, statim illam incurret.

Ab alio expectes, alteri quod feceris.

Cuius nimirum recordatio prudenti & cordato viro, humanitatifq; memori, ad amplexanda virtutis officia legitimo omni terrore pœnę longè debet esse valentior. Cum præsertim etiam apud illos, qui dissoluti sunt moribus cessare ad tempus illationem videamus iniurię, mutuam dum sibi reddi, ac par pari posse referri (rerum satagentes suarum) sollicito interdum animo verentur. Ignominia fratris, stuprum filię, direptionem familię, adulterium vxoris, qui ab alijs timent: ipsi contra inferre cauent: raroque ad so inuenias, quem pari repensã, crimine, vitę delectet improbitas, quin etiam talionis expectatio cum in limine prominet, vel solutiore hominem petulantia procacem, esse verecundum cogit: sepeq; adeo temperantem, sobriumq; redditum, vitę vero continet in officio, sed age amabo, quo feliciter cepisti, cuncta ordine exequitor. Spero nanque ex oratione tua maximum me esse emolumentum, atq; fructum percepturum. Videre quippe mihi cum Fortunę ingenium humanę fragilitatem naturę pulcherrimè callere. Que duę res, si exactius inspiciantur, considerenturq; penitus, magnum possunt hominem prestare, sibiq; præsentem, & contra omnia incommoda (quę in hominum vita multa versantur) probe munium. Quarum rerum cognitione ad bene beateq; viuendum (præscripto sanctę legis excepto, quo in vno beatissimè felicissimèq; viuendi, norma est cumulatissimè descripta) vt opinio mea fert, nihil esse potest accommodatius. Qui enim naturam ipsam humanarum rerum nouerit: quicquid erit nimium auerfabitur, ac paucis contentus viuet. Quę profecto res ad seruandam custodiendamq; iustitiam quantum sit momenti atq; ponderis habitura, haud erit dictu procliuę. Nihil est enim, quod magis homines à iustitię communi bono abstrahat, quam inexhausta noxię appetitionis auditas, & alienarum rerum fames. Facile enim adduci mortales solent, vt eos iniustitię capiat obliuio, quod assequantur ea, quę concupierunt. Hinc namq; capitales illi iniustitię fontes panduntur, qui quicquid est homini collibitum, etiam per vim atq; iniuriam eripere suadent: qua vna peste nihil

est æquè contagiosum, exitiale atq; tabificum. Atque vtinam, vt in sua quisq; republica inualescere malum sentit: ita & opprimendo, extirpando atq; euellendo pro virili parte præsidij confestim aliquid, atque opis attulisset. Sed nescio qui lentus habet præcordia torpor. Ita in hac parte turpissimè mihi omnes videntur obdormire?

Quod si intercessor rei male, salutaris ciuis est: vt in duodecim tabulis sanctissimè extat scriptum: qui cõsensu in patria noxiã alit appetitionem, nocentissimus proculdubio ciuis erit habendus. Quo circa turbulenti conatus, temerariq; alienarum rerum auditas, seueritate aliqua legum coercenda est, & supplicio rescanda. Vt quos equi boniq; splendor ab iniuria licetèr & temere in aliorum bona fortunafq; grassandi continere non possit, hos saltè parati supplicij timor, refrenet atq; coerceat. Vt enim probos pudor, infamiq; metus, turpi ab actione deterret: sic in officio interdum cõtinet pœna fontes, ac sibi tantisper temperare docet, dum supplicia imminet. Quę omnia aliena sint necesse est ab eo: qui sine aliorum iniuria, quando omnes homines certo quodã vinculo & tanquam cognationis aliquo legitimo fœdere natura ligauit, intra naturę ipsius præscripta sibi putat esse viuendum. Hic enim ille est, qui recta sequitur: qui gaudet officio: qui legibus quidem non propter metum patet: sed eas sequitur, atq; colit, quia id salutare maximè esse iudicat. Iã vero Fortunę morem, vicissitudinēque qui nouerit: eam animo induet affectionē, vt necubi inanem illam superbiendianfam, quę secundis in rebus multos præcipites agit & loco deturbat, possit assumere: nec si velit, possit. Habebit enim vsquequaque naturę conditionem in promptu: ex cuius aspectu atq; intuitu iam intelliget, humana cuncta mutari: Fortunamq; ipsam, quę dicitur, cunctis minari, atque eis se se trucem magis, & acerbam exhibere: qui presentium bonorum prospero successu tumidi, nimium quę etati, aliorum tristēm sortem, & casus varios irriserint. Quocirca, quacunque via poterit, libens propulsabit iniuriam, officiet nulli: illudque assidue studebit, vt omnes saluos ac defensos velit. Cui dum inseruiet studio, Fortunę indigna cladē pressum subleuabit sedulo, ac ne verba quidem patietur offendi. Quid enim est ineptius, quid stultius, quid inhumanius, quid viro indignius, quam aliorum casibus proteruè insolenter que insultare? vel infortunij (quod facile

facile incurere possis, negotium exhibere alteri? Quasi vero extra fortunę aleam ij sint positi: quibus blandè nunc Fortuna nimis indulget, prospereq; aspirat: ac nõ potius eius ipsius pateant temeritati? Verù etenim Nationis illud est.

Omnia sunt hominum tenui pendencia filo:

Et subito casu, quę valere ruunt.

Vnde Æmilius ille Paulus haud iniuria laudatur, qui Perseo potentissimo Macedoniæ rege armis à se deuicto, humanarum rerum inconstantiam intuitus: leuitatem & vicissitudinē Fortunę permensus: pius illi lachrymas impendit. Regium enim hostis decus proculcari videns subito ingemuit: alteq; animo ingenuus mœror infedit. Cuius rei Vandalorum rex Gulimerius non ignarus: cum Belisarij ducis suafu Imperatorem esset Iustinianum adorare iussus, toto ore risisse dicitur: causamq; rogatus dixisse ferunt, Fortunę se humanę ridere vicissitudinē: vt qui modo rex fuerit: iam seruiret. Caduca nimirum & fragilia, puëribusq; consentanea crepundijs sunt ista, quę vires atque opes humanę vocantur. Affluunt subito, repente dilabuntur (vt Valerius Maximus rectissimè existimauit) nullo in loco, nulla in persona stabilibus nixa radicibus cõsistunt: sed incertissimò Fortunę flatu huc atque illuc acta, quos in sublime extulerunt, improuiso recurfu destitutos, in profundo cladium miserabiliter immergunt. Itaq; nec debent existimari, nec dici bona, quę inflatorum malorum amaritudinē, desiderio sui duplicant. P H I L. O Nicete mi! summè proculdubio delector, metum tibi de Fortuna probari sermonem. Sentis enim, quę tua prudentiã est: rei huius cognitionem, ad quam aliquoties humani acies ingenij caligare solet, non parum fructus hominibus esse allaturã. Quod quamuis mihi obscurum non erat, videbar nanq; mihi ex tuo ipsius vultu, qui qualem quisq; habeat animu plerumq; insinuat, sententiam mentemq; tuã modo quodam deprehendisse: grata tamen, iucundaq; ipsa declaratio fuit, meq; quasi labantem exiit: & ad peroranda ea, quę huic videntur causã deesse, planè confirmauit. Nosti enim profecto (nil si quidem horum te virum: ea animi sapietia: excultum potest fugere) ad vitam tranquillè, placideq; degendam nihil magis esse accommodatum, quam nostrę huius summam disceptationis si modo impense & exacte perpendatur. Ex ea quippe facile cuius dabitur intelligi: quã ij improbè stulteque faciant: qui Fortu-

nã indulgentia & illecebris deliniti, eodementiã atq; vesaniã præcipites feruntur: vt miserorum, non secus atq; eorum: qui iam pridem vita defuncti sunt, prorsus obliuiscantur: neque hoc contenti, accisis etiam illorum rebus arroganter insultent. Cum tamen contra, homini nil perinde sit vile, quã eo temporis articulo effrenem insolentemque letitiam animo excutere, quę si semel altius infederit, certissimè secum mortis afferet contragiam: & quę mox frustra vlla queas ope leuare. Communis enim mortaliū Fortuna est: & quid cuique vsu venturum sit, ex equo cunctis est profecto semper incertum. Sed tamen quotumquemq; felicitate vitę summa, continere animum posse victorem, vel sapere vidisti? Verè halnimum verè à sapiētibus illud est dictum. Nimis secundæ hominum res, nescitur modum: prospera animos efferunt. Quocirca, præclare Panætius Philosophus familiarem atq; auditorem suum Africanum dicere scribit solitum: vt equos propter crebras præliorum contentiones ferociter exultantes domitoribus tradere soleant, vt ijs facilibus possint vti: sic homines secundis rebus effrenatos, sibiq; præsentem, tanquam in gyrum rationis & doctriņę duci oportere: vt perspicerent rerum humanarum imbecillitatem, varietatemq; Fortunę. Eidem igitur malo occurrendum esse duxi, ne eius morbi curatio, qui tam exitalem ac pestilentem humano generi (cui modis omnibus consultum velle debemus) cladē affert: à me deserta fuisse putaretur. Cumq; mali huius origo atq; fons, insolentia si (quę prosperis secundisq; rebus præsto esse solet) haud ita alienum ab instituto opere fore duxi, si de Fortunę inconstantia & temeritate paulo altius in presentia differerem. Futurum enim haud dubio putauit, vt si quę omnibus inimicam & infidam esse Fortuna ostēderem: eisq; infestam magis, quos ab inglorio & obscuro loco in editu aliquando atq; excelsum protulisset: cautiore homines, magisq; sanos deinceps esse futuros: omnesq; ita esse victuros: vt neq; secunda res eorum animos præter modum insolenter efferret: neq; aduersę rursus, vitæ rationis præscripta, ipsorum mentes stultè frangerent.

HABES CONSILII mei rationem. Nunq; (si placet) hinc animum aduerte tuum, vt cadidè aspirantis Fortunę fauorem, ac prosperos infimorum hominũ successus possis agnoscere. Volo nanq; quasi felicitatis hu-

manæ quoddam tibi theatrum ob oculos ponere ac veluti statuere. Vt enim illic videre licet, homines obscuris sordidifq; parentibus ortos, magnorum regum, illustrium Ducum, & virtute præstantium virorum personas agere, & dignis eorum incessus referre, atq; factus assumere: dum accurate quisque iniuncto acquiescit muneri, & personę deseruit: haud aliter hic, si libeat contemplari, non absimilem imaginem licebit intueri: videreque multos, qui ex ipso, vt sic dixerim, puluere repente erecti, reru potiti sunt. Ea q; manu gubernacula rerum, atque orbis clauum eos tractare cognosces, quæ paulo antè, stiuam alij, alij peram & pedum: suis alij dominis ministeria humilia, & seruitia exhibere sordida, visi sunt. Vt vel sic humanos casus edocui, præ nobis neminem contemnere audeamus. Cum Cæsares ipsos ad duram interdum seruitutem rapi videamus: seruos contra, ac infimę conditionis homines, quodam veluti propiciantis Fortunæ, vel vt ethnici fabulantur; syderis beneficio, ad Imperij gubernacula & habenas promoueri: ynde est illa Iuuenalis admiratio præclara.

Nentidius quid enim? quid Tullius? an ne aliud, quæ Sydus, & occultis miranda potentia Fati Seruis regna dabunt? captiuus Fata triumphos?

QVIS AUTEM perspectum exploratum que habens rerum humanarum eam esse quasi vertiginem, vt qui modò ceu neglecti iacentes omnibus passim fuere contemptui ad summam possint & honoris & dignitatis aspirare fastigia; illosq; cõtra de gradu deijci & quasi statione dimoueri, quorum amplam Fortunam ipse terrarum orbis tam spatioso amploq; habitu atq; complexu capere vix poterat: non suæ quoq; sorti quasi claudicanti maleq; sultæ aliquando timeat: & illorum exemplo, quorum tristes casus animo voluerit: prospicere sibi in tempore incipiat, vt vtraq; fortuna, quam iuxta nouit esse timendam, moderatius & sobrius vti desideret? Profecto (nisi iam rationis prorsus, mentis que ille sit inops) hæc qui sibi ob oculos tot tantaq; mutationis subite exempla proponet, non poterit non semper aduigilare: dũ sibi a Fortunæ cauet insultu. Atq; ita dum eius ipius, & lanculum obrepentis timet infidias: nequã sibi ab ea officii possit, aditum præcludet; eidemq; vel se uienti maxime, laqueum mandabit. Nam dolos fraudesque presententi, nihil aut parum certè, obesse poterit: iam vero blanditias auersanti, vt inimica sit: noscere tamen qui poterit? cũ eius

ipsius nulla sint arma truculentiora.

Quod optime intellexit, quisquis illud protulit.

Fortuna cum blanditur, timeas: captatum venit.

Quo circa non illi temere mihi videntur dixisse, qui secundam, quam aduersam, timendam magis esse præcipiunt. Trucem enim tantum opes auferre: blandam mentem adimere. Ibi sua munera reposcentem, facere nulli iniuriam: hic, que nunquam dedit auferentem, esse vehementer iniuriam. At quis nescit, Fortunę fulgore præstrictis, sensum mentis hebecere?

Neq; enim sine causa Publius Syrus illud scripsit.

Fortuna nimium quem fouet, stultum facit.

Rarus enim sensus fermè communis in illa fortuna est. Qui autem sensu animi caret, stultitiaq; percuditur, huius profecto aures fidelium amicorum monitis, quæ tunc vel maxime sunt necessaria: patere prorsus nequeunt. Ita, dum suis quisq; liberè votis obsequitur: incidit in cancellos, quos modò blandita, sed retro iam cœpta conuertit, fortuna tetenderat.

SED TAMEN pertinacia quadam de quibusdam interdum studet benemereri: eosq; honoribus, diuitijs, summisq; Imperijs accumulat. Sic apud Romanos haud ita post urbem conditam: multos obscuris sordidifq; parentibus ortos: rerum fuisse potitos memorie proditum est. Nam iam primum omnium quis nesciat, Tarquiniũ Priscum illorum celebratissimum regem patre mercatore, eoq; exule & serua matre natum fuisse? Quis Seruiliũ Tullium, de quo paulo ante meminimus, verna patre matreque ancilla fuisse genitum, non intelligat? Quis præterea Tullium Hostiliũ, qui horum vtrũq; in Imperio præcessit, humillimo ex genere ortum ignoret? Cum eius cunabula agreste tugurium cõperit, iuuenilisq; ætas in pectore pascendo fuerit occupata? Iam vero Cæsares ipsi Romani, fuere ne regibus his genere clariores? At, Augustus ipse Cæsar, cuius vbiq; terrarum tam celebre nomen fuit, auum habuit argentarium, patrem ad stipulatorem. Quem vtrumq; ad quintum fratrem scribens. Cicero, præcarum ait questum fecisse. Quid Vitellius ipse? nonne generis sui authorem habuit Libertinũ? Quæ Casius Senerus, alijq; complures veteramq; tarium fuisse tutorem, memoria prodiderunt. Quid Traianus ipse optimus Imperator, non ne vt concedamus interim mediocri eum fortuna fuisse: non tamen ita clarò

fuisse

fuisse genere vel illud esse indicio potest, quod cum adoptaretur à Nerua, imperique designaretur successioni: merita hominis atque virtutem, non genus spectari oportere censuit. Quid Pertinax ipse haud illaudatus itidem Imperator? Non ne auo seruo patreque libertino, & qui negotiationem lignariam, tabernamque cõstititiam in Liguria exercuit, genitus fuit? quam & ipsum etiam, sic pertinaciter gessisse ferunt; vt hinc sit Pertinacis nomen adeptus. Quid Pescennius Niger haud malus item princeps: non ne & hunc modicis fuisse parentibus quidam tradiderunt? Quid Opilius Macrinus? Nonne seruus primum, deindeque libertus fuit? Præterea, quis dubitet posthumum & Lolienum qui sub Galieno Imperium arripuisse feruntur, priuata virtute magis quam nobilitatis pondere vixisse? Quid Martius, qui post ipsorum mortem triduum imperauit? Nonne (vt Trebellius scribit Pollio) ferrariam officinam exercuit? Quid Galerius? Qui cum parentes habuisset agricolæ, nec minus ipse ætatis partem pascendis iumentis duxisset, ex re ipsa cognomen traxit, armentarius deinceps dictus? Quid Maximus Pupienus? Nonne tam obscure natus est, vt ferrarij sit filius creditus? Quid Balbinus huius in imperio consors, nõ ne & ipse obscurissimo est genere ortus? Quid Philippus Arabs, nõne humillimofuit loco genitus? Quid Emilianus? Nonne abiectissimè natus, imperium gessit abiectus? Spectatę virtutis Imperator fuit Aurelius, huius sed parentes ignobiles sunt crediti: & familia obicurißima habita. Quid Probus, vere probus princeps, nõne olitore patre creditur ortus? Cuius adhuc etiam impuberis virtuti tantum est à Valerio Imperatore tributum, vt ea sit ætate militum creatus tribunus: animiq; tantopere laudata indoles, vt Galenum filium per literas hortari sit solitus: vt ad huius se adolescentis mores formaret, & virtutem effingeret: laudatque ad extremum executus. Si nomen, inquit Probi non haberet: cognomen iure habere potuisset. Quid ex literarum pædagogoparente Imperator factus Bonofus? Quid Diocletianus, qui scribæ filius vulgo est creditus, libertinaque adeo conditionis existimatus? Quid Licinium & Maximianum principes referam? quos inter novos homines ac veluti plebeios Eutropius, Paulus Orosius, nonnullique alij commemorant? Quid de Carausio, qui Britannias

occupauit, diutiusque tenuit, dicam? Quem genere quidem infimo, ortumque vilissimè fuisse, constat? Quid de Valentiniano Imperatore loquar? cuius pater quod funes torqueret, funarius est ipse appellatus? Quid de Iustino? quem armentarium fuisse, non est obscurum. Quid de Basilio Macedone? Qui captiuus inter venales Constantinopolim adductus, factus Imperator est? Quid (vt de alijs tandem Regibus loquar) nõne primi illi Hebræorum Reges Dauid atque Saul, ouium antea fuere Pastores? Quid Abdolominus (sive vt alijs placet) Abastomius: nõne cum exhauriendis puteis, irrigandisque hortis prius victitasset, Sidoniæ ab Alexandro est Rex ob virtutem constitutus, nobilibus non paucis spreus? Iam vero commemorare quid attinet, Adranteum Andriseum in fullonia natum, ad Regiam fuisse maiestatem euectum? Quid Alexandri successorem in Macedonia Antipatrum? Quem mimæ cuiusdam mulieris fuisse ferunt nepotem? Quid Macedonia Regem etiam Archelaum, quem Simacha serua esse perhibent ortum? Quid Parthorum Regem Arsacem? à quo & ipsi Parthorum reges Arsacida, postea sunt dicti? Quem incertè aiunt originis fuisse? Quid Persarum Regem Cambysem, cuius passim maiores obscuri feruntur? Quis Histaspis filium Darium? Quem historio prius apud Cyrum munere functum, idque genus officij alijs vsum, Persarum tamen fuisse regem, eiusque nominis primum, clarissimum est? Quid Eumenem, cui post Alexandrum vita defunctum Cappadocia cum Paphlagonia forte cecit? Cuius tam inopem traditum est fuisse parentem: vt ex vehiculis sibi familiæque suæ cibum sit quarritare coactus. Quid curruum fabricatorem Telephanem, qui Lydorum rex deinde est factus? Quid Midam? qui, cum plaustrarius esset, dum boues ad atratrum duceret, à Phrygibus ad regnum repente est raptus? Quid Ptolemæum, qui ex gregario milite Ægypti est rex factus? & quidem eius nominis primus. Quid de Protarcho negociatoris filio loquar? Qui Rex Syriæ creatus, Alexandri sibi cognomen indidit? Quid de Atheniensium principe Hyperbolo? qui nullis & ipse maioribus ortus, post Cleonis potentiam versutia sua ad urbem peruenit principatum: cum æreas antea lucernas factitasset. Quid de Prompalo extremæ fortis iuvene? qui deuictò

B

An-

Antiocho (cui Soter cognomen fuit) Syriae Regnum occupauit, diutiusque tenens, Alexander est dictus? Quid praeterea de Cybari, qui ex cuiusdam ergastulo à Cyro eductus est, Persis praepositus in matrimonium sibi sorore tradita? Quid de Sosthene, qui nobilibus quibusdam Macedoniae regnum affectantibus, ignobilis ob egregiam virtutis indolem praetatus est? Quid de Mandrone, qui ex nauiculario imperium est fortitus? Quid de Hyerone, qui matrem habens ancillam, Siciliae regnum obtinuit? Quid etiam de Tyridate, qui ex seruo factus est rex Parthorum? Quid tandem de Vectio Melsio Volscorum Rege? Quem factis quam genere nobiliorem scribit Lilius. Iam vero quis nesciat Tamburlanum à tenera aetate porcarium, Scytharum regem fuisse constitutum? Lamissionemque quendam in piscina (cum infans esset) repertum Longobardorum fuisse Regem creatum? Praeterea Mauricium Cappadocem ex famulo & excubitore, quis Imperium fuisse adeptum ignorat? Ioannem verò Zemissem (ne semper vetusta loquamur) cum prius ludi magistrum egisset, Imperiali tandem quis dubitat dignitate functum? Primi laum ab ineunte aetate armentarium atque bubulcum, cui est dubium Bohemorum regnum obtinuisse? Atqui, Siciliae regem Agatoclem per obscuro & ipsum genere fuisse ortum, cui esse dubium poterit, qui nobile hoc Burdegalenis Aufonij expigramma legitur.

Fama est fictilibus coenasse Agathoclea regem

Atque abacum Samio saepe onerasse luto.

Percula gemmatas cum poneret aurea vasis

Et misceret opes pauperumque simul:

Quaerenti causam respondit, rex ego qui sum

Sicania, figulo sum genitore factus.

Fortunam reuerenter habe, quicumque repente

Diues ab exili progrediere loco.

Iam verò, ut semel tandem aliquando finiam, Lycaetum atque Parrhasium à Philomonia matre expositos, Tiliphoque pastore enutritos, Arcadiae praefuisse Imperio, cui est incognitum?

SEDES QVORVM attinet tam vastum longius enauigare pelagus? receptui profecto opus est canere, dataque vela legere: longum quippe atque adeo ociosum sit, eorum hic nomina ad plenum velle subtexere, qui ex obscurissimo genere, humillimaque Fortuna ad amplissimos subito honores, atque imperia conuolarint. Nam & eum, cuius paulo ante ignobiles natales attigimus Tul-

lium Seruium propter eximiam virtutem animi Romanorum accepimus regem: & ex mulione Consulatum factum esse Ventidii. Quo in homine Fortunae in sublime mutationem tantam grauitate & iniquo animo à Romano populo latae esse, quod ancilla matre genitum Quirini diademate regio, tra-beaque instruxisset: haud equidem miror minus, quam Ventidij permutationem status, ipsi mirabantur: in quem non sine quadam malignitatis inuidia, admiratio illa fiebat.

Concurrere omnes Augures, aruspices:

Portentum inusitatum constat est recens:

Nam mulos qui fricabat, Consul factus est

Stultè sanè: quicquid enim est raritate mirabile: admirationi esse è vestigio definit, ubi primum est exemplo factitatum. Qua igitur in urbe ex seruo regem videbatur fuisse creatum: ex mulione quempiam Consulatum esse effectum, mirari quidem pacto aliquo, ac ne queri quidem oportuit? Quid quod adhuc eiusmodi hominum statuae illae veteres minimè intercederant, quae & regis & serui perplexo titulo mutatione simili humanis rebus illudere gaudentis (ut Valerius ait) Fortunae morem facile testabantur? neque enim grauior loco hoc, quae à Maximo Valerio de rege Seruio memoriae verba sunt prodita in praesentia subtexere. In Tullio vero Seruio ait, Fortuna praecipue vires suas ostendit, vernam huic urbi natum, regem dando: cui quidem diuinitimè Imperium obtinere, quater lustrum concedere, ter triumphare contigit. Ad summam autem unde processerit, aut quò peruenerit, statuae ipsius titulis abundè testatur serui cognomine & regia appellatio ne perplexus. Superuacaneum videtur esse, ab humilitate tanta, tanta cum videas virtutis incrementa pullulasse, de mulione aliquid addere velle Ventidio? Quem tamen praestantia animi eò felicitatis euexit, ut magnitudine gestarum ab ipso rerum inuidia obruta, vellicare gesseris in eo sordes deserit, cuius ignobilitate fieri vidit nihil posse nobilius. Hic enim (ut Suetonius Tranquillus scribit) Protiuncijs Orientalibus à Marco Antonio praefectus, introrum pentes in Syriam Parthos praeris tribus fudit, atque protriuit, eumque omnium primum de iisdem Parthis triumphasse perhibet: ac morte obita, publico fuisse funere sepultum. Ingens, mediusfidius, in Romani populi viro principe, cuius Imperium iisdem, quibus Solis cursus regionibus atque

termi-

terminis continebatur, virtutis argumentum: ignobili hominem loco ortum, & honoris tanta dignitate perfunctum, paupertate tanta decessisse, ut nisi collatis in populi capita sextantibus sepeliri nequiverit. Nisi igitur publice collecta stipe, iusta sibi funeris persoluerentur, dominatricis gentium ciuitatis Consul, atque triumphator, verèque vir primarius, sepulturae honore facile caruisset. I, nunc & cum ignobilitate horum, suprema regum stemmata confer: nullaque videbis regij ornamenta sanguinis, huiuscemodi hominum claritati virtutis iure vnquam potuisse praeferi. N I C. Ha, ha, he. P H I L. Quid rides? N I C E. Illorum nempe o Philemon inanem fastum ac non ferendam arrogantiam: qui ob stultam nescio quam nobilitatis persuasionem, ita animo insolenter efferuntur: ut se se primos rerum omnium esse velint. Cum nihil eorum hominum genere sit inertius, amentius ac vanius: nullique à vera nobilitate magis absint. Namque nunc demum intelligo verum esse, quod à Platone proditum, à Seneca est etiam Philosopho memoriae hominum commendatum. Nempe nullum esse regem, qui non à seruis esset oriundus: neque seruum vllum demonstrari contra posse, qui generis sui primordia ad amplissimos non posset reges referre. Quod si ita est, strenuis animi factis & insigni aliqua virtute animi, non splendore natalium, vera cuiusque est hominis nobilitas dimittenda. Quae ergo est infania, generis ita superbire praestantia, ut te ceteris putes esse praefendum, quod parentibus sis clarior: cum praeter futilem hanc umbram, quod à vera animi nobilitate sit ortum, tu nihil ostentare possis? Equidem, quod ad me attinet, Mariana nobilitatis insignia, & ornamenta virtutis animi longè malle, quam Imperij in ditione vasta torpentium, Tersithe ac Sardanapali maiorum regias imagines: sit licet ille loco ignobili ortus, hi vero regali sanguine sati. At vero, nobilem fuisse Alexandrum perspicuum est, utpote qui Macedonum rege ortus est patre Philippo: quem & praestantia animi tanti fuisse perhibent, ut breui spatio temporis, dominator orbis euaserit. Quam is autem ab hac fuerit alienus stultitia declarat: egregie Plutarchus, quem adhuc puerum indignari scribit solitum, quod Philippus pater multa quotidie laute magna digna gereret: puerisque dictantibus ille certè tibi vni tot ista parat, Quid refert, Alexander ait, si mul-

ta domi habeamus: cum ipsi nihil preclari gesserimus? Tam felici enim isto & prospero rerum successu, quid mihi in posterum pater relinquet agendum?

S I I G I T V R praestantissimi viri iudicio (qui etiam tenera in aetate futurae virtutis documenta incluta dabat) parentum facta spectanda non sunt: quia ad comparandam famam nominis, pulchrum atque amplum videri non debet, quod nulla est animi nostri clara industria susceptum: & maiorum nostrorum genus fortuitis quibusdam casibus illustre atque amplum interdum efficitur. Vt tua est modò oratione planum factum, profecto nihil esse potest stultius, quam eos contemnere ac despiciari: qui eò possint honoris fortuna fauente conscendere. Vnde illi etiam, quorum nobis exempla proposuisti, clari sunt atque illustres effecti. P H I L. Vt tu es optimus atque elegans estimator mi Nicete, qui sic stultitiae homines ipsos conuincis! N I C E. Quam ipse sim rerum certus discriminator equidem nescio, nam id quidem alij vel melius censebunt vel incorruptius iudicabunt.

Ad sua enim quemque vitia, cum in alijs plurimum cernat, hallucinari aiunt atque caecutire. Illud tamen affirmare ausim, generis atque sanguinis claritatem, nisi magnis consociata virtutibus sit, minimè hominis bonum dici debere: eosque iudicio vero animi parum vidisse, qui nobilitatem hanc primum dicere sunt ausi. Etenim si tantum in ea fortuna loci obtinet, ut labefactare ipsam atque subuertere possit, cum libeat, ac rursus constituere (si ita erit placitum) amentia fuit meraque infania, rei usque adeo inconstanti & fragili tam splendidum atque honestum nomen indere. Neque enim minus est turpe virtutis nomine flagitium honestare: quam scedo aliquò vitiorum amictu dignitatem splendoremque virtutis velle contaminare: exemplo non ferendo iudicia vera rerum pessimè adulterantes. Nobilitatem ego eam esse vere existimo, qua alienum nihil vel caducum ostentanti, gloriari homini rectè ac securè liceat. Nam quae maiorum inueteratis in opibus posita, census fragili suspensa filo, alieno ab stemmate pendet: haec mihi caduca munus Fortunae ducitur: non solidae gloriae possessio: quae generosi atque excelsi animi comes esse conuenit. Itaque si generis praestantia alienis atque externis rebus posita, à fortuna saepe profecta est: talis nobilitas Fortunae est non immerito

munus intelligenda, minusque propterea laudanda, vel forti viro appetenda. Tam vero, si quasi noscibile nobile dictum est (vt ratio docet etymogiae) quod id magis diuturnum sit, nobile magis ducendum est, quia eo modo tractu ipso temporis, nobilitatis gloria est futura viuacior, & apud omnes gentes longè diffusior habenda. Atque hoc quidem ita perspicuum & planum est, vt in dubitum vocari non debeat. Ex quo fit, vt si nobilitatis vera ratio, quemadmodum vulgaris huius, cum aliqua esset Fortunæ te meritate coniuncta (forent licet euncta patria) vel hoc vno nomine minus ab omnibus appeti deberet, propterea quod mutari facile posset: nec esset tandiu viuax, diuturnaque futura.

VERVM ENIM vero cum nobilitatis illa ratio, quæ ex maiorum fumosis imaginibus orta est, industriæ nostræ sudore absque & puluere (quod aiunt) alieno sit tota labore & sanguine parta, atque ideo peculiare nihil habeat, quo nobis liceat gloriari: multo tamen ea votis expetitur, summeque vulgo laudi ducitur multos posse generis maiores ostendere. Quod ego minime vitu pero, si modo is tu sis, qui eorum te præbere velis similem, qui speciosa hæc laudis insignia, & ornamenta generis familiæ tuæ primum intulerunt. Quod si segniter, formidolose, turpiter que agens veram in splendore natalium sitam esse putes nobilitatem: flagitium summum arbitror: ac vesani capitis, solutionisque animi tale iudicium, esse duco vel maxime reprehendendum. Nihil quippe prædicationem summam animi, laudemque meretur, vel germane potest nobile appellari, quod à nobis sine peculiari aliqua nostri animi virtute possidetur. Cuius rei haud ignarus apud Senecam Lycus, prudenter sane sic in furentē Hercule loquitur.

Nobiles non sunt mihi

Aui, nec altis inclytum titulis genus,

Sed clara virtus. Qui genus iacet suum

Aliena laudat.

Quod qui parum intelligunt, ignauo sepe in herede generosæ stirpis extollunt celebritatem: perguntque ad eos admirandos, quibus hanc ipsam habere contigit, desidia licet turpi illorum facta madeant; & sinistra facta puteant; minime rem altius rimari, ipsius tantum captis specie superbi generis: haud sane multum ab infanæ plebeculæ iudicio alieni: quæ xampelina veste, Persicoque ornatu, multo auro ac purpura hominem

lectica vehementem admiratur stupens. Perinde ac ijs in rebus vera sit aliquid laude dignum: pretiosæque vestes vanissimi nebulonis generosum animum possint efficere, vel famaverendum. Perspici o vtinam res (vt quæque est) facile possent: suisque ipsæ modulis essent non inique dimensæ! Diu boni quam multi multa contemnerent! Vt, illa reijcerent, quæ digna nunc putant admiratione! Vt illa colerent (quæ seuiens & nouos mouens Fortuna tumultus) nunquam tamè homini potest adimere! Sed ad eò nunc, quæ bonis quondam sensuum eluxit integritas, vitijs hominum obstructa est: adeo eorum aures ad vitæ vera pretia obsurduerunt, vt de eius commodis & virtute tractantem non magis (vt Flaccus inquit) audierint: quam Fulius ebrius olim cum Iliomam edormit. Vnde est effectum, vt generositatis ratione ignorantibus optimam: alij alijs in rebus sitam esse hominis nobilitatem autument. Cum ab ea, quæ vera & germana sit, toto interim, quod dici solet, cælo aberrant. Cuius radiantissimus fulgor, quo pacto eorum hætenus oculos sic præstrinxerit, miror: cum tam latè sua cuncta luce illustret ac compleat.

SED PERSVASIONIS NOXIÆ stulto errore alita, tam latis Fortunæ iam peragravit orbem passibus; tamque spatiosè quaque verum peruagata est, vt quali illa res temperet nostras, cui ipsa aspiret candidè: huic propata, parataque statim hominum sint studia: ac si quem aversa prætereat, plerique fugientes deserant. Hinc nobilitatis, ignobilitatisque omnes illæ formulæ pendent, quæ generis opibus, potentia & honore, hisque contrarijs, emergentes de hac causa lites (latis ceteris legibus, componere, controversiasque dirimere, stultos quosdam passim edocent. Ita fit, vt prout quisque hanc sit expertus: ita nobilis vel ignobilis haberi vulgo incipiat. Quod quam sit rationi coniunctum, ipsi viderint. Mihi certè parum rectè de nobilitate sentire videtur, qui Fortunæ ritu ac reditu veram hominis metitur nobilitatem. Scilicet tantisper vt adsit, dum stat prosperè: rursumque absit, si reflet. Solidior multo, stabiliorque illa est, quam vt ab eius animo, cui semel infederit: tam absurdè temereque resiliat. Alioqui, quid ea existimari posset abiectius? cum nihil sit fortuna ipsa fragilius, nil fugacius, nihil mutabilius, nihil equè vicissitudini obnoxium? Aut si ita foret, quid minus esset quam huius iactura dolendū? Cuius suam quicquid mutare naturam nequeat:

Fatig;

Fatigæ legibus haud facile cuiquam liceat obistere? Abeunt enim illuc omnia, vnde orta sunt: naturæque suæ fontem repetunt. Cuius si temerario ausu impedire velis cursum, aut obstruere aditum: nihilo plus agas (rectè vt apud Terentium dicit Parmeno) quam vt si des operam, vt cum ratione infanias.

EX QVO ILLVD efficitur, vt longe aliam, ac vulgus opinetur, appareat nobilitatis esse rationem: aut si ea sit, non esse tantopere expetendam. Cum necessitati fatali à natura sibi modo quodam præscriptæ, vel inuitè ac reluctanter teneatur obsequi. Atque ita diuturnæ mansionis, hospitijque fidem nulli possit stabilem, certamque promittere. Vnde non tam ipsa præsentia delectet, quam absentia torqueat, inconstantiaque cruciet necesse est: aut metu carendi sollicitet. Nulli enim in re quantumlibet præstanti, solido datur gaudium perfrui: cui an diutius ea potiri possit, parum sit exploratum. Timor namque non minimam gaudij partem eripit, in latitiamque; erumpentem animi commotionem, tristi varietatis fræno compescit: & in duriorē semper hominem trudit partem: lataque cuncta intercipit. Paruulum si quidem refert, expectis an patiaris aduersa: Vtrumque enim à tranquillitate animum auocare solet. Hæc igitur vsque quaque verentem haud facile quisquam nobilem dixerit: aut eius honore præstantiaque dignabitur. Quid enim eo homine existimari potest abiectius, qui tam se fluctuantis, inquietæque Fortunæ nutui mancipauit, vt ex ea totus omnino pendeat? ab ea felicitis ac beatæ vitæ auspicia petenda esse cogitet? ad eamque tandem perindè ac tutissimum & amoenissimum portum, vitæ suæ filum dirigat atque applicet: magna proculdubio mercede miser vsque futurus. Nam quod propius malefidam hanc stationem dabitur intueri, eò sit infelicius oportet. Quis etenim vnquam in blandientis Fortunæ sinu tam est amicè susceptus? Quis tam ad eius epulas benignè est & amantè exceptus, ad honoresque fauentis humaniter inuitatus, in consiliumque admissus, vt non dulci tanquam expergefactus à somno: deturbatus subitò, misereque deiectus, in maximas calamitates incidit? Syrenum si quidem cantus examussum fortuna imitatur: quæ dulci quodam concentu (ni ad earum suaves ac blandos modos prudenter aures obthures) acerbam tandem mortem inferunt. Quod tamen illarum fatum eò est æquius feren-

dū: quod hæc, in exitium vsquam dulces esse perhibentur: vt iam aliqua ex parte morienti sensum videantur adimere: maestitiamque ipsam harmonia dulci leuare, illa, ne huiusmodi quidem temporis articulum, voluptatis aliqua condit illecebra: sed humani boni maxime inuidam seuitiam tunc demum magis acuit. Vt non tam molestâ sit vitæ priuatio, quam genus mortis inuisum, acerbum, atque funestum. Ereptis enim opibus, pessundatis honoribus, gloriæque ad extremum cunctis detractis insignibus: Luctuosiorē multo mortis causam efficit, quam ipsa sit mors. Quam, cum naturæ legē nulli sit effugere datam (moriendū est enim omnibus) æquissimo multi placidissimoque interdum animo perferunt: eamque non raro animosè expetunt, si modo turpi videant posse vacare infamia. Vnde non pauci ad mortem honesta proposita causa, non secus atque ad rem maxime gloriosam, & tanquam laborum dulcissimum portum, alacri nimium animo sapientissime conuolant. Optimum vitæ scopum, in optima esse morte repositum, prudenter arbitri.

VNDE illorum euidentissimè amentia patet, qui ad Fortunæ nutum vsque excubant: fallacemque eius auram sicco nimium ore, faucibusque expectant. Nam eorum exitus præ cæteris sunt lachrymabiles, quos præter cæteros Fortuna extulit, & nullius vitæ infuauior, quam eorum quos inani quodam splendore, vt tristius caderent, conspicuos ostendit: vt caducos mox redderet, infelicitè & opprimeret incautos. Quem pro delectamento ludum ipsa est solita habere Fortuna. Quocirca, quod fidelius quisque eius est vestigia secutus, eò acerbiorē, calamitosiorēque vitæ, haud raro fortitur exitum. Ex quo est effectum, vt nobilium virorum numero, sapientissimiqueque eum iure eximant: qui non virtute animi, sed huius beneficio ad altissimos quosdam dignitatis, vel honoris gradus videretur euectus, à quibus id etiam saluberimum vitæ præceptum memoriæ est traditum: vt Fortunæ munera semper haberemus suspecta: & ab eius instructis hamis, fraudibus atque dolis quam maxime fugeremus, inextricabiles enim huius esse cancellos, si semel incideris. Nec tam esse Meandri fluminis sinuosos & cæcos anfractus, quam huius (quæ molles nimium esse videtur) blanditias fallaces, sub hilari namque fronte subdolum, aiunt, recessum inesse:

B 3 inq;

inque eius serenitate exitiales nimium infidias subesse. Quis ergo tam vafrum, astutum, versipelleque monstrum, non horreat? Cum tam dulci sub aspectu truculentiam tantam scire, tamque lethale venenum latere cognoscat? Aut ab eo vel modis omnibus sibi cauendum esse non existimet, cuius tam præposteram videt esse naturam: ut non tam eius sint fulminatis morfus fugiendi, quam adulantis allapsus timendi & simulati fauores vitandi?

Bona si credo metues, doctusque cauebis.

Quæres quando iterum pauca, iterumque perire possis? O toties seruus! quæ bellua ruptis

Cum semel effugit, reddit se praua catenis?

QUANTUM cum illud sit incunctabile, eius vel mollissimam indulgentiam, tamen esse formidabilem: ita hoc maxime, propter stultam illorum persuasionem, qui humanis in rebus Fortunam censent aliquid habere momenti, videtur obscurum. Prospera ne magis oblit, quam proferat aduersa. Nam & aduersis huius casibus quanta viri virtus sit (ceu in igne aurum) perspicitur: rursus splendida qui sunt sapienter vsi, felices vere vulgo putantur. Vnde non minus laudum dignis celebramus encomijs, quos asfentantis, nimiumque fauentis Fortunæ illecebræ non corruerunt: quam eos, qui acriter virtutem amare, & in omni re morum seruare æquitatem nunquam destiterunt. Difficile non minus esse rati, sic lætam Fortunam ferre, ut nihil à dignitate sapientis absis: nihil à ratione discedas humanitatis, nihil desectas ab honestate: quam si dulcis amore sapientiæ, adipiscendæque virtutis cupiditate, expetendæ ve probitatis studio, maximos vsque labores perpetiare. Ut enim propter arctam, difficilemque viam (& quod in itinere ipsius rectè obeundo hinc impedimenta sint multa) ad virtutis cacumen ipsum aspirare paucis est datum: Sic nimirum vix vili felicem esse ac sapere cõcessum est: quia prospera animos efferunt. Præclare ergo Plato à Cyrenensibus aliquando rogatus, ut sibi leges conderet, scriptasque relinqueret, ac statum reipublicæ componeret, recusasse fertur: perdifficile esse asserens, eis leges dare: qui tam essent felices. Nihil quippe tam superbum, nihil tam intractabile ac morosum esse quam hominem, quem felicitatis opinio corripuisset. Id quod optimè in amicitia sentit. **M.** Cicero, nihil insipientem Fortunato fieri posse intolerabilius distans. Scitè igitur ac verè (quicumque ille fuit, qui ad Caium Cæsarem de moderanda

republica sic est orationem auspicatus. Scio ego quam sit difficile, consilium dare regi, atque Imperatori, postremo cuiquam mortalium, cuius opes in excelsis sunt. Quæ cum ita se habeant, debere tibi plurimum homines statuo ô Philemon, quibus tu hodie Apellem te alterum in effingenda Fortuna, eiusque moribus elucidandis præstitisti: minime Thimantis vsus commento, qui Agamemnonis formosissimam filiam Iphygeniam Dianæ immolaturi velo faciè callide obtexit: ignarus quem filiam mactantis parentis vultum exprimeret: Veritus fortasse in eo reprehendi, quod in tabula ipsa omnium maxime erat spectandum. Quem tu cum agere iam cõeperis, ne, quod ille fecit, tuam nobis picturam velo contegas, & quasi tuo inuidens operi, depingi cõceptam Fortunam, inchoatam subito imperfectamque relinquant, etiam atque etiam vide. Nam licet multos docta tua illa oratione à Fortuna in altum sublatus esse monstraueris: multos rursus è tanto rerum falligio ad terram dixeris præcipitanter esse deiectos: non tamen hætenus tragicomædiæ huius variè exitu prætermisso, auidi animi sitim videris satiasse: cum nondum palam feceris, tam anceps ac vehemens in vtramque partem Fortunæ certamen, quam sit constans ac diuturnum: nec quid ipsa Fortuna sit, ac quanto apud Ethnicos quondam in honore fuerit habita. Fuisse enim apud illos multos audio qui Deam hanc esse crediderint: quique precibus atque muneribus propitiæ sibi placatamque efficere maxime sunt adnixi. Ijs omnia ex sententia rati esse euentura, quorum honore ac precibus plurimum fuisset culta. Cæteris, qui tam præsentis numè Deæ negligerent atque contemnerent: tristitia cuncta, inauspicata & inauspita esse futura. Quas ob res post dubiam Martis aleam, anticipi tandem victoria parta, fufis hostibus, ad vnumque trucidatis: multi duces, & hi quidem non inlrenui, trophæa amplissima, splendida quadam propitiæ Fortunæ inscriptione insignita, illi locarunt. Memores auspicijs huius ac ductu, tantum de hoste triûphum fuisse partum: eidem interim victoriam acceptam ferentes, cuius fuerant (ut ipsi opinabantur) benignitatem experti. Alij contra, tantum abest, ut Deam hanc existiment, ut ne esse quidem vllam prorsus autument. Quidam asserant ne, an omnino negent incerti: vehementer exquirunt, an esse aliqua Fortuna possit: & quæ eius esse dicantur partes. Quæ mihi quidem omnia ardua in primis

primis: nec minus tamen ad multorum refellendos errores necessaria scitu videntur: quam quæ in hoc genere, difficultate differendi reiecta vtilitate ipsa probatur. Cû præsertim persuasione vana corrupti, etiam ad huc reperiantur aliqui: qui huius ipsius munere beatum atque felicem effici posse hominem in animu induxerint. Hæc tu, opinione vulgi in lubrico posita, ne ad perniciem animi serpant: latius, per amicitiam nostram rogo, ut declaranda suscipias. Te enim honesti amplectendique laboris prouinciam hanc grato animo, suscipiente (ut opinio mea fert) illustriora cuncta erunt: ac mihi tua vsque studiose dicta probanti, gratiora longè futura.

PHIL. QUAM QUAM mihi non mediocriter verendum est, mi Nicete: ne si laudatus à te, laudare te item contra cõperero, referre magis gratiam quam proferre iudiciu videar: tamen nihil profecto faciam ingrati, nihil committam insolenter: tam amplamque viri tanti gratiarum actionem, apud me non patiar sterilesce. Etenim fatear necesse est, de me tuam, gratiam mihi iucundamque omnem fuisse prædicationem. Non hercle quod ignorem, quantum à illa docti viri absum imagine: quam tu mihi modo graphice expressisti, dum me Apelli comparas nobili pingendi artificii. Aut, quia tam ipse sum amens, ut in hoc genere laudis, aliquid mihi impudenter arrogem. Sed quod eiusmodi viri, qualem te mihi, idque iure esse statuo: siue amorem dicam, siue sententiam non omnino amare, exoculari etiam atque adeo amplecti: ingenium parum animi esse decernam. Nam quæ tu mihi (non enim dicam falso) ascribis tamen: eadem ipse præstare quanto & absoluerè exactius posses: ni (quæ tua modestia est) spectatorem te magis, quam fabulæ huius actorem, esse maluisses. Tametsi, ne sic quidem spectes: ut imperiti more vulgi, quæ indigna sint, plausu excipias: & quæ rectè videantur acta, explodenda putes esse, aut exhibilanda (quod ipsum stultis quibusdam euenire vulgo solet) sed quæ probè secusve dicta sunt, non nutu tantum probare possis, contraque respuere: sed verborum grauitate ac pondere vestire, iudicio illustrare, & magnifice ornare explicatione sententiæ. Ex quo fit, ut non minus mihi timendum sit, ne parum dignè tuæ de me respondeam expectationi, quam ut nemini displiceam. Qua quidem in re cerno iam animo, quantum opere mihi sit à principio elaborandum.

Cum præsertim tot vbi que sint Momi, non Veneris tantum (quod ille fecit) sandalia carpturi, sed ea etiam reprehensuri, quæ minime sint doctis vituperanda. Quorum fortasse seruire gutturi, nisi qui illorum sit olentem gulam expertus, nemo poterit: sit licet omni laudum genere cumulatisimus. Nam si Horatius Flaccus de improbitate conuiuuarum haud ita plurimum merito sic loquitur.

Tres mihi conuiue propè dissentire videntur,

Poscentes uario multum diuersa palato.

Quid dem? quid non dem? renuis tu quod iubet alter,

Quod petis, id sanè est inuisum, acidumque duobus.

Quid ei vsu esse venturum putandum est? qui non tres (ut ille) sed plures multo iamque totum ferme terrarum orbem laute paret accipere? Nisi forte minus sit negocij fructuosæ dape lectionis hominum mentes pascere, quam corpus cibo reficere. Cû præsertim ex terrarum orbe toto congregandi homines sint: quorum & ipsorum non minus est varia voluntas, quam forma & mores diuersi. Vnde se penumero accidit, ut offendatur hic, quo ille gaudet: & quod ad huius facit stomachum, illi contra nauseam pariat. Sed quo ego præterlabor? Quasi vero stylo non sit, chartis que parcendum aut tedium hoc, velut catapocia, deuorandum? Etenim nihil est profecto tertium: quando vitiligatores istos ac mastiges, ne ijs quidem fas fuit effugere: quorum ingenij monumenta tam religiose vsque posterum mirantur.

VERVM ENIM VERO quamuis non sum nescius quantum mihi oneris imponā, qui, presente te, conatu quodam turbido ac temerario materiam prorsus arduam, ad differendumque difficilem, ingenio vir ipse rudis, & eruditione animi nulla, susceperim explicandam: adeo ut periculum sit, ne ingentis sarcinæ pondere victus, succumbat labor, ac frustra tentata relinquam. Tamen, quando id tibi placere significas, prouinciam libens suscipiam: partem illam nunc iam studiose exequens, quam à me reliquā factam eius cognoscendæ auidos optare multos dixeras. Eamque si minus illustrare verbis possim: adumbrare certè utcumque tentabo. In magnis siquidem (ut doctè cecinit ille) vel voluisse fat est. In re enim præclara, animi qualiscumque conatus, iniqui si esse censores nolumus, in laudis parte aliqua poni debet. Cui tu profecto rei non parum adiumenti atque præsidij attulisse censere, si tua me pulchra oratione cessante

ac veluti hærentem excitaueris, in viamque deduxeris: vt tempestiue nimirum à te atq; optime semper est factum. Cum præsertim ea nos exponere maxime aueamus: quæ tibi probari dicimus. Quæ ubi feceris, tuo eris officio functus, nec minimam sanè ex hac re laudem reportabis. Habebis quippe iurati voto rectè dabitur; pulcherrimi facti èo munem gloriam, ac nihil de tuo amiseris. Quod ceu naturale subsidiù nulli non esse præstandum Rudinus censebat Ennius. Ait enim.

*Vt homo qui erranti comiter monstrat viam
Quasi lumen de suo lumine illi accendat, facit
Nihilominus ut ipsi luceat, cum illi accenderit.*

Quam ob rem non iure tantum naturæ fancitum est: sed communi etiam & gentiù & ciuium cautum, vt quæ sine incommodo nostro facere possimus, ea tribuantur vel ignotis. Nec sanè bono viro legis præceptum vllum expectandum est, vt ea quæ ex se ipsis honesta sint, maiori videatur aliquo tanquam cogentis Domini imperio suscepisse. Cum præclara illi lex adsit ratio à natura præscripta, functione ipsa principum longè (iudicio meo) efficacior ac salutarior: legitimoq; omni scripti iuris robore valentior atq; viuacior, quæ mortalium mentes instigans tacitè, ad honestatis laudem hominem semper inuitet: à flagitio reuocet atq; coerceat: & in suo quemque officio, studio verè laudis sedulo contineat. Ad cuius occasionem ignauos, tardos ac desides conscientia quodam verberet, quasi stimulis quibusdam interdum exercet: nunc honestatis decore, nunc timore ignominia. Sed quia hostu expectare minus credibile est; qui ad veram honestatem tua soleas sponte præcurrere, nullo ignominia verberet conuictus: meminere fac, ne si me vsquam videris dormitantem, ad extremum tandem cæde patiaris stertere. N I C. Vtinam is meq; esset mentis captus, mi Philemon, ea acies ingenij, id intellectus acumen: vt tam vigilantis hac in parte hominis somnum, sagaci aliqua inuestigatione animi vel deprehendere pacto aliquo, vel digne possem inspicere. Qui tam ociosè interdum pulchris, fructuosisque in rebus soleam obdormiscere: vt ad virtutem prorsus vix opportunè expergiscar, & ad has artes natura sum tardior: ad quas te ipsa pulcherrimè effinxit, & vberimè instruxit. Si quid ergo à me omnino agendum est, attentum melius agam auditorem. Quocirca, enage, iam operi accingere: Sygallium me alterum dices, vel Harpocratem. P H I L. Quan-

do igitur ita vis, parebo iam: ac nūquam tua auctoritatem diffugiā: ad sint modo superi. Ex his ergo quæ à me disputata de Fortuna sunt: cum neq; ipse quidem eius temeritatem ignores, quin liquere etiam oratione tua asseras: non constare tamen ais, quàm ipsius in vtrinq; partem diuina sint certamina: quàm constans & stabile munus. Illud quin etiam pariter relinqui dubium, lætiora ne sint, quæ blada tribuere videtur bonarum vulnificentiora, quæ nobis abiens mala inferat. Vnde & obscurum è que, an beare hæc forte hominem possit: quod stulti atq; impij quidam videntur velle probare. Deinde vero idem putas querendum, sit ne Fortuna vlla. Etenim placere alijs, prorsus nullā esse dicebas: alios vero contra asserere. Deaq; Fortunam vel maxime præsentem prorsus arbitrari. Vnde & audisse te commemoras, apud Romanos quondam diuinis eam honoribus religiosissimè cultam: vulgoq; eum honori semper habitum, cui hanc contigit quàm maxime habere propitiā. Nec de esse tamen ais quosdā: qui eum inter Deos constanter negent esse referendam, sit ne Fortuna vlla nequeat discernere. Quæ mihi omnis: (Ethnicorū licet nata domi) anceps nimium videtur esse tractatio, nec sine præcipuo quodam Olympi fauore excutienda, Deo sed auspice tractanda. Quis enim non videat, rerum omnium quæ maiores grauiorè resq; sunt, à Deo optimo Maximo principia nobis semper esse sumenda. Vt sic tandem diuinè ac sempiternè maiestatis propitiatoritè numine: quæ præclare animo conceptis, digne possis effari. Quid igitur obstat, quò minus quæ pietate mota, ex Marone quondam sibi carmina contexuit illa Falconia Proba (quæ iudicio meo & re & nomine verè proba femina fuit) in re auspiciada difficili mihi sequenda proponam?

*O pater! o hominum, rerumq; æterna potestas!
Da facilem cursum: atq; animis illabere nostris.
Tuq; ades: inceptumq; vna decurre laborem
Nate patris summi vigor, & celestis origo:
Quem primi colimus: meritosq; nouamus honores.*

Precatione igitur ritè, piè atq; sanctè suscepta: quæ series rebus est dicta, fidè tradatur eloquio. Ne, si temere ac citra delectū, passim omnia confudero, in discrimen aliquod incidam: vnde vix liceat emergere: meq; sit forsā extricare difficile.

P R I N C I P I O, licet constituendum in primis quid omnino Fortuna esset equius videbatur: ne disputandi ratio videretur absurda (neq; enim me clam est) disceptandi morem

morè à diffinitione auspicari exactè esse prudentie, ne statutos semel cancellos impunè liceat egredi, aut extra præscripta vagari. Errare nanq; minus solent, quibus est, in qua versentur; spatij aliqua meta præscripta. Tamen, quia vafriorem morum ipsius: nullaq; tandem in parte Fortunæ hospitium fidum declarare velle prius, visum est esse commo dius. Quid Fortuna sit, videro post: interim quæ illi passim munera assignentur, paucis explicemus. Quod à me non sine certo quodā consilio factum esse liquebit.

FORTUNÆ, vt vulgo creditum est, munere vel è summa mendicitate ad inasperata commoda euectos fuisse multos: loco què illustri & conspicuo ab ea locatos interdum, qui infra omnes infimos esse viderentur; Ethnicorum multis est iam diu persuasum. Vnde & votis omnium expeti est cæpta, Deaq; existimata, qui haud vano quidem prima fronte ducti auspicio mihi videntur. Nam, cum perspicuum sit, Deum esse qui maxime hominem iuuet, eorum illam cœtui non dubitabant ascribere: cuius præsidio & fauore ea viderentur adepti, quæ opinione hominum magna putantur: nimirum honores, amicitias & opes: ceteraque id genus insignia & vitæ ornamenta: quorum causa nullum non laborem sponte homines subeunt. Sic, quo elatiore quisq; erat animo, ita in hanc erat indulgentior: & quo ambitiosior, sic & officiosius eam existimabat esse colendam: rati presentiora ijs esse numina solere, à quibus piè magis honorantur. Sic post res præclarissimè gestas, fragilitatis humanæ memores: nihilq; sine Diuum auxiliomagnum ab homine recordati effici posse: trophœa in eius honorem inclyta erigebant, cuius in periculo patrocinij defensores fuisse arbitrabatur: eidem pio ore gratias agentes, quod faelicem fuisset Martis exitū largiri dignata. Hinc multis, eisq; haud contemnendis, honestata templis: supplicū miserorumq; hominum precibus, vt mollesceret rogabatur: fessiq; tandem rebus aliquā ferret opem. Ita, latè, eius fumantes aras, vicitimaruq; nidore fragantes ædes: varijs hinc inde (pro eorum dignitate qui præsidia peterent) donarijs affixis: enitere in diès magis cerneret. Cum interim nemo omnium foret, qui sacrificio peracto, domum dum lætus repetit, voti religione maiori non sibi obstrictus esse è vestigio videretur.

HIS IGITUR initijs ac veluti rudimētis Fortuna genita, & in maius quotidie opinione hominum aucta: eum est breui splendorem

rem nominis naeta, vt maxima sit Dea credita. N I C. Rectè isthæc omnia mi Philemō illud tamen vide, ne præpostere egisse videare: qui ante Fortunam celo locaris, quam eam sis partem orationis amplexus, quàm prius es absoluere pollicitus. Nō hercle oportet promissi tui obliuisci tam cito. P H I L. Ecquid ipse meministi de Harpocrate pacta? Quare, si iniquus es in me iudex, condemnabo ego eodem te crimine. Neq; enim minus attendendum est, quid prestare ipse de beas: quam quid alijs sit faciendum. Quare à tergo pendentem. Nemesim oportuit respicere: ne tibi vicissim sua occinat. Flaccus carmina:

*Cum tuā perideas oculis malā lippus inunctis:
Cur in amicorum vitijs tam cernis acutum
Quam aut aquila, aut serpens Epidaurius?*

Sed fortasse à pactione non discedis, qui dormitantem patres experge faciendum: maligneq; ego tui animi rationem interpretor. Sed re vera corrupte mentis hominum, de Fortuna declaravi tantum quæ vulgo, esset opinio: vt vero celo locarem ne cogitavi quidem; indigna enim consilio est cœlitum, tam cæca, tamq; temeraria. N I C. Nimium tu istud egre atq; seuerè mi Philemon, vereor ne id aliorum acceperis, atq; ego dixerim. Nam amicè monentem, placide atq; benivole, animoq; equo ferre magis ingentium est, quam malitiose & argute perstringere. P H I L. Quid tu Nicete mi? an iracunde putas hæc me tecum exposulasse? Crede mihi, dicto hoc beneuolentia tua nihil est mihi minor facta: nec de mei in te animi candore aliquid est detractum sed officiosum amicū officiosè pariter duxi monendum: ne quando quenquam, cuius culpæ particeps viderere, reum putares agendum. Ne in eò cui semel legem dixeris, veniam rursus indignè querere cogaris. Sed profecto nulla à te culpa commissa est, qui mei me admonuisti officij, rogatus. N I C. Agnosco amicū: animū me excusationem accipio: eamq; ire viam pergas; oro: quam ex equi coepisti. Nam institutæ orationis tuæ filiam mea causa interruptum fuisse doleo: ac penè nefas existimo. P H I L. Licet ad eam tui brationis me rapias partem: quæ tibi (vt ego quidem reor) cognita est: & perspecta maxime. Tamen, quia non sine scelerè esse puto, tibi quicquam negare petenti, iam que propè efflagitanti: subeunda hercle suscepta prouincia est: viribusq; conandum, voluntati vt mentis tuæ parte ex nulla, industria nostra defuisse videatur. Et quando factu-

rum me id esse semel recepi: alienū hoc æs aliquando tamen mihi dissoluendum: ne parum ipse meis stare videar pollicitis. Sed quis morum huius vafriorem; irrequietam sedem, infidumq; alterutram in partem hospitiū, dignè possit fando exequi? Quis eius referre vulnèra? Quis rursus censere comoda, malis cor semper admixta? Quorum & ipsorum verum colorem, habitumq; discernere: paucis scilicet, quos equus amavit Iuppiter, datum est. Tam lubrico nanque vtraque sunt posita loco: & tam cæco & vario vndiq; sine clauduntur: tam fallaci ad tempus personata prætextu, tam inextricabili & ignoto inuolucro contexta: vt Herculeos, Gordiosque (quod aiunt) nodos dissoluere sit, vel explicare facilius: quam huius morē stabili aliqua lege vincire: & vagum alterutra ex parte cognitione aliqua deprehendere cursum: Superba ludis aptis tragœdiæ gaudet humanarumq; rerum spectaculorum iucundè ac libens pascitur. Etenim (vt ait Horatius).

Fortuna seuo læta negotio, & ludum insolentem ludere pertinax, Transmutat incertos honores: nunc mihi nunc alijs benigna.

Quod egregiè præter ceteros mihi est sentire visus. M. Paccuius tragicus. Paucis enim verbis stultam Fortunæ vesaniam, potestatem ac vim sic eleganter expressit, & graphicè depinxit: vt nullius ea penicillis effingi doctius potuerit, vel scriptis explicari: ait enim.

Fortunam insanam esse & brutam perhibent Philo- sophi;

Saxiq; instar globosi prædicant esse volubitem: Quia quo saxum impulerit Fors, eò cadere fortunam autumant.

Cæcam ob eam rem esse vocant, quia nil cernat quò se se applicet:

Insanam autem aiunt, quia atrox, incerta, instabilisq; sit.

Brutam, quia dignum: aut indignum nequeat inter noscere.

Quæ cum eius sint ingenia, illud profecto efficitur, vt cum maximè blanditur, tum demum magis sit iudicare difficile, quò tantus tendat felicitatis cursus: quem sint molles ille finem sortituræ blanditiæ. Leuis enim Fortuna est: ac cito reposcit quæ dedit. Nec minus se exhibet amicis asperâ & infestam, quam hostibus blandam, amicam atq; beneuolam. Quo circa rectè nimirum, sapienter eos fecisse autumas: qui eius munera suspecta nobis esse debere, censuerunt. Id quod

Ægyptio Amasi placere video, ad Polycratē Sammium scripta prudenter epistola. Sic enim ait, Amasis Polycrati salutem.

Mihi quidè felicitè agi cum viro amico meo & hospite, audire voluptati est. Tamen tuæ magnæ prosperitates mihi nō placēt, qui intelligo quā inuidū numē sit. Quod ad me attinet, malim tum meas ipsius, tū eorū qui mihi curæ sunt, res nunc prospere ire, nūc infelicitè cedere, & ita per varias Fortunæ vias æuam traducere: quam sine aliquo molestia istu prospera mihi cuncta, nimisque læta obtingere. Neq; enim adhuc de quocquam audisse me puto: qui, cum in omnibus felix fuisset, non tandem malè perierit funditus. Hæc ille hæctenus, natura ita comparatum esse intelligens, vt felicitatis nimie mæror ad extremum ingens, & miseria summa, sit comes. Id quod calamitosissimo vitæ exitu, qui Polycratem breui consecutus est, mirificè patuit. Quidq; hoc vno tantum nomine (vt auctor est Herodotus) supra vires humani ingenij iuri felicitis amicitia antiquis contemptis fœderibus, vale longum dixit? Seq; beneuolentiæ (quò erat vinculo astrictus, exolvens) diligenter amouit. Scilicet ne ex amici ruina, quam mente ipsa præceperat: maiorem animo dolorem caperet. Non igitur indulgentiam aucupari, sed Fortunæ magis auersari blanditias conuenit. Laqueos hæc mira struit arte, quibus si quando irretiare, in sæuientis mox scopulos incidet. Simulat nanq; benignitatis vultum: nocere vt inde acrius possit. Quocirca (vt traditum est ab Hesiodo, Prometheus Epymetheo fratri inerti & flagitioso consulebat, vt Fortunæ prosperitatem semper haberet suspectam: atq; etiam perinde ac pestiferam, sibi que exitiosam vbiq; metueret: idq; haud iniuria. Quis enim sanus homini flagitioso ac desidi, boni quidpiam posse putet accidere? Licet autem quæ boni speciem primore aspectu habere videntur, multa eis aliquando contingant: bona tamen appellada nō sunt; Vt enim docte Publius sentit Mimus.

Cito improborum læta in perniciem cadunt.

Quod, quid est aliud quam vt compertū habeamus, non esse diuturnam malorum felicitatem? Sapienter itaq; Cheramenes, qui vnus fuit ex triginta illis, qui sæuā quondam Athenis exercere tyrannidem: cum domus ruinam, vbi cum ingenti amicorum turba epulis indulgebat, vni sibi liceret effugere: oppressisq; cæteris vulgo beatus ac felix prædicaretur: Magna in clāmans voce, ô Fortuna, inquit, in quam me differs calamitatem!

mitatem! Nec ita post contortus à reliquis, tetram tyrannus animam fudit. Stulto atq; improbo viro conuenire cum bonis quī potest? Cum bonorum vera natura ab improbitate vel maximè, sit disiuncta, & ab stultitia plurimum abhorreat? Quæ & infelicitatis est mater, & poenitentis fidissima comes? Doctè itaq; Demosthenes, Fortuna inquit, stultum complexa virum, prorsus insanum efficit. Qua vna calamitate esse vlla maior que potest? Cum iudicij integritate nullum maius bonum homini sit à natura tributū. Infano igitur, stulto & improbo nulla esse verè vsura boni potest: nulla grata vitæ conditio, nulla fructuosa fortuna. Statum enim suæ fortis ignorant: nec videre rectè, quò se applicent, possunt, quandiu pernicioso hoc mentis cæstro sine spe vlla certa salutis, in cōtrarias partes furibundè feruntur. Infanabilis enim morbus censerit solet infania. Quod ne Phalaridi quidem crudelissimo tyranno ignotum fuit. Sic nanq; in quadam ille epistola loquitur. Aduersam corporis valetudinem ars sanat: animi autem nil nisi mors. Cuius & Ouidius opinioni, hæc scribens, videtur assensus.

Afferat ipse licet sacras Podalyrius herbas,

Sanabit nulla vulnera cordis ope.

Si ergo infania insanabile malum est: idq; genus hominum cum germani natura boni commune nihil habent, quia mentis iudicio carent, quo vitæ nostræ bona reguntur, indulgetq; illis præcipuè Fors, quibus audivisimè molitur exitium: quid igitur faciendum est, si ab ijs est magis Fortuna vitada, quibus omnium maximè fauere ipsa est solita? Flagitio enim stultitiaq; insignes, vesanos atq; dementes Fortuna colens fouet, muneribusq; suis ornat: raro ad eos accedere ausa, quos plurimum nouit sapientia animi posse præstare, ac iudicio vigere: probè experta, suas illis omnes minimè esse obscuras præstigias, & mediatos vaferrimè dolos. Cui enim est sapienti incognitum, peruerforum hanc canum planè naturam effingere, qui vt mordere tutius possint, obuijs quibusque amicè cauda blandiuntur. Tristius nimirum vt cadant (quòd ipse præclare sentis) suum his fauorem impartit: contracti usque in eos sua munera confert, vnde nocendi occasionem, vltionisq; spem longè sentit abesse. Sic nimirum cernere est promptum, vt ab illis gratiam nolit inire: quos nullo existimat pacto se posse prosternere. Quò tantū abest, vt iniquo ferant animo, nihil vt ferant placidius. Norunt quippe malorum gratiam tā

esse infidam solere: quam ipsos. Ita quisquis sapientia est præditus, nihil minus aucupatur, quam Fortunæ fauorem: quem & malis præsto esse intelligit, & bonis parum tutum. Nam licet persuasum quibusdam sit, ditare hanc hominem posse, & honore clarum efficere, tamen non minus est ad auferenda que dedit velox, quam ad tribuendum temeraria. Quò ingeniosum poetam haud fugit, dum ait,

Nempe dat & quodcumq; lubet Fortunæ, rapitq;.

Irus & est subito, qui modò Cræssus erat.

Hinc meliori multo conditione videtur esse, qui fortunam nunquam viderit: quam qui eius sunt fauorem, indulgentiamq; experti. Incōsiderata nanq; (vt Iheophrastus inquit) Fortuna est ad auferendumq; quæ dederit, peruigil: ac nullum vnquam tempus constitutum habens. Quocirca memoriæ est proditum, permultos ab ea tunc demum ludibrio fuisse habitos, cum futuram sibi maximè dulcem ac suauè arbitratū sunt. Ita, quo in loco voluptati atq; delicijs vacaturos se esse stultè putarunt, questibus & lamentis miserabiliter indulserunt: de suaq; permulta sunt sorte cōquesti. Neq; id sane faciebant iniuria. Quis enim nesciat, sperati commodi spe subito fraudari multo atrocius videri: quam amœnū suaueq; haberi rei parum expetite de repente posse voluptate frui? Vt enim nulla res æque miserias leuat: quam præsentiam malorum minimè diuturna recordatio siquidem (vt rectè sentit Cornelius Gallus).

Græue est, quod doleat commemorare diu,

Sic nulla magis animum conturbat & macerat, atq; ea quæ impendentium calamitatum nullum affert remedium: diuturnitate que incommodorum ægrè affectam animam confauciat. Quocirca nullum esse maius vulnus arbitror, quam tranquillū portus spe præter opinionem acerbè nimium priuari: cum iam iā eum tibi manibus pulchrè tenere visus sis: quadamq; veluti ventorum tristissima rabie in insanum iterum mare decuti. Quò illis accidit plurimum; qui humanarum rerum instabilitatis oblitū, Fortunæ cursu prospero, pelago vitæ feruntur. Penitius enim ea hærent mala, quæ incautos ac minimè cogitantes inuadunt: quam quæ præsentientes præmeditatosq; adoriuntur. Ita perstrenuè hæc & generosè ab homine ferri videas: interdum at illa indecorè: repente facti atrocitate fortitudinis sensu natura hebescente: parumq; rem prætemporis angustia considerare valente. Hinc vulni-

vulnificentiora longè ea sunt, quæ improviso inopinatoq; feriunt. Nocere enim minus iacula solent, quæ præuidentur. Quod & poeta optimus Homerus prudenter nobis expressit, qui peregre redeuntem Vlysem repentina ac subita canis sui morte perhibet collachrymasse, cum vxori interrim sibi assidenti pariter & lachrymanti lachrymis nullis applauderet. Nimirum quia iam dudum iter faciens vxorem veluti lachrymantem imagine quadam non semel intuitus, ita animum ipsum tempestiue mancipauerat, vt subito resilire, temereq; non posset erumpere. Canis verò inopinato ac subito casu consternatus: in potestatem animum redigere, affectusq; vim inhibere non potuit.

Ex quo efficitur, vt non perinde sit Fortuna prosperitate gaudendum: quam dolendum incommoditate. Cum iam sit palam à nobis factum, non tam esse posse hæc accepisse iucundum: quam violenter sic, in tempestiue & acerbè adempta, molestum.

Qua propter haud inconcinnè huc Carneadis illud præstantissimi Philosophi exemplum adaptari potest: quem dicere solitum accepimus, prosperis secundisq; in rebus ad uerforum casuum homines memores maxime esse oportere: propterea quod improuifum omne ac subitum: egritudine animi, & quodã quasi eius ipsius deliquio semper excipi solet. Præclare profectò Carneades: Quis etenim ignoret rei vsq; adeo pulchrè memoriam, vtilè apprimè homini esse? aut rursùm putet, subitam illam animi commotionem ac veluti efferuescentiam facile posse sedari, reprimi & extinguï? Cum Philosophorum omnium scholæ placeat, primos illos resilientis animi motus, quia ab ipso quasi prouëtis naturæ fonte sint hausti, compescere vix integrum aut liberum esse homini. Sensim enim tractari natura vult, moderatoq; paulatim imperio mollescit: & rationis fræna capit: exacerbatur contra asperè, iritaturq; truculente, si violenter & tanquam ex abrupto aliquid iniectum sibi repenti est: præq; rabie ac subitæ rei indignatione (rationis munere aliquantisper fæde deiecto) immanis insanit more vrsæ, cui dulces sunt catuli erepti. Quæ doloris magnitudine plus solito seuiens, furoreque iam percita, lucum, saltus, syluâq; pererrat: prærupta saxa, auiaq; loca oculis hinc inde furibunda lustrat: ac si quem forte est nacta, vnguibus laniat: discerptiq; immaniter comest pectora. Haud secus nimirum indignæ

rei subito spectaculo (cum tempestiue colligendi sui spatium nullum datum est) humani solèt sensus obrutescere: & ab ipsius cuncta probe regentis intellectus norma atq; præscripto, præcipites agi. Deinde vero tanquam ex alto quodam, quo oppressi fuerant, fomno exciti atq; expergefacti: ad saluberrimam medicinam rationem, commotioris temperatricem affectus, totiusq; humani boni pulcherrimam largitricem: animi vltro iam pœnitentis fores alacriter aperiant: seq; ei tractandos placidè atq; obsequenter committunt. Pro certo habètes, facile noxiam omnem affectionem fedatû iri: si ei se obsequentes morigerosq; præbuerint. Quo circa magnæ est artis, tempestiueq; prudentiæ, eiusmodi mentis deliquio, naturæq; naufragijs opportunè consulere: labantemq; rationem intellectus præsidij firmare, ac veluti communire. Ne, si neglecta tãto in periculo sit, transuersa possit ab affectibus agi. Aegrè nanq; resilienti, iamq; planè frenos mordenti, medebere.

Quæ pacanda statim omnino fuit: cum iniire fugam, defectionemq; moliri in animum induxerat. Si tamen animum is est habere censendus, qui præ rationis inopia suæ non potuit menti moderari, ac tanto subuenire discrimini.

CVM IGITVR dubium non sit, quin omnis subitus rerum euentus perturbationem quampiam ingeneret: quod minus queat ratione capta frenari: planè & illud relinqu videtur, nihil existimari Fortunæ vel prosperitate inamceniis. Cum enim ea alioqui sit nihil minus stabile: nihil tamen mentem nostram vel inuadit acrius, vel profectò lædit acutius: alacritate sibi ipsa interim excidente. Quæ spatio aliquo temporis tâquam ad respirandum dato, dum deliberat, indiget. Cum nihil è rebus omnibus subita improuisaq; mutatione ac nobilitate, quam Fortuna, magis gaudeat: nihilq; sit hac vna minus pacificum, tranquillum atq; quietû. Quod eleganter nimium Poeta ille non in subtilis versibus his expressit.

Pasibus ambiguus Fortuna volubilis errat,

Et manet in nullo certa, tenaxq; loco.

Sed modo leta manet: vultus modo sumit acerbos,

Et tantum constans in leuitate sua est.

Vndè & liquere simul arbitror, quam eitis diuturna sint certamina, quam cõstans & stabile munus. Cum tam celeri rota, illius res cunctæ ferantur: vtque modo supernè eminere visæ sunt, iam infernè deiectæ, subito diffugiât: èq; oculis nostris dicto ocyus

cu-

euanescent. Nam horribilia multo ab ea esse illata vulnera, quam quæ secum affert commoda suauius: id quidem puto perspicuum à me esse iam factum.

SED QVIS tam est ingenij hebes, humanitatis immemor, rationis expers: & à doctòrum hominum sententia alienus: vt à Fortuna, qua nihil esse leuius atq; instabilius, ac ne abiectius quidem quicquam comper tum est, beatum vereq; felicem hominem posse effici, inducat animum? Tamq; falso, temere, absurde atq; adeo impie, tale quidpiam ab ea posse fieri, opinari ausit? Neque enim beare eius est, qui parum ipse sit beatus: neq; constans aliquid tribuere qui nihil habeat stabile & firmum. Neq; tam stulte arbitrari, felicem ei reddere quemquam facile esse, conuenit: qui tam à vera, solida & germana felicitatis abest imagine: vt omnia potius quam eam videatur posse assequi. Quasi vero iacentis sit alios erigere, docere ignorantis: consulere ve alijs is possit rectè, qui ipse sit parum prouidus, gerendisq; semper in rebus temerarius & cæcus, ac prorsus infœlix & amens? Quod si eâ, quæ vulgo increbuit, opinione ductus: beatû eura libeat fingere, qui diuitijs plurimis abundat & affluit: cum hæc fortunæ munera esse haud ita inficiemur: nil veto, quin vulgaris huius beatitudinis effectricem, Fortunam autumes. Sed quam hi à germana illa verè felicitatis, non effigie solum sed vel vmbra absint, declarat profectò Publij mimographi notus ille versiculus.

Plus est sollicitus, magis beatus.

Hi nempe beati illi Fortunæ sunt, qui tanta sunt animi sollicitudine affecti: tot tantisq; casibus obnoxij, vt nihil sit sapienti magis optandum, quam ne eum aliquãdo beatitudinis gradum possit adipisci. Quid dixi adipisci? Imo, ne in eum imprudens ignoransq; incidat, sollicito sibi sit vsq; quaque animo verendum. Qualis igitur est felicitatis & beatitudinis illa forma, existimanda, quæ tam est semper prudenti homini vitanda, tamq; accuratè fugienda? Cum alijs in rebus vt honestæ rei fructu & gloria fruaris (quia iuxta Socratis sapientis sententiã pulchra omnia difficilia sunt) solerti semper animo sit enitendum, curaq; non mediocris elaborandum. Alioqui frustra laudis cupiditate tagatur, qui à præclaro facinore obeûdo laboris deserretur magnitudine. Aut ipsius rei difficultate victus: per summum ocium desidiãq; indecorem, euasurum se tamen præstantem virum amenter sperat.

Non enim sine discrimine magno præstari magna possunt. Verum etenim Heliodium illud est, ante virtutem sudorem Dij posuerunt immortales. Quod ne illi quidem apud Comicum fuit incognitum, qui ait: Non fit sine periculo facinus magnum & memorabile. Vnde & naturæ iure illud tacite videtur esse præscriptum: vt nulli sit ad virtutis apicem fas conscendere: qui non prius honestis cum laboribus diu ac multum fuerit coluatus. Quod pudici vatis nobis carmina indicant. Sic enim ait.

Non nisi per magnos ad premia magna labores

itur, at ignavis gloria nulla datur.

Cui non incelebris Poëta Sanazarus concinit, inquitens,

Sed nisi per magnos queratur fama labores

Omnis in accensos est abitura rogos.

Quo in loco quid aliud significasse Sanazarum credendum est, quam virtutis acquisitionem summe semper homini esse difficilem: atq; ideo strenui alacritate pectoris accurate nobis illam esse parandam, & industria clara animi retinendam. Neq; enim vlla in re honesti nominis ac verè laudis sita esse celebritas potest: si hanc vnam de hominû vita dempseris. Verum quippe decus in virtute positum est. Cuius tam est dulcis & iucunda possessio, vt eius amore parandæ, sollicitudines nullæ, nulli viro bono labores, nullæ Herculis erumne, quin cõstater propositum vrgeat, cœptoq; persistat, impedimento esse omnino possint. Itaq; ad capefendum honestum laborem, qui elatione animi valent, difficultatum immemores, periculorumq; oblit, se iam vltro mutuoque hortantur dicentes.

I, bone quo virtus tua te vocat, I pede fausto

Grandia laturus meritorum premia: quid stas?

Qua illi exhortatione incens, leuia omnia faciliaq; arbitrantur. Quid enim difficile dicas amanti? Cum nihil tam sit humanis in rebus efficax, vel ad consequendum ea, quæ assequi posse diffidas, atq; amoris vinculum? Quo, tanquam trabali quodam clauo confixa diuina humanaq; omnia miro quodam interse amicitia fœdere constricta tenentur. Quocirca, is vel plurimum in virtute profecerit necesse est, qui eam ipsam vehemèter amat. Cùm præsertim tantam vim eius esse appareat, vt facile queuis expugnet, ad seq; leniter attrahat.

IAM VERO cum hæc ita se habeant, sapientisq; amor à Fortunæ plurimum muneribus abhorreat, atq; eius causa nihil gestiat subire discriminis: seque potius quantum possit

possit ab ea segreget, seiungat & abstrahat: tractari qui potest, an Fortunæ munere beatus ac felix quisquam possit effici? Cum præsertim ad eiusmodi rerum spem, præsentis huius vitæ vel maximis neglectis commodis, laboribusq; posthabitis, miro quodam amore optimi quicq; conuolēt: nullaq; possint in felicitate vera animi, & beatitudine persequenda, vel deterreri formidine, vel retardari molestia. Qui certè vi nulla, nullog; timore dimoueri ab ea possent: si hæc quæ bonorum omnium longè maxima ac præstantissima sunt, & in conditione tantum humana posita, rationem nostri animi dignitatemq; perficiunt, præstare Fortunam posse, in animum inducerent. Quin potius quanto cæteris acumine mentis præuolāt, tanto acrius ad fructuosum eius ipsius aucupium niterentur. Sed nimirum persuasum habent temeritati cæcæ fortis, quam Fortunam appellant, nihil esse posse cum beatitudine vera animi, vel felicitate commune, flaccidum caducumq; esse fortunæ fauorē, fulgorem fallacem & subdolum, ac parum stabilem gloriam. Virtutis contra munera cuncta vera esse, constantia & solida: possessionemq; illius labefactari nullo, vel eripi casu posse: Sincerum eius, constantemq; omnem esse nitorem, immortalē gloriam & quæ hominibus pollicetur, premia sempiterna. Quæ profecto persuasio ad honesta anhelantem haud dubiè plurimū iuuat: cū sit exploratum exhibet à nobis industria, laborisq; insumpti fructum, immortalē fore: aboleriq; posse nunquam prudenter sanè. Quis enim tam speciosis conditionibus inuitatus ab studio veræ laudis, vel virtutis officio desciscat? Nullus siquidem temporis tractus tam esse longus potest qui obliuionem inducere, tenebras ve offundere rectè factis possit. Increfcit imò quotidie eiusmodi rerum gloria, die vsq; virefcens. Adeo semper, quæ cum virtute coniuncta sunt, pullulant, vetustateq; ipsa florefcunt! Ita pulcherrima spe dulcissimi premij, proposita, generoso animo qui sunt præditi vigilantè ac sedulo huiusmodi rei, factiq; occasionem quotidie aucupantur. Iamq; non exponunt solum sed etiam (si id rem postulare cernunt) honestis se periculis vitro passimq; obiectant: nil veriti mortem, quam egregij facti consequitur æternitas.

CONSENTANEVM ergo rationi non est, defectuosos bonos à Fortunâ fuisse, inque eius cladem coniuratos: si vel scintillam (quod aiunt) veræ ac solidæ laudis ex eius

posse fonte deduci, essent odorati. Cū verò nihil ab ea tale proficisci posse cognoscant, imò vel maximè eam contra obesse ipsius auidè vestigia scētāt; iure profecto optimo in eius excidium conspirauerunt, cuius indulgentia fallaci, fauore noxio, illecebra infida, à tranquillo vitæ statu deturbatos, in anxietates & miseras protrudi homines solere videbant. Quæ vitæ conditio grauis semper homini, molestaq; est: & à beatitudinis inexhausta illa assiduaq; dulcedine, qua qui verè felices putātur præditi sunt, perpetuo fruuntur, quam maximè aliena. Cuius nihil tam est proprium, quam infestantium calamitatum certa securitas: pax, ocium, quies & rerum omnium summa tranquillitas: & in vitæ statu tali incūctabilis, & inconcussa permansio. Hic enim status eorum esse comēs solet, qui verè sunt beati atq; felices. Quem neq; leuis præstare Fortuna potest: neq; malefida eius gaudia norunt. Quibus, vt instabilis nihil est, ita ne imbecillius quidem quicquam. Vnde hic in eam iactari est versiculus non illepide cœptus.

Fortuna vitrea est, quæ cum splendet: frangitur.

Cuius ergo tam leuiter omnia franguntur, tamq; imbecilliter gaudia contaminantur: amens sim, si eum beatum esse confitear. Quin veteres potius sapientefq; illos viros plurimum laudabo, qui huius nominis laude mortalium neminem insigniri posse putauerūt, antequam fato feliciter functus, ex hac tandem vita migrasset: obuersarios reuertentis veriti, & quod plurima sint humanis bonis incommoda, malaq; admixta: quæ lætā iucundaq; nimium in præsentia sint, in mœrorem sæpe atq; tristitiam solere euertere, recordati. Ex quo Thebanus ille Epaminundas iure laudatur: cum enim quidam ab eo aliquando quæfisset Chabriamne, an Iphicratem, an se meliorem belli ducem esse crederet, difficile id in vita esse iudicare respondit. Cui & comicus ille Menander ad stipulatur, cum ait,

non est qui viuus gloriari possit.

Quid Cornelius Gallus, bonus & ipse Poëta: quem est felicem arbitratus? Nepe illū, cui leniter ac placidè spatio vitæ decurso, feliciter naturæ spiritum reddere contigit. Ait nanq;

felix, qui potuit tranquillam ducere vitam:

Et letos stabili claudere sine dies.

Quam obrem non quidem temerè Seterinus Boethius Fortunæ telis afflictus, & ab inimicis in carcere positus, lætitudinis eos insimulat, qui se aliquando felicem appellauerant,

uerant, ita enim loquitur.

Quid me felicem toties iactatis amici?

Qui cecidit, stabili non erat ille gradu.

Non enim quæ mutari, labefactari ue potest, appellanda felicitas est. Rectè profecto Lacon ille, ei qui Lampem Æginetam beatum atq; felicem prædicaret, quod diuitias ingentes, ac plurima haberet nauigia. Nihil le morari, dixit, è fanibus pendentem hominis felicitatem. Significans interim, quæ naufragio perire, incendio consumi, latronum, hostium ue incurfa eripi, ruina prosterni, ceterisq; id genus casibus perdi & amitti possint: bona aut felicitia non esse existimanda. Quando, quod vere bonum, felix, beatumq; sit, nullo casu aboleri, nulla iniuria vel humana vi ab homine queat abstrahi: sed vt anima ipsa, immortalis sit: ac nobiscum perpetuo maneat. Quod in hac mortali & misera vita: in qua (vt Flaccus ait) nil est ab omni parte beatum: fieri non posse, remur, vt alicui plenè & verè cōtingat. Quo circa Valerij illud scitissimum est, quod censuit: felicitatis humanæ opinionem rogo consummari. Haud eos planè felices ratus, qui adhuc superessent. Propterea quod infelicitatis nebula obduci: vel tristi & amaro rerum exitu: obscurari quandoq; soleat: quæ constantis felicitatis speciem præ se nō femel tulissent. Itaq; sapienter fecisse dicitur poeta ille Simonides. Nam cum rex Spartæ Paulanias ob res feliciter & prosperè gestas futilliter obstupesceret, ac præter modū gloriaretur: ad eumq; subinde conuersus, vt sibi aliquid sapienter præciperet, imperaret. Hic Simonidem, superbiam viri non ferendam conspicatum: Ne se hominem esse obliuisceretur, aiunt respondisse. Quo ille tam insigni dicto, communis hominum fortis insolentia tumidum admonere rectissimè est visus: vt intelligeret maximarum rerum momentā euertere interdū subito solere: existimatamq; facile felicitatem corrumpi. Quod quam sit verum intellexit tadem, cū proditiōnis damnatus lateritio obice interclusus, vitæ omni de medio repente sublato præsidio, Tenaro in montē fame consumebatur.

SED O IMMORTALEM DEVM! Non enim vt ij, qui in scena agunt, cum veste vocem & incessum mutant, sequæ personæ adaptāt: ita & vir bonus humanæ fortis oblitus, prospero rerum successu elatus mutabit ingenium: sed suos semper mores retinebit, constantiamq; seruabit: nec committet vnquam, vt felicitate aliqua esse corruptus

videatur: Fortunæ vsq; per mensus animo leuitatem. At quantum ab illa Pausania arrogantia, Epaminundæ hæc modestia dissimilis! Qui, cum omnium à se strenue fortiterq; gestorum vnum illud longè sibi suauissimū & dulcissimum esse diceret: quod saluis adhuc viuisq; parentibus apud Leuctra Lacedæmonios acie ac prælio fudisset: tamen postridie illius pugniæ fordidatus ac lugubris, squalidus ac tristi multum similis processit in publicum: cum alioquū eiusmodi tempore hilaris, exporrectaq; fronte, se exhibere esset solitus. Vnde, facti nouitate accidisset rogantibus: nihil sibi tale accidisse respondit. Sed heri (inquit) animo me fuisse, quam par sit, elatiore perspexi: itaque hodierno mœrore fumendas mihi pœnas duxi, de hesterni gaudij intemperantia. Intelligebat, opinor, nefas esse tam immoderate quemquam gloria efferi, vt sui immemor sit: quod felix esse credatur. Sapienter itaq; à maioribus illud est dictum: nulla sit tanta felicitas, vt tibi plus, quam oportet, placeas. Imò hoc semper pectore sit atq; animo situm, felicitatis gloriam diuturnam esse non posse, quam superbiæ tabifica aura inficit. Corruit enim, facileq; corrūpitur, si in huius contagia incidit. Quod cum ita se habeat: temerè superbire, ac felicè te antea velle dici, quam id verè sis (morte obita) natū: extreme proculdubio dementiæ est.

Scilicet vltima semper

Expectanda dies homini est: idicq; beatus

Ante obitum nemo, supremisq; funera debet.

Hoc nimirum est, verè beatum esse, miser cum amplius esse non possis; beatitudinis semel per honestatem atq; iustitiam firmiter apprehenso gradu. Alioqui, quis eum sanus beati nomine censuerit, qui tam accipiti, & lubrico etiā cum securis maximè videtur, vitæ est positus loco: vt ne horū quidem felicitatem tutò sibi possit polliceri. Quamobrem Virgilianum illud humanarū rerum oblitis, nimiumque tumidis vtilissimum est:

Vinite felices, quibus est Fortuna peracta

Iam sua.

Fallaci nimirum humanarū rerum aleam exemptos, verè felicitatis honore affici posse non nescius. Vnde est effectum, vt Solonis illud sapientis elogium miris vbiq; laudum encomijs posteritatis non indigna memoria passim celebretur. Cum enim ab eo ditissimus ille Lydiæ rex Cræsus ecquæ felicem censeret, esset sciscitatus: tunc sapien-

pientem illum virum respondisse ferunt: videri sibi Telenium felicissimum, cui pro patria salute egregie ac fortiter dimicanti haud ita pridem speciosa contigerat morte occumbere. Cumque deinde subiungeret, haberet ne alium quem eodem in loco poneret: dixisse aiunt, Aglaum: qui modicis agri contentus finibus, forteque sua felix vitam cum morte commutauerat. Tunc ridibundum inclamasse regem, Quo me (inquit) loco constituis Solon, qui vno omnium ore beatus quotidie nuncupor? Hic Solonem, suum dicunt enunciale oraculum: vitæque prius esse expectandum exitum, constanter asseruisse. Quam historiam ex Græco auctore Herodoto non illepidè Burdegalenis Ausonius mutuatus in sapientum ludo ad huc modum carminibus doctis effinxit.

*Rex an tyrannus Lydiæ Cræsus fuit:
Is dices, et beatus insanum in modum,
Lateribus aureis templa qui diuis dabat.
Is me euocauit, venio, dicto obediens
Meliore ut uti rege possint Lydiæ.
Rogat beatum prodam si quem nouerim:
Telenæ dico, ciuem non ignobilem,
Pro patria pugnavit iste vitam obiecerat:
Despexit, alium querit, inueni Aglaum
Fines qui agelli proprii nunquam excefferat.
At, quo ille, ridens, deinde me ponis loco,
Beatus orbe toto qui solus vocor?
Expectandum dico terminum vitæ prius,
Tunc iudicandum: si manet felicitas.
Dictum moleste Cræsus accepit, egoque
Relinquo regem, bellum ille in persuas parat:
Profectus, et de uictus regi deditus.
At ille captus, funeris ipse instar sui.
Quin flamma totum se per ambitum dabat,
Voluens in altum fumidos aër globos.
At penè serò Cræsus ingenti sono:
Overe vates (inquit) ô Solon Solon!
Clamore magno ter Solonem nuncupat.
Quæ voce Cyrus motus extingui iubet,
Gyrum per omnem et destrui ardentem pyram.
Et commodum profusus imber nubibus
Repressit ignem. Cræsus ad regem illico
Ministrorum per, ducitur, le etiam manum:
Interrogatus quæ in Solonem diceret,
Et quam sciendi causam haberet nominis:
Seriem per omnem cuncta regi edisserit.
Miratur ille: vimque Fortune videns,
Laudat Solonem, Cræsum in amicis habet,*

Ita vna ex re & seruatus Cræsus, & Cyrus prudentior effectus, Solonisque in superdiuina animi cognita sapientia est. Intelligi & illud pariter cœptum: beatorum feliciumque virorum albo ascribi non posse quæpiam:

cuius adhuc fors labefactari possit, & conditio vitæ ampla subverti. Quapropter iure Ageilaus ille Spartiates est perhibendus. Is enim cum Persarum regem impensè hoc nomine à quodam laudari intellexisset, quo quo florès ac ditissimus esset. At qui (inquit) ô homo, ne id quidem ætatis agens infelix erat Priamus. Significans stultè eum prædicatione summæ laudis affici, qui in ea posset mala incurrere, in quæ Priamus diu viuendo incidit.

S I E R G O antequam Fati munus recitè quis obierit, belleque sit vita defunctus, dicendus felix non est: quia sepe fit, ut splendentium rerum mendax ille fucus subito dilabatur ac repente diffugiat: merito & illud est existimandum, beatæ felicisque vitæ effectricem, Fortunam esse non posse: cum nihil ea sit leuius, inconstantius, nihil mutabilius: nihil perpetuitati magis inimicum: nihil quod eque vicissitudine gaudeat: fierique idcirco non possit, ut in extremum usque tæpus ætatis (quod in ipso felicitas hominis censenda est) comitetur quem blandè ad tæpus fouere cœpit: sed ingenij memor sui plerumque deserat, prodatur, & perfidè fallat. Quo sanè nomine iniuria quemquam afficere putanda non est, cum suos semper mores exactissimè seruet: nec esse vnquam defierit, quæ semel sit habita, nempe (ut pulchrè cecinit Maro)

Inconstans, fragilis, perfida, lubrica.

Quæ igitur est amentia, quod solidum perpetuumque sit, homini ab ea dari posse arbitrari: quæ nihil ipsa in se quietum, stabile, tranquillumque habeat? Quidve est putandum stultius, quam de eius vbi læsus sis improbitate mutabilitateque queri: cuius natura instabilis sit semper & varia, ac nouitatis amica? Nanque cuius omnis in leuitate sita constantia est, tunc constat, eum vertitur. Alioqui, ne dici quidem Fortuna posset, vbi stare semel inciperet. Licet ergo constantiam aliquando simulet: ad extremum tamen fallat necesse est. Verum etenim Publium illud est.

Cito ad naturam ficta redierint suam.

At vero, simulata omnia vitiosa esse, quis ignorat? Quod ergo vitiosum est, id stabile diuturnumque esse non posse, cui est incognitum? Quæ cum ita sint, iure relinquitur, ut stulta ac vana illorum sit opinio cœsenda: qui cæco quodam & pestilenti errore inuoluti, Fortune munere felicem hominem posse effici, dementissimè arbitrantur. N. I. C. Obita à te hæcenus præclare puincia est mihi Phile-

Philemon. Ac, quam me lenis ille & placidus orationis tuæ cursus delectarit tacentem, facile arbitror, ex vultu, meoque silentio potuisse cognosci. Nam licet me quidem non præteribat, rogantem an præstaret hominem Fortuna beatum: id ab ea nullo pacto effici posse, quæ tam esset leuis & varia, ac in muneribus suis disseminandis cæca: suaue tamen, dulce fuit, iucundum & optatum: eorum à te voluntati meæ causa fuisse satis factum: qui ex ethnicorum monumentis quadam veluti superstitione hausta: ei prorsus assentiri opinioni non audebam, quæ à te est pulcherrimè declarata. Nam ex illorum fonte hæc sentio omnia emanasse: qui nullo non loco ac tempore huius & vim admirari: & numen suspicere religiosissimè solebant: ei ferentes accepta, quæ sibi prospera ac læta aliquando contigissent. Vnde hæc iam tam longius serpere cœpta, quæ doctè ipse supra confutasti, ac quadam veluti falce rescidisti. Quæ tametsi bonis doctisque viris prorsus non sunt incognita: imperito tamen rudique vulgo ista partim penitus inhæserunt, ut pauci adeo sint, qui non multa de Fortuna stultè blaterent: eque suarum actionum cursu pleraque ei assignent: fortunatos alios, alios secus iudicantes: illos ad earum administrationem vel premijs inuitantes: horum industriam in ignauiam: illorum vel oscitantiam atque desidiam versum iri in solertiam, diligentiamque fortunatam. Quemadmodum de egregio duce Theopompo narrant annales veterum. Cui dormienti ab inuidis sua sponte in massam ingredientiæ vrbes fuere depictæ. Quorum pictura eò pertinebat, ut innuerent, Theopompum ipsum nulla animi insigni virtute: sed Fortune beneficio clarum virum esse factum. Quasi vero, si qua omnino Fortuna est, humana queat esse potior industria: sitque casus re in aliqua, vera animi virtute præstantior?

V E R V M, N E A L I Q V A ex parte disputationis summæ defuisse videre mihi Philemon (quando ita natura comparatum est, ut nihil videatur omnino actum, dum aliquid agendum superest: idque omni in re perfectum esse censeatur, quod ex omnibus suis, perinde ac numeris quibusdam, partibus constat) differendi ordo iam efflagitat, ut eam quoque orationis partem attingas, qua, an esse vllam Fortunam duces, nos quoque quæsiuimus. Esse nanque quosdam, benè si memini, commemorauimus: qui cum intrepidè assererent, decer-

nerentque constanter, Deam hanc haberi non posse, dubitabant tamen an esse vlla omnino posset. Qui, quia fluctuanti sunt similes: orationis tuæ fructu non sunt atque emolumento fraudandi: quod possint saluè enatare. Alioqui periculum est, ne si deserti sint, fluctibus obruantur. Quando eorum quoque non rarus nec infrequens est numerus, qui hoc iam diu saxum voluunt: opinionis semper constantis refugi. Qui propter inopinatos incertosque rerum euentus miserè nimium atque anxie, animi quotidie pendunt. Cui te morbo Dei optimi Maximi benignitate, talem hodie futurum spero, qualem Sphyngi Oedipum, Chymæa Belerophonem, Lærnaoque monstro fuisse. Herculem accepimus. P. H. I. L. Visa mihi tua dulcior nectareo omni succo Nicete mi est oratio: diuinaque illa ambrosia suauior, quæ vesci solitos Diuos, poetarum princeps Homerus canit. Quæ in ipsa præfers, id tibi semper stare ac sedere sententiæ: quod mihi iam ante animo est constitutum. Quæ profecto res ad augendum meum in te amorem, apud me quidem valet plurimum: arctissimoque nodo (quam mihi tecum communem & mutuam esse autumo) benevolentiam constringit. Sed cur non liget atque constringat? Cum ad stabiliendam firmandamque amicitiam haud sit leue telum, studij idem voluntatisque propositum. Quod si (ut apud historicum Salustium Catilina dicebat) Idem velle atque idem nolle: ea demum firma amicitia est: cui ego addendum puto, modo id quod velis scelere spurcitiæque vacet (ut constat illa, quæ nisi inter bonos esse non potest amicitia) certè nobis nihil debet esse copulatius, nihil veri amoris, germanæque amicitia vinculo obstrictius. Itaque iam nunc tibi polliceor atque recipio: tuum istum in me amorem atque animum religiosè me esse semper, sanctèque seruaturum. Caterum usque adeo tu fuisse me putabas amentem, qui te tam benè nossem: ut pacto vlllo adduci possem, ut crederem: vocare te in dubium; an beare hominem Fortuna posset. Cum ex illorum sis grege, qui elato nimis animo huius muneris despectui habent; & animosè semper ac fortiter contemnunt: sapienterque præcipiunt, virum præstantem nihil commoueri oportere ex huius iniquitate. Non ego mi Nicete tam de me magnificè & superbè, sentire soleo, ut quod ipse planè videam, idem putem alios effugere posse: tam ve mihi temere blandior, ut haberi id eximi-

mitti postulem : quod à me sit exploratum. Neque hoc (qui apud me semper tanti sis) vel potuisse quidem prauidere : impudenter admodum ambitioseque diffitear. Quod eam mihi persuasum sit, tibi dubium esse non debet. Ad eam igitur partem iam accingam, quam mihi dicis vnicam modo restare. Et quando ex ethnicorum fonte (id quod res ipsa habet, haustam hanc arbitrarie superstitionem : æquum nimirum fuerit, ipsorum vndis temperatū aliquod miscere poculum : quod ceu presentaneum quoddam antidotum contracti morbi mitigare asperitatem possit, vel lenire sauitiam, illorum hac in parte, & solertiam, & industriam imitati, qui ab scorpijs icti ab ipsidem petere remedium solent. Nulla enim sanitas est iucundior, nulla curatio dulcior, atque ea, quæ illati à se vulneris præfens est, salutarisq; medicina : & doloris lenimentum. Quo circa ex ijs, quæ literarum monumentis ab illis nobis sunt eleganter prodita, futurum facile spero, ut quos mali tanti authores duxeris : eosdem rursus medicos non contemnendos fuisse experire.

QUONIAM autem, ut iam tandem respondeam, nullam omnino Fortunam esse mihi quidem magis placet, operæpretium esse arbitratus sum : eorum hæc decreta atque sententias subtexere, quorum maxime patrocinij fortuna ipsa (quæ dicitur) videtur fuisse defensa. Eaque illorum postea exemplis, autoritate & iudicij enervare atque subvertere, qui apud eos non saniores tantum, sed & meliores multo viri, doctioresque sunt crediti. Simul & eorum palynodiam appendere : quos (dum Fortunam laudant) cognito errore, propositi sui prænituit. Quid ais infans? Fortunam esse prædicat : neque hoc contentus, maiorum opinione corruptus, templis honestas, atque eius simulacrum cum copia gubernaculoque effingis : amantemque tibi illud persuades, hanc esse que omnia fortunet : inque mortali omni negotio primas sibi vendicet. Stultaque pictura deceptus, rerum omnium clauum ab ea tractari putas : illiusque ductu magis quam consilio atque ratione regi cuncta administrarique deliberas. At qui, si hoc ita est, ne esse quidem quicquam vel infelicius, vel calamitosius homine facile conuiceris. Iamque Homericum illud, cuius iam à principio mentio nobis facta est, hæud difficulter persuaseris : omnium que super terram spirant, ipsiusque almo fruuntur munere, vnum hominem longè esse miserimum. Illudque

protinus negotio nullo probabis : quod captum Midæ dixisse Sylenum perhibent. Optimum, videlicet, homini esse non nasci : aut certe quamocyssimè aboleri.

AT QUAM HÆC NON impiè solum, sed etiam absurdè collegeris vide! Nam si mortalia cuncta, cæcò quodam Fortunæ feruntur impetu : nihilque in eisdem nec rationi neque consilio est loci : quorum attinget vigilantia animi tanta, iustitiæ & honestati assidue vitam impendere? Viroscque illos admirari, qui harum rerum causa vel durissimos labores perpeti non sunt veriti : eosque perinde ac certissimam quandam atque optimam vitæ regulam illis passim obijcere & ob oculos ponere : ad quam se applicent ac veluti effingant, qui virtutis volunt studiosi, alumnique censerit? Qui enim sectari eorum vestigia poterunt, si aliò cunctipotens illa Fortuna, actionum fila conuerterit : certum quippe est, frustra quempiam posse reniti, cum ea inuita, ne iudicij quidem libertati loci aliquid relictum iri concesseris. Quod si verum est, quid actionis humanæ liberum agit arbitrium? quid recta homini suadens atque præscribens, mens? Quo se ratio intellectusque miseri vertent? Qui certo, omnia vitæ nostræ consilia, iudicio libantes : virtutis fabricam architectantur? Ad eiusque ipsius libram examinantes & expendentes cuncta : quæ obliqua sunt & inflexa emédant ac dirigunt, libellæque subdunt : & ad veram illam germanamque Amusim expendant, castigantque? Nempe aut fugiant oportet : aut eius se intuitui voluntati que adaptent necesse est : ne inuitè ac reluctanter, quò illa iusserit, obtorto (quod aiunt) collo : cogantur pertrahi. Sed quam miser, quæ luctuosus rationis famulatus, ancillantis seruiensque Fortunæ! Iam vero huiusmodi vitæ pædagogis destitutum hominem (cæcæque illi Fortuna præeunte) & tamquam duce vadum tentante : quis eum eitasurum putet incolumè? Aut, quæ recta sunt villo esse modo consideraturum? Cum alieno mancipatus, sui iam non sit arbitrij? Ac ne si velit quidè facere aliud possit, quam quod ab ea sibi viderit esse præscriptum?

CERTÈ SI FORTUNÆ semper parendum est, & quò illa tendit, pariter eundem : neque ei intercedere homini est fas, frustra artium ac doctrinarum nobis subsidia comparamus : inque eis addiscendis, quæ à doctissimis viris sapienter sunt prodita : in cassum sollicitudine angimur ac cura

cura conficimur : & multarum rerum meditatione iugi attenuamur afflicti. Cum propria non possimus capere fructum industriæ : omninoque liceat homini nihil assequi : nisi id ab illa imperatrice ac rerum omnium moderatrice Fortuna, antea sit concessum? Quo quid esse posset indignius, intolerabilius, absurdius? Porro, quid esse stultius potest, quam eos prouidos, circumspectos, prudentesque; arbitrari : qui futuræ vitæ rationem ineunt, & in posterum prospicientes ocio ac tranquillitati consulunt : futura semper cogitatione atque animo præcipientes, & usque quaque iustrantes? Deinde quem ad finem spectat, degenda illa ætatis commentatio, parandæque ratio virtutis, tot sapientum comparata sudoribus, ac laboriosissimis indagationibus adinuenta? Cum nulla sapientia Fortunæ cœptum morari possit cursum : impedire retardare ve voluntatem? Extremæ proculdubio dementiæ est, incassum fatigari, in eoque exerceri, quod nulla industria conficere, nulloque possis labore consequi? Quid ergo ijs esse amentius atque miserius potest : qui proprii commodi salutisque etiam oblitum, dum posteritatis putant rationem esse habendam, tot tantisque grumnis & alioqui non contemnendis molestiis sese exhauserunt, exantillarunt, planèque exinanierunt : quò nobis præclaram illam sapientiæ & virtutis fabricam, construerent : elogiaque prudentiæ relinquere, ut cautiore multo, melioresque viri esse possemus, humanarum rerum imbecillitatem, vitæque certam ac veram antea viam edocti. Stulti & illi fuere, qui Philosophi sunt à veteribus appellati : tam illustri præceptorum nomine superbientes, Socratici, Pythagorici, Platonicique dicti. Vel ex ipso cognomine magna omnia & præclara pollicentes. Quis enim nesciat quanta quondam Stoici, Peripatetici, Academicique Philosophi nominis gloria floruerint? Alijque item plures quorum sectas varias, diuersasque factiones, mores animi & instituta vitæ, in ratione optimi deligenda, vel maxime declarant? quibus omnibus promptum, vicensque adeo fuit semper studium : incultos rudisque hominum animos erudire, & à pernicioso vitæ cultu ad meliorem frugem reuocare : vitiorum odium, prohibitiisque amorem mortalium animis sensim ingenerantes; Scholas, litterarumque ludos ubique terrarum accuratè disseminantes, vnde humanæ naturæ dignitas, & virtutis splendor rectius posset intelligi. De-

liri etiam & illi artium inclyti magistri : Appelles, Protogenes, Thimantes, Echyon, quorum doctissimis penicillis tantum est lucis atque splendoris pictoriæ arti additum : ut eorum sit non immerito illustre nomen habitum, & laudati discipuli. Insani & illi præterea, qui tantum sculptoria fictoriaque in arte profecerunt, Lysippus, Phidias, Polydorus, Menthor, & Myron : quorum manibus ficta signa & elaborata simulacra summa tanta venierunt, ut is satis diues censeret posset, cui vnus pretium solui contigisset. Apud quos, qui & ipsi operam nauarunt, non minorem quantum fecerunt, quam gloriam ex labore reportarunt. Quibus omnibus, quis neget multo fuisse accommodatius dulci ocio consensuisse, & ingloriæ vitæ quietam ac iucundam egisse ætatem, quam tot se laboribus macerasse, si peritiam artis, quam sunt adepti mirificam, Fortuna renitente, propositoque obstante : pacto villo nequirent assequi : in irritum semper labore cedente, incassumque temere ingenij industria labante?

AT REGES (ut iam tandem ad maiora veniamus, Dei optimi Maximi, clarissimam in terris certissimamque effigiem, creare quosum attinuit, qui ipsi pro omnibus sedulo excubantes animo, ciuibus præessent, ac morum studerent disciplinæ, terrarumque orbem ab hostium incursu defenderent : deique communi omnium salute valde essent solliciti? Cur tot tantæ, tamque variæ leges sancite? Quæ omnes illuc tendunt, ut sine iniuria in pace ac tranquillitate viuatur : omniumque & ocio & incolumitati seruiatur. Quæ hominum vitas certo quodam vinculo constringentes, fontes supplicio afficerent : ex earumque honesto & laudabili præscripto, optimam vitæ auspicandæ normam cogere capefferent; rectique limitem egredi vbiq; vetarent. Qui enim conuenit, pœnas in eos suppliciaque; decernere, si omnes omnium voluntates Fortuna complexa est : tamque eius est imperium violentum, ut nemo ei obuiam ire potis sit, quos Fortunæ iniquitas, comunisq; fortis calamitas, magis quam vitæ turpioris propositum in flagitia deduxerit? Nihil enim tam est iniurium, quam eum perinde ac fontem punire : qui suæ metis voluntatisque sit impos. Cum satius multo esse iura passim præcipiant, absolui nocentem : quam innocentem condemnari. Quapropter illud cōsultorum decretum sententijque; semper fuisse animaduersum iuris candidatis non est obscurum vel atrocissima

B.
Arg. tex. in. l. 1. ff. de iust. & iure, & in. l. leges sacratissimæ. C. de leg. gib.

C.
L. cum duobus. s. damna ff. pro socio, & in. l. quæret aliquis, vers. ff. de verb. sig. & in. l. C. de sicar.

D.
L. diuus. ff. de offic. præf. in princ.

E.
L. abientem. ff. de pœnis. in princip.

crimina committentem insanum, vitæque auctorem interimentē suę, nulla pœna coerceri. Idq; Diui Marci ac Commodi rescripto ad Tertylum cauere posse eum arbitrantium de modo pœnæ dissimulare, si sibi liquidò fuisset compertum: in eo semper Aelium Priscum furore fuisse, vt continua mentis alienatione omni intellectu careret: suspicioq; nulla subesset, matrem ab eo dementię esse simulatione occisam. ^F Satis nanque videri sibi, suo eum furore puniri. Quod hominum genus si vincula interdum excipiant mirandum non est: Cum non tam ea pœnæ ergo, quam tutelę gratia adhiberi eis soleant: ne quid sibi temerè moliantur, aut alijs sint incautis exitio. ^G Eadem etiam ratione, equitateq; ducti, infantes, eosq; qui naturæ, & etatis vitio rei gestę sensum nequiuerunt percipere: vel pudendis nefandisque criminibus summo iure interdū obnoxios: ipsius seueritate eximendos esse cęsuerunt: legisq; mentem spectandam potius, quam verbis ^H inherendum: quibus aspectu primo irretiri tanquam & inuolui viderentur. Non enim veri esse simile (cum sine affectu crimen ^I posse contrahi non placeat) eos criminis reos habitum iri, qui nullam haberent criminis committendi voluntatem. Quę nimirum res in falsę monetę crimine, vel maximè cernitur. Nam cum adulterinos nummos clandestinis sceleribus cudentes (addictis ærario bonis) capite plecti perspicuum sit, maiestatisq; reos haberi: impuberes ^K tamen flagitij tanti confcios: cum nondum per ætatem saperent (id circoq; ne doli quidem esse participes possent) nihil ex hoc damni pati, nihil detrimenti sustinere: sapienter mehercules assidue sanxerunt. Quod & in occiso homine octauo regularū libro Modestinus quoque probat: Infantem, vel furiosum (si ab eis homo occisus sit) legis ^L Cornelie non teneri censens. Cum innocentia consilij tueatur alterum: alterum fati excuset infelicitas. Quę omnia eod pertinet, vt intelligas: innoxios, supplicijque immunes merito existimandos esse, qui impotentis Fortunę imperio adacti: ^M magis quam criminis committendi, delictique perpetrandi facinorosa conscientia ad maleficia cuncta profiliunt. Non enim in irrogandis pœnis, contra id quod bonum æquumque sit, censerit temerè commissā debent: cum ex causa quę ad id impulerit, destinationeque animi exaggeranda nunc sint crimina, seueritateque ipsa supplicium ingrauescat: nunc contra

^F L. diuus sup. allegata.

^G L. s. viduas, ver. impubes. res. C. de fal. mone.

^H L. non dubiū ver. seuapre rogatus verborum. C. de de legib.

^I L. i. C. de sicarijs ver. crimen enim.

^K L. i. C. de fal. monet.

^L L. infans. ff. de sicarijs.

^M L. i. ver. fin. C. de sicar.

eleuanda, ac leni quodam benignitatis temperamento minuenda, placidaque ac iuris amica interpretatione mollienda. Cum illud semper iudicāti sit respiciendum ^N, ne durius quid aut remissius constituat, quam causa deposcat. Perpenso namque iudicio, prout quęque res exigit atque postulat, statuendum est: non seueritatis aut clementię gloria affectanda. Quę nisi cognita adhibitaque in iudicando examinatio sit: non periculosa solum, sed iniqua omnis delibatio censenda est, iniusta que sententia: ipsique etiā iudici exitialis ^O quidē ac prorsus perniciofa. Proinde ergo, ^P quo consilio, qua ratione ac mente ad aliquid agendum motus quisque sit, maximè est vsque quaque videndum: ac non mediocriter antea examinandum. Neque enim ab ^Q, euentu notari facta debet casus ^R ve est culpę assignandus: nisi in culpā ipsa negligentia, foecordia, ignauia atque desidia, cum effugere vitareque posses: videns prudensque incidaris. Non ergo tam est factum quarendum, quam causa faciendi spectanda. Quia consilium ^S, non euentus semper crimen constituit. Quod si ita est, quando tam late patere Fortunę potestatem arbitraris: nihil profecto crimini dari homini potest, quod non huius potius culpę sit imputandum, & vitio adscribendum. ^T Voluntas enim contra hendarum omnium rerum vinculum est: Quo dissecto atque disrupto, cupiditatisq; fonte arefacto: quicquid ab huiusmodi fontis vestigio, & quasi mortui hominis simulacro profectum sit, vt laudandum non est, ita neque probro ducendum, aut culpę assignandum. Quod si verum est, ne dignū quidem punitione censendum, premioque honestandum, cum voluntate defecerit: vnde ceu ex fonte rerum omnium suboriuntur ^V discrimina. Quę & ipsa de medio subblata, inter honestatem summamque turpitudinem nihil prorsus interesse credendum est. Quam occasionem, si iniectam sibi temerè Pyrronis Academiciq; Philosophi forte essent conspicati, dum inter disputandum nihil ab homine percipi posse affirmant, mordicusque defendunt. Quis neget pre gaudio eos gesticulaturos: triumphaturosque etiam fuisse sedulo. Cum tam stultę vanęq; opinionis, tam firmiter, tamq; fideliter iacta esse fundamenta cernerent, hominū sensibus ac voluntati sic imperitante fortuna. Quis præterea dubitet, Aristonem & cum Herillo Pyrrhonem, maximi gaudij ducturos fuisse choreas: si tam repente, tamq;

^N L. respiciens dum. ff. de pen. ni.

^O L. rem nō ne nam. s. cū tgi tur, ver. sci. tur. C. de iudicis, & l. p. perandum. s. sin autem, ver. sic. cum enim terrib. les. C. eod. titulo.

^P D. l. i. C. de sicarijs.

^Q L. diuus. ff. de sicarijs.

^R L. in rebus. ff. commodati, & l. i. C. locati, & in c. vni. c. de com. dato.

^S D. l. diuus. ff. de sicar.

^T L. fœditissim. C. de adulter.

^V L. qui iniurię ff. de furtijs.

^X L. i. C. de Sicarijs.

^Y L. diuus. ff. de offi. praefidis.

tamque præter spem: vel tantisper humanorum actuum voluntatem tam longè in exilium actam perspicerent: dum suadere conantur: Nullas esse rerum differentias: nullum in causis habendum esse discrimen. Proptereaque inter id quod factum syncerumque sit, nihil esse intercarpedinis: & à vitioso incorruptum atque integrum nihil planè differre. Quorum (& rectè vel meo quidem iudicio) visa est insania tanta, vt explosa illorum protinus sententia sit: ac ceu contra plane dementes disputari statim desitum. Neque id sanè iniuria: quis nanque tam à communi hominum abhorret sensu, vt naturę vim sua sponte, vltroque adeo pleraque discerniculo vagaenda petundis nequeat diuidere, feruque à falsis discernere, sed tanto sit mentis stupore, caligine tanta detentus: vt vno an alio vtare, referre nihil putet? **Q**UOD SI omnium voluntatem non arbitrio tantum, sed nutui etiam moderantis cuncta Fortunę mancipatam esse dixeris: tamque stulta in sententia pertinax obstinanter præfractęque perstiteris: nonne vides perspicuum esse, humanis in rebus laudi vel vituperationi loci nihil relictum esse? cum neque expetere virtutem possis: aut nefandę rei auersari turpitudinem: sed præmonstrante veluti conuiuentęque fortuna, alterutro sit non ignoranter modo, sed inuitè etiam vtendum? Atqui, si nihil esse in votis poterit, nisi quod illa suggererit: quis eibi hortatu, suafu, imperioque irrefragabili perperam multa designantem: hanc ob causam cruciatu vlllo, dignè aliquando existimet esse torquendum? honestaque rursus amplexantem perinde quasi in honoris, rei que bene gestę signum: honestatis virtutisque vnquam laurea ducat esse meritò insigniendum? Cum huiusmodi res synceritatem iudicij seruantes, arbitrijque liberam potestatem sectantes comitentur: nullique esse fraudi aut compendio debeant, à quo iudicij ipsius abest integritas: adempta semel q; optimū, secus ve sit: sequendi fugiendiq; copia. ^X Vt enim sine animo maleficium non committitur, quia ita demum crimen contrahitur, si & faciendi quoque voluntas intercedat. ^Y Sic quoque iustum est, illud verè arbitrari delictum, quod ab animo ipso profectum est. Alioqui absurdum est, examinis committi censurę, quod culpabili non

est affectione patratum. ^Z Animus quippe est, qui omni in re attendi spectari, explorariq; debet. Qui si probetur fuisse culpę particeps; impositi non debet expers esse supplicij: quę sed ferre oportet, quę à lege imposita est, pœnę seueritatem. Quia in tanta est ab antiquis illis legum conditoribus ratio habita; vt in vindicandis criminibus: voluntatem non exitum spectandū esse putarent. ^A Itaque eum qui iniurię causa ianuam effregisset alienam: quāuis inde per alios res amotę essent, iniuriarū nō furti teneri sapienter statuerunt. Quia maleficia delinquentis propositum, voluntasq; ipsa distinguat. ^B Vnde si meretricem alienam ancillam rapuisset quis, aut celasset: furtum non fieri: Nanq; faciendi causa libido fuit, non furtum. Ideoq; eum etiam qui libidinis causa meretricis fores perfregisset, & fures nō ab eo inducti, sed alias in gressi meretricis res asportarint, furti nō obstringi. ^C Quod ita demū exploratum est solere cōmitti, si contrectandū rem animus fuit: alioqui factū id nō videri. ^D Quapropter cum illud sit euidentissimum: omnibus in rebus exactissimè esse ^E animum inspicendum: dubitari quidē hoc quoque solet. Possitne, is qui vxorē suam cum apud hostes esset, adulterium cōmississe arguit, iure eam viri, adulterij cōdemnare? (licet enim interim dū est ab hostibus capta, vxor esse ^F deserit) videaturq; ideo adulterij cessare accusatio, ^G benignius tamē responsum est, iure eum viri accusare posse. Sed ita demū à marito adulterium esse vindicandum, si vim hostium passa nō sit. Ceterū quę vim patiatur nō esse in ea causa, vt adulterij aut stupri damnetur. Fœditissimam nanq; earū, nequitiam, quę pudorem suum alienis libidinibus prosternerent, iura vlcisci: nō etiā earum, quę per vim compressę sunt, irreprehensa voluntate. Quas quidem inuoluntate existimationis esse: & earum nuptijs nemini debere interdici, merito placuit. ^H **Q**UAE CŪ ita sint, nemini arbitrator obscuro posse relinqui, quantam omnibus in rebus animi nostri, voluntatisque affectio vim semper obtineat. Cum ex eo veluti fonte, de hominum iure & causa ritè soleat vbiq; discēptari: in eumq; perinde ac certissimū iustitię scopum (si tamen non egrè liquere possit, ingenij æciem assidue intendant, quos rectè iudicandi gloria delectat, parandęque virtutis cura amplexanda sollicitat.

^Z L. qui iniurię causa ff. de furt. in princ. & in l. verum est si meretricem. ff. eod. titulo.

^A D. l. qui iniurię causa supra alleg.

^B D. l. qui iniurię causa. s. nam & maleficia.

^C L. s. furum. & in l. si So: eius. s. re: e dicitur est. ff. de furt.

^D Tex. in s. furtum & in s. placuit iustit. de obligatio, que ex del. nasc.

^E D. l. fœditissimam C. de adulter.

^F L. si quis sic stipuletur. ff. solut. matrim.

^G L. si vxor. s. si quis plane ff. de adulter. & in l. fœditissim. C. eod. tit.

^H D. l. fœditissimam.

Fortuna teneri dixeris obstructam, atque eius tanquam compedibus vincam: qui tibi constare possis, videris ipse. Cum passim varijs homines videas, pulchrè artibus erudiri: neque id tantum, sed discendi quoque præcepta facillimè alijs tradere, scientiaque ipsa, si in id operis animi nervos intendant, indies magis claros fieri. Eosque contra puniri iuste, qui leges ipsas transgressi, indignè aliquem violarint. Quæ omnia fieri non posse manifestum est, si Fortunæ semper esset parendum, ab eaque nulli liceret digredi. Quid enim tam esset iustitiæ contrarium, quam iudicij & rationis inopes, iamque planè arbitrio carentes suo, ex nequiter commissis supplicio addicere: si Fortunæ impulsu, non animi ipsius destinatione, in maleficia ac scelera cuncta, homines ipsi præcipites agerentur? In vetitumque nefas gens humana rueret? Cum ne referre quidem pedem libere posset? Quid? quod ne dici quidem iure vetitum potest, quod præstare aut cauere prorsus nequeas: quin in id potius non tam voluntate quam cæca sorte, Fatoque ineluctabili vel inuitus sæpe incidas? Quando vetandi verbum, in eo quod tibi prohibitum est, faciendi prius liberam insinuet voluntatem: libertatemque quoties velis abstinenti. Quod autem ita est penitus homini insitum, vt si cupiat maximè, inde tamen non possit mentem auertere: hoc quidem eiusmodi est, vt qua ratione vetari possit, intelligi minus queat. Ac ideo, ne sanciri quidem regula potest: vt esse desinat; quod Fortunæ magis casu, quam desiderio aut arbitratu tuo commissum, patratumque est. Quod si quoquo pacto vt non accideret, nulla potuit lege vel statuto cauere (quia id fatale magis quam voluntarium fuit) ita præscribi non poterit, vt deinceps non sit: quod factum semelest. Quando id demum prohiberi homini solet, quod vitare possit quoties velit. Alioquin non iniusta solum, sed absurda etiam omnis est prohibitio putanda: si hanc fieri maior aliqua vis, naturæ ipsa non patitur. Quam nos quidem naturam sequi ducem debemus: si in interdicitis sancientis equitatem seruare velimus. Sine qua nihil geri potest ab homine laudabile. Neque enim constare sine æquitate iustitia poterit, quæ plurimum hac laude censetur. Hæc igitur tam excellens virtus esse vlla non poterit: si Fortunæ temeritate magis, quam iudicio iactari hinc inde humana

dixeris, atque eius patere leuitati: cui vim tantam etiam adieceris: vt in voluntatibus hominum regendis loci ac iuris plurimum obtineat. Quo vno tam temerè, tamque absurdè proposito: nonne vides virtutum omnium fabricam labefactari, ac funditus euerti? & non modo huic, de qua modo diximus, virtuti parum loci relinquere: sed ne cæteris quidem vllum patere aditum? Quando iuxta Philosophorum dogma atque decretum, tanta sint inter se cogitatione, tamque tenaci ac perpetuo fœdere constrictæ: vt intrepidè asserant à quo vna absit, in eo iam ne cæteras quidem reperiri posse. Quod tamen ipsum, vt quam sit rectè vereque dictum patere possit, longa esset oratione tractandum: vniuscuiusque virtutis origine atque natura altius patefacta, cui profecto disceptationi locus in præsentia non est. Illud autem vt dubium minus est, ita & ad iudicandum minus multo habet difficultatis. Quis est enim quin perspiciat, qui voluntatis & iudicij careat facultate, in hunc nullam prorsus virtutem posse cadere? Cum hæc ab omni integritate puritateque mentis soleant proficisci: ac propterea esse ibi vlla non possit, vnde eiusmodi rerum copia atque sinceritas absit? Etenim cum virtus sit animi moderatio, prauorumque affectuum cohibitio, hunc si de medio adimas sensum, voluntate ipsius animi sublata, facultateque iudicij: virtus esse qui potest? Sine cupiditate namque voluntateque operandi, mentem esse perinde atque rudem sine artifice materiam: clarius est, quam vt verbis sit, sententijque probandum. Hæc quippe est quæ omnia distinguit: gestisque rebus virtutis nunc, nunc vitij nomen indit. Quæ si casu aliquo turbatori læsa & conuulsa est, deliberandi ve ipsa ratio labefactata: si nequiter quid designauerit: malum aut damnum aliquod dederit: non magis debet crimen contraxisse videri, quam si vel decidens statua fortè prætereuntem oppresserit: quod dignè quondam Argiui Micij contigit interfectori, estque alibi mire in Tarchontis signo perspectum. Neque id sanè iniuria. Quid enim sensu animi sublato interest, non dicam inter hominem & belluam: sed omnino inter stipitem? Cum corpus ipsum commune nos cum cæteris animantibus habere palam sit, animi sed dotibus, intellectus & rationis præstantia prorsus seiungi atque discerni.

cerni. Quæ pecularia ac præcipua hominum esse bona, sapiens natura voluit. Quorum bruta egent animantia cuncta: quibus corpore incuruo atque stipo capite terram obtueri: vnique tantum corpori seruire concessum est, pares cum corpore animas fortitis: ad ea sese semper accommodantibus, quæ vel sitim sedare, vel imperiosam possint famem expellere: nihil de reliquo sollicitis: vt pote cum ipso vitæ munere anima simul statim deficientibus, à quibus & ipsis quicquid est in nos mali damni que profectum, æquo id animo ferendum esse duximus. Neque tam erit quis amens: vt quod alienus equus negligentius prætereunti impedit calcem: cum eo sibi putet iniuriarum actione experiendum: aut alioqui exposulandum, quod non ante inuisset: vt periculum ictus vitare possit. Quæ enim esse cum eo potest exposulandi ratio, qui quod fecerit, nesciat? Quæ iniuriæ actio censeri, vnde non faciendi solum, sed vel etiam nocendi planè animus defuit: neque esse vllus omnino potuit? Hinc prudentissimi viri legum conditores, quæ à brutis animantibus nobis essent damna illata, peculiari quodam nomine pauperiem appellauerunt. Est autem pauperies, damnum sine iniuria facientis datum. Neque enim brutum animal, iniuriam potest fecisse dici, quod sensu caret. Quæ ferè ad imaginem Noxalis actionis inducta est, quæ ex maleficijs est seruorum orta: veluti si furtum fecerint, aut bona rauerint: aut damnum dederint, aut iniuriam commiserint: Noxales actiones proditæ sunt, quibus domino damnato permittitur, aut litis estimationem sufferre: aut ipsum hominem noxæ dedere. Noxa autem est ipsum corpus quod nocuit, id est seruus: noxia, ipsum maleficium: veluti furtum, damnum, rapina, iniuria. Summa autem ratione permissum est, noxæ deditio fungit. Namque erat iniquum, nequitiam eorum vltra ipsorum corpora dominis damnosam esse. Sic ergo animalium nomine, quæ ratione carent: si qua lasciua, aut feritate pauperiem fecerit Noxalis actio lege. xij. tabularum prodita est: quæ animalia, si noxæ dedantur proficiunt reo ad liberationem: quia ita lex duodecim tabularum scripta est.

SED REVERTAMUR ED, vnde decidimus. Si igitur pcul ab homine animi sensu ablegato, intellectusque dignitate in exilium veluti longè acta, nil fermè à vilissimo, ac maximè bruto differt animante (quia hac

potissimum parte à brutorum natura, diuina nos secreuit prouidentia) illud est etiam effici necessarium: vt quicquid huius, ab eiusmodi sit homine factum (si tamen qui tā est ab humanitatis præsidij destitutus, rationis adminiculis ac lumine mentis carens, homo potius quam bellua existimandus est) non magis debeat attendi ac si à bestia quapiam sit, vel immani fera patratum. Nulla quippe bruti animantis certior est effigies: nulla illi imago similior, quam hominis ratione animi, & intellectu carentis. Vt enim his sapimus, rerum momenta condiscimus, & earum habere delectum pulchrè possumus: diuinamque etiam naturam (cuius quisque ab animo iure creditur esse particeps) modo quodam referimus, præ nobisque ducimus: ita corporis fœce, molestaque sarcina desipimus, & à natura illa animi, quæ quia multo est præstantior, censeri debet antiquior, planè degeneramus, ac longè lateque vsque diuertimus, ad brutorum naturam quam proximè accedentes. Vnde furore ceu quodam perciti, cæci prorsus atque amentes, non secus atque belluæ affectibus præcipientes ferimur. Ad eam quæ iniecta est, voluptatis occasionem vesano quodam impetu rapti: nihil omnino pensi habentes: & quæ tantopere tamque anxie appetimus, minime considerantes. Hinc fit, vt multi vitam criminantur: fati alij necessitatem cauentur: sortem alij prædant: Fortunam non pauci (sed eque in hoc atque in cæteris decepti) excusent: alijque alias causas erroris sui prætexant: propriam semper obuelantes inscitiam: stultitiæ atque ignauiæ coloratiorem hinc inde prætextum aucupantes: ne sua culpa in miseras incidisse videantur. Cum in culpa sit minimè prudentiam amplectens, minimè rationi acquiescens vitiosus animus. Nam iuris tantum sibi neutiquam vindicare Fortunam posse, vt sese hominum factis inferat, voluntatesque retardet, aut vlla ex parte impediat: id quorsum attinet longius disputare: cum ex ipsorum industria, disceptatione, quotidianis colloquijs, amicorum conuictu, rebus gestis, diligentia, atque memoria artibus comprehensis, labore partis artificijs, emptionibus, venditionibus, conductionibus, locationibus, nouationibus, acceptilationibus, pactis, transactionibus, permutationibus, ac reliquis vitæ commercijs, quibus in contrahendis, distrahendisque negotijs homines quotidie implicantur: & in communis vitæ ratione

degender certo quodam ordine atq; consilio versantur: falsum esse profus appareat. Quia nulla Fortuna potest efficere, vt qui creditor est: non esse creditor intelligatur: neve is dicatur debitor à quo iure ciuili exigi potest. Nec vero vim habet ipsa tantam: vt in ea, quæ verè hominis sunt, temere possit impetum facere: aut imperij vllam obtinere facultatem. Licet in rebus externis (si vlla tamèn Fortuna est) loci sibi plurimum vendicet: ac tyránidem quandam exercent. Alioqui, si ei semper esset obsequendum: nec dare aliò vela liceret, quam quò illa suù dirigeret cursum, constare sibi quisq; in virtute non posset: ac ne expetendarum quidè fugiendarumve rerum insculptam dignè pectore habere peritiam: multoq; minus ipsam electionem. Cum hoc non liberi tantum, sed probè etiam constituti animi sit opus: non temerariè cæcève Fortunæ munus. Cum qua, vt demonstratum est antea, eiusmodi rebus cõuenire nihil potest. Quæ quidem ab huius temeritate alienæ remotæq; sunt, atq; omni ex parte abhorrent: certoq; quodam consilio & iudicio sensuum bonitate, sinceritatemq; mentis opportunè arguunt, atq; declarant. Etenim si his rebus, quæ cum laude ac gloria coniuncta sunt, præstari atq; absolui maximè solent: in illis valeant necesse est, à quibus hæc ipsa præstantur.

AT QUI, si multa huiusmodi à rectè moratis cordatisq; hominibus effici palam est: è rebusq; à se certo consilio & ratione susceptis, ex virtutis functione variè hiciustis, ille fortis, moderatus alius ac temperans: alijq; alij nominibus sæpe honestantur; vigeant sensus oportet in illis, quando harum rerum studia ab ipsorum fonte ducuntur. Quod si illæsi penitus, nulla Fortunæ labe infecti, nullis tenebris obducti, nulla trifli seruitute oppressi: nullo misero famulatu constricti: iuiq; potius iuris ac liberi planè sunt (constare sibi quisq; modò velit) dominamq; rationem admittere, quæ malum est infania, sensibus dominari posse Fortunam stultè arbitrari, agendarumque rerum suo arbitrio imperium moderari? Quæ etiam inscitia, sic proprijs vitijs velificari atq; blandiri: vt quod à vitioso morbidoque animo profectum est: id velis imputare Fortunæ, ridiculo velamento obscurare nitens errorem, dum facti proprij amènter culpam extenuas? Etenim si nulla omnino Fortuna est, frustra in eam culpam regeritur, cum nulla sit. Si vlla, cum præstet illam animi par-

tem, vnde actionum nostrarum motus emanat, nequeat perfringere, aut sensus nostros obturbare, remorariue ipsorum vagos ac liberos cursus: relinquitur necessario, vt criminis particeps censerit non debeat. Porrò, si animi aberramenta, vitia sunt, committentiumq; ipsorum certissimilapsus: delicti huius rea agi Fortuna qui potest? cum quicquid peccatur, perturbatione peccetur rationis. Inq; ea ipsa obturbanda (nisi spontè ipse tanquam victus manus des, ignauiterq; succubas) vindicare illa nil sibi vnquam iuris possit. Atq; ideo nefas sit alienis eam impartire commissis: quæ à delicti perperatione omni atq; etiam occasione vel leuissima criminis tam fuerit procul remota atq; disiecta vt ad id inuitare te, vel allicere, non poterit. Non ergo fas est homini, à se commissi sceleris sociam appellare Fortunam, ac propriæ velle culpæ infontem, ream agere. Nec verò dicere est pium, tantum ipsam polleat: vt voluntatem animi nostri, intercepta libertate, conatumq; mentis impediatur. Cum res tantas tamq; mirificas diuino adiuta præsidio, sola possit præstare animi nostri libertas. Quæ ancillæ obsequenti instar, vestigijs innixa rationis: ab indignis digna & honesta secernit. Ad eaq; industriæ nervos accommodat: quæ (quia sunt cum virtute coniuncta) futura sibi gloriæ ducit. Vitiorum veluti quasdam rimulas ex lenocinantibus blandientisq; voluptatis titillatione contractas, huius amore obturans & obdens. Illorum ansas abscindens & amputans: dura sibi cuncta horridaq; proponens: rationis sobriæ & prudentiæ exactæ, animiq; insuper sibi vni præfidentis documenta edens optima: minime fallaci illa, extrariaq; rerum specie capta: sed vigilantissima quadam solertia cuncta expendens atq; deliberans: parum loci relinquens pœnitentiæ: eorum ve querelæ, qui sui ipsorum securi, planeq; amèntes: vim Fortunæ calumniantur, maiorem quam cui resisti possit, esse perhibentes. Ei veluti necessitati parere oportere dicitates, ex equoq; illi obnoxios esse mortales. Cum accusare magis deberent ignauiam: quæ illorum est miseriæ certissima causa. Dum à rebus gerendis animum auocat, ac tempestiuam sinit occasionem effluere: inq; id ignorantia errorisq; stultos conijcit, vt esse Fortunam autument. Cum suus cuiusq; animus, eius, quæ fingitur, euidentissima sit imago Fortunæ. Etenim apud quem integer ille manet, suaq; pulchrè sede potitur: nec fabæ aliqua corruptus, aut noxijs vllis mancipatus

tus affectionibus, effrenis veluti hinc inde temere insilit: huius non certa modò sed & laudabiliter etiam constituta sunt omnia: ac miro quodam ordine constât: egregium ac celebre, pulchritudineq; ipsa visendum, humana exhibent rationis spectaculum. At vero languere si incipit, & vitiorum impediri caligine: rationis imperitantisq; intellectus amènter detrectans munia: prostrata cuncta abiectaq; sunt: iamq; hominem ipsum sic afficit, vt Fortunæ magis circumagi atq; iactari, quam ratione & prouidentia regi videatur. Quod si in officio quisq; præsto sit, nec à se animus ipse desciscat: robori sed suo firmiter vsq; inhæreat, dedere sese nolens segnitie atq; fœcordiæ: nihil ab infestantium casuum calamitate, nihil ab eius ipsius Fortunæ leuitate alienum magis esse liquebit: nihil minus subiectum & obnoxium huius iniquitati facillime constabit. Inque homine esse situm euidenter apparebit, vt nullas aut magnas habere vires Fortuna creatur, siquidem

E suis cuiq; (vt sapiens Poeta dixit) ea moribus fingitur.

Hinc, quæ vim maximam habere dicitur, vni tamen cedit Fortuna sapienti.

QUOD CVM ita sit, quo minus quisq; bonitate animi valeat, eo magis Fortunæ subiaceat temeritati necesse est. Ab eoq; rursus aliena sit oportet, qui in se ipso omnia ponit: cuiusq; omnia consilia ab animo profecta: eodem referuntur: menteq; ipsa diutius agitantur. Qui nihil deniq; rerum facit, quod patere possit huius leuitati.

Malè quippe geritur: quicquid fortunæ fide geritur.

Vnde sapientem virum, nihil esse omnino facturum arbitramur: quod non prius exploratum habeat ac cognitum: & modo quodam animo præceptum. Vt, ne si velit quidem, stultum illud committere possit. NON putaram: NON expectaram: res aliter, atq; ratus sum: euenit. Nec imputare etiam Fortunæ culpam: quam pulchrè nouit, recta fanaq; consilia pacto vllò non posse præuertere: ei ve nocere, cui rerum agendarum ratio deliberata atq; constituta, prouisaque ante animo foret. Quia tota illa de Fortuna querela ab illis potissimum soleat emanare, qui cæcitate quadam animi: mentisq; imbellia (bestiarum more ociosè desidentès) nihil prius habuerunt pensum: nihil constituti: animiq; habenas, quæ prudenter & caute fuerant tractandæ, in omne vitium temerè laxarunt: seq; rationi præstare noluerunt obse-

quentes atq; morigeros. Quibus profecto rebus maxima solet fenestra Fortunæ patefieri, ac via quædam muniri, quæ postea homini exitus parit maximè pœnitendos: dum facti, errorisq; proprij vitio (simul ac licenter ne impudenter dixerim) in omne est facinus quisq; peruagatus, fortis cogitur deplorare infœlicitatem: Fortunæ comminisci violentiam: mendax potius studens deprehendi, quam dignè miser, aut parum cautus haberi.

VERVM enimvero, cum persuasum illud esse debeat, quod & Peripateticorum principi Aristoteli placere video, Vbi intellectus plurimum vigeat ratio: loci ibi parum Fortunæ relinqui, quis non eorum iura excusationem perindè ac exitalem audaciam vituperet, atq; coerceat: qui Fortunæ vi dicunt factum, quominus hoc aut illud præstare, vel consequi potuerint? Cum id ipsum fœcordiæ cuiusque & ignauie magis sit imputandum. Nam si (quod Sallustius ait) bonarum rerum atque conducibiliū tanta hominibus cura esset: quanto studio aliena ac nihil profutura, multumq; etiam periculosa petunt: nec regerentur magis casibus, quam regerent casus, & eo magnitudinis accederent, vbi pro mortalibus gloria eterni fierent. Non ergo Fortuna, sed sua cuiusque oscitantia, sua cunctatio, negligentia, ac desidia animi, reprehendenda sunt. Hæ enim res nos plæruncq; retardant: & ab efficiendo quod oportuit, plurimum retrahunt: ac dâna multa nobis inferunt. Vnde præclare à maioribus dici solitum accepimus: omni in re dilatore m luctari cum detrimentis: & vsque securum, incidere in calamitatem. Quod hominum genus, infructuosum & inutile rei publicæ, Dijs hominibusque pariter esse inuisum poeta canit Hesiodus. Sed & poeta ipse Martialis, non benè differri cæset, quod quisque videt posse negari. Itaque, quasi fera nimis craftina vita sit: viuendum esse hodie existimat. Vnde insignis poetæ Flacci merito laudatum est illud.

Omnem crede diem tibi diluxisse supremum.

Sapienter nimirum. Parum nanquæ hominis est, tanta esse præditum vœcordia: vt tempus ipsum, quia nulla est maior, nulla irreparabilior iactura, sic sinat effluere: ceu exigui rem momenti: & quæ reuocari possit toties, quoties ipsi sit collibitum. Cuius tempestiuus articulus statim quidem arripendus fuit, nec ita ducendus in longum, quasi mutari non possit: sed idem semper maneat, se se subinde vniuscuiusque volun-

tati offerens atq; accommodans. Cum interim pede cito ætas ipsa labatur: ac celeritate mirabili irreuocabile tempus cursum suum peragat: atq; conficiat. Quapropter rectè idem vates qui à me est modo citatus: Leuconoem puellam non admodum de futuris curiosam; sollicitamque esse debere admonet, sed vbiq; sedulam ac temporis parcam. Ita enim ait.

Dum loquimur, fugerit inuida ætas:

Carpediem: quam minimum credula postero.

Non enim vbi semel tempus effluxit, illius est amplius precibus rediturum. Quin potius memoria sui, procrastinatori ad se fortè, sed tamen serò redeunti, altè animo dolorem incutit. Quod intelligès Quidius, parum tutæ moræ damna, festinationis remedio præcipit esse pensanda. Sic enim ait.

Cum mora non tuta est, totis incumbere remis

Vtile, et admissio subdere calcar equo.

Accedit etiam, quod ignauus ille negligentè marcor, vsq; adeo vigorem animi hebetat, & humani pectoris labefactat industriam: vt parum inter hominis dignitatem, animantisq; bruti abiectam conditionem interesse videatur. Est enim ad aliquid agendum, & quidem præclarum atq; excellens (vt Aristoteles existimauit) homo in lucem editus: non bruti degenerisq; instar animantis, vt feruaret ventri, & vacaret desidiæ, naturæ probrum effectus. At verò si præter propter vitâ degere (quod ob desides quosdam oscitabundosq; homines à prisco illo vate Ennio, esse perhibent dictum) id demùm viuere est: quia numerum facis, & turbam adauges, interq; homines connumeraris, terræ nimirum alumnus; natus & ipse ad consumendas fruges (vt ait Flaccus) dubiùm non est, quin in Fortunam sæpe incidas, cum tã vbiq; sis amens. Nanq; hos potissimum solet illa complecti. Cum hominum semper moribus respondeat, vt à me ostensum est antea. Atq; hoc quidem est quod prudenti Appius cecinit carmine, quo vult.

Fortunæ fabrum esse quemq;

A T Q V I, si erigere te paulo altius voles, & animi ipsius præstantiam (à corporeis curis aliquantulum feriatum) propius intueri: viuendiq; causas ipsam apud animum tacitus tecum perpendere: reperies nimirum inertis turpisq; ocij amorem, ac torporem illum languidum nihil vnquam considerantè: sed res (quibus statim prouidè consulendum fuit) in posterum semper protrahentè, atq; vsq; planè procrastinantem, homini esse maxime pestilentem: & animi nostri dignitate

parum dignum. Qui assidue aliquid agit, ac nunquam non aliquid molitur, nec requiescit modo aliquo: irrequieto, imò labore, quadam veluti vertigine in horas cuncta volutat, nec satiatur vnquam: appetit sed aliquid atque inquirat, quod inuentione ipsa mentem oblectet. Ac nunc rerum varietate dulci: nunc grata atque iucunda laboriosæ commentationis vicissitudine, ipsum etiam corpus indagacionis opera languidum communiat, atq; reficiat. Quapropter prisca illi mortales (quibus consentanea rebus nomina imponere studium fuit) à luce nimirum *φῶτα* hominem appellarunt, quod maxima illi sit (vt Plutarchus ait) innotescendi cupiditas: ac nihil tam auersetur & abhorreat, quam tenebras atq; caliginem, rerumque omnium ignoracionem. Quibus nimirum vitam ipsam tristem hominemq; sui maxime dissimilem effici cognouerant. Vnde maximum illi abditissima quæq; rimandi, difficillimaq; cognoscendi à natura insitum apparet studium. Quemadmodum Epicuri illud confutans, S I C viue, vt nemo te sentiat vixisse, Cheroneus Plutarchus acutè differuit, Stagyritæ fortè Aristotelis dogma secutus: qui id ipsum sepe asseruit, Rerum scientiæ atq; notionis mortalium animis ingenitum esse dicens amorem. Quod cum non ignorarent antiquissimi Græcorum, & viri & lucis ambigua vocola, *φῶτα* hominem nuncupauerunt. Cuius quidem vocis in re ancipiti & periculosa maxime, interpretacione commoda prudenter vsus Hercules ille, qui non minori animi quam corporis quondam vigore polluit, cruenta Saturni sacra barbarico in Latio ritu instituta sine aliqua Oraculi fraude mirificè emolliuit, temperauit commode, atq; vtiliter mitigauit, incensos cereos aris subdens, Oraculi Græco carmine, appellatione *φῶτα* lumen, non hominem intelligi oportere, humanissimè atque acutissime testificatus, quemadmodum à doctissimo viro Macrobio, & à Firmiano etiam Lactantio candidissimo eruditissimoq; viro, quo libro de religione falsâ differit, memoriæ est proditum. Carmè vero ipsum, cuius modo à nobis mentio facta est, si quis fortè requireret, sic habet.

Καὶ κεφαλὰς κρονίδη, καὶ ἰω̄ πατρὶ πέμπερθε φῶτα.

N A T V R A E igitur nothi, spurijq; non legitimi vel naturales liberi sunt putandi, qui corpore ceu altissimo sese pelago immergentes: ad excellentè illam præstantiã animi atq;

atq; vim enatare nequeunt, cuncta segnitèr pestum ire sinentes, ac nihil vnquã temperatiuè considerantes: conditionis suæ immemores ac dignitatis obliuisci, minimeque propriæ naturæ recordati. Quam imbecillam & inualidam desidia atq; incuria fecerunt: sui que profus dissimilem atque degenerem. Dum nihil quicquam curantes forti veluti sese obijciunt: quod casu contigit, Fortunæ vi factum existimantes. Quæ proculdubio esse vlla non potest, si antequam aggrediare negocium, perpendendi ratio adlit, & cõficiendi consiliu. Harum nanq; rerum accessione illa ipsa Fortunæ vis (quæ esse magna dicitur) labefactatur atq; perfringitur: decessione contra, vanissimæ huius Deæ increfcit opinio: & perniciosè credulitatis error augescit. Excindenda igitur stirpitus, industria neruis adhibitis, tam pestilentis, sunt elementa persualacionis: ne suam quisq; ignauiam, stultitiæ hoc prætextu mendacissimo, iniectam sibi falso à Fortuna cauilletur. Tenendumq; potius constâter illud est, suæ cuiusque sedulitatis studijs Fortunam non posse obistere, ac ne impedire quidem quicquam quominus rationis ministerijs, & reliquis animi munijs liberè quisq; fungatur: insuper obeundis muneribus corporis officijsq; præstandis (nisi & iam prius tibi ipse desis) impedimenti nihil afferre. Quod si ita est, illud pariter relinquitur: non nisi inscitia & ignauia adminiculis vllas posse Fortunam vires nancisci, omnemq; de Fortunæ vi disceptacionem ex animi deprauacione, atq; morum corruptela penitus emansisse.

S E D N E D V M singula hæc sæpius inculcatus desuisse mihi videar, qui eorum sententias declarare pollicitus, quorũ maxime patrocinijs multum sibi adsciuisse virium Fortuna videtur, id hæcenus non præstiterim (nanque non desuerunt tantæ temeritati fautores) sciendum hoc quidem in præsentia est, si modò nobis constare ipsi velimus. Quod eò faciam alacrius, quia perspicuum à me planumq; arbitror factum, præstantiã atq; vim nostri animi eam esse: cui intercedere vel obuiam ire temeritas Fortunæ vlla, nullo pacto potest. Non enim (stulte quamuis placeat sibi valde illa) se vnquam audebit opponere mentis præstantiæ: ni & capiti suo sæpissimè amens volet esse consultum. Quandoquidem nemo vnquam prudens, corporis sui exitium, vel periculum amauit. Ac ne id quidam attentauit, quod sibi intelligit futurum criminofum. Sed neque

quod ab eiusmodi insultu temperat, prudentiæ munus est: Quid enim cum prudentia, Fortunæ? Cum speculo, cæco? Cum instrumento musico temperandarum fidium rudis? perinde quasi eiusmodi rerum peritia vel facultate destituti tali aliquo. attacktu delectentur: ac non potius vt noctua luce, nocte aquila summo opere offendantur. Non igitur mentem nostram non inuadere, prudentiæ alicuius in Fortuna elucetis, vel munus vel signum est: sed naturæ effectum honestissimum, ac decentissimum. Non enim conueniebat rei alicuius extrariæ vinculo, libertatem animi nostri vel obnoxiam esse, vel teneri constrictam. Cautiq; hoc sapientissimus ille nostri artifex, vt naturæ alia opera cuncta que in suo queq; genere perfectissima sunt, diuinitus atque mirificè. Vt enim hæc sic & in illis tam cõsummata, tãq; perfectionis numeris omnibus absoluta vndiq; est fabrica, vt non solum defectui atq; vitio, nota nulla pateat: sed ne minimus quidem locus liuori atque calumniæ videatur esse relictus: vt Hippocrates ipse testatur, qui Deum prouidum nunc: artificiosam iustamque naturam appellare solitus est: illius vbi que diuinas cõcinnens laudes. Quod Coum ipsum Hippocratem secutus fecit Galenus, maxime: cum in libris de dissectandi ratione, quam Græci *αντομοιαν* appellant: tum in illis accuratius longè, qui de vsu humani corporis à naturæ peritissimo viro præclarissime, sunt editi. Quorum ego, cum Aloisio Toro medico fœlicissimo, Dominicanoque theologo Iacobo Ario Ximènio in bonarum artium scientia longè clarissimo viro recreatus sepe lectione: theologiæ in viro ethnico admiror sacræ rationem. Summi ac præpotentis Dei hymnum iam audiens: encomiũ iam artificiosè prouidèque naturæ. Quæ & ipsa Deus est. Quod enim consilio vtitur ad incipiendum, virtute ad consummandum: potestate vero ad regendum, continentumque vniuersa, non naturæ sed Dei potius nomine censeretur. Id quod Stoicorum non vltimus vidit acutè Seneca, vt Firmianus tradit Lactantius: cuius ego (carpitim licet) repetam altius verba: vt Senecæ verum esse elogium, possit probari. Is enim de prouidentia Dei & mundi fabrica disserens, ignorantium mentes rudes tali Amuletho muniuit. Nemo quærat, ex quibus ista materijs, tam magna, tam mirifica Deus fecerit. Omnia enim fecit ex nihilo. Nec audiendi sunt Poëtæ, qui aiunt Chaos fuisse in principio, id est confusionem rerum atque

elementorum: postea vero Deū diremissē omnem illam congeriem: singulisq; rebus ex confuso aceruo separatis, in ordinemq; descriptis, instruxisse mundum, pariter & ornasse: & post paulo. Natura enim qua dicitis orta esse omnia, si consilium non habet, efficere nihil potest: si autem generandi aut faciendi potens est: habet ergo consilium, & propterea Deus sic necesse est. Nec alio nomine appellari potest ea vis, in qua inest & prouidentia excogitandi & solertia potestasq; faciendi. Melius igitur Seneca omnium Stoicorum acutissimus: qui vidit nihil aliud esse naturam, quam Deum. Ergo, inquit, Deum non laudabimus, cui naturalis est virtus? Nec enim illam didicit ex vlllo. Imo laudabimus: quamuis enim naturalis illa sit, sibi illam dedit: Quoniam Deus ipsa natura est. Cum igitur ortum rerum tribuis naturæ, ac detrahis Deo in eodē luto hęsitans versuram soluis. A quo enim fieri mundum negas, ab eodem planē fieri, mutato nomine confiteris. Hęc apud Lactantium Seneca, quibus hoc ipso libro & capite Firmiani congruit illud Epicureos refellētis errores. Qui ait mundum nulla Dei prouidentia creatum, sed natura repentē extitisse: eodem (inquit) quōd nolet reuoluetur vt dicat: & materiam de qua mundus est, & mūdum qui de materia est: natura extitisse. Cum ego naturam ipsam, Deum esse contendam (nec enim potest facere mirabilia, id est maxima ratione constantia, nisi qui habet mentem prouidentiam, potestatem) I T A F I E T, vt Deus fecerit omnia: neq; quicquā esse possit omnino: quod non originem à Deo traxerit. Hęc diuinarum institutionum lib. 2. Lactantius, qui de origine erroris inscribitur 9. capite disserabat. Quid idem in 3. prodiderit, cui de falsa sapiētia est titulus, merito erit videndum. Et quando vir ille libros secuit in capita: capitis etiam sedem citemus: ne, non reperto loco, allegationis fides remaneat in obscuro. Est igitur eius loci sedes octaua supra vigesimam. Vbi de natura atq; Deo prudenter ad hunc modum Lactantius multa scripsit. Quapropter nihil aliud est in vita, quo conditio nostra nitatur, nisi Dei, qui nos genuit, agnitio & religiosus ac pius cultus. Vnde quoniam Philosophi aberrauerunt, sapientes vtique non fuerunt. Quęsierunt illi quidem sapientiam: sed quia non rite quęrebant, prolapsi sunt longius, & in tantos errores inciderunt: vt etiam communem sapientiam non tenerēt. Non enim tantum religionem asserere no-

luerunt, verum etiam sustulerunt: dum specie virtutis falsa inducti, conantur animos omni metu liberare. Quę religionis euersio, naturę nomen inuenit. Illi enim, cum aut ignorarent à quo esset effectus mūdus, aut persuadere vellent, nihil esse diuina mente perfectum: Naturam esse dixerunt rerū omnium matrem, quasi dicerent omnia sua spōte esse nata. Quo verbo planē imprudentiā suam confitentur. Natura enim remota prouidentia & potestate diuina, prorsus nihil est. Quod si Deum naturam vocāt, quę peruersitas est, naturam potius quam Deum nominare? Si autem natura ratio est, vel necessitas, vel conditio nascendi, non est ipsam sensibilis: quia necesse est, mentē esse diuinam, quę sua prouidentia nascēdi principium rebus omnibus prębeat. Aut si natura est, cælum atq; terra & omne quod natū est, non est Deus natura, sed Dei opus. Non dissimili errore credunt esse Fortunam, quā si Deam quādam res humanas varijs casibus illudentem: quia nesciunt, vnde sibi bona & mala eueniunt. Sed hęc ex Firmiano adduxisse sufficiat, ne suscepti sermonis crescat in immensum magnitudo: cuius est tempestiue aliquis in præsenti modus habendus. Quocirca reuertar iam illuc, vnde cępta mihi sunt verba decidere sensim.

C V M I G I T V R natura, siue Deus, ne brutorum quidem animantium conditionem vlla ex parte destituerit (cunctorū enim animalium naturas, pro animarum qualitate decentissimis ornauit organis atq; armis instruxit) vt primo de vsu partiū humani corporis, Galenus doctē explicuit: cuius de opificio Dei subscribens opinioni Lactantius præclare multa differuit, vt ex illius iam verbis atq; stylo monstrabo: Non est credibile oscitabundē, negligenter atq; supinē (quī temerē) absurdē vel imperfectē in minimis molitus est nihil: quę multo partium omnium naturę nobilissima est, in fictione hominis Deum esse versatum. Diceretur vero in ipsius planē ociose dormiens fuisse opificio: si huic, quę opinione hominum fingitur, Fortunę iuris tantum, potestatisq; dedisset: vt voluntatis humanę libertatem impedire remorariue illius, propensionis cursum posset. Quę & ipsa intellectus robore vallata, & rationis circumsepta præsidij, suarum libere actionum in quam secumq; flectere vult partem, summi ac præpotentis Dei præclaro quodam ac diuino beneficio, domina existit: nulli neq; exposita ludibrio, neq; insultantis temerē Fortunę subiecta

leui;

leuitati. A deo, vt ne à sui quidem auctore atq; opifice (sempiterna suā dispositione atq; ordine conseruato) maiore aliquā passā vim, seruitutis aliquō possit nexu vinciri, vel freno domari. Homo itaq; & arbitrij liberi munere ornatus: & suarum actionum Dominus à Deo creatus est. Qui enim arbitrij homini concessit libertatem, atq; huius (quo regimur) animi tam speciosē & munificē dotes omnes effinxit: pietatis sibi debite omnino libera iura poscit: pectoris non ad actō redamari cupit affectu: voluntariū summē cupit: placet illi nihil extortum. Quod nimirū bonitati diuinę maiestatis ipsius vel maximē congruum est. Virtus enim ita demum splendore suo dignitateq; gaudet: si probetur voluntaria. Et licet virtutum omnium quę ad rationem officij, disciplinamq; morum pertinent, princeps sit atq; regina iustitia, quę quia in suo cuiq; iure elargiendo versatur, in ipsius Dei optimi maximi, maximē cernitur cultu, quę ingratiss, hac in parte munera suscipis, sterilia quidem meriti, & inania mercedis sunt. Qui enim actus speciem habet honesti, si spontaneus est fructu non caret: si vero, non vltroneus, sed renitenti reluctantiq; ab animo illibenter exhibitus: & premio caret & fructu. Atq; ideo, ne quid tale accideret, singulis quibusq; hominibus libertas animi liberrima data est. Ne, scilicet, actio illa de vi (quę ab homine illata, caudicōs forumq; ipsum fręquens exercet) habeat in vita locum. Quę, si, vllum haberet humanarum actionum proculdubio gratia omnis periret funditus: voluntate animi nostri de medio sublata. Quę & ipsa, præterquam quod à sapientissimo prouidentissimoque opifice vtilissimē data est, vt si qua res alia nostram ipsorum conditionem atq; naturam profecto honestat atq; deo maximē illustrat: diuinamque planē efficit. Hinc enim in vtramq; partem animi iudicia vera, & rerum momēta nascuntur, quę captui nostro, menti; subiecta (quia rationale nos, sanctumq; sumus animal) expetenda tacite, fugiendaq; præscribunt: & à brutorum animantium sorte separant: ac vita seiungūt. Vnde etiam existit illud, quod à magno Basilio traditum, in rem præsentem defecti nō incommodē poterit. Quemadmodum, inquit, nulla disciplina nos docet, morbum odisse: sed spontaneam habemus calumniā ac detestationē aduersus ea, quę nobis molesta sunt: sic etiam est animę quędam declinatio & fuga vitij citra doctrinam. Omne autem vitium, est animę egritudo. Virtus

vero sanitatis rationem obtinet. Rectē enim quidam sanitatem definiunt, esse stabilitatem actionum secundum naturam. Quod etiam ipsum, si quis de bona animi habitudine dixerit: à decoro non aberrauerit. Vnde appetens salutaris, & eius quod fecundum naturam est citra doctrinā anima ipsa existit: Quapropter laudata est apud omnes modestia, & accepta iustitia, & admirabilis fortitudo, & grata prudentia: quę magis familiaria animę sunt, quam corpori sanitas. Hęc ille. Ex quo manifesto, apparet, bene cōstitutam hominis naturam (licet in omnia voluntatem liberam habeat) inhonestam actionem morbi instar refugituram esse sedulo, atq; adeo exosam habituram. Atque hoc illud est, quod sapientes aiunt. Naturam homines cohortari tacite, ac veluti impellere ad Iustitiam. Quę (vt Pythagorici opinantur) tunc demū existit: cum affectus, quos natura custodit ac salutis causa, nobis inseuit, præscripto suo non euagantes, legitimū seruant concentum: naturalemq; ipsius harmoniam mentis efficiunt. Atq; ideo oppressam vitij animam iniustitia primū occupat. Vt enim non bene tentę fides inconcinnum quiddam, quod aures feriat proferūt, austerum, prauum, absonumq; melos constituunt: sic perturbatio contra naturam affectuum (quę à me iniustitia dicitur) animam vitij opplet, morbis afficit: sanitate illam miserē spolians. Iniustitia si quidem in anima, est ignobilium partium animi à naturali lege dissidium. Cum enim secundum Stoicos nobile placitum, peccatum sit perturbatio rationis atq; ordinis à natura præscripti: fit illud necessario, vt peccatis sese mancipantem animam iniustitia primam occupet. Quę (vt docet ratio Pythagorę) harmonię partium ipsius dissolutio quędam est. Placet enim doctissimo viro, in cuiusq; nostrum anima harmonię instar esse Iustitiam: quę actionum suarum temperet. Hinc igitur nos estuantis animi tumultum, ignobilium partium animi repugnantia quadam & à naturali lege dissidio cōcitari idcirco dicimus: quia dum rationi ipsarum principi (cui natura seruire debent) obedire renituntur: extiosę defectioni; rebellionē illa improba, iniustitię morbo subiaceant. Quod, quo melius possit intelligi, operę pretium me facturum esse arbitratus sum: Si imperandi dignitates, quas Dialogo. 3. de legibus fideliter referens Plato, septenario numero præfinit: in præsentia ipse subtexerem. Est igitur, auctore Platone, Imperij prima dignitas Parentum

Imperij dignitate: septenario secundū Platōnem.

rentum in liberos: generosorum in ignobiles proxima: 3 Tertia seniorum in iuniores: dominorum in seruos quarta 4. Potentiorum in imbecilliores quinta 5. Quinimirum principatus plurimus, & quidem secundum naturam in omni animantium genere vel maxime reperitur ut sentit Thebanus Pindarus: Quibus accedit sextus 6. ille, qui dignitatis est maxime: quo ignorantes sequi iubentur, prudentes vero ducere ac dominari: 7 Septimum imperij gradum extremumque ille possidet, cui, propitiante Deo, felicitate quadam Fortune, sortitione imperium obtigit. Ad quem cum sumus locum necessitate fortis redacti: iustum esse ducimus, ut is quem fors delegerit, imperet: ille vero quem repulerit, pareat. Ex quibus perspicuo apparet, inferiores partes animi, superiori ac prestantiori, imperio quodam nature, subiectas esse debere. Quarum si turpi aliqua feditio ne incipit esse peruersio: actionum ipsarum harmonicis ille concentus, exolescente sensum per discordiam rhythmo, subito conticescit: non mouendas mentium iniustitia temere fides attrahente. Sedet illa interim reiecta procul, aduersarie sue ad tempus cedens, exultantis more regia virgo mœsta, postliminium auidè expectans suum: quo ad respicientia mentis, pristina iura recuperet: cunctaque illa profus instauret, quibus malignitate iniustitiæ, aliqua fuerat iniuriæ clades illata.

S E D V T reuertar eò, quod mihi fuit horum causa: naturæ suæ vim, & præstantiam animi penitus consideranti hæc ipsa voluntatis & arbitrij tanta libertas, non instrumentum exitij erit: imò potius incolumitatis aduersus vitia organum erit, & felicitatis exordium. Nam si peculiare animi bonum iustitia magis est, quam sanitas corporis: & vitiosum corporis habitum eius ipsius functiones, actionesque naturæ impediunt, pro se quisque studiose fugietes aduersatur omnes, facileque oderunt: necesse est, ut in vitia ipsa (quæ animi morbi sunt) naturale aliquod adsit nobis odium: quod erumpentem temerè refrenet voluntatem, appetitumque coerceat. Etenim si eorum que nociua atque insalubria sunt corpori, à corpore naturalis est fuga, curque ledunt animum ab ipso non erit abactio? Cum præsertim sit huius illud organum: ac siquid in illo elaboratum est: animi sit causa susceptum? Nempe ut eiusque quaque ancillaretur: & pareret velut principum. *Iam ne vides igitur, quamquam vis extima multos Pellit: & inuitos cogit procedere sepe,*

Lucretius
Poeta.

*Præcipientesque rapit: amem esse in pectore nostro
Quiddam, quod contra pugnare, obstareque possit.*

Vnde queso tam generosus hic, & salutaris emergit effectus, nisi à naturali illa declinatione ac fuga vitiorum, quam citra vilius magisterium, à natura sumus edocti? Impudentem enim sibi morbum mens intuita: armata præstabili intellectus, & rationis inuictio clypeo hosti procedit obuiam: ne animus egrotationi succumbat: sicque turpiter semel aditu patefacto, vtriusque ex affricu vel dissipetur tranquillitas, vel perturbetur status. An scilicet, que ignobilem nostri partem corpus, eo sensu natura insigniuit, ut caueret diligenter, que sibi viderentur obesse (quod est nobis cum animantium omnium commune natura) sui ipsa operis inuidia temere, præstabilem desereret perfidè: aut propitia parum, negligeret? Atqui non absurdum modo, verum summè etiam futurum erat iniurium, si digniori pars indignior videretur antelata. Nam cum gratia animæ Deus constructionem nostri corporis, & fabricam sit molitus: licet coagmentationis huius à se excogitatur diuinitus, ac mirificè concinnatur, partem nullam neglexerit, quod artificis boni fuorumque operum amantis, profecto munus fuit. Non erat tamen in opificio tam hebes, qui sapientiæ cunctis opibus affluens ineffabili quadam, humanumque captum longè excedenti ratione, produxit & formauit de nihilo cuncta, ut maiorem à se vasculi, quam pretiosissimi liquoris rationem pateretur haberi. Ita, qui defensoris quibusdam organis sapienter corpus instruxit: sapientius longè, multoque diuinius, propugnatoris quibusdam instrumentis animam nostram ornauit, atque vndique communiuit: ne penetraturi ad ipsam vitij, facilis foret accessus. Cuius profecto rei poetarum princeps Homerus sub Vlyssis persona, quem mortaliū omnium longè prudentissimum finxit, in Odysea nobis graphicè expressit imaginem. Quo in homine præstantior pars animi inferiorem ira concitam, ne temere resiliat dictis castigat acerbis.

Tum pectus pulsans, cor sic affatur Vlysses,

Hoc quoque cor perfer: namque & grauiora tulisti.

Vides quemadmodum nobilior mentes portio impetu cladis ebriam, ignobilem partem emolliat, sensumque dictis leniat? Ne in dedecus aliquod perturbati animi erumpat: neve timiditate, aliqua fracti & abiecti peccatoris, ab strenui fortisque viri laude atque officio desciscat? Iam vero quid de Hercule dicam? Cui cum Centauri sanguine tinctam

tunica

tunica nullam feralem Deianira induisset, in hæsissetque ita visceribus: ut doloris magnitudine fractus, muliebri eiulatu ut subito cogereetur: ad extremum tamen se colligens ait.

*Neul virginalem me ore ploratum edere,
Quem vidit nemo ulli ingemiscens malo!
Sic feminata virtus, afflicta occidit!*

Cuius ex oratione, si iam que dicat cuncta perpendere velis exactius: tanquam duos in vno videre licebit homines, dolentem vnum: alterum dolori succumbi, angique vetantem: ad tolerantiamque doloris in ipsa malorum clade, mentis excelsè bono & rationis sola præstantia, salutis sibi opem & præsidia querentem: ac degeneris affectionis, etiam vitæ in extremo halitu omnè sibi profus adiutum obstruentem.

S E D P R O F E C T O, ut eò, reuertar vnde decident oratio mihi: sunt nulla satis munimenta in certibus atque timidis. At animosis fortibusque viris abudè magnū propugnaculum est: generosi animi virtus excellens. Ita quam vitiorum declinationem salutariter cunctis natura sapiens attribuit: haud pariliter nos quidè sectamur in vita omnes. Multi enim animi imbellia cespitamur facile: robustiori alij peccatore, seruant gradum. Neque enim in vniuersum rationis vsus aduersus turbatores animi impetus, ob eas, quas modo diximus, causas mortales cunctos armare consueuit: aut præclara illa pectoris firmitate communiare, quæ idem author alibi Vlysses dicit affectum, in cuius laudem sic ait.

Perturbati animi tolerabat fortiter æstum.

Hinc magis atque minus flagitijs sumus obnoxij. Ut enim certamine Martis, si imbelliter animo desciscas procul armis abiectis, ut priueris vita facile est: si vero arrepto clypeo animosè gladium distringas, tam in expedito non imminet nex: imò magis sapientia victoria. Haud aliter profecto actionibus vitæ contingit: facileque est ferre triumphum: si præscripti ordinis memor (quid à nobis natura ipsa flagitet & quam nos causam tutemur) altius animo agites. Sed nimirum stultitia detenti, prauis dum affectibus (generosi vi nulla pectoris obstitit) facile colla subdimus, falso nos esse desitutatos querimur armis. Cum omnium maxime animantium, decentissimis sumus instructi: ratione atque manu. Quorum alteris resistimus vitij: alteris vim omnem externam impetumque fugamus. Quod in primo de vsu partium humani corporis medicorum princeps Galenus (artificis conditorisque; omnia Dei mag-

nitudine sapientiæ stupefactus) profecto sentit, cum dixit. Homo igitur animalium omnium solus, cum artem ante artes in anima habeat rationem: optimo iure organum ante organa in corpore manum possedit. Non dedit artem vllam naturalem aliquam habere videretur, qui cunctarum mox erat peritiam habiturus. Sed à summo prepotentique Deo singulare quoddam, diuinum, artiumque omnium capax, homo instrumentum accepit, intellectum atque rationem: quorum munere capiendis, exercendisque artibus apti: atque adeo superandis peruincendisque omnibus, quæ aduersa homini esse videtur, idonei sumus effecti. Ita, ex particularis, peculiarisque alicuius artis naturaliter ipsius animo non insculpta peritia: vberior illi fructus, illustrior dignitas, hominique ipsi maior proculdubio accessit autoritas. At accepit in corpore manus, dices. Quid ni accepit instrumentum enim apprehensorium est: vniuersi corporis & vsibus congruens, & respondens aptè figuræ. Partes enim animantium singulæ particularia animi organa sunt. At corpus ipsum generale animæ instrumentum existit. Vtiles autem particule hæc omnes haud dubiè ipsi sunt animæ quippe cuius organum corpus est. Et propterea, ut hoc eodè lib. 1. Galenus docet, multum differunt à se inuicem particule animalium: quoniam ipsæ animæ differunt. Quædam enim sunt audacia; quædam timida: alia agrestia, alia mansueta, alia veluti ciuilia & solertia: alia veluti solitaria. Omnibus vero, aptum est corpus animæ moribus & facultatibus. Vnde naturæ suæ congruenti armorum genere, animal nullum desitutatum est. Quamuis enim organorum varia sit latè vndique fabricatio: suis tamen cuiusque animantis facultatibus, in primis apta est atque vtilis valde constructio. Homini autem (sapiens enim hoc est animal, & solum eorum quæ sunt in terra diuinum) pro omnibus simul defensoris armis manus dedit: instrumentum ad omnes quidem artes necessarium; paci vero non minus quam bello idoneum.

I N C R E D I B I L E autem dictum est, ut constructionis mirabilissimæ vel hinc præcipua initia auspicemur, quanta diuinæ solertiæ dexteritas illuxerit in instruendo armis animante profacultatibus animæ, quas erat exhibiturus. Primum meticulous pernicitatem pedum tribuit, ut salutem fuga quærerent: robusta vero partim dentibus, partim vnguibus: partim cornibus instruxit. Timidis enim (ut opinio mea fert) velocitas quidè:

arma

arma vero audacibus conueniebant. Neque igitur (quod & Claudius sentit ipse Galen^o) timidum aliquod armauit natura: neque audax & strenuum quodpiam, nudum atque inermem reliquit. Cuius rei fide maximè faciunt ea, quæ de natura Deorum libro. 2. sub. Q. Lucilij Balbi persona Stoicis disciplinis non aspernabilis viri à M. Tullio dicuntur. Sed cum vno, quod promisi, id agam modò Lactantio: Christiani more hominis altius exordia complexus, brutorum animantium declaratis armorum generibus: quâto nos præstantiori felicioreque armatura à Deo simus instructi, vidit acutè profectò. Dedit enim homini (ait) artifex ille noster, ac parès Deus sensum, atque rationem, vt ex eo appareat, nos ab eo esse generatos: quia ipse intelligentia, ipse sensus ac ratio est. Cæteris animantibus quoniam rationalem istam vim non attribuit, quemadmodum tamen vita eorum tutor esset, ante prouidit. Omnes enim suis ex se pellibus textit, quòd facilius possent vim pruinarum atque frigora sustinere. Singulis autem generibus ad propulsandos impetus externos sua propria munimenta constituit: vt aut naturalibus telis repugnent fortioribus, aut quæ sunt imbecilliora, subtrahant se periculis pernicitate fugiendi. Aut quæ simul & viribus, & celeritate indigent, altu se protegant, aut latibulis sepiant. Itaque alia eorum vel plumis leuibus in sublime suspensa sunt: vel suffulta vngulis, vel instructa cornibus: quibusdam in ore arma sunt dentes, aut in pedibus adunci vngues: nullique munimentum ad tutelam sui deest. Si qua vero in prædam maioribus cedunt ne tamen stirps eorum funditus interiret: aut in eam sunt relegata regionem, vbi maiora esse non possunt: aut acceperunt vberem generandi fecunditatem, vt & bestijs, quæ sanguine aluntur, victus suppeteret ex illis: & illatam tamen cladem, ad conseruationem generis multitudo ipsa superaret. Hominem autem ratione concessa, & virtute sentiendi atque eloquendi data, eorum, quæ cæteris animantibus attributa sunt, fecit experte: quia sapientia reddere poterat, quæ illi conditio naturæ denegasset. Statuit nudum & inermem: quia & ingenio poterat armari, & ratione vestiri. Hactenus diuinè Lactantius. **Quoniam non video, cum de animantium armis meminerit, cur in homine mentionem non fecerit manuum: quas naturæ humanæ peritissimus vir Galenus passim celebrat, atque adeo cumulat laudibus. Acutissimis rationibus docens, huic armorum generi, mini-**

sterioque manuum diuino, quæ singulis brutorum animantium data sunt: vel vniuersis in commune tributa: non posse pacto villo, arma aliqua comparari. Adeo organum hoc diuinum, decere hominem censuit! Quid, quod Elephantum propter eam, quæ huic belluæ cum humano genere intercedit, cognationem: quiddam quasi manus simile ducit, quam nos appellamus proboscidem. Cuius ille, tam apte ad ea quæ imperata sunt, munere fungitur: vt in asse vel extorquendo ab inuito, vel petenti reddendo: humanis præditus esse manibus videatur. Cum igitur tanta ratio diuinæ solertiæ prouidentiaque appareat non in hominis solum, sed in cæterorum quoque animantium corporis opificio, atque eius ipsius partium vsu, functione necessaria, atque munere mirifico: eaque ipsa splendidius multo, clariuseque elucescat in mentis nostræ, atque animæ temperatione illa celesti & confirmatione verè diuinæ. **Quis rectum animi seruans, studia nostræ voluntatis, & affectum mentis liberum impediri vel retardari posse Fortunæ maiori vi aliqua putet? Quasi vero fieri possit, vt qui imperij tam sæua legem muta quidem ligauerit: seruitutis tali aliquo vinculo constrinxerit hominem sanctum animal.**

Quod cum ita se habeat, haud erit ab re quid illi senserint declarare: qui contrariam instituto nostro partem secuti, dignitatis tantum Fortunæ tribuendum esse putauerunt: vt cuncta illius imperio subiecta esse in animum induxerint. Quorum & ipsorum quam fuerit vana ac fallax opinio: & sententiæ præter votum subita sæpe mutatio, & oratio locis multis consentiens parum sibi: per se satis ipsa testantur. Tanta veritatis est vis! Difficile est enim, cum ab huius orbita discesseris, seruare constantiam. Id quod accidit non iniuria. Naturæ si quidem cum veritate cognatio magna est: habetque ideo naturale disidium veritati repugnans oratio. Quapropter, cum falsum quod est, esse nihil possit stabile, aduersante repugnanteque natura: intelligendum est, deflexionem recti omnem periculosam esse, & detrimento famæ coniunctam. Vix enim fieri potest, ne non ad extremum estuantes corrumpant, qui falsis dogmatum hypothelis moliri quippiam nituntur. Quod mediisfidius veterum quorundam & ridicula & vana est philosophia patefactum. Cuius quidem rei in Thuculænis quæstionibus & in libris definitis testis est locuples M. Cicero: incōstantiæ passim Epicurum ipsum arcessens: Metrodorumque sæpe

sæpe dampnans, qui in omni turpi disciplina Epicuri fuit collega sapientiæ. A quibus contra id quod asserere nitebantur, multa dicit præclare esse atque vtiliter dicta. Cuius equidem rei à Lucretio poëta imaginem arbitror graphicè fuisse depictam: qui cum Epicuri de natura rerum placita libris sex perpetuo esset carmine amplexus: quid ageret, quæque causam defenderet oblitus: multa sæpe dixit pro veritate. Cum omnia potius quam veritatis patrociniū sibi videretur esse susceptū. Sic enim poematum suorum libro. 1. ait, immortalitate animæ modo altrues, modo destrues **Cedit item retro, de terra quod fuit ante, In terras: et quod missum est ex aetheris oris, Id rursum cœli relatum templa recepitant.**

Quod minimè erat consentaneū illi dicere, qui cum corporibus simul animas interire docebat. Sed victus est vi ipsa magna veritatis. Ridiculè quamuis quæ sequitur dicat in tertio **Primum animum dico, mentem quam sæpe vocamus. In quo consilium vitæ, regimenque locatum est: Esse hominis partem, nihilominus ac manus et pes Atque oculi, partes animantis totius extant.**

Atque hæc quidem de natura & substantia animi differens, dixit sibi obloquens. Quam idem de mundi ætate fluctet, sibi que discor det obltrepens, erit mihi dicendum. **Itaque adeo fracta est ætas: effectaque Tellus. Vix animalia parua creat, quæ cuncta creauit Sæcula: deditque ferarum ingentia corpora partu. Hoc ille secundo libro, Scis esse in extremo. Cui quinti concinit illud, Quare etiam atque etiam maternum nomen adeptæ Terra tenet meritò, quoniam genus ipsa creauit humanum, atque animal propè certo tempore fudit. Omne, quod in magnis bacchatur montibus passim: Aëriaque simul volucres variantibus formis. Sed quia sinem aliquam pariendi debet habere, Destitit: vt mulier spatio defessa vetusto.**

At, est operæpretiū videre quam suæ destructor sententiæ fœdè estuet ac secum luctetur ipse: idque hoc eodem libro quod est profecto mirandum. Nam in eis, qui & varia & multa scripsere: fieri solet, vt sibi quandoque excidant: quid longè remoto, proculque disiuncto loco præceperint non recordati. At, tam in propinquo delinquere, & quid asseras non recordari: non obliuiosi, sed hominis est proculdubio factum amentis. Sed videamus tandem quid sit, quo ille tantum offenderit.

Verum (vt opinor) habet nouitatem, recensque Natura est mundi. Neque pride exordia cepit. Quare etiam quedam nunc artes expoliuntur:

nunc etiam auferunt: nunc addita nauigijs sunt Multa. modo Organici melicos perperere sonores. Denique natura hæc rerum ratioque: reperta est Nuper. Et hanc primus cum primis ipse repertus nunc ego sum, in patrias qui possim vertere voces.

O immortales Diui! Quid hoc môstri est? Vnde turpis hæc nota ingenio vatis inusta? & congressione prima luculentum vulnus inflictum? Certè, si ad perpendiculum & lineam exactius cuncta reuoces: eum extremis prima omnino male cohereant. Vnde igitur clades? Nimirum adest Nemesis: hæc enim temeritatis est talio, vt sibi quisque det penas: & c. nanque consentaneum erat illi contingere: qui veram philosophandi rationem ingenio Socratis adiuuentam, consignatam literis à Platone, Aristotelicoque acumine locis multis sæpe defensam, affligere nixus est atque funditus extirpare. Infanientis enim dum sapientiæ consultus errat, Epicuri sui placita fœda secutus: Animorum immortalitatem oppugnat: Deorum prouidentiam negat (sapienter si impugnata ac labefactata multorum, vnius & veri Dei asserere voluisset) religiones omnes tollit: commentitia esse Tartara, ipsumque adeo Inferorum nomen, & vanum & falsum ducit. Vitæ hominis summum bonum, corporis voluptate dimensus. Quid enim aliud eiusmodi impietatem sequeretur, quam mentis summa excitas? & illorum tanquam ab incauto excidens sæpe destructio, quæ omnium maximè asserere niteretur? Et tamen cum sectæ eius rationes, & scripta ita se habeant: corruptelæ morum summus author, quod pulchra poemata panxit, probatur dulcedine vocum. Perinde quali suauiloquio, vera sit animi posthabenda pietas?

Quod si (vt rectissime Apostolus ait) corrumpunt bonos mores colloquia praua. Ex mutis istis, tacitisque magistris: qui si leuiter sunt attracti, tanquam es tinniens, magna crepare solent: eaque interdum suauia magis auribus, quam animo fructuosa. Id demum à nobis studiose euoluendi lectitandi que sunt, quorum ab intuitu atque lectione: non tam ad politè eleganterque dicendum, quam ad piè sancteque viuendum mens nostra longè effici possit ornatior. Nam authores omnes, legendi quodam studio auidè velle scrutari: cum nondum animo suas altè virtus radices egerit: nullusve sit adeo, pectori nostro fortius honesti fule impactus, vehemèter equidè puto periculo sum: tenereque meti anxie pertimescendum. Tantisper enim, dum præ ætate imitari animus

D apum

N.
Autores quo
modo legem
di.

apum nequit industriam ex varijs succis etiam quæ amarissima sunt, in dulcis mellis conuertens illa liquorem: interea vsq; scriptorum vastum pelagus, subere velle de pto tranare, cum brachia, pedesq; ipsi parum dexterè suo norint vti remigio: non esse tutum moneo. Quæ enim implumes adhuc, ad volandumq; infirmis alis nido egredi gestiut: faciles capti sunt aues. Dumque se temere celo credunt libero ad terrâ sæpe decidunt. Plurimum igitur ad vitæ rationem interest: quibus doctrinæ sacris à teneris initiere. Prudenter nimirum in Protagora Plato, longe grauius in disciplinis, quam in cibis emendis periculum esse dicebat. Siquidem qui à **Caupone** aut mercatore esculenta emit & poculenta, potest antequam his vescatur, in alijs quibusdam vasculis illa demum deferre. Ibiq; deposita diligenter examinare; & aduocato aliquo istarum rerum perito, quid edendū bibendum ve sit, quid non: quantumque & quando deliberare. Quamobrem haud graue est in emendo periculum. Disciplinas autem non licet aliud in vas transferre: sed necesse est, vt qui emit, eas animo capiat: & relicto pretio abeat, intra se ferens: vel in quinatus iam, vel ad meliora prouectus. Hæc ille. Ex quo fit, vt genyca sanctæ doctrinæ, teneræ adhuc menti excedere non sit fas. Tum demum (si libeat) contraria quoque visurus, cum à profanis sacra possit fecernere: iudicioque animi rectè adhibito, vtriusque verum pretium persolueret. Verum de his hæctenus. Reuertendum enim illuc est, vnde sum paulo ante digressus.

Sed quid hæc illi vsu venisse miramur, quæ sunt poetæ planè communia cum illis, qui patrocinium causæ turpe sententia fouere sunt ausi? Quorum nemo sine aliquo præcipitio potuit in causa persistere? Hinc illud est, à veritate desciscere nequis vt possit tam facilè falsitatis mordicus partes amplectens: & præfractè per iniuriam mendacij mala iura defensans: quin in vi naturæ inferenda, estuantis sententiæ vim aliquam, sibi ipse non inferat. Id quod Marci Tullij Academicæ illæ quæstiones, nobis expriment euidenter, quibus in libris eximius Orator atq; idem Philosophus nobilis, Academicæ totam rationem damnat leuitatis. Acute docens, quam non stultè modo sed inconstanter etiam decretum illud sit dictum. **NIHIL POSSE PERCIPI.** Quod in hac hominum secta & floridum

& celebre, facile semper est habitum. Nam præterquam quod nihil tam repugnet naturæ, quam asseueratio hæc turpissima ignorationis (est siquidem suaue pabulum animæ) indagatio & consideratio omnis vniuersæ naturæ: vnde cunctorum animos scientia pasci videmus, & rerum ali notitia) tum nihil est tam procliuè, quam temerarij cæciq; dicti vim omnem (libeat modò) posse subuertere. Quippe, vt Hortensius leniter postulabat, æquum erat, vt id ipsum, **NIHIL** posse percipi: à sapiente perceptum esse concederent. Ac re vera, qui primus hoc protulit disciplinæ suæ vim: fundamentumque omne ignorantia, quo nobis conabatur obstrepere: sententiæ huius prolatione labefactare est, atque euertere visus. Qui enim comprehendere aliquid posse negat: necesse est vt id ipsum iam antea habeat exploratum. Nil siquidem tam est temerarium, quam quicquam approbare non cognitum. Atque ita fieri, vt professio omnis illorum breui hac vna assertionem corruat. Sed nescio quomodo plerique errare malunt: eamque sententiam, quam adamauerunt, pugnacissimè defendere: quam sine pertinacia quid constantissimè dicatur exquirere. Quo nomine Orator nobilis stomachatur sanè dignè: reprehendens illos libere: qui necessitati sectæ alicuius addicti: ad quamcunq; sunt disciplinam, quasi tempestate delati: ad eam tanquam ad saxum adhærescunt. Ita propositum suum urgentes, ne orationis vllis irretiti teneatur angustijs, & subtilis tanquam disputationis nodis astricti, id ipsum quod peti videtur honestè, recusant maximè: planeque negant. Quod licet absurde fiat, faciunt tamen congruenter. Non enim potest conuenienter dici, **NIHIL** comprehendere posse: si id ipsum comprehendere posse dicatur. Cui assentiens opinioni Lucretius quarto libro illud scripsit.

*Deniq; nil scire si quis putat, id quoq; nescit
An scire possit: quo se nil scire scietur.*

Ex quo fit, vt eiusmodi hominum cognitione rerum orationi nulla subiecta, præcepta nulla sint artis: argumenti nulla vis, differendiq; ipsa ratio omnis eneruis, planeq; absurda, solidi nihil struens, ac secum ipsa dissentiens. Sed de inconstantia totius illorum sententiæ (si vlla cuiusquam sententia esse potest nihil approbantis) est opinor dictum iam satis. Ex quibus omnibus illud efficitur, vt per se abunde magna

na sit: atq; adeo res sancta quædam, vis ipsa vsquequaq; veritatis. Veritate siquidè, vbi exactius cuncta rimere, profecto nihil est fortius. Falsitate contra, neq; æquè abiectum est aliquid, neq; perinde fragile atq; imbecillum. Meritò vt vulgo dicatur, falsitatis natura nihil languidius: infirmius nihil esse mendacio. Rectè sanè. Exarmatum enim animal est, planèque edentulum: suiq; tantum exitij author strenuus. Nec vero assertionis huius gratia comprobandæ obsignatis tabulis in authores libet agere, quod mihi in hoc genere causæ latius esset exequi liberum. Contentus enim esse debeo, si vno atque altero loco subiecto, persuasionis aliqua iam fundamenta iecerim: atque ea quidem tanto solida magis, quanto sunt minus ambigua. Sed reuertar ad me.

IGITUR CVM hæc semper ita se habeant, factum illud est, vt nulli vnquam tam acriter secum pugnaverint: quam qui Fortunæ potestatem turpiter comminisci, atque exaggerare sunt ausi. Neque enim imprudentes, vt cæteri, quod minimè volunt, reuoluuntur: sed quid agant verè scientes quasi ad Breuia quædam & Syrtis macerant affliguntque sese, ac damnant sæpe sententiâ. Quod Horatio, Salustio, Plauto, vt de alijs interim sileam, video contigisse. Qui errori huic vano hominum infantiliter assenti: inconstantia valdè laborant, suarum ipsi sententiarum (non malè licet) facti tamen subinde refugii. Sed audiamus vatem dulcem, encomia Fortunæ canentem.

*O Diua potens! quæ regis Antium,
Præscus vel imo tollere de gradu
Mortale corpus: vel superbos
Vertere funeribus triumphos!*

An potuit altius laudes Fortunæ exequi, longum si texeret opus: quam in ijs fecit versibus paucis Horatius? Qui (contra omne fas) diuam ipsam non appellasse contentus: potentem dixerit, amplificandis mortalium rebus atque rursus subitò contrahendis? Nam, quæso, quid est aliud superbos triumphos in funera posse conuertere: ni rerum quasi sceptrigeram pro arbitrio cuncta mutare: tristia nunc lætis, ima nunc summis temerè permiscerem? Verum quis illi fasces tradidit? Quis illi imperij tantam potestatem attribuit? Certè, si peruersam ille gratiam gratificans Fortunæ blanditus est carmine, pro munere messuæ infamiam. Sin autem vim hanc Fortunæ propriam est ratus: in Democriti puteo delitescerem tunc

fortè veritatem Flaccus nequiuit inspicere. Nulla enim Fortuna fummis valet ima mutare; & obuersione forte perstringere. Sed harum rerum effector Deus est, qui sapienter solus rerum omnium temperat clauum: & nihil vnquam stultè molitur aut temere.

Cur hoc sic accidit, inquires; quod nec Iustitia vlla, nec sapientis aliqua ratione animi videtur esse peractum? Bona verba quæso, singularis præpotentisq; Dei omnibus in rebus & sapientia summa elucet, & vndique splendet Iustitia. Sine causa etenim toto fit nihil in orbe. Cur hoc sic eueniat, cadat cur illud aliter: nouit qui fecit, facile causam Deus. Tu, quæ mortalitatis captum excedunt, causas ne valde scrutere. Hæc enim nostrorum sensuum semitæ angustæ nimis existunt: parumque valent altiora comprehendere placita. Si igitur veri aliquid in causa simili videre explorareque amas: vnum dicit. Quia Deo placuit, sic omnino fieri conuenisse. Et quia fecit aut saltem fieri est passus, causam de esse non potuisse: & ea quidem longè optinam atq; omnium decentissimam. Hoc bonum: hoc sanctum: hoc de Deo sentire pius est: aliter putare, nefas: & credere impium fuerit. Non est sapientis præter humanam sapere velle naturam. Quin Horatij illud statim occurrat animo.

Metiri se quemq; suo modulo ac pede, verum est.

Noli ergo altum sapere: sed time. At non assequimur causas, dices: atq; ideo multa nobis sæpe videntur absurda. Non igitur infirmitatem ob tuam culpam nomen est iustum, quasi sine causa & iniuste quidpiam molitur aut temerè: quod abhorret etiam à grauitate boni & sapientis viri: tantum abest, vt in Deum cadere videatur: quo neq; sapientius esse aliquid potest, neq; iustius cogitari. Rectè igitur Plutarchus, cum Epicuri decreta impia, quibus volebat Deum neq; sui neq; alieni omnino curare quicquam, prudentia magna perfringeret in libro de sera Numinis vindicta, Facilius esse ait, Musicæ rudes de musica: seu inexpertos de re differere militari: quam nos, cum simus homines, diuina demoniacaq; opera rectè considerare, tanquam artis expertes; artificis intelligentiam, opinione solum & mentis conceptu temerè fortuitèque dijudicantes. Quem admodum enim imperitus medici considerationem, cur agrum non pridem, sed postea incidit: siue heri, non hodie lauerit; conijcere haud potest: ita & de Deo firmum quid certum ve asserere hominis est officium

minimè: præter hoc solum, quod ipse tempus optimè nouit, quo malitię medicinam adhiberi conueniat: ac tanquam pharmacū vnicuique præbeat supplicium: quantuis nō magnitudine, mensuraque æquali, seu tempore vno, eodemve in omnibus pariter deatur delictis. Quod vero animę medicina quæ ius ac Iustitia appellatur, omnium aliarum sit artium maxima: inter multos alios Pindarus quoque testatur, qui optimum appellat artificem, gubernatorem & Dominū omnium rerum Deū: vtpote verę Iustitię factorē & creatorē: cui soli diffinire cōueniat, quando, quomodo: ac quovisq; scelestorum vnuiquisq; plecti debeat. Hactenus vir ille Cheronæus. Ex quibus perspicuum est, causas rerum: quæ à Numine fiunt, humanis viribus non posse indagari, neque industria cōprehendi. Sed tamen ea esse optima: quæ diuinitas sanxit. Quo in loco ope repretium fuerit Terinę cuiusdam referre historiam Elysię. Is enim cum de filij vnici immaturo obitu (vt in consolatione Crantoris extat scriptum) grauius mœreret: venisse in Psychomantium dicitur, tantę calamitatis causam cogniturus. Quò cum venisset præter fas, præterque iustum flebilis: à Dęmone quopiam porrecta homini tabula fertur, quę tres in hanc sententiam omnino versus habebat.

Ignaris homines in vita mentibus errant:

Euthynous potitur Fatorum munere letos:

Sic fuit vtilius finire ipsiq; tibiq;

Quibus inspectis intellexit tandem Terinęus, humanis iudicijs vt maiora, sic & meliora longè placita esse diuina: quibus nō subito irascendum: sed (si sapiat) potius placide atque animo æquo homini sit vsq; quaque parendum, vtpote iustè & sapienter vbiq; versatis. Namque nostris in rebus iniecta subito apparet esse mutatio, eam quidē Deus iniicit, qui cuncta regit atque dispensat: non humanis (vt quidam volunt) rebus Fortuna inuida. Itaq; Dionis illud ex Charidemo semper in promptu habere profecto optimum fuerit: sic enim ait, res nostrę ita euenerunt, vt Deo visum est. Nihil autem eorum quæ fiunt, graue existimandum est: egrève, tanquam indignum ferendum. Siquidem, cum alij sapientes, tum Homerus in primis nos admonet, hominibus non esse spernenda Deorum dona: rectè sanè dona vocans, ipsa Deorum opera: vt quæ omnia bona sint, & boni alicuius gratia fiant. Theognis etiam, qui inter Gręcos scripto-

res poeta sapiens est habitus: ad ferendos graues casus, qui in vita sæpe accidunt, homines ipse cohortans, Deorum enim Fatalia dona sunt (inquit) quæ mortalis homo non facile effugerit. Cuius opinioni facit illud Homericum.

Dolia bina se dent stellantis sub Iouis aula:

Fataq; discretim bona sunt hoc, tristia in illo.

Cuiq; Deus de xtra commiscens, vtraq; porgit,

Nunc bona sortitus gaudet: nunc tristia mœret.

Cuius est Hesiodus sententię facile assensus: si modo vera sunt, quæ in libris de curatione Gręcarum affectionum memorię prodidit Cyrensis Pontifex Theodoritus, quæ læpida sunt atq; varia vndiq; historia referti. Accedit huc Pythagoreorū (sententia mea) graue iudicium: qui eos casus, quibus in vita exercemur atq; angimur, diuino accidere Numine non dubitarunt. Vnde in consolatione ad Apollonium à Plutarcho rectè dicitur. Bene autē Pythagorici exhortati sunt dicētes: quod diuina sorte mortales habeāt dolores. Horum quancunq; sortitus fueris partem ipsam patere: neq; indigneris. Huc etiam pertinet exclamatio illa Tragici Sophoclis, ó Dæmoni! Quam nullum est mortalibus effugium malorum, quæ illis congenita & diuinitus immissa sunt! Quid epigrammaticus Phileas? Non lugeo te inquit, charissime hospes. Multa enim percepisti bona: nunc vero malorum tibi sortē Deus dedit. Sapienter itaque Sophocles sic loquitur in Tereo. Tristia sunt hæc ó Progne! Sunt planè: veruntamen oportet mortales facili animo ferre Deorum dona. Verè igitur Menander: Nullus diuina sorte infortunatus, vnquam tristetur nimis. Forsitan enim nascituri hæc boni occasio fuerit. Præclare igitur Plato libro de Republica decimo. Monet lex (inquit) optimum fore, quā maximè in aduersis quietem agere: & nequaquam excandescere. Cum nihil eiusmodi, bonū malumve censeri debeat, cuiquam sit exploratū. Calamitas enim, virtutis sepe occasio est, vt ait Seneca. At vero Fortuna nimis propitia plures euertit, authore Menandro. Calamitatum illa colluuies, quę sanctissimos viros Abrahamum, Tobiam, Iobum atque Iosippum multum diuque vehementer exercuit, summæ ad extremum felicitatis illorum auspiciū: eximieq; ipsorum bonitatis atque patientiæ, theatrum nobile facta est. Sed quid nos hæc ita vel fieri, vel vsu venire miramur? Diuinitus enim incussa homini plaga pro medicina est:

&

& aduersus tristiora mala antidoti vice fungitur. Quid quod interdum nos est patier à vita necesse, vt ait Comicus. Nimis enim elata, lasciuunt: efferuntq; animos prospera. Vnde non omnia ad votum succedere, optandum esse nobis sapientes viri præcipiunt. Hinc humanarū rerū sapienter instituta mutatio: quę mirifice mentes hominū ad teperrantiam erudit. Est igitur (vt à Terentio rectissimè dictū est) rerum omnium vicissitudo. Nec malè sensit profecto, quisquis dixit. Calamitatis auspiciū miserę, nimiam esse homini felicitatē. Nā, vt iā aduersa cessent, quibus magna sunt semper exposita: satis illud est mali, mente excidere. Qui morbus, plurimum fortunatos infestat. Prudens ergo admodum Euripidis in Archelao consideratio illa est. Iam dudum apud me Fortunas hominum cōsidero quomodo inuicem permutentur. Nam qui lapsus fuerat, rursum erigitur: & qui prius fortunatè viuebat, cadit. Quid in Andromeda idem? Nullus ferè hominum adeo fortunatus est, quē nō tandē aliquādo Deus cōcutiat. Quapropter ceu admirabūdus, ita loquitur in Meleagro. Papē, quam cito res fortunatorū, Deus inuertit! Cui concinit subtilis Ouidius, ait enim.

Ludit in humanis diuina potentia rebus:

Et certam præsens vix habet horafidem.

Quæ cum ita se habeant, ad sedationem animi vtile valde fuerit: mutationis tantę effectorem mente Deum cognoscere atque cognitum reuereri: cuius, vt ait Boethius.

Constat, æterna positumq; lege est,

Vt constet genitum nihil.

Quod vbi didicerimus, erit illud sapiētis: in vita vti in tessarē ludo: si destinatus animo iactus non cadit, ferre quem fors dederit, placidè: cum ea, quę proximè cessit profpere, sinistra in præsentia sortè sedulo compensantes. Tā enim est varia, multiplex, reciprocabilis mūdi huius harmonia, quam lyra aut arcus est. Vt sapienter docet Plutarchus. Nec in humanis quicquam est, quod purum, syncerum, simplexq; sit. Verum vt Musica sonis acutis & grauibus constat: & grāmatica literis vocalibus & mutis: at musicus grammaticusq; est, non qui horum alterutris, illorūq; offenditur: sed qui vtrisq; vti, miscereq; accommodatissimè nouit: haud aliter, sapienter is demū instituisse vitam videtur, qui diuersissimos rerū euentus, mutuosq; sibi obuersarios miscere scitè didicit: secundos cū aduersis cōpensando. Nam vt seorsum bona, mala ponantur: humanę vitæ

commoditas non admittit. Sed temperatū quoddā ex vtrisq; conflare conuenit. Si rectè de ijs statuere volumus. Nō est igitur consentaneū alteris eorū ingemiscere: & tanquam oneri iniquo succūbere animo concidentes. Sed deterrimi cuiusq; euetus vim atq; impressiōne meliorū rerū recordatione retundere: omninoq; cōmodis incommoda veluti inuolucro quodam velantes, totius vitę tenorem ex prosperis aduersisque rebus concretum, ac coagmentatum, quasi concentum quandam efficere harmonica ratione temperatum. Hęc de tranquillitate animi differens monebat non iniuria Plutarchus. Quapropter, cū citra molestiam etatem agere nulli sit hætenus (vt Socrates sentit) tributum: vtq; placet Euripidi,

Mortalis nemo est, quem non attingat dolor,

Morbisq;

Salutaria vitæ monita præcipientem præ oculis Plutarchum habere, vt & meus quidē animus fert, pfectō diuinitate valde. Stare enim vitę species nequit: sed variat, vt vidit Alexis. Estq; haud dubiè verum illud Herodoti, humanarum rerum quendā esse quasi circulū censeatis, qui rotatu iugi nō temere permittat eosdē vsq; feliciter agere. Quā nos ceu irrequietę vertiginis rotam ne in vita admodū miraremur, cur Deus optimus Maximus humanas res variabili circunscriptis motu, sic in Pymādro docet Ægyptius Hermes: generationis perseueratio malū surrepere cogit: eaq; de causa mutationem rebus Deus instituit, & ceu quādam generationis ipsius purgationem. Moxq; ita subdidit. Deus ipse in cœlum quidē ferit immortalitatem: in terram vero mutationem.

Sic rerum summa nouatur

Semper: & inter se mortales mutua viuunt.

Auge seunt alię gentes: alię minuuntur,

Et quasi cursores, vitæ lampada tradunt.

Vt ait Lucretius, non tamē ea forma, quæ sensit homo impius. Neq; enim munera vitę ab homine quisq; mutuatur: sed humano fau, & diuina gratia editi, in parentū sensim decidentū, ac in mortem tandem naturę lege procumbētium: nos illorum posteri subrogamur. Fitq; eo pacto, per maris & fœminę cōiunctionem assiduè recidiuo semine, genus hominū immortale. Cui alioqui specie sua in dies exhausta, imminere mors poterat, periculūq; creari. Quo nūc remedio à Numine cōstituto, ab interitu vindicatur. Quod erit sanè nobis multo lucidior, si quæ de specie rerū ac genere in Asclepio Hermes

D 3

docet,

docet in mediū adduxerimus. Species (inquit) generis est pars: vt homo, humanitas. Quā necesse est, sequi qualitatem sui generis. Vnde efficitur, vt quamuis omnia genera sint immortalia: species tamen non omnes immortales sint. Diuinitatis enim genus, & ipsum & species immortales sunt: reliquorum vero genera, quorum eternitas est generis, quamuis per species occidat: nascendi tamen fecunditate seruatur. Ideoq; species mortales sunt, vt homo, mortalis: immortalis, humanitas. Atque hæc quidem ille hæc nus. Mutationis autem nostrarum rerum causas nō ille quidem indoctus Trismegisto, in ijs, quæ de republica scripsit Pythagoreus sic Hippodamus exequitur: Omnia sanè mortalia propter necessitatem naturæ in mutationibus voluntur: dum aut à meliori ad deteriore[m] statum transeunt: aut contra. Res enim natæ augentur: auctæ, vigent: cum vigere, senescunt: & tandem corrumpuntur. Accidit autem corruptio rebus à natura productis: dum per ipsam naturam ad inuisibilem eius terminum rediguntur. A quo rursus ad mortalem statum conueniunt: per mutuas generationis & corruptionis vices: quæ ambitu reciproco talè circulum constituunt. Quædam propter humanam stultitiam, præ luxuria & satietate feruentè interitum sibi accerunt. Quinetiam familia & ciuitates magna felicitate turgentes, ampliusq; opibus abundantes, vna cum bonis suis tantopere laudatis pessum eunt. Sed omittam cætera: ne aut curiosus valde, aut ambitiosus nimis esse videar. Cum ex his; quæ adducta sunt, vicissitudinis huius humanæ causa, amplius esse nequeat obscura. Eaque ipsa (si cordati vtrique esse volent) afflictio, ne desperet: superbo ne tumeat, satis sit. Cum humana cuncta intelligant solita esse mutari: & huius tantæ mutationis auctorem Deum esse: qui arrogantium sæpe ceruices contundit, perfringit, conterit. Proiectum sic, atque humilem, interim effrensus, subleuans, erigensque: non vltra iam caducis honoribus. Quod cum insanæ alumnus sapientiæ, & Epicuri cultor disciplinæ, non vidisset, Horatius, existimassetque potius Fortunæ cæcæ impulsu, non prouidentia Dei, diuinoq; effici consilio quæ homines patere videntur: vbi Stoicis rationibus animum excolere instituit, mentemque cœpit Socraticis chartis imbueret, mutatus subito, prouidentiam Dei celebrauit verbis, iniquis.

*Parcus Deorum cultor, & infrequens,
Infantis dum sapientie
Consultus erro. Nunc retrorsum
Vela dare atq; iterare cursus
Cogor relictos. Nanq; Diespiter
Igni corusco, nubila diuidens,
Plerumq; per pærum tonantes
Egit equos, volucremq; currum
Quo bruta Tellus, & vaga flumina,
Quo Styx, & inuisa horrida Tenari
Sedes, Athlanteusq; finis
Concutitur. Vale: ima summis
Mutare: & insignem attenuat Deus
Obscura promens. Hinc apicem rapax
Fortuna cum stridore acuto
Sustulit. hic posuisse gaudet.*

Si ergo obscura promens attenuat Deus insignem: valet quia summis ima mutare, haud dubiè, qui humana casus rotæ instar videntur circumagere, rerum omnium gubernatoris Dei sapienti consilio accidunt: non Fortunæ rebus nostris temerè præsidetis. Nullo enim Fortunæ nutu hominum vita regitur, nostræq; res aguntur, sed summi ac præpotentis Dei: cuius (vt de Diuinatione sanctè testatur Cicero) numini cuncta parent. Vnde præclare ad filium poeta sapiens Simonides: O filii penes se habet Iuppiter altitonans fines rerum omnium, quæ sunt: & pro arbitrio suo disponit. Cuius quidem sententiæ Epicuri illud mirificè congruit. Tu quidem o Cirne paupertatem, rerumq; indigentiam haudquaquam obieceris cuiquam. Iuppiter enim bilanciæ bonorum alias aliter inclinatur: modo ad diuitias: modo ad pecuniarum inopiam. Atq; alibi multo præclarior: cum ait. Omnes profecto erramus animis homines: & lance Deorum distributa diuersa dona ferimus pectore insipienti. Quod cum ita se habeat esse nihil Salustio potest dementius, qui ait. Sed profecto in omni re Fortuna dominatur. Nihil etiam Marone vanius, qui & ipse omnipotentem appellat: Theophrasto nihil indignius, qui contra Philosophiæ debitam grauitatē: impiam illam sententiam in Calisthene (qui de beata vita liber est) proferre non sit veritus.

Vitam Fortuna regit, non sapientia.

Nihil enim claro alioqui Philosopho, beatitudinemq; querenti minus congruebat, quā iuris tantū Fortunæ arrogare: vna vt vitæ, sic & rerum omnium sanctissima moderatrice sapientia planè neglecta, & sine causa turpiter fastidita. Quo vno tam temerè,

tamq;

tamq; absurde posito: Philosophorum omnium in se armavit manus, qui summis hominem maledictis incessentes, vècordiæ illius fortiter restiterunt. Negantes ab eo, qui sese & haberi cuperet, & Philosophum profiteretur dici, quidquā potuisse languidius. SED RE linquam hos omnes, veniamq; ad vnū Plautū, qui & ipse Fortunæ patrocinio turpissime delectatus, sic in captiuis dixerit. *Fortuna humana fugit, arctatq; vt lubet.*

Malè profecto ipso cum genere hominū actum à numine foret: si tam peruersam cæcamque dominam nostra esset vita sortita. Quid? quod ne ipse quidem hominis conditor Deus iustè expers inuidiæ fuisset, si operum suorum longè omnium nobilissimū Fortunæ fuisset regendū? Quæ enim maior esse posset inscitia, cum omnibus in rebus summi illius Diuūm hominumq; parentis, ac mundi huius & cœli (cuius ambitu cuncta teguntur, ter Optimi quaterq; Maximi artificis prouidentia singularis eluceat) quæ admodum à Trismegisto in Pymandro, & à M. Cicerone. 2. de natura Deorum, & à Claudio Galeno passim in libris de vsu partium: & nostris à Firmiano Lactantio in libro de opificio Dei, memoriæ est diuinitus traditum. Vnum hominem (cuius manifestum est, fuisse cuncta ditioni subiecta) genitum ita fuisse, vt in eo elaborando, quæ tam vbiq; versata esset egregiè, prouidentia cessaret, solertiæ suæ profusus oblita. Non solum non contenta nudum, inermem, animantiūq; cunctorum fragilem maximè produxisse (quod ipsum à quibusdam est Philosophis sepe conquestum) sed & insuper hac miserū nota traduceret, vt casuum Fortunæq; leuitati exponeret: quem semel creaturam à se rerum dominum esse, atque principem voluisset: sibi tantum vni cedentem. Vt scilicet beneficio diuino (si gratis esse pergeret) cū ipso vitæ munere rerum omnium principatum assecutum fuisse se, reminisci posset. Quem igitur vel ethnicus Cicero libro de legibus primo præclara quadam conditione à supremo Deo dicit generatum: quod videlicet ex tot animantium generibus atque naturis notitiam Dei habeat: intelligentiæq; sit & rationis particeps factus, cum cætera sint omnia expertia. Et, quem miraculum magnū haud iniuria vocauerit Trismegistus, honorandum & adorandum animal, quod videlicet quasi ipse sit Deus, in Dei naturā transeat. Sic enim in Asclepio autumat. Quādo quidem solus homo ex vniuersis terre-

nis animantibus duplicis naturæ censetur: mortalis quidem propter corpus, immortalis autè propter hominē ipsum cōsubstantialē. Immortalis enim est, cunctorumq; arbitriū obtinet. Cætera vero viuentia, quæ mortalia sunt, fato subiecta patiuntur. Itaq; rectè idē ipse Trismegistus. At pater omnium, intellectus, vita & fulgor existens, hominem sibi similem procreauit, atq; ei tanquam filio cōgratulatus est: pulcher enim erat, patrisque sui ferebat imaginem. Deus enim re vera propria forma nimirum delectatus: opera eius omnia vsui concessit humano:

CVI IGITUR summus ille opifex rerum tantum fauoris indulgit: quem supra cæterorum conditionem animantium tam euexit altè: tamq; ab ignobili omni natura longè seiunxit, vt sibi dumtaxat fecerit vni cedentem: hunc scilicet sit credibile infra omnes infimos animantes constitutum, genitū ita fuisse vt seruiret miserè: ac Fortunæ insansè vsq; quaq; ancillaretur. Non ita est, absit immane nefas. Neq; enim more hominū Deus tam excors esse, atq; adeo cæcus potuit: vt imaginem suam tam miserabili seruitutis iugo premi: vel iniuria affici, sine causa pateretur. Imo potius quæ sua est prouidentia ac summa bonitas: cum mirabili quadam commixtione ex diuina & humana natura hominem coagmentasset, ita eum poliuat atq; vndiq; temperauit: & ingenij opibus dotibusq; animi instruxit, ornauit atq; munuit: vt illius sapientiæ mortalia cuncta dominij iure cederent, & parerēt velut principi. Qui excellē mētis bono suam ipse iam naturam perscrutatus: vbi societatem carnis cœpit refugere, & à contagio, ac turpi obsequio corporis procul abesse: Fortuna omni longè maior & valentior constitutus, ac sui ipse iuris particeps, & voti compos effectus: mortalium omnium rerum solus existit arbiter: inter nata cuncta sibi vendicans palmam, potestatem atque dominium. Vt enim præclare apud Musonium extat scriptum homo in vniuersum solus omnium in terra degentium Dei imago est: & similes ei virtutes habet. Nam ne inter Deos quidem præstantius aliqua excogitari potest; quam Prudentia, Iustitia, Fortitudo, & Temperantia. Quemadmodum igitur Deus propter istarum virtutum præsentiam, à voluptate & avaritia vinci nequit, superatq; omnem cupiditatem, inuidiam & emulationē: magnanimus, beneficus, & hominum amans est (talem enim Deum esse animo cōcipimus)

sic & imaginem eius, videlicet hominem similiter se habere existimandum est, cum secundum naturam viuit: & sic se habentem, desiderabilem & emulatione dignum esse. Qualis cum sit, statim & felix fuerit. Non enim alios quam felices emulantur. At qui, talem fieri hominem, impossibile non est. Neque enim alia de re virtutes istas animo concipere possumus. Hęc de senectutis viatico disputans Musonius prodidit chartis. Nunc de vita hominum differens Pythagoreus Euryphamus quid precepit, non erit neglegendum. Hominis autem perfecta vita (ait) inferior quidem est Deo, quod non per se sit perfecta. Brutis autem animalibus prestat utpote virtutis & felicitatis particeps. Nam neque Deus vlla causa extrinseca indiget, ut qui natura bonus existens & natura felix, perfectus sit. Nec vllum animal brutum, virtutis aut felicitatis capax est. Cum enim rationem non habeant, scientia actio num quoque expertia sunt. At hominis natura auxilio eget: quod partim ex propria voluntate, partim à Numine ei accedit. Quatenus enim rationes imaginatur, honesta & turpia cogitat, à terra doctus est, & in cœlum respicit, & summos Deos contemplatur, diuina ope fruatur. Quatenus autem voluntatem & propositum, & tale principium intra se habet, per quod libere potest studere virtuti, & malitiam sequi, & Deos colere, & ab eis de auerti, proprio motu vitur. Quam obrem qui virtutem aut vicium secuti sunt, vituperantur vel laudantur: & honore vel ignominia afficiuntur: partim diuinam, partim humanam ob causam. Sic enim omnino se res habet: Deus hominem pretiosissimum animal in mundum collocauit, suæ quidem nature penè equalem: inspectorem vero rerum ordinationis futurum. Quam obrem illa nomina rebus imposuit, quæ notæ ipsarum essent. Literas etiam inuenit, memorie thesaurum instituens: & vniuersitatis constitutionem imitatus est, iure ac legibus ciuitatum communionem concinnans. Nullum enim tam egregium in mundo, & Dijs dignum opus ab hominibus factum est, quam ciuitatis bona legitimaque institutio, ac legum & reipublicæ adornatio. Hęc Pythagoreus homo iuxta veteris discipline placita de Deo atque homine ratiocinatus est non illepidè. Quocirca minime mirandum est, Trismegistum Mercurium humanam exaggerantem naturam, hominem ipsum diuinum animal esse, neque cum terrenis brutis,

sed cum Dijs cœlestibus comparandum, cœfuisse. Homo verus, vel cœlicolis præstator est (inquit) vel saltem pari sorte potitur. Etenim quicumque cœlitum descendit ad terram cœli limitem deserit. Homo autem ascendit in cœlum, illudque metitur. Nec eum fugit quæ ima sunt, quæve sublimia: ac reliqua omnia diligenter inquirunt. Quodque maius est, terram quidem haud dimittens, in cœlum attollitur. Tam ampla est humanæ naturæ potestas! Quam obrem Hermetem si sequare, audendum est dicere. Hominem quidem terrenum, Deum esse mortalem: Deum vero cœlestem immortalem hominem. Hęc in omni scientia vir maximè excellens in Pymædro docebat Trismegistus. Ex quibus perspicuum est, mortalium vitæ omnia potius visu esse ventura, quam hominem ipsum Fortunæ pariturum.

NAM PRŌ DIVVM atque hominum fidelis si homo maximè voluptarius. Metrodorus sapientia animi comparata sibi, vsque adeo Fortunæ acerbis ingruentia tela potuit contemnere, illius ut omnem aditum à se esse gloriatur obstructum. Si collega eius ac signifer in omni turpi doctrina Epicurus, vllas esse negat in sapientē vires Fortunæ. Si, eam ipsam, ut iam possit aliquid, per exiguam cœset interuenire sapienti, ac ceu manco in illum (ut Flaccus placet) pede semper incurrere. Si in omni Philosophia vir maximè excellens Aristoteles de Fortunâ disceptans, prudentissimè opinatur, vbi suas partes ratio teneat, minimum ibi loci Fortunæ posse relinqui. Si Ascrei tandem vera sunt carmina vatis:

*Optima (ere de) iuuat rerum prudentia cunctos.
Leditur aduerso, qui negligit, vndiq; Fato.
Fœlices operum successus ab Ioue summo
Hinc capies.*

Intelligemus nimirum, tristioris aut secundioris euentus vim non tam à Fortunæ temeritate, quam ab animi nostri tranquillitate vel concitatione, mentisque adeo ipsius sedulitate aliqua, vel affectione contraria, originem ducere, principiaque ipsa trahere. Id quod Plautina in Persa testatur vere Toxilus. Ait enim.

*Si quam rem accures sobriè aut frugaliter
Solet illa rectè sub manus succedere.
Atque adeo ferme ut quisque rem accurat suam
Sic ei procedit post principio denique;
Si malus aut nequam est, malè res vortunt, quas
agit.*

Sin autem frugi est, eueniunt frugaliter.

Deum

Deum immortalè! ratione exactius inita, quanta fouetur spe prosperè euenturi negotij! Sic enim ad extremum suam ipse orationem finit.

*Hanc ego rem exorsus sum facete et callide:
Igitur prouenturam bene, confido mihi.*

Quod cum ita se habeat, mirari quidem satis nequeo historici incertiam Salutij, qui contra perspicue ipsa iura veritatis, falso omni in re dominari Fortunam dixerit. Neque hoc contentus, res illam cunctas ex libidine magis, quam ex vero celebrare atque obscurare prodiderit. Quam post paulo coarctas ipse sententiam, sic in Iugurthæ historia loquitur. Humanarum rerum pleraque, Fortunam regit. Atque hinc est, quod in prima ad Cæsarem de ordinanda republica oratione, ab ipso imperio Fortunæ (quo vult res mortalium semper administrari) euentorum fila metitur. Sic enim ait, quin etiam praua magis quam bona consilia prosperè eueniunt: quia pleraque res Fortuna ex libidine sua agitat.

SED QVOMODO, omnium stolidissime, pleraque mortalium res regere Fortuna potest? Aut quo pacto, rectè consulta prospero fraudantur successu: si quasi ferraria aliqua in officina, malleo incudeque nostra cudi, & tornari censet actiones? Hac enim in oratione, qua vis auspicijs ac ductu Fortunæ, Mortalium ferme regi cuncta negotia: ea ipsa tu vim omnem fortunæ perueillis ac labefactas. An oblitus es illud, quod in vestibulo huius dixeris orationis? Sed res docuit, id verum esse, quod in carminibus Appius ait.

Fabrum esse quemque fortunæ.

Quid illud alibi? Sed dux atque imperator vitæ mortalium animus est: qui vbi ad gloriam virtutis via grassatur, abundè polleat, potensque est neque Fortunæ eget, quippe quæ virtutem, probitatem, industriam ceterasque artes bonas neque dare neque eripere cuiquam potest. Si igitur sententię memor es tuę: Si appius bene sentit: Si prodis vera ipse: Qui actionum nostrarum est arbiter, atque idem Fortunæ artifex animus in culpa est: non Fortuna quæ fingitur humanis inuida bonis. Itaque hunc equius culpæ fuerit, quam innocuam Fortunam traducere. Consilio enim iudicioque nostro res in vita geruntur: non cæcè arbitrato Fortunæ. Proin, qui ingenio iniquo & prauo, malisq; moribus præditi, vitio animi in egestatem, calamitatem, ac morbum: aliaque id genus mala inciderunt (quæ dicuntur For-

tunæ vel corporis) cum Fortunam accusant: improbitatem ipsi arguunt suam; ac desideria reprehendunt. Quæ infelicitatis, tristiorisque euentus quali fatores quidam habentur, ut rectè est à prudentibus dictum. Qui igitur Fortunæ conatum reprimere, furoris aciem retundere, vimque omnem illius labefactare ac subuertere vult, S I T S A P I E N S, nullo siquidem instrumento melius atque efficacius impotentiam eius, furibundumque impetum iudicari quis, vel vlcisci poterit: quam si sapientiæ opibus communitus illi procedat obuiam. Cuius rei haud ignarus M. Cicero sapienter illud protulit, V S Q V E Q V A Q V E sapere oportet. Id erit telus acerrimum. Rectè ergo Plautina in Trinummo senex ille Philto, cum Lyfiteles adolescens filius petisset ab eo ut amici sui cuiusdam subleuasset in opiam: pollicitus quæ volebat facile: vbi intellexit perditio cuidam iuueni, qui ingluuie atque scortatione paterna bona dissipauerat, filium dare operam: sic illum tandem alloquitur.

*Non adeo pol tibi pernegare possum
Quicquam, quod velis, cuius aegritatem tolerare
vis loquere
Audaçter patri. Lys. Laebonico huic adolescenti;
Charmide filio,
Qui illic habitat. Philto. Qui comedit quod fuit,
quod non fuit?
Lys. ne opprobra pater. multa veniunt homini,
quæ volt, quæ ne volt.
Cui subiratè mox haud temere, ita pater.
Mentire AEdæpol gnate. Atque id nunc facis haud
consuetudine.*

NAM SAPIENS quidem pol ipse fingit Fortunam sibi.
Eò ne multa, quæ ne volt eueniunt: nisi fictor malus
ciet.

Vult igitur cordatus senex, per stultitiam homines sibi mala cuncta cedere: per prudentiam vero facile propulsare. Ac fortassis in hanc sententiam deflecti non incommodè poterit celebratus ille versiculus.
*Qui volt quod vult: ita ei dat se res: ut operam
dabit.*

Quem non equidem video cur ita infamarit Cicero, malorum ipsum omnium seminatore dicitans, de natura Deorum libro. 3. Nam ut interim demus fieri posse, ne successus respondeat operę, quod opinor ideo fit, ne viribus nostris admodum ipsi fidamus, ne vè ab animi vigilantis industria euentorum tumidè vsquequaque: fila metiamur: sed Deum esse putemus, qui euentus

secundos largitur. Tamē quis non videat: si fuicuique; mores fortunam fingunt, ut est à veteribus dictum, industrijs & cautis iplēdida cuncta: inerti & incauto homini sinistra infausteque; omnia vsu esse ventura. Hoc nimirū illud est vs QVE QVA QVE sapere oportet, cuius paulo ante meminimus. Ut enim recte gerendarum rerum instrumentum est efficax diligentia: sic ad euertendas res nata segnitia est: pœnitentiæ organum multò notissimum. Hinc sinistrum alijs genium adesse: alijs bonam propitiamque; Fortunam suppetias quasdam ferre, non semel vulgo dicitur. Cum naturam rerū exactius reputanti: oscitantia humanæ supplicia sint illa, hæc industriæ nostræ vera sint præmia. Sapienter enim illud est dictum. Qualem sementem feceris: ita & metes.

MISERIAM igitur huiuscemodi causa cum sit animi sola desidia: audent tamen male conciliati quidam homines, seruili & obnoxio ingenio præditi, iniquitatis geniū postulare: atque propriæ ipsorum culpæ Fortunam reā agere. Neque his cōtenti, tragicis ceu furij exagitati, maledicūt cœlo: nūc sidera nunc Fata, & nascēdi duras leges stultissimè culpāt. In quos Chæroni Plutarchi ad Apollonium inclytum extat elogium. Multi (inquit) omnia criminantur: quæcumque; sibi præter spem contigerunt, ex Fortunæ & Dæmonum violentia fieri arbitrantur. Aduersus quos dicere quispiam posset, Deus tibi nocumento non est: sed tu ipse tibi: & quæ ex imperitia proficiscitur stultitia atque dementia. Næ ille, & rectè.

*Nam qui de fidiam luxumque; sequetur inertem,
Dum fugit oppositos incerta mente labores,
Turpis inopsque; simul miserabile transiget æuum.
At quisquis duros casus virtutis amore
Vicerit: ille sibi laude magis; decusque; parabit.*

Quæ igitur maior esse possit amentia, quæ cum Deo importunè rixari: quod stertenti ac nihil vsque; curanti tibi non omnia fortunet: eque; tuo stulte pendere cuncta minime sit passus arbitrio? Atque; Spartiatis cordatissimis viris, sic enim accepimus, nisi prolata manu, Fortunam inuocare nefas erat. Nempe, ut innuerēt, sedulis atque; adeo operi accinctis, præsentem esse Deum: alijs ceu absentem existere. Hinc tritum illud Hesiodi.

*Segnes animos & inertia corda
Oderunt superi.*

Cuius sententiæ Catonis illud apud Salustium vel maximè ad stipulatur. Non precibus, neque supplicij muliebribus Deorum

auxilia comparantur. Vigilando, agendo, rectè consulendo prospere omnia cedūt. Vbi fœcordiæ atque; ignauia te tradideris ne quicquam Deos implores, irati infestique sunt. Vnde Carthaginensis Hannibalis merito est solertia laudata. Cum enim vniuersus exercitus anxia perplexitate suspensus pugnam detrectaret, ob oraculi varietatem, secunda nunc, nunc aspera pollicentis: sinistra ad leuam, bene promittentia ad dexteram iussit appendi, conscensoque; suggesto ait (si patriæ virtutis memores ducem) eritis studiosè secuti: hæc vobis reddita sunt oracula, ostensis fecundioribus. Sin autem præsumpta animo imbellia, pugnantem cupitis Imperatorem prodere, & salutem fuga querere, haud dubiè hæc vestræ sunt fortes, demonstratis asperioribus. Nec cordate minus fecit apud Prusiam. Cum enim rex magna occasione exercitus recusaret miscere, quod extra prohiberent, Tu, inquit, rex curuncula vitulina maus credere, quam veteri Imperatori. Quas ob res, non hercle de nihilo est quod nobilis ille dux Posthumius fractos militū animos, quia semel atque; iterum infœlici esset Marte pugnatum: sic ad pugnam erexit. Differuntur interdum, ut maiora acerbioraque; sint debita supplicia. Ceterum oportet vos viri fortissimi nihilo fecius adniti, ut victoriam ex hac acie reportemus. Fauet enim Dijs pietati, fauent Iustitiæ: sed huic quæ non imbellis, non ignaua sit. Neque; enim illi sponte proiectum erigunt, cessantem ve in ultionem suscitant: sed in acie stantem, pia & honesta tuentem iuuant, suoque; protegent numine. Cui nimirum sententiæ, vel maximè ad stipulatur vetus illa paræmia, **DI FACIENTES** adiuuant. Quæ omnia huc nempe redeunt, ut intelligamus, sapienter fortiterque; gestorū bonam Fortunam semper esse comitem. Atque; hoc quidem est, quod obscure alibi Plutarchus prodidit inquiens, Fortunam à Deo petendam: à nobis vero sumendam esse sapientiam. Cum significare vellet, Deum successum ei prosperum solitum esse largiri, qui susceptæ rei animo prudenter foret accinctus. Quod proculdubio (ne singula altius repetantur) mirifice congruit cum docta illa Hesiodi conclusiuncula, cuius paulo ante meminimus.

*Fœlices operum successus ob Ioue Summo
Hinc capies.*

Sapienter ergo quisquis Ageronem malit sacra facere, quam placare Murceam. Cum enim præsidere illa credatur industriæ: fœcordiæque;

hæc

hæc putetur Dea. Præstantius longè est, propitiam habere diligentiam: quam præsentem, fauicemque; desidiam. Quæ cum ita se habeant: nunquamne insane quid egeris considerabis? Nunquam ne, quam iniqua postules, tecum ipse perpendes? At vero, si neque; preces tantum satis ipse sunt, ut consequaris id quod exoptas: sed necessaria opera est, industriæque; opus. Quorsum attinet, cum horū nihil feceris esse infensum superis, diuisque; aduersum, quod non tibi protinus quæ amaris, ipse præstiterint? Sapienter igitur Q. Metellus Numidicus oratione quadam illud scripsit. Dijs immortales plurimum possunt: sed non plus velle debent nobis, quam parentes, at parentes si pergunt liberi errare: bonis exheredant. Quid ergo nos à Dijs immortalibus diutius expectemus, nisi malis rationibus finem fecerimus? Ipsdem Deos propicios esse æquum est, qui sibi aduersarij non sunt. Dijs immortales virtutem approbare, non adhibere debent.

CVM ERGO imperio mentis turpiter fastidito passim temerarius oberres: miserabilisque; tibi animi turbulentia vndique; casus cōcites. Quo audes orē rigidas ortus leges prætere, vel Fortunam accusare? Cum præsertim diuino munere inclusam pectore sapientiam habeas, non solum Fortunæ victricem (ut ait Iuuenalis) sed vel eius etiam (quod turpiter caufaris) Syderis dominatricem. Nunquam ne Ptolomei astrologi clarissimi nobilem audisti sententiā, qua vult istam ipsam astrarum vim, quam tu irrefragabilem censens, sapientia animi domari atque; omnino comprimi posse? Sic enim ille ait.

Vix sapiens dominabitur astris.

Quid ille alter, quam serio triumphat! Qui sapientiæ aliquo tandem reperto palmario, mirabilem illam, meritoque; laudatam vocem exulit. Anteuerti tibi Fortuna, teque; occupauit: atque; omnes tuos aditus quamlibet artos intercepti: ut ad me aspirare non posses. Nonne & ille sapientiæ armis expugnasse Fortunam fatetur? Non enim pessulis, aut clauibus, non structuris animasse sese, erexisseque; videtur: sed decretis potius philosophicis elogijque; sapientū. Quæ tamen ipsa in medio posita sunt, obuiaque; omnibus: atque; adeo in manibus dumtaxat sumere volentibus. Quibus & ipsis si Mortales septi, ac circumuallati ad aliquid agendum sese protinus accingerent: Nunquam profecto, aut certe perquam raro, in Fortunam ipsam impingerēt.

Nūc cum stultitia sua, ea plerique; moliantur ac tentēt, quæ neque; effici commodè possint, aut præstari queant dignè, propter ipsam temerè suscipientium incitiam atque; animi incogitantiam: audent tamen mortalium omnium longè stolidissimi homines Fortunam accusare. Perinde quasi (ut de tranquillitate animi differens Plutarchus docet) Fortunæ sit succensendū, quod vel aratro sagittā eiaculari nequeas: aut boue incitato venari lepusculum: qualisque; iniquus quispiam Deus ijs aduersetur, qui euerriculis ceruos irrito conatu venantur: & non vesania potius atque; improbitate sua, impossibilia etiam perficere aggrediantur. Cuius erroris causa nulla profecto est alia, quam pessima illa philantia, quæ plerisque facile prosternit atque; perfundat. Nihil etenim perinde conturbat ac frangit constantem illum, tranquillumque; animi statum: quam si altioribus spiritibus ad assequendum quidpiam, quod pro viribus maius sit, enitare: qualisque; grandioribus proportionè velis, vehi postules. Quippe immodica nobis atque; immensa affulgente vtcunq; spe, Fortunam statim iniquitatis, Geniumque; nostrum postulamus. Cum temeritatis potius nosmetipsos damnare deberemus: qui impetu animi cæco rapti, & affectuum turbulentia conciti cuncta fermè inconsultè aggredimur, inconsideratè perficimus: pœnitentiā ad extremū loco fructus, amarissimam demetentes. Verum est enim, non temerè feliciter cedere, quæ tentantur amenter: & improvidè suscipiuntur. Quod autem ab animo rei magnitudinem rectè per mensio facinus susceptum est, id si in ipso amaritudinem nullam habet admixtam, nec tristitiam vllam parit auctori. Ac hæc vllos quidem iratæ, infano ceu mundi huius naufragantes in mari, Fortunæ per timescit scopulos. Ex quo illud nimirum efficitur, ut à Fortunæ insultu ac temeritate penitus sint aliena, quæ aut iudicio cōstant: aut ratione nituntur. Non enim temeraria cum domina potest esse coniunctum, quod rationis est nostræ adminiculis gestum. **QUOD CVM ITA** se habeat, eluceantque; in singulis rebus muneris huius diuini passim clara vestigia: perspicuū est, sortis huius temeritati (quam eandem Fortunam rectè dixeris) nihil prorsus loci esse relictum: ni id ipsum sua quisque; incogitantia atque; animi leuitate Fortunæ patefecerit. Quod si accidat, suæ cuiusque; culpæ: non naturæ aut Dei prouidentia, cuius prudenti consilio cuncta reguntur.

reguntur, imputandum est. Sed quorsum de Fortuna tam multa? sit iam modus. Neque enim obscurum est, totum hunc de fortuna tractatum ab illis esse profectum: qui Christianam Fidem penitus ignorarunt. Hi namque Dei optimi Maximi providentiam (cuius non semel cuncta gubernari consilio diximus) vix odorantes ægreque sentientes ex inæquali contingentium casuum varietate inæquales magis ipsi: cum eorum fontes, ob rationis penuriam defectumque; eximij illius & superni luminis: cuius Numinis benignitate Christianæ gentis pectora fulgore sunt atque splendore illustrata, cognoscere nequirent, causasve perpendere. Fortunam hanc sunt commenti: quæ exleges & anormes quosdam rerum effectus, cæco veluti causarum involucro emittere putaretur. Quæ tam temeraria & impia persuasio, usque eo tempore illa misera plerumque animos peruasit: ut eius tam perniciofa ac pestilens contagio, etiam nunc superstitione quadam animos quorundam infecerit. Qui parum (si Dijs placet) præsidij in ipsius rationis intellectu, & prudentiæ humanæ consilio esse putant: nisi & hanc vnam faultricem habeat: cui vim tantam esse aiunt, vel ad res desperatas consequendas: ut vel dormienti bene possit omnia fortunare: & diuina quasi (quod dici solet) virgula suppeditare. Cuius rei id esse indicio, magnoque argumeto: quod multi cum neque opera neque industria in ob-eundis ritè rebus deficient: prospero tamen, optatoque earum successu fraudantur. Alij contra, ne id quidem ipsum curantes, rerum sepe exitus minimè pœnitendos fortiantur. Quod in Theramenem ac Theopompum ob successum rerum disparem quotidianis ob-trectatorum maledictis iactari vulgo solitum, Plutarchus refert.

Q. V. O. D. E. G. O. potissimum, causam fuisse auguror, ut vario errore delusa Gentilitas, huius sit diuinitatem commenta, & numen fabulata. Necessè enim est, ut causarum ignorantio: euentorum quoque obscuram efficiat ipsam notionem. Vnde fit illud profecto, quod in libro de audienda poetica rectè Plutarchus scribit, ut sicubi inter dicendum Fortunæ verbum incidat: dum ratione percipimus, vim illius causæ occultæ, quæ rebus ipsis necessitatem imponit, nullo fine, nullisque legibus humanis circumscribi ac comprehendendi posse: poetæ Deorum nominibus haud absurdè illam explicauerint. Quæ admodum & nos solemus, res, mores, ser-

mones, hominesque ipsos diuinos plerumque appellare. Quas ob res, haud iniuria naturali in historia Plinius stultam ridet hominum vanitatem: qui Fortunam ipsam, ceu sententiæ perplexitate detenti execrationibus deprecantes, mutati subito ambire incipiunt precibus: & tanquam inuitare munusculis. Sic enim in 2. libro loquitur. Toto mûdo & locis omnibus, omnibusque horis omnium vocibus fortuna inuocatur: sola laudatur: sola arguitur: & cû cõuitijs colitur: Volubilis: à plebisque vero & cæca etiam existimata. Vaga, inconstans: incerta: varia: indignorum faultrix: huic omnia expesa: huic omnia feruntur accepta. Et in tota ratione mortalium solavtramque paginam facit: adeoque obnoxie sumus sortis, ut fors ipsa pro Deo sit: qua Deus probatur incertus. Rectè nimirum Plinius. Nihil enim commercij cum diuina natura, cæca potest habere temeritas. Sunt igitur præclara Græca illa Comici Philemonis, gentilis nostri carmina, quæ à Cyrensi Pontifice Theodorito sexto libro, qui de Dei providentia inscribitur, in libris historiæ per Satyram: quibus de curatione Græcarum affectionum omnibus simul est titulus, in hanc sententiam traduntur.

Non est Deus Fortuna: non inquam Deus. sed casus ille quo sit omne ut contigit Cuiuscumque, Fortune vocatur nomine.

Cuius quidem rei vim cum egregie Tullius nosset, non est passus Fortunam ipsam inter numina censeret. Huc enim secundo de natura Deorum cum de erraticis loquitur, mihi videtur alludere. Nulla igitur in cælo (ait) nec Fortuna, nec temeritas, nec erratio, nec vanitas inest: Contraque omnis ordo, veritas, ratio, constantia. Quæque his vacant, ementita, & falsa, plenaque erroris: ea circum terras, infra lunam, quæ omnium vltima est, in terrisque versantur. Quod apertius idem in operis huius tractauit tertio. Cum enim sub Pontificis Cottæ persona acceptas à maioribus publicè religiones penitus sustulisset, fortissimis argumentis docens, superstitiones aniles penitus esse explodendas: & fidem nullam commentitijs ac fictis Dijs esse adhibendam: sic ad extremum subdidit. Quare autem in his vis inest Deorum, tum intelligam, cum cognouero. Quo in genere vel maximè est Fortuna numeranda: quam nemo ab inconstantia & temeritate seiunget: quæ digna certè nõ sunt Deo. Quid in secundo de diuinatione cum culpam vellet sortes, quarum præses Fortuna dicitur,

dicitur: nonne ibi diuinum exhiberi vultu Fortunæ dolet: diuinandique per sortes consilium totum irridet? Quid enim fors est, inquit? Idem propemodum quod micare: quod talos iacere, quod Tesseræ: quibus temeritas, & casus: non ratio, nec consilium valet. Tota res est inuenta fallacis: aut ad questum, aut ad superstitionem: aut ad errorem. Atque ut in aruspicina fecimus, sic videamus clarissimarum sortium quæ tradatur inuétio. Numerum Suffucium Prænestinorum monumenta declarant honestum hominem & nobilem, somnijs crebris, ad extremum etiam minantibus, cum iuberetur certo in loco silicem cedere, perterritum visis, irridetibus suis ciuibus, id agere coepisse. Itaque perfracto saxo sortes erupisse, in robore insculptis præscarum literarum notis. Is est hodie locus septus religiosè propter Iouis pueri, qui lactens cum Iunone in gremio Fortunæ sedens mammam appetens, castissimè colitur à matribus. Eodem tempore illo loco, ubi nunc Fortunæ sita edes est: mel ex olea fluxisse dicunt, aruspicesque dixisse, summa nobilitate sortes illas futuras. Eorumque iussu ex illa olea arcam esse factam, eaque conditas sortes, quæ hodie Fortunæ monitu tolluntur. Quid igitur in his potest esse certi, quæ Fortunæ monitu, pueri manu miscentur atque ducuntur? Quomodo autè istæ positæ in illo loco? Quis robur illud cecidit, delauit, inscripsit? Nihil est (inquiunt) quod Deus efficere non possit. Vtinam Stoicos sapientes effecisset, ne omnia superstitione sollicitudine & miseria crederent. Sed hoc quidem genus diuinationis vita iam communis explosit: Fani pulchritudo & vetustas Prænestinarum etiam nunc sortium retinet nomen: atque id in vulgus. Quis enim magistratus, aut quis vir illustrior utitur sortibus? Ceteris vero in locis sortes plane refrixerunt. Quod Carneadem Clitomachus scribit dicere solitum, nusquam se fortunatorem quam Prænestem vidisse Fortunam.

VERVM PRÒH DIVVM atque hominem fidem! Vnde tam obtusa nostri sensus facta repente est acies? Vnde tanta caligo? Quæ malum, tenebræ obductam, irretitamque: nostri integritatem tenent iudicij? Ut ijs non sit assentiri pudor, qui de Fortuna discipulant: commentaque eius ubique disseminat: stultos quosdam miserè passim ludificantes? Pertentiarint sanè blateramenta hæc Ethnicorum quorundam viles abiectosque ani-

mos: Christiani vero homines cor Fortunæ huius formidine vana tangi, nefas sit. Fabulati sint illi licet diuinitatem, vimque maximam Fortunæ: nobis tamen fidem illis habere profecto impium fuerit. Prædicarint quidem encomia illius ac laudes, conuicia pariter opprobriaque ipsius retexerint inconstantes. Nos Christum Seruatorem optimum mandique Deum creatorem canamus.

Qui mare, qui terras, qui cælum numine complet.

Quid? quod ne ethnici quidem qui habitati sunt doctiores, vanitati huic late apud eos vaganti, inque dies longius serpenti, animo indulserunt credulo. Sed in eam sæpe acerrimè inuecti sunt, cæcam eam temerariamque appellantes. Neque hoc contenti, non cæcam tantum appellauerunt, sed & eos etiam cæcos crediderunt efficere, quos fuisset aliquando complexa: nascenti morbo, qua potuere cumque, obuiam itantes. Inter errorem namque stultitiamque summam alta, confotaque deinde credulitate in sana, Fortuna (quæ fingitur) est: vanitati que fides diuinitatem peperit. Sed parta ab illis, qui scædè in terra demersi, neque sapienter nosse quidpiam, neque altè aliquid animo poterant intueri. Præclare itaque poeta Iuuenalis.

Nullum numen abest, si sit Prudentia. Sed te,

Nos facimus fortuna Deam: cæloque locamus.

Qua ex hominis sententia limpidissimum ceu in speculo intueri licebit, Fortunæ numen non nisi ab stultis fuisse confictum. Perniciosæque deinceps imprudentiæ effecisse contagia, ut Dea crederetur, quæ nulla sit. Nam quis nesciat, si quid improvidis incautisque hominibus (quorum omnis est actio miserrima, vehementerque temeraria) quondam accidisset, id ipsum Fortunæ esse solitum imputari. Vnde scitè Publianus ille Mimus.

Ex hominum questu facta Fortuna est Dea.

Quod cum non fuisset Catoni illi incognitum, qui egregia illa de moribus, quæ vulgo circumferuntur scripsit Carmina, bellè profecto ait.

Cum sis incautus: nec rem ratione gubernes:

Noli fortunam, quæ non est, dicere cæcam.

Dolebat nimirum cordatissimo viro Catoni, tam temere atque licenter exitiosis passibus, mortalium vndique stultitiæ esse diffusam, tamque late omnibus locis dispersam, impune ut esset obiectum vanum commenta, cui turbulentia animi cõtractum vulnus

liberet quoties posset impingere, & meritū imputare dolorem. Ideo iure optimo sentit, nullam prorsus esse fortunam: vel (vt iam sit aliqua) non tamen cæcam existere. Sed nos potius, qui suscepti negotij parum animo rimantes qualitatem: pecudum more præcipiti ferimur impetu, celebratissimè illius sententiæ parum memores:

PRIVS QUAM incipias consulto: Vbi confulueris, maturè factū opus est. Dubia siquidem in re, difficiliq; negotio: conficiendi primum in vtramq; partem probè ratione subducta, accingi actioni conuenit: non cæco animi rapiète impetu, temerè ad opus accedere. Nam re vera consilia sana hominū in suscipiendis rebus, exoptatus plurimum comitari solet euentus. Quæ vero temeritate & turbulentiæ animi negotia suscepta sunt: successus parum secundos, comitemq; insuper penitentiam habere cōsueuerunt. Neq; id sanè confirmare exemplis conuenit. Pleni sunt annales temporum: tum etiam vita cōmunis referta. Si quis autem exemplorum facultatem copiamq; exoptat: se ipsum velim inspicat. Habet enim in hoc genere toto, ne curiosè alterius inuestigare vitæ agrū cupiat, miseræ segetem domi. Præclare igitur Salaminius ille Solon, qui inter septem illos sapientiæ fama celebres sæpe citatur vnus, suum illud passim homini elogium occinebat **QVID QVID** agas, sapiète agas: & prospice finem. Re enim vera, multos ideo incepti sæpe piget, dū potiuntur: quia stultè concupiuerūt: temeritatem facti (vbi semel transacta emendari non possunt) animo reputantes. Alios hoc ipso euentus destituit optatus, quod in tēpestiuè tentarunt: vel optarunt feruidè nimis. Ita quæ cordatè parum ineuntur, vel forte tentantur amenter, aut omnino non eueniunt: aut successus illos habent, quos habere non licet. Vnde multi, inauspicatè incepti consilij, turbidè vè peracti, sinistrè tanquam & infaustè cuiuspiam Fortunæ pœnas vsq; luunt incogitantia. Id quod accidit iure valde. Vt enim fera prorsus nimisq; ridicula est in fundo parsimonia: sic cauendi tempus in medijs malis, proculdubio ferū est. Quocirca, qui quod gerit ipse negotium, rectè cupit esse confectum: iustrare animo cuncta debet: etiā quæ procul disiuncta sunt, oculis subdens: futura omnia (quod fieri possit) cogitatione præcipiens. Ne videlicet stultorum illud incurrat. **NON PVTA RAM.** Excubabitq; potius Terentianum illud sedulo mente repetens.

Istuc est sapere, non quod ante pedes modo est videre:

Sed etiam illa quæ longe in posterum futura sunt prospicere.

Haud temere siquidem studij optatum ille affecutus est finem: qui fideli rationis in libra, consilij sui lances tempestiuè noluit expendere. Vigilandum igitur est, accurateq; videndum rei aliquid molituro, vt in vtramq; partem, tam exactè ratione subducta, se ad agendum accingat; nihil vt eius animo, vel improuisi vel noui, vnquam possit accidere. Confoi mabit se, quin etiam consilia ipse sua tanquam freno aliquo regens, ad tempora: conficiendi negotij quam ocysimè occasione subseruiens. Quæ (vt sapienter est dictum, ceu vinculum existit, rerumq; omnium nodus.

Vnde fortasse fluxit non indifertus ille versiculus:

Cuncta domat, capti temporis articulus.

Quem qui languore animi effluere sinūt, in penitentiam illico incidunt. Quæ idcirco à fictoribus prisca occasionis simulacro simul erat efficta: vt in nobili illo Phydij opere perspectum est, quod ad hunc modum celebrauit Aufonius.

Cuius opus? Phydæ, qui signum Pallados, eius

Quiq; Iouem fecit, tertia palma ego sum.

Sum Dea, quæ rara & paucis Occasio nota.

Quid rotula insistis? stare loco ne queo.

Quid talaria habes? volucris sum: Mercurius quæ Fortunare solet, trado ego cum volui.

Crime tegis faciem? cognosci nolo. Sed heus tu

Occipiti caluo es: ne teneas fugiens.

Quæ tibi iūcta comes? Dicat tibi. Dic, rogo, quæ sis?

Sum Dea, cui nomen nec Cicero ipse dedit.

Sum Dea, quæ facti, non factiq; exigo pœnas.

Nempe tu peniteat, sic metanea vocor.

Tu modo dic quid agat tecum? si quando volani

Hæc manet: hanc retinent, quos ego præterij.

Tu quoq; dum rogitas, dum percontando moraris

Elapsam dices me tibi de manibus.

CVM IGITUR occasionis tanta sit vis: eaq; ipsa, ni simul ac illuxit, sedulo est apprehensa: quam celerrimo nobis sese protinus gressu subducatur (si perfrui iuuat optatis) erit nimirum illi studiosè vsquequaq; seruiendū, non cunctationi segni perniciosè vacandū. Occasionem siquidem, partem esse temporis remur: cuius vis omnis in faciendi aut nõ faciendi aliquid idonea opportunitate sit posita. Quam è vestigio esse arripiendam, non sine causa admonuimus. Multos enim faciendorum tarda dilatio, & procrastinatio vitiosa

tiōsa tēporis, graui sæpe dāno afficit. Quod vel Heliodus poeta testatur, ait enim.

Ne differ dum cras veniat, dum tertia lux sit.

Subiungens illud statim,

Tristia dilator patietur damna frequenter.

Quæ secutus fortè Martialis: sic de desidia fugienda dixit.

O cui Tarpeias licuit contingere quercus

Et meritas prima cingere fronde comas!

Si sapias: utaris totis, Coline, diebus

Extremumq; tibi semper adesse puteas.

Lanificas nulli tres exorare puellas.

Contigit, obseruant, quem statuere diem.

Diuitior Crispo, Thrasea constantior ipso

Lautior & nitido sis meliore licet:

Nil dicit penso Lachesis, susoq; sororum

Explicat, & semper de tribus vna necat.

Sed & Posthumum quendam cunctatione nobilem: culto ad hanc formam carpit epigrammate.

Cras te victurum, Cras dicis, Posthume semper

Dic mihi Cras istud Posthume, quando veniet?

Quam longe cras istud, ubi est, aut vnde petendū?

nunquid apud Parthos, Armeniosq; latet?

Iam cras istud habet Priami vel Nestoris annos:

cras istud quanti, dic mihi, possit emi?

Cras vives: hodie iam viuere Posthume, seruum est:

Ille sapit, quisquis Posthume, vixit heri.

Sapienter ergo Iulio præcipit idem, ne vnquam sese dedat segnitia, aut dilationi cunctationiq; noxiæ ignaui animo incubat. Ait nanque.

Non bene distuleris, videas quod posse negari,

Et solum hoc ducas, quod fuit esse tuum.

Sententiosumq; ad extremum sic disticho clausit epigramma,

Non est, crede mihi, sapientis dicere viuam

Sera nimis vita est crastina, viuere hodie.

SED SINT HABEC De Fortuna atq; occasione hæc tenus dicta fati. Huc enim pertinent omnia: plerōq; mortalium, quos in vita incidant casus, sibi inscitia ciere: dum ceu præstituta ab hora temere producant diem. Quæ rectè interim cupiunt confecta negotia negligenter admodū tractantes, vel obertes intempestiuè, vel quo minime oportebat tempore tumultuosè ac temere effectui mancipantes. Ex quo humana cæcitas non solum Fortunæ quondā delubra finxit, sed occasionis etiam, vt accepimus, aras sacrauit. Quas tamen omnibus horis subuertit ac destruit gnauus, ignauius contra erexit atq; restituit: concedens illis tantum quantum sibi ipse diminuit oscitabundo animi languore torpens. Sic enim natura compa-

ratū est, vt quo minus quiq; vigore mentis pollet: eò magis Fortunæ huius vim atq; fulmina perhorrescat: cum conatū eius vanum rectus vsque derideat, qui animi fultus opibus rationi consulit vite: quas agit res cunctas iudicio suscipiens, intellectu gubernans, & sapientia decidens. **N. R. C.** Si libere quæ sentias expromere animi ingenui est: o Philemon, admiratione suspensum nunc me, nunc varia perplexitate sollicitum, mirificè hic modo tuus recreauit epilogus. Ex eo enim clarè licet intelligi, quam habere vulgo potentiam fortuna fingitur: in nostra, ne habeat, manu positum esse, atq; adeo situm arbitrio. Quod multi nec indiferti nec rudes euertere sæpe conantur. Fortunæ impetum ac feritatem nulla vi sapientiæ vel retardari posse imminemtem: vel iam adortam fugari. Ideoq; aleam eius homini prorsus esse inuitabilem. Quorum ego placitum hæcenus studiosè refugi: ratus, tam iniquum & absurdum dogma, intelligentiæ, rationisq; participi animanti, nullo posse pacto probari. Non enim est credibile excellenti hominum turpiter obiectum esse naturæ: quod ne brutorum quidem abiectam conditionem tali aliquo mancipij nexu constrinxisset, aut seruitutis misera lege ligasset. Quæ & ipsa instinctū quodam naturæ à Fortunæ iugo libera, nec nutū eius obseruant anxie, nec potestatem reformidant: nec insultum pertimescunt. Quas ob res, quod mihi probari non potuit, id tibi falsum item videri, est Herclè summè iucundum. Statuis enim eam esse sapientiæ humanæ vim: vt Fortunæ vires contemnere, ingruentiaq; eius tela perfringere, insuper & aditū omnem obstruere (velit modo) potis sit. Percussit attamen illud animū, quod cum mutationem rerū quæ vt existimant multi, ipsas mortalium res versat inæqualiter, à Deo non Fortuna vlla sapienter esse decerneres (quia vbiq; eius numine cuncta fiant, haud defuturas tibi concertationes illorum) pugnasque videbam: qui quasi malorum auctori, numini maledicunt. Existimantes temere, qui mutationis sit effector, eundē & malorū pariter auctorem habendū: quod non absq; malis accidat sepe mutatio. Quod si demus, nõ iam beneficam hominum generi diuinam esse naturam: atq; ideo de numine querendi, mortalibus iustam causam non defuturam. Proptereaq; quem fecerit atq; ornari hominem, malis impetat, grumnis fatiget, calamitatibus laceret, morbis exedat: im-

prouifaq; interdū atq; adeo inopinata morte tandem absumat. Vnde id ipsum Nafci, quidam arbitrati sunt, miferum. Quorum fauēs ftultitiæ Phocilides vaniffima illa carmina fudit.

*Optima non nafci res est mortalibus vna,
Nec Solis radios cernere luminibus.*

Cui in Cresphōte adftipulatur illud Eurip.
Nam nos decebat coetus celebrantes, domum

*Lugere, ubi eſſet aliquis in lucem editus:
humana vitæ varia reputantes mala.*

*At, qui labores morte finiſſet grauis,
Omnes amicos laude, & lætitiæ exequi.*

Hęc illi, ſiue ita perſuaſi: ſiue inſigni aliqua malorum clade fracti ineptiffimè docebant, diſplicitia vitæ eorum animos ſæpe imbuentes, qui ætatis ſpatia prima vixdum eſſent permenni. Non igitur temere dictum eſt, grande homini perſuaſionem malū eſſe. Illeque non eſt falſus, qui morbum grauem animi, ſtultitiam ſit conſeſſus. Quæ cum animo intueor, Democriti illud elogium præclarum ſolet videri: quo ait, magnum eſſe: ſi quis in calamitatibus (vt par eſt) ſapiat. Raro enim accidit, vt illorum ſtabilis & inconcuſſa maneat mens, qui animi perturbatio-
ne aliqua graui, aut Fortunæ ſæuo vulnere ſunt affecti. Quod ſatis graphicè apud Sophoclem expreſſit, quiſquis eſt ille, qui dixit.

*neq; mens enim ò rex quamlibet vigenſ manet
Fortuna quibus eſt triftis: imò his excidit!*

Atque hoc illud eſt quod ſapientum dogma innuit, ait enim: Animum ira concitum non oportere ſpectari. Quod in omni reliqua animi perturbatione proculdubio lætiſſimè patet. Quippe vehementiori dum affectui mens indulget, tantisper exultat: Hinc illud Ennij.

*Quo vobis mentes, rectæ que ſtare ſolebant
Antea, dementes ſeſe flexere viai?*

Sic, qui in alienis malis ſapiunt maximè, quam ſuis ipſi proſtrati caſibus, & erumnis afflicti deſipiant, eſt operepretium attendere! Videtur enim neſcio quo pacto (quemadmodum ait Sophocles) priſtina Fortuna collapſa, acciſaq; miſere cum re, mens ipſa hominis vna concidere. Vnde ſi quis altius humani morem ingenij velit ſcrutari: ſeruatamve à paucis aduerſis in rebus conſtantiam animi exactius intueri: Naſonis illa carmina, quæ philoſophorū omnis ſchola grauius impetit, parte aliqua nimirum ſubleuabit, ſic enim ille ait.

*Rara quidè eſt virtus, quam nō Fortuna gubernat,
Que maneat ſtabilis cum fugit illa, pede.*

Loquuntur illi ſanè (vt illius gentis eſt mos) magnifice atq; præclare. Negant enim tam eſſe vim virtutis eneruam, vt Fortunæ clade aliqua improbè preſſa ſtatione ſua poſſit, atq; loco dimoueri. Generoſo nanq; animo caſus aſperos ſuſtinere, & mala cuncta perferre, eſſe aiunt virtutis proprium. Sed tamen illi ipſi, qui hæc eadem animoſe nobis ſæpe decantant, malorum haud ſemel ipſo ſub onere concidunt, erumnarumque aſidua mole feſſi, fatiſcunt. Siquidem M. Tullius qui calamitatum colluue amicorū debilitatos animos, graui ſepenumero oratione conſtanter erexerat: quiq; aliquoties adminiculis doctrinæ vſus, inimicorum fortiter impetus omnes retuderat, & Fortunæ tela contempſerat: chariſſimè ſubito filiæ obitu, ceu graui aliquo Fortunæ fulmine tactus: literarum, præceptorum, roboris, priſtineq; etiam virtutis immemor factus: ſuperatum, victumq; ſe turpiter à Fortuna fatetur. Cedo, inquit, En manum tollo. Quo in loco præclaras huius viri ſententias voluens animo, quin ei grauius ſuccenſeam, me equidem continere vix poſſum. Etenim ſapientem illum ego odi, qui ſibi parum ſapit.

T E N E iſthuc loqui Marce Tulli! nōnne flagitium eſt, te alijs conſilium dare, foris ſapere, tibi non poſſe te auxiliari? Quo nam præcepta tua illa philoſophica reciderunt. Nihil eſſe præcipuè cuiquam dolendum in eo, quod accidat vniuerſis. Leuat enim dolorem communis quaſi legis & humanæ conditionis recordatio. Nam ſi humanis rebus exempta filia (quam tu vehemèter amabas) Fortunæ, telum fuit: illatam tibi ab illius improbitate iniuriam, ſapienter mediufidius vlciſci debuisti, vimque eius omnem proſus contemnere. Quam tu leuem eſſe, imbecillumq; exiſtimas, & ab animo firmo & graui: tanquam fluctum à ſaxo frangi oportere. Sin autem (quod philoſophum virum credere par eſt.) Naturæ vetus hæc lex, atq; adeo communis eſt omnium: legis ſanctæ iugo placidè conuenit colla ſubdere: minimeq; velle more gigantum diuis cum ipſis luçtari: dum mortalis immemor ſortis, ipſi hominum conditioni quaſi repudij aliquo dicto libello, eximius vnus in orbe cupis haberi. Quod cum fieri nequeat, naturæ prouida iura, æquo tibi boniſque omnibus animo, ferenda ſunt. Alioqui virtutibus, quas ipſe ſæpe decantas, vel irridendi, vel obiurgandi tui fertilem materiam dabis: atq; eodem

dem pacto magnam tibi ignominia feneſtram patefacies. Liceat iam tandem, Marce Tulli de re non leui tuis te mihi verbis affari. Queſo obteſtorque te, ſi Samius ille Pythagoras, Socrates, vel Plato (quorum ipſe ſolertiam mentis & ingenij acumen miraris, tecum ita agerent. Quid iaces? aut quid moreris? aut cur ſuccubis? cediſque Fortunæ? que peruellere te forſitan potuerit, & pungere: non potuerit certè vires frangere. Magna vis eſt in virtutibus: eas excita, ſi forte dormiunt. Iam tibi aderit princeps fortitudo, quæ te animo tãto eſſe coget, vt omnia, quæ poſſunt homini euenire, contemnas, & pro nihilo putes. Aderit temperantia, que eſt eadem moderatio: à teque hoc eodè (quo hæc fragmenta decerpſimus) Tuſcularum lib. 3. paulo ante dicta frugalitas: que te turpiter & nequiter facere nihil patiat. Quid eſt autem nequius, aut turpius effœminato viro? Ne iuſtitia quidem linet iſta facere: cui minimè eſſe videtur in hac cauſa loci. Quæ tamen ita dicet, dupliciter eſſe te iniuſtum: cum & alienum appetas, & qui mortalis natus, conditionem poſtules immortalium: & grauius ſeras, te, quod vtendum acceperis, reddidiſſe. Prudentiæ vero quid reſpondetis dicenti virtutè ſe eſſe contentam, quomodo ad bene viuendum, ſic & ad beatè? Que ſi extrinſecus religata pendeat, & non oriatur ex ſe, & rursus ad ſe reuertatur, & omnia ſua complexa nihil quærat aliunde: non intelligo, cur ut verbis tam vehementer ornanda, aut re tãtopere expetenda eſſe videatur. Ad hæc igitur bona ſi te illi præſtantes ingenio viri (quorum memini paulo ante) reuocare ſtrenuè pergant: leuitatè animi permensus tui: actum niſi pareas, ſtultè pereas neceſſe eſt. Commune hominum, non etiam Deorum aduerſis iuxta ac ſecundis rebus vti. Nemini ſiquidem hominum vnquam Fortuna æquabilis perpetuaq; fuit. Dij vero morborum, & ſenij, & laborum expertes, clamorſam Acherontis effugère traiectionem (vt ait Pindarus. Res autem & affectiones hominū iſſdem nunquam ſed alijs atque alijs, & identidem variantibus reguntur, & temperantur caſibus, vt de ſuperſtitione diſſerēs, Cheroneus ſenſit Plutarchus. Non eſt, mihi crede Marce Tulli, delicata res viuere. Longam viam ingreſſus es: & laboris oportet, & arietes: & cadas, & laſſeris: & exclames. O mors iter metiaris! Alio loco comitem relinques, alio efferes, alio timebis. Per cuiſmodi offenſus (vt prudenter ar-

bitratus eſt Seneca) emetiendum eſt confragofum hoc iter. Optimum igitur eſt pati, quod emendare nō poſſis. Et, Deum, quo authore cuncta proueniunt, ſine murmuratione comitari. Malus miles eſt, qui Imperatorem gemens ſequitur: quare impigri atq; alacres excipiamus imperia: Nec deferamus hunc operis pulcherrimū curſum: cui quicquid patimur intextum eſt. Et ſic alloquamur Iouem, cuius gubernaculo (vt teſtatur idem Seneca) moles iſta dirigitur: quemadmodū Stoicæ familiæ doctiſſimus vir Cleanthes diſſertiffimis his verſibus ipſum alloquitur.

Duc me parens, celiſq; dominator poli

Quocunq; placuit. Nulla parendi mora eſt:

Ad ſum impiger. Fac nolle, comitabor gemens:

Maluſq; patiar quod pati licuit bono.

Ducunt volentem ræta: nolentem trahunt.

Præclare nimirum Cleanthes. Videamus igitur quid ex eiſdem carminibus, que lucente ac grauius latinis literis illuſtrauit Seneca, ad extremum velit efficere. Sic viuamus, ſic loquamur (ait) paratos nos inueniat atque impigros fatum. Hic eſt magnus animus, qui ſe Deo tradit. At contra ille puſillus ac degener, qui obluſtatur, & de ordine mundi malè exiſtimat: & emendare mauult Deos, quam ſequi. Hęc tu, quæ in omni genere doctrinæ à principibus viris memoriæ hominum ſunt ſalutariter atq; vtiliter edita, à teq; ipſo locis multis mirificè prodita, ni exempla ſequere Marce Tulli, magna licet in oratione crepes, inane te adhuc & exile quiddam, ac nihil planè ſolidum ſapere, fatèri tandem ingratè cogar: & magnifica iſta de tolerantia humanorum caſuum, arduiſq; rebus moderate ferendis, quibus ſubinde vteris, verba contènere. Vehementer enim eſt turpe, planeq; pudendum: quæ ſpecioſè alijs de virtute præcipias, corrupti animi praua mollitiè opportunè tibi nolle capere: teq; tibi ea in re (in qua generoſi pectoris magnitudo, celiſtudoque animi demonſtranda in primis, adhibendaq; eſt, oſtèdèdaq; verè, ac patefacièda virtus) deficere tanquam ac veluti claudicare, multorum cum admiratione repente incipere: ſuſceptę ſemel perſonæ, ipſiſque etiam tui officij parum memorem. Vt enim prudenter ait Flaccus, leuius ſit patientia, quidquid corrigere eſt neſas. Rectè igitur Menander.

Si lege natus Trophime, tu ſores ea

vt omnia ad voluim tibi qua velles fluerent:

et id Deorum aliquis recepiſſet tibi:

E

Reſta

*Rectè doleas quidem (se fellit enim fidem
Ac fecit absurde sed iisdem legibus
Commune quoniam tu quoq; quibus nos alij,
Coelum hauseris, vt audentius tecum loquar
ferenda sunt hæc fortius.*

*Proin tu Terentiani meior Chremetis.
Homo cum sis, humani à te nihil alienum putes.
L. tamq; à superis in vniuersum genus hominum
sapienter legem, æquo animo patere.*

Quid de Oileo iam dicam? Qui, cum lu-
culentè satis de Aiakis morte Telamonem
consolatus esset nuperrimè: is cum audisset
de suo, debilitatus repente animo concidit.
De cuius mutatione Sophocleū illud scrip-
tum extat.

*Nec vero tanta præditus sapientia
Quisquam est, qui aliorum ærumnam dictis alle-
uans.*

*Non idem cum fortuna mutata impetum
Conuertat: eade vt subitâ frangatur sua,
Vt illa ad alios dicta & præcepta excidant.*

Habet nimirum hoc Fortunæ omnis fu-
bita mutatio, præsentis vt cladis dolore seu
percita: & tempestatis tanquam magnitudi-
ne fluctus adobrūtā, communi sensu deci-
dat, sapienter vt docet Sophocles. Quæ egre-
giè parte hac quarto de Ponto imitatus O-
uidius doctè sanè ait.

*Credè mihi miseros prudentia prima relinquit,
Et sensus cum re consiliumq; fugit.*

Hinc nimirum non raro venire vsu vide-
mus, vt si quid vulneris subito sit animo in-
fluctum: intellectus frigeat, obtorpeat mēs,
hebescat ratio: deliquio animi toto interim
homine stupefcente. Idque malum tantif-
per hominem diuexare, misereque afflige-
re: donec pars animi concitior à meliori
altera sensim emollita, iamque illi facta ob-
sequens, ad omniaq; morigera, acerbitalis
virus illud, quod seue animum exedebat,
exiit atq; eliminat.

Vnde fervore malorum lumine
mentis orbat: multi sapientiæ obli-
ti, Deum turpiter sūnt criminati: Infortunij in ipsum
culpam omnem stultissimè reijciantes. Ita
affectu obcæcati cœdissimò de natura mali
disputāt, atque ipsa culpæ ratione: Et quam
ne somniarunt quidem sobrij: impetu cla-
dis ebrij, desinunt tamen. Verum sic, vt
bacchantis sanatiq; que hominis oratio om-
nis illorum, planè sapiat affectum. Quid
enim sani vel recti videre possunt, qui in-
spectione suarum rerum iam ante afflictī,
indignis sunt modis animo cōsternati? Qua-

re, vt furioforum facta, itidem eorum spectā-
da arbitror esse iudicia: Licet enim autho-
rum exempla non desint, quæ à Deo mala
asserant, vt à te est variè monstratum; tamen
si penitus illa scrūtēmur: etiam si sensui do-
lorē incutiānt, bona rectius appellabimus:
quod eorum, quibus mittuntur dumtaxat
salutem respiciant. Quis enim mordentiā
gustum pharmaca, & prudentis medici ma-
nu temperata amara pocula austeritate res-
puat, quorum sit fructum mox incredibile
sensurus? An fastidire medicum conuenit,
quod non porrexerit dulce? Quid? quod si
faceret, sciebat se esse lesurum? Verum quis
tam stultus vt nesciat, quicquid vulnus sa-
natid eius ipsius habēdum esse remedium?
PHIL. Certè ni mens turbida sit ô Nicete,
quod profuit, salutiq; fuit: id cuiquam ma-
lum dici pacto vllò non potest. Nam si, quia
sensum amaritudinē mouet, prauum cen-
sendum est, sanitatis ars, quam Medicinam
appellāt, ipsi hominum generi utilis parum
putabitur: cuius præsentissima quæque re-
media (infecte morbo parti dum vim suam
salutiferè applicant) vulnerificentiora primò
aspectu esse, maioremq; animo dolorem in-
cutere sepe videntur. Atquē, vt tu probè cen-
ses, attendendus est fructus: atque ipsa bre-
ui dolorem consecuta sanatio: cuius causā
à prudenti medico, salutisq; cupido medi-
camenta fuerant, & remedia cuncta adhibi-
ta. Sic Deus Optimus Maximus cum ea que
sensus feriunt cœlitus immittit, facit mali
nihil. His enim ejusiaculis medicina subest:
non mali aliqua perniciofa vis. Eiusmodi
siquidem ille rebus superbos homines, ela-
tosque nimium animos ac sibi præidentes
ad temperantiā vitæ, Iustitiāque erudit:
ne rerū affluentia, insolentiæ morbo acrius
inualescente, penitus corrumpantur: & infa-
nabiles fiāt. Ita hoc ipsum quod graue, quod
acerbum & molestum est, quod discruciat
animum, quodque impijs male à Deo sæpe
videtur fieri: bonum est, vile est, atq; adeo
salutiferum. At, non semper hæc (inquit) in-
improbis tela ingruunt: nam & tristiores ca-
sus bonos sæpe feriunt: & quæ sōntes pœna
præterit, quandoq; iustos lacérat. Primum,
dico: de malitia vel probitate alterius quid-
piam rectè censere supra hominis esse cap-
tum. Quis enim humanæ penetralia men-
tis ius habet conscendere, præter vnum
Deum, cui nihil occultum est? Ac sic fieri
posse, vt qui mihi exploratori morū parū sa-
gaci,

gaci, minimeque extispici, boni sint: longè
apud Deum dissimiles, iniustioresque inter-
dum proculdubio habeantur. Possunt igitur
iure plecti. Quamquam quæ ista tandem est
pœna, quæ salutem modo tribuit? Longe
aliter se habet in hominis diuina vindicta:
acriusque multo malis decretum supplicium
imminet. Ita, si aspera hæc offendicula vitæ
(quæ sensus dicuntur mala) promiscuè ac
veluti indiscretè sæuiant aliquando: pro-
fanent sine discrimine cuncta habitò nullo
delectu: haud erit sanè mirandum. Non
hïc disparilis actionis merces. rependitur:
non hïc honestorum laborum premia ero-
gantur: alia est in expectatione vita: Iudi-
cium ibi. Vbi malitiæ ac probitati perpetua
illa quidem, variè tamen constituta sunt
premia. Quocirca etiam si in eiusmodi
casus qui boni putantur incurrant: præ-
textu aliquo mali numen culpæ non li-
cet. Quod vel Ethnicus Plato de republi-
ca sensit, cum dixit. Sic itaque de Iusto vi-
ro existimandum est: siue in pauperie: seu
morbis, siue quibus alijs, ex his, quæ mala
videntur, fuerit Constitutus: huic demum
vel viuenti vel mortuo ad bonum aliquod
ista conducere. Quid igitur de iniusto di-
cendum est? Nunquid quod in hos vitæ
scopulos raro vel nunquam incidit: fœ-
licem eum esse arbitrari conuenit? Nequa-
quam. Cum enim in omnipotentis Dei
omnes simus custodia (etiam si morte effu-
gisse debitum supplicium videatur) ad ex-
tremum tamen iniustitiæ pœnas luet. Ita
vndiq; illud efficitur, vt deum ipsvm
nihil vnquā mali facere, piè sit & constanter
asserendum.

SED QVIA MULTI MALI ipsa ap-
pellatione perplexi: cuius mente parum re-
ctè perceptam habuere naturam: Deum ma-
la facere interdum sunt opinati: quæ huic
nomini subiecta vis sit aperiendum est pau-
cis. Ne, qui ignorantia forte nominis sunt
decepti impietatis rei à nobis agantur indi-
cta causā. Nam mihi tam peruersè malus
nullus videri potest: vt, si quid Deus, atque
proprie malum sit, secum ipse perpendat:
tam improbam animo opinionem induat.
Quis enim totius boni fontem, Iustitiæ vin-
dicem, & afflictæ probitatis vltorem: mali
quidpiam existimet esse facturum? scilicet,
cum nemo bonus malitia delectetur: qui ip-
se sit summa bonitas nocendi gaudebit ar-
te: vel afflictandi turpi ratione? Absit, vt qui
per bonitatem hominum extitit artifex: de-

structor idem per inuidiam sit, illorum
quos fecerit ante. Est enim grande nefas,
tam terrum Deo affectum velle assignare:
Nullius enim probitati Numè inuidet: cres-
cereque potius, atq; adeo perfici animi vera
laude cupit: vt perseverantem in bono, tan-
dem coronet in fine. Quid igitur est in cau-
sa, vt facere mala dicant? Certè nihil aliud
quam obscura nominis ratio: Cui iam tandè
lucis aliquid à nobis ferendum est (si mo-
do qui lux est vera Deus) mihi dicenti faue-
rit.

MALI NOMEN vt asserūt nostrates Theo-
logi, bifariam solet intelligi: primum impu-
denter, flagitiosè, ac turpiter ab aliquo quid-
piam significantes esse patratum. Vt occisos
à Medea liberos: & scelerata à Catilina ar-
ma illata patriæ: & consilium de prodenda
Xerxi Sparta pecuniæ ergò à Pausania tur-
pissimè susceptum: & per summam iniuriā
à Tarquinij filio stuprum illatum Lucre-
tiæ. Vel si profanis in hac causa non liben-
ter exemplis ducimur, rei huius facilè sen-
sus constabit: si dixerimus innocuos lacten-
tesque adhuc infantulos, terreni regni ca-
duca sceptrā amittendi vana formidine, ab
Hebræorum principe occisos: aut veditum
propter inuidiam à fratribus Iosephum. Se-
cundo, quoties mali aliquid aliquem inauit
esse perpeffum: vt corporis atque Fortunæ
bonorum euersio vno fermè temporis pun-
cto Iobum consecuta: vel cum secretas quas-
dam ob causas cum detrimentis ac morbis
multi in vita luctantur. Cuius quidem se-
cundi malorum generis Deus creditur esse
effector: cum primi illius infamis atque te-
rissimi peruersa sibi quisque voluntate sit
author. Quod haud aliter se habere, ipsa
profecto maximè dictat ratio. Nam si Deum
bonum vel scimus vel credimus (neque enim
aliter existimare homini est fas) malum facit
nihil. Porrò si eundem iustum fatemur
(quod ipsum negare est absurdum) qui boni
premia tribuit, hunc malis irrogare sup-
plicia, erit proculdubio dicendum: quæ ni-
mirum patientibus mala sunt. Quas ob res
(vt de arbitrio libero disputans rectè censet
Aurelius Augustinus, multiplici rerum sci-
entia clarus, ac sanctitate animi vir eximius)
si nemo iniuste pœnas luit, quod necesse est
credamus, quandoquidem diuina protiden-
tia hoc vniuersum regi credimus: illius pri-
mi generis malorum (vt diximus) nullo mo-
do, huius autem secundi verè Author est
deus. Quod autem prima illa genera à nobis

sunt vel illud satis arguit, videlicet eiusmodi malefacta & ultione Dei corripit, & iustitia vindicari. Non enim iuste vindicarentur, nisi fierent voluntate. Sic, quod proprie malum est, quod peruersum, quod improbum, quodque appellatione mali maxime dignum est, nempe peccatum ipsum: id omne proculdubio ex voluntate nostra dependet. Cum perpetrare mala, abstinereque rursus à malo in nobis situm sit, atque adeo cunctis liberum. Vnde summi ac præpotentis Dei excellens illa diuinaque maiestas: in illius haud iniuria laudes erumpit. Qui potuit malum facere & non fecit: legem transgredi, & non est transgressus. Quod cum ita sit, eiusmodi malorum non potest pacto vlllo Deus aucthor haberi. Illorum autem que pro turpiter acta vita ceu stipendij ac mercedis loco vitalis huius auræ perfunctis munere, irrogata sunt: & tenorem & rationem excogitavit diuina iustitia. Quorum quia poenam sensus maxime continet ratio: disparili specie sæpe ferit vitam mortalium. Malis quasi futuri iudicij existens prægustatio: vt vel iam hic sua ipsi hauriolentur exitia: bonis vero aduersus perniciosam mundi philtrea multheri instar incubans. Ideo enim plaga illis immittitur, vt vel ad honestatis studia frigentem excitet atque alliciat: vel, vt insolentem alioqui compescat. Vnde cordatis viris haud illa quidem temere, cedit sine fruge. Intelligunt enim (vt à me dictum est antea) vitam similem plagam aduersus tristiora mala antidoti vice fungi. Hinc non iniuria Basilii, qui ob multiplicem rerum scientiam cognomento magnus est dictus, afflictiones corporis, & externas calamitates ad peccata hominum coercenda, & excogitatas esse, & diuinitus censet immittas. Ex quo illud etiam acutè velle videtur inferre: quamuis a Numine hæc dicantur immitti, Deum tamen mali nihil efficere. Quæ admodum medicus cum aliquid sanitatis ergo secat, aut euellit è corpore: mali quidpiam facere non intelligitur: noxias enim hoc animo corporis partes abscindit, ne pars syncera trahatur in perniciem. Ita, quoties tristi hoc ille vtitur remedio, non corpori morbum inuehere: imo tollere potius merito erit dicendus. Nec obstat vulgatum illud, conditore ab vno cuncta in orbe fieri. Quia licet existentium rerum vna tantum efficiens sola sit causa: eius (quod proprie malum dicitur) peccati est nulla existentia. Non enim velut animal prauitas ipsa subsi-

stitit: eius ve substantem aliquam essentiam producere possumus. Siquidem priuatio boni omnino ipsum est malum. Qua ex re illud efficitur, vt substantiam mali imaginari est absurdum: non aliter substantiæ mali authorem Deum putare, temerarium atque impium esse. Deus etenim vt videret affixit homini oculos: ad perniciem vero ipsorum ex morbo cecitas successit. Quare, si non corruptibilis naturæ oculus fuisset: ad læsionem oculi cæcitas non habuisset accessum. Sic nimirum, non in propria substantia malum est: sed cæcitatem ipsam animæ succedit. Neque enim ingenitum est (vt impij asserunt) qui malam bonæ naturam æqualem faciunt, siquidem ambæ principio carèt, & generatione priores sunt: neque tamen genitum. Si enim omnia ex Deo sunt: quomodo malum ex bono est? Neque enim turpe ex honesto est: neque vitium ex virtute. Lege mundi creationem, quam diuino afflatus spiritu magnus cecinit Moses: omnia bona ibi, atque adeo bona valde facta esse reperies. Non igitur malum vna cum bono creatum est. Sed neque in intellectualis ac spiritalis creatura (vt Basilii subtiliter ait) ab opifice facta admixta prauitate ad esse producta est. Quod vnum, ad cætera vt postea dicam turpissimè lapsus, non ignorauit Lactantius: pugnet licet secum ipse, in eoque sæpe hæreat. Sed vrgere opus est cœpta.

SI ENIM CORPORA NON habebant in se ipsis malum vna creatum: quomodo spiritalia in tantum puritate ac sanctitate præstantia communem ad malum substantiam habuissent? Atqui, malum est, aiunt, & actio ipsa multum per omnem vitam diffusum esse demonstrat. Vnde igitur ipsi esse contigit: Si neque sine principio est, neque tamen vnquam est factum? Vicissim interrogentur qui talia quærunt, vnde morbus? Vnde corporis mutilationes? Neque enim ingenitus est morbus, neque tamen opificium Dei. Sed creata quidem sunt animalia. Cum contuente ipsis structura secundum naturam, & ad vitam producta sunt membris absoluta: Ægrotauerunt autem ex naturali statu emota. Discedunt enim à sanitate aut propter prauam dietam, aut ob quascunque causas morbificas. Igitur corpus quidem creauit Deus non morbum: & animam item fecit Deus, non autem peccatum. Vitiata est autem anima ex naturali statu emota. Quod vero

vero erat ipsi præcupuū bonū? Assessio Dei, & coniunctio per dilectionem, à qua vbi de cidit, varijs & omnis generis malis vitiata est. Cur autem ad malum suscipiendum per uia fuit? Propter liberum arbitrium, quod maxime rationalem naturam decet. Soluta enim ab omni necessitate, & volūtariam ac in sua potestate sitam, vitā à conditore adeptā: per hoc quod ad imaginem Dei creata est, intel ligit quidem bonum, & nouit ipsius fruitio nem: & permanens in boni speculatione ac intelligibiliū fruitione, libertatem ac potestatem habet conseruandi suam secundum naturam vitam. Habet autem etiam potesta tem declinandi aliquando à bono. Id ipsum vero cōtigit ei, cum satietate beatę dilectionis accepta, & veluti dormitatione quadam grauata, & à supernis dilabens: propter turpes voluptatum illecebras, carni fuerit admixta. At, cur (inquiunt) in structura non habemus, vt ne peccemus, & vt neque volentibus nobis peccare detur? Quia etiam tu famulos, non cum victos habes, beneuolos putas: sed cum volūtariè ac libenter ea, quæ officij ipsorum sunt explere videris. Itaque etiam Deo non gratum est, quod coactum est: sed quod ex virtute rectè atque sponte geritur. Virtus autem ex voluntate & non ex necessitate fit. Voluntas vero ex his, quæ in nobis sunt, dependet: in nobis autem est liberum arbitrium. Qui igitur opificem reprehendit, quod non naturaliter cōstruxit nos, vt ne peccaremus: si nihil aliud facit, quam quod irrationalem naturā rationali præfert: & immobilem & concitationis expertem, actiuos & electionis voluntatem habenti. Desinamus igitur corrigere sapientem. Desinamus in his que à Deo facta sunt, melius aliquid requirere. Nam etiam si eorum, que particulatim ab ipsa gubernantur rationes nos latent: attamen vnū illud dogma in animis nostris hæreat, Nullum malum à bono fieri. Quod Plato asserere nixus, à principio statim est lapsus: quia nec mali videre propriam naturam: nec species eius rectè distinguere potuit. Sed hac ipsa de re facientem verba Platonem paulisper attendamus. Secundo enim de republica libro, quo loco de Iusto differit, in hanc sententiā effatur. Non igitur Deus cum bonus sit omnium causa est (vt multi dicunt) sed paucorum quidem hominibus in causa est: multorum vero extra causam. Multo enim nobis pauciora sunt bona quam mala. Et bonorum quidem solus Deus est causa dicendus: malorum au-

tem quamlibet aliam præter Deum causam quærere decet. Verissima mihi loqui vidēris Glauco inquit; Neque Homeri igitur, neque alterius poetæ accipiendum est peccatum, stultè de Dijs dicentis in Iouis limine duo iacere dolia plena fortibus, bonis vnum, malis alterum. Cumque ex his Iuppiter inuicem commixtis impertit alicui, aliās huic bene, alias malè est. Cui vero ex altero datur hunc vesana fam es super terras exagitat. Neque vero admittendum est Iouem nobis penarium esse bonorum atque malorum. Et mox, Neque quod dicit Æschilus, adolescentes audiant: Deum mortalibus causam præbere, quando vult funditus domum subuertere. Verum si quis Iambica inducat, in quibus passiones Niobes referuntur, vel Pelopidarum vel Troianorum: aut aliquid huiusmodi: vel finendum non est, eum dicere hæc Dei esse opera: vel si Dei sunt, educēda est in his ea, quam nunc quærimus, ratio. Dicendumque Deum quidem bona iustaque egisse, atque eos puniendo iuuissse. Quod vero miseris sint, qui poenas pendunt, sitque Deus qui sic affligit, poenam dicere non est permittendum. Sed si dicerent, malos homines vt pote miseros, poenis egere, easque soluentes à Deo iuari, permittendum. Malorum autem alicui causam esse ipsum Deum, cum bonus sit: refellendum est omnino. Neque permittendum hoc quemquam dicere in sua ciuitate: si bonis institui legibus ciuitas debet. Neque in super quemquam audire, siue sit ille iunior, siue senior: siue carminibus hæc inferantur, siue soluta oratione narrentur: tanquam que neque dictu sancta sint: neque nobis vtilia, neque inter se consona. Et post paulo. Hæc itaque vna sit lex atque figura ex his que circa Deos ferendę sunt, in qua cogatur vnusquisque & dicere & inducere: Deum non omnium causam, sed bonorum. Hæc ille.

DE CVIVS profecto iam nihil dicā errore, quia laudabili arrepto argumento, dum patrocínio eius indulget: non malitiæ aliqua turpi ratione, sed veritatis ignoratione, vt apparet, fuit deceptus. Quod tamen eo facio cōsilio, quia ex his que mihi sumpta sūt captim de Magni fonte Basilij: quid Platonem falsum egerit, obscurum esse non arbitror. Vt enim intelligatur vniuersalis causa Deus, priuatio atque defectus proculdubio nihil obest, vnde fluxit verè malum. Cuius rei fuit Plato inscius, quod si pacto aliquo ingenij acie lustrare & indagare

potuisset, è vestigio infamem casum, offensionemq; euasisset. Nam quod pœne mala putat non esse diuinitus data, si se diligentius audiret, haud ille quidem negasset. Nihil enim tunc peccat Deus, quia id vt corrigat facit. Cum præsertim intelligi oporteat, quòd ab illo significatum est antea, eiusmodi seriem malorù etiam prodesse defunctis. Quæ tam inclyta sententia bonitatem summi Dei vel in primis cunctis arguit: constat enim instituto nostræ gentis, iniuriam passos indignè: & malorum clade pressos (vt ià subleuati non sint) sepultos lucra capessere. Neque enim sedulo culte virtutis gratia vnquam quidem interit. Quæ & ipsa si quando aliat elucet in funere maximè. Vbi immortalitate tandem parata, cultor eius Deus fit. Sunt enim, sunt vbiq; sua premia laudi.

S E D missum faciam Platonem, vt de vno dicam Lactantio: qui in explicanda malorù ratione exitioso miser estuat, planè deceptus errore. Is enim Deum censet, fabricam mundi facturum, mali excogitasse ratione: quia sine diuersitate virtuti locus esse non posset. Quod dum probare nititur, ope Dedalæa nititur pennis vitreo daturus nomina ponto, vt rectè quodam loco de imitatoribus Pyndari cœsuis Flaccus. Dictu enim mirum est, quos sibi ipse hac dum de causa disputat, necat Labyrinthos. Vnde cum hac se explicat turpiter illac manet implicitus. Quo de homine anteaquam vterius verba facio, ne temere in virum tantum pronuntiasse quidpiam videar, prius illud deprecabor: me videlicet eum esse, qui inuidiæ morbo nemini maledicam: tantum abest, vt clarissimis viris laudis aliquid cupiam esse detractum. Sed tamen illud sedulo optasse, vt cuius quisq; classis foret, veritatis idem defensor, ac pietatis summus cultor, sine fraude haberi posset. Nam qui sese rei huius profiterentur hostes, eorum me acerrimum inimicum esse: & in sua omnia infesto vsque animo fore: & præ me tulisse aliquoties reor: & in posterum iuuante Deo, multo studiosius ac diligentius polliceor atq; affirmo, id me vsquequaque esse facturum. Verum sic statuo, Firmianum Lactantium non nocendi aliquo turpi consilio, sed obscura recti ratione à veritatis sana orbita deuium, fuisse præcipitem actum. Nam & de summo ac præpotenti Deo: deq; eius circa mundi gubernatione mirabili prouidentia multa multis locis piè ac sanctè differit: illorum per-

fringens & eneruans accuratè rationem: qui curare nihil Deum magno cum malo hominum, prodere sunt ausi, vt etiam taceam quanto studio Deorum falsas, quæ tamen id temporis opinione multorum verissimæ putabantur, religiones labefactauerit, extirparit, destruxerit. Docens interim vni soli veroque Deo rerum omnium opifici, puritate summa animi esse vsquequaque seruendum: repetitis altius in eum finem secretioris philosophiæ obscuris adytis, prophetarum placitis, & Sybillarum doctis carminibus: quæ diuino quondam spiritu afflate, Christiani totius instituti, veritatisq; huius nostræ testimonia clariora perhibent, quam vt in dubium queant ab aliquo vocari. Quale Erythræ est illud Sybillæ, Gentilis populi amentiam carpentis in amplexanda & colenda plurium vanitate Deorum: ad vnius illum veri; Dei cultu officiosè reuocans.

Αὐτὸν τὸν μόνον ὄντα σεβασθὲν ἡγήσομαι
κόσμου,

Ὁς μόνος εἰς αἰῶνα καὶ ἐξ αἰῶνος ἔρχεται
Atq; alia alibi dicens.

Ἐλλας δὲ τι πᾶσι ποιεῖς ἐπ' ἀνδράσιν ἢ
γεμύνεσσι,

Πρὸς τι δὲ δῶρα μάταια κατὰ φθιμένους
ἀνατίθης,

Θυεῖς εἰδωλοῖς, τίς τοι πλῆθην βάλει ἐννῶ
Ωσεῖς τὰ δὲ ποιεῖν μεγαλοῖο θεοῖο προσώ
που. Δειπώμενον.

Videbat scilicet homines cōsecrari publicè Magno Dei ore relicto. Vnde summi Dei ad mortales vocem perferens dixit.

Εἰς μόνον εἰμὶ θεός, καὶ οὐκ ἔστι θεός
ἄλλος.

Sed necesse non est ambitiosè singula exequi, plurima enim huius libris (qui recondita sunt ac varia doctrina referti, impressa extant clara vestigia) quæ candorem eius mirum, pietatemq; animi arguunt. Quæ cum ille diligenter faceret, studiosè contraria refutans Constantini Cæsaris ætate, qui primus Romanorù principum CRVCIFIXI CHRISTI nomen induere publicè est ausus, princeps ipse factus diuinæ atq; vere religionis, & sanctiæ firmiter apud omnes: & sanctissimè propagandæ. Profecto errores huius omnes (quãdo difficillimis maxime; de rebus differenti vel non hallucinari, vel in nullo falli paucis est datum, quia si cum illustri aliqua prerogatiua honoris

ac

ac nominis viri tanti, excipiendi nobis sunt: & quoad æquitas feret, mitius interpretandi. Multum enim interest, imprudentia an malitia deprauati animi pecces. Quid quod opere in lógo, si minus obrepere somnum fas (quod tamen licere censet Flaccus) est; tamen quædam benignitas, quæ tãquam ex longinquo petitè lassitudini ingenij atq; virium, & multarum rerum varietati difficilli, mendum sæpe condonet. Cum præsertim habeatur inhumanù, vbi plura niteant, paucis velle tamen maculis animo offendi. Ignorantia enim lapsis, vel morbum alioqui cōfessis, veniè profecto porrus, difficilis esse non debet. Verum enim vero hic Lactantij error eiusmodi est, vt ni eius lectorem admoneas, grande sibi incauto vulnus animo possit infligere. Malorum siquidem auctorem ipsum Deum nobis innuit. Quod profecto nihil est aliud (Magno si quicquã credis Basilio) quam Deu ipsum diffiteri. Cum enim à bono fieri, mala nequeant: vtrinq; negatio est, ait, vel factorè mali dicere: vel omnino nullu asserere. Itaq; tã in signe facinus quasi non disparis culpe graui aliquo, capita liq; supplicio actutù erit plectendù. Quod cum ego diu ac multu cunctanter dissimulassè, amici acris oratio vt accingerer animo fecit. Quid tu malum (ait) summi ac præpotentis Dei diuinum sanctumq; honorem imminui ex parte cum videas, inultam deforis causam: qui & confoueri optas, atq; adeo suscipivis? An vereris (opinor) ne cum laruis luctari iactere: defunctorum vè dicare manibus bella ciere? Quin vnum me aspiciere sustineto, pro asserenda gloria CHRISTI timiditatis ab animo, degenerare omni affectu procul expulso, supplicijq; iusti reo (vere pietatis in causa) nulli gratiam facientem. At enim dices, impiorù hominù inimicitias & exequi tutu: & suscipere esse gloriosum. Cum eo vero, qui cum multa & senserit piè & protulerit sanctè, non tam malitia quam imprudètia vel facilitate animi sit lapsus, nõ esse æquum criminiosius aliquid agere vel asperius. At qui videndum est, ne intempestiua ista lenitas (neglecti instar incèdij) viri apud mentem incautã prauè si peccata dissimules, perniciosè vires instauret. Siccine desidia in re honestissima languens, reperitur palmarium te'laturum Niceterium? & Brabium aliquod existimas esse carpturum? Vide amabo, ne qui alijs sepe sapis, tibi vni desipias. Hæc tam aspere mecum egit Antonius Caceres Paciecus indefessè vir le-

ctionis: atq; in omni honesta doctrina princeps huius ætatis. Quamuis enim bonitate Dei memoria nostra præstantium ingenio virorum admodum sit copia referta, hic tamen vnus tantum excellit, vt quasi Varro nostri temporis alter possit haberi. Accedit huc scriptorum elegantia ac dicendi mirapuras, quæ dictionem eius omnem ita commendat atque vndiq; exornat, vt orationis alioqui summa grauitas non ita cautis interdum facundiæ summo munere, si non iam omnino victa: obscurata ex parte esse, proculdubio videatur. Quod si quis tam erit malitiosus, vt amicitie iure ductum, pluris quam fortasse sit, estimare me existimet hominem: is si Philippicas eius in Lutheranos orationes, de educatione principis libros, & de vrbana prætura opus animo erit intuitus facile, vt spero, meæ opinionis erit assensus. S E D V N D O ad ipsum Lactantium: cuius licet altius repetita, habent tamen verba sic, quæ scripsit ille quidem creationis mundi mysterium conatus exponere. Sed nescio quonam fato, orationis ipso in limine, quæ de rebus maximis texebatur: doctissimus atq; oculatissimus alioqui vir in ratione boni & mali explicanda, tam sit cœdè ac turpiter lapsus. Fabricæ enim mundi accinctum Deum (priusquam eorum quicquam quæ oculis contuemur proferret in lucè) in principio, ait, bonum & malum fecisse. Qui (vt opinio mea fert) duplici de nomine exitialis est error. Primu quòd mali aliquam existimat esse naturam: eamq; rerum omniu Deo assignat opifici: deinde quod naturæ boni illam tempore facit æqualem. Cum existentiam mali esse nullam constet: & post opificium mundi (quo in ipso valde bona creata cuncta fuere) rationem mali à demone non à Deo ortam esse liqueat, & in terrarum orbem inductam. Sed Lactantium ipsum iam tandem audiamus. Sic enim ait. Cum esset Deus ad excogitandum prudentissimus, ad faciendum solertissimus: antequam ordiretur hoc opus mundi. † Fecit in principio bonum & malum. Id planè quid sit apertius explicabo, ne quis me ita loqui arbitretur, vt poetæ solent, qui res incorporeales quibusdam figuris quasi inuisibilibus comprehendunt. Cum præter ipsum nihil adhuc esset. † Quoniam pleni & consummati boni fons in ipso erat, sicut est semper, vt ab eo bono tanquam ritus oriatur, longèq; proflueret: produxit similem sui spiritum, qui esset virtutibus

Dei patris Præditus. Quomodo autem id fecerit, ait; cum solus esset, in quarto libro docere conabimur. Deinde fecit alterum, in quo in adole diuinæ stirpis non permanfit. Itaque suapte inuidia tanquam veneno infectus est: & ex bono ad malum transcendit: suoque arbitrio, quod à Deo illi liberum datum fuerat, contrarium sibi nomen asciuit. Unde apparet cūctorum malorum fontem esse liuorem. Inuidit enim illi antecessori suo, qui Deo patri (perseuerando) tum probatus: tum etiam charus est. Hunc ergo ex bono per se malum effectum Greci *διςπλον* appellant: nos criminatorem vocamus, quod crimina, in quæ ipse illicit, ad Deū deferat. † Cur autem iustus Deus talē voluerit esse, quantum sensus nostri mediocritas poterit, explanare conabor. Fabricaturus Deus hunc mundum, qui constaret, in rebus inter se contrarijs, atque discordibus, constituit ante diuersa: fecitque ante omnia duos fontes rerum sibi aduersantium, inter seque pugnantium: illos videlicet duos spiritus rectum atque prauum. Quorum alter est deo tanquam dextera: alter tanquam sinistra, vt in eorum essent potestate contraria illa, quorum mixtura & temperatione mundus, & quæ in eo sunt, vniuersa constarent. Item fabricaturus hominem, cui virtutem ad viuendum proponeret, per quam immortalitatem assequeretur, bonum & malum fecit, vt posset esse virtus: quæ nisi malis agitur, aut vim suam perdet: aut nõ erit omnino. Nam, vt opulentia bonum videatur, acerbitas egestatis facit: & gratiam lucis commendat obscuritas tenebrarum. Valetudinis & sanitatis voluptas ex morbo ac dolore cognoscitur ita bonum sine malo in hac vita esse nõ potest. Et vtrumque, licet contrarium sit, tamen ita coheret: vt alterum si tollas, vtrumque sustuleris. Nam neque bonum comprehendendi, ac percipi potest, sine declinatione, ac fuga mali: nec malum cauere ac vinci sine auxilio comprehensi, ac percepti boni. Necessè igitur fuerat & malum fieri, vt bonum fieret. Et quoniam fas nõ erat, vt à Deo proficisceretur malum (neque enim contra se ipse faciet) illum constituit malorum inuentorem, quem cum faceret, dedit illi ad mala excogitanda ingenium & astutiam: vt in eo esset & voluntas praua, & perfecta nequitia: & ab eo contraria virtutibus suis voluit oriri, eumque secum contendere: vtrum ne, ipse plus bonorum daret, an ille plus malorum. Sed rursus quoniam Deo summo repugna-

ri non potest: bonorum suorum potestatem illi vltori assignauit: quem supra bonum ac perfectum esse diximus. Ita duos ad certamen composuit & instruxit. Sed eorum alterum dilexit, vt bonum filium alterum abdicauit, vt malum. Postea autem multos genuit alios operum suorum ministros quos Greci *αγγελους* nominat: & illos vnius sed repugnantis naturæ, qualis Deorum. Sed pars illa corruptibilis, non vti que statim corrupta est in ortus sui principio: sed post compositum ordinatumque mundum, sicut mox docebitur, à substantiæ celestis vigore peruersa voluntate desciiuit. Ceterum in principio pares vniuersi equa conditione apud Deum fuere: & idcirco angeli omnes, quorum principes erant illi duo. Cum autem Deus ex his duobus alterum bono præposuisset, alterum malo: exorsus est fabricam mundi omnibus his, quos creauerat ministratibus & per certa officia dispositis. † Hæc de origine erroris libro capite. 9. Lactantius. Quæ tamen existimant multi ab aliquo parum pio, quod inuidiam illi faceret, appensa fuisse Firmiano: sic enim (quisquis ille fuit) veris falsa permiscet, sic quedam intricat & illaqueat, perplexitatis ceu quodam dissidio vix coherentibus assertionum capitibus: vt in boni & mali natura explicanda, secum ipse locis multis pugnare videatur: atque hoc maxime loco, quem citavi nuperrime. Quò in ipso quasi vorticoso aliquo mari, natæ mihi visus est estiuans. Quoniam autem quæ excussa typis accuratius esse videbantur exemplaria, nõ eadem sunt serie cõtextus impressa, nec verbis totidem: stellari quadam notula præsignare libuit ea, quæ suspecta mihi sunt visa, & probatori quodam eodice non habebantur. Quæ igitur asterisci duo priores in teriactu suo hinc inde inclusa continent, eiusmodi mihi esse videantur, vt merito expingi debeant: nam neque receptæ fidei aliquo exemplari probantur, & christiana cum fide non bene conueniunt: & profecto sublata de medio si erunt, orationis Lactantij contextum piū magis, candidioremque efficient: & quasi pietatis offendiculo procul abiecto, dictionis continuata series inter se admodum congruit, styli quodam candore mirifico. Iam vero, qui asteriscus tertio loco est à nobis affixus, dum ad suum comparem recta graditur, quæ in medio scripta cõspicit, nec probari recte exemplari aliquo existimat: & eiusdem censet impietatis posse damnari. Sed tamen habet aliquid quod possit

possit vti que sustineri, nempe cum ad extremam est curricula partem peruentum: dum explicare nititur, pars illa, quæ corruptibilis primum in Angelo fuerat, quò sit tempore vitari & corrumpi cepta. Quæ dum contempletur singula, essem & ipse (fateor) eius particeps opinionis: cui video plures assensos: nisi & de natura mali differentem: superiori huic loco de fabrica mundi, quem improbare me dixi: similia in eius confirmationem multa Lactantium alibi afferre deprehendissem. Quæ non magis pijs auribus probari poterunt, quam id quod paulo ante displicere mihi innui. Si quidem hoc ipso loco peccat ille ter & amplius. Primum quod naturam censet aliquam esse mali (vt iam superius ostendi) deinde quia naturæ boni eadem tempore facit equelem: & quod est absurdum maxime ab vno fonte deductam. Quò in ipso videtur sæpe nutare, illaqueatus à se ipso sententiæ perplexitate. Postremo, quoniam ceu necessitate coactum, nobis inducit Deum, vt virtus esse posset, interim mala facientem. Stultè, vt apparet, ratus: sine vitio virtutem penitus nõ posse constare: Quod sextilibri decimo quinto capite etiã probare nititur: dum Stoicorum stultã illam de euellendis affectibus opinionem labefactat. Quò in loco malo ipso de medio sublato, ne virtuti quidem locum vllum posse relinquere, stultissimè opinatur. Sed expẽdam mox CHRISTO auspice singula exactius, nunc quæ dicat audiamus. STOTICI ergo furiosi (ait) hinc enim præcisè exordium est, ne longè retro in hac causa aliquo sumpto principio, mihi ipse fuisse videar obstaculo, qui ea non temperant sed abscindunt, rebusque à natura insitis castrare hominem quodam modo volunt. Quod tale est, quale si velint aut metum detrahère: ceruis, aut venenum anguibus, aut iram feris, aut placiditatem pecudibus. Nam quæ singula mutis animantibus data sunt, ea vero vniuersa homini simul. Quod si, vt medici dicunt, letitiæ affectus in splene est, iræ in felle, libidinis in Iecore, timoris in corde, facilius est interficere animal ipsum, quam ex corpore aliquid euellere: quod est animantis naturam velle mutare. Sed homines prudentes non intelligunt, cum vitia ex homine tollunt: etiã se virtutem tollere, cui soli locum faciunt. Nam si virtus est in medio iræ impetu se ipsum cohibere, ac reprimere, quod negare non possunt: caret ergo virtute quisquis ira caret. Si virtus est;

libidinem corporis continere, virtute careat necesse est, qui libidinem quam temperet, non habet. Si virtus est, cupiditatē ab alieni appetitione frenare: nullam certè virtutem potest habere, qui caret eo, ad quod cohibendum virtutis vsus adhibetur. Vbi ergo vitia non sunt nec virtuti locus est quidem: sicut nec victoriæ quidē, vbi aduersarius nullus est. Ita fit, vt bonum sine malo esse in hac vita non possit. Affectus igitur, quasi vbertas est naturalis animorum. Nam sicut insentes ager, qui est natura fecundus exuberat: sic animus incultus, vitijs sua sponte inualecentibus, velut spinis obducitur. Sed cum verus cultor accesserit, statim cedentibus vitijs, fruges virtutis oriuntur. Deus itaque cum hominem primum fingeret, mirabili prouidentia ingenauit ei prius istas animi commotiones, vt posset capere virtutem, licet terra culturam: posuitque materiam vitiorum in affectibus, virtutis in vitijs. Quæ profecto, aut nulla erit, aut in vsu esse non poterit, si desint ea, per quæ vis eius aut apparet, aut constat. Sed necesse est, leuiter hæc perstringam: vt ad alia quoque transuolem, quæ ab illo in hanc sententiã non magis sapienter sunt dicta. Quæ cum contempletur animo, subit illud statim, paucis cõcessum esse, omnibus horis sapere. Sed spectemus huius generis, quæ ab hoc dicta sint reliqua. Is enim de diuino premio libro, capite quinto sic loquitur. Neque nunc aliquis eò confugiat, vt dicat ad ipsius culpam pertinere, qui & bonum instituit & malum. Cur enim malum voluit esse, si id odio habet? Cur non bonum tantum fecit, vt nemo peccaret, nemo faceret malum? Quamquam hoc in omnibus ferè prioribus libris docuerim, & id iam superius, quam vis leuiter attigerim: tamen subinde admonendum est, quia omnis ratio in eo posita est. Nulla enim virtus esse poterat, nisi diuersa fecisset. Nec omnino apparere vis boni potest, nisi ex mali comparatione. Adeo malum nihil aliud est, quam boni interpretatio. Sublato igitur malo: etiam bonum tolli necesse est. Si læuam manum, aut pedem amputaueris, nec corpus erit integrum: nec vita ipsa constabit. Adeo ad compagem corporis temperandam aptissimè cum dextris sinistra iunguntur. Item si pares calculos feceris, nemo ludet. Si vnum colorem circo dederis, nemo spectandum putabit: sublata omni Circensium voluptate. Quos profecto qui prius instituit, amator vnius coloris fuit: sed alterum ei, quali

emulum posuit, ut posset esse certamen: & aliqua in spectaculo gratia. Sic Deus cum bonum constitueret, cum virtutem daret, statuit etiam diuersa cum quibus illa confligerent. Si desit hostis & pugna, nulla victoria est. Tolle certamen, ne virtus quidem quicquam est. Quam multa sunt hominum inter se, & quam varijs artibus instituta certamina? Nemo tamen fortior, velocior, praestantior haberetur: si aduersarium, cum quo contenderet, non haberet. Vnde autem abest victoria, abesse hinc & gloriam simul, & praemium necesse est. Vt igitur virtutem ipsam exercitatione assidua roboraret, eamque faceret de malorum conflictatione perfectam, vtrumque simul dedit quia vtrumque sine altero retinere vim suam non potest. Ergo diuersitas est, cui omnis ratio veritatis innititur. Non me praeterit, quid hoc loco à peritioribus possit opponi. Si bonum sine malo esse non potest: quomodo primum hominem dicis ante offensum Deum in solo bono fuisse? Aut postea in solo bono futurum? Discutienda nobis haec questio est, quod in prioribus libris praetermissi: ut hic implerem. Diximus superius ex elementis repugnantibus hominis constare naturam. Corpus enim, quae terra est, comprehensibile est: temporale, brutum, atque tenebrosum est. Anima vero, quia de caelo est tenuis, & eterna, sublimis, illustris est. Quae quia inter se contraria sunt, necesse est, hominem & bono, & malo esse subiectum. Animae adscribitur bonum, quia dissolubilis est: corpori malum, quia fragile est. Quoniam igitur sociata & coniuncta sunt corpus & anima: quae bonum & malum cohaereat necesse est: nec separari alterutro possunt, nisi cum illa separata sunt. Denique boni malique notitia simul homini primo data est: quae percepta, statim de loco sancto pulsus est: in quo malum non est. Vbi cum esset in bono tantum, id ipsum bonum esse ignorabat. Postquam vero accepit boni malique intelligentiam, iam nefas erat, eum in beatitudinis loco morari. Relegatusque est in hunc communem orbem, ut ea vtraque simul experiretur: quorum naturam pariter agnouerat. Apparet ergo idcirco datam esse homini sapientiam, ut bonum discernat à malo: ut ab incommodis comoda, ab inutilibus vtilia distinguat: ut habeat iudicium, & considerantiam: quid cauere, quid appetere, quid fugere, quid sequi debeat. Sapientia igitur constare sine malo non potest. Vixitque ille princeps generis

humani, quamdiu in solo bono fuit, velut infans, boni ac mali nescius. At enim postea hominem necesse est & sapientem esse, & sine vlllo malo beatum. Sed id fieri non potest, quamdiu anima domicilio corporis induta est. Cum vero factum fuerit corporis atque animae dissidium. Tunc malum à bono separabitur. Et sicut corpus interit, anima manet: ita malum interibit, & bonum permanebit. Tunc homo accepto immortalitatis indumento, erit sapiens, & expertus sicut Deus. Qui ergo vult nos in bono esse tantum, id potissimum desiderat, ut sine corpore viuamus, in quo est malum. Quod si tollatur, aut sapientia homini (ut dixi) aut corpus adimetur: Sapientia, ut ignoret malum: corpus, ut non sentiat. Nunc autem cum homo & sapientia sit instructus, ut sciat, vtrumque pariter in hac vita Deus esse voluit, ut ratio virtutis sapientiaeque constaret. Posuit itaque hominem inter vtrumque medium: ut haberet licentiam vel mali, vel boni sequendi: Sed malo admiscuit apparentiam quaedam bona, id est varias ac delectabiles suauitates: ut earum illecebris induceret hominem ad latens malum: bono autem admiscuit apparentiam quaedam mala: id est frummas, & miseriae, & labores; quorum asperitate, & molestia offensus animus refugeret à bono latenti. Hinc ergo sapientiae officium desideratur: ut plus mente videamus quam corpore: quod pauci admodum facere possunt: quia & virtus difficilis ac rara est: & voluptas communis, & publica. Ita necesse est sapientem, pro stulto haberi, qui dum appetit bona quae non cernuntur, dimittit à manibus quae videntur: & dum vitat mala, quae non aspiciuntur: incurrit in mala, quae ante oculos sunt. Quod accidit nobis, cum neque cruciatum, neque mortem pro fide recusamus: quando ad summum nefas compellimur: ut prodita fide, atque abnegato vero Deo, dijs mortuis, mortiferisque libemur. Haec ratio est, cur hominem Deus & mortalem fecerit, & malis subiecerit: licet ipsius causa mundum edificasset: scilicet ut virtutem caperet & ei virtus sua immortalitatem daret. Virtus autem, sicut ostendimus, veri Dei cultus est. Haec ille haecenus.

Quae nimirum omnia, eò nempe redeunt, ut doceat malorum fabricam idcirco in terras inductam à Deo rerum opifice, ut constare virtus posset. Nulla (inquit) esse poterat, nisi diuersa fecisset. Itaque & sapientiae rationem adimit si contrarijs vita careat, quod sit

fit in delectu rerum vsquequaque illa posita. Vt enim illam discerniculo rerum praeficit: sic virtutem ipsam non probari solum: sed vult constare per mala. Quid? quod dissolutum iri hominem censet, si quis è contubernio malorum dissociare vitam pergat? Vt virtutis in anima: sic vitij in corpore docens sitam efferationem. Verum videamus etiam de ira Dei capite quid de hac materia sentiat. Ante omnia (inquit) diuersitatem esse voluit: ideoque vulgo non aperuit veritatem: sed eam paucissimus reuelauit: quae diuersitas omne arcanum mundi continet. Haec est enim quae faciat virtutem: quae scilicet sine ipsa non modo non esse, sed ne apparere quidem posset. Quia virtus esse non poterit, nisi fuerit compar aliquis, in quo superando vim suam, vel exerceat, vel ostendat. Nam ut victoria constare sine aduersario non potest: sic nec virtus quidem ipsa sine hoste. Ita quoniam virtutem dedit homini, statuit ei è contrario inimicum: ne virtus otio torpescens naturam suam perderet: cuius omnis ratio in eo est, ut concussa & labefacta firmentur: nec aliter ad summum fastigium possit venire nisi prudenti manu semper agitata, se ad salutem suam dimicandi tenore fundauerit. Noluit enim Deus hominem ad immortalem illam beatitudine in delicato itinere peruenire. Daturus ergo virtutem, dedit hostem prius: qui animis hominum cupiditates, & vitia immitteret: qui esset author errorum, malorumque omnium machinator. Vt quoniam Deus hominem ad vitam vocat: ille contra, ut rapiat & traducat ad mortem.

Vides ne varietatis hominem praetextu deceptum, ceu tempestatis aliquo fluctu ac procella compulsus illuc non semel adigi, ut à Deo mala dicitur? Etenim quid dici potest absurdius, quam à bonorum fonte Deo, à quo mali nihil potest oriri: virtutis nobis hostem datum, & tanquam emissarium iniectum, qui reluctantes tandem planeque inuitos nos ad mala propelleret? Quod ut cogitare possit stultus; credere profecto, nisi impius nemo poterit. Siquidem Diabolum ipsum in ortu sui principio, Angelum à Deo constat fuisse creatum. Eumque mox insolentia turpissimi factus, conditoris sui, ac creationis oblitum: auersum à Deo statione sua deferta, caelestis militiae ordine motum, ac caelo exturbatum, diabolum esse coepisse. Statimque infelicitatis suae clade cognita & intellecta ruina in authorem suum pristinum,

saeva arma parasse. Cumque se tanto dissimilem tantoque minorem, & viribus imparè, vniuersae naturae auctori mali nihil moliri posse conspiceret: acerbitatis suae virus in hominem (quem aliquando suum in locum suffectum iri praesensione quadam olfecerat) conuertere statuisse. Sicque tandem, ea altius plaga animo impacta, exitij atque interitus passim laqueis iniectis vniuersum genus hominum aggredi dolis tentasse: & malorum genus omne propter inuidiam ad expugnationem ipsorum facile excogitauisse. Infidiatur itaque vniuersis, sed eos, quorum pectora conditore omnium vel miserè non intellecto, vel abnegato turpiter, tetra caligine sepelit: errore impedit, stultitia obruit, tenebris circumfudit, nequis possit ad diuini nominis peruenire notitiam. Quo in vno & sapientiae humanae summa continentur: & immortalitatis ac perpetuae vitae ratio omnis est posita. Eos autem, qui Deum sciunt dolis & astutia aggreditur, ut cupiditate ac libidine irretiat, ac peccati blandimentis deprauatos impellat ad mortem. Vel si dolo nihil profecerit, violentia etiam deijcere conatur. Denique tentat omnia, ne & videndi & fruendi dei (qui vnus est à summo rerum opifice finis homini constitutus) beneficio ac dignitate fruatur. Atque ita non malefaciendi arte instructus à Deo (quod profectò sit nefas atque impium cogitare) sed primigeniae peruersione naturae ac malignitate ingenij (quam est praeuaricatione sortitus, & humani generis odio inuidiae morbo exastuatus, atque impatientia doloris ad Iustitiae opera labefactanda insurgit alacer: ne scilicet aspiremus eò, vnde ingratus caecusque mentis furore correptus: ac fortis oblitus, temerè insolens animo; decidit ipse. Sed de hoc haecenus.

ATTENDAMVS igitur quid libri huius cap. decimo quinto, paulo dixerit ante. Sic enim loquitur. Hinc fortasse querat aliquis, vnde ad hominem peccata peruenierint: aut quae prauitas diuini instituti regulam ad peiora detorserit, ut cum sit ad iustitiam genitus, opera tamen efficiat iniusta? Iam superius explanauimus, simul deum proposuisse bonum ac malum: & bonum quidem diligere, ac malum quod huic repugnat, odisse. Sed ideo malum permisit, ut & bonum emicaret: quod alterum sine altero (sicut saepe docui) intelligimus non posse constare. Denique ipsum mundum ex duobus elementis repugnantibus, & inuicem copulatis esse con-

cretum

cretum: igneo & humido. Nec potuisse lucē fieri, nisi & tenebræ fuissent: quia nec superum potest esse sine infero: nec oriens sine occidente, nec calidum sine frigido, nec molle sine duro. Sic & nos ex duobus eque repugnantibus compacti fumus, anima & corpore: quorum alterum cælo adscribitur, quia tenue est & intractabile: alterum terræ, quia comprehensibile est. Alterum solidum & æternum est: alterum fragile atq; mortale. Ergo alteri bonum adhæret, alteri malum: alteri lux, vita, Iustitia: alteri tenebræ, mors, iniustitia. Hinc extitit in hominibus naturæ suæ deprauatio, vt esset necesse constitui legem: qua possent & vitia prohiberi, & virtutis officia imperari. Cum igitur sint in rebus humanis bona, & mala, quorum rationem declarauit: necesse est ad vtramq; partem moueri Deum, & ad gratiam cum iusta fieri videt: & ad iram cum cernit iniusta. Hæc ille.

A T E G O ex orationis tam illustri principio de totius mali origine atq; ratione habiturū me esse ab homine boni ac certi aliquid, sine dubio rebar: cum esse finito capite non tantum mihi lucis allatum: quantum animo nubis obductum ex confusa dictione comperi. Cœpi igitur opinari quando de ipso fonte mali appositisimo in loco author verbum non fecerat, sermonis id paulo ante initio clarè pollicitus, quamuis graphicè idē alibi casum depinxerit hominis, vim tamen & causam malorum non ad vnguem cognouisse. Vnde in libro de ira Dei. 13. capite ait, & bona & mala à Deo, iporum causa hominum constituta fuisse salubriter. Perinde quasi quod substantiæ omnis est expers, in præstabili naturæ officio, vel omnino partem occupet, vel essentiæ aliquid habeat. Verum ipsum iam audiamus sua sic orationis fila texentem.

S E D Academici contra Stoicos differentes solent quærere. Cur, si Deus omnia hominum causa fecerit, etiam multa contraria, & inimica, & pestifera nobis reperiantur tam in mari quam in terra? Quod Stoici veritatem non respiciētes eneptrissimè repulerūt. Aiunt enim multa esse in gignentibus, & in numero animalium, quorum lateat vtilitas, sed eam processu temporum inueniri. Sicut iam plura prioribus sæculis incognita, necessitas & vsus inuenerit. Quæ tandem vtilitas potest in muribus, in blattis, in serpentibus reperiri? Quæ homini molesta, & perniciosa sunt? An medicina in his aliqua latet? Quæ

si est, inuenietur aliquando, nempe aduersus mala: cum id illi querantur, esse omnino malum. Viperam ferunt exustam, in cineremq; dilapsam mederi eiusdem bestię mor sui. Quanto melius fuerat eam prorsus non esse, quam remedium contra se ab ipsa desiderari! Breuius igitur ac verius respondere potuerunt in hunc modum. Deus cum formasset hominem veluti simulacrum suum: quod erat diuini officij summum, inspirauit ei sapientiam foli, vt omnia imperio ac ditioni suæ subiugaret: omnibusq; mundi commodis vteretur. Proposuit tamen ei & bona & mala, quia sapientiam dedit: cuius omnis ratio in discernendis malis ac bonis posita est. Non potest enim quisquam eligere meliora, & scire quid bonum sit, nisi sciat simul reiicere, ac vitare quæ mala sunt. Iunicem enim alterutrum connexa sunt: vt sublato alterutro, vtrumq; tolli sit necesse. Propositis igitur bonis, malisq; , tunc demū opus suum peragit sapientia: & quidem bonum appetit ad vtilitatem, malum reiicit ad salutem. Ergo sicut bona innum erabilia data sunt homini, quibus frui posset: sic etiam mala, quæ caueret. Nam si malum nullum sit periculumque, nihil deniq; quod lædere hominem possit: tollitur omnis materia sapientiæ: nec erit homini necessaria. Positis enim tantummodo in cōspectu bonis, quid opus est cogitatione, intellectu, scientia, ratione? Quocumque porrexit manum, id naturæ aptum, & commodum sit: vt si quis velit apparatusimam cœnam infantibus, qui nondum sapiant, apponere. Vtiq; id appetent singuli, quod vnumquemque aut impetus, aut fames, aut etiam casus attraxerit: & quicquid sumpserint, id illis erit vtile, ac salubre. Quid igitur nocebit, eos, sicuti sunt, permanere: ac semper infantes, ac nescios esse rerū? Si autem admisceas vel amara: vel inutilia, vel etiam venenata, decipiuntur vtiq; per ignorantiam boni & mali: nisi accedat his sapientia per quam habeant malorum reiectionem, bonorumque delectum. Vides ergo, magis propter mala opus nobis esse sapientia: quæ nisi fuisset proposita, rationale animal non essemus. Quod si hæc ratio vera est, quam Stoici nullo modo videre potuerunt, dissoluitur etiam argumentum illud Epicuri. Deus (inquit) aut vult tollere mala, & non potest: aut potest, & non vult: aut neque vult; neque potest: aut & vult: & potest. Si vult & non potest: imbecillus est, quod in Deum non cadit. Si potest & non vult, in-

uidus:

uidus: quod eque alienum à Deo. Si neque vult, neque potest: & inuidus & imbecillus est: ideoque neque Deus. Si vult, & potest: quod solum Deo conuenit, vnde ergo sunt mala, aut cur illa non tollit? Scio plerumque philosophorum; qui prouidentiam defendunt, hoc argumento perturbari solere, & inuitos penè adigi, vt Deum nihil curare fateantur. Quod maxime querit Epicurus: sed nos ratione perspecta, formidolosum hoc argumentum facile dissoluimus. Deus enim potest quicquid velit; & imbecillitas vel inuidia in Deo nulla est: potest igitur mala tollere, sed non vult: nec ideo tamen inuidus: idcirco enim non tollit, quia & sapientiam (sicut doctui) simul tribuit: & plus boni ac iucunditatis in sapientia, quam in malis molestiæ. Sapientia etiam facit, vt etiam Deum agnoscamus: & per eam cognitionem immortalitatem assequamur: quod est summum bonum. Ita nisi prius malum agnouerimus, nec bonum poterimus agnoscere. Sed hoc non vidit Epicurus, nec alius quisquam: si tollantur mala, tolli pariter sapientiam: nec vlla in homine virtutis remanere vestigia: cuius ratio sustinenda & superanda malorum acerbitate consistit. Itaque propter exiguum compendium sublato malorum: maximo, & vero, & proprio nobis bono: caremus. Constat igitur, omnia propter hominē proposita: tam mala, quam etiam bona. Hæc ille. **V I D E S T O I C I T V R**, licet multa nec rusticè nec in diserte locis his omnibus colligat, tamen in illam tandem partem propèdere, vt à Deo mala asserat. Quod profectò est valde mirandum: cum quæ sit ratio veritatis in boni atque mali origine, minimè ipsum lateat. Nam cum sexto diuinarum institutionum libro, capite quinto. Virtutem in boni atque mali scientia non esse positā acutè differuisset contra Caij Lucilij Aruncij hominis potestatem satyrici versus, quos Cicero sequutus est, Stoicum æmulatus Panætii, suos illos insignes de Officijs ad filium libros scripsit, proximo statim capite declarat: Vnde orta bona sint, & à quo etiam fonte mala proflu xerint. Sed post isthuc ibo, nunc Lucilij ver sus videamus.

Virtus, Albine, est, pretium persoluerè verum,

Quæ inuersamur, quæ viuimus rebus adesse.

Virtus est homini, scire id, quod quæque habeat res.

Virtus scire homini rectum, vile, quid sit honestum.

Quæ bona, quæ mala item, quid inutile, turpe, inhonestum.

Virtus, qua vendæ finem rei scire, modumque

Virtus, diuitijs pretium persoluerè posse.

Virtus, id dare, quod re ipsa debetur honori:

hostem esse atq; inimicum hominum morumque malorum.

Contra defensorem hominum, morumque, bonorum. Nos magnificerè, his bene velle, his viuere amicis.

Commōda prætere patriæ sibi prima putare,

Deinde parentum, tertiam postremaque nostram.

Hæc Lucilius eleganter sanè, nimisq; spèdit: sed tamè errat alicubi. Non enim moralis virtutis vis in notione tantū est posita, sed in actione potius: Estque ideo grande nefas, si à malitia non declines, cum facti turpitudinem cernas. Quid enim habet pulchri, quæ honesta sunt cognoscere: si à bene cognitis, praua aliqua animi affectione impeditus, vel malitia detentus mentem auertas? De industria; tibi ipse defectionem in re præclaramolitus, vitæ studia cuncta alio prauè despectas; voluntatisque aliorum adaptans vela distendas, quam quod sanctè tuum cursum generosus mentis ardor, atq; animi conscientia direxerit? Igitur (iudicio meo) quod Lucilius ait.

Virtus est homini, scire id, quod quæque habeat res.

Ita demum verum putabitur; scientiæ si comes accesserit.

Pretium persoluerè verum

Quæ inuersamur, quæ viuimus rebus adesse.

Tunc enim virtus animi Iustitiaque verè floret, cum ad libram rationis; examēque iudicij, rectè sunt cuncta dimensa: estque suus rebus, pro illarum dignitate iustus valor à cunctis atq; premium persolutum. Vnde inclutum illud iam summè vigebit,

Virtus diuitijs pretium persoluerè posse:

Virtus, id dare (quod re ipsa debetur) honori:

Quod qui facere recusauit; eò magis est peccare credendus, quò minus id quod omisit, esse rectum ignorauit. Quo sanè nomine libidinoso amore flagrantés vel maxime culpantur: qui sua peruidentes mala: deque vi morbi ipsius, quò premuntur, prudētè multa ac facundè differentes; affectui succumbunt noxio. Quæ salutaris quodā ductu nere fila cœperant (mollitiæ animi praua victi) in exitia sua tandem turpiter succidentés. Testis Sidonia Dido illa Maronis, quæ Æneæ viso amoris sæua percitā face, stimulos parum castos (de pudicitia sanctè disputas) etiam imprecatione dira & pudoris obiectu graui coercere se atq; obiurgare ausa, cæcō artubus regnante Deo, frustra conatur auer-

tere.

tere. Ait nanque.
 Anna (fatebor enim) mise ri post fata Sichæi
 Coniugis, & sparsos fraterna cæde penates:
 Solus hic inflexit sensus, animumq; labantem
 Impulit agnosco veteris vestigia flammæ.
 Sed mihi vel Tellus optem prius ima dehiscat,
 Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad um-
 bras,

Pallentes umbras Erebi, noctemq; profundam
 Ante pudor, quam te violens, aut tua iura resolu-
 nam.

Vim hæc cladis per sentit suæ: quanti que
 sit pudoris fama estimanda, satis innuit: que
 horribilæ imprecatione mortis, perire mi-
 ferè mauult potius, quam pudicitia læsa, vi-
 ta frui. Magnificè sanè oratio, virgin eoq; pu-
 dore, & regali genere digna! Sed quid verba
 vana proficiunt, degeneri si ad extremum affe-
 ctioni, victo pudore, succumbas? Verum sit
 mihi de Didone hæc dixisse hæctenus: cuius
 in moribus Maroniano carmini assentiens,
 multa est improbè fama mentita. Adeo vt
 mendacissima poelæ error, opinione falsa
 hominum confirmatus, audacter nimis ve-
 ritatè contempna, iniquè contra ipsam (quæ
 fuisse casta fertur) constituisse ius publicè,
 penè videatur. Quare, Ehisq; Manes nulla ip-
 se iniuria tali sollicitans, necesse est hinc aliò
 transuolem: vbi parum castum apud animi
 impotentia solutioris affectus (nullo tempe-
 stiuè rationis fræno coercita) permessa est
 præter fas vagari liberius. Quo in loco vna
 nobis erit adducenda Medea, que licet gene-
 rosam, forte que primum huic sit furori pe-
 ctus opponere ausa; postremo tamè vi mor-
 bi victa, quæ saniora probat, vitæ consilia res-
 puit; & pudicitia cum ipsa paterni imperij,
 fideiq; oblita; cuius ab aspectu exitiales ani-
 mo amoris modò flammæ ebiberat, huius
 quam patris incolumitatem animi & gloriã
 optat in maius erescere. Argumentatur ita-
 que (dum vim morbi conatur expellere) ve-
 ritatè que in partem acutè multa. Sed cõcep-
 ta semel Amoris vesani rabie, quam in suum
 auidè præceps exitium ruat, consilij sani ra-
 tiunculas auersata: ipse, qui impotentis ani-
 mi illius & dicta & facta cuncta accuratè cõ-
 scripsit Ouidius, suo id nobis iam carmine
 pandat.

Concipit interea validos Aetias ignes,
 Et luctatã diu, postquam ratione furorem
 Vincere non poterat, frustra Medea repugnat:
 Nescio quis Deus obstat ait: mirumq; quid hoc est
 An aliquid certè simile huic, quod amare vocatur.
 Nam cur iussa patris nimium mihi dura videntur?

Sunt quoq; dura nimis. Cur quem modo deniq; vidi
 Ne pereat, timeo? Quæ tanti causa timoris?
 Excute virgineo conceptas pectore flammæ,
 Si potes infelix. Si possem, sanior essem:
 Sed trahit inuitam noua vis, aliudq; Cupido,
 Mens aliud suadet: Video meliora, proboq;
 Deteriora sequor.

Boni igitur mali que scientia vana est, ni
 præstantiora que nouit, amplecti qui faciat,
 præsto ad sit animi generosus affectus. Non
 enim vera virtus est, scire quæ optima sunt,
 nisi cognitis vitare. Merito igitur in Catone
 Maiore vitiosa huius ac perniciosæ causa sci-
 entia Atheniensium facta Cicero reprehendit
 dicens, Athenienses scire quæ recta essent:
 sed facere nolle. Quem haud iniuria mor-
 bum; vitæ hominum exitiosum maximè, ar-
 bitratus est Sophocles: atq; hoc quidem ge-
 nere hominum stomachatus, vehementer-
 que offensus poeta Pacuuius, belle profecto
 ait.

Odi homines ignaua opera, & philosopha senten-
 tia.

Næ ille & rectè: Siquidem corruptum
 apud animum; magnificè licet sumpta, ina-
 ne est tamen actionis præludium; Oratio.
 Præclare igitur Lactantius. Dixi quod erat
 primum scientiam boni non esse virtutem:
 deinde, quid sit virtus, & in quo sit. Sequi-
 tur, vt id quoq; ipsum, quid sit bonum & ma-
 lum: nescisse philosophos breuiter ostendam:
 quod penè declaratum est lib. 3. cum de sum-
 mo bono disputarem: Qui autem quid esset
 summum bonum nescierunt, & in ceteris
 bonis, malisve, que summa non sunt, erra-
 uerint necesse est. Quod non potest vero iu-
 dicio examinare, qui fontem ipsum non te-
 net, vnde illa descendunt. Fons autem bo-
 norum Deus est: malorum vero ille scilicet
 diuini nominis semper inimicus: de quo sa-
 pe diximus. Ab his duobus principijs bona
 malaq; oriuntur. Quæ veniunt à Deo hanc
 habent rationem, vt immortalitatem parèt:
 quod est summum bonum. Quæ autem ab
 illo altero, id habent officium, vt celestib;
 auocatum, terrenisq; demersum ad pœnam
 interficiant sempiternam: quod est summum
 malum. Nò igitur dubium est, quin illi om-
 nes, quid esset bonum & malum ignorave-
 rint: qui nec Deum, nec aduersarium eius
 scierint. Hæc ille planè diuinitus. Atq; vtinã
 partè nulla, perplexitate quadam sententia;
 ceu vertigine correptus, vitiosè nutare cœ-
 pisset. Specioso enim hoc iactò fundamen-
 to, ex quo fonte bona defluunt, oriri mala
 non

non poterunt. Quis enim errorem non vi-
 deat, si quis id fieri posse, temerè tentet affe-
 rere.

IGITUR malorum si diabolum authorem
 ais Lactanti: quomodo vtrumq; à Deo dicis
 effectum? & ipsorum gratia hominum salu-
 briter constitutum? Pergis pugnantiæ secum
 frontibus aduersis componere: vt qui bono
 rum verè solus sit author: idem & malorum
 pariter sit effector habendus: quod profus
 absurdum est & recti nulla ratione feren-
 dum? Sed quantum contrarium sibi, hicq;
 planè herentem hominè teneam: pergamus
 tamè ad reliqua, cœptaq; ipsa finiam? Quid?
 quod ex ipsa natura rerum, que multiplici va-
 rietate distincta à prudentissimo artifice ita
 temperata est, vt ex eius tanquam intestino
 bello & obuersario motu, iuxta sui cuiusq;
 generis speciem mirificè pacatus constet ac
 germinet fructus, compagem pariter corpo-
 ris nostri dimetiens, ne opificium quidem
 eius posse constare censet, virtutemve vllã
 subsistere: si in mudo mala non sint? Ita qua-
 si membrum ipsius aliquid videatur, con-
 genitam nobis ducit esse malitiã: quod pro-
 fecto est longè aliter. Nisi enim humani ille
 generis princeps (qui nostræ huius tantæ ca-
 lamitatis fuit author, & assidue quo premi-
 mur vsque, omnis laboris fontis) diuinã esset
 legem transgressus contra summi Dei inter-
 dictum nobilem attingens arborem, quæ &
 mali erat & boni scientiam complexa, non
 nos pannis obstita egèstas premeret, nò asper
 dolor adiret, non luctus acerbis conficeret:
 non curæ infomes: non violenta fames:
 nò egra & vicina morti senectus, tardum ac
 debilem gressum scipione fulciret: non ip-
 sa tandem hominem consumeret mors;
 intercepta subito multarum rerum spe; &
 inani omni præcepto vitæ consilio. Quodq;
 est longe omnium & grauissimum & miser-
 rimum, non horribilis Mars: non opum va-
 fana cupido: non scelus infandum, & iniu-
 riarum ardens libido, quæ humanum genus pe-
 stilentissimè peruasit, primigeniæ illius ac
 beatæ vitæ imaginem dolo demonis distur-
 basset, lachrymabilem hunc statum, tristem-
 q; formam inducens. Quo magis miror, cū
 hæc non ignoret, in ea profus Lactantium
 esse opinionem, vt existimet alicuius nobis
 mali esse Deum authorem. Cum præsertim
 Aquinas Thomas, Aurelius Augustinus &
 Basilus Magnus, sanctitate viri eximij, atq;
 in omni honesta sciencia exercitatissimi, pro
 sua quisq; virili, id fieri posse inficentur, à

cuius rei veritate, cum quãdoq; non abhor-
 reat (vt paulo ante eius verbis à nobis est pa-
 tefactum) nesciò tamen quonam fato Lactã-
 tius à se desciscat, sententiæ suæ ipsius per-
 plexitate detentus. Sed audiamus inquam
 iam reliqua.

RESPONDENDUM est hoc loco philoso-
 phis (inquit) maximeque Ciceroni (qui ait)
 cur omnia nostri causa cum faceret, tantam
 vim natricum, viperarumq; fecerit? Cur tam
 multa pestifera, terræ mariq; disperferit? In-
 gens ad disputandum locus est: sed vt in trã-
 cursu breuiter stringendus est. Quoniã ho-
 mo ex rebus diuersis ac repugnantibus con-
 figuratus est, animo & corpore: id est cœlo
 atq; terra, tenui & comprehensibili, æternò
 ac temporali: sensibili atq; bruto: luce præ-
 dito atq; tenebroso: ipsa ratio ac necessitas
 exigebat, & bona homini proponi, & mala.
 Bona, quibus vtatur: mala, que vitet & ca-
 ueat. Idcirco enim data est illi sapientia, vt
 cognita bonorum malorumq; naturã in ap-
 petendis bonis, malisq; declinandis vim suæ
 rationis exerceat. Nam cetera animãtia, qui-
 bus sapientia data non est, munita indumen-
 tis naturalibus & armata sunt: homini autè
 pro his omnibus (quod erat præcipuum) ra-
 tionem dedit solam. Itaq; nudum formauit
 & inermem, vt eum sapientia muniret & re-
 geret. Munimenta & ornamenta eius non
 foris sed intus: non in corpore sed in corde
 constituit. Nisi ergo essent mala quæ caue-
 ret, que à bonis, vtilibusq; distingueret: non
 esset ei sapientia necessaria. Sciat ergo Marcus
 Tullius, aut ideo homini datam esse ratio-
 nem, vt & pisces caperet vsus sui gratia, &
 natricem viperasq; vitaret salutis suæ causa,
 aut idcirco mala ei, bonaq; proposita, quia
 sapientiam acciperat: cuius vis omnis in dis-
 cernendis bonis, malisq; versatur. Magna
 igitur & recta & admirabilis est vis, & ratio,
 & potestas hominis: propter quem mundum
 ipsum, & vniuersã, quæcumq; sunt Deus fe-
 cit! Tantumq; illi honoris habuit, vt eum præ-
 ficeret vniuersis: quoniam solus poterat dei
 opera mirari!

SEMPER igitur eò videtur propendere, vt
 à Deo mala sint. Atq; ideo. 3. de Dei ira ca-
 pite non iam dissimulanter, sed aperte quid
 sentiret exprompsit. Ait nanq;. Cum autem
 videamus non modo mala esse in rebus hu-
 manis, sed etiam bona: vtique; si Deus nò est,
 authorem esse alterum necesse est, qui con-
 trariã Deo faciat, & det nobis bona. Si est,
 quò nomine appellandus est? Aut cur nobis,
 qui

qui malefaciat notior est, quam ille, qui bene? Si autem nihil esse potest præter Deum: absurdum est & vanum, diuinam putare potestatem (qua nihil est maius nihil melius) nocere posse prodesse non posse. Quibus ille verbis (nisi & iam nunc fallor) manifestè vult illud sentire: vt bonorum sic & malorum rationem à Deo esse profectam. Ac, ne confectandis hinc inde locis defatiger vsq; (neq; enim his modo in hac ille causa dicendi modum facit) extremo iam in calce perorationis instar, locum vnum appendam, qui licet sub persona *diuini*, *quod ab illo* sit confectus, dubitandi tamen, meo quidem iudicio, rationem arguit, atque adeo summam continet. Epithomes enim 9. capite qui liber est *diuini*, ad hanc sententiam loquitur: Cōsideremus igitur, quæ ratio fuerit huius tantum, tamque immensi operis fabricandi. Fecit Deus mundum (sicut Plato existimauit) sed cur fecit, non ostendit. Quia bonus, inquit, & inuidens nulli, fecit quæ bona sunt. Atquæ videmus in rerum natura & bona esse & mala: potest ergo existere peruersus aliquis, qualis fuerit *diuini* ille Theodorus, & Platoni respondere: imo, quia malus est, fecit quæ mala sunt. Quo modo illum redarguet? Si, quæ bona sunt Deus fecit: vnde igitur tanta mala eruperunt? Quæ plerumque etiam bonis præualent. In materia (inquit) continebatur. Bona igitur & mala, aut nihil fecit Deus. Si bona tantum fecit, æterniora sunt mala quæ facta non sunt, quam bona, quæ habuerunt exordium. Finem igitur habebunt quæ aliquando cœperunt, & permanebunt, quæ semper fuerunt. Mala igitur potiora sunt: si autem potiora esse non possunt, ne æterniora quidem possunt. Ergo aut vtraque semper fuerunt, & Deus ociosus: aut vtraque ex vno fonte fluxerunt. Est enim conueniens, vt Deus omnia fecerit, potius quam nihil. Ergo, secundum sententiam Platonis, ideo Deus & bonus est, quia bona fecit: & malus, quia mala. Quod si fieri non potest, apparet, non ideo factum mundum esse, quia mundus bonus est. Sed haud est necesse plura persequi: est enim & Firmianus ipse præsto, atque adeo locus in promptu.

O LACTANTI si osoris Dei atque hominum tam temerariam vocem pertimescis! si tam sacrilegam hominis vereris ipse sententiam: cur summi ac præpotentis Dei orbatæ patrocínio causæ, ac sine legitimo tanquam aduocato aliquo summè periclitanti non statim occurras, opemque sedulus fers? ne impie-

tatis rabies impunitatis spè pestilenti in morbo nacta, latius serpat in omnes, obuia quæque; prosternens: & misera tabe deuastrans? an scilicet, te authore, quæ libeat cuncta, licitum erit obijcere, & minime obiecta dissoluere? Atqui flagitium est, quod obiectum semel, diluere rectè, infirmare vere, & subuertere commodè possis: ad exitium velle manare. Est enim profecto fas, quæ impiè dicta sentias, cum aliter eradicare extirpareque; illa nequeas, saltem qualicumque; conatu extenuare, tabificum virus eneruans, oratione, maledicto: aut si iam vtriusque rei arte careas, vel ipso vultu: qui in re tam indigna: se uisus, immitis, asper, horrificus, trux, non adesse non poterit.

H I F E R E loci sunt, qui mihi ex Lactantio sunt visi à Deo mala esse, maximè velle probare: quos eo citavi animo, ne quis veritatis expers, & totius huius nostræ planè rationis ignarus: in eos fortè incurres offendere posses incautus. Cuius nimirum animo, si à me allata superius sanitatis exiguam opem subministrasse: vel remedium curationis aptæ nullum etiam attulisse videbuntur: is, si eximios illos doctores (quorum memini paulo ante) in hac causa afficet sibi patronos, vt omni morbi ab animo procul expulsa, sanitatis actutum itucundo, dulci que adeo potietur fructu, fontes limpidissimos nactus vnde veritatis possit sitim extinguere, tota mente luce diffusa. Ac ne quis (quod deprecatus sum antea) maledicendi aliquo turpi consilio, vtque; viro tanto honoris quidpiam velim esse præceptum, sentire me non bene de eius existimet animo, Statim illud in Synephræbis exclamare mihi iam libet.

Proh Deum! popularium omnium adolescentium Clamo, postulo, obsecro, oro, ploro, atque imploro fidem!

non leui, inaniq; de re (quod stomachatur ille) edè In ciuitate flagitia capitalia:

Ab amico amanti argentum accipere meretricis Non vult!

Sed vt adsint, cognoscant: intelligat pietatis, religionis, sanctitatis propugnatorè acerrimū: & omnipotentis dei cultorè pientissimū, me semper duxisse Lactantiū. Nec vero meę huic sententię obstat, quod in ipsa Christianæ pietatis schola, quam diuinarum institutionum accuratè libris editis, ab ethnicorum vana persuasione diligenter est tutatus: specie recti quandoque; videatur esse deceptus. Licet enim veritatis vsque; quæque; non collimet scopum: aberrat attamen illo animo,

mo, vt imprudentia non malitia erroris labem omnem appareat esse contractam. Id quod iudicari facile ex eius potest scriptis: quæ præter styli elegantiam, qua iure commendantur à doctis, pietatem animi summam redolent, candoremque vitæ testantur authoris: & circa officiosam omnem actionem modestiæ genus mirificum. Quod cum sit profecto verum, non capitali aliquo supplicio (quod ad impiorum peruersorum que hominum exitiū comparatum est: non tristi aliquo remedio quod desperato conuenit morbo: non meriti honoris suggillatione, quod inuido fit ab animo. Sed miserationis potius salutari aliqua ope, ostensa veritate, eiusmodi est affectioni protinus occurrentium. Quo circa conabor equidem (quoad mihi verum amanti fas erit, & conciliare hominis dicta poterò) de malorum natura & fonte his Lactantij locis, quæ difficultate sensus perplexa esse valde atque inuoluta videntur, obscuritatis misera de medio sublata caligine, lucis aliquid atque opis afferre. Quod quod à me possit commodius meliusque fieri, Magni illud Basilij subiiciendum est, quod ingenio vir excellens in concione quadam scripsit, cui titulum fecit: **QVOD MALORVM AVTHOR, DEVS NON EST.**

MALORVM (inquit) aliud est quantum ad nostrum sensum: aliud quantum ad ipsius naturam. Quod natura malum est, ex nobis pendet: iniustitia, petulantia, desipientia, timiditas, inuidiæ, cædes, veneni exhibitiones, astutiæ: & quæcumque his cognata sunt affectiones: quæ animam ad imaginem conditoris factam contaminantes, pulchritudinem ipsius obscurare solent. Rursus, malum dicimus id quod nobis molestum est, & ad sensum dolorem inducens: morbum corporis, plagas corporis, & rerum necessariorum inopiam, ignominias, pecuniarum detrimenta, familiarum amissiones, quæ singula nobis à prudenti & bono domino ad vtilitatem inducuntur. Diuitias enim aufert à male vtentibus, instrumentum ipsorum ad iniustitiam corrupens. Morbos verò inducit his, quibus vitilium est, vt membra impedita habeant: quam vt impetus ad peccandum non impeditos habeant. Mortes autem inducuntur, terminis vitæ expletis, quos ab initio circa singulos iustum Dei iudicium constituit. Qui à longè quod vnici que nostrum con-

ducibile est, prospicit. Porro fames, & siccitates, ac humiditates, communes sunt vrbium ac gentium plage, mali immodestiam punientes. Quemadmodum igitur beneficus est medicus, siue labores, siue dolores corpori inducat: cum morbo enim pugnat, non cum egrotò: sic bonus est deus salutem omnibus per particulares castigationes distribuens.

HACTENVS Bablius. Ex quo manifestè apparet (etiam si Deus author malorum non sit) quod pio & religioso virò constanter est atque intrepidè afferendum: multa tamen quæ interpretatione hominum specie mali, & eam quidem non leuem habere videntur, Deum nobis immittere: quorum proculdubio immisissu, idcirco Deus optimus Maximus nihil facere mali intelligendus est, quia clade hac acerbitatis opportunè ac sapienter iniecta, quod inuasit acrius extirpare malum vult, vel arcere fortè imminens: propulsans illud longè, proculque amolians atque abigens: ne hominem ipsum affligens miserè irreparabili casu euerat funditus atque prosternat. Cuius, qui exactè parum, Consilij sanctam animo rationem expendant: graui se Dei telo confixos esse queruntur. De immisissu malorum sorte cum ipso sæpe Numine stultissimè disceptantes. Vnde factum est, vt cum hæc haud raro aut imperante vel non prohibente Deo, accidere in vita cōtingat quæ molesta nobis atque inimica sunt corpori, vel cum damno aliquo rei familiaris coniuncta: malorum illi fabricam quidam impudenter attribuant. Cum interim sinistram nominis omni spiculum illud exuat, quod deus nobis intorsit. Nihil enim habet mali telum, quod (vt feruet) vulnus facit. At, qui rectè sapiunt; palmarij instar ducunt, diuinis flagris cædi, à vitiorum namque somno continuo expergesciti, disciplinæ student morum: intermissa probitatis atque virtutis fila; sedulo repentes. Itaque more vulgi, huiusmodi malorum Deus poterit author dici: etiam si, ex eo quod immittuntur ab illo, quo est iam animo dictum: tristem illam nominis vim depellant ilico, amittant planè, statimque exuant amaritudinem illam, quam à principio habere fortè videbantur. Ad cuius quidem vulgi normam dicendum est, Lactantium fuisse locutum. Quod enim acerbitate quadam molestiæ pectora contur-

bat nostra, atque hominum communiter ferit sensus: malum ritè appellari vulgo solet.

ILLUD VERO EXCVSATIONEM CRIMINIS proculdubio nullam habet. Vult enim, Deum Optimum Maximum antequam mundi fabricam ordiretur, & bonum & malum simul instituisse. Qua in re miserabili eum constat errore vel maximè fuisse deceptum. Nam si de natura mali sensit: dubium non est, quin origo eius, ex arbitrij nostri libertate manarit. Verum, quæso bone Lactanti, liceat mihi per te de causa nunc disceptare. Deus fecit omnia, inquis, fateor. Nihil si quidem esse potest, quod non à Deo originem traxerit. Summi enim præpotentisque Dei vel singularis est gloria, omnium constitutio. Sed quid tum postea? Si vnus artifex, si rerum vnus est opifex: ex eo perspicuo apparet fecisse mala Deum, quod in mundo mala sunt. Quis tibi sanus hoc dabit? Scilicet, si mala bonus facit: gaudebit iniustitia iam iustus? & cordatus summæ vir, stulta sine fine patrabit? Imo in suos prius fontes fluentia refluunt: lepores maria, saltusque dabunt pisces: quam vt bonus mala faciat. Nulla, inquis, esse virtus poterat, nisi diuersa fecisset. Ne hoc quidem (opinor) non stultus iam dabit. Verum concedamus aliquid. Igitur, si vtraque condidit (cum malitiam odio habeat) aliquid fecit inuitus? Inuitum autem aliquid facere Deum vel cogitare absurdum: credere vero planè impiū fuerit, cum voluntate eius cuncta dependant: sitque omnino nihil (vt Stoicos rectè id opinantes omittam) vel Ethnico teste Nasone, quod DEVS non possit efficere.

Immensa est, ait, finemque potentia cæli Non habet, & quicquid superi voluere peractum est.

Porro, cum rerum omnium causa Dei sola sit bonitas, & voluntas, summa perfectio: utpote, cum voluisse, & perfecisse vno eodemque temporis puncto, compleat (vt sapienter docet in Asclapio Trismegistus) placita enim Dei necessitas sequitur, voluntatem comitatur effectus. Neque enim credibile est, Deo displiciturum esse quod placuit: cum & futurum id, & placiturum multo ante viderit. Nimirum asserendum est (si tamen illa fecerit) voluntate prorfus

Deum mala fecisse. Sed cum contra se quidpiam facere haud sit opus sapientis: sitque Deus summè prudens: aut omnino fecisse mali, nihil actutum est dandum: aut non sapientem esse Deum, turpiter erit dicendum. Stultum autem putare rerum opificem, qui insuper cuncta regit, suauiterque disponit: id est, vt ego interpretor, rectè atque ordine distribuit, mirificeque sustentat: non iam singularis cuiusdam inscitie, sed extremæ proculdubio erit dementia.

ITA, vndique illud efficitur: nihil esse malum in omni rerum natura. Defectus enim & priuatio boni, malum est: vt à nobis superius est dictum. Ita, cum illius sit nulla substantia: ipse rerum artifex Deus, nullius profecto erit culpæ malorum affinis.

Qui enim creauit omnia, vniuersa simul vidit, & erant valde bona: recreatusque illorum aspectu, stare iussit, vegetari, ac crescere: & iuxta suum quæque genus adimpleri sobole, assatim reddito fructu. Non hic Diabolum, non Peccatum, non Mortem creauit: quæ haud dubiè mala sunt. Per peccatum enim sibi mors parauit aditum, atque intrauit in orbem. Peccatum vero Arbitrij libertas peperit: dum concessa nos abutimur: eadem & Diabolum fecit. Non enim, qui est modo Diabolum, idem fuisset: si in ordine permanisset, in quo fuit primum ab imperatore locatus. Verum ille peruersa voluntate desciscens, Summi ac præpotentis Dei desertor temere est factus. Decidit igitur miser, culpa propria non natura Diabolum factus. Libertatem si quidem habuit permanendi, si vellet cecidit verò, quia noluit stare. Sic, ne in Inferno quidem mala Deum authorem habent. Principium enim & radix peccati est, quæ in nobis est potestas ac libertas. Nam cum in nostra potestate fuerit abstinere à malo, & nihil graue perpeti: cum per voluptatem ac peccatum inescati sumus: quam nam decoram excusationem afferre possumus, quod non ipsi nobis ipsis poenarum authores simus? Cum præsertim vera & recta lege naturæ perspicuum sit, peccantem omnem naturaliter addici supplicio, ac poenæ subdi.

SED REVERTARIAM illuc. Nulla virtus esse poterat, nisi diuersa fecisset. Quasi vero, si felicitis vitæ Adamus gradum seruasset, non sine aliquo contubernio malitie, virtute omni iungi affluens, etatem agere

po-

potuisset, & in tali vita persistere? Non igitur aliquo eget contrario virtus: quia licet vim eius opposita clarius expriment: intelligi & constare absque illis ratio virtutis potest. Erat aliquando Adamus in supernis (vt ait Basilius) non loco, sed volutate: cum nuper accepta anima ad cælum respiceret: & ex his quæ videbat letitiam conciperet, benefactoremque valde diligeret: qui vitæ quidem æternæ fruitionem largitus esset: in delicijs vero paradisi in quiete locasset, & principatum similiter vt Angelis dedisset: ipsumque contubernalem Archangelorum fecisset, & diuinæ vocis auditorem. Super hæc omnia protegebatur à Deo, & voluptatum omnium breui satur erat: & ex saturitate velut ad iniurias procedebat: & quod carnis oculis iucundum videbatur, intelligibili pulchritudini prætulit: & ventris saturitatem spiritalibus voluptatibus potiorem duxit. Ex quo statim extra paradysum erat: & extra beatam illam vitam pulsus est. Non ex necessitate malus, sed ex temeritate factus est. Quæ propter peccauit quidem ob prauam voluntatem: mortuus est autem ob peccatum. S T I P E N D I V M enim peccati mors est. Quantum enim decedebat à vita: tantum appropinquabat ad mortem. Vita enim est Deus: priuatio vero vitæ mors. Quare sibi ipsi mortem per secessum à Deo Adam parauit: iuxta id quod scriptum est. Ecce, qui elongant se ipsos à te, pereunt. Sic non Deus creauit mortem, sed nobis ipsis ex nos praua mente adtraximus. Nec vero prohibuit dissolutionem per mortem propter prædictas causas, vt ne immortalem in nobis egritudinem conseruaret. Quemadmodum si quis vas fictile perstillans non admoueat igni, donec vitium in ipso existens per reformationem persanet. Hæc Basilius magnus hætenus. Verum illud etiam excutiamus, quod paulo ante leuiter perstrictum, loco hoc & requiri maximè atque obijci solet. Vnde diabolus, inquit, si à Deo mala non sunt? Quid igitur. Quis enim nesciat huic quoque causæ eandem sufficere rationem, quæ de prauitate hominis dudum reddita est? Quæro enim vnde sit homo malus effectus? Atqui constat malitiam eius omnem ex ipsius propria voluntate esse contractam. Vnde igitur malus Diabolum? Certe ex eadem causa. Nam & ipse perse liberam habebat vitam, & in se arbitrium liberum situm, aut manendi apud

Deum, aut se ab ipso abalienandi. Gabriel Angelus est, & Deo iugiter assistit. Satanas Angelus, & ex proprio ordine penitus excidit. Et illum voluntas in supernis seruauit: & hunc mentis libertas deiecit. Poterat enim etiam ille desciscere, & hic non delabi. Sed illum quidem conseruauit dilectionis Dei insatiabilitas: hunc vero reiectaneum fecit, à Deo secessus, hoc est, ipsum malum: abalienatio à Deo. Modica oculi conuersio aut cum sole nos esse facit, aut cum corporis nostri umbra: & illuc quidem respicienti promptum vt illuminetur: declinanti vero ad umbram necessaria est tenebrositas. Sic malus est diabolus ex voluntate malitiam habens, non natura bono opposita. Ex eo tamen, quia contraria Deo facit, bono assidue intercedens, seduloque obfistens: Hebræorum germana voce, rectè Satanas est dictus *σαταν* autem ex Græco fonte cadens, calumniator nobis est. Quia cooperatur & accusator: (vt Basilius ait) nostrorum peccatorum existit: gaudens quidem nostro interitu: traducens verò nos ad ea quæ fecimus: qui nos calumniantis est proprius.

SED VIDE ND V M E S T illud etiam, quod argutuli sciscitantur: cur exitij nostri causa futura, arbor fuerit insita paradiso? per quam dolis nos demon aggressus, felicem illum statum vitæ perfringere posset. Non enim nos fatum pertingeret mortis: si ad labefactandam obedientiam, hanc quasi fraudis escam in cladem nostræ salutis astutus ille non tenderet? Sed nimirum causa illa fuit, quia (vt Basilius Magnus tradit) oportebat esse præceptum, quod obedientiam nostram probaret. Propterea planta erat speciosorum fructuum ferax, quæ in abstinentia voluptatis, temperantiæ virtutem ostendentes, patientiæ coronis merito digni fieremus. Sed & rogant illud statim: cur homini data est arbitrij ista libertas? quæ & in fraudem leuiter illici, atque adeo cadere posset? Respondeo, arbitrij libertatem, intelligentiæ rationisque participem animantem decere maximè: vt libere, quæ vellet efficiens: virtuti pateret ianua. Quæ nisi voluntaria sit ac libera, esse vlla non potest. Adeo virtus ipsa nihil amat adactum, nihil coactum, nihil violentum. Ita vndiq; illud relinquatur, bonum sapientemque Deum nihil quicquam mali fecisse: Ita per hoc vnum, quod ad summum præpotentisque Dei imaginem hominis anima sit efficta, motus habet animi

F 2 libe-

liberos, contrariarum recte rerum differentias intelliges, bono placide acquiescit, intelligibiliusque sepe delectata speculatione, libertatem potestatemque habet iuxta naturam prescriptam, suam ipsius conseruationis. Sed & habet contra potestatem declinationis. Quod illi demum accidit, cum satietate beatę dilectionis accepta, turpium illecebris delinita voluptatum, societati carnis improbe somnolentia quadam cepit se ipsam sensum dedere. **ITAVNDIQVE** illud efficitur, quod non semel dictum est: a nobis malum esse ortum, non a Deo malum fieri,

CAETERVM, quia de arbitris libertate multorum est illa sententia, vt existiment, adminiculis eius, tum inimici rugietis impetum; tum peccati vim omnem refugituros esse se facile; labefactanda hec omnis peruersa illorum opinio est, & in eius locum; que sit vera sufficienda: id quod in sermone de libero arbitrio ad hunc modum docet preclare Basilius. Quod in hominis potestate situm est arbitrium liberum, in eligendo aut non eligendo, vt diabolo resistat, situm est, Non in eo; vt possit contra affectus, omnino robur habere. Absurdum est enim cogitare, propria nos aliqua virtute animi atque fortitudine, prauis illius hostis insidias, scadala atque offensiones, superaturos esse bene atque gnauiter: cum id ex vna dumtaxat inuicta potentia Dei, penitus nobis contingat. **NI SI ENIM** Dominus custodierit ciuitatem: aut edificauerit domum frustra vigilat, qui custodit: & laborat, qui edificat eam. Nam profecto, Liberum quid in homine citra Dei gratiam valere possit Arbitrium: magnificam pollicitationem Petri, que breui est consecuta negatio, facile arguit. Neque id sane conditionis nostre imbecillitatem consideranti mirabile admodum videri debet. Non enim sumus sufficientes (vt Paulus ait) cogitare aliquid ex nobis, tanquam a nobis: sed sufficientia nostra ex Deo est. Fieri itaque non potest, vt super Aspidem & Basiliscum tuto gradiare impune conculcato Dracone, & feritate sprete Leonis: ni virtutem accipias ab eo, qui ipse dixit Apostolis: Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes & scorpiones: & super omnem virtutem inimici. Siquidem enim humana natura stare posset extra sancti Spiritus armaturam aduersus captiosas diaboli tendiculas; non utique dictum esset ab Apostolo, Deus autem pacis conteret Satanam sub pedibus vestris breui. Et iterum, Quem Dominus

IESVS tollet, spiritu, oris sui. Quapropter etiam preceptum est nobis, rogare Dominum vt ne deueniamus in tentationem: sed liberet nos a malo. Nisi enim perpotentius auxilium ab ignitis aduersarij iaculis liberati, digni facti fuerimus adoptione in filios, frustra omnia molimur: velut procul a potentia Crucis existentes. Hęc ferè de magni sunt fonte Basilius.

VERVM que illa est ingenij tanta peruersitas, que in vita lucta dispari aduersus terribilem; portentosisque viribus preaditum, & multiplici techna instructum vndique hostem non stare solum, sed & vincere temere credat: ni maior aliqua sibi cœlitus virtus affulserit? Atque, omne datum optimum, & omne donum perfectum, supera est cœlitum ab arce delapsum: a teque o Adonay patre luminis ortum. Quod (ethnicus quamuis) non obscure tamen testatus Cicero est, cum dixit. Neminem virum bonum, aut clarum in republica ciuem esse posse sine aliquo afflatu diuino. Cum igitur non bonitas, non virtus esse vlla possit, ni a Deo nobis concessa sit primitus: multo minus effectum virtutis victoria, sine eius ipsius precepto aliquo presidio, & tanquam presenti fauore constare potest. Reluctari nos hosti ceu calcitrantes quidem arbitrij bono possumus, vincere vero non possumus. Quin hoc totum animose prelium inire, Dei solius sit ductu. Cuius permissione ac voluntate pugnamus, & singulari virtute vincimus. Ille vires porrigit, & diuinę gratiæ nos armatura comunit: ille, ne degeneri aliquo timore subacti, assiduo in vite duello, cedamus hosti: intellectu nostra pectora instruit, & sensum illustrat. Cunctorum enim vite lux vera, deus est vt prodidit ille (qui supra hominem vidit multa) Trismegistus. Lux inquam vite germana, Deus est: iuxta Ioannis elogium. Erat lux vera, que illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Frustra igitur nostris viribus mali tenebras: & obscuram peccati noctem, libertatis arbitrij liberi adminiculo effugere posse remur, & veram boni cosequi lucem: ni ab illo antea sumus illuminati, qui vera ipse lux existens, lumen veritatis ostendit, ne in vite conficienda via cæco labamur errore. Quippe, vt ille docte ait.

Omnes in triuio sumus: atque hoc tramite vite, fallimur: ostendat ni Deus ipse viam.

Incertus suspensusque quasi, & tanquam ad ignotum triuium animi pendens viat

haud aliter nos profecto in vite via dispari, arbitrij libertate perstamus. Multa enim sunt, que animi nostri rationem impediunt, in diuersa ve trahant: que intellectum turbent: solertiamque mentis fallant, in lumē de super porrigat, qui cuncta sua luce illustrat ac complet Deus. Ille igitur exorandus est, lumine vt suę gratiæ pectora nostra inflammet, accendat atque fecundet: quod possumus verum: quod est videre bonum, & visum amplecti. Exorandus est inquam, & prece assidua (vt sic dixerim) sollicitandus, propalet vt se, referatque nobis: qui boni totius est fons. Nam quod ad arbitrij rationem pertinet: vt rationis perturbato munere, sic & arbitrij corrupta libertate, plerique (quod dolendum maxime est) non tam bona quam mala sepe patrarunt. Vnde quidam arbitrij reprehendunt libertatem: Alij preclarum hoc munus rationis intelligentiæ atque consilij, quo nihil maius, nihil melius, nihil prestantius hominum generi tributum est summi ac prepotentis Dei singulari quodam ac diuino beneficio, haud debuisse illis concedi, asserunt. Quod argumentum, vt est apud M. Ciceronem de natura Deorum lib. 3. contra suos ipsorum Deos Cotta patifex & suscepit animose, & vrsit constanter: & quidem vestita vndique disputationis aculeis magnifice causa: ratiunculas ad extremum suggerit, cur dari omnino non debuerit. Sed scilicet nihil erat, quod orationis facundæ incredibili artificio ab Oratorum principe (cuius Cotta ipse instructus eloquio proferat ad pugandum) non effici posset. Qui in eo ipso suę gentis Deos ausus est aculeata oratione perstringere & sermone culpate: in quo omnium maxime preclare de natura hominum, Dei est benignitas merita. Sic parte ab omni vsque quaque sit (quod sepe sumus testati) a Deo malum non fieri, vel esse creatum.

QUAE CV MITA se habeant, vt bona cuncta verè atque primigeniè esse a Deo dicimus: sic & mala omnia permissione quadam diuina, intelligimus quasi ab illo manare. Quod omnis rei cuiusque potestas hęc cœlitus sit permissa. Id quod diuina ipsa Veritas planè nobis expressit. Cum enim Pilato sciscitanti vnde esset, responsum nullum daret, eaque de re Pontius ipse ceu despectui habitus, ira incandens diceret, mihi non loqueris? An ignoras, quod potestatem habeo crucifigere te, & potestatem habeo dimittere te? Hęc seruator noster **CHRISTVS** IE-

sus peropportuno in loco, mysterij passionis suę vel maxime tacita fide, tantum illud dixit: Non haberes potestatem aduersus me vllam, nisi tibi datum esset de super. Hęc! Quid hoc? Vanas Cęsar's iras valde timentis, iniusto a iudice de suffigendo infami Crucis patibulo vitę datore impia sententia fertur: nec tam furentis animi cæcum impetum coerces, amens ve retardat consilium Inno-cui Agni omnipotens pater, qui tēpla cœli summa sonitu concutit? Ita planè, tantisperque, dum ille peragit grande nefas, conuiens velut, indormit: ne (quas dedit semel liberas) voluntates velle hominum impedire videatur. Sic vel teterrima in re motu libero animi, Pontium finit ab uti. **Qua** propter cum Lucanus ait:

Mens hausti nulla sanie polluta veneni

Incantata perit.

Nō dubitamus quin totum illud, quicquid est mali: dei factum sit aliquo Numine. Qui omnia que sunt, aut iusto iudicio facit: ausu permissu suo ita fieri finit. **ATQVE** hæc quidem de ipsa mali origine & causa hactenus dicta sufficienter: ni extremum illud restaret, quod ex parte non omni discussum, in presentia mihi est Coronidis instar addendum. Videlicet quandam esse malorum speciem horrificam, ab omnipotentis Dei inducta iusto iudicio, ad illorum animos modestia imbuendos, qui ad peccandum sunt maxime lubrici. Velut Dathanus atque Abironius, quos inspectante populo absorpsit subito terra dehiscens. Quo supplicij genere non illi quidem meliores sunt facti (neque enim id illis venire vsu potuit, quos actutum excepit inexplibilis Tartarus (sed exemplo ipso suo, temperantię miras astantibus leges sanxerunt. Docentes, summi Dei numē irreuerenter habere: & iussa diuinam contemnerent, nulli posse cedere impunè. Sic nimirum numeroso cum exercitu Aegyptius submersus est Pharaon, qui, Palesthinę prius oram incoluerunt, ad unum sunt dissipati. Reliqua malorum genera: partim velut certamina, ad demonstrandam fortitudinem dimituntur: vt priuatio liberorum Iobo, & in vno temporis puncto opum omnium dissipatio fortunarumque euersio, atque insuper viceris plaga. Partim velut medicina peccatorum, vt domus turpitudinis Dauri, inique concupiscentiæ poenas danti.

ET QUIDEM malorum species illa, que incommodorum varietate, & rerum clade multiplex ad corroborandam virtutem fit,

in ipsa mortalium vita: proculdubio latissimè patet. Necesse siquidem fuit in hoc vasto mundi pelago, & vite æncipiti agone (quo strenuis tantum athletis superna domus Occiditum; in mortalitatis merces, & premium laboris proponitur) aduersum aliquid, ceu hostis instar, iniici: vt haberet quocum in ductria nostri animi & ratio configere posset. Ne aduersarij huiuscemodi, graui liberata discrimine, quæ vis est animo inspirata diuinitus, in desidiam lapsa corrueret: atque adeo virtus ipsa funditus tolleretur. Quæ sine aduersario marcescit (vt sapienter est à Seneca dictum) Sicque nobis inclyta illa premia (quæ rectè facientibus & bonis destinata sunt viris) marcore animi desidiamque nostra omni ex parte perirent. itaque, non sicut ex contagio hominis affricu repentina vis morbi: sic & huiuscemodi malorum ratio ex vitioso aliquo tactu subito exorta est. Quin salutaris aliqua potius causa fuit: quæ molestarum rerum ipsa in acerbitate sub amari tanquam temperie poculi faceret sanitatem, hominemque Deo sapientiam munere perfunctum, atque ideo malis multis exercitum, sed ereptum tamen copularet amicis, amoris in æternum foedere mutui reuinctum. Vt enim apud nos cuius arduis in rebus, difficillimisque temporibus, & perspecta fides, & periclitati sunt mores, charus magis habetur amicus: sic quem parum aduersa mutarunt: quem presentis minimè seculi mala frangerunt: quem iniqua atque aspera hæc offendicula vitæ ne tantillum quidem à recta segregauerunt: à Deo, neque iniuria, vir ille valde diligitur. Cumque (vt philosophi perhibent) hanc ceu vitæ scenam ingressis duæ proponantur viæ, voluptatis vna, doloris, aduersitatis atque adeo laboris altera, vt cum Ouidio loquar.

Hac iter est Superis ad magni te facta Tonantis.

Et vt præteriti doloris secura recordatio, quæ sumus potiti gaudia, iucunda magis efficiat, non nisi malis & periculis mille perfunctis.

In superos ades scandere posse datur.

Quod quisquis ille fuit apud Maronem insinuauit egregie, qui tranquillitatis portus futuros, Fatique debitas terras non nisi exanthlatis laboribus, ac multis iactatus casibus consequi potuerit. Vt iure quodam suo exclamare illud posse rectissimè videatur.

*Per varios casus, per tot discrimina rerum
Tendimus in Latium. Sedes ubi Fata quietas*

Ostendunt!

Quæ si vera sunt: hæc mala, seu appellare mauis aduersa, in quibus & sapientia & patientia, & virtutis maximè splendor elucet, meritorum haud dubie nobis sunt diuinitus facta materies. Vnde non sine causa Ægyptius ille Hermes sic in Asclepio dixit, Nec enim ego dixi o Asclepi, & Amon, quod à multis dicitur. Non poterat Deus incidere atque auertere à rerum natura malitiam. Quibus respondendum omnino nihil est. Vestri tamen causa & id persequar, quod cœperam: & rationem reddam. Dicunt enim ipsi, Deum debuisse omnifariam mundum à malitia liberasse: ita enim in mundo est, vt quasi membrum ipsius videatur esse. Prouisum cautumque est, quam rationabiliter ab ipso Deo: tunc, cum sensu, disciplina, intelligentia mentes hominum est munerare dignatus. His enim rebus, quibus cæteris antestamus animalibus, soli possumus malitiæ fraudes, dolos, vitiaque vitare. Præclare profecto Mercurius. Quamquam id apertius iam, longèque diuinius Magnus nobis declarauit ipse Basilius. Sed nimirum vel ex Hermetis ipso præscripto obiectio nem hanc malorum nobis euincere licet. Si quidem egregijs nos haud dubie armis aduersus malorum omne genus benignitas summi Dei instruxit atque muniuit: intellectu atque ratione. Quibus animantium cunctorum Domini atque victores effecti, toti orbi iura damus: & quæ aspera nimis, admodumque nobis esse videntur iustitiam, animosè suscipimus, patiendoque emolli mus, atque inuicto tandem superamus animo. Quippe, vt in Oreste suo rectè censet Euripides.

Neque tam terribilis vlla fando oratio est:

Neque fors, neque ira cœlitum inuictum malum,

Quod non in natura humana patiendo ferat.

His igitur vtendum est, his incumbendum, & generosè vsque malis occurrèdum: non ignaui instar militis ante datos exceptosque ictus demisse ac timidè abiecto animo concidendum. Quod illi sæpe fecerunt, qui sese afflictae miserè humanæ incommoda vitæ muliebriter eiulantur: malorum Conciliabulum ipsam appellantes: ad quam luendorum scelerum causa homines admittantur. Atque ideo, non nasci homini longe optimum: neque in hos scopulos incidere vite. Quæ ex Sileni vanitate sententiâ in libro de consolatione Cicero arripies, de nostra omnium natura falso queritur.

Quis

Quis enim credat vsuram vitæ, supplicij causa à Deo homini esse tributam? Cum etiam recenter nati, originalis culpæ labe vna tantum excepta, sint prorsus nulla delicta, sitque inuidi animi ad supplicia & pœnas eum vel le vocare, qui nihil vnquam commiserit.

Quod à præpotentis Dei abhorret ipsa natura. Sed sunt, Epictetus ait, ingrata quædam & molesta in vita. An verò putas quod tam clarus euasisset Hercules, nisi leo ille Cleoneus fuisset, & Hydra, & Ceruis, & Aper: & iniusti quidam immanesque homines, quos ipse expulit, interfecit, purgavitque regiones? Hæc tu animaduertens, inspicere facultates, quibus te ipsum ornas. Sed o ignaui, hæc negligentes fedetis, alia ne contingant metuentis: alia, quæ iam contigerunt, deplorantes deinde Deos incufatis. Quid enim aliud, huiusmodi illiberalitatem consequeretur, quam impietas? Atqui, Deus non solum nobis dedit istas facultates, quarum beneficio quemlibet euentum sustineremus, nõ deiecto neque confracto animo: sed quod boni regis erat, & re vera patris, liberum id dedit: & omnino nostre voluntatis arbitrio subiecit. Atque hæc quidem Epictetus ait, Ethnicus ille quidem, non tamen ignobilis sua ætate philosophus. Quid nos vel proferre possumus sanctius: vel cogitare diuinius: vel monere prudentius? Non igitur contristemur, si virtutis disciplinam rerum obumbret asperitas. Cum hæc, quæ à Superis nobis concessæ sunt dotes, rationis intelligentiæque participi animanti, naturæ dignitatisque suæ bene si memor sit, ad perueniendas eiuscemodi incommodorum difficultates, quæ mortaliū vitam infestant, satis superque sufficiant, ac nimis robuste sint, laboresque omnes leues efficiant, & pulcherrimi facti gloriam honestiorem. Quæ & ipsa, dum modo potuerit optatis, discrimina cuncta libens adire solet. Nimirum quod intelligat, opimos se inde fructus, magisque expetendos esse percepturam. Quod subtilis sentit Ouidius, sic enim ait.

Hæctora quis nosset, scilicet si Troia fuisset?

Publica virtutis per mala facta via est.

Ars tua Typhi iacet si non sit in æquore fluctus:

Si valeant homines, ars tua Phœbe iacet.

Quæ latet, inque bonis cessat non cognita rebus,

Apparet virtus arguiturque malis.

Atque hæc, ille quidem ad uxorem scribit, vt in tam atroci Fortunæ fulmine, tantisque vitæ procellis, quæ illi erant obiectæ exilio apud barbaros viri, thalami serualet reuerentiam, pactamque viri fidem. Est enim mulieris dos pulcherrima, pudicitia, quemadmodum & alibi ait.

*Aspicis vt longoteneat laudabilis æno
Nomen vt extinctum Penelopea fides:
Cernis vt Admeti cantetur atque Hectoris vxor,
Ausaque in accensos Hyprias ire rogos?
Vt viuat fama coniux Phileceia, cuius
Iliacæ celeri vir pede pressit humum.*

Quid? quod amicum, qui Fortunæ tam iustitiam facie fidus in se persisterat, ita cohortatur ad rite obeundam rationem officij vt sentire videatur, se ideo Diuum numine cecidisse, vt illius fides atque integritas perpetuo laudaretur? Sic enim ait,

*Si tamen hæc nauis vento ferretur amico,
Ignoraretur forsitan ista fides.*

*Thesæa Pirithous non tam sensisset amicum,
Si non infernas viuis adisset aquas.*

*Vt foret exemplum veri Phœceus amoris,
Recurrunt furæ tristis Oreste tue.*

*Si non Burialus Rutulos eiecisset in enses:
Hyracidae nisi gloria nulla foret.*

*Scilicet, vt fuluum spectatur in ignibus aurum,
Tempore sic duro est inspicienda fides.*

Non igitur mali aliquo nomine calamitatis hæc vestiri debet species: quæ tam fertilem colligit fructum: virtutis aciem ipsam, cotis instar, exacuens: vimque adeo eius cognobiliorem, illustrioremque efficiens. Mirum est enim quantum habeat verè laudis, inuicta animi patientia & cōpressa & edomita, tribulatio. Itaque haud de nihilo est, quod diuina illa maiestas (cuius numini parent cuncta) confirmill clade aliqua amicos sæpe suos exercet atque pertentat, quemadmodum de Abrahamo, Iobo atque Tobia, sanctissimis obsequentiissimisque Deo viris, sacris est literis proditum. Cognosci enim, palamque fieri vult, quanta sit amoris solidi vis, & sincerae fidei constantia. Vt cuiusque virtute probata & cognita: quæ ab strenuo milite aduerso sunt pectore vulnera excepta, immortalitatis tandem premio digno pensentur. Iam vero si vt res ipsa indicat.

Viueret, militia est.

Quod non solum sancti scriptores affirmant: diuinique prophete testatur, sed & profani etiam poete nec admodum docti id ipsum sæpe senserunt, qualis fuit Valerius Martialis, cuius est hoc hemistichium, quo sum vsus paulo antè, vsque adeo verum nobis vt poetico iure glorians, Nasone cum suo illud possit decinere.

Est Deus in nobis: agit ante calcetibus ille.

F 4 Quod

Quod sententiam fuderit à Iobo in omni patetia viro eximio iam ante decantata. Is enim malorū, quibus incessanter premebatur, colluue ipsa ne tātillum quidem consternatus: Sumi ac prepotentis Dei vbi magnifice laudes extulerat: illud subinde dicebat, Militia est vita hominis super terram. **PROFECTO**, si vita militia est, immortalitatis bñuū, quam victoriam appellamus, consequi nemo poterit: nec obiecta que mala vulgo vocantur; quod aduersarij loco nobis in vita posita, molestia amaritudinē quadam perturbent cuncta; negotiumq; facessant: strenui instar militis robusti cōstātia pectoris exceperit, ratione profligauerit, atq; animi virtute peruicerit. Ex quo cernere licet malorum eiusmodi speciem, quæ ad illustrandam virtutem inducitur, ipsi hominum vite vilem esse, atq; adeo necessariam. Etenim si ipsa vita hominum certam quandam militiā habet effigiem: quis nisi certamine clarus, accipiet coronam iustitiæ quam illis dumtaxat constat asseruari: qui insigni quadā elatione animi preditione: fastas has humanarū rerū Syrtis generose sunt prætergressi ad scopum vntum Deū, inde fesse vsq; nitentes: hi enim probati illi sunt viri, qui ex præscripto sancte legis viuendi semper accuratē fila ducunt: terrena ac sordida hæc, celestium amore calcantes. Re enim vera in hac mortali vita intestino, atq; eo quidem ancipiti maxime, obsessi bello tenemur: assidueq; seditione aliqua animi, metisq; tum ulsu variē vndiq; infestamur. Caro siquidem spiritui sepe inlidiat: reluctatur autem spiritus corpori, cæcæ eius libidini oblitens. Sed periculosa nimis cōsuetus huius est alea: atq; ideo vario Marte certatum vbi diu est, vtrinq; apugna desistitur, & quidem sine laude. Non hic Salmacida (quod aiunt) conspiciuntur spolia, sine sanguine & sudore: sed Cadmea planē victoria. Quippe prostratus fœde humi, qui modo victor extiterat: subito concidit animus: noxias nanque vires corporeus hostis colligēs, in victorem ferox insurgit: & cum nequeat aliter, fraude, pacta rescindit: technis securum adoriens. Quid queris? Explet amens rabiem: suumq; temere dominum ludificans, excarnificatur ipsum: soluit vitorum sentinam solidam: propriisque sic viribus concidens, exitij sui ignorans peragit triumphum. **VERVM** o cæcum! o stolidum! o nūquam sanum corpus! Nunquam ne intelliges, affecto male animo, tuam ipsius salutem recte

non posse constare. Expergiscere queso: ne rebelles amabō: tibi luditur, cum affluis amens: Sed nimirum hunc talem, tātumque tumultum, vt effugere possit parum in se quisq; roboris planē habet, ni præstantiori aliquo cœlitus auxilio firmetur. Qua propter danda proculdubio opera est; atq; adeo pro virili nerui sunt intendendi: vt ceu quotidianis fatigatum precibus, placatum, præsens, propitiūq; nobis numen efficiamus. ne in vitæ hac lucta terribili, perturbatione aliqua sensus: & tanquam maiori aliqua vi nobis erepti; corpori ipsi cedamus peccati fœditati miseræ nos ipsos temere subjicientes. Sit illud in promptu ilico: deficio miser! En linquor animo: fer sedulus opem: Domine vim patior: Domine responde pro me: Exurge Domine, & adiuua nos: Adiutor meus, & liberator meus es tu: Domine ne moreris. Ne auertas faciem tuam à me Domine: Domine respice in me. Certus sum enim o dulcissime IESV, inimici virtutem omnem nihil valituram: vbi primum mihi tu proximus esse cœperis. Qua propter festina Domine: Domine ne cunctere. Impar est expensū accepto ratio, fateor: estq; reliquatio ideo magna mihi. Verum o misericors! o custos hominum! Ne reminiscaris peccata: ne memineris ignorantias. Tandem non intres in iudicium cum seruo tuo Domine, quia non iustificabitur in cōspectu tuo omnis viuens. O vitæ vera via! O lux! O nativum omnium fœcunda generatio! Ne desere queso tuarum opus manuum. Et ad tanti archetypi fabricatam imaginē graui aliquo crimine turbulētia animi conciti, ne patiare opprimi. Sit sanctissimæ Crucis tuæ trophæum, salus afflicto mihi: sit erranti medicina confessio: sit tua virtus tandem portus naufrago mihi. En crimina pando: En venia posco: En adsum Domine: Domine miserere mei.

Nic. Euge mi Philemon, hic pium est persolvere: non tibi blandiri, propriisque adeo viribus temere credere. Nulla non in terris hominum virtus est fragilis: insidias plures patitur, & demōnis cæcos occurfus: aduersus quos non tam facultate libertatis arbitrij, & concessæ rationis opibus, quam virtute & gratia Dei conuenit dimicare. Sit vitæ puritas armatura, sit scutum diuina gratia: sit qua hostem obrunces, pro machera Dei virtus. His tu armis instructus, vel prouoces licet, sine dubio triumphabis. Aliter neque tali cum hoste conferere manus est tutum: neq;

neq; in malorum vasto pelago licet, ab omni casu securo, pro arbitrio vela dare. Sæpe enim tràquillo mari vel fatiscens perit cymba: etatisq; rupta vitio, vectores pròdit ipsa trirēmis. Sic vnde non pures; Fatum triste mortis emergit: Vilitq; ideo multus Acherontem ridens nauita: Vbi cum miseria iugi infœlicis animi cognita demētia, reuocare frustra gradum cupit; superasq; euadere ad auras.

Sed vetant leges Iouis.

Sic stultorū omnis profectō vita labitur: Quorum extrema gaudia, tristes dolor, acerbis luctus; & perpetuus mœror occupat. **CÆTERVM**, quando citra vehementiorem aliquem tanquam amaritudinis flatum transigere vitam non licet: multisq; per corpus & patēmus malis & casibus sumus obnoxij, excubias agamus vsq; generoso vbiq; pectore magis cum discrimina premunt, virtutis gradum seruantes. Et quoniam intestini quasi bellis terribilis hostis assidue paratus atq; obiectus est nobis: temperantiæ sanis frenis carnis reprimamus ferociā: cupiditatum inedia gliscentem huius lasciuam, studiose cōstringentes. Vt igitur periti domitores equorum, non verbera solū adhibent ad domandum; sed cibum etiā sæpe subtrahunt: vt famē domētūr equuleorum nimis effrenata vis: sic nimirum, ne satietate affluens, feritate noxiā insolecat molestissima bestia corporis: dedūctione modō cibi, modo macerationis atq; afflictionis scutica: salutari tanquam opportunē frenō adhibito, in intelligentiæ ac mentis est campum, & rationis gyrum spectenda. Cupiditatem enim si improbam lactes, nihilo sanius aget ac si, sopitum frigere colubrum; cuius præsens virtus intelligas, vel sinu recrees, vel nudato pectore foueas. Non hæc (ha demens) misericordia est, sed mera potius insania: an non ebullientis sentis? eijce. Exurget iam ferox: gratiamq; illam rependet, quam altrici quondā retulit lupus capræ, immani morsu eius præcordia seue dilanians, cuius modo creuerat lacte. **P H I L.** Tu o isto inclyto pro consilio, quod mihi profectō non minus gratum accidit, quam ad vitæ functionem omnem fructuosum cunctis fore planē delibero: referat qui & solet & potest (bonorū author omnium) gratiam Nicetæ tibi. Deus enim sapientiæ qui opibus humana peccora ditat, conatum mentis pium, datumq; egenti viro consilium premio absque non sinet. Ego vero quod in me fuerit, consilijs

sanis tuis, sanctisque monitis parere semper conabor. Existimō enim dum hæc dicis, tacite innuere te, ne corpori valde assentiam tur: cuius amor nimius obest: Mūdani siquidem homines, noxiarum voluptatū seculi huius inescati delicijs, nimis ventri indulgent: qui vero **C H R I S T V M** sapiunt, pernicioso corporis obsequio (quo ad homini fas est) se abdicare nituntur. Neq; id sanē iniuria. Huius enim cura improba, animæ creditur tabes. Vnde cum mirabili quadam ratione ab opificē Deo in nostri quoq; fictione; cœlestis spiritus terrenō indutus sit corpore: seruitio huius est ad imperium animi vtendum. Quod à multis contra fit; quibus animus, minister est corporis. Quamuis enim coagmentationis ratione ac veluti congruentia quadam factum illud est; vt res cunctæ studique omnia hostra (vti Crispus Salustius verisimē existimauit) corporis alia: alia animi naturam sequantur: ab illis tamē mortalitas, tabes; corruptio atq; miseria ipsorū alumnis incubat merces: ab his cōtra incorruptio, immortalitas, summa felicitas, ipsaq; tandem cunctorum votis expetita beatitudo, cultoribus suis premium demetitur. Sic vitæ amplexa dispar ratio tristi alios mortis ictu perimit: eterna alios vitæ munere beativictrices animas restituens cœlo, vnde illarum fœlix origo manarat. Nec vero mirari conuenit tantam esse premij disparitatem. Id enim & ratio ipsa poscit, & Iustitiæ ordo flagitat. Quis enim æquum dixerit, quæ in vitæ certamine magna strenuis fortibusq; viris premia propolita sunt: eadem pacto aliquo desidi atque ignaui militi cōuenire? Studiorum porro dissimilitudinem esse varietatemq; actionum, arbitrij libertas facit: & corporis ipsa constructio. Constat enim ad effigiem magni huius mundi: cuius (vt ait Plinius) circumplexu cuncta teguntur: & minoris item mundi (quem appellant hominem) sapientissimē constructam & conglobatam esse naturam. Vt quemadmodum ille concordia quadam discordi, ex elementorum quadripartita temperie mirabiliter coadunatus se tuetur & continet, rebusque est aptus alendis: sic hic, quem ideo Græci *παντοδωμος* appellant; mirificē concinnatus varietatem actionis germinare posset: diuersitatibusque præ se illam ferret speciem, qua à principio liquet fuisse coagmentatum. Vt vtriusque rei, id est Cœli atq; terre, cuius in mirabili hoc corporis opificio à prudentissimo artifice ratio inclusa est, in ipsi rerum

actionibus imagine representata, & bona & mala capere possemus: hac atque illac libere discurrerent: sed illa sectantes maxime, quæ sibi non extremas vendicarunt in ortu. Ut parentis conditorisq; omnium Dei voluntate vitalis huius aures munere tandem expleto, speciosaq; hac corporis machina dissoluta, cum suisqueq; fontes repetant, victrices animæ (contagione nulla carnis infecte) recta cælos adeant: potianturq; suo fine ultimo Deo.

SED DE HAC ipsa fabrica nostri corporis, in veterum scriptis & peruestigandis & studiosè cognoscendis diligentem hominem Crinitum secuti, aliqua perstringamus. Is enim quò loco disputat, quibus elementis atq; initijs constructa esse animalia dicatur: Sapientes veteres, Trismegistumq; in primis sècutus, vniuersas animantes elementis quatuor constare asserit: ex eisdemq; hominem atq; insuper diuino spiritu, quæ essentiam alij quintam nuncupant. Dicunt igitur ab ipsa terra, carnem haberi: ab aqua, humorem: ab aere, anhelitum: ab igne feruorem: à diuino spiritu ingenium siue rationem.

Cuius quidè sententiæ princeps extitit Hermes Ægyptius, qui non solum Platonem ac Socratem, sed & septem illos, qui in Græcia sapientes sunt habiti, antecessit ætate: dicere & sapientia, nisi me Platonis grauitas aliquantulum retardasset. Qui tamen (pace ipsius dixerim) licet in omni disciplina excellens sit & mirificus vir habitus, in diuinarum rerum scientia, iudicio meo (inuidia verbo ab sit) haud erit cum Mercurio ipso Trismegisto comparandus. Vel vnus enim Pymander, vt de Asclepio nihil dixerim, me vera sensisse testabitur: me (inquam) neque Platonicæ doctrinæ inexpertum, neq; in eo euoluendo incuriosè versatum. Nam si semel atq; iterum (nimirum quia homo) lapsus videtur esse Mercurius: in multis, quæ egregiè collimauit Hermes, Plato ipse est hædissimè hallucinatus. Cuius rei Timæus mihi atq; Phædon fidem facient: quorum alter de opificio Mundi; de immortalitate alter animi scriptus, authoris errores arguunt. Nec tamen inficior, ne viro tanto suggillare honore videar, multa in eis scripta esse præclare, & contineri diuinitus dicta. Sed Pythagoræ Plato, atq; aliorum non admodum sapientium placita vana secutus, in errores est non leues ibidè ipse prolapsus. Sed redeo ad Trismegistum. Animantium (ait) corpus ex quatuor elementis constitutum est à Deo. Ha-

bet enim aliquid in se ignis: aliquid aeris, aliquid aquæ, aliquid terræ. Neq; tamen ignis est, neq; aer, neq; aqua, neq; terra: Quæ facile probari possunt. Nam terræ ratio in carne est: humoris in sanguine, aeris in spiritu, ignis in calore vitali. Sed neq; sanguis secerit à corpore potest, sicut humor à terra: neque calor vitalis à spiritu, sicut ignis ab aere: Adeo rerum omnium duo sola inueniuntur elementa: quorum omnis ratio in nostri corporis fictione conclusa est. Itaque ex rebus diuersis ac repugnantibus homo factus est: sicuti & mundus ipse ex luce ac tenebris; ex vita & morte. Quæ duo inter se & in homine pugnant: vt si anima superior euaserit, quæ ex Deo trahit originem, sit immortalis: & in clara perpetuaq; luce versetur. Sin corpus euicerit animam, suoq; imperio subiecerit, in tenebris sempiternis atq; in obitu delitescat. Hæc de elementorum ratione, in cunctorum opificio animantium ex Hermetis ipsius thesauris & Firmianus ipse Lactantius: 2. diuinarum institutionum libro, decimo tertio capite retulit. Cuius miror à Crinito factam nullam esse mentionem: cū & facile lector in homine furtum agnoscat: sitq; animi obnoxij (vt loco quodam testatur ipse) deprehendi in furto malle, quam tuum reddere. Adeo quosdam pudet, cum fors fiat ex usura, fateri per quos profecerint! Sed sint hæc de Crinito dicta hæcenus.

CUM IGITUR quasi ex cælo & terra hominis sit coagmentata & conglobata natura: propterq; eius ipsius varietatem permittionis, irrequietæ sint animo ab ipso corpore lites: etiam atque etiam videndum est, ne curandi studio corporis, pars illa altera, quæ in nobis diuina est, quæq; à prudenti artifice imperium est nostri plane omne sortita, deserta per incuriam, neglecta vel inculta fuisse videatur. Nihil enim calamitosius esse, vel exitiosius potest, quam si naturæ temerè perturbato ordine (dux atq; imperator mortaliū vitæ) ministerijs corporis prauè animè obedire cœperit. Præposterum siquidem, nimisq; absurdum est: Si legitima status nostri perperam conditione mutata, seruo heris obtemperet. Cæterum quò abierit Zamolxis & Abarydis Hyperborei salutares illæ incantationes, animi temperantiam docentes: de quibus in Platonis Charmide præclare loquitur Socrates? Nimirum omnes sunt abolitæ: & corporis tantum improba cura viget. Bene igitur Zamolxis, rex noster ac Deus

Deus tradit, inquit. Quemadmodum oculos sine capite curare non decet, neque sine reliquo corpore caput: ita neque sine anima corpus. Rectè ille quidem. Omnia nanque vel bona vel mala ab anima in corpus & hominem totum manant: indeq; similiter vt ex capite in oculos effluunt. Illam igitur primum, & maxime curari iubet: si modò caput, & vniuersum corpus bene valere debeat. Præclare hoc Epicætetus, Vitioso animo quam ægroto corpori mederi magis conuenit: præstat etenim mori quam turpiter vitam agere. Cur hoc statuis optime Epicæte? Num quia multis peccatis refertam animam ad Inferos descendere extremum est omnium malorum; vt apud Platonem Socrates docet in Gorgia? Collimas facile, Epicætetus ait. Non enim terribilium mors est (vt Aristoteles existimauit) sed in hæc venire loca peius morte putandum est. Vnde verissimè Plato de legibus nono. Mors vltimū non est, ait, sed extrema magis sunt Inferorum supplicia. Itaque non iniuria monet in Phædone, graue periculum fore si quis animam neglexerit. Quin etiam, ne studio corporis ipsa deseratur: in Alcibiade priori (qui de hominis natura liber inscribitur) probare nititur, hominem nihil aliud esse quam animam: atque ideo animæ curam habendam: semperq; ad ipsam esse respiciendum, monet. Neque id sanè iniuria. Quamuis enim ex anima & corpore constet hominem esse compactum: Quorum alterum (vt ait Historicus) nobis cum Dijs, alterum cum belluis commune est. Corpore, quod quasi vasculum animi à natura datum est, pro seruo erit vtendum: & imperio parendum animi. Si modo qui fumus (re enim vera nos fumus anima) esse velimus. Nam corpus hoc multi sepulchrum: nos vasculum, carcerem quidam: atque alij vario vinculum nomine appellat. Præstantioris igitur partis cura in primis habenda est: nec tamen altera est omnino deserenda: dum modo sit persuasum, hanc præ illa debere vilipendi. Ita commodis nostris rectè erit prospectum, & naturæ ordini abudè satisfactum. Natura nanque, vt vita nos verè perfrui possemus, immortalis mortale, & corruptibile æterno voluit esse subiectum. Hanc, qui vitæ perperam instituta ratione naturæ legem violant, quam sibi turpiter viuendo peitè comparent, velim intelligant, ne illos ad extremum fera pœnitentia compunctos, atra occupet mors. Quæ de ipsa, paucis mihi est in præsentia, Deo auspice,

differendum.

ERIT TAMEN principio illud tenendum, quòd licet omnis humana immortalis sit anima: non tamen omnis beata diuinaque existit. Illorum enim hoc extremum est proprium, qui piè ac sanctè vitam instituerunt. In sua enim cuiusq; vita, anima hominis laudari solet. Quemadmodum Prophetarum vaticinijs inclutis, nobis est diuinitus proditum. Quod non solum Hermes & Plato atq; Cicero senserunt, sed philosophi ferme omnes, qui celebritate famæ, ac laude aliqua nominis digni sunt habiti: præter paucos admodum, qui non solum discrimen hoc animarum sustulerunt: sed & animos ipsos, ceu capite damnatos morte mulctarunt. Quorum stultitia Epicuro authore maxime creuit. Illius enim sunt omnia, quæ in libris de rerum natura Lucretius passim delirat, ait nanque.

*Scire licet nobis, nihil esse in morte timendum:
Nec miserum fieri, qui non est, posse neq; hilum
Differe an nullo fuerit iam tempore natus,
Mortale in vitam mors cum immortalis ademit.*

Et iterum,

*Tu quidem, vt es letho sopitus, sic eris cui
Quod superst, cunctis priuatus doloribus ægris.
At nos horrifico circumactum te propè busto
Insatiabiliter desebimus: æternumq;
Nulla dies mœrorem nobis è pectore demet,*

Et rursum.

*Nil igitur mors est, ad nos neq; pertinet hilum:
Quando quidem in natura animi mortalis habetur.*

Sed necesse non est stultissimi hominis singula persequi: Cui præcipuum hoc appetitum studium fuisse, vt sapientiæ fœdè ementito vulgo titulo, aciem mentis illorum perniciosè præstringeret, qui suæ ipsius opinioni semel fauere cœpissent. Quid enim, nitorem modò verborum demas, ab huius carmine discas, quam vitæ impietatem miseram, vel meras ineptias? Verum quid ille docere sani poterat, qui magistrum sectatus est corruptela morum, atq; ipso doctrinæ genere mortalium omnium longè deprauatissimū? Sed de his hæcenus. Veniamus ergo ad tragicum Senecam, qui assertam à se animi immortalitatem, in Troade vocat in dubium. Sic enim ibi chorus loquitur.

*Verum est? An timidos fabula decipit?
Umbras corporibus viuere conditis?
Cum contux oculis imposuit manum,
Supremusq; dies Solibus obstitit,
Et tristes cineres vrna coërcuit,
non prodest animam trudere funeri.*

Sed

Sed restat miseris viuere longius.
 An toti morimur, nullaq; pars manet
 Nostris? Cum profugo spiritus halitu
 Immistus nebulis cecit in aera,
 Et nudum tetigit subdita fax latus?
 Quicquid Sol oriens, quidquid & occidens
 nouit: ceruleis Oceanus fretis
 Quicquid vel veniens vel fugiens lauat,
 Aetas pegaseo corripit gradu.
 Quo bisseua volant sydera turbine:
 Quo curso properat seculi voluere
 Astrorum dominus, quo properat modo
 Obliquis aecate currere flexibus,
 Hæc omnes petimus fata. Nec amplius
 Iuratos superis qui tetigit lacus
 Vsq; quam est. Vt calidis fumus ab ignibus
 Vanescit spatium per breue sordidus:
 Vt nubes grauidas quas modo vidimus,
 Arctoi Boreæ dissipat impetus:
 Sic hic (quo regimur) spiritus effluet:
 Post mortem nihil est. Ipsaq; mors nihil.
 Velocis spatij meta nouissima.
 Spem ponant auidi: solliciti metu.
 Queris quo iaceas post obitum loco?
 Quo non nata iacent.
 Tempus nos auidum deuorat, & Chaos.
 Mors indiuidua est, noxia corpori
 Nec parcens animæ. Tenara & aspero
 Regnum sub domino: limen & obsidens
 Custos non facili Cerberus ostio:
 Rumores vacui, verbaq; inania:
 Et par sollicito fabula somnio.

An potuit quicquam magis impium pro
 ferre, vel stultius prædicare: quam immor-
 tales hominum, mortales esse animas profi-
 teri? Et qui in Furenti Hercule damnatorum
 pœnas perpetuas, Inferos ac Tartara graphi-
 cè descriperit, nunc totum putet hominem
 morte perimi, oblitus quæ in Aëdea atque
 Octauia de integritate morum: de pietate ac
 sanctitate vitæ præclare prorsus scripserit.
 His nimirum animi dotibus atque hoc gene-
 re vitæ, patere asserens cunctis in cœlum
 viam. Quid? Quod in Oetheo Hercule, per
 virtutem cœlo additum Alcidem ipsum in-
 ducit, ad hunc modum de suo ipsius funere
 non fanas matris lacrymas prohibentem.
 Quid me tenentem regna Syderei poli,
 cœloq; tandem redlitum, planctu iubes
 Sentire fatum? Parce: nam virtus mihi
 In astris, & ipsos facit ad superos iter.

Quibus ex verbis patet profectò quod de
 legibus tertio optime sentit Cicero: omnium
 quidem hominum immortales esse animos:
 sed bonorum fortiumque diuinos. Cur igitur

tur tam insipienter multa de animi morte
 dicuntur? Nempe, quia personis Tragici at-
 tribuunt accommoda dicta: Neque est mag-
 nopere mirandum, si rude atque ignobile
 vulgus, cui de immortalitate animi haud ita
 persuasum est: de ipsius sepe obitu interitu-
 que disceptet. Cum præsertim Epicuri se-
 cta nondum esset abolita: qui cum suis cuius-
 que moribus (vt pulchrè tradit Lactantius)
 aptissima præciperet, magna erat in laude.
 Atque hæc ipsa de animorum morte, & de dei
 prouidentia peiora non impunè solum, sed
 & magno applausu vulgi sepius concine-
 bat. Quem secutus amens Ennius, senten-
 tiam de Deo impiam proferre non est veri-
 tus. Sic enim ait.

Ego Deum esse genus semper dixi, & dicam Cœ-
 litum.

Sed eos non curare opinor, quid agat humanum
 genus.

Quibus quidem carminibus vt pestilen-
 tius nihil est vitæ, sic ne stultius quidē quic-
 quam potest excogitari, ipsaque diuina na-
 tura omnino nihil magis indignum. Vt enim
 interim demus plures esse Deos, quod tamē
 falsum est: hi ipsi diu pio affectu humana om-
 nia respiciunt atque custodiunt, vt in Asclæ-
 pio docet Trismegistus: quem diuinus Pla-
 to secutus bellè in philosopho ait, Deorum
 omnia esse plena. Quod quidem hanc cen-
 set habere vim: vt Superi neque obliuiscantur
 nostrarum rerum: neque nos deserant. Sa-
 pienter itaque Mercurius, præpotentis ac sum-
 mi Dei laudes concinens ait, deus supra ver-
 ticem summi cœli consistens, ubique est: om-
 niaque circumspicit. Deus ergo, viuentium vel
 vitalium, quæ sunt in mundo, sempiternus
 gubernator est: ipsiusque vitæ dispensator
 æternus: vt vult qui à me toties citatus est di-
 uinus Trismegistus. Ille homines in pericu-
 lis regit, singulorum desuper actus spectans.
 Vtque rectè censet Locrestis Sthenidas, Deus
 omnia semper gubernat, & viuunt ipsius in se
 possidens sapientiam: nec vnquam cessat,
 gubernatione sua neglecta. Qua de ipsa
 haud erit mihi amplius verbum faciendum,
 quoad mortalitatis nostræ rationem aperue-
 ro. Loquar tamen ore Trismegisti: quoniam
 magna vir ille sapientia clarus fuit.

DE IMMORTALI vero & mortali modò
 differendum est, inquit. Multos enim spe-
 cies timorque mortis, verè rationis ignaros
 excruciat. Mors enim efficitur dissolutione
 corporis labore defessi, & numeri completi:
 quo corporis membra in vnâ machinam

ad

ad vsus vitales aptantur. Moritur enim cor-
 pus quando hominis vitalia ferre posse de-
 luerit. Hæc ergo est mors: corporis disso-
 lutio & corporalis sensus interitus. De qua
 sollicitudo superuacua est. Sed & alia neces-
 saria: quam aut ignorantia, aut incredulitas
 contemnit humana. A S C L E P. Quid est ò
 Trismegiste, quod aut ignorat, aut esse posse
 diffidunt? T R I S M. Audi ergo ò Asclepi. Cui
 fuerit animæ a corpore facta discessio, tunc
 arbitrium examenque meriti eius transfiliet
 in summi Demonis potestatem. Isteque eam
 (cum iam iustamque perueriderit) in sui cõ-
 petentibus locis manere permittet. Sin autè
 delictorum illitam maculis, vitij oblitam vi-
 derit: desuper ad ima deturbans, procellis
 turbiniibusque aeris, ignis & aquæ sæpè dis-
 cordantibus tradet: atque inter cœlum & ter-
 ram mundanis fluctibus, in diuersa semper
 æternis pœnis agitata raptabitur: vt in hoc
 oblitam æternitas: quod sit immortalis
 sententia æternò iudicio subiugata. Ergo,
 ne his implicemur verendum, timendum,
 cauendumque esse cognosce. Incredibiles
 enim, post delicta cogentur credere: nõ ver-
 bis sed exemplis: nec minis sed ipsa passione
 pœnarum. A S C L E P. Non ergo Trismegi-
 ste, hominum delicta sola humana lege pu-
 niuntur? T R I S M. Primò enim ò Asclepi,
 terrena omnia que sunt, mortalia sunt. Tum
 ea etiam quæ sunt ratione corporali viuē-
 tia, & à viuendo eadem lege corporali defi-
 cientia: ea omnia pro vitæ meritis, aut deli-
 ctis, pœnis obnoxia: tanto post mortem se-
 uerioribus subijciuntur, quanto multa for-
 sitan fuerant celata dum viuerent. Præscia
 enim rerum omnium diuinitate: reddetur,
 perinde vt sunt, pro delictorum qualitatibus
 pœnæ. Hæc ille. Quæ profectò veri certam
 omnino habent effigiem. Nõ tamen in mag-
 ni demonis potestatem, animarum examen
 transfiliet: ni & piè hoc verèque interpretere,
 sed quæ in corpore gesserunt, discutiet facta
 Deus, atque merita pensabit. Sontes æternis
 animas subdens pœnis: pietati cultrices & in-
 nocuas in cœlum secum auerens. Vbi ægri-
 tudine nulla immortale gaudiū mœror con-
 taminabit. Talis enim (vt quidam ait) cœli-
 tum est vita Deorum.

Vnde apparet profectò, vel gladio confos-
 so: vel aquis obruto: vel igni cremato: vel
 terris corpore reddito: & (vt semel finiam)
 quo genere cunq; mortis absumpto: super-
 stitem atque adeo incolumem animam semper
 existere. Nam licet corporei sensus in ipso

funere intereat, vt est à Claudiano poeta
 verissime dictum.

Hæc sola manet, bustoq; superstes
 Euolat.

Quæ cū ita se habeant, stultitia procul re-
 iecta & vanitate explosa Epicuri, est certè
 Propertius maximè dignus laudari, cum ait.
 Sunt aliquid manes: Lethum non omnia fuit,

Luridæque euictos effugit umbra rogos.

Pietati igitur, virtutiq; omni studendum
 est. Ne communi naturæ lege resoluta per
 mortem corpore: deterior animi mors atque
 triste fatum occupet. Quod proculdubio,
 cum mors corporis ex æquo cunctis immi-
 neat; in sua cuiusque est facilè positum manu.
 Quamuis enim re ipsa animæ morte careat,
 (vt ab Ouidio etiam video celebratum) mo-
 ri tamen rectissimè dicuntur, quoties disso-
 lutione morum & vitæ deprauatione: quam
 in corpore adhuc manentes, egerunt: æter-
 no apud Inferos supplicio, ab ipsarum autho-
 re damnantur. Nam licet Seneca ait,
 Mortis habet vices ægrè cum trahitur vita cum ge-
 mitibus.

Rectè ille quidē atque sapienter. Cui enim
 ad irrequietum mœrorem, perpetuumque
 cruciatum: (sine spe vlla iam reliqua salutis)
 vita concessa est: ille certè prudenti opinio-
 ne mortalium haud dubie mori dicitur. Vnde
 de concinnè quidem, appositeque admodum
 Flaccus de hoc mortis genere dixit.
 Ingrato misero vita ducenda est, in hoc
 nouis vt vsq; suppetas doloribus.
 Optat quietem. Pelopis infidus pater,
 Egens benignæ Tantalus semper dapnæ.
 Optat Prometheus obligatus alitis.
 Optat supremo collocare Sisyphus
 In monte saxum. Sed vetant leges Iouis.

Quod genus mortis vt obscurissimū tri-
 stissimumque est, sic & longè omnium miser-
 rimum atque infelicitissimum conuenit iu-
 dicari.

Quo exemplo quanta scateat stultitia per-
 uulgatū illud Socratis apud iudices de ani-
 morum immortalitate dilemma, profectò
 planum efficitur. Sic enim habet. Si non mo-
 ritur animus: maiora me expectant bona: sin
 moritur, nihil sentiam mali. Atqui animos
 constat non mori: neque tamen mortuos om-
 nes esse constat felices. Nam, cum mortis
 ratio ex vitæ filo pendeat: felicitas ipsa dum
 taxat illos, pertingit, qui piè ac sanctè vixe-
 runt. Vnde pari cum Socrate, errore epistola
 quadam ad ratiū mihi Cicero videtur fuisse
 deceptus. Qui assertionis constanter parum
 posito

posito fundamēto: nihil esse in morte mali: ita probare nititur. Quod si resideat sensus immortalitas illa potius quam mors ducenda sit: si sit amissus, nulla videri miseria debeat, quæ non sentiat. Cuius equidem sententiæ partem cum primam inspicio, quod assentiari nihil habeo. Neque enim manente animo, sensusque residente continuo illud efficitur, ut immortalitate quisque fruatur, cum in summa contra possit versari miseria, uti Flacci modò est carmine patefactum. Sic & Chæroneus Plutarchus scriptorum oblitus suorum, ut docebo paulo post, præcipitio quodam est lapsus dicit. Enim vero si quis naturam animæ nostræ vel quoquo modo subodoratus sit, secumque reputauerit, transitum ex hac vitæ conditione ad aliam, meliorem fieri per mortem: aut certè non deteriore: profecto is non modicum iam viaticum habet, quo se ad securitatem animi ac tranquillitatem conferat, mortis scilicet contemptum. Hæc ille. Quæ haud quaquam probari nobis poterit, qui benignitate summi Dei veræ rationem mortis exactissimè callemus. Quæro enim si munere vitæ in corpore perfunctis, ad apparituram vitam cunctis ex æquo animabus commigratio scilicet est, aut certè non deteriore futura: quod sit virtutis ac vitij discrimen? & an ne putet inter Catonem, quem ipse sanctissimum virum credit: & sacrilegum atque patriæ suæ acerrimum hostem Catilinam: inter crudelissimum tyrannum Phalarim & eximia Iustitia præditum Aristidem interesse omnino quicquam? Hæc, si sanus Plutarchus certè putabit nunquam? Neque enim incolumi à funere animo persistent: factaque ipsa hominum diuina expēdente Iustitia, actionum hic pulcher defectus, & Iustitiæ valde congruus, poterit esse sublatus: nisi, & cum corporibus simul interire animas censeat. Quod naturalis historiæ octauo libro Plinius perperam est atque impiè suspicatus. Sic enim ait, Omnibus à suprema die, eadem quæ ante primū: nec magis à morte sensus vllus aut corpori aut animæ, quam ante natalem. Hæc ille, deliri secutus sectam Epicuri, vel forte Caium Cæsarem qui oratione quadam exitiosum ciuem parricidamque patriæ defendens Catilinam, id ipsum turpissimè existimauit. Sic enim loquitur: De pœna possum equidem dicere id quod res habet: in luctu atque miserijs, mortem ærumnarum requiem, non cruciatum esse: eam cuncta mortalium mala dissoluere. Ultra neque curæ, neque gaudij lo-

cum esse. Quæ hominis verba cum sanctissimo id temporis viro Catoni probari non possent, bella ad hunc modum Ironia Cæsaris orationem elusit, contempfitque. Benè & compositè Caius Cæsar paulo ante in hoc ordine de vita & morte disseruit: credo, falsa existimans ea, quæ de Inferis memoratur: Diuerso itinere malos à bonis, loca tetra, inculta, fœda atque formidolosa habere. Itaque censuit, pecunias eorum publicandas: ipsos per municipia in custodijs esse habēdos. Sed præscindam (ne persequarem plura) locū. Hoc igitur tam inclytum, tam speciosum, tamque verum, beneficio sectæ Cato intelligere potuit. Ecce enim Inferos Zeno Stoicus docuit: & sedes Piorū ab impijs esse discretas: & illos quidem quietas ac delectabiles incolere regiones: hos vero luere pœnas in tenebrosis locis atque in cœni voraginibus horridis. Rectius itaque quæ Cæsar sensit quisquis ille fuit, qui de republica moderanda præcepta dedit Cæsari, sic. Mihi pro vero constet, omnium mortalium vitam diuino numine inuisi: neque bonum neque malū facinorosi cuiusquam pro nihilo haberi. Sed ex natura diuersa premia, bonos, malosque sequi: interea fortè ea tardius procedunt: suis cuique animus ex conscientia spem præbet. Atque hæc quidem ille hæctenus. Cui Fastorum. 1. congruit illud Ouidij.

Conscia mens ut cuique sua est, ita concipit intra

Pectora pro facto spemque metumque suo.

Vnde multo melius quam in Apologia vbi stulto Socrates dilemmate apud Iudices usus, differentiam hanc Plato idem sub Socratis ipsius persona in Phædone declarauit: sic etenim ait. Propterea haud similiter mortem molestè fero: sed bono animo sum. Spereque superesse aliquid his, qui defuncti sunt: atque ut iamdiu dicitur, multo melius bonis fore, quam malis. Ergo, ut cum Lactantio loquar, si quis nos roget: Vtrū ne mors sit bonum, an malum, respondebimus qualitatem eius ex vitæ ratione pendere. Nam, sicut vita ipsa bonum est, cum virtute viuatur: malum, si cum scelere: ita & mors ex præteritis vitæ actibus ponderanda est. Itaque, ut si vita in Dei religione transacta sit, mors malum non sit: quia translatio est ad immortalitatem: sin aliter, malum sit necesse est: quoniam (ut dixi) ad æterna supplicia transmittit. Id quod sentit etiam ex ethnicis philosophis Plotinus. Nam quo loco de noni consciscenda morte disserit, illorum execratus yegsaniam qui sibi necem intulerunt: ut

ab

ab eiusmodi flagitio in posterum rerum deterreret ignaros, sic ait. Cum constet, remunerationem animis illis esse tribuendam, pro modo perfectionis ad quam vna quæque in hac vita peruenit (loquitur autem cum illic dicit, de vita apparitura, non est precipitandus vite finis, cum adhuc proficiendi esse possit accessio. Nec frustra hoc dictum est, nam in arcanis de animæ reditu disputationibus fertur: in hac vita delinquentes similes esse superæquale solum cadentibus, quibus denovo sine difficultate præsto sit surgere. Animas vero ex hac vita cum delictorum sordibus recedentes æquandas his, qui in abruptum ex alto precipitati, delapsique sunt: Vnde facultas nunquam sit resurgendi. Ideo ergo, concessis vtendum vitæ spacijs, ut sit perfectæ purgationis maior facultas.

SED MISSVM faciam Plotinum: neque enim necesse est, quæ restant singula exequi: sint licet omnia nec absurdè nec inutiliter dicta. Libet nanque aliquantisper cum Plutarcho mihi eloqui: qui de sera numinis vindicta scribens, multo que antea cordatius de ratione mortis disserit. Vnaitur, inquit, est ratio, quæ diuinam pariter prouidentiam, humanamque animæ immortalitatem ostendit atque confirmat. Nec alterum repudiare, alterum vero amplecti datur. Cum enim post obitum anima supersit, admodum decet: imo necesse est, illam aut premijs: aut affici supplicij. In vita etenim quemadmodum athleta decernat: cum vero certamen peregerit: tum debitum ex merito consequitur. Cæterum quo pacto anima cum illic existit remuneretur siue plectatur ob antea vitam nil certi, siue quod affirmare audeamus, viuentes habemus: id enim penitus nos celatum est, ac latet. Atque hæc quidem Chæroneus Plutarchus verissimè & sentit & dicit. Nos tamen supplicij vel premij veram seriè profecto non ignoramus. Christianæ enim genitit institutis egregiè cognita est rei vtriusque ratio: quam vel Ethnici ipsi sunt rimari conati: & distortis licet anfractibus, quamquam non eos certò appulisse, vidisse tamen veritatis portum non est profecto negandum. Sed tamen sunt pleraque apud illos fabulosis narrationibus, commetitijsque fabulis plena: & corrupta planè omnia. Id quod indicabunt facile verba Platonis in Gorgia. Extabat autem lex de hominibus, ait, sub Saturno, & semper: & nunc etiam extat apud Deos: ut quicumque homines iuste, pieque vitam

egissent: cum à vita migrarent, ad beatorum insulas profecti, in omni felicitate viuerent; à malis longè seiuncti: qui vero iniuste impieque vixissent, in punitiois iustique supplicij carcerem irent, quod appellant Tartarum. Et in Phædone, sic, Cum verò hæc natura ita disposita sint: quando in eum locum defuncti peruenerint, quo demon vnumquemque perducit: primò illic iudicantur, & qui honestè sanctèque: & qui aliter vixerint. Itaque quicumque in vita quodam modo tenuisse medium quoddam comperiuntur, ad Acherontem profecti vehiculisque vnicique adfunt, in paludem perueniunt Acherusiam, ibique habitant: purganturque pœnas dantes iniuriarum, & cum purificati sunt, absoluuntur: rursusque pro merito singuli benefactorum premia reportant. Qui verò ob scelerum magnitudinem insanabiles esse videntur: qui videlicet sacrilegia multa & magna, vel cædes iniquas: vel alia horum similia perpetraverint: hos omnes conueniēs Sors mergit in Tartarum: vnde nunquam egrediuntur. & mox, Qui autem pie præ cæteris vixisse inueniuntur: hi sunt qui ex terrenis locis tanquam carcere soluti atque liberati, ad altiora transcendunt, puramque supra terram habitant regionem. Inter has autem quicumque fatis per philosophiam purgati sunt, abique corporibus omnino totum per tempus viuunt: habitationesque his etiam pulchriores nanciscuntur. Quarum pulchritudo neque facilis dictu est: neque præsens tempus addicendum sufficeret. Sed horum, quæ narrata sunt gratia. O Simia! omni studio est adnitendum: ut in hac vita virtutem, & prudentiam, sapientiamque consequamur: premium nanque pulchrum est: & spes est ingens. Hæc igitur eo se pacto profus habere: quo ego disposui, non decet virum sanæ mentis allere. Esse tamen vel hæc, vel talia quædam circa animos nostros, eorumque habitationes (quando quidem animus ipse immortalis apparet) & decere mihi videtur: & dignum (quasi periclitantes) ista existimare. Honestum enim periculum est: oportetque hæc quasi carmina quadam (Magorum ritu) mentibus nostris infundere. Hæc iam citatis locis Platonis. Ex quibus manifestum est, Christianæ persuasionis atque adeo veritatis, non omnino expertes Ethnicos fuisse philosophos: sed tamen solis quasi pertransennam tenuiter splendorem, lucemque vidisse: & quasi gubernatore carètes ante optati portus oras, atque littus con-

concidisse. Quos inter cum Trismegisto Platonem parte hac primas tulisse, merito erit dicendum. Cuius profectio rei duodecimo legum libro de ratione anime differēris, fidem facient verba Platonis. Sic enim ille ait. Credendum est autem & de alijs legum latori, & de anima: cum eam dicat omnino à corpore differre. Nec aliud præter ipsam esse, quod in hac vita facit vt quilibet nostrum hoc ipsum sit quod sumus. Corpus vero, tanquam imaginarium quiddam, hominem sequi. Commodè etiam mortuorum simulacra, corpora vocari. Ac re vera vnum quemq; nostrum, animam ipsam immortalē esse: eamq; ad Deos alios proficisci, rationem suorum operum reddituram, vt lex patria continet. In quo certè bonis viris confidendum est, malis autem formidandum: quippe cum post mortem omni auxilio careant. Vinentibus autem necessariis omnes opem ferre debuisse, vt quam iustissimè atq; sanctissime viuant: ne maxima eos scelerum post mortem supplicia maneant.

CUM IGI TUR animas morte carere liquerit: & piorum ab impijs omnino sedes esse discretas, & incolere loca diuersa, suorum quemq; operum premia condigna metentes. Tum illud est etiam nobis vsquequaq; putandum, speciosam hanc mundi constructionem: quasi phanum quoddam esse sanctissimum ac maximè Deo dignū, in quod homo nascēdo admittitur, non quidem spectatum simulacra fabre facta ac sensus expertia: sed Solem, Lunam, Sydera: quæ prouidentia diuina nobis visenda præbuit: vt sensibilia sanè sint, intelligibilium simulacra atque inuitamenta, quemadmodum ait Plato.

SED ENIM, Quis tanti operis admiratione raptus, non ipsum quoq; authorem nitatur reuereri, atq; ad eò summè colere? Cum præfertim à summo rerum opifice mirabilem hanc mundi fabricam ita coagmentatā conglobatamq; intelligat, vt ipsorum habitatorum rationem summam velit haberi: bonorum atque malorum discrimine constituto? Ita præstabilissimo hoc mundi opere perfusus (cei egregia aliqua salutaribus legibus instructissimè fundata republica) premio & pœna sanxit ipsam mortalium salutem. Ne immortalitatis ius (quod inæquali forte omnium animis pariliter distributū est) ex æquo cederet cunctis: sicque tandem bonitati debito fructu malitia potiretur: quod quidem

(vt sunt Dei cuncta) factum est sanctè admodum atq; maximè diuinè. Vt enim nec domus, nec res publica ratione quadam & disciplina designata videatur: si in ea nec rectè factis premia extent vlla, nec supplicia peccatis: sic (vt de natura Deorum. 3. præclare docet Cicero) mundi diuina in homines moderatio profectò nulla est: si in ea discrimen nullum est bonorum atq; malorum. Vt autem intelligeremus id à Deo salubriter constitutum, facit illud etiam, quod legum lib. 2. sapienter asserit idem. Neq; enim ait esse mēs diuina sine ratione potest: nec ratio diuina non hanc vim rectis, prauisq; sciendis habere. Cum ergo hæc ita se habeant fugi cuique vitæ ratio est in primis habenda: diligenterque curandum, ne pretiosissimo hoc (quod sibi est ad viuendum datum) tempore abusus: cladem hanc pessimæ mortis incurrat, & quando (vt prudenter Seneca tradit) cum exceptione mortis vita cunctis est data: huic ipsi meditatione iugi, erit vsquequaq; seruiendum. Miserum est enim nescire mori. Verumtamen sic erit memoria mortis vacandum, ne vitam abrumpere gestias. Improbum est enim, vt ignaui ab statione milites sine iussu Imperatoris solent: sic à præsidio, assignatoq; munere vitæ, sine imperio summi Principis, dominiq; omnium Dei: stultè velle discedere. Pari nanq; constantia (vt Macrobius rectè tradit) mors nec veniens per naturam timenda est: nec contra ordinem cogenda naturæ. Quod suarum partium intellecta ruina & amici Põpeij cognita clade, Cæsare inimico victore, apud Vti cam Cato sibi necè inferens stultissimè peruertit. Maiori enim se (hoc ille facto) genere calamitatis implicuit, non dāno mortis exemptione, conetur licet Seneca longā & artificiosa oratione, Cætonis facta probare. Sed nimirū veræ mortis ratio ex æquo latuit vtrumque. Alioqui neq; sibi manus Cato violenter inferret: neq; ille talia patrantem, celebritatis laude aliqua in Cælum temerè efferre voluisset. Defensor culpæ obiectabit illud fortasse, Amici hominis tristissimo Fato super esse Cato noluit, beneficio hostis viuere nõ sustinuit, deniq; proditori patriæ (quod mortaliū rerum pretiosissimum est) vitam debere prorsus arbitratus est nefas. Tempestiua hæc quidem (vt ingenuè quod sentio fatear) ad mortem cuncta fuerunt: mediocriterclè, si quæras homini, Cætoni verò sapientissimo sanctissimoq; viro, tempora si inspicias

cias illa, fugienda haud dubie studiose, non obeunda fuerunt. Sed tamen arbitria sua cuiq; (vt in ethnico homine) relinquens libera, reuertar eò vnde discessi.

ET QUIDEM inferendi sibi mortem procul hac turpitudine dimissa, quam nefariam atque impiam esse penitus arbitramur & expetentis & obuersione vice abrumpere cupientis, vitam temerè: scilicet extremum inter vtrumq; fluctuantis hominis opinioni, tempestiuè mihi erit in præsentia consulendum. Cui quò melius possim animi morbo mederi, sit Ausonij illud in promptu.

Mortem optare malum: timere peius.

Doctè nimirum & acutè. Is siquidem mortem optat, cui vita displicet: timet porò cuius vitæ omnis actio perijt. Sic, cum vtrumq; sit malum: est tamen longè peius, turpiter factorum conscientia (emendandi eluendiq; facta spacia cum nulla dantur) sub ipsum obitum premi: impendētemque adeo, ferre non posse mortem. Quæ cum in omni loco, nulloque non tempore (vt ait Seneca) nos expectet, nos item contra securò illam animo expectare debemus. Hanc vero securitatem sincera mentis puritas, atque morum candor optimus facile nimirum præstabit. Idem senem miserum eum esse dicebat, qui in limine mortis positus, nullum aliud testimonium haberet longissimè ætatis præter annorum ipsam computationem. Sic ego infelicissimū illum planè statuo, qui vitæ tempus permensus diu, formidine mortis albescit: nullius interim egregij facinoris recordatus. Mens enim sibi conscia recti, honestæque actæ vitæ memoria etiam cum extremus dies impendet, magno homini solet esse solatio. Quod egregiè nobis epigrammate hoc Martialis expressit.

Iam numerat placido felix Antonius auro

Quindecies actas primus olympiadas.

Præteritosq; dies & tutos respicit annos,

Nec metuit Lethes iam propioris aquas.

Nulla recordanti lux est ingrata, grauisq;

Nulla fuit, cuius non meminisse velit.

Ampliat ætatis spatium sibi vir bonus hoc est,

Viuere bis, vita posse priore frui.

Benè igitur in Pyandro Hermes ille Trismegistus cum sterili homine conuersandum non esse monebat. Steriles eos, & seu filijs orbos insinuans, qui honestum,

insigneque nihil, vnquam in vita patrarūt. Sic enim ait. Extrema vero omnium calamitas & impietas accidit illi, qui absq; filijs è vita discedit: quæ de causa demoni dat pœnas post obitum. Igitur ò Esculapi, Cum homine qui nullos genuit filios nullum habere commercium. Infelicitatis tamen eius miserere: cum noueris quæ hunc mala post interitum maneant. Hæc Mercurius: cum paulo ante declarasset, morum otiosum habitū demoni concedi atq; dimitti. Est tamen (ni si fallor) ociosus habitus ille, qui more pecudum dumtaxat inferuiens sibi, nil quicquam alteri boni facit: & ceterorum parum egrè hominum damna patitur. Quod vitæ genus proculdubio malum est. Labefactat enim cognitionis humanæ societatem, vinculumq; naturæ. Quæ mutuo quodam coniunctionis fœdere cum hominē hominem (ignotum licet) vel hoc vno nomine, quod homo est, iubet esse reuinctum. Quin etiā præclara illa naturalis deuastat fundamenta Iustitiæ: quæ non solum nocendum nulli præcipiunt, verum etiam communi esse docent vtilitati seruiendum. Homo siquidem non vni sibi tantum nascitur, vt ad Architā Plato prudentissimè scripsit. Estq; ille reuera iustus (vt opinio mea fert) qui prodest quibus potest, nocet autem nulli. Qui vero & communi salute & multorum vtilitate neglecta vsibus suis inferuiens, vni tantum sibi cupit esse consultum: spurius tanquam adulterq; naturæ, verè hominum eximendus est numero, & pœuniæ (cui se addixit) conditioni ascribendus. Neq; id sanè iniuria. Ad Iustitiam enim & honestatem (vt secundo de legibus libro) præclare docet Cicero, homo in mundo nascitur. Quid? Quod ad vitam consequendam æternam, declinare à malo fat non est: sunt etiam pariter à nobis bona facienda. Itaque videndum est quod officiorum primo libro, acutè iudicio meo Tullius idem ait, ne non satis sit id quod de republica differentē apud Platonem est in philosophos dictum: quod in veri inuestigatione versentur: quodque ea quæ plerique vehementer expetunt, de quibus inter se digladiari solent, contemnant, & pro nihilo ducant, propterea Iustos esse. Nam dum alterum Iustitiæ genus assequuntur in ferenda (necui nocent) iniuria: in alterum incidunt. discendi enim studio impediti: quos tueri debent, deserunt. Quod vtrumque quasi sublatum de medio videri debet ab eo, qui hu-

manitatis nullo vinculo detentus, nulla hominis ratione habita, nulla vitæ ratione subducta, bruti instar animantis præter propter vitam agitans, propriæ seruitutis: excellit atque præclarè animo nihil moliens.

A T Q V E H A E C Quidem de ratione mortis hæc tenent. Nunc verò, non de Dijs pluribus, vt ethnici quidam falso putarunt, sed de vno rerum omnium opifice Deo, cuius mirabili cuncta prouidentia reguntur, mihi dicendum est. Non quia existimem maiestatem summam eius, rectè me explicare posse dicendo (sim etenim amens si id mihi arrogem quod nequie humanum capere cor potest) vel ingenium exequi; Sed quod videam ad pietatem animi pertinere, occurri illorum sententiæ, qui execrabili maiorum vanaque secta corrupti, fabulosum Deorum quondam genus excogitarunt, & rationem cultus exilènt. Id quod verè religionis ignari factitabant passim homines, sapientum quorundam suorum nec inspectis altius placitis, nec elogijs diligentius excussis, quibus in ipsis, vnus soliusque Dei (quem vniuersi Orbis verum esse constat opificem) aliquoties meminèrant. Quo circa perueniendum est ad absolutum perfectumque bonum Deum vnicum: quem admodum sapienter, ait vir illè excellens Trismegistus. Etenim ex ijs, qui præter ipsum appellantur Dij, seu demones, siue homines: nullus tam bonus esse potest, quam Deus vnicus. Is enim ipsum bonum est: nec aliud quicquam præter bonum. Reliqua omnia ab ipsa boni natura secreta sunt, vt placet eidem. Audi igitur iam Mercurio etiam authore: quid loquar. Vniuersum mundum verbo, non manibus fabricatus est opifex. Ipse vero sic cogita: illum præsentem semper agentem omnia: Deum vnicum voluntate sua cuncta constituentem. Id enim eius corpus est, non tangibile, non visibile, non dimensum, non distans, nec alterius cuiusquam simile. Nā neque ignis, nec aqua, nec aër, nec & spiritus: verum ab eo hæc pendent omnia. Bonum vero ita est, vt sibi soli id competat. Hæc ille.

S E D A D D A M iam quidem reliqua. Nam si de summo ac præpotenti Deo ethnicorum nobis verbis fas videtur quidpiam effari (ad incredibilem vanitatem, singularemque amentiam gentis huius eludendam) nullius quam Trismegisti Mercurij com-

modius erit vtendum. Multa enim arcanis nostræ fidei admodum congruentia scriptis diuinitus. Mundū profectò (ait) continet eū, siue per necessitatē, siue prouidentia, vel natura, & si quis aliud quidquā cogitat vel cogitauit, vnquā id omne deus agit. Actio, Dei potestas insuperabilis, cum qua nec humanam, nec diuinam vllam comparare quis audeat. Et mox. Cauē igitur o Mercuri, ne quid infernorum, ne quid etiā superiorum Dei simile censeas: nam à veritate quidem penitus abstraheris. Nihil quippe simile est ei, quod dissimile solumque atque vnum est. Neque cupiam putes eandem, quæ Deo, vim adesse. Quid enim post ipsum tale? Et post paulo; Neque enim ociosus est Deus: nam ociosa forènt omnia: cuncta siquidem plena sunt deo. Et iterum. Agens non vni præsens est tantum, sed omnibus. Nec vnum, dumtaxat, verum vniuersa producit. Sed agamus omnino iam quidem causam reliquam. Quod autem hæc omnia genita sint o dulcissime mi Mercuri, nequaquam nunc opus est, vt me disferente perdiscas. Nam corpora sunt, habentque animam: & mouentur. Hæc autem in vnum congregi absque congregantis virtute impossibile est. Oportet igitur aliquem esse talem ac penitus vnum. Nam cum multi varijque sint motus, & dissimilia corpora: vnus autem ordo velocitatis in omnibus, impossibile est duos vel plures esse factores: neque enim ordo vnus probaretur in multis. Præterea, qui inter illos imbecillior esset, potentiori nimirum intunderet: ex quo seditio quædam exoriretur. Itaque si vnus eorum actor mutabilium animalium extitisset: cuperet quoque immortalia gignere: quem admodum genitor immortalium affectaret mortalia gignere. Quin etiam vna existente anima vnaque materia: ad quem illorum potissimum fabricatio pertinet? quod si ad vtrumque: ad quem prouincia maior? Sic autem cogita: omne corpus viuens seu mortale, siue immortale ex materia constat & anima. Omnia sanè viuentia corpora animata sunt: non viuentia vero nuda penè in omnia. Anima quoque similiter secundum se ipsam suo propinquâ parenti: vitæ causa est. Vitæ autem causa est quilibet immortalium. Quoniam igitur modo mortalia viuentia differunt à mortalibus: itemque ab immortalibus immortalia esse itaque omnium horum actoris, præ cæteris est præcipuum. Nam anima

anima vnâ, vita vna, vnaquoque materia quis nam iste, quis alter præter vnicum Deum? Num alteri cuiquam quam soli Deo conuenit procreare viuentia? vnus itaque Deus, mundū vnum est confessus: & solem vnū, vnicam Lunam; Vnam quoque diuinitatē. **I P S V M V E R O D E V M, V N V M Q V I D E M C R E D I M V S E S S E.** vnus igitur singula facit in multis. Num censes arduum quidquā & laboriosum Deo; vitam, animam; immortalitatem; mutationemque; effice? tu enim tot tantaque potes: vides, audis, odoras, gustas, tãgis, loqueris, gradieris, spiras, intelligis, neque; alter est in te qui videt, qui ve audit alter. Nec loquitur vnus: graditur alius. Hic odorat: ille gustat. Hic spirat: intelligit ille. At vnus hæc omnia præstat. Neque etiam possibile est; illa sine Dei natura fieri. Vt enim qui cessat ab ijs non est amplius animal: sic qui ab illorum constructione cessaret, minime Deus esset. Id autē suspicari nefarium. Quod si concessum; nihil in rerum natura consistere, cui non inest naturalis quidam agendi vigor; simulque certi operis executio quanto magis asseuerandum est; Deo non deesse potestatem omnium & effectuum. Nā quicquid ociosum, imperfectū, Imperfectū dicere deū, nefas. Facit igitur omnia Deus. Nunc mihi id paululum temporis o Mercuri, totus adesto: ipse te mihi dedito: opus Dei confestim intelligis. Hoc opus adesse necessarium erat: vt essent ea que fiunt: que ve fiebant: & que fiunt in posterum. Id autē o suauissime mi Mercuri vita est, id vero pulchrum: id autem bonum; id denique Deus: Sin autē pateris vt hæc tibi per exempla operum ante oculos ponam: aduerte quid tibi accidat generare volenti: non tamen illius hoc simile. Ille siquidem non diffunditur voluptate, non habet operis adiutorem: suapte natura efficax, vi propria operans versatur, in opere semper existens ipse quodcunque fecerit vnquam. Si à quoquā influxum suum ille subtraxerit: deficiente vita in mortem corrueat vniuersa. Cum verò viuant omnia: vnaque sit vita cunctorum vnus est Deus. Rursus, si omnia viuentia sunt, & que in cælo videntur: & que iacent in terra: vna profectò vita cunctorum manat ex Deo: atque ipsa & ipse est deus. Ab vno fiunt cuncta conditore. Vita vero est vniuentis & animæ: mors autem non pernicies concretorum: sed vnionis plurium dissolutio. Atque hæc quidem in Pymandro. Videamus nunc quid idem dicat in Asclepio:

Omnia Dei voluntate dependent; & mox; Voluntas etenim Dei, ipsa summa est perfectio: vt pote cū voluisse & perfecisse vno eodemque temporis puncto compleat, & post paulo. Placita enim Dei necessitas sequitur: voluntatem comitatur effectus. Neque enim credibile est: Deo displiciturū esse quod placuit: cum & futurum id: & placitum multo ante sciuerit. Hæc ille. Quod & non multo ante (dum Lactantij opinionem infirmaremus) loco suo non inconcinne retulimus.

S E D haud est necesse: quid de summo rerum opifice, gubernatoreque omnium deo Mercurius ipse prodiderit, latius in presenti exequi: cum abundè sit perspicuum: eruditique exploratum: diuinum hoc scientie munus; præstabilius quam à cæteris ab illo fuisse peractum. Verum audiamus quid de Deo ipso Iamblicus quoque fenserit. Omnia ex Deo ita sunt: (ait) vt nusquam vel minima queque deserantur à deo. Vbi que enim diuina viget vnitas; per quam res queque consistunt: ac perpetuo quodam circulo ad Deum ipsum, à quo; & in quo sunt: mirabiliter reuoluuntur. Alioqui in nihilum repente proruerent. Prodeuntiaque; vnitatem quantum ipsis impressam retinent: diuinæ vnitatis imaginem: qua & reuocantur in illam, & reuocata perficiuntur. Hæc ipsa animas rapit ad vota; quibus vnio cum Deo nobis impleatur. Hæc diuinus dicebat Iamblicus. Sed facio non rectè profectò; qui grandiloqui tam diu Platonis obliuiscar; similia de summo Deo locis multis sanctissime concinentis. Is enim in ea dissertatione: quam cum Critone habuisse scribit Socratem: sic Socratem ipsum perhibet esse locutum. Vnum esse rerum omnium inspectorem Deum; & post aliquantulo; haud itaque profus est o vir optime curandum: quid multi de nobis autument, aut loquantur: Sed quid ille, qui & iustos audit & iniustos: qui est vnus: & ipsa veritas. Quid? quod in Timæo ab opifice deo mundū dicit esse plasmatum! Quem secutus de vniuersitate Marcus Cicero; ad exemplum Dei; mundum dicit esse creatum. Sic enim loquitur: rectè ne igitur vnū mūdum dixerimus, an sint plures; an innumerabiles: dictu verius, & melius: Vnus profectò, siquidē factus est ad exemplū. Quod enim omnes animantes eos qui ratione intelliguntur complectitur; id non potest esse cum altero. Rursus enim altus animans, qui eum contineat; sit necesse est, cuius

partes sint animantes superiores. Cœlumque hoc simulacrum illius ultimi sit, non proximi. Quorum ne quid accideret, atque ut hic mundus esset animanti absoluto simillimus: hoc ipso, quod solus atque vnus esset, ideirco singularem Deum hunc mundum, atque vnigenam procreauit. At, plurium aliquando meminuit uterque Deorum. Quid mirum, si ij, qui non auderent veritatem palam profari, ad gratiam corruptissimi populi, plurimum Deorum passim scriptis complecterentur: testati locis aliquot à se ipsis, hoc stultissimè fieri? Id quod insinuauit in prima Thulculana. M. Cicero: expressit clarius de natura Deorum lib. 3. & in opere de vniuersitate, quod est totum ex Platonis Timæo mutatus, permutans Græca Latinis. Quid Plato? quem inter plura alia que ad tyrannum scripsit Dionysium, diligens author Cyrensis Pontifex Theodoritus Græcarum affectionum lib. 2. ita perhibet esse locutum. Note autem meminisse te puto: quam videlicet epistolis illis appono: quas alicuius ponderis scribo: & quas nullius. Tu tamen, ea que nunc dicam intellige: ac diligenter aduerte, multi enim me rogant, ut ad te aliquid scribam. Quos haud fas est, à me prorsus vacuos repellere. Symbolum itaque tibi hoc esto, ut illius epistolę, quam ut seruo à me scriptam accipias velim, dictio hæc de v s: in singulari numero sit principium. Leuioris autem epistolę, Dijs numero multitudinis. Nescio an locupletius vel maius aliquod testimonium sit nobis optandum, quam quod est modo à Platone nobis exhibitum. Ex eo enim apertissime patet suę gentis vanitatem in Deorum multitudine probanda ab hominibus derisam. Iam vero in fine Gorgię quę multa quę sanctè tradit: nū fortissimis argumentis probat, multo esse melius pati quę facere iniuriam: quod sit rerum omnium Deus inspector ac vindex. Esse ergo debet persuasum, Platonem timore coactum, Deorum sepe plurium meminisse. Quod in legum decimo libro arguit profecto maxime. Ibi enim ubi argumentis quibusdam rationibusque probauit, diuinam esse naturam impiorum, quorumdam infirmavit è vestigio rationem, qui iniustorum hominum secundis collectis successibus, & piorum verfa vice euentibus parum lætis, hoc ipso probare nitentur nulla Deos humanorum curam tangi: nostra que res omnes despiciere atque negligere. Vbi reddita ratione ostendit & magnam & parua semper curare Deos. Sic

enim ait. Non erit forsan difficile demonstrare, Deos non minus minimarum rerum, quam maximarum curam habere. Præsertim cum paulo ante dictum fuerit: eos omni virtute refertos, prouidentiam omnium sibi propriam vindicare. Ibi igitur, ne cuncta latius exequar (est enim locus in promptu) admodum planum facit: Deum omnium rerum & authorem & gubernatorem; nihil posse rerum suarum negligere: subdens ad extremum illud. Quin etiam mortalia cuncta viuentia à Dijs fieri, possiderique quemadmodum Cœlum vniuersum dicimus. Iam ergo, seu parua hæc, siue magna quis dixerit, Dijs esse, nullo modo cum prouidentissimi atque optimi sint: negligenda sibi sua possessio est. Hæc de legibus Plato. Sed operæpretium est videre quid de republica decimo, de Deo ipse meminert. Multa enim multis locis tradit diuinitus Plato, ut non immerito sit inde diuini cognomen adeptus. Dedi quidem vobis (ait) Iustum virum videri iniustum: iniustumque iustum: vos enim petieratis. Licet enim fieri non posset, ut ista homines Deoque laterent: tamen concedi hoc disputationis gratia placuit, ut iustitia ipsa ad iniustitiam comparata iudicaretur. Non recordaris? Glauco. Quid ni recorder? Socra. Postquam igitur iudicatis sunt, ego iterum postulo à nobis exponi, quam iustitia mercedem à Dijs & hominibus referat: ut & palmam ab opinione, & manifesta existimatione reportet: qua iustitia sui participes decorat? postquam aperte visa est etiam ipsa, sui presentia beneficia nobis conferre: neque eos decipere qui verè eam possident. Glau. Debita postulas. Socra. Primum quidem hoc mihi redditis, quod qualis eorum uterque sit: & iustus scilicet & iniustus Deos non latet. Glau. Reddemus. Socra. Si Deos id non latet: vnus quidem à Deo amabitur, alter odio habebitur: quemadmodum in principio consensimus. Glau. Est ita. Socra. Deorum autem amico omnia quoad fieri potest à Dijs optima tribuuntur: nisi quid mali ex priori delicto ei necessitate quadam imminet. Glau. Omnino. Socra. Sic itaque de iusto viro existimandum: siue in pauperie, seu morbis, siue quibus alijs, ex his que mala videntur, fuerit constitutus: huic demum vel viuenti vel mortuo ad bonum aliquod ista conducere. Neque enim à Dijs vnquam negligitur, qui cunctis conari voluerit Iustus euadere: virtutisque officijs,

officijs, quoad homini licet, Deo similis fieri. Glau. necens est, talem virum à simili non contemni. Socra. De iniusto autem contra omnino est sentiendum. Glau. Vehementer. Socra. Apud Deos igitur iusto viro hæc dabitur palma. Glau. Sic arbitror. Socra. Apud homines autem non sic euenit? si vera fateri debemus: callidi quidem homines & iniqui perinde faciunt, ac cursores illi, qui ab inferioribus currunt bene, à superioribus minime. Nam primò celeriter exiliunt, tandem verò risum reportant: auribus demissis, & si ne coronam discedentes. Veri autem cursores ad finem perueniunt, adeptique premiū coronantur: viris iustis similiter ut plurimum idem accidit. Nempe in fine cuiusque actionis consuetudini que & vitæ probatur: muneraque ab hominibus referunt. Glau. Magnopere. Socra. Sustinebis ne, ut ego de his, quæ tu de iniustis, adducam? dicam equidè iusti enim cum ad maturam ætatem peruenierint, ciuitatis muneribus pro arbitrio funguntur: matrimonia quibuscum voluerint & dando & accipiendo vicissim in eunt, ac summam, quæcūque de illis tu: ego nunc de his affirmo, rursusque de iniustis hominibus assero: plerique enim ipsorum quamuis ad tempus sua vitia cœlent: tandem in curricula calce, quales sint deprehenduntur: ridiculi prorsus euadunt: & in senio miserè peregrinis & ciuibus obiurgantur, verberanturque: eaque omnia patiuntur, que tu aspera esse reuera dicebas. Torquebuntur enim & inuentur. Porro, quæcumque ipse commemorabas; audire iterum ex me putato. Sed, ut dicebam, vide an sis hæc toleraturus? Glau. Perferam equidem, nam decentia loqueris. Socra. Hæc itaque sunt premia, mercedes, & munera: quæ iusto viro præter ea bona que ipsa in se iustitia continet, à Dijs & hominibus tribuuntur. Glau. egregia valde hæc sunt & stabilia. Socra. At enim hæc & numero & magnitudine nihil sunt: si ad ea comparentur, quæ vtrunque defunctum expectant. Sed imponam iam Platonicis dictis modum. Neque enim libet Heri Armenij genere Paphilij de inferis historiam subtexere: quem ipse post decimum à funere diem ab Orco reducem fingit, damnatorum miro ordine poenas recensentem. A deo, ut à morum corruptela pristina subito mutatus, veritate rerum cognita, Vergilianum illud rectè possit concinere.

*Discite iustitiam moniti: & non temere Diuos
Et cum Heliado verissimum illud sonare,*

Quis ius violat?

Stat poena nocenti post obitum.

Quam Platonis historiam sub Solei cuiusdam Aridei persona feliciter expressit Plutarchus de numinis fera vindicta differens. Qui ambo de immortalitate animorum, & damnatorum æterno supplicio inducunt, quos dixi, loquentes. Quemadmodum & in Scipionis somnio Cicero somniantem Aphricanum, immortalitatem animorum, & beatorum sedes inclytas atque felices à Paulo fingit edoctum.

SED QUANDO ex veterum sacrarijs, quæ honesta mihi videntur doctrina esse referata: & nulla ex parte absurdè atque inutiliter dicta studiose hætenus, pro virili mea, excerpti. Appendam hoc ipso loco sanctissimum quoddam proœmium à legislatore Locrensi nobili Zaleuco, quondam expressum. Cui si Deorum vanum nomen erit ademptum, vtilitas magna vitæ poterit ab illo decerpi. Omnes (ait) qui urbem ac regionem inhabitant, persuasos esse oportet existimareque Deos esse. Quod manifestum fit ex cœli & totius mundi inspectione, rerumque in ipsis dispositione pulcherrima, & ordine. Haud enim fortuita aut humana huiusmodi opera putare conuenit. Deinde colendi honorandique Dijs sunt, ut bonorum omnium nobis authores; quæ aliqua ratione fiunt. Singulos igitur habere, & comparare animam quemque suam oportet: ut ab omnibus malis pura sit. Nam ab improbo homine non honoratur Deus. Neque sumptibus colitur, neque tragœdijs capitur, instar hominis mali: sed virtute ac instituto bonorum operum; & iustorum. Quo circa opus est, vnumquemque pro virili bonum esse: tum factis, tum voluntate, qui modò futurus sit Deo charus. Et non metuere pecuniarum iacturam, magisquam vitæ & famę dedecora: & ciuem meliorem existimare, qui opes amittere mauult, quam honestatem & Iustitiam. Cæterum, illos quorum voluntas non facile ad hæc persuaderi potest: & animus ad iniustitiam pronus est, viros & feminas, ciues; aliosque cohabitatores admonitos velim, meminisse Deorum: ut qui & sint, & poenas ab iniustis sumant. Atque ob oculos ponere tempus istud, quod vnicuique finis est vitæ futurum. Morituros enim omnes iniuriarum, quas commiserunt memores, poenitentia inuadit, & vehemens cupiditas qua vellent exactam sibi vitam omnem fuisse iustam. Quam obrè singulos

gulos oportet, semper in singulis actionibus illud tempus adeo suis cogitationibus familiare facere, ac si praesens esset. Ita enim maximè honesti iustique cura vigeat.

Si quis verò à malo genio quopiam assidente sibi ad iniustitiam instigetur: is ad templarum, & delubra versetur fugiens iniustitiam, ceu dominam impiissimam, molestissimamq; & deos oret, ut opem ad propellendam ipsam sibi ferant. Accedat quoq; viros ad probitatis nomine claros, ut de vita felicitate: & malorum hominum vindicta differentes audiens, ab iniustis facinoribus animu auertat. Hæc Zaleucus Locrensium temporibus suis æqui obseruantissimus vnus, ut memoria proditum est. Quem cum diuino Platone, secundo de legibus secutus M. Cicero, non antè ad stabiliendam legum formulis rempublicam est accinctus, quam religione deorum ipsas mortalium mentes imbuisset. Persuasum cunctis esse debere asserens: Dominos ac moderatores rerum omnium Deos esse: qui piorum atq; impiorum habita ratione, mortalium in vtramq; partem facta exactissimè discutiant. Rectè ille profectò, si modo, quod vnus soliusq; Dei munus est proprium non ad plures ipse Deos stultissimè transfulisset. Quod est valde in homine certè mirandū, si modo, ut dixi, nullo id fecit metu coactus. Disturbauit enim interdū, suorum ipse maiorum irridens vanitates, ac ceptas publicè religiones: & cōmentitios ac turpissimè creditos Deos ementitò è Cælo distiecit. Docens interim in libris de legibus, & in primo de Diuinatione: Vnum esse supremum Deum, cuius Numini cuncta parent: qui præclara quadam conditione formavit atq; effinxerit hominem: ut taceam de vniuersitate opus quod dixi. Vbi semel, iterum, tertio, supremum Deum creatorem hominis, & opificem mundi, vnum solumq; esse fatetur, & dicit.

Vnde ergo ethnicorum de Dijs pluribus tabifica fluxit rabies? Longum est, si vetera sunt repetenda, in detegendo errore modo velle occupari: quod tamen non incuriosè suscepit officium Lactantius. Sed nos secundo naturalis historiae, breuitatis gratia Plinium libro citemus. Hic est vetustissimus (ait) bene meritis referendi gratiam mos, ut tales Numinibus ascribantur: quippe & omnium aliorum nomina Deorum: & quæ supra retuli Syderum, ex hominum nata sunt. meritis. Iouem quidem ait Mercurium: aliterve alios inter se vocari: & esse cœlestem

nomencaturam, quis non interpretatione naturæ fateatur? Quid poetam referam Iuuenalem? Qui stultam populi cecitatem in diuinis decernendis honoribus, & vanitatem suæ gentis notā sub Athlantis fabula læpidissimè irridet.

*Nec turba Deorum.
Talis ut est hodie. contentaq; Sydera, paucis
Numinibus, miserum urgebant Athlanta minori
Pondere.*

Nemo igitur, procul abiecto poeta, cuius est autoritas leuior, & fama laudis obscurior, vel authore Plinio iam dubitauerit, vnde numerosum illud Deorum effluxerit agmen. Quia in re quantā sit olim publicè licentia grassatū, declarat Senecæ Ludus. Vbi prudentissimus vir, doctis carminibus sui temporis acriter obiurgat iniquitatem: dum pessimos quosq; Romanorum Cæsarem in Diuorum numerum & videt, & dolet referri. Nō igitur iniuriā inter veterū ethnicorum leges de religione Deorum, quas modo citabo, duas maximè video fuisse obseruatas.

*Separatim nemo habessit Deos, neue nouos
diuos: et eos qui cœlestes semper sunt habiti, cœ
luntio:*

*Et illos, quos in Cœlum merita vocauerunt,
Iuulcem, Liberum, Esculapiū, Castorem, Pollu-
cem, Quirinum.*

Sed relinquamus stultitiæ atq; impietatis segetem, Deorum leges ridiculas. Tragiciq; potius Sophoclis de summo ac præpotenti Deo audiamus Carmina inclyta. Quæ in libro de sacrificijs ab authore diligentissimo Cyrilli Theodorito, commodissimè citantur. Sic enim Sophocles ait.

*Vnus profectò solus est, vnus est Deus
Terra qui fecit et polorum vertex,
Pontiq; fluctus, et sonora flumina:
Sed nos sopore cordis mortales vāgi
Statuimus hoc solatium mentis leue,
Simulacra Diuum è marmore aut ex ære,
Elephantino ve ebore, fuluò ve ex auro,
Queis sacra, cœtusque et coronas affatim
Dantes, putamus sic pium persolvere.*

Vnde præclare Lactantius de Dei ira opusculo, cum præstantium philosophorum & rationibus & sententijs doctissimè, quæcunq; facta videmus, ea diuina prouidentia regi atque constare: capite vndecimo ostendit: hanc quidem prouidentiam vnus dumtaxat non plurium esse Deorum. Itaq; illud tandem iure subiunxit. Vnus est igitur princeps, & origo rerum Deus, quemadmodum in Ti-

meo

meo Plato & senit & docuit. Cuius maiestatem tantam esse declaravit nec comprehendente mente, nec lingua exprimi possit. Quod cum intelligeret Simonides, qui Syculi Hieronis tyranni floruit etate, seiscitanti tyranno quid, aut qualis deus esset, quemadmodum de Deorum natura primo libro memoriæ prodidit M. Cicero, deliberandi causa vnū sibi diē petijt dari: cumq; idem ex eo postridie quereretur, biduū postulauit, & cœcra flagitatione fatigatus, semper duplicaret numerū, admiratus tandem Hiero, quæsisse de homine dicitur, quid illa sibi veller induciarū prorogatio; semperq; in maius adacta petiti portio tēporis. Quia quanto diutius confidero, ait, tanto mihi res videtur obscurior. Nimirum declarans, maiestatem summi dei humanis haud posse viribus comprehendere, atq; verbis enarrari. Id quod in Asclepio & in Pimandro Ægyptius ille Hermes, quem ego honoris ergo, atq; adminiculi causa authorem sæpe laudavi, pluribus locis expressit. Creatorem omnium Deum, inquit, nec humano bene posse cōcipi ingenio, nec ore explicari.

Non igitur iam putabitur leue crimē, deorum mentionem facere. Cum authorem rerum omnium Deum, vnum constet haberi. Qui non solum procreasse contentus, ut Pythagoricus sensit. Ecphantēs, vsq; quæquæ illa moderatur, ac regit: neq; cessat vnquam gubernatione sua neglecta. Nihil enim imperfectum, inchoatumq; relinquit, qui summa est, atq; absoluta perfectio, ut suauis quodam Orpheus cecinit cantu. Sicuti in libro, qui de principijs inscribitur, Theodoritus nobis est authōr apud quem ita ait Odrifus Orpheus.

*Perfectus Deus est, qui perficit omnia solus:
Ipsè eadem Lustrans, oculis nec cernere cuiquam
Hunc hominum liceat, tamen idem cuncta tuetur
Conspectus nulli, quoniam caliginis atræ
Obstistit nebula: et mortalia nubila nobis:
Et pupæ tenues, caro circum atque ossa resistunt.*

Qui paulo post, non solum prouidentiam eius celebrauit in cuncta creatā: verum & maiestatem pariter verendam describit verbis, inquit,

*Ipsè autem magnum super est innixus Olympum
Aurato residens solio, pedibusque sub ipsi
Pressatur telus. Dextram usque ad Littora tendit
Oceani. Montes imis radicibus acti
Contrepidant, nec ferre queunt ea Numina dorso.
In Cælo residens, imis tamen omnia terris
Perficit: hic caput, hic medium, finisque tuetur.*

Cum igitur Deus dumtaxat vnus sit, perspicuumq; iam effectum: quæ in vita accidunt, mutationes non à Fortuna, sed dei nomine fieri. Dominus enim pauperem facit, & ditat: Dominus humiliat & subleuat, ut facere docent literæ. Fuitq; etiam ex ethnicis à nobis teste Flaccō monstratum: sic enim (ille ait)

*Valet ima summis
Mutare, et insignem attenuat Deus
Obscura promens.*

Id quod adnotauit etiā Diuus Aurelius Augustinus, sanctitate morū maximus, & doctrina vir eximius: is enim quo loco de commodis atq; incommodis, quæ in vita mortalium accidunt, diuinitus multa differit: de clarans interim quo pacto, in tam variā multipliciq; rerum Fortunā pro disciplinarum decretis principia atque effectus habeantur, Astrologi, inquit, & hi qui Chaldei vocantur: omnes morbos & calamitates Syderibus ac cælo adscribunt. Philosophi autem phisici, & medici, hæc eadem, atq; similia ad naturæ vires & maiestatem referunt. Theologi verò vni Deo, eiusque potestati: quam imperare omnibus & regere omnia merito existimamus. In quo tamen imprudentiæ ac mendacijs omnes illos coarguit, qui non omnia (ut Crinitus scribit) ad vnus Dei potestatem, atq; Numen referunt. Et rectè profectò (meo iudicio) Nam, ut demus interim hæc ab ipso Fato, siue astro nobis inferti (quod tamen negat Plotinus) is enim in libro qui inscribitur, Si faciunt Astra: planè asserit, Astroorum potestate, vel vi, euenire nihil hominibus. Sed tamen ut concedamus fieri, & Ouidium sentire vera, cum ait.

*Oduram Lachesim! Que tam graue Sydus habenti,
Fila dedit vitæ non breuiora mea!*

Certè hanc tantam Astroorum efficientiam, & ceti insuperabilem vim Deo ascribere conuenit: qui Astra, & ea quidem eiusmodi vi prædita & fecit, & ordinauit. Ita ad fontem ipsum relabimur, ut nihilominus à Deo fieri cuncta dicamus. Quod de opificio Dei differens vidit acutè Lactantius. Iam vero, si procul ablegato Fato, Fortunæ facta hæc assignare velimus, qm multi non iure fecerunt, profectò nescio an hanc ipsam Fortunam, Dei voluntatem appellare liceat sempiternam. Sicq; non absurdè declarabitur, qm in ijs, quæ in oratione prosa scribit, Ion poeta recenset. Placet enim Ioui Fortunam atque sapientiam, res diuersas: simillarum rerum esse effectrices. Vtramque enim

viros augere, ornare, in gloriam eueherer in opes, in imperia. Quid verbis peccensendis omnibus? Ipsam omnia nobis edentem, conserentemque naturam, quidam Fortunam esse autumant; quidam sapientiam. Quod si verum est (Ad stipulari enim dicitis de cohibenda iracundia differens mihi Plutarchus videtur profectio hanc tantam, talisq; siue naturam, siue sapientiam, siue Fortunam dixeris, non male appellaueris deum, a quo quidem mea sententia non multum abhorret in Academicis Cicero; cum de natura atq; elementis disputat. Vbi Deum ipsum, nunc mundi animam, nunc necessitatem; nunc, quod huic loco quadrat maxime, Fortunam appellat. At enim, quam vim animam esse dicunt mundi; eademq; esse mentem, sapientiamq; perfectam, quem Deum appellant; omniumq; rerum, quae sunt ei subiectae, quasi prudentiam, quandam procurantem, caelestia maxime; deinde in terris ea, quae pertinent ad homines. Quam interdum necessitatem appellant; quia nihil aliter possit, atq; ab ea constitutum sit, intra quasi fatalem & immutabilem continuationem, ordinis sempiterni. Nonnunquam quidem eandem fortunam. Quod efficiat multa improvisa, haec: nec opinata nobis propter obscuritatem, ignorantemq; causarum. Recte sane M. Cicero, estque profectio in vita nihil beatius, quam rerum assequi causas. Quasi intellectu fonte vidissent: non tam illi passim miserabili laboraret errore. Bene ergo dixit Maro Graecum se ratum Heliudum.

Felix, qui potuit rerum cognoscere causas!

SI I G I T V R, quod modo dicere incepimus, Deus est vnus. Si quae in vita accidunt cuncta, non a Fato, Sydere, vel Fortuna veniunt: sed summi ac praepotentis Dei omnia diuino Numine fiunt. Si iniqua a pijs facta discernit Deus: si rationem curamq; nostri proculdubio summam habet: si legitime certantem tandem coronat in fine. Si seruitus, si paupertas, si claudicatio non obstant, quominus charus Deo homo esse dicatur, quemadmodum Graecis quibusdam versiculis (his ipsis malis affectus) gloriari solitus dicitur Epictetus. Videlicet quod sit alia luedorum scelerum in homines diuina vindicta. Si acerbissimis vitae casibus iustum hominem premi atq; iactari non est contra prouidentiam: quia huic deum vel viuenti vel mortuo ad bonum aliquod ista conducunt, vt est ex Platone monstratum: summa profectio ratione diuino cultui erit, in vita vs-

que quaque vacandum.

N E C V E R O perturbari oportet, si temporis tanquam seuo aliquo fluctu iactati, boni quandoque fortunis egent, dolore vexentur, vel in iustis atq; miseris molestia obruti consenscant: cum improbi contra ijs rebus facile circumfluant omnibus, quae suam atq; iugendam hominis vitam efficiunt. Occulte enim licet sint cause, cur ista fiant: dei tamen sunt nutu, iudicio cuncta certo, atq; dextera recte librante. Quid ergo Chriostomus ait, turbamur? Nemo videns malignos prosperitatem habere, turbetur. Non est hic retributio malignitatis: neq; virtutis: ac, si aliquando contingat, vt aliqua sit retributio, vel malitiae vel virtutis: non tamen secundum quod dignum est: sed simpliciter veluti quidam gustus iudicij: vt qui resurrectionem non credunt, talibus doceantur. Quando itaq; videmus malignum ditescere, non subruamur: & quando videmus bonos mala pati, non turbemur. Illic corona, illic supplicia. Est & alia ratio, quia non potest vel malus in omnibus malus esse, sed habet aliqua bona: neq; bonus in omnibus bonus esse, sed habet aliqua peccata. Quando ergo prosperitatem malus habet: malo capitis sui est. Cum enim pro illis paucis bonis retributionem hic accipit: illic iam plenius punietur. Haec ille. Non igitur inconcinne, adolescens ille & candore morum, & ingenij acumine clarus fecit, cum illud scripsit.

De sine mirari; signa sunt certa ruinae.

Prospera cum videas tot geminata malis.

At non ruunt aliquando: licet reuera plerumq; accidat (quemadmodum ait Claudianus) vt in altum sublato lapsu grauiore ruat. Quid igitur impedit, quominus boni viri in medio incommodorum positi feliciter agant: hanc malorum in rerum prosperitate constantiam, in possessorum tandem exitium conuersum iri scientes? Desinat igitur Harpalus, qui Diogenis Cynici temporibus praedo felix habebatur, testimonium dicere contra Deos: quod in illa tandiu Fortuna viueret. Desinat, & hoc ipso nomine Numinibus suis Dionysius tyrannus illudere. Qui cum expilato Locris Proserpine phario Syracusas nauigaret, & prosperissime cursum teneret, amicis insurrebat: videtis ne o amici! quam bona ab immortalibus Dijs nauigatio detur sacrilegis? Desinant igitur latrare impij, prosperitatis suae tabificum virus iam tandem intelligentes. Licet enim his omnibus (quia falsa colebant Numina) Dijs suis

In C. quide
go. d. 4.

fuis illudere cessit, psperere: veri tamen summiq; Dei Numen, maiestatemq; contemnere, nulli erit vnquam impune. Quod vel ijs ipsis interdum cessit infauste, non quia potestatem in commodandi commentitij falliq; Dij vllam prorsus haberent: sed quia pessime haberentur ab illis, qui veros esse putabant. Atq; ideo impius ille Sellius profectio faciebat illicite; de quo ita est apud Martialem.

Nullus esse Deos: inane caelum

Affirmat Sellius, probatq; quod se

Factum dum negat hoc, videt beatum.

Hunc igitur impietate gaudentem ipsa rerum affluentia pestilentissime corrumpat: nescientem interim maiori se referuari supplicio. Sed nimirum excutere se quemque confestim oportet: tot haec, quae improbis tandem mala imminet, animo perudentem. Latet anguis in herba. Semper enim mali in felices existunt: etiam si in ipso secundae fluctuum rerum cursu, fallacium bonorum aleam nunquam experti, discedere e vita contingat. Ecquo enim pacto euadere possunt improbi, diuina vbiq; iustitia imminente: & quod se cunq; verterit, hominem affectante? e diuerso autem vel acerbissimo boni genere mortis absumpti: beati proculdubio sunt & felices vsq; putandi. Vt enim beatus aut miser contra putere, non quid corpori accidat: sed quid defuncti animae imminet, pensandum est. Quod cum nesciret Ouidius, inepte nimirum haec carmina fudit.

Cum rapiant male Fata bonos, ignoscite fasso:

Heulcogor, nullos esse putare Deos.

Non enim molesto aliquo dolore, non morte corporis (quae vel immeritis per iniuriam ab homine sepe infliguntur) diuini supplicij ratio (quae ceu furij quibusdam impiorum metes, exagitat) metienda est. Quod vel ethnicus Cicero in nobili illa contra L. Pisonem oratione clarissime sensit. Sic etenim loquitur. An ego si te, & Gabinium crucifixos viderem, maiore afficerer latitia ex corporis vestri laceratione, quam afficior ex infamia? nullum est supplicium putandum, quo affici casu aliquo boni viri fortesq; possunt. Atq; hoc quidem etiam isti tui dicunt voluptarij Graeci: quos vtinam ita audires, vt erant audiendi: nunquam te in tot flagitia ingurgitasses. Verum audis in praesepibus, audis in stupris, audis in cibo & vino. Sed dicunt ipsi qui mala dolore, bona voluptate diffiniunt. Sapientem etiam si in Phalaridis tauro inclusus, succesis ignibus torqueatur:

dicturum tamen, suaue illud esse: se sequere tantulum quidem commoueri. Tantam virtutis enim vim esse voluerunt, vt non posset vnquam vir bonus, non esse beatus! Quae est igitur poena? quod supplicium? Id mea sententia, quod accidere nemini potest, nisi nocenti. Suscepta fraus, impedita & oppressa mens, conscientia, bonorum omnium odiu: nota iusti Senatus; amissio dignitatis. Nec mihi ille M. Regulus, quem Cartaginenses resectis palpebris illigatum in machina, vigilando necauerunt, supplicio videtur affectus. Nec C. Marius, quem Italia seruata ab illo, demersum in Minturnensium paludibus, Africa deuicta ab eodem, expulsum & naufragum vidit. Fortunae enim ista tela sunt non culpa. Supplicium autem est poena peccati. Neq; vero ego si vnquam vobis mala precarer, quae saepe feci, in quo dij immortales meas preces audiuerunt: morbum, aut mortem, aut cruciatum precarer. Thelstea ista execratio est, poetae; vulgi animos: non sapientum mouentis. Vt tu naufragio expulsus vsquam saxi fixus asperis, euisceratus, latere pendere (vt ait ille) saxa spargens tabo, sanie & sanguine atro. Non ferrem omnino moleste, si ita accidisset: sed id tamen esset humanum. M. Marcellus, qui ter consul fuit: summa virtute, pietate, gloria militari, periit in mari. Qui tamen ob virtutem, gloriae laude viuit. In Fortuna quadam est illa mors, non poena putanda. Quae est igitur poena? quod supplicium? quae saxa? quae cruces? ecce, duos Duces in prouincijs populi Romani habere exercitus, appellari Imperatores: horum alterum sic fuisse infirmatum conscientia scelerum, & fraudum suarum: vt ex ea prouincia, quae fuerit ex omnibus vna maxime triumphalis, nullas sit ad senatum literas mittere ausus: ex qua prouincia modo vir omni dignitate ornatus. L. Torquatus magnis rebus gestis me referente absens Imperator sit appellatus. Vnde his paucis annis. Cn. Dolabella. C. Curionis. M. Luculli iustissimos triumphos vidimus. Ex ea te Imperatore, nuncius ad senatum allatus est nullus: ab altero allatae literae, recitatae, relatum ad senatum. Dij immortales id ne ego optarem? Vt inimicus meus, ea, qua nemo vnquam, ignominia notaretur? vt Senatus is, qui in eam iam benignitatis consuetudinem venit, vt eos, qui bene rem publicam gefferint, nouis honoribus afficiat, & numero dierum & genere verborum: huius vnus literis nunciantibus non crederet? Po-

stultibus denegaret? His ego rebus pascor, his delector, his perfruo: quod de vobis hic ordo opinatur, non secus ac de teterrimis hostibus: quod vos equites Romani, & ceteri ordinis, quod cuncta ciuitas odit. Quod nemo bonus, nemo denique ciuis est, qui modo se ciuem esse meminerit, qui vos non oculis fugiat, auribus respuat, animo aspernetur, recordatione denique ipsa Consulatus vestri perhorrescat. Hæc ego semper de vobis expectaui: hæc optaui: hæc precatus sum. Plura etiam acciderunt quam vellere. Nam ut emitteretis exercitum nunquam me hercule, optaui. Illud etiam accidit præter optatum meum, sed valde ex voluntate. Mihi enim non venerat in mentem furor & insaniam optare vobis: in quam incidistis. At qui fuit optandum: me tamen fugerat Deorum immortalium hæc esse in impios & consceleratos poenas certissimas constitutas. Nolite enim putare. P. C. ut in scena videtis homines consceleratos impulsu Deorum terri. Furiarum tædis ardentibus: sua quemque fraus, suum facinus, suum scelus, sua audacia, & de sanitate ac mente deturbat. Hæc sunt impiorum furia: hæc flammæ: hæc facies. Hæc in Pisonem de malorum supplicio Cicero. Nunc quid de eadem re in oratione de Aruspicio responsis senserit pariter est videndum. Præclare enim & hoc loco circa horum poenas versatur. A Dijs quidem immortalibus, ait, que potest homini maior esse poena, furor atque demencia: nisi forte in Tragædijs quos vulnere ac dolore corporis cruciari ac consumi vides: grauioribus Deorum immortalium iras subire quam illos, qui furentes inducuntur, putas. Non sunt illi eiulatus, & gemitus Philoctetæ tam miseri (quâquam sunt acerbior) quam illa exultatio Athamantis, & quam somnium matricidarum. Tu cum furiales in concionibus voces mittis: cum domos ciuium euertis: cum lapidibus optimos viros foro pellis: cum ardentes faces in vicinorum tecta iactas: cum ædes sacras inflammas: cum seruos concitas: cum sacra ludosque conturbas: cum uxorem sororemque non discernis: cum quod in eas cubile non sentis: cum baccharis: cum furis: tum das eas poenas, que sunt solæ hominum scelerum à Dijs immortalibus constituta. Nam corporis quidem nostri infirmitas multos subit casus per se. Denique ipsum corpus tenuissima sæpe de causa conficitur. Deorum tela impiorum mentibus figuntur. Quare miseriores, cum in omnem fraudem raperis oculis: quam si om-

nino oculos non haberes. Hæc in acerrimum inimicum Publium Clodium de Aruspicio responsis perorans Cicero, facile profecto in malitia hominum supplicio comprimentem morem ostendit Numinis. Apertè docens, impietatum atque scelerum homines improbos diuinis iudicijs poenas luere: mentis alienatione, & ad suscipiendum facinus impudentis animi praua atque effrenata licentia. Alios quasi Furijs quibusdam exagitatos, non quidem ardentibus tædis (ut est in fabulis) sed angore conscientia: & fraudis cruciatu ceu attonitos cieri. A deo, ut ne nocte quidem (si forte indulget cura soporem) interquiescant à malis, morum spectra videntes. Non igitur suarum direptione rerum: non egrotatione corporis: non iniqui iudicij turpi aliqua oppressione: non acceptione parum merita iniuria: boni viri vita putanda misera est. Id quod secundo de legibus lib. fratrem alloquens Cicero graphicè nobis expressit, ait enim. Non enim quante rectè existimamus quæ poena diuina sit. Nos opinionibus vulgi rapimur in errore, nec vera cernimus: morte, aut dolore corporis, aut luctu animi, aut offensione iudicij hominum miserias ponderamus: que fateor humana esse, & bonis viris accidisse. Sceleris est poena tristis, & præter eos euentus, qui sequuntur: per se ipsa maxima est. Vidimus, qui nisi odissent patriam, nunquam nobis inimici fuissent, ardentibus, cum cupiditate: tum metu: tum conscientia. Quid agerent modo timentes: vicissim continentes religiones: iudicia prærupta ab ipsè corrupta hominum, non deorum. Reprimam me, nec insequar longius: edoque minus quo plus poenarum habeo, quam petiui. Quis tam verè, luculentè, politè ac graphicè hæc depicta cum videat, in comprehenda malitia hominum, morem Numinis ignorare possit, ac seueritatem diuinæ vindictæ? Cum præsertim sceleratos atque impios homines, ea poena (quæ reuera sit maxima) esse affectos aspiciat? Cuius quidem rei præclare sanè de iniustitia multa discipulans Plato meminit in Theæteto, sic enim ait. Pessimis homines, qui iniustitia & vafritie gaudent: iniustitiæ multam ignorant, quam ignorare minimè decet. Neque enim est, quam forsitan opinantur, verbera & caedes: quæ sæpe hi patiuntur, qui iniustum nihil egerunt, & iniusti sæpe deuiant: sed ea potius que vitari non potest. Si quidem, cum in rerum ordine o amice exemplaria duo sint: diuinum quidem beatissimum, quod verò

Dei

Dei expers, miserrimum: non videntes ita rem se habere: stultitia extremaque demencia occupati, latenter huic quidem ob actiones, similes redduntur: illi contra dissimiles. Cuius profecto delicti poenas pendunt, dum vitam illi conuenientem, cui similes effecti sunt, ducunt. Enim vero si dixerimus, quod hos quidem nisi à nequitia cessauerint, vita functos locus ille malorum expers non capiet, isthuc autem propria vitæ similitudinem gerent semper vna cum malis mali versantes: respondebunt altius malitiosique homines deliramenta quædam sese audire. Sed quorsum attinet ex veterum sacrarijs tot ac tanta altius sine fine repetere? Est enim fas rebus imponere modum. Nam de hoc plura disputare qui conuenit? Cum illud sit perspicuum, quod licet hæc in vita præpostero ordine cadant, non tamen in morte effugient vera iudicia: Vbi suum cuique pro meritis à summo & Præpotenti deo vel assignabitur premium, vel supplicium irrogabitur.

At que hæc quidem quæ de bonorum & malorum ratione: de Fortuna: de Deo: de diuina prouidentia: de animorum immortalitate: deque ipsorum premio atque supplicio à me hæcenus dicta sunt: quæ deinceps cuncta colloquio nostro dicentur, sanctissimæ Romanæ ecclesie matris gremio subdoto atque submitto, meque pariter totum bonum uti decet aluminum: profiteor que, diligenter ac sedulo sequi velle me, que illa dictarunt: & que malitia inuenerit, studiosè semper esse vbi que refugiturum. Imprudentia enim logo varioque in opere (quod tamen fit more hominum) subrepet fortasse mendum, non infidiosi vel fallacis animi aliqua turpi ratione, que rectè est à prudentibus nomine dicta malitia, N. I. C. Stupet animus tantarum rerum admiratione Philemon! Ita enim euncta suis vndique numeris à te absoluta sunt, dimensa rectè, & ab omni parte perfecta: nihil vel altius vel excelsius, humane humana intuenti, ab homine possit optari. Quæ cum intueor animo, subit illud statim pietatem vitæ, non solum ad politè facundeque dicendum: verum etiam ad subtiliter atque acriter persuadendum, neruorum ac roboris habere quam plurimum: utque verè trito sermone dicitur facilia omnia leuia que efficeret. Cuius rei (nisi fallor) illud est basis: quod numen assisit pijs. Quid enim asperum? Quid arduum? Quid denique esse potest laboriosum atque difficile: vbi fautor adest deus ingenij vires suggerens, & acumen me-

tis suppeditans? Crede inquam mihi, qui audit, qui videt vniuersa Deus, ac nutu suo regit & Numine complet: non adesse non poterit honesta sectanti: ad virtutisque viam restantenti, quod tibi indefesse video studiū esse propositum. Letatur enim cum presidium suum sanctè cernit exposci: grati animi pietate libentissimè ducitur: beneficia sua videns agnosci, & illustri aliqua gratiarum actione affici, atque hymnis extolli. Offenditur autem improborum hominum ingratitude. Atque id sanè inuidie nullo liuore, nulla iniuria causa suscipit, sed verò diuinæ suæ Iustitiæ facit officio. Quid enim habes, quod non accepisti? Si autem accepisti: quid gloriaris quasi non acceperis? Bona animi, bona corporis: agendarumque rerum instrumenta illa notissima, & subsidia reliqua vitæ (quæ Fortuna vulgo bona vocantur) à Deo nimirum sunt, cuius arcanas quasdam ob causas diuino nunc mihi, nunc illi eripiuntur, ac Numine dantur. Quid igitur est, quod à nobis satis ei persolui possit, unde hæc accepta sunt? deus enim veri patris officio functus, corpus hoc nostrum effinxit: ipse animam qua spiramus infudit: ratione ornauit, intellectu munivit, & contra aduersa omnia ingenij solertia sagaci, ac lumine mentis instruxit. Quin etiam insuper multiplici peccatus nostrum cognitione rerum oblescit, & scientiæ decore insigniuit. Unde hoc totum reuera, quod sumus, grato illi animo acceptum ferendum est. Nisi enim nos ille fecisset, ornasset, instruxissetque compino nos quidem plane nihil essemus. Quod cum ita se habeat, exit ingrati profecto excellens hoc præstantissimæ mentis Numen non vbi que studiosè colere, sancteque vereri! Summum enim flagitium est, non eum semper vitæ nostræ sapere disciplinam, quem & patrem vocat, ac rerum omnium summum ac verum esse, constanter credit opificem. Quid enim esse potest absurdius, quam à supremi parentis virtute animi inclita degenerare: ac summi conditoris imaginem, quæ in nobis insculpta atque impressa diuinitus est, tetra animi cogitatione scedere, & deplorati moris dissolutione polluere; delectare que tadem vitiis horrida voragine absorptam, & effrenati animi damnosa licentia ac libidine absumptam? Quod si lex ciuilis ab Ethnico lata legislatore, patronatus iura dum equitate defendit: proterui liberti seruitutis nexu pristino colla constringit: non ne contumacis animi ceruices, Deo intoleranter erectas, salu-

salutari aliquo mancipij nexu vinciri, ac cōprimi par sit: ne ab auctore altoreq; suo impurū peccus, ingrata mēs, malus animus, perditē ac furibūdē desciscat? Age verò, an non hac in parte Atheniēsiū institutū nobile imitari fas sit? Apud quos (vt Valerius ait) conuictus à patrono libertus ingratus, Iure libertatis exuitur. Superfedeo, inquit, te habere ciuē, tanti muneris impiū estimatorē: nec adduci possū vt credā vrbivtilē, quē domiscelestū cerno. Abi igitur, & esto seruus: quoniā liber esse nescisti. Flaud dissimiliter, pfectō sūmi ille parētis hēreditate atq; nomine exiētur, qui vsura lucis hui' abusus, supremo rerū omniū largitori, authoriq; vitē Deo in fidus esse perget vel obsequēs esse noluerit. Qua ppter valde proculdubio lētor mi Philemō, p̄ ceteris rebus diuinę religionis amorē, pietatēq; animi, tibi vni vehementer esse cordi. Id q̄ ex oratione hac tua (quę diuina omnis mihi visā est, pfecto satis illuxit. Ex ea siquidē, vt iam cetera fileā, perspicuō constitit animorū nostrorū p̄stātia, simul & immortalitas: summi ac p̄potētis dei natura: & in nos ipsos benigni, vereq; paterni animi liberalitas: prouidentiaq; insuper illa diuina, qua mirificē cūcta tuetur & cōtinet: patefacto interim lucidissimē illorū miserimo errore, qui (quod omniū opifex Deus ipse iure intelligatur) malorum Deum causam esse turpiter sunt opinati. Quę, cum ipse non sine p̄cepto quodam Olympi fauore vndiq; absolueris scēlicissimē: accingers iam obsecro, ad ea, quę restant, animo sp̄entiq; bonā cōcipe mi Philemō, qui enim diuino beneficio humanarū rerū imbecillitatem, varietatemq; Fortunę iam ante pulcherrimē declarasti: luculentēq; alium nobilitatis fontē esse dixisti, quam qui à fortuna vulgo stultissimē petatur: obibis tu quidem omnia (velis modo) proculdubio generose. Quas ob res, quęso, obtestorq; te: ac si pateris, oro: vt mihi quam primū explanes, quibus p̄cipuē rebus nobilitatē hominis sitam esse arbitrere. Ac, quo queat pacto parari: quę tam omnium vōtis expetitur. Bona ne hęc homini sit, an contra. Nā placere videri dōctis, ea tantum bona putari, quę hominem ipsum beant: animumq; eius exornant: Cetera minimē esse habenda in bonis. Sed cum diuitias, honores, opes, summāq; potentiam, & generis claritatē homines studio semper, sollicitēq; perquirant, in eiusmodi rerum sedulo aduigilantes studio: quę an bonorum, albo sint adscribēde, mul-

ti adhuc dubitant (Ascititia etenim omniā hęc sunt, extraq; hominem posita) opere p̄tium erit cognoscere, quid tu item contra, ijs de omnibus esse dicendum statuas: qualē ve circa ea existimes boni, sapientisq; viri assensionem animi, ac iudicium esse debere.

PHILEMON.

Vellem profectō Nicete mi, tantū animi sapientia p̄stare, vt quam à me controuersię petis causam, dignē possem, rectēq; dicere. Sed difficultatem rei vides: nec te (opinor) fugit: quam mihi sit curta supellex. Quę licet alioqui esset multo amplior, haberet tamē amplissimū illa campū in quo hinc inde rectē posset libereq; excurrere. Verum non equidem is sum, qui onus ausim suscipere. Nam neq; vires ferēdo sunt pares, & vt iam maximē vellem: per tempus id parū licet. Neq; enim temerē p̄sci legum latores, extremam diei partem, necessarię tanquam laborum lassitudini, quieti dicatam, interstitium litium esse voluerunt, maiorūq; causarum continere direptionē: Ita enim x i i. tabularū antiquo iure accepimus cautum: In quibus ad hūc modum scriptū est: SOL occasus, suprema tēpestas esto. Quibus nimirū verbis illarū cōditores, prudētissimi viri significare voluerunt, post occasum Solis cognoscēdas causas non esse, nec iudicandū: sed iudiciū prorsus actutū dimittēdum:

NICETES.

Hęc cum Philemon dixisset, simul & nutu significasset, se ex disceptatione rerū longa: nō tam cōcessi occasione tēporis ad disputandum: quam spatij interuallo aliquo ad quiescēdū egere: disserēdi pausa facta, scholam subito dimissus lege inter nos dicta: vt simul ac propinquo Solis aduētū gratum terris lumen aurora dedisset: ad ipsum illico iterū ego diuerterē: Apud quem ambo conueneramus: ne suo quis interuētū impedire nos posset, vel sermonē interrompere. Quę mihi nox, eiusmodi viri colloquij nimis auido longissima visa est. Nihil etenim vniquam satisfestinat amāti. Vbi tandē est illucescere cęptū, laudato primum rerum omnium opifice (à diuinis nanq; p̄cibus pio prudētisq; viro auspicari diem conuenit) ad Philemonē recta pergo: quo viso, dictaq; inter nos comiter de more salute: festinationis, credo, meę altē causas cōsiderans animo. Arrisit ille mihi: tēpestiuūq; benignē aduentū gratulatus, tum velut se ipse colligeret, acquiescēs aliquantulū, è vestigio suam est ad hunc modum orationem exorsus.

PRIMILIBRIFINIS.

IACOBI TAPIAE ALDANAÆ DE TRIPLI- CIBONO, ET VERA HO- MINIS NOBILITATE Liber Secundus.

INTER VARIAS atq; multiplices Philosophorum sectas (sūere nanq; multi quōdam clarissimi viri) qui dulcis amore sapiētis, hui' sese studijs tradiderunt, vnde & Græco nomine Philosophi sunt dicti, vnam p̄ ceteris & orationis lumine, & maximarum rerum p̄stantia ferunt antecelluisse: cuius & ipsius celeberrimum illū Platonis discipulū Aristotelem, principē fuisse: memorię proditum est. Cum enim diuinus ille Philosophiæ parens Socrates, philosophandi studium, primus, vt constat omniū qui huius nominis gloria potiti sunt: à rebus occultis, & ab ipsa natura inuolutis: in quibus omnes antea philosophi miserē versabantur, auocasset: ad communemq; vitam rationem traduxisset: vt de virtutibus ac vitijs: bonis malisq; rebus homines disceptarent, amota procul cœlestium rerum indagandarum curiositate: quippe quas maiores esse perspicerent, quā quę humano possent ingenio completi. Qua tamen vir ille tantus modestia fuit, hunc perpetuo differēdi seruauit tenorem, alios vt demum refelleret, nihil ipse affirmaret: nihil constanter assereret: nihil se scire vt diceret. Eoque vno dempto nihil quicquam ab homine percipi posse. Eamq; vnam arbitrari se causam potissimum fuisse, quod ab illo Deo, cui p̄ter ceteros futura perspiceret: latentisq; animi habitum explorare datum est, mortaliū omnium sapiētissimus existimaretur. Hanc enim sapientiam esse omnium multo maximam: vtne temere arbitrere, te scire: quod nescias. Quę vbi seuerē grauiterq; dicebat,

omnis eius oratio in virtutis laude confusebatur: inq; ad illius amorem hominibus excitandis. Qui vbi primum naturę concessit (mortalium nanq; nemo est, qui non nōrit mortem: ac sibi moriendum esse didicerit, atq; incertum an eo ipso die futurū sit) sapiētis suę hēredes plurimos reliquit: quo in numero maximē celebrantur Plato, Cebes ac Xenophon (qui cum quōdam audiuerant. Quorum ex libris lucidissimē commentum est, qui Socrates ille vir fuerit: cum nullas ipse literas scripserit) vt M. Tullius Cicero, Chersonus Plutarchus: alijq; item multi memorię prodiderunt. Plato igitur, qui ex Socraticis auditoribus vnus fuit: cui vberem, copiosam, lacteam, locupletem, variam p̄terea atq; multiplicem orationem esse perspicuum est, philosophiæ formam hēditario iure ac veluti per manus à magistro suo Socrate acceptam nominibus dūobus, quibus in ipsis vnus atq; idem rerum consensus inerat, instituit. Hinc Academicorum, Peripateticorumque nomen fluxit, qui vnam eandemq; rem prorsus defendētes, nomine tantum dissidebant: nihil p̄terea discrepantes. Sed & Platone vita defuncto, cum Speusippū ex forore nepotē, scholę successorē hēredemq; reliquisset, duosq; item alios sapiētis studio eximios, Calcedemonium Xenocratem, Aristotelemq; Stagyritam: qui Aristotelem deinde secuti sunt, Peripatetici sunt dicti, quod in ambulantes disputarent in Lycio: illi autem alteri, qui more rituq; Platónico in Academia, quod gymnasium alterum erat, diserebant: eo ex loco, quo erudiendi docēdiq; coibant: vocati Academici sunt. Qui omnes Platónica contenti vbertate, didascalis, magisterijq; formulam, non exilem ieiunam atq; enervem vt antea: sed floridam, abundantem, ac mirifici cuiusdam suauissimiq; fructus affluentia refertam consecrati sunt:

Socras

Socratica dubitatione abrogata, difficultateque afferendi, claudicare enim sapientiae longe omnium pars honoratissima videbatur, nihil dum certi constituto. Hinc ars profecto est disputandi, quod minimè tunc fuerat Socrati visum. Hinc rerum ordines, descriptionesque manarunt.

Hos inter Philosophos cum de bonorum malorumque finibus orta esset contentio; varijsque modis inquirerent, quidnam illud foret, quod ut vltimum bonorum omnium maximè natura expeteret: quid illud contra, quod ut malorum summum aspernaretur atque reiiceret (hac enim in quaestione philosophiam ipsam versari necesse erat; cuius scopus, summa & finis, vitæ est notio beata): quo vno constituto in philosophia constituta sunt omnia: quæ profectò res si contra ignorerent, magno semper errore versari oportet, perniciosè nimis ad veram lucem calligates, non aliter atque ij, quibus ad optima queque vitæ mûnia, veritatis lumè ademptum est. Nam ceteris in rebus, siue prætermisum; siue ignoratum est quidpiâ (vt de bonorum malorumque finibus. 4. lib. Cicero prudentissimè dixit) non plus incommodi est quam quantum queque earum rerum est, in quibus neglectum est aliquid. Summum autem bonum si ignoreretur, viuendi rationem ignorari necesse est. Ex quo tantus error consequitur, vt quem in portum se recipiant homines, scire nò possint. Cognitis autem rerum finibus, cum intelligitur quid sit & bonorum extremum & malorù: inuenta vitæ via est confirmatioque omnium officiorum.

Vnde videtur hallucinabundi in re vno omnium ad vitam maximè necessaria misceri id carentur: nec valerent, quod optabant ratione aliqua strenuè atque firmiter indagare: omnes enim Cymmerijs quibusdâ tenebris turpissimè ignorantis ex æquo demersi atque obruti tenebantur. Neque enim habebant miseri doctorem aliquè sapientiae, atque ducem veritatis, cuius absque præcipitij fraude aliqua, fideliter, tutoque sequi vestigia possent, & præcepta imitari. Subitò exortæ sunt variæ philosophorum cohortes: qui extremum illud atque vltimum, quod natura maximè expeteret, ac vt summum bonorù omnium sibi ascisceret, varijs in rebus collocarent: ijque quæ semel placuissent, veram sitam esse beatitudinem arbitrarentur. Sententiam quique suam mordicus defendentes. Ita, in summo illo bono definiendo (q-

esse simplex atque vnam debet) tanta illorum varietas fuit, vt tot penè sententiæ forent, quot homines extiterint. Quarum & ipsarum nonnullæ non ridiculæ tantum sed & turpes ita fuerunt, vt referro pudor sit. Quæ si verè (vt illorum insania videbatur) essent haud sanè loci quicquam virtuti relinquere. Cuius profectò dignitate constat, nihil in vita esse præstantius nihil homine dignius nihil magis expetendum. Cum ad germanam illam, diuinamque vitam, quæ pijs omnibus, qui bene, iuste, sanctèque vixerint parata aperta que est, nulla sit ianua certior, nulla paratior via. Quæ igitur hac de re commemorari honestè non poterunt, philosophorum placita, fido à nobis in præsentia silentio contegenda sunt. Boni enim prudentisq; viri vt vniuersam vitam, sic & orationem vt sapienter Plato ait, Iustitia atque pudore refertam esse conuenit. Igitur Hieronymus Rhodius, qui (vt sibi visus est) non indoctus est philosophus habitus: summum hoc bonum, quod tam illi anxie sollicitèque quebant, indolentia metiebatur. Vt de Aristippeis, Cyrenaicisq; philosophis & Epicureis commemorem nihil, qui, vt mihi quidem videntur, bruta quadam temerariaque voce, & omnino rationis experte: re omnium scedissima atque teterrima obscurabant: voluptati id ipsum temere assignantes. Sententiæ huius omnium perditissimè atque maximè fugiendæ auctorem Epicurum, veritatis inuentorem, & quasi architectum vitæ beatæ flagitiosissimè appellantes. Quo tanto nomine vir ad corrumpeudas hominum mentes natus, secundo apud Cicero nem de finibus libro à Torquato nuncupatur: quo honore nemo fuit vquam indignior, nemo alienior. Cuius ea morum improbitas & vitæ impudentia fuit, vt voluptate vna de vita sublata, intelligere se omnino negaret: quid esset bonum dicendum. Voluptate atque dolore bonorum malorùque fines ubique finiens atque dimetiens. Virtutis nihil omnino curans, huiusque esse satellites declarans. Quæ si tamen & ipse amore dignæ sunt, esse propterea dicebat amandas: quod voluptatum essent certissimè effectrices. Perinde quasi momenta rerum exactè ponderanti, propter voluptatem bonum, non hæc propter illud (si quæ tamen honesta voluptas est) expetenda sit.

Sed quid non diceret homo vehementer stultus, quem suo se ore sapientem appell-

pellare; prosteriq; non puduit? Quod mihi summa esse videtur incitig. Nullum enim cum impudentia sapientia animi, quæ verà sit, comerçium habere potest. Nec minus eius, qui se hoc nomine censerit vult, quam temperata vita, esse omnis debet oratio modesta. At qui ante hunc ipsum tanta neminem arrogantia vel amètia legimus præditum fuisse, vt se ipse sapientem prædicare ausus sit: Nā septè illos, quos Græcis quodā floruisse ferunt, nò suo sed gentium omnium populorumque suffragio, nomine hoc honestatos fuisse accepimus. Quo circa segreganda procul vesana huius hominis opinio est, nò solum vt recta sequi, sed vt frugaliter etiam loqui liceat. Quibus à virtutibus, qui tam iniqui præsententur (si consentanei sibi esse volent) nec naturæ interdum bonitate vincantur, magna est enim naturæ vis: sint alieni necesse est. Qui enim aspirare ad virtutem poterit, qui rem plane contrariam perinde ac bonorum maximum accuratè sectatur: studiosè sollicitèque perquirat, & in ea totus omnino versatur? Quasi verò voluptas ea, cuius quadam veluti titillatione sensus dulciter, iucundeque mouentur, hæc enim vna est in qua seridè triumphat Aristippus: aut nihil sentire doloris, quod est indolentiæ proprium, ad bene beateque viuendum satis sit? neutra enim partium harum felicitatis hominum verè scopum attingit. Sed ne oçiosa curiositatis videatur esse, omnes omnium opinioniones velle rimari: cum id eloquentiæ Romanæ princeps, M. Cicero, de bonorum malorumque finibus libris quinque accuratè atque eleganter editis, diligentissimè sit atque optimè persecutus: tres tantum quorundam hominum, bonorum fines apponam: qui honestatis esse videtur expertes. Aristippi vnum Epicureorumque omnium: alterum Rhodij illius cuius meminimus paulo ante: Carneadis tertium. Etenim hic principijs naturalibus posse frui, bonorum duxit vltimum: ille voluptatem: vacuitatem doloris Hieronymus Rhodius. Nam de Caliphone atque Diodoro dicere nihil attinet: qui cum virtutem esse crederent beatæ vitæ effectricem, vacuitatem doloris hic illi addidit, alter voluptatem appetit: horum veluti auxilijs atque præsidijs destitutam virtutem parum in se se habere roboris rati, ac modo quodam manicam esse. Herylus præterea suam & ipse sententiam secutus summum bonum in scientia posuit, qui profectò licet optimum quiddam vide-

rit, mirum tamen est, quantum illum boni summa fefellerit. Neque enim id eiusmodi est, vt in eo beata vita reposita sit.

Vt v s igitur cum Stoicis Academia restat, quorù animi in summo bono definiendo, non tam herese pernicioso errore mihi videntur vagati. Atqui, Academia veteri (constat namque eam scholam & Academicorum & Peripateticorum quondam fuisse communem, ac non vno nomine idem tamen sensisse) illud vsque quaque placuit, vt bonorum finem, secundum naturam viuere, dicerent: id est, vt interpretabantur ipsi, virtute adhibita, primis frui à natura datis. Quæ tamè virtus ista, quæ adhibenda sit, esse debeat ex definitione constabit. Quoniam autem secundum Philosophorù placita virtutis definitio non semper vna est, neque enim vsque quaque vno eodemque pacto virtus nostri animi considerari solet, quæ præfenti loco conuenire maximè videtur, duas tantum in medium adducam. Virtus, secundum de Inuentione rhetorica libro ait Cicero, est habitus animi naturæ modo & rationi consentaneus. Quo intellecto, quid amet, quidve respuat natura hominis, quæ opinione aliqua tetra corrupta, ac deprauata nò sit, cogitandum est. Deinde Theagis Pythagorici, viri in omni sapientia diuini (vt veterum annales perhibent) de virtute definitio erit in promptu habenda, vt in vsura eorum quæ à natura homini data, primitus sunt, vitio aliquo infici nequeat. Sic autem ille ait, Virtus in vniuersum irrationalium animi partium congruentia quadam est, ad eam quæ rationis est particeps. Hæc igitur eo pertinent, vt ex præscripto naturæ viuenti, vltimi summa boni expedita ac peruia sit. Quam nimirum tranquillitatem animi adipisci cupientes (omnisenim quies, pax, tranquillitas, mentisque securitas in extremi adeptione boni posita est) sedulo consecretur. Cetera, quæ expetenda, & bona censerit vulgò solent, vsque eò non fastidientes vt ne bonorum quidem albo eximerent. Id verò Stoicis ipsis persuaderi nūquā potuit; Quamuis enim in hac congruentia naturæ cum Academicorù & Peripateticorù schola illis valde conueniat, negant tamen corporis hæc & Fortunæ externa subsidia in bonorum numero esse habenda, & in eo acriter pugnant. Tantam enim virtutis vim esse perhibent, vt ad bene beatèque viuendū se ipsa planè contenta sit. Atque ideo virtute sola animi beatam vitam & contineri &

expleri posse externo aliò nullo adminiculo adhibito, vel comparato præsidio, facile arbitrantur. Hoc diffensionis caput, hæc cõtionis origo: & controuersia illorum procul dubio, hic omnis est fons.

SED QUARE sit ista cõuenientia naturæ: quæ vè primitus à natura datorum apposita facta fructio, certamen anceps est, iudicium varium, lis vehemens, controuersia ingens, latèq; adeo fusa nimis magna contentio. Postquam igitur acriter est infœlici Marte pugnatû: multi turpiter à pugna discedût parâ cognita veritate. Quidam enim paulo altius causas repetentes dissidij: summi huius, naturalisq; boni rationem ex ipsis vsq; primigenijs: quæ τὰ κατὰ φύσιν οὐράνια Græci nuncupant, petendam esse deliberat. Alij hoc totum vendicant ab effectibus: quibus nò aliter atque ij, qui armati in acie decertant, ad aliquid agendum instructi, prodimus in publicum. Quibus quidem de rebus si ad plenum foret in præsentia differendum, nullum esset oratio habitura modû. Neq; enim eum mihi seruare sunt visi, qui disceptationis fibrulas vberius amplexi: rei huius, qua de agimus, difficultatem diffusius paulò explicare sût orsi. Cuius nos profectò vitij, strictim loco hoc de causa aliquid prælibantes, occasionem debemus effugere. Sût namq; prima illa (vt opinio mea fert) seminaria actionum, affectus: qui ad incolumitatem hominis, communem tutelâ omnium, defensionemq; naturæ, à supremo rerû opifice nobis sunt vtiliter ingenerati: quo pròptius & alacrius, ac ceu maiori vi quadâ roborata mens, impedimento omni pauoris vel desidiq; procul expulso: quæ salutaria sunt animo vel amica corpori, vel consentanea vtriq; , sedulo consecraretur, & studij auiditate ardentiori, quæ cõtraria esse atque noxia viderentur, declinaret atque refugeret. Appetitionis declinationisq; habenas ex naturali præscripto, modò tempestiuè premens: officiosè modò relaxans. In quorum quidem moderatione, ductum impulsuq; naturæ, dextere atque alacriter vbiq; suscipientes, studioseq; obeuntes: periti instar aurigæ cõuenit vsq; quæque versari: ne impetu ipso rum aliquo turbatori, temere agamur in præceptis. In conformatione igitur huiusmodi rationis arte tota nos quidem vti debemus. In omni actionis functione inclytâ illam iustitiam animi (quæ in nobilium ignobiliumq; partium ipsius natio & salu-

tari vinculo posita est) quo naturalis quædam imperij lege constricta, ad præstantiorum nutum parere & obsequi deteriora iubentur, exactissimè vigilantissimèque sine cunctatione obseruantes. Quia verò nostri affectus, non tam ab excessu, quam ex causa sæpe culpantur: diligenter vsq; danda opera est, adhibendaq; sedula cautio, vt rationis semper dignitate salua, incolumis sit causarum ipse delectus. Quæ obseruatio illuc pertinet, ne temperatio ipsa officiosa parum, intempestiua & languida; aliquæ ex parte iners, aut nimis ex diuerso feruens alacritate quadam præcipiti extitisse videatur. Ductui imperioq; nature, quoad eius fieri possit, rei; natura feret, legitimo partium animi obseruato ritmo, vigilanter & industriè semper obsecundantes.

QUO IN VNO, haud rarò peccatur à multis, qui laudabile hoc naturæ præscriptum sanctionemq; secuti, in commotione affectuum vestigio comprimenda, & efferuentis animi primo regêdo impetu, rigidas quasdam opinionis suæ leges prætexentes loco non suo: affectus omnem excessum non posse culpa vacare stultissimè contendunt. Cum ad arguendam facti culpam nò tam attendendus sit ille: quam legitime secus vè in affectus erumpendi, causa ipsa spectanda: quæ culpabilem nunc, nunc laudabilem constituit ipsum affectum: sit licet ipso rum commotio ex naturæ imperio hausta. Neceffe est enim ad simulacra rerum quæ subiectæ oculis: vel insculptæ, sunt animo, variè hominem affici: atque inde imagine ipsarum obtutu mentis diutiusculè comprehendens; regulam sumi affectionis contrariæ, obuersariæque actionis. Nam omnino non commoueri spectaculo rerum tali, supra hominem est: conditionisq; nostræ proculdubio denegatum. Neque enim à scopulis sumus orti, vt gaudij atq; lætitiæ, mœstitiæ atque doloris, in ijs quæ læta nobis vel acerba contigerunt, vel fortè posse putamus accidere, sensu nullo animi moueamur: & quæ in partem vtramq; flecti ex causa nouit, naturæ humanæ documenta nulla demus. Vt enim ἀλλοτρίως illa Græcorum (quæ à nobis indolentia dicta est) nò perinde probatur ab omnibus: sic nimirum membrorû ille stupor insensibilis Craio nomine dictus ἀναιμία, doctorum hominû iudicio multo minus probari solet. Quæ licet vitæ hominum rarò accidant: si quando tamen vsu veniunt, reuera nihil habent cõmune

mune cum laude. Non igitur Cæsariani militis, cuius loco quodam Gellius meminit, stupidam immanitatem sæua inter vulnera, vitionesque ridentis: sed ad honestatis atque Iustitiæ Amussim tolerandi doloris rationem doctè examinantis, præstantissimi Ducis Caij Marij solertiam animi cõuenit imitari: qui ad sectionem varicum crus alterum poscenti medico (cum iam ex altero varices sibi extrahi mira animi patientia pertulisset) porrigere noluit. Negauit enim deformitatem varicum tanti esse, vt cum magnitudine doloris dignè compensari posset. Recte sane. Venustatis enim, non equitatis atque Iustitiæ causa, cum dolore sibi fuerat lucta illa suscepta: quo minus ignominia absque timore aliquo, ab officio boni viri sibi esset discedere integrum. Laudari igitur Caius Marius non obiurgari debuit, si honoris ac laudis nulla secuta iactura, in deformitate varicum negligenda, acerbitate perspecta doloris incolumitati suæ potius, quam hominum oculis seruire maluit. Cum præsertim id cuique nostrum tacitè præscribat ipsa natura; quæ ab omni metu periculi, ictu atque iniectu doloris, nisi iustior aliqua causa sit perpenfa, vehementer abhorret. Atque ideo, quæ premunt mala sentire tandem conuenit, & doloris aliquo sensu moueri. Quod ille sensit pulchrè, qui de dissoluto filio salutare illud protulit.

Dummodo doleat aliquid: doleat quodlibet.

Merito igitur indolentia, vacuitasque doloris, atque ipsa sensus priuatio non ab Academicis solum, sed etiam ab Stoicorum longè doctissimo viro Panætio improbantur. Affectus ergo non semper extirpare radicitus, penitusque euellere (quod violètum nimis est) inimicumq; naturæ, sed ad equilibrium etiam interdum vi nos alio adigente naturæ velle redigere, Symmetriamq; vbiq; seruare, grauitate id causæ parum patiente, difficile sanè est: interdum etiam inutile, minimeque adeò ex virtutis officio. Nam tyranni ob minas heretici, & verbera seua carnificum, CHRISTI Optimi Maximi abnegata fide impiè: ignominia irrogata parenti, stupro illato filie: & patria hosti prodita, vehementer dolere (incandescentiæ quia iusta atque honesta causa fuit) nil habet ea res commune cum probro. Imo potius sanctus ille iusti doloris excessus, in egregia aliqua est laudis parte ponendus. Timor sanctus, rectus dolor, iusta ira, legitimum

gaudium, honesta voluptas, etiam cum videtur excedere, terminos tamen haud dubiè seruant suos. Dum enim honestati iustitiq; feruiunt, quam nobis tacitè legem sanxit natura ad iustitiam enim atque honestatem nascimur omnes, naturæ vbiq; concinunt modis: nec quæ semel optarunt, virtutum amata gynecea linquunt. Atque ideo prætextu aliquo excessus reprehendi non debent, quæ remota procul ab omni vitio: suapte natura sunt pulchra, honesta, laudabilia, expetenda. An fuit vnquam aliquis tam agrestis moribus, ab humanitate alienus, & humanarum rerum ignarus, qui sancta martyrum perspecta animi vel audita constantia in diuinæ religionis & Christianæ fidei officio animosè atque strenuè tuendo, non aliquo subito misericordiæ fomite tactus, doloris indices lachrymas fuderit, & inter pios fletus in credibili quodam voluptatis gaudio ac lætitiâ mentis excesserit? Maximè cum perspiceret breuiculi supplicia mortis, quanta manerent inexhaustè ac veræ atque etiam solidè, præmia voluptatis. Hæc igitur tam eximia, ceita fide animi fieri cum perspiciat immortalitatis auida rectaque mens viri, dulcedine suauitatis, qua tota intus afficitur, quid ni præ gaudio exiliat? Cœlestis dum aule ciuis, cohæres CHRISTI, immortalitatis particeps, breui propter Deum equo animo corporis superato labore, homo mortalis efficitur. An non res tanta, insigni aliqua significatione lætitiæ, exquisita & rara: externaque etiam gestulatione gaudij celebrari atque exprimi debet? Sed reuertamur ad patriæ exempla prodite. Est ne tam immiti & inhumano animo quisquam, quin in antiqui nitorem restituta patria, & ex sæuissimis aliquo iugo tyranni in pristinam libertatem asferta, communis causa boni in indicia aliqua voluptatis exultatione mentis erumpat? Cum præsertim spectacula talia, cupienti, iam iamque cernenti animo, vel profusum sit gaudium honestum. Iam verò, ne pecces timere nimis, quis existimet cuiquam esse criminofum; aut in sceleratorum mores perditos valde irasci dicat illicitum? Maxime, cum licentiæ fræna iniici in commune sit vtile: & morum sanctam disciplinam incorruptam, illibatamque præstari rei publicæ nervos contineat: & huic vni studio, prouinciæque incumbere, præfecti sit munus vel maximè vigilantis: seuerioraque imperia nequeant sine aliqua iræ acerbitate constare.

*S*IC NIMIRUM quæ ab excessu culpari possent

lent: ex causa interdum multa sanctissime fiunt: & quæ ociose alioqui extraque modum vagari fronte prima videbantur, in primis efficiuntur honesta. Nam quæ illa calumnia est, Iustum esse nimis, ut Aristidem perhibent: rit bonum valde; ut de Ephesio iactant Herimodoro? qui ambo ingratae patriæ temeritate admodum sedulo cultæ vitæ tatis miserabiles pœnas dederunt. Neque verò Stoicorum nobis ratio placet, qui sapientiam illum suum omni prorsus spoliant affectu, inmobilemque constituunt: parum id passionis natura, ad obiectamque sibi vim reclamatione dolente. Non enim in fugam agi sensus, ablegari ve licet à corpore: infixi enim sunt, aliiuque in herent quam ut facile possint velli. Etenim, ut iam bene dissimules, aliquid tamen etiam cum minimè putes, celatus animi dolor erumpet. Nam istud nihil dolere (ut Solensis Crantor ait) non sine magna mercede contingit: immanitatis in animo, stuporis in corpore. Cæterum ad serenitatem peccatoris, tranquillitatemque animi parandam, qua in ipsa summum bonum esse repositum, ne prescripta sibi munera affectus excedant, diligentè est videndum. Efferuescente enim perturbatione animo: nulla esse mentis tranquillitas potest. Qui nimirum diligentia tali cõhibiti: vbi ordine suo, legitimeque procedant, tunc principiis naturalibus frui homini facile dabitur: vltimumque illud & extremum bonorum assequi, quod in ipsorum fruitione solerti, moderataque vsura arbitrantur esse repositum. Ut sit iam profecto aliud nihil conuenienter naturæ viuere, vel naturam sequi duces, quæ si non corrupta est, virtutis expetens est, & honestatis valde diligens, quam accuratè animi abiecto procul omni, abdicatoque tumultu: legitimæ & naturalis appetentiæ circumscriptionis prouide, custoditisque limitibus: ad summi adeptionem boni (ipsius partium animi legitimum per concentum, germanamque harmoniam) studiose vndique niti. Qui nimirum tam eximius vitæ felicis status, turbulenti commotionis affectuum diligentia ac vigilantia tali in fugam longe acta, proculque expulsa, partus cum semel est: pacata cuncta tranquillaque cernens, secura ceu homine iam sede locato, letitia animi superinfusa, iucundam in pace quiescit. Quam quidem ad rem in Phædone pulchrè exhortaretur cum nos Plato, sapientis verba viri, quidam falso intelligentes, lumine mentis orbat, felicioris spe vitæ, sceleratè atque impiè nefarias sibi temere

manus intulerunt. Sic ex muro precipitem se athenis dedit Cleombrotus, nil sibi vnquam adueri cum accidisset. Sic suarum ruina partium, & Cæsaris perspecta victoria Vitæ sibi necem conceiuit Cato: sic in ardentis flammæ constructam pyram ex gymnosophistis vnus Indus se iniecit Calanus: sic & animi furore non dissimili Agrigentinus Empedocles, ut ait poëta.

Ardentem seruidus Echnam. . . insiluit,

Non enim id facinus philosophorum princeps Plato suadere homini conabatur: sed ad beatitudinem aspiranti precipiebat, perturbationes mentis omnes necessario esse fugiendas: & tanquam in humano prius per Iustitiã temperantiamque animi affectionibus cunctis noxijs corpore confopitis, illi esse moriendū, qui ad immortalis felicitatem vitæ, Cœlestis chori particeps factus, peruenire vellet.

Quod est profecto verissimum, nisi enim perturbationum molesta hæc atque improba fœce emuncta, ac defœcata prius hominis rite sit mens felicitatis huius compos effici nulli dabitur. Cui sententiæ est etiam eiusdem illud affine. Qui rectè philosophantur, mori meditantur. Quo ille tam insigni elogio sentire vult, salutari hac comprimendarum commotionum exercitatione: eorum instar, qui ad ea quæ suapte natura formidolosa atque aspera sunt, preparati iam meditati que accedunt, (quibus accidere solet: ut faciliora ac leuiora longè cuncta videantur) consuetudine ac familiaritate virtutum, ex studij assuetudine tali memoriam mortis, leuiorem nobis ac mitiorem esse reddendam. Non enim pertimescere valde mortem poterit, qui ad huc animo modum affectus: ad meliorem se vitam per huius discessum proficisci, iam ante sibi haud dubiè persuaserit. Sed ne plura longius exequar: Stoicorum circa naturalis summi que boni adeptionem, affectuum hæc propemodum descriptio & regula est, veteris Academiae partium dissidente schola, aut instituti maiorum sententia repugnante. Cum vero Academia vetus partibus ex quibus constaret homo diligenter inspectis, quæ consentanea animo & vtilia sunt corpori: quæque vtriuque eius firmiter naturam continent: & alendo homini adminicula præbent, statumque verum ipsius, externæ impetu calamitatis exemptum, vitæ tur ab omni, tãquam hominis naturæ idonea atque apta maximè, ad felicem beatamque vitam esse illi diceret necessaria: atque ideo corporis atque externa subsidia, felicitatis huiusmodi odi statum amanti: modis omnibus esse

quæ-

quærenda præciperet ut incolumis eius vndique foret habitus, facta & tecta natura, quo ad eius fieri posset indigentia nulli subiecta.

Stoici contra pugnant, quorum princeps Zeno in ea est opinione, ut vitæ beatæ rationem decore atque honestate existimet contineri, atque vna hac re tantum penitus absolui. Cætera quæ extra hominem posita, vel illius adhærentia corpori, in bonorum numero ab Academia sunt habita: nec appellari pacto aliquo bona debere: beatitudinemque ipsam parum penitus, aut certè nihil posse iurare. Bene tamen pati se, quod congruentia hominis naturæ videatur, præposita posse vel producta vocari. Huius itaque discipuli, cum congruenter, conuenienterque naturæ viuere summum esse bonum dicerent (quod est illis cum Academia prisca commune) circa corporis & externæ bonæ sententiæ anxie obseruata magistri, virtute atque honestate beatam vitam credebant expleri contraque turpitudine ac vitio, miseram maximè infelicemque effici. Cuius tantam esse excellentiam dignitatem atque præstantiam: ut quicquid præter id, expetendum, bonis ve in rebus habendum homines duxissent honestum illud, quasi virtutis lumen arbitraretur extingui, & virtutem ipsam penitus euertere. Ita factum est, ut qui in vltimi boni notionem tradenda sentiebant penè idem, vana quadam varietate nominis secum ipsi dissidere, pugnare ac dissentire orsi sint. Nam, quæ Peripatetici bona clara voce appellant: hi nunc sumenda, modo producta, alias præposita vocant: quæ illi mala, ipsi reiecta nuncupant: cumque re sentiant idem, nomine rusticè temereque decertant. Etenim quæ mala sunt, eadem inter reiecta esse quis non sentiat? quæ autem bona, eadem & sumenda esse quis non videat? Quorsum igitur præstigiæ istæ ac portenta verborum, ad pallianda obscurandaque ea, ad quorū assumptionem vel reiectionem, non solum ingenui professione animi, quod in causa tali cordati munus est viri, sed vi etiam ac potestate naturæ constringi verè te, illaquearique sentias? An ut sepiæ atramento diffuso, piscatoris sæpe manus periculosas euadunt: sic & nominum commento tali, ignoraatiæ struas latebras, vel fraudis quæras effugium? Atqui, nullus est profecto imposturæ locus cõtra rationis vim manifestam, imperiumque naturæ. Nam, cum honesti ac turpis discrimine de medio sublato, inter res cunctas interesse omnino neque quicquam: quis tibi sanus hoc dabit, ut eo-

rum, quorum te authore differentia sit nulla, nullus delectus, nullum discrimen habendū asciscenda quædam atque amplexanda: quædam vero omittenda, reiectanda & fugienda esse impunè dicites? Quis ne vnquam recto animi seruato, in sanitateque politus, bona, vtilia ac salutaria deuittauit, concupiuit, ascititque noxia? Nam & Horatianus ille, qui illud absurde protulit.

Quæ nocitura sequar: fugiam quæ profere credam.

Quamuis animi perturbatione insigni aliqua motus, hæc dicta protulerit, intelligebat tamen, præter communem hominum morem, votumque naturæ: quæ studiose alij malarefugerent, se sibi execratione temere, male cupiendo, imprecari. Neque enim eiusmodi in rebus veritatem amanti obscurum est cognoscere, quod nos vocet, alliciatque natura: vnde contra nos auocet, subducatur ac retrahat. Dolorem, exilium, damnâ, metus, discrimina, mortem, idque genus alia, quæ anxietatis atque molestiæ perturbatione quadam mens hominis solet excipere, nimirum semper horrescit. Vnde periculo tali perfuncta, voti que sui compos facta: naturali tãquam letitia gestiens, semper exhilarescit. Ac re vera (prout harum rerum affectum induit) mortalis hæc nostra & humana conditio, ita contrahi animo: vel dilatarî consuevit. Quæ res argumento est, quam suorum procuratrix commodorū, officiosa sit ipsa natura sibi: quæ diligenter ac sedulo, quæ habitum, statumque ipsius ledere ac corrumpere possunt, declinet, fugiat, atque caueat. Rectè igitur, 4. de bonorū malorumque finibus libro. M. C. Zenonis leuitatem animi, stultitiamque irridet, idque cum M. Catone, qui Stoicas disciplinas pugnacissimè loco omni semper est conatus defendere. Sic enim ait, Audi adhuc reliqua: & risum cõtine si potes. Media illa (inquit) inter quæ nihil interest, tamen eiusmodi sunt ut eorum alia eligenda sint, alia reijcienda, alia omnino negligenda. Hoc est, ut eorum alia velis, alia nolis, alia non cures. At modo dixeras, nihil in his rebus esse, quod interesset: & nunc idem dico (inquires) sed ad virtutes & vitia nihil interesse. Quis istud quasi nesciebat, sed dicam Græcè *τινα μὲν* Latinè autem producta, sed præposita, aut præcipua malo: sic tolerabilius & mollius. Illa autem, morbum, egestatem, dolorem, non appello mala: sed (si libet) reiectanea. Itaque illa non dico me expetere, sed legere: nec optare, sed sumere: contraria autem non fuge-

re, sed quasi fecernere. Quid ait Aristoteles, reliquiq; Platonis alumnū? se omnia quæ secundum naturam sint, bona appellare: quæ autem contra, mala. Vides ne igitur Zenonem tuum cum Aristotele verbis consentire, re dissidere? Cum Aristotele & illis consentire, verbis discrepare? Cur igitur cum de re contemnat, nō malum vilitate loqui? Aut doceat paratiorem me ad contemendam pecuniam fore, si illam in rebus prepositis, quæ si in bonis duxero: fortiolemq; in patiendo dolore, si eum asperum & difficilem perpeffu & contra naturam, quam si malū esse dixerō. Facete. Mi. Piso familiaris noster vt alia multa, & hoc loco Stoicos irridebat. Quid enim (aiebat) bonum negas esse diuitias, prepositū esse dicis? Quid adiuuas? auaritiā ne minuis? Quod si verbum sequimur, primum longius verbum prepositum, quam bonum. Nihil ad rem. Ne sit sanē, at certē grauius. Nam bonum ex quo appellatur sit nescio: prepositum ex eo credo, q̄ preponatur alijs. Id mihi magnū videtur. Itaq; dicebat, plus tribui diuitijs à Zenone, qui eas in prepositis poneret, quam ab Aristotele, qui bonum esse diuitias fateretur: sed neq; magnum bonum, & præ rectis honestisq; contemnendum, & despiciendum, nec magnopere expetendum. Omninoq; de istis omnibus verbis à Zenone mutatis ita disputabat, & quæ bona negarentur esse ab eo, & quæ mala: illa lætioribus nominibus ab eo appellari quam à nobis hæc tristioribus. Hactenus de Zenone Cicero. Illud etiam eiusdem philosophi nō minori est obiurgationis ansæ expositum, quā irrisione alijs esse videtur dignum. Quod cum appetitionem rerum ad viuendum accommodatarum à natura profectā esse diceret: parum cautē perstaret in eo, vt q̄ honestum sit: id solum bonum habendū esse præciperet: nec videret hæc vna assensione sententiam suam labefactari, & dogma posse rescindi. Perceptum etenim cunctis est, exploratum & cognitum, omnia quæ natura asciscat, in bonis: quæ autē aspernetur ac respuat, esse in malis habenda. Iam vero quid tam esse potest repugnans, quam cum animo sua assignaueris pabula, suasq; dotes liberas illi cōcesseris: vt doctrina ac virtute lætetur, veritateq; adeo ipsa auidissimè ducatur, vt his quasi epulis educatus & altius in maius semper atq; melius coalescat: quæ externo alendo ac vegetando, lege quadam naturæ, alimenta assignata sunt homini: ea illi negare esse bona velis, illorumq; ei interdicas appetitionem, & vsuram cupias ademptam? Cum præsertim animo cō-

stemus & corpore: ipseq; nostri corporis partes singule, subsidijs multis, adminiculisq; uegeant: quibus subtractis necesse sit corpus in terire: ipsumq; cum illo rectorem, moderatoremq; corporis animū, sensim cōtabescere. At enim dicēs, te id nusquā dixisse. Quid refert dixeris nec ne: apertē cū corporis esse bona negaueris, quæ illi re verā sunt optima: & ad vitā omnino vel maximè necessaria? Quid? quod alibi dixeris necesse esse appetitionem animi moueri, quum aliquid eī secundum naturam esse videatur: omninoq; quæ secundum naturam sint, estimatione aliqua digna, eaq; pro eo, quantum in quaq; sit ponderis, esse estimāda. Vt iam rectē ipsius verba ponderanti nulli dubium esse possit, hanc hominis præceptio nem, ad peculiarem coagmentationis compactionisq; nostræ tutelam, & partium commoditatem præcipuè pertinere: habita in primis ratione eorum, quæ in vniuscuiusq; constructio nē atq; opificio animantis natura sunt præstantiora, primaq; iure tenent. Cui igitur esse obscurum poterit, cum natura sagax ad conferuationem sui latē vndiq; cuncta dispiciat. Quæ quasi aduersantia sibi amoliri procul impedimenta: quas commoditates inspiciere: quæ in primis emolumenta sequi, conditionis suæ atq; officij nō ignara, semper in vita debeat? Cū præsertim illarum rerum, quas sibi dari expetit, acquisitione, ac velut iauentiori cumulo ad beatitudinem & felicitatem plenior quodā gradu tendere se sentiat? Quæ si in hac vita & in hoc fragili ac mortali corpore, vt illi autumant, sit quærenda: necessario erit dicendum, nisi rerum omnium quas communis vita desiderat affatim suppeditata copia: pacto villo obtineri eam, vel possideri non posse. Nam omnia quæ sumenda, quæq; legenda aut optanda sunt, inesse debent in summa bonorum: vt is qui eam adeptus sit, nihil præterea desideret. Nos vero dum in terris agimus, multis per corpus & patemus calamitatibus, & casibus sumus expositi: vt de indigentijs interim si leam, quibus quasi panis vndiq; sumus oblit. In quæ qui impigerit mala, beatitudine, animi perfrui qui poterit? An ne ad hanc peruenire poterit circunuetus aliquis morbo, exilio atq; inopia, vt Ennianus ille Alcmeonum felicitatis huius honore dignabere Philocteta? Quem tragicum apud Actium cruciatu ingenti vulnerum, & doloribus non ferendis affectum, sagittæ, quas ab Hercule acceperat, parum tum consolabantur.

Quum è viperino morsu vene viscerum
Vencno imbuta tetros cruciatu clierent.

exclq.

Exclamat itaq; infelix, auxiliū expetēs, mori cupiēs,
heu! quis falsis fluctibus mandet
me ex sublimi vertice saxil
Iam iam absumor, conficit animam
Vis vulneris, vlcis æstus.

Eneruet cuncta Zeno quæ in honesti verā rationem non cadunt: extenuet omnia, quæ communis hominum vita desiderat: periclitati nulla adminicula suppeditet corpori: nulla morbo pharmaca subministret: egēstati nulla subsidia præbeat: nudam in nudo virtutē hominis non quærat & laudet animo. Certē si in hoc alternis fluctibus grumoso mundi sa lo beatam vitam inquireret (quantumlibet magnifice præstantiam virtutis exaggeret) obtinere non possit, is vt sit felix ac beatus habendus, quem ad extremum vsq; vitæ halitū maiorum colluies tāta premat atq; circumstet. Beatus enim nisi in summo bonorum positus, esse non potest: quando quidē beata vita, ea demum intelligitur, quæ omni iugi bonorum saturitate sit affluens. Quod probitatis atq; doctrine inclyta laude dignus Seuerinus Boethius intelligens, Beatitudinē sic de finiuit, vt bonorum omnium aggregatione perfectum, esse illam quendam statum diceret. Quod si verum est, in hac mortali & corruptibili vita hominis summum bonum indagare si pergat, iam intelliget Zeno, in vsura virtutis tantum, beatam vitam consistere non posse. Cum perfectionem suam, felicitatemq; amanti (vt tanti nominis dignitate exornari) ac fructu perfrui queat, & alia item quibus egere se sentit, naturæ ipsi necessario sint bona quærenda.

SED tamen ne in virum ingenij indole clara præditum (cuius Consilium animi non probare in eo quod humanarum rerū longē optimam ac præstantissimam virtutem mirificè ubiq; laudat, difficile sanē est & ingenuo homine perindignum) ne inquam in virum talem vel stomachatus indignē, vel temere videar inuectus: facillē equidem paterer in hanc eum partem potius fuisse propensum, vt opinione multorum virtutis laudes plus nimio exaggerasse videretur: nī vna atq; eadem opera his hominem bonis, nulla quasi nobis cōmercia tributa sint corporis, conaretur emungere: quæ summi providentia Dei, alenda hominum continendq; naturæ, esse necessaria voluit. Nam neq; actionum nostrarum vltimus finis est virtus: sed ea propter immortalitatem, in qua re vera hominis summum est bonum, vulgo à cunctis expetitur. Persuasum est enim infixumque menti omnium, immor-

talitatis effectricem solam animi virtutem esse. Quā cū ille mēte ac corpore penit in terra demersus minime intueret, quæ vtilia saltē corpori esse videbat: & quæ externa licet, necessaria tñ vegetatione ipsius adminicula rebat, dū arbitrato suo nomina versat, propria quo ad eum (eui mancipata sunt) vsu: appellatione bonorum fraudare non debuit: sumenda nunc, modo producta, alia preposita: atque omnia potius, quam vera ipsorum vocabula explicans. Perindē quasi de disciplina sua penitus esset actum, si præter virtutem ipsam aliquid omnino appetendum, bonis ve in rebus habendum, vñquam asseruisset. Cum præsertim fabricatio nostri, ratioque ipsa clamet, animi & corporis ac externa etiam quærenda nobis vigilanter esse præsidia, si in eo, quo sumus, ab opifice rerum statu constituti, persistere velimus. Sunt enim in terris immortales animi terreno induti corpore: quod iumentū instar suo indiget pabulo, vt eius, cui seruire debet, mentis dignitati prospicere, ac animosē recteque possit cursum vitæ conficere atq; peragere. Quibus quidē de rebus non prius accuratius aliquid tractabo, quam bonorum nomen vñ de fluxerit, paucis excussero.

PROPRIO igitur vereque bona ex eo dicuntur, quod beant, hoc est beatos efficiunt. Beare porro idem est quod prodesse, vt sapientes quondam merito existimauerunt. Quæ ex re illud etiam efficitur, naturaliter vt bona dici non possint quæ plus incommodi quam comodi habent. Quod sanctissimi legum latores, Stoiciq; philosophi vim naturamq; bonorum altius animo contemplantes, ita esse arbitrati sunt.

SED CVM tria reperiantur in vita, quorum gratia ab ijs, qui quid in re quaq; boni sit, auidē inquirunt, cuncta geruntur, Anima, Corpus, atq; pecunia: sitque hoc virtutis propriū (vt rectē est à Lucilio dictum)

Preium rebus persoluere verum.

In bonorum ordine verē constituendo, harum rerum studiosè à nobis sic ratio debet iniri, vt suis cuiq; constet legitimus honos: & nominum eiuscemodi apud homines splendor dignitatis eluceat, prærogatiuaque adeo naturæ illæsa & salua sit. Cum enim animo & corpore constemus omnes: sitq; gratia animi à Deo corpus effectum, vt loco alio dicemus: extremumque hoc, quia fragile & caducum à natura datum est, externis multis adminiculis ad vitam, & tanquam fulturis egeat: securum illud est, vt subsidia illa, quæ naturam hominum ab statu suo ne diuisa

H 3 hieq

hinc, firmius continent: bona dicitur septa sint.
 Pecunia enim alendi causa corporis queritur:
 corporis vero impedimentum feruntur, ne cur-
 ratione lentum prae imbecillitate, animo ser-
 vitium exhibeat.

Nunc est effectus, ut maximi illi viri ab A-
 cademia veteri Platone magistro; ab Aristote-
 le profecti; bonorum genera tripartito
 differunt. Quorum alia animi esse propria di-
 cebant, alia corporis: quaedam etiam quae ex
 utriusque rebus videbantur sita, ipsi; quae vul-
 go hominibus fingeretur, Fortunae assignabatur
 quod dicitur facile solerent: nec eundem som-
 ptererent locum. Quem morem, familiare
 in animo, ac propriam Fortunam ipsam habe-
 re, in Confesso est. Quibus de rebus, dum nar-
 turat, fuit: nihil; bonum hominis explicare
 inestur, quae veterum sapientum con-
 siderata ac rursus fuerit, ex his quae paulo ante
 declaravi obscure esse non potest.

Sed ut missas de summo bono Philosopho-
 rum concertationes, opinionumque faciamus: con-
 stat quippe sanctorum patrum decretis; & in
 scriptis Christianae gentis: Vno frui Deo, ex-
 tremum illud atque, vitium esse bonorum, ad
 quod cuncta convenit referri. Quo uno par-
 to, nihil est amplius, quod ab homine possit
 optari, vel omnino maius intelligi. Cum om-
 nis virtutis, & beatae vitae (quae duo ex om-
 nibus vel sola maxime expetuntur) verus ar-
 chetypus, deus sit. Quod ipsum quo queat pa-
 tro patri optime Christiana sanctio docet, &
 a Deo praescripta lex. Quae IESU CHRISTI
 Seruatoris mundi eloquio sanctissimo pro-
 mulgata, & pretiosissimo sanguine roborata
 & constabilita: diuitias bonitatis conditoris
 & ministerium Dei, ac suum in patris ipsius mirifice
 in lucem protulit, & spe non dubia immorta-
 litatis allecto ad verae felicitatem vitae; erro-
 ris pristini nube dissipata, & caligine peccul ex-
 pulsa, humano generi aditum patefecit.

Hic enim solus (ut eum Lucretio loquar)
 Veritate hominum purgavit pectora dicitis,
 Et finem statuit cupidinis atque timoris:
 Et posuitque bonum summum, quo tendimus omnes,
 Quid foret: atque, vix iam monstravit limite parvo
 Qui possimus ad ea recto contendere cursu.

Nec monstravit tantum (preclare ut Eacta-
 tus) sed etiam praecelsit, ne quis difficulta-
 tis gratia iter virtutis horreret.

Quo cum verissime sit ac sapientissime di-
 cta differendi quam suscipi, personam am-
 phis, duplex illud bonorum genus exequar
 quod a Socrate ac Discipulo eius Platone in-
 ductum Aristotele deinceps auctore; ro-

but ac nervos accepit: atque ita est secta ipsius
 & sententia comprobatur; ut ea disputandi
 ratio non iam Platoniorum, sed Peripateticorum
 propria, esse dicatur. Quod eo facia alacrius;
 quia bonorum partitione hanc, orationis
 tuae principio placere quibusdam dixerat. Quae
 ubi expediret; constabit facile mihi Nicere, &
 boni natura, & vere nobilitatis exordium: quae
 tu tam amas & cupis impense. Nunc stupet ani-
 mus mihi Philemon, tantarum rerum admira-
 tione. Nam quae obiter veluti tractanda susci-
 pis, solertia tanta perpolis: tam sedulo; accuratè
 quae exequeris, ut nihil ad vngitum magis, fieri
 posse credendum sit. Quod illud iam antea mi-
 hi esset persuasum, proprijs te semper laudibus
 qui Socratico quodam more ductus, esse quae
 videri gestias predicandus, solere multum offen-
 di: virtutis mihi iniqua quae videret officio fu-
 ctus, si tam mirifica peccata laude probitatis ex-
 cultum: eruditionis tam fertile in homine ca-
 pum, & iucundi messem fructus vberem; iu-
 sto hic praeconio; palamque non efferre. Nunc
 cogor, eheu! dum tibi obsequor, contra ac rap-
 tor, nisi praeterireque silentio, quod a me fue-
 rat laudibus multis ornandum. Tu enim nostram,
 ne despice mentem, ac sentire puta, quae per te mi-
 hi exprimere fas non est. Invidiam enim ut opi-
 nio mea fert, is facile nota incurere: qui in te
 laudando assentationis crimine aliquod posse co-
 trahi, pertimescit. Quis enim iam pertimescat,
 nisi in suo cuique iure reddendo, huere aliquod
 mentis eger, aliena laude tabescat? En age:
 quid tu te rapit a dor, per se frustra perge, phi-
 losophiaeque arcana nobis indoctis enigma. Na-
 nos ad audiendum ita erecto atque prompto
 sumus animo; ut non nisi oratione tantum, sed &
 fronte ac vultu; quibus tot praecleara commu-
 tur, non sane passim excitentur ardenter. Mo-
 ueor enim, ut si quis alius, maxime, praecelsis-
 sime efficitur ipsarum actione. Quo circa
 nulla cupedia laudis, nulla oblationes epu-
 ly nulli animo meo sapidiores cibi; nulli pala-
 to, stomachoque nostro gratiora virgula fercu-
 la esse poterunt, quam eiusdemodi vultu confabu-
 lationes. Quibus, ego (ut ingenere sentio fa-
 teor) mirifice rectior, maximeque affricor. O
 vti nam his colloquijs, quae mihi restat vite, tran-
 sfigere tecum licet! Quid enim quae te vite
 verum fructum amanti, eruditionis atque do-
 ctinae, accommodatarumque ad iustitiam ani-
 mi, cognitione rerum est gratius, dulcius atque
 iucundius? Quid ignorantiae insuavius? Quid
 inuisius? Quid festius; & humanis muneribus in-
 festum, inimicumque naturae? Illa qui non mo-
 uentur, partim homines esse creduntur: haec

qui

qui premuntur, stipites appellantur. Cum-
 que hac vna ingenij praestantia, a brutis
 prorsus sumus seiuncti: proprium hominis esse
 videtur quae vtilia vitae, & fructuosa sunt
 maxime animo meditari, & sapienter aliquid
 semper inquirere. Quod si ita est, letari ani-
 mum necesse est, cum hunc sumum fontem
 nacti, doctique viri sapientiam experti. Pru-
 dentis enim lingua viri, adstantium men-
 tibus nectar diffundit, ambrosias suggerit;
 datque epulis (ut ille ait) accumbere Diuum.
 Quid enim aliud Diuum mensas appelles,
 quam (quae iucundum, peculiareque adeo mentis
 est pabulum) vera animi sapientia poterit? Hic
 enim vel vno mortaliu maxime, Homericu
 cum nobis Nestore exprimit, cuius ab ore mel-
 le dulcior fluebat oratio. Mellitum mediis
 fidius egregie cordati hominis, sapientisque
 viri eloquium est, longaque omni fauo dul-
 cius. Ac reuera, nisi stultum apud animum,
 quasi in pertusum dolium (ut Echylus pru-
 denter ait) sapientiae sermones infundas, non
 tam corpus tibi pascitur, quam doctis ani-
 mus dictis reficitur, & ad praestantissima quae
 que, atque optima subeunda erigitur, atque in-
 cenditur. Id quod ita habere, cognoscere
 nimirum haud erit difficile. Si modo tui, non
 tam palatum quam cor ipsum, recte vereque sapiat.
 PHIL. Si pari artificio, vel silentij accom-
 dati rebus aliquo commento tali, inscitiae fo-
 ditate obtegeret: maculas ve forte, fordesque
 eluerent, qui vulgo parum habentur disertis:
 non dubium est quin stultae rusticitatis fama
 procul abiecta, doctrinae opinione induerent:
 ac medicina optime ei, quo premuntur,
 morbo facta, longe alij (quam prius esse pu-
 blice putabantur) mutati subito videri mul-
 tis inciperent. Sed neque technae inuolucro
 aliquo ignarus unquam vitia potuit obuol-
 vere: neque suum e diverso imprudens corri-
 gere nouit errorem. Estque idcirco imprude-
 tis & stulti emedatio vitae rara, & culpa sce-
 leris plurimum manifesta. Sed relinquamus
 eos, quorum nihil simile habere eius potest
 ingenium: quem singularis virtus animi pa-
 ri eruditione coniuncta, praedicatione bo-
 norum eod laudis euexit, ut existimatio vera
 ipsius, iudiciorum omni alea maior effecta,
 inaccessa sit inuidia. Indoctum fateris te
 sapientissime Nicete. Id vero dum fingis, fa-
 cis illud tam dextere, tam ornate, polite &
 eleganter, ut communi hominum sensu
 merito carere dicatur, quisquis orationis
 tuae filium dixerit non esse disertum. Sic nimi-
 rum quae celari occultarique cupit interdum

facile se ipsa saepe hominis patefacit, prodi-
 que natura, & quemadmodum delinquere
 tum lapsus, atque errorem animi, taceri ta-
 dem non sinit: ita rursus ad sapientiam, ho-
 nestatem, decusque omne elationem mentis
 inclinatam, turpi aliquo silentio obliterari
 non fert ipsumque adeo virtutis splendori:
 in tenebris iacere diu mortis instar ducit,
 ac molestissimè patitur. Quod si verum est,
 etiam si sciens fallere gestias, cui fucum fa-
 cias alium queras oportet. Nam rusticitatis
 & inscitiae suspicionem omnem facile exina-
 niuit, & vires exhaustit, quae tam cultae ora-
 tionis tibi natura esse dedit artificem. Mihi
 enim suadere unquam nemo poterit, ut qui
 tam doctè loquatur, rusticus sit, aut indiser-
 tus habendus. Praeclearè mehercules Demo-
 nax, orationem hominis quasi figulum non
 corporis simulacrum, sed formam animi,
 ipsumque mentis habitum pulchrè dicebat
 effingere. Ergo si animi Symbolum oratio
 est, in eaque perinde ac speculo quodam lim-
 pidissimo sua cuiusque mens, suum inge-
 nium, moresque adeo ipsi dilucidè apparerit
 & sapientia hominis cernitur (quemad-
 modum Socratio passim commendari so-
 let elogio) tam ne me esse putabas amentem,
 ut quod falsum esse perspicuo cernerem, ve-
 rum contra esse, improbe statuissem? Quid
 quod fieri vix potest, ut qui tanta scientiae
 flagret cupiditate, ut inquirenda adipiscen-
 daeque eius studijs, non secus ac iucundissi-
 mis cibus victitet: intellectus acumine orba-
 tus, & sapientiae possessione fraudatus, in cas-
 sum tandiu vigilet. Cum praesertim ex amo-
 re impenso notioni, origo nascatur Sapien-
 tia: ac non possit non profecisse; qui id unum
 conatu metis tali, atque animi tanto semper
 quat studio. Qua propter hac in parte,
 quia perspicua omnibus ac maxime manife-
 sta est, amplius non vagabor: meque potius animum
 ad Peripateticos ipsos opportune conuertam.
 BONO RVM his triplicem seriem placuisse
 diximus; ac suum cuique nomen indidimus.
 Nunc reliquum illud est, ut sua cuiusque forma
 paucis explicemus: ab ea potissimum oratio-
 nis parte exordium auspicantes: quae ab illis
 est fortunae tributa, non enim abs re (ut spe-
 ro, videbimur fecisse: si post Fortunae decla-
 ratos mores, & in dispertiendis muneribus
 stultam caecamque ipsius animi leuitatem:
 eam paulo exactius rimemur partem, quae
 breui veluti gyro, illius cuncta comple-
 ctitur bona. Ut & illa notiora sint, & quo-
 eis vti pacto conueniat, ratio sit, expeditior.

Sed nequis fortè miretur, quid causæ sit, vt illius bona notemus: quam alias nullâ esse: alias boni nihil præstare cuiquam posse dudû dixerimus. Is secû ita consideret, aliud esse cum veritas inter paucos lianetur cõten- tione subtilius: Aliud cum ad vulgi opinio- nem. omnis accommodatur oratio. Id quod notauit olim. M. C. Nam cum iuxta Steico- rum Philosophorumq; adeo sententiã om- nium ita aliquando concatenatas, vnitasq; inter se virtutes diceret: vt nullam is cenferetur habere, à quo vna tantum abesset: Nõ dubitauit tamen, virtutem postea ita se iungere, vt iustos hos, illos fortes, tẽperãtes alios, atq; prudentes fieri posse in animû induceret. Quod qui mihi vitio verterit, Ciceronem is pariter accuset, cuius par ani- mi crimen esse perspicitur. Cuius ego ho- minis hæc in parte negligentiam sequi ma- lo: quam stultorum quorundam obscuram diligentiam.

V T I G I T V R à fortunæ bonis iam tandẽ incipiam (est enim æquum hinc profectò gradatim mihi ad animi bona: quæ omnium optima & præstâtissima sunt ascẽsum parare facile) quæ illorû summa sit, paucis expediã. F O R T V N A E bona creduntur, diuitiæ, hono- res, opes, imperia, gloria nominis, & generis claritudo. Idque genus cætera, quæ esse plu- rimâ solent. Quæ & ipsa in casu posita tem- poribus gubernantur: ac quam promittere fidem, præstare diutius nequeunt. Terrore veluti panico, calamitatẽque subita, inter- cepta cum florent: & vbi non putes sapi- sime erẽpta. Quæ tamen, cum hæc eorum na- tura sit (quod profectò dolendum est maxi- mè) & habentur in pretio: & magno à pleris- que vulgò estimantur. Quorû de singulis vt suo quodq; ordine est, tecum mihi est in- præsentia differendum. Vt quæ vnus cuius- quõvis quæ ve natura sit, dilucidius atq;ue illustrius longè, iam nunc omnibus possit innotescere.

I N P R E S E N T I A: Ergo ipse accedant diuitiæ, quarum causa mala multa homines perfe- runt. Dum ad eas parandas certatim quisq; præceps fertur, illis veluti moliturus insi- dias, adeo vt non illæpidè Synopenis Dio- genes videtur sensisse, qui physico sciscitã- ti cum aurum palleret, subito respõderit, quia multorum timet insidias. Est enim natura ita comparatum, plurimum vt impalescãt, qui multorum se insidijs vel circumseptos vident, vel timent expositos. Sed quoniam id maxime auere te, vt quæ his de bonis no-

stra sententia esset, ostenderem, haud ita du- dum testatus es: illud iam nunc dicendi ge- nus sequar, quod in vtranq; partem suscep- tæ rei naturam melius adaperiat. Idq; loco omni studiose, diligenter ac sedulo, quoad infirmitas nostra feret, Deo iuuante, præsta- bo. Vt vel eo saltem pacto, si modò id erit concessum, lectoris auidi aciam, confirmẽ- que industriam: vel varietate ipsa rerû stu- diosorum animos, si non iam delectare po- tero, morer tamẽ. Est enim ceu natura inge- nitum, vt varietatis omnes studiosi admo- dum simus. Vnde orationis non vno ac si m- plici filo: & disceptationis grata quadam vi- cissitudine detenta mens pascitur, placidif- simèq; ipse animus ducitur. Nunc. Alijs quid accidat nescio: mihi certè varietas dictionis orationisq; ipsi us aptè suis rebus accõmo- data distinctio, nõ aliter quam in nemore, vel in cædua sylua qui alicunde viatoris animum recreans prospectus erumpit, ve- hementer est cordi. Id quod verè homini, non inertia languido, defatigationis dulce esse spectaculum arbitror, ac lenimentum laboris. Neque enim mundus, quem ab or- natu *κοσμος*. Græci dicunt, tam esset incolis gratus, atq; ipso mirabilis visu: nisi diuina illa mens, infensescens æuo, incorrupta atq; æterna natura (quæ summi ac præpotentis Dei implet ac continet numen) ipsa rerû (quæ in lucem protulit) femina, varietate distinxisset: iuxta genus cuncta suum latè vn- dique concinnans, adornans atq;ue perpo- liens. Vt nihil sub spatiosi orbis complexu tam sit paratit simile alteri: quod non mira- bili aliqua diuersitatis nota à cognato sibi distingui possit corpore: & discerni natura.

C V M I G I T V R. Plerasque res commedet ipsa varietas: eaque haud iniucundo homi- num animis blandita lenocinio spectantiû oculos pascat, ad seq; leniter mentem attra- hat: dabis tu in præsentia mi Philemõ accu- ratè operam, vt hanc voluptatis illecebram, quam pectoribus nostris inseruit ipsa natu- ra: oratione doctissima tua auidius nobis ex- cites, dulcibus interim variegati sermonis historijs, ceu de via languentes allectans, nouaque ad id semper inuitans conditura varietatis. Erit ad extremum vehementer mihi gratum, percontationis & responsio- nis molestia omni te à nouis profus libera- ri. Continente enim oratione tua quam ip- se oblecter: vix mihi sermone aliquo dignè satis posse videor exprimere. Sed tamẽ vnũ vereor, ne si inimò dicẽ laudãdo diuitias se-

mel

mel extuleris: mutatus postea, dum honesti causa deprimis, constare vt possis tibi. Verû tamen hoc tu vel optimè cauebis: aut certè Fors ipsa viderit, quæ semper fauet audenti. Nosti enim illud, opinor.

Andaces Fortuna iuuat: timidofq; repellit.

Quas ob res ad dicendum quæso (si sapi- iam tandem accingere. P H I L. formido li- cet ignaua nostra vexaret pectora, oratione tamen hac tam pulchra erectus, indecorem animose animo pauorem excuterem. Sed nullus reuera modo me tenet pavor, vel ad dicendum metus impedit. Spero, imo aus- pice Deo, quas semel partes fouero, non dif- ficulter nimis me esse postea subuersurum.

Quid enim habet negotij res opinione ho- minum parum constanter põsitas, aut vitu- perando deprimere, aut rursus laudãdo ex- tollere? Cum præsertim non desint, qui asse- rant, vnam quamque rem ita profus haben- dam, vt eius apud aliquos frequens opinio est. Quorum si est vera sententia, multa no- bis probrosa ignominiosaq; videntur, quæ apud alios non perindè putantur indecora: multa rursus nobis sunt honesta, quæ inho- nesta sunt alijs. Sed nimirum in rectis prauif- que sancendis Natura legis est norma: non licentia vitæ pessima corrupti mores homi- num, & gentium varia instituta. Etenim ho- minibus cunctis tacita lex est ratio à natura nobis insita. Cuius iure sancitum est, vt hone- sta ac salutaria quæ sunt, semper habeantur in bonis: contraria ponantur in malis. Sic igitur habendum est, in discrimine rerû re- ctè constituendo, Iuris fontem esse naturã. Vimq; eius in hac parte, nulla posse lege ho- minû, vel pactione mutari. Quod cû sit pro- fectò verissimum; credibile est tamẽ si quid inter aliquas nationes in aliqua damnetur gente: ignominiosum sibi atq; inutile vide- ri. Tantum valet institutio, & consuetudi- nis longæ vis! Sed orationem iam in locum suum reducã, ne longius prolabar dicen- do, & diuitiarum laudes ab ipsa paupertate auspicator, quæ infami hinc inde vix pan- nõ contacta vsq; adeo studio refugitur; vt in truculentam aliquam bestiam, aut pestẽ noxiam corpori inciderẽ non sit asperius, quam in paupertatem incurrere. Vnde non dubium est, quin diuitiæ ipsæ hominibus amabiles videantur, atq; admodum expetẽ- dæ. Malum est paupertas. Quid ita? nimirû quia maximè miserã vitam efficit. Etenim hæc vna necessitas, cum natura omnes libe- ros & faciat & pariat: hominẽ homini seruire

coegit, dulciq; bono se ipsum priuare, & in- digno alterius subiacere dominio, alienoq; tandem palato viuere: stulti atq;ue improbi domini non animum modo sed & nutum sæpe captantem. Quæ & ipsa multa sæpe ho- minem cogit facere, quæ admittere pudor est. Eripit quin etiam autoritatẽ, ac despi- cabiles efficit. Vnde optimè Iuuenalis.

Nil habet in foelix paupertas durius in se.

Quam quod ridiculos homines facit.

Quid? quod ad summã claritudinẽ aspi- rantibus viris obstaculo sæpe est, virtutem que ipsam impedit, & ab incõcepto retrahit? Itaq; nimis scitè is qui à me modo cita- tus est, ait.

Haud facillè emergunt, quorum virtutibus obstat. Res angusta domi.

Et alibi.

Rara in tenui facundia panno.

Sic memoria nostra sapientia animi vir cla- rus Alciatus, cum ingeniosum hominẽ paupertate pressû vellet innuere, eiusmo- di confinxit emblemã,

Dextra tenet lapidem, manus altera sustinet alas:

Vt me pluma leuat, sic graue mergit onus.

Ingenio poteram superas volitare per arces,

Me nisi paupertas inuida deprimeret.

Ex quo factû est, vt probris vulgo ab om- nibus impetatur: eamque illis passim im- precemur, quibus pessimè cõsultum volu- mus, quale est Ouidij illud in Ibim,

Exul, inops erres: alienaq; limina lustras:

exiguumque petas ore tremente cibum.

Porro, vt querula atq; anxia, nimumq; semper egra senectus natura est, sic inopia ipsa morbofa. Vnde quidam Sophocleum illud speciosum putant,

Sunt, qui à morbis immunem laudant:

At, mihi nullus videtur qui pauper sit vacare mor- bo, sed egrotare perpetim.

Hinc tu, impiger extremos curris mercator ad Indos.

Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes:

Nil obstat tibi, dum ne sit te ditior alter,

Vt ait Horatius:

Nec verò defunt, qui ad hæc paupertatis in- commoda, grauiora etiam mala appẽdant, cuius sunt generis in Aulularia Plauti, nota illa verba Lycomidẽ.

Pueros prostrare cogit indigentia:

Viros furari, mendicari ipsos senes.

Itaque non pauci extiterunt, qui extre- ma omnia subeunda, & in scopulos insanû que ventis mare irruere potius esse decer- nerent, quam in indigentiã rerum aliquam,

H 5 atq;

atque egestatem impingere. Vnde Theog-
nidis ad Cynnum à quibusdam solét illi lau-
dari versiculi,

*In mare fluctuagum ne te premat aspera egestas,
Desili, & à celsis corruet Cynne iugis.*

Sed ne vestigare omnia curiosius videar,
que varijs sparsa locis hac de re sunt ab auto-
ribus prodita, nil amplius dicā: demonstra-
se contentus, eam semper plerisq; morta-
lium infamem visam fuisse. N. C. O misera
paupertas, que tam male audit ubique? Ne,
vera si isthęc sunt, fortassis iure contemni-
tur. Metuo ramen, suis vt illam dignè colo-
ribus pinxeris. Quod si malorum tot ea cau-
sa est, honoratis cedat ingloria paupertas di-
uitijs. Etenim si vitiorum inuectrix inopia
atque indigentia est, expultrix sit oportet
opulencia, affluentia, copia, & quæ ab illis
mala inferuntur, hæc penset neceffe est.
P. H. L. Nos mi Nicete; instituta sequimur,
quæq; apud authores lectione multa cogni-
ta nobis sunt & studio collecta, ea ipsi no-
stris germana fide referimus: de nostro ni-
hil addentes. Sed morem dialogorum nosti
Non ergo committendum est, vt ab ea intē-
pestiue ac temere personā desciscamus, quā
agerē sumus orsi. Maturare igitur oportet
cœpta: quæ & ipsa cuius modi sint, limatius
post atque exactius excutiemus. Nunc reli-
qua attentius audi.

EX MENDICITATIS igitur atque ege-
statis infamia, dignas esse honore diuitias pa-
lam est. Nec enim fieri potest, quin id hono-
rificum sit, & in primis amabile, cuius con-
trarium diligenter ab omnibus atq; studiose
refugitur. Quod autem studijs omnium
votisq; vitatur impensè: id est profecto in
malis semper habendum. Hinc diuitiæ tan-
quam certissima quedam subsidia vitæ lau-
dantur, & communi hominum voto petun-
tur, siquidem.

*Ille grauem auro terram qui vertit aratro,
Perfidus hic Caupo miles, nautæq; per omne
Audaces mare qui currunt: hac mente laborem
Se se ferre, senes vt in ocia tuta recedant,
aiunt.*

Ocium hoc diuitijs partis rati sibi dulce fu-
turum. His vitæ præsidijs læti nimium atq;
beati: felices illos appellat, qui vigili & soler-
ti cura animi opulenti ac diuites facti, in qui-
rendæ rei laborem, & parandæ pecuniæ cu-
ram animo dimiserūt. Miser est enim iuxta
Plauti sententiam, qui quod edat egrè inue-
pit, sed ille miserior, qui cum esse cupiat, qd
edat non habet. A qua vna miseria diuitem

esse procul, obscurū non est. Cuius domus
rebus ijs, quibus fames sedatur sitisq; ex-
tinguitur semper referta est, maxima vsq;ue
copia abundans. Cuius & ipsius promptua-
ria cella, vulgo succidia dicitur. Tanta est re-
rum omnium affluentia. Huc accedit, quod
eorum quibus lauta ac foelix fortuna est
quique diuitijs atque opibus florent, non
benigni tantum est copia cibi, sed & amici
præsto sunt: maior est fides, clarior autori-
tas, vita hilarior, fama iucundior, somnus
dulcior, liberior ac gratior lusus, ac tandem
quæ singula mortales magno æstimant, om-
nia hæc larga manu profudit beato copia
cornu. Quæ & ipsa licet experientia, quoti-
dianoque vsu non esse apparēt falsa: autho-
ritate tamen, clarorumque virorum senten-
tias illustrāda sunt, ne obscuriora esse credā-
tur, cum sine exemplorum a signatione, cū
statius ac seignius, lentiussq;ue differuntur.
Q. V. I. D. A. I. S. P. H. I. L. E. M. O. N., diuitiæ ne ami-
cos parant? maximè. An non Nasonis illud
est verum?

Donec eris felix multos numerabis amicos.

Tempora si fuerint nubila, solus eris.

Quid? quod expertum id fuisse se alibi pro-
didit inquiens.

En ego non paucis quondam munitus amicis,

*Dum tulit antennis aura secunda meas:
nunc quia fallacem mutarunt nubila vultum,*

Infelix medijs deseror ipse aquis.

Præclare igitur quidam cum opimæ atque
secundæ res nostræ sunt maximè: non esse
temere insinuatibus se se amiculis patefa-
ciendas fores amicitia dicebat. Periculum
enim esse, hoc si accidat: ne ipsa amicorum
turba obruamur. Solere namque illuc omnes
facile conuolare: vbi splendida ac lauta For-
tuna est. Rectè itaque Plautinus ille anti-
pho Pamphilippo dicebat,

Hoc tu facito cogites.

Vt quoique homini res parta est, firmi ami-
ci sunt: si labant res lassæ: itidem amici colla-
bascūt, amicos res inuenit. Quæ si vera sunt
locupletes, diuites, ac pecuniosos amicitijs
esse plurimorum abundantes, cognoscere
facillimū est. Vnde profecto apud Aulula-
riā Plauti scitum est illud Lyconidæ.

Auro carere semper duxi pestimum,

Et pueris & viris & senibus omnibus.

Ægrè nimirum fert, eius se rei non esse cō-
potem: cuius tot tantaque esse bona perspi-
cit. Nam si res amicos parat, optimam ac præ-
stantissimam vitæ suppellectilem: quis per
indigentiam bono tanto fraudari non ini-

quo

quo patiatur animo? Quid dulcius? Quid
suauius? Quid ad vranque Fortunā modera-
te ac placide ferendam vero est amico ac prū-
denti accommodatius? Quid presentius? Quid
vtilius? Præclare nimirum à maioribus dictū
est, solem è nauo tollerē videri: qui ex vita
amicitiam tollerent. Cuius tantus est splea-
dor, excellentia & dignitas tanta: vt sapientia
vna excepta, nil melius, nil maius, nil præstan-
tius homini sit à natura tributum. Atqui rei
Luius copiam affatim pecuniā præbet. Ideoq;
hanc Sophoclis sententiam verissimam esse
multi autumant. Pecuniæ mortalibus compā-
rant amicos, deinde honores: tyrannidique
etiam supremā ad sedem euehunt. Quod &
sentire videtur non insuauis. Ouidius dum
ait:

In precio, precium nunc est: dat census honores,

Census amicitias: pauper ubiq; tacet.

Quæ cum ita se habeant: hinc opinor factum
vt quidam Menandrium illud in Cœlum vs-
que laudibus efferant: lapidumq; in primis
ducant, vt ait:

Epibarnus quidem deos esse dicit,

Ventos, solem, Terram, Aquam, ignem, Stellas:

Ego autem vtilis esse deos arbitror.

Argentum nostrum & aurum.

Nam illos se oblocueris in domum,

Pete qui quæ uoles, assequeris omnia.

Agrum, domos, seruos, argentea potula:

Amicos, quædæ, testes.

Sed & Philomoni illud comici non illepi-
di laudari solēt cum ait.

Petas ne ahiuiter Cornu huius modi esse

Quæ te petas nec cornu bouinum de pingunt:

Argentum est, quod si habueris, petas

Ab ipso quæ quæ uoles omnia tibi addentur,

Amicos, quædæ, testes, domum multitudinis.

Quorum hominum in consilijs haud sapē-
tiam veritas horatiana ille Strauerus vide-
ri potest, quin vel multum etiam profecisse,

cum ait:

omnis enim res,

Virtus, fama, deus: diuina humanaq; pulchris

Diuitijs parent. Quas qui constraxerit, ille

Clarus erit, fortis, iustus, sapiens, etiam & Rex.

Et quicquid uolet.

Quarum quidem rerum cupiditate illectos,
potendiq; iam etiam insatiatos esse, adeo ad
hanc rem certatim homines currere videas,
vt Hinnulos, dantas, lepores agilitate corporis
& pedum pernicitate facile anteuertant: ac
de futuros arbitrati, horatiana illud alterita-
tim sibi concinentes,

Scilicet uxorem cum dote, fidemq; & amicos.

Et genus & formam regina pecunia donat.

Ac hinc nuntiatum decorat Suedela. Venuaq;

Et quando præter cætera, quorum abundan-
tem copiam diuitibus esse diximus, amicorū
in primis docuimus florere præsidijs, ac de
multum præstare: licet, hæc ipsam facile ijs
habitum ut vel ex modo citato carmine sit
perspicuum, quorundam tamen id hominū
dictis & exemplis probandum est, ne vnus
hominis testimonium vel contemni possit,
vel veri falsū in dubium, cum vnus testis
dicto, quantumlibet auctoritate præstantis,
non esse standum liqueat. Atqui locupletum
ac diuitem hominum fidem ubique prægi-
pnam haberi vel illud esse potest indicio, qd
in testimonijs ipsis ferendis exactissime ob-
let inquiri, locuples ne an egeus sit persona
dicentis. Esse namq; periculum, ne egeus at-
que inopis hominis testimonium pecuniæ vel
quouis alia mercede receptum sit à poten-
te. Huiusmodi namq; homines, rei familiaris
angustia atq; indigentia coactos, hoc aliquo-
ties flagitium commisisse compertum est
adum parum prudenter parumq; tuto, misere
ah! nuntium miserè; vitæ consulunt! Ex quo
est, eorum vt minor fides, & auctoritas ipse
maior, sapient. id quod ex Pandectarum libris
facile potest perspicui. Porro quis nesciat, con-
tempus, expulsiq; pauperibus, in honori tantū
haberi diuites: auctoritateq; vel solos maxi-
mè dignos, ceteris? An ut mentitus supiens
poeta Euripides, cum apud eum illa in Trage-
dia, dum ipse quoniam dedit esse vlysseni alio-
quitur: ite dicit.

Hæc tu & si forte esse dices: facile Achinos fle-

bit, xeris non, me, apud aliosq; non ma-

nam cum opulenti loquuntur, pauperes atq; igno-

rites: non inuincunt, non vultus non habent.

Et hæc dicit ad adent, orationeque non aequa uide t.

Quæ si seotam quilibet diligenter euoluat, ac-

curatiusq; perscrutat, facile nuntium depre-

hendet, manant ea in re. Euripidem fuisse me-

atrum: id quod pauperum quib; quorum

magna in populo multitudo est; & experti

ostent, & non vult valde. Ex quo factum est, vt

Satyrographi illud non voce solum, sed &

multorum tam sit sententijs celebre factum;

Quæ autem quilibet sua numerum seruat in arca,

Tantum habet & fidei.

Nec enim raro accidit, vt salubria quorū-
dam monita propter dicentium tenuitatem
& abiectionem conditionem vel spernantur pla-
ne, vel in minoris estimantur. Ad eod apud om-
nes male audit egestas: adeo nihil habere sec-
dum

dum est: ad eò ubiq; sordet inopia!
IAM VERO diuitum hominum hilariorem esse vitam, iucundiorēque famam, declarare qui conuenit? Cum hi omnium maximè dulcia carpant: Genioq; suo indulgeant: & festiuos, quotquot est commodum, & agitent & exigant dies: hominem lautè & oppiparè accipientes. Quibus rebus multitudinis atque plebis animus mirificè afficitur & catenis veluti constringitur adamantinis. Vnde saepe numero laudari & prædicari ab eisdem, non secus ac omnium fortunatissimi & beatissimi solent. Præterea quid de illorum somno, quem esse dulcissimum diximus, loquar? Cū gratissimis iucundissimisque ludis defunctis dulcior interim irrepens sopor, delicatos artus comprimat: molliq; quiete corpus oblectatione defessum, ceu irrorando confopiat. Atq; ita nulli altius dormiat: nulli securus liberiusq; stertant, minimè inter dormiendum cura exciti: qua somnum capere nequeunt quibus corpori sui ministerijs quotidianus vitæ parandus est: & hesternò labore, hodierna diaria breui sunt in pilla coquenda. Ac tandem multo expuluerit atq; sudore tenuis cœna paranda. Quapropter laudari non iniuria solent Comici illud Menandri, quo ait, opinor ego locupletes homines & Phania: quibus necesse non est versuram ferneratò facere, nec nocte ingemiscere: nec sursum deorsum se vertentes, hei mihi dicere: suauioremq; quendam somnum, mollioremq; dormire. Sed ne ego amens, qui de diuitiarum laude perinde ac de re obscura & paucis nota, tam multis tandiu disputem? Quasi verò quispiam sit vel rustico paruusq; in popello, qui ad vitam ipsam placide degendam, momèti ac ponderis multum diuitias atq; opes habere non sentiat? Sed ex diuitibus vnum fieri repente non gestiat? Cum præsertim sibi sit à teneris iam persuasum, quasi albæ foelicisq; gallinæ pullis in procliui atq; adeò in promptu quæ concupierunt omnia semper esse nummatis: tenuioribus contra, ceu ex infelicibus ouis prognatis vix per laborem tandem pauca dextre cedere. Neq; id sanè iniuria. Agendarum si quidem rerum instrumentum certissimum pecunia est. Itaque Bion sophista clarissimus actionum nervos pecuniam appellabat, quod ad efficiendas res vsq; plurimum valeat: Vnde Peripateticorum princeps Aristoteles in ea & ipse sententia est, vt præclari quidpiam ab eo effici posse neget, cui facultates nò superant. Quibus rebus effectum est, vt multis Horatiana illa mercatorum Cântilena scitula

ac lapidula nimis videatur, dicentium;
O Cives Cines! Querenda pecunia primum est; Virtus post nummos.
 Namque videre facillimū est bene nūmatus atq; opulentos homines omnium maximè suspici, in precio honoreq; haberi: ac in rebus contrahendis protinus ad censum iri: vltimā de moribus quæstionem fieri. Etenim licet virtus ipsa (Cuius hominibus cunctis sancta semper videri debet dignitas) & sapientum & indoctorum iusta hominum voce assidue laudetur: tamen quotumquenque reperias, qui in filia collocanda, virtute præditum generum diuiti ac potenti præponat? Ac non potius illud tibi Flacci occinat, (Atqui Et genus & Virtus nisi cum re vilior algat): Nam qui honos virtute animi præcellenti ac genere præstanti viro haberi vulgo solet, illū quidem ad eos non temere videas deferri, quorum domi contractior est res: Fortunaq; melior lapsa. Ita omnia (vt inquit Solomon) diuitijs parent, pecuniæq; obediunt. N. c. vsq; eò præclare mi Philemon susceptam semel opulentia laudandæ personam præstitisti, vt quod orationis initio valde timere me dixeram: nūc itidem magis verear. Fieri enim posse non puto, vt qui tantus hæcenus diuitiarum admirator extiteris, quas semel Cælo locaueris, vlla possis oratione nunc contra extenuando perfringere. Tam enim laudando immodicè extulisti, vt tibi eas vituperandi copia omnis & facultas videatur erepta, quæ esse debet disputanti omnino libera. Quod ipsum vix liberum aut integrum tibi relictum est, dum præclaram illam ingenij aciem, vnde hæc cuncta manarunt, summè nobis conaris ostendere. Quibus illa profectò vel antè ignota non erat, qui te vsq; admiratissimum loquentem. Quæ proculdubio si quando alias, tum maxime in presentia, necessaria tibi futura est, vt esse is in inspectando possis, qui modo es in laudando visus. Sed hæc vna res eiusmodi est, vt quò difficilior ac laboriosior habeatur, eò sit (si tamen id consequi possis) victoria præstantior, & clarior palma futura. Quo circa excutienda atq; explicanda vndiq; ingenij tui notio tibi est, & labore aperienda: quæ obstructa nimium esse videt via: vadūq; tāquā rapidissimo in flumine animo præsentitè tādū. Nā me quidē certe ita à puero quōdā patria disciplina institutū, sapientūq; præceptis instructū, vt vel summa omnia paupertate esse tribuenda putarem: sic tua repente turbauit oratio, vt nunc demū (ceu scrupo aliquo iniecto) subdubitare incipiā, vere ne an falsè hæcenus

hæcenus sim opinioni assēp. Hæc tu morbi labè ex sermone tuo contracta, contrariè orationis medicina, adimas necesse est: nisi forsitan velis. Nicetem amicū perditum ire, cuius pauloante infederat animo, paupertatem & indigentiam plurimarum esse virtutum magistras: diuitias & opes scelerum flagitiorumq; omnium non tantum satellites, sed omnino etiam vel duces. Quod à te viro doctissimo contra probari sentio: dum eas magnifica & præclara oratione immodicè laudas, extollis, ac celebras.

PHILEMON.

IVRE Tu me optimo diuitias reprehendere posses prædicantem, a quoq; plus extollentem mi Nicete, si non perinde in oratione disputanti, ac in scæna agenti, iniuncto esset muneris & personæ seruendum. Sed cum parvtriusq; in deferendo sit crimen, idem rebel lancium facias suo quenque muneri consultum velle, rectum est: & à semel contra susceptis temere dissentire improbum, ac nefas ducendum. Ex quò fit, vt cum vtriusque partes haud te quidem repugnante mihi sumpserim (ne temeritatis meæ iustas videar poenas exoluere) placido debeam molestiam hanc animo capere, & susceptam semel placidè obire prouinciam. Alioqui dubium nò est, quin nigris multorum salibus, mordacibusq; couitijs publicitus mordear. Quæ mihi vitanda sunt, aut nigre famæ buccina pertimescenda. Nam laudem ac vituperationem eiusdem rei professo committendum non est, vt omninò de se conceptā spem videatur fefellisse. Cum præsertim in altero non inutiliter, vt ipse ais omnibus satisfecerit. Quare audendum quidem est, ac mihi mecum modo quodam in presentia certandum. Quæ in re accuratè iam seduloq; adnitari: ne minus ornate, verè ac grauius in diuitias ipsas, & illarum magnificum apparatus, esse inuectus videar: ac sum modo (iudicio tuo) in earum encomijs, patrocinijque versatus. Cuius rei nomine vituperandi ansam difficiliorè nunc mihi, tenaioremq; aliquanto arbitraris esse relictam. Quæ si tua causa, opinioneq; est vera: quādomemet sciēs prudensq; in hoc conieci discriminis; efficiam profectò, ne hac in extrema parte iure reprehendar. Inopiæq; sanctæ bona non tam artificiosè, & ornate quam syncerè ac fidè perstringam. Habet nanq; & suos paupertas amassios. At, quales viros? nimirum sapientia animi claros, & virtutis gloria insignes. Quorum & ipsorum non stare sententijs, leuissimi hominis argumentum est, & extremæ signum

inscitia: quin eos potius & amare & amplecti oportet: quos ob exactam cognitionem virtutis, sapientiaque præstantiam & iudicij veri sinceritatem, circumspèctius perpendere videreque subtilius quid in re: quaq; vitij sit, exploratum est. Etenim fieri profectò nò potest, vt cuius ob virtutem animus clarior est, à vitijq; disijunctior, is turbulente ac nequiter rei cuiusq; vim atq; naturam videatur expèdere, & acutè parum inspiceret. Cum id eorum sit proprium, qui ob deploratos animi mores, & pessimæ prauitatis studium, aciem mentis contaminarunt: ad tantq; idcirco nequeli sit bonitatem sententiæ aspirare, vel iudicij sceleritatem pacto villo peruenire.

SED DOCERE iam opportunum est, tantū abesse, vt mali quidpiam secum paupertas afferat, vt nihil contra sit ad virtutem honestatemq; expeditius: nihil ad bene beatèq; ac vāquille viuendum accommodatius atq; coniunctius. Quam quidem nostram sententiā, omnium verissimam esse sapientum voces loquuntur: nec oratione id tantum à philosophis agitur, sed exemplis, re, factis & vita: dum pro certo habent, ad virtutis apicem nulli esse fas conscendere, ni in paupertatis sancto ludo, & indigentia nobili schola versatus, rerum earum, quas vulgus miratur stupens, cupiditatè improbam amolitus animo fuerit: scique ad philosophandum optimè composuerit: & ab extrariarum rerum stulta atq; improba admiratione emaculatum ad vnguem prælitterit: nulli vnquam (quoad eius fieri possit) neque succumbentem vitio, neque affectioni degeneri solutoris animi turpia vela pandentem. Quæ licet vulgo hominum quorū hæcenus opinionem non sane parum videmur adiuuisse, videri plurimum admirabilia solent (nemo enim illorum est, qui non & diuitias amet, & paupertatis onus vel sedulo ferre recuset, vniq; se scelerato comparat habèdi studio, rei que amplificandæ qua possit cūque tradat ratione: de Fortunis opulentijq; parandis animo vsque sollicitus) pugnandum tamen acriter contra est, in suamque ipse animus libertatem asserendus: futiliumque rerū stultissimæ ac vanæ nimium admirationes exterminandæ longissimè ac penitus etiā amouendæ sunt: vt ab insanarum opinionum & curarum fluctibus semel feriato animo, quid vituperatione, quid laudatione rursus in re quaque dignū sit, perspicere possint: & quod passim, temere ac citra delectum iudicatur ab indoctis, quanta sit falsitatis nebula obductū apertius multo sentire & expendere liberius.

QVOD SI QVI SVNT, qui ob ea, quæ & rusticæ plebi, & indoctæ multitudini hæctenus dedimus; dum illorum more diuitias ipsas efferimus, probro nobis duxerit vertendum, quia quali præuaricâtes tergiuersemur à causa, laudata semel, hostili nunc contra animo insectâtes: hos ego etiâ atq; etiam admonitos volo, vt dictam in differendo legem ratam esse oportere intelligant: vimq; nulli magis vel certo rerû præscripto, vel differendi rationi quam sibi inferre, ius fasq; esse. Sed verò disputari ac discerni rarò quicquâ sic potest, quin & indoctis & multorum opinioni prius aliquid demus. Quod ipsum loco rursus extenuare suo, eneruare, confutare atq; refellere munus est nõ inutiliter differetis, sed potius scriptoris acuti. Quam si nos partem iure nostro amplexantes, videbimur dignè executi: nec sanæ horum curandæ, nec obtrectatorum tetra nobis erit calumnia pertimescenda. Illud tamen mi Nicete, si me mirari non dicâ certe mentiar: miror nanq; quod cum fanciæ, modò legis immemor esse non debeat, ita repente eiuſdem obliuiscare, vt de paupertate verâ omnia candidaq; sentienti, à me tibi iniectum scrupum facile arbitrere: quò scilicet, sollicitius iâ inquirere cogare; verâ ne an falsâ hæctenus sis opinioni assensus: addens etiam & illud, corrupti iudicij labem ex verbis te nostris hausisse: atq; ideo, obuerſariæ nunc dictionis insigni aliqua palinodia, quasi tempestiuè aliquo pharmacæ adhibito, salutarem tibi a nobis medicinam esse faciendam. Quod ego faciam libens, pluris enim apud me amor tutus valebit, quam potentum gratia ac diuitum amicitia. Quas obres paupertatis patrocinijs, quæ se se à nobis non neglectam aut desertam modo, sed maximè etiam queritur offensam, consulendum est. Vt iam tandè ceu postliminio restituta, & in libertatem pristinam asserta, honorem accipiat suum, & virtutis splendorem. Ne sordidatam ac sordidam speciemq; etiam nunc exilij præ se ferentem stulti homines impunè irrideant.

ITA NE incorrupta morum custos, officij sedula cultrix, & virorum altrix optima, virtutumq; vera magistra paupertas, exterminanda est, & in exilium temere cum conuicijs eiicienda? atq; in dicta causa damnanda? Bonarum ne artium peribit inuentrix; innocentiæ fidiſsima præses, pudoris amica, & æquitatis alûna, abiectæ profligabitur orbe? Pereât imò superbæ, ambitiosæq; diuitiæ, malorum nurices scelerum: quam vt ignominiosè vrbe cedat, sine patrono paupertas. Quid enim ha-

bet mali paupertas, quid opulentiæ boni? Amicitijs (inquis) multorum florent, splendida quibus fortunæ sunt, & diuitis copia Gazæ: fide valent, autoritate præstant: iucunda illorum vita est, fama bona, ipseque etiam somnus dulcis. An non hæc omnia præclara? Ita sanè. Sed illustria hæc, magnifica & ampla: verbis quæ à te ornantur pulchris, quæq; in Cœlum vsq; fers, laudibus multis exaggerans: ecquid vera sint, an falsa vides? Certè, si sapiſ, quod obscura sint, dubitare te dices: Imò, inquit ille, respondere est promptum, sincera esse ac nulla ex parte fallacia. Vide, inquam: nè temere præcipites sententiam. Atqui, sic animo sedet, respondet. Accipe cõtra in quio, quàm ab ipso tramite deuiſ, opinione fallaris, & via tota stultus aberres: quàm aliud in ipsarum recessu sit, ac fronte promittunt, me cura paulisper expendere. Verum hæc, quæ tantopere miraris, quæque præstantissima reris, prius, si non est graue, non deesse pauperibus eaque vel vera illis, ac solida esse, perdisce. Ego verò inquit ille, imo te audiam libens: atque efficere mihi rata õ vtinam possis, quæ de paupertate promittis. Hic ego, spero equidem Dei optimi maximi benignitate ac diuino fauore futurum breui, vt te in hanc facilè opinionem inducam. Tu autem animum ne desponde, strenuèque iam confide.

SOLINE AMICIS diuites florent? At hoc Pythagorici pauperes negabunt, quorum nobilitata iure amicitia est. An obscurus est, prolixique temporis vetustate oblitteratus, eximius ille Dæmonis iâ Pythiam amor; animusque ipsissimus? Quorum cum alteri à Dionysio Sicilia tyranno dies necis fore præstitutus, commédandorumque suorum haud ita longinqui temporis dari sibi petisset inducias: vas pro amico factus est alter, vt si ad supplicij diem amicus non reuertisset, confestim sibi esset à vita discedendû. O præclara amicitia vis, quæ vel summa in paupertate & atrocissimo vitæ discrimine nõquam deseris amantem! Quid quæris? venit ille. Amicitiaq; tantæ præstantia Tyrannus obstupefactus, supplicio addictum pœna eximit: neque hoc contentus, etiam illud postulasse fertur, vt se in amicitiam ascriberet tertium. Vides ne veris amicis paupertatem nõ solere destitui! Quid de fide dicam? An & hæc ipsa nulla est quibus domi parum est auri, & fictilibus vix edicula vnus instructa? At communis est assatum illorû exemplis vita referta, qui maxima in paupertate atque indigentia cõstituti, fide animi inclinata præstiterunt. Nam & Romanorum probatissimi,

tissimi, pauperrimi fuisse dicuntur: & apud Græcos conseruatores patriæ & reipublicæ viri principes, censu pauperes, sed virtutis fama diuites (dum ditare quam ditescere malunt) vita defuncti sunt. Ad eò, vt illorum multis cõ ad sepeliendâ ipsorum corpora numi non essent, pecunia publica funus sit ductum, & iusta ritè peracta. Quorum tamen (vt Ælianus maximusq; Valerius memoriæ prodiderunt) nec sequi vnquam domi cõsilia puduit, nec auspicijs bella gerere. Quin ergo testimonio pauperum creditur, inquit? An tu paupertatem existimas abrogandâ: fidei causam esse, ac non id potius improbos mores efficere? At qui nullâ sunt iura, quæ bono pauperi testimonij abrogent fidem. Ijs enim duntaxat civili iure testimonio interdicitur est; qui morum laborant infamia: non illis quibus est incolumis honoris status, & vitæ dignitas salua. Quid enim tam esse posset iniurium, quàm si leges, quæ honestateni vitæ secutæ, malis pœnam: & bonis largiuntur honorem, inculpabili hominem vita, flagitioque nullo infamè, à iurisiurandi religione eam tantum ob causam remouerent, quia pauper est? Intelligis (opinor) legis id fieri dignitate salua non posse. An existimas etiam bene morata in republica Terentiani illius Phormionis neminem vnquam nasciturum esse per similem: cui tamen licet in re, de fide tamen animi, suo quodam iure liceat impunè gloriari.

Quid ad me ibatis: ridiculum: an vere mini, Ne non id facere, quod recepisse semel? Heus, heus, quanta hæc meâ paupertas est; tamen adhuc curam unum hoc idem, vt mihi esset fides. Quid præterea de auctoritate loquar, quæ plurimum alijs antecellere diuites vulgò creduntur? Est ne huius fructu sterilis temper inopia? Imò verò, nunquam id patietur poëtarum princeps Homerus, cuius verum illud atque præclarum est, & maximo semper in pretio habitum. Etenim post Iliacum incendium, fauumque excidium, Cephale norum is ducem perhibet vagis erroribus actum & insani maris vndis eiectum, naufragum tandem ad Pheacum populos, atque regnum appulisse; tempestatis vi socijs absumptis: ibiq; regina & populi primoribus epulis tunc forte vacantibus, ignotum subitò Vlyſsem astitisse, qualem præsens decebat temporis habitus; sine numis, sine comite: & ex diutino vsu patissim diffusus, semiruptisque vestibus. Qui vbi de suis rebus dicere iussus, thesaurum mentis expropit: Sapientia animi oratione graui mirifice patefacta: tanto est honori & venerationi à

cunctis habitus, vt nemo omnium foret, qui non se ignotum & pauperem Vlyſsem repetere effici mallet, quam rerum apud Pheaces potiri. In nunc, & in honore haberi nega pauperes cum ignoti hominis mendicitatem nobili videas regno præferri. Nam quid ego de M. Menenio Agrippa nunc loquar? Etenim quantæ illum auctoritatis existimas fuisse, quem senatus & plebs pacis inter se faciendæ auctorem eligere non erubuit? Quantæ scilicet esse debuit arbiter publicæ salutis. Hic igitur talis ac tantus vir tam tenui fuisse censu dicitur: vt nisi à populo collatis in capita sextantibus esset funeratus, sepulturæ honore facile caruisset. Verum id circò pernicioſa seditione diuidua ciuitas (vt Valerius Max. ait) manibus agrippæ in vnum contrahi voluit, quia eas pauperes quidem, sed sanctas animaduenerat. Cuius vt superstitis nullum fuit, quod in censum deferretur: ita extincti, hodie quod amplissimum est, patrimonium Romanæ concordia. Quid? quod vitam iucundam, famam bonam dulcemque aiunt esse diuitis somnum? perinde quasi sobria & moderata paupertas, rebus sit his omnibus orba? Atqui, intelligendum est, huiusmodi rebus sobriam circumfluere paupertatem, nullisq; meis posse diuitijs atque opulentijs cedere; quin vel maximè etiam sæpe præstare.

SICCITIA iucunda diuitum vita? Acerba ergo semper erit pauperum. Certè inficis ibat Anaxagoras, Philoxenus Melopeus, Scythas Anacaris, Democritus Abderites, Thebanus Crates, Synopentis Diogenes: qui curas, sollicitudines atque molestias, quæ peculia ampla sequuntur, auerſati: maximis se se opulentijs, possessionibus atq; diuitijs vltro abdicauerunt & paupertati spontaneè tradiderunt: tranquillitatem vitæ, ocium ac securitatem secuti: alijque item innumeris, qui ob ingentes opes irrequietam sollicitudinibus vitam, & periculis multis expositam terrore non vano fugientes, se se huic tradiderunt instituto, tenuem vitæ cultum nimium amanter amplexi. Non ergo tenuis vita iucunda debet, aut parum grata videri, quæ claros sapientia viros, & virtute magna præstantes præ sui ipsius amore magnas fecit opes contemnere, & omnino parum ducere. Iam verò, quid de fama dicam? quam diuitibus aiunt duntaxat bonam contingere. At hercle hoc in loco præclarum est illud Horatij.

Si bene qui cenat, bene viuunt: lucet, canus.

Quo ducit gula.

Quid hoc Horati! nempe aliud nihil, quâ vt intelligas

telligas Syraculij mensis, exquisitis epulis, externisque lautitijs bonam famam nunquam solere parari; eamque potius in sobrietate vitæ, temperantia & virtute animi esse repositam: quam delicijs vita affluens, in peius semper prava animi sumpta licentia, homini sepe admittit illius pleraque nigra denotans fama. Sed fac quælo diuitum semper bonam existere famam, & nullius ynquam linguæ subiectam esse flagellis? Nunquid præsidio huius tenuis Fortuna deseritur? At vanè hoc tibi persuadè tam hallucinari non sinet philosophorum schola omnis: qui cum summam vbiq; paupertatem sequerentur, illustri tamen sunt nominis famam potiti. Fortunatorum iam credo, diuitiq; hominū mihi somnū obijcies, quæ esse ferit dulcissimi: cū molli in lecto pluma spectabili & ostro, delicatos artus conuesties mollis irrepit quies. At, vt hic etiam demus diuites benè dormire, & nullo per quietem cõpilationis metu subito expergefieri (quod admodum numatis vsu venire cõsuevit) quis negat suam esse somnolentiam pauperi, gratuita quietem? florida hic incolès prava, amœna dormit in sylua: parui ille custos agelli securus vili somnos capit in casa; nec deest, qui propulvino aratione defessus, subiecto altum in vomere dormit: dulciterq; alius (Iouis frigididi metu nullo aut impedimèto retardatus) sub cœlo dormit apertò: ex quibus ille, *Nec mihi tum molles sub diuo carpere somnos: Neu dorso nemoris libeat iacuisse per herbas.* Primum mali sibi aliquid imprecans, iam se his rebus patitur posse priuari: sub dioq; molles somnos appellat dormientis: illud interim addens, *Neu dorso nemoris libeat iacuisse per herbas.* An libet cuiquam, quod sibi non placet, acerbumque aut graue videtur? Certè negabis: de sineret enim cupere vbi ingratum esse sentiret. Quid? quod baiuli atque operarij defessa laboribus corpora somnos carpunt auidius, altius indormiunt, multoque stertunt liberius? Non ergo credèdū est, pauperem hominem dulci somno priuari? Nam quò arctius quisq; indulget somno: suauius eum dulciusque est dormire putandum. Estque proculdubio illud verissimè dictum, *Dulciter ille dormit, qui quā male dormit, nō sentit.* Ita fit, vt earum rerum non sit paupertas indigā, quas beatis aiūt diuitibus suppetere. N i c. O mi Philemon, vix me contineo quin præ gaudio lacrymem, cum orationem hanc tuā contemplor: illucque sensim restitui me per-sentisco, vnde iam pene excideram: dum po-

pulari auræ inferueris, diuitias ipse laudibus effers impensis: inuisoq; paupertatem colore depingis. At, Diui boni? qua nunc arte varias ipse sententiam, tuamque aliò mentē confer: perita in incepto quæso, maumque animum gaudio isto diffunde. P H I L. Audi igitur reliqua: nam & nos id amamus; contractamque tibi sinistriorem cupimus abstergere labeculam: eundemque te prestare prorsus quem nacti à principio sumus. Agre nanque ferimus, praeposito te à nobis rei eripi sensu cumque mali tui authores ipsi simus: graue tamen atque molestum est, exprobrari iam iterū animi corruptelam tui, audireque toties quā delinquendi semel ansam præstitimus. N i c. Quid tu mi Philemon sicine credis, eo à me animo de restitutione nostra mentionem fieri, vt iniectam nobis labè tibi exprobrare velimus? tacè, nosti iam animum credo. Neque tamen tu is es, qui vel ignoranti tenebras gestias obducere, quò à recto diuitius aberret trahite: cuius tanta animi virtus est, vt non orationis tantum suauitate, grauitate sermonis, dictorum lapore & sale (cui illa à natura esse videntur insita) sed & integritate morum, vitæque honestate meliores multo eos, consuetudine qui tua gaudeant, verè possis efficere. P H I L. Possem, o vtinam, mi Nicete, quod tibi mirè est facile: virtutis tamen habere fatemur amantem animum, & virorum illorum cupientem maximè, quos illa credimus alijs antecellere, à possessione autem illius abesse nobis videmur longè, qui nostra ipsi vitia norimus: & deficere multum in illa adhuc sentimus parte, vbi suam solet virtus sedem figere sed & tu, si placet, audi iam inquam reliqua. N i c. Iam dudum equidem parato animo ad sum: tu ad dicendum animo item accingere. P H I L. Iacta sunt non malè paupertatis laudanda, opinor, hætenus fundamenta, dum opponimus singula singulis: & quæ in diuitijs putantur ampla, tenues apud lares: non deesse omnia docemus: placidè incepisse contenti; ne si primo imperū adoriri acrius vellemus hostem, de summa rerum inconsultè dimicantes, periclitari temerè possemus. Nunc cum pares vtrinque in campum milites adduxerimus: antequam apertò Marte pugnandi signa demus, eos, qui paupertatem imbellia incusarunt, miseramque planè crediderunt, resellamus, à vexillisque fugemus; vel ab opinione potius stulta dimotos, cognoscendi veri studiosos & ad amplexanda honesta animosos atque alacres efficiamus.

Quid ais bone Theognis, vique eò non aspera

aspera paupertas est, indigètiaque atrox, vt extrema omnia subire: in scopulos, mareque irruere ducas potius, quam illam perperi? Cur ita? en age, sententiæ tuæ causam nobis edisse re. Neque enim tantopere mihi considerandū est quid quisque aiat, aut neget: quam quid rationis afferat: quid eum sit æquum sentire. Placet enim mihi summè Aristotelis illud egrogantis, qui assidenti medico subinde dicitur hoc fuge, illud sequere: satis audacter respondit: Me ne tu stultæ more tractas plebeculæ? Prohibiti igitur atque concessi mihi explicata causas, si me tibi velis esse parentē? Sic tu cur misera paupertas sit, breui expedi. An nō, inquit ille, sat causæ est, miseriæ illud cui dens signū, libere tibi & loquendi & faciendi quippiā, facultatē ac copiā eripi? Mihi vero in quā hoc planè videtur miserū. Hic ille, *Quisquis erit pauper, inquit, victus nil dicere: fa Nec prestare potest. Omnia lingua timet.* (His quasi verò qui paupertate premuntur, cū diuitijs protinus, & loquedi & faciendi libertatē amiserint? Ac nō vel is potius sententiæ huius author, dicitis ac factis mendacij sit cõuictus? Etenim cum apud Bionè magno in cõuentu hominū paupertatis hæc mala verbis multis Theognis blaterasset: quin (inquit Bion) pauper ipse cum sis, nugari tanta delin: molestaque ad extremū nos garrulitate seducere? Quo ille dicto mirificè hominis cõpescuit amentia solutis interim in risum adstantibus. Sed perpendamus amabò quàm hæc falsa sint. An credemus, opinor, pauperem Diogeni, cui præter perā & baculum rei sanè amplius nil quicquam fuit, loquendi ynquā defuisse libertatē? Hic enim, cum apud Charoneā forte esset Philippus castrametatus, philosophicis intentus curis in hostilia imprudens castra decidit: vbi cõprehensus, ad regemque allatus: cum quasi explorator à rege parum comiter esset exceptus: philosophica animi præsentia fultus Diogenes, prorsus, inquit, explorator: nā & dementiā tuā inspecturus adueni, qui Macedonū amplo regno parū cõtentus, aliena captans, indiscrimè te ipsum conijcis, ne regno & vita priueris. Cuius libertatē animi admiratus Rex, abire liberū iussit. Quid porro, nū ei loquedi adèpta libertas est, cū seruus factus apud Corinthū venibat? qui præconi interroganti quo se vellet exponi venū indicio, prædica, inquit, an sit qui velit dnm emere sibi. Qua præconi nouitate Xenias excitatus, qui cõmodū licitator accesserat, hominē mercatus est: qui domū perductus edicabat, quo pacto esse sibi Xenias dicto oporteret audierem,

Cūque præpostèrū esse Xenias exclamasset, si parèdi leges hero seruus præscriberet: hic Diogenes, quid, inquit, faceres, si medicum emeres? nō ne iubèti obtèperares, & salutaria præcipièti obsequerere? Ad quæ cū Xenias ipse annuisset placidè: & mihi te prestare debet obsequenti. Quo audito hominē manū misit, & traditis tibi liberis, accipe, inquit, o Diogenes filios meos, quibus imperes. Sed quid his diuitius inamoror? dies me profecto deficeret disputatè, si clarorū pauperū exèpla, qui libertatē maxima præstiterunt, omnia vellè exequi: illud videamus, nū ille ipse, qui paupertatem modò perinde ac sumum malorū exhorret, modò libertati censet officere, malaque in se tot claudere dicitat, in eadè semper sententiā perstet, esseque miserā vsque quaque cõfirmet. At, videre est, quàm minus factus, dū tranquillitatē vitæ exposcit dari sibi hanc nimirū expetit: adeo vt vitā ipsam professio pristina nihil sapiat. Sic enim ille apud Magnū Basilium loquit. Neque diuitias cupio, neque votoprecor: sed mihi cõtingat ex paruo vitā agere, omni carentè molestia. Atque nihil tā erat paupertatē auersanti cõsentaneū, quàm Cræsi, Attali, Eryctonij, midæ, Sardapanali, Pythij Celeni diuitias (qui mortaliū omnium ditissimi perhibènt, postulare atque incessanter exposcere. Cur igitur nō cupis bone Theognis? at, iā video: nimirū securū, quietūque vitæ statū expetis; benefacis, sapièter diuitū fastū dispicias: opportunè diuitiarū comites sollicitudines refugis: ac tibi in tēpore caues. Qui igitur paupertas existimari misera potest, quæ nulla ex parte diuitiarū cedat bonis: quæ molestias tot adimat, beatæque sit vitæ fundamentū? Sed rē, si placet, scrutemur iā alti, aliquādoque tādè accuratius perpèdam, quàm sint illa cõstātia, quæ gratæ diuitiæ suppeditāt *Amicos inquit, secunda res parant.*

At illorū quàm sit verus amor, sincerū peritus, ingeniūque fidū aduersæ probat. Ac perinde atque Lydio quodā lapide veri animi sinceritatē explorat. Ac ne amicitia quidè cognosci virtus potest, ni aduersi quid obrigit, in quo veri tanquā amoris decerpi flos possit, & colligi fructus. Quod egregio Eanius carmine prodidit, ait enim.

Amicus certus in re incerta cernitur.

Id quod exactum regno, ob illatū Lucrètiæ stuprum sensisse Farquinum perhibent, lamentanterque dixisse, tunc demum quos fidos, quosque infidos amicos haberet, se facile cognouisse cum neutris gratiam referre posset. Ac reuera diuitiarum ea natura est, vt quos affluentiærū attraxit amicos, accifadisi

perres, & inops perdat substantia. Hinc opulenti homines amicorum grege superbientes: niti da fortuna reflate quam fuerint amicorum inopes facile intellexerunt. Hoc enim incommodi semper habet fortuna magna, ut explorandis sit amicis parum apta. Et cum a fucatis fictitijsq; amicis crebrum sit, quotidianumq; periculum: hinc infortunio ditissimi quique obnoxij sunt, & subiecti maxime: Testis Alexander, qui subiecto gestis in clytis orbe, pseudoamicorum est invidijs neci deditus. Alijque ite multi, qui se suas inimicorum manus euasi, ab amicis parum synceris minusq; fides trucidati interemptiq; sunt. A deo ut ijs illud esse debeat semper in promptu situm.

Caesendi nulla dimittenda occasio est.

Cui sententia Plautinum illud est proximum *Semper caesere: semper duxi optimum.*

Quae igitur iucunda esse vita potest, assidue a suis timetis, & invidias usq; vitatis? Sic igitur se res habet, ut diuitum atq; magnatum eiusmodi amicitijs referta omnis plurimum vita sit. Ita fit, ut si in rerum splendore imminutum quid est: qui amare nimium videbantur, actutum diffugiant. Vt enim appetente ineunteq; vere invidias presto sunt, hinc rursus rigescente alio conuolant, sic ficti illi fucatiq; amici prosperis ac secundis rebus diuitis ad nutum officiosi adfunt: actus dilapsisq; subito diffugiunt, lautiore alibi prospere agens rem & fortunam aucupantes. Cuius profecto rei rustici cuiusdam pastorijq; hominis fabella clare nobis esse potest indicio. Is namq; fortuna contentus parua, urbana exosus ne gotia, ab vrbe procul agrum paruum tenuemq; secebat. Praedictio haud ita vicinum domicilium edicula erat, fugiunt honestior paulo. Ad hanc ille cum vespere vomere ac pulso lassus reuerteret, fumantem procul videt, igneasque flamas prospicit: Extincturus accurrit, victorem ignem intus sentit furere, ediumq; iam summam fastigia labere: extinguendi impensam, operamq; omnem frustra cognoscit insu mi. Vultu tristi consedit spectator miserabilis: murem interea conspiciat mire satagentem, de vitaq; maxime periclitantem, indagare cum ea: concurrens hinc inde sedulo, salutem fugam querentem. Hic rusticus spectaculo indigno commotus, iraq; percitus: o teringrate ac pessime dixit, non te pudet misero cum educatore triste non posse ferre fortunam, quo cum dulco toties in his expertus? Hisq; dictis, arrepta bestiola in ardentes primum fauillas coiecit.

Quid hoc est aliud, quam falsi amici speciem moremque nobis contempndum prebere: & pseudoamicorum vitam graphice depingere?

Verum, sunt quidam amentia tanta, ut cibones, copotores, gratorumq; sibi obsoniorum holluones pares: culinæq; eiusdem & popinæ amatores: ineptiarum ac vanitatum sodales: studiorumq; eorumdem amatos, amicos veros & fideles existimant. Qui etiam palponum & assentatorum cœtu amplo, ut sibi videtur felices, nimis gaudent, quod illorum semper hiantem famem ventrem enutrient. Qui profecto omnium infelicissimè sapiunt: si quidem eiusmodi hominum grex, a pediculatorum natura non multum abhorret. Quemadmodum namque vitentium illi exungunt sanguinem: morientiumq; statim corpora linquunt: sic hi protinus eos deserunt: quorum assiduo atq; immodico sumptu exhausta substantia est. In quos Martialis poetæ epigramma extat iudicio meo lepidum, sic enim ait. *Hunc quem coenasti, quem mensa parauit amicū esse putas, si de pectus amicitiae.*

Aprū amat, & Mulos, & sumen, & Ostrea, nō te: Tam bene si cenem, noſter amicus erit.

Dum igitur palato bene est, amare se fingunt: cui si coeperit esse male, veterem irriso sodale, denud alius ambitur. Nec mirum sane, vtilitatem quippe sequuntur, qua primum fuere partit. Itaq; benignitatis fonte ob inopiam arefacto simul amor arefcit. Hi sunt beatorum diuitum amici: hæc potentum amicitia! Quibus in ipsa quam sit praesidij parum; quam firmitatis nihil ac roboris, incutabile est. Preclare itaq; Namertes, cum legatione fungens, ab eius gentis ciuibus ad quam missus erat, beatus predicaretur quod amicorum multorum stipatus incederet satellitio: interrogauit illos esse vestigio, quo modo qui multos haberet amicos periculum facere posset, an syncerum & probum haberet amicum. Id cum illi nescire se ingenue faterentur, ac discendi nimium esse cupidi videretur, per aduersam fortunam Namertes ait, hoc poterit facillime percipi. Quæ cum semper luctetur cum inope, perspicuum est, quæ sit sortitus amicum, constantem hunc, firmumq; haberi, & nunquam mutari posse. Nec enim emolumenti spe aliqua, sed amici ipsius animi clara indole impulsus est ad amandum. Huic igitur, quæ non res sed probitatis opinio & facit & parit tale, perpetuo inhiereat necesse est: amoris in utrius contentus fulcimentis, & amici pectore redamatis: ratus id, quod res habet, stabilendam amicitiarum vinculum non externum ab aliquo rei fructu esse petendum: sed redamantem in animo potius esse repositum. Vnde preclare Martialis. *Ut praestem Pyladem, aliquis mihi praestet Orestem*

Hoc non fit verbis Marce, ut ameris am.

Ac re vera non amat, sed ardet, qui scit se amari. Hinc illud accidit, ut tenues apud homines

mines amicitia vera certius sit hospitium: & in irate fortunæ procellis fides multo paratior. Quæ cum ita se habeat, cui est dubium, quin amicitia praestantia diuitijs semper antefret inopia. Quid porro de fide autoritateq; locupletum dicam? Quarum rerum causa contemptui despectuiq; habitis pauperibus, ab indoctis solent predicari ac fortunati nimium censeris? Cum ne rustici quidem ignorent, hæc ipsa non diuitijs, sed virtute animi solere parari: inde & fide & autoritate dignos homines iudicari. At, quam exilia, quam inania sunt: quoties illa fortunis, non hominibus dantur: excelsusq; magis, quam ex moribus pretio digni esse creduntur? Certè leuia minus non sunt, quam quas possident opes mutabiles. Pauperum contra usque: ed bona hæc & firma & rata sunt, ut mutari vix queant. Nulla namque tenui homini res alia apud omnes & fide & autoritate conciliat, quam virtutis ac probitatis opinio, & inculpatæ ac synceræ vitæ persuasio. Quarum rerum ea natura est, ut quæ semel sit amplexa, deserat nunquam: satellitio ve dimoueat. Ita illud efficitur, ut diuitibus pauperes & fide clariores, & autoritate augustiores; putandi sint. Nullum si quidem domicilium apertius, nullum expositius aut peruium magis virtus habet hospitium quam paupertatem. Quæ & principum aulas timet, & amplas diuitum aedas refugit: dum pessundatur ab illis, & ab his contumeliose nimis atq; superbe domo exigitur. Quæ omnia si aduertere libeat, ita erunt in promptu ut minus longa disputatione egere videantur. Quorum & ipsorum quæ abunde suppeditari possunt exempla, consulo relinquuntur: ne ad alia festinanti obstaculo futura sint: aut ingrata legenti. Est tamen considerandum, mihi id non esse propositum ut egestatem illam commendem, quæ ex sua cuiusque intemperantia, corruptela morum, deprauatq; animi nascitur dissolutione: quæ ego prorsus existimo flagitiosam, & honorum odio dignissimam. Brepto enim honore hominem traducit infamia: vnde merito est misera ac molesta putanda. Quam quidem in paupertate, qui & ipsi inciderunt, vbi rem patriam obligauerunt perditam, barathroque vetricis donarunt, aut turpi meretricum amore ad nihilum deduxerunt: vbi egere tandem vident, contentiq; sese: conscientia miserum angore premuntur: anteaque vitæ serie animo reputates. Sed tamen opinionem hanc non prius animo induerunt: quam consumpta fœdè, & late dissipata sunt cuncta: etenim, ut ait Satyricus, *Talibus a dominis post cuncta nauissimus exit*

Anulus: & digito mendicat polio nullo.

Nobilitatis indice digitus priuatur anulo: nepe ut intelligamus statiosè vitæ infamiam esse comitem. Eamque quali iusta mercedem laboris, malis atq; improbis viris, omnino debere persolui. Summa itaque ope conandum est, ne turpioris vitæ corrupti licentia in inopiam hanc (quæ a sapientibus viris merito est luxuriæ filia dicta) animo prolabamur. Necesse enim est modis omnibus eos miserorum effici, qui in eiusmodi paupertatem vitæ morum incurrerunt. Quod egregie Plautus in Trinumo comædia expressit, vbi ad hunc modum cum Inopia filia luxuriam inducit loquentem.

Sequere me meum genitricem, ut munus fungaris tuum.

Sequor: sed sine me fore quem dicam, nescio.

Alester: en ille sunt aedes, I, intro nunc iam.

Nunc ne quis erret vestrum, paucis in viam.

Deducam, si quidem operam promittitis dare.

Nunc primum igitur, quæ ego sum, & quæ illa hæc etiam fiet. Huc quæ abiit intro, dicam: si animum aduertitis.

Primum mi Plautus nomen luxuriæ indidit,

tum mihi genitricem hanc esse voluit inopiam.

Sed huc quid introierit impulsu meo

Accipite: & date mihi vscus aures dum eloquar.

Adolescens quidem est, in hisce qui habitat aedibus

Is rem patriam me aditricem perdidit: j

Quamiam, qui me aleret, nihil esse video reliquit:

Dedi meam genitricem, qui cum etatem exigit.

Quid hoc inopiam relinquit, quicquid etatem exigit. Nimirum vitæ improbiusimè actæ mercedem persoluit optimum, miseriam scilicet, ut se iam sui aliquando poeniteat: viuendiq; decursum morem inops factus cum infamia perpendat. Hanc igitur nos paupertatem dissolutione morum, turpiorisque vitæ flagitijs & scelere partam, tantum abest ut laudemus, ut nefariam ac flagitiosam existimemus, & ingenuo homine perindignam: ab eaque vna non secus atq; a terribissima quauis peste dehortemur oēs. Id quod declaratum a me idcirco est, ne quis stultus, aut hebes temere me existimet laudasse, quod ipse non sentiam: criminofumq; potius esse ac vituperandum ducam. Nam ingenij non ita tardis abunde a me palamque arbitror factum, de qua ipse disputem indigentia. Sed de his hæcenus. Est enim quæcumque nostra se illuc referat ac recipiat oratio, vnde sensim deflexa est.

APPARET igitur, omnia quæ diuitibus ipsis & gloriose & inuidiose contingunt: maxima esse ex parte fucata, ac plerumque etiam fictitia. Cum ne amici si quidem tuto possint fi-

dere: quo vel vno nomine maxime predicatur, dum magna semper illorum Fortuna ducitur. Atque ita, que in illis sepe laudantur, quam sint leuia & firma parum, iam liquet. Interpretatione ergo, quae apud omnes passim malo audire consuevit, lenita paupertas est: cum earum rerum non esse expertis, sit monstrata: quae diuitijs assignatur. Huc usque, igitur ad paupertatis restitutionem, quae & verbis antea nostris, & multorum opinione miserabilissime plena sordibus exulabat, gradus utcumque sit factus.

Nunc diuitias ipsas excutiamus: ac de illis quid sapientissimi quique opinati sint, altius aliquanto in praesentia repetamus. Admirationemque earum, ex quorundam animis euellamus, qui nihil illis homini existimant esse pretiosius, nihil expetibilius, nihil honorificentius. Usque adeo ne laudandae diuitiae sunt, & magno semper in pretio ab hominibus habendae? Quid nati, inquit, diuitiarum admiratores? Quarendae imò ubique sunt, & in primis amandae. Quasi vero in qua, opulentia curas adimat: animique graues aestus leniat & molliat: bonos ve possidentes efficiat: aut hominum virtutem suppeditet? Sed quoniam ita libet audite o omnium stolidissimi, quid doctissimi quique contra senserint. Illud tamen mihi velim prius respondeatis: sint ne homini miseriam, molestiam, solitudinesque captandae? Athercle negabit. Nam quis tam à iudicij ratione adhorret longè, qui id genus res non auferretur & oderit: modisquibus omnibus existimet esse fugiendas? Hic ego, rectè inquam dicitis. Sed si haec omnia praestare ostenderimus: certè (vel vobis arbitris) vicimus, & fugiendas potius esse diuitias, ferè iam est obtentum. Prorsus ita res habet, inquit. Neque enim est dubium, quin malum & asperandum sit, quicquid infortunia eiusmodi homini importat & inuehit. Hoc igitur teneamus, malas & fugiendas prorsus esse diuitias: si solitudinum & miseriarum effectrices esse monstrantur. Maxime. Hoc ergo unum nobis probandum est, aut causa cadendum. Sed heus vos, illud etiam velim respondeatis: in examinandis rerum meritis standum ne putetis geruli, baiuli, atque operarij sententias: an doctorum potius responsis, prudentumque hominum dictis atque placitis? Quis tamen (inquit) est humanae naturae oblitus, & veri ignarus iudicij: qui indoctorum vanis nitatur dictis, prudentum veris iudicij arbitrisque despectis? Ut enim medica medicos, fabrilis fabros, sutores suturinae ac tonstrinae, tonsores

instrumenta: sic gerulos & baiulos tractare decet sarcinas & pondera: ac suam quemque artis opificijque arma. Pulchrum namque illud est, quo monemur.

Quam quisque norit artem: in hac se exerceat.

Item & illud,

Ne sator ultra crepidam.

Preposterum liquidem est, si miles nauicula: nauclerum bellica curet: ac quod alienum à vitæ instituto est, agere ignarus affectet. Et enim animi vera censura prudentis: stultique contra hominis ut omnis vita, sic & iudicia & mouet & valent parum. Tunc ego, pulchre vos omnia certè decernitis: quod magis miror, tantam ingenij praesentiam vel tenebris tot obduci & opprimi, vel pernicioso vulgi errore tandiu obrui atque decipi potuisse.

Sed attendite quaeso, quae de diuitijs ipsis sapientium hominum sit opinio: & censura prudentum. Principio Iocrates inter Graecos scriptores autoritatis vir maxime: Vitiarum ministras diuitias appellat: & velamenta malitiae. Quae in opinione Socratem, Platonem, Synopensemque; Diogenem esse video: qui & discordiarum seminarium eas arbitrantur & scelerum semper opifices: viros omnes eximios & clarissimos sapientia: aliosque item multos eiusdem rei gloria celebres: quorum omnium nomina exequi longum & otiosum esset. Sed vnus accedat Flaccus, poeta medicus fidius optimus: qui & ipse nunc diuitias miseris: nunc sollicitas appellat opes. Neque his contentus, varijs in locis in illas stomachatur, Aurum inutile dicitans, ac summam materiam mali, omniumque causam scelerum.

Vel nos in Capitolium,

quo clamor vocat, & turba fauentium,

Vel nos in mare proximum

Gemmas & lapides, aurum & inutile,

Summi materiam mali,

Mittamus. Scelerum si bene poenitet,

Eradenda Cupidinis

Pravi sunt elementa.

Quid Plautinum illud?

Odi ego aurum: multa multis sepe suasit perperam.

Quidius praeterea clarus ingenio poeta, luxuriam instrumenta diuitias appellat in Fastis, sic enim ait.

Cetera luxuriae nondum instrumenta vigebant:

Aut pecus, aut latam diues habebat humum.

Qui omnes quid aliud quaeso te, significat quam pecunias & illarum improbam famem, malorum certissimam causam semper mortalibus fuisse. Nam quid aliud Annales veterum, & poetarum tot nobis carmina in-

dicant

dicant Iano quondam atque Saturno rerum sceptrum tenentibus auream terris gratè fuisse affirmantiam, quam rerum cunctis communem usum, ac nulli propriam peculij sortem: beatamque mortalium vitam in communione degentium: nemini insidiantium: nulla alienarum rerum inuidia contabescens, ac nullo tandem ex aliorum felicitate liuore flagrantium. Quae in ipsa inarata Tellure sponte sua atque adeo vltro dulcissimos fructus, mire fertilem, maximeque abundantem rerum omnium copiam produxisse perhibent: molliaque omnia securas passim peregrisse gentes: nihil impium, nihil nefarium agitantem. Arctissimo quodam flagrantissimoque amore virtutes amantes, vitia contra non solum odio prosequentes (quippium exacte virtutis est) sed ne cognoscentes quidem: quod summa erat profecto felicitatis. Etenim (ut ait Satyrus)

Improbis illo fuit admirabilis auro.

Nondum itaque marmoreis, aereis vel tabellis, terrificis voris latae leges incidebantur. Ne quis Fur esset: ne u. latro, ne u. quis adulter.

Nemo de alterius neque iniuria neque improbitate coqueretur: sed ne supplicij quidem refragabat metus audacia: aurum latè cuncta praedantium impetum, licentiamve poena coercerat. Quin naturam potius innocuae claustris, septisque debebant: illorumque omnium pectora virtutum robora cingebant vndique, ac circumvallabant. Iniuriam ne alijs quidem cogitantes inferre, quam non dum cognouerant: virtuti vni à natura insitae, pro sua quisque virili, certatim studeret. De qua praclare Quidius primo Metamorphoseos inquit.

Aurea prima fata est aetas, quae vindice nullo

Sponte sua sine lege fides: rectumque colebat.

Poenae, metusque abierant: nec vincla minantia collo

Aere ligabantur, nec supplex turba timebat

Iudicis ora sui: sed erant sine iudice tuti.

Id vero, re ita habuisse, si vera sunt quae Ethnici produnt auctores, facile proculdubio intelliget, quisquis Fabij Pictoris de Aureo seculo & origine urbis Romae (qui accurate scripti vulgo circumferuntur) libros legerit. Cuius ego pauca haec, quae de lucubratione eius excerpta sunt prima, verba subieci. Italiae imperium penes duos populos principes extitit. Posterius Romani, principio Thuculi sub Iano coeperunt in aureo seculo. Aurea etas primo ortu humani generis fuit, sic dicta, quod posterioribus saeculis comparata, aequè atque aurum inter me-

talla effulit. Eam coepisse sub Ogyge ante Ninum annis, circiter ducentis & quinquaginta, Xenophon atque maiores prodiderunt. Is Ianus sub initium aurei saeculi leuissimum Tyberis Etruria tenuit. Camestes verò ac Saturnus, circa finem eiusdem etatis dextram incolerunt.

Ea etate nulla erat Monarchia, quia mortalibus pectoribus nondum hieserat vlla regnandi cupiditas. Principes quia iusti erant, & religionibus dediti, iure habitij & dicti. Non enim arbitria illorum ab equo, vel populo à iure innato, discedebant. Nullo tunc vindice aut metu, sed sua sponte retinebant fidem & rectum. Pudor ipse regebat populos, & ius principes. Domus illis non extractae vel ornatae luxuriaque insignes erant & splendidae, sed vel Criptae aut viminum tuguria & cauae arborum ligna erant. Vincti sponte nascentia praebant: aut in die victus quaerebatur venatu. Vinum & far primus illis docuit Ianus ad sacrificia & religionem magis quam ad esum & potum. Primus enim aras & pomeria & sacra docuit: & ob id illi in omni sacrificio perpetua praefatio praemittitur: farque illi ac vinum primo praelibatur. Vxor illi fuit Vesta, quae prima sacrorum regina sempiternum sacrificiorum ignem virginibus credidit. Bella tunc non ignota modo, sed ne cogitata quidem in mentem venerant. Ad pudorem & sanctimoniam domorum, seras & clauas excogitauit, & ab eodictae Ianae. Haec atque alia nec auditu inuicunda, nec infructuosa scitu, de aureo saeculo Fabius ille Pictor posteritati tradidit, ac faberrimè pinxit. Cuius nimirum ex verbis, quae prisci illius fuerit conditio temporis, obscurum esse non poterit. Denique ea rerum facies, ea tunc natura omnium erat, nihil ut cuiquam deesset, sed ne superesset quidem quod egentem rumperet: & ad diripiendum atque praedandum sollicitaret. Omnibus ex equo suas natura opes parabat: alioque terre munere vnanimes fruebantur. Necdum auri argenti que execrabilis & inexhausta fames sordidorum animos peruaserat. Ac tandem omnia tunc, ut Iuuenalis ait, Quibus inuidias: si liuidulus sis.

Huius porro etatis auspicia prima occupasse Iantum, extrema Saturnum (quod Pictori placet Fabio) Nasonis Maronisque versus facile indicabunt. Sic enim de Iano Quidius scribit in Fastis.

Tunc ego regnabam, patiens cum terra Deorum
esset, & humilis uniuersa mixta locis.

Nondum iustitiam facinus mortale fugerat,
Ultima de superis illa reliquit humum.
Proq; metu populum, sine vi pudor ipse regebat:
Nullus erat iustis reddere tura labor.
Nil mihi cum bello, postes, pacemq; tuebatur,
Et clauem ostendens, hæc ait arma gero.

Ex quibus perspicuo apparet, foelicem te
poris habitum etate florente aurea, sceptri
dom regna viguere sui, Iamum fuisse sorti-
tum. Ad quem interuallo longo temporis,
aurei seculi sub ipsam finem, exterritum me-
tu Saturnum perhibent diuertisse, Iouis filij
arma seua vitantem: quem admodum. 8. Æ-
neidos graphicè carminibus his id nobis est
Virgilius significare conatus.

*Hæc nemora indigene Fauni, Nymphæq; tenebant
Genisq; virum truncis et duro robore nata.
Quis neq; mos neq; cultus erat, nec iungere tauros
Aut componere opes norant, nec parcere parto.
Sed rami atq; asper victu venatus alebat.
Primus ab æthereo venit Saturnus Olympo
Arma Iouis fugiens, et regnis exul adeptis.
Is genus indocile et dispersum montibus altis
Composuit, legeq; de dit, Latiumq; vocari
Maluit, his quousam tutus latuisset in oris.
Aureaq; (ut perhibent) illo sub rege fuere
Sæcula, sic populos tranquilla in pace regebat.*

Verum ubi primum, à Ioue, paternis sceptris
inhiante in vincula Saturnus coniectus
est: foelicitas illa aurea diffugit protinus, ar-
genteaq; est etas adnata. Non illa quidem
culpabilis valde: sed ne cum aurea quidem
comparanda. Nondum tamè genuinus ille,
iamq; natiuus penè, virtutum amor omni
ex parte exciderat: colebat sua quisq; arua, vi-
ciniq; raro negotium facebat: ab iniuria-
q; rebus suis contentus, studiose tēperabat.
nulli nocturno pastu alienus ager seruebat.
Stabat intra sua quisq; præscripta ab aliorum
tutus iniuria. Exorta deinde est ahenea pro-
les: tunc primū humanis in pectoribus vio-
lencia gliscere cœpta est. Sed tacitis etiam
tunc gentes viuēbant odijs, arreptisq; armis
iniuriam propulfabant. At postquam huma-
næ foelicitatis inuida malitia innocentiæ clau-
stra disiecit: omnium subito facinorum eru-
pit vis: insatiabilisq; plus habendi cupiditas
prophanare cœpit cuncta: æquūq; existi-
mare quicquid collibitum est. Hinc scatu-
rigo & vitiorū exitiosa contagio: hinc origo
fluxit, ac scelerū sors: tristeq; ac seuum cap-
put, aheneæ heres ferrea etas extulit. Argenti-
teq; illa quidem neptis etatis: sed quæ nihil
pre se autē virtutis referat: tantum abest, vt
proauiam auream sapiat. De quibus præcla-
rè etiam idem Ouidius ait.

Tertia post illam successit ahenea proles,
Seuitor ingenijs, et ad horrida promptior arma
Non scelerata tamen: de duro est ultima ferro.
Protinus irrupit venæ petoris in æuum
Omne nefas. Fugere pudor, verumq; fidesq;
In quorum sabiere locum fraudesq; doliq;
Insidiæq; et vis, et amor sceleratus habendi.

Quibus rebus breui effectum est, vt alta
illa ac secura antiquorū mortaliū tranquilli-
tas, funditus dissiparetur: nihilq; intactū re-
linqueretur, q̄ alteri placuisset. Factus ita
maiora minor præda est: proiureq; vires esse
cœperunt. Nec contenti tantum sunt per-
summum nefas à foelici infontè domo pro-
pria exigij: per sudoremq; parto spoliari rerū
dominio: dum sibi omnia potentum arro-
gat impudentia.

*Sed itum est in viscera terra,
Quisq; recodiderat, Stygijsq; admoerat umbris,
Effodiuntur opes: irritamenta malorum.
Sed quorsum tam multa de aureis, argen-
teis, aheneisq; etatibus? Quid cum poetarū
vanis figmētis est mihi? Quasi verò illi sem-
per vera canant: habendaq; illorum sint pro-
oraculis verba? Sed nimirum excutiēda hæc
exactius nobis iam sunt: ac quo euadant pe-
nitius eruendum. Nam quæso te, si omnia
hec accuratè perpendere libeat: nō ne clarif-
simè intelliges nihil aliud poetas ipsos innue-
re, quam auri & lucri inexplebilem cupidi-
tatem, flagitiorum omnium causam esse? In-
deq; ceu ex irriguo quodam fonte, decep-
tiones omnes, fraudes & dolo latissimè pro-
fluere: & mala cuncta manare? Cum mira cō-
cordia, summa tranquillitate, profundissimo
& beatissimo ocio vicitasse homines indi-
cent: argento & auro nondum reperto. At,
vbi pestis hæc pessimis est ingenijs homi-
num adnuenta: confestim adnata sunt, ve-
neficiæ, adulteria, venæna, sacrilegia, sicæ. Vt
minora illa interim taceam, rixas, seditiones
expilationes, direptiones, stellationes ac pe-
culatus crimina: & delictorum aliorum no-
mina, quæ & ipsa tot tantaq; sunt, vt huma-
no sit maius negotio omnia chartis vel scrip-
tis velle complecti. Verum si quidem Naso-
nis illud est:*

*Iamq; nocens ferrum: ferroq; nocentius aurum
prodierat: prodit bellum quod pugnat utroq;
Sanguineaq; manu crepitantia concutit arma:
Vinitur ex raptu, non hospes ab hospite tutus:
Non facer à genitro. Fratrum quoq; gratia rara est.
Imminet exitio vir coniugis, illa mariti.
Lurida terribiles miscent aconita nouerca.
Filius ante diem patrios inquirat in annos.
Vista iacet Pietas: et Virgo cæde madentes*

Ultima

Ultima Cælestium terras Astræa reliquit.
Nam quid non designat impia lucri cupi-
ditas? Quid illa sceleris reliquit inausum?
Ac quid non potius auro corrumpitur? & com-
pendij furore subuertitur? Quod ingenium?
quos mores pecunia nō corrumpit: & vastat?
Quos illos viros non subuertit? Quas iustitiæ
fores, & virtutū Gynæcea nō labefactat; vio-
lat, ac tandem aduerrat? Hæc nimirū vna est,
quæ virtutes priuatum egit in exilium: & pu-
doris penetralia dirupit, inque disiecit: & si-
nes sanctos reuulsi: & in ea fustora hominē
paucitanti primū impulsi. Quare de ipsa
haud temerè Iulianus ait. *Quisq; in quoque
Prima peregrinos obscena pecunia mores
Intulit, et turpi fregit sacraluxu
Diuitem mollesq; opesq; peranturq; morales*
Harum in aduētū, vitiorum scaturigines
proruerunt, rumpitque diuitijs: omniū late vna
diq; profusa fenestra est: & maxima sceleri-
bus fenestra patefacta. Vnde Timocreonis
illud Rhodij laudari solet à doctis. Vtinā o-
cæcæ Blaudæ nec terra, nec mari, nec continen-
tæ apparitū esset: sed Tartarū incoluisset, & A-
cherontem manq; te propter cuncta mortales
circunstāt mala! Sapienter ille. Quis enim il-
lorum omnium referre possit exempla, quæ
pecunia, muneribusq; corrupta à pbitatat
q; virtutis officio deliquit? Qui famam, fi-
dem, iudicij, factq; reliquerunt, turpissima præ-
da illecebræ, in sano auri amore capti? Pleni
sunt annales temporū, pleni scriptorū libri
plena veterū recentiq; rerū monumenta.
Quotidianis abudamus exemplis graues &
sapientes viri nihil aliud in suggestis sepe de-
cantant: Auaros, sordidos & malignos à con-
gerendis numis, & pecuniæ admiratione de-
hortantes. Repetitis interim diuini oraculi
responsis vitium hoc detestantis, et reliq; Ia-
nuæ interdientis, Mamōnē id est diuitijs,
Gazæq; seruentibus.

Cum ergo hæc ita se habeant, quæ malum
ultitia est admirari diuitias: quæ nihil in se
virtutis obtinent: possidētēq; sepe corrū-
punt: & a cælesti regno, cui pietate vitæ aspi-
randum est, hominem auocant: & in flagitiū
ac scelerū ductant. At, videre est quantum
ab illorum, qui pecunias suscipiunt abesse
insania inclytus ille Christi seruatoris opti-
mi alumnus Hieronymus, cum illud scribe-
bat. Nudus & leuis ad Cælū volare alas vit-
tutum tuarum auri deprimant pondera. Cre-
debat nimirum vir sanctitate eximia animi,
doctrinaq; excellens, Auri argentiq; ponderi-
bus, quibus beatam alij atq; foelicem mor-

talium vitam effici falso existimant, ad verā
beatitudinem gradū tolli, atq; incidit: expedi-
tamq; alioqui & patefactā viam, obscurā ac
cecā fieri: salubriā, p̄sus obstruētaq; reddi.
Sed ne sanctorum virorum patrocinijs ful-
tos, quos diuitijs omnibus pro nihilo habi-
tis, vni tantum pietati vitæ studuisse cōper-
tum est, nostrā nos causam meliore fecisse
arbitrentur in doctis testis accedat Democra-
tes: qui haud aliter immensas opes animas
centet impedire, quam vestes talia corpora:
ra: quin etiā quæ mortaliū generi mala inue-
nant sepe repetens, mentis, illas grauem far-
einam appellare solebat. Qui licet tā doctè &
p̄clarè locutus ad abstinendā causam pro-
multis vnus nobis sufficere posset: Citandū
tū ex ethnicorū vetustate alij iam sunt, qui
nihil in sepulchri habere diuitias, neq; opu-
lentiam esse vilem, facile existimant. Qua-
in re Theophrastus grauisimè doctus, phi-
losophoq; clarissimo haberi fides poterit
cuius tantā non doctrinā solum sed & faci-
diā esse fabi perhibet, vt ex eorū hoc ar-
bitretur adeptus, q̄ phrasim diuinam habeat.
Hic ergo, si vera sunt, quæ optimus scriptor
Plutarchus in cōmentario de diuitiarum cu-
piditate tradit, rem leuem nec suspiciendam
admodum, opulentiam arbitrat. Cuius eō
magis iudicium animam plestendū est, q̄
cōsentaneum nō sit, in opulentie natura sig-
nificanda, opinione eū falli, qui de diuitijs
ipsis præclarū opus ediderit. Demosthenes
vero, in præclarā illa p̄ Ctesiphōre aduersus
Æschinē oratione, ob diuitias sibi quæmquā
videri negat extollendū: aut ob paupertatē
vituperadū. Cicero præterea author clarif-
simus, ac philosophus nō inclebris in ea &
ipse officiorum secundo sententiæ est, vt pe-
cuniæ cupiditatē fugiendā, minimamque
etiā suspiciōne couendā esse præcipiat. Nihil
tā parui, tamq; angustij animi esse debet, q̄
quā diuitiarū amore tangi. Nihil honestius,
nihil magnificentius statuens, quā pecuniā
si nō labeas contemere: ad liberalitatē be-
neficentiamq; te, si habeas, conferre. Magni-
tudo si quidem altitudoq; animi in pecunie
despiciētia cernitur. Quæ tūc illa quidē va-
let plurimū, cum digne cōtēpta est: opulen-
tiq; omnis est dignitas vilis habitā. Nā cui
in animo cupiditas illius, admiratioq; succe-
uit virtuti loci parū relinquitur: de libertate
que cuiusq; maximum quiddam adimitur.
Quod egregiè illius testatur vox, dolenter
qui illud extulit, o me in foelicem & miserū!

Aurum accepi: libertatem vendidi.

I 4

Quæ

Quas ob res iure illa quidem à sapientissimis viris despiciuntur, dignitateque hominum, qui ad maximam rerum laudem se ipsos contulerunt, indigna ducitur. Nihil enim magnopere laudandum est, quod fructus spe, futuræque utilitatis premio, non virtutis ipsius gratia vel amore suscipitur. Vbique enim virtus querenda est non merces laboris, cauponantium more, sectanda. Quæ suam tunc gratiam amittit, cum externa aliqua tanquam sceleris utilitate impellitur non laudis, atque honestatis splendore ducitur.

Cum res vix nihil dubitationis hic locus habeat: quia opulencia homini semper sit vilis & abiecta censenda: atque ideo neque ceteris seque curanda: tam existunt nescio qui delictorum: luxus, voluptatumque amatorum: qui acerrime hostilitateque nimis orationi huic hostis: ceterum alentem intercedant, seque his de ceteris refragiter opponant veriti quæ talle, ne grato sibi obbeat vite generet: aut sponte dantur: si veritati ipsi cedant, & ab errore eripi anime, equo partitur. Calcitrantes itaque repugnant: nullisque rationis stimulis, aut intellectus aculeis vancuam exhibent animum. Vt enim infractis & fessis: male parentes equi moderatrici habent: cura nulla habita, exitiis quadam spiritus ferocia in præcipitia feruntur. Sic eiusmodi homines, quæ lucelli aliquid obiectum est, decoris atque honestatis oblitati tartarea quadam ingluvie hiati ore, peccore avido, insatiabili ventre, in exitij sui barathrum perniciosa dissoluti animi cupiditate) labuntur. Nec tamen miseri, noxio semel animi affectu excæcati, referre pedem valent quin potius in fania feruentes sua iactura famæ, infortunijque immemores, retia tendunt aucupij, ad compendia rerum prava in defesse usque nitentes: tanta illos tamque inexhausta vesant lucri tenet aviditas! nunc fit, ut apud hoc hominum genus nihil prius nihil antiquius pecunia ipsa ducatur: patrociniū veritatis, honestatisque præsidium, studio sit lucri posterius. Delicatus enim, indulgentius atque mollius amant vivere: id nisi lautiori splendidioreque in re fieri non posse arbitrantur: venalia igitur habent cuncta dum modo potiantur optatis. Hinc diuitiarum cupiditas admiratioque adnata, & veteri & recenti memoria plures transfuersos egit: qui affluentia ferum corrupti, deliciisque eirati: suauioris (ut perhibent) vitæ dulcedine capti: nimis iam aucti peculio, gutturi ventrique feruiunt: voluptati

fomno, inertia, genioque ipsi suo sine fine loco omni turpiter indulgentes. Quæ omnia pecudum sunt, non hominum. His enim corporis curam tantum à natura tributa est: cultui vero animi homines ipsi nascuntur: cuius maxima semper ratio habenda est. Diuina enim nostri animi ac celestis origo, per difficilia & aspera in defesse strenueque monet, ad virtutem nobis semper esse nitendum: non terreni huius corporis, bifurcum instar voluptatibus feruendum.

Sed ne humani corporis cultum temere videamur culpasse: natura enim sui quemque corporis & cultorem & custodem: vult esse solertem: & carum rerum amantem: quibus corpus ipsum alitur, validius ac robustius efficitur: ignauique modo quodam se ipsum negligentis delictam culpam, ac segnitiam reprehendit. Eat enim corporis curam habendam esse precipimus, quatenus muneribus ipsius integræ ac libere fungere liceat: Voluptuosam autem portetofamque solertiam, aut nihil, aut parum: certe à contumacia & torpore pecudum differentem atque distantem, & reprehendimus, & omnia culpanda ducimus. Maxime si illius causa (quod honestum parum sit) ab quando committendum est. Præstat namque imbecille, ererue, atque inuvalidum corpus effici: quam vel tantillum ab honestate destectere. Cui vigilanter atque industriè, prudenti viro nunquam non studendum est: si modo sui memor esse velit officij. Sed nunc quidem ad eos hactenus, qui ut diffuere luxu possint, ac turpissimis voluptatibus frui, diuitias admirantur: & illarum usque quæque assertores esse nituntur. Sunt & alij præterea, quos idcirco videas diuitiarum cupidos, quod existiment, ac sibi falso persuadeant: eos potissimum coli & honoribus affici, qui opulentij & copijs præteris abundant: quorum flagitiosissimi atque teterimum genus est: dum enim questu, lucro, compendioque potiantur, non aliter atque hi qui ab dominis causa pecuniæ feruiunt, nihil habeat pensæ, existimationem, famamque fidem, omnia denique, quæ in homine laudantur, & venalia habent, & minoris existimant. Hinc Plutæ academia illa Plutonis in eade inter oracula consecrata: de quibus præclare Burdeus quinto de Ase, & eius partibus libro: Qui rem facere velint, diuinis præceptis aliquantisper obaudiendum esse. Tanti esse vnumquemque, quantum possidere videatur. Qui pauperiem fugere, per fas nefasque nesciant: ijs superos non dubie iratos aduersosque

que esse. Male de se hereditibusque mereri, qui religiosè rem ampliat. Strenuissimi cuiusque atque ingeniosissimi esse, penates suæ gentis architectari, vel promouere potius. Qui profecto quam longè opinione fallantur, si hanc ditescendi rationem Academiæ Platonis confessione probatam: quasi bono viro dignam probare, vel admittere velint clarissus est, quam ut sit à nobis confutandi gratia verbis multis disserendum. Neque enim obiciendum est turpes esse diuitias, quæ seclere & infamia parentur: neque honore indignum eum haberi dubitandum: qui huiusmodi vitâ ingreßus est. Parandæ siquidem diuitiæ virtute nobis sunt: non turpitudinibus, flagitijs veque renda. Alio qui quid facilius, quam deceptione, dolis, rapinis, & furto ditesceret? Quod si quem Plautinum illud iuuat: *Non ego omnino lucrum omne esse vtile homini existimo.* Ex fraudeque etiam iuxta Sophoclis sententiam parta compendia delectant, hunc quis non videat sursum ac deorsum mixturam cuncta, diuina atque humana profanaturum: dum modo potiantur optatis? Malum est enim ac prorsus miserum, cum quis ita dicit. Hoc quidem honestum & bonum est: sed nihil illud expedit. Quasi vero expedire possit cuiquam quod est cum ignominia, cum dedecore atque infamia vitæ coniunctum? Longè profecto aliter egregius ille Panætij discipulus censebat Hecaton, omnino enim compendij sui causa facturum se esse negat, quod parum deceat. Vnde præclare etiam apud Plautum ille loquitur. *Ægio.* *Non ego omnino lucrum omne esse vtile homini existimo.* *Scio ego, multos iam lucrum lutulentos homines reddidit.* *Est etiam ubi plus damnum præstet facere, quam lucrum.* *Quo circa non sine causa Publicanum illud laudari solet à doctis.* *Damnum appellandum est, cum mala fama lucrum.* Sed tam quibusdam aliter tenaciterque in heret, rei quo iure quæque iniuria parandæ cupiditas: & alienarum rerum famas, ut citius elephanu pariant, quam ab hac eos improba libidine tantillum ipse dimoueas: tantum ab est, ut in viam faciles cupidosque deducas. *Ægre ha nimium egre, suisqueque comodis (etiam si improbe affectet) patitur obstitit. Ab eoque quod fructuosum, opimumque sibi fore putat, quo vix animo diuertitur! Quos si honori ut suo parant, & labanti famæ feruiant:*

existimationi ve periclitanti consulant, amice moneas: seque respiciant aliquando, & à detrahentium linguis subtrahant: nil sanè promoueas. Audire malè malunt potius, quam improbe suscepti studij interstitium vel breue fieri. Tanta miseris pecuniæ cupiditas tenet: & quasi desultorie cum illis qui sibi rationem optimam vitæ hortantur agunt dicentes.

Papulus me sibilat: at mihi plaudo.
Ipsa domi simul ac nuptias contemplor in arca.
Quod si admonere pergas, studiosiusque docere, sobriam & honestam paupertatem, improbe nequeiterque partis diuitijs inuito esse potiolem: actum nimirum egeris. Meditatum quippe Satyricum illud habent.

Quid nocet, hoc inquit: tunicam mihi malo lupini
Quæ si me toto laudet vicinia pago,
Exigui ruris paucissima farræ secantem.
Atque hæc quidem sunt, quibus saluberrima vitæ consilia aspernari solent: quos pessima peculij tantum, & parandi & augendi cura torquet. Quæ si mihi ad plenum omnia in presentia excutienda forent: dubium non est, quin rei huius magnitudo ingens sibi opus exposceret: lectoremque vacantem. Quo circa breuitatis studio rerum duxerit capita summa perstringam: in nonnullis tantum admonuisse contentus: & per nutam quasi significasse. Ne si in male lecturientem lectorem forte incidam, deteruisse magis videar: quam inuitasse. Non enim ego delicatulos quosdam omnia fastidientes: quibus ipsa (quod dicitur) putere solent narthecia: Sed nostra nostra pensa nihilominus conficiamus.

Ex hoc ergo hominum genere diuitias amantium, & alij etiam quidam sunt: qui à diuitijs congerendis cessant nunquam: tantum ut diuites, locupletes ac pecuniâsi vulgo habeantur: & inter egregie nummatis passim connumerentur: ambitione quadam misere contabescant. Qui morbus non paucos habet, quos omnes sua cuncta ostentandi, quædam vexat Erymnis. Quos quidem Valerius Marcialis sub Zoili personâ hoc rotat epigrammate.
Zoilus agrotat. Faciunt hanc stragula febrem,
Si fuerit sanus: Coccina quid facient?
Quid torus à nilo? quid sindone tinctus olent?
Ostendit stultas quid nisi morbus opes?
Quid tibi cum medicis? dimitte michi, conas omnes?
Vis fieri sanus? stragula sume mea:
His nimirum sua omnis res maximo est odio, ni etiam à vilissimis habeantur ditiores: & ferrata arca nota sit vicinia. Auræ ar-

genterq; parop fides & perues celaturis exia
nijs operofius elaborata: cunctis cogitaz
tapetes ac penitromata Campanica textili-
bus variegata figuris, tractimq; interlita: co-
loribus & adumbrata kiuidis vifenti umocu-
los remorentur: Itupidoſq; aliquantiſper de-
tineant, dum tam variam ſuppelleſtilē, tam-
q; magnificum domus apparatus, ſubinde
extollentes mirantur, beatumq; ter & am-
plius ipſum vocat poſticiſentem. Aut in ſup-
parafitantiſtem quempiam incidant, vel impo-
nitum aliquem Telemachum, qui ceu Me-
nelaj archibus domeſticis conſideratis: Auto ab-
gento, ebore, electroq; perſpectis, ſupreſa-
ſtris dicat.

*Talis adeſt aula hęc, qualis Iouis attonantis,
Plebe ſub dicitur, ſopor me habet aſpicientem.*

Quales igitur horum diuitiæ exiſtiman-
da ſunt: quibus non modo foeliciter eſſe: ſed
ne rebus quidem ipſiſliceat frui quin de a-
dulantis: aut ruſticius admirantis plebecu-
lae inſcitia animo prius ſolicite atque anxie-
pendeant: vulgi ſermones de fortunis ſuis
miſere auſcupantes? ad illorum voces præ-
animo impotentia magnifice exultantes. Cū
illis interim accidat, vt congerendis coacet-
uandiſque opibus deſatigati: ſuadui alijs,
præda, atque vſui ſint: Aſopiri coruii haud
abſimiles: qui ſuarum rerum æſtimator ſtul-
tus, dum corporis ſui honorem: & nitidam
venuſtatē iure credit extolli: ſeque verē a
vulpe prædicari; Ictitia inſana geſtiens, in
ſuaui acerbaq; voce crocicans, caſeum ami-
ſit: capſatūci vulpeculae: verum relinquens
gaudium. Itaque quos ſuarum rerum admi-
ratores quæerunt, eosdem ſæpe vel captato-
res habent, inſtutios; vel partum cōmodos:
aſſentatores: vel flagitatores inuerecundos:
vel callidos ad extremum fures.

Sed Quid ego de horum ambitioſa de-
mentia: diuitiarumque admiratoribus plu-
ra? Ad auaros, ſi mihi conceditur, peſſimam
gentem iam veniam: quos turpitudinū om-
nium ſeruos merito quiſpiam dixerit: vitæ
que propria hoſtes. Nam: quis à lachrymis
t emperet: aut eorum nō miſereatur: quorū
nihil eſt vita inſelicius; nihil forte miſerius;
nihil copijs fortunifq; anguſtius & arctius,
nihil cōditione abiectius? Atqui, video her-
cle qui mihi pandantur ſinus: quān ingens
pateat pelagus, ſi eorum hic naturam exa-
muſſim complectar: qui magnas inter opes
ſeua mordente fame, miſeri macreſcunt:
inediaque perire malunt, quam vt aliquid
de ſumma decreſcat: rebus vſque inhiante:

Qui fornicarum inſtar aſiduo irrequieto-
que labore aliquid ſemper congerunt: auſi
nihil attingere. Quibus profectō haud ſecus
atque illis accidit, vt in uehendarum rerum
fortē ſub ohere cōcidant: præ laſſeſcentia vi-
ritum ſubito deficientes: miſeriam ſibi repor-
tantes, malē ſaræ alijs inſtutia in eſſem am-
plam & optimam fructum relinquentes, qui
bus improborum gurgites atque voragineſ
& ingluuiſe rapida tantisper ſedentur, dū
reccens ſanguis exugitur, atque oſſa corrodū-
tur. Nam hi vbi primum expetitam iam di-
hæreditatem ſunt nacti, priſtina parentum
vitæ parum memores; dilapidare pergunt,
celeritate mirā malē partas opes exorbentes
viſcerationibus, choreis, ſpectaculis, & gla-
diatorum paribus publice exhibendis: ſepti
interim morionibus, paratiſis, & vāhilo quis
nebulonibus. Quibus rebus quod per vitæ
anxietates mille auarē eſt ac miſere partum,
perit ſubito prodigaliter. Quæ a ſummo peo-
cuncta ex alto proſpicienti; ſordidis parēti-
bus plurimum plaga incutitur. Atque hoc
illud eſt, quod Plautus prudenter ait,

Male partum, male diſperijt.

Itaque non raro venire vſu videas, vt
cuius parentes congerendarum opum, & pe-
culij amplificandi ſolicitabat auiditas: huius
filium hæreditatem prodigendi ex cruciet
inſana cupiditas: & moneſcentia non parce
ſumpta delectet.

Sed Quid per Deum quaſo, maior eſſe
potest amentia, quam ita diuitias habere, vt
eis parere cogare: collumque tuum perinde
atque grauifſimo cuidam iugo ſupponere
& rebus captiuum paſſim animum circum-
ducere? Aurique improbi gratia bono te pri-
uare illo: quod nullæ tibi poſſunt opes para-
re? Nā cuius diuitiæ & Fortunæ ſunt tanti,
quæ præſtare poſſint quod ereptum eſt? ti-
bi que ipſi reſtituere quod ex animi liberta-
te deductum eſt? de prudentia ademptum
& iudicadi ſenſu diminutum? Etenim quis
ſibi eum ſane mentis eſſe perſuadeat, qui e-
geſta, eſſoſſaq; humo nūri occulit pondēra
clanſulum ed loci diuitias aſportans: vbi nō
magis ſibi vſui eſſe poſſit, quam ſi omnino
non habeat? Nam ſi, hi diuites ſunt putandi,
quorum opes terra condita, ſepultaq; ſunt
non herclē video eur metallicis in cauis ob-
ductæ talpæ: venullifque aut eis deliteſcentes
mures, non vel diſiſſimi ſint appellandi: qui
bus aureis argenteifque arenulis (vt rectē
Plutarchus ait) victitare liberum eſt: quod;
ne licet quidem ſordidis: qui centocoli in-

ſtar

ſtar Argi, & aſidue vigilantis draconis in
Heperidum hortulis mala vſque cuſtodien-
tis, inſomnes vigilant: ſuarumque rerum
cuſtodes miſeri eſſe coguntur: neſas eſſe vel
attractare ducentes. Compulſi interim (vt
ait Flaccus, vel Sacris tanquam parcere: vel
pietis tanquam gaudere tabellis,
sed quō diuitias tot per tormenta coactus?

Cū furor haud dubius, cū ſit manifeſta phreneſis.

Vt locuples moriāre: egeſti viuere fāto.

Qui nimirum tanta ſunt ignauia atq; ve-
cordia, vt ſi de rerum ſumma vel reruntius
decreſcat, de ſe proſuſ actum exiſtiment.
Quorum hominum mores non deguſtarat
ſolum: ſed exaſtē profectō perſenſerat fugi-
tius quidam ſordidi domini ſeruus, qui
per tractus aliquando: coramque eo quid
ita fugam adornaret interrogatus, Quoniā
ſub amaris (inquit) raphanidibus herus plu-
rimum vitur, ac nil niſi putres in Coenam
oleas comest: cumq; boni copia ſit ſemper
tamen aſciſcit malum. Ac cum vinaria cella
veteri & pretioſo vino (cuius flagrati ſimus
ſos, vel abſtemij hominis nares ſuauiſſe
quadam titillare poſſet, domi reſerta ſit: niſi
fugiens aut vappam proſuſ nihil attingit,
diarium præterea meum cum à parua poſſit
vnguibus aue ferri: ad laborandū tamē, me
pluſquam hominem eſſe credit: planēq; Bri-
reum eſſe exiſtimat alterum (niſi fallor) vel
Geryonē: Ita ſæuas imperitat operas! Quas
equidem ſuſcepiffem; obijſſemque libens:
ſi cum illo habere manus centum: vel cum
hoc tricorpori mihi naſci à natura contigif-
ſet. Hic igitur oculatus Argos centoculus
non minus ad præſcribenda vera munia,
quā ad neceſſaria ſuis eroganda miſere vſ-
que quaſque cæcutit. Quin etiam ſuam ipſe
cotidie Fortunam accuſat, deſque ea ſæpe cō-
quæritur immeritō. Id ego conſpicans, veri-
tus ne à ſomno excita, aut irata aliquando:
quæ illi aſſuenter dedit, ab ingrato Fortuna
repoſcat: tempeſtiue mihi conſulere ſtatui.
Peccatum ſi hic vllum eſt: me peccaſſe non
abnuo. Euge o bone ſerue! mihi verō tan-
tū abeſt, vt peccaſſe videaris: vt vel præmio
te contra maximo afficiendum exiſtitem:
qui tam ſignificanter & graphicē malignita-
tem & ſordes improbi heri depinxeris. Nam
quis non videt animi prudentiam tantam
meliori Fortuna, aut foeliciori dño longe di-
gniſſimā eſſe? Sed tñ quia viciffitudo eſt o-
mniū, & humanarū rerū obuerrariæ ſunt for-
tes: ita eſt natura cōparatū, vt ſtultiffimi at-
q; improbiſſimi hominis interdū ſeruitute

conſtricti teneantur: qui verſa rerum vice
imperare deberent: & rem cum vita guber-
nandi ſalutares domino leges præſcribere.
Seruitus enim duplex eſt; inſeliciſ fortis
vna: abiectæ degenerifque naturæ altera. Il-
la igitur eſt conſtitutio Iuriſgentium, qua
quis contra naturam alterius dominio ſubij-
citur: hæc verō eſt, miſera quædam obedi-
entia fracti animi & abiecti, & arbitrio carentis
ſuo. Quis ergo illum regendi alium facultate
dignum exiſtinet, qui opibus ſædiſſime
ſeruens, ſe illis obnoxium vſque quacq; addi-
ctum, vinctum compeditumque adeo turpi-
ter degeneris abiectioſe animi ignauiffimē
præbeat? quicq; ab inſatiabili illorum nihil pe-
nitus abhorreat auaritia, de quibus Strophil-
us ſeruus in Aulularia Plauti ad hunc mo-
dum conqueritur,

Tenaces nimium dominos noſtra etas tulit:

Quos ego Harpagonas, Harpias, & tantalos

Vocare ſoleo, in opibus magnis pauperes:

Et ſtibundos in medio oceani gurgite.

Nulle illis ſatis diuitiæ ſunt: non mīdæ

Non Cræſi, non omnis Perſarum copia

Explere illorum Tartaream ingluuiem poteſt.

Nec enim tam erit quiſque amens quin
huiusmodi hominum vitam quauis ſerui-
tute duriorem: moleſtiorē que eſſe intelli-
gat. Quid enim is habet liberi, qui rebus mo-
dum nequit imponere? & e ſeruitutis turpiſ-
ſimæ iugo liberam mentem ſubducere? Pro
rerum ſuarum cuſtodia, quarum fructu po-
tiri ac frui non poteſt, dies & noctes attoni-
tus atque ſolicitus animi miſere pendens: ra-
paces veritus fures, compiliariq; metuens?
Nullam ne breuiſſimi quidē temporis quie-
tem, ſecuro potens animo capere: experre-
ctus vſque pone diuitiarum aceruis: longo
veluti ſuſte abigens latrones. Cui, ſi per eam
(qua aſidue torquetur) curam, dormire li-
ceat vel punctum temporis: continuoſ com-
pilatoris callidi ſpecies obuerratur animo: ſe-
que auro, ſubito expergifcens, credit emun-
gi: & ſubreptis numulis pauperem effici. Ne
ille haud ſcit, extremam eſſe paupertatis li-
neam, diuitijs nullis ſaturem poſſe fieri: & cę-
cę vſque gliſcenti animi cupiditati, modum
nullum imponere. Huiusmodi enim opes,
vel immenſa congeſta pauperem magis ef-
ficiunt, atque pluribus indigentem: & ad eū
(cui ſe ſe teterimē mancipauit amorem) au-
dius anhelantem. Semper enim ita animatis
augendi amor increſcit: videturque anguſta
Fortuna, quæ animo ſatis non eſt. Nec tamē
eſſe poteſt ſatis animo vlla, occupatō iam af-
fectio-

fectione improba, ac planè subiecto. Ità fit, ut si angenti pondera non pauca parta sunt: defossio ve fortè in agro dextro Hercule reperta fuere talenta, nihilo magis à congerendi pecunias abducas cura, quam si omnino nullas habeant. Quos Valerius Martialis, lepidè vt cætera, hoc perstrinxit epigrammate, *Si dederint superi decies mihi millia centum*

*Dicebas nondum Scæuola factus Eques:
Qualiterò vinam! Quàm large! Quàmq; beatel.*

Riserunt faciles, & tribuere Dei.

Sordidior multo post hoc toga, penula peior.

Calceus est sarta terque quaterq; cute.

De que decem plures semper seruantur Oliue,

Explicat & cenas vnica mensa duas.

Et Veientani bibitur fæx crassa Rubelli.

Asse eicere: epidum constat, & asse Venus.

In ius ò fallax, atq; inficiator, eamus.

Aut viue, aut decies, Scæuola redde Deis.

Quo in epigrammate tam est Diuorum in auaros expressa benignitas: quã fordidorù graphicè malignitas ipsa depicta, qui, ne opere pretium quidem ducant, ea, qua apud imortalis Dei numen obstricti sunt, fide: se ipsos liberare, tenorem eum vitæ sequentes: quem sunt sectari polliciti.

Quis ergo dari sibi horum opes exoptet, quæ nihilo ditiozem efficiunt possidentem: sed vilissimè quæritantem, & quæsitis miserimè parcentem? Quæ enim insania est quasi ex flamma, quod aiunt, cibum: ex manifesto periculo lucri semper improbam occasionem vel expectare, vel petere? Cum interim sibi molestiam ingeminant, miseriamque adaugeant, diuitiarum verum terminù atque vsum nescientes. Pecunia enim possessori, vt à doctissimis viris accepimus, aut seruit aut imperat suo: tertium nihil est. Ingenium hoc illius, hæc morum certa descriptio est. Erit igitur, si quis res sibi, non se rebus submittere velit apud sapientem in seruitio pecunia: non in imperio, stultorù atq; insipientium more: qui haberi à pecunia se non habere possidereq; illam meritò putantur: vnde & diuitiarù viri optimo iure sunt dicti: qui magnas inter opes inopes (vt vates regius perhibet) nihil inuenerunt in manibus suis. Quem autem apud sapientis viri animum pecunia locum obtinere debeat, & qua sit arte & consilio gubernanda, prudenter Flaccus duobus his versibus expressit.

Imperat, aut seruit collecta pecunia cuiq;

Tortum digna se qui, quam rectum ducere sinem.

Non igitur consilij nostri ductare restim debet, sed sequi: & possessoris sui ad nutum

conformare, componere que se placidè: non domi nostræ temerè, imperiosa instar domi næ; inuerecundè aliquid atque insolenter edicere. Sed redeo, vnde discessi.

Quod si ægrè parta asseruantur ægrius, quæsitisque (quod dicitur) frui non licet in horrea congerenti, sed famè acrius incenditur: consultius est inde aufugere, quam vitroneo te malo circumuoluere. Stultù quippe fuerit, quam ais aureos amare compedes. Sericeo enim an spartaceo fune stranguleris prorsus nihil interest. Vita enim libertate vè priuari, quoquo modo malum est: atq; adeo acerbum & luctuosum, præclare igitur Horatius morbo animi agitari censet auaros.

Danda est (inquit) elebori multo pars maxima auaris:

Nescio an & Antyciram ratio illis destinet omnem.

Non ne manifestæ hoc est signum insanie, pecuniæ amore captum, mortis instar vitam ducere? & libertatis dulcissimæ arbitrio te ipsum spoliare? Ac tandem tua & opera & impensa domum tibi imperiosam dominam molestamque aduehere: ex cuius nunquam liceat conspectu digredi, quin domi opes relictæ negotium discedenti facessant: & varia mentem mole curarum distrahant? Nunc domum properare propero (apud Plautum dicit Senex auarus Euclio) Nam ego met hic sum: animus domi est. Quid hoc? quadrilibris nimirum auri aula Laris indicio adiuuenta abeantem interpellat, ne vel tantillum domo ablit. Compilari absens timet: itaque acutum domù reuertitur: nec dicere interrim dubitat. Hei misero mihi! Aurum mihi intus harpagatum est, interuisam, domi an quid perierit. Saluoq; thesauro lætus iam illud dicit.

Nimis male timui. Priusquam intrò redij, exanimatus fui.

Sed nec sibi satis credit: ita diuitijs timer, domesticis parietibus & arculis parum tutò pecuniam autumat asseruari: Syluestres vbi abstruat, latebras perquirat. Fauni tandem in luco crebro salictò oppleto clanculum obdit: furtimque recondit. Quo subrepto, quàm verè atque ex animo doleat, quæso paulisper attendite.

Perij! Interij! occidi! Quo curram? quò non curram: tene: tene:

Quem? quis nescio, nihil video, cæcus es: atq;

Equidem quo eam, aut vbi sim, aut qui sim.

Nequeo cum animo meo certum inuestigare: obsecro vos, ego mihi auxilio,

Oro, obsecro sitis: & hominem demanstratis, qui eam

eam abstrulerit. Qui vestitu & creta occultant se se, atque sedent quasi sint frugi.

Quid ais tu tibi credere certu est. Nam esse bonu te, vultu cognosco.

Quid est? quid videtis? noui omnes: scio fures esse hic complures.

Hem nemo habet horum? occidisti: dic igitur quis habet? nescit?

Heu me miserum! miserum: perij male perditus, pessimè ornatus eo.

Tantum gemiti, & malè mœstitie, hic dies mihi obtulit famem, & pauperiem.

Perditissimus ego sum omnium in terra.

Nam quid mihi opus vita est, qui tantum auri perdidit, quod custodiui sedulo? ego met me fraudau,

Animumque meum, geniumque meum: nuno eo alij letificantur.

Meo malo & damno: pati nequeo.

Quis igitur infelicitissimum illum esse non videat, qui obdiuitiarum curam, si discedendum domo sit: animo peregrinetur absente? Miserum verò qui parum grandi amissa pecunia tam se maceret, oppidoque afflicter, vt sibi vita neget esse opus: perditissimumque se omnium qui in terra sunt vocet: quis non intelligat? An potest quicquã huius esse oratione dementius, qui tam stultè ob perditam aulam, vitam abrumpere gestiat: qui que tam furibundè atque impotenter præ ægritudine sit affectus, vt quasi laruis intempusque agitur, se vix ipse cognoscat? & quam insistat viam cæcus non inueniat? Sed questu, fremitu, eiulatu, lamentis & mœrore omnia compleat. & quasi capitale aliquid impendat, periculo defungi cupiens, opem, auxilium, fidem, præsidiumq; omnium vociferanter impleret. Sed aduertamus (rogo) auro post paulo reperto, an fanior sit aliquanto: ac in perditio nuper est cognitus. Audite ergo, quã præ gaudio exiliat, vbi certior est factus penes Lyconidem aulam saluam esse. Audite inquam, cum primum attigit, quibus illam verbis excipiat.

O Magne Iupiter! O Lar familiaris! &

Regina Iuno, & noster thesaurarie

Alcide, tantum miserati miserum senem.

Oh oh quam letis aula tibi amicus senex

Complexor vlnis: & te dulci capio osculo:

Expleri nequeo mille vel complexibus,

O spes, O cor, luctum depulcrans meum!

Ecquis obsecro de eius addubitet insania: qui tam ridiculè de auri sorte pendeat, vt subito mœrore vel gaudio, animo esset

uescat, ac mentis impos exiliat? Atqui, huiusmodi voces diuitiarum admiratione corrupta mens, plurimum solet effundere.

SED PROPECTO stultissimus quisque solos felices credit auaros, qui mirantur opes. Quorum quanta sit dementia, facile res ipsa indicat. At mihi nulla maior videtur felicitas, quam quæ vanissimè ac corruptissimè mirantur, alij infracto & erecto animo ac libero posse contemnere: & in communi multorum vitio rectum animi seruare: ac sibi verè prospicere, innocentia scopulos, & vitæ naufragia vitatè; quæ (iudicio meo) in opulentia amore sunt posita.

Sed nimirum Iuuenalis illud verissimum est *Omnibus in terris que sunt à Gadibus usq; Auroram & Gangem, pauci dignoscere possunt. Vera bona.*

Itaque præcipientes in ea homines ferri videas, quæ sibi maximè sunt exitiosa: è sede, que sua mentem deturbant. Itaque sit non raro, vt multi industria nequiter insumpta, dum opes hinc inde auidi venantur: quasi pretio dato infelicitatem mercantur: dominamque imperiosam & morosam vsque quæque: quæ dumtaxat molestas excubias, & ingratas cogat vigilias agere: acrius irritans semel excitam famem. Vt enim rectè Iuuenalis ait,

Interea pleno cum surgit sacculus ore

*Crescit amor numi, quantum ipsa pecunia crescit:
Et minus hanc optat, qui non habet.*

Ita fit, vt dum maiores opes parant, egerè magis se sentiant: & coaceruadi congerendique plura sollicitiori cura contabescant: alienarum rerum splendore acrius iastimulati. Præclare hoc certe Horatius, vt sunt fermè authoris huius cuncta,

crescentem sequitur cura pecuniam:

Maiorumq; fames.

Quid? quod iam parta amittendi metu subito vellicatur: ob illorumque custodia formidine misera opplentur? Ac nunc metu, nunc cupidine sæua vexatur: animoq; esse quieto ac securo nequeat, obuersaria ægritudine vsq; fluctuantes. Ac sic demum accidit vt quælibet Fortuna ingrata illis acerbaque sit. Vt enim rectè ait idem, qui à me est modo citatus;

Qui cupit, aut metuit, inuat illi sic domus aut res:

Vt lippum pictæ tabule: fomenta podragam:

Auriculas Citharæ collecta sorde dolentes.

Qui ergo tã ægrè animo afficitur, si quicquid auri argenti que in orbe est solus habeat: diues habendus non est. Suis enim quemq; animus

animus locupletem licebit iudicet: non hominum sermo atque opinio popularis. Quam diu igitur tam noxijs occupationibus tua succumbit mens: interea usque inanem te, egentemque putabo. Quis enim sanus opulentum dixerit hunc, quem rerum affluentia suarum, & fortunarum splendor, graui tanquam mentis oestro percitum, noua semper animi cura macerat, & calamitate fatigat sed hoc cuiusmodi sit, mox video: nunc quod instat agamus. Auaritiae quippe morbo cognito, quid verè hominem locupletet & ditet, faciatque beatum? Sic enim vulgo aspidum & pecuniosum appellant, enodatus edocebimus, & facilius enarrabimus.

SED CVM ex his quae superius dicta sunt, auarorum non sint obscurae miseriae: quin potius vitae ipsorum infelicitas pateat: non ideo minus huic quidam sectae incumbunt summis in malis versari cupientes potius, quam à diuitiarum cupiditate atque studio dimoueri: sua modo quodam fruente infania. Illud sibi crebro dicentes. Hem, vndique compendia sectare: remque quoad possis auge: quia tanti quantum habeas, sis: Quibus illi verbis accensis, per nefas omneruunt in quos celebre illud Salaminij Solonis carmen extat,

Hand est finis opum fixus mortalibus vilus.

Exitiosum sanè hominum genus: & à natura humanae conditione alienum ac peregrinum. Nam quis se se ei tuto ausit credere, qui lucro cuncta posthabeat? turpeque nihil existimet ex quo quæstus aliquid corradipossit atque decerpi? qui que ferina quadam rabie in fructuosa scelera semper agatur præceps: diuina & humana iura aut nihil aut parum moratus? Cuius iure sanctum est, neminem cum alterius locupletari iactura: inhumanumque apprimè ducitur, ex alterius aliquid in scitia prædari. Nam si ita quisque sit affectus, vt commodi sui causa spoliaret, aut violet alterum labefactari, distumpi, penitusque euerti necesse est humanæ fœdus naturæ. Hic quippe tam vastus terrarum orbis, mundi que huius ornatus: qui Cœli stelligeri ambitu vndique cingitur, lætisque vlnis spatiosa amplectitur maria, speciosam (si cernis) quasi corporis cuiusdam nobis exhibet fabricam: elementis ipsis perinde ac membris quibusdam communicas omnia, vicissimque receptans. At, si aut hic, aut illa præposterum sibi sensum induant: valereque per se sine mutuo auxilio, & reciproco ministerio aurum: vt humani artus

quondam, quos ipsos in ventrem, quasi ignauum & segnitia torpentem perhibent concidant, inopino casu licebit concidant, ac disoluta fatiscant, planeque intereat. Facile profecto citra corporis obsequium ad suarum partium functionem, vires, roburque illis officiosè suggerentis, membra labascunt: despectisque rursum temerè mèbris, pallore sensim corpus macieque exarescit, breuique tandem ad extremum conficitur exediturque. Alterius sic altera poscit opem res, & coniuuat amicè! Hinc præclarum illud. Ius communis societatis hominum inter ipsos à natura insitum & in optimi cuiusque moribus nimis amanter infixum: hinc nobilis illa vis & cognatio naturæ: quæ hominem homini subsidio egenti, aut calamitate oppresso, incognito licet (eam tantum ob causam quia homo est) benefacere iubet.

EX QVO FIT, vt (quasi læsa & offensa natura) parricidij rei deberent peragi auari: & pari cum illis supplicio periri, qui parentes occiderunt. Atque, parentis qui colla strinxit: vimque mortis intulit; in Culeum vitus insuitur: & infœlicis vitæ infaustis comitibus additis gallo, cane, vipera, & simia pro regionis more in flumen, proximum ve mare viuis deiecit: vt superstes adhuc ceu ex rerum sublatus natura: Cœli ac Solis aspectu, aquæ vsu, & terræ munere adimatur. Equissimum enim visum est, vt qui mortiferas & impias manus illi esset admolitus, vnde natus ipse foret rebus ijs careret omnibus, ex quibus omnia nata esse dicuntur, & vitæ nostræ principia manant. Quod si tam singulari supplicio in hoc hominum genus ratione legis est plexum: cur non in illos item graui aliqua pœna animaduertatur, qui communem omnium parentem naturam, quod in se est, peruellunt, corrumpunt, labefactant, & morte sæuissima multant: non solum, quæ impartiri alijs facile possunt subsidia vitæ seuisimè denegantes verum etiam summam per iniuriam alijs eripientes, quod iure naturæ prohibitum est & de non concupiscenda re aliena interdicto Dæi cautum? Equidem sic existimo, si iusta illi nece perimuntur: nihil esse causæ quin hi quoque homines, qui ea sunt morum immanitate præditi, vt lucro cuncta posthabeant: emolumentique sui causa omnes velint oppressos atque deceptos: qui; non solum iacentem non erigere, sed conculcare proiectum gaudent maximè: à communi lege hominum, vique ipsa naturæ, ferita

ritate discedentes, legitima vindicta multentur, & supplicij pari pœna plectantur? Quis enim recensere pergat, quæ ab hoc animantium genere nōtho atque spurto nature, dum occasione vel fœda lucri etiam minoris estimant, designata flagitia sunt: & tetra facinora edita? Vxor is fratrem Polydorum à Priamo socero sibi commissi execrabilis auri illeſtus siti Polymnestor interimit; naturæ oblitus, & fidei. Hac actus sancte pecuniosos ciues Sylla proscribit: sectatur factum Antonius: amat hoc Verres auctupium. Hac exagitatus furia auctupium Oppianicus macat; & ob Salsie nescio cuius locupletis fœmine nuptias, cuius aurum deperibat, affectus & amoris paterni immemor, duos, quos habebat, adhuc infantes filios ne auerfaretur illa coniugium, intra decem dies crudelissimè obruncat. Itaque quod ceteri propter liberos (vt ait Cicero) pecuniæ cupidiores solent esse: ille propter pecuniam, liberos amittere iucundum esse duxit.

SED PROH DOLOR quo sensim delabor! læua sunt hæc, leuia in qua: horret animus meminisse quæ restant. Inuenta est mulier, quæ inauditò auri que genere, muneribus atque auro corrupta, suis ipsa visceribus vim mortis intulerit: ac portentosum parricidij genus ediderit: immaturos partus proprii ventris custodia circumseptos, seuisimè ac nefandè nimium interimitis: viuendi ante munere fraudans, quam communi lege nature vitæ lucem haurire possent. Nam quis credat taant esse fœminæ immanitatem, vt quod ne fera & immanis bellua tentat vniquam, imperfectam corporis partem, hominem mox futuram, latebris auti delitescerem exfodiat, mortisque icu truculento perimat? ni Ciceronem habeat testem locupletem dicentem: Memoria teneo Milesiam quandam mulierem quum essem in Asia, quod ab hæredibus secundis, accepta pecunia, partum sibi ipsa medicamentis abegisset, rei capitalis auaritie damnatam. O Secula! O mores! O naturæ iura perempta, ac nefario scelere polluta! Tantum ne humana in specie feritatis inest, vt detestabilissimi amore compendij, spem parentis, memoriam nominis, subsidium generis, heredem familie, designatum reipublicæ ciuem, mulier occidat imbellis: & ab imperio, vique magna natura repente deficiat, pecuniæ duntaxat stimulis subacta: & infamis auri cupidine illecta? Sed,

Quid non mortalia pectora cogis

Auri sacra fames!
Cum Christiane fidei persuasione sancta imbutum neminem fallat (si sacra prophans admiscere fas est) Iscariū quem dam hominem Iudam fuisse; omnium qui sunt, qui fuerat, qui que futuri sunt celeratissimum, qui proprium dominum atque magistrum, Summi veram parentis progeniem, cui cœlum, cui terra, mariaque parent, cuius è manu terrificæ librantur fulmina, cuiusque imperio subterraneis tenebricosisque carceribus fontium anime pœna iugi torquentur inimicæ gentis principib' tradiderit, tati sceleris, tam nefarii, tamque inopinati & inauditi pretio prius accepto. Veniant igitur diuitiarum admiratores, pecuniarumque patroni: iamque vel ipsi censeant, an sit cupiditatis opum animas tradendus, quæ in tantam maleficiorum sentinam hominem protrudunt, præcipitemque rapiunt, & tanquam amentem efficiunt. Auræ igitur Actij Sincerii Sanazari in diuitias illa sunt carmina,

Sed rade diuitias extollit vulgus inanes:

Nec meminit quantis sit caput inde malis.

Diuitiæ fera bella viris lethumque tulerunt,

Nam prius eterna pace vigeat humus.

Diuitijs natoque pater, natusque parente

Ceditur, & charo fratre verenda soror.

Nec tantum seue tractant aconita nonerca,

Sed iugulat partus mater auara suos.

Nulli iam obscurum esse arbitror, quam sint abominanda diuitiæ: quam continendæ: quam viles, fordida, ac turpes: idque merito ab omnibus usquequaque putandæ. Sed id nobis clarissimum virorum exemplis, & prestatissimarum vrbiū institutis, etiam adhuc plantum faciendum est.

PRAESTANTISSIMA Spartanorum ciuitas, dum ea rerum potita est, fuisse traditur. In hac porro virum tunc sapientia præstante Lycurgum extitisse perhibent, qui vrbis statum componeret, & vitæ normam saluberrimis legibus lætis sanciret. Hic, cum ciues suos omnis & honestatis & fortitudinis amantes efficere cupiisset: & maximam delictijs, voluptatibus atque flagitijs, ex diuitiarum effreni cupiditate suppeditari ansam perspiceret vbi ob ipsarum nimiam appetitionem suorum animos sensu euilescere: & virtutis traditam, publicè hebescere disciplinam: Aurei argenteique nummi vsu fertur abrogasse: areo quodam, eoque vilissimo, relicto. Quo facto, astatum Lacedæmone iniustitiam omnem exulasse dicunt: & pestiletem illam scelerum cupiditatem subito exaruisse. Namque

neque furari: nec largitionibus corrumpere: neque auferre aut rapere cuiquam erat in animo. Cum neque id habere clam posset: nec possidere iucunde: nec tuto etiam vtiliter. Cumque vir ille reipublice formam (diuitijs vilibus effectis) iucundam tranquillamque factam animaduertisset: quippe quas nemo vel in usu habere, alijs ve ostentare eu peret: ad amicos & familiares saepe conuersus, Operis precium est (inquit) o Lacedaemonij, se ipsa demonstrare, quales sint omnino diuitiae: sunt enim caecae. Qui etiam haec ipsam ob causam illud quoque lege cauisse dicitur, vt indotatae virgines: puellaeque omnes nubarent. Ne scilicet vel propter egestatem (vt ipse dicebat) aliae relinquerentur in nuptias: aut propter opulentiam conubia conlerentur. Sed vnaquisque puellae mores, vitaeque spectans, ex virtute electionem faceret: & sibi vxorem assumeret. Atque hac eadem de causa fucatorum omnem ornatum: sancticem atque cerusam exegit vrbe. Aurifices praeterea, voluptuariorumque artium opifices cupedarios, cocos, dulciarios, bellariorum & iurium mellitorum conditores: idque hominum genus vel palato seruentium, vel delicijs: exegit item & licentiosam omnem corporis cultum. Sumptuosam porro coeruit aedificandi rationem: laqueata tecta, parietes picturatos, assarota pavimenta: vermiculata opera, & ex cedro varia affixa locis emblemata. Ex qua vitae consuetudine factum perhibet, vt cum Leothichidas, qui primus getis huius rex fuisse dicitur, casu apud quendam exterum coenaret: operosam conignatione, & quadratis lignis tecta laqueata intutus, e vestigio rogarit hospitem, an apud ipsos eiusmodi quadraturis ligna nascerentur. His ergo vitae institutis Spartana gens enutrita atque alita: cum ceterarum abundantia virtutum, tum vero pudore ac pudicitia quam maxime floruit. Vnde & sermo Geradatae, cuiusdam Spartatae antiquissimi extat, qui ab hospite interrogatus, quid Spartatae supplicij in adulteros esset decretum: nase videre nullam super hoc a Lycurgo fuisse legem latam, Nullus (inquit) apud nos o Hospes adulter est. Sed illo subijciente: si igitur existat? Dabit, ait, bouem, qui ex panio porrecto: ultra Taigetum montem collo, Eurotam possit ebibere. Hic, hospes, cum ingenti ora chachinno soluens, magnitudine colli tanta: aut tam egregie bibacem bouem reperiri posse negaret: tunc Geradatae, quo ergo pacto adulter erit Sparta, vbi & diuitiae,

& deliciae, & corporis ornamenta nullo sunt in honore: pudicitia autem atque modestia & magistratum obseruantia, magno estimantur? Intellexit nimirum vir prudens, & Lycurgi verus alumnus, no ibi temere huiusmodi posse flagitia pullulare, vbi illorum causa deliciarum, voluptatumque parens diuitiae forderent, ac minoris haberentur. Quae si vera sunt, relinquitur: vt execrabilis cum auaritia, ipsa quoque ad mala frequenter impellens, opulentia vsquequaque abiicienda, & fugienda sit. Sed tamen restat illud, quod a Plutarcho viro grauissimo dictum, omittendum non est. Illos scilicet, qui ad Lacedaemonios primam pecunias inuexerunt rei capitalis fuisse damnatos. Ex quo aperte patet, quantopere apud illos & odio habita & exosa pecunia sit. Sed ne seueritatis nimis rigida, crudelitasque: ad culpam exemplum, sciendum est rheopompo & Alcameni regibus oraculum datum fuisse. Futurum vt auaritia Sparta periret. Cuius oraculi quae vis, quae ve sententia sit, pulchre profecto secundo officiorum declarat. M. Cicero, inquit. Itaque quod Apollo Pythius oraculo edidit, Spartam nulla alia re, nisi auaritia esse perituram. Id videtur non Lacedaemonijs, sed & omnibus etiam opulētis populis praedixisse. Quae omnia eo spectant, tendunt, pertinent, eadunt, ac redeunt, vt intelligamus: auaritiam, diuitiarumque cupiditatem, summam esse vitae corruptelam, & malorum omnium seminarium certissimum, parumque diu disciplinam morum incolumem futuram, apud quos pecunia in pretio est. Eosque idcirco populos diuturnos esse non posse: vbi illarum admiratio, honorataque opinio coaluerit. Quod & Caius Pontius Samnis (vt opinor) dux, sensit cum ait. Vtinam ad illa tempora me fortuna seruasset: aut tunc natus essem, quando Romani dona accipere coepissent: non essem passus diuitias eos imperare. Fugere namque Romani quodam tempore maxime frugales: auaritia ac pecuniarum abstinentissimi. Vnde & illud a Maximo Valerio scriptum extat: Epyrotarum regem Pyrrhū (cum ex indicto a se Romanis bello) suorum militum animos, & exercitus vires in dies magis exhauriri labefieri que sensim cernebat, illotum statuisse mercari beaenolentiam: cum virtutem minuere minus potuerit: cuiusque rei gratia totum ferme regiarum opum apparatus in vrbe transtulisse. Ceterum, cum & magni pretij, & varij generis a legatis eius, tam virorum quam foeminarum apta vsui

vsui munera circa domos ferretur: nullam tam dono cuiquam patuisse Ianua. Tarenti neque petulantiae animosum magis quam effacacem defenorem: dubium, maiori ne cum gloria huius vrbe, armis quam moribus fuisse repulsum. Iam vero quid aliud significauit Lacedaemonius ille rex, Alexandridae filius Cleomenes? qui, cum Samiorum tyrannus Meander Perlarum inuasionem fugitans, apud se ali quando Sparta diuerteret: argentea aureaque vasa quotquot attulisset, ostentaret: ac eorum, quae placuissent, omnium copiam, faceret: ipse quidem nihil sumpsit, veritus tamen, ne alijs ciuium quibusdam dispertiret, ad Ephoros profectus (hi enim quinque erant iudices) quorum auctoritati parere, ipsi etiam reges cogebantur, melius fore Sparta dixit, si Samius hospes suus ex Peloponneso discederet, antequam suis pollicitationibus malum quempiam efficeret. Ac illi quidem obtemperantes, eo ipso die Meandrum edicto exegerunt. Sed re deo nunc ad ipsum Lycurgum. Cum ad eum igitur quem iam diximus modum, Spartani populi statum, vir ille composuisset: oclij abundantiam, maximamque prouentum virtutum suis ipse ciuibus visus est comparasse: & summum turpium rerum odium peperisse. Ex quo illius merito laudatur vox, qui rogatus aliquando, quid Lycurgi leges Spartatis attulissent: voluptatum respondit contemptum, & rerum earum vilipendium: quas vulgus miratur stupens. Huiusmodi ergo a Lycurgo republica constituta, quingentos per annos Graeciae principatu Spartam constat fuisse potitam. Vbi vero illius leges transgressa est, diuitiarumque studium & plus habedi cupiditas animos ciuium inuasit: tum vires diminuta, labefactaeque sunt: tum propter illa socij, facti illis inimici sunt: omniaque in peius lapsa. Ita sensim sine sensu cidentes: postquam generose illae scintillae sanctis ex legibus emicantes extinctae: virtutum exolefacta deletaeque vestigia: & reliquiae etiam foede abditae, sepultaeque sunt: imperij gloria, & feliciter illa beatarum rerum prosperitate subitum amiserunt: dumque auaritia artibus indulgentes miserere esse diuites student ab illis, quos aperto saepe Marte deuicerant, libertate illa, qua afflicti paruo, vti consueuerant spoliati, affluentia rerum, delicijsque corrupti, viribus ad extremum armisque deuicti, ne liberi quidem esse potuerunt. NICETES. VIM esse eloquentiae magnam audieram saepe mi Philemonem: meque vel illorum exempla fateor perlegisse, qui eximia quadam facundia praecellentes, distinctos in se hostium gla-

dios, nullis alijs armis, quam linguae potentis eloquio facile repulerunt: truculentiusque in se excitatum impetum maleuolorum, ac multorum caede bacchantium placide leniuerunt: meliore eos affectum induere compellentes. Quod oratori nobili Antonio vsu venisse ali quando author est. M. C. ad cuius occisionem a sauisimis ducibus milites missi, crudele imperium ministerio truculento minime sunt exequi ausi, qui modo gratuitatem orationis eius ad aures admittere sustinuerunt. Id quod factum ita fuisse Valerius quoque testatur. Quin etiam, vt est a Tranquillo proditum, Rhenius ille Palemon celebritate magna nominis atque in unere facundiae: a latronibus in quos imprudens inciderat, incolumem se fuisse dimissum sepius gloriabatur. Haec inquam omnia sciebam, esse tamen videbatur difficile, tanta quempiam facundiae posse praeditum inueniri praestantia: qui inueteratam animis hominum diuitiarum admirationem: & opulentiae cupiditatem, vel ad nihilum redigeret, vel radicitus extirparet. Nana cum huius amor humanis ita sit mentibus affixus, vt ab ea sint flama omnino pauci liberi: eam re, ad quam auaritate naturae plerique raperentur, studio alio vtiliter traiecto, oratione velle tollere, atque animo eradicare ardui sane, summique laboris munus mihi esse videbatur. Cui tamen benignitate diuum video, te non imparem fuisse. Tam enim in diuitias acriter es inuictus: tam sordidorum hominum, auaritiaeque ipsius miserias vere conuestus, & naturae execratus: vt ex sese quempiam velle dedere, non leue sit iam animi furentis indicium. Quis enim sanus tot velit molestias capere, quibus (familiaris cui amplior res contingit) semper afficitur? quis sollicitudines illas haurire: quibus auarorum ais infestari mores turbide, & vitam miserere exagitari solere? quis languores illos degustare, quibus cupidorum mentes vsque quaque torquentur, ac sine fine premuntur? Quis instabiles tandem sectari diuitias: quae dum parantur anxiosa hominem cura sollicitant: dum recedunt, immortali animum dolore conuulnerant? Cum praesertim improbum possessorem nihilo meliorem vnquam possint efficere quam acceperint. Quae omnia ad persuadendum tantam habent vim: tantum ponderis atque momenti, vt eis facilem non praebere aurem sit profectio hominis sibi perperam consulentis, vel procaciter in uerecundi. Iam igitur nequaquam miror Leonatinum illum Gorgiam, Isocratis magistrum, ac veteres sophistas nobiles, quosuisse fe-

runt oris facundia tanta, ut alieno semper arbitrato dicerent: differendarum rerum discipulis electione data: ut ex illorum optione, Orationis caperetur auspiciū. Iam etiam rhetoris nobilissimi Ctesiphontis dicto minus moueor, qui assererat aliquoties de quacunque re propositum esset, per diem totum egregie se, recteque dicturum. Ac, quod de Carneade scribit Cicero, eo scilicet disputante, cuncta fuisse habita dubia, potuisse fieri suspicor. Qui dexteritate ea ingenij fuisse dicitur, ut quam rem dictis exaggerans in coelum usque euexisset: ita rursus eleuans extenuaret, ut nihil ea modo quodam existimari posset abiectius. Quem eundem oratoriarum institutionum duodecimo scribit Fabius Romae non minoribus viribus Censorio Catone adstante contra Iustitiam dixisse, quam pro Iustitia ipsa pridie perorauerat. Iamque portentosum illud Logo de Jali Protagore genus orationis non miror: quem scribit Plato ingenti a discipulis accepta mercede, polliceri solitum, docturum se: qua nam verborum industria causa infirmior, fortior effici possit. Quod perinde est, ac si quis rei se eius scientiam tenere profiteatur, qua malas causas vertere possit in bonas. Quis igitur acutissimi Sophistarum, preferatim ad mala propensum, admodum suspiciat acumen? aut aliqua ex parte miretur, ingenium Romanis ostentare volentem, egregie facundum philosophum illaudabilem sumpsisse materiam: Cum tu ipse tam iuuenili in etate rem multorum opinione clara, ac summe expetendam: ita depresseris ad humumque deduxeris, ut verba tua intuenti pecuniarum opinione; qua beati atque felices multi vulgo censentur; nihil vilius admiratione & cupiditate nihil peius, iure sit usque fatendum: Taceo diuina illam ingenij dexteritate: qua ne putandas quidem opes esse dicebas, quae in honeste parantur, & parum recte queruntur. Iam vero preclara illa orationis partem quid exequar? quae diuitias ipsas scelerum seminaria vocabas: illorum interim stylo persequens facta, qui pecuniae dulcedine capti, in signibus sese probris cotumeliasque infamarunt, & flagitijs ad obruerunt? quae abs te omnia sunt tepestiue prolata: adducta seuerè: ornata copiose: ac tandem nimis vere, atque grauiter deplorata. Nam quis non videat, quasi peccati ipsius fomitem esse parum sobriam rerum cupiditatem? Etenim si iuxta Ciceronis sententiam, tunc demum facile homines adducuntur; ut eos Iustitiae capiat oblitio; quod adipiscantur ea, quae concupiuerunt: quo pacto is seruare Iustitiam pos-

sit non intelligo, qui summi decoris atque honestatis oblitus, nihil magis, quam pecunias exquirat, diuitias atque opes affectet? At, dignitate Iustitiae laesa, virtutibus; pudore disrupto, de eius vita bene sperandum non est, qui per tot ac tanta scelera audacter usque gressetur, in cupiditatesque improbas assidue princeps agatur. Ex quo fit, ut opulentiae nimium amorem ponere: diuitiasque contemnere, atque etiam reprehendere in loco, maxime sit laudabile: & auaritiam auersari, vnicuique fructuosum. Auaritia siquidem, ut historicus Salustius verisimile existimauit, pecuniae studium habet, quam nemo sapiens concupiuit. Ea quae si venenis malis imbuta, corpus animusque virile effeminat. Saepè infinita & insatiabilis est: neque copia neque inopia minuitur. Quod si quis secum exactius velit inspicere: is nimium facile intelliget, Vetus illud sapientium eloquium haud iniuria verisimum haberi. Optimum esse homini opulentiae thesaurum: cupiditatis mediam. Diues enim (ut Democritus aiebat) non qui plura possidet, sed qui pauca cupit semper est iudicandus. Diuitiae enim magnae sunt, ut in libro de paupertate preclare docet Seneca, ad legem naturae composita paupertas. Pane & aqua tantum natura hominum est contenta: Si quis itaque desiderium suum clausit, cum ipso licet Ioue de felicitate contendat. Abstrahunt profecto a recto diuitiae, honores, potentiae, & cetera quae opinione hominum cara sunt, pretio suo vilia. Nescimus estimare res: de quibus non cum fama; sed cum rerum natura deliberandum est. Nihil habent ista magnificum, quod mentes nostras in se trahat, praeter hoc quod mirari illa consueuimus. Non enim quia concupiscenda illa laudantur: sed quia laudanda sunt, concupiscuntur. Hanc praecedentem causam habent diuitiae: inflammant animos: superbiam & arrogantiam pariunt: inuidiam trahunt: eo usque mentem alienant, ut fama pecuniae nos etiam; nocitura delectet. Bona omnia culpa carere decet; pura sunt haec non corrumpunt animos; non sollicitat. Extollunt quidem animos & delectant, sed sine timore. Quae bona sunt fiduciam faciunt diuitiae audaciam. Quae bona sunt magnitudinem animi dant: diuitiae insolentiam.

PHILEMON.

RECTE me hercules vulgo illud est dictum, Quasi iuuat: qui laudat. Tam enim ista, quae in me es amice usus, ad dicendum sum oratione incensus: ut nihil mihi difficile possit videri, quod tibi sit gratum iucundumque futurum. atque vtinam tantum ingenio vel

facundia

facundia prestarem: quantum me ipse arbitraris excellere. Nam si mihi tam ingenij contigisset excellens dignitas: quae exiliter dicta sunt, & parum ornata copiose: essent illa quidem minus paulo tractata foeliciter, quam abs te sunt peroratione graui prudentique adiuta, & magnifice laudata. Sed neque humanitatis est tuae, ad recta & honesta aspiranti auare laudes tribuere: neque maxime concupitis facere satis pro votis, tenuitatis est nostrae. Quorum in altero doleo facultatem mihi eiusmodi esse ereptam, laetor vero altero, quo mea tibi diligentiam (qualiscunque ea sit) video summe probari. Quare tuo isto tam exacti amoris confirmatus iudicio, & perorationis grauitate saltus: ad ea, quae mihi nunc restant omnino iam accingar alacrius.

DIXIMVS haecenus mi Nicete, de auaritia atque diuitijs: & quam ob causam contemnenda sint, mediocriter, nisi fallor, aperuimus. Nunc de paupertate ipsa nonnulla altius repetenda sunt: & quos illa viros studiosos sui, amantesque habuerit accurate docendum. Quod quamquam non multo ante significatum a nobis est, apertius id tamen in praesentia est, & lucidius declarandum: illorumque factis de diuitiarum contemptu mens ipsa confirmando: & opinionibus huiusmodi firmiter imbuenda. Quo cognito atque (ut spero) adamato: tum ipsas cum sordibus opes iterum exterminabimus: quando diuitiarum malum maius est, quam ut semel possit radicitus stirpari atque stirpitus euelli.

IAM primum omnium quis nesciat paupertatem ipsam abijs semper amatam fuisse, qui ob celebritatem scientiae: ingenij foelicitatem sapientiae praestantiam, magno quondam in pretio sunt habitae: & digni vili, quorum alij dicta suspicerent, & facta animi studiose sequerentur? Quod si ab illis certatim est factum, qui acie mentis ceteris creduntur excellere: aliqua causa subsit oportet, quae tam prestabiles viros ad sui studium pellexerit? Non enim credendum est, praestantes ingenio viros, ad rem praesertim opinione multorum abiectam, tanta fuisse cupiditate animi incensos, ni aliquid huiusmodi paupertate in ipsa positum esse perspicerent, quod animi ipsius (cuius ipsi praecipue cultui & puritati seruebant) habitum componeret, & ad honestatis ac virtutis scholam erigeret atque firmaret. Nam rem si propius aduertere libeat, & propensius intueri: diuitiarum plurimarum copia excecati atque obrui mentis aciem, arbitratos esse reperies: ad paupertatemque idcirco animum applicauisse.

Quam ipsam contemplandis, inspiciendisque rebus expeditam magis esse videbant: quippe multi suarum rerum custodia & cura districti studia omifere sapientiae, mente nihil aliud quam diuitias agitantes: quae illis res nimis celsit infaulte. Prospectum igitur animo esse oportuit: ne praescriptas taquam a natura recti lineas feruidus exiliret, & ab intellectu atque ratione perniciosè deuiaret. Hinc tenuioris vite cupiditas illa sancta, paruisque in rebus letitia animi insignis atque mirifica. Hinc paupertatis amor: hinc diuitiarum summus contemptus emanauit. Vnde Thebanus ille Crates philosophus inclytus iure laudatur: qui quamuis alieno ere nullo esset obstructus, & a nemine molestijs affectus (ut Plutarchus Cheroneus ait) domesticas tamen auersatus curas, & familiares sollicitudines, talentorum octo substantiam dicitur reliquisse: sumptoque baculo ac pera in philosophiam, & paupertatem conuolasse. Cuius elationem Philoxenus Melopeus imitatus, vitam lautam & splendidam: opulentam abundantemque domum Sicula in colonia hereditate nactus, delicias, voluptates, indigenamque inelegantiam considerans: per Deos, inquit, bona haec haud me perdent, sed ego illa: hereditateque ad alios delata nauem conscendit. Quid Anaxagoras? non ne hanc ob causam fertilissimo se abdicauit praedio, dum sapientiae cupit sacris initiari? Qui, cum post diuinam peregrinationem (ut apud Maximum Valerium extat) patriam reuertisset, possessionesque esset desertas intuitus, Non essem (ait) saluus ego: nisi istae perissent. Quid etiam Democritus? qui, cum eius pater (ut scribit idem) tot ac tantis diuitijs redundaret: ut Xerxes illum cum numerosissimo exercitu epulo posset excipere, maluit tamen amplissimo patrie patrimonio cedere: exigua sibi summa retenta: quam opum tantarum sollicitudinibus ab amata disciplina studijs auocari. Quid philosophos alios commemorarem, qui mendicium vitae sectantes habitum, magnorum principum liberalitatem elato nimium animo contempserunt? & missa sibi pretiosissima dona intrepidè recusauerunt? Nam quis Xenocratis in contemnenda pecunia virtutem animi non admiretur, qui triginta sibi ab Alexandro vitro missa talenta constantissime repudiauit: nil se eiusmodi rebus omnino dicens egere? Quamquam Tusculanarum quinto. M. Cicero, ob repudiatum minus tristitia affectos legatos, solari volentem Xenocratem, minas aliquot narrat accepisse.

k a se.

se. Sic enim ait. Cum legati ab Alexandro, quinquaginta Xenocrati talenta attulissent: quæ erat pecunia temporibus illis Athenis præsertim maxima, adduxit legatos ad Cœnam in Academiam: ijs apposuit tantum, quod satis esset, nullo apparatu. Cum postridie rogarent eum, cui numerare iuberet. Quid vos hesternæ, inquit, Cœnula non intellexistis, me pecunia nõ egeret. Quos cum tristiores vidisset, xxx. minas accepit: ne asperrari regis liberalitatem videretur. Hæc Tullius. Nec desunt tamen authores grauisissimi, qui ab eius opinione dissentiant: tres, non triginta minas Xenocratem accepisse, asserentes. Quid de Synopensi Diogene dicam, qui cognomento dictus est Cynicus? cuius ab omni cupiditate opum animus videtur liberrimus ac separatissim^o fuisse? Etenim cum eum aliquando Alexander Macedo dolio assidentem Corinthi vidisset, ad solem sese appricantem, vt venit coram, primum quidem stetit, & an realiqua egeret, in terrogauit. Hic Diogenes, non aliud se velle respondit, quam vt Solem sibi obubrare desineret. Cuius elationem animi miratus rex, ad amicos conuersus, dixit, Si Alexander nõ essem: esse Diogenes cuperem. At hercle præter dolium Cynicus aliud possidebat nihil, & tamen sedata animi cupiditas ita hominem faciebat diuitem: vt hic disputare solet, quanto ipse Persarum rege, qui ob diuitias, aliarumq; rerum affluentiam putabatur felicissimus, felicior, beatorque foret. Nã sibi deesse dicebat nihil: illi satis nihil vnquam fore. Se eius deliciosam vitam, & voluptates minus appetere, quibus satiari ille nõquam posset: ad suas eum modo villo aspirare non posse. Recte nimirum Diogenes. Satis enim superq; est diues, cui conditio sua placet: habetq; verè omnia, qui nihil concupiscit. Sed quid ego inter philosophorum aurum atq; diuitias nihil morantium turbam, Oratorem præstantem, ducemque egregium Phocionem silentio præteream? Qui animo & ipse liberrimo amplissima dona despexerit? Nam cum sibi ab Alexandro talenta centum dono fuissent allata: ab ijs, qui id auri inuexissent percontatus fertur, unde esset factum, vt cum alij multi Athenis forent, ad vnũ se tantum tot Alexandri diuitias perferendas curasset. Cumque illi responderent, promptè, quod tu demum bonus ac probus Alexandro es visus. Tunc Phocion, me igitur (inquit) & videri & esse talem permittat. Nouerat nimirum vir sapiens verum esse Publilij mimographi versiculum, quo ait.

Beneficium accipere: libertatem vendere est.

SED oculos paulisper à philosophis deflectamus: Romanosq; viros bellica virtute præstantes consideremus: qui cū rerū gestarū gloria nulli penè mortaliū cederet: opulentissimis vrbibus eueris potētissimis regibus deuictis præter hunc statis laudē, & virtutis memoriã, in suas quisq; sedes aliud nihil retulerūt: cõtemp-tis diuitijs, honori & famæ seruietes. Rati (opinor) pecuniæ cupiditatem in causa interdū esse: vt probi mores, & defecata ingenia corrumpatur: quoties ex quo plus ab homine illa expetitur: & in honore atq; estimatione ducitur. Itaq; ex bellis maximis felicissimè cõfectis, atq; optimè gestis: tam pecunia inanes quam gloria onusti in patriam redibant: ditasse alios magis gauili, quam se esse diuites factos. Quo in numero, taciturnitate nõ est obliterãtus præclarus adolescens. Cneius Martius familia ortus patritius, qui Volscis Coriolis deuictis, Coriolanus cognomento est dictus. Cum enim ob virtutis præstantiam, qua ceteros exercitus milites facile anteieuerat, à Posthumio Comminio Consule pro Commilitonum concione accurata oratione strenuè celebraretur (hic enim antiquis alendæ causa virtutis mos erat, vt fortissimi quisq; milites laudarentur à duce) nec celebratus tantum oratione ducis esset, sed militaribus omnibus donis affectus: agri insuper iugeribus centū, ac centenarij bouū grege, & argento quantum sustinere valuisset donaretur, repudiasse omnia animo magno dicitur. Ac præter equum, quo in acie utebatur aliud nihil accipere voluisse. Veteris cuiusdam hospitis (cuius incolumitati belli Fortuna pepererat) salute prius exorata. Quid dicam de M. Curio, qui Epyrotarum Rege Pyrrho ex Italia in fugam verso, cum regia præda atque manubijs, vrbem & exercitum quam maximè ditasset, nihil quicquam ipse attigit. Ac ne assignationem quidem priuatim sibi à Senatu decretam accipere voluit. Septenis enim agri Iugeribus viritim populo adiudicatis, ac sibi vni propter virtutem quinquaginta: popularem modum non excessit. Parum idoneum (vt Valerius ait) reipublicæ esse ciuem existimans, qui eo contentus non foret, quod reliquis tribueretur. Quid minus ne laudabile est, huius ad Samnites in repudiando auro responsum, an pari & commendatione & memoriã dignum? Cum enim horum legati agrestis in scamno ad focum sedenti, tenuemque cœnam fictilibus ac semifractis vasculis apparatus auri argenti que pondo ingentia obtu-

obtulissent, stomachatè subridens. Curius. Superuacaneæ (inquit) ne dicam stultæ & ineptæ legationis ministri, sarcinulas vestras capite: ac renunciate Samnitibus. M. Curiū malle locupletibus imperare: quam ipsum fieri locupletem. Atque istud, vt pretiosum: ita malo hominum excogitatum munus refertote. Mementoteque etiam: me neque acie vinci: neque pecunia corrumpi posse. Quid etiam de Fabricio Licinio loquar? qui pari animi magnitudine ab illa gente, æs argentum: ac sibi missos seruos remisit in Samum? Atque ille quidem dignitate & honore ciuitatis per id tempus Romanæ erat princeps: censu tamen vsque eo pauper, vt cum pauperimis quibusque comparari posset. Quid de Paulo quoque Emilio dicam? In cuius triumphantis curru ditissimus ille rex Perses victus, est ductus. Qui cum Romanam paupertatem vsque eo fatiasset, vt tunc primum Romanus populus tributis præstandi relinqueretur immunis: nihilo magis tamen domum suam locupletiore effecit. Præclare secum actum existimās, quod ex illa victoria alij pecuniam, ipse verò gloriam reportasset. Quid alios tandem eiusdem gentis principes viros iam referam? Qui, cum Romanam rempublicam egregijs victorijs locupletasset: & Romani nominis imperium illustri ac clarius fecissent, nihilo ipsi locupletiores sunt facti: sed tanta semper in inopia vixerunt, vt ne ad Iusta quidem defunctis persoluenda, vlla sibi pecunia supereretur. Regio enim nomine ob temerariam Tarquinij licentiam abrogatæ, cum Romani imperij gubernacula, creatis tunc primum Consulibus, administranda illis à populo committerentur, Valerium Publicolam cum Iunio Bruto Consulatus initium ferunt auspiciatum. Cùmque tres alios deinceps Romanæ plebi acceptissimos gratissimosque gessisset: præclarissimisque facinoribus editis nõ minus Romanæ vrbis gloriam auxisset, quam suas ipse imagines cõdecorasset: tam tenui tamen patrimonio vita est functus: vt nisi illius essent ære publico ductæ exequiæ: vnde funeris impensa solueretur, non haberet. Par hinc Menenij Agrippæ virtus extitit: cuius cum apud ciues suos tantus esset honos, authoritas & dignitas tanta (quemadmodum à nobis commemoratum est antea) vt discordante à patribus plebe, omnium fuerit consilio, salutis publicæ author decretus, dignusque visus, qui plebem Senatui reconciliaret, tumultusque componeret. Ille quidem munus prudenter

suscepit: firmiterque pacem sanxit: ac suouelut corpori luxata membra reduxit. Sed paupertate idem tanta decessit: vt sepultura honore facile caruisset, ni collatis à populo in capita sextantibus, pietatis fuisset officium publicè susceptum. Ergo, & hi quoque, opinor, intelligebant, certissimam esse virtutum alumnam paupertatem: diuitias contra magnis plurimum sceleribus esse expositas. Atque ideo egregijs viros, non opulentia sed gloria id est honestati ac laudi semper esse seruiendum. Sentiebant etiam & illud, non temerè eum ad res præclaras accingi, cuius diuitiarum amor animum occupasset. Illius & mercenariam & conductitiam operam esse dicentes, qui spe fructus aliqua, non splendore virtutis, susceptu rem dignam obijisset. Illud quin etiam poterunt perpexisse videri. Opulentiam veram non tam rerum valore ac copia, vel abundantia peculij, quam se dati & frugalis animi possessione definiendam esse: qua illi abundè erant diuites, licet censu pauperes putarentur.

SED AD PAUPERIATIS ipsius præceptores philosophos iterum reuertamur, quorum vitæ exemplis ac factis facile datur intelligi: falsam esse illorum de paupertate opinionem, qui penuria atque egestatè, tenuique rerum Fortuna, mortalium vitam miseram sunt effici rati. Namque hos summa in inopia ac mendicitate, præsentarijs rebus, forteque sua contentos, hilares vixisse palam est. Quippe illos iam pridem diuites effecerat ab inexplebilitate opum (qua vna peste mortalium plerique vexantur) alienus ac liber animus, circumscriptaque mentis cupiditas, peregrinum nihil & extrarium appetens: sed natium ac genuinum & ad vitæ vsum homini necessarium. Quibus rebus vt viuenti semper est opus, ita earum possessio expedita ac facilis est, & sine molestia parabilis. Non enim labore magno naturæ opes parantur: quin grata eadem, benignaque manu potius, suas volenti diuitias porrigit: auiditatemque sobriam facile explet, à seque insitam famem satiat: perniciosam in exhaustæ cupiditatis sitim extinguens, à seque propellens ac molliens lógè. Nam quid mortalibus opus est præter duo illa, Cereris munus, & dulcis aque poculū: quorū est affatim Tellus alma referta? Ita fit, vt nemo vnquam pauper sit existimatus, qui cupiditatum suarum moderatricem naturam ipsam adhibuerit. Hinc secutum illud est, vt eorum omnium qui se se ad philosophandi scientiam contulerunt, nemo vnquam extiterit, qui vel ad

extremam redact. Inopiam paupertatis malo oppressum se esse crediderit. Non enim illorum animus, naturæ sobriæ præceptis imbutus, vel in media rerum egestate positus, rebus illis egebat: cui quidem animo aduersus paupertatis & egestatis molestias omnes, viatici affatim suppeditabat vitæ frugalitatis & sobriæ nihil ultraquam satis esset vniquam appetens: inanes alias cupiditates, quibus intemperantes ac luxuriosi homines infestari solent reprimens atque coercens. Quæ vna qui sunt affectione animi præditi, sine dubio sunt diuites appellandi. Diuitem nanque congeste non faciunt opes: sed animus parum cupidus, & suarum rerum vel modica cōditione gaudens. Qui profectò superuacaneis nescit rebus egere: multoq; minus potest opimis aliorum rebus inspectis macrescere: inuidia rumpi, vel animo contabescere. Sed liber & erectus, futilibus appetentijs despectis: sapienter se ipse coercens atque coarctans, ad ea sese componit & applicat: quæ naturæ sunt necessitati cōgruentia, atque vsibus apta. Quod cum philosophi omnes studiosè factitarint, & vitæ sepe præstiterint: eos maximè omnium diuites fuisse (nullas licet possederint opes) rectè est profectò putandum. Nam, si quod quisq; minus eget, magis est diues habendus: de eorū qui conuenit ambigere opulentiā: quos rebus suis contentos absq; vilo desiderio cupiditatis inique, placidam semper constat, & tranquillā vitā egisse? eorum enim aliud hominis est splendide opulenti indicium, quam cupiditate rerū parū moueri: & illarū amissionē atque iactura animo nil concuti posse? Quæ vna virtute mortalibus cunctis longè præstitisse philosophos, in cōfesso est. Quo ex numero Zenonē Citicū præstantia tanta animi perhibent fuisse: ut, cum nauticis antea mercimonijs victitasset, vnde non leues opes aggererat (sed malefidis in bonis) ut fit, Fortunæ expertus aleæ, vbi nauē vnam, quæ sibi ex multis facta reliqua esset, instructā mercibus, cum vectoribus, puluisculoq; (ut dicitur) in sani maris vndis rescuiuit esse submersam, Præclare (inquit) mecū agis o Fortuna: quæ me ad palliū illud obsoletū, philosophicāq; porticū impellis. Gratulatus est sibi in aduersitate vir sapiens, cui sublato externarū rerū studio, liberius iā liceret philosophicis animū formare præceptis, & rude pectus sapiētum dictis excolere. His nimirū Bias ille Prieneus instructus, tam forti & ipse ad diuitias contemnendas animo dicitur fuisse: ut cum hostilibus armis eius patria caperetur, & infestis militibus vrbs passim diriperetur, à ciui-

bus quibusdam qui captiuitatis imminenti ita iniuriam effugerant, ut de suis interim rebus secum asportarent pleraq; ut idem ipse faceret admonitus. Ego (inquit) verò facio: Nam omnia mea mecū porto. Vsq; eò Fortunæ hæc ludibria, quæ falsa quadam imagine decepti, non semel alij bona appellant, nihil moratus: ut, ne suum quidem esse duxerit, quod Fortunæ aliquo subito casu perire; amitti atque eripi possit. Eiusmodi etiam exemplis Megarēsis Stylpon edoctus, cum ab Antigoni filio Demetrio vi esset Megara captus: & latè cuncta prædantium ac diripientiū libidini militum Megarensium iura essent exposita: interrogatus comiter ab ipso Demetrio, cui de sapientia hominis fuerat renunciatū: an suum aliquid sibi fuisset ademptū, negasse fertur amisisse se quidquam. Nā mihi (ait) virtus animi, & scientia salua sunt. Cætera non mea sunt, sed Fortunæ, cuius casibus subiecta, ab ipsis eripiuntur. Quis igitur virorum, tot, tam insigniter vel nobilium, vel prudentium animū diuitias strenuè cōtemnentem & pro nihilo putantem, prædicandū esse non videat? & cunctis longè opibus præferendum? Etenim si opulentiæ amore non commoueri magni esse animi ducitur: quales (quæso) erunt illi putandi, qui ab hac morbi contagione pestifera tam discordant & disident, ut nihil minus appetant, seque potius opibus abdicent, spontaneè animū paupertati submittentēs? Porro si magnitudinem animi in pecuniæ despiciētia cernitur, ut sapienter est à M. C. iam dictum, quis iam stultā plebeculam iure non arguat inficitia: quæ diuitiarum incessanter amore contabescens, laudibus euehit illos, quorū domus virtute omni deserta: leuium atque inconstantium rerū affatim est copijs instructa & vbertate noxia referta? Quod si Paris lapidibus ædiū sola constructa, & assarota pauimēta operosè, plurimāq; ex arte facta cōtignatio: aut parietes barbaricis hinc in Je celaturis, atque auro speciosè renidētes, quibus rebus ambitiosè potentium ædes exornari plurimū solēt, admiratione animū mouent: haud equidē video cur eius magis admirari mentē non liceat, qui vulgaria ista bona totus teres atque rotundus animosè fastidit, susque deque habet, ac sepe minoris estimat? Iure si quidē optim omēs illa extolli, prædicari, ac suspici debet: quæ delicijs ijs, quibus imbelliū hominū emollitæ mētes corrumpunt, vel irretiri nescit, vel expugnari non potest. SED QVORSVM PER DEVM immortalem admirari opes pertinet, quarum

ad

ad scientiam optimo quoque modo torpente: paratior & instructior (ut apparet) semper est: malus. Quibus in ipsis auxiliatur sceleris, & auariciam fraudis profectò magis est positū. quam probitatis splendor aliquis, atque premium constitutum: quarumque facile vni magnam possidet malus: nihilo cum meliores ex ipsarum acquisitione multiplici possidentes efficiantur? Quæque artibus sepe improbis atque turpibus parantur? Illyricū latronem bargulū (si auctori credimus Theopompo) latrocinij magnas aggressisse opes dubitandum non est. Par vitæ genus Viriatiū Lusitanorum ducem secutam, maiores ipsum possidisse diuitias, suis cum Imperatoribus Romanæ ab eo aquilæ deuictæ, proculdubio testantur. Egyptia Rhodope (ut est à Plinio traditum) meretricio questu tantas opes accumulauit: ut superbam totoque orbe visendam Pyramidem inde construxerit. Meretrix erat Phryne, sed quantis ipsa diuitijs polluerit esse illud potest iudicio, quod dixisse ipsam constat. Nam cum celeberrima illa Thebanorum vrbs (ut poetæ fabulantur) laborcauentis Amphionis: ab Alexandro fuisset aliquādo diruta; Phryne ipsa pollicita est, proprijs impendijs urbem sese esse erecturam, muris cincturam & mœnibus, si elogium hoc ciues paterentur insculpi. Alexander subuertit: sed urbem Phryne restituit. Quod tamen illius est ambitioni denegetum: ne, quam plagam vis Martis horrida vrbi inclyte intulerat, meretricis sumptu impudenti, fartam esse, homines obiecerunt. Ne ve infamis, & prostituta: vulgò pudicitia mulier, quæ cupiditate famæ exarserat: voti si compos fuisset Græcorum magis in continentia trophæum erexisse, quam insigne aliquod suæ laudis monumentum reliquisse, posteris videretur. Sed quid de his plura? quasi vero dubium sit, ipsam ditescendi rationem vitijs multis ac flagitijs esse subiectam: latrocinij illi; hæ obsequio turpissimo ditescunt corporis. Breui alius bene peculiatu, ac nummatus efficitur, dum pulchris sedulus desert mandata puellis. Id enim facile solere fieri insinuauit Iuuenalis cum ait.

Vis fieri diues Bitinice? Conscius esto.

Quidam assentando, peierando multi atque mentiendo oculos argento confarciunt. Nec sūt interim pauci qui quinas capiti mœcedes exigendo, irreligiosè hanc viam ire pergunt. Multis enim occulto crescit res fenore. Nam diues qui fieri vult, & citò vult fieri, sed qui nam finis est, aut pudor vnquam pro-

perantis auari? NON IGITUR temere Plato rempublicā illam execrari solet, vbi sublato virtutis studio auaritiæ coluntur artes: & non aliqua ex virtute sed ex censu dum taxat habetur ciuiū delectus atque discrimen. Quod ab eo profectò Academici latè diserunt. Qui & ipsi sententia in illa sunt, ut existiment, malas esse diuitias, & possessoribus perniciosas. Propterea quod insolentia, arrogantia & fastu vsque quaque tument: contemnunt ceteros ac despicuntur: impudenter sibi arrogant cuncta, vereantur neminem, inquit id quod collibitū est, nouas peculiareque sibi semper leges sanciant. Vnius auri fulgore capti, operam, studium, solertiam, industriam, diligentiam, vigilantiamque animi, perinde quasi ad veram felicitatis regulam, eò semper dirigentes, vnde opulentiæ quidpiam effulget, vel lucra aliquid corradi potest. Quod & Crispus Sallustius sensit, cum sic ad Cæsarem de modo randa republica verba facit. *IV. M. E. N. T. V. S.* probitati & industria, non sumptibus neque diuitijs studeat. Id ita eueniet, si pecuniæ (quæ MAXIMA OMNIUM PERNICIOSA est) vsu ac decus demperis. Nam sepe ego cum admoſeo reputans quibus quisque rebus clarissimi viri, magnitudinem inuenissent: quæ res populos, nationes vè, magnis authoribus auxissent; ac deinde quibus causis amplissima regna & Imperia corruissent: eadē semper bona atque mala reperiebam. Ornesque victores diuitias contempserunt: & victos cupiuisse. Neque alter quisquam extollere sese, & diuina mortalis potest attingere: nisi omisis pecuniæ & corporis gaudijs, animo indulgens, non assentando, neque concupita præbendo, peruersam gratiam gratificans, sed in labore, patientia, bonisque præceptis & factis fortibus exercitando. Nam domum aut villam extruere, eamque signis auleis, aliisque operibus exornare: & omnia potius quam semet visendum afficere, id est non diuitias decori habere: sed ipsum illis flagitio esse, & paulo post. Sed multo maximum bonum patriæ: ciuibus, tibi, liberis: potestremo humane gēti pepereris, si studium pecuniæ aut sustuleris: aut, quoad res feret, minueris. Aliter neque priuata res, neque publica, neque domi, neque militiae regi potest. Nā vbi cupidus diuitiarum inuasit, neque disciplina, neque artes bonæ, neque ingenium vllum satis pollet: quin animus magis, aut minus marturè, postremò tamen succumbat. Sæpe iam audiui qui reges, quæ ciuitates, & nationes per opulentiā magna imperia amiserint:

k 4

idea

ideo haud mirandum est. Nam ubi bonus deteriorum; ditius magis clarum, magisque acceptum videtur, primo est uat, multaque in peccore voluit. Sed ubi gloria honorem magis iudicet, uirtutem opulentia vincit: animus ad voluptatem uero deficit. Quippe gloria industria altior. Vbi eam dempseris: ipsa per se uirtus amara atque aspera est. Postquam ubi dicitur esse habitus, ubi omnia bona uilia sunt: fides, pietas, pudor, pudicitia. Nam ad uirtutem uia ardua uia est. Ad pecuniam qua quicquid lubet, nititur: & malis & bonis rebus ea creatur. Ergo in primis auctoritatem pecuniae demitto, neque de capite, neque de honore, ex copiis quicquam magis aut minus iudicauerit: si neque praetor, neque Consul ex opulentia, uerum ex dignitate creetur. Quid deinde dicenda nanciscunt, quae de diuitiarum contemptu, auaritiaque improbae fœdibus, ab illo omnia dicuntur, neque ego magna (inquit) remedia contra diuitias statuo. Nam perinde omnes res laudantur atque appetuntur: ut earum rerum usus est. Malitia premijs exercetur, ubi ea dempseris, nemo omnium gratuito malus est. Ceterum auaritia bellum tota immunitas, intoleranda est. Quod intendit, oppida, agros, fana, atque domos vastat: diuina cum humanis permiscet. Neque exercitus, neque moenia obstant quominus uia sua penetrat. Fama, pudicitia, liberis, patria atque parentibus cunctos mortales spoliatur. Verum si pecuniae deus ademeris, magna illa uis auaritia, facile bonis moribus vincetur. Haec Sallustius, siue alius quis fuit, qui ad Caesarem de re publica has in clyta composuit, habuitque orationes, unde nos haec fragmenta decerpimus. Quibus ex ipsis, quid sit de diuitijs iudicandum, perspicuum satis, planumque factum est. Nam paupertatem homini sanus quis aut sit improbam dicere, cum ei cotiniam opulentiam perniciosam esse iam uideat: & scelerum multarum parentem?

Quia propter diligenter nobis danda opera est: ut populari aure omnino nihil tribuens, de rebus ipsis semper mens nostra incorrupte iudicare discat. Multi enim uana uulgi temere sectantes iudicia, in turpitudine sunt, & uita infamiam prolapsi: dumque pauperes pudet uideri, despectui habentur nummati. Turpibus siquidem rationibus pecuniae comparatae, probro omni traducunt vitam, misereque possessorem infamant. A deo, ut caruisse illis longe sit melius ac potius, quam nequiter atque turpiter comparasse. Libertate namque mentem spoliatur, eamque de-

ferunt saepe flagitijs multis expositam. At paupertas uirtutis si dissima comes, & custos pudoris in clyta studiose ubique turpia fugit, ac ueritatem nihil appetit. Quod Lycurgus intelligens (quem admodum iam ante prodicitur) Sparta reipublicam: quam uirtutem multatum prouentu: optimatum sanctione legum fertilem uolebat relinquere, atque omnia laude florentem: primum quidem operam dedit, opulentiam inimicam efficere. Ratus beatam foelicemque reipublicam praclare esse fundamenta iacta: si fabricam tanti operis a pecuniae despicentia auaspicaretur. Quod (autem opinione improba de medio sublata) tam illi cessit foeliciter: nulla ut unquam ciuitas tempestate illa cum Lacedaemone uisa sit gestarum rerum magnitudine, uel nominis gloria contendere. Fortissimorum enim uirorum atque sapientum ad eam copia uiguit, ut totius Graeciae quingentas per annos principatum amplexa inimicis gentibus, infestisque sibi nationibus formidinem multam magnamque uim timoris animo semper incusserit.

Quae cum ita sint, non iam stultorum more hominum paupertatis mala timenda sunt: sed ei potius hilari uultu uacandum. Non enim uilitate tanta sordet, quantum ipsi imaginantur: materiam imo potius in se habet inclusam: qua splendide possit nobilem, sui amantem efficere. Nam si uirtus sola est, quae uere honorabilem facit: tanta cum ipsa paupertati intercedit cognatio, ut non possit non honoris particeps effici, qui sese eidem tradidit, mancipauit, addixit. Quod si opinionibus uulgi praesens est causa metiendum: Nil tam ubique est uile, quin clarum possit atque illustre censei, si in tenebris atque ignorantia iacenti, subito honor aliquis haberi illi coepit sit. Ad ea enim glacies hominum exurgit industria, quae haberi in pretio conspicit. Ad efficiendam est contrario rem protinus elanguet cupiditas, quoties dignitas illius paruus celebris est: suscipientisque sedulitas nullo gloriae premio rependitur. Ita fit, ut summo ad terram contemptu, hominum tacitis odijs depressa culpetur mendicitas: & populi encomijs laudata opulentia crescat in maius: idque exemplo corrupti iustitiae potius quam uitio aliquo aut crimine suo.

Nec uero etiam apud quoslibet sui desensent sobriae paupertati amatores: si ex diuitijs impenso honore ad paupertatis amalos uel leuis saltem particula demigrasset, quae sanctam cupiditatem erigeret: & robustius amorem firmaret. Sed haec uia affectio, ut alia quoque praclare iam pridem exoleuit,

eua-

euauitque ab oculis nostris, ubi primum ambitio furans, sumptus largior, apparatusque splendidiore, amari coepta sunt: praescis glandibus cum holeribus ac pulvis fastiditis atque abrogatis. Nam quam diu victus illa frugalitatis ac parsimoniam uiguit apud antiquos, de qua sic Iuuenalis loquitur.

Haec olim nobilitatem luxuriosa Senatus

Cena fuit. Curius paruo quae legerat horto

ipse focus breuibus ponebat holisculis, quae nunc

Squalidus in magna fastidio compede fessor.

Ac promiscue apud Spartanos in propatulo omnibus cenare moris fuit: ut ne Regi quidem seorsum a ceteris victum liceret capere; interea usque haud temere reperias: qui opulentia uilius amore ad honorata paupertate desciuerit. Nemo enim suum illum animum propendere pessime, uel inclinare sinebat: quo populi probra uidebat esse coiecta: & in festos omnium pariter animos. Itaque Syssitijs a Lycurgo decretis, tam est pecuniae admiratio & opinio diminuta, ut nullius rei tam apud illos studium, quam parandarum opum ratio frigeret. Ea autem publica erant conuiuia, ubi unum in locum ciues coacti, praesuri conueniebant. Eratque citra discrimen, potus & cibi cunctis aequa partitio. Esculentia ipsa & poculenta uilia erant atque communia: ac nullis gulae corrupta delicijs, nullis irritamentis adulterata. Haec qui recusabat edulia, perinde atque infamis ignominia notabatur: quasi cupedijs lautitijisque domesticis delinitus: distentus iam multo epulo, publicum cibum fastidiret. Domestica autem coena conuictio multum irrogabatur: quae proculdubio res a conuiuio praepositis sagaci cura explorabatur: ne salutari a quoquam fraus fieret disciplinae. Tantaque erat conuiuij huius obseruatio, ut pari cum ceteris uinculo ad Syssitia regem iura constringerent.

Unde a doctissimo Plutarcho literis est ac memoriae hominum traditum: in clytu Spartanum principem Agidem, qui multo post Lycurgum Laconicum tenuit Sceptrum, deuitis quamuis Atheniensibus domum repperet, fuisse tamen ab Ephoris multa affectum, quod a Syssitijs praesens, ut quasi de uia fesso libi cum uxore diem unum cenare liceret, pertere ausus fuisset. At, tempestate nostra, mens hominum delicijs infecta, uitijsque corrupta, pro Syssitijs dubiam apponit coenam ex quasub galli cantum iam tandem assurgenti, quasi uertigine correptis, uersari omnia uidentur in gyrum. Actandem, ut Terentianus ait Chremes, nec pes, nec mens fatis suum officium facit.

Ex quo factum est, ut harum rerum dulcedine captis, ditescendi amor habitus sit honorificentior, & pecunia ipsa uisa nobilior. Qua iam opinione corrupti, opulentes omnes magnos uiros facile arbitrantur: Horatiumque illud secuti,

Exilis domus est, ubi non est multa supersunt.

Eam in primis beatam esse domum autumat, non quae succidia tantum instar haberi possit sed infani tanquam, illam domum suspiciunt ac uenerantur: in qua non tam naturae uisibus necessaria, quam delicatioris gulae, & deliciarum pessimae apta auiditati instrumenta multa passim uident esse reposita. Itaque non pauci sunt, qui Scopum illud Thessali dictum maxime exosculentur ac celebrent. Is enim cum superuacaneorum rerum varia atque multiplex supellectile (quia diuitijs multis redundabat, domum ambitiose opplesset: rogatus aliquando, quid rerum tot, tamque inuitatarum copia tanta luxurisset, Imo uero Superuacaneis his foelices sumus ac beati non illis necessarijs, quibus uel ignobile etiam uulgus abundat: Qua uoce ut nihil est stultius: ita nihil esse exitiosius illi poterit: qui si bi uerum hoc esse falso persuaserit. Non enim diuitiarum redundans affluentia beatum hominem facit: si famelica intus cupido furit, & inexplibilis fames ore hiat aperto. Cum praesertim ab eiusmodi rerum indagine naturam nostram abhorre longè, perspicuum esse manifestumque appareat. Sedata igitur, paruisque rebus contenta mens & beatum facit, & uere foelicem. Praclare nimirum Comicus hoc sensit Turpilius, cum ait,

profecto ut quisque omnia contentus fuit,

Ita fortunatam uitam duxit maxime:

Ut philosophi aiunt, isti quid uis sat est.

Nulla enim res perinde hominem locupletat & ditat, quam iucunda illa tranquillitas animi sua sorte contenti. Huic enim animo, praeter fas, nihil appetenti: facile persuadebitur, opinione quam re paupertatem multo esse asperiores.

Pauper enim non est, cui rerum suppetit usus,

si uentri bene, si lateri est, pedibusque tuis, nil

Diuitiae peterunt regales addere maius.

Egregie certe his Horatius carminibus non esse pauperem censeat, cui sano & incolumi necessarius ille victus non desit: quem a natura cunctis praesto esse, parabilemque iam diximus. Quod si rabida fames inanes sinus explicat famelicamque expandit voraginem: hunc stimulans semper atque excrucians auiditas nullis iam finit diuitijs satiari. Molestaque illa animi paupertas pacto ullo nequit ex-

k 5

pl eri:

pleri: maioraq; vsq; insatiabilis furens appetit: noxiumq; per artus auri amorem diffundit. Hinc Bellerophontis Euripidei, pre-diuitis auari & mores perditos, & ingentium miserum adamusim nobis referentis insana illa exurgit vox.

Sine me vocari pessimum: et diues vocer.

Nemo an bonus, an diues omnes querimus.

Non quare, ex unde? quid habeas: tantum rogant.

Vbiq; tantus quisq; quantum habuit, fuit.

Quod esse nobis turpe sit queris? nihil.

Aut diues opto viuere: aut pauper mori.

Bene moritur, quisquis moritur, dum lucrum facit.

Pecunia ingens generis humani bonum.

Cui non voluptas matris, aut blandæ potest

Par esse prolis: non sacer meritis parens:

Tam dulce, si quid veneris in vultu micat.

Merito illa amores coelitum atq; hominum mouet.

En vt misera animi paupertas, insania hominem corripit, & ad pecuniæ exitiale amorem persuasione animi praua corruptum, quod sit planè progredi nefas traducit inipienter? Nò esse hic ergo vnquam diues poterit, qui à prescripto rationis, naturæq; ipsius abhorrens (noxius indulgens affectibus) illicitis immergi optat diuitijs: & quo plura possidet, habendi maiore siti, atq; fame insatiabili miserè contabescit. Quæ morbi contagio facilè diuitibus cunctis prestò est: acrioriq; velut sufflamine diuitiarum caminum incendit, emorientemq; flammam exulscitat. Non ergo temere dictum est ad eum qui diues haberi cuperet: de diuitijs aliquid oportere deducit, vt maturius id ac facilius cõsequi posset. Re enim ipsa compertum est, qui careat, minus opes appetere. Verè itaq; poeta Iuuenalis.

Crescit amor nummi quantum ipsa pecunia crescit:

Et minus hanc optat, qui non habet.

QUÏBUS igitur malis diuitiæ liberant, si ne hoc quidem adimunt malum: sui cupiditatem? Qui ergo videri potest Scopam Thefalum rectè dixisse, qui inusitatam ac superuacuarum rerum abundantiam, vbertate & copia beatum & scelicem effici hominè senserit? Cum rerum huiusmodi admiratione & cupiditate affectus animus, superuacanea desiderare, hoc est immodica concupiscere non amplius desinat? At, cuius in animo tam dira & truculenta fertur egestas: quis hunc opib' vllis locupletem fieri posse existimet? Quanto melius Telecri filius Aleamenes, qui parcum ac sobrium vitæ cultum obijcienti, cum opes haberet ingentes, decet (inquit) eum qui plura possidet, pro ratione: non pro libidine viuere. Pestilentes interim

opes esse declarans, ni prestantior diuitijs mens adsit, diuitias non ex copia sed ex necessitate dimetiens. Sed quæ hæc tam grauis species est morbi? Sequentis si magnitudine hyemis præ algore dentes crepitant, manus rigescunt frigore: membraq; stupent cætera, foco absides splendido: vbi latè emicans flamma sopitos artus, officijs sensim molliter suis adaptat, & tristitiam contractam diffundit. Æstuantis si solis rapida & ignita vis viatorem presit, siti & calore laban tem: nemora opportunè quærentem frondosæ excipiunt arbores, & dulci fontes aqua manantes: quæ lasi vires instaurant atq; reficiunt: vim caloris temperant, & molestiã adimunt sitim. Fames si ventrem exercet, ciborum vel vilium copia prementem lenit auiditatem: & famis expellit ingluuiem. Ac, si pulchre calefacto propius admoueas ignem, expetitus illi caloris amor non ingratus modò, sed & noxius iam incipit haberi. Flagras si estus vis nemorosi est amnis ripæ umbra discussa (quod studiose paulo ante petisses) frigiditas volutari si cogare per niues, in amicum molestumque planè sit. Ac tandem omni in re simulac natura est necessitati satisfactum: ad id iterum pertrahi acerbum est, graueq; etiam videtur. Pecunia sola est, quæ abundantia magis increfcit, cõpiq; vbertate maiorem sui ardorem concipit: suis veluti fomentis exardescens. Ecquãdo enim eum tu hominem vidisti: cui auri famem, partum aurum leniuerit? Expetiti ve sitim argenti, acquisitam argentum extinxerit?

Crescit indulgens sibi dirus Hydrops

Nec sitim pellit, nisi causa morbi

Fugerit venis: ex aquosus albo

Corpore languor.

Præclarè itaq; Plutarchus, opulentia auiditatem omnium esse molestissimam censet: intranquillam maximè atque funestam. Nam cum ceteræ illuc cupiditates omnino tendant, vt earum amor satiari possit atque appetentia: hui' tam prepostera & à ceteris aliena natura est, vt sibi ipsa repugnet: auiditatemq; propriam nunquam linat: expleri. An est quisquam tanta hæcenus amentia inuentus, qui esse propterea ab esculentis putet temperandum, quod ciborum sit appetens? Aut à vino contineadum, quod sit vini cupidior? At, diuitiarum amore à pecuniæ vsu homines videas passim præcul arceri, & ab ipsarum actu religiosissimè deterreri. Qui mihi profectò perinde facere videntur amenter, ac si quis quod vehementer algeat diductis vestibibus, nudato ve corpore, medias

diã inter niues vitro citroq; spatietur, rigescencia gelu membra illinens. Cum ratio ibi veltes poscat, & splendidi copiam ignis, quibus rebus inuisa illa rigiditas frigoris propullari expelliq; solet.

RECTE igitur atque prudenter factum ab illis est, qui inter infania genera auaritiã cõnumerarunt: auarosque omnes ac sordidos morbosos esse crediderunt: quando nominis huius significatio, vt placere video doctis ad dementes atque insanos meritò deflecta est. Quum ipsa nullus sit pestilentior morbus insania: & nulla maior quã demetia egritudo. Meritò igitur Flaccus elebori portionem maximam, Antyciramque omnem auaris relinqui precipit. Quo circa philosophus nobilis Aristippus, quoties huiusmodi hominũ peruersam naturam intueretur, mirari solitus dicitur, qui fieret, vt cum aliquis nullo nec cibo nec potu vnquam expleretur: medicum actutum iuberet accersi, vitiosi corporis habitũ exploraturum, morbo cupiens liberari, ac appetitus noxij leuari molestia: nemo illum egere medico crederet qui cum decies centena habeat, vicies centena expetat. Ac seruos habens quinque mancipia requirat decem. Centumque possidens agri iugera, ducentorum iugerum fundum ac prædium appetat. Cum nulla sit vel morbi, vel infania certior species, quam mentis tam implacabilis insatiabilitas: nullis vnquam rebus acquiescens: & ad aliud atque aliud inhianter inuigilans. At hercle, si quis seruum possidens nullum, dari sibi vnum aliquem cupiat: agrum ve non habens, Dominus esse gestiat fundi: futurum putes, vt partis his, facile desistat cupere. Qui verò harum rerum copia ardentior in surgit atq; sitientior, huius profectò morbida affectio est: purgationeq; eget ac portione exoneraria. Nihil enim mihi ab illis differre videntur, qui cum continenter iugiterque bibant, nolunt tamen bibendialiquem finem facere: ex poculo veluti siti ipsa acrius incremente. Quibus non tam expletione, quam Clystere ac vomitu opus esse, quis dubitet? quippe quos perspicuum sit, tepore quodam accido naturæ obuersario magis infestari, quam inopia atque penuria. Atque eò magis huius semper morbi fugienda cupiditas est: quod non secus atque acerba quedã, grauis & imperiosa Dominina, quemcunq; ue nacta est, parere opes cogit, paratis nec vnquam hominem sinit frui. Ac auiditatem cum exacuat, fruitionis tamen voluptatem ipsam subducit. Quæ vna conditio multo est omnium miserima, à eu-

piditatumque aliarum ingenio haud dubiè disunctissima. Quæ maximè idcirco videntur angere, vt frui possis: exoptatumque iam diu fructum decerpere.

QUAE cum ita sint, fugienda semper auaritia est, pòderibusque naturæ ac modulis animus ita sepiendus, vt presidio illorum munus superuacaneum & immodicum nihil appetat: idque sibi rursus modis omnibus fugiendum esse ducat, quò ad vitam transigendam opus nihil est: sinceritateque mentis officit. Quæ vbi animum occuparit affectio, egere nunquam hominè sinit: ac forte qualibet contentum maximè efficiet, nihil amplius queritantem. Quæ vna res summæ indicio est in homine opulentia. Mendicus siquidem, inanis, ac verè pauper illius est animus iudicandus (ingentes licet diuitias habeat) qui sibi questitò opus esse autumat: sorteque sua contentus parum: minimè proprio animo conquiescit. Diuitem nanq; eum demum esse diffinimus: qui id quod adest, sat esse putat: vltra nihil appetit: & ab omni procul abhorret cupiditate. Quibus rebus destitutam mentem; pauperem & egentem, ac prorsus mendicam esse, arbitramur. Haud facile quippe diuitum in numero ponendus est, qui ipsum se tenuem atq; pauperè sponte fatetur: medijs in diuitijs irrequieto semper animo maioribus lucris inuigilans. Quæ omnia quid aliud indicant, quam hominis acerbam atque miserã egestatem: quam nullæ vnquam rerum affluentia & copia: nullæ opes atque diuitiæ expleant? Atqui, diuitiarum modum ex vitæ cultu ac victu, mentisque placabilitate estimare oportet: non ex rerum copia vel abundantia metiri. Quæ frustra paratur, quoties pungit foditque cupiditas, viscera auiditas comest: cor, animumque exedit furens auaritia. Cum presertim diuitiarum atque opulentia nomen: ad id semper, quod cuique satis sit, accommodari debeat: & ex eo opum regula certa sumi atque constitui: quæ rei huius ignaros facilè diuitiarum prescriptum, modumque verum edoceant. Sunt enim multi, qui existiment, diuitias multas habere proprium esse diuitis. Cui non tam illud sit proprium, quam parum morari, ac nihil cupere. Quò in ipso maximæ profectò sunt, certissimaque diuitia.

CAETERVM cum veros diuitiarum terminos ac limites ita prescriperimus, vt præcepta nostra seruantem nulla vnquam egēs premere possit auiditas. Illud quoque, quod sæpe iam significauimus, accuratè in presentia prouidendum esse edicimus. Vt nulla

vnquam diuitiarum admiratione capiamur: nullis voluptatis blanditijs, lenocinijs, atque illecebris delectemur. Quam iure optimo malorum escam dixit Plato: quod ea non secus capiantur homines, atque hamo pisces. Necesse enim est, vt opulentiae admiratione cupiditas inuadat: cupiditati, pecuniae praesto sit affluentia, facile nanque malis artibus ditescere esse iam diximus, affluentiam sequatur voluptas: voluptatis deinde comes iam sit exitium, lues, tabes, calamitas atque corruptio: ac vitae & officij summa perturbatio. Quibus rebus infecto animo, esse nunquam licebit diuitem. Aliena siquidem haec omnia sunt à Germano illo diuitiarum praescripto, cuius paulo ante, regulam sanximus. Etenim, qui ita erunt affecti, his rebus maximè semper egebunt: quibus maximè circumfluent. Quae nimirum res cum constituto à nobis legitimo opum modo, ex diametro pugnat: vehementer disidet, atque omni ex parte abhorret. Vt enim qui ad rei cuiusque presentiam occasionem subito terrore pallent, metu ve exalbescunt, ignauo esse animo creduntur: sic, qui paupertatis formidine repente incussa, animo frangitur, non modò diues esse non poterit, sed ne bonus quidem vir haberi. Nam, qui egestatis timore, amplificandae rei sese addixit studio, iniquo fert iacturam animo: & patitur vsque damna molestè, neque id verò temerè. Infligitur enim appetitui vulnus quoties id quod amat, creptum est. Estque semper (vt dici solet) expetitae rei molesta ipsa priuatio. Quo circa, huiusmodi affectio, si quando resilire videbitur: rationis è vestigio pharmacis animo ipsi studiosè eripitulantia: vt in se ipse tempestiuè reuocat, vitiòse erumpentem affectum mitiget, reducens ad sobrietatem. Alioqui, periculum est, nedum laxiori freno ac tanquam solutioribus habenis euagantem sequimur diuitiarum cupiditatem: in miseriam incidamus paupertatem, mentis scilicet penuriam: quam immodicè expetitae opes solent parere. Cuius difficilis nimis sedatio atque lenitio est: medicina verò, ipsaque sanatio vehementer laboriosa. Pollutus enim ac vitiosus animus medicinae opem, vel amenter respuit: vel tardè, vix, egrèque admittit.

Sed haec ad diuitiarum formulam, & avaritiae morbum sint haecenus dicta satis. Iam quae aliud consideremus: quod sit tamen eodem ex fonte deductum. Ne, quasi euulsis aggeribus, cancellisque disruptis: suo nodum functa munere aberrare temere nostra videatur oratio. Meminisse enim debemus, si mo-

dò nobis costare volumus, orationis nostrae summam ad id esse accommodandam, vt sobriam paupertatem stultis insanisque diuitijs, longè esse preferendam, declaremus. Cuius rei non infeliciter fundamenta iecimus, & gradum constabiliuimus: quata semper tranquillitate atque quiete moderata animi paupertas oppleat supra declarantes. Patefacto obiter vulgarium diuitiarum malo: quarum proprium diximus illud, non tam partis rebus animi delectare: quam speratis angere, & non adeptis affligere. Quibus haud secus ac tempestatis cuiusdam procellis agitata mens, conficitur misera, assiduo vsque dolore tabescens. Cupiditatis enim stimulo animi foedicate, sacra illa auri fames increfcit: quae legitimos appetentiae semel egressa limites, vix philosophicis monitis cohiberi, aut frenari potest subsidijs vllis rationis. Proinde breuissimo quodam circulo opulentiae verae à nobis circumscriptae ratione, & explicata natura tanquam speculum exhibuimus, in quo se quisque contemplans, rerum suarum copiam vel indigentiam intueri posset. Nam, qui animi sui imagine in eo rectè perpensa, anxie tumultuantem viderit, & noua aliqua parandarum opum cura satagentem: se ipse iam, opinor, pauperem iudicabit. Quando, ni circumscripta prius intra naturae terminos sua cuiusque animi cupiditas sit: esse nemo verè locuples possit, vt à nobis quidem dictum est antea. Intranquilla siquidem, irrequieta & aspera res, opulentia est omnis merito putanda, quae ab his hominem procul limitibus arcet: ac ne opulentiae quidem nomine censenda est, quae morosa animi anxietudine pressum, rebus nullis contentum efficit, sed auiditate misera detinet vsque suspensum. Quae profecto res extremè in homine est inopiæ ac paupertatis indicium. At, qui rebus suis quantum libet arctis vel casu aliquo subito accisis contentus viuuit: naturaeque terminos nefas ducit excedere: hic proculdubio verè est opulentiae viatico aduersus molestos cupiditatus ictus armatus, & munitus abundè. Quarum nimirum rerum fretus praesidio Scythes ille Anacharsis, Gentilitiù & ipse philosophorum morum sectatus: non pecuniam solum, sed & Hannonis ingentia munera liberrimo contentus animo. Cuius rei certissimam facit fidem viri illius epistola, quae rufularanarum quinto apud M. C. ita extat scripta.

Anacharsis Hannoni salutem.

Mihi amictui est Scythicum tegmen: calciamentum, solorum callum, cubile terra, pul-

pulentiam famem. Lacta, caseo, carne vescor, Quae vt ad quietum melicet venias. Mune ra autem ista, quibus es delectat, vel ciuib' tuis, vel Dijs immortalibus dona. Nouerat ni virum veras ille diuitias, qui ne digitum quidem transfersum: aut latum, quod aiut, vnguem à circumscriptis naturae terminis excedebat. Frugalitate enim & parsimonia vitae ostensa: nulli tibi deesse interpretabatur. Igitur, sic affecta, vt Lucretius ait.

Quod Sol atque imbres dederant: quod terra crearat.

Sponte sua: satis id placarat pectora donum.

Similis tanquam affectionis pessulis Socraticis animus oclusus, ad vitiosam affluentiam rerum cupiditatem insilire non poterat. Etenim memoriae proditum extat, cum solenni quadam pompa: & argenti & auri vis magna circum ferretur, stupefactibus alijs Socratem inclamasse, quam multa non desidero! Quibus rebus ingenio viri magno atque admirabili praediti facile illud praestabant: vt, qui ab stultis pauperes esse putabantur, à cordatis contra ditissimi omnium merito iudicarentur. Cum suos ipsorum animos à cupiditatum fluctibus (quibus opulentorum hominum vulgus infestari solet) vacuos esse, immunescque perspicerent. Nulla enim ad solidas, verasque diuitias consequendas vel breuior est via, vel certior ratio (etiam si eximia illa, vt iam ante prodidim, a se qui nequeas, quam inanum cupiditatum expulso, & rerum appetitio pauciarum. Necessaria quippe atque modica appetenti, satis est quilibet. Rarèque per inuidiam, opimis aliorum fortunis inspectis, rumpitur: qui à teneris consuevit paruo vitam agere. Est igitur Horatianum illud preclarum, & ad vitae tranquillitatem seruanti summè vtile.

Quod satis est, cui contingit: nil amplius optet.

Nam & in eo ipso, quod satis sit, amare: & nihil amplius expetere, finitionis nostrae virtus summa: perspicitur. Ex eoque perinde atque irriguo quodam fonte, vera illa ac certa diuitiarum profluit origo. Quae iuxta philosophorum omnium scita atque decreta: & beatum & felicem, quem complexa est, efficit: rebusque suis apprimè gaudentem, ac nihil appetentem vltierius. Constat namque: tanti huius boni felicitatem, non ex rerum hauriendam esse copijs: sed ab animi sedati contentantia potius esse petendam. Quando diuitiarum affluentia id obtinet ingenij, vt nisi incorruptae mentis gubernetur imperio: sui acius famem sit excitatura, & ad flagitia semper viam munitura. Quo circa aurea illa Lu-

uenalis carmina sunt, quibus opulentiae disuadet amorem: ac suis quemque rebus iubet contentum viuere. Sic enim ait.

Viuite contenti casulis, & collibus istis

O pueri. Marsus dicebat, & Hernicus olim:

Vestinusque Senex, panem quaramus aratro

Qui satis est mensis. Laudant hoc numina ruris,

Quorum ope & auxilio, gratæ post munus aristæ,

Contingunt homines veteris fastidia quercus.

Nil vetitum fecisse volet, quem non pudet alto,

Per glaciem perone tegi: qui submoet Euros

Pellibus inuensis. Peregrina ignotaque nobis

Ad scelus atque nefas, quæcumque est, purpura ducit.

Sic igitur habendum est, priscis semper sapientibus visum fuisse, paupertate sobriam amore esse summo dignam, & in pretio maximo habendam: quod animi ad virtutem illiceat, diuitias è diuerso, quasi scelerum ministras fugiendas esse: quia mentis conturbent & labefactent statum, actiones malas animo suggerentes. Id quod perpersum est in multis, quorum animi clara indoles diuitiarum splendore perstricta, offuscata subito est, pristino ingenio miserabiliter deprauato. Salomoni enim (quem mortalium perhibent sapientissimum) non tam profuisse sapientiam legimus: quam diuitias nocuisse. Alexandrum verò Macedonem, quem egregia virtus animi ad imperium orbis euexit, Fortuna illa ampla, & Persica Gaza corrupit, ne plura persequar: hæc vna pestis est, quæ Lacedæmoniorum opes euertit: veteris rei publicæ Romanorum statum mutauit, gloriamque imminuit: & ad plusquam ciuilia bella, cognataque arma impulit. Quod esse argumento potest, quantam homini ad nequiter agendum fenestram pecunia patefaciat. Erit igitur prudenti viro tenuitati vitæ studio summo vacandum: quæ vera animi alacritate conueltit, & tranquillitate diffundit. Cum diuitum hominum pectora nouis semper curarum fluctibus, tempestatibusque iactentur: & ceu prosperitatis ipsius furijs exagitata, acerbis Fortunæ casibus volitentur. Quod in Agamemnone tragedia, doctè vt alia Seneca sic expressit.

Cespes Tyrio mollior Ostro

Solet impavidos ducere somnos:

Aurea rumpunt tecta quietem,

Vigilesque trahit purpura noctes.

O si pateant pectora ditum

Quantos intus sublimis agit

Fortuna metus! Britia Coro

Pulsante fretum mitior unda est!

Pectora pauper secunda gerit.

Teneat è patulis Fago

*Sed non trepidat enee ipsa manu:
Carpit faciles, vilesque cibos,
Sed non strictos respicit enses,
Aurea miscet pocula sanguis.*

Non ergo temerè stultorum hominum turbam opes sibi voto precantium Iuuenalis poeta carpit; ad illorum sollicitudinè animi declarandam, argumento sumpto ab illis qui bene peculiat, varia videlicet supellectile, ac multiplici sarcina onerati, aliquid iter arripiunt, quos panico veluti terrore percultos, miserè dicit ad omnia animo expauescere. Sic enim ait,

*Pauca licet portes argenti vascula puri
Nocte iter ingressus, gladium contumq; timebis,
Et motè ad lunam trepidabis arundinis umbram.
Canabit vacuus coram latrone viator.
Prima ferè vota, et cunctis notissima templis
Diuitiæ: crescant ut opes, ut maxima toto
Nostra sit arca foro. Sed nulla aconita bibuntur.
Fidilibus tunc illa time, cum pocula sames
Gemmata: et lato setinum ardebit in auro.*

Hanc igitur ob causam sapienter idem, qui à nobis est modo citatus Seneca, ad securitatem vitæ, paupertatis latebras plurimum esse viles censet. Sic nanque ait,

*Bene paupertas
Humili testo contenta lateb.
Quætiunt altas sepe procelle,
Aut euerit fortuna domos.*

Quid Claudianus vates & ipse non incelebris, non ne diuitijs contemptis: ad beatè viuendum tenuem laudat vitæ cultum, doctè sic carmine inquitens?

*Viuatur exiguo melius, natura beatis
Omnibus esse dedit: si quis cognouerit vti.
Hæc si nota forent frueremur simplice cultu,
Classica non fremere, non stridula fraxinus iret:
Non ventus quateret puppes, non machina muros.*

Sed quid multis est opus? miseram, irrequietam, anxiam, ac scelerum tandem omnium artificem opulentiam esse: qui sapiunt autumant, reuicem rursus vitæ sortem, non alumnam modò, sed magistram omnium virtutum merito arbitrantur. Ad hanc nos motis atque præceptis conantur allicere: & frugalis vitæ exemplis sanctissimis (quod longè omnium efficacissimum est) inuitant etiam.

QVARE, SI turpiter plarumque pecuniæ parantur: si maiorem sui ardorem cum copia concipit opulentia: si tranquillitate animi affluentia rerum spoliatur, atque statione sua mentem abducit: si sollicitudinibus nostrum pectus opplet. Si indulgentia molli, iudicio animi fraudulenter erepto, scelere

tandem flagitijsque nobilitat: diligenter seduloque est vsque quaque fugienda; atque eò loci ableganda vbi contactu suo bonis nocere non possit. Est è diuerso innocua paupertas amanda: quæ paruis rebus assuetæ; sorteque sua gaudet; Fortuna in ampla perniciosè ferocientem scelerum non sentit ardorem: non insidiosæ artis aliqua techna fallaci alterius illudere rebus gessit, prædæ inhians non animo cuiquam facere meditatur iniuriam: non in medio posita transuolans, ad ea animi libidine praua nititur, quæ ambitiosi hominis cupiditas præcepere suadere solet; ad superiorum laboriosa certamina superba temere cum stimulat corda. Quin sapienter in se ipsa respectans perpetim: turbulentos animo curarum æstus excutit, inanesque procul cupiditates expellit & abijcit: quibus auarorum mentes dies ac noctes sine fine premuntur: & acerbissimè exagitantur. Hæc mea de paupertate sententia: hæc contra diuitias nostra est peroratio. Quas idcirco improbas esse decernimus, quòd corruptis illorum animis à quibus possidentur libidini pabula suppeditant: ad iniustitiam, iniuriamque impellunt: pro nos procliuèque ad mala homines, & in scelera audaces efficiunt: ad salutarium verò actionum functiones, cunctabundos & tardos: ad virtutem animi inhabiles prorsus, planeque inertes. **QVOD SI** quis perniciosè morbi ambitione mala corruptus præfractè nimis ac mordicus diuitiarum patrocinio suscepto, vel amore turpiter haulsto; acerbè admodum contra opulentiam causam me dixerit perorasse: vel stomachanter in ipsius odium, non certo iudicio animi aliquid temere protulisse, is Samosatensis Luciani scriptoris, ut opinio mea fert, acutissimi duos legat dialogos, quorum alter Cynici titulo: alter Timonis inscriptus opulentiam damnâ innumera: paupertatis verò sobriæ commoditates multas atque mirificas esse doctissimè testantur. Itaque non iniuria miratur, quid sit causæ, quæ obrè præses diuitiarum Plutos tam multos sui habeat amantes: cum præsertim inhonestæ ac fædæ claudicatione sit debilis: horrido pallore deformis: atque insuper oculis captus: nulla ut penitus ratione internoscere queat, apud quem diuertere debeat, & mansionis quære hospitium? Non igitur deinceps felicem mentis statum, disciplinamque virtutis adipisci cupienti, opulentiam studio opera danda est: non ad vitam sibi, quæ incolumitati animi vehementer officiant, bonæ erunt diuitiarum putandæ. Nihil enim bonum debet videri

deri, quod non meliorem efficiat possidentem, & honesta quadam nominis gloria triuphantem. Nam id demum bonum esse definiendum est, quod rectè sit, quod honestè & cum virtute, & quod trium harum rerum laude aliqua dignè suscipitur: id bene fieri, ac rectè dicitur. Quod si eiusmodi careat comitatu: haud est quidem bonis in rebus habendum. Quod cum ita se habeat, perspicuè patet, apparetque profectò dilucidè, cum opulentiam ipsam: tum verò parandarum diuitiarum ratione omnè ab eiusmodi natura quæ maximè disinctam esse. Quæ inhonestè, improbe, nequiter, flagitiosè ac turpiter, fraudulenter etiam plurimamque periuriosèque parantur. Periurij enim rapinis atque flagitijs antipathit diuitiarum Pluti, plurimum est aula referta: Quarum & ipsarum eiusmodi natura est, ut malis facile contingant; bonis ob sint, vehementerque officiant: ingenium naturamque illorum interdum pessimè deprauantes. Rectè igitur Euripides, Ne Plutum mihi nominaueris: haud magnifacio illum Deum, quem vel pessimus quisque, facile sibi asciscit. Cui concinens Menander, prudenter sanè ait. Ne dixeris; miror præclarum opum Deum: quarum facile vim magnam possidet malus.

VERVM enim verò, si horrido quemquam paupertas nomine deterreat, is nimirum (si sapiet) non ad alias animam conferet, opes: quæ ad eas, quæ finitionis nostræ breui clauduntur gyro. Quarum si presidio fultus illius animus fuerit: diues erit ac foelix, suisque rebus contentus abundè; ab horrebis semper ab alienæ fortis admiratione, appetitioneque omni tabifica. Ceterum si vulgaris ille, leuis & incòstans diuitiarum splendor, quem esse ob adiunctam turpitudinem diximus fugiendum, cuiquam fuerit cordi: is leuitatem rei animo permensus; affectus esse ita debet: ut si casus tulerit, rebus ijs, equò sibi putet animo carendum. Illud vsque quaque confiderans, sapienti viro Fortunæ munera non tam voto esse expetenda: quam oblata cum erit, consilio gubernanda: dexteritatem tandem & industriam, ut rectè uti possit, exoptandam magis esse: & in amittendo constantiam: quæ illorum affluentiam. Quod præclare in oratione quadam pro domo sua sentit. M. Cicero, contra eiectionem suam Clodium ita disputans. Non me honorum direptio: non teptorum exilio: non depopulatio prædiorum: non præda Consulium ex me. Fortunis crudelissimè capta permouet. Caduca semper, & mobilia hæc esse duxi, non virtutis atque

ingenij, sed Fortunæ & temporum munera. Quorum ego non tam facultatem vnquam & copiam expetendam putavi; quam & in vtendo rationem, & in carendo patientiam. Rectè ille quidem. Hæc enim sunt in quibus elati atque excelsi animi virtus summa perspicitur: & infractæ mētis robur illud (quod studio magno perquiritur, facile cernitur) & quæ nulli inopiæ, paupertati atque indigentia hominem sinunt succumbere.

N I C E T E S.

EA tibi dicendi à natura insita vis est, mi Philemon: is orationis ornatus & copia, ut longissima quaque oratione tua admodum ipse delecter. Ex quo fit, ut Asiaticum te mihi oratorem dari magis exoptem: quam Spartanum aut Rhodium. Continētis enim & exuberantis orationis tuæ ita leniter ducor filio: facere ut improbè videar; si te interpellem dicentem. Proinde, si meis tantum auribus esset feruendum; non etiam legentium iudicio, tunc te demum ut dicendi finem faceres hortari possem, cum tibi liberet ipsi. Cum verò horum ratio haberi minor non debeat, quam examen eorum quæ dicas: etiam atque etiam considerandum tibi est, ne in re aliqua enarranda videar longior fuisse. Moderatè enim texenda oratio est, & rebus accommodanda. Ad aliaque festinanti prætermittenda sunt multa: illaque etiam interdum (quæ lectu digna putes) necessario relinquenda. Neque enim tam est inspiciendum, quid tibi ipsi expediat, quam quid rectè disputanti vel liceat, vel conueniat. Tractanda siquidem eo omnia sunt pacto, ut quam minimum à decoro videaris abfuisse. Quod licet intelligam ex quo ipse fonte hauriam (id enim ipse prior nisi fallor admonueras) non certè absurdè videbor fecisse, si tuis te præceptis ac monitis officij debiti admonuero. Nam quod ad diuitiarum perorationem attinet, dicenda multa non sunt. Fuit enim res ingenio planè digna tuo: culta omnis, seuera & grauis oratio. Sed ea rursus censeri potest eiusmodi (ut si iniquus adsit interpres; quasi longior reprehendatur; ut potè quæ multa sibi explananda susceperit, quæ partim non attingenda, aut certè strictim leuiterque delibanda: & modicè declaranda fuerunt. Etenim quis non videat ut vacuas prorsus, ociosasque aures poscat in datione rei cuiusque subtilior, pensulior, penitiorque discussio: Quare, cauendum erit in posterum; ne curiositate, aut nimia diligentia quidpiam peccasse dicere. Haud enim operæ pretium pulchrum fuerit, dispendioso labore inuidiam tibi potius consistare, quam do-

dōstorum hominum benevolentiam, gratiā que inire. Quando autem, vt suo quodque ordine ac loco à te antea locatum est, bona omnia Fortūe exequi placet. Ita, quę restāt exequere, vt & loci, & verborum, & legentium rationē quam maximē habendā putes. Sed si amorem nostrum spectes, dubium non est quin cupiditati nostrę plusculum quiddam largiare: quam alijs esse dādum existimes. Sit licet malevolentium hominum & vellicatio parata, & calumnia forsan è vestigio subeunda.

PHILEMON.

Difficilius esse nihil, quam cupiditati multo rum satisfacere, atque omnium seruire palato, mi Nicete, multo iam ante patefecimus cum suos quondam principibus viris, & ad summam ingenij laudem atq; gloriam natis æmulos ac reprehēsores, improbosque Zoilos, non defuisse docuimus. Quocirca id ipsum quod de nobis quibusdam visum iri non sine causa reris: me certē parum mouet cum exploratum habeam, placere vt omnibus posset, nulli hæcenus fuisse tributum: eamque esse humani ingenij conditionem vt omni ex parte consummatū aliquid atq; perfectum mortalium nemo vnquam possit efficere. Vel naturę fac humanę cesset infirmitas, habet tamen quod feriat semper inuidia. Qua propter, si curiosa nimium obijciatur diligentia; præterque æquum aliquantum nobis oratio prolixa, hæc certē eiusmodi sunt, vt non tam mihi vitio sint inscitie adscribenda: quam officiosæ mei animi sedulitati imputanda. Quæ proculdubio quoddam veluti obsequio pleniori non tam lectorum animos solet auertere, vel deterere, quam illorum benevolentiam conciliare, gratiamque inire. Nam fructuosam quis vnquam sanus carpat orationē, dum exactius singula exquirat, quę ad paupertatis dignitatem, diuitiarumque notionem videntur pertinere? Cum præsertim ab illarum rerum præscripto (quarum erat necessario campo currendum) disiuncta parum, aliena vè sint? Quibus in ipsis si qua à me culpa commissa est, facile patior in hanc me potius partem dumtaxat peccasse, quam necessaria prætermittētem: inscitie vel negligentie notari. Paratior enim à bonis venia esse debet sedulitati, quā laborem fugienti desidria. Deinceps tamen vel hortatu tuo, orationis ita habenas comprimam meæ vt & loci, & verborum, legentiumque etiam (quod mones) rationem mihi in primis esse habendā existimem. Quod tamen moderabor ita, vt amoris tui immo-

mor esse non videar: quādo longissima quæ oratione nostra, te delectari maximē significas. Sed hoc rursus intra modum, vel potius modicē faciamine qui orationis nostrę longitudine offenduntur, ex industria sibi à me arbitrentur negotiū facesitū. Verumtamen adduci nō possum, vt credam: longam & insuauem, eam cuiquam orationem visum iri, quæ rem susceptam edoceat: ac longa quamuis serie complectatur tamē quod intendit: & quod cupit efficiat. Sed hoc reprehensores viderint: nos tibi obsequemur: & illis, quoad pares erimus, libetē geremus morem, qui verbosa præter æquum oratione offenduntur. Carneadeam autem illam in vtranque partem differendi subtilitatem fugiemus, quo id facilius consequi possimus. Nam si huiusmodi erimus dicendi genus secuti: in longos orationis anfractus, verborumque molestos circuitus impingamur, iterum necesse est. N. I. C. Tu quidē, vt libebit, facito. Verumtamen hæc, quam dicis, expeditior videtur ratio, & proposito congruentior. Studendum siquidem breuiloquentie est: si Fortunæ munera tempestiue cupis ostendere. Nam, quæ illi omnia assignantur, ad plenum velle tractare: non minus est suscipere laboriosum, quam præstare difficile. Sed tu mi Philemon audacter re susceptam perage, & laborem institutum exequere. Secundam enim hanc partem, vel in primis cupio audire, quæ abs te est honoribus attributa.

PHILEMON.

Præclarum nihil esse, quod non idem arduum difficileque sit: non iniuria vetus philosophiæ porticus censuit. Cuius sententia ferunt Socratem, principem fuisse: qui amicorum in cœtu difficultatem querendam rerum sæpe querētium: difficultia esse, quæ pulchra, non semel assererat. Cuius rei documentum nobis esse naturam aiebat: quæ prætiosissimas quasque res diu elaborato partu plerumque in lucem emitteret. Quod variè non solum in omni animantium genere, quibus aliquis sensus inest: sed in ipsa etiam dicebat perspicere arborum posse natura. Pigre enim admodum præstantissima arbores crescunt: quæque sunt ex eis ætatem diutius latere, tardius perficiuntur, fructusque fundunt lentissimè. Belluarum porro quæ sunt generosæ futuræ, puerperij materni maiora spatia fortiuntur, incrementa que suæ tardiores habent exortus. At, degeneres illæ, quibus vitæ est spiritus futurus inglorius, uteros maternos implent citius, expediunt que

que celerius. Quæ autem præstantiori ex genere tempestiuius aliquanto vsuram vitæ atque lucis acciperunt: ob partum matris præperum cæcæ atque imperfecte nascuntur; quas matres lambēdo figurant, atque ipsa die perpolit tempus. Sed in hac cunctatione naturæ summa instituta ratione, princeps mortalium homo primas sibi iure vendicat partes. Hic enim omnium, quę in orbe visuntur dominus, & à cæterorum animantium tā longè disiunctus natura, vt vni tantum Deo cedat opifici: tam lento & ipse gradu, tardo que exortu vitę capit initium: & sentire naturę vim incipit suę: vt longo vix potest tempore vsuram lucis accipiens, cuius fuerit rei gratia genitus, quidque sit, haud facile possit solertia mētis assequi. Quod intellectus acumen, quæ virtutis indoles: quæ mentis atque ingenij præstantia sibi data sint nisi post interualla longa temporis vix possit indagando percipere. Quibus ex rebus futura apparet, celeberrima atque optima futura quæ sint, nisi tardè ac laboriosè, pacto nullo posse perfici. Id enim arguit rebus in magnis artificiosæ solertisque naturæ operosa & tarda dilatio. Idque hæud iniuria. Nihil enim rerum, ipsa natura, voluit magna effici citò: proposuitque pulcherrimo cuique operi difficultatem. Quæ nascendi hanc quoque fecerit legē, quemadmodum institutionum Oratoriarum libro decimo scripsit Fabius, nosque paulo ante prodidimus, vt maiora animalia diutius visceribus parentum continerentur. Ex quo illud efficitur, vt quò difficiliora tractatu, à me semel suscepta, quibus tantum est temporis datum, tibi videntur Fortunæ munerata: è studiosius & ardentius, suis veluti omnibus illa numeris doctè cupiam explanare, & nota cunctis efficere. Qua propter dabo equidem operā, vt quam de honoribus partem, audire te dicis expetere: eam iam nunc complectar (Deo auspice) paucis. Sed quo facilius, quid honor sit constare possit haud me esse absurdè opinor facturum, si, quid verè honestum dicendum sit, aliquanto altius expendere. Quod licet à me supra animaduersum est: suo tamen in loco copiosè id repetere, non arbitror posse indignum videri, vel aspernabile doctis.

NAM cum inter honestum & vile orta sit sæpe contentio: in vtilitatis honestatisque formulis præscribendis anceps est, dubiumque certamen: inter seque pugnantium philosophorum varia ac summa dissensio. Quorum multi quod vtile videretur, esse id pariter arbitratur honestum: quidam quicquid

vehementer esset vtile: id, eo ipso quod nimium vtile foret, necessariò esse honestum futurum: etiam si minus antea videretur. Alij esse posse quicquam negabant vtile, quod parum esset honestum: tametsi ad tempus, vel maximè id expedire putaretur. Nihil enim honestum esse, quod turpitudinis vitio coniunctum est: ac pudoris sinceritati contrarium. Quo vno ex fonte (vt & mea quidem fert opinio) vera profluit honestatis origo. Etenim illud demum honestum est, quod propter se ipsum natura expetitur: vique sua est atque sponte laudabile, Cuius dignitas omnis, decusque intereat necesse est, turpis si sit, vtilitatis Lancibus appensum: aggregatumque consortio. Respuit siquidem auersatur ac refugit honestatis ipsius præstantia tam turpem & illiberalem familiaritatis nexum: distrahi que amat potius, quam tam indignè atque improbè permisceri. Nulla namque cum turpitudine honestati coniunctio est, sed potius summa distractio ac genuina secretio. Hanc tam speciosam honestati ipsi à natura præscriptam legem, qui violat: fateatur oportet nescire se: quid vere sit honestum: vimque eius ignorare profusus. Cuius rei illud est proprium, nihil arbitrari expedire, quod parum deceat: dignitatisque sit honestatis infestum. Dedecet autem, cum omnes: tum verò sapientem virum vtile quicquam putare, quod sceleratum, quod impium, quod flagitiosum, quod iniustum est: etiam si suę cuiusque vitæ rationi maximè videatur a commodatam. Intelligendum quippe est, ibi esse vtilitatem non posse, vnde omnis honestas abest. Vt enim auersante repugnantique natura: à decoro vtile secerni non potest: sic etiam credendum est, vtilitatis prætextu, quæ honestate vacent, palliari non posse, quò vtilia magis & honesta putentur: ac bonis viris videantur esse sumenda. Quæ si ob oculos honestatis regula ponatur, vix dici potest: quantum momenti, opis, atque præsidij aduersus improborum iniurias attuleris. Quæ ve perditorum ciuium temerariæ licentiæ fræna inieceris, dic non est facile. Cum hac veluti vtilitatis esca alleciti mortales ad inferendam passim iniuriam temere rapiantur: haud expendentes interim, sit ne quæ, turpis vtilitatis allectio, & inuitatio probrosa: quæ in alterius Fortunas & iura impudèter debacchatur. Nam si firmiter illud vsquequaque tenendum est, & pro viribus defendendum, Vtile nihil esse, quod ab honestatis natura remotū est,

L

vir.

virtuteq; alienum: & illud pariter relinquitur: vtilitate in ipsam inter famæ probra, ac vitæ summæ scelera versari non posse. Preclare itaque Panætius eis in libris, qui ab eo sunt accuratè de officijs scripti: fieri posse negat, vt honestis vtilia repugnent: vtilibus aduersentur honesta. Sed vtilitatis speciem posse dici honestati repugnare. Cum in ea sententia sit, vt honestatis vtilitas q; regit vnam atq; eandem esse debet. Vnde in vita hominum peccatè negat inuasisse, quam eorum opinio nem qui ista distaxerint. Nunquam igitur cum honestate vtilitas ipsa contendet. Quod illud est protinus statuendum: vbi turpitudinis aliquis sit, loci ibi vtilitati nihil esse posse. Vnde Socratem ipsum ferunt, eos sepe exorati solitū, qui primum duo hæc natura coherentia opinione distaxissent. Cui (vt Cicero ait) ita sunt Stoici assensu: vt honestum q; esset, id vtile esse censere: nec vtile quicquam, q; non honestum. Exterminandè igitur eorum procul opinio est, qui ob vtilitatis magnitudinem, haberi honestum postulant: q; ab honestatis est natura disiuncta. Nulla enim vtilitas existimanda est, quæ comitem fecum affert infamiam: & virtutis splendorem (ad quem omnis est vtilitas dirigenda, turpitudinis obducit tenebris atraq; nequitie caligine offuscatur. Non ergo fucatis, captatorisq; blanditijs fru tuosa hereditas parta: & a testatore credulo parum liberalibus officijs extorta, honesta putanda est, etiã si vtilitas maxima appareat. Nihil enim subdole actum, hamatisq; muneribus emptum: honestum debet videri. Ex quo illud efficitur, vt viscerationibus, largitionibus, idq; genus corruptelis parti magistratus nõ modo honesti non sint: sed ne viles quidè putandi, multoq; minus honesta imperia, quæ libere oppressione patriæ bonarumq; legum interitu, districtis tyrannorum gladijs, & seuo ferro queruntur: ac per iniuriam tandem summam vsurpantur. Sed de his alias.

Nunc illud tenendum est, vtilitatis pretextu, opimiq; fructus obtentu, flagitiose aliquid, hoc est contra verecundiæ nostræ honestatisq; naturam, committendum nõ esse ac ne attendendum quidem. Segreganda igitur, proculq; eicienda est improba Curionis oratio, qui cum causam Transpadanorū equam esse probaret: semper tamè addebat, vincat vtilitas. qui enim sic erit affectus, hoc quidem honestum est: sed mihi illud expedit, ab hoc nulla fraus, nulla iniustitia, nulla

iniquitas aberit. Sic enim cogitans (vt preclare Cicero ait) est illud quidem honestum verum hoc expedit res à natura copulatas audebit errore diuellere: qui sors est fraudum, scelerumq; omnium. Qua propter, qui commodis atque emolumentis cuncta metiuntur, de ipsius vtilitatis, honestiq; natura, nihil vnquam veri atq; sani poterunt in vita precipere. Fallacibus enim iudicijs emolumenta rerum vident. Cuius rei testis est locuples ipse Curio. Cuius inquam (vt cum Lucano loquar) Cesaris pars magna Senatus, qui contra omne fas boni viri abnegata ac prodita fide: & charitate patriæ, lucri impij cupiditati posthabita, ea quæ probitatis amantis, & honestatis amico esse dulcissima ac iucundissima debet (quo se obstinxisset scelere nihil moratus) exitio perditus dare non timuit.

Gallorum captus spolij: & Cesaris auro.

Hic igitur, & quicumque sunt morum simili vesania præditi, ab hoc sunt procul iudicio & censura remouendi. Re enim vera scelerum artifex, iniurq; suavor: Plutus pallidus, Claudus, & cæcus (vt paulo ante prodidimus) infidus homini consiliarius est & rerum estimator iniquus. Quo sæpe ductore, quæ turpitudinis ac dedecoris plena sunt maximè, amisso temere mentis lumine prædæ nidere capti, reclusis fastiditisque melioribus, fœdè sibi multi, pernicioseque asciscunt. His igitur spe aliqua lucri vel minus promicante, ad decori dignitatem amplexandam, honesti ve exactius regulam inspiciendam nullus vnquam patebit (opinor) aditus: fulgore enim auri præstricti, iudicia vera rerum non magis intueri possunt, quam discrimina colorum, qui oculis sunt orbati. Qui verò mentis incolumi sunt acie, & ab auaritiæ sordibus liberi, contaminari se tam fœda morbi labe minime sinunt nullaque idcirco alia videri illis vtilitatis quam quæ honestatis est, regula solet.

CONTEMPTA igitur auari ac perfidi persona Curionis, & illorum qui nefaria atque impiæ ipsius sententiæ nituntur esse fautores: Panætij nobis potius discipulus inclutus Possidonium in consilium erit diligenter adhibendus, qui omnino se negat cõpendij sui causa facturum: quod parè deceat: & ab honestatis sit natura disiunctum. Cuius rei tanta est vis, vt in hoste etiam hæc regula sit vsq; quæque seruanda. Quod preclare his & verbis & exemplis officiorum tertio declarauit. M. Cicero: Themistocles (inquit) post

v:

Victo iam eius belli, quod cum Persis fuit, dixit in Concione se habere Consilium rei publicæ salutare, sed id sciri opus non esse: Postulauitq; vt aliquem populus daret, qui cum communicaret: datus est Aristides, huic ille, classem Lacedæmoniorum, quæ subducta esset ad Gytheum, clam incendi posse: quo facto, frangi Lacedæmoniorum opes necesse esse. Quod Aristides cum audiisset, in concionem magna expectatione venit: dixit perutile esse consilium, quod Themistocles afferret: sed minimè honestum. Itaque Athenienses, quod honestum non esset, id ne vtile quidem putarunt. Totamq; eam rem, quam ne audierant quidem authore Aristide repudiarunt. Quid hæc tanta honestatis vis, quæ parum decore cum hoste agere dignata nõ est, minus ne fuit Romanis quam Græcis & Atheniensibus cognita? At Romanum accipe exemplum, Fabricij consulis animi virtute dignissimū. Cum enim Epyrotarum rex Pyrrhus Romano populo bellum vltro intulisset: cumque (vt Cicero scribit) cum rege pontente & generoso, de imperio esset certamen: perfuga ab eo venit in Castra Fabricij, eique est pollicitus, si premium ei proposuisset, se, vt clā venisset, sic clam in Pyrrhi Castra rediturum: & cum veneno necaturum. Hunc Fabricius reducendum curauit ad Pyrrhum. Idq; eius factum à Senatu laudatum est. At qui, si speciem vtilitatis, opinionemque querimus: magnū illud bellum perfuga vnus, & grauem aduersariū imperij sustulisset. Sed magnum dedecus & flagitium, quicum laudis certamen fuisset, eum non virtute, sed scelere superatum. Sic igitur habendum est, proposita etiam rerum omnium impunitate summa atq; ignorantia, nihilo magis quod non liceat, faciendū esse. Licet autem semper quod decet: quodque honestum est, ac turpitudini contrariū. Vnde iure optimo regium pastorem Gygè Cicero reprehendit, qui secundo de republica apud Platonem libro inuenti anuli beneficium, reginæ inferre stuprum fingitur, ac per summū nefas rege domino occiso, Lydiæ imperio potiri. Qui, tot licet in facinoribus (si credere dignum est, à nemine videretur: ipsa tamen mater honestatis ratio videbat, honesti germanam vtilitatem summo in scelere versari non posse. Aurea profecto Ciceronis illa præceptio est, & ad honestatis laudem valet plurimū: qua monet, satis nobis (si modo in philosophia aliquid profecimus) persuasum esse debere. Si omnes Deos hominesq; celare possimus: nihil

tamen auarè, nihil iniustè, nihil libidinose, nihil incontinenter esse faciendum. Non igitur bonum apud virum contra honestatem vtilitas ipsa insurget: sed duces suam atq; germanam vbiq; sequetur.

NICETES.

O vtinam tam sancta honestatis & vtilitatis sanctio gubernatibus in publicam viris, sumamq; principibus semper esset in propectu! Hoc enim ita ab illis factum si foret, qui imperij ipsorum ditione vasta penè vndiq; cingitur, haud esset quidem tan negligenter & languidè terrarum orbi consultum. Humanæ res, quæ improborum passim iniuria temere labefactantur, & stabiliuntur constantius, & à prouinciarum prefectis, nocendi occasione omni vigilanter de medio subblata, integrius multo custodirentur. Sed tu mi Philemon, quando harum rerum vim & naturam tam exactè atque verè præfinitisti vt præcepta tua seruantibus expedire nihil possit quod à decori dignitate, & natura honestatis abhorreat: quid honor sit, fac vt intelligam, quod te esse facturū recepisti, simul ac honestum ipsum declarasses. Quod, quod audius nosse cupiam: præclara illa profectò (quæ singulari hoc de honore elogio assignata est) Platonis facit illecebra. *Πολύτιμος*. Nam si Plato vir tantum diuinum quidam esse arbitratu honorem: summa operæ animi ad illius adeptionem nos oportere gradum, quis non videat? Neque enim fas est, quæ præclara atque optima sunt, à bono viro contemni. PHILEMON. Audi ergo quæ restat: hæc enim ipsius veluti cum vtilitate pugnantis honestitatis habes effigiem nunc, eius tibi imaginem multo exprimum euidentiū. NICETES. Dic amabò, mi Philemon: id quippe gratum mihi omnino futurum est.

PHILEMON.

PRINCIPIO igitur scies, tantam quondam honestatis dignitatem veteribus visam fuisse: vt ea nihil augustius, nihil sanctius putaretur. Credebant enim, hanc vnam virtutem hominum optimum esse thesaurum, ac virtutum omnium certissimum domiciliū: propterea quod haud temere ad flagitia animari is soleat, cuius hæc tanta virtutis probitatisque tinctura animus esset aspersus. Itaque eum, in quo summa hæc virtus perspiceretur: non secus ac diuinum aliquod in terras delapsum numen reuerentantur. Quod factum est, vt Publij Rutilij factum maiorum nostrorum memoria iustis

L 2

lit

fit laudum encomijs sepius celebratum. Cum enim ab eo aliquando amicus quidam rem inhonestam enixius contederet: ac diu multumque luctatus nihil tandem proficeret: repulsa indignatione amicus percussus, Quid igitur (inquit) tua mihi amicitia opus est, si quod rogo facturum non es? Imò quid mihi tua (Rutilius ait) si propter te inhonestum aliquid facturum sum? Laudatur & tyrannus Hyeron, qui Syculo poetæ Epicarmo multam dixerit, quod præsentem ipsius vxorem inhonestum & inuerecundum quidpiam effutiuerit. Licet patriæ vitio ascribi posset, cuius incolæ lasciuui sunt nimium atque dicaces. Rectè igitur Thraces, vxores concubiuus nunquã adhibebant, veriti, ne crapula in glumieque distenti, inuerecundè, parum ve honeste aliquid agerent: quod ad peccandum illis incitamento esse facile posset. Prudenter medijs fidius: Sanctum enim, dignitatisque pleni vxoris nomen est: minimè que decet nuptialis thalami reuerentiam parum sobrijs lasciuis que rebus pacto aliquo permisceri, atque adeo prophanari. Hinc viri sapientia præstantes, stabilendi pudoris, honestatisque ipsius gratia conseruandæ, nobili edicto cauerunt: vt qui ad abluendas corporis sordes cum pubere filio balnea pater intrasset, ignominia notaretur.

Sic enim disciplinæ veteris vtilissima lex habet.

Quatuordecim annorum metas excedentes liberi, Cum patribus simul ne Lauant.

Qui secus fixit, pater infamis esto.

Rectè nimirum atque sapienter, nam si (vt prudenter Ennius ait).

Magis principium est, nudare inter ciues corpora

Corã id ætatis filio inuerecunde patrem nudato in balneis corpore conspicitur: haud est impune ferendum. Sanctorum regula morum, honestatisque magister: non turpitudinis auctor, pater filijs esse debet. Nam vitæ consilia praua ex inuerecundiæ atque intemperantiæ fonte nascuntur. Impudètia enim, seminarij est nequitia: dissolutionis pabulum, & peruersitatis origo.

Quo circa honestatis dignitati summa omnia atque ampla deferentes, prudentiæ iuris antistites heroico velut diuinitatis cuiusdam afflati spiritu: latis legibus cauendum esse curarant, vt id dumtaxat posse quisque existimaretur: quod facere posset honestè. Vnde, eum qui millia centum, cum commodum esset, dotis nomine filia promississet, nõ antea putarunt esse cogendum: quam dignitate salua promissam summam præstare

posset. Eandem etiam ob causam, vulgo cõceptos, spuriosque liberos, Græco nomine *παρθενογενετας* appellarunt: non quia reuera nullam patrem habeant, quis enim hominem nasci credat sine parente: sed quod eum habeant, quæ habere non liceat: aut demonstrare nequeant honestè. multò satius patre eos orbos innuere, quam turpiter ostensis parentibus illegitimis: parentum conditionem prauam, penitentiamque sortem elicere: & nihil commertitos filios, generis ignominia confodere: aut infecti sanguinis labe pungere. Hac eadem ratione moti, cum testatoris legitimæ voluntati, perinde quasi firmissimæ sit legi parendum: testamentarias dispositiones bonis moribus aduersantes: insertasque contra honestatem priuatam vel publicam conditiones, inanes esse atque futiles voluerunt. Nihilque obesse quominus ita relictum legati aut hæreditatis commodum (libere qui libet) si modò cum eo testamenti factio sit, capere possit. Quis enim ita legantem ferat? Titio centum, si ab hostibus patrem non redemerit: vel si parentibus aut patronis alimenta negauerit. Ac non potius, turpi euestigio conditione reiecta, pietatis officia præstantem relicto condecoret lucro? Cum præsertim honestatis illa sanctio versari animo debeat, qua monemur, impossibilitatis munere fungi: quæ inhonesta sunt. Quæ profectò hanc habet vim appositisimam quadam iuris fictione, vt indecorum ac turpe pro impossibili semper ducatur. Vt enim acutissimi ingenij vir, & merito ante alios excellens Papinianus scribit, quæ facta ledunt pietatem: existimationem, verecundiam nostram (& vt generaliter dixerim) quæ contra bonos mores sunt: nec facere nos posse credendum est. O mirabilem legis sapientiam! quæ tantam esse voluit honestatis vim, vt quod ab eius erat natura distinctum: impossibile homini esse decerneret! Eodem præterea æquitatis iure constrikti (dum honestati ipsi consulitur vndique) illud quoque sanctissimis iuris regulis stabilendum esse curarunt: vt in sponsalijs celebrandis, nuptijsque contrahendis, illius potissimè ratio haberetur: dum aiunt: Semper inconiunctionibus, non solùm quæ liceat considerandum est, sed quæ honestum sit in primis attendendum. Id quod subiecto patebit exemplo. Liberã olim erat, certis quibusdam ex causis tã vxori quã viro inter se repudiũ facere matrimonioque dirèpto ad nouas cuius, cuius esset arisum, nuptias aspirare licebat. Forte accidit: vt mihi nupta quondam

dam alio ex viro formosam filiam suscipere, quam tamen mihi non esse priuignã constat: cum dissoluto à me matrimonio, ex recenti maris nata sit ipsa coniugio. An ducere hanc possum queritur. Et certè Iuliani doctissimi viri sententia merito obtinuit, duci non posse consulentis. In promptu siquidem regulam haberi oportere ait, inhonestas vsque nuptias prohibentem. Quid autem tam boni viri existimationi aduersum, pudori atque honestati contrarium: ad nominis denique famam peruersum magis atque finistrum, quam eius scemine vulgò maritum vel le appellari, cuius matrem paulo ante vxoris sis expertus? Sic nec filij sponsam parèti: nec parentis contra filio: incognitam licet, ducere fas est. Prescripta siquidem hæc naturæ imperio sunt, quæ honestati atque pudori lem per iniuste fauet: nec improbanda idcirco, quod ciuili aliqua lege culpantur, taceat igitur licet, nemineque late legis speciali aliqua pena prohibeat: tatis tamen vim ipsa suam naturã testatur: dedecoris quæ notã omnem officiosa sibi vbiq; respuit, & pudoris labem auersatur. Quid? quod cum per maris ac feminae inseparabilem vitæ coniunctionem (quam eandem nuptias matrimoniumque vocamus) mortale genus reparetur: ac modò quodam æternum, immortaleque fiat: pari hoc quoque dexteritate ac sapientia prouiderunt: ne callido alicuius consilio in vita hominum inducta viduitas esse videretur. Viduitatis nomine conditiones quasdam, nuptias prohibentes, non illæpidè significantes: Quas, vt incommodas, ac suæ cuiusque reipublicæ damnosas, non iniuria abrogadas esse, putauerunt. Itaque, cuius in testamento scriptum illud est, Pamphila, primariæ puellæ, spectatque virtutis virgini, tertertia bis mille si non nupserit, lego: legati conditione pro nihilo habita: nupturam (si velit) legatumque capturam esse Phamphilam indubitati prorsus iuris est. Verum, quia parum honestis anfractibus, dolosisque circuitibus abrogatæ semel legi calidè à quibusdam interdum fraus poterat, fucusque fieri, honestati est publice prospectum: testatiumque fallacijs aditus omnis obstructus. Ne astuta ingenij varfricies, & hominum sagax malitia calliditatis suæ fructum, premiumque referret, con silium nocendi par, contraria via, secuta. Itaque, si legatum ita sit. Si Seio nupserit, paritura ne conditioni omnino Pamphila sit, dispiciendum nobis est. Ac primum quidem, si ea Seij conditio est: vt ei illa non sit inhonestè max nuptura: obscurum certè

non est, quin aut conditioni prorsus paritura sit: aut legato tali è vestigio caritura. Quod si eius nuptijs Seius reperitur indignus: beneficio legis Pamphila, cui velit, nubet impune: legati fructu potita. Quæ enim Seij addicitur matrimonio, ea quidem à ceterorum omnium coniugio tenetur astricta. Itaque, si Seius sit indignus, tale quiddam efficitur: quale si à principio scriptum foret, si nullo nupserit. Imo, si verum amamus, vt consultus Caius scribit, durior hæc conditio est, quam illa, si non nupserit. Nam & ceteris omnibus nubere prohibetur: & Seio cui inhonestè nuptura sit, iubetur nubere. Interpretandum igitur merito est, iure ipso rescindi: quod legis gratia fraudandæ adscriptum perperam est. Quis enim vtilissimam reipublicæ legem, sobolis procreandæ causa latam, interpretatione fauorabili iuuandam esse non vident? Cum publicæ utilitatis inter sit, locupletes esse puellas, ne ob rei familiaris angustiam, patrimonijque ius exile, vix pro conditione natalium eloari possint dignè nuptiæque tenues à multis facile detrectentur: cœlibemque vitam idcirco agere illi cogantur, qui honestam vxoris famam lucro posthabentes: hianti (quod aiunt ore) connubia expectant opulenta. Nam bonum apud virum, quæ rectè morata est, dotata satis est vxor. Sordidi enim abiecti ac deplorati prorsus res est animi: præclari vbi mores adsunt, opulentias valde inquirere. Quæ enim feminae præstantior esse poterit dot, quam incolumis animi pudicitia, splendor virtutis integer, & turpitudinis probro omni fama nominis inaccessa? Sed tamen quia non omnes ita belle ac rectè sunt animati, vtilitati vt honestum præferant: beneficio legis feminis, ne nuptijs fraudarentur, sapienter rectèque fuit contra avarorum improbas sordes consultum. Hinc igitur haud iniuria ciuili legum sanctione, ipsa quidem dotis causa in multis præcipua est: vt commodius propter dotem, tradita viris feminae, nuptiarum fœdera ineant: ingenuisq; editis liberis locupletare possint ciuibus imperiũ: & familia stirpem suæ ab interitu vindicare. Ex quibus omnibus quanta honestatis ratio apud veteres quondam habita sit, cognoscere promptum est.

C A E T E R V M quando sensim huc decidimus, vt de nuptijs aliqua diceremus: adnotabimus breuiter quanto olim fuerit probro apud nationes quasdam in cœlibatu persistere. Quam contra gloriosum atque honorificum, vxore rite ducta liberis operã dare,

Quod ut constare lucidius possit, pauca mihi de prisca Lacedæmoniorum institutis in præsentia dicenda sunt. Quæ & ipsa apud virum singulari faciundia & sapientia Plutar- schum vberius scripta extant.

SCIENDVM igitur est, eum apud Sparta- nos Lycurgo imperante communi obserua- tione morem maximè viguisse: vt ingraue- centi, senilique etati honoris plurimum de- ferretur. Adeo, vt ne domo quidem Iuueni- liceret egredi, quin ab obuiis quocumque seniori, quò, & ad quid iret interrogaretur.

Quæ interrogatio eò potissimum spectabat, vt parum honestè, temerarièq; egres- sionis leuitas (ni idoneè ac iuste causæ forent allate) senili baculo plesteretur: aut asperis saltem verbis trucidaretur. Non obtemperanti, im- patientius venienti, pœna erat infamia. Qui- bus rebus breui apud eos effectum est, vt iu- uenès, non solum suos quisq; parentes, reue- rerentur: ijsq; dicto audientes forent: verum etiam seniores omnes itidem vererentur: tū assurgentes è sedibus: tum cedentes de via, taciturnitate insuper ac quiete prætereunti- bus officiosi. Cum igitur tantum canis esset etatis indultum: vt non sine causa in præclaro illo de senectute opusculo Cicero scripse- rit, Lyfandrum Lacedæmonium solitum ita dicere, Lacedæmone esse honestissimum do- micilium senectutis: propterea quòd nus- quam tantum tribueretur etati: nusquam esset senectus honorator. Tamen hoc hono- ris (redeundum est enim ad propositum, nã hæc vt dicerem longius aberrauit oratio) illis erat ademptum, qui in Cœlibatu perseve- rant, & absque vxoris contubernio senectu- tis limen intrassent. Vnde nemo vnquam apud Lacedæmones est inuentus, qui illud in Dercylidam dictum reprehenderit, quam- uis præclarus dux fuerit, ac bellica nimium laude insignis. Etenim, cum aduenienti Iu- uenis quidam quasi ex industria despectim non assurgeret: atq; ille diceret, mihi non as- surgens cessisti. Nec tu (inquit) mihi cessu- rum genuisti, illi obiter exprobrans, quòd etate iam grandior contra morem patrium, institutaque maiorum cœlebs perseuerasset. Certè tam procaz iuuenis factum in virum principem, ducemque egregium ac senem, Spartana ciuitas non tulisset inultum: nisi tē- peritate illa magis criminis loco censeretur, conubia detrectare, ac sua quemque spon- te sterilefcere. Nam quantulum, quæso te, interest patriæ quis ciuem interimat: an da- re quem possit, negligat? Quid? quòd ab spe- ctandis ludis, in quibus nudatis corporibus

pueri inducebantur, eiusmodi homines sa- piens Lycurgus remouit, contumelias insu- per addens alias: ne à coniugio abhorrent. Hæc veluti arte significare volens, quantum reipublicæ commodis quisq; debeat adui- gilare. Quid decantatissimus ille Moses, qui (vt nō incuriosus author Crinitus scripsit) diuinas leges, quasiq; oracula quedam He- bræis tradidit: nonne huic semper id genus hominum infame visum est, & reipublicæ parum frugiferum? Vnde apud Hebræos ip- sos etiam sterilibus cunctis tēpli vsu interdi- ctum fuisse, memoriæ est proditum. Sic in- clytum illum Ioachim à sacrorum anti- stitite templo accepimus fuisse exturbatum, ac thura dare prohibitum, q̄ parum fecun- dæ vir esset vxoris. Quid ob sapientiam diui- nus dictus Plato? qui suis illud legib⁹ sanxit. Vxorem quisq; à xxx. anno vsq; ad xxxvj. ducat: quòd si non faxit, pecunia & probro mulctetur. Ita enim fit, vt humanum genus suapte natura immortale existat. Neq; vllus puto reperitur, qui non maximè cupiat æter- num sibi nomen apud posteros. Itaque hæc vna ratione, perpetua ducantur hominum sæcula, quòd & filij filiorum continuo gene- randi ordine coalescant. neq; fas est se ipsum hac immortalitate eximere: quòd ab illis effi- citur, qui filios & vxores contemunt. Qui- cumq; huic legi obsecundauerit, indemnus esto, qui secus faxit, & pecunia & probro mulctatus esto. Iam verò, quid de Romanis dicam: quibus maximo semper studio fuit, vt censes ipsi (qui morū magistri erant) ac populi rectores, equites ac pedites cœlibes esse non sinerent. Ita enim duodecim est Tabulis cautum.

Censes, equitum, peditum prolem describunt.

Cœlibes esse prohibent.

Mores populi regunt.

Probrum in Senatu ne relinquunt.

Ac, ne illud quidè præmittendū est, q̄ à Maximo est Valerio scriptum. Carillum scilicet & Posthumium Censes cōstituis- se eos inter ærarios, vestigalesq; fecisse, qui ad Senectutem cœlibes peruissent. Illosq; etiam, qui legis essent seueritatem conque- sti, punitos, ac reprehensos grauiter fuisse: & tali oratione à Censoribus ita dimissos. Natura nobis quemadmodum nascendi, ita gignendi legem præscribit: parentesque vos alendo, nepotum nutriendorum de- bito (si quis est pudor) alligauerunt. Ite igitur, & nodosam exoluite stipem, vtilem po- steritati munerosè. Proinde, rectè, apud Per- sas amplissima, quotannis premia illis, pposita fuere:

fuere: qui noua sobole ciuium numerum auxissent: rempublicamq; ipsam ex parte lo- eupletassent. Sic & propagandi imperij, æ ciuitatis replendæ gratia (vt cōmentarijs est veterum proditum) apud Athenienses erat lege cautum: vt plures quisq; vxores duce- ret. Vnde Socrati nobilissimo philosopho, Xanthippe & Myrtho, vno eodemq; tempo- re vxores simul fuerunt. Ex quibus manife- stum est, non exteris tantum gentibus, pere- grinisq; nationibus, verum etiam Senatui po- puloq; Romano sobolis ergò, placuisse con- nubia: inuisum semper Cœlibatum visum fuisse. N. I. C. Præclara ista sunt omnia: & ad il- legitimam, vagamq; Venerem coercendam non inutiliter lata. Verum, quæ ad continen- tiam hominum mentes erudiunt, castitatis- q; veræ nos in officio continent, & pulchro- ra præcepta: & disciplinæ morum vehemen- ter amica, & animæ nostræ fructuosa sunt magis. Sed tu mi Philemon, quando harum rerum vim, naturamq; præfinisti: quòd etiã rogauit antea, ne flagitare impudēt à te no- bis semel promissa videar, Quid honor sit, fac vt intelliga: ruis enim tibi pollicitis stan- dum est, honesti natura iam cognita: per te q; mihi optimè declarata.

PHILEMON.

Non equidem mi Nicete, minus hæc eu- pio præstare: quã tute dicis expetere. Sed vti- litatis cū honestate, quæ videtur esse cōcer- tatio: declaratioq; honesti studia est nostra hactenus remorata: quæ cum à nobis discuf- sa sit quæstio: de honore quid sentiam, me- cum paulisper expende. Negat nanq; vir sa- piens aristoteles è bonis externis quicquam esse honore præstantius. Neq; id puto arbi- tratur iniuria, multis enim in reb⁹ facile per- spicitur, quanti honor ipse in commune est i- meritum: maximè à cordatis viris. Est autem honor, si Ethicorum. 2. finitori Aristoteli credimus, reuerentiæ exhibitio in virtutis tē- stimonium. Sic enim natura iubet, vt cuius de virtute magna est apud populum persua- sio: laude hunc atq; honore dignum existi- memus. Hinc fit, vt pro sua quisq; existima- tione, honore ac fama non minus sæpe peri- clitetur: quam pro sua solet vita atq; capite dimicare. Multiq; adeo inuenti: qui vitam ipsam honori posthabuerint. Vetus est enim, Vbi non sis qui fueris: non esse cur vi- uere velis. Sic & Lucretia à Tarquinij super- bi filio (qui septimus à Romulo regnasse fertur) stuprã passa: coram viro, cognatisq; suis pudicitiam testata, mortem sibi ipsa con- sciuit: honoris acturam, qua potuit sola, mor-

tè reparans. Hoc etiam effugere volens dis- pendium Centurio ille Virginius abiudi- catam per summum nefas ad libidinem iu- dicitis filiam, arrepto è Lanionis taberna cul- tro subito interemit: vitare volens in filia stu- pri imminenti infamiam. Sic & capta Lacæ- na, cum ad seruitutē raperetur: primùm qui- dem herum admonuit, ne sibi indignum quicquam præcipere atq; ad ea quidem quæ honesta videbantur, industria erat, fidelis, obsequens, atq; morigerata. Ceterum vbi seruire quiddã, parumq; ingenua atq; libera dignum ministerium iniunctum est: Plora- bis (ait) qui talem tibi possessionem inuide- ris, conscensaq; turri præcipitem dedit sese. Quid Saguntini? non ne suos quisq; paren- tes, ne dura libero homine seruitute preme- rentur, ad vnum occiderunt? Quid? qui liber- tatis causate à se ipsis consumpti esse dicun- tur in Ora Lyciæ Xanthij? nonne à Bruto ve- hementius oppugnati, diutiusq; obsessi, vxoribus ac liberis simul interemptis, pyræ- q; impositis, sese protinus in ardentem conite- cere flammam, ne turpiter hosti seruirent: etiã hanc eandem ob causam bis id antea ab illis esset factitatum: semel ab Arpalo & Medo Cypri præfecto deuicti, mox ab Alexandro oppugnati, quum ne illi quidem seruire pu- tarant honestum: cui totus sese Oriens ipse subiecerat. Quid Athenienses? non ne cum Xerxis Persarum Regis impetum sustinere non possent, statuerentq; vt vrbe relicta coniugibus & liberis Trezene depositis na- ues conscenderent: Cyrillum quemadmodum suadentem vt in vrbe manerent, Xerxemq; reciperent, lapidibus obruerunt? Quid? qui in Orthia Dianæ ara apud Lacedæmonios pueri vltro nea flagellatione torquētur: ad ne- centiq; vsq; flagris suis ceduntur, ob victo- riam interim letitia magna gestientes, quia clarior ille & illustrior habetur, qui scuticis perferendis diutius perstitit. Quid? qui cō- missam sibi vulpem (cum libera furta forēt) tam forti animo pertulit ne in furto depre- henderetur (quòd patrio more habebatur in fame) vt intestinis sauo morfu corrosis mori coactus sit? Non ne hi omnes existimatio- nem saluam volebant: & honorem vite, sem- per iri ante latum? Quid? qui honori seruien- tes: immortalitati famæ vitam consecrarunt, Dacij, Coeles, & Scaetola? gentilitium illud, Vitam pro laude pacifici, sibi quisq; hilari- ter concinentes. Rectè igitur, vulgò illud est creditū: graui, bonoq; viro nullius rei tam esse posse vulnus acerbum, quam erepti ho- noris recordationem: & illati dedecoris atq;

ignominie notum inuoluit: nihil contra eum
doleat atque faveat; quam gloria & honore affi-
ei. Quod exemplis quam verbis significan-
tius declarabitur. Achilles Græcorum fortis-
simi animi mortuus Ajax honoris ergo dari sibi
arma volebat; pariterque sibi hæc petebat Ve-
lyses. Suggestum concidunt ambo merita
sua quæque dicturi. Vlysis facundia con-
cilio Græcorum victa; Achilles ei arma adiu-
dicauit. Hanc tantam ob ignominiam dolo-
ris impatientia Ajax in se inuoluit, furore sub-
bito correptus pro dominis pecoribus stratis
super se ipsum ipse gladium miserabiliter ad
extremum incubuit. Tantum igitur apud vi-
rum fortem valuit ignominia, ut erepto no-
luerit honori esse superstes. At, quibus glo-
ria inuoluitur, quam illi leuiter dolores perse-
runt; placidèq; moriuntur! Cedit aduersus
Lacedæmonios dimicans strenuus Epami-
nondas, quo vitam deserens animo: tum de
mum spiculum (quo erat traiectus) euellit
corpore iubens, ubi & Clypeum esse saluum
& penes Thebanos victoriam comperit ex-
tisse. Quo illa nuncio gaudens impense:
sic è vestigio suos alloquitur. Non finis com-
militonè vitæ meæ, sed melius & altius in-
itium aduenit. Nunc enim vestes Epaminon-
das nascitur, quia sic moritur. Declarauit pro-
fecto animi vir maximi, satis eum vixisse diu
qui per summam gloriam vitæ decedens, in-
uictus in ore retur. Vt enim præclare docet
Cicero, mors terribilis est ijs quorum cum
vita omnia extinguuntur: nihil ijs, quorum
laus emori non potest. Quod & Laconis
cuiusdam vox nobilis declarauit, qui iam
morsibus idus exclamauit: non iam sibi mole-
stum esse quod in ipso iuuentutis flore disce-
dere è vitâ cogeret, quam quod ab ignauo
& muliercule viro per similes, infecto è muro
eminus lapide vitâ priuaretur, nullo adhuc
à se egregio facinore edito.

Ex quo illud efficitur, ut cum ad honorem
ac laudem natura quisque nitatur: aspernetur
q; contraria non minus interdum ad virtutem
hominem ignominie metu excitentur: quam
honoris ipsius premijs allucinantur. Etenim,
vt Pomponius singulari enchiridij libro me-
moriam prodidit, Seruius ille Sulpitius cum
in causis orandis primum locum, aut certe
post M. Fulvium obtineret: traditur ad con-
sulendum. Q. Mutium de re amici sui perue-
nisse. Cumque eum de iure respondentem pa-
rum intellexisset: & iterum. Q. Mutium in-
terrogasset, & à. Q. Mutio responsum esset,
nec tamen perceperisset, ita obiurgatum à. Q.
Mutio, namque eum dixisset: Turpe esse patri-

tio & nobiliviro causam exoranti, ius, in quo
versaretur ignorare. Quæ velut contumelia
Sulpitius ipse traductus, tam sedulo iuri ci-
uili addiscendo operam nauauit, ut omnes
penè sui id temporis iure consultos longo post
se interuallo reliquerit; ad centum & octo-
ginta ea in scientia voluminibus editis: ac li-
bro etiam de notis in. Q. Scæuolam à quo an-
tea fuerat reprehensus. Qui in tantam ad ex-
tremum sui peruenit nominis celebritatem:
vt ob eximiam eius artis peritiam: quum in
legatione mortem obiisset; pro rostris sibi
statua erecta sit. Iam verò quid de Polemo-
ne dicam; licentia morum atque animi luxu-
ria improba, adolescente corruptissimo? Qui
Bacchi furore percitus, Xenocratis scholam
aliquando ingressus, è tempore nata philosophi
tantum de modestia ac imperantia, virtu-
tumque omni genere præclare differentia cõ-
spicatus: mutatus subito, è iuvene omnium
teterrimo ac deprauatissimo, factus est phi-
losophus præstantissimus: & nobilissimi ho-
minis in schola nõ indignus successor? Quod
si ex his omnibus (ab ijs que existimationi &
honori contraria sunt) ignominie atque infamie
metu coerceri homines perspicuum non
est, & ad meliora animari, Milesium accedat
exemplum: quod sententiam nostram (luce
clarius) veram esse probabit. Quum enim
huius civitatis virgines mirabilis quondam
morbus inuaderet, ac fanaticus quidam error,
ad suspendium eas adigens: eoque infortunij
genere plerique iam perissent: neque aut ami-
corum monitis, aut pijs patentum lacrymis
ab incepto retrahi possent, maiusque esse ma-
lum videretur, quam vt ope vlla corrigi pos-
set, aut arte sanari: ni desuper esset auxilium;
ac fauor presens omnipotentis Olympi: ex-
cogitatum remedium est ab spectate sapien-
tiæ viro: qui ad populum tulit, oportere edi-
cto cæueri: vt illarum corpora, que suspèdij
furore interissent, per medium forum coram
omnibus nuda efferrentur. Quæ res in medi-
cabile malum extinxit: furoremque deleuit.
Magnum profecto (vt Plutarchus ait) virtu-
tis atque ingenuitatis argumentum: tantum
apud illarum animos ignominia metum val-
uisse, vt quas illa, quæ grauissima humanor-
um malorum existimantur, mors & dolor
ab instituto non auerterant: oblata turpitu-
dinis species ita commouerit, vt ignominiam
perpeti nullo modo possent: saltem quæ post
mortem etiam se subituras esse videbant. Vt
igitur sola ignominie atque infamie formido,
nobiles puellas pestilentissimo exemit mor-
bo: sic perditam Themistoclis adolescen-
tiam,

siam, refuta à Miltiade præclarissime gestarum
magnitudo, gloriæ atque honoris amore, fa-
meque dulcedine (quibus illius erat id tempo-
ris ore omnium nomen decantatissimum)
ita ab omni scelere incitavit ad virtutem, vt
nihil Themistocle clarius Græcia ipsa vn-
quam sit habitura. Etenim cum adolescen-
tior quondam in computationibus infami-
bus, atque amoribus plurimum versaretur:
propter quod exheredatus à patre: tantum
in castitia, veri que doloris clarissime foemine
matri incussit, vt vitæ in filio turpitudine
perpensa, ac morum tanta dissolutione, in
desperationem conuersa laqueo vitam fini-
merit. Vbi tamen apud Marathonem Melcia-
des deuicit barbaros: non erat qui indecore
quidpiam agentem Themistoclem inueni-
re posset. Tantam ergo, tamque subitam vitæ
in homine mutationem, cunctis demiranti-
bus, respondisse Themistoclem ferunt. Milti-
adis trophæum non patitur me dormire:
nec turpiter (vt ante) aliquid meditari. Appa-
ret igitur quanta sit honestatis vis: cum obla-
ta turpitudine affectionem sit improbam de-
molita: ac quantum honoris ac laudis à natu-
ra cuique sit insitus amor summè perspicitur:
cum aliene famæ celebritas, oscitantie ac de-
sidiæ somnos turpes ademerit, inertem que
ad virtutem ac laudem spe honoris potiùdi
repente exciuerit.

SAPIUNT ergo, qui teneros adhuc puero-
rum animos vituperatione & obiurgatione
deterent à turpibus: ac laudibus rursus ac
premijs ad virtutis atque honestatis amorem
placide exhortantur: sensimque ita condocese-
ciunt, vt non illis minus pudorem poeniten-
tiamque ad turpia inurât: quam his, ad ea que
optima sunt, generosam audaciã conciliant.
Quod optimè, vt cætera, eo in libro qui de
puerorum educatione inscribitur, Plutarchus
expressit. Sic igitur, inquit, habendum est
ad honestas exercitationes; non plagis aut
verberibus, sed rationibus ac monitis addu-
cendos esse pueros: omitto enim ea magis
seruos decere, quam liberos: qui durati ri-
gescunt: & ad labores sustinendos, hunc obi-
plagarum dolores: tunc ob cõtumelias hor-
rent. Ingenuis autem puëris maiorem lau-
des ac vituperationes commoditatem affer-
rent: illæ enim ad honestatem inuitant: hæ
à turpitudine auocant. Vnde Spartanum cuius-
dam Pædagogum iure laudatur vox, qui tradito
sibi puero, quid esset facturus, interrogatus,
efficiturum se esse respondit: vt honestis gau-
deret puer, ac turpibus angeretur. Compen-
dio docens veræ institutionis formulam,

Cuius & ipsius haud ignarus Flaccus, inter
alias parentis sui laudes, hanc illi præcipuam
ascribit: dum ab eo sibi exemplis propositis,
quid honestum, quid turpe, quid vile, quid
non; testatur dixisse. Ait namque.

*Insuevit pater optimus hoc me
Vt fugerem, exemplis vitiorum queq; notando
Cum me hortaretur parce, frugaliter, atq;
Viuere vi contentus eo, quod sibi ipse parasset:
Non ne vides Albi ut male viuat filius: utq;
Barus inops? magnum documentum, ne patriam rem
Perdere quis velit. A turpi meretricis amore
Cum deterreret, Sestani dissimilis sis.
Ne sequerer mechæ: concessa cum Venere uti
Possem. Depressi non bella est fama Treboni
Alebat.*

Ac post paulo ita subiungit.

*Sic me
Formabat puerum dictis: et siue iubebat,
Vt facerem quid habes authorem quo facias hoc,
Vnum ex iudicibus selectis obiicitbat.
Sic utebat: An hoc inhonestum, et inutile factum
Nec ne sit, addubites? flagret rurore malo cum
Hic atq; ille? Auidos vicinum funis ut egros
Exanimat, mortisque metu sibi parere cogit:
Sic teneros animos aliena opprobria sæpe
Absterrent vitijs.*

Præclara profecto præceptio hæc est, quæ
honesti ac contra, ob oculos proposita spe-
cie: quid omnino faciendum sit; prescribit
homini, à rerumque turpium cupiditate quæ
longissime illum abducit, repetitisque exem-
plis, ex aliorum factis atque euentis: quid sibi fa-
cto opus sit, vtiliter admonet: ac verè viam virtu-
tis ostendit, dum ex turpioris, honestioris ve fa-
cti laude vel infamia: rerum inter se maxime
contrariarum momenta meritaque examinat.
Illac haud dubiè iter arrepturus, qua ho-
nor maior eniter maiorque honestas splendet.
Næ & cognita turpitudine infamie metu coer-
cet à vitijs: virtutisque motus splendens ad ho-
nestatem allecat. Itaque, vt indignum facin-
designaturus, perspecta aliorum sæpe fran-
gat ignominia: Præclaramque rem aggressu
no, eorum recordatio (qui ob honestatis lau-
dem simili in discrimine aliquando versati
sunt) ad peragendum id quod generosè me-
te conceperat, incitamento sit acri. Hoc ni-
mirum est; quod sæpe audiuisse se Crispus
scribit Salustius. Q. Maximus, Publium
Scipionem, ac ciuitatis præterea Romanæ præ-
claros viros solitos vitæ dicere: Cum maiorum
imagines intuerentur, vehementissimè ani-
mum sibi ad virtutem accendi: scilicet non
ceram illam, neque figuram tantam vim in
se habere: sed memoria rerum gestarum,

eam flāmam egregijs viris in pectore cresce-
re. Neque prius sedari, quam virtus eorum
famam atque gloriam adæquauerit.

NICETES.

QVAM vellem, ut hæc affectio nostri tem-
poris homines ad verum decus laudemque
alliceret: fieret enim ut futiles quasdam vani
honoris umbras longè ipsi post terga relin-
querent: aut languidius certè, segniùsque ali-
quanto consecrarentur! Sed nescio quo pa-
cto passis velis illiberalis cuiusdam honoris
ambitioneque arrogantiae simulachra morta-
les fatigant: stimulisque sævis exercēt. Nam
paucos admodum reperias, qui aliorum re-
ctè factis inspectis: suppeditatas veluti sibi
ad honorem anfulas subditasque faces cape-
fant alacres: seque ad veram animi laudem ef-
fringant. Quod eò magis mirandum est, quia
nullis vnquam maior ambitio fuit: nulli ho-
noris cupiditas ardentior. Quotus enim quis-
que est (vel à gerulis bajulisque vilissimis li-
cebit incipias) qui non magni, atque adeo
plurimi honorem aestimet: seque eo existi-
met esse dignissimum? Vidi ego cum inter
ædificij præfectum, conductumque operam
orta contentio esset: ob leuia quædam verba
quæ rixæ fuerit caput, inflatis buccis ira con-
citum operarium architecto incanduisse:
non decuisse dictitantem, tam impudenter
bonis viris obiectam esse desidiam; & in con-
nectandis lapidibus tarditatem. Præcipienti
que magistro, ut ab ineptijs temperaret: di-
ctam sibi ab illo iniuriarum diem fuisse: qua
si hominis esset honori suggillatum. Quod
si libeat perpendere, quanta sit mortalium
mens & ignorantia & superbia obducta ca-
lignine, in promptu erit conijcere. Non enim
tam abiectares est honor, ut ignobili viliq;
operario facile possit contingere: nisi ei, cui-
us insigni aliqua virtute pectus vallatū est.
Sed tamen fatemur ingenue in quocunque
viro excellens aliqua virtutis indoles sit re-
perita: sibi hominis conditionem spectandam
non esse: ut ex ea ipsa dignus nec ne honore
quis sit, prauè admodum ponderemus. Ut
enim nobilem, sic & honoratū, non tam con-
ditio natalium: quam virtus animi solet effi-
cere.

N.
De honoribus, magistratibus, geribusque dicitur.

GAETERVM populari multi aura corrup-
ti, honoris causas sinistra venantur: reique
huius omnino allecti vanis insignibus: quo
iure quaque iniuria honores vbiq; sectan-
tur: haud expedites interim promeruisse
honorem, quam obtinuisse multo esse præ-
stantius. Itaque non tam sepe virtuti seruiūt,
quam populo: cuius publicè suffragijs nuac

dari, nunc adimi vident honores. Quæ vnā
ratio in primis mihi esse videtur absurda, &
ingenuo homine perindigna. Si quidem splē-
didius longè, multoque honorificentius est
honestatis amore vni seruire virtuti (premia
licet nulla industriæ proposita appareant,
quam de stultæ plebeculæ nutu pendere: so-
licitus tandiu, dum nancisci possis, quod am-
bis. Vera si quidem animi virtus gratuita esse
cupit: non mercenaria videri. Cum, ne am-
biendi quidem honores sint: sed ad inuitos
potius deferendi. Nec honorifica laudum fa-
ce honestandi sunt, qui rectè amant videri
fecisse: illis interim despectis, qui rectè facto-
rum conscientia contenti: non tam appetūt
gloriam: quam sua ipsi virtute gaudēt: nihil
de premio solliciti. Sed in his & candidato-
rum miseram vitæ sortem, & vilissimi obse-
quij (emerendi causa suffragij) operam plus-
quam seruilem: quodque deterius est, perfidiam
animi interdum: & populi morem cre-
do nouisti. Cuius applausus inconstans, &
leuis, honor anceps ac lubricus: temerarium
tandem cæcumque iudicium meritò à do-
ctissimo quoque culpatur: dū illorum nul-
lam rationem ducit, qui bene meriti sunt:
indignosque contrà attollit. Quapropter, sci-
re velim quid ipse de populo sentias: & vn-
de fiat, ut parare quisque honorem queat:
quando non iniuria tantam cuique nostrū
rei huius cupiditatem insitam esse natura
censes? PHIL. Quasi verò tibi sint ignota,
quæ rogas. NIC. Non hercle minus quam
vulgi aura fallax, infida & incerta est: tam
mihi populi ac vulgi omnia & sunt, & vidē-
tur obscura. PHIL. Sunt illa quidem tene-
bricosa & obscura valde: atqui perspicua ti-
bi vsu, ætate, doctrina, & ipsa rerum experie-
tia. NIC. Cum requiras reuera cætera: ætate
tamen non vereor, ne desideres: ac vna supe-
ro, vincor cæteris. Quæ longa nobis afferre
potuit dies industria, labore & doctrina Iu-
uenilis tibi ætas peperit. Mihi penè decursa
virilitas ad senectutē vergit imbellem. Qua
in ipsa temporis tractu ne mentiar, aliquid
mihi videor collegisse. Quod ceu ex Cad-
mea aliqua victoria partum, experientia ip-
sarerum, quam dicis suppeditauit tibi: flo-
rentes anni impensa que ab infantia opti-
mis vita studijs, sapientiam compararunt.
Cuius ipse adminiculis fultus, obire omnia
rectè possis: & rerum probè intueri discrimi-
na: & tam infirmando, iniqua deprimere:
quæ digna rursus laudando, extollere. Quare
nihil est, cur quæ rogamus, ipse detrectes.

PHILEMON.

QVAM

A.
L. si quædam
quam. Codi.
de Episcop.
& cleri. & in
c. qui episco
patu. 8. q. 7.

QVANTI TVA apud me semper auctori-
tas sit, facile vel ex eo intelliges mi Nicete:
quod tibi nihil audeo negare petenti, tuo
igitur rogatu aggrediar necesse est, quæ cu-
pis omnia, tametsi nescius non sim, quan-
to hæc tu & sentias melius: & affluentius
atque copiosius prestare possis. Quod autem
ad populi morem attinet, si minus sentire, sal-
tem suspicari quid possim vel debeam, tua
iam oratione est effectum: dum à doctissimis o-
quoque illius temeritatem reprehensum iri
significas.

4.
2.
3.
4.

Sed licet in sanum vulgus: temerarius po-
pulus: plebsque sit plerumque turbulenta &
incerta, ad deferendos tamen honores: qua-
tuor ex his, vnā aliquam vbiq; studiose
perspicit causam. Nam vel hominis diuitias
implexa: vel secuta genus: vel mirata doctri-
nam: vel virtutem reuerita, dignum censet
honore: harumque rerum presidio destitu-
tos inter inglorios & ignobiles locat. Ex
quo fit, ut honoratorum albo ascribi cupien-
ti, his in rebus necessario sit elaborandum.

SED cum varij inter se disparesque omnino
sint, ipsi honorum fontes: illorum dispar-
ratio variaque in primis natura est. Duo si qui-
dem illa priora, ex Fortunæ profecta mune-
re, illius imperio nutuque reguntur, ac teme-
ritate quadam casus incerti, subito hinc in-
de turbini instar iactantur. Extrema quæ
restant, ex vera orta virtute, nullo infestan-
tur turbine: nulla exagitantur tempestatis
procella: nullo acerbi casus fulmine labefa-
ctata, corrumpunt, vel improviso mutantur: sed
eadem semper, & immutabilia permanent,
animi imitata virtutem: qui vnquam nescit
emori. Quibus in ipsis summa ope animi
nitendum est, verò si cupis honore potiri,
optatisque dulcibus perfrui. Quamuis enim
cum locupletibus generosi, honoris sibi nõ
leuem partem vendicent, illique ob diuitias
non minus quam hi ob parentem virtutum
popularem cultum suo quodam iure postu-
lent: accisis tamen rebus, amissisque opibus
fastidiuntur (Scis namque aliam summorum
virorum) aliam populi de diuitijs esse senten-
tiam. Ita quem assiduam & copiosum paulo
ante suspiciebant, contemnunt pauperem,
ac vilem quasi despiciunt. Cui ob generis
celebritatem (diuitiæ enim ac genus morta-
lium possessiones sunt fragiles) tribuebant
modo multa: acerbi sunt, infesti ac fastidiosi
claris vbi viris orbata familia est: ipsique cum
attenuato & afflictio genere honores facile
corrumpunt. At virtuti ac scientiæ incolumis
vbiq; est dignitas. Quibus & ipsis si malo-

rum hominum inuidia ad tempus non est
honor debitus persolutus: dubijs tamè reb;
difficillimisque temporibus ceu ad sacrā an-
choram ad illorum opem fidemque accu-
ritur vulgo. Ac quanta illorum dignitas esse
debeat, Fortunæ declarat iniquitas. Castra-
metatibus siquidem ob Capitolium Gallis,
Arcemque obsidentibus (ut de Fortuna Roma-
norum differens memoriæ prodidit Charo-
neus Plutarchus) Furium Camillum: quem
prosperis olim rebus elatus, peculatus dam-
natum turpiter vrbe eiecerat: aduersus percul-
sus, afflictusque casibus, suppliciter ab exilio
pupulus reuocabat, vltro imperiū deferens,
iudicio non obnoxium. Cuius illè, ne trepi-
datione rerum summa, ciuibus patrique suæ
desuisse videretur, pristina parua memor
iniuriæ, delationem est amplexus: imperij
modò obsessi Senatus auctoritate delata si-
bi dignitas firmaretur: ne tanquam planè ex-
plorata reipublica, palantis conuenegque exer-
citus armis ad imperium raptus videretur: il-
lorum interim honori dignitatiq; parcēs,
qui propriæ ipsius salutis atque famæ curam
omnem turpiter abiicissent. Magnificus ni-
mirum hic Camilli Veientanus triumphus
fuit, & immortalis laude romanis celebrad;
quibus ab Ardeatino exilio periclitantis Ro-
mæ vindice reuocato Camillo, victos in
Capitolio Gallos videre cōtigat, quos paulo
ante ad Capitolini saxi radices victrici dexte-
ra elatos, obsessis conspexerat insultantes.
Rectè itaque Themistocles Atheniensibus
ipsum quadoque vituperantibus, Quid, in-
quit, aduersus eum tumultuamini: cuius be-
neficio toties estis affecti? Ac se quidem pla-
tanis similem esse dicebat, ad quas tempesta-
te deprehensi confugiunt: sed adueniente se-
renitate illas pretereuntes vellitant atque
discerpunt, maledictisque proscindunt. NIC. est
prorsus ut dicis: idque & ab alijs accipi, & sepe
expertus sum ipse. Quapropter que via como-
dior, que ad honores ianua sit certior: dubita-
ri nõ potest. Sed video quosdam, qui sese teme-
re populo insinuant, honoris insignibus ni-
tuntur inclarescere: atque vel magistratus am-
biunt, vel præfecturas petunt: publicisque fun-
ctionibus obeundis, claros se & illustres esse
ctum iri, opinantur. Quæ cupiditate ducti
non tam sibi interdum honorem comparat,
quam ignominiam atque infamiam irrogat:
pessimè gerentes, quæ turpiter ambierunt,
de quibus quid sentias, erit mihi summè gra-
tum cognoscere.

PHILEMON.

Quid ego sentiam aliud, quam dignam

eos mercedem ferre: qui pro expetito honore probum atque infamiam reportent; & bonorum odium: quibus ambitiosa temeritas semper est iniusta maximè. Nam si rectè à sapientibus dictum est, tunc demum verisimè iudicari, meruerit quis honorem nec necum adeptus est: tunc est præcipue animo vigilandum; cum publicum agas præfectum: reipublicæque solus personam ipse sustineas. Quid enim tam est turpe, quam populi pastorem stertere? virumque eum somno profundo immersum, multorum cum malocioso dormire: cui negotia publica, ciuium salus, concordia & pax publicè credita sunt: fidei tradita atque commissa? Cum præsertim latè omnia oporteat circumspicere: & ad plebis commoda excubare solertem. Magni siquidem animi opus est, in primisq; difficile: omnium commodis prospicere: ac, necui, iniuriæ quid fiat: cauere in tempore: consilio iuare cunctos: ciuium lites tempestiue cõponere: partium eliminare factiones: à tacitis odijs ad amorem beneuolentiæque allicere. Malis purgare hominibus prouinciam: punire fontes: infantes protegere: proictos subleuare: laudare bonitatem: ac tandem premijs supplicijque propositis bonorum atque malorum constitutum publicè aliquod habere discrimen. Quando his duobus reipublicæ salus maximè continetur: Id quod Sapientissimo viro Soloni placuisse video, scelicem populi statum premio & pœna fancienti.

CVRABIT IGITUR, suam cuiusq; sedulitatem atque industriam promeritis repêdere: neglectum nihil finire, quod ad publicam faciat vtilitatem: & ad usum atque honestatem vrbs conferat. Ciuitatem itaque illustrare sæpe conueniet: muros mœniaque reficere: priuatarum æditum ventrosos parietes, ac ipsa modo quodam vetustate labantes, anteaquam damni quid inferat, ipsorum domino recusante reparationem, demoliri iubere. Fõtium, aquarumque ductu oioso perstillantes Euripos intrita vel bitumine oblitos resarcire: vitiatorum tempore vbiq; curam agere, prouidere insuper, vt rerum sit necessariarum inuectio: non necessariarum ac superuacanearum asportatio. Ac tandem ijs in rebus; quæ legis pœna aliqua minime prohibentur, iura omnia libera volenti. Vt honesti necessarijque commercij negociatione mutua singulorum commodis, & ciuium facultatibus auctis, quod fisci, ararijque regij protinus cedit vñibus, publicum crescat vectigal. Vniq; præ cæteris puerorum adu-

cationi, disciplinæque incumbet: ne patriæ suæ (cui esse vsui debent) perniciosi ciues alantur. Quippe nulla peius de re salus & cõseruatio reipublicæ nititur, atque recta institutione puerorum. Vnde diuinitus Plato, vij. de legibus libro, rudimenta ipsa: quibus educandi sunt pueri, reipublicæ vincula appellat: quibus fore (ait) vt columellis tanquam subtractis: reipublicæ sit omnis contigatio collapsura. Quod cū intelligeret Atheniensis Draco, qui ante mitiora Solonis placita seueris legum vinculis perniciosè fluentes, patriæ mores obstrinxerat, negligentium dissolutorumque hominum odio, quos de filiorum educatione recta, parum animo videbat esse sollicitos: eiuscemodi à liberis parentes, ali vetuit. ratus non de sobole tantum, sed de patria etiam illos pessimè mereri: quibus bonarum artium cognitione nulla, vnde ad disciplinam morum puerorum ætas tenera piè ac sanctè solet institui, filios suos curasset imbuendos. Quo nomine Spartiæ iure laudantur. Etenim post regem illorum Agim bello deuictum: cum Antipater pro obuidibus pueros quinquaginta postularèt: Ethocles Ephorus, pueros se daturum esse negauit: ne si licenter vixissent, disciplinæ fierent patriæ indociles: verum mulieres aut senes bis illi centum placidè traditurum. Ad quæ dicta cum seque ferociens Antipater, dira cuncta atque horrida minaretur, ni imperatis incunctanter paruissent: vniuersus populus concordia voce respondit: Si pergis grauiora morte imperare: multo libentius moriemur, quam vt turpi vlli conditioni, Spartani vnquam videamur assensu. A deo, prudentissimæ genti visum est: fatiis esse crudeliter ab hoste mactari: quam laudabiliter à maiorebus acceptæ disciplinæ incidi neruos, vel hebetari: aut in ætatem teneram, exitiosam morum cladem inuehi: fierique publicæ iacturam honestatis. Næ illi, & rectè, præstat nanque orbari liberis, soboleque omni destitui: quam aut turpiter illa alere, aut moratam male relinquere. Quo in loco haud iniuria forsam laudari posset, inclytum illud Epaminundæ thebanorum ducis consiliium, & acutum ac sapiens responsum. Is enim cum ætatem Cœlebs agere decreuisset: ab amico suo & in præfectura bellica Collega Pelopida reprehensus dicitur, quod virtutis suæ seminarium filios nullos relinqueret: maleque proinde de patria mereretur: cui ab eiusmodi viris, semper deberet quam maximè esse consultum. Hic Epaminundas leniter arridens. Vide (inquit) ô Pelopida, ne tu peius patriæ consu-

N.
De puerorum
educatione.

consulas, qui filium talem relinuas: Cuius vtinam esset & fama melior & vita probatior. Quo dicto significauit vir cordatus, nihil magis patribus esse verendum: quam ne vitiosam progeniem, degeneremque relinquant. Neq; enim tam est honorificum vel splendidum ciuium numero patriam amplificasse: quam pudendum & graue inutilem illi; vel exitiosum fortè ciuem profeminasse. Id quod doctis carminibus significanter expressit poeta Iuuenalis, cum ait.
*Gratum est, quod patriæ ciuem populomq; dedisti:
Si facis, vt patriæ sit idoneus: vtilis agris:
Vtilis & bellorum, & rebus pacis agendis.*

Curare igitur prætor debet, vt qui liberorum gratia vxoriæ rei seruiunt: filiorum curam habeant: & ad virtutem erudiant. Ne, parentum, vt fit, molli indulgentia corrupti, deteriores fiant licentia. Aut si iam ab illis neglectui habiti sint: inemendabiles ad extremum existant. Quorum vtrum libet, & reipublicam pessundant: & publicum solet statum euertere: quæmadmodum monimentis veterum memoriæ proditum est: nosq; in vita non semel sumus experti. Summa itaq; opeatq; alacri studio reipublice personam sustinèti curandum est, vt eos qui sese connubio manciparunt, ad liberorum rectam educationem instimulet. Assiduè illos exhortans, vt Tobie sancti more, filios quisq; suos timere Deum doceat: & ab omni flagitio abstineret. Quorum in altero vis tanta est, vt extremi sit primum efficiens. Haud temere siquidem fieri solet, vt is Deum offendat, aut turpe aliquid induat animo, qui sanctum illius timorem reuerenter mente tota, atque pectore concepit. Ex quo illud efficitur, vt sub eiuscemodi tutela hominum, vrbs ipsa sit florida, reipublicaq; beata. Non enim ciuium numero vel operose constructorum magnificentia mœnium, aut multitudine turrium: sed incolentium virtute animi & innocentia vitæ publicarum rerum solet status conseruari: atque vrbes communiri. Huius itaq; rei magistratum ipsum, quem populi medicum rectè vocauit hypocrates, summa conuenit cura dstringi: existimantem, ciuitatem illam diutius saluam esse non posse: quæ pueritiæ disciplina neglecta, male moratos ciues habeat. In compositi nanq; dissolutique animi publicis rebus admoti, quam fera bestia irritata, moxque emissæ, truculentior impetus est: sequitiaeque immannior. Quo circa ne id aliquando possit accidere, teneris ab annis licentiæ freno iniecto: impudentiæ sunt perniciosæ sibrulæ refecâ-

dæ, & cupidinis praua elementa penitus eradenda. Hæc prætorum: hæc prouinciarum præsidum: hæc optimorum magistratum germana officia sunt: digna muneribus: veræq; partes. Hæc tot, tamq; magnifica munia vitæ negligenti, commissa quæ liber dignitas plus est dedecoris, quam honoris allatura. Nam dignitatibus ipsis vis ea certè non est, vt verè faciant honorabiles. Cum neq; vitia depellere: neq; vitentium mentibus virtutes queant inserere: sed gerentium tantum naturam illustrent: illorumq; mores cognoscibiliores efficiant. Etenim, vt ille ait.

*Omne animi vitium tanto conspectius in se
Crimen habet, quanto maior qui peccat habetur.*

Hinc eorum, qui reipublice gubernaculis admouentur, crimina etiam leuissima queq; pro magnis habentur. Sic temulentia Cimoni: Scipioni est obiecta somnolentiæ: & ob sumptuosas cœnas Lucullus quondam audiuit male. Nec desuere etiam, qui, quod vno digitulo caput scalperet, Magnum illud Pompeium reprehenderent: Neq; id fanè iniuria accidit. Vt enim indecentes nequos, deformes cicatrices, insignes notas, quæ in ore sunt ferimus egrius: quam quæ corpore ipso occultantur, vestiumq; amictu teguntur: ita procerum atq; magnatum: ad reipublicamque accedentium virorum errata, & cernuntur acutius: & apud singulorum animos inherent altius, durantq; diutius. Ac, sicubi deliquit princeps, etiam abiectissimus quisq; lynceis oculis perpendit in populo. Obuidibiles licet: velis obducas & obdas, odorabitur vulgus, inuestigabit, explorabit tandem: introspectiet omnia, atq; rimabitur. Vitam, mores, actiones, ipsaque consilia intuebitur. Quod versiculo illo insinuauit Iuuenalis, dum ait.

*O Coridon coridon! Secretum diuitis vllum
Esse putas?*

Negat poeta cordatus, nobilium facta latere posse diuites. Quod cum Iulio Druso Publicolæ viro clarissimo non esset incognitum: intelligeretq; in potestate aliqua constituti viri vel priuatam atque domesticam vitæ rationem, ad disciplinam morum valere in commune plurimum: domum, quam omni ex parte vicinis habebat conspicuam Fabro committere noluit; quin talenta obquinq; & demolituro, & commodius edificaturo pollicenti, decem est pollicitus si non viciniam tantum sed vniuersam etiam reipublice ita exponeret: vt quotquot essent in populo ciues addiscere possent, qua domus ratione viueretur. Atqui, hunc certam

vir-

virtutis fiducia: morumque integritas in tantam induxit animi constantiam: ut egregie oculatam ad aliena populum, ut teque spectatorem, iudicemque dari non vereretur. Dabat enim quotidie foris ut Plutarchus ait, egregie virtutis specimen: documentaque lectissima.

H A E C I G I T V R esse debet cura rempublicam capessentibus viris: ut morum cultura, honestati que vacent: & virtuti per omnia seruiant. Neque committant unquam, ut qui sui quemque officij admonere debeant: ipsi sui muneris, cui vigilanter & sancte ubique seruire debent, ab alijs sint admonendi. Ac, quando eorum praesertim qui publica gubernacula tractant: non verba solum, resque publicis gestis notantur, virtus ve perspicitur: sed & ioci simul ac seria quaeque animadvertuntur: domus, familia, vxor, ipsumque (ut Plutarchus ait) cubile curiosius inuestigantur. Danda in primis opera est, ne quid tibi sit in vita tenebricosum. Fugienda etiam vituperationis nota leuissima. Te ipsum ita excolere, ita mores exornare tuos: sic vitam tuam omnem intueri oportet ut qui in aperto, medioque spectaculo ante omnium oculos vitam acturus sis: neminem celaturus. Et quoniam Sapientum illud vetus elogium ubique gentium verissimum existimari solet, *Magistratus virum arguit.*

Incorrupte ac sancte munera publica obeunda sunt: ac labis fugienda contagio. Quae profecto cum in privato quocunque, tum in publico praefecto ignominiosa est, & reipublicae ipsi a modum exitiosa. Quae eorum mores, quibus ipsius est clauus traditus, non fecus atque exemplar aliquod intuetur: vestigia usque consecrans. Qui si vitiosi ipsi sunt, flagitijque infames: quanta sit sceleribus patefacta fenestra: cognoscere peruium est. Cum non tam humanas actiones emulentur simiae, quam principum facta populis: & illorum exempla, quibus regendus est traditus. Id quod doctis carminibus poeta Claudianus verissimum esse testatur sic enim ait,

Mabile mutatur semper cum principe vulgus.

Et alibi

Scilicet in vulgus manant exempla regentum:

Vtque ducum Lituos, sic mores castra sequuntur.

Quae propter Socraticum illud, quo sequemur quae iubemur cognoscere: ob oculos semper habendum est. Ac quanto delatis honoribus sibi quisque videtur illustrior: tanto se ipsum magis oportet inspicere: exacteque perpendere, si ne reipublicae habentis tractandis

idoneus: commissoque oneri par. Nec se ante vir prudens Magistratum admiscere: vel populo debet addicere, quam studia ac mores populi percullerit: ac suas sit ipse probe vires expertus, vitamque intuitus. Difficiliter enim reguntur incognita: susceptumque temere munus, quasi dispar humeris onus cum impositum est, sua opprimit mole ipsum suscipientem: ac ruina prosterat infami. At vero recte ut Martialis ait,

Qui sua metitur pondera: ferre potest.

Qua in re Socrates ille, quem tanquam diuinum aliquod in terras delapsum numen gentilitas est quondam mirata, consiliarius est adhibendus: qui vehementer absurdum esse dicebat: cum sedentarias artes nemo profiteatur absque dedecore, qui non didicerit: neque ei quisquam scrinium locet faciendum, qui eius sit ignarus opificij: ad publicos magistratus admitti, qui nunquam dede runt operam disciplinis, citra quas administratio reipublicae, magistratusque nullus recte geri possit. Cumque nemo non execraturus sit eum, qui nauticae artis rudis clausideret: multo magis detestandos eos, qui politicae expertes philosophiae, reipublicae habentis capessent. Quorum hominum ambitionem & indiligentiam, & in creandis magistratibus negligentis amentiam populi notare volens Antisthenes, Athenienses aliquando admonuit, ut ad agrorum culturam, glebarumque resupinationes iuxta asinos atque equos deligerent: cumque illi simplicitatem dicti ridentes: animal hoc arationi aptum negarent, Quid refert (inquit) cum multi sint in vestra republica duces, qui administrandi rationem non norint: sed vel hoc videtur satis, quod a vobis creati, defecti que sunt. Insinuans obiter multo esse absurdus & periculosus ei commendare rempublicam, qui artem nescit regendi: quam si pro equo alinum aratro adhibeas.

A C C V R A T E igitur, sui quemque & ingenij & naturae ratione subducta, suarumque adeo virium examine recte perpenso, quae appositisima sunt, cōsecrari decet: minimeque quod praestare nequeat, ambire. Siquidem consultius multo, longeque praestantius est, ab alieno munere non aliter atque ex alieno fundo (vero adueniente domino) tempestiue opportuneque discedere: quam si contumax moras trahas, ignominiose depelli: populi que dispicere interest, ut in accipiendis rectoribus non tam sit, quam crebro factitat studio animi ac voluntate feruidus: quam consilio cautus, strenuusque iudicio. Neque enim

enim, in eiusmodi viris sumendis, tam erunt genus ac diuitiae spectandae: quam etas, scientia, & virtus attendenda: Videmus namque tumiditate ac saltu generosos ac diuites effluuii pariter comes, & aduentibus asperos. Quod reipublicae personam sustinenti viro, graue debet crimen videri. Non enim est magistrati affectanda leuiteritas, quae calamitosis sit terrori. Graue etenim ludibrium que fuerit: Afflictis rebus opem & praesidia querentem, animati vultu iudicis, quasi interdecto aliquo; De non assequenda iustitia, tribunalis aditu, atque iudicij ipso limine prohiberi: Iuuenilis aetatis incogitantia, precipitantia & temeritas communia sunt: senectutis contra, tempore sua maturitas: ac sana in primis consilij deliberatio est: rebusque publicis tractandis natura peridonea. Scientiae virtutis que animi ornamenta caetera, necessaria valde reipublicae vincula sunt. Quae & ipsa a senibus sunt quaerenda. Hi enim & iudicio praestare egregie norunt: & rerum pulchre momenta discernere. Quod mihi loco quodam, quae si pythagoreum aliquod Symbolum tractans, philosophorum princeps Plato significare latenter est visus. Ait enim, tunc demum mentis aciem quid in re quaerit: & veri & solidi sit, accuratius cernere, acutusque inspicere: cum corporeis in homine visus incipit hebescere. Inimicus obiter, peculiare propriumque senectutis munus: animi sapientiam esse. Vnde praclare Cicero, meos, inquit, & consilium in senibus est: qui si nulli essent: nullae omnino ciuitates fuissent. Quibus rebus nisi circumuallata egregie senectus esset, nunquam profecto veteres illi Romani, summum consilium Senatam appellassent: non Senatores ipsos patres vocauissent. Ac, ne Spartanorum quidem prouidentia summi magistratus dignitatem senectutis vocabulo condecorasset: apud quos qui amplissimum magistratum gerunt (ut scribit M. Tullius) ut sunt: sic etiam senes appellantur. Ita nimirum se res habet: gubernaculis rerum tractandis (ut Horatij verbis utar) non venientes sed recedentes annos studio se nobis semper esse querendos: consilijque publicis eos demum diligenter praeficiendos: quorum inclyti verendique oris magna ex parte cana sunt tempora. Sic hi, qui politicas scripserunt constitutiones: luuentutem delectantes: prouectam requirunt, in graue senectatem. Haec boni multum ciuitatibus attulit: illa celeberrimis populis magna saepe cladi, exitioque fuit. Hinc maximas quodam reipublicas a iuuenibus labefactatas: per se-

nes sustentatas restitutasque accepimus. Sic enim percontanti, ut est in Neuij poete ludo.

Cedo, qui vestram rempublicam tantam amisistis: tam cito?

Respondentur & alia, & haec in primis.

Proueniebant Oratores, noui, stulti adolescentuli.

Ex quibus palam sit, non sine graui periculo atque dispendio, adolescentibus rempublicam solere committi. Sed haec de etate hactenus.

I L L V D fortasse expendere necessarium est: ut praestantius nihil est, & ad honorem celebrius quam reipublicae praesesse: ita difficilius esse nihil, quam bene praesidere: ac ciuium commodis recte prospicere: populi que iura defendere. Vix enim tam incorruptum inuenias magistratum, qui publicis rebus posthabitis: utilitati privatae seruiat. Nam vel amicitiae paucorum indulgens, vel odio flagrans, quorundam iustitiae veros limites raro seruat illefos, a quibus profecto vitij cum privatae censuram: tum vero multo magis ob officij religionem: debitamque fidem, magistratus naturam esse oportet quam maxime disiunctam: syncerum omne rectumque iudicium. Quas, ob res neque arcae suae, aut proprijs utilitatibus incumbendum est: neque gerendae similitates sunt, aut comparanda amicitia: nisi illorum forsitan, qui in administranda republica adiumento esse, atque vsui possint, si in primis asciscendi, quae in virtute valeant, quae non magno opere nos ipsi praestamus. Ut illorum opera ubi, quasi quibusdam futuris innixi: traditae efficiamur prouinciae accommodatiores: muneri que suscepto utiliores: suppositis veluti gradibus ad ea ascendentes, quae maxime nobis optamus contingere. Quando non tam sua cuiusque circumspecti atque oculata natura est, ut vno quasi fasce complecti quisque possit omnia: & quae prospectu ac factu necessaria sunt, vniuersa tueri. Non enim solers cura diuim praestantissimarum rerum affluentia mortaliu genus omni ex parte condecorat. Namque alij Deus ut curae sint Martia facta, Ast alij dedit ut sapiat, sit prouidus atque. Cum sibi, tumque alijs: ac oppida seruet ab hoste.

Ut ait Homerus. Commodius igitur haud dubie cuncta gerantur, cum pluribus ceu manibus atque oculis praedito reipublicae principi, sapientium fideliumque amicorum iudicio consilioque suggeritur: quid illi sequi conueniat, quid contra oporteat fugere. Neque enim tam est pudendum nescire: quam turpe nolle sapere: admoneri ve scedum: ipsumque

tumque aded negligere, miserum atque iustum. Nam recte consulenti non parere, perniciosum id quidem est, extremaque morum nota dignissimum: maxime si in eo negligendo, reipublice (cui seruire plurimum debes) versari magnum periculum videas,

SED QUONIAM priuata arca non esse seruendum diximus: moderatorum, frugaliumque hominum exemplis, quanta sint commisi magistratus integritate gerendi, videndum est. Etenim, ut à Maximo Valerio proditum memoria est, literarumque monumentis traditum. Quintus Fabius Gurgis, Caius Numerius, Fabius Pictor cum Vgolino Quinto ad Ptolæmeum Regem Oratores missi: non ante ad Senatum, Conscriptosque Patres legationem retulerunt, quam quæ ab eorum munera & dona priuatim acceperant, in Atrium referrent: verba hæc dictitantes præclara. De publico ministerio, nihil cuiquam præter laudem bene administrati officij, accedere debere. Recte nimirum. Ut enim tutela, sic procuratio reipublice ad utilitatem eorum qui commisi sunt: non ad eorum quibus est commissa, gerenda est. Vituperandi igitur & amplius illi sunt qui magistratu adepti, seruiant quæstui: sedisque lucris auctoritatem contaminant: ac eorum (quæ semper debent sacrosancta videri) dignitatem flagitiosissime prostituunt. Quales Stratocle quædam atque Dromoclidem accepimus ad reipublice gubernacula perinde quasi ad lucella ac nundinas itantes. Quos Plutarchus scribit ad messem auream se se mutuo inuitare solitos. Vulgari ioco Curiam atque tribunal ita nuncupantes. Cumque (ut supra doctissimus) vel minima vitia gubernantibus reipublicam viris vehementer sint criminosa, ac maxime conspicua: fugienda est Oratoris Demadis improba vox: qui prandenti commo dum adstant Phocioni, parcam illius mensam, frugalēque victum intuitus: demiror, inquit, te o Phocion, qui reipublicam capessas: cum ad istum possis prandere modo dum! Improba verò vox, atque illo plane digna qui suo seruicium abdomini: honestatis, religionisque omnis prorsus immemor: magistratus omnes ventri ipse gerebat: esca illectus non gloria: Quæ vera esse debet administrationis se opus: honestorumque laborum iucundus, gratus, amœnus, suavis, dulcisque fructus. Ea enim certissima est virtus merces: & bonis non indigna viris. Sed homo auarus dicta hæc præclara susque deque habebat, magistratum in ipso, turpi, dum lu cro inhiat. Non igitur iniuria Antigonus

rex queri solebat, duos se habere amicos De madem atque Phocionem, quorum alterum nunquam se dando satiare: alteri ut aliquid acciperet, persuadere non potuisse. Exitiosa nimirum res est gubernationem suscipienti, omnis lucris cupiditas. Quid enim non sperabit sibi licere opulentus reus: auarum apud iudicem? Quæ de re aureus ille Canon extat. Pauper dum non habet quid offerat in iudicio, non solum audiri contemnitur, sed etiam contra veritatem opprimitur. Cito violatur auro Iustitia: nullamque reus pertimescit culpam: quam redimere numis cogitat. Sed de his hæcenus.

SIMVL TATVM præterea esse oportet non amantem, sed fugientem protinus: ac si quas ipse antea gesserit: condonabit reipublice. Ne, cuius tranquillitati & otio seruire ac consulere debet: turbulentum aliquid sua culpa excitasse videatur. Quo in ipso, iure profecto Aristides Themistoclesque laudantur: qui, siue legati siue imperatores publice mitterentur: priuatas inimicitias ac similitatem sub ipsas Atheniensis agrifines placide ponebant: publico ministerio finito, si placeret, resumpturi. Nefas interim arbitantes mutuis teneri odijs dum patrijs visibus præfecti forent. Sic & illustri laudum præconio in ore omnium Magnesium est Cretinas, qui cum ab Hermia honorum ac gloriæ cupido viro, promptique animi, sed exiguis viribus præditò disideret: eamque ob causam in reipublica & contentiones crebrae, & inimicitiae exardescerent: exorto Mithridatico bello, ex periculosa Martis sequentis alea imminetent reipublice calamitatem, ruinamque prospectans: ne ciuium salus summum in discrimen adduceretur, præcepit Hermiae uti gubernandam ipse ciuitatem susciperet: ac quæ illius saluti v sui forent, curaret se dulo: se illi nihil obstiturum: constituisse nanque alio inde discedere. Quod si oblata ei conditio, patriæ opem ferendi periclitanti, dura videretur ac grauis: gubernacula sibi reipublice, imperiumque relinqueret: & quas mallet ipse partes amplexaretur. Quæ ubi sensit Hermias propositæ optionis conditione accepta ingenue professus est, bellicis rebus gerendis aptum magis esse Cretinam: ac digniorem multo, cui tanto in periculo ciuium salus committeretur. Liberisque cum vxore sumptis protinus vrbe cessit. Quem discedentē Cretinas, diuitijs multis, honorificentissimo que est viatico profecutus. Ita vrbi ipsi extrema omnia grauaque timenti, præter omnium spem salutis & gaudio repente fuit. Ex quibus

N.
C. pauperum
9.4.

quibus perspicuum est, à similitate cupiditate alienum esse oportere magistratum: cuiusque rei non seminaria tantum sed leues etiam fibras ac veluti ansas adimere ac rescindere penitus, vsque debere. Atque ea omnia labefactare ac exolefacere: vnde dissentio aut factio suboriri possit. Qui locus me est admonere modo visus, ut quæ de Atheniensium lege quadam Plutarchus scribit: in presentia referrem. Ait enim apud Athenienses ex veteri decreto Solonis iure infamem habitum, qui scissa in partes per seditionem ciuitate, neutri se parti addiderit.

Quo in loco legis latoris, sapientissimi viri pace, maxime requiro prudentiam: qui id homini vitio verterit, quod summæ gloriosum est & in ciue præcipue laudandum. Ac utius, prudensiusque multo, & vitæ hominum utilius sensisse arbitror Teognidem Megarensē: cuius in causa tali ad huc modum scripta diuinitus, carmina celebrantur.

*Argento fuerit fuluo equiparandus & auro
Fidus in insana seditione manens.*

Non igitur iniuria, ingenij & doctrinæ princeps Plato, primo de legibus dialogo, versuculis, quos modo retuli, laudatis impense: Solonis legem iniquitatis arguit. Hunc itaque (ait) in grauissimo bello, tanto illo esse meliorem dicimus: quanto sola fortitudine melior est Iustitia, Temperantia, Sapientia, fortitudine coniuncta. Nemo enim integer & fidelis sine omnium virtutum numero in seditionibus reperiri poterit. Quod cum ita se habeat, miror quid in mentem venerit Aulo Gellio, viro alioqui doctissimo, qui Articularum noctium commentario secundo (quos ille libros, authorum veterum sagacissime monumentis indagatis ingenij, exquisita & varia doctrina referit) Solonis, quam Plato damnat, legem explicare conatus: laudis genere quodam parum probabili doctis, quasi à calumnia immeritam, defendere ausus est. Sed priusquam cur mihi Gellij sententia displiceat, aggredior: qualis Soloniæ legis norma formaque extiterit, ipsius faciem referente Aristotele, paucis docendum est. Si ob discordiam dissensionemque seditio atque discelsio populi in duas partes fieret, & ob eam causam iratis animis utrinque arma caperentur, pugnareturque: tum qui in eo tempore, in eoque casu ciuili discordia; non alterutra parte sese adiunxerit, sed solitarius separatusque à communi malo ciuitatis secesserit: Is domo, patria, fortunisque omnibus caret: exul, ex-

torrisque esto. Habes legis characterem, ex Aristoteli: (nisi fallor) Græco sensu non officanter latine depictum. Restat, ut accusationi Platonice aduersantia Gellij verba subtexam. Nam si boni homines, qui in principio coercendæ seditionis impares fuerint, atque populumque percitum & amentem non deterruerint, ad alterutram partem diuisi sese adiunxerint: tum eueniet, ut cum Socij partis seorsum utriusque fuerint, eoque partes ab ijs, ut maioris auctoritatis viris, temperari ac regi cœperint, concordia per eos potissimum restitui conciliarique possit: dum & suos apud quos sunt, regunt atque mitificat: & aduersarios seruatos magis capiunt quam perditos.

Quæ si verò, qui iræ estu conciti, & factioso pectora exagitante tumultu, furibunda mente grassantur, quali quisque sit dignitate animi, auctoritateque dignus, obseruent anxie? vel regi se facile patiantur ab ijs, qui meliora suadent: & præstantiori animi consilio esse videntur affecti? Cum præsertim mali huius cæci ac rabidi tam sit effectus atque insanus effectus: ut dignum ab indigno, exitiosum ab utili & salutari nequeat inter noscerè. Non igitur in iudicando, quasi iam ab omnibus sit concessum, pro rato & firmo assumi debet: quod reuera dubium ancepsque existit, explicatusque habet difficiles, & ad deliberandum periculosos. Quis? quod parum cognitum perceptumque est, qualis futurus sit, qui suarum partium semel addictus arbitrio: iudicij mentisque suæ verè sit impositus effectus? Verum enim vero, ne præfractè nimis in alicuius videar verba iurasse: consilium Gellij, sententiamque probarem vbi primum mihi exploratum esse cœpisset, ingenij indolem minime eum esse mutaturum qui in alterius factionis arbitria discedens (quod in se est) factiosus iam turbulentusque effectus, quæ disidij causam præbuit, equitate causa perspecta, Iustitiæ esset lances plane seruatur? ille fas. Quod tenuitati iudicij mei laboriosum videtur esse, difficultatisque plenum maxime. Altius enim momenta causæ rimanti dubium non est, quin iudicium ipsum impeditura sit, susceptæ partis electio: si modo Flacci verum est illud.

Male verum examinât, omnis corruptus Iudex.

Quod non iniuria probari solet à doctis. Sine affectu autem in factionis parte altera non dico aliquem transiisse, sed omnino fuisse propensum: nemo, arbitror, ibi inficias. Quæ si vera sunt, quam sit Gellij opinio inanis ac flaccida: disputare qui cœuenit? Cui disceptationis

M tionis

tionis contentio nisq; tendiculas omnes, facile se ipsa tuens veritatis vis: & quæ acres animis infligit stimulos, rationis spernat oratio?

33 Iam verò, si fundamenta reipublicæ recte iacenti: ocium, pacem, tranquillitatemque civium salutari legum constitutione sancienti: salus populi, lex esse suprema debet, vt in 12. tabulis prudenter extat scriptum. Quis nam videat, huic tali ac tanto viro, cui salutis publicæ tutela commissa est, accuratè semper esse nitendum: vt rei malè intercessorem honoret: seditionis contrà, & turbulentia, ac nouarum rerum molitorem, quæ concordiam civium, disciplinam morum, & statum populi penitus labefactant: supplicio graui perinat atque pessundet? Cum presertim exploratum planumq; sit viro sapienti, eiuscemodi ciuem nõ minusquam seditiosum militem extremo capitis supplicio coerceri: & merita pœna mortis affici è vestigio debere. Idq; vel eò maximè, quod prudens sciensq; indiscrimina ruat: & in communi patriæ periclitantis malo (cui firmitate clara animi obistere potuit) vitiosa ad extremum affectione emolitus: à sanitate mentis, quam tutari strenuè ceperat: mutatus subito rebellet atque deficiat. Sed quis non iure miretur diuinam illam constantiam animi, quæ dubijs, difficilimiq; reipublice temporibus, & afflictis patriæ rebus laudari in ciue solet: non solum fructu verè laudis orbatam, sed infami etiam sequentis probro fuisse legis affectam? & quæ in calamitatis casu simili in se vno perfecta diuinitus honori ipsi summo data est, ac gloriosissime cessit: eam in aliquo elatione animi pari prebito culpandam esse decernere, & supplicij aliqua seueritate plectendam? Non enim ferendum est, vt quæ reipublicæ capessendæ, & summæ homini apud Athenienses fuit laudis auspiciam: ea è diuerso res, alijs causa sit fraudis. Quæ enim est inuidia possessionem laudis, idque exemplo tuo, pulcherrimi facti vestigia clara sectanti in medio positam, cedere velle nulli: latæq; pœnæ metu adeundi ius denegare auida illam manu iam penè prensanti: & generosi in causa nobili pectoris orsus, edicto infamiae truci compingere ac prohibere? vt nemo illuc aspirare iam possit, vnde tu es nobilis & clarus effectus? Preclare ergo in politia Plutarchus, veliementer se mirari scribit Solonis hanc de non factioso ciue constitutionem. Sic enim ait, Quo magis miror quid in mentem venerit Soloni, viro alioqui eximio qui inter alias à se scriptas leges illud sanxit, vt qui in duas partes per seditionem scissa ci

uitate, neutri sese parti applicuisset: inter ætios referretur. Cum presertim publico de consilio Atheniensis ipse fuerit populi princeps creatus, ac legum lator decretus: quod populo ipso in Paralios, Diacros ac Pandieos factioso est diuiso (hæ enim ciuitatis erant partes) nihil sit ipse factiose molitus, sed æquum sese atque eundem prebuerit cunctis: industriè seduloque procurans, quæ ad pacem & concordiam, amoremq; omnium spectare maximè viderentur. Vnde discordiarum transactor, & pacis author effectus, ciuitatem erexit labantem: immortalèque facti huius apud posteros in omne æuū memoriam sibi constabiliuit. Hunc igitur talem ciuem speciosa ipsius sequi facta conantem, vt iam ceteri legum lutores deterrere metu, atq; auertere conarentur: ad facinora obeunda eiuscemodi, insigni aliquo premio legis, inuitare Solon atque allicere debuit. Sed reuertar eò, vnde discessi.

VT IGITUR reipublicæ, vrbisque prefecto inuisæ esse similitudines debent: grataque, cui presit, amicitia & quies populi: sic illi viquequaq; excubandum animo est, vt dissidij longè semina cuncta eliminet: & discordiæ vndiq; studiose anfas abscindat: illorū, qui tutelæ ipsius atque fidei commissi sunt, tranquillitati & ocio (quoad eius fieri possit) accuratissimè seruiens. Atq; ita pro communi concordia & pace totis viribus dimicabit: pro uehens illos atq; honorans, qui ita erūt affecti: puniens contrà, coercensq; eos, qui aliter esse animati videbuntur. In administratione porro suscepti muneris, non minus quam in ipso civium foedere sanciendo: Pulcherrimi illius elogij.

Salus populi, suprema lex esto.

Cuius memini paulo ante, memor esse debet. Et quoniam feminaria cuncta discordiæ, ex dissolutione morum, & vitæ intemperantia nascuntur, in eo potissimum elaborauit vt ditioni suæ atq; imperio subiectos, ad temperantiam animi virtutemq; erudiat. Id vero facile assequetur, si sermonis actionisque memor suæ modestiæ operam dabit. Lectissima foris harū rerū populo documenta præbens. Neq; enim temperationis vitæ disciplinæ pacto villo sancire poterit: nisi priuatis publicisque; rebus frugalitas sit ipse prius, atq; sobrius valde cognitus. Quod cum naturæ quadam lege latè serpat in omnes: haud dubiè in viro principe multo latissimè pater: semper enim talem virum emulatione multorum exemplis sequuntur, quæ facit.

IN AMICIS autem comparandis meminerit

nerit semper, quod paulo ante dictum à nobis est: non nisi honestis, patriæque vtilibus aspirandum esse. Nihilque illis contra fas, religionisque fidem sub amoris obteatu, amicitiaque pretextu concedendum esse. Quo in vitio prestantes alioqui vni haud iniuria notant. Nam & Themistocles ipse vulgo reprehenditur: qui affirmanti cuidam rectè & honestè gesturum rem conatunem: vt qui æquum sese, paremque esset omnibus præbuerit. *Di meliora, inquit, sinistro velut offensus omne, nolim equidem sic magistratus fungi officio: huiusque muneris ita ascendere solum: vt nihil amplius quam inimici, à me sint amici consecuturi.* Peccauit profecto vir maximus: quamquam, vt dicam mox, idem alibi multo sensit commodius. Agefilaus etiam rex gloria sapientiæ clarus, studio sus præter æquum amicorū saepe fuit. A deo, vt eius ad tyrænum quemdam Hidrieum Caræm pro amico Nicia ita circumferatur epistola. Niciam si insons est, dimitte: insons, mihi dimitte: omnino vero dimitte. Reumque actum Phicedidæ quod Senatus iniussu Cadmæam diruisset, supplicio liberarit: ac salutis author extiterit. Pro tempore, ac raptim huiuscemodires aliquando patriari, necessariū esse dicitans. Sphodriā vero Atheniensium agras, qui per id temporis hæc dæmonij eros fecit, & amicitijure deuincti, in uadentem, diripientem atque vastantem, filiorum precibus, blanditiisque illectus, defendit: capitalique iudicio submouit. Quo circa Cleonis ego sententiam (quæ quasi inhumana nimisque rigida notari solet à multis) non magno opere duco reprehendam. Is enim vt primum ad reipublicam appulit animum: amicis omnibus vnū in locum, adductis: velle se dixit: resseram amicitia: dissoluere. Rationemque addidit, quo minus causa merita qua librentur lance: amicos saepe in causa esse. Veraque propterea iudicia corrumpidum molli hoc affectu administratores reipublicæ temerè illigantur.

VERVM enim vero quoniam amicorum præsidium, cum mortalium vnicuique, tū etiam reipublicam gerenti vel in primis necessarium est: amicitia: Iura, populi remtrahenti, dissoluenda non sunt: sed opera danda est, adhibendaque sedula cautio: vt talis adiscamus, qui pudori nobis non sint: qui que iniqua vel turpia postulare non audeat. Quod si casu in amicos inciderimus eiusmodi, turpium rerum petaces, & efflagitatores inuerecundos: tali amicitia: longum vale dicere multo est præstabilius, quā illorū causa

infamiam, dedecus, probrumque subire: contra religionem, fidem existimationemque nostrā impiū aliquid sceleratumque molientes. Maxime, cū verum sit: non esse pro amicis habēdos; qui contra honestatē, dignitatēque nostrā aliquid à nobis contendunt. Non enim verè amat, qui relutatem amicū in certā tradit infamiā: paratamque ignominiam. At ne illa quidē amicitia: censenda est, quæ à natura abhorret honestatis. Amicitia: verè opus, virtus est. Cuius honeste omnes ac sancte regulæ sunt. Preclare itaq; Cicero. hęc inquit, in amicitia, regula: prima sancitur: vt ab amicis honesta petamus: amicorū causa honesta faciamus. Quæ eandē regulā contrarijs paulo ante verbis ita idē expresserat. Sit ergo amicitie hęc lex prima: vt neq; rogamus res turpes neq; faciamus: rogati turpis enim excusatio est, cum in ceteris peccatis atq; delictis tum in quis contra reipublicā amici causa fecisse se fateatur. Quæ ita esse semper in proprio debet: qui turpi in re nõ amicis solum atque cognatis sed ac parēti quidē obsecranda esse putant. Quo in loco primū se se offert, Spartanorū rex ultimis agistiqui, vt scriptū extat, apud Plutarchū, rogatus à parētibz vt ad causam quandā inuultā sibi foret adiutor, contradixit aliquandiu: cumq; instarent ipsi: inolesteq; vegerent renitentem. Subiratus Agis, quādiu inquit, apud vos fui, Iustitiæ cognitionem: ne vni quidē habui: postea quā autem me patriæ tradidistis, Iustitiā etiam probitateq; eruditistis, vt potuistis. Hęc potius quā vos sequi te tabo. Et quoniam vultis me optima faceret optima: verò sunt cum homini priuato: tum multo magis principi, quæ Iusta sunt, faciam quidē quæ vultis: sed quæ dicitis recusabo. Sic & Phocio genero suo Charilo repetūdā rē causam dictūro adesse noluit, illud dictitās: equidē te mihi generū, vt probū hominē, Iustūq; optauit. Quæ vbi dixit: deserto genero, se inde è vestigio subduxit. Ne minus idem strenue regi Antipatro petenti vt in gratiam suā quiddā cum honestate pugnās faceret: Non potes, inquit, o Antipater, pariter & amico & adulate vti Phocione: circa honesta & iusta versari tantum amici officium existimans: adulatoris ad quid vis patere obsequium peruium. Ac ne statlo quidē pudore percuti sit oportet, vt parum honesta petenti non aulis contradicere. Turpis enim exitiosaque illa erubescencia est, quæ aduersus improba negare nõ sinit obsequium: Bene profecto Stoicorum princeps Zeno quum in adolescentem quempiam sibi notum prope vrbis pomeria Clanculum

inambulanti incidisset: sciscitatus ab eo est quem ad finem eo loci versaretur: Hic, adolescens fugitare sese amicum dixit, à quo Ius iurandum falsum rogabatur. Quo audito, ò Ignave, Zenò; inquit, ille ausus est, malote iniuriaque afficere, neque erubescit: & tu illi pro Iustitia non audebis obistere? Proinde qui dixit.

Improbos aduersus homines armat improbitas probe.

Male docet sic vlcisci malitiam, vt illam imitemur. Cæterum quisquis improbitatem illorum, qui impudenter ac fronte perfricta obstruunt, pari impudètia nerundit: nec turpia concedit, veritus facere inuerecunda, nec etè iureque facit. Id quod faciunt, quicumque sapient. Etenim, non pudendo: sed non faciendo, id quod facere non decet, impudentis nomen effugere debent. rectè dictum est illud à postis maioribus, hanc amicitia pollicitationem esse.

Si prætere quem fuerit præstabile nobis.

Stultitie sanè, neque id quidem genus, leuè est: dignitatis nostræ rationem nullam habere, fidemque ipsam negligere. Ea enim, vt sapientibus placet, dumtaxat præstanda sunt: quæ dignitate salua facere possumus. Quo circa autem ille iure laudatur, qui in geouo liberoque responso amico, carere fatius duxit, quam illius ad gratiam, contra fas Iustitiamque ei commodans, sinistro famæ rumore tangi. Nouerat enim vir sapiens, parum sobria illorum postulata, qui amare videntur: tanti non esse estimanda, vt ipsorum causa honestatis nomen sit vel nomen Iustitiæ deferendum. Iustitia siquidem amicitie officio omni, præsertim inuerecundo longè profectio potior semper habenda est. Non enim amat verè, amici quamuis frontem simulet, ad obsequium turpe cogere qui cupit amantem.

Nec siletur egregiè princeps Artaxerxes, qui à longiori manu cognomento est Longimanus dictus. Cum enim à Cubiculi præfecto Satibarzane iniustum, quiddam & iniquum rogaretur: vtrab eo daricorum triginta millibus id esti nari comperit: accito ad se questore, numerari illi summam iussit: qua tradita: Accipe, inquit, ò Satibarzane. Hæc enim cum tibi dederò, egentior futurus non sum; neque pauperior: si petita concederem, fuisset Iniustior. Themistocles præterea Simonidi poeta: iniustum inhonestumque petenti: quemadmodum, inquit, malus tu poeta putabere, si fidium carminumque leges præuerrens inconcinnum absorumque cecineris:

itidem & ego princeps censebor improbus: si præter ius legesque, ipsas quidpiam iudicem. Sic Cato & iuuenis & questor, Catullù, cui summa tunc apud Romanos autoritas erat, pro amici multa improbus deprecantem non tulit: præcibusque illius offensus: turpe (inquit) fuerit ò Catulle, censorem te: quò hinc nolis discedere, à ministris meis abstrahi. Profecto nemo in facias ibit, præclare ab his omnibus factum esse: qui futuram de decori amicitiam: præ honestate iustitiæque contempserint. Quare, quò expeditius atque liberius tam sinistras: turpesque amicitias nihil morati honestati, & equitati vacare possimus: in promptu semper. Creontis hæc ad Medeam carmina habenda sunt.

Viruliersarius est hostis vt flammæ tibi:

Quam si obsequar nunc: gemere dira in posterum.

Quamquam ille quidem te vera alijs quid esset faciendum edixit: suis ipse consilijs præceptisque non paruit. Dum enim precibus victus, petenti concedit diem: clade miseranda obrutus, familia cum tota cecidit. Regiamque vidit Medææ magicis ignibus auulam conflagrantem. Nunquam igitur illiberali stultaque erubescencia ducti, cuiquam commodabimus, quod præstitisse pigeat. Pudere enim, quam pigere præstat, vt rectè censet Plautinus ille tenex Philo.

C A E T E R V M, V T Q V O S E Q U E M, que pacto aduersus amicos gerere oporteat, magistratui atque priuato patere possit: ex Cicerone ipso (qui optimè atque doctissime de amicitia disputauit) haurienda formulæ sunt: quæ ea de re officiorum libro tertio ita loquitur: Maximè autem perturbantur officia in amicitijs: quibus & non tribuere, quò rectè possis: & tribuere, quò non sit æquum: contra officium est. Sed huius generis totius, breue & non difficile præceptum est.

Quæ enim videntur vtilia, honores, diuitiæ, voluptates: & cætera generis eiusdem: hæc amicitia nunquam anteponenda sunt. Sed neque contra rempublicam: neque contra Ius iurandum ac fidem amici causa vir bonus faciet. Ne, si iudex quidem erit de ipso amico, ponit enim personam amici, cum induit iudicis. Tantum dabit amicitie, vt veram amici causam esse malit: & vt peroradæ liti tempus, quo ad per leges liceat, accommodet. Cum verò iurato dicenda sententia sit, meminerit Deum se adhibere testem: id est (vt arbitror) mentem suam: qua nihil homini dedit Deus ipse diuinius. Itaque

præ-

præclarum à maioribus accepimus morem rogandi iudicis (si eum teneremus) quæ salua fide facere possit. Hæc rogatio ad ea pertinet quæ paulo ante dixi, honesta amico, à iudice posse concedi. Nam si omnia faciendafint: quæ amici velint, non amicitia tales: sed cõ iurationes potius putandæ sunt. Loquor autem de communibus amicitijs: nam in sapientibus viris atque perfectis nihil potest esse tale. Hæc Cicero, ac post paulo ita subdit. Cum autè in amicitia, quæ honesta non sunt postulabuntur, religio & fides anteponantur amicitia: sic habebitur is, quem exquirimus, delectus officij. Quo circa non sine causa seniore illum Caronem dicere solitum legimus: Magistratù aut Iudicem, nec pro Iustis orandù: nec pro Iniustis exorandù esse. Turpe quippe fuerit, ad id velle præcibus alluci: quò præcipiente lege facturus sis: vel in eo contra rogationibus victum acquiescere: quò fieri vetat lex: cuius Magistratus omnis, fidelis debet esse administer. Compertum igitur atque exploratum iam est, quatenus sit amicitia dandum.

C V M A V T E M summa & integritate, & innocentia animi magistratum vel iudicem præditum esse oporteat: summa ope nitetur, vt in cognoscendis causis: sententijsque ferendis, Suum cuique Ius reddat non inuitus: & à legum ipsarum voluntate præscriptoque non abhorreat, ratus, id quò res habet, diiudicandis hominum causis: controuersijsque censendis Deum semper aditare præsentem.

Quippe, vt rectè Ouidius ait, Aspiciunt oculis superi mortalia Iustis.

Ex alto cuncta prospicit Olympo Deus: causarumque non rectè à mortali Iudice Iudicia vel examina facta, pessundatam innocentiam, illatamque infonti iniuriam vindictæ memòr aspicit: Scelerisque nihil relinquit inultum. Quòd mihi Chæroneus Plutarchus prudenter sentire est visus. Is enim eo in libro, cui titulum fecit de his, qui tardè à numine corripiuntur, Cleonicem refert Byzantij liberam virginem à Pausania constupratam ad extremumque occisam: constupratori ipsi per quietem sæpe visam, sententiam hanc carmine concinètem, Ad sis Iudicio: mala res iniuria valde est.

Sic igitur habendum est, Summi ac præpotentis Dei obstrictum atque obnoxium semper illum manere Iudicio, qui præter Iura & fas, præscriptamque æqui regulam quidpiam fecerit: aut in amici fauorem iniuste aliquid turpiterque indusserit. Cuius

quidè sententiæ haud ignarus videri Cicero potest, qui in præclara illa pro Aulo Cluentio habita oratione, siue opinione illos Iustitiæ tacitè cohortans: siue quia reuera tales eos esse sentiret, Ita Iudices ipsos alloquitur. Non enim debeo dubitare: Iudices, quin si qua ad vos causa huiusmodi delata sit, eius, qui lege non teneatur. Etiam si is inuidiosus, aut multis offensus esse videatur etiam si eum oderitis, etiam si inuiti absoluturi sitis, tamen absoluatis, & religioni potius vestræ, quam odio pareatis. Est enim Sapientis Iudicis meminisse se hominem: cogitare tantum sibi à populo Romano esse commissum, quantum commissum, & creditum sit: & non solum sibi potestatem datam verum etiam fidem habitam esse meminisse: Possè, quem oderit absoluere: quem non oderit condemnare, & semper non quid ipse velit: sed quid lex, & religio cogat, cogitare. Animaduertere qua legè reus citetur, de quo reo cognoscat: quæ res in quæstione versetur. Quum hæc sunt videnda, tum vero illud est hominis magni Iudicis atque sapientis: quum illam iudicandi causa tabelam sumpserit, non se putare esse solum: neque sibi quòdcumque concupiuerit, licere: sed habere in consilio legem: religionem, æquitatem, fidem: libidinem autem, odium, inuidiam, metum, cupiditatesque omnes amouere: maximèque existimare, conscientiam mentis suæ: quam a Dijs immortalibus accepimus. Quæ à nobis diuelli non potest. Quæ si optimorum consiliorum atque factorum testis in omni vita nobis erit, sine vilo metu & summa cum honestate viuemus, Quid his præclarius? Quid iudiciali hac cõ filij formula, & iudicij regula sanctius. Etenim magnum quiddam, maiusque quam vt dicendo explicari possit (vt præclare à Seneca loco quodam est dictum) Numè est hoc, cui nascendo operam damus. Huic nos approbemus: nam parum prodest occlusam habere conscientiam: patemus Deo.

Hæc, hæc profectio summa virtus est, prouinciarumque omnium rectè gerendarum certus ac verus scopus! Cui quò se magis quisque adaptauerit ac veluti constrinxerit: quicquid erit susceptum, honestius, laudabilius, honorificentius, actandem sine inuidia geret, & quando, vt præclare idem pro Publio Quintio ait, Omnes, quorum in alterius manu vita posita est, sapius illud cogitant: quid possit is, cuius in ditione ac potestate sunt: quam quid debeat facere. Etiam atque etiam considerare debet: ne

M 3

potè-

Potestate sua abusus esse videatur: dū licere sibi quæ possit, existimat. Ac non tam exacto iudicio quam subita affectione: animi ad id quod libitū est, amēs ac præceps fertur. Quod quidē vitium effugiet facile, si legem in consilium adhibens, ac sui memor officij, ciuitatis personam se gerere intelligat: illius & decus & dignitatem sustinere. Oportereque, idcirco, feruare leges, iura describere: & ea fidei suæ commissæ esse meminisse: ab hoc præscripto cuncta demum debere agere, proprio nihil arbitrio relinquere. Quæ ubi fecerit, non minus magistratu dignus, quam vir probus & integer vulgo putabitur: criminibusque censendis peridoneus. Volens igitur, ac non inuitus legis sese ministerio mancipabit: nō ultra cōmodaturus cuiquam quam lex & equitas feret: ac sua cuique Iustitia suffragabitur. Illudque pluries expendit: vt ab ijs etiam peccatis abhorreat: quæ in alijs non magnopere culpantur. Quasi enim speculum Syncerissimū limpidissimumque esse debet; in eo sese cōtēplatum, germanam figuram: nativamque formam exhibens. Cumque moribus ciuium præesse, corrumpere ac carpere alios debeat, interdū etiam punire, vigilandū sibi assidue est, ne ad aliorum errata expergefactus: suis ipse vitijs indormire videatur. Impudenter enim aliena flagitia vindicat: qui suis ipse modum nequit imponere. Verū igitur Plautinū illud est. Qui alterū inculcat probri: ipsum se intueri oportet. Vnde nō in merito Cicero, animo velut permenfus, quàm sit difficile aliorū recte & vitæ & mores reprehendere: nulli tantam prerogatiuam cōcedi fas esse censet, nisi vitam ipse suā prius composuerit, fordesque ac labes animi oēs absterferit. Legē enim (inquit) sibi ipsi indicunt innocentie, cōtinētie, virtutisque omnium, qui ab altero vitæ ratione repositunt. Atque eō magis, si id vt ante dixi, faciunt nulla re commoti alia quam utilitate communi. Nam, qui sibi hoc sumpsit, vt corrigat mores aliorum, ac peccata reprehendat: quis huic ignoscat, si qua in re ipse a religione officij declinat. Qua propter, hoc etiam magis ab omnibus eiusmodi ciuium laudandus, ac diligendus est, qui non solum reipublicæ ciuem improbum remouet: verum etiam se ipsum eiusmodi fore profiteatur ac præstat, vt sibi non modō communi voluntate virtutis atque officij; sed etiam vt quadam magis necessaria ratione recte sit, honesteque viuendum. Hactenus. M. Cicero. Ex quibus, Magistratus, Iudex, morumque præfectus, alienæ ve reprehensor vitæ, quam in omni vitæ actione circumspēctē versari

debeant: haud est obscurum cognoscere. Hinc eum qui publicis rebus præficatur, longē alium a priuato & viuere & esse debere, veterū Sapientum: celebriūque virorum factis constat exemplis, dum, quæ priuatum deceant: ea interdum Imperatori, duci, ac magistratui non conuenire, factis ipsis demonstrant. Sic & Pericles collegā in prætura Sophocle egregio forma puero, opere nimio intentum: speciemque illius subinde commendantē, grauius increpans, dixit. O Sophocles! prætorē decet non manus tantum: sed & cum oculis linguam habere continētē. Sic Aphricanus ille Scipio, qui Carthaginem atque Numantiā, infestissimas Romanō Imperio vrbes deleuit: cum annorū vix esset quatuor & viginti, ex oppresse Carthaginis præda à militibus sibi adductā puellam oris pulchritudine mirabilē, imperatorie virtutis gnarus, tangere noluit: ac libenter, inquit, acciperē si priuatus essem: non imperator. Sic & Atheniensium dux Themistocles, vbi aduersus Barbaros Marte est felici pugnatū: mortuū hostem monili ac torquē, ornatuque cetero pretioso valde conspicatus: ad amicū, qui ponē sequebatur, conuersus: Cape, ait, hæc tibi: tu enim Themistocles non es. Quocirca non abre factū ab illis est, qui turpes magistratū delicias, probrosamque vitæ licentiam, communi disciplinæ incommodam atque damnosam, impune passis non sunt. Etenim Flavius Vespasianus adolescenti cuiquam ob impetratā præfecturam gratias agenti, quia vnguentis, quibus erat delibutus fragrabat, grauius succensus, nutuque contempsit astantem: acriterque increpuit: & quàm malle (inquit) allium oboluisse! Honorisque tam perperam collocati pœnitens; concessas protinus literas reuocauit. Sic etiam nobilis ille Alexandri pater rex Macedonum Philippus, cum ex Antipatri amicis Iudicum numero ascriptisset quendam: vbi capillos ac barbā tinctura nouit inspicere: magistratu abdicauit, illud subinde dictitans: qui in capillis fidus non esset: in rebus eum publicis gerendis haud quaquam dignum videri, cui fides haberetur. Declarans interim quanta cura ac sollicitudine principes viri eniti ac contendere debeant, vt cognoscendis causis viros semper præficient incorruptos. Nihil enim peius est, quam improbis committum regimen. Cuius rei si neque obscura neque incerta est fides: quin multorū potius dāno ac malo sepe perspecta: nihil profecto apud Deum erit punitius, quem supina & crassa

his

his in rebus principum negligentia, nos autē in ueris a nobilitate commissi, quod à patria nobis erit indictum, eo debemus animo suscipere: vt incorrupte & sancte geramus. Ne factique arbitremur exiguam tanquam, ministeriumque despicere: quod illius est visibus necessarium. Id si quidem boni viri iudiciū est, patriam que suam amantis officium. Qua in re præsto esse debet fortissimus ille dux Epaminudas, qui per inuidiam despectimque Thebis decretus Thearchus, cui magistratui rudera & stercorea ex angiportis eiciendi tantum cura erat, vile & abiectum munus non fastidit: dictitans illud crebrō. Non solum magistratu virum ostendi: sed magistratum etiam viro. Quam præfecturam tam gestit splendide atque honorificē, vt viris summis dignam & exoptabilem prorsus effecerit. Quo & ipso munere adeo non est offensus. Plutarchus viam Traiani Imperatoris laudatissimi præceptor nobilis, vt id se gessisse nō puduerit: sed in Politicis potius ingenue sit confessus. Sic & Damonidas à chori magistro loco sibi inter extremos atque infimos constituto: euge o Chorage, ait, excogitasti planē, quo pacto & hic sit post hac in honore loco, qui vilis antea atque humilis putabatur. A gestilus præterea festiuitate quadā celebri, qua Spartani pueri exercebantur: quum sibi iam tum regi designato, parum honestus locus esset decretus: offensus non est, sed negotij præfecto accito: re ipsa indicabo, ait non locum viris: sed viros loco conciliare dignitatem. Longē mehercules ab illorum dissentiens opinione, qui probro sibi ac despectui videntur habiti nisi præcipuis atque honorificis locis à clarissimis viris solum recipiantur. Inuriaque se esse arbitratur affectos, si honestissima queque ciuitatis munera eis commissa non sunt. Perinde quasi Prætura & consultatus atque omnia alia huiusmodi (vt recte Sallustius ait) per se ipsa clara & magnifica sint: ac non perinde habentur: vt eorum, qui ea sustinent virtus est. Quod cū intelligeret. M. Cicero, magistratumque commissum (ni optime geras) non tam dignitati quam dedecori esse perspiceret, O Dij immortales (inquit) quid interest inter mentes hominum & cogitationes! Ita mihi meam voluntatem, spemque relique vite vestra populi que Romani existimatio cōprobet, vt ego quos adhuc magistratus populus Romanus mādauit, sic eos accepi, vt me omnium officiorū obstringi religione arbitrarer. Ita questor sum factus, vt mihi ho-

nore illum tum non solum daturū, sed etiam creditum, ac commissum putare. Sic obtinuit questuram in prouincia Sicilia, vt omnium oculos in me vnū cōiectos arbitrarer: vt me questuramque meā quasi in aliquo orbis terræ theatro versari existimare: vt omnia semper, quæ iucunda videntur esse, non modō his extraordinarijs cupiditatibus, sed etiam ipsi naturæ, ac necessitati denegarem. Hactenus non solum quales esse magistratus oporteat, sed & quæ huiusmodi omnium munerum natura sit ostendi etiam.

N v n c extrema velut in pagina illud quoque admonendum esse visum est: vt in cōmittendis magistratibus, honoribusque mādandis: à Carthaginensibus multū & diu moris obseruati maximē meminerimus: qui non solum optimos sed & ditissimos magistratibus admovebant: fieri nō posse existimantes, vt recte atque incorrupte magistratum gereret, qui paupertate premeret. Vnde nō iniuria Æmilianus ille Scipio, cum Seruius Sulpitius Galba, & Aurelius viri cōsulares in Senatu cōtēderent, vter eorū in Hispaniā contra Viriatū mitteretur, vt neuter mitteretur obtinuit, dū cens, Alter nihil habet: alteri est nihil satis. Æque malā, vt Valerius ait, licentis imperij magistratū iudicans inopiā: atque auaritiā. Sed de hoc paupertatis genere toto, quid hic opinandū sit: ex his, quæ de paupertate supradicta sūt, cōstare potest. nihil enim vtar, quin pauperes multū morati recte sint, & honestatis atque virtutis in primis amantes, quibus virtutibus in magistratibus decernendis: votis fauendū est. Reliquum illud est, vt administrationem populi capefscēt, resque publicas obeūti, Ciceronis hæc verba semper in præceptis sūt: qui officiorum primo ita loquitur. Omnino qui reipublice præfieri sūt, duo platonis præcepta tenēant. Vnū, vt utilitatem ciuium sic tueantur: vt, quicquid agunt, ad eam referant, obliuio cōmodorum suorū. Alterū, totum corpus reipublice curent; ne, dū partem aliquam tueantur reliquas deserant. Porro quando ita natura, neque id sanē imo merito, cōparatū est, vt quæ nra culpa errata accidit, nobis imputetur: quibus rerū publicarū præfecti ministris vti debeant: breuiter dicendū est: ne hæc quoque partem videamur omisisse, multæ namque breuitatis studio, ex industria & cōsultō relinquū, qua in re ad vniuersū est Cicero seruandus: qui hoc ipsum contra Verrē apud Iudices excutiēs, sic ait. Quæ de re Iudices vobis magnopere prouidendū est. Pertinet hoc ad summā reipublice, & ad existimationem ordinis: salutemque Sociorū.

M + Si

Sienim innocentes existimari volumus non solum nos abstinentes; sed etiam nostros comites prestare debemus. Primum omnium opera tanta danda est, ut eos nobiscum ducamus, qui nostrae famae, capitique consulant: deinde, si in hominibus eligendis nos species amicitiae sefellerit: ut vindicemus, misos faciamus. **SEMPER ITA VIVAMVS,** ut rationem reddendam nobis arbitremur. Recte ille quidem, ut alia quoque multa hisque illius preceptis, politicis rebus muneribusque distincto, ut vilius nihil est: ita neque esse prestantius quicquam credendum est. Etenim si pro factore habendus est, qui quod prohibere potest: impunè permittit fieri: bonus censendus non est, qui in publicis officijs ob eundis, & ministerio & opera malorum hominum fungitur.

NICETES.

SVN r ista quidem vera Philemon, mihi que proflus grata: videre naque videor, quam sint bonis vilia & fructuosa futura: quorum mens omnis rerum huiusmodi indagandarum cupiditate summa ducitur. Atque ideo id muneris affectantibus viris diligenter vsque considerandum est, ne ijs antea implicentur, quam per specta & cognita habeant: sed exoluedis pollicitis superesse adhuc vides multa. Quare ad ea que restant, properantius ito: ceptamque Fortunae bonorum seriem, prescripto exequitor ordine. Neque enim minus tertiam de opibus audire cupio partem, quam paulo ante amabam secundam. Quamquam de illis quid ipse dicturus sis non video. Ac, ne possum quidem conijcere, que te causa mouerit, ut opes ipsas a diuitijs seiuingeres: cum pro vna atque eadem re vsurpentur passim. Quod si ita est: vereor, ne Peripateticorum more cum veteri illa Academia, non tantum rerum quam verborum (se professus id est) bellum videaris inisse. Nam, si, quibus opes sunt, diuites: eosdemque etiam opulentos dicimus ab opibus nomine tracto, inque eo sepe ipse confunderis, haud decuit diuisione fecerere quod vi erat sua ac natura con iunctum.

PHILEMON.

NON iniuria mi Nicete Antistheniu illud laudari vulgo solet: ad salutem, & incolu mitatem animi tuendam, opus esse aut amicis ingenis: aut acerbis inimicis. Propterea quod illi dum peccantes admonent: hi dum maledicunt, a vitijs reuocant. Vnde saepe per seipsum est, non minus utilitatis ac com modi hominum vitae per infestos fuisse inimicos inuictum: quam per sobrios & be-

neuos amicos allatum. Dum enim qui pessimo aduersus nos animo affecti sunt, ducto velut hiantique rictu, siquid est flagitij infectum, odorantur, risu subsannationi ac vellicationi imminentes. Nos ipsi contra vitae nostrae actiones late vadique exquirimus: moresque componimus, admurmurationis anfas adimentes: materiamque subtrahentes inuidiae. Vnde omni proflus inuidia atque inimico carere, quidam arbitrati sunt miserum. Quae enim (offendere veritus) vitiose reticet amicus perbellè que dissimulat, haec sepe inimicus graphice depingit, significanter exprimit, fructuoseque profert in lucem: modo excordes supinique ne simus. Id quod in opere, quod de utilitate ab inimicis captum da inscriptum ab illo est, declarauit egregie Plutarchus. Sic cum acerbitatis suae effundere virus cupientes, oscitantiae nostrae vulnere patefacto, nocere nobis inimici arbitratur, proflus maxime. Quemadmodum, dum a Synkeris minimeque subdolis amicis corripimur, veros ac solidos fructus amicitiae carpimus: fugiendum nanque quod est, ad discimus qua in re versari diligens opera debet amantis. Non enim amat ex animo, qui in vitia labantem, peccantemque amicum admonitione sola emendare cum possit, sinit irreprehensum. Nunquam igitur vulgare illud inducet.

Cur ego amicum

Offendam in nugis | haec nugae seria ducent

In mala derisum semel | exceptumque sinistrè.

Quo circa, tua mihi admonitio vel iucunda maxime vita est: declarat siquidem, quantum sit ab animi integritate profecta. Atque ego quidem in ea semper sententia fui, ut non minus & admoneri, & reprehendi, quam in loco laudari amici hominis esse decernerem. Sed ut haec placide acciperem amicum par est: ita in eo, quo notere (si modo possis) deprecari culpam: illiberale non debet vel indignum videri. Nam, quod ais, non debuisse me diuisione secernere: quod facta erat vi & natura con iunctum: in eo fortasse reprehendi non debeo: qui vel haecenus peccarim nihil. Vel si criminis quidquam commissum est, cum magnis ceteroquin viris vitium habeam commune. Qui, si, quam in omni disciplinarum genere peritia ac dignitate praediti sunt: nostrae huius ad te accesserint culpe deprecatores, non vereor, quin abs te pro noxa impetrent gratiam. Aut, si durum te in exorabilemque prebeas: peccatum a nobis nihil esse, suaseri facile sint. Etenim Cicero ipse, cuius multi iuga cruditionis fania Solis da

tranque

tranque domum o pleuit, terrarumque ipsum orbem quauaque versum latissime peruagata est: quinto de bonorum malorumque sinibus libro, inter Fortunae bona, diuitias honores opesque commemorat: plane non distincturus, separaturus ve a diuitijs: si ambo vis eadem nominibus signaretur. Non enim ocio facieiusdem rei vario nomine repetitio ab oratore, philosophoque prestanti, triplici esset orationis membro sigillatim circa scripta, nisi aliud quiddam virtutis esse per spiceret, quod distingui atque seiuungi a diuitiarum nomine recte posset. Quod item fecit libro officiorum primo cum ait, Na regna, imperia nobilitates, honores, diuitiae, opes, eaque quae sunt his contraria: in casu sita, temporibus gubernantur. Idem preterea eo in libro, qui ab ipso est Laelius inscriptus de amicitiae prestantia disputans: dum rerum aliarum omnium collatione, quarum ceteris rebus amicitia excellat, cupit ostendere: denique inquit, ceterae res, quae expetuntur, opportuna sunt singulae, rebus ferè singulis: Diuitiae, ut vtare: opes, ut colare: honores, ut laudare: voluptates, ut gaudeas: valetudo, ut dolore careas: & muneribus fungare corporis. Amicitia plurimas res continet: quoquo te veteris, presto est: & cetera quae sequuntur: est nanque locus in promptu. Qui a me est idcirco breuiter perstrictus, ne, qui in haec nostra scripta inciderint: diuitiarum atque opum separationem: vel a Cicerone in eodem modo: vel a me temere arbitrentur inductam: Caesarem Fabiumque preterea, & cum Ouidio Maroneque, quorum id saepe clarè testantur scripta. Sed nihil est omnia persequi necesse: sat enim est, admonuisse: cum Cicero Caesarem ipsumque etiam Fabium a diuitijs interdum opes seiuunxisse. Porro, ne te ipsum vice versa temeritatis quoque in casu videar, quasi considerate parum amicum reprehendas differentem: fatebor etiam multis, nec eis quidem viris indoctis tuam ipsius opinionem verisimiam visam fuisse. Nec me tamen est clam: tuam, eorumque omnium sententiam: iure posse defendi: Sed mihi non tam quid quisque aiat, aut neget, quam quid non in eodem modo dici possit, considerandum est. Praesertim, cum huiusmodi virorum, quales a me stare iam docui, vestigia atque exempla sestanti, vel ipse etiam honestus futurus sit error. Haec igitur de opibus pars: potestatem quandam, rei que efficiendae facultatem amplectitur. Quale est etiam illud eiusdem M. Cicero nis eodem officiorum primo libro. Expetuntur

tur autem diuitiae tum ad vsus vitae necessarios: tum ad perfrendas voluptates. In quibus autem maior est animus, in his pecunie cupiditas spectat ad opes, & ad gratificandi facultatem. Item eiusdem Ciceronis ibidem in hanc sententiam est quoque preclarum & illud. Existunt in republica plerumque largitores & factiosi, ut opes quam maximas consequantur, & sint vi potius superiores quam Iustitia pares. Sed profecto, totum hoc plus habet in explicatione verbi curiositatis atque molestiae, quam re ipsa difficultatis. Nam & gratiosos, potentesque viros: qui suis ipsorum copijs praedijisque valent, etiam aliorum opem nulla expectata magnis opibus praeditos vulgo dicimus. Insignimus pariter & illos hoc nomine, qui propter maiorum claras imagines certa quaedam generis habent subsidia. Qui & ipsi, censu licet pauperes, opibus valere putantur: ob eam affinitatem & cognitionem, quam cum potentibus habent, virisque principibus. Quod genus hominum factiosis stipendiariisque in oppidis, quanto Fortunarum penuria, & rei familiaris angustia arctius premitur (simulac ciuilia ad arma discordiae aestu aliquo ceptum est eani) tanto infestius, truculentius atque acrius in aduersae factionis gentem, miseramque plebem furibundo quodam impetu atque rabie animi solent insurgere. Quos illi homines ad exhaerendas aduersariorum opes, eludendamque potentiam inimicorum, emissarios habent paratos. Neque enim tutum est viro potenti, famelico cum nobili congredu: quem ad contemnenda pericula, quae alij maxime pertimescunt, domesticarum desperatio rerum animosum facit & liberum. Verum enim vero, quando similitudine quadam, affinitateque contigua cum diuitijs opes, coniunguntur: sunt de quibus antea a nobis dicta sunt multa. Ne vel inculcare videar, vel iterare frigidè, vel stultè repetere: Locus tantum attingendus est, ac summo veluti digito ostendendus. Ut intelligamus varijs perinde casibus humanas opes esse subiectas, atque diuitias ipsas: quibus labefactabile magis atque caducum nihil esse posse iam diximus. Quum infestante Fortuna saui turbinis instar quaque versus agantur: ac ne exigui quidem temporis punctum, sui permittant securitatem. Crescente ergo potentia: sensim interim cōdocefaciendus est animus: ne prospero humanarum rerum successu, improba ve elatione turgeat: ac praeter modum insoleat. Refert siquidem non veterum tantum historiae sunt, sed & nostri quoque annales tem

M s pō

porum, miserando atq; infelici eorum interitu: qui Dij quidam in terris ad tempus sibi esse videbantur. Quorum de-industria præmittam exempla, ne tam ceteros humanarum rerum vel expertes vel ignaros videar fingere: vt in communi malorum area, quibus mortalium vita late vndique circumfusa est, vel exemplis egere aliquem: vel sua cuique calamitatis atque incommodorum partem deesse posse deliberare. Sed iam aliò hinc discedere opportunum est: ne plus equo eisdem semper rebus dicar insistere.

NICTES.

FACIS profecto probe: nam & diuitiarum atque opum natura ostensa, ad ea quæ restat explananda, transire commodissimum est. Neque enim quæ supersunt, leuia sunt: sed graua & ardua in primis: attamen necessaria cognita. Propterea quod earum rerum cupiditas, clarissimorum quorumque hominum animis inhaeret maximè: ac quod quisque altiori animo præditus est, ad ea consequenda auiditatis maiori flamma incenditur. Quis enim celebritatem contemnit famæ? generis parvipendit præstantiam? regna ve aut imperia fastidit? Ac non potius tantarum rerum splendore attonitus: difficultia extremaque omnia libenti animo subit? dum modo his liceat aliquando potiri? Nobilitari si quidem omnes volunt: ipsaque ad claritatem modo quodam natura impellit hominem. Hinc animus nunquam quiescens, præstantissimum quemque gloriæ stimulis agitatur: natuque cupiditatis verberare sollicitatur. Sed regna & imperia in primis mortales ambiunt: ambitiosam gestientes impune exercere tyrannidem. Perinde quasi, illud demum regium sit: libidine praua animi, imperiosaque licentia (cum tibi permittas omnia) minima quæque & acerbissime & seuerissime in alijs, posse vindicare. Sed tu hæc videris: qui quarta hac in parte regna te atque imperia declarare es pollicitus. Mihi autem optatissimum est, quæ regni atque imperij quondam origo fuerit, ex te cognoscere. Intellige reque erit iucundum, an infelicitatis, beati quod inique parte ipse ponas: vel regno posse vel imperio potiri. Multa etenim disputari variè solent: dum beatus nihil esse in ultimant: alij contra nihil esse miserius dicunt. Quibus in ipsis quæ tua vel sententia vel opinio sit: audire summe expeto.

PHILEMON.

NE scius licet non sim, quam sit difficile quæ petis omnia præstare: audendum tamen est: ac quod eius fieri possit, pro viribus eni-

tendum: ne vel cupiditati defuisse, vel turparum voluntati videar acqueuisse: cui equidem impense cupio satisfactum. Sed me profecto late omnia vndique circumspicientem non tam premit & angit susceptarum impostarum ve magnitudo rerum, quam quod te præsentem mihi sit de eis ipsis plenius aliquanto in præsentia dislerendum. Vt enim præclare dicebat Cæsar, illorum sæpenumero mirari se impudentiam: qui in scena agerent, gestum spectante Roscio: sic ego mecum tacitus, meam modo quodam sæpe de miror insaniam: qui tam multa tandiu coram te viro tanto, impudenter effutiam: balbutiæque meam non verear palam facere. Nam si, mihi apud agrestes, vel indoctos fortè homines hæc fuisset oratio suscepta: pulchrè mediusfidius inscitæ nostræ velamen ex illorum ignorantia verba nostra nanciscerentur. Nihil enim tam est facile, quam rusticæ plebi imponere: & inter eos, qui parum sapiunt, effigiem aucupari Sapientiæ. Qui mihi sanè est prætextus omnis ereptus. Nam neque cum vulgo agimus: Neque simulare, si libeat, Sophias, apud te est deceptioni locus. Cui omnes erit explorare fucos peruium, calidamque fraudem percipere promptum. Quam obrèm inter summum merum, pudoremque fluctuantem, me certè premit dira necessitas. Nam quod amor iubet, vetat ire conscientia. Negare ille non sinit: hæc tamè deterret, nostræ memor infantie, atque viri bene conscia. Quantum itaque ab amore & spiritus & animi mihi suggeritur: tantum contra extinguit atque obruit timor. Nam vt Caius Lucilius homo doctus & perurbanus dicere solebat, ea quæ scriberet, neque ab indoctissimis neque à doctissimis legi velle: quod alteri nihil intelligerent, alteri plus fortasse, quam ipse de se: sic ego, si iam mihi disputandum sit de his nostris studijs: nolim equidem apud rusticos, sed multo minus apud te. Malo enim non intelligi orationem meam, quam reprehendi. Omnia igitur intuenti, sola præcipientis authoritas ad dicendum facit animos. Quæ equidem vna nixus, actua maximè si etus humanitate: satisfacere si minus poterò; rabidos tamen detractorum icibus, formidabilesque occursum: & inuidiæ impetum omnem Vulcanijs veluti armis instructus, & inexpugnabili quodam clypeo cooperatus, animose iam nunc excipiam: atque fortiter me ipsum (dimicans) propugnabo.

PRINCIPIO igitur, quantum memoria reperere vetera possum, a summo illorum omnium

N.
ardos & dit
scilicet Ce
sam præst
tibus viri
Magis de n
bus d. f. m.

De imp- rijo
zigue hu-
manarū rerū

omnium opifice, satoreque mundi Deo, orbe creato: eorum, quæ mundo cum ipso simul exorta sunt, imperium vni video per Deum ipsum homini, fuisse assignatum, & dominium constitutum. Nec inuenio præterea, mortalium cuiquam in hominem aliquem, vel imperij vel regni potestatem tunc concessam fuisse.

VNVS erat tantum: atque vnus cuncta tenebat. Felix ab unde fortitione imperij, conditione vitæ, fruitione Dei: si præcepti memor accepti sanctam obseruans legem, possessione sibi tradita placide acqueuisset. Sed ambitione miser vana corruptus: tabifici dum serpentis ad hominis necem callidi, exitiosis temere monitis præbet aurem: ac præter fas doctior esse, maiorque cupit: præclara illa ditione & specioso imperio subito emunctus, in hæc est plagam orbis reiectus: vbi super ipse temeritatis coelestem dænam sentiret, quæ pridie illi suas opes affatim, idque sponte suggererat, terræ contumaciam expertus: planeque iam, residuum siquid factum sibi erat ditionis, à laboribus auspicatus.

.. . Sic omnia ratis.

In peius ruere, ac retro sublapsa referrit.

Non aliter quæ qui aduersum vix flumine Læbum.

Remigijs subigit, si brachia fortè remisit,

Atque illum in præceps prono rapit alueus amni.

Ergo, tempore ab illo infestantium casuum, calamitatum, atque malorum ita hinc inde subitò est homo circumuallatus turba improba, & cooperatus: vt si tantillum oculos deiciat, prementi ve rerum oneri præimbellia cedat, aut laborivires tempestiue parum relaxet: statim sit possessio ab agro aliò commigrandum: vel supplantat à superiori è vestigio intelligat vulnus turpiter accipiendum: & acerbisimè, ac durissimè feruitutis infame iugum, protinus subeundum. Neque enim illi in posterum, somnolentiæ, cunctationi, vel ignauiæ vllus relictus est locus: Auaritia, Iniuria, fraude, ac vi, miserabiliter vndique cuncta deuastantibus. Ac tandem monstrifero Cerbero, Tartareo atque hianti ore dira omnia atque seua comminante. Adeo, vt cum comico illo seruo exclamare liceat, Enim vero Daue, nullus erit post hæc segnitie locus. Alioqui accipienda plaga, vel habedæ compedes. Aut vsque nobis est molendum in pistrino. Sed reuertamur ad cepta.

POSTPRIMUM itaque parentis culpam (ob vitæ arboris malè decerptos fructus) paradiso deliciarum exactam, primigeniamque illam innocentiam disruptam; cum noua orbis facie: anteaque vitæ longè diuersa ratione,

noua simul hominum animos inuasit ambitio: prolataque sensim, longius est serpere cepta: ac tumido quodam arrogantie fastu certam quandam dominij formam induxit. Obscuramque paulo ante, nullique mortalium imperij cognitam speciem inuexit: regni que paulatim adiuuenit originem: cum nullum antea fuisset: propriique dominij inusitata potestas.

VNDE primi hominis filius Cain, qui fratris sui, viri optimi, Deique amantissimi nefando est parricidio pollutus: edificasse primum urbem fertur, ex filij sui nomine Enoch dictam, in ea modo quodam imperare gestiens. Post inundationem autem orbis, qua terra est quinquaginta supra centum dies aquarum fluctibus obruta. Nembroth fuisse primum perhibet, qui pristinam imperij renouarit formam, edificata turri Babel; vnde Linguarum (quæ hodie plurimæ sunt) nata confusio est, dum vastæ molis procero aggere temerè putat, Cæli summum verticem posse continere: atrisque par, caput stultum attollere. Itaque regni ipsius originem ex ambitione atque arrogantia, profectam fuisse constat. **SCIO** tamen haud multis post seculis in melius esse imperij mutatam formam: ad imperandumque eos potissimè fuisse delectos, qui præ ceteris essent animi virtute conspicui. Cum enim quondam vel speluncis horridis: vel cauis arborum truncis homines habitarent: pro iureque manus essent: ac ferarum instar vel immanij moris: vel vnguium seuo laniatu suas quisque controuersias dirimerent: iuris atque eloquij nulla certa forma præscripta: quibus Dei Optimi Maximi munere datum est; vti supra communem (qui tunc erat) sese efferrent hominum captum, inculctisque sub corporibus humani animi delitescentem præstantiam perspicerent: ij, immanes homines: barbaramque & intractabilem gentem cœpere primum blandis verbis affari; ex agresti ferinoque victu, inhonestatis virtutumque notitiam pellicere: mitesque factos, condendis urbibus, fanciendis, seruandisque legibus sensim instruere; eaque omnia docere, quæ verè sunt homine digna. Nam fuit quoddam tempus cum in agris homines passim bestiarum more vagabantur, & sibi victu ferino vitam propagabant: nec ratione animi quicquam sed pleraque viribus corporis administrabant. Nondum diuine religionis, non humani officij ratio colebatur: nemo legitimas viderat nuptias: non certos quisquam inspexerat liberos: non Ius æquabile quid utilitatis haberet, acceperat.

N.
De Carechis
mo vniuersa
li.

Ita

Ita propter errorem atq; inscitia, vt de inuentione rhetorica Cicero testatur, caeca ac temeraria dominatrix animi cupiditas, ad se explendam viribus corporis abutebatur perniciosissimis satellitibus. Quo tempore quidam videlicet vir magnus & sapiens cognouit quae materia esset, & quanta ad maximas res opportunitas animis inesset hominum, si quis eam posset elicere, & praecipiendo meliore reddere. Qui dispersos homines in agris & in tectis syluestribus abditos, ratione quadam compulit in vnum locum, & congregauit: & eos in vnam quanq; rem inducens vtilem atq; honestam, primo propter insolentiam reclamantes, deinde propter rationem, atq; orationem studiosius audientes: ex feris & immanibus mites reddidit & mansuetos. Haecenus Cicero. Vnde (opinor) illa manarunt: quae de antiquis vatibus Ethnicorum prisca est etas fabulata. Quippe (vt ait Flaccus).

*Syluestres homines, sacer interpretq; Deorum
Cœdibus & victu foedo deterruit Orpheus.
dictus ob hoc lenire Tygres, rapidosq; Leones.
dictus & Amphion. Thebae conditor arcis.
Saxa mouere sono testudinis, & prece blanda.
Ducere quod vellet. Fuit haec sapientia quondam.
Publica priuatis, secernere sacra profanis:
Concubitu prohibere vago, dare iura maritis.
Oppida moliri, leges incidere ligno:
Sic honor, & nomen.
Atq; his nimirum de causis, qui ea tunc fuerant animi elatione: vt temere illatas miseris ciuibus propulsare iniurias possent, ac paricunctos iure defendere: non solum principes constituti sunt: sed admirationi etiam magnae non iniuria fuere. Hinc comites, hinc duces, hinc reges, atq; monarchiae, orti sunt: superbaq; & inuidiosa potestatum aliarum nomina cuncta fluxere. Quo enim quisque magis insigni quapiam animi virtute pollebat, eo maiori apud vulgus dignitate fruebatur. Vnde obseruari, coli ac suspici illi protinus cepti sunt: quorum egregia animi elatio, altitudoq; mentis, virtutum multarum praestantia euolare altius videbatur, ac reliquis anteire. Saep enim admirabilis homini virtus visa est: honoreque illi dignissimi iudicati, qui possessione eius excellerent. Nam & aliena arma timentes, eum sibi ducem cupiebant: cuius strenua animi virtute ac mirabili corporis robore, bellicas res omnes obire optime possent: hostemque subigere: ac si quando inter ciues de iure esset disceptari ceptum, eum cognoscendis causis praeficerent virum, qui gratia nulla, praetio ve corruptus,*

suum cuiq; Ius reddere nouisset: quiq; & equi & iniqui rationem probe teneret. Arbitrio siquidem boni & sapientis viri exactus multo caute librabantur: finiebanturque proptius: quam vllis postea in subsellijs, Rostris, Comitijs aut Curijs terminatae sunt: aut apud Iudicum tribunalia captiosis sophisticisq; libellis hodie expediuntur: dum verbosa, ex arteque composita litis contestatione, actio intentata perpenditur. Quid? quod ijs erat ciuium salus commissa, quos non tantum foris sapere: verum suae etiam domine bene compositos esse videbant. Quibus sponte iam sua se se facile tradebant regedos, pro certo habentes, rerum summam per eos non improbe posse consuli: qui domesticos etiam intra parietes, tam sapienter, caute, circumspetque viuere. Quo factum est, vt qui virtute excellerent: in populo semper tenerent primas, principesque vulgo merito vocarentur.

HANC OB CAUSAM multi quoque tempestate illa fuerunt: per quos cum humano esset generi optime consultum: qui non solum principes aut reges habiti sunt: sed Deorum etiam filij crediti. Quos omnes grata hominum voluntas, beneficiorum memor, in Caelum fama sustulit. Vnde vana ethnicorum de Dijs persuasio dissipari cepta est: viros obrespreclarissime gestas, immortalitate dignos: memorie hominum sempiternae commendantium: diuinis, eis, honoribus decretis: quos supra homines, Deorum instar vixisse viderunt in terris. Sic Romulum vel Quirinum, sic Liberum Patrem: sic Herculem: sic Castorem atque Pollucem constanti hominum famae assentiens ethnicum vulgus, summa pro Dijs religione coluit. Sic maiorum illos gentium Deos: ipsumque, si quaeris, Iouem: quem esse aiunt Diuum hominumque parentem, opinio eadem ascripsit Caelo. Quos omnes, mortales fuisse graecae testantur historiae: conditoriaq; Cretae, vbi cum alijs vi morbi absumptus, Iupiter ipse sepultus est. Id quod antiquissimus ille author Berofus Chaldaeus memorie hominum prodidit. Quam proculdubio rem Tusculanatum primo significauit. M. Cicero, latenter ille quidem amentis populi veritus extrema supplicia. Sed in opere valde serio sub pontificis Cottae persona de Deorum natura disputans, euidentissimis argumentis plurimum Deorum falsas subuertit religiones: Saturnum, Iouem, Neptunum, Apollinem, Mercurium, Vulcanum, Martem, qui apud eos sunt, quasi Deorum omnium Coriphaei

ac

ac principes habiti, doces mortales fuisse: varioque mortis genere affectos a suis quemque ciuibus fuisse sepultos. Qui & ipsi in solatium sublatae per mortem virtutis *rae* *autiorat* id est deificationes, suae in Deorum numerum relationes excogitauerunt. Quae admodum Graeci Latiniq; authores memoriae prodiderunt. Sic Romani veteres, Caesares suos a rogo in Deorum numerum referre solebant. Hinc Ouidij illud metamorphoseos in extremo extat in laudem Augusti, *Tarda sit illa dies, & nostro serior aeuo.*

» *Qui caput augustum, quem temperat, orbe relicto*

» *Accedat. Caelo, faueatque precantibus absens.*

» Haec igitur virtutis certissima premia sunt: vt quorum ipsa possedit vitam; illorum quoque memoriae consecraret immortalitati. Et enim, vt ait poeta quidam non insuauis,

Delentur nullo hominum benefacta per annos.

Quaque licet faciunt nos ratione Deos.

Non itaque est dubium, quin ob virtutem; rerumq; a se gestarum magnitudinem, veterum opinio ethnicorum; hominum satum editos, Deos tanquam suspexerit: honoreque ac veneratione semper fuerit profecuta. Licet hanc quoque partem poetarum licentia corruerit: qui Deorum pluresq; vitij terribis infamarunt, adulteria illis, stupra ac fraudes, non semel obiecerunt. Qui, si tales fuerunt quales ipsi depingunt (cum omnium beatissimos) felicissimos, optimosq; etiam Deos esse contendunt, proprijs profecto confodiuntur armis: passim appellantes Deos, quos carminibus suis testantur esse vitiosos. Nil siquidem tam diuinae naturae repugnat, quam flagitijs vllis, aut scelere pollui. Sin autem iam inde a proavis per manus sibi traditam fidem, veram esse opinantur: concedant necesse est, virtute meruisse, vt illorum Coetui ascriberentur, quos omnium & optimos & beatissimos ipsi quoque fatentur.

RELINQVITVR ergo, ob virtutem egregiasq; humano generi inuectas commoditates, mite etiam placidumq; imperium, tanto quondam homines condecoratos fuisse honoris insigni: vt posteritatis opinione Dij fuisse crederentur. Quis enim nesciat, prisca illis antiquisq; temporibus: quibus non tam hereditate, quam virtute imperia dabantur: penes eos dumtaxat rerum fuisse gubernacula constituta, qui vel honestate morum. l. doctrinae praestantia. l. virium magnitudine ceteris antecederent. Cum praesertim illud tunc omnibus esset persuasum, rerum habentis tractandis illud proferus inutile esse: qui his non posset rebus excellere, quae in homine iure laudantur. Vnde

N. Antiqua Imperianon san guini sed moribus fuisse delata.

de tempestate ea non ex superbis maiorum titulis, fumosis, antiquis ve parentum imaginibus, alienaq; virtute: sed ex propria cuiusq; celebritate fame; excellentiaq; virtutum nobilitas estimabatur. Eratq; sua cuiq; dignitas non aliorum industria, sed proprio & sudore & sanguine parata: gestisq; claris comparata non indigne. Tantum siquidem nobilitatis quisque habere putabatur: quantum & rerum ipse gessisset commedari autem alienis factis velle, infame putabatur. Hinc, tantum est virtuti fauoris impensum, vt ex illius praestantia principes crearentur: Sic, non sanguini. Sed virtuti regna erant in medio posita. Ijsq; semper imperio designabatur, qui moribus esset compositissimis: quisq; & imperare nosset, & frenare rebelles: iusq; etiam seruare vnicuiq;. Vnde graecus author Herodotus Iustitiae ergo, bene moratos quondam constitutos fuisse apud Medos reges, memorie prodidit: quam eandem causam in creandis regibus Romanos quoque fuisse secutos secundo de officijs libro Cicero tradit. Cum enim, inquit Initio ab his multitudine premeretur; qui maiores opes habebant; ad vnum aliquem confugiebant virtute praestantem: qui, cum prohiberet iniuria tenuiores, equitate constituenda summos cum infimis pari iure retinebat; Eademq; constituendarum legum fuit causa, quae regum. Ius enim semper questum est equabile, neque enim aliter esset ius. Id si ab vno Iusto consequerentur, eo erant contenti: Cum id minus contingeret; leges sunt inuente: quae cum omnibus semper vna atque eadem voce loquerentur. Ergo, hoc quidem perspicuum est: eos ad imperandum de ligi solitos, quorum de Iustitia magna esset opinio multitudinis. Ad iuncto vero hoc, vt iisdem etiam prudentes haberentur: nihil erat, quod homines his authoribus non posse consequi se arbitrarentur. Imperatoriam itaque maiestatem, potestatemq; regia necessitas excogitauit humana: dum praesidij causa viros delegit probitate insignes, per quos a superbe potentium iniuria, malorum insultu, improborumque posset temeritate defendi. Nam licet tumida antea hominum quorundam ambitio imperij quandam induxisset formam: per summam tamen iniuriam, vimque parere coactis species magis erat tyrannice seruitutis obiecta, quam legitimi & moderati regni certa vlla ratio atque forma constituta.

NICETES.

Vt tuam vbiq; doctrinam exosculor, sic & humanitatem semper amplector: qua vna du.

A. L. necessarium, nouissima de orig. iuris & in. l. de de cost. prin cipum.

ductus tantum mihi vendicas, quantum nec mihi est credere tutum: nec cognoscere ingenium beneuolum tamen, quo plaris, ac sum, estimor, animum non despicio. Illud sed enim equo vix animo suffero: qui tuam mihi & balbutiem & insaniam excusare pergas, cum ab his nemo vitij absit magis: ac contrarijs rursus virtutibus abundet. Nam praeter virtutes alias, quibus ore omnium te esse video iure praedicandum, Sapientia & facundia animi vales plurimum. Vide igitur ne callide apud me egisse estimere: qui eis te care re rebus asseras, quibus publice etiam vel maxime commedere. Quare, quos dicis fucos: mihi esse explorare peruium; ne facias, timeor: Cum tam artificiose & affabre te mihi, que latere nequeas, celare tentes. Sed fortasse rubra diris amanti, meque orationis dulcissimo filo ad finem usque de industria detines. At qui, nihil isthac aduersus me opus est teterna. Nam, cum meo suauis re sis aggressus, difficilem: ad audiendum laudibus excitari non debeo: quibus non tam equidem moueor, quam sermonis tui optimo & suauissimo fructu. Quapropter, magno opere te hortor mi Philemon, vt in hanc feliciter coepit imperij partem incumbas: meque earum omnium rerum facias compotem: quas a te rogavi antea. Ac de imperij quidem origine a te mihi satis est factum: nunc ad ea que restant, animo oportet accingi.

PHILEMON

Maiora viribus suscipere temerarium est: praestare vero impossibile: tentabo tamen, quod pro uerbo prohibetur; genio vim inferre; ne, bene sperare cum liceat: praesumpta desperatione timidus videar fuisse. Plurimumque enim quod diffidas vincere, vt expugnes animositas facit: infraque animi non ignaua praesentia. Quando igitur ita iubes, non committam vt praesente parum animo haec a me suscepta fuisse, aliquando videantur. Nosti enim illud opinor.

vors iuuat audentes, Chij sententia vatis.

Hac duce, non dubitem te reticente loqui.

Non igitur cunctationi, aut segnitiae loci quicquam relinquendum est: quin nostra se in eo potius (quoad possit) acuet industria. Audacterque, propitio Deo, ad ea quae cupis accingar.

Vt declarum rogas de Imperio vel Regno quid sentiam: foelix ne & beatum putem potiri eo, an secus & contra existime esse quippe ais multos, qui nihil beatius statuunt: rursusque alios, qui miserius nihil esse delibent, huius me tam perplexa, secumque pug-

nantis sententiae disceptatorem petis, cognitorem & iudicem. Quod, vt promptius meliusque expediam: duplici iam ad dicendum exordiar via. Nam vel moderatum ac iustum constitutum oportet imperium, vel singam necesse est, imperatorem iniustum, superbum atque crudelem, ac sibi quae libeat omnia permittentem. Quia si mihi per te distinctione vti liceat, dubium non est, quin prompte & facile ad ea quae petis respondere possim: alioqui, vt praestare valeam, summum mihi verendum est, n. r. c. Tu vero, vt vis, na & ego nihil impediam, quo minus eo utaris orationis genere, quod tibi erit visum accommodatus. Intellego tamen si verborum summam bipartito diuiseris: tyrannos & Reges te esse constituturum: quorum alteros docere poteris miseris: alteros non inficiari esse beatos PHILE. Ita ne tibi videretur? PHILE. Ita sane. PHILE. Oratione igitur nihil opus est nostra: vnico verbo tuo paratarum litium iam erepta controuersia, n. r. c. Ex parte quidem vis videtur esse composita: atque, inhaerent radiculari, fibrulaeque supererunt. Has per te non amputari solum, verum euellere penitus, eradicarique conuenit. Sed prius cognoscere operae pretium est, quos ipse Reges appelles: quos contra tyrannos dicites. Quando huc praesertim omnis illa de moderato imperio moderatoque Imperio via redire videtur.

PHILE. Est quidem vt dicis, idque praese mea verba feriebant. Scies igitur, a me illos appellari Tyrannos, qui per vim & iniuste imperant: ciuesque ipsos spoliunt, ac non aliorum sed suis tantum prospiciunt com modis: pro scriptione saeva, quicquid ubique est lautum, sibi adiudicantes. Eos rursus Reges esse definitio qui non tam suae, quam reipublicae seruiunt utilitati: omniumque tranquillitati, concordiae, ocio ac saluti consulunt: aequas ferentes leges, vnde pie ac sancte vita possit institui. Hos iustos & modestos, ac cum nulli cogantur seruire: vltro tamen, sponteque sua, cui obsequantur, dominam sibi rationem adsciscere: quae honesti amoris suggeret animo: & proprijs vitae exemplis exhibitam, Iustitiam subditis praecipiat esse colendam. Iniustos illos & intemperates, & a rationis praescripto (quam hominibus cunctis legem sanxit Natura) quam maximè abhorretes, & vt paucis quae sunt summa, complectar. Regibus quid Fas, Iura atque aequitas postulent, semper praes oculis esse: Tyrannis tale nihil place re: contrariaque omnia maximè esse cordi. Quippe quos perspicuum sit, libidine agitari, insano animi impulsu moueri: Admiratio

Na
Discrimen
ter Regem &
tyrannum.

ne nulla capi iustitia, nulla legis obseruatio ne delectari: ac tandem ab illatione iniuriae, nulla neque iusta hominum retardari quere la, neque diuini formidine retrahi atque impediri solere. Quae, qui rerum habentis susceptis deprauatione erunt animi praediti: eos rite Tyrannos appello. Ceterum animaduertendum est, Tyrannos apud praesicos, eos etiam dictos fuisse: qui omnem in subditos Imperij potestatem haberent. Vnde (vt auctor est Trogus) quaeque ciuitas & gens, rerum publicarum Imperium ab initio penes Reges habebat: Quos ad huiusmodi fastigiū maiestatis non popularis ambitio: sed apud bonos spectata moderatio prouehabat. Qui & Tyranni ob fortitudinem vocabantur. Postea vero malitia hominum pullulante huc sensim Tyranni, vox deflexa est, vt regnum delignaret iniustum: quemadmodum Plato ille diuini memorie hominum prodidit. Nam simulac superbi quidam rerum potiti sunt: ij protinus Tyranni sunt vocari coepiti, qui non iure & equis legibus, sed vi atque animi libedini praua, inique dominabantur: Vnde Demosthenes insignis orator, Tyrannum eum esse (iudicio meo) recte definit qui libertatis inimicus est, & legibus hostis. Ac, Tyrannos quidem ipso a Tyrrenge gentis crudelitate dictos, quidam autumant. Sed mihi non tam vocis etymologiam, quam potestate & vim declarare conuenit. Quae proculdubio, ex his quae haecenus dicta sunt, liquere potest. Ac de nomine quidem haecenus. Illud miror, qui tam facile adduci poteris: vt beatos Reges esse decerneres. Quae si vero nesciamus, Crisum, Xerxem, atque Darium magnos quodam fuisse Reges, sed felices parum ac minimè beatos: vt qui regnis, opibusque amissis, solio excelso deciderint. Vt taceam interim de Priamo, cuius miseranda elades pro uerbo locum fecit. Is enim infelicio Priamo vulgo dicitur cuius res omnes parum secunda sunt: lapsaque tandem ampla fortuna corruit. Quid alios commemorem, quorum Fortunam tristem sapiens Tragedia deplorat? Quid autem de tyrannis dicam? Omnes ne miseri & infelices Tyranni? At qui, per scelus, suam manumque iniuriam Imperio violenter arrepto, Tyrannos quosdam vite fila non infelicio duxisse, memorie est traditum. Quae si vera sunt, nec miseri Tyranni putandi: nec beati omnes Reges censendi. n. r. c. Scio felicitatem humanam tantam esse non posse, quin aliquando labefactari queat, corrumpi vel conteri. Idque hominum commune esse omnium: im-

becillitatisque nostrae proprium habendum esse naturae, equidem plane statuo. Et enim quous quisque est, aut quis vnquam fuit, cui suarum rerum futuram sortem cognoscere sit a Superis datum: praesentisque adeo conditionem statui vel ad horam sibi tuto polliceri? Vt enim recte Ouidius ait, cuius tu valde appolite loco quodam carmine usus es, *Ludit in humanis diuina potentia rebus:*

Et certam praesens vix habet hora fidem.

Ita fit, vt ex humanarum rerum natura: quae varia & caduca est, felicitatis atque miseriae nulla sit neque certa vere constituenda ratio, neque regula petenda. Sed prudenter intelligendum, Tristitia letis: & lenibus aspera posse mutari. Quippe, vt in Thyeste scribit Seneca,

Res Deus nostras celeri citatas

turbine versat.

Atque equidem vt de me, more senum, aliquid loquar: euerfas meorum maiorum fortunas vidi. Magnaque momento obrui, vituendo didici, & quae depressa humi, iam proculcata iacebant: attolli rursus perpexi. Ac tandem communis hominum sortis, prout magis, Deo est placitum, prosperitatem modo: modo calamitatem atque miseriam comitem esse intellexi: & immobile nunquam in terris manere felicitatem. Cunctorum enim hominum pariliter rotat Fortuna: ne scilicet superbiat potes, aut abiectus, turpiter animo deficiat. Prouidentique sit diuinae consilio rerum tanta mutatio: vt vtrique obuersarie vicissitudinis gnari: virtutis sese ac probitatis officio contineant. Iram Numinis vbiq; metuentes. Cuius placito (in vite salutis medicina) corruptorumque motum sanatione, *Ima permutat breuis hora summis.*

Vnde non tam ex rerum humanarum constantia, quae cur non consistent iam vides, quam ex sedato humane mentis statu, animique habitu parum turbido, hominis summi diuinus felicitate. Cum significare voluerim: eos, qui vere Reges sint, a beatitudine & felicitate alienos esse non posse. Nam si a regendo dicti Reges sunt (vt in historia de dictis factisque Socraticis docet Xenophon) non nisi recte regendi peritia instructi, Reges sunt appellandi: Consentaneum quippe fuerit, eum qui alios regat: suam prius debere vitam regere & habitum mentis inspicere: ne in vite ratione alijs ipse claudicare visus sit. Cum praesertim regium munus subditorum omnium certum profiteatur regimen: ac regere nequeat, qui ipse non sit dicto antea rationis audiens. Quae qui erit affectione animi praeditus

tus (apud se prius regno constabillito) infœliciter quamuis res sibi omnes cesserint, non infœlix debet, sed beatus potius existimari (licet fieri posse reuera dubitè) vt huic multa accidant sinistra, qui tam fuerit rectè bellegue animatus, Beatum liquidem animus facit, non rerum euentus: aut Fortuna constituit, Beati igitur Reges, quorum omnis in virtute actio consistit: & miseri contra Tyranni: quorum affectio mentis turbida: à virtute atque iustitia disiuncta vitæ institutio est vt enim beatum Virtus, sic turpitudine ipsa infœlices ac miseros homines facit. Quare, quemadmodum illorum est beatitudo conspicua: ita & horum miseria obscura esse, vel incerta non debet. Quod ipsum haud aliter tibi videri vel tacentis indicat vultus: obieceris licet tentandi gratia, fœlices Tyrannorum exitus, bonorumque contra regum successus parum secundos. Nam si secretas rerum causas, ob quas interdum in vita hæc accidat mortali esset scrutari fas: non sine ratione summa id ita euenire facile quisque perspiceret. Maximè, cum corporis atque animæ se paratione (quam eandem mortem esse definitimus) non prorsus hominem aboleri, cum philosophis non indoctis: tum verò nobis Christi Optimi Maximi dogmate initiatis, rectè sit vereque persuasum. Vbi enim primum corporis atque animæ facta discessio est, in ea quisque loca migrat, quæ domicilio inhærens corporis: vitæ est actione promeritus. Ex quo fit, vt quanquam Tyrannorum vita meritis hic scelerum pœnas euaserit (quod ipsum per quam accidit raro) impunitatem tamen omnino nequeat consequi: diuino semper supplicio imminente. Quis enim Deum potest effugere? Vbi que adest: omniaque quæ nos facimus, auditque videtque, vt etiam ex ethnicis sensit optime Plautus. Multo itaque punientur atrocius Tyranni prosperè vita defuncti: quam qui ab oppressis ciuibus crudeliter laniati, sæuèque discepti, corpore pœnas dederunt. Impunitos enim Tartara excipiunt: vbi Infœlices animæ iugi pœna torquentur: dolentes interit, quod nullo vnquam honestatis atque iustitiæ amore sint capti. Itaque mala sua peridentes, sed tamen cognoscentes iam serò: carmina illa, quæ turpiter actæ vitæ pœnitentis in theatris inducta Ino fundit, loqui poterunt.

Chære mulieres, quomodo primum incolui

Athamantis claram regiam, doctentium agès nibill
Hæc pelsimi qui que Tyranni non iam com
pressis agitabunt labris taciti: sed magna po-

tius frustra voce in clamabunt: cum æternis doloribus atque cruciatibus subiecti (qui vitæ pelsimæ est fructus) nulla erit sibi amplius ad vitam concessa reditio.

QVARE CVM ITA se habeant, neque boni principes miseri: neque Tyranni fœlices patto villo censendi sunt. Sua enim à morte quem que (prout vitæ fila duxit) vel supplicia, vel premia sequuntur. Quippe Deus Optimus Maximus, in mundo hoc, quem verbo suo sanctissimo creauit ex nihilo, tanquã in magna aliqua familia ratione probè instituta, rectè factis premia, & peccatis constituens supplicia: prouidentia inclyta sua summam rei vtriusque rationem habet. Nulli itaque flagitiosum fuisse impunè cedit: nemini absque premio est, virtutem secuto. Sed nã ego stultus, qui hæc ad te. Non ne iure iridear, si Angelos (quod aiunt) bene agere doceam: aut nandi artem tradere tentem delphinis? Quali verò Cretes nesciat pelagus: & in perorandis causis exercitatus orator, commouedorum affectuum leges: atque ipsa turpiter causarum genera ignoret? Sed fortasse oneris adimo partem: qui quo sis ipse campo spatiaturus, præcurram: aleam nõ minus periculosam subiens, quam qui omnium princeps tentat ignotum vadum. Vt enim in bello, sic & in rebus cæteris primi qui que cõgressus censeris solent admodum formidabiles. Tu verò, cuius orationis summam duas in partes scissam esse dixisti: eius me, velim, ne facias exortem. Dabitur enim à metibi vnde libet exordiri. Ac primum quidem vel si placet à regibus: quos mihi tecum, dum suorum procurant commoda, non esse miseros conuenit: sit licet sinister euentus. Id quod disputanti mihi, sapius ipse nutu es visus significare.

PHILEMON.

Placet inde auspicari orationem: vnde sumi ipse suades exordium. Arbitror enim viri tantæ autoritatem mihi & vestigia sectanti: ad hanc quoque partem perorandam haud quam esse sermonis vbertatem vel copiam defuturam. Quod si me vspiã, media, quod aiunt; luce: conspicatus fueris calligantem; aut rerum pondere pressum nutare senseris fluctuabundum, suggerere erit tuum: aut Diuos comprecari, quos vitæ habes integritate deuinctos, mihi vt adsint differenti. Quæ si vt opto quidem atque spero, vota susceperis: strenuè certe & animosè difficillima que que subibo: multo que mihi omnia faciliora videbuntur.

Nic. Asequi ó vtinam Summi Numinis possim

possim fauorè: non em tibi voluntate deero. Tu verò spem animo bonã concipe: mentèque ossirma. Actutum enim Dei aurã aderit. Vide tñ, ne dicentis elanguat vel frigat induitria. Auersantur enim desidiã Superi: ad virtutemque; accinctũ animũ, & præclara propensum sedulo fouent: vacuumque; aut irremuneratũ abire non sinunt. Hęc Dei natura est, diuinaque; lex, cœlesti & rata & promulgata choro: cui nihil hominũ sanctio; aut diurni temporis vis abrogare potest. Humanæ liquidem leges aut abrogantur tempore: aut contraria hominũ voluntate tolluntur: diuinum verò decretum stabile, firmumque; sit necesse est. Neque enim voluntatis suæ diuinam potest sapientiam subire pœnitudo: que humanam dumtaxat arguit imperfectio nem. Nullo igitur sub quo ius interiturũ est, quod diuinitas sanxit. Nec vero humanis cedere debet inuentis, diuinæ sapientiæ placitum: quippe quod maius esse perspicuum sit: quã vt mortali queat manu labefieri. PHIL. Nõ me est clam mi Nicete, bonitatis diuinæ eam esse naturam, quæ pijs honestisq; cœptis optatum semper imponat finem. Ac ne illud quidem ignoro, pro industria quemque; diuinam esse fauorem benigniorem experturũ, diuinęque; legis haud sum itidem nescius: quia sacro est in cœtu concilioque; cautũ, hominis animũ adrecta propensum, premio esse honestandũ. Ac; ne vocau vnquã in dubiũ diuinę sapientię cõstantiã voluntatis: quã certò scio mutabilitati ac pœnitudini obnoxiam esse nõ posse. Quippe terrenis corporibus humanæ mentes obrute; varijs voluntatum torquentur atque; exagitantur vndis: vnde homines inconstantia perdit; sua in horas & laudant, & culpãt studia: que; accidere nequit diuinitati, quæ ab omni est sece terreni corporis & mortalitatis exẽpta: perturbationibusque; huiusmodi libera. Quæ cum ita sint: meque; premat aliò nauigandi necessitas, Deo Optimo maximo fretus, secundis hinc iam ventis vela pandam.

ACIAM primum omnium, vnde melius rem hanc exordiar quam à vocabuli sui allusione propria, veraque; etymologia? quod tibi video iam ante placuisse: cuius est illud præclarum: Reges à regendo dictos fuisse. Maximè cum in eo consultorum certa regula eluceat: Argumentum à nominis etymologia verum esse ac validum opinantiũ. Nam quo loco de tutelis disputant non incitè asserunt, Tutores quasi tutores defensoresque esse, à tuendo vel tutando sic dictos. Etenim cum tradant, tutelam, ius ac po-

testatem esse in capite libero Iurè ciuili datam atque permissam, ad defendendum eũ qui propter etatem se ipsum nequit defendere, eos, quorum officio eiusmodi incumbit defentio; tutores appellauerunt: quemadmodum à tuendis edibus Ediuos quoque; dixerunt. Studentes profectò rei ac nominis consonantiã & harmoniam vbique, non absimilem videri: quin vnã atque; eandem potius semper habitum iri. Illud vsque; quaque; asseuerantes, nomina rebus oportere esse consonantia. Etenim quis non videat, natura ita comparatum esse, vt nominis vi, potestateque; perspecta: rei statim proprietas omnis ac virtus multo sit clarior; illustriorque; futura? Hoc igitur faciam. Audebo que; hac potissimum in parte Stoicos emulari: qui (vt est author Cicero) studiose querunt: vnde sint nomina ducta. Vt enim in Topicis scribit idem, multa etiam ex notatione samuntur. Ea est autem cum ex vi nominis argumentum elicitur: quam Græci ἐτυμολογία vocant. Id est, verbum ex verbo; veriloquium. Nos autem nouitatem verbi non satis apti fugientes, genus hoc notationem appellamus: quia sunt verba, rerum notæ. Itaque hoc idem, Aristoteles ἐτυμολογία appellat, quod latinè est Notata. Sed cum intelligitur, quid significetur, minus laborandum est de nomine. Hęc Tallius.

ILLVD TAMEN NON iniquum est obiter admonere: me non eum esse: qui cum hoc maximè in loco Xenophontis mentem secutus, Etymologia vtendum esse deliberem: omnibus in commune nunquam non idem faciendum censeam, seduloque; præcipiam. Scio enim plerumque; accidere, vt ad hoc subsidium conuolare haud sit pretium futurum opere. Quã propter argutationis hoc genere toto, in multis quidem superfedendum est. Præsertim illis (qui ne videantur nescire aliquid) pro notatione verbi, delirantis animi, mera somnia commiscuntur. Quod si quis est Etymologiæ vbique inuestigandę plus appetens: Ciceronem is de natura Deorum legat, gentis hoc hominũ feuerissimè carpentè. Quid? que; ne potest quidem, omnium quæ à maioribus cõstituta sunt, ratio reddi. Nam licet ab Adamo mortalium cunctorum, longè sapientissimo & prudentissimo viro, nostrumque; omnium communi parente nomina rebus secundum proprietates illarum rectè indita sint: vt ex nomine ipso facile liceret, vim subiectę rei, potestatemque; rimari: tanta tamen Adamiani illius primigenijque

sermonis, immutatio postea sensim facta est, ut si nunc (Dei dono) reuiuiscat Adamus: in ijs quibus fungimur uoculis, suum nihil recordari possit. Neque id sanè Iniuria. Qui enim ab illo nominibus res ueliterunt, non illi quidem tanta scientia animi præditi fuerunt: ut quali certa quædam proprietatis illarum Symbola, nomina rebus imponere poterint. Quæ si iam ab aliquo rectè sunt imposita: tamen aut Barbarorum deprauata in cursu, aut temporis longi situ corrupta, necesse est fallant in multis: commodeque ne queant vim suam ex nomine testificari. Quid igitur aget Etymologia? Nimirum contentis cancellatim manibus tantisper se debet ociosa, dum germanam illam primigeniamque originem uerbi sui possit augurari: & iudicio uero complecti: ne superba ipsa nominum Architecturix falsis uideatur assentiri: turpiterque quicquam approbare nõ cognitum. Quo nihil esse potest stultius: præsertim illi, cuius professio omnis uersatur in eo, ut ueram nominis prodat causam: originisq; certam rationem. Vnde & Etymologia ipsa, Quintiliano teste, originatio est à quibusdam dicta, quæ uerborum inquirat originem. At uero, si ingeniosè ostentationis corrupti uersania, cum illis sentiamus qui uel cælo toto (quod dici solet) aberrantes, Etymologiæ tñ pertinacius inherere: credamus sanè mercurium à mercibus: à iuuado Iouè, à nando Neptunum: nomina fuisse fortitos. Iamque uel omnia cõsectemur audacius à Calando classem, quasi leuipedem, leporè: uolipedemque uulpem, dictam arbitremur. Nec reuocem etiam in dubium, quæ pedem ledar, lapidem dictum esse. Cœlibem quasi cœlitè: Merulam quia sola uolat: quæ ficus edat Ficedulam. Perinde quasi, lapide semper pedes offendantur: ac non etiam corporis item membra cetera securiori contactu, negligentiori affricu, grauiori uel casu ledantur interdum. Aut cœlitum semper vitam agant: qui sine uxore uiuunt: uel Merula, id est sola uolet. quæ sic dicta est auis: ficubus uel semper uicinet Ficedula. Vnde Valerij Martialis hanc in auem facera extat profopopæia. Sic enim auis carmine loquitur.

Cum me ficus alit: cum pascat dulcibus uis,

Cur potius nomen non dedit uia mihi?

Quod & Andreas Alciatus, uir iudicio meo doctus in primis, ac Iuris prudentiæ laude memoria nostra nulli secundus, in mo ro arbore deprehendit. Cui cum non nisi appetente, ineunteque; uere germinare contingat: tutique ideo ab hyemali rigore sui fructus

sint perperam ait, huiusmodi illi nomen inditum. Cum magis eæ arbores fatuque nominari existimarique deberent: quæ bruma media pullulantes, flores ac bacchas fundant, in foelicique foetu grandescant. Sic igitur ille: *Serior at morus, nunquam nisi frigore lapsa*

Germinat: et sapiens nomina falsa gerit.

Sed missas faciamus autum cõmentitias, arborumque querelas: uanas illas quidem, sed tñ non illepidas. Ad maiorum enim rerum etymon perdiscendum nostra festinat oratio. Quid istud reges? hominem, quasi humi natum dictum uideri uolunt. Stellam, uel Luminis Stillam. Cuius etymologiæ authorem clarum sanè in literis nominari in ea parte, qua à se fuisset reprehensus, inhumanum duxit Fabius. Ut minora illa interim relinquamus: in quibus, ut scribit idem, studiosi eius rei maximè fatigantur. Qui uerba paululum declinata, uarie & multipliciter ad etymon reducant, aut correptis, aut porrectis, aut adiectis, aut detractis, aut permutatis literis, syllabis uel inde prauis ingenijs ad scœdissima usque ludibria labuntur. Sed quis horum mireretur incertiam? Cum. M. illum Varronem Togatorum doctissimum scœdè lapsus sciamus: suisque in Etymologijs ludibrio habitum fuisse, ueterum monumenta testentur: scriptis etiam ad Ciceronem Romanæ facundiæ parentem literis: in quibus agrum quod in eo aliquid agatur, dictum esse contendit: ac, quia gregatim uolèr, sic Gracchos uocitatos. Cum alterum ex autum uocibus: ex Græco alterum duci sit manifestum. Sed quorsum de Etymologia tam multa? nempe, ut intelligamus, summo eos in honoris discrimine, existimationisque non leui periculo uersari, qui Etymologiæ per omnia feruiunt: & illius uindicque causas anxie nimis rimari conantur. Modus igitur, qui iuxta pro uerbum, omni in re optimus haberi solet: & hic quoque tenendus est. Is autem facillime seruabitur. Si parcè & frugaliter, ac non nisi cum res interpretatione egeat, ea duxerimus utendū. Tantisper enim ei licebit incubere, dum id quod quærimus liquere aliter nequit. Quod si luceat ipsum per se: de nomine quidè minus erit, uel Cicerone teste, laboradū. Quamquã hoc quidè laboris præclare susceptum est à Platone, eo in libro cui titulus est Cratylus, ubi de uera nominum ratione iuxta ueras & antiquas Etymologias multa subtiliter dixit. Sed de his hæten. Ac ne hoc citra modum nos quoque egisse uideamur: ad id quod propositum institutumque erat tempestiue reuertamur, allusioni nominis in terea deservientes,

uientes, dum id quod nitimur, possimus efficere. Nam huiusmodi similitum rerum præfationes, eò nos, ut spero, deducunt: ubi regni imperijque natura facillè queat cognosci. Ac illorum, qui eis præsent, partes & officia intelligi. beatitudinis ac foelicitatis illorum fons recludi ac patefieri. Quarum rerum causa, hæc à nobis suscepta omnis oratio est, & dicendi ratio instituta.

ILLUD igitur discutiamus, à monendo uel monstrando dictos esse magistros: inflexioneque nominis magistratus inde deductos. Quod quinquagesimo quinto ad editum libro (cuius hæc sunt uerba) Consultus scribit Paulus. Quibus præcipua rerum cura incumbit, & qui magis quam ceteri rebus, quibus præsent, diligentiam & foelicitudinem debent, hi magistri appellantur. Quin etiam ipsi magistratus per deriuationem à magistris cognominantur. Vnde etiam cuiuslibet disciplinæ professores, magistros appellari à monendo uel monstrando. Hæc ille. Vnde, quale huiusmodi hominum munus sit, minus uidetur incertum. Quid Episcopus pos? non ne *ἐπισκοπος*, Græco uerbo: quod explorare, siue inspicere latinè sonat, nominatos perhibent? Ex quo apud Homerum poetam inclutū, eos qui hostium castra exploratum irent: quid rerum gereretur cognituris: Episcopos dici nõ semel uidimus. Cui igitur, uerè qui Episcopus est, semper excubias agat: ne uino somnoque sepultam ciuitatem eius, hostes inuadant: late uindicque debet inspicere. Vigilantem usque: quaque adhibeat rebus animum: commisi sibi gregis diligenter curam habeat: ad pietatem ueram animi, uirtutemque omnes eradiat. Prauorum hominum contagijs uehementer obstitat: orationi pro populo suppliciter assidue uacet: diuinæ cognitione legis egregie mentem imbuat: & ubique spiret modestiam. Episcopus enim, qui idem explorator uel inspector latine dicitur, ab omni nõ solum factio sed & dictio quoque turpi abesse oportet: quod auctoritatem eius minuit atque eleuat. Neque id sanè iniuria. Præposterum siquidem, ac ridiculum ualde est, cum ita homines aut medetur alijs, ipsus uicibus scaturus.

Item & illud,

Qui sibi nescit semitam: alijs demonstrat uiam.

Nam quo ore aliorum uitas inquirat, & facta reprehendet: qui in suis ipse dissolutior sit, aut certè negligentior? An non Horatianum illud, ne in se iactari possit summe uerebitur?

Cum tua peruideas oculis mala lippus inunctis

Cur in amicorum uitijs tam cernis acutum, Quam aut aquila, aut serpens Epydaurius?

Quo vulgi clamore commoueri sanè necesse sit, quem scelerum suorum conscientia accuset. Cum præsertim perspicuum sit, eius monita solere despici, cuius uita non probatur. Professioni enim absenti mores, uerborum eneruant fidem. Laudaturque propterea Menandrium illud:

Mores dicentis persuadent: non oratio,

Ex quo factum est, ut qui dicendi præcepta libris complexi sunt: Oratorem nisi uiram bonum esse non posse definiat. Nam uetus quidem illa doctrina (ut. 3. de Oratore scribit Cicero) eadem uidetur & rectè faciendi & bene dicendi magistra. Neque disuncti doctores, sed iidem erant uiuendi præceptores atque docendi. Ut ille apud Homerum Phœnix, qui se à Peleo patre Iuueni Achilli comitem esse datum dicit ad bellum, ut illum efficeret Oratorem uerborum: actoremque rerum. Quam de Oratore sententiã pbat etiã Orator præfatus. M. Cato apud Ciceronem ijs libris, qui à me sunt modò citati: cuius est illa sententia. Orator, uir bonus: dicendi peritus. Quem duodecimo Oratoriarum institutionum ita secutus est Fabius, ut facultatem Oratoriam consequi posse neget: qui uita improbus sit.

Quod in rhetoricis ad Theodectem libris, philosophorum princeps Aristoteles etiam est docere conatus: atque id certè immeritò. Cum enim Oratoris officium in eo præcipue uersetur: ut quæ proposuit omnia, recta atque honesta uideri studeat iudici, atque adeo persuadere sic esse. Qualiter id consequi poterit, qui turpitudinis amantior: honestati atque uirtuti natura sit infestior? Iam uero quomodo Iustitiam, ceteraque uirtutes laudabit, qui ne minimam quidem illarum notitiam sit consecutus? Aut quomodo pacto contra adulterum firmiter perorabit, qui stupri qui adulterij, qui incestus sit ipse conuictus? Quid enim difficilius quam accusare, rationemque uitæ ab altero exigere, qui uitorum multiplici labè atque scelere sit infectus? Quod si quis altius animo agitet, facile intelliget, quam graue in accusatione munus, quantumque onus actione uitæ susceperit. Nam quis non uideat nostram uitam ab ijs demum maleficijs, quorum alios insimulaueris, oportere esse disinctam? Vlpiano d. iustissimo uiro iniuriam esse, atque nefas uidebatur, si infamia morum laborans uxorem uir accusaret. Iudex adulterij (ait) ante oculos habere de-

bet & inquirere: an maritus pudicè viuens- mulieri quoq; bonos mores colendi author fuerit. Periniquum enim videtur esse, vt pudicitiam vix ab vxore exigat, quam ipse non exhibeat. Rectè nimirum iurisconsultus. Vt enim fœminam pudicitia, sic & virum morum decet honestas: Vnde cõgnitio orta pudoris, qui virtutum omnium est custos. Seruanda igitur ab vtroque alteri fides est: imò exemplo continentia, docenda vxor, vt se castè gerat. Iniquum est enim, vt id exigas, quod ipse non prestes. Quæ iniquitas effecit illud profectò, vt essent adulteria, fœminis egrè ferentibus prestare se fidem non exhibentibus mutuam charitatem. Denique nullà est tam perditum pudoris adultera, quæ non hanc causam vitij suis pretendat: Iniuriam se peccando non facere, sed referre. Quod optime Quintilianus expressit. Homo (inquit) neque alieni matrimonij abstinent, neque sui custos: quæ inter se natura connexa sunt. Nam neque maritus circa corrumpendas aliorum coniuges occupatus, potest vacare domesticæ sanctitati: & vxor cum in tale incidit matrimonium, exemplo incitata: aut imitari se putat, aut vindicare. Cauendum igitur, ne occasionem vitij nostræ intemperantia demus. Sed assuecant inuicem mores duorum, & iugum paribus animis ferant. Nos ipsos in altero cogitemus. Nam ferè in hoc Iustitiæ summa consistit. Vt non facias alteri, quicquid ipse ab altero pati nolis. Preclarè ergò à Cicerone dictum est: Id ab omnibus postulari, vt ab his se abstineant maximè vitij: in quibus alterum reprehenderint. Furem, inquit, aliquem: aut rapacem accusaueris: vitanda tibi semper erit omnis auaritiæ suspicio. Maleficum quempiam adduxeris aut crudelem: cauendum erit semper ne qua in re asperior aut inhumanior fuisse videatur. Corruptorem, adulterum: prouidendum diligenter, ne quod in vita vestigium libidinis appareat. Omnia postremò quæ vindicari in altero: tibi ipsi vehementer fugienda sunt. Etenim non modò accusator, sed ne obiurgator quidem ferendus est is, qui quod in altero vitium reprehendit: in eo ipse reprehenditur. Vt enim preclarè Iuuenalis ait. *Quis tulerit Gracchos de se ditione querentes? Quis colum terris non misceat, et mare Cælo si fur displiceat Verris: homicida miloni, Clodius accuset moechos: Catilina Cethegum? In tabulam Syllæ si dicant discipuli tres?* Iure igitur. M. Cicero oratione grauissima impudentem Clodij audaciam carpit at

que vituperat: qui cum tres sorores suas virgines corruperit, Pompeiamq; Cæsaris vxorem, pollutis Bonæ Deæ sacris (sic enim ait) fœdissime adulterarit, de continentia, Deorumq; immortalium cultu concionem habere publicè sit ausus. De religionibus sacris inquit, & ceremonijs concionatus est Clodius. P. C. Publius in quâ Clodius sacra & religiones negligi, violari, pollui, questus est. Non mirum si hoc vobis ridiculum videtur: & sua concio risit. Hominem, quomodo ipse gloriari solet, ducentis confixum Senatus consultis: quæ sunt omnia contra illum pro religionibus facta: hominemque illum, qui puluinaribus Bonæ Deæ stuprum intulerit: eaque sacra, quæ viri oculis ne imprudentis quidem aspici fas est: non solum aspectu virili, sed flagitio stuproque violari: in concione, & de religionibus neglectis conqueri. Itaque nunc proxima concio eius expectatur de pudicitia. Quid enim interest, vtrum ab altaribus religiosissimis fugatus: de Sacris & religionibus queratur: an ex forum cubiculo egressus, pudorem pudicitiamque defendat? Itaq; Leontinus ille Gorgias, cuius facundiam oppido est antiquitas mirata: quiq; Isocratis celebratissimi rhetoris institutor fuit nobilis: cum Olympiacis ludis Græcorum adstante concione sanè cultam orationem de Græciæ concordia recitasset, ludibrio habitus est. Etenim Melancthum quemdam dixisse perhibent: vehementer esse ridiculum de vniuersæ Græciæ illum tractare concordia, qui sibi, vxori & ancillæ, vt concordēs viuèrent, suadere non fuisset potis. Vt enim secundum veterum iuris conditorum placita: accusatis prius quam se crimine, quo premuntur exuerint, innocentiamq; purgauerint, in pari vel minori delicto reclamationis ansa concessa non est. Sic & mortalium plerique, naturæ in hoc ratione, magisterioque vtentes, eos actutum à suadendi non minus quam ab accusandi officio remouent: quos simili in exemplo improbitas vitæ redarguit. Quo circa etiam, in quotidianis maledictis: quæ homines sibi inuicem iaciunt: quasi stultitiæ reus notari solet: qui quod reiectari sibi crimen posset, impedit: asperiorisq; opprobrij aduersario suo temerè porrexit ansam. Laudatur itaque Bizantius Leo Sophista insignis. Nam cum oculorum sibi quidam improperasset lippitudinè, qui gibbo erat deformis humanum, inquit, opprobraftiuitiū: cū ipse neme sim in tergo portes: hoc est, reprehensionè. Vindictæ talionè Nemæsis nomine circūuol

uens

uens: quæ necessitatis & Iouis filia, vt prisca genealogi ferunt, nunc Adrastia, nunc Rhánusia dicitur: & ab ethnicis ipsis, scelerum vindex Dea fingitur: temperantia & virtutis amica: atq; insolentia vbiq; grauis aduersaria. Sed reuertar ad me. Sic &. Q. Opimius consularis, qui adolescens male audiuerat, Egilio festiuo homini, qui mollior videretur nec esset: cum illud obiecisset.

Quid tu Egilia mea,

Quando ad me venies cum tua Colo & Iana Egilius excipiens.

Non Pol (inquit) audeo:

Nam me ad Famosas mater vetuit accedere.

Quo audito oculi omnium in Opimium coniecti, pariter & ora risu soluta sunt. Vnde Chæronæus Plutarchus: quem ego auctorè propter vitæ probitatem, insignemque doctrinam, locis multis & sequor & laudo maximè, eo in libro quem de utilitate ab inimicis capienda philosophico scripsit afflatus spiritu maledicti vsum vehementer fugiendum censet: quod in iacentem ipsum è vestigio posset deflecti: grauiorive, iniectum etiam cum fœnore pensari atque rependi. Qua propter caue cuiquam exprobres adulterium: ipse fœdiori libidinis generi obnoxius. Neq; luxum: ipse sordidus.

Cognatus es matricidæ fœmine.

Ita maledicit Alcmeon Adastro. Quid igitur? nempe proprium non alienum probrum impingens respondet.

Matrem ipse manibus intere misisti tuis.

Domitius in Crassum ad huc iocatus est modum. Non fleuisti murenam, quam in viuario alueras, mortuam? At Crassus ita retorsit conuicium. Num tu lachrymabas, cū tres vxores extuleris? Qui sit in alium dicturus, non hunc oportet facetum aut clamorifum, aut improbum esse: verum eum esse cõuenit, in quem nullum conuicium aut crimen hereat. Deus enim nulli magis præcepisse videtur illud, *NO SCETE IPSVM.* quam ei qui sit alium vituperaturus. Ne si dixerint, quæ volunt: audiant quæ non volunt. Nam fieri solèt, vt iuxta Sophoclis dictum. Vbi verba temerè fuderis: tum quæ volens dixisti: vicissim eadem illa nolens audias. Prudenter sanè Chæronæus. Etenim (vt verè Flaccus ait) dixerit insanum qui me: totidem audiet. Atque idem respicere ignoto discet prudentia tergo.

Acri silla quoque, in primisque vehemènter criminationis retorsio: qua in preclara pro

domo sua oratione Cræro in Clodium est vsus, germanitatem Nineruæ sibi obiectantem. Hic tu me etiam, inquit, gloriari vetas negas enim ferenda esse: quæ soleam de me predicare. Et homo facetus inducis etiam sermonem vrbantum ac venustum: me dicere solere, esse me Iouem: eundem dicitare, Mineruam esse sororem meam. Non tam insolens sum, qui Iouem esse me dicam: non tam ineruditus, qui Mineruam Iouis sororem meam esse sororem existimè. Sed tamen ego mihi sororem virginem accisco: tu sororem tuam virginem esse non siuisti. Sed vide, ne tu te debeas Iouem dicere: quòd tu iure eandem sororem, & vxorem appellare possis. Quòd si in maledictis atque conuicijs, vbi quæ temerè dicta sunt: iracundiæ vel dolori imputari possunt, insigniter notari solet, si quid à nobis dictum factum veperperam est, idque in iacientem ipsum ac lacescentem è vestigio haud iniuria sæpe regeritur: in officij admonitione, quæ honesta vitæ obiurgatio est, virtutis nanque gratia suscipitur: nisi ita mores nostros composuerimus, vt nihil omnino possit reprehendi: obiectare alijs crimina haud erit quidem ferendum. Ex quo illud efficitur, si sui nominis vim omnino velint expendere, ab omni vitiorum labe Episcopos oportere quam maximè esse disiunctos. Circumspecti igitur sint, doctrina conspicui, eloquio non minus quam candore animi venerabiles: humanitate erga omnes expositi: innocentiæ amici, oppressorum fautores, in opie subleuatores, pauperum in primis amantes, modesti, sobrii, atq; frugales, inculpariorisq; per omnia vitæ. Nec committant interim, vt dum aliorum errata adorantur, tetraq; facta puniunt, mantica quod in tergo est neglexisse videantur.

SED QUID multis moror, meque ipse similibus nominum vi discutienda tardo? Duces, Reges, Imperatores, à ducendo, regendo, Imperando, dictos esse quis ambigit? At, si Improbus imperet, si regat iners, si ducat ignarus: quis non videat, miseros qui restim, tortumque funem sequantur, quanta sit clades atque vastatio protinus consecutura? Nullus enim animantium omnium, etiam immitium insita illa animi feritate & fœui spiritus truculentia, tam nocet humano generi, quam dissolutio vitæ, aut corrupto princeps exèplo. Nā si veteres velim annales animo voluere, nō leuiter impressa vestigia: sed simulacra morum principis in populo relaxisse videbimus: & quam

N 3 in

in partem princeps declinat, in eandem plebem ipsam facile fuisse propensam. Quis igitur dux? non ne qui alios ducit, qui pericula propellit: qui que, ut sui omnes feruentur, Fati securus proprii, discrimina primus subit? Quis Rex? nonne sui atque aliorum rector, moderator ac princeps omnium? Quis Imperator? an ne alius, quam qui sibi imperans primum, Iusta ac prouida manu premij & poenae sanctione mortalia regens sceptris: sui memor officij studiose leges sancit: unde pie ac sancte vita possit institui: iustitiae ac religionis amantes subditos cupiens efficere: & ad recta capeffenda obediens atque alacris? Atque, omnia haec vera esse ita videmus, ut ne indocti quidem vel rustici ignorent, celebritate tanti nominis indigni eos solere gloriari: qui contra esse animati videbuntur. Nam qui ducendi leges non calleat: si ipsum ducem vocites, non minus profecto erraueris, quam si Talpam Lynxem appelles. Regem autem nominari, qui artem nescit regendi, quique suam ipse vitam dissolute cepit agere: proprii nominis vis & natura non finit. Ut enim ad corrigendum norma illa non vitur, quae directa patum est, sed tortuosa atque inflexa vndique: ac ne illam sic appellare iam libet, quae cui destinata primum officio est, vel utilis parum est, vel seruire non potest: Sic Rex nomen suum gratiamque amisit, ubi vitij mancipatus omnibus rationi parere desijt (cuius est lege naturae Imperio ac potestati subiectus). Quae profecto ad foelicitatem vitae ineundam viam (quo sit cunq; dignitatis loco positus) & priuatim & publice regula est homini omnium multo lectissima. Iam vero Imperatorem dicere, qui nec sibi non alijs, quae faciendae sunt, norit praescribere: timebit sane quisquis recte imperandi rationem proprius erit animo intuitus. Non enim legitime iubet, qui nescit obsequi: nec imperat porro qui ipse, vnde verum fluxit imperium dominio mentis atque animi rationi & virtuti non pareat. N I C. ut tu sapienter colligis mi Philemon, vereor tamen ne hominum vulgo parum tua dicta probentur: apud quos Socratica ista sordere solent. P H I L. Imò non tam haec putent vulgo: quam tyrannis summe displicent. Vulgus enim alleuari gestit, non opprimi: tyrannus autem quo iure quaque iniuria Imperij sui quam laxissimas cupit habenas: dolet itaq; valde si rectis rationibus ab aliquo cohibentur: & sapienter coarctantur. N I C. reuera scopum attingisti. Tyranni enim parum

animo considerantes quanto in periculo & discrimine versentur, dum illicita iubent: & quanta sit legitime imperantium serenitas offusa animo, ac secura tranquillitas: & quam nulla vndique invidia: quibus ipsi misere scitent: male cupiunt, male uolunt de regni germana ratione opportunè differenti. Atque hoc ipso nomine philosophorum scholas, ubi de iniuria inferenda nulli, de compositione morum, de integritate vitae: deque Imperio moderato preclare dicuntur multa, inuisas habent: & hostili semper animo persequuntur: obliuio interim regali in Soglio posito viro, disciplinam Imperij, moribus esse sancendam: humanitate animi, placabilitate atque clementia beneuolentiam, subditorumque amorem esse conciliandum: non sauitia vel aliquo terrore obsequium stultè atque improbè, extorquendum. Nam si rectè illud est dictum:

Magnes amoris, amor,

Charus erit suis Rex, suorum amator & fautor. Qui vero eos, quos Imperio coercet, habet inuisos, durabit parum. Sicque odij vel amoris in Regno, qui esse populi rector ac tutor debet, princeps sibi verus est artifex. Subditorum studiosus amator Rex: libertatis inimicus Tyrannus impetitur: & quod cunctis molitur exitium, experitur interdum. Difficile enim custodias, quem certatim omnes cupiunt extinctum. P H I L. mihi quidem ita videtur. Nam si nulla bellua tam est immitis & aspera: quae natuam illam animi feritatem & spiritus truculentiam conuertat in eum, à quo boni accepit aliquid: ut ad bestias damnati historia declarat Androdi, nobilissimi que Leonis extremo in vita discrimine medico atque hospiti suo beneficij gratiam (supra intellectus humani fidem) cumulatius referentis. Et de Aspide miraculum, quod (graui teste Plinio) Philarcho reddi par est. Is enim auctor est cum ad mensam cuiusdam veniens in Aegypto aleretur absidue: enixam catulos, quorum ab vno filium hospitis interemptum: illam reuersam ad consuetudinem cibi intellexisse culpam, & necem intulisse catulo: nec postea in lectum id reuersam. Ut facile intelligas vehementer illi suae sobolis factum displicuisse: quae non minus absentiae propriae multa, quam filij & subita & violenta morte, debitam altori grati animi testata sit fidem: ac funesti inauspicati que sui partus, indignum facinus vltia. Vnde, si quae furoris impetu percitae in altorem educatoremque suum crudeliter interdum

dum aliquid designarunt, ferocia sensim emollita, errore cognito de se ipsa poenas suppliciaque sumpturunt (vni monumentis veterum de homicida Leone) qui custodem nutritoremque suum casu peremerat, memoria proditum est; Quis igitur credat, tanta homines immanitatis rabie moueri, ut eum perditum velint: cuius maxime beneficio viuunt, dignitateque florent? Non enim tanta humani animi induere violentia potest: ni in se ipse prius maior sit passus. Tunc enim quasi praesentis doloris verberè exagitata hominum mentes furibundè insistant: illamque vim (effugere cum aliter ne queat) vi & ipsa propellant: Injuriamque propulsant. Id quod non homini tantum, sed & brutis quoque animantibus natura ipsa praescribit. Ad naturalem defensionem tacite illa cohortans. Vnde suis quoque armis mirifice instruxit, sapienterque munivit. Ne, sine defensione aliqua, libidini aliorum, sauitiae ve paterent: haud homine prius deserto, quem intellectu atque ratione aduersus mala cuncta nimium sapienter, egregieque munierat. Cuius illi bono circumlepti, propulsationem iniuriae, depulsio nemque malorum, opere sunt executi. Hoc namque & ratio doctis, & necessitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipsa praescribit: ut omnes semper vim, quacumque ope possent, à corpore, à capite, à vita sua propulsaret atque repellerent. Est enim haec, ut rectè pro Milone Cicero dixit, non scripta sed nata Lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verè ex natura ipsa arripimus, haesimus, expressimus. Ad quam non docti, sed facti: non instituti: sed imbuti sumus. Ut, si vita nostra in aliquas infidias, si in vim: in tela aut latronum, aut inimicorum incidisset: omnis honesta ratio esset expedienda salutis. Ex quo fit, ut natura praecipiente Tyrannis ac malis principibus pessime consultum velimus: bonis rursus prospectum cupiamus quam optime. Sic in eos, qui perniciose Tyrannide suorum gestiunt opprimere commoda, subditorum est animus infestior: ad exitumque illorum, omnium voluntas alacrior. Eademque ipsa duce, proborum causa regum magno cum gaudio atque letitia sanguinem nostrum, vitamque profundimus: foelicem illum ter & amplius existimantes, cuius, pro bono principe seruando, caput est morti deuorum, illique per gloriam non interire sed viuere potius videntur sibi quibus adstante Rege, atque adeo periculis erepto, mori coactum est. Iure illi quidem. Quis enim non videat, illorum mortem sum-

me esse gloriosam, ac praefendam longissimae vitae: qui beneficij tanti optimum principem reliquerunt debitorem? Cum praesertim (quae nos genuit) Natura sit necessarium vitam reddenda: & quando suam illa depositum reposciturat, mortalium nemo explorare possit. Quod si reposceti, velis non, incunctatè est & actutum vitam reddenda: ubi melius quam pro optimi principis defensione elocanda sit, non equidem intelligo. Deo enim creditur oblata, quae pro principe bono anima Impenditur. Illius siquidem munus & beneficium est, hominum vniuersa potestas, regnum omnè atque Imperium. Quorum ministris tanquam ab eo missis parere & obsequi, oraculo diuino monemur. Nulla namque in terris Dei est certior imago, quam boni vita principis. Ut enim in Coelo clarissimus ille Solis fulgor, nocteque vagantis Lunae candor, diuinae arguunt potentiae maiestatem: sua cum caelestibus illustrantes atque complentes: Sic moderati, de incolumitateque suorum solliciti vitam principis, sapientiam nobis hic modo quoddam repraesentat diuinam, omnium commodis late vndique prospicientem. Vnde Charoneus Plutarchus in libello de doctrina principum, reges ipsos Dei omnipotentis ad curam ac salutem hominum esse ministros non iniuria censet: ut bona, quae Deus illis largitur, partim distribuant: partim seruent. Nam quae so te, ac quod tu aliud simulachrum inuenies, quod Caelestis magis bonitatis vel reddat vel exprimat effigiem, atque prudentis & cordati principis? Quem admodum enim Coelestium, terrestrium, atque Inferorum dominus ac princeps Deus diuina cuncta prouidentia gubernat, pro sua cuique natura necessaria impartiens: ut in suo quodque genere probe degat, ne externae alienaeque veluti opis indigum ab alijs cogatur eripere, quod sibi sentit deesse, perpetuo animalia muta ligas foedere: insitam interim illorum animis feritatem ita moderans atque coercens, ut cognato sanguine mire temperent: ac charos habeant sui generis animantes. Sic verus ac legitimus princeps & diuinae pietatis amator suorum securus commodorum, & vita negligens suae, pro populo timere incipit: cuius commissam sibi tutelam esse à Deo, reminiscitur. Illum que factum ac tactum, omni ex parte incolumè praestare modis studet omnibus: eaque vna cura solers semper excubat animo. Haud ignarus magni principis vitam honestis curis ac sollicitudinibus oportere distringi: non delicijs atque

E.
 H. is qui ag-
 gressorem C.
 de Sicarijs.
 I. ut vim ff. de
 iust. & iure
 & in. l. s.
 vim. ff. de vi
 & vi arma. &
 in. l. Scient. a
 s. qui cum ali
 ter. ff. ad. l.
 Aquil.

turpi ocio laxari. Hanc nimirum ob causam Pylades histrio, qui Augusti floruit etate, sã me laudatur. Cum enim aliquando discipulus eius Hylas, quem ad equalem peritiã artis extulerat: in Scena saltaret Canticum, cuius erat clauisula. Magnũ illum Agamemnonem: porrectisq; brachijs sublimem quasi dimitteretur, Pylades magister iratus: Tu longum ò stulte facis: non magnum. Persuasusq; à populo, vt digna locum actione referret: sub specie cogitantis extulit Agamemnona. Nihil magnò principi ratus magis conuenire, quam pro omnibus cogitare.

» Quippe nec Atridem Agamemnona dulcis habebat,
» Somnus multigenas versantem pectore curas.

Vrait Homerus, quod & pictor ille sensit nobilis, qui magni regis simulachrum iussus effingere, cogitandum illum expressit: ac veluti de Imperij moderamine anxius. Existimauit nimirum vir sapiens, non pretiosas vestes non aurum, aut diadema, oris ve speciem mirabilem: sed de subditorum incolumitate & commodis sollicitam principis mentem, dumtaxat magnum Regem efficere. Quis enim tam stultus, vt putet ex oris habitu ac reliquo cultu corporis maiestatem regiam, cuius splendor omnis hauritur ab animo, esse cõferendam? Quæ interdum negata bonis malis sepe contingunt? Quasi vero amissio oculi despicabilem fecerit Macedonum regem Antigonum: qui non vno hoc tantum vitio erat notabilis, sed & colliso insuper naso ac statura pusillus. Aut minus honorabilem varices Caium Marium, ac ne tunc quidem, cum militari sagulo coopertus à gregarijs nihil differens, solus iustrabat exercitum. Multis enim magnisque virtutibus, corporis hæc vitia pensabant, neque ibi quisquam corpoream effigiem reprehendendam esse ducebat: vbi tot ac tantæ animi dotes insigniter elucebant: quin beati imperatores militibus videbantur: ipsiq; etiam ab alijs milites appellabantur felices, qui auspicijs ac ductu eiusmodi virorum cum hoste essent manus conferturi: vbi certa esset omnino futura victoria. Algorem enim, æstum, sitim ac famem tolerare Marius nouerat: noctesq; insomnes agere Antigonus, vt qui sapientia excelleret: vigilantia atq; industria par cuiquam commendatorum ducum iure crederetur. Vnde non Imperatoria solum, sed & militaria aliquoties sedulo obibat munera: nihil sibi præter ceteros circa laborem indulgens. Idem virtutis pro concione laudandæ, & ignauitæ reprehendendæ præstantissimus artifex habe-

batur: Belli studiosus adeo, vt vel ludicris Martis certaminibus gauderet impense. Nam cum thoracibus & galeis instructos milites suos aliquando esset sphaera ludere conspicatus, huiusmodi spectaculo delectatus eorum duces protinus iussit accersisse: vt coram eis laudaret illos. Sed cum esset renunciatum duces ipsos bibere: horum præfecturas militibus curauit dandas, qui armati exercebantur: vnico facto militum strenuitatem honorans, ac ducum puniens ignauiam. Graui interim exemplo docens, cõpotationibus, cupedijs, Lautitijs, delicijs: genio ac voluptati indulgere, non esse viri principis: quem non nisi honestis conuenit occupari: & suos semper insigni aliqua animi virtute tueri. Cuius quidem honesti ceu archetypus extimius, heroicq; alicuius virtutis exemplar, vita debet suis esse proposita: non ad vitia fomes atq; excitamentum. Preclarè igitur Alexander Macedo varijs regiam ingressus: quum vidisset sublime cubiculũ, & in eo stratum: mensas ceteraq; omnia mirifico ornatu instructa. Hoc cene, inquit, erat imperare! Sentiens non esse regium, tot ac tantis delicijs affluere.

Sed anteaquam partem hanc, quæ à me est Regno & Imperio assignata, longius videar executus: haud me esse profus absurdè facturum; opinor: si strictim ac velut per transenam: huius (quo de agitur) nominis significationem quandam paucis excussero. Mihi enim probè semper videntur facere, qui quæ ab alijs inter legendum in dubium verti possint, suis ipsi scriptis declarare nituntur: lucis vndique (quam possint maximè) semper aliquid lectoribus adferentes, & quando cunctis ex æquo mortalibus sapere datum non est: quemadmodum neque in omnibus excellere. Aliud enim alijs vel à natura est insitum: vel ab arte traditum: vel industria perfectum: vel vsu cognitum: doctorum indoctorumq; hominum turba ad legendum interdum allicitur: minus circumspiciti & cauti lectoris opis aliquid afferre iudicio, scriptoris profus videtur esse sapientis. Cũ præsertim ita quosdam affectos videas: vt inscitæ ergo prætermisã causentur, quæ lucida tanquam conspicuaque prætereas. Quod tunc diemum & honorificentius & illustrius, esse censendum est, cum argumento inferuentibus eidem, hoc à nobis, declarationis vice, extrema quasi perorationis aliqua pagella appenditur. Quod eò faciam alacrius, quia eis ipsis qui breuitate quondam impense ducebantur placuisse video præuaricationis

N
1
2
3
4

nis genus esse, prætere dicenda. Quocirca neque erit indignum, neque (vt arbitror) infructuosum: hoc de nomine præfari aliquid prius, quam ad altiora tendamus.

SCIENDVM igitur est, nominis huius vi non eos tantum intelligi, quos nos quasi rerum dominos, Imperatores vulgò vocamus (qui iidem apud Romanos quondam dicti sunt Cæsares) sed & eos designari qui exercituum ductores, bellique gerendi administratores Senatus Consulito, Quiritum ve suffragijs à populo creabantur. Idque vel ad pacandas prouincias, vel ad fœderatorũ iuranda: vel ad hostium Romani populi audaciam comprimendam: vel aduersus rebellantium furorem, stultiorem impetum, furibundumque omnem animi conatum. Ac ne legitime quidem Imperatores vocabantur: nisi qui iniuncto munere rectè fuissent & prosperè infuncti. Nam, qui re infecta, minus ve præclare gesta prouincia, domum reuertebantur: & neq; cæsis hostibus, neq; in fugam verlis: hi certè in ea erant causa, vt Imperatores vix haberentur. erat quippe dignitatis plenum, nomen Imperatorũ. Quod nisi certis ex causis propriè cuiquam competere non poterat. Vnde, vt apud Plutarchũ extat scriptum: cum comparato exercitu, ductisque copijs in Lybiam contra Domitium Pompeius tenderet: pugnaq; congressus Domitianorum maxima edita strage, victor euauderet: militibus ipsum Imperatoris titulo cõsalutantibus, negauit, se eum honorem admitturum quoad hostium vallum staret erectum. Quæ cum milites audirent piumiam (qua impediabantur) nihil morati: magno impetu proruant: aggereq; ipso dissipato castra diripiunt: victoriamq; potius Pompei, non imperator tantum, sed à Sylla quoque Magnus est dictus. Quod tam illustre cognomen virtute animi partum: à principeque Romani populi iure delatum, nouo homini summæ apud ciues suos inuidiæ fuisse est traditum.

Sed reuertamur illuc, vnde discessim. Hoc igitur quamuis ita habendum sit: abusiue tamen, quicunque essent cum exercitu missi, Imperatores dicebantur. Hæc, qui Cicero nem crebrò lectitarit, non esse falsa comperiet. Hinc. M. Tullij acris illa pro lege Manilia contentio, de creando Imperatore aduersus potentissimos reges Tygranè & Mithridatè, Ponthi hunc: illum Armeniæ. Cũ vnum Cneium Pompeium bellicis in rebus virum spectatissimum decerni omnino cuperet: qui illorum temeritatem, effrenemq;

audaciam contunderet. Vnde Imperatorias virtutes maxima cum Pompeij laude summè persequitur. Atquæ, Cicero Pompeijq; ipsius etate, nondum potito rerũ Cæsare, annuis Consulibus Romanorũ Imperium solitum esse gubernari, haud opinor quisquã vertet indubium, qui vel tantillum Romanas literas degustarit. Cõtinuata autè à Caio Cæsare dictatura, per Tyrannidem que facta perpetua, cuius antiquiores illi Romani semestres tantum Imperium esse voluerant: ne suprema potestas, diuturnitatem temporis nacta, liberum in populum Tyrannidis aliquam speciem, formamq; induceret (Nam & dictatores suprema omnium, magistratus habebantur) à Romanis, vt Liuius & Patriti tradunt, sic dicti: quod dicto & Imperio illorũ cunctos oporteret stare, tam est Dictaturæ cõtinuatione, Imperij forma immutata, quæ consularis illa que celebris quondam diu est habita, dignitas diminuta. Ita protinus regni facies quædam emicuit: Imperiumque subortum est nouum. Cumq; ad vnus se hominis arbitrium, voluntatem animi, atque nutum cuncta componeret: quasi quædam terrarum orbis monarchia, Imperatoria est nata potestas. Ijq; qui ad tantam essent fastigij maiestatem euecti, Imperatores è vestigio dici sunt coepti. Vel à Cæsarem familia, vnde tanta hæc primum potestas inceperat, Cæsares sunt appellati. Qui igitur ante Iulij Cæsaris dominatum, vel à populo sunt, vel à Senatu Imperatores decreti: hi nimirum longè alia conditione viuebant, quam qui deinceps populi Imperio violenter arrepto Cæsarem sunt secuti. Ab hoc enim profecti qui sunt, rerum domini fuerunt: antiquiores illi, populi tantum ministri putabantur. Idcircoq; Conscriptorum patrum decreto, qui ob etatem, doctrinam & sapientiam, causis erant cognoscendis perfecti, Imperium ponere finito spatio: aut se illo (si fortè deliquerant) abdicare cogebantur. Hinc nimirum Romani Imperatores Cæsareo sunt nomine honestati. Vt enim ceteræ gætes (quæ vnus Imperio arbitrioq; reguntur) suos quæque reges proprio quodam nomine insignierunt: vt Achemenidas Persæ: Abantiadas Argiui: Murrhanos Latini: Syluios Albani: Syriani Antiochos: Lybiarchas Lybici: Arabarchas Arabes: Arsacidas Parthi: Thebani Labdacidas: Ptholomæos & Pharaones Ægyptij: sic quoque Romanus populus suos postea Imperatores, Augustos & Cæsares censuit appellandos. Vnde illorum mentis placita, consiliorumq; scita literis comprehensa: nunc Im-

peratoria Romanorum Leges: nunc Cæſarea vulgò iura vocantur.

VERVM enim verò, quoniam belli gerendi adminiſtratorè, exercitusq; præfectum, Imperatorem à veteribus diximus appellari: operæ prætium fanè fuerit: quæ huius, quæ fuorum militum partes ſint explicare breui. Ne difficili à nobis loco perſtricto, interpretandi laborem defugiffe videamur. Hoc igitur in primis conſtituendū eſt; ex omni hominū genere nihil eſſe optimo Imperatore aut rariuſ; aut inuentu difficiliuſ. Quæ opinio ab illo profecta: creditur, qui ex omni memoria temporū ipſe eſt omnium dux præſtantiffimus habitus. Etenim Alexander ille Macedo, cuius bellica virtus terrarum orbè late vndique peruagata eſt (ſic nanque memoriæ eſt prædictum) admirari ſolitus fertur: qui factum eſſet, vt Athenienſes primo quoque anno belli duces, Imperatoresque nouos eligerent: cū ipſe per omnem vitam, præter vnū Parmenionem, bonum ducē, nullum planè inuenire potuerit. Neque id fanè iniuria. Nouerat enim vir ſapiens, multis eum: magnifque virtutibus debere excellere: qui exercitibus eſſet Imperator conſtituendus. Cuius modi hominum mirā ubiq; paucitatem ac penuriam eſſe videbat: quod vſu plurimum venit in magnis. Sæper enim optima queque rariffima ſunt. Idque ipſum reperiri poſſe non facile, dignitatem ipſorū commendat, prætiumq; adauget. Haud temere ergo eius rei abſolutio ſumma, cum lataque perfectio contingit homini, cuius vel ſingule partes laudatiſſimæ ſunt, & inuentu difficiliſimæ. Quis enim non videat præter virtutes ceteras, quibus imbutum eſſe Imperatorem conuenit: duabus poſiſſimum moralibus cunctis anteire debere, prudentia ſcilicet & fortitudine? Quarum virtutum eò magis cenſeri debet difficile vinculum: quod in omni eui memoria vix vnū aut alterū reperias: qui hac tanta laudis celebritate dignus exiſtat. Neq; enim omnes, vel Hectoris vel Agamènonis eſſe ſimiles poſſunt; de quo apud ſummm Poetam præclarum extat elogium,

Dux bonus; atq; idem validus, pugnator in armis.

Nam Æacidarum genus; manulicet præptum & pugnis clarum; tamen, ſi Erinio credimus, ſtolidum ſemper eſt habitum.

Armipotentes (inquit) ſunt: magis quam ſapientipotentes.

Sed tamē, virtutis huius nomine Numida rum Regem Iugurtham mirificè Saluſtius celebrat. Cuius in laudē ait, Ac ſapē, quod

difficillimū in primis eſt: & prælio ſtrenuus erat, & bonus conſilio. Quorum alterum ex prouidentia timorem: alterum ex audacia temeritatem plerumq; afferre ſolet. Laudatur itaque huius fortitudo, ſed præceps animi conſilium reprehenditur: temeritasque culpatur. Illius in cælum vſq; laudibus prudentia effertur: Ignauia tamen, animiq; imbellia probro ducitur. Quæ hic laudē caret, ille abundat: vtriuſque tandem neceſſario præſidio deſtituuntur ambo. Hunc prudentia fugit: illum deſerit manus. Sic nimirum vbi vtrinque cominus permixtæ ſunt acies: cadentium militum varij vtrinq; audiuntur gemitus. Hic incogitantiam reprehendit ſui ducis, audaciamque præcipitem: inculat ille contra animum virilem parum: fugienteque iam anima formidoliſſimam illi vehēmenter improperat. Alius egrè vita diſcedens, magnitudine doloris victus & tanquam furore correptus, cælum conqueritur, in meritaq; aſtra vituperat. Cū harum rerum præcipua cauſa in Duce ipſo re vera ſita ſit, excordi vel temerario. Abiecti enim pauor animi, fortioris viri certiffima præda eſt: reſq; profecto iniuriæ valde obnoxia. Iam verò, ſine conſilio vires quid aliud ſunt, quam inſani gladius, poſſeſſorisq; ipſius ad calamitatem instrumentum nimis efficac. Rectè itaque Horatius.

Vis conſilij expers mole truit ſua.

Quod illorū exitus aperte declarat: quorum omnium ductricem optimam prudentiam ſaſtidientes (vt dicemus alibi) ſuis ipſi viribus miſerabiliter conciderunt.

CVM igitur vim atq; robur corporis in Duce cum prudentia ſimul oporteat conſociari: quod ſine alterius adminiculo virtus altera mancum ducem imperfectumq; efficiat, & bellicis rebus tractandis parum aptum. Virtutes item alias perfequi par eſt, quas in optimo Duce coſpici debere, ſapientes viri memoriæ prodiderunt. Cicero ſiquidem pro Lege Manilia in ea eſt opinione, vt exiſtimet in Summo Imperatore quatuor haeres in eſſe oportere. Scientiam rei militaris, virtutem, authoritatem, foelicitatem. Pauloq; mox ſubdidit. Virtutes Imperatoriæ ſunt hæ labor in negotijs: fortitudo in periculis: induſtria in agendo: celeritas in cōficiendo: & in prouidendo conſilium. Quæ ſi vel ſingulæ difficillimæ ſunt: profecto Imperatorem eſſe, magnum quiddam, rarum ac pent diuinum, exiſtimare debemus. Quibus de virtutibus diſputare, conſultò prætereone, ſi eos, qui in earum parte aliqua inſigniter præ

preſtiterūt declarare pergant (nam in omnibus inuentus eſt nemo) licet hanc tantam gloriam Homerus, vt diximus Agamènoni, Saluſtius Iugurthæ, & Magno Cicero vindicare velit Pompeio, euagatur longius meo videar officio parū functus: qui breuiter id ipſum tractaturū eſſe me, antea ſum pollicitus. Huius igitur Imperatoris (vt Cyrus vult Xenophōti) præcipuum munus eſt, virum ſeſe probum, incorruptumque præſtare: ac curare inſuper vt qui eius ditioni & Imperio ſubiaceant, ſarctitectiq; ſint: & ſemper quæ optimi foeliciſſimiq; euadant. Militis rurſum officium eſt, Imperanti libenter acquieſcere: labores ac pericula, etiam que difficillimā ſunt, virtutis ergo non recuſare: ſed animo prompto & alacri, ſpeque potius pulchra erigi ad honeſti facti memoriā: epithaphia vera aucupantem. Bellicę etiam rei tenere peritiā conuenit: rectè atq; ordine animoſè pugnare: ſaſtidiſq; tandem ceteris, ad honeſtatem, dignitatem & honorem: animum ſemper intendere. Ac, vbi militiæ ſacramento addictus, militari erit baltheo condecoratus: neque reipublicę cauſa mortem refugiet vnquam: neque à lignis ſuis atque vexillis diſcedet temerè: verum militaris diſciplinę ac religionis mēmor, munia ſua obibit alacer: ducemque ipſum hauē fecit ac patrē habebit charum, ac reuerebitur, & tanquam caput reipublicę certiffimum, ſummè ubiq; nitetur defendere. Veritus, ne ignauia ſua princeps belli, qui reipublicę vice fungitur, aliquando periclitetur.

SED QVO maior ducis quam ceterorum militum & perſona & dignitas eſt: ita huius difficilioreſ ſunt partes, magiſque arduū munus. Id quod videri nulli debet abſurdum. Hoc enim ratio, hoc equitas vult: nimirū vt non ſit in onere inferior, qui in honore maior eſt: ſuperiorque habetur. Quocirca benè Cambyſes (vt author eſt Xenophon) Cyrum filium admonebat: belli ducem eſtate præter milites ceteros Solis ac pulueris vim debere pati: in bruma pluuias & frigora diſcriminibus atque periculis intereſſe ſemper labores quos ſuis hauē eſſe perinde graues duci dicitas: ac gregario ſint militi. Propterea quod ex rebus præclariffimè geſtis, honoris & famę penes hunc plus ſemper remaneat: quam alium de exercitu quemlibet.

VERVM ENIM VERO quādo regētis exercitum officium non tantum in danda, quātum in obſeruāda diſciplina conſiſtit, vt eſt à ſapientibus dictum, memorięque traditū. Non ſolum videbit quid cuique præſcribat:

verum proprio ipſe primus exemplo ſanciet, quod ab alijs geſtiat obſeruari. Incredible enim dictū eſt, quā ſit ad exhortandum efficac: ſi que præcipias, facites. Et quoniā rectiſſimè dictū eſt, ad ea toto impetu homines ferri, quæ à principibus factitātur, illud vſque quaque ſtudebit, ne vitę licentia: militum animis exitioſum aliquid aut peſtilēs inſundat. Veriſſimum quippe eſt Claudiāni poetę dictum, quo vſi ſumus antea,

Manare in vulgus exempla regentum.

Expetendarum igitur, fugiendarumque rerum norma rectiſſima ſuis eſſe debet militibus dux: & morum exēplar vnicum. Quæ in re Imperatori ipſi magnopere erit vſque elaborandum. Nancifcetur nanq; ex ea duplicem fructum, & quod obſequentioreſ, officioſoſq; magis milites experietur: & quod honorator, auguſtior ac ſancior ipſe cenſebitur. Heroicam enim ex æquo illius omnes virtutem animi reuerebuntur. Peccareq; minus libebit: cum integritatis & modeſtiæ authorem, ducē ipſum intuebuntur. Quin illud etiam perſpectū habebunt: tali ſub principe neque virtuti ſua eſſe præmia deſutura: neque ſupplicia delictis. Siquidem is demū honare virtutem nouit, qui ſtudioſè ipſam ſectari ſolitus eſt: punietq; rurſus idē crimina longè ſeuerius, qui à vitiorum labe omni mortis inſtar abhorret. Hinc nimirum magnam eſt Caius Marius laudem conſecutus: qui non ſolum proprijs vitæ exemplis benè atq; frugaliter agere milites docuit: ſed & corrobatis quoq; aliorum rectè factis: quantum ipſe probitatem animi honeſtate que amaret, & à turpitudine omni abhorreret, inſigniter declarauit. Cū enim Luſius ex ſore nepos Trebonio cuidam adoleſcēti, qui ſub ala, cui ipſe erat ab Imperatore Mario præfectus, militabat, vni aliquando intuliſſet, infamiaq; tactus egregius adoleſcens, ac facti turpitudine motus, Luſium occidiſſet: interempti ducis coram Imperatore reus actus, obiectum crimen inſiciatus non eſt: ſed & cauſam aperuit, flagitiumq; probauit. Hic Marius coronā eſt veſtigio iuſſit afferri, in clyto pro facinorē in bello dari ſolitam: magnificis que verbis virtutem animi prædicans, capiti illius impoſuit, grauidocens exemplo pudicitiam militum ſaluā atque illeſam oportere præſtari. Indignū Improbum que ducem à milite quandoq; hauē iniuria interim poſſe, ſpecioſè fanè, ac prudenter profecto, qui ne propinquitatē quidē ſanguinis quā maxima conuictō ac duci, turpi in cauſa fauēs duxerit eſſe parcendum.

CVM IGITUR Imperatoris hoc optimi sit: tum illud etiam ad illius spectat officium: etiq; vel in primis necessarium. In Castris s. continere milites: ad exercitationem producere: portarum claves suscipere: vigilias interdum circum ire: frumentationibus commilitonum interesse, frumentum prebere: mesorum fraudem coercere: valetudinarios inspicere: commilitonum audire querelas: rei que huius excutiende causa frequenter interesse principijs: secundumque sue qualitatē & auctoritatis modum punire delicta. Et quoniam in huius verbi mentionem incidimus, videndum est, quid sit militare delictum. Vt enim Arrius h. Menader libr. 3. de remilitari scribit. Militis omne delictum est, quod aliter quam disciplina communis exigit, committitur, veluti segnitie crimen, vel contumacie vel desidia: que profecto bifariam considerantur. Alia enim propria: alia communia vocantur. Communia sunt, que cum ceteris admittuntur. propria que ab vno aliquo milite separatim de signantur. Vnde illorum persecutio aut propria, aut communis est. Pro admisis, pena huius modi irrogatur, ut quarto de penis Modestinus s. scribit. Castigatio, pecuniaria multa, interdictio munerum: militiae mutatio: gradus delectio: ignominiosa missio. Sunt enim missionum cause tres, quemadmodum Macer l. secundo de remilitari memorie prodidit, honesta, causaria, ignominiosa. Honestata est, que tempore militie impleto, datur. Causaria, cum quis vitio animi vel corporis minus idoneus militie renunciatur. Ignominiosa est, cum quis propter delictum, militiae sacramento soluitur, militarique baltheo exuitur. De quibus omnibus plenius velle, diffusiusque tractare, presentis loci atque instituti non est. Vnde ab his precipue lector erit instruendus, qui de remilitari precepta tradiderunt: vel consultorum erunt libri exactius euoluendi; non enim in curiositate tractarunt, quod ad hanc attinet partem. Nos vero carptim summa queque libauimus: que in presentia minus commode ad plenum tradi poterant, strictim attigisse contenti.

V. N. V. M. Illud tamen precipiendum esse videtur: Imperatoresque idcirco, duces, presides militumque prefectos monem⁹ ter & amplius ut militiae disciplinam non patiantur hebescere. Id autem facillime consequentur: si premijs honestabunt probos: dignisque malos multabunt penis. Quod enim Solon sapienter dixit, premio & pena reipublice salutem contineri: id in Imperio, militarique omni

G.
L. officium regis. s. off. tribunorum. ff. de re. mili.

H.
L. emanet de h. tam. ff. de re. mili. in princ.

I.
in l. militum delicta. ff. cod. titu.

K.
In l. de ferretorem audi tum. s. p. ce nze militu. ff. cod. tit.

L.
L. milites a grū. s. missi onū. ff. cod. titu.

N.

disciplina, haud dubie latissime patet. Quo circa, m. Emansores, Desertores, transfugas, stationis refugos, Ducum obauditores, ceterorumque criminum reos: pro admisi gravitate danabunt. Sunt autem emansores, qui diu vagati reuertuntur ad Castra: desertores, qui per prolixum tempus vagati, reducuntur: differuntque quasi in seruis a fugitiuis Errones. Transfugae sunt, qui a nouis ad hostes deficiunt, & transeunt. Stationis refugi, qui ex loco a Duce sibi commisso, vel discedit temere: vel refugit ob ignauiam. Obauditores sunt qui Imperata mandataque Ducum vel morose suscipiunt, vel plane detrectant. Quod crimen desertioni est proximum. In bello etenim, qui presidis vel alicuius prepositi ab excubatione desiluit, n. peccatum desertionis contrahit. Qui prepositus. (cum posset) non defendit: pena debet capitis plecti. Pro factore namque habendus est, qui in periculo deseruit, que eximere potuit. Sed & peccantiū p. quoque ratio debet haberi. Aliter si quidem Tyro, qui disciplinam iuste ignorare potuit: aliter veteranus miles plectendus est. Vtque illis ob imperitiam venia interdum danda est: ita his, superioris, ante actaque vitae merito perpenso, aliquando remittendum est. Nam sceleris penam q. praetermittere id enim est quod vocatur ignoscere, neque vtile neque tutum est: fundit enim vim omnem disciplinam labefactat ac tollit. Propositaque flagitiorum impunitas non minus bonorum naturam adulterat: quam malorum enutrit audaciam. Deteriores namque ut reate Terentius ait, omnes sumus licentia.

SUNT ET ALIA delicta militum. Nam & in acie, qui spectantibus militibus prior fugam fecerit, propter exemplum. capite puniendus est. In bello etiam, qui rem a Duce prohibitam fecit: aut mandata non seruauit (licet res feliciter cesserit) vita. plectendus est. Quam vnam ob causam Carthaginienses perpetuo laudantur: apud quos etiam, quae a Duce temere attempta sunt, faelicè nihil moratus euentum, Senatus seuerissime punit. Sic & Titus Manlius Torquatus apud Romanos: & suos inter ciues Thebanus Epaminondas in laude magna fuerunt: quod victores filios vnam tantum ob causam curarunt interimendos: quia contra edictum temere cum hoste pugnassent. Hinc apud Xenophontem Chrysantam Lacedaemoniensem militem laudat Cyrus, quod hostem interfectorum, quem iam gladium sustulisset, & interim receptui cani audisset: hostem omisit: & quasi prohibitos ictus abstinuit. Quod cum in

M.
L. de ferro rem. s. emā for & in. l. qui cū vno in versiculo lenius itaque delictū ff. de re. milita.

N.
L. desertio re. s. si presidis. ff. de m. l. qui excubias.

O.
In l. omne delictum. s. qui prepositum suum ff. cod.

P.
In l. non omnes in priac. ff. cod.

Q.
L. si ita vulnoratus ff. ad l. Aquil. & in l. congruit. ff. de offic. praei.

R.
In l. omne delictum. s. q. in acie. ff. de re. milita. s.

S.
In l. desertorem. in bello. ff. cod.

EXC.

exercitu quidam admodum miraretur, Praestat (inquit) parere duci quem hostem occidere. Quod quidem facinus Laconica indole iudicio meo dignissimum extitit. Etenim nulla vnquam natio studia belli tam religiosè coluit, quam Spartana gens: Inter quos imperandi & obsequendi ars sanctissime exercebatur: vnaque tantum bellica disciplina vigeabat: vmbraeque vita, sedentariisque artibus abdicatis ex republica. Quas obres Deos deaque omnes armata effugie colebant: ut omnes tractare arma addiscerent. Ex quo factum est, ut qui in praelio scutum abiectum ob Ignauiam probaretur, Infamis ac vilis degeneret. Cumque Archilochum poetam honoris ergo Sparta recepissent: ubi intellexerunt, veribus quibusdam illum scripsisse: Satius esse, quam mori, arma abijcere, ac tutum vrbe ex pulerunt, ne in armorum cultrice maxime ciuitate patuisse illi ad honorem aditus videretur, qui timiditati animi, Ignauiaeque fauisset. Carmina sic habent.

At, caruisse armis, quae mortem occubere, praestat. A spide pro iacta, mox melior dabitur.

Alienare arma, militi graue crimen est: desertionique proximum censetur. Qui procinctus tempore adaptandis inspiciendisque armis miles immoratur: non secus atque inutilis & timidus abijciendus est. Quo quidem temporis articulo ex antiquis Lacedaemoniorum legibus, qui sub tecto conspicerentur, ut auctor est Marcellinus, capite plectebantur. Alexander Macedo instructa iam ad praeliandum acie, amentum telo adaptantem militem perinde atque nullius usus ab exercitu remouit: quod tunc demum appareret arma: cum his foret vtendum. Preparati enim agere debemus: non agere praeparare. Seditiosus v. miles morti dabitur: pestilenti enim malo occurre dum prope rem medicina est: ne in plures negligentia diffusum, tabe sua absumat exercitum. Si atrocioris criminis conuicta legio sit, consumenda est: aut certe decumanda. Sed in his modus est sapienter adhibendus. Neque enim quous seditio vel turba militem addicet neci. Neque vulgare aut vilitatum crimen, tot hominum millia (ex quibus constat legio) nefando supplicio perimet. Sed de penis haetenus, ac fortasse nimis multa.

ILLVD DUCES sedulo curabunt, ut quae facturi sint, nulli mortalium aperiant, Metelli exemplo: qui roganti amico quid esset die craftina facturus, respondit: Si rei huius hanc mihi tunicam scirem consciam: exutus quam primum igni darem absumendam. Similiter & Philippo filio adstantibus multis sciscitan

T.
in l. qui comitatus. s. arma. ff. cod.

V.
In l. desertorem, qui seditio nem dederunt militi

X.
in l. omne delictum. s. exploratores: & in l. proditores. ff. de remili

ti quando esset castra moturus. Antigonus ait, quid an metuis ne solus non sis tubam exauditurus? notas obiter filij curiositatem, qui rem periculosissimam & silentio altissimo premendam, tot praesentibus viris effuturiamenter cuperet. Quo circa milites, qui nostri exercitus res hostibus produnt, seuerissime plectendi sunt, exquisitissimisque supplicijs maectandi.

DANDA etiam belli principi opera est, frequenter ut bellis interfit. Dicit enim mirum est, quam militum virtutem excitet praesentia principis. Vnusquisque enim sub eius oculis ardentius dimicat: spectatoremque principem ipsum reueritus, interrito & acri animo vel difficillima subit. neque hoc ita exatè, ad viuumque refeco: ut qui adesse praesentis principem oportere praecipiam: & pugna re itidem cogam. Quin Tetentianus ille De mea recte erit consiliarius adhibendus: qui stultum patrem ob filij discessum grauibus sese ligonibus miserè fatigantem, sic alloquitur. Quod in opere faciendo operae consumis tuae, si sumas in illis exercendis: plus agas.

Nam quis nesciat longè plus agere principis verbis optimis ad pugnam exhortantem suos: quam districto gladio, in hostemque raptus sit acturus? Quanti enim. M. Catonis verba illa aestimanda putas, quibus ille apud Numantiam desperatione rerum fractos militum animos subito erexit: & ad honesta atque optima patranda alacres ac proptos reddidit. Sic enim est exorsus: Cogitate cum animis vestris milites, siquid vos per laborem recte feceritis: Labor ille à vobis cito recedet: benefactum autem à vobis dum viuetis non abscedet. Sed si qua per voluptatem nequiter feceritis: voluptas cito abibit: nequiter autem factum illud apud vos semper manebit. Quae igitur vlla tanta, tamque egregia fortiter, gna uiterque dimicantis opera esse potuit: quae tantam suam opem afferret, quantam attulit incluta haec Catonis oratio? Quae quid sit actum? fusi sunt hostes, qui gentium principem Romam bello audebant, armisque Lacedaemoniae. Quis igitur dubitet, ducis exhortationi prudenti speciosam hanc victoriam, acceptam esse ferendam? Bene igitur Africanius ille Scipio, quum ab inuido quopiam tamquam pugnatorem parum strenuus incesse retur: Quid mirum (inquit) Imperatorem me mater: non bellatorem peperit. Significans, opinor, vincendi rationem non tam viribus quam ducis consilio, sapientia ac dexteritate parari. Vnde sapiens ille Demetrii filius, idemque Macedonum Rex Antigonus, naualipraelio

lio Prolomei milites adort⁹, nauium gubernatori (quod plures essent hostium naues) à facinore deterrenti, Pro quot, inquit, nauibus ipse supputas: quod praesens hic ego ad sto? Nam id temporis à suis Prolomeus aberat, sentiens ad parandum de hoste triūphū, permagni referre exercitum regi ab Imperatore. Rectè ille quidem, est enim Corbelli Dux. Non igitur iniuria Oratoris Demadis nobilis laudatur vox: qui Alexandro vita de functo: Macedonum exercitum duce orbatum Cyclopi excæcato dixit sibi similem videri: obiter insinuans militum turbā, ni cordatus & vigilans Dux adfit, parui esse momenti: quemadmodum exsecato excæcatoq; oculo immanis ille Gygas Polyphœmus portentosas vires, vastumq; acrobustum in cassum copus habebat. Hoc idem & Tragicus Euripides sensit, cuius illud laudatur vulgò. Vnum, scilicet, consilium rectū, magnam sepe militum manum vincere. Cui & Dion Prusis ad stipulatur eis in libris, qui de regno sunt ab eo accuratius scripti. longè maiora paucorum consilio geri posse asseres: quam viribus multorum. Parum (nisi fallor) ab Homericā sententia distans. Apud quē Agamemnon dicit, Ilium, Troiamq; euertere multo sibi esse facilius, Si consilij administratores Vlysses decem vel Nestores habeat: quam Achilles totidē: & strenuè pugnantem Aiaces haberet in Castris. Celebratur que propterea Agesilai regis cordatissimi dictū: qui in pugna aduersus Thebanos apud Mantineam gesta (in qua nobilis Epaminūdas occubuit) aduersæ gētis in Duce & prudentiā, rei & bellicę admiratus peritiā: suos protinus esthortat vt ceteris, omnibus pro nihilo habitis: in vnum illum ducē vim omnem belli, impetumq; conferrent. Illud crebro dicitans, in prelijs hos semper esse qui vincant: non ignauam militum colluionē. Ac, certè si rem altius scrutari libeat: inuenimus, totam belli Fortunam non aliundè pēdere, quam à ducum prudentia atque virtute. Id quod innuere volens dux inclutus Cabrias, illud in ore sæpi⁹ habuisse dicitur: Formidabiliorem esse ceruorum exercitum duce Leone, quam Leonum duce ceruo. Nec aliter hoc sensit epyrotarū Rex Pyrrhus, qui hostilis exercitus animositatem militum cōtemplatus: illorum que praefecti, vilis, abiecti animi incogitantia & imbelliam: dū acriter fugientes insequitur: o quàm facile (inquit) erat orbis Imperium, aut vobis me duce militibus: aut mihi militibus vobis? Sed sint hæc de ducibus dicta satis. Illudque quasi

appendicis loco: extremæque vicē coronidis de militibus cōsideremus: quod vir in historia diligens, in libris de republica adnotauit Senensis Patritius, docendos, scilicet esse milites. M. Catonis exemplo, vt aduersus hostes sint feroces: humani ac comes erga amicos & socios: timidi ad inferendas iniurias: ad vlciscendas verò prompti. Et nihil magis cupiant, quam laudem & gloriam adipisci. Quę vna persuasio ad incolumitatem bellicę discipline, splendoremque honestatis vbiq; retinendum multo est optima. Sed sit iam modus, ne dictis non mansisse: pollicitisque meis parum videar perstitisse: quare ad ea, quę de Imperio quasi inter cisa abruptaque reliquimus, aliquando tandem reuertendum est. N I C. Ne tu sapiēter quifacis, id ipsū occupes. Nā ego certè isthuc ibam. Non quod mihi genus hoc orationis displiceat: aut indigna, necessaria ve parum (quæ à te haecenus de ducibus sunt dicta) esse existimem. Sed quia eius operę, quam præcipuè sumpseris velim te quàm meminisse. Ne disputandi ratio, quasi suos vndique consectans articulos, necessarias illa quidem moras trahat, sed malè auido lectori, fructuosas licet: non tamen ita iucundas. Quamquid in re, etiā si vtilitatis sit præcipuè ratio habenda: sunt tamen quorundam hominū ita morosi, fastidiosiq; stomachi: vt vbertate rerum varia, qua noua alijs surgit orexis, offendantur nimium. Quin etiam sepe videas ex adulterata delicijs, & irritamētis gulæ corrupta texere appetentia vel morbum nasci vel creari fastidium. Vt enim cum opiparē & lautē, nimis splendido aliquo sumptuososq; cōuiuio, & dubia (quod aiunt) cœna sumus excepti: multipliciū rerum esu ad tempus iucunde fruimur: sed post paulo ferculorū ipsa varietate, diuersitateque premimur, & quasi nauseantes affligimur: sic nimirum in oratione accidit: recreamur moderata & sobria: nimia, luxurianteq; offendimur. Frugalitate ducimur: luxurie trahimur. Et (vt paucis multa complectar) nimium omne non solum aures, animumq; offendit: sed (vt est à Plinio dictum, etiam vitæ hominum nimis est exitiale. Quæ esse omnia scribenti debeat in promptu: quando audientium, legendorumque librorum studiosi, conuiuio tanquam excipiuntur ab eis, quorum opera lectitantur. P H I L. Me igitur, vt video, breuitatis admones: quam ego quandoque cōmendari scio: & magnas inter scriptoris laudes censeo. Vt enim qui magnarum artium præcepta conscribunt: nescire quędam aiunt esse

esse virtutis. Sic ego in loco aliqua negligere non venia solum sed & laude etiam arbitror dignū. Modò breuitatis studio: quæ dictu necessaria sunt haudquaquam prætermittantur: non enim laudari debet oratio, quæ studio aliquo breuitatis: quæ necessaria sunt, prætermittit. Cū præsei tim ingenio eo multi sint præditi (quod à me significatum est antea vt quæ ex industria tanquam commodiore aptioremque in aliquem reseruata locum, consilio sunt magno relicta, ingnorata arbitrenur: innocuaq; idcirco mens ab audaculis carpitur: dum pro sua quisq; animi improbitate, inscitia adscribit; quod iudicio est & ratione penè sublatum de medio: & praesens tanquam (vt Flaccus ait) in tempus omisum. Quorum haud est minus calumnia fugienda: quā tua illa breuitas amanda. N I C. Est quidem vt dicis. Sed ne quibusdam in locis ceu occasione inuitatus (quod à te interdum factitari video) longius progrediare: breuitatis admonui, idque vnum præ ceteris dixi esse curandum: quod à te sit præcipuè susceptum. Quæ vna admonitio non tam auarum, aut prodigum: quam mediocritate quadam opportunè temperatum, ac medium quoddam, legitimū & liberale orationis genus exigit. P H I L. Faciam ergo quod te velle video. Illucq; quod destinabā primum, iam nunc verba conuertam. P R I N C I P I O igitur sic habendus est Alexandri Macedonis dictum de Imperatoris optimi raritate, non solum verum esse inducere perspici, sed & Imperatore etiam habere locum, quem extrema hac in parte quasi orbis quemdam monarchiam definimus (si tamen vnquam Monarchia verè vlla in terris fuit) Id quod perspexit etiam Imperator Diocletianus cū adhuc priuatus viueret. Nā & eum dicere solitum perhibet: In rebus humanis nihil esse difficilius quam bene imperare. Laudaturq; propterea à rlauiō Vopisco in Aurelij Cæsaris vita, Scurrē Lepidissimū apophtegma; qui in vno antilobonos principis omnes posse insculpi dixerit. Significās, vt auguror, ex Imperatorum numero, qui etiam tunc erat maximus: quā paucissimos extitisse dignos Imperio. Quę si vera sunt: summa nimirum est bonorum principum raritas: ac mira vbiq; penuria. Cum ex primordio vsq; Cæsarum altius repetita serie, vel parati dicacis Iudicio, anuli palae breuiuscula eos omnes facile esset captura. S E D N I M I R V M rei pulcherrimę difficultati summę hyperbolica parati sententia sit sanè tributa: dum modo illud intelligamus:

risum captatis hominis dicto, magnos olim assensos fuisse philosophos. Quibus bene imperare, in primis est difficile visum. Siue quod in magna viuendi licentia te ipsum cōtinere, in fontemque prestare humana maius credatur munus industria. Siue quod à labore, cuius recti omnis imperij ratio plena est, ad libidinem mortalibus procliuē sit ingenium: siue quod speciosissimę omnium dignitati ea sit à natura vis ingenta: vt tanquam ijs, qui deficientem, emorientemq; Solem diutius intuentur, oculorū solet acies præstringi: sic suscipientis ipsam, magnitudine potestatis, immutet facile mores; vimque omnem mentis eneruet, labefactet; atque perfringat. Nempe arduū est ô Nicetē? magnaq; laude dignum (quęadmodum in Platonis Gorgia extat scriptum) vt quis in magna peccandi licentia constitutus, iustam trāfigat vitam: paucique tales reperuntur. Vnde magno viros, doctrina & sapientia præstantes, difficultatem rei animo veluti permenfos, non solum amplissimas, honestissimasque præfecturas contēpsisse: sed & magna quoq; scimus Imperia. Qualis apud Romanos Messala Coruin⁹ extitit, vir bonarum artium studijs, publicisq; officijs exercitissimus. Qui vrbs omnium primus constitutus præfectus, inciuilem, immodicamq; potestatem, ciuitate earatus parum dignā, quę orbis penè nationes omnes & gentes suo quondam Imperio frænari ac circumseperit: sexto demum die (vti ab Eusebio scriptum est) potestate se abdicauit. Vt de ijs interim taceam, qui Imperij maximi sceptrā, vel delata recusarunt: vel repudiarunt obtēta. Pro compertō habētes maximis imperijs maximas deberi virtutes. Hancq; vnam tantam & tam præstabilem animi elationē, virtutum multarum præsidio septam vndique ac circumuallatā haud temere in omni mortalium vita reperiri posse. Vel si quando sit reperta, in Imperio tamen parum esse vitalem. Cuius rei argumento esse vitæ illorum exēpla, qui priuata plurimū in vita probati: regio mox diademate sumpto, quasi Circeō aliquo poculo immutati & euirati delicijs: pristina dignitatis, virtutisq; oblitī, alij subito esse cœperunt. Quod si ab illis prudenter creditur factum, qui potentia nimia Syrtibus deuinitatis, ad quas multi naufragiū fecerant, gubernacula vitæ alio direxerunt: virtutibus nimirum omnigenis: illius, quem quærimus, Imperatoris vitam vestitam esse oportere: & ab omni vitiorum contagione ac labē quam maximè disunctam, perspicuum est.

est. Vnde illud nō iniuria. m. Cato sepe dicebat. Qui sibi imperare nequeat: eū esse pessimū Imperatorē. Nam cū obtorto veluti collo raptari affectibus, homini vitiosum sit: quis nō videat in Imperio id summē esse exitiosum? Vbi potestatis amplitudo, magnitudoq; potētiae, praesenti corrupta Fortuna, & cupiditatum stimulis aēta (ni rationis atque prudentiae tempestiue sit medicina conluctum) magis quid possit perpendi: quam quid sibi facere sit honestum? Quibus rebus mens si sit destituta regnantis, nihil profectō illius dominatu foedius: imperio nihil indignius: nihil tali sceptro pestilētius esse, iure dicendum est. Quae enim intemperies, quae furiae: quae tanta Erynnis, res sic affligit, aut miscet humanas, quam mali licētia principis? Non ne crudelis atque improbus Nero dum conflagrantis Troie videre gestit speciem, Romam iussit incendi? Spectaculo que delectatus eiusmodi, suam interim canebat Halosin. Quid? quod flagitiorum omnium furore perbacchatus: quid Imperio liceret, omnes ante se ignorasse principes gloriabundus proclamabat: praepetoris Senecę auersatus dogmata, qui ab his eum facinoribus prudentissimē deterrebat: cum ille subinde dicitaret illud,

Fortuna mea, cuncta permittit sibi.

Cui sapiens magister sic contradicebat.

Crede obsequenti parcius: leuis est Dea.

Sed nihil sapientis viri sana monita, scēlitatis praesentis successu corruptum, discipulum permouebant. Quin Institutor probus, meliorique dignus alumno, praecleara haec ob cōsilia spretus ab ingrato discipulo, praemij loco extremum tulit supplicium: laborum in mercedem optato genere mortis, nā vita precibus impetrari nō potuit. Quid de Antonino Caracalla dicam? Cui amentis Imperij licentia, nefanda multa suasit: Nam & Getam fratrem (quod Romani solus sceptra teneret Imperij) immerentem sustulit: Papiniumq; Aemilium praetorij praefectum, qui ob singularem equi atq; iniqui notitiā, & ciuilibus iuris eximiam scientiam apud Romanos tempestate ea summo erat in pretio, eā ob causam interfecit: quod populi inuidiam ob interemptum a se fratrem, placare iussus: factūque oratione defendere, multo esse facilius ē vestigio proclamarit: parricidium perpetrari quam defendi, Neque his contentus flagitijs, maius etiam scelus adiunxit. Etenim cum nouercam Iuliam seuē repatis vxorem dignitate oris, venustateq; corporis praesignem scēminam securius com-

modum corporis partem nudatam esset intuitus: aspectus huiusmodi pellectus suauitate, execrabili protinus libidine exardens. Eheu? quāam (si liceret) vellem. Cum illa biungeret, Si libet, licet. An nescis Imperatorem leges dare, nō accipere? Nouercam statim vxorem duxit, & quam pater iugē tæda cognorat haud ita pridem, Imperij filius hæres paterni quoque thalami successore impius fuit. Nefandeq; Incestu (non enim dicam matrimonio ne rem foedissimam honesto videar nomine palliare) ē vestigio Iuliam ipsam non tam duxit, quā polluit. Ac incestumq; (vt rectē Spartianus scribit) parricidii adiunxit: vxore Iulia ducta cui paulo ante Getam filium occiderat. Vnde praeclearē Helius Pertinax, cum Antoninus ipse multa sibi per ambitionē nomina assereret, Adde etiam (si placet) inquit: Getici Maximi. Illius obiter notans immanitatem, qui Imperij ergo, fratrem occidisset infontem. Quod vel Getis ipsis, Barbarisque nationibus, quae humano sanguine gaudent, crudele debuisset spectaculū, factumque atrox videri. Quae illi post paulo vox, pessimū apud principem, occasionē mortis praebuit. Haec nimirum sunt corrupti Imperij certissima facta. Quae si ad plenū omnia adnotare libeat, difficile sit inuenire modū. Adeo rei huius apud Historicos crebra passim extat exēpla. **Q**UO CIRCA ei qui rectē imperare volet, sedulo cauendum est: ne potentia principatus lumen rationis adobruat, multi enim potestate insolescentes, praecipuā illam animi partem, humanę vitę duētricem optimā, aut temerē respuunt, planeque fastidiunt: aut reluctantium instar non sponte sequuntur, malefanasq; sensuum respectantes titillationes, dum a rationis vinculis sese flutē nituntur asserere, voluptatum hamis semel deuoratis, illarum protinus indignis modis catenis implicantur. Cumque ei, quae & sola debuit, ac rectē imperare nouit, obsequi nolint: turpius vitijs seruire coguntur. Seruitutisque omnium optimum & pulcherrimum gen^o auersantes, in seruitutē incidunt, vt turpissimam: ita & omnium longē acerbissimam atq; miserimam: quae vbi semel vitijs olidum, putremq; animum occupauit, recti obliuia tuadens: malarum rerum amorem ex consuetudine ipsa foedē inferit. Quorum pessima est vtraq; conditio: siquidem vbi suprēmę est potētiae nacta fomitem: suis ipsa temere exagitata cupidinibus, perniciosas vndique ignium flammās eructat: quantoq; supplicij remotior est timor, tanto

tanto acrius libidinis prauae furor increfcit: victorque ignis, qualibet cumque, impune graditur. Quibus, quando eiusmodi Fortuna altior est, quam vt humanae metu pōnē a flagitijs queat prorsus auocari, ni ad manum (quod dici solet) praesto adsit ratio, vera monitrix: consiliariaque fida, quae turpe esse doceat, eum qui ceteris dignitate praefulgeat, prauis animi studijs distringi, & vitijs illaqueari: non id potius curare, quod rectum, quod honestum est, imperijque laude dignum: quodque vaganti frenā licentiae possit iniicere: quis non videat imperio tali, hominum vitae nihil esse nocentius? Est enim seminarium actionum, affectus.

Qui si benē a ratione fuerit ductus, informatus, instructus: Virtus emergit: sin minus, vitium erumpit. Rectē nanque secusque affecti animi actiones nostrae, sunt indices. Ex quo efficitur, vt omnis animi recta affectio, Virtutis nomine honestetur: in vitio, praua ponatur. Nec verō solum habitum mentis declarat actio: sed ipsa etiam oratio, quae animi Symbolum est, vt praeclearē Cicero docet in Topicis: Aristotelis, opinor, dogma secutus: cuius elogium hoc meritō celebratur a doctis. Sunt, inquit, ea, quae in voce sunt illorum quae in animo sunt affectuum notae. Cui quidem sententiae affine est illud etiam Ciceronis in Oratore. Omnes voces, vt nerui fidibus, ita sonant, vt a motu animi sunt pulsae. Hinc illud Venusini vatis in arte, de commouendis affectibus summorum cōfessione rhetorum iure probatum est. Vult enim, quos audientium animis affectus vellemus infingere: eos primū a nobis indui oportere. Natura ita cōparatū esse docēs, vt dum narratis pendem^o ab ore: ab ipso dicētis affectu & vultu afficiamur animo: simulacra actionis eorum, quae audimus, pectori inferentes. Cuius rei haud ignarus, praestantissimus rhetor M. Fabius, prudenter illud scripsit. Maxima pars eloquentiae constat animo: hunc affici, hunc concipere imagines rerum & transformari quodam modo ad naturam eorū, de quib^o loquimur necesse est: siquidem. *Vt ridentibus arident, ita flentibus adsunt. Humani vultus. Si vis me flere, dolendum est. Primum ipse tibi tunc tua me infortunia ledent.*

Atque ideoperuadere dictione, & fidem verbis facere cupienti: orationi parem affectum animi esse sumendum. Atque ita.

Tristitia mœsimum

Vultum verba decent iratum, plena minarū. Ludentem, lasciuia: seuerum, seria dictu.

Format enim natura prius nos intus ad omnē Fortunarum habitum: iuuat, aut impellit ad iram:

Aut ad humum mœrore graui deducit, & angit:

Post effert animi motus interprete lingua.

Quod cum ita se habeat, Stoicorum opinionem falsam esse, nemo inficias iuerit: qua discrimine nullo ab affectu perturbationem separantes: affectum omnem vitiosum esse dixerunt. Cum hic vtiliter a natura sit datus, dumq; limitibus se cōtinet suis, laudari merito debeat: illa cōtrā, vsq; quaq; reprehensione nō careat. Affectus em sapenūmero virtutis est autor, perturbatio verō nihil habet cū virtutis laude cōmune. Praeclearē Boethius,

Gaudia pelle, pelle timorem:

Spe mō; fugato, nec dolor adsit.

Nabila mens est, vincitq; frenis

Hæc ubi regnant.

Sed nescio quo pacto dū affectibus vehementer insisto, ad ea, quae oratoriam magis quā imperatoriae sunt artē decidit oratio mihi: reuertar ergo illuc, vnde me primū orationis huius cursus auulsit.

OB DV RANDVM I G I T V R aduersus resiliētes affectus, viro principi est: rationisque ope sanandum, si illorum graui tāquam aliquo repercussu, atq; assiduo verberē vulnus aliquod illatum animo, vel inflatum esse videbitur. Inque eo vno studio dies omnes noctesq; versabitur: exercebit quin etiā accuratē se, atque assiduē meditabitur. Nam qui secundum immortalem Deum, potestatis maximum habet imperium: is proculdubio ad illius bonitatem atq; virtutem, omnium maximē debet accedere. Quod si libidine praua suis ipse affectibus blandiens, vitiorum viam perditam animi amentia fecerit: considerare tamen aliquando debet, quanto sit ceteris dignitate praestantior, nā meliorem tandem mentem induat, tanto se vulgō despicabiliorem inde meritō habitum iri. Maiestatis siquidem imperatoriae fastigium, id habet proprium: vt nihil diutius vel latere possit, vel obscurum esse. Perlucent etenim dignitatis huiusmodi vndiq; faces, nihil vt vnquam penitus possit abscondi. Ex quo fit, vt non minus Imperatorum conspicua sint vitia: quam virtutes illustres. Quia ppter praeclearē ab his factū est, qui simulac imperio destinati sunt, sapientiae se se praesidijs aduersus perturbationes animi nimiras euestigio communierunt: rationeque ipso.

ipsorum consilij preceunte, & actionum tanquam, ac periculosa rerum vada tetante: honestatis sibi subito frenos iniecerunt: ab omni appetitione noxia, haud secus quam a presentissima peste aliqua, mirifice temperantes. Vnde pacem suis subditis, ac beata sibi oia sapienter constituerunt.

Et quonia eiusmodi perturbationes fugidas esse precipimus. Haud erit ab re, illorum hic exempla referre: qui hac in palcestra no sine laude certarunt. Cuius nimiru rei optimu faciet auspiciu magnus ille Sparte Rex Agesilaus: hic igitur eu Megabates quida eximia forma adolefcens eum aliquado inuiferet, ex regionisque more, adamari seratus, offerret osculum (salutant nanque osculo Persae que admodu & nationes aliae mo paucae) Agesilaus quida vultu obliquans, venientem repulit, pudoreq; tactus iuuenis, despectui se habitu fuisse, interpretans: quoties honoris ergo regem adibat, accedere veritus procul saluabat. Hac tanta iuuenis mutatione miratus rex astantes interrogauit: quid esset q; adolefcens illi salutaret eminus. Hic, cum ij qui aderant, dixissent per te factu est, vt no cominus accedat: qui formosi basiu exhorrueris, ac ni iteru refugis, ad osculum facile poterit peruadere. Hec cum Agesilaus audisset, multa secum volutans tacitus: in hanc tandem voce erupit. Vt persuadeatis reditum opus non est: Na ego mihi sic affectus videor, vt rebus huiusmodi superior esse malim, qua aduersa rioru vrbe fortibus viris: instructissima per vim capere. Longe enim preclarius arbitror, vt suam quisq; incorrupta seruet libertatem quam vt alijs eripiat. Intelligens, opinor, proprijs cupiditatibus imperare, omniu optimu esse imperium. Preclare ille quida, veretq; sapienter. Luctuosum est enim, valdeq; miseru si appetitus rationi recalcitrant: nec mentis audiunt habenas, cui imperium est omne animi a natura tributum: sed tanquam maleparentes freno equi, sefforem ipsum temere excutietes dorso, in precipitia labuntur. Hinc si quida consilia vesana, turbulentae reru actiones, & naufragia vitae luctifica suboriri solent. Idq; in viro principe & grauitate exempli, & impunitatis spe multo nocentius est malum, quam illa esse crimina consueuerunt: quae humanae legis procul amoto supplicio a corruptae mentis hominibus in vita saepe patrat. Hi enim legitimae poenae, supplicijq; memores, ne emanent facta, saepe timent: illi, ni conscientia mentem diuerberet, etiam summa in vitae turpitudine deprehensi, nullo vnquam vel exallescunt metu, vel pudore

re tardantur: Sed sua modo quodam fruentis insania, in vetitum nefas precipites ruunt. Hanc tantam Spartani principis virtute animi, continentiae exemplo simili imitatus Cyrus, a Panthae conspectu semper abstinuit. Araspoeq; dicenti mulieris formam diuinam plane esse, Regisq; oculis dignissimam: ob hoc (inquit) magis abstinendum est. Nam si, nunc cum vacat, consilio obtemperans tuo illam adieris, fortasse illa mihi persuasura est: vt ad eam saepius ventitem, etiam cum non vacabit: serijsq; negocijs neglectui habitis, ei semper assideam. Nec minori animi magnitudine Alexander ille Macedo Darij filias, quas deuicto parente captiuas duxerat, nullius precibus vt inuiferet adduci vnquam potuit: quamuis mirande pulchritudinis esse passim predicarentur: illud subinde dictas committendum sibi non esse, vt cum viros vinceret, a mulieribus vinceretur. Par nunc quoq; ab eodem continentiae accipe exemplum: Philoxenus maritimae orae praefectus ad Alexandrum scripserat, in Ionia puerum esse forma & etate, omnium qui vnquam in mundo fuissent maxime florentem: illudq; in super addidit, vellet ne ad se mitti. Hoc vbi ex literis Alexander resciauit: acerbius stomachosiusq; homini in hanc sententiam rescripsit, o perditissime mortalium, ecquid in me nosti tale: qui mihi hisce lenocineris voluptarijs obsequijs? Hoc nimirum est vere imperare: gliscentem animi frenare appetitionem: turbidosq; omnes affectus ita domare, sapienterq; constringere, vt a rationis praescripto resilire non possint.

N E C V E R O commotior ille animi impetus mentis conturbans habitum, ac sua veluti statione & sede dimouens, intellectus est imperio frenandus, rationisque sedatus obsequijs: sed prouidendum etiam est ante, ne resilire possit. Quae in re illud erit praecipiti loco seruandum: vt suae quisque naturae memor, sapientiae opibus ceu Amuletho aliquo praemunitus: ab his delictis temperet maxime: ad quae illius impulsu raptari se maxime sentit. Sunt enim quorundam hominum certa quaedam vitia, & pecularia peccata, quorum affricu (malo ceu Genio) Furijsque infestantibus, praecipue gaudent: Hinc illum superbia efferat: alium trahit Ambitio: alium excacat ira: misera hunc macerat atque rumpit inuidia: torpida hic desidia languet: execrabilis ille Venere furit: famelicis hic faucibus Tartarea fatiscit ingluuie: Auaritia multos improba vexat. Horum cum maloru propensione quaedam

dam maledoimita deprauateq; naturae, varie in nobis hinc inde crescat causa: illecebreq; improba vigeant: sibi quisq; opportunè oportet consulat: Impendenti (medicina aliqua salutari) euestigio occurrens morbo: ne corrupti animi pernicioso aliquo obsequio, tempore insanabilis fiat. Hanc tantam ob virtutem iure laudatur Rex Thraciae Cotis: cum enim natura esset iracundus, sequisq; propterea aliquoties puniret, si quid esset domestico in ministerio vel leuissimè offensum: forte accidit vt familiaris quida fictilia vascula ad eum deferret: fragilia quida illa, sed elaborata arte: ac celaturis insignitapretiosis. Hac ille cum amplissimis verbis laudasset: donisq; in super familiarè suum & hospitem curaret afficiendum: collata in vnum, cofregit omnia. factiq; causam demirantibus amicis, Ne in eos (inquit) qui illa essent fracturi: ira, q; soleo, percitus, feueri? aliquid statui: q; me postea fecisse pigeat. Prudenter ille quidem, qui naturae suae morbū agnosces, materiam vitio voluit esse praereptam. Hunc sapiens secutus Antiochus, cum Dianae sacerdotem forma eximia esset intuitus, continuo soluit Epheso. timens ne amoris flamma coactus aliquid auderet: quod esset nefas optare. Hac tam exactae virtutis exempla in potestate tanta, imitanda sunt illis, qui blandis Fortune Zephyris ad eiusmodi euecti maiestatis fastigia, licere sibi cuncta arbitrantur: affectusq; improbos fouent, ac placide enutriunt, & lactant. Id quod graui postmodum humanarum rerum dispendio constat. Non igitur immerito Menedemi Erethriensis (cuius ce lebris quondam habita sapientia fuit) laudari sententia solet. Qui dicente quodam, maximum esse bonum, si quis omniu quae optat potiri queat. Atqui, multo maius bonum est, inquit, non optare nisi quod oportet & deceat. Preclare illa quidem: multa enim interdū prauè atq; adeo noxiè concupiscim, a quibus assensionè animi cohibere haud sit postea homini infrugiferu. Quod egregio est Publius Naso carmine testatus, cum ait.

Est virtus placitis abstinnisse bonis.

Prudenter sane, aliquando enim licet noceat, prodesse tñ creditur quod delectat, què admodum in religiosa vitae formula, & sanctitate animi, & ingenio inclyto vir maxime excellens pater noster Aurelius Augustinus, sapienter scriptu reliquit. Quae illis plurimū incuti plaga solet, qui in copiosis moribus, vel solutioris sunt animo. Na eos, qui prestantioris animi constitutione sunt praediti, appetitionis eiusmodi clades adoriri temere, vel

impetere nescit. Sed nescio quo pacto suis quisq; indulgēs affectibus, cū potestate facie di, potiedi quoq; sitim adauget, proprijs interim perturbati animi, velificas furijs. Perinde quali, id demū regnare sit, caecè vel temerariae cupiditatis habenas habere quā laxissimas: & quae velis cunq; (desiderio prauo moderationis meta nulla praescripta) posse impunè facere. Non sic olim boni viuebāt Reges: non praefecti reipublicae, non prouinciae moderatores: deniq; no hoc vnquam philosophi factitarūt. Rustico in opere seruorum negligentia Architas conspicatus, vbi ira sese sentit incallescere: cofestim aufugit, & valetè (ait) quonia vobis irascor. Ira Socrates (vt Annales perhibet) semel incaduit. Gaeterum vbi vim morbi sensim, vidit obrepere: arrepto fuste se ipsum pessundare coepit. Rogatusque quid ageret: ego (inquit) insolētè hūc castigo: se ipsum inuēs irapercitū. Graui docēs exemplo, perturbatae iudicio metis, comotioniq; prauae animi, dissensionè reluctadū: no vitioso, vel turpi aliquo obsequio esse fauedum.

A T dicet aliquis: quid tu parū ne sentis a natura homini affectus infinitos esse: quibus omnino ipsum varie sit commoueri necesse? Fateor in qua, prouidentiae diuinae consilio (iuxta genus suū) animantiū vniciq; comotiones istas animi & affectus fuisse dispersos: nimirū, quod appeteret, timeret, fugerent, aut aliquid festarentur: proptiusq; id expedirent, q; secū dū naturas ipsoru appetitione quadā salutari vel fuga, esset in vita faciendū. Sed illoru praeter fas erumpentē caecè impetū, vimq; omnē solutioris affectus, vt de vno animantiū cunctoru principe loquar homine, in quo vere ac pprie affectus esse dicuntur, minor esse cōtēdo, quā vt volūtatis nrae regi nequeat arbitrio: & sapientis animi circūspecta solertia ac iudicio frenari. Sed & hoc ppriu affectū esse quis dixerit, caecae volūtatis impetu perinde atq; vehemētoris aliquo vento, ratione in cofulta cieri. Esseq; propterea difficile, illorum homines adactos impulsu, intra rationis posse claustra teneri: vel metis recta (pro dignitate ipsius) iudicia cofectari. Quae haud debet sanè, vt & mihi quoq; videt, absurda multū oratio cēferi. Atqui, oblectandum ideo hoc magis nobis est, rationisq; vi contra pugnantem: vt quanta sit eius virtus clarius multo elucere possit. Nisi enī obuersariae essent hominum affectiones, quae eos ipsos vario hinc inde raptatu impelleret: rationis vsus necessarius admodum non esset: vel quasi praerepta materia, torpida nimirum oblangueret ignauiā: hominisq; pars multo omnium sanctis-

suma: proculcata passim, despectui haberet. Nunc cum has habeat officij sui precipuas partes, in quibus dignitatem prestantiamque suam diuine possit ostendere: gliscenti morbo irritamenta subtrahendo, tunc magis occurrere debet, cum homo commotior est: in intellectuq; turbatior.

V E R V M em vero, quod ad affectus ipsos atinet: sic habendum est rationis habentis sapienter esse semper moderandos ac veluti constringendos: abscondendos autem prorsus nec esse, nec debere. Scio namq; philosophis multis, eisq; non indoctis, à natura vtiliter datos iure placuisse. Vnde iram ipsam animi nervos appellat Plato, quod mansuetudine remissus: ira animus intenditur. Deque iracundiæ ipsius laude Peripatetici multa dixerunt.

Alijque alios non sine causa affectus sæpe laudant. Licet Stoici in hoc male de natura sentiētes, vitiosam omnem affectum animi esse delibent: sapientemq; illum suū, quē inter hominēs tanquā Deum quempiā mortalem constituit, nunquā irasci asserant: aliaque contra Peripateticos inducant eque ridicula. Quæ si vera essent, animi motus cessarent: protinus: ipsaq; rerum actiones, quæ à voluntate inchoatæ, ab affectibus perficiuntur, interirent planè funditus: animo ipso interim agitatione sua omni destitute (laxi instar) immobili relicto. Vt enim quæ in voce sunt, inhærentium animo affectuum, notæ existunt (vt Aristoteles prudenter existimavit) sic & actiones ipsæ, quas gerimus: animi nostri affectiones indicant: quum rectè dispositæ sunt, bonas edunt: quum malè, peruersas gignunt. Igitur, si quando horū appetitū gliscit, rationi est, non cōmotioni parēdū: ne turpi aliquo victi lenocinio, aut illecebris deliniti, ad affectus ipsos dicam: quod illa facti pœnitēs apud Sophocledixit adultero. *Saxu impulsisti: blandiendo illecta sum.*

Turpis nimirū hæc est criminis excusatio. Neq; enim vllis vel fucis vel prestigijs ducti aut mollibus tanquā effascinati delicijs ab honestate ipsa atq; virtute, cæco nos temere affectuū rapiente impetu, debemus vnquā dīcedere. Vt enim turpis illa erubescētia est: quæ quālibet turpe & improbum, negare nō sinit. Sic facile illud ac molle obsequiū affectuū reprehendēdū est: timiditatisq; honestæ & generosæ, cum res postulat, seruiendum. Quæ in re Lagi filius Xenophanes nobis erit consiliarius adhibendus: qui formidolositatē Hermoneo, ipsi obiectanti, quod nōllet secum Tesseris ludere: fateor, inquit, me nō solū formidolosum verū etiam vehē-

menter meticulosum esse: sed aduersus turpia & inhonestia. Sapiēter me hercules & vtiliter preclara siquidem, honestaq; verè, timidas illa est, quæ ab illicitis mētem coercent: hominēq; ipsum deterret à turpibus. Quod itaq; ille in re leuiuscula fecit quāhaud ita cū decoro pugnare fortè quis dixerit, in ijs quæ & momenti alicuius ad vitā, & ad disciplinā morū maioris sunt ponderis: plusq; habet in admittendo periculi, diligenter nobis esse sciendum censeo: & gloriosi facti exemplum studiose imitandum. Benè igitur Creon, improbè rogantem Medeam expulerat: si tamē dictis mansisset miser. Sic enim ait.

Mulier satius est, hostis vt fiam tibi,

Quam si obsequar nunc gemere dira in posterum.

Quod ergo Creō dixit Medæ, id nos vitiosè erumpētibus, cōmotionibus istis dicam, ne pernicioso aliquo ipsarum obsequio, in turpitudinem aliquam vitæ atq; famæ dilabamur. Prescribendi igitur affectibus terminari sunt: tantumq; illis loco omni concedendū, quantū ratio atq; equitas feret: nō vt eis careas pugnandum. Quod Zeno parum doctè, & qui in eius addicti, temere verba iurarunt; Stoici fecerunt. Nunquam itaq; nostra vel aliorum causa ducti, ipsis indulgebimus: quod vel fecisse pigeat, vel pudeat meminisse. Eritque potius nobis Epicteti illa sententia semper in promptu sita.

(Luas. Castiga affectus: ne tu te ab ipsis castigare pœnitās)

Quod illis frequenter euenit, qui transuer si ab illis acti, perniciosi ad extremum obsequij dolētes, temeritatis mercedē quam acceperūt, effugere nitūtur, cōmutare vbi factū pœnitētia nō licet. Intēpestiua interim sapientia, animo miserè cōtabescētis. Serū nāq; (vt ille ait) cauedi est tēpus in medijs malis.

C A E T E R V M quādo hoc in loco sese nobis semel atq; iterū affectuū mētem ingessit: ijsq; ipsi tanquā subiectū nobis sint, virtutisq; materia, semper enim in eis, aut circa, virtus ipsa versatur. Quæ in vniuersum nihil est aliud quam vinculū quoddā irrationalium animarū partiū, ad eā quæ ratione vitur. Tā mihi virtutis fontes, quam animæ distinctio in præsentia aperiēda est. Rei enim variusq; ad vāguē natura intellecta: nō poterit nō affectio num ipsa ratio exploratu facillima esse. Tres igitur virtutis totius omnino sunt fontes: scientia, potētia, & volūtas. Ac sciētia quidē est, qua res contēplamur, & iudicamus: Potētia verò ceu robur corporis, quo peritam & immanem reb' intēri. Voluntas autē est tanquā manus ipsius animæ, quib' aggredimur, & apprehendimus res. Habet autem animæ di-

distributio hoc pacto, pars quædam eius est ratio: pars, vis irascibilis: pars etiā vis concupiscendi. Quarū ratio quidē Imperiū scientiæ obtinet: Vis irascibilis, robōris: Vis concupiscibilis, tenet habenas cupiditatis in trepidē. Vbi tria hæc iuncta inter se cōueniēti copula fuerint, tum emergit virtus, & consensus in anima. Sin dissideant ac à se mutuo diuisa fuerint: tum vitium in animā, ac inconcinna confusio nascitur. Peculiariter autem ad virtutem moralem, volūtas vel electio quæ in bonis est, requiritur. Ratione enim & potentia vti quis potest etiam absq; virtute, aut vitio: voluntate non itē. Prorsus enim omnis de moribus estimatio à voluntate petitur. Ideoq; etiā per vim ratio superans iracundiā & cupiditatem, continentia & patientiam induit. Per vim rursus ipsa exacta ab irrationalibus, in cōtinētia & mollitiē. Huiusmodi autē affectiones animæ, nō planè virtutes nec planè vitia existunt. Ratio enim in eis sana est: Irrationales autē partes animæ languēt. Et quatenus obsequitur, & regitur ira, & concupiscentia, à parte animæ quæ ratione est prædita, cōtinētia & patientia virtutes sunt: quaten' autē coactæ, nec volūtariē istud agūt, vitia sunt. Oportet enim virtutē nō cū dolore, sed cum gaudio quæ cōueniūt præstare. Contra quatenus quidē prævalent furor & concupiscentia rationi mollitiem & luxū ingenerantes, vitia censentur: quatenus verò inuiti indulgent affectibus, cum sciant se delinquere, integro oculo mentis, hæc nō vitia sunt. Id ipsum iam liquidū est, quod volūtariē oporteat virtutē quæ decet agere. Coactum quidem non caret dolore & metu: volūtariū verò non vacat voluptate & hilaritate. Simul autem & ratio diuisionis cōpetat, & concedat hæc sic habere. Nam cognitio & inspectio rerum, tribuitur parti animæ quæ rationis est capax: potentia verò rationis experti. Nam laboribus frangi, vinciq; à voluptate: propriū est irrationaliū partium animæ. Electio autē in vtrisque fit, tam ea parte animæ quæ rationis particeps, quam ea quæ expers. Constat enim ex intellectu & appetitu: quorum intellectus quidē est partis rationalis: appetitus autem, irrationalis. Quare, quæuis virtus coaptatione partium animæ conficitur. Et omnino voluntas atq; liberum propositum, in virtute spectatur. Porro, necesse est vnam quamque virtutem tribus illis, quæ diximus, insigniri. Scientia, potentia, & voluptatis arbitrio. Scientia, qua contempletur & iudicet: potentia, qua perduret & euincat: voluntate, qua amet & sit

propensus. Iudicare itaque & contempleri, sunt intellectualis partis animæ: Ceterū, durare & euincere irrationalis partis animæ. Nā voluntas constat ex intellectu & appetitu. Intellectus itaq; existit rationalis partis animæ, appetitus ex irrationali oritur. Verumtamen virtutum omnium chorū ex animi partibus datur perspicere: Itidemque & ortum & constitutionem virtutis. Ex partibus enim animæ, dux sunt præcipuæ: altera quidē rationalis, altera verò irrationalis: hæc quidē irascibilis, illa concupiscibilis dicta: & rationalis quidē proprium munus est iudicium & contemplatio: Irrationalis autem raptio, impulsio, atque appetitio: Atque hæc quidem inter se modo concordēs agūt, atq; consentiunt modo discrepant atque repugnant: Pugnā verò & discrepantia accidit ipsis, per excessum & defectum.

A T V E R O, cum in vniuersum (quemadmodum Pythagoricè placet Theagi) estq; à nobis iam ante obseruatum, virtus congruētia quædam sit irrationalium partiū animæ, ad eam quæ rationis est particeps, ea ipsa tum demum existet atque accidet, si voluptatis atq; doloris finē suscipiat eum, qui decorus est. nihil enim aliud vera virtus, quam habitus ipsius decori: Ipsum autem decorū est, quod cōuenit fieri. Indecori autem duæ sunt species: hæc exuperatio, illa verò defectus. Ac exuperatio quidē est, quod plus est quam conueniat: defectus verò, quod minus quam conueniat. Ipsum autem decorū, cum id sit quod esse decet, & extremū vtiq; fuerit, & medium. extremum quidem: eo quod nec ablatione, nec additione egeat. mediū verò, quod sit inter excessum, & defectum. Habent autem decorum & indecorum eam inter se, relationem, quam equale & inæquale, ordinatum & confusum: Idcirco Inæqualis partes, referuntur ad medium: nec ad se mutuo. Obtusus enim dicitur angulus, qui maior est recto: acutus verò, qui minor recto. Et maior quidem recta, quæ excedit eam, quæ ducta est è centro: & longior quidem dies, æquidialis: Quin & morbi incidunt corporis inde: quod aut calidius, aut frigidius sit corpus. Calidius quidē est, quod vltra tēperie calet: frigidius verò cui deficit iustus calor. Habet autē anima, & quæ circa eā sunt, dispositionem, & proportionem consimilem. Audacia namq; est excessus decori, in sustinēdis periculis: timiditas autē defectus eiusdē. Et prodigalitas quidē, excessus ipsius decori in sumptu pecuniarum: sordiditas verò, defectus eiusdem. Et ira quidem est excessus decori,

in concitatione animositatis: Indolentia vero, eiusdem defectus. eadem quoque est ratio, in alijs affectionibus contrarijs. Oportet autem virtutem, quæ est habitus decori, & mediocritas affectuum, nec sine motibus, nec nimis affectibus obnoxiam esse. Nam affectuum vacatio, immobilem & carentem alacritate reddit animam vel ad honesta: eorumdem vero vehementiormotus, conturbatam & stupidam efficit. Oportet igitur affectum non aliter ostendi in virtute quasi latentem, quam umbram & lineam in pictura. Ipsum enim spirans, & amœnum, & quod exprimit rem ipsam, adiutum bonitate colorum: potissimum per illa effingitur, animam enim ex concitatione & instinctu diuino naturalis virtutis, affectus animæ fiunt. Nascitur enim ex affectibus virtus: & eadem natura rursus cum ipsis coagmentatur: perinde ut coracina modulatio ex acuto & graui: & temperatum ex calido & frigido: & ipsum equilibrium è graui & leui. Non ergo ex anima tollendi affectus sunt, quod inutile foret: sed adaptandi in id sunt, quod rationem decori & mediocritatis habet. Hæc fere Theagis sunt Pythagorici philosophi sanè acuti, in his quæ de virtutibus edidit: ex quibus ipsis abundè planum arbitror factum, qui veri virtutis sint fontes: quæ animæ diuino ac germana distinctio: Ac tandem, quæ ipsorum affectuum natia vis, quæ series & legitima ratio. Cuius nimirum hominis sententia Plutarchi verbis illis, quæ in libello de virtute morum præclare scripta sunt, confirmari egregiè, locupletarique potest. Haud est (inquit) consilium commotiones animi & affectus stirpitus euellere: neque enim potest, neque opus est, nec expedit. Sed terminum quemdam & ordinem eis præscribere, moralesque virtutes constituere. Quæ quidem sine affectione motuque non sunt: sed symmetriæ ipsorum & mediocritates. Imprimis enim & informat ipsa prudentia commotarum affectionum vim, habitumque constituit urbanum. Tria enim hæc in animo esse dicunt: potentiam, affectum, & habitum. Potestas, principium est & materia, affectus: ut Iracundia, verecundia, atque huiusmodi procliuates. Affectus est, ipsius potentie commotio quædam. Habitus vero, vis & conformatio potentie in parte irrationali à consuetudine insita. Si perperam à ratione ductata & recta, affectio fuerit: vitium existit: sin probè, emergit virtus. Hactenus Plutarchus. Ad ducit idem in calce huius operis, & alia quoque præclare. Sed (ne nimius videar) persequi

omnia non placet. Miror tamen. M. Ciceronè ingenio virum præstantè, & faciendia penè diuinum: Cum inter Peripateticos atque Stoicos Tusculanarum lib. 4. de affectibus pugnas necit, in Stoicorum opinionem magis fuisse propensum. Non enim decuit subtili ingenij acie præditum virum, virtutis atque honestatis studio, tantum animo derogare: ut dum illis parte ab omni cupit esse consultum, profectum à se parum rectè, dignitati animi videretur. Virtutis enim materia haud dubiè spoliatur animam, dum ab eo affectus istos omnes euellere conatur, tanquam minimè naturales, atque ipsi hominum vite salutare parum, ac noxios: cum perspicuum iam sit, circa eos ipsos moralem virtutem solitam esse versari. Non igitur affectum ipsum (quem ne potuit quidem) debuit adimere: sed excessum (quem licuit) tollere. Aut vitiosè erumpentem commotionem animi, quo possemus pacto frenare, & ad naturæ leges dirigere, disciplina: causa morum, vtilitatisque omnium vite, illi fuerat præcipiendum. Ut decori ipsum habitum (qui moralis vim omnem virtutis continet) animis nostris infunderet. Affectus enim ad tuenda vitæ officia naturaliter nobis est insitus: perturbatio vero ex aspersione rationis, corruptelaque animi nascitur. Itaque laudabilis ille sèpe: sine culpa aut vitio hæc esse non potest. Quod si, ut medici disputant letitiæ affectus situs est in Splene: Iræ, in Fele: libidinis in Iecore: timoris, in corde: facilius est interficere animal ipsum, quam ex corpore aliquid euellere: quod est animatis naturam, velle mutare. Id quod perspexit etiam eruditionis rare acutiq; vir ingenij. Lactantius sexto libro, qui de vero cultu inscribitur, in quo Peripateticorum contra Stoicos partibus rectè susceptis, longè quidem doctius quam M. Cicero de affectibus ipsis (iudicio meo) differuit: manifestatq; Stoicos conuincit Infania, dum ex homine affectus omnes euellunt, quorum animus agitur impulsu. Qui omnino quatuor esse perhibentur: Metus & dolor: cupiditas atque letitia. Quorum priores duo ex malorum: posteriores vero ex bonorum presentium vel speratorum opinione nascuntur. Hæc igitur affectuum genera quatuor (quæ cõmanis philosophorum partitio est) versu vno in epistolis eleganter cõplexus est Flaccus, ait enim,

Gaudeat, an doleat, cupiat, metuat ve, quid ad rem?

Sed decepti in hoc Stoici philosophi sunt: quod affectum omnem, perturbationem esse dixerunt: cum inter hanc & illum multum

N.

A.

Lib. 6. c. 14.
15. 17. & c. 18.
19. in libro
de officio
Dei. c. duas
esse huma-
næ vitæ vi-
as veritas
affectus vel
ut ita dicat
tres furias.

tum inter sit: nec nominari perturbatio possit, nisi qui decori modum affectus excessit. Actionum omnium nostrarum haud dubiè seminarium est, & quasi fator, affectus. Vituperationis sèpe non magis particeps, quam laudis affinis: perturbatio vero nihil habet cum laude commune. Nam quas ille plurimum speciosè edere nobis est nixus actiones: perturbationis hæc improba clades, malitiæ suæ veneno inficere non semel corrumpere etiã interdum & labefactare conatur. Perturbatio siquidè, concitatio quidã, ac vehementior animi motus est, qui procul abest à naturæ constantia. Quod genus infortunij philosophi veteres, morbos appellarunt. Atque ideo, eos qui perturbatis his motibus concitarentur, insanos esse dixerunt. Sanitatem enim animorum positam in mentis tranquillitate quadã & constantia censebant: his rebus mentem vacuam, Infaniã vocauerunt. Propterea quæ in perturbato animo, sicut in corpore sanitas esse non possit. nec minus illud acutè, quæ animi affectionis lumine mentis carentem, modò amentiam: modò dementiam nominauerunt. Sed fortasse. M. C. Iratorum hominum turbida nimium & dicta & facta consideras, in Iracundiã ipsam vehementius stomachatus exarsit: vniuscuique ob culpam non legitime procedentis, affectiones ceteras nostri animi non iure dånauit. Verum altius aliquãto (iuuante Deo) hunc perstringemus locum, quod de fortitudine tractabimus. Interim sat erit cognoscere, affectus istos intra fines suos esse redigendos, & in viam rectã dirigendos, in quæ etiam sunt vehementes, ut Firmiano placet Lactantio, culpam tamen habere non possunt. Vt igitur ad proposita iam tandem reuertamur, studiose usque curandum est, ne turbatione aliqua affectuum aura ducti, nobis ipsis excidisse videamur: iniusti, inhonesti indecorique: aliquid vel suscipientes animo temere: vel molientes perniciosè. Cuius rei, quia suppeditata supra, cum de amicitia ageremus à nobis exempla sunt: in presentia parciores erimus. Sic tamen, ut particulam hanc non omnino ieiunè videamur esse transgressi. Eritque nostra hæc obseruatio (ut spero) non inutilis. Nã quis nesciat animi nostri affectus: illorum quos benevolentia & amore prosequimur causa solere perire: vitari, quam nostra ipsorum? Igitur præstro esse in consilio debent: qui non tam affectioni humani alicuius vinculi, in promouendis suis, iuuandisque amicis: quam prudentis animi rationi cõmodandum esse duxerunt. Alexandri Seueri laudibus propterea in Cælum virtus effertur, quod amicos & cognatos, quos improbos esse cõ-

pererat punire solitus esset. Quod si vetus hospitium, amicitie aut necessitudinis ratio id fieri non pateretur: incunctanter à se, ac tutumque dimittebat inquietus: his mihi tota est respublica charior: posthabendos esse in sinuã publicæ vtilitati priuatos affectus. Multum apud Philippum Macedonia Regem gratia valuit Harpalus, sed cum pro Cratete familiari & propinquo suo, qui iniuriarum postulabatur, à Rege contederet: ut multa quidè solueret, sed à causa maneret immunis, ne probris hominum vulgò traduceretur: ira incandens Philippus, præstat (inquit) ut ille male audiat: quam ut nos propter illum. Huius filius Alexander tanta in virtute examusim parentem referens, Olympiadem matrem innocuam quandam virum ob veterem similitudinem capitali iudicio circumueniri cupientem, ubi per menses nouem, quibus gestatus in vtero ab illa est, tulisset placidè: ad extremum tandem cum obsecrandi finem nullum faceret. Aliam (inquit) parès optimam de me quamuis mercedem posce: hominis enim vita nullo beneficio cõpensatur. Horum exemplorum laude tactus Antigonus Marsiam fratrem litigantem, sed domi causam cognosci petentem: & rex & frater audire noluit. Sic enim est illum affatus: si nihil præter Ius agimus, audientibus cunctis in foro melius fiet. Neque hoc contentus, huiusmodi illum oratione compescuit. Si iniustam causam habere te scis, cur litigas? Sin iustam, cur hominum fugis conscientiam, & ad domesticas latebras rem fori pertrahis, non cariturus ciuium suspitione etiam si bonam causam euiceris? Hoc, hoc nimirum est Regem esse: non qualibet cumque vitiosis animi raptari affectibus: suosque omnes quo iure quaque iniuria honoribus atque diuitijs vndique, explere. Benè Menedemus (cuius paulo ante mentionem feci) Antigono consulenti deberet ne ad solemne conuiuium accedere: ubi sese aliquandiu intra silentia continuit, nihil aliud respondit quam, Regis filius es. Luxum Regibus indecorum esse obiter insinuans: vel potentibus licere quodlibet. Sed hoc extremum tum demum contingit, cum in Tyrannidem versa regni labat species. Nam, qui legitime regni amplecti scepra volet, ex præscripto rationis diligenter sui animi moderari debet affectum: ac nil sibi vquam licenter permittere, quod bono viro sit nefas optare. Patefaciet itaque idem recta suadenti, patienter aures. Nam amicorum sana monita elati animi fastidio despiciere, cum per se ipsum malum est: tum etiam vitæ hominum exitiosum est maximè. Quod in viro

principe tanto grauius esse crimen arbitror: quanto illius est dignitas illustrior, & auctoritas vitæ præstantior. Idque vel hoc vno nomine, quod maiori in periculo quam ceteri princeps ipse versatur: & quia pauci admodum reperiuntur, qui vera & salutaria principi quæ sunt, suadere audent. Vnde amicorum penuria cum in administratione regni multi se infeliciter gererent (vt Annalibus est veterum proditum) tristius perierunt. Quod quidem verissimum esse, ille sentiet facile, qui humanas res altius animo contemplari volet. Ijs enim, quorum in excelso loco Fortuna posita est, iucunda & grata loqui plerique nituntur: multi etiam specie quadam amicitie fallaci subparasitantes ad tempus illorum auribus blandè multa dare nullo non loco moliantur: ex mendacij lenocinio spem prædæ turpissimè captantes.

PRÆCLARE igitur Antigonus cuidam aulico emerendi fauoris gratia supparasitanti, subindeque dicenti, honesta omnia & iusta Regibus esse: Sunt per Iouem barbarorum dumtaxat regibus: nobis autem ea demum honesta sunt, quæ sunt honesta: & ea iusta solum, quæ iusta sunt. Prudenter ille quidem, qui non aliam voluntati regie honestatis regulam esse duxerit: quam quæ ex honesto ipso hauriri publice solet. Vt enim virtutes & vitia nihilo magis naturam suam immutent, licet pro illorum quibus insunt dignitate latius splendescant, quam Regem ipsum inuadunt, quam si de populo quempiam alium occupent: sic quæ rebus insunt à natura discernicula atque discrimina, nec affectione hominum inuerti: nec artis alicuius peritia siue artificio poterunt immutari. Neque enim licet frigus & gelu ignem voces: aut ignem frigus appelles: effectum mutare possis. Frigiditatem enim atque rigorem necessario frigus incutiet: eritque ignis natura caloris causa. Quod cum significare vellet Dionysius Milesius, qui Adriani Cæsaris ætate Sophistica peritia excelluit. Cum Adrianus ipse Heliodorum, quem vnicè amabat: affectione magis & studio, quam iudicio & merito epistoliarum magistrum faceret, Dionysius ait, honores & diuitias elargiri Cæsar potest: magistrum vel rhetorem facere non potest. Sic & M. Pomponius Marcellus Tiberij Cæsaris oratione animaduersa, quiddam quasi barbarum reprehendit: id atque ita est conatus defendere: vt Latinum diceret, aut futurum quidem certè: quando Regem haberet auctorem. Ferendum hoc Pomponius

non putauit, ad Cæsaremque conuersus, ait. Tu Imperator, ciuitate homines donare potes: verba non potes. Intelligens (opinor) verborum merita non tam Cæsareo affectu, quam publico hominum usu, quo non minus & vigentia intereunt, quam desita reuiuiscunt, oportere expendi. Quod & Flaccus ipse poetica adnotauit in arte. Sic enim ait. *Multa renascentur: quæ iam cecidere, cadentque: quæ nunc sunt in honore vocabula: si volet usus, quem penes arbitrium est, & vis & norma loquendi.*

Rectè igitur Dionysius ille senior, matrem suam ætate iam non effæta solum, verum etiã affecta valde, planèque decrepita, nubere cupientem sic est allocutus: Ciuilia quidè iura ò mater, mutari possunt: naturæ nõ possunt. Intempestiuum tunc connubium esse appetere in sinuans: cū venereo calore destitutis membris, non benè queat liberis opera dari: ac, ne feri quidem soboles (quæ legitimi coitus esse meta debet) fecunditatis aruo anno rum complexu longo sensim sterilefcente. Non ergò quod quisque potest, sed id demum quod honestè & legitime potest, tentare vel aggredi debet. Quod à iure naturæ, ad potestatis alicuius prerogatiuam trahi, trahique potest. Rectissime siquidem à Plutarcho dictum est, vehementer esse periculosum velle quæ non decet; eumque qui uelle possit efficere. Quod tam salutare ad disciplinam vitæ dogma philosophi, exactius qui uolet inspicere: gubernantibus reipublicam uiris, summi que principibus: quam circumscripita & sobria, sanctaque adeo desiderij omnis orbita esse debeat, è vestigio uere cognoscet. Quod cõtra fit à plerisque, Dionysius ille, qui à me est modo citatus: Syracusarum Imperator effectus, cum filium suum cui habenas erat traditurus imperij, ciuis cuiusdam uxori vim intulisse resciret, acriter obiurgauit: & ecquid in se tale unquam comperisset, rogauit. Cumque ille diceret, tu certè Tyrannum non habuisti patrem. Hic, pater: nec tu (inquit) filius es (inuisi nominis abrogata tyrannide) Regem habiturus: nisi talia patrare destiteris. Obiter (nisi fallor) significare uolens, Imperium omne retineri iustitia: In iustitia dissipari. Difficileque propterea esse in tanta morum peruerlitate, tamque effreni vitæ licentia, regnum posse, quod improbè partum, legitimum effici pater auebat, diutius conseruari. Nam quis nesciat: Regij nominis abrogandi hanc precipuè causam Romanis quondam dignissimam uisam fuisse? Cum auctorum clarè monumenta testentur,

tur, ob illatum à Tarquinij superbi filio, qui septimus regnauit à Romulo, Lucretiæ stuprum: ipsum tunc cum sobole patrem urbe protinus fuisse exactum, creatis primùm consulibus: qui annuo deinceps Imperio Romanam tenentes ditionem, amplam maximè, illustremque fecerunt: & suæ gentis gloriam mortaliu nulli secundam. Quod si nõ iniuria ab illis creditur factum, qui ne dominatus quidem regij solutiorem conditionem, perniciosamque licentiam vitæ, ferendam esse impunè duxerint: curandum profectò regibus ipsis est (si modo nolint ignominiosè ad extremum potestate summa decidere, vt Iustitiæ regulis quæ maximè adherescat. Nullusque Imperij sui potestate abutentes, per iniuriã violent atque pessudent. Id autem tum demum continget facile: beatissimè ac felicissimè uiuent. Si legum placitis atque decretis suam ipsorum voluntatem animi, potestatemque submiserint: Ex equitatis & rationis archetypo, quarum rerum legibus in ipsis elucet formulæ, actiones suas omnes moderandas esse crediderint. Hæc enim uel sola persuasio, necubi rex sibi excidat: efficiet.

N. **Princeps a se solutus legibus.**
A. **L. princeps legibus. ff. de legibus.**
Quod Antequam, quo id fieri pacto debere conueniat ostendimus: illorum est opinio labefactanda, qui principem ipsum solutum legibus esse dixerunt. Quorum si pestilens vincat oratio: libertate licet populi oppressa, suo tandem rex peribit Imperio. Nulla siquidem tanta est regni atque Imperij potestas: que arbitrio cæco animi, pro ratione summa uia, in inferenda bonis Iniuria, multorum diutius odio Impunè queat obsistere. Habet enim sua semper aduersus malorum Impetum parata præsidia probitas. Id quod regum non proborum exitus vitæ infelices: Tyrannorum casus acerbi: violentæque necesse illorum qui dominandi cæca libidine Imperij potestate abutuntur, verissimum esse testatur. Quamuis enim superbo sæuè Tyrannidis sceptro, in quo ueluti compellente Fato, aliquot ad dies boni uiri pareant, & violentiæ miserè coacti colla subdant: demersæ sint leges: tremefacta aut oppressa libertas: emergunt tamen hæc aliquando, calamitatisque inuisæ funestum auctorem, iusto supplicio perimunt. Quas obres ea est uite insti tuenda ratio, quæ difficultatibus eiusmodi uacat: Regem que ipsum tandiu ab aliorum tutem præstet insidijs, quam diu diuino munere ab Immortali Deo uita sibi tributa est. Quam quidem ad rem haud est vlla aptior uia quam si legum formulis; quæ rationis

præscripta edocent, & honestè, piè ac sanctè uiuendi disciplinam continent, Imperatorum unusquisque placidè semper acquiescat. Ex quo fit, vt ij omnium pessimè de illorum mereantur maiestate: qui propensam seruandis legibus principum voluntatè perniciosè abolere, ac peruertere conantes: liberum faciendi quodlibet suadent arbitriũ, Pro lege temere quidquid sit principi uisum seruandũ esse dictitantes. Quæ profectò magis dicentium gaze; vel abdomini seruiunt: quam ipsorum; quibus dicuntur, principum utilitati. Nam improbè regnantes, ij quoque odio habent: qui ad scelera primum, flagitia que impulerunt. Quod in præclara illa de Traiani laudibus oratione pulchrè sensit Plinius. Sic enim ait, Scis & expertus es optime Cæsar, quantopere detestentur malos principes, etiam qui malos faciunt. Rectè ille quidem, quippe Iniuriã & violentiam uel ij ferunt egre; qui minime grauati alijs inferunt. Cuius profectò rei non dubiam fidem facit uulgaris ille, sed tamen scitus in primis uersiculus;

Etiã qui faciunt: odio habent iniuriã.

Quæ si uera sunt: nullius uoces principi magis debent esse suspectæ, quam eorum qui hæc illis ubique insurrant. Porro, quid esse tam potest speciosum uel honestum, quæ si princeps ipse: qui spirans dicitur ac uiuida Lex, scriptis non sit legibus inferior: quarum spiritu, lucisque lumine cassa corpora, uenã ubique commendant honestatem: præcipitemque nequiter agendi uoluntatem refrænant, atque coercent: non metu minus imminenti supplicij à scelere dehortantes, quam premiorum spe homines ipsos ad uirtutem attrahentes? Iam uerò, quid tam debet uideri laudabile, quam si rex cuius, Imperium maximè ad diuinam accedere diximus potestatem, illius usque quaque principis representet imaginem, de cuius singulari sapientia & bonitate uerissimè illud est traditum. Per me reges regnant: & conditores legum iusta decernunt. Qui nulla perinde re gaudet quam integritate vitæ, compositione morum, ac uera in omnibus animi iustitia. Quid? quod diuinis apostolicisque præconijs monemur, beatos esse qui custodiunt iudicium, ac semper iustitiam faciunt? Quæ proculdubio omnia haud poterunt bene seruari. Si non aliam legem, quam suam ipsius uoluntatè princeps seruandam esse usque putarit. Quorsum igitur hæc omnis spectat oratio? Nempe ut intelligamus legum auctoritatem principibus cunctis augustissimam at

L. r. ff. de off. titu. princ. & c. sed & quod principis placuit inst. de iur. natu. gent. & ciu.

que sanctissimā videri oportere. Hoc nimis est, quod Zeuxidami filius Archidamus sensit: interrogatus enim qui nā essent Spartanæ ciuitatis præfecti: leges, inquit, ac legitimi magistratus. Vnde, cū peregrinus quidam admirandus Anaxillæ diceret, quid esset causæ, quod apud eos regibus Ephori non assurgerent: cum præsertim ab ipsis creati essent, constat nanque à Theopōpo eius gentis rege Ephoros primū fuisse constitutos, Hic Anaxillas, Ideo, inquit, nō assurgunt: quia Ephori sunt. Declarans obiter optimo in regno, bene morata, probeque instituta republica dignitatem legum habendam esse præcipuā. Hinc optimo Iure Agefilai Regis modestia, virtusque suspicitur. Cum enim totam fermē Asiæ regionem virtute bellica deuicisset, parato iam ad regem ipsum itinere, qui Græcorum duces pecunia curarat corrupendos: vbi ab Ephoris sibi allatæ literæ sunt, quibus in patriam ascisceretur, incunctanter ex Asia patriā versus soluit: illud semel atque iterum repetēs: bonum Imperatorem Imperatis iussisque legum debere obsequi. Sicque ad Ephoros statim rescripsit. Agefilaus Ephoris. S. Asiam magna ex parte subegimus: Barbaros expulimus: frequēter in Ionia confiximus. Attamen quoniam pro magistratus autoritate iubetis, vt isthic ad diem præscriptum ad sim, consequor hanc meam epistolam: ac fortassis etiam anteuertam. Nec enim mihi principatum gero, sed tum reipublicæ, tum socijs & amicis reipublicæ. Atque ita demū qui potitur Imperio, verē legitimēque imperat: cū & ipse paret Imperio legū & Ephorum, aut quicumque sunt illi: qui in republica Magistratu funguntur. Quæ profectō epistola magnorum principum aulis, Paris lapidibus literis deberet aureis incidi. Nec minor sanē Demarati modestia fuit, quin grauitate exempli, factique atrocitate, aliquanto illustrior: etenim cū exulanti foret dictum, cur rex cum esset: actus in exilium fuisset: quoniam (inquit) Spartæ leges sunt potentiores. Significans apud Laconicam gentem, regem ipsum non legum dominum: sed ciuitatis principem esse. Quod si queris qualis hæc respublica fuerit, in qua tanta seueritas viguit quondā: certē vti monumentis veterum memoria proditum est, florentissimam omnium fuisse reperies. Sed vt concedamus interim hanc tantā seueritatis formulam, rigidam posse, inhumanamque videri, neque enim ferendum est, plebeium quasi, vsque adeo legibus obnoxiiū

manere principem, in hoc quidem vtilissima est: quod legibus obsequentissimos, homines efficit, ex earumque præscripto & viuendum cunctis esse docet.

C A E T E R V M, vt cum his quoque paria faciamus, qui legum vinculis regē eximunt. voluntatisque ipsorum arbitria libera, legitime instar sanctionis & exequenda sibi, & suscipienda ceteris falsō arbitrantur, ac suadere vulgō perniciosē nituntur. Sit sane, quoniam ita volunt, illorum non mendax opinio: tantum illud rogo; cuius sit autoritas, dignitasque præstantior: huius ne quē ipsi fingunt omnia sibi permittentem, pro legeque suam haberi voluntatem amātem: an illius, qui quasi sit legibus adstrictus: ne digitum quidem transversum, aut latum (quod aiunt) vnguem ab illarum vnquam voluntate pūret discedendum? Certē (nisi perficiatior præteruiorq; sit frons) quid sint responsuri iam video. Quo igitur pacto dubitari potest, regis permissum legibus sese subijci volentis: tutissimum sibi, optimum atque vtilissimū reipublicæ esse: cum ea ex re vtriusque & dignitas & incolumitas maximē floreat? Nam neque salua esse sine legibus respublica potest: neq; regnum stabile, vbi sola pro lege principis voluntas seruatur. Regem siquidē non tam suprema potestas, quam modestiæ atque Iustitiæ amica voluntas & præstat diuturnum: ac magnum etiam & celebrem facit. Quod cordatissimus ille Spartæ princeps Agefilaus sensit: Asiaticis enim ob diuitias ingentes amplamque ditio nem Persarum Regem subinde efferētibus, magnumque vocantibus, Ecquonam modo Agefilaus ait, esse ille maior potest, nisi me sit temperantior & Iustior? Atquē, virtutum harum exemplar ob oculos nobis leges exhibent. Quid igitur tam est dignitate regia dignum, quā earum catenis velle vinciri: quæ regias illis virtutes inferunt? Præclare ergo à Theodosio atque Valentiniano Augustis principibus factū est, qui id eiusmodi lege sanxerunt. **D**igna vox est maiestate regnantis legibus alligatum se principem profiteri. A deo de autoritate legum nostra pendet autoritas? & re vera maius Imperio est submittere legibus principatum. Oraculo igitur præsentis edicti quod nobis licere non patimur: alijs indicamus. Quid lege hac humanius? Quid porro vtilius? & certē testimonium hoc Romanorum Cæsarium est: non mendici philosophi dignitatem regiam assequi diffidentis. Plerisque siquidem eorum qui in Imperio sunt, persuasissimum est:

C:
In. l. lex est
commune
preceptū. ff.
de. legibus
iuncto textu
in. l. nam
& demosthe
nes. ff. cod.
& in. l. leges
sacratissi
mæ. C. cod.
tit.

D:
In. l. digna
vox. C. de leg
gibus.

E:
In. l. Lex est
supra alleg.
& in. l. nam
& Demosthe
nes.

est plurimum id circo de seruandis legibus, seque illis ratione, subitugan dis aduersus principes ipsos à philophis haberi sermōnem: quod omnium maximē mortalium à Cæsareque bono potentia videantur abesse. Perinde quasi regnare & sapere, res sint admodum contraria: ac non potius ita cōiunctæ, vt Imperij illa dignē sustinere solā sceptrum planē videatur. Sed reuertar ad me.

EXIISERGO quæ hactenus dicta sunt: ob scurum esse non arbitror, nihil tam esse regale quam principis & vocem & animum legi obsequi ac subiacere volentis: Idque vnum Imperio quouis longē esse præstātius. Quæ vna opinio non regum modō bonorum defensa est patrocinijs, sed & veterum quoque sapientum elogijs illustrata. Celebraturque propterea Pithaci dictum sapientis, qui scisci tantū Cræso quod maximum putaret Imperium: respondisse dicitur, id in quo leges plurimum valent. Nam ibi (inquit) minimum est Tyrannidis & violentiæ. Id quod docere volens diuinus ille Plato: patriæ suæ pestilentiorem ciuem existere posse negat, atque eum; qui leges subijciat arbitrio hominis: quæ sub optimo principe maiestatis multum debent, atque roboris obtinere: Hinc Lacædemonius ille Chilon, cuius ob sapientiæ præstantiam pleraque dicta Pythiō sunt Apollini tributa: Iure quod quisque sanxisset, religiose sibi inonebat esse parendum. Vnde Iuris consultorum illę diuine sunt formulæ haustæ: quę volunt; Quod quisque Iuris in alterum statuit: vt ipse eodē Iure vtatur. Quis igitur imperabit principi? Nempē Lex omnium regina & mortalium & Immortalium (vt ait Pindarus) non istā quidem lex foris in libris, aut ligneis scripta tabulis, sed viua illi insitā ratio, semper cōuiuens ac familiaris principi: nec vnquam animum suo ductu; suā moderatione destituens. Nam illud ratio non patitur, vt qui ad aliorum coercendam libidinem Iura sancit, voluntati inferuens temere: nulla ipse lege regatur. Quæ propter quid Lex omnino sit, tractare opportunum est. Mox illorū subijciemus exempla; qui à se vel ab alijs traditas leges in corrupte ac sancte seruauerunt. **H A N C** igitur acri & perspicaci vir ingenio Papinianus definitionum libro primo sic expedit: Lex est commune præceptum: virorum prudentium cōsultum: delictorū quæ sponte vel ignorātia contrahuntur, coercitio: communis reipublicæ sponsio. Sed & Græcæ facundiæ summus author Demosthenes ita definit. Lex est, cui omnes homines decet

obedire. Cum propter multa & varia: tum maximē quia omnis Lex est inuentio quedā ac donum Dei: decretum autem hominum sapientum: correctio verō voluntariorum & non voluntariorum peccatorū: ciuitatis autem compositio communis: secundum quā omnes & decet viuere, qui in ciuitate sunt. Præclare ergo Tarentinus Archita; in libris, quos de lege & Iustitia scripsit, ad hunc modum de legis virtute deserit. Omnis hominum Cætus, vt ego iudico; ex principibus ac subditis; & tertio legibus consistit. Lex alia animata: nempē rex est: alia inanimata, scriptum: & hæc quidem lex partibus reipublicæ ceteris præferenda est. Huius enim conseruatione, rex legitimus erit, princeps seu magistratus officio suo satisfāciet populus erit liber: vniuersus autem Cætus felix futurus est. In eiusdem violatione, rex Tyrannus fiet, magistratus officio suo deerit, populus seruus: totus denique Cætus infelix euadet. Quippe ad omnes in republica res & actiones perficiendas tria requiruntur, Imperij administratio, obediētia & victoria. Administrare Imperiū ad meliores pertinet: obedire, ad deteriores: vincere, ad ambos. Etenim rationalis animi vis Imperat: quæ ratione caret, obtemperat: simul autem ambæ vincunt affectus. Nam virtus vtriusque, vt decet, cōiunctis inolefcit: & mox à voluptatibus atque mœroribus, tranquillum & serenum reddit animum. Hęc Pythagorę auditor Archita. Cicero autem, qui maximē fuit Platonius, vt ex illius cōstat scriptis: tertio de legibus libro ita de ea prodidit, Nihil porro tam aptum est, ad Ius conditionemque naturæ: quod cum dico Legem, à me dici nihil aliud intelligi volo, quam Imperium: sine quo nec domus vlla, nec ciuitas, nec gens, nec hominū vniuersum genus stare, nec rerum natura omnis, nec ipse mundus potest. Nam & hic Deo paret; & huic obediunt maria, terræque, & hominū vita iussis supremæ legis obtemperat. Itaque præclare idem secundo eiusdem operis libro, tum de germanæ huius legis vi vellet & natura differere: ad hunc modum verba fecit. Hanc igitur video sapientissimorum fuisse sententiam: Legem neque hominum ingenijs excogitatam, neque scitum aliquod esse populorum, sed æternum quiddam, quod vniuersum mundum regeret, Imperandi prohibendique sapientia. Ita principem Legem illam, & vltimam: mentem esse dicebat omnia ratione aut cogentis, aut vetātis Dei: ex qua illa Lex, quam Dij humano generi de

F:
In. l. leges
Sacratissi
mæ. C. de leg
gibus.

dederunt, rectè est laudata. Est enim ratio, mensque sapientis ad iubendum, ac deterrè dum idonea. Quapropter rem iam altè ab ipso quali capite & naturæ fonte repetens: præclare est legis ad huic modum rationè exorsus. Lex est ratio summa insita in natura, quæ iubet ea, quæ faciendæ sunt: prohibetque contraria. Eadem ratio, cum est in hominis mente confirmata & confecta, Lex est: itaque arbitrantur prudentiam esse legè, cuius ea vis sit, vt rectè facere iubeat: vetet delinquere. Eamque rem illi Græco putant nomine à suam cuiq; trahuendo appellatæ: ego nostro, à legèdo. Nam vt illi æquitatis, sic nos delectus vim in lege ponimus: & proprium tamen vtrumque legis est. Sed tamen cum cerneret animo, quæ populariter fuisset oratio suscepta: eam opinionem hominum communi aliquid debere cōcedere: legem illam pariter enuntiauit, quæ scripto sancit quod vult: aut iubendo, aut vetando, vt vulgus appellat. Quo in genere vulgare illud latissimè patet. Quod principi placuit: legis debet habere vigorem. Vnde & pestilentissima illa tyrannicarum legum orta sub-scriptio est.

Sic volo, sic iubeo: sit pro ratione voluntas.

Non enim in vitiosus animus: non corrupta mens: non peccus impurum Leges ferre, aut iura debet stabilire: sed moribus, ac vitæ integritate summa sancire princeps debet, quæ maximè in populo ius cupit ratum efficere. Quin etiam in sanctione ipsa legum legitimè constituenda consiliariam sedulo semper adhibebit cōpositi placatiq; animi propensionem: id est, vt ego interpretor naturalem rationem, honestatisque ipsam vim à natura nobis ingenitam: quæ veri fundamenta Iuris, & germanæ seminaria Iustitiæ in se vna verè continet. Naturalis siquidem ratio, quæ humanis in pectoribus quasi Lex quædam tacita diuinitus insculpta est, minati licet nulla foris verba extent, vi nos ipsa sua ad laudem reuocat, deterretque à flagitiis. Hinc veluti conscientia teste occultare crimen natura ipsa cogit: & (quæ ab oculis remota est) cogitatione iugè, quasi iam præsentem, delicti pœnam metuere. Vt ex eo appareat, honestatis atque Iustitiæ nos esse amâtes genitos: atque ideo inhonesti & Iniusti tanquam vindices constitutos, auspicijs ductuque ipsius: in officiosas, Indecoras, absurdasque actiones: id est, cū honestate & Iustitia pugnantes, studiose refugere: ac mortis instar vulnus mentis horrescere. Quæ profectò vulnera nemo vnquâ in se ipse sine aliqua

mœstitiæ significatione pertulit, nisi qui cōsuetudine peccandi, recto veluti animi iâ prorsus amisso, ac lumine mentis erepto, calum vetustatis obduxit. Quæ ex re illud efficitur, vt turpitudinis odium, declinatio ac fuga vitij: proprium sit hominis benè constitutæ naturæ. In quæ respiciens animus, facile intelliget, Iuris fontem esse naturam. Nam quæ à perditis hominibus legum vice, populo iussa sunt tradita, cum rationi illi summe à natura insite (quæ faciendorum ac non faciendorum continet distinctionem) intercedere essent, aduersarique visa, nec vero Legis nomine insigniri: nec temporis multum durare potuerunt. Siquidem constat profectò, ad salutem ciuium, ciuitatūq; incolumitatem, vitamque omnium quietam & beatam conditas esse leges: eosque, qui primum eiusmodi scita sanxerunt, populis ostendisse, ea se scripturos, atque laturos: quibus illi à scriptis, susceptisque, honestè beateque viuerent. Quæque ita composita, sanctaque essent: eas Leges videlicet nominauerunt.

Ex Qv o (vt præclare Cicero ait) intelligi par est, eos: qui perniciofa & iniusta populis iussa descripserint: cum contra fecerint quam polliciti, professique sint: quiduis potius tulisse, quam Leges. Vt perspicuū esse possit, in ipso nomine Legis interpretando inesse vim, & sententiam iusti, & iuris colendi. Sic igitur intelligi oportet (vt monet is qui à me est toties citatus iam Cicero) & hæc, & alia iussa ac verita populorum vim habere ad rectè facta vocandi, & à peccatis auocandi. Quæ vis non modò senior est, quam ætas populorum & ciuitatum, sed æqualis illius Cœlum atque terras tuentis, & regentis Dei. Neque enim esse mens diuina sine ratione potest: nec ratio diuina non hanc vim in rectis prauisque sancendis habere. Hæc ille.

Sic ergo habendum est, ad Cœlestis legis normam (quoad sit humanæ imbecillitati imitatione assequi fas) humanas vsq; quæq; leges dirigendas esse. Ad diuinum enim Archetypum debet effingi: quæ legitimè in æternum lex possit haberi. Cuius quidem diuinæ, Cœlestisq; legis potestatem & vim: de republica libro, penè diuina nobis Cicero voce depinxit. Est quidem (inquit) vera lex, recta ratio, naturæ congruens, diffusa in omnes, constans, sempiterna: quæ vocet ad officium iubendo: vetando à fraude deterreat. Quæ tamè neq; probos frustra iubet aut vetat: nec improbos iubendo, aut vetando mouet.

Huic

Huic legi nec prorogari fas est: neq; derogari ex hac aliquid licet: neq; tota abrogari potest. Nec vero aut per senatum, aut per populum solui hac lege possumus. Neque est quærèdus explanator, aut interpret erus alius. Nec erit alia Lex Romæ: alia Athenis, alia nunc alia posthac: sed & omnes gentes, & omni tempore vna Lex, & sempiterna, & Immutabilis continebit. Vnusq; erit communis quasi magister & Imperator omnium Deus: ille legis huius inuentor, disceptor, lator: cui, qui non parebit, ipse se fugiet, ac naturam hominis aspernabitur: hocq; ipso luet maximas pœnas: etiâ si cetera supplicia (quæ putantur) effugerit. Ad huius igitur exemplar (quæ rectè viuendi esse oportet regula) quoad sit homini tanti Archetypi imitando vim assequi fas, ne vel abrogari facile, vel culpam iure possit: Lex debet humana constitui. Præclare itaque Chrysippus, cuius est à veteribus Ingenij acumen laudatum, librum illum suum; quem *μὴ ὀμνῶ* inscripsit, ad hunc est modum exorsus. Lex est omnium diuinarum & humanarum rerum regina. Oportet autem eam etiam præsidere & bonis & malis, & principem & ducem esse: & secundum hoc regulam esse Iustorum & Iniustorum: & eorum (quæ natura ciuilia sunt) animantium: præceptrix quidem faciendorum: prohibetrix autem non faciendorum. Hactenus Chrysippus. Huc igitur dictorum summa respicit: vt intelligamus, Veram Legem rationem esse quampiam à diuino Numine delibatam: quæ honestatem sectari iubeat: vetet autè delinquere. Id quod in Antoniū philippicè Tullius expressit. Est enim (inquit) aliud nihil lex, nisi recta, & à Numine Deorum tracta ratio, Imperans honesta: prohibensque contraria. Cuius cum excellentia sit & dignitas tanta, eaque nomini subiecta vis: meritò illi est ab omnibus parendum.

Nunc iustitiam, Iusq; ipsum paucis excutiamus. Iustitiam esse secundo de inuentione rhetorica Cicero dicit, habitum quemdam animi vtilitatem conseruata communi, suam cuique dignitatem tribuentem. Hanc porrò regularum libro primo Ulpianus sic definit. Iustitia est constans & perpetua voluntas, Ius suum vnicuiq; tribuens. Ius autem à Iustitia est tractum, & in boni & equi arte versatur: quemadmodum à Celso eleganter est dictum. Quod tripartitò diuisum est, nempe in Naturale: Gentium, atq; Ciuile. Ius naturale est, quod Natura omnia animalia docuit. Nam Ius istud non solum

humani generis proprium est, sed & omnium animalium: quæ in Cœlo, quæ in terra, quæ in mari nascuntur. Hinc descendit maris ac fœminæ coniugatio, quæ nos matrimonium appellamus. Hinc Liberorum procreatio & educatio: videmus etenim cetera quoq; animalia istius iuris peritia censerè. Quod verò naturalis ratio inter omnes gentes constituit, id apud omnes populos persequè custoditur: vocaturq; Ius gentium quasi, quo Iure omnes gentes vtantur. Nam quod quisq; populus ipse sibi Ius constituit, id ipsius proprium ciuitatis est: vocaturq; Ius ciuile quasi Ius proprium ipsius ciuitatis. Iuris prudentia verò diuinarum atq; humanarum rerum notitia est: Iusti atque Iniusti scientia. Artis præcepta sunt, honestè viuere: Alterum non ledere: suum cuiq; tribuere. Professionis scopus est, licitum ab illicito separare: equum ab iniquo discernere: ad honestam præmijs allicere: pœnis à prauo studio homines auocare: Ac sic beatitudine florentem (quod legitimè imperantis) rectorisq; optimi laudabile munus est, subditorum urbem efficere.

Qv i b v s Sic breuiter visis (neq; enim latius exequi singula placet) ad eos oratione conuertam, qui legum abseruantissimi dicuntur fuisse. Idq; faciam maximè, quod intelligam Iustitiæ vim in obseruatione legum valde perspici. Id quod Socrati (quæ haud iniuria primo de Deorum natura libro philosophorum parentem appellat Cicero) placuisse video. Xenopho enim in his, quæ de dictis factisque Socratis memoriæ prodidit. Socratem ipsum cum Aleo illo Hippia multiscio de Iustitia inducit disputantem, atq; afferentem; illum demum esse Iustum qui legibus obtemperet: qui illis non pareat, iniustum. Ac tandem Iniustitiam ipsam nihil esse aliud, quam transgressionem legis quampiam. Quæ in sententia Xenophontis condiscipulum Platonem fuisse, de republica ab eo scripti libri proculdubio testantur. Nam cum Trasimachus apud ipsum concederet, virtutem animæ esse Iustitiam; Iniustitiam vitium, ita post paulo ait.

In his vix tandem consensimus, satisque inter nos constitit, eadem in ciuitate, eadem & in cuiusq; anima genera esse, ac numero paria. Sic certè. Quin & hoc necessarium est, quemadmodum & quo sapiens erat ciuitas: ita & eodem modo sapientem esse priuatū? Planè. Item; quo fortis est priuatus aliquis: & quomodo, eodem & ita fortem esse ciuitatem: & in ceteris omnibus ad virtutem vtrasque similiter se habere. Necesse est. Atqui

&

& Iustum & Glauco, virum dicimus eadem ratione, qua dicimus ciuitatē. Necessariū id omnino. At, nōdū illud oblitū sumus, quod ciuitas ex eo iusta visa est: quia cum tria in ea sint hominum genera, suum quisque explet officium. Haud certē mihi oblitū videamur. Meminisse ergo oportet, quod quisque nostrum, cuius singule animæ partes quod suum est agant: & Iustus erit, & sua peragens. Meminisse prorsus. Non ne rationali potentia conuenit imperare; cum sapiens sit, geratque totius animæ prouidentia? Irascendi verò naturæ, obsequi rationi: perque illam pugnare? Penitus. Non ne, (vt supra tractauimus) musica & gymnastica mixtio atque temperantia, vt concordia ista sint, efficiat? Vnū quidē horū intendens augensque & nutries præclaris sermonibus & disciplinis: alterum verò remittens, sedans, mansuefaciens per harmoniam atque rhythmum? Maximè. Cum itaque nutrita hæc fuerint, & quæ sua sunt re vera didicerint, & optimè fuerint erudita, ardori concupiscentiæ præsidebunt: quæ pars animæ in quocunque est plurima, neque vnquam pecuniarum possessione repletur: cauebuntque ne corporalium voluptatū expletione adaueta, grandior robustiorque euadat, nolitque suo dūtaxat officio fungi, sed subijcere sibi illa contendat, quibus imperare natura non debet, atque ita vniuersam omnium vitam peruertat. Sic prorsus. Quin etiam ab externis hostibus hæc animam omnem, corpusque custodit, dum illud quidem prouidē consulit, hoc autem propugnat, obtemperat principi, fortitudine quæ consulta sunt, peragit. Vera hæc sunt. Fortem profectō hac ex parte virū quæque vocamus, quando in ipso iracundiæ vigor ita institutus est, vt in medijs voluptatibus & doloribus, in sententia sua persistat, nō aliter esse de terribili & nō terribili iudicandum quam ratio ipsa dictauerit. Probè. Sapientem verò breui illa ex parte quæ & imperauit in ipso, & ista dictauit, habens in se ipsa scientiam, qua discernit quid potissimum ex vfu sit tam singulis quam vniuerso ex his tribus Cæui constituto. Certè. Temperantem rursus aliquem appellamus horū ipsorum amicitia atque concordia, quando & quod præsidet, & quod subest, in sententiam eadem conueniunt: rationē scilicet imperare decere, neque ab illa desciscendū esse. Temperantia profectō nihil est aliud & priuatum & publicè. Iustus denique ex eo atque ita erit quisque, ex quo sepe iam diximus, & quemadmodum exposuimus. Necessè est

(inquit) prorsus. Hæc Plato hæcenus. Sed necesse non est altius persequi singula, Cū perspicuum sit toto hoc Glauconis colloquio aliud nihil significare velle Platonem, quam vt nos edoceat, iniustitiam, quamdam esse præuaricationē animæ partis ignobilis aduersus eam, cuius sit naturali iure seruituti obnoxia, & imperio subiecta. Nā cum pars illa irrationalis animæ, reginæ suæ ac duci, reniti est atque intercedere ausa, turpiter à ratione desciscens, animam ipsam protinus iniustitia occupat. Nihil enim (vt opinio mea fert) meditari rectè aut iustè agere anima potest, Cuius intestina discordia partes tumultuantes miserè, præpostero agitantur Imperio. Quæ si vera sunt, vehementer probò Xenophontij illam Socratis conclusiunculam; Iustum esse virum qui legibus obtemperet: qui verò illis nō pareat, iniustum. Itaque ego & Hippias, idem dicere esse Iustum; atque legibus obtemperare: quæ si tu aliter sentias, profer: At Hippias, recede neque mihi scelus de Iusto est, vt sentiam.

CUM ERGO ad hunc modū cuncta se habeant: sitque vt in animo rectè affecto (mētū quæ vim est omnem rationis complexa) sit & legi, quia salutaria vitæ præcepta continent, sedulo vsque parendum. Merito illi nobis in præsentia erunt subtexendi, qui Iustitiæ bono, studio omni fauentes: leges religiosè colere: & ipsarū tutelā factam testatque præstare nunquā destiterunt. Tanta Zaleucus integritate iustitiæ fuisse dicitur, vt cum apud Locros de adulterijs legē tulisset: quæ ijs qui eo essent facinore deprehēsi effodiendorum oculorum pœna erat inserta, transgressorem filium priuaret oculo: eruto sibi altero, ne ob filij vnici charitatem (cuius incolumitati parcendum esse populus obnixè petierat) scripte à se legis parū fidus custos esse videretur. Quod in filij etiam eiusmodi crimine Traianum postea fecisse perhibent. Hac de re etiam Romæ ab Octauiō Cæsare lege lata, cum delatus ad eum adolescens quidam esset, qui cum ipsius filia stupri consuetudinem habere dicebatur (constat nanque Iuliæ Augusti filiam parum secundæ fuisse famæ) iræ furore correptus Imperator flagris iuuenem cœpit rumpere: sed cum ille inlamarset, legem tulisti o Cæsare? A deo facti Cæsarem pœnituit, vt eo die cenam capere recusat. Dolebat optimo principi: legi, quam promulgauerat, non rectè se per omnia paruissse. Tyrius quoque Charondas, vt veteres loquuntur Annales, ne quis in cōcionem armatus veniret, legē sanxit Athe-

nis.

nis. Sed cum præceptorū oblitus, suæ fuisse legis admonitus: sub omnium oculos super suum ipse gladium è vestigio decubuit feuerō magis, quam cordato exemplo violatam à se legem morte constabiliens. Verum quid ego de lege obseruanda tam multa? Cum nemo nesciat, quam quisque legem scisceret, eius quondam religiosum cultorem semper habitum esse. Vnde non iniuria ab Actio Syncero Federici Regis in seruādis legibus virtus cultissimo hoc est epigramate nobilitata.

Edicto nuper cum tu rex magne caue res:

Audaci ne quis stringeret arma manu:

Deposuisse tum vel primus diceris ense,

Et monstrasse palam primus in arme latus.

Quid matius populis ve tuis Federice, vel vrbi,

Accidere huic nostræ per tua dona potest?

Post domitos hostes, inter tot commoda pacis,

Contigit exemplis viuere posse tuis.

Publica nimirum restunc sibi constat & æquum

Imperium, cum rex, quod iubet ipse facit.

EFFICACISSIMUM certè exhortationis genus est cum ceteris alijs: tū verò viro principi, quod alijs faciendum præcipit: ipsum facitare. Quia in re, cuius nam potius christiani populi habenas, clauumque tractanti, imitationis gratia, erunt vestigia terreda: quæ principis illius, qui cum nullo esset legū vinculo obstrictus: tam religiosus semper sanctionis suæ custos est habitus: vt singulare nobis obseruandarum legum exemplar, ipse reliquerit? Quid enim terreni imperij gubernacula moderanti, sceptraque tenenti esse potest ad persuasione fidem congruentius? Ad auctoritatem augustius? tutius ad salutem? splendidius ad honorem? præstantius ad dignitatem? quam vt supremi legis latoris, Imperatorisque omnium Dei, Seruatorisque nostri IESV CHRISTI: cuius in terris, quoad licet homini, actione vitæ omni, terrenus princeps repræsētare debet imaginem, studiose vbique diuina facta animi, imitatus ad vnguem esse videatur? Qui nihil vnquam ad rectam morum compositionē, doctrinamque animi docere sit orsus: quin id prius præclara ac mirifica quadā, planèque diuina suscepti operis executione, speciosissime testatum mortalium oculis exhibuerit. Vt facile ex eo appareat, veri iuris, germanæque Iustitiæ eum demum legitimum legis latorem existimandum: & sclicitatis auctorem, atque principem veritatis merito esse habendum: qui tam rigide atque anxie, eius, quod in sinu patris ipse sacrarat, testamenti custos extiterit: vt etiam proprio in ipsius

periculo capitis, quod pro salute omnium supremo patri deuouerat, obseruari per omnia leges vsque voluerit. Quisque nil sibi vnquam peculiare vel eximium fecerit in eo, quod alijs faciendū præcepit. Qui potius, dum incredibilis cuiusdā charitatis affectu, & pietatis inaudito quodam genere, salutis nostræ fundamenta iacit, & auspicia humanæ sclicitatis exequitur: præstantiæ suæ minime dignam non dubitauit legem ferre & pati: quæ criminosis tantum esset subeunda. Tantisperque suæ dignitatis oblitus, atque sui immemor factus, dum vsibus nostris de seruit: exinaniuit semetipsum carnis nostræ indumento vili suscepto: vt sub humana hac & seruili specie delitescens (quæ ad nostram omnium salutem diuinitus sciscabatur) satisfacere legi posset. Victorque sic im meritam per mortē erebi Imperio deuicto: extorres Cælo animas primi parentis ob culpam: pristinam hominis dignitatem instaurans, recuperaret Olympo; redderetque Deo, Summo patri ipsius, cui se illas restitutum esse promiserat. Atque ita abolendi causa sceleris, quo vniuersum genus hominum erat contaminatum, eternæque morti addictum, effusione proprii cruoris pro criminoso & fonte Agnus passus est innocens. Hinc igitur intelligas diuini quanta sit vis & virtus amoris, quæ è Cæli sede summa in terras deduxerit Deum: insuper & pro inimico hominē coegerit pati, ne funditus interiret plasma suum.

QVO CIRCA, si paruis componere magna, & profana sacris, virtutis asserendæ & docendæ causa veritatis admiscere interdum licet, profectō non iniuria humanarū rerum vir maximè peritus Plutarchus inter alias Agesilai virtutes, quas recenset innumeras, hanc illi in primis adscribit: quod si quid à suis militibus ac subditis confici vellet, eius rei operam primus ipse susciperet. Quam vnam virtutem Magnum illum Pompeium semper fuisse secutum, vel hoc erit indicio. Cum enim Romæ mos esset, vt equites, qui legitimum militiæ tempus iam expleuissent, pro foro adstantibus duum viris equum exhiberent: vt expeditionibus ac duobus sub quibus meruissent adnumeratis, vituperatione aut laudatione pro meritis afficeretur: suum & ipse equum Pompeius Consul exhibuit: cumque deinde censores eum rogassent, nunquid militaria munia obijisset: omnia (inquit) sub me ipso Imperatore, inuēs ducis personam à se semper ita gestam, vt pari cum ceteris iure: nulli vnquam militari

labo.

labori cessent. Cuius profectio rei vis tanta est, ut subditorum omnium amorem & benevolentiam principi ipsi conciliet: opinio neque iustitiam maximè faciat verendum. Rectè itaque Claudianus non incelebris poeta Honorum Augustum carminibus eiusmodi affatur,

*In commune iubes siquid, censeque tenendum:
Primus iussa subi. Tunc obseruantior Equi
Fit pepilius: nec ferre vetat quum viderit ipsum.
Authorem parere sibi. Componitur Orbis
Regis ad exemplum. Nec sic inflectere sensus
Humano edicta valent: quam vita regentis.*

Vt igitur conditarum à se legum etiam proprijs exemplis tuitorem, defensoremque esse principem conuenit: Idque ipsura ad Imperij conseruationem valere apparet plurimum: sic & ab alijs salubriter inuentas, temere abrogari non sinere, iusti est officium principis. Qua quidè in re Agesilai regis prudentia perpetuis seculis iure laudatur. Cui enim ex Leutrica pugna (que Lacedemonijs ipsis omnium maximè luctuosa fuit) Spartani plerique milites, salutè fuga quefissent: nec ausi essent patriam repetere, legum timore: quibus ij qui ex acie fugissent infamia notabatur, vrbisq; ipsa eum ob illorum absentiam quos fuga distraxerat: tum verò propter eorum defectum, qui magnitudine fuerant calamitatis absorpti: ad solitudinem virorum iam planè fuisset redacta: difficultatem hanc perspicientes Ephorij, simul & vrbis faciem viris cassam: sine Legum dispendio opem militibus ferre amabant. Confestimque Agesilaum Legum latorem nouum constituunt. Is igitur magna ciuium expectatione conscensofuggesto, sic inquit, Alias à me Leges viri Lacedemonij expectare non debetis: sed neque detracturus, additurus, immutaturus veterum quas habetis quicquid omnino sum: mihi tamen peropportunum videtur, eas ipsas à die crastino vim omnem, roburque sortiri. Quanta ingenij solertia militibus ac legibus ex equo periclitantibus haud dubiè salutis fuit: Vtiliterque docuit, reipublice causa tantam legem: interpretatione potius adiuanam esse, quam è medio omnino tollendam. Sic nimirum optimi quique principes facere debent: à maioribus susceptas Leges, ac veluti per manus traditas (Si modo reipublice ad cuius utilitatem referri debent) non incommode videbuntur, vsque quaque conseruare.

ET QUONIAM Huiusmodi opera magni animi excelsiq; sunt, nec sine singulari quodam amore iustitiae possunt effici: dictis ac

factis iustorum hominum hæc quoque pars illustranda est: ne officij portio aliqua, deferta putetur infamia. Scribit Plutarchus tam equi & iusti amantem fuisse Philippum, ut cum tribunal aliquando conscenderet Machetæ cuiusdam causam cogniturus, sed vi somni oppressus merita non posset causæ perpendere: perperamque idcirco contra Machetam pronunciaret: reum ipsum protinus inclamasse, ab illius se sententia prouocare: iraque percitum Philippum dixisse, ad quem appellas o fatue? Significare volentem à decretis principum præsidium esse prouocationis inutile. Hic Machetes, ad te inquit o rex appello, si excusso somno meam eris causam intuitus. Quæ cum Philippus audiret, attentius secum negotium cepit inspicere: cumque Machetæ à se factam cognouisset iniuriam, iudicatumque quidem non rescidit: graue & periculosum esse exemplo intelligens, si iudicio transacta mutaretur; verum pecuniæ multam, qua damnatus fuerat reus, de suo ipse dependit. Huius filius Alexander, quam & ipse Iustitiam semper amarit declarat illius consuetudo, qui in causis capitalibus iudex nunquam sedit, quin accusatori alteram aurem occluderet: rogatusque cur id faceret, hanc (inquit) integram & ob signatam reo refero. Ad Iustitiæ integritatè pertinere ratus: nil temere delatoribus credere. Sed tam rei defensione, quam actoris actione perpensa; id demum ferre sententiæ, quod Iustitiæ sit rationi consentaneum.

*Præclare ergò in Medea Seneca,
Quislibet aliquid parte inaudita altera.*

Equum licet statuat, haud æquus fuit,

Sic & Stoici Zenonis sophisticas argutias eludens Chæroneus Plutarchus, veteris nobilitatiq; versiculi huius monita comendat, *Iudicium expedias neutri: ni dicat vterque.*

Rectè sane vetusti carminis author. Nam licet accusatores in ciuitate esse publicè interfit, ut metu contineatur audacia: Est tamen summè pestilens, valdeque exitiosum, si non tam ex causarum merito quam delatoris ipsius arbitrio, sententiæ & iudicia ferantur. Quid enim tam esse potest iniuriu, quam æquitatem legum delatoriæ voluntati subijcere: indiscussaque causa, maleuolorum temeritati atque libidini hominis innocentiam committere? Cum præsertim tanta in hoc à veteribus illis iuris prudentiæ Coriphæis ratio habitasit, ut eum que pars altera postularit; iudicem dandum non esse vsque censuerint. Volebant nimirum Iustitiæ viri præstares, corrupti iudicij cessare: vbiq;

sub.

suspicionè latiusque ideo legibus, que aduersarius cupiuisset videretur, penitus arcuerunt: Ne, si is omnino iudex crearetur, quem inimicus optasset, iniuriæ suspicione iam orta, synceritas iudicij ac fides labefactata credere tur. Vnde & pulchra illa legitimi iudicij species, formaque iam affulsit, quæ actore & reo ad ipsius iudicantis subfella attractis, dum ius suu persequitur causæ sumit exordiū. Adductis etià fide dignis testibus, qui ad suu cuique ius reddèdū factio iudicè possint instruere: vt cōfessus tandem atque conuictus, iudicij reus legitimis pœnis, supplicijque subdatur. Hunc tantum, tamque ad iustitiam obtinendam præstantem morem aboleri, labefactari, penitusque euertere summè querebatur Cicero, cum tribunitio furore vexatus non legitimo iudicio rum ordine, sed testibus nullis, atque adeo indicta causa in exiliū est ire cōpulsus. Sic enim loquitur. Nemo tam perditam auctoritate, tam facinorosa inuentus est vita: qui cum de scelere fateretur, non tamen sententijs prius iudicium conuinceretur, quam supplicio addiceretur. Ego repente vi tribunitia correptus, non modo loquendi liberè in iudicio, sed ne consistendi quidè in ciuitate habeo potestatem. Eijcior non solū sine teste, sine iudice, sine crimine, sed sine etiam scelere, sine accusatore. Hostibus in bello, qui disident voluntate, dimicant armis: vitam quotidie oppugnant, in ipsa acie quu præliantur; licet loqui, licet disputare: mihi in pace ciui, qui perditorum hominum fregi furorè, profortunis meis apud vos loqui non licebit? Serui, qui ad supplicium cæsi, verberibus trahuntur, apud eos sæpe disputat, quos necare voluerunt: ego consularis apud vos non loquar, quos conseruauit? Tacebo, si necesse est, tacebo, inquam, animo quo: quonia virtus mea me tacete agit causam meam. Itaque vt ego in concione mea nihil ponam de rebus meis gestis, tamen in animis & memoria vestra largiter relinquam. Isti modo videant, qua ratione hanc inultam meam fugam ferre possint. Etenim si à me, vt isti existimant, Lentuli mortui sordes, si Catilinae notissimus furor, si amentia Cethegi, si Luxuries ac stupra Cassij pœnas repetunt: profectio istis hora nulla eiecto Tullio vacua periculo, aut periculi expectatione relinquitur. Itaque illi in dies non meis insidijs, quæ nulli à me parantur, sed suorum scelerum conscientia cruciati, mihi absentis & populo Romano pœnas dabunt. Quas obres, ego inimicorum amentia, cupiditatisque paucorum: omnium salutis causa decedam. Neque eò deducam, aut progredi patiar, vt

opera mea manus inter vos conseratis; cadesque ciuium inter se fiat: multoque potius ipse patria liberisq; meis carebo, quam propter vnum me vos de fortunis vestris rei que publicæ dimicetis. Sic enim ab initio fui animatus, vt non magis me mea causa putarem natum, quam reipublice procreatum: Sed illud queror, quod non iam ad vnius perniciem, sed ad vniuersorum instruitur calamitatem, conqueri, commiserari, dicere; expurgare; suspensionem dimouere; crimen diluere, non licere: ore oppresso ceruicis esse præbendas. Quæ tamèn omnia iam non sunt tam calamitosa, quod mihi sunt subeunda: quam perniciofa, quod in reipublicam sunt introducta. Quam obrem statutum est, atque decretum in his temporibus ciuitatis omnia perpeti: quæ volet furor libidinosus. Vim volunt asferre: præsto sum. Audire nolunt, causam non dico: eijcere volunt: exeo indicta causa. Angebat profectio virum optimum, reipublice que suæ verè amantem, non tam Fortunæ calamitas, indigna fors, & status presentis miserabilis iniuria, quam perniciosi exempli indignitas: ex quo (si illa præualuissent) iam tunc nihil legibus sanctum: aut in iure magnopere tutum fore videbat. Nam quod exemplo fit, id sibi quisque licere putat: & vbi ad perniciem res est cocepta serpere: vbi semel fluxit, labitur. Quo circa rectè demosthenes ad diluendum crimè, aduersarijque sui eneruandam fidem, nihil aliud à iudicibus summè petijt, quàm vt nihil in legibus in nouet: veterè iudiciorum morem illibatū atque incolumem seruent. Sic enim inclytam illam, & fama celebrè pro Ctesiphonte aduersus Æschinè oratione exorsus est:

Primum quidem viri Athenienses, Deos Deasque omnes comprecor: vt quantum ipse benevolentia semper habui, & erga hanc urbem, & erga vos omnes: nunc mihi tantum à vobis in presenti certamine præstetur. Deinde vt quod maximè in re vestra futurum sit, & pro vestra pietate & gloria, id vobis Dijs in animo ponant. Non autem vt inimico meo pareatis, quemadmodum me audiri oporteat admonenti; nam acerbum id quiddam esset, sed legibus atque iure iurando: in quo præ ceteris multis, hoc quoque iustissimè scriptum est, V T A M B O S pariter audire de beatis. Id autem est, non solum nihil ex presumptione contra quæquã iudicare, nec parè benevolentia vtrisque impertiri: verum vt què ordinè, & quod genus defensionis quisque decertatiū elegerit, eo vos suo arbitrio vti permittatis. Quid hoc? hæc commemorare

P quf

qui conuenit? At, maximi refert. Neq; enim sine causa ab oratore summo, initio sunt orationis introducta. An parum est preiudicij materiam, opinionemq; fidei ex aduersarij verbis preceptam atq; presumptam iudicij animis exuere; & precordiisque euellere? Quid? quod inculpabilis vitæ iudicium est non mediocre, integritatisq; argumentum maximum, ad legum operam fidemq; descendere, ex illarumq; prescripto contra iniuriam velle presidia querere? Atqui, hæc sagacissimè oculis illustrat omnia, qui veterem iudiciorum ordinem seruari cupit illesum: inimiciq; hominis calumniam vel exhibendam atq; explendam: aut certe ex legum equitate moderandam esse oportere cupit, exigit, atque adeo precepit. Hoc nimirum illud est, non autem ut inimico meo pareatis, quemadmodum me audiri oporteat admonenti. Nisi enim ex lege accusanti, curatorem publicum ante rationes relatas donari non licere, in ipso orationis limine, fidei aditum obstruxisset, se quoque innuens ex lege & posse & velle defendi: accusatoris preiudicij circumuentus, miser profecto Demosthenes, causa, victus succumberet. Nunc se non iudicandi morem à maioribus acceptum, quem sincerum sibi & incorruptum maximè optat contingere, sed aduersarij malitiam astutam que fraudem anxie pertimescere: qui sub patrij iuris specie obscuras querat iudicio latebras. Qua tanta ingenij sui dexteritate Demosthenes, facile hanc causam obtinuit: inimicumque ex lege accusantem (quod pulcherrimum vindictæ genus est) lege vicissim est vltus: exilio eidem ad Rhodos insulam indicto. Sed vos Græciæ principem oratorem relinquitis: Romanæq; facundia parente hæc eadem precepta tradentem spectemus. Hic enim vel solus inuidiosam Romam facit Athenis: Is igitur de hac ratione tota iudiciorum disputans, preiudicijq; vitandis in oratione pro Auto Cluentio Habito, antequam defensionis summam capita perstringeret: nihil sibi duxit antiquius, quam ut inuidiæ morbo occurreret: ac suam cuique iudicij verè legitimèq; censendi, & facultatem & metem purgatam, liberamque relinqueret. Quid enim aliud ageret Cicero? Anceps erat, periculosaq; causa suscepta: aduersarij gratia intendebant crimina, veneficij habitus, corruptiq; iudicij reus citabatur: quæ per se singula acerrima sunt: extremisque legum supplicij afflicta. Quod igitur patroni non inertis officio vnum relictum erat, id est con-

festam amplexus. Iudicium enim incunctan-

ter odio, de illius (cuius de capite agebatur) opinione suscepto medicam manum adhibuit: inuidiam docens esse falsam. Vt illorum conciliatis iam animis (qui offensione iusta ab alienati videbantur) facilius posset crimina illata refellere. Sic nanque ait. Sicut alijs in locis parum firmamenti, & parum virum falsitas habet: sic in hoc loco falsa inuidia, imbecilla esse debet. Dominetur in concionibus: iaceat in iudicij: valeat in opinionibus, ac sermonibus imperitorum: ab ingenijs prudentium repudietur: vehementes habeat repentinos impetus: spatio interposito, & causa cognita confenscat. Denique illa definitio iudiciorum æquorum (quæ nobis à maioribus tradita est) retineatur: ut in iudicij, & sine inuidia culpa plectatur: & sine culpa inuidia ponatur. Quam obrem à vobis iudices, antequam de ipsa causa dicere incipio, hoc postulo: primum id quod æquissimum est. **VT NE QUID HVC PRÆ IUDICATI** afferatis. Etenim non modo authoritatem, sed etiam nomen iudicij amittimus, nisi hic ex ipsis causis iudicabimus: ac si ad causas iudicia iam facta, domo deferemus. Deinde si quam opinionem iam vestris mentibus comprehendistis, si eam ratio conuelleret, si ratio labefactabit, si deniq; veritas extorquebit, ne repugnetis; eamque animis vestris aut libentibus aut æquis remittatis. Hoc nimirum est, in quo præ cæteris Oratoris disertis euigilare debet industria. Male enim causæ merita expenduntur, vbi adulterata odijs, gratia ve corrupta illorum pectora sunt, qui iudicij presciantur. Est que proculdubio Publij Mimographi verissimum illud.

Græue præiudicium est: quod iudicium non habet.

ET QUONIAM vim omnem preiudicij (de quo nobis tam multa dicuntur, nocet enim in iudicij vel maximè, duplici ex fonte nasci certissimum est. Quid omnino preiudicium sit, considerandum est, deinde eas ipsas (vnde nascatur) causas persequemur. Quamquam autem plurimum, finitionum ipsa ratio anceps periculosaque sit, quia per sæpe periculum imminet: ne subuerti possit. Nos tamen Deo Optimo Maximo freti, definire non verebimur. Sit igitur rei huius, qua de agimus, definitio. Preiudicium est ante sententiam latam, mente iudicis de aliquo opinio presumpta: qua fieri, non fieri ve aliquid omnino decreuit. Huius porro causæ, duplices sunt. Aut enim ob vitæ turpitudinè, habet morum, summamq; infamiam derogari reo in iudicio solet: aut rectè ex illi-

I.
In l. omnis
definitio
ff. de reg.
iur.

existimationis ergo, & virtutis arrogari. Siquidem ita natura comparatum esse videmus, ut prout de quocumq; publicè opinio est: ita ab eo factum aliquid, non factum ve iudicari soleat. Quod eleganter pro Publio Sylla Tullius declarauit, cum ait. Omnibus in rebus iudices, quæ grauioribus (quæ & latissime patet) maioresq; sunt: quid quisq; voluerit, cogitarit, admiserit, non ex crimine, sed ex moribus eius qui arguitur, est ponderandum. Neq; enim potest quisquam nostrum subito fingi: neq; cuiusquam repente vita mutari, aut natura couerti. Pessimum autè preiudicij genus illud est, cum innocuus & insons in inuidia, existimationisq; periculum, ante causæ cognitionè apud eos sæpe falso adducitur: quos iudices mox habiturus est. Raro nanq; Iustitiæ lancè expendit, qui improbum hominem in iudicij attractum esse sibi persuasit: anteq; sæpe ferit, quam delatoriæ malitiæ fucus compertus est. At verò superiora preiudicia (de quibus paulo ante diximus) vt neq; sectari vsq; conuenit: ita è diuerso, sine causa vlla semper, temereq; relinquere, parum tutum iudicanti arbitror. Quod intelligens Cicero pro Murena, qua in defensione Catonem est fortitus aduersarium, hominis vitam, Sanctimoniam, atq; mores pertimescens: preiudicatamq; ad extremum (omni in vno consentiente fama) virtutis opinionè: timens, ne, si minus iure, existimatione saltem & authoritate Cato causam euinceret: cum nemo illuc ob hominis integritatè facile posset adduci, vt crederet talem virum, quæ veluti conscientia teste honesta & iusta probasset, fuisse impugnaturum. Ne sibi Marci Catonis, ad obtinendam causam, vel dignitas, vel authoritas damno fraudiq; sint, à iudicibus petit. Magna enim id temporis Catonis nomen erat in laude, adeo, vt culpandus minime Lucanus videatur, qui dum de ciuili belli equitatis causa, quæ inter focerum generumq; suscepta est, vetat differere: huc eum dem. M. Catonem, de quo in presentia verba facimus, quasi in altera librè Lance cõiectum, Dijs cunctis suæ gentis patrem facere non timuerit, sic etenim loquitur.

Quis iustus induit arma

Scire nefas. magno se quisq; authore tuetur:
Victrix causa Dijs placuit: sed victa Catoni.

Iure igitur. M. Cicero viri tanti splendorè dignitatis, authoritatemq; nominis veritus, merita causæ, non accusantis vitam spectari in iudicij oportere, preiudicij tanquam occasionem materiamq; abscondens, aduersarij dignitate æquissima infirmatione conuulsa,

susceptæ est patrocinia causæ alacri mente complexus. Sic enim ait. Venio nunc ad. M. Catonem; quod est firmamentum ac robur totius orationis: qui tamen ita grauis est accusator & vehemens; vt multo magis eius authoritatè quam criminationè pertimescã. In quo ego accusatore iudices, primum illud deprecabor ne quid. L. Murenæ dignitas illius, ne quid expectatio Tribunatus. ne quid totius vitæ splendor; & grauitas noceat. Deniq; ne ea soli huic ob sint bona. M. Catonis, quæ ille adeptus est, vt multis prodesse possit. bis Cõsul fuerat. P. Africanus, & duos terrores huius imperij Carthaginem Numatiamq; deleuerat; quum accusauit. L. Cottã. Erat in eo summa eloquentia, summa fides, summa integritas: authoritas tanta, quanta in imperio populi Romani, quæ illius opera tenebatur. Sæpe hoc maiores natu dicere audiui; hanc accusatoris eximiam dignitatem, plurimum. L. Cottæ profuisse. Noluerunt sapientissimi homines, qui tunc rem illam iudicabant, ita quemquam cadere in iudicio, vt nimis aduersarij viribus abiectus videretur. Quid Sergium Galbam, nam traditum memoriam est, non proauo tuo fortissimo atq; florèntissimo viro. M. Catoni incubenti ad eius perniciè, populus Romanus eripuit? Sæpe in hac ciuitate nimis magnis accusatorum opibus, & populus vniuersus, & sapientes, ac multum in posterum prospicientes iudices restiterunt. Nolo accusator in iudicium potestiam afferat: non vim maiorem aliquam: non authoritatem excellentem: non nimiam gratiam. Valeant hæc omnia ad salutem innocentium, ad opè impotentium, ad auxilium calamitosorum: in periculo verò, & in perniciè repudientur. Nam si quis hoc forte dicet. M. Catonè descensurum ad accusandum non fuisse, nisi prius de causa iudicasset, iniquam legem iudices, & miseram conditionem instituet periculis hominum, si existimabit iudicium accusatoris in reum pro aliquo preiudicio valere oportere. Hæc Cicero.

SED ENIM CVM ex his, quæ à nobis dicta iam sunt, preiudiciorum sit natura cognita: quoque pacto fugienda, preceptum: nec leuiter interim iudiciorum æquorum impressa vestigia sint, fundamentaque iacta, dum delatorijs calumnijs non esse temere credendum ostendimus. Quando rei huius natura eiusmodi est, vt decernendorum iudiciorum vis omnis ex testium dictis nascatur: iudicantisque religio huic quasi necessitati constricta addictaque sit: vt vel renitente conscientia atque

P 2 animo

A.
In l. illicitas. & veritas. ff. de offic. præsi-

animo reclamante, ea tñ sequi cogat, quæ ex testium fide probantur: merito est in presentia videndū quanta existimatione, integritate, moderatōne, & vitæ innocētia esse ij omnino debeat, quorū testimonia rogant. Nā si delatori credendū nō est, quia quæ inimico animo dicunt spectare nō cōuenit: ne illis quidē assentiendum est, quorum fidem vita redarguit. Qui quidem aut subornari pecunia, aut odio vel gratia corrumpi facile poterunt. Quæ si vera sunt, vt sunt certe: consultorum nobis citandæ sententiæ sunt: qui hanc iudiciorum partem, memoriæ, vitæque hominū regendæ indubitata reliquerunt. Callistratus igitur cognitionum libro quarto sic inquit. Testium fides diligentē examinanda est: Ideoque in persona eorum exploranda erunt, in primis conditio cuiusq;: vtrum quis decurio, an plebeius sit: & an honestæ & inculpatæ vitæ, an verò notatus quis & reprehensibilis: an locuples vel egens sit, vt lucri causa quid facile admittat: vel an ei inimicus sit, aduersus quem testimonium fert: vel amicus ei, pro quo testimonium dat. Nā si careat suspitione testimoniū, vel propter personā a qua fertur, quod honesta sit: vel propter causam, q̄ neq; lucri, neque gratiæ, neque inimicitia causa fiat, admittendus est. Concinit huic & Consultus. Arcadius singulari de testibus libro, cuius hæc verba sunt. Si testes omnes eiusdem honestatis & existimationis sint, & negotij qualitas, ac iudicis motus cum his concurrat: sequenda sunt omnino testimonia. Si verò ex his quidam aliud dixerint (licet impari numero) credendum quidem est, sed quod naturæ negotij conuenit, & quod inimicitia aut gratiæ suspitione caret. Confirmabitque iudex motum animi sui ex argumentis, & testimonijs, quæ rei aptiora & vero proxima esse cōpererit. Nō enim ad multitudinem respici oportet: sed ad synceram testimoniorum fidem, & testimonia, quibus potius lux veritatis assistit. His tot, tantis, tamque in examinanda testium fide recte dictis, consultorum præceptis, prudentiisque decretis, non solum proximè accessit Cicero, verum etiam facundia sua illa animi singulari euolauit altius. Nam cur ego oratoris propè dixerim diuini verbis quoties erit commodum, toties non vtar? Cum eo ex homine non solum noster inter dicendū locupletetur stylus: sed hæc quoq; suppeditata rerum materia, in maius adaucta crescat? An, vulgi (credo) imperitiam vel inuidiā verear ne meis me plurimis euolare nō posse ab stul-

tis maleuolisq; dicar? Quasi verò aut aliorū potius vestigijs, orationis elegantiam, dicendi vneres, differendi genus amœnum ac floridum consecrari libeat, insistendū sit quā Ciceronianis: aut meo ipse ingenio diffusus, huius adminiculis dicendi mihi subsidia cōparauerim q̄ implumis adhuc, tenereq; instar auis parum firmatis alis nido egredi nequea? Ac non à me hoc idcirco sit factum, quod clarissimi viri testimonia, rei q; nostræ congruentia exēpla, vt necessaria scitu, ita & relata dignissima esse in animū induxerim? Sed iam Ciceronem ipsum audiamus. Is em̄ ea in oratione, quam pro. M. Fonteio habuit, quæ iniuria temporū mutilata & trunca est, ad hunc loquitur modum. Si hoc iudices præscriptum lege, aut officio putatis, testibus credere: nihil est cur alius alio iudice melior, aut sapiētior existimetur. Vnū est enim & simplex aurium iudicium, & promiscuè, & communiter stultis, ac sapientibus ab natura datum. Quid est igitur, vbi elucere possit prudentia vbi discerni stultus auditor & credulus ab religioso & sapiente iudice? Nimirum illud, in quo ea, quæ dicuntur à testibus, coniectura, & cogitatione traditur quāta auctoritate: quanta animi equitate: quāto pudore: quanta fide: quanta religione: quāto studio existimationis bonæ: quāta cura: quāto timore dicatur. An verò vos id in testimonijs hominū barbarorum dubitabitis, q̄ persæpe & nostra, & patrum memoriā sapientissimi iudices de clarissimis nostræ ciuitatis viris dubitandū nō putauerūt? qui Cneio & Q. Scipionibus. Lucio & Q. Metellis testibus in. Q. Pompeium hominem nouum non crediderunt. Quorum virtuti, generi, rebus gestis, fidē, & auctoritatē in testimonio, cupiditatis atq; inimicitiarum suspicio derogauit. Ecquē hominē vidimus? ecquē verè cōmemorare possumus? parem consilio, grauitate, cōstantia, ceteris virtutibus, honoris, ingenij, rerum gestarum ornamentis. M. Æmilio Scauro fuisse: tamen huius, cuius iniurati nutu propè terrarum orbis regebatur, iurati testimonio, neque in Caium Fimbriā, neque in. C. Memmium creditum est. Noluerunt ij, qui iudicabant, hanc patere inimicitij viam: quæ quisq; odisset, vt eum testimonio posset tollere. Quantus in Lucio Crasso pudor fuerit, quod ingenium, quanta auctoritas, quis ignoat? tamen is, cuius etiam sermo testimonij auctoritatem habebat, testimonio ipso quæ in. M. Marcelum inimico animo dixit: probare non potuit. Fuit, fuit illis iudicibus diuinum ac singulare

gulare iudices consilium: qui se non solum de reo, sed etiam de accusatore, de teste iudicare arbitrabantur: quid fictum, quid Fortuna, ac tempore allatum, quid pretio corruptum, quid spe aut metu deprauatum, quid à cupiditate aliqua, aut inimicitij profectum videretur. Quæ si Iudex non amplectatur omnia consilio, non animo ac mente circumspectet, si quicquid ex illo loco dicetur, ex Oraculo aliquo dici arbitrabitur: profectò satis erit (id quod dixi antea) non surdum iudicem huic muneri atque officio præesse. Nihil erit quamobrem ille nescio quis sapiens homo, ac multarum rerum peritus ad res iudicandas requiratur. Ex his M. Tullij verbis quanta sit bono iudici in scrutanda testimoniorum fide cautio adhibenda, nulli erit, opinor, obscurum.

QVOD SI, BA quæ apud Tenedos viguit quondam, in presentia vigeret, pœnæ timore victa testium cessaret fallitas: in iudicio semper, imposturæ turpi fuce procul abiecto, honesti floreret dignitas, & veritas laudata regnaret. Etenim vetustis sanè temporibus Tenem quemdam fuisse perhibent Iustitia virum tanta: vt à tergo iudicis Licetorem ad stare lege sanxerit, securim manu tenentem: vt eum qui falsò aut vafre aliquid in iudicio enunciaret, vita priuaret confestim. O virum immortalitate dignum (vtque opinio mea fert) Heroas inter adnumerandum! Opinor, hic Tenes ille fuit, quem in Insula Tenedo sanctissimū Deum habitum fuisse, in Verrem scribit Cicero. Nihil cum Verre, inquit, de quotidianis criminibus acturus sum. Chio per vim signa pulcherrima dico abstulisse: item Erythris & halicarnasso. Tenedo, prætereo pecuniam quam eripuit, Tenem ipsum, qui apud Tenedos Sanctissimus Deus habetur, qui urbem illam dicitur condidisse, cuius ex nomine Tenedos nominatur. Hunc ipsum inquam Tenem pulcherrimè factum, quem quondam in Comitio vidistis, abstulit magno cum gemitu ciuitatis. Sic Iustitiæ præstantia, & studium veritatis (quod maxime diuinum iure creditur munus) hominem haud iniuria Cælo adscriptis. Qui (vt prudentissimè Plinius existimauit) antiquissimus est benè meritis referendi gratiam mos. Hæc, hæc nimirum virtus multo omnium augustissima est, patrocinio veritatis constantissimè suscepto, Iustitiam tutari, innocentiamque afflictam protegere: ac longissimè in fugam acta insidiosæ omni techna malitiæ, equitatem iudicij studiosè vbi

que tueri. Quo quidem nomine cum veterum scriptis nonnulli laudentur, hoc tamen (quod mox dicam) exemplum: dignissimum visum est, quod à me potissimum in presentia referretur. Etenim Cambyfes ille Persarum Rex Cyri illius Xenophontij pater, adeo & ipse Iustitiæ amicus fuisse dicitur, vt Sisamnem quemdam iudicem familiarissimum sibi excoriari fecerit: quod accepta pecunia perperam sententiam tulisset. Neq; hoc contentus, diducta hominis pelle tribunal iussit insterni, Ophone filio in mortui parentis locum suffecto: vt non modò paternis supplicijs edoctus: verum ipsius quoque pellis aspectu rectè & ipse iudicare addisceret. Si modò vera sunt, quæ Græcus scriptor Herodotus, antiquus sanè author memoriæ prodidit. Video enim hominis fidem in multis solere requiri. Sed non ita in omnibus græcicæ fidei auctoritas, vel omnino corrui, vel leuis semper est habita: vt quæ à parente historiæ Herodoto hominū memoriæ sint prodita, suspitione aliqua mendacij videri debeant è vestigio fabulosa. Iuandæ siquidem posteritati multa multis locis & retulit verè, & protulit fructuosè. Sed de hoc hætenus. Optarem ego tamen in Cambyfis huius seueriora regna incidere: qui eius (cui sunt additi) obliti Sacramenti: & Christianæ, cui sancte nomina dedere, immemores religionis: turpioris lucelli affulgentes vt cumq; spe, circumuenire iudicio innocentem: impieq; adeo iudicia ipsa venderè, non verentur. Cuius terribili fama criminis; apud ethnicos illos veteres notatus quondam. L. Tubulus, cum inter Sicarios ob causam iudicandam pecuniam Prætor accepisset: rogatu Publij Scæuolæ, existimatione multatus & loco (vt de bonorum malorumq; finibus lib. 2. refert. M. Cicero) in exilium est protinus ire compulsus. Quo in ipso misere consensens, quasi contemptor summi Numinis ad pefsimi famam nominis factus est materia poetis: qui impia facta hominis aculeatis sunt carminibus persecuti. Vnde de Deorum natura libro primo inter nefarium genus hominum, infamillū haud iniuria Cicero loco constituit. Sic enim ait. Quid de sacrilegis, de impijs periurisque dicemus?

Tubulus si Lucius inquam,

si Lupus, aut Carbo, aut Nep tunlius.

¶ Vt ait Lucilius, putasset carbo: ita periurus aut improbus fuisset? Fuit & Scytharum Rex Taberlanus tā seuerè, præfractèq; Iustitiæ, vt mulierculæ de surrepto à milite lacte

conquerenti, fure interfici iusso, è visceribus contractu Jacilli curarit reddendum. Dicitur & hunc ab iniuria omni prorsus abhoruisse, qui minima quoque fuita extremo mulctarit supplicio. Faciam tibi profecto iniuriam o decus & gloria Torquatorum Tite Manli, si inter Iulitiae exempla integritatem animi tui, virtutisq; excellentiam taciturnitate obruam, vel silentio preteream. Nam quis non miretur, de filij capite equissimo patrem animo sedere iudicem? At Manlius Macedonas de crimine expilatæ provinciae filium deferentes non solum audiuit placide, sed & convictum filium adiudicavit morti. Cum enim è Macedonia Legati venissent, de Decio Syllano, qui eam provinciam gesserat, grauiter & acerbè querentes: veritus ne ob eius ipsius gratiam Senatus in persona filij parum equè deeereret: à Senatu petijt, ne quid ea de re prius statuèrent, quam ipse causam cognosceret. Delata igitur per Senatum ipsi cognitione, cum vnum alterumque diem parti utriusque iudex sedisset, ita pronunciauit tertio. Cui probatum sit, Syllanum filium meum pecunias à Socijs accepisse: & republica eum, & familiam meam indignum iudico, protinusque è conspectu meo abire iubeo. Quo audito ignominia tactus adolescens è vestigio sibi mortem conscivit. Et vbi sunt illi, qui magnis principibus, illorumque prognatis licere impunè volunt quelibet? Cum videamus Romani populi (id est totius terrarum orbis) qui eius tunc imperio regebatur, auctoritate virum principem, adeo sibi in filij crimine non indulsisse: vt conscriptorum patrum, quorum iudicio causa librabant, deuitatis calcibus, quos mites futuros senserat sua ipse sententia degenerem atque improbum filium, natalitij soli contuendi dulci munere emunctum: paternis abdicatum bonis: splendore orbaturum familiae: manifesto capitis periculo, ac certæ morti deuouerit.

B E N E igitur ac prudenter ab Ægyptijs Regibus factum est: quos Plutarchus scribit ex consuetudine regionis, institutoque maiorum: iudicandi muneri designatos iure iurando adigere solitos, vt legitimè ac iuste vsque iudicarent: regijs iussis, si quando illorum rogatu, ad iniusta cogèrentur, fastiditis atque contemptis. Permagni referre arbitantes, ad corruptelam iudicij effugiendam, iurisque vbique seruadæ æquitatem, si iuris iurandi Religione obstricti iudices non tam eorum voluntati (quæ improbis sæpe precibus extorqueri solet) quam iuri ipsi seruirent. Quamobrem laudari sine

sine Antiochi tertij factum iure solet: qui ad ciuitates scripsit, vt si quid vnquam per literas ipse iuberet, quod legibus refragaretur, haud secus curarent, quam si inficio se, id ipsum esset prolatum. Timebat videlicet, ne impudentium quorundam hominum precibus victus, legibus iniuriam faceret: quarum & propugnatorem & vindicem esse, principem oportet. Cum enim iniuriarum occasio nasci inde non debeat, vnde iura nascuntur: oriantur autem leges à principe, aut ex illius certè persona, quæ, vt non multo ante diximus, lex viuua est: præcipuum suum robur potestatemque fortiantur: fit continuo, vt non tam legum voluntarius Antistes, quam illarum legitimus custos & fidus interpres, bonus princeps esse vsquequaque debeat. Qua propter nil cuiquam concedere princeps censendus est, quod legibus ipsis planè aduersetur. Quam quidem dubitationem Iustinianus Imperator ad Aulum Iulianum prætorij præfectum scribens eripuit. Ait enim. Si quando talis concessio imperialis processerit: per quam libera testamenti factio conceditur: nihil aliud videri principem concedere, nisi vt habeat legitimam & consuetam testamenti factioem. Neque enim credendum est Romanum principem, qui iura tuetur, huiusmodi verbo totam obseruationem testamètorum multis vigilijs excogitatam atque inuentam, velle euerti. Sed cum inter scribendum (vt à me dictum est antea) illorum quoque ratio sit habenda, qui docti parum sunt ijs erit potissimum occurrendum, qui legitima infcientia, iurisque prudentiæ studijs operè atque industria nihil hæcenus posuerunt. Id nanque ad Iustiniani verba intelligenda conuenire prorsus arbitror. Sciendum est itaque, Testamenti factioem bifariam in iure considerari solere. Aut enim illam habere dicuntur, qui & ipsi testamenta facere possunt: aut qui ex aliorum voluntate vltima, relicta possunt capere. His enim rebus, certis quibusdam iuris articulis, multis est personis interdictum. Eiusmodi ergo imperatoria concessio ijs maxime seruire debet qui testamenta ipsi facere nulla queunt: non ad eos temere delegari, vel extendi qui facile condere poterant: ne condendorum Testamentorum obseruatio à principe videatur fuisse subuersa. Est quippe Testamentorum queque dam, lege sancita. solemnitas: qua destituta quæ sunt, iure ipso confestim eneruantur. Quibus omnibus prudens superse deo, ne

A.
In l. mem.
nerint. C.
vnde vi.

B.
In l. necd
nosa: & in
l. rescripta
C. de pre
cib. Imper.
offer. & in
l. si. ff. si con
trarius vel
til. pub.

C.
In l. Si qui
do: C. de in
offic. testa.

D.
In §. legari
autem. iun
cta gloss. in
verb. testa
mèti factio
inst. de le
gar.

E.
In l. hac cō
sultissima
C. qui test.
fac. pos.

F.
In l. i. ff. de
iniusto rup
to. iuncta
glo. in verb
solemnia.

pa

parum necessariò loco è re etiam natis (quod dici solet, argumentis: ambitionis studio aliquo altius videar vestigia figere. Ne ve spinoso tanquam disputationis genere ipse mihi scrupulos dicar iniecit. Neque enim me preterit (si refecare magis rem ipsam ad viuū placeret) simul & iuridicas, quæ obijci solèt, argumentationes refellere: quanta essent nobis denuo verba texenda. Quid enim si principis illa voluntas testamenti liberam factioem concedentis ostendatur in eo, cui testamentum facere, iure interdictum non erat: nonne solemnitas quoque remissa dicitur? mihi quidem sic videtur. Sed enim ad alia properanti argutationibus eiusmodi tempus cōterere vel tutum non est: vel certè parum expedit. Reuertar igitur eò, vnde iam sum penè digressus.

S I T ERGO hæc disputationis nostræ vel summa vel regula. Bonum principem tã semper esse debere scriptarum Legum amantem: vt non solum nihil petat, quæ illarum plane refragetur volūtati: sed ne censeatur quidè cōtraria iuri concessisse cuiquã, huiusmodiq; rescripta quasi ab imprudenti, inficioque principe extorta, quoquomodo oportere reiectari. Id quod præclare innuit diuus ille Imperator Constantinus, qui veneranda Christianorum fide Romanum muniuit imperiū: docēs siquidem aliquando Romanum populū, quæ maxime preces offerendæ essent imperatori, inter alia illud addidit, **CONTRARIA IVRI POSTVLANDA** non esse. Quas obres non iniuria Agelilai factū scriptis suis Plutarchus & cōmendat, & celebrat. Cum enim improbi cuiusdam flagitatoris voce premeretur dicentis, pollicitus es tandè Agelilæ, idque dicitaret subinde, perinde quasi nefas esset negare, quod ab illo cōtenderet. Rectè per Iouem Agelilæ ait, si modò iustū est quod exigit: haud dubie promisi: sin iniustum, dixi tantum: non hercle pollicitus sum. Hoc veluti falsè dicto nō minus postulatoris impudentiã eludēs, quam principū quorundam vanam timiditatē, qui tãta promissorum etiam inhonestorū tenentur & fide & religione, ne superstitione dicā (nam religio & fides honesta & vera tuentur) vt parū regale esse decernant: eiusmodi sese dictis eximere atque subtrahere. Cum magis illud sit regium, noxiã emendare pollicitationem: ac parū recti iniustique promissi temeritatem tempestiue coercere, pollicitationeque ipsa contractam infamiam, penitentia eluere. Quod si intellexisset Herodes, saltatricis formiæ ad preces impias Baptistæ Ioannis sanctissimi viri

G.
Arg. rex: in
l. si quãdo
supra alleg.
iuncta glo.
in verb. cō
ceditur &
e) opt. rex.
in l. si quã
do quis. ff.
de lega. 1.

amputari iusso capite, nūquam se tã insigni famæ probro atque scelere deuinxisset. Neque enim iuris iurandi religionē causari vel vires potuit: cum ex tali causa noscēs iuramentū, fide nulla facti pollicitatorē obstringat. Sed ad petitorē ipsum reuertar. Quis igitur flagitandi modū nullū faceret, sed subijceret. At qui decet, que vel capitis nutu à regē profecta sunt: certa & rata præstari. Nihilò magis, princeps inquit, quã eos qui ad reges accedunt, ea precari ac loqui addecet; quæ iusta sunt: tēporis articulū attēdētēs: & quid regi cōueniat, decorūque sit. Pulchrè profecto Agelilæus. Neque enim verū est, id quod opinione deceptus: assentatione ve (quod opinor magis) motus Anaxarchus ad Alexandrū quondam dixisse fertur. Nã cum Alexandrum ob Cliti necē, quæ ira percitus occiderat, miserè sese afflictantē, vitãque abrūpere cupientē fortè cōsolaretur: Clito dixit cōtigisse iustitiam, quæ Dijs asidet: vt quicquid à rege fieret, fas iusque esse videretur. Qua profecto oratione nihil esse pestilentius potuit: non enim tam dictis his iusto mœrore anxium consolari Anaxarchus est visus, quam ad similia flagitia perpetranda ardentè exhortari. Quid enim aliud agit, qui quæ improbè, & nequiter à principe cōmissa sunt, legitimè ac iure facta esse asserit atque oratione defendit? At quanto rectius Papinianus, qui parricidū à principe defendere iussus, turpissimè rei patrocinij se se suscipere nō audere ingenuè professus est: quã improbè hic, qui de nutricij fratris cede sese discruciantē, iniustus ad scelera (consolationis pretextu) animabat errati penitentē? Quo in loco magnitudo sceleris facit, vt de teterrimi vitij natura nōnulla præsius disputē. Quæ sanè pars iã tū quasi per nubeculã in sinuata à me est. Cum excuterē, deberet ne legū auctoritate cōstringi princeps, an illarū potius vinculis solutus esse censeret. Quæ qui dē in locū quoniã iã iterum incidimus, atque eius cognitio cum vnicuique mortaliū, tūm verò principi multū est salutaris: quàm illorū aures ab eiusmodi vitio abhorreere debeant declarandū est. Plutarchus siquidè humanarū rerū vir maxime peritus de liberorū educatione disputas, ex omni animantium genere adulateore nihil esse perniciosius asserit. Quo circa, ei qui rectè liberos suos institui volet, etiam atque etiam curandū existimat, vt fastidiosas has pecudes ab illorū latere quam primū arceat atque propulset. Sunt autē Assentatores (vt finitore vtar eodem) scelestissimum hominum genus, amicitia simulatores, nullam prorsus eloquendi libertatē degustates:

H.
In. c. nō est
bligatoriū
dereg. iur.
in. 6.

ex omni vitæ parte nobis atque degeneres, ad diuinitatem vitam agentes: Fortunam liberi, electione ferui. Qua (iudicio meo) definitione nihil potest vel fingi cultius, vel excogitari acutius, vel dici efficacius. Verum enim verò quoniam abinanis gloriæ studio, ut si quis alius, ego absum maximè: idque bonitate Diuini præ me hætenus non obscure tuli. Vellicatim ac carptim ex authoribus paucis exempla pauca delibasse contentus: ea in præsentia ad plenum persequi non est animus, quæ comicus Plautus in Glorioso milite & in Menophmis: quæ ve in Eunucho Terentius olim disputarunt. Ac ne illa quidem placet altius repetere, quæ de hoc morbi genere in Amicitia Cicero præclarissimè differtit. Cum vno mihi Plutarcho præcipue loquendum est: qui egregio volumine edito, cui titulum fecit, quo pacto ab adulate possis discernere amicum, perniciosam pestem non principum tantum eliminavit aulis: sed à communis etiam hominum vitæ commercio abegit atque fugauit.

PRINCIPIO Igitur, quam hoc crimen execrabile sit, & quanto studio fugiendum: declarat illud à Græcis proterbij loco vulgò celebratum. Græci enim ficui exitium precantur, abire iubent ad coruos. Quod exactius considerans Synopensis Diogenes, quem ob animum cupiditatis studio liberum, humanarumque rerum summam contemptionem domitor ille orbis Alexander miratus est plurimum, non tam in coruos quam in adultores incidere periculosum esse, atque miserum assererat. Itaque dictitare illud crebro perhibent; in *κέρκους*, quam in *κόλακους* incurrere multo esse præstantius. Literulæ vnius discerniculo atque discrimine sententiam suam obiter insinuans (Græci siquidem ut coruos *κέρκους*, sic & *κόλακους*, assentatores appellant, eisdem penè voculis. Cuius quidem sententiæ Diogenis præceptorem Antisthenem narrat quoque fuisse authorem. Is enim, si ad alterutrum necessitas adigeret, in coruos, quam in assentatores fatius esse dicebat impingere: propterea quod illi non nisi mortuos & cadauera tantum attingerent: hi viuos etiã aroderet ac deglutirent. Quocirca acutè Diogenes cum ab amico quodam rogaretur, quæ bestia nocentissimè morderet: Si de feris, inquit, interrogas, obtrektor: si de cicuribus, adulator. Sed quemadmodum è morbis perniciosissimus ille est, qui sensum doloris adimens, sanitatis blanditur specie: exitiosum lenta tabe virus spargens corpore: sic adulatio quam obtrectatio peri-

culosior est, & vitatu difficilior: Utque clandestinè & occultè inimicitie grauius nocet, quam quæ palam indictæ sunt, & aperte (profecta enim odia vindictæ locum perdunt, sic amicitie velamento adulatoria pestis obrepens, familiaritatis in nobis intimum nacta locum: rectum animi deuastans, verumque iudicium adulterans, quouis hoste crudelior est & immanior. Ex quo, quanta sit prouidentia & vigilantia animi assentatio vitanda, vel cæco perspicuum est.

Huius igitur teterrimi mali (redeundum quippe eò est, quod huic dedit causam disceptationi) illud est maximè proprium ac veluti genuinum: tabifica quadam extenuatione vitia eleuare atque minuere: quodque malitie extremum excedit gradum, nomine palliare virtutum. Quorum si prius execrabile est, quale sit posterius ducendum censere procliuè est. At id tamen eiusmodi est, ut facti indignitas per sibi tanto sceleri nullum penè nomen inueniat. Etenim si bonam is (qui persuasionem detraxit improbam) malorum partem censetur abstulisse: nam ut morbum sic & alia pleraque opinio sæpe aggrauat, cur non è contrario Iphiseis quoque multum dicetur, qui patrat sceleris atrocitatem, turpiter facta colorans, verbis imminuit? Cum præsertim criminis hæc eleuatio pudorè labefactet, & ad scelera nutriat audaciam: quibus ceu ex fontibus flagitiorum omnium scaturigines pruriunt: & perditorum corroborata licentia in omne nefas effrenis ac præceps fertur? Nam & resipiscentie aditum omnem obstruens: penitentia crimen non sinit eluere: turpiaque mox, perniciosè facta, dictis inaurans: Naturæ quodam ductu propter commissum flagitium conscientiam sæpe suam iure pauitantem, sequi exedentem tacitè: ut confidentius peccet, turpissimè corroborat: & fucata extenuationis insidiosa illa bracteola (penitentia salutari abiecta procul, & contempta medicina) sic mentis aciem præstringit miseri adscultatoris, ut humanitatis sensu omni exuto se dè, atque improbè derelicto: repente tãquam Circeò aliquo immutatum poculo, non cognoscas eundem esse. Certè, nisi hoc seuerò est vindicandum supplicio: non video quid in vita magnopere sit puniendum?

NAM quid ego de nominis præposteratione dicam? An est à me id negligi putandum: cum hæc quæ non perinde magna sunt, & à me etiã minora vocantur, tam esse acerbè plectenda deliberem? Atqui, tam absurda putare non conuenit. Quid igitur faciendū censet,

censet, dixerit aliquis? Quid supplicij vel poenæ in tanti criminis reum statuendum esse omnino ducis? Ego inquam, quid censeam? Ut malitie communis metas facti huius insignis excellit improbitas, sic & noua quedam tormeta, genusque inusitatum cruciandi, esse decernendum statuo. Perillos, Arunciosque Paterculos, tormentorum excogitatores, & poenarum nouos atque egregios artifices propositis premijs atque muneribus tota ex arte certare penitus esse iubendos. Phalarides interim Censorinosque Æmilios, notos crudelitate Tyrannos, spectatores adhibendos: ne magnitudo flagitij parum digno videri queat instrumento plexa supplicij: gnaro ve poenæ caruisse ministro. Nam quid in eos ceteri potest seuerius esse decretum, aut grauius constitutum: qui dum virtutis vocabula (ut Plutarchus ait) vitij attribuant, inficiunt affectum actionum seminariū: atque ipsius animi syncerum corruptum habitum, vnde ceu ex fonte quodam virtutum liquore hauisto, & honestatis intellecta natura, vitæ omnia officia ducuntur? Nam quò non proruit amentia laudata potentium? Aut quid sceleris relinquit inausum, cui & timor abest poenæ, & impunita summa proposita est: officiosus, præstoque adest non ad manū tantum, sed ad nutum etiam tetri sinistraque facti dexter paratus interpres? Probitatem etenim vitæ efferi laudibus conuenit: confidentis verò animi, laudando, impudentiã acueret: proteruiam erigere, & augere malitiam perniciosi quidem res exempli creditur planèque lucrifici. Idque merito est semper perniciosi cuius, atque pessimi viri habitum. Sed age, quid hæc sibi nominis quærat inuersio iam tandem consideremus. An ne hoc illud est, quod Thucidides inquit? Scribit enim in seditionibus ac bellis, solitam vocabulorum dignitatem non ijs tribui factis, quibus oportebat: sed accommodari ijs, quæ fiebant. Siquidem audacia temeraria, fortitudo contentiosa iudicabatur: cunctatio prouida, timiditas decora. Contrà modestiæ nomine prætexebatur ignauia, & diligens in omni re prudentia, legnities habebatur: ita planè. Verum hoc interest, illi temporis conditione coacti, secus atque sentirent, rebus sæpe nomina adaptabant. Neque enim tutum tibi de nominum equitate tractare, vbi ius arma occupant: viribus non legibus de Fortuna publica disceptatur. Hi gratiæ, gazæ vel abdomini seruietes, cum ceterorum clade, eorumque etiam exitio quibus turpissimi questus causa bene cupe-

re fingunt, improbis vsque rebus splendida vocabula vestiunt: ut quibus pulcherrima & optima vocabula imposita sunt: honestas inesse aliqua videatur: aut certe vitium nullum subesse. Ideo enim imposita sunt, ut clari nominis lenocinio, rei ipsius turpitudinè vel fallant, vel obubrent: & amici esse credantur, qui obsecundantes ad tempus re vera ad expetita compendia, emungendasque diuitias captatoria arte grassantur. Hinc (ut testatur Plutarchus) in adulationibus luxum liberalitatis nomine fucatum, timiditatem cautelæ: temeritatem celeritatis, sæpe videas. Rursum sordes frugalitatis palliatas vocabulo: tum eum qui fœdis amoribus est deditus, appellatum comem & amantem: iracundum autem ac præferocem, dictum magnanimum. Porro vilis abiectique animi hominem, vocatum humanum. Quemadmodum alicubi scribit & Plato, amantem quoniam adulator est ijs quos amat, eum qui simis est naribus amabilem appellare: qui naso sit aduco regalem: qui nigri sint, viriles: qui candidi, Deorum filios. Porro mei cognomen, prorsus amantis esse fucum, diminuentis facileque ferentis amati pallorem. Quaquam cui persuasum est, ipsum esse formosum, cum sit deformis: aut procerum esse, cum sit pusillus: is nec diu tenetur hoc errore, & leui afficitur incommodo: nec eò quidem immedicabili. Verum cum vitia, virtutum nomini bus laudantur, ut iam pecces, non modo non dolens, sed gaudes etiã, detrahiturque peccatis pudor. Ea nimirum res Siculos subuertit, quod Dionysij Phalaridisque crudelitatem, Iustitiam & scelerum odium vocarent adultores. Eadem Egyptum perdidit, quod Ptolemæi muliebritatem, afflatus, eiulatus, liliorum ac tympanorum insculpturas, religionem, Deorumque cultum appellarent. Eadem Romanorum mores tam integros ad nihilum redegit, ac sustulit: quod Antonij libidines ac viscerationes ita blandientes extenuarent, ut humanitatem & hilaritatem vocarent: indulgente illi potentia Fortunaque. Porro quæ nam alia res Ptolemæo Infulam ac tibias apposuit? Quid aliud Neroni Tragicum addidit ornamentum? Quid personam & cothurnos induit? An non assentatorum laudatio? Iam Reges plerique, nonne si cum musicantur vocantur Apollines: cum inebriantur, Bacchi: Cum luctantur, Hercules: in omne dedecus gaudentes adulatione abducuntur? Hæc Plutarchus de adulatorum improbitate conquerens, facundia summa differit: quò magis nocentissimam be-

stiam abigat atque propulset. Nos (si placet) nostra videamus. Neque enim vni tantum insistendum est, sed & nostris quoque vacandum. Quam obrem & prudentium exempla repetenda nobis sunt, & quid doctissimus quisque senserit, videndum. Sed ne perorasse ante contra causam (quod aiunt) quam criminis fontem relinquamus apertum, forte reprehendamus. Vnde tanta hæc pestis potissimum enascatur, breuiter dicendum est. Ita nanque & vitij occurrunt, & medicina morbis adhiberi facile solet, cum causa reperta est: & origo mali cognita.

IN TER animi male affecti morbos, pessimum esse sui ipsius amoris, quem Græci φιλαυτία, appellant: nemo est qui ambigat. Hanc assentatio primum occupat. huic se se tam de generi insinuat affectioni, ac clanculum veluti obdit.

Est genus hominum (Gnato ait) qui esse primos se omnium rerum volunt,

nec sunt: hos confector: hisce ego non paro me ut rideant,

Sed his vltro adrideo: & eorum ingenia admiror simul.

Quicquid dicunt laudo: id rursus sinegant, laudo id quoque.

Vides, vt vana illa admiratio sui, assentatores & gignat, & allectet: hæc ergo eradicanda est, antea quam altis defixa radicibus quaque versum late pullulet: assentatorum greges perniciose secum auerens. At, dicit aliquis: quod raperis amens? Tu ne natura potentior omni es: qui deriuatos ab illa igniculos, & ad suam cuiusque conseruationem datos vtiliterque dispersos dissipare, & euertere tentes? At qui, non tam delipio, vt à natura homini diligenti sui insitam affectionem vel labefactare coner: vel aboleri omnino operæpretium existimem. Neque enim id nunc ago, vt sui amorem (naturæ vi) animantium vnicuique ingenitum peruersi aliqua ingenij calliditate, vel consilij parum sana ac turpitudine tollam atque disrumpam, quod esset factum demeritis: sed opinionem abscindere ac tollere & ab animo euellere molior: qua, præter id quod est, sequiturque, suspicit atque miratur. Hinc enim adulatio profecta, à se primum vires capit: alijque deinde dispartit. Vt enim voluntatis atque studiorum cupiditas similis, eademque paritas amicitiae mutue consuetudinè parit: sic qui vitæ ambitione praua corrupti sine fine sibi impudenter assentantur factis & dictis suis non absimiles querunt blanditores, quod facilius concupito vitæ genere, & morbi insaniam fruuntur. Hinc con-

firmatu, adulator eius (cui retia tendit) omnem obseruans nutum, negat quis, nego (inquit) ait, aio. Postremo imperavi egomet mihi

Omnia assentari. Is questus nunc est multo vberimus.

Hinc scilicet disciplinæ egregiæ facti illi hauriuntur Canones, quibus assentator instructus in eius repente naturam moresque transfunditur, quæ palpandum suscepit: quoad ex stulto planè faciat insanum. Ideoque bona si quæ adsunt amplificat: extenuat contra vitia & emollit, ad nihilumque redigit: ementitis ve nominibus honestat. Neque hoc contentus, illius sæpe voluntati præcurrit: nutusque auras aucupans omnes, cogitatione atque animo lustrat, necubi ille possit offendere. In leuisculis verò dissentire ac veluti reluctari simulat: ad extremum tamè manus dat: facileque se vinci patitur, victoris palmam illustrans. DANDA igitur opera est vt corrupto in animo vitiose emergentem de nobis opinionem (antea quam perniciosam palponum consilijs insanabilis fiat) è vestigio adobruamus. Verum o Immortalem Deum?

Vt nemo in se tentat descendere: nemo.

Itaque non solum malecredula facilitate illi in fraudem patimur: sed nobis ipsi imposturam sæpe facimus, ac perniciose, blandimur: res nostras aliena minime expectata opera, ambitiose exaggerantes. Vnde diuinitus Plato id quod vulgò dici solet: Natura sibi quemque amicum & charum esse (licet sit rectissime dictum) re vera tamen plurimum malorum causam ait hominum animis solere sepe existere. Semper enim nimium sui amorem, malorum omnium esse seminariū. Et obsecari erga rem amatam, qui amat. Quo circa qui se ipse profuse diligit, Veritati debitum honorem posthabiturum censet propriæ charitati. Atque ideo quid bonum, iustum, pulchrumque sit, parum rectè esse expensurum. Decere ergo putat, qui magnus vir futurus est: neque se ipsum, neque sua diligere, sed iusta semper: huc à se ipso, seu ab alio quouis gerantur. Quod cum pauci admodum factitent: non raro vsu venit, vt ignorantiam suam, sapientiam esse multi opinentur. Ex quo illud sequitur, vt tametsi (vt sic loquar) sciamus nihil: scire tamen omnia arbitremur. Qui est locus ad peccandum sanè lubricus, facultatem enim gnaris agendi denegantes (dum pessimo ambitionis studio parum cognita suscipimus) pernicioso ad extremum errore prolabimur. Quamobrem nimium sui amorem fugere quisque debet: & melio

meliore sequi, nullo rubore verecundiæ impeditus. Hæc ferè in libris de legibus Plato. Sunt tamen in primis aures nostræ tepestiuè occludendæ palponibus, vt quod ipsorum culpa animo est vulnus inflatum: sapientiæ aliquo salutare adhibito poculo confestim curari possit, & rectè sanari. Quadiu enim illæ teterrimis his erunt belluis patulæ, interea vsque nihil erit loci animi sanitati.

HÆC Igitur opinio, (qua sui amore insolescens, gaudet assidue philocolax) cautio ne multa extirpanda est: præter mala siquidem quæ plurima apportat, illud secum adfert incommodi: vt sui quisque corruptus iudex sit, estimatorque non verus, quæ vna calamitas haud est illa quidè inter faciles, leuesque ducenda. Nam si diuina quædam res veritas est: eademque bonorum omnium dux iure est habita: in maxima ille miseria versetur necesse est, qui ab illa plurimum abest? Et, si se quemque nosse, sanctum adeo est: vt diuinis id sit præceptum responsis attributum: quid atinet coniectare an sit infelix dicendus: qui (cum se ipse nunquam concusserit, in res ve suas descenderit, peruersi iudicij alieno inflatus sufflamine, pudoris repagulis temere ac violenter abruptis, turbulente cuncta obit: seque, opinione falsa corruptus: ignarus, doctrinæque egens, ambitiose sapienti, viro atque impudenter antefert? An non huic iure Satyricum illud poterit occinere.

Tecum habita: vt noris quam sit tibi curta suppellex.

Neque enim dubium est, quin vbi se quisque introspexerit, & tanquam examine libræ rectè castigato, ac iudicio, perpenso: lacem illam (quam est plurimum ratus propèdere) quasi inanem eleuari, & tolli in altum viderit: atque ab ea hominis effigie, quam de se ipse falso conceptam, stultè impresserat animo, plurimum distare perspexerit. Non inquam est dubium, quin affectum ipse se noxiū castigans suum, sanitatè animo induat: modestè vbique agat, tumiditatem ponat, insolensque fastidium. Neque enim adulatio illuc facile potest obrepere, vbi mendaci omni exitiosæ vocis applausu contempto, ad rationis amissim iudicia ponderatur: nullique plus fidei de se quam sibi ipsi tribuitur: quin potius ad lineam synceri intellectus, quæ temerè coniectæ sunt laudes, superna ex parte opportune deiecto, perpendiculo inspiciuntur.

Sed enim perniciose hæc adulationis tabes atque corruptio mortalium vitam late vndique peruagantis (quæ tamè eiusmodi est, vt cau-

tionem nostram adhibita sanari queat) necubi patet latius: sæuius vel acrius furit, quam in Fortuna ac dignitate potentum. Quocirca pestilentes istos blanditorum palponumque greges, in aulis principum sæpe reperias. Sedulo igitur curandum est, vt vilissimam hominum conditionem, omnium maxime contagiosam atque pestiferam, ab illorum (qui autoritate atque potentia clarissimi sunt) familiaritate & conuictu longissimè abigamus. Ne eam partem inficiant atque corrumpant: vnde communis hominum vita iuuari vel lædi maxime solet. Vt enim siquandò subito Cæli tumultu. Cælestia corpora inter se ipsa dissentire visa sunt: humanarum rerum dispendio graui id protinus cotingit (quod & Solis labores defectionesque; Lunæ non semel portendere solent) haud aliter siquid à principibus ambitione, scelere, ira vel libidine peccatum est: è vestigio id mortaliū ferme omnium clade ac damnò euenit. Rectè itaque Plato, quemadmodum (inquit) non vno supplicio dignus est, qui fontem publicum, vnde bibant omnes veneno inficit: ita nocetissimus est, qui principis animū prauis infecerit opinionibus, quæ mox in tot hominum perniciem redundant. Nam si capite plectitur qui principis monetæ adulterat, quanto is supplicio dignior est, qui principis corrumpit ingenium? Porro quando ea principum natura est, vt eorum plerique nisi blandum auribus raro audiant quidpiam: simul & Curtij clara sit ac vera sententia, regnū sepius ab assentatoribus quam ab hoste euerit, dicentis: Quo ea sit pacto fugienda, sapientum quorundam exemplis, à nobis docendum est.

NARRANT Annales veterum, Antiochum Regem apum insequentem (fuit enim venandi natura studiosissimus) in pauperculi hominis deuenisse tuguria: vbi appetente nocte, (famulis & socijs ceca nemoris fallente via dispersis ac veluti interclusis) diuertere sit coactus: interque cœnandum de rege exarato sermone, rusticum dixisse hospitem (cui tamen videre Antiochum nunquam contigerat) illius regionis principem, cetera quidem probum esse: sed in hoc peccare quod publica munera amicis sepe mandaret improbiis: amoreque ductus ad illorum plerumque facta coniueret. Simul & necessaria regno ob venationis studium negligeret aliquoties. Ad quæ cum Antiochus ipse & nutu & verbis applauderet: se ipsum prodere noluit. Vbi autem diluxit, satellitum indagine tugurio agresti, paupere ac vili casa depre-

prehensus, regijs allatis insignibus: Vt inquit, ex quo vos indui, de me ipso heri primum vera comperi! declarans interim, libere fideliterque admonentium miram esse regibus paucitatem. Quam obrem non sine causa Demetrius ille Phalereus nobilis theophrasti discipulus Ptolemeum Regem ad hortari solebat, vt de Imperio gerendo, bellicisque rebus tractandis libros sibi pararet, ac subinde relegeret: in illis ea orania contineri scripta dicitur, quæ amici reges admonere non audent. Ac reuera Demetrii dictum memoria mihi quædamq; repetitivideri solet, acutè perspexisse philosophum: nullumq; amicum bonis libris comparandum esse: aut certè præferendum. Nam & docent libeter, & obiurgant libere, & sapienter admonent: Nullaque gratia aut spe lucri corrupti (quæ & ipsa amicos solent plerumque transuersos agere) à virtutis officio & religione vnquam abducuntur. Ex quo fit, vt contra adulationem remedio sit exploratio sui atque cōfessio: aut libri optimi assidua & crebra lectio. Hanc etiam ob causam Carneadem illum Academicum philosophum, facundia virum celebrem, dicere aiunt solitum: potentū ac regum liberos, nullius rei (præter equitandi peritiā) disciplinā probè cōsequi: quod his omnes procacissimè assenteatur: vnus equus principem vel paganū gerat respectās parū: imperitum & incallidum agitatorem dorso actutum excutiat. Quæ si vera sunt, assentatorum cauere blāditias principes maximè debent: sibi que semper (ne ea peltis subrepere possit) cautè metuere. Fallit quippe interdum virtutis imagine: libertatisque prætextu pectore ab amico manātis, incautos saepe opprimit. Etenim Tiberio Cæsari (vt est author Plutarchus) surgens adulator dixit: hominibus liberis liberè loquendum esse, ac nihil metu dissimulandum: neque quicquam reticendum eorum que ad publicam vtilitatem pertinerent. His verbis cum omnes excitasset, factoque silentio. & ipso etiam auscultante Tiberio: Audi Cæsar, inquit, in quo te quidem culpamus omnes, etiam si nemo palam audent dicere. Negligis te ipsum: corpusq; tuum exponis pro nobis, sollicitudinibus & laboribus illud cōficiens, nec interdiu nec noctu quiescens. Huiusmodi multa cū ille dixisset, aiunt oratorem Caium Seuerū subiecisse: Ista libertas hunc hominem exitio dabit.

SEDES ET IAM modus, satis enim intellectū arbitror, terribilissimam pestem, quod à principio dixi, cum mortaliū vnici que, tum ve-

ro principi modis omnibus fugiendam esse: Quæ si nihil alioqui secum afferet mali: vel hoc nomine fugienda esset, quod veritatis inimica atq; aduersaria est: sine qua in vitæ humanæ ratione nihil neque sanctè animo concipi, neq; honestè suscipi, neque officiosè aut rectè geri potest. Nunc, cum præter alia quæ inuehit vitia, dāni illud apparet: vt Iustitiæ nomē induat malignitatem, feueritatis sœuitiæ: summè est profectò vitanda, & regi vsq; quaq; cauenda. Labefactat enim (corrupto semel veritatis adulteratoq; iudicio) Iustitiæ & probitatis dignitatem, veramque opinionem: quod præsidium maximum regni est, inconcussq; stabilitatis ipsius robur ac firmamentū. Nam qui nesciat probitatis & Iustitiæ opinionis vera laude, splendide regna crescere: improbitate & iniustitia subito dissipari, penitusque deleri? Præterea, quis non videat illi regno haud dubiam cladem, exitiumq; portendis vbi temeraria & cæca atque improbè facta principum, assentatoris voce fallaci & veri & recti honestantur insigni: atque impudenter & impunè officij titulo passim exornantur: ad extremumque crudelitas, summaq; iniuria, Iustitiæ nomine palliantur: sceleraque ipsa sunt virtutū vestita vocabulis? Ecquod igitur augurium certius, Infelicitatis ve miseræ euidentius quærat quisque præsagium ad coniectandā ruiutri sortem Imperij, quā palponum licentia supplicij metu omnino libera, passim vbique grassante, nuncupationem falsam inspiciere: rerumque omnium per summum nefas verborum inuersionem absurdam? Sed reprimā me: ne, cum propter nominis auctoritatem exiguam: ei morbo, cuius dolèter perniciosam vim exaggero, adhibere quam opto nequeam medicinam: refricare incassum quæ inferre cōsuevit odiosus vulnera videar. Neque enim tenui atq; humili viro fructuosus esse, aut tutus sermo solet: qui Satrapis atque præteritis displicet: principibusque adeo ipsis dulciter parum sapit. Plurique enim illorū quorum in excelsis locis vita posita est, vera atq; recta suadentis consilij Sinceritate posthabita, ac fide neglecta: supparasitantis voce exitiali, salutis suæ immemores ac dignitatis obliti, libentissimè ducuntur. Proin tu mi Nicete, fac vt istos adulatores sacrilegos obserues, qui nusquam adsunt nisi in mensa: præterea à coruis nihil differūt. N. I. C. Nō alit tam efferam bestiam pauperis casa vilis: quæ tenues exosa lares, superbas diuitum sedes, & regum aulas inquirat. Auro atque

ostro

ostro renidentes indagat; plebeio & exigui pretij contextos panno, respuit atque fastidit. Neque enim illi prosperè aucupij questus cesserit, si potentum (casu aliquo) opipara dape relicta, ad illum errans diuerterit, vnde obsonij vel lucri ne tantillum quidem decerpi, vel corradi possit. Non enim inopem dari sibi exoptat hospitè: non penurias cellas inanes, non frugalem apparatus. Non dulcis aquæ poculo, non cibario pane & caricis instructos amat lectulos: non temperantiæ sermones nō cōpositioris animi cultum; conuictum vè diligit, non disertioris linguæ vt sapienter quidam ait, impura culpantia facta, verba cernit. Verum quid ego hæc tanto pere admiror? Nihil enim sanctū nihil illum pulchrum honestumq; delectat: qui spe præde turpissima captus, se se semel ad diuitis nucum effinxit. Sed quorsum attinet perniciosi mali de rabie plura queri: strenuè cum tu morbi cladem exaggeras, & naturam eius graphicè depinxeris: & extirpado furori medicinæ opem ostenderis, remediūq; præsens attuleris? Cæterum, vt rem conferamus in pauca, legat liquis volet Luciani dialogum titulo Timonis inscriptum: quod assentationis licentia impudens ac furor penetret facile intelliget, rursumque quid eius cōpescat rabiè non obscure cognoscet. Multa enim vir ille perspicax Gratiarum sale, atque Attico lepore condita, assentatorū technas, astutafq; verfutias eliminans & protulit verè & dixit acute: deprauatissimi ipsorum ingenij acriter vitia effulminans. Dum grauius questus est, indulgentia quadam molli stultissimè persuasionis, qua se quisque præter fas suspicit atque miratur, tam impudenter & perniciosè nostris animis plagam hanc (idq; impunè) passim incuti. P. H. L. Meritò te amo mi Nicete: semper enim quid mihi faciendum sit, compendio doces. Idque ingenij tui optimi naturæque memor cum insigni aliqua nominis nostri laude. Quo sane nomine, habere gratiam contētus (tuo magis vt in ere sim) parè verbis remetiri nolo. Cui enim, inclytæ vocis testimonio toties ornatus famam nominis existimationemq; adeo vitæ apud omnes plane debeas, gratiarum actione aliqua satisfacere velle: operè pretium equidem non facis dignū arbitror. Quocirca concertatione hac laudis ommissa: ne mutuis quibusdam operis par pari retulisse videamur, honesti officij scenus aliquod turpiter exigentes: ad ea (quæ intermissa sunt) mature reuertamur. Et primum quidem, si placet, disceptationis huius (de qua

tam multa iam diximus) opportune pausa facta, ad veritatis familiaritatem atque amicam Iustitiam (quæ corruptissimo huic hominū generi vehementer odiosa, inuisa, atq; acerba est) gradum in præsentia faciamus: N. I. C. Placet consillium tuū, Iustitiæ enim fidissimā comes Veritas: & quæ simulationis atq; imposturæ fucō omni procul abiecto, rebus in omnibus æquil. & Iniqui imagine exacte perpensa, suū cuiq; ius tribuit, dignitatēq; tuetur atque cōseruat Iustitia, importunus his bestijs, Inimicisq; naturæ, inuisa semper atque odiosa sunt maximè. Nulla enim veritati atque Iustitiæ esse cum illis cōiunctio potest: quibus simulatio pro hamo, mēdaciū pro esca, ipsaq; adeo iniustitia, execrabili in hoc genere aucupij, fructuosi semper euerticuli est instar: estq; potius vis vehemens & summa vbique distractio. Sed quoniam ad alia properantis, in his quæ, quasi ex re nata, sua veluti sponte nobis oblata sunt, necessariò prætereunda sunt multa; quò maturius optatum possis appellere ad portum, perstringenda leuiter cuncta hæc tibi esse arbitror: vel relinquenda illis, quibus ad rem ipsam exactius considerandā maior est temporis, vel ocij concessa facultas.

Q. V. O. S. I. dum blandam hanc principum pestem, susurris palponum alitam: trucem alioqui bestiam, & excelsæ cuius Fortunæ formidabilem: quam eliminare aulis, atque à procerum latere hæctenus es enixè conat: quò facilius extinctum ipsam ac perditum eas, de virtute omni morali, more tuo explicare aliquid cupis vberius. Hæc siquidem est, quæ ambitiosæ vanitatis affectu improbo tempestiue represso, & vicioso omni procul abiecto atque abdicato tumultu: vt nullo perturbationum estu turpiter agitur, ex rationis ipsius præscripto salutarè menti formulam sancit, normamque præscribit. Ac cum cæterorum hominum mores placatos, tranquillosque efficit: & quasi in ordinem redactos in officio cōtinet. Tum verò principum ipsorum actiones animi componit, dignitatem exornat vitamq; illustrat: & collatam sibi cœlitus administrationē vrbium, tutelamque virorum, in primis felicè præstat atque beatam. Hoc igitur efficere si vis aut cupis adeptum: sit licet disciplinæ morum munus hoc in commune tributum, rationis modulis affectus vt temperet: sui cōtemplationi vacet: pareat honestati: ac diligenter vsque laudi seruiat. Ab ea tamen virtute, reor, tibi esse sumendum exordium: quæ, præterquam quod propter eximium quem-

quemdam scientiæ amorem, & constantissimè ubique susceptum Veritatis studium, omnium maxime naturam attingit humanam: tum vel hoc nomine est suspicienda plurimum: quia tres reliquas castissimas sibi forores informat atque instruit: habituque suo dignissime instructas, laudabiliū actionum ipsum producit in campum. Quod si altius tecum ipse perpendere: necessarium fore non arbitror, ut tibi eius, quam sentio, nomen virtutis explicem. PHIL. Rectè facere, neque enim dubito, quin ambage ista verborum, innuere velis prudentiam. N. I. C. Habes mentem meam, fortunent cœpta Superi. Strenuè iam confide: faustum sit, quod aggrederis. PHIL. Ita Deus faxit. Faciam igitur libens, quod te velle video: Sed tamen parcè ac leuiter. Ne, si pro magnitudine rerum alte nimis quidpiam ero fortè dicere conatus, suscepti negotij grauitati succumbam.

SCIENDVM Igitur est, vim omnem honesti atque naturam in partes quatuor esse diuisam: quarum prima in perspicitiâ veri, solertiaque animi est posita: altera est, quæ contractarum rerum fidem, ac societatis hominum defensionem, tutelamque suscepit: simul & suum cuique ius verè distribuendum. Tertia deinde pars in excelsi inuictique animi magnitudine ac robore maximè cernitur. Quarta est, quæ in eorum, quæ fiunt, quæque dicuntur modo atque ordine elucet: in quo inest modestia & temperantia. Ex quo facile apparet, honestatis rationem omnem quadripartitè esse diuisam: Scilicet in Prudentiâ, Iustitiâ, Fortitudinem, Temperantiâ. Est igitur cognitionis prima: communitatis proxima: magnanimitatis tertia: extrema moderationis: vnde vitæ nostræ officia cuncta manant.

QUANDO ergo honesti pars illa, quæ in perspicitiâ veri occupata, cognitionis studio ac scientiæ dulcedine capitur, naturam maximè attingit humanam: nam & animi nostri pabulum scientia est: intellectusque ipsius iusta mensura Veritas: efficitur illud statim ut cum à supremo rerum artifice ad humanam, (sed tamen synceræ ac sobriæ) equilibrium mentis Veritas sit efficta, nihil sit omnium (quemadmodum eleganter scribit Plato) quæ tam audiatur iucundè quàm ipsa. Vnde ea parta, è vestigio mens nostra subito cõquiescit. OPERAE PRETIVM itaque me facturum esse arbitratus sum: si fabricam tanti operis, cum ipse mea sponte, tum verò impulsu instimulatus tuo, à virtute illa animi potissi-

imum ordire, quæ propter cunctorum hominum in pectoribus ingentem scientiæ cupiditatem, & Veritatis amorem, humanam magis propensionis, ac naturæ particeps videretur: voluntatisque esset nostræ emula, & cupiditatis affinis. Omnes enim (ut ait eximius orator) trahimur ac ducimur ad cognitionis & scientiæ cupiditatem: in qua excellere pulchrum putamus: labi autem: errare, nescire, decipi & malum & turpe ducimus. Atque ideo, illos, quos præstantissima cumine mentis in inuestigatione veri, accuratius quam ceteros versari cernimus, extra ro quodam ac penè diuino hominum genere esse ducimus. Cum enim eximia cuidam solertiæ mentis, authoritatis partes primas deferendas esse censeant homines sequæ naturæ quodam ductu prudentiæ submittant ac subdant alacres: molli magis obsequio ducti, quam externa vi aliqua imperij acerbioris attracti. Quem egregia hac elatione animi vel affectione aliqua mentis simili, præditum esse conspiciunt: facile ubique suscipiunt, colunt, ac venerantur. Et quia in his minimè deprauatæ naturæ vestigia cernunt, consilia vident optima, monita experiuntur vtilia: consulendi causam, rationemque omnem rerum suarum atque expediendæ salutis, dum diligenter expendunt, esse dignos statuunt, quorum domi forisque nominis authoritatem sequantur, & studiose in omnibus (quia id salutare in primis ducunt) vitæ facta imitentur. Neque id sanè iniuria. Ut enim quisque maximè perspicit, quid in re quæque verissimum sit, quique acutissimè & celerrimè potest & videre, & explicare rationem: is prudentissimus & sapientissimus, rite haberi solet. Cuius nos quidem viri accuratè usque emulari facta conuenit, & sectari vestigia. Quocirca huic quasi materia quam tractet, & in qua versetur, subiecta est Veritas: cuius & inueniendæ, & cognoscendæ naturali quodam impulsu, alius alio magis, auiditati innitentes, rapimur. Atque hæc quidem excellens virtus animi, à Græcis vocata *φρονησις*; prudentia à nobis est dicta: faciendorum ac non faciendorum animo præferens lumen. Quæ & ipsa reliquarum trium fororum, vinculum modo: vehiculū, vel auriga vehiculi, appellari potest. Vinculum nimirum, quia suarum partium certis verisque nodis vnquamque reuinciens, muneri adaptat suo: officijque debiti, quasi ad curriculi carceres, congruè statione locat, & in orbita cõtinet sibi præscripta: ad muniaque edoctas affatim insistant

nant ne in verita temere) mirabili quodam amicitiaæ fœdere obstringit. Vehiculum vero, quod nisi virtutis huius bono stabili fultura, præsidio septa, & latellitio vallata: nulla fororum suarum, dignitate salua muneris, pro dire possit in publicum. Nulla enim esse virtus potest, si diligenter ac vere morum disciplinam spectes, quæ prudentiæ destituta sit laude. Nam cum humanarum actionum virtutes hæc, architectrices inclytæ, publicè habeantur: sintque re vera eorum quæ gerimus (ut opinio mea fert) legitimæ moderatrices: ac sui cuiusque ministerij dispensatrices vel maximè vigilantes. Recta illa ratio in rebus agendis, quæ moralibus moderatur virtutibus: quæque extrema vitiosa refugiens, in mediocritate quadam laudabili hominem facit consistere: profectò nihil aliud quam ipsa prudentia est. Ex quo illud efficitur, ut virtutum nulla moralium, absque prudentia esse omnino possit. Hæc igitur virtus, cuius breuiter laudes expressimus: quid sit videamus iam tandem. Sed illud dicendum est prius: prudentiâ, quia basis & fundamentum virtutum sit cardinalium, suo quodam iure fidem posse appellari: & Iustitiâ, charitatem. Propterea quod illa inchoet atque informet: hæc verò perficiat & compleat virtutes omnes morales. Quod officij nõ dissimili merito: theologice illæ præstant apud suas. Vnde muneris si ratione spectes, prudentiæ cum fide conuenit: interceditque ad eundem modum cognitionis fœdus aliquod atque vinculum amoris cum charitate Iustitiæ. Id quod, iuuante Deo, clarius suo loco dicemus. In præsentia vero, de qua susceptus est sermo, quid prudentia sit diligentius excutiamus.

PRUDENTIA est, rerum expetendarum & fugiendarum scientia. Quam doctissimi viri eo à sapientia discrimine distinxerunt, ut hanc mortalium: immortalium, diuinarumque illam rerum scientiam esse decernerent. Cur ita placuerit causas velle persequi, altius vtriusque naturam indagare si libeat, nec temporis huius, nec loci est. Non enim res tanta, temporis spatio breui explicari dignè potest.

Prudentia igitur, cuius vis omnis in bonorum atque malorum delectu conspicitur, inter consilium electionemque posita, rerumque expendens discrimina: honorarius tanquam Arbitrator, causarum cõtrouersias dirimit, humanarum actionum architectatrix inclytæ efficta. Quæ vera cunctis facta præscribens, cõsectari quid quemque: quid contrà fugere

declinareque debeat, progressionem quadam rationis, cõpendio ac sine fraude docet. Cuius consilij præceptisque accuratè usque qui paruit cum fortunatus apud ceteros: tum vero bonorum opinione magnus vir, atque ipsi charus Deo, merito semper est habitus. Quam autem virtus hæc hominum generi necessaria sit, ac salutaris: de bonorum malorumque finibus libro. 5. eleganter expressit M. Cicero, ut valitudinis haberi ars medicina solet, sic viuendi artem docens esse prudentiam. Atque huius quidem virtutis, ut in Saturnalium libris Platonem secutus Macrobius pulchre testatur, Munus illud est proprium. Ad rationis normam quæ quis cogitat, quæque agit, vniuersa dirigere: ac nihil præter rectum, vel laudabile agere. Quæ ex re illud efficitur, ut bonus prudensque vir (quasi ij qui in vera vitæ disciplina laudabiliter profecerunt) non solum facere sed ne cogitare quidem possit quicquam, quod non audeat prædicare. Cum verò se se ad delibendum accinxerit (quod est officium prudentis) rei in contentionem adductæ turpitudine perspecta, etiam si reuocare alio vtilitatis magnitudo videatur, Veritatis & Iustitiæ dignitati fauebit. Iudicijque semper synceritate usus, peruersitatem illorum & dictis & factis arguet: qui honestate causam neglecta, emolumentis & commodis præuicunt cuncta metiuntur. Et quoniam vitæ artem tenere vel maximè, prudentia vir pollens dicitur: disciplinæ suæ ea foris documenta præbebit, ut facile omnes intelligant, appetitui apud ipsum semper præsidere ratione: eumque in omnibus accuratè virtuti operam dare, & temperantiæ seruire. Sic enim affectu hominis in omni vitæ cõmercio (ut opinio mea fert) Iudiciâ animi sequi pulchrum fuerit. Nam & prudentiæ conseruatricis, virtutumque omnium custos temperantia nobis est, & quæ ad iudicij recti censuram petitur, aciem mentis ipsam, incolumem seruat vitæ frugalitas. Quæ nimirum virtute animi plurimum alijs antecellere debent, qui egregia hac vitæ arte vulgò valere creduntur. Recta mens, nõ humanæ opus industriæ, sed profectò diuinum in homine donum est. Nulla itaque ratione effici potest (ab huiusmodi licentia morum Summi Dei abhorrente verè Numine) ut temulentum corpus, subiectumque vitij animam, prudentiæ splendore inhabitet. Quid? quod vitiorum caligine obscurata mens, verum falsumque quod est, parum videt, nec intelligere valet bonarum malarumque rerum discrimen: cuius se tene-

re scientiâ prudentia animi proficitur? Quis enim nesciat scientiâ huius armatam, communiamque præsidio, circa rerû omnium, actionumque delectum nre etem nostram verari solitam? quæ recta, & vitæ hominum fructuosa sunt maximè, sedulo cõsecrantè? Summa ope animi indagantè interim viam, qua id melius confici possit. Ne animi motu turbatori aliquo, cæco ve iudicio ad eas nos res temerè applicemus: quæ inexploratae sunt, ac nobis parum cognitæ. Cognita si quidem iudicio mentis egregiè transigi & confici solent: incognita casu reguntur. Quo circa, ei qui prudentiæ laudem adipisci volent, in primis duo vitanda sunt vitia. Primû, ne facilitate aliqua ingenij deceptus, incognita pro cognitis habere incipiat, rei cuiuspiam temere assentiendo. Nihil enim tam est futile, quam quicquam approbare non cognitum, deinde verò quod fugiat, erit illud fecundum: ne in res alioqui obscuras, admodumque difficiles, & vitæ hominum fructuosas parû, impèdisse videatur operæ plusquam oporteat. Quæ profectò à viri prudentis officio, sunt aliena quam maximè. Quorum in extremò sollicita præter fas illius militis industria iure contemnitur: qui, cum corâ Alexandro Macedone longinquo ab spatio perforata in acu tritici grana multa sine frustratione trãsmitteret, à prudētissimo viro in fructuosâ industriâ sedulitatem irridenti, ciceris est modio donatus. Intelligi enim voluit præstantissimus vir, in re in gloria atque difficili curiose nimis insumptam operam, irrifione magis quadam tâquam mercedis abiectione excipiendam: quâ virtutis certo aliquo veroque præmio esse honestandâ. Quibus vitij studiose diligenterque vitatis: intelligendum est, illud ad prudentiam animi valere quam plurimum, vt ad considerandas res, diligentia tantum atque temporis adhibeamus, quatum qualitati negotij conueniente videbitur. Quamuis enim bene prouisæ rei laudabilis sit ipsa celeritas: sitque hoc vnû in quo Alexandri Macedonis industria animi præcipuè laudetur: videndû est tamen interdû ne in deliberatione difficilioris consilij, diligentia tanquam tempestiuè iam adhibita aliquo prætextu, festinatio nos nimia decipiat. Eritque potius in eiusmodi temporis ac rerû articulo, cunctatione quadam animi prouidentis vtendum. Quod ijs in rebus, quæ maioris sunt ponderis: quæque plus momenti habere videbuntur ad vitam, erit à nobis sollicitius efficiendum. Qualia videri etiam meritò illa debebunt, in quibus semel

tantum (quod aiunt) deliberare vel transigere licet, quibus enim periculum maius imminet, in ijs quidem cautione quadam longioris moræ, semper erit vtendum. Notum cunctis est carmen,

Delibera vtilia: mora tutissima est.

Item & illud

Deliberandum est diu, quod statuendum est semel.

Et quoniam prudenter excogitata ratio in præstantia actionis elucet. Estque pluris semper consideratè agere quâ cogitare prudenter cognitionem prudentiamque ipsam considerata vbiq; actio sequi debet. Eam porro pulchrè illi assequi dabitur, qui nullo præcipitate impetu in considerati ac feruidi animi, præmeditatus paratusque ante, susceptioni se se rerum, actionique accinxerit. Est enim (vt Officiorum primo Cicero preclare præcepit) in omnibus negotijs priusquam aggrediare: præparatio quadam diligens adhibenda. Vnde, qui nullo ad deliberandum spatio temporis ritè ac dignè suscepto: meditationeque (quam dixi) insolèter ac vanè posthabita, negotijs sese temere implicuerunt, successu rerû exclusi: temeritatis suæ, pœnitentiæ dignas pœnas luerunt. Idque haud iniuria. Quicquid enim prudentiæ vacat intuitu, paratam habet è vestigio pœnitentiam. Quocirca prudenti viro (id quod iam antea admonere cepi) in eo potissimum erit elaborandû, ne motu aliquo turbatori animi, cæco ve iudicio ad eas sese res applicuisse temere videatur: quæ inexploratae sibi, nec cogitatæ diu, parum perceptæque sunt. Multi enim cordatè parum sibi placentes, ingenioque blandientes suo: lenocinio rerum decepti, cum præter vires sibi quædam proponerent, conatu ipso turpiter sunt deiecti. Sic in aggrediendis negotijs haud minima prudentiæ pars censei solet, non modo considerare quàm sit honestum, quod suscipere velimus: sed etiam vt habeamus efficiendi potestatem. Imprudentiæ quippe signum est, amplecti id velle cupidè, quod præstari plane nequeat: aut certè difficulter. Nam quæ mentis nostræ facile captum excedunt, supraque vires sunt: singularis cuiusdam esse videtur inscitia, omnino velle aggredi. Animo igitur rei magnitudo, finisque etiam lustrandæ primum sunt (& mensura viriû cognita) prout se facilem secusve ostendet exitus, qualitati seruiendum erit negotij, & cæptis vtendum. Hoc proculdubio est, quod Salaminium Solonem, sapientem vnum è septem: obuium quemque adhortari aiunt solitû: cum passim illud occineret, **QVID**

QVID

QVID agas prudenter agas, & prospice finè. Cui vni studio vigilantia nostri animi indefessè vsque seruire debet. Temeritati namque & somnolentiæ cum prudentia animi conuenire nihil potest. Sollicita assidue est: & extrema, ad quæ tendit, proposita causa: auspicijs cum primis conferens, progressionem quadam mētis solerti, operis perulstrato iam fine: felicem sibi exitum in sumpti laboris spondet. Huius porro virtutis, quæ rectè gerendarum rerum basis certissima est, munus (vt Plutarchi verbis vtatur) circa bonum quadrupliciter se gerit: quum aut adipiscitur bona: aut tueritur: aut adauget: aut prudenter vitur. Qui non prudentiæ solû, verum aliarû quoque virtutû canones ac regulæ existunt: quibus ad vitâque est Fortunâ semper diligenter vtendum. Ne prospero eius aliquo vel aduerso flatu vsi, stultè animo concidisse: aut parum rectè mēte contituisse hominibus videamur. Quoquidem in tempore præcipuè est constantiæ mentis seruiendû. Illud ergo prudentia dicitur homini, vt exacto perpensoque iudicio quid in re qua: virtutis in sit aut vitij, penitè inspiciam. Quid expectandû, quid fugiendû sit interim admonens, ordinèque præscribens: ne dū illud appetit, in hoc impingat. Sunt etenim interdû vsque eo virtutibus vitia contigua, vt nisi in illorum sit confinio ex aduerso, animi locata prudentia, maximum sit in electione periculum. Falsis siquidem simulacris dignitatem habitumque virtutû (vt assentatio amicitia) persæpe vitia mentiuntur. Nam grauitatis in uolucro sese arrogantia ingerit: seueritatis tegmine crudelitas sæpe fallit: imponit interdum sub specie constantiæ pertinacia. Fortitudinis titulo aliquoties blanditur audacia: prodigalitas quâdoque liberalitatis obrepit fucò: nec raro sese parsimoniæ prætextu insinuat auaritia.

Fallit enim vitium specie virtutis & umbra,

cum sit triste habitu, vultuque & veste seuerum

Nec dubiè tanquam frugi laudetur auarus,

Tanquam parcus homo, & rerum tutela suarum.

Vt ait Flaccus, expetitque tandem otij lenocinio furtim inuadens segnitia, humano generi plurimum obest. Quibus examinandis (nisi presto prudentia adsit) virtutû locovitorum ingens agmen erumpit. Quæ vbi prepostera animum opinione corruerunt, haud queunt inde facile extrahi. Quod cum intelligeret. M. Cicero in rhetoriciis partitionibus sapienter illud scripsit. Cernenda autè sunt diligenter, ne fallant ea nos vitia, quæ virtutem videntur imitari. Nam & prudentiam malitia, & temperantiam immanitas in

voluptatibus aspernandis, & magnitudinem animi superbia in animis extollendis, & despicientia in contemnendis honoribus, & liberalitatem effusio, & fortitudinem audacia imitatur, & patientiam duritia immanis, & Iustitiam acerbitas, & Religionem superstitio, & lenitatem mollitia animi, & verecundiam timiditas, & illam disputandam prudentiam concertatio captatioque verborum, & hanc oratoriam vim inanis quædam profluentia loquendi. Danda igitur opera est, vt actionum nostrarum initium ex prudentiæ semper fonte ducat. Ita em fiet, vt imprudentiæ foueam, ignorantia barathrum, facilitatis lapsum, temeritatis præcipitium, tutissimè euadamus: ita vt nunquam res temere tractemus turbidas: & si quid rectè rursus appetierimus, non fraudemur optatis.

S E D C V M D V P L E X S I T animorum nostrorum motus, cogitationis alter: alter appetitus. In exquirendo vero (quemadmodum præclarissimè placet. M. Ciceroni) cogitatio maxime versetur: impellat autem ad agendum appetitus. Erit illud viri prudentis, vt cogitatione ad res quàm optimas vtatur: Appetitum verò rationi in omnibus præbeat obsequentem. Quod nimirum facile præstabit vir prudens: cuius (vt remur) in inuestigatione veri cogitatione occupata: appetitio omnis non est. rei actioni vsque quaque seruire debet. Atque hoc quidem (vt opinio mea fert) nihil aliud est, quam prudentiæ munere fungi. Cui etiam illa laudatissima insunt: ratio, intellectus, circumspectio, prouidentia, docilitas, cautio. Quæ omnia virtuti illi presto sint necesse est: quæ (vt secundo de inuentione rhetorica scribit Cicero) rerum bonarum atque malarum, & vtrarumque scientia est. Cuius ille sunt partes, Memoria, Intelligentia, Prouidentia. Ac memoria quidem illa est, per quam animus repetit illa, quæ fuerunt. Intelligentia est, per quam ea perspicit, quæ sunt. Prouidentia est, per quam futurum aliquid videtur, anteaquam factum sit. Quod cum Stoicus Seneca pulchrè intellexisset, sapienter illud ait, Si prudens est tuus animus, tribus temporibus dispensetur. Præsentia ordina: futura prouide: præterita recordare. Quo ille præcepto vim omnem, naturamque prudentiæ, mira est breuitate complexus. Siquidem in ordinatione presentiu, intelligentiæ munus est positum: elucet autem prouidentia officiu in futurorû prouisione: Memoria verò

R

par-

partes in preteritorum recordatione (vt sapiētissimis placet, vel maximè sunt positæ. Atq; hæc quidem de prudentia fati sint: ne, si ardore dicendi rapiamur in altum, inuenire modum difficile sit. Ne ve & ipse prudentia docens, imprudentiæ accuser, qui parçè ac leuiter à me dixi id esse tractandum.

NICETES.

Quamquam me tua ista dicendi suauitas & sententiarum grauitate, & elegantia dictionis remorari diutius verè posset, auscultationis ab omni tēdio liberum (quis enim virotali) ac de re non leui dicente, tēdio villo possit affici, facillè tamen patior orationis huius tuæ scelicissimum cursum modesto potius aliquo voti genere fuisse repressum; quam imprudentiæ aliqua suspiciōe contracta, in plura vberius verba diffusum. Vt enim ceterarum rerum in aliqua laudis parte positus semper est modus: sic & intempestiue videri nolle sapere: prudentiæ nimirum (iudicio meo) est non ficta in laude ponendum. Cum præsertim nimia prolixitate verborum offendit haud rarò audientium animi soleant: & quamlibet disertis interdum tamen sermonis gratia perire. Quod prudentiæ vera monita, præcepta que tradenti, in primis erat vitium studiosè fugiendum. Temperamento igitur isto prudentiæ: & illorum offensionem vitatam, & consultum esse tibi, scelicitati gratulandum est tuæ: ac mihi etiam qui ingenio dignitati que tuæ diligenter ac sedulo vique faueo, præcipue gaudendum. Nunc, quando prudentiæ, humanæ vitæ virtus necessaria maximè: & laudata dignè, & descripta prudenter, quem habere videbatur splendorem, tuo est modò eloquio locupletio rem, illustriorem que adeptæ. Patrocinio vt oris tui benignitatem experiatur eandem: quæ de salute omnium, tranquillitateq; anxia, equitate quadam mirifica humani generis societatem tuetur ac continet, humaniter blandè que à te petit ipsa Iustitia. Cuius tanto est precibus acquiescere honestius, quanto illa causam hominum diligentius agit: factaque vbique nostra curat sollicitus. **P H I L.** Si grato erga eos, qui de nobis benemeriti sunt, esse nos animo oportet mi Nicete: beneficio quæ assidue nobis Iustitia ipsa suppetat, planè obliuisci sit nefas. Neque enim illa sui, sine magno scelere, immemorem esse quemquam, sicut vnquam. Nam vt altiora illa taceam, que paulo post (Deo iuuante) exequar: delictorum genus omne seuerè vindicans, & supplicij timore impudentis animi

noxium coercens affectum: perniciofa nocendi recisa libidine, & iniuriæ cupiditate omni, immani etiam è pectore procul expulsa, commercia sola hominum tuetur ac suffinet: ac suis quèq; rebus contentum esse oportere docens: in officio omnes mirè continet. Indulget paci, tranquillitati seruit, equoque ab Imperio gratis concordia parta, ocio consultit omnium. Denique dum officiosa cunctis esse cupit, nullius magis obliuiscit quam sui (si tamen hoc est obliuisci) officij sui partes religiosè ac sanctè ubiq; tueri, securæ vt mollia oia gentes peragant, periculis se haud raro audacè multis exponit. Neque enim omnes eodè modo Iustitiæ Imperia sancta suscipiunt. Nam qui impudenti & effrenata quadam ingenij peruersitate sunt præditi, vehementer eius imperijs semper obliuiscunt: nec nisi impudentis poenæ animo iniecta formidine, Iustitiam, equitatemq; amantis viri officio facillè colla subdunt. Qui verò ex culti pectoris insigni aliqua dote, vel ingenij indole laudabili sunt ornati, ijs sanctum ac venerabile nomen Iustitiæ semper est habitum. Splendoreq; illius ac dulcedine capti, ad ea officia, quæ verè digna sunt homine, sponte sua nullo metu coacti, strenuè atque animo se ducuntur. Hinc venerationis & honoris, Iustitiæ dignitati, tantum ab his esse datum cernimus: quantum ab illis contra, criminationis & odij, maledictique etiam temerè vulgò videmus impensum, quorum illa maledicta (bonorum gratia contenta) equo sustinet animo. Quin etiam displicere malis, in summa sibi ducit laudis parte esse ponendum. Sic in meritorum ratione dispari, munere suo præclarissimè functa, diuersis hominum voluntatibus quod consentaneum sit vtrisque, Iustitia ab ipsa persolutum esse pulchrè cernimus. Nā quid honorificentius? Quid splendidius quid viro bono dignius, vel magis optandum, quam virtutis omnium præclarissimè, testimonio vocis ornari? Quid rursus est, quod magis viri (communi modò non sensu carentis) frangere animum debeat: quam dignum se visum esse Iustitiæ, cuius odia contēneret: conuitij infanti, cæci ac temerarij maledicti sannas omnes digna in aliqua laudis parte reponeret? Cum igitur virtutis huius, cuius tam generosum mentis habitum esse conspiciamus (vt bonorum gratia cōtēta, malorum odia susq; deq; habeat ac pro nihilo ducat) is sit splendor, excellentiæ tanta dignitas, vt ab improborum odio atque contemptu maior semper illustriorq; exurgat: & ad ea, quibus est intenta, peragenda munia

alacrior

alacrior atque robustior: merito illarum, quæ ad disciplinam morum pertinent, consensio ne omnium, virtutum est princeps habita. Magnum est enim iustæ iræ nullis stimulis ad vindictam concitari: offensionis immitæ similitudo nulla ab equitatis atque Iustitiæ, & veræ laudis officijs ne tantillum quidem pacto villo posse dimoueri. Qui enim hoc facit, ex raro illum quodam ac penè diuino genere hominum esse satum, iudicari solet. Quod virtuti huic tam est amicum & familiare, vt natium proprium que eius esse non iniuria videatur.

T H E O L O G I C A R V M diuinarumque omnium virtutum Charitatem principem esse, quis ambigit? Quæ sancti cuiusdam amoris illecta dulcedine, & supremæ summi Dei legis innixa præsidio: damnosæ moræ, & abiecti pauoris impatiens: vel afflictæ, vel labanti humanitati semper sedulo succurrit. Ex oppressorumq; subleuatione laudabile exercens aucupium: proprii veluti obliuiscit cōpendij, de aliorum est salutare sollicita. Hæc enim est heretica illa virtus animi, de qua scriptum est, quod non querit que sua sunt. Quod sic debet intelligi, quia communia proprijs, non propria communibus antepōnit. Semper enim eximia dilectionis affectu, & virtutis officio seruida, priuata commoda, posteriora ducit publico emolumento. Ac verè animi pietati dum fauet, ruine que subuenit, timorem omnem strenuè foras excludit, proculque eliminat: officijs gauisa suis, mente suffixa Deo. Huic igitur tam mirificæ, eximieque virtuti, cum Iustitia (quæ cardinalium moraliumque virtutum confessione omnium creditur longè maxima) vinculum non leue cognationis intercedit. Quæ & ipsa utilitatis immemor suæ, periculis aliorum officiosè dum consulit, nocendi ratione turpi opportunè de medio sublata, & violentia omni præuæ mentis expulsa in societate hominum tuenda, & vitæ quadam ceu communitate versatur: conuictus cæcusque hominum, coniunctionis sanctæ legitimo quodam fœdere deuinciens ac retinens: & ab illorum capite atque fortunis, licentioris animi impetum omnem atque iniuriam propulsans, longè que amolienis: idque naturæ normæ sanctæ & rationis regula prudenter ostensa, cuius iure prohibitum est alterum violare. Spe itaque omni priuati commodi & lucri turpioris erepta, ac laudabili huius equitate tantum iuris innixa: conditionem hominis parum morata, quos rationis vigor in delicto pares facit (quo innocentia vbique

fit tutior) mensura legis exæquat. Sic nimirum equilibrium perfuncta optimo naturalis equitatis, in fontem vbique protegit: potentiorisque ab iniuria tenuem pauperem que subducit. Iam verò quemadmodum veræ & germana Iustitia, sui cuiusque iuris assignatione quadam legitima, dum cuncta distribuit, nulla sui parte exhausta, existit vberior: sic vera charitas, beneficij largitione crescit: & quasi dando recipiat, erogatione ipsa surgit opulentior. Itaque gratis vbique de omnibus promereri studet: conditionisque memor humanæ calamitosis, afflictis, iniuria que oppressis, spontè sua honestatis tantum stimulis concita, subuenire gaudet. Ac ne rogari quidem expectat, modò beneficiendi adsit occasio. Quin potius magnifici pectoris generosa quadam alacritate ex æquo cunctis exposita, libenter sua munera proiectis atque lapsis impartit. Commune vtrique votum est: notare nulli: prodesse verò omnibus industria frequens & studium animi ardens.

C H A R I T A T I S igitur non fictæ emulatrix veræ Iustitiæ, tenuiores vsque iniuria prohibens: æquitate constituenda summos cum infimis pari iure retinet. Quin etiam naturæ præscripta: religiosè ac sanctè seruans (diuina quod cunctis interdicitur censura) vetat delinquere. Iniuriam itaque accuratè semper exorsa: salutari fonti poenæ exhibitio poculo, in compositis hominum moribus pulchram mediisfidius medicinam facit. Nam & labe criminis turgidam infestamque mentem exonerans, facinori debito supplicio ex præscripto legis prouidè superato, peccatores sanos efficit: & quos ad nequiter agendum impudentia alieni facti impellere videbatur, seueritate ostensa supplicij, opportunè coeret: & ne in posterum imitari tetra exempla, vel improba facta libeat, ad sobrietatem erudit. Sicque sensim mortalium animos ad peccandum alioqui procliuës, in eo, quo debet, officio virtutis continet. Quid? quod suæ quemque nature, conditionisq; admonet, nostrisq; nosmet cogitatione vera instruit: ac supremi summiq; Dei (cuius numini parent cuncta) notionem suggerit, inspirat, atq; infundit animo: docetq; assidue conditori omnium ac principi Deo, pietatis summum cultum, venerationemq; deberi. Nō itaq; iniuria (vt nostrates interim theologos taceā, quibus hæc familiaria valde, ac notissima sunt) antiquissimi ac nobilissimi philosophorum potissimam partem, primumq; munus Iustitiæ, in vnus veriq; Dei (quæ ipsi rectè supre

Q 2 munus

mū, summumq; vocabant) pio cultu & veneracione positum esse, arbitrati sunt. Nam si Iustitia est equitas, quedam ius suum unicuique pro dignitate cuiusque tribuens atque dilargiens: quid tam rationi congruum, equitati consentaneum, atque aptum pietati quam ut supremo rerum opifici, conditori, que omnium summo Deo, cuius singulari bonitati ac diuino muneri, omnia quae in vita bona putantur, ipsaq; adeo lucis v. s. fura: accepta ferenda est, pietatis summum cultum vsq; quaq; exhibeamus, ac primos dicemus honores? Quod si dulci libertatis nomine atq; bono dignè exiuitur, qui patrono ingratus semel libertus extitit: seruitutisque nexu pristino iterum ignominiosè constringitur, beneficij vt tanti obsequia debita persolvere addiscat suo liberatori: quid de illo dicas, qui gratitudinem animi, quam debet, prestare non vult Deo: seq; Iustitiae vinculis, quibus est verè atq; legitimè innexus, impiè conatur eximere? Nam neq; dignitate persone, definitionem Iustitiae altius si mente agites, quem conferre Deo possis, inuenies vnquam: neq; cui magnitudine beneficiorum deuinctior sis arctiusq; obstrictus, quem quam inuestigare sit fas. Cui profectò, quò notione animi tui explices magis, plura sis debitorus. Cui enim omnia debemus, quis nisi lumine mentis orbatus, quæ possidet cuncta se debere non sentiat? Quod loqueris, graderis, sentis, spiras, viges, beneficium Dei est. Potentia bono quod fortunatus excellis, prestantia generis nites, amicitia multorum flores: cui nisi Summo Deo, omnia hæc quibus supremo positus loco publice gloriaris, accepta ferenda sunt? Vide igitur, si in te primum velis descendere, creatura creatorem: benefactorum debitor gratia (munera sua re poscente Iustitia) quo sis honoris loco, dignitatisque habiturus? Nonne illa suo iure (promerentem summo honore prosequi si parum dignabere) qui indigno tanta contulit, largitori cuncta Deo è vestigio vendicabit? Neque enim hominis in ingratitude tanta interdictum laudabile huius pacto vilo cessare potest. Ab ingrato enim & promissa reuocari, & aufert collata, Iustitiae quis probro vertat: interdicto quodam civilis humanæque legis & data adimi: & possessa eripi, impunè vulgò cum videat? An est cuiquam ignotum, quot ac quantos non dissimili sepe de causa nobile illud, De his quibus vt indignis interdictum, patrimonijs exuat, ac bonis euertat? Iam verò si erga bene meritos, grato nos esse animo oportet: at-

que adeo publice interest. Beneficiorum namque vicissitudine mutua vbes stant: commodeque vitam ipsam exigunt homines. Et, vbi reciproce charitatis vincula fringere sunt coepita, facile corrumpunt: sublatis tanquam commercijs, adminiculisq; ademptis ad presidia vitæ homini necessarijs. Vnde vrbis in medio, nimirum ciuitatis honorificentissimo loco ingenij summa laude vir præditus Aristoteles, erigendam Gratijs aram censuit: laudis hoc commento in clytò publicæ consulens utilitati: & tanquam ipsos animos hominum ad promerendum excitans. Vtilitatis siquidem omnium plurimum interest, vt beneficij gratia referatur. Peculiare enim hoc, ipsiusque gratia proprium munus est: ac reuera, ei qui gratificat? est nobis, referenda omnino gratia est, vt inire iterum gratia cupiat, ne ve promerendi veluti causa sublata & benignitatis omnino prorsus adempto fructu, qui in relatione plerumque gratia ponitur, generosus ille benefactor di amor cunctatione aliqua ignobili diminutus sensum sterile sciat. Etenim, vt ille ait.

In steriles agros nolunt iuga ferre iuueni:

Pingue solum lassat: sed iuuat ipse labor.

Quod si verum est: quis non intelligat germanæ conuenire Iustitiae, vt benefactori (si modò facultas suppetit) è vestigio à nobis gratia referatur: quod promptior semel qui beneficia contulit, iterum ad promerendum exurgat? Apud Athenienses prisco legem dictante Dracone, ingratitude conuicti capite pledebantur, vt Plutarchus refert in vita Solonis. Est rectè quidem, id arbitror seuera lege cautum. Quia dandi & accipiendi beneficij commercium, sine quo vix (vt Valerius Maximus prudenter existimauit) vita hominum extat: perdit ac tollit, quisquis benemerito parem gratiam, referre negligit. Age verò, si rectè illud à Platone dictum est: que pulchra sunt, ea iterum ac tertio repeti sermone debere, superfedebone speciosissimo dicto, & quod presenti loco (vt reor) non male quadret: quia à me id semel alibi antea sit proditum? An non memorabile in primis institutum illud Athenarum est, quod conuictus à patrono libertus ingratus iure libertatis exiuitur? Super sedeo te (inquit) habere ciuem tanti muneris impium estimatorem. Nec adduci possum, vt credam vrbis vtilem, quem domi scellum cerno. Abi igitur, & esto seruus: quoniam liber esse nescisti. Si ergo ære nostro empti mancipia, cum libertatem à nobis acceperunt, esse erga nos grata conuenit, ne seruitutis pristinae nexu truci iterum alligentur: ingrati Deo impiè si esse pergamus, censura sanctæ

sanctæ legis equum quid nos sit pati? aut quid de nostra esse improbitate dicendum: qui Christi Optimi Maximi pretioso sanguine redempti: & ab inexplebilis ac saui Tartari faucibus liberati, in vitæ veram lucem rediit: sumus effecti? Ethnicorum si vlla interdum historia à nobis habetur fides: nec, quæ locupletissimi quondam authores memorie prodiderunt, facile debent contemni. Altrici in pyram virginis, moribunda libes aquila deuolauit. Nutritorem Tigris, naturali ingenij posita feritate, in discrimine positum, cognouit suum atque protexit: sub que sepe Leo retulit gratiam altori. Et, quæ rustici ad mensam hospitum ventitare Aspis assueuerat, comēandi sibi ad cibum solitum consuetudine adempta, ac propriæ sobolis, quæ filio hospitis necem intulerat, corpore officiosè discerpto, immane ingrati peccatoris flagitium confestim est vita. Non minus absentia sua, quam partus sui exitio, ingratitude animi displicere sibi, abundè testata. Nos intem ad hæc facta, quæ præter naturæ ordinem in conditione animantium abiecta & ignobili, ad inuitamenta virtutis nobis sunt, Deo auspice, prodita: decoris nostri dignitatisque oblitit: prestantiorisque naturæ partem recordati atque degeneres, turpiter obdormiscimus vel insanimus interdum, nimis elatè dicentes, Homo sum. Quid tum postea? nimirum sanctum animal, rationis capax, & intelligentie particeps.

Quæ talia fando, temperet à lachrymis?

Pietate animi, nos bruta saua vincunt! Sed, reprimam me: ne iusti doloris ira insti nulas, mortalium dum partem hac cæca facta cōsidero, ac dolens conqueror, à proposito longius videar euagatus. Perspicuum est enim quid à nobis poscat diuina Iustitia: & quid summi Numinis maiestati exhibere nos sit equum ac consentaneum. Cuius & ipsius sanctæ legis summa vis, in supremi singularisq; Dei amore, & dilectione hominis, profectò omnis est posita. Huc igitur iuris huius summa respicit: Deum super omnia semper vt ames, quæ ab illo bona acceperis recordatus. Hominem vt non violes, tui memor: vel quia ille prohibuit. Cū presertim naturalis hoc dicet ratio, homo vt homini, hoc ipso quæ homo esto consultum velit. Ne, si esse imbecillia forte alicuius, id ipse vicissim iure experiat. Etenim antiquum illud, per uulgatum passim quod est, non sine multorum malo factitatum est nimis.

Ab alia expectes, alteri quod feceris.

Sed de hoc, hætenus. Nam quod ad violationem hominis, & iniuriæ illationem pertinet, peccare satis à doctissimo viro, M. Cicerone, cum in libris de legibus, vbi elegantissime in hac sententiam exequitur multa, tum etiam officiorum libro, 3. declaratum est. Cuius quia verba supprimere nefas esse, atq; inhumanum duxi, subiicienda curavi.

DETRAHERE igitur aliquid alteri: & hominem hominis in commodo suum augere commodum, magis est contra naturam, quam mors, quam paupertas, quam dolor: quæ cetera, quæ possunt aut corpori accidere, aut rebus externis. Nam principio tollit conuictum humanum & societatem. Vt enim si vnusquodque membrum sensum hunc haberet vt posse putaret se valere si proximi membri valetudinem ad se traduxisset, debilitari & in terrore totum corpus necesse esset: sic si vnusquisque nostrum rapiat ad se, commoda aliorum, detrahatq; quod cuique possit emolumentum sui gratia: societas hominum, communitasque euertatur: necesse est. Nam sibi vt quisque malit quod ad usum vitæ pertineat, quam alteri acquirere: concessum est non repugnante natura. Illud quidem natura non patitur, vt aliorum spolijs nostras facultates, copias, opes augeamus. Neq; verò hoc solum natura, id est iure gentium, sed etiam legibus populorum, quibus in singulis ciuitatibus respublice continentur, eodem modo constitutum est: vt non liceat sui, commodi causa nocere alteri. Hoc enim spectant leges, hoc volunt, incolumem esse ciuium coniunctionem: quam qui dirimunt, eos morte, exilio, vinculis, damno coercent. Atque hoc multo magis exigit ipsa naturæ ratio, quæ est lex diuina & humana. Cui parere qui velit (omnes autem parebunt, qui secundum naturam volent viuere) nunquam committet, vt alienum appetat, & id quod alteri detraheret sibi assumat. Etenim multo magis est secundum naturam celsitas animi & magnitudo, iteq; comitas Iustitia, liberalitas, quæ voluptas, quam vitæ, quæ diuitiæ, quæ quidem continere & pro nihilo ducere cōparantem cum utilitate communi, magni animi & excelsi est. Detrahente autem alteri sui commodi causa, magis est contra naturam, quam mors, quam dolor, quam cetera generis eiusdem. Itemque magis est secundum naturam, pro omnibus gentibus, si fieri possit, conseruandis, aut iuuantis maximos labores, molestiasq; suscipere, imitam Herulem illum, quem hominum fama beneficiorum memor in concilio celestium collocauit, quæ viuere in solitudine, non modo suis

illis molestis, sed etiam in maximis voluptatibus, abhiudentem omnibus copijs, ut excellas etiam pulchritudine & viribus. Quocirca optimo quisque, splendidissimoque ingenio id age illa vitam fructu anteponit. Ex quo efficitur, hominem Naturæ obedientem, homini nocere non posse. Deinde qui alterum violat, ut ipse aliquid eodem modo contemnat, aut nihil se existimat contra naturam facere, aut magis fugiendam censet mortem, paupertatem, dolorem, amissionem etiam liberorum, propinquorum, amicorum, quam facere cupiam iniuriam. Si nihil existimat contra naturam fieri in hominibus violandis, quid cum eo differas, qui omnino hominem ex homine tollat? Sin fugiendum id quidem censet, sed & multo illa peiora, mortem, paupertatem, dolorem: errat in eo, quod vllum aut corporis aut Fortunæ vitium, satini vitijs grauius existimat. Ergo vnum debet esse omnibus propositum, ut eadē sit vtilitas vniuscuiusq; & vniuersorū. Quam ratiō se quisq; rapiat, dissoluetur omnis humana cōsuetudo. Atq; si etiā hoc natura prescribit, ut homo homini (quicumq; sit) obsequium ipsam causam, quodis homo sit, conferat velit: necesse est secundū eandē naturā omnium vtilitate esse cōmunē. Quod si ita est, vna continemur omnes; & eadem lege naturæ. Idq; ipsum si ita est, certē violare alterum lege naturæ prohibemur.

Vides (opinor) inhumani atque inuidi profus fuisse animi, si eorum quæ impia, qui in scripta nostra incideret, verborum fructu tanto fraudare voluissent. Cōstat enim, inter se sanctam esse oportere hominum coniunctionem: hæc vtilitatis & lucri tam vbiq; aut de atq; anxie spectandam esse rationem, ut emolumentum nostri causa remittente impugnantemq; Iustitiā fraudatum aliquē suo iure, aut fortunis cupiam us euersum. Aliorū em crescere spolijs velle: vel iniquis per iniuriā tacturis locupletari, naturæ a. est lege prohibitum; vterq; idcirco Iustitiæ cōtrarium.

Quid enim quæso te (Stoicorum si aliquādo disciplinā attigisti) aliud est Iustitiā, quam naturæ tacita quædam conuentio in multo natura. ff. rū adiuuenta prelidia? An ignoras, Iustitiā de condit. ppam non hominū constitutionē, sed diuinam quampiam legem esse: quæ laudabili quōdam vereq; amabili naturæ prescripto societatis humanæ legitimū scēdus, vinculumq; retineat? Quæ in ipsa quid tibi aut illi veltris amborum priuatiū rebus inspectis, fortunam ab alijs expediat velle estimare; indignum sane, planeq; iniuriū est. Persuasum

A. in .l. iure naturæ ff. de reg. iur. & in .l. nā hoc natura. ff. de condit. ppam in .c. suā. de pæn. extra.

enim antea omnium animis esse debet, id demum cuiq; expedire, quod illa dictauerit, cum equitatis mensura sit, honesti atque vtilis, veraregula: semperq; in illa, summa illa vis ratioq; naturæ, quæ hominum genus tuetur ac continet, vel maximē expressa re- luceat.

Quævis ergo hanc sectari desideras, Deum time prius & ama: ut ameris ab eo, eris autem deo amabilis, si in hoc illum imitaberis, ut velis omnibus prodesse & nocere nulli. Et tunc te iustum virum appellabunt homines, sequentur, venerabuntur, ac diligenter. Vidit hoc qui & præcepit, homo ethnicus Seneca: sed Christiane vidit ac piē. Id te non videre, spirare vbiq; re; adeo ipsa studiose exequi, qui CHRISTVM profitearis, & hunc pro te cruci suffixum, summum profectō nefas fuerit, in expiabileq; flagitiū. Verē igitur esse si iustus cupis, non solum neminem lædes: sed diligenter ac sedulo ab alijs etiam iniuriam propulsabis: & dānum dare parantem, prohibebis. Nam nocere nulli, non Iustitiā: sed alieni magis abstinentia est. Neque enim dimittere illesum, quem spoliare tutō posses in nemore. Iustitiæ opus fuit: sed, ne spoliaretur, efficere. In hoc summa laus: in illo tantum, sceleris fuga conspicitur. Declinatio mali, id est, ut ego interpretor, fuga delicti, inchoata Iustitiā est: necessaria est em executio boni, quæ perfecte in homine Iustitiæ mensurā adimpleat. Nā reuera culpa vitatur in primo: in extremo autem recte honesteque: actionis vnusquisque laudem assequitur. Itaque à Deo Optimo Maximo, non alteri, sed vtrique simul immortalitatis ac beatitudinis est merces proposita.

PERCEPTVM ergo, perspicuum, exploratumque est, quid Deo Optimo Maximo offerri à nobis sit, exhiberi que equum: & quā nos charitate animi erga hominem esse conueniat. Quæ ex re illud efficitur, nulla vt esse maiora mentia possit, quam illorum, qui cum ad honores casu aliquo temere conscēderunt: in magistratu positi, turpissimi luceri cupiditate improba capti, quæstui habere tribunal, circumuenire iudicia, & insonitium pœnas vendere: fidei, Iustitiæque immemores: & eius, quæ sumi Numinis maiestati sunt obtricti, religionis oblit: pessimē moliuntur. Quod memoria veterū. L. rubulo, & Caio Verri familiare fuisse scribit Cicero: atq; illis etiā factitatū legim⁹, quos ad Messē auream (curiam atq; tribunal ioco sic appellantes) se inuitare solitos Plutarcho teste

retu-

retulimus. Vt taceam interim de Mario Prisco, quem Aphricę prefectum obcondēnando interficiendosq; innocentes, accepisse pecunias epistola quadam ad Arrianum author est Plinius. Nā & ad cognitionē causę, qui iussi aderāt euocati testes, Vitellius honoratus, & Flavius Martianus: millibus ille trecentis exilium equitis Romani, septemque amicorum eius vltimam pœnam: Martianus verō vnus equitis Romani septingentis millibus plura supplicia arguebatur emisse. Erat enim fustibus cæsus, damnatus in metallum, strangulatus in carcere. Iam verō, quid de illis dicam, qui conducta perfidē lingua patrociniū causę turpi exhibere, vel aduersæ parti silentia prebere (vt desstituta patrono bona causa periret) in animum induxerunt? Nam & Aristodēmo, nobili fabularum actori, talentum se vt ageret, accepisse gloriari Demosthenes excipiens, plura ego, inquit, ne dicerem, accepi. Quid igitur de huius impudentia atque scelere dicemus? Nam, cum alijs in rebus considerati, prudentisq; viri laudem aucupanti dubitari soleat, vtra præstantior sit laus opportuna orationis, an tempestiui silentij. Hic contra obscurum est ad inuidiam (quam in tanto famæ discrimine studiose censeo fugiendam) conductitij ne eloquij ad circumuentionem legum ignominia sit maior, an verō iniuria tetrior, insigniusque flagitium ad Iustitiæ fraudem in oppressione innocentæ, taciturnitatis emptiæ. Sed exemplorum in hac parte, ne excessisse modum videar, sit mihi tandem pausa. Eorum enim dumtaxat in hoc genere flagitij turpia facta animi, exequi libet: qui Seruatoris nostri IESV CHRISTI sancto dogmate minime initiati, sæculo prisco vixerunt. Quos ego (ethnicos vt ethnici verbis commonesciam) ad officia vera vitæ versiculis illis hortabor: quibus dignitatem virtutis huius, moremque commemorans sapientissimus vates Hesiodus Iustitiæ oblitos affatur. Sic enim ait.

Iustitiæ sacra iura domant genus omne malorum. Illa quidem virgo est Supero loue nata parente, nomine clara suo, cœtusq; verenda Deorum. Quam si quis violat, lachrymans sua fata, parentis.

It tonis ante pedes, & lamentabile fundens hum. mos queritur mores ac debita poscit supplicia in populos. Tu iudex causa malorum. Qui violas sacra iura Deorum dirige mentem, Ius cole, in alterius te nulla pecunia vertat Damna. nocet sibi qui cuiquam nocet, & male suadet.

Ac, ne sibi quisquam suam adhuc felicitatem contemplans: Impij instar Harpali, vel Syracusanum imitatus Dionyuum, gratificari vel blandiri ausit in scelere, è vestigio illud prudenter adiunxit.

Paulatim corrui ille Dijs iniustus homo, cui mens intenta rapinis Inuigilat: qui ius violat stat pœna nocenti Post obitum.

Edicere nihil vehementius: seuerius atque acrius nihil, violatori Iustitię prudentissimus vir interminari potuit: quam vt que apud Inferos parata sunt prauis extrema supplicia meminisset, ac perhorresceret. Summa enim extremæ vindictæ atq; acerbatis, punitionis hoc vno genere verē, omnis est posita.

DILIGENTER igitur ac sedulo cauedum est personam reipublicæ sustinenti, futuroq; iudici, ne turpi aliqua lucri cupiditate illectus synceritatem iudicij, & veritatis dignitatem opulentioris rei iniquæ causæ posthabeat: scēdēque ditari breue ad tempus malit, quam suprema in Cœli arce summi Dei in conspectu in exhaustis frui diuitijs, & diuina quadā animi voluptate diffundi. Neq; enim veri iustiq; metus rectē atque legitime momenta ponderanti, tam est verendum, avaritiæ in aliquo, propter humanam pœnam, crimine deprehendi: quam supremi conditoris omnium horrificę sententiæ nexu impleri, & iudicio distringi. Inque illius summi Numinis iram & offensionem turpi aliqua prolapsione animi præcipitanter incurrere. Fidei ergo tutelęq; suæ salutem populi esse commissam, magistratus bonus esse qui vult vsq; meditabitur: de recta gestione sollicitus. Nec committet vnquam, vt fideicommissaria improbe tutela prodita, diuini iudicij reus fiat. Nā, si Iustitiæ cultores, esse omnes conuenit: quis non videat quid ab illo exigatur, cui Iustitiæ sacra sunt iura credita? Cum præsertim quod in alijs leue sit piaculū: in hoc capitale sit crimen? Credere enim, fidei sanctum nomen est: & in fide fundamentum situm Iustitiæ. Illa verō quid aliud est (vitæ hominum dignē atque exactē si commercia consideres) quam dictorum atque factorum constantia quædam & veritas? Quid igitur si iuris iurandi religio, & inuolabile suscepti muneris Sacramentum, accedat? cui perspicuum est omnes ex æquo alligari,

b. qui reipublicæ gubernaculis admoti, magistratu fungūtur. Meritō igit hæc, etiā si humana lege sunt plexa propter criminis atrocitatem execrationibus publicis sancita pleraq;

B. Pulcher. tex. in. l. rē. nō nouam. C. de iudicij.

C.
In d. in is
tu andi:
C. de reb.
cred. & iur.
tura.

ex parte Deo vindici relinquatur. Atqui probus quisque vir, & strenui animi robore preditus, etiam in vita priuata, boni iustique viri nomen & officium nunquam profecto deseret: morique prius mallet, quam iniuste aliquid, impieque committere. An Lucelli aliqua spe adductum, abnegaturum speres fidem depositi, quem pro religione atque Iustitia animose vides ad necem esse paratum? Quid quaso te, probum virum, quid inquam facturum censes, si proposita morte ad Christianae fidei abnegationem cogatur? Nonne constanti illum vultu, atque alacri animo ceruicem gladio potius esse prebiturum intelligas, quam ut summi Dei turpiter prodita fide, in debili mentem macula contaminet, ac inexpiabili se animi scelere obstringat? Sic si Tyranni vi summa ad iniustitiam sorte aliquando cogare, liber sit strenui viri animus, qui exire malit quam iniuriam pati, vel alteri inferre. Quo quidem temporis articulo, ut iusti hominis personam tuere, bonique viri existimationem, dignitatemque, conserues: difficile dictu est quantum iuuerit, illorum meminisse carminum, quae in hanc sententiam a Iuuenale poeta diuinitus extant scripta. *Summum crede nefas, animam praefere pudori: Et propter vitam viuendi perdere causas.*

Sapienter ille quidem. Virtutem enim amanti, & Iustitiae laude florenti, multo potior loco omni honestatis ratio, quam Ipsi vitam videri debet. Optabit itaque Naturae memor suae, & cuius sit rei, causa in lucem editus: non praeter propter turpiter vitam viuere: sed Iustitiam, decusque animi periclitari cum videat, pro veritate occumbere: ut illi qui debet officij gratiam referat. Tum etiam ut virtutis laus imitatione apud plures sparsa, sine fine crescat: commemoratione grata hominum pulcherrimi facti semper augetur fama. Quae quidem cogitatio spe quadam immortalitatis, clarorum virorum etiam in summo cruciatu corporis ita dolorem leuat: ut quae ipsorum corporibus illata sunt, damna, cum fructu gloriae, quae ex laude percipiunt, compensare verè cum incipiunt, facile contemnant. Ac ne sentire quidem videantur ea, quae pectore fortiter acceperunt vulnera, diffugienteque iam spiritu, æquissimo se animo egredi è vita pantantur. Pro libertate patriae dimicans generose, apud Mantineam cadens dux strenuus Epaminondas, lethali (quo erat traictus) spiculo ex pulmone animose reuulso: dolentis animi suspirio nullo edito, libundus in victoria patriae, naturae recidit spiritum. Quid

enim non gauderet (ait eximius orator) imperantem namque patriam relinquere, quam paulo ante stipendiariam acceperat? Dicit se manibus pro libertate patriae, pro incolumitate exercitus, pro maiorum aris ac focis, proque ciuium suorum omnium tranquillitate & ocio familia ex vna continuata serie tres Decij deuouerant: neque in illa exitiali equorum concitatione, qua congesta desuper humo viui infodiebantur, vitæ illorum iactura aliquid commouebat: beneficij dati magnitudinem, & eius, quem semel patriae impederant, spiritus: prospectantes animo per gloriam prorogationem. Armatas contra hostium turmas sublitio Tyberis in ponte sine spe vlla salutis, charitatis patriae generoso ex ardescens igni Horatius ille Cocles, nullius stipatus corpore, persistebat inuictus: disrupsoque à tergo (quod diuina quadam presentia animi propugnauerat) pontis opificio: ubi inaccessum hosti conspicit aditum, animose in rapidas undas armatus insilijt, Virtutis auspicij Fortunae minas contemnens.

Cōcedat negetve ad suos reditum nihil est mans: abunde vixisse ratus, corporis qui sui obiectu Romanorum phalanges in discrimine vitæ positas, inimici in euentis ab impetu defenarat alacris. Hæc viri fortis, id est virtutis, Iustitiae honestatisque amantis certa & vera sunt facta. Qui nimirum iusti & honesti propugnatione morti succumbere malit, quam iniuste vel alioqui pudendae protectione cause, vitæ longa usura frui. Quae ex re illud efficitur, diuinum quiddam, excelens, atque mirificum esse Iustitiam: cuius consequendae causa, ea, quae votis omnium summè expetitur, vita despicitur. Quod vel ex eo apparet esse verissimum, quod bonorum sermonibus celebratum, iam serè vulgò prouerbij locum obtinuit. Felicem namque esse perhibent, cui ut viuere possit: Iustitiae immori licuit. Idque rectè. Cumulatorem enim vitæ usura accipit, Iustitiae paruam, lucis qui portionem impendit. Sed quid ego de Iustitia plura: cuius quicquid in orbe micat, proprium munus est laudis?

OMNIVM DOMINA atque Regina virtutum Iustitia profecto est, ut ait eximius Orator: qua in ipsa, ut animi sic & corporis nostri sanitatis ratio omnis verè sita atque inclusa est. Vtraque enim suarum partium coagmentatione vera ac descriptione quadam legitime functionis constat Iustitiae tanquam obliuato rythmo in constitutione naturalis imperij: à quo cum partes ipsae tanquam nouarum rerum cupidae, defensionis aliquid

taçtè

taçtè molientes, insillire semel vitiose tentarunt, proscripte moderationis immemores, confestim illi quidem perinde atque rationis amisso clauo, & obsequij debiti saluta ri procul abiecto remigio, fluctuari subito incipiunt, preposteram per ambitione, vitiosæ contumaciae, intestinaeque factionis estu quodam horribili perniciose vacillantes. Sicque tandem (incolumitatis per insolentiam dissipata concordia) recta corpori constitutionem, metique ipsi sanitatem eripiunt: in suis se moderatoribus atque principibus (abnegata turpiter lege parendi) miserè ludificantes. Quod contemptoribus Iustitiae, plurimum vsu venit: quam enim alijs machinari perniciem improbe gestiunt, in suo ipsi capite vel omnium maxime sepe experiuntur. Tandem autem hominis & sana & lucida mens: & corpus est validum: quandiu se libens Iustitiae bono subiecit, ubi vero repugnare illi atque aduersari coepit, vitalis spiritus ob repugnantiam, & vesana illam relictionem, dissipata teperie, & salutis ipsius confestim plaga accepta, maciem contrahit. Ut enim sanitatis & salutis effectrix Iustitia: sic iniustitia imbecillitatis est & marcoris inducatrix. Iniustitia siquidem omnis, siue tu animum siue hominis corpus inspicias, propter seditione illam temperaturæ quam subito gignit, in eo quem semel inualit, causa semper est morbi. Vnde qui rectè animo & corpore valere desiderant, summa ope niti debent ut per omnem vitam Iustitiae pareant: qua in ipsa & lumen mentis, & vigor animi, & corporis sine fraude omne robur est positum. Lumen namque mentis, ipsaque adeo sanitas, Iustitiae ex fonte defluit. Cuius collustrata fulgore, luce iam sua late fusa per artus, se primum integritate sensuum exornat: dein de verò animum ipsum simili splendore conuestit, atque ita informat & instruit: ut pro ipsarum dignitate, rerum sese susceptioni, actionique accingat. Postremò corpus etiam functionibus vitæ necessarijs, naturali illa conseruata Symmetria, aptum accomodatumque efficit: praestatque ad omnia robustum & inuictum. Iustitia vero diuinum est donum, Summi ac prepotentis Dei singulari quadam & caelesti bonitate, hominum generi datum, ut mutua, qua esse debent, charitate animi, concordiaque reuincti, naturalis praescripti vera manentes in orbita, officij sui naturaeque memores, cuncta cum laude obeant. Cum igitur tet tuncque homini Iustitia ipsa suppeditet: mirandum non est si vim praestantiamque illius cernes animo tragce

die princeps Euiipides in hanc vocem eruperit. Neque Hesperum neque Luciferum tam esse mirabilem, quam ipsa sit Iustitia. Vnde sapientissimi illi mortalium, qui praecis quondam vixere seculis, dignitatem & excellentiam virtutis huius commendantes, scriptis suis testati sepe sunt, absque Iustitia principatum rectè gerere: ne ipsum quidem Deorum principem posse Iouem. Hæc siquidem vna quasi nodus quidam est, ac commune vinculum, in quo rerum omnium cardo actioque versatur. Hac quippe virtute & bellicæ & ciuiles res: opportune geruntur: hac priuata & publica commode tractantur: hac ius humanæ societatis mirificè sustentatur ac regitur: & foeliciter vbi que cuncta tractantur. Hinc principum certa pendet salus: hinc ciuium incolumitas profluit: hinc tutela urbium: hinc ciuitatum praesidia, hinc rerum iura publicarum: hinc tandem (ut se mel finiam) boni quicquid vbi que est prouenit omne. Merito igitur huic vni virtuti quies animi: ocium, concordia, pax, tranquillitasque omnium summa: ipsaque adeo opificij nostri sanitas, & placibilitas mentis, quae foelicitatis humanæ portio non minima est, accepta ferenda sunt.

TRA que non iniuria ingenio viri praestantes, virtutis huius commoda sedulo dimetientes animo: Iustitiae bono destituta mentem, trium reliquarum virtutum: fortitudinis, prudentiae, atque temperantiae non posse compotem fieri: scriptis ipsi suis saepe numero testantur. Quod hæc vna virtus Iustitia, harmonia quadam atque concordia totius animae sit, concinne se habetis: ut pote quae inferiores animi partes, quae tumultuari quadoque solent, rebellionem quadam ac veluti contumacia rationi praesidi obaudientes, protinus tranquillet, mitiget, componat, atque serenet; ad equilibrium cuncta reducens, ut irascibilis & concupiscibilis, rationis tanquam linea & perpendiculo correctæ, dissidij praetio omni vitiosoque tumultu procul eiectione officio suo (prout debet) contineantur. Vnde merito illam vitæ humanæ affectricæ foelicitatis, virtutum omnium parentem, altricemque appellant: quippe sine cuius auxilio actio omnis ignaua & iners, sanitatisque ipsa ratio imbecilla & manca sit. Quocirca non sine causa M. Cicero, à legibus (quae Iustitiae filiae sunt) illius namque ex visceribus hauriuntur: discedendum non esse, pro Aulo Cluentio dicebat. Hoc enim (inquit) vinculum est huius dignitatis: qua fruimur in republica. Hoc fundamentum libertatis,

N.
Legum
iuris ciuili
utilitas,

Qs hic

hic fons equitatis. Mens, Scanimus, & consilium, & sententia civitatis posita est in legibus. Ut corpora nostra sine mente: sic civitas sine lege: suis partibus, & nervis, & sanguine, & membris uti non potest. Legum ministri magistratus, legum interpretes, Iudices: legum denique idcirco omnes serui sumus, ut liberi esse possimus. Nec minori sane acrimonia, aut oratione minus vehementi, pro Iure civili in civitate retinendo, aduersus eos, qui iuris peritorum culpa damnantem artem, pugnat in præclara illa Aulicæ Cæcinæ defensione: sic enim ait. Nam qui ius civile cõtendendum putat, is vincula reuellit, non modo iudiciorum: sed etiam utilitatis: vitæque communis. Qui autem interpretes iuris vituperat, si imperitos iuris esse dicit: de hominibus, non de iure civili detrahit: si peritis non putat esse obtemperandum: non homines lædit, sed leges ac iura labefactat. Quod vobis venire in mentem profecto necesse est, nihil esse in civitate tam diligenter, quam ius civile retinendum. Etenim hoc sublato, nihil est quare exploratum quicquam possit esse quid suum; aut quid alienum sit: nihil est quod equabile inter omnes atque vñm omnibus esse possit. Ex quo fit, ut ad publicam existimè pertinere utilitatem, civilis iuris ac legum vnam aliquam cognitionem, eamque non leuem ab hominibus delibari. Leges em̄ Sacratissimæ que constringunt hominum vitas, intelligi ab omnibus debent: ut vniuersi earum præscripto manifestius cognito, vel inhibita declinent: vel permissa sectentur.

Sed quid rem clarissimam & omnium maxime perspicuam, aliorum dictis sententiisque defendimus? Quasi verò tam sit hebes quicquam, qui politicæ constitutionis commoda ignoret: aut Iustitiæ præstantiam vocare tentet in dubiū. Cum præsertim lucis sue raritate diffusi vndiq; humanæ mentis aciem ita assidue collustrent: splendoris ut sui neminem sinant ignorantem, vel immemorem esse? An est quicquam Iustitia præstantius hominibus natura tributum. Cuius profecto tanta dignitas, amplitudo atque maiestas est: ut eius ipsi munere diuinæ, & humanæ res sapienter administrantur, atque ordine merito vique regantur? Sphæra sua, haud secus atque amata in Insula, errantes circum feruntur stellæ: nec tamen toto impune cælo vagantur: cetera permanet stationibus ac sedibus ratis immota atque infixa Sydera. Ipseque mundi clarum decus Sol, præscriptos limites (ut Heraclitus ait) non audeat trans-

cedere: alioquin Iustitiæ vltimicibus Furijs supplicium ac pœnas pendet. Nam quis nesciat celestium rerum eiusmodi esse naturam, ut foedere constrictæ Iustitiæ inter se ipsas mirifice cõtent, partesque suas generose atque vtiliter obeant: cum videamus Solem, Lunam, cum ventis etiam stellas officij sui præscriptam seruare partem: humanisque rebus præ esse fouendis atque creandis, iniecto desuper imbre terram ipsam mirabiliter fecundante? Quæ interirent profecto omnia, pariter & mundi machina soluta fatisceret: si ab omnipotenti Deo datarum legum metas excederent: in vetitaque munera temere insilirent. Ut enim hominum commercia, humanæque vitæ officia perturbatio summa sequitur simulacra munere est Iustitiæ discessum: sic & diuinas res Iustitiæ fuga protinus dissiparet: si ab ea pacto aliquo discedere, vel impune digredi possent. Cui autem amoris vim ex diuinæ habeant Iustitiæ fonte decerptam: non solum sibi ipsæ coniunctissimè viuunt, ac Iustissimè constant: sed humanis etiam rebus, quam acceperunt amoris vim atque foederis coniunctionem, communicant atque dispartit: dum ad commissas sibi res, potestatem insitâ elementa quæque sedulo atque amanter adaptant. Acre uera: si ea quæ homini diuina cõtulit beneficentia, peragrare omnia dicendo libeat, rerumque omnium altius scrutari naturam: nil sine Iustitia tuto percipi posse, reperimus. Tot enim tantisque muneribus ac bonis, quæ (ut Plutarchus ait) largiuntur Diij: non licet nec frui, nec uti rectè: si desit Lex, Iustitia, & princeps. Iustitia siquidem legis finis est: Lex autem principis opus, princeps verò Dei simulacrum administrantis vniuersa, nihil egens Phidia statuario, neque Polycleto, neque Myronè, sed ipse se ipsum per virtutem Deo similem reddit, ac fabricatus est statuam omnium visu iucundissimam, ac magnificentissimam. Ex quo illud efficitur, ut Lex, Iustitia, & princeps mortalium vitæ utilissima sint: ac dignissima etiam pro quibus conseruadis, totis sit homini viribus dimicandum. Quod apud Hæbreos, Græcos, Bæbaros, Latinos in omni memoria temporum factitatum ab illis studiosè cernimus, qui terrena hac, breui atque misera vita contempta ad honestatis se laudem atque gloriam contulerunt.

Sit mihi hæcenus de Iustitia dictum. Quis enim oratione breui, rem longis celebrandam libris complecti audeat, vel speret: alio præsertim opere suscepto atque instituto?

Hæc

Hæc enim de Iustitia ut dicerem, inimica veritatis, splendida formidabilis vitæ, & exitiosa proceribus: Siraneo armata commento, cancio palponum effecit. Quibus cum veritate & Iustitia, propter simulationem officij, non minus anceps quam quotidianum est bellum. Quo morbi genere multi illustri loco positi, absumpti sunt prius, quam lethalis ille bladiitarum fucus compertus est. Et reuera ab eiusmodi simulatoribus, introspicat ni subinde suam quisque vitam, ac se quid mereatur interroget: difficile est, non sæpe decipi.

NICE TES.

Si vno simul quæ dicis, fasces strenuè homines valent cuncta complecti o Philemon, de industria suæ potius negligentia (quæ multorum prudens ac iusta querela est) quam de imbecillitate virium, vel infirmitate naturæ, quod passim fit ab omnibus, marore animi summo affici; aut impune conqueri possent. Cum autem ad mensuram eius, quod à natura sortitus sis, roboris: sarcinæ est humeris verè onus impositum: giganteas ut maiora possis onera sustinere, vires frustra desideres: aut Elei Hyppia ad omnia commodi ingenij acumen requiras. Cõtenti enim esse debemus in exequendo munere, cui disputandi lege aliqua sumus addicti, eo quod non auare admodum beneficio nobis est natura tributum. Culpam enim minime debet, qui ope animi summa nixus cum maiora præstare non possit quod potuit amanter exhibuit. Nam in eo quod agas dicas ve, absolute vndiq; omnes numeros velle (sit licet non aspernabile desiderium) ambitiosi profecto summa magis est voti, quam infirmitati naturæ nostræ consentaneum munus. Dei opera perfectissima sunt: imperfectum aliquid si cubi forte conspicias, dixeris humanum oportet. Tunc igitur facta hominum verè, ac iure culpantur, cum insigni aliqua nota desideria, solertia nostræ debitus ille seruator elanguit. Accurate autem in eo quod agendum susceperis, semel cum dederis operam: insumpti laboris egregius ille conatus parum si dextere cessit, culpam potius sinister debet euenis, quam industria nostra contemni. Si quidem successus faustus hominis non est in manu: quæ verò rectè aut secus adhibita est in potestate nra fuit ipsa sedulitas. In cuius iudicium rei obeundo munere, tam te circumspicere ac vigilanter video esse versatum: nulla ut tibi sit oscitantie subeunda suspicio, aut limidi animi calumnia: pertimescenda. Nam de perfecta imperfectaque Iustitia, de sua cuius-

que cognitione, de summi Dei adoratione, & pio cultu, deque gratitudine animi, quam maiestatis illius diuino ac summo Numini homines sumus obstricti, quæ ab illo accepimus, assidueque percipimus, bona considerantes: de charitate mutua, quæ naturæ quoddam vinculo inter nos omnes debemus esse reuincti, tam à te non exactè solum, verum etiam piè ac sanctè dicta sunt euncta: ut ne inuidia quidem ipsi vllus ad detractionem locus relictus, aut ad subannationem peruius factus esse merito videatur. Quocirca, eò maiore (ut opinio mea fert) ad ea quæ restant, fiducia animi poteris accingi: quo minor à te est ad vellicationem liuori anxia tributa. **P H I L.** Consilio igitur, authoritatique tuæ, quæ erga me semper valent plurimum, iam nunc libenter parens: fortitudinis causa in eum locum reiecta, quæ instituti nostri rationi longè accommodatior est: frugalitatis in presentia & laudes, & bona exequar.

S E Q V I T V R. ego ut de Temperantia tractemus, in qua moralis virtutis splendor maximus inest. Est autem Temperantia (ut finitore Tullio utar) rationis in libidinem, atque alios non rectos impetus animi, firmâ & moderata dominatio. Virtutis verò huius munus illud est proprium (quæ admodum à Plotino philosopho memoriam præditum est) nihil appetere poenitentium: nulla in re metram moderationis excedere: & sub iugo rationis cupiditatem frenare. Erit igitur hic (iudicio meo) temperans: qui esca, potionem ac Venere, & vitioso ab omni abhorrens corporis cultu: frugalitate animi solagaudet: ac nimium nihil auidè inquit: quisque ditorum atque factorum vitæ sue ipso in curriculo memor (opportune tamquam equum quis frenoregit, assig nata pause accuratè inspiciens) loca modestiæ præscriptos limites, nefas ducit excedere. Atque ille etiâ suo quodam iure temperans esse dicitur, quem rerum eiuemodi appetitione noxia tempestiue neglecta flagitiorum poenitentia dissolutionisque pristinae piget pudetque: qui quæ à voluptate turpi sobrius iam recedit, & in electione eiusdem non persistit, excessum non letatur, sed ad mediocritatem, virtutemque ipsam mentis aciem dirigit: studiose in omnibus anteaactæ vitæ turpi more reiecto.

V R V M enim uero, cum Temperantiæ virtus in eo præcipue eluceat, ut nobis ipsi moderemur: nec ubi nimia cupiditate elati, animi abutamur imperio, quid enim Temperantia est aliud, rectè si aduertere libeat, quæ voluptatum abactio, noxiorumque affectuum tempestiua cohibitio? De voluptate fugie-

da nobis instituendus est sermo. Nam de sedandis affectibus & ratione subdendis pro ingenio nostri paruitate non omnino (vt spe ro) inutiliter paulo ante à nobis est dictum. Virtute liquidem huius cognita, quanti sit temperantia estimanda multo constabit facilius. quæ recte à Menandro peni virtutis est dicta. Vnde & illud pariter laudari vulgò ceptum, Frugi hominem omnia recte facere. Probitas, integritas, grauitas, virtus, fides: quæ in humanæ societatis fœdere sanctissimè constituendo roboris non minus habet quam ponderis: quæque ad ipsa rerum commercia, propter vitæ necessarios vsus vitam hominum maximè desiderat. Hæc omnia committantur profectò vitam sobriam atque frugalem: cum intemperantia & luxu hospitij ius nullum, cõmerciq; nihil habet. Quocirca de hac tā insigni virtute meritò erit dicendum. **SED ET VOLUPTAS.** Ipsa qualis sit, paucis primùm constituendum est, ne in eam cuius vim & potestatem nondum præfinierimus, temere videamur inuecti. Id enim oportere fieri, necessarium esse omnino statuo. Dicimus itaque, quam Græci *ἀρετή* appellant, à nobis voluptatem intelligi: cui quidem verbo (vt Cicerone vtar interprete) omnes qui vbiq; sunt, qui latinè sciunt, duas res subiiciunt: lætitiã in animo, cõmotionem suauè iucunditatis in corpore. Differt tamen à lætitiã & gaudio, quod hæc nõ dicatur in corpore: in eo autè voluptas omnium latinè loquentium more ponitur, cum percipitur ea quæ sensum aliquem moueat iucunditatis. Quapropter Cyrenæicus Aristippus summum bonum voluptate dicens: voluptatè eam esse dixit, quæ sensus dulciter ac iucunde mouetur. Quæ hominis sententiã vsque eo placuit voluptatis assertori Epicuro, vt ne suspicari quidè valeat se iudicium aliquod bonum ab Aristippee hoc genere voluptatis. At verò Stoici viri maximè frugales, à quibus contra Epicureos virtutis sunt atque honestatis patrocinia suscepta: etiam in animo voluptatè hanc, rem quãdam asserunt esse vitiosam. Sic enim illam definiunt, Sublationem animi sine ratione opinantis se magno bono frui. Ex quo, qualis sit voluptas estimanda, censere facillimum est.

SED NUNC ad Aristippum reuertendum est, ex cuius verbis illud mihi videor posse colligi. Nihil aliud esse voluptatem, quam iucundam quampiam sensuum in corpore cõmotionem. Huius porrò raptari feruidè impulsu, impetuq; temerario moueri: quã

sit hominis dignitatè indignè declarare qui conuenit? Cum facile quisque perspiciat, incolumitatem animi ex sinceritate pendere rationis; nec ibi huius præsidia valere posse, vbi velis remilque (quod aiunt) in voluptatem animus temere insilit, seque ei fœdè regendum, tractandumque permittit. Iam verò, si animi bene constituti probeque affecti munus est, rationi semper parere & obsequi qui fieri potest, vt suo is munere ritè fungatur, qui pessimarum voluptatum irrequieto ac sæuo turbine secum ipse digladietur: nec conquiescat vnquam, indomitus libidinum fluctus assiduè pectore voluēs? Quid? quod perturbatus animus, mentis aciem (cuius ductu regendus est) perspicere nõ valet: ad idque se temerè applicat, quod obiectum est rationem respectans parum? Vnde ceu agmine facto, magno impetu prorunt morborum vitiosa genera animum infestantium misere, ac veluti exedentium. Hinc stupra, adulteria, incestus, voluptate corrupti ardor animi excitat, seque ipse non capit: terribili vitij stimulis vndique fodicantibus.

NEC VERO perniciose hæc libidinosorum voluptas scelerum animi habitum corrumpit solum (quod prudenti viro dolendum est maximè) sed & corporis quoque robur omne prosternit: formæque & decus & gratiam spoliat sensim, tandemq; deuastat turpiter amasio necem inferens. Vt obiter intelligas, malorum amicitiam, amatorum altiorq; suo exitiosam plurimum esse. Quocirca non hercle absurdè, etiam ab his qui voluptariam vitam secuti sunt, præcipi solet, voluptates ipsas parcè esse sumendas: quò videlicet diutius frui possis. Immodica enim voluptas (vt lurcones quidam plaga domestica edocti, medicique testantur) causam accelerat mortis: Harmoniamq; partium corporis pessima quãdam inuidia ita elidit ac veluti effascinat, breui, vt homo gratum amittat aspectum, spirituque omni vitæ orbatum ad extremum exarescat.

*Purpureus veluti cum flos succisus avatro
Languescit moriens: lassq; papauera colo
Demisere caput, pluvia cum fortè grauantur.*

Adeo, vt nullorū magis voluptatibus abstinerere, aut modicè vti referat: quã illorum, quibus vt maximè contingant, cura atq; studium est. Immodicè enim vtendo (vt egregie Plutarchus ait) id agitur, ne diutius frui possis: temperatè, vt perdiu. Sed quis sceleris præscribit modum: ac non potius improbum & fustum vitium à cõmunionè hominum longè-propellit? Vt enim corporis illa

illa mēbra, quæ vi morbi corrupta suo desierunt munere fungi: secerni à corpore partimur: ne pernicioso affectu partibus nocent relictis. Sic titillatio hæc voluptaria sensuum segreganda est, proculque amouenda ne: (vt gustanti fauor Perfidios exitiales esse feruntur) suauitate noxia aluma inferat mortem: mentis ve acuminè oblit: vnde cõsilia & facta germinant pulcherrima: virtutisque verus honos emergit. Nam si dulcedo queritur, quæ maior quã animi rectè compositi, sinceri ac sibi cõpotis inueniri potest: Sin vtilitas indagatur, ea est ab animi integritate petenda: aut quoquo pacto reiectanda, quum à virtute se iugitur: dulce si quidem nihil est, quod paratam habet infamiam. Nec vtile porrò, quod turpitudine ac scelere paritur. Quæ ex re illud efficitur, vt eiusmodi voluptatis emolumentum vel suauitas, proculdubio nulla sit: cum non tū multuanti ab animo ea sint homini præsidia expectanda, vel premia quærenda. Quæ autem animi: cæcò impetu nobis obueniunt commoda, talia sunt profectò vt opinionè magis, quam re, læta sint & fructuosa: Declarat hoc ipsarum exitus voluptatum, qui semper esse tristissimus solet: ac pœnitentiã maximè plenus.

SED DE hoc toto genere voluptatis egregiè M. Cicero in libris de finibus disputat. Quum enim à L. Torquato, omni doctrina erudito viro, accuratè esset de voluptate Epicuri defensa sententiã: cuius & verba & defensionis capita, oratione perpetua eiusdè operis libro primo complexa sunt omnia: in secundo verò M. Tullius facundia mirã, argumentisque vsus optimis Torquatum ipsam dogmata sectantem Epicuræ iure carpit: disciplinæque huius auctorem non tantum leuitatis atque inscitie redarguit, sed manifesti etiam conuincit sceleris: totaq; hominis professionem præter animi corruptelam docere nihil, probè ostendit. Cuius si ad plenum vellem vti sententijs, quã sit & fugienda & execranda voluptas, facile persuadere possem. Sed mihi satis fuerit, digitum (quod aiunt) ad ipsos intendisse fontes, reique huius turpitudini inuestigandæ viã ante communiuisse. Verum enim verò, ne sub aridum atque frigidulum orationis genus videar ingressus, adnotabo strictim aliquid. Nam ex aliorum rectè factis subtiliterque inuentis (presertim cum vsus poscat) nihil delibare vel decerpere fructus velle, ineptissimum est: meque adeò naturæ cõtrarium. Quæ ex monumentis literarum præstantium

ingenio virorum expiscari semper amat aliquid, quod vtiliter post edere possit in publicum.

QUA R T O I T E M in dicto loco Torquatum Cicero, quando ea definitioni subiecta vis est, vt quid quidque sit aperiat: voluptatem ipsam definit: de qua omnis est quæstio suscepta. Quis ille? Quasi verò quis (inquit) sit, qui quid sit voluptas nesciat: aut, qui quo magis id intelligat, definitionem aliquã desideret. Me ipsum esse dicerem, inquam: nisi mihi videre habere bene cognitam voluptatem, & satis firmè conceptam animo atque cõprehensam. Nunc autem dico ipsum Epicuram nescire, & in eo nutare: eumque, qui crebro dicat diligenter oportere experiri, quæ vis subiecta sit vocibus: non intelligere interdū quid sonet hæc vox voluptatis: id est, quæ res huic voci subijciatur. Tunc ille ridens, Hoc verò (inquit) optimū vt is, qui finem rerum expendarum voluptatem esse dicat: id extremum, id vltimum bonorū: id ipsum quid sit, quale sit nesciat. Atqui inquam, aut Epicurus quid sit voluptas, aut omnes mortales, qui vbiq; sunt, nesciunt. Quoniam (inquit) modo? quia voluptatè hanc esse sentiunt omnes: quã sensus accipiens mouetur: & iucunditate quadã perfunditur. Quid ergo (inquit) istam voluptatem Epicurus ignorat? Non semper inquam: nam interdū nimis etiam nouit: quippe qui testificetur, ne intelligere quidè se posse, vbi sit aut quid sit vllum bonum: præter illud, quod cibo aut potione, & aurium delectatione, & obscena voluptate capiatur, an hæc ab eo non dicuntur? Hactenus, M. Tullius: quæ à me idcirco recitata sunt, vt nemo non intelligere queat, cuiusmodi hæc omnis voluptas sit, quã Epicureorum greges sectantur, & sine fine defendunt. Ne honestè alicuius voluptatis (quod falso quidam asserere nituntur) ab eiusmodi gente patrocinia credantur esse suscepta: Si tamen voluptatis nomen (cuius ter & amplius à nobis significanter est expressa ac definita natura) ad honestatem vel virtutem, quantum tantopere aduersaria est & inimica naturæ, honestè adaptari vel accommodari potest.

AGE VERO Epicuræ ista voluptas, cuius tā significanter, belle ac graphicè depicta species est à Tullio, ab Epicuroq; ipso ob oculos nobis obiecta: quã sit nobili viro digna consideremus. Quid enim habet pulchri Ingluuius, Ingurgitatio, inanis aurium delecta triuncula: voluptatisq; fœdè vel summa frui-

tro? Quarum omnium rerum eiusmodi natura est, ut animum semper infestet: sed eque illum sua atque statione deturbet. Vnde Spartanus ille iure laudatur, qui Aristoteli dicente omnia in vita voluptatis causa facienda esse: eam vocem negavit esse hominis, sed bruti cuiusdam & ratione carentis animantis. Nec minus doctus philosophus Aristoteles, cum forte interesset cuiusdam sermoni, delicias & voluptates supermodum commendantis, e vestigio Deos precatus dicitur, ut hominis vota hostibus evenirent. Nouerat (opinor) vit sapiens Tarentini vocem Archite, nullam pestem capitaliorem hominibus a natura datam quam voluptatem, censentis. Propterea quod quicquid est in hominum vita scelerum & calamitatum ex hoc semper fonte prodeat ac pullulet: id quod, ne Lyfimaeho quidem illi Plautino obscurum erat, qui senex ipse in Mercatore sic senem reprehendit amantem,

Demipho, Sapientum illud dictum te audisse recorsapius.

Voluptas est malorum esca. Quod ea non minus homines,

Quam hamo capiuntur pisces: Hec quon fugiant senes.

Tu tamen senectuti gratiam non habeas: quoniam haec tibi

non abstulit modo, sed in amore coniecit fortius, Quo te, consiliumque tuum atque mentem perdit funditus.

Atque oculorum tibi praestringit aciem: me quoque in magnum coniecisti malum: nec quid faciam scio.

Ergo haec quae in theatro plausu excipiunt vulgi: ad erudiendamque plebem, & a turpi rerum studio auocanda probe dicta creduntur: in vitae ratione ineunda prorsus ignorabuntur, reieciunturque, caeduntur. Atqui, summæ est profectò dementia, quod magna cum laude publicè probes, priuatim vel le contempnere? Perinde quasi alia in Circo, alia domi honestatis natura sit: aliud professione, aliud vita genus sit honesti probandum? Ac non potius; quæ in foro vel amphitheatro dignè suspicias, laudare eadem etiam domesticos intra parietes, omnino debeas. Neque enim oblectationis gratia, ut à Mimo in scena gestus: sic à poeta humanarum rerum perito, summèque disertò, sententiæ profertur: sed instituendæ erudiendæque vitæ; quasi fundamenta iaciuntur. Ut tanquam propria in persona qui in alio perpensus & reprehensus est error, flagitia doceat esse fugienda: simul & amplectenda fideliter admonitionum consilia salutaria. Testatur hoc tragœdiæ

princeps Euripides: is enim rogatus aliquando ab Atheniensi populo ut ex Tragœdiâ quâpiam sententiam quandam aliter enunciareret, vel tolleretur: negasse fertur, quæ ad disciplinam morum literarum monumentis publicè consignasset in ipsorum se gratiam esse immutaturum. Idque verum esse declarat Theophrasti discipulus nobilis, Comicus poeta Menander, cuius in scriptis (teste Fabio) imago vitæ omnis, graphicè expressa est. Hoc nobis non indocti comici serui innuunt, Philosophicis monitis heriles filios ab infami amoris flamma auocare cupientes. Significant & hoc prudentes ac cauti senes, iuuenilis ætatis studia, in equali suo culpantes: dictis grauius ab in tempestiuo calore ipsos retrahentes. Quæ dum scribunt poeta, ac populo exhibent: quid aliud creduntur agere, quam circumlata tabella, virtutis & vitij omnium oculis imaginè representare: quarum rerum, illa, dignitate sua spectantium oculos ad se conuertat, suauiterque retineat: hæc altera (quasi incusso verberè) auertat & retrahat? Ut enim amabilis virtus natura est: sic & vitij contrà, execrabile. Sed mihi institutus de voluptate sermo repetendus est: ne his videar verbis sensim diuertisse à causa.

SAMIUS igitur ille Pythagoras, qui primus est mortalium philosophus dictus, voluptatem hanc republica omni volens exigere, dicere solitus fertur, in ciuitates primùm irrepfisse delicias, mox saturitatem, deinde violentiam, prostrèdò exitium. Sic antiquus ille legum lator in primis celebris Lycurgus rei publicæ suæ metuens, quam frugalitatis studio maximè volebat instruere: omnium primò voluptatis seminaria reiecit Sparta, aurum & argenti abrogato vsu, ferrea tantum, eaque vilissima, moneta excusa. Veritus, ne aurum & argenti contactus, ac pecuniæ (quæ voluptates suppeditare creditur) & facilitatem rei cuiusque potiendæ, immensa cupiditas ciuium suorum animos emasculareret, ad fœdandumque voluptatum amorem illectamentis traduceret. Vnde & exquisitiores epulas atque lautitias: eosque (quorum condiuntur ingenio) coquos atque dulciarios aliò gentium ablegauit: phiditijs institutus, conuiuij scilicet, ut à nobis antea dictum est, generè frugalissimo. Præclarè ille profectò improbandæ enim illæ sunt artes, quæ ministræ tantum sunt voluptatis. Cæterij, Lanij, coqui, factores, piscatores, ut ait Terentius, quibus vnguentarios, saltatores, totumque, ut existimat Cicero, Ludum talarium haud male sapiens

piens adiunxerit. Quin & muliebrem vetuit fucari faciem: corporei cultus ac vestium impendijs quoque contractis. Quo factum est, ut dum sobrijs Lycurgi legibus Sparta est vsa: ne tenuissimum quidem voluptatis vestigium repertum sit vllum. Quapropter Agesilai respòsio laudari solet: interrogatus enim quid ipse cum ciuibus ex Lycurgi legibus cepisset fructus: respondisse dicitur, contemptum voluptatis. Insinuans interim ad corrumpendas ciuium mentes nullum esse venenum præsentius, nullum efficacius philtum, quam voluptatè. Spartana quippe gens sanctè huius institutionis legitimo iure fundata, adeo in omni virtutum genere profecit breui, ut nulla vnquam natio tam fuerit voluptati, delicijsque infesta. Ita ut ventris ac gutturis vitia, quæ promiscuè apud alios quotidiano in vsu sunt polita: fortuna in amplà, ipsaque aula regum prorsus ignorarentur. Nam & eius gentis principem Agesilaum tam fuisse sobrium legimus, & à cultu omni alienum dissoluto, ut saturitatis & crapulæ in totum foret abstinentis: somno aliquid nocturno impenderet, quo liberius interdiu negotijs vacare posset. Vestium porrò eiusmodi illi erat vsus, ut solis ac frigoris vim vnus arceret vestibus: quibus laudatissimus princeps, vere, estate, autumno, hyeme: quatuor videlicet anni temporibus semper utebatur. Iam verò expeditionis tempore tanta erat modestia, ut quum in tentorijs ageret, à gregarijs ferè militibus nihil differret: militare sagulum, stragulas, operimenta; cætera, vilia eque atque è numero quilibet, ipse quoque haberet: subinde repetens illud, principis esse non mollitiæ, delicijs ve, sed animi temperantia & fortitudine priuatis hominibus antecellere. Quo factum est, ut peregrino cuidam apud se demiranti tantam in rege & ciuibus vestitus & cibi frugalitatem, Agesilaus respòderit, pro hac tanta frugalitate o hospes, optimam messem metimus: libertatem. Prudenter admones, sapientibus & ingenuis viris omnium dulcissimam voluptatem, libertatem esse. Nec tibi eam valere posse diutius, vbi luxur sit in pretio. Præclarè profectò Socrates; nullòs fœdiorem, miserioremque seruitutem seruire credebat, quam qui & animo & corpore seruirent voluptatibus. Itaque absurdum esse ac turpe dicebat, si voluptatibus aliquis se se vltro mancipans, talem se exhibeat ac prebeat, qualem ne domi quidem suæ perpeti vellet seruum. Huiusmodique hominis salutem prorsus esse desperandam: nisi forte pro eo precatore accedant, ex-

rantes Deos, ut bonos ei dominos liceat nasci: quædo omnino seruire deliberatum est. Rectè medijsfidius Socrates: nam quis non videat, voluptate iactari: affectu vel animi cæco impetu ferri, semper esse miserimum. Philosophus quidam non ignobilis, quum in dominum quendam, seruum suum asperius pessundantem incidisset: Non desines (inquit) seruo tuo te nobis viliozem ostendere? Volès (opinor) innuere: pessima illum seruitute vexari, qui in corrigendo seruo, ire non posset animi resistere. Sic nimirum voluptas, animi aciem hebetat: & ad omnem honestam functionem, inutilem prorsus hominem efficit.

QUAS OBRES, præclarum illud est quod à Iulio Cæsare de Gallis in commentarijs traditur. Scribit enim Belgas, gentem Gallicam, interditijs cauere solitos, ne ad se mercatores commènt mercès adferentes exoticas, aurum, ostrum ac purpuram: quæ ve ad effeminandos hominum animos pertinent. Ut enim ætate nostra libidinum illecebræ & irritamenta veneris extremis ab Indis nauibus aduehantur: sic illis quoque temporibus: mercatorum adnauigatio delicijs erat eiusmodi referta. Timebatur igitur meritissimò ne commercia nautica moribus suæ gentis obessent. Nihil enim præclarum, nihil honestum ac pulchrum abijs amplius geri potest, qui sese semel voluptatibus dederunt. Quod cum intelligeret Persarum Rex nobilis Artaxerxes Babylonij qui à se crebro desciuerant: succensens (vbi eos tandem ditioni subiecit suæ) vsu interdixit armorum: & manicatis, sinuosisque vestibus in posterum uti precepit: quin etiam iussit, ut Chelibus, lyris, ac Citharis, psalterijs & tibijs, varioque cantu assidue ductantes choreas, animos oblectarent, caupo nas exercebant, & scortam publicè alerent. Idque consilio eo, ut voluptatibus euirati, emasculati que delicijs, defectionem non iam denotuo molirentur. Sic & Agrigentinus Phalaris Leontinis Siciliae populis bellica virtute subactis, rebellionem veritus, ademptis armis, computationibus & voluptatibus latius indulgere permisit, atque adeo accuratè confuluit. Quæ profectò mirabili commentò excogitata sunt, ad indomitæ gentis ferociam eludendam. Est enim voluptatis eiusmodi vis, ut suauiflua sensus permeans tæbe, pristina virtutis ac roboris immemores homines faciat: & ad animi egregia facinora mirè torpidos. Hoc nobis Homericæ loti dulcedo: hoc Circes pocula subindicant; in belluas, spurcosque suos Vlyssis focios vertentis. Præclarè

clare igitur de hac peste Valerius, Blandum, inquit, malum luxuria quam accusare aliquanto facilius est, quam vitare, operi nostro inferatur: non quidem ut vllum honorem recipiat: sed ut seipsa recognoscens, ad poenitentiam impelli possit. Iungatur illi libido, quoniam ex iisdem vitiorum principijs oritur: neque aut reprehensione, aut emendatione separentur gemino mentis errore connexa. Vbi posteaquam exemplis multis probauit, quam homini exitiosum malum sit luxuria, atque animi libido sordida: ad extremum illud adiecit, At, Campana luxuria perquam utilis ciuitati nostrae fuit. Inuictum enim armis Hannibalem ille cebris suis complexa, vincendum Romano militi tribuit. Illa vigilantissimum ducem, illa exercitum acerrimum dapibus largis, abundantanti vino, vnguentorum fragrantia, Veneris vsu lasciuiore, ad somnum & delicias euocauit. Actunc demum fracta & confusa Punica feritas est, cum Sepasia ei, & Albana, castra esse coeperunt. Quid ergo his vitij te tris, quid damnosius, quid foedius? Quibus virtus, atteritur, victoriae languescunt, sopita gloria in infamiam conuertitur: animiq; pariter & corporis vires expugnant. Ad eod vt nescias ab hostibus ne, an ab illis capi perniciosus sit.

BENE igitur Socrates, ei qui properat, vt virtutem veluti patriam conspiciat: non aliter quam Syrenas voluptates esse praetercundas admonebat, ad Vlyseum (nisi fallor) alludens exemplum: quem obturatis cera auribus praeter nauigasse Syrenas: & illarum exitiosa suauiloquia simili prudentiae commentotutum euasisse Homerus est author. Sed & diuus ipse Hieronymus sanctitate animi ac doctrina vir inclytus, Socraticam mutuat sententiam: Nos autem (ait) ad patriam festinantes mortiferos Syrenarum cantus surda debemus aure transire. Vnde in libris de consolatione, sicuti specie blandientes bene Boethius reijcit voluptates. Abite (ait) Syrenes vsque in exitiu dulces. Quo in loco Horatiani Eutrapili factum referre haud erit (vt arbitror) infructuosum. Is enim cum compertum haberet, vt cibariae sic & vestimenta rei benigniorem vsu, licentioraque omnem corporis cultu moribus obesse quam maximè: ijs, quos insensè oderat (pulcherrimo quodam vindictae vsu stratagemate) operosas atque splendidas vestes dare solitus dicitur. Quod carminibus his Flaccus egregie testatur.

Eutrapelus cuiusque nocere volebat.

*Vestimenta labat pretiosa, beatus enim iam.
Cum pulchris tunicis sumet noua consilia, & spes,
Dormiet in lucem, scortis post ponet honestum.
Officium: nummos alienos poscet: ad imum
Thrax erit, aut olitoris aget mercede caballum.*

Rectè ergo temperantiae ille studiosus Antisthenes, hostium filijs in delicijs etatem agere exitij loco precatus est. Vt enim Cretenses (quemadmodum est à Maximo Valerio scriptum) cum acerbissima execratione aduersus eos, quos vehementer oderunt, vti volunt: vt mala consuetudine delectentur optant: modestoque voti genere, efficacissimum vltionis euentum reperiunt: sic vir sapiens Antisthenes, voluptatem (quam profummo multo bono amplexantur) teterrime vice pestis inimicis est prudenter imprecatus. Inutiliter enim aliquid concupiscere & in eo perseueranter morari: exitio ea dulcedo vicina est. Tiberius Caesar, cum audisset Attilium Buttam praetorium virum per luxum & ignauiam ad mendicitatem esse redactum, iamq; palam non sine lachrymis & miseria & paupertate suam publice fateri: sero (inquit) experrectus es o Attili. Obiter insinuans, homines voluptati & ventri deditos, non tam viuere, quam dormire. Prudenter ille quidem, nam si iuxta historici Plinij sententiam, Vita, vigilia est, Non viuunt certe, qui humanae conditionis immemor, ac verae dignitatis oblitus, esse atque potioni intentus, ad naturam pecudis sele turpiter inflectens, & seque ipso degenerans, capite ceu ad terram incuruo, viri munia deserit.

SYNOPENSIS ille Diogenes, cuius Cynica libertas dictis ac factis multum quondam nobilitata est, voluptariorum hominum vitam reprehendens, dicere solitus est: eos, qui per luxum in coquos, nepotes, scorta & adulatores facultates suas prodigerent, arboribus per praecipitia nascentibus similes esse. Quorum cum homo non gustet fructus, & vulturibus tamen, coruisque eduntur. Ambage hac innuens, vocabulo hominis indignos eos esse, qui ventri & gula seruirent. Vt enim caprificus ac lycomorus: arboreaeque fatuae ceterae, non solum fructu inutiles sunt, verum altoribus suis etiam perniciosae; nam muris adnascetes & mœnibus, validius actis radicibus quamlibet fortes parietes vi diripiunt ac diruunt: sic voluptas educatoribus suis pessimam est gratiam referre solita: patrimonio ac rebus absumptis, corpori morbos, & vitam relinquens infamiam. Quocirca Lacedaemones dum adhuc Lycurgicam illam legum seueritatem spirarent, adolescentem quem

piam acriter obiurgauerunt, quod in Pyleam Arcadiae urbem delicijs eiusmodi infectam, peregrino monstrasset viam. Interpretabatur enim, non sine patriae suae probro esse, si Spartani pueri nosset, quae vulgò iter fieret in ciuitatem corruptam. Ac nemo tandem sapientiae est gloria potius, quin sibi & suis à voluptate vsque metuerit. Vnde Demetrius Phalereus philosophus non incelebris, cum adolescentem quempiam intemperantem habuisset obuium, inquit, quadratum Mercurium, habentem Syrma, ventrem, pudenda, & barbam: alludens interim ad Mercurialem statuam: quae vijs olim vmbilico tenus indicis ergo solebat apponi: simul & declarans praeter communem speciem eum nihil habere hominis: qui tam deliciosam & turpem, conditionisq; humanae dignitate indignam, vitam esset amplexus.

PRAEPOSTERVM hunc vitae morè veteri ac voluptati seruientium carpere volens Stratonicus, Cytharædus ille quidem sed Atheniensis, dictorūq; arguta & sale laudatissimo cuiq; philosopho conferendus, quum Rhodos urbem intrasset, operosa, sumptuque nimio magnifica aedificia non sine admiratione lustrasset, vbi ciuium luxus, deliciaeque perspexit: abiens dicebat, Rhodios non secus atque immortales edificare: obsonare tamen tanquam postridie morituros. Salsè Stratonicus. Gens siquidem illa in eudis conuiujs, esculentis & poculentis pretij maximi apparandis (dumgenio tantum indulget) plurimum erat intenta: eoque vno studio maximè ducebatur. Quod de ciuibus quoque suis dixisse narrat Empedocle. Nam & vitae hoc genere Agrigentini etiam multum quondam delectati fuerunt. Fuere & Heracleotae voluptaria morum licentia dissolutissimi. Etenim memoriae proditum est, nobile illum Cytharædum Stratonicum, cuius modò mentionem feci, Heracleam egressurum Arcadiae, portas ac mœnia circumspexisse tandiu, quoad à praetereunte quodam, quid circumspiceret sibi obiectum est: illumque de vestigio respondisse: pudet eheu, ne de lupanari ipse cupiam videar egredi. Hanc morum turpitudinem, vt doceret esse fugiendam Scythes Anacharsis, non aliter vel statuas vel imagines collocari sibi passus est, quam elogio praescriptas eiusmodi, *ἀδαιμονία*, quo significari volebat, linguæ veteri, & pudendis esse temperandum. Quod intelligens Epictetus, clarus & ipse philosophus: quae homines infestaret, vitia duo, multo omnium grauissima ac teterrima esse dicebat, intolerantiam & incontinentiam. Cum aut iniurias, quae sunt ferenda, non toleramus:

aut à quibus rebus voluptatibusque nos tenere debemus, non tenemus. Vnde philosophiae eius, cui accuratè ipse operam dabat, duabus his voculis summam claudere solitus est, *ἀντοχή, ἀντιλογία*. Quarum altera monet, loco omni intolerantiae diligenter occludendas esse fores: altera verò incontinentiae vbiq; acriter esse obstitendum. Itaque eos, qui aduersus mala haec circumspectè, & vigilantè vsque; quaeque sibi frenos iniecissent, exiltimare se ad plerumque; impeccabiles fore: tranquillissimamque; vitam esse victuros. Sapienter ille quidem pulchrum enim perturbationum euericulum in se habet, quae ad hunc est modum hominis mens affecta. Patereque; idcirco peccato vix ianua potest, vbi offendiculis morum opportunè subtractis, tam mirifica pacis cautio nostrum pectus obsepsit.

SALAMINIVS ille Solon, quem legis latorem cordatissimum faelices olim fortitae sunt Athenae: voluptatem exosus, hoc nomine damnabat opulentiam, quod saturitatis esset mater: ferociae ac violentiae saturitas. Hinc inter necnam ciuium suboriri pestem dicebat. Quocirca Heraclitus Ephesius, philosophus non ignobilis: qui, vt ait Cicero, de natura scribens, obscurè memorauit, ob affectatamque ex industria styli obscuritatem tenebricosus à Latinis, à Graecis est dictus *καθημερόν*, rogatus aliquando vt seditione factiosa estuantem populum, discordiaque; tumultuantem plebem mitigaret, habita oratione, quae ciues doceret, quantum sit bonum pacis: & qua ratione effici posset, vt concordēs & vnanimes reliquum possent vitae traducere. Pro concione adstantes, frigida plenum aqua fictile vasculum sibi dari petijt. Quod vbi est allatum, acutum de glecone admiscuit, hoc est, vel syluestris pulegij, vel vilissimum aliud genus Leguminis: orique admoto poculo, nullo alio apparatu vel conditura, protinus totum ebibit: è vestigioque; discessit, verbo nullo facto. Exemplo hoc significans, ita demum plebis discordiam cessaturam: si delicijs ac luxu post habitis, assuescerent paruo contenti viuere. Sed inuolutè nimium, ne suae videretur immemor esse naturae. Hinc Thebanus Crates, amator non vilis sapientiae, cum existimaret (vt in libro de tuenda bona valetudine scriptum est à Plutarcho) in ciuitatibus seditiones ac Tyrannides è delicijs & luxu potissimum nasci, per iocum admonuit: ne praelenticula semper augens patina, in seditionem nos conijcias: sed se ipsum adhortaretur quisque, ne semper

preſente augens patinam: ne vè modis omnibus preterito naſturcio & olea, ad farcimè & piſcem deſciſcens, ex repletione corpori ſeditionem concitet, & tumultum ac perluuium. Nam cibi viliores, appetentiam intra naturæ modum cohibet. Ceterum artes iſtorum, qui obſoniorum ſunt opifices atq; architecti, & operoſæ iſtæ cupediæ, neque nõ ingeniouſa cõdimèta: ſemper (vt ait Comicus) voluptatis fines longius promouet: ac vitiat vilitatè: rectè ſanè Cheroneus Plutarchus. **I. L. V. D.** fortalſe nõ abſurde mirabitur quiſpiã: quid ſit cauſa, quod piſcium eſum philoſophus damnauerit: cum eiufmodi cibus ætate noſtra frugalitatis ſit ſanctimonięque index. Huic igitur primum occurrèdum eſt, dicendūq; etiam inter lautiores cibos ac delicatioribus epulas piſces quondam fuiſſe habitos: & in conuiujs diuitum exhiberi, atque apponi ſolitos. Vnde & hi infamè à Græcis olim dicti ſunt nomine opſophagi, qui delicijs eiufmodi plurimum adſueſcerent. Qua in re adeo eſt Lurconum progreſſum ingluuie, vt nummum ſex millibus mulus piſcis ſit emptitatus. ex quo, ſenior ille Cato ſæpe numero dicebat vehementer ſe mirari quæ ea ciuitas ſalua eſſe poſſet, in qua minoris eſtimaretur bos, quam piſcis. Cirticus Zenon quum auerſaretur intemperantiam, inuitatus aliquando fortè accidit, vt medio in conuiuio Iuuenem procul aſpiceret tartarea quadam ingluuie ſiccis vſque faucibus obſonijs inhiantem, atq; omnia in menſa vndique detergentem: adeo vt proximè accumbentibus nihil penè reliquum faceret, ſcilicet vt in cibo capiendū cum Aſtydama Mileſio certare poſſet, quem ferunt à Perſa Ario barzane inuitatum, deuoraſſe vnum, quicquid alijs eſſet in conuiuio præparatū. Hic Zenon procacia atq; impudentia tanta adoleſcentis motus: grandem piſcem (qui commodum apponebatur) conſeſtim arripuit, ſolus tanquam deuoraturus. Cumq; impertunus ille Helluo, communis obſoniorum abraſor, toruum quiddam intuens, impudètiã veluti exprobraret philoſopho: obiurgandi naſtus occaſionem Zenon, quid (inquit) putas conuictoribus tuis accidere quotidie ſi meam obſophagiam ferre non potes? Admonens interim gula perditum iuuenem, quam hominem deceat ſobrietatis & temperantiæ vbique eſſe amatorem: multoq; id in viſceratione publica atque epulo ſeruandū eſſe maximè: quo in loco (propter diſciplinam ſalutaris exempli) non tam appetentiæ, quam frugalitatis ac moderationis

ratio ſit in primis habenda.

E. X. T. A. T. in veterum annalibus tam apud priſcos Romanos intemperantiam inuiſam fuiſſe, vt nimis obefſis, corpulentisq; equibus ignominia cauſa equi ſint à cenſoribus adempti. Interpretabantur enim, dignitate equitis indignos eſſe, qui per luxum & ſecordiam corpus reddidiſſent habitius. Vnde Romanorum ille ſapientiſſimus. **M. Cato** (cuius à me eſt paulo ante mentio facta) eiufmodi hominibus per omnem vitam ſemper inſenſus fuit: qua propter Lurconi cuidam inter eius amicos aſcribi peroptanti Cato dixit, ſibi cum eo amicitia ius conſtare non poſſe, qui plus ſaperet palato quàm corde. Cumque obambulans aliquando fortè incididiſſet in quempiam, cuius præpeditum ſagina corpus miraculi inſtar viſebatur, negauit ſcire ſe, quoniam vſui homo ille rei publicæ eſſe poſſet, cuius inter inguem & guttur omnia veter occuparet. Quid **Thebanus** ille dux inclytus Epaminundas? qui & ipſe tam habebat militum corpulentiam deſpicatam atque inuiſam, vt vehementer obefum militè ab acie reiecerit dicens, illius ventri cõtegedo Clypeos tres vix poſſe ſufficere. Deſteſtabatur nimirum vir ſapiens in milite crimen: quod ipſe in vita peſſimum eſſe duxiſſet. Fuit nanq; victu tam tenui ſemper Epaminundas, vt ad cœnam amico inuitatus: magnifico apparatu nimioque ſumptu ofenſus, bellarijs, obſonijsque ſimul perſeſtis, iratus diſceſſerit diſcitans: equidem ſacrificare te, non deliciari opinabar, vel illudere. Nam Deorum quondam ſacrificia minimo conſtabant impendio, cum facile vnicuique eſſet perſuaſum, nulla re magis quàm temperantia & frugalitate delectari **Numè.** **S. P. A. R. T. A. E.** populi abſtinentiæ haud ſecus atque honeſtiſſimæ diſciplinæ, virtutiſque amiciffimæ operam nauabant ſedulo: habitiores iuuenes inedia maecerant: taliq; cura bello ac rebus Martijs reddebant idoneos. Quin etiam gentis huius nobilem legiſtorem Lycurgum docuiſſe ſæpe perhibent, potionem ac cibo ad ſitim famemque depellendam dumtaxat vtendum eſſe: pro libidine neque expedire, neque hominum eſſe. Non enim homini (quod de ſuillo genere dixit Varro ei animantium generi ad epulandum animam datam fuiſſe) præſtantia animi tributa eſt, vt pecuiniſ hiſce voluptatibus inſcãretur. Quin potius vt ad volandū aues, ad nandū piſces, ad indagandū canes, ad curſum equi, ad opificiū mellicis apes, ad aratrū boſ: ſic homo ad aliquid agen-

agendum ac meditandum natus eſt: quem admodum ab Ariſtotele præclare eſt literis traditum. Ex quo ſit, vt nihil tam ab eius abhorreat dignitate, quam voluptati, ventri, ac gulæ (bruti inſtar animantis) foedè ſeruire. Hæc enim deſlexo ad terram turpiter homine ac veluti demerſo, vigore animi deuſtato improbè, mentis aciem obſcurare conſueuerunt.

H. I. N. C. viri ſapientia præſtantes, ab omni abhorretes ingluuie: tenuem ſemper vitæ cultum atq; victum adamarunt. Etenim Porus Indorum rex, cuius prudentiam animi ſatis arguit hoc dictum: qui ab Alexandro deuictus, atque rogatus, ecquid in ſe dignum eſſet ſtatui: intrepidè reſpondit: quod hic tibi ſuadet dies, in quo expertus es, quàm ſit mortalium caduca ſclicitas, & Fortuna omnis ſub cœlo viuentis inſida. Hic inquam Porus rex, cum eſſet pane & aqua contentus vixit, delicijs nihil moratus aulicas. Rex etiam Numidarum Maſiniſſa ſemel omnino, idq; ſtans, comedebat in die: obſonio abſq; & pulmento: victuq; delectatus huiusmodi, nonageſimum ad annum, ætatemq; decrepitã corpus attulit robultum & firmum. Neque adduci vnquam potuit, vt ſenior factus cibus indulgeret lautioribus. Quid? quod pedibus iter ingreſſus, equum nolebat conſcendere? Apertoque gradiens capite, ſub dio vel eſtu flagrante pileum non aſſumebat: Iuuenilis ceu ætatis vbique exercens munia: quorum in homine bonorum mater erat frugalitas. Fertur & Perſarum rex Cyrus abſtinentia cibi fuiſſe tâta, vt ab hoſpite rogatus, quid ſibi in prandiū apparari iuberet: nihil aliud quàm panem reſponderit: nam ſperò (inquit) ad Crini ripam me hodie cœnaturum eſſe. Sic opulentiffimus princeps pane pro obſonio contentus, ſitis ſpem extinguendę, equo in cœnam animo differebat.

F. V. I. T. & Spartę princeps Ageſilaus tam ab omni lautiore dape alienus, vt facile præ ſe ferret legis latoris in ſchola Lycurgi nõ ſine fructu multum, & diu ſe fuiſſe verſatum. Cum enim Thaliſtorum regionem (quæ bonitate cœli ac ſoli fertilitate rerum ferme omnium copia luxuriabat, adeo vt illius incolæ voluptatibus & cupedijs præcipuè laſciuerent, ac ſuum quiſque animum turpiter oblectantes, genio aſſatim indulgerent) cum exercitu peragraret: honoris ergo Ageſilao Thaliſij miſere xenia: anferes ſaginatoſ videlicet, bellaria, & ex melle cõdita liba, farinas etiam, deliciãſque item ceteras, delicatioris, operoſiorisq; gulę. Quæ ubi vidit Ageſi-

laus, noxio tanquam tactu abſtinuit: perque eos qui attulerant, domum protinus curauit referri, perinde atq; Lacedæmonijs viris indigna. Verum, cum xeniorum miniſtri verbis multis orarent, ne oblata cõtemneret munera: ne vè ſe apud illum cum ſuo munuſculo turpiter dari pateretur, ſaſtidi muneris notam inurens ipſorum patriæ: oratione hac victus, partiri inter ſe ea iuſſit Helotes: quo hominum genere Spartani tunc ruſtico operi faciundo pro ſeruis utebantur. Cuius rei cum à Thaliſijs queſita eſſet cauſa, Ageſilaus reſpondit: non decere, qui virtutis ac fortitudinis amore tenerentur: id genus deliciãſ, cupediãſque recipere: propterea quod iſtius modi res (quibus inſcãrentur ingenio ſeruili nati) oporteret à liberis procul abeſſe. Thaliſtorum obiter acriter taxans mores, qui voluptatum ſtudio ex ingenuis & liberis, viſes ſeſe & ſeruos reddidiſſent. Neque enim abiectius aut ſeruilius eſt quicquam, quàm ventris & gulæ foedis voluptatibus hominem obnoxium viuere: id quod philoſophorum principi Socrati pariter viſum fuiſſe, ſupra oſtenſum eſt.

S. E. D. vt regijs Cæſarea addamus exempla Oſtãuius accedat Auguſtus, quem amicorum precibus victum: ſic ad comedendum ſolitum ſerunt accedere, vbi multa conuiujs miniſtrata eſſent ferula: mediaſque ad epulas accēſiſſe nõ contentus, omnium primus ſurgebat è menſa. Aiunt etiam Caium Iulium & eſculentis & poculentis parcè ac ſobriè ſemper uſum: quod vel inimici teſtimonio cõprobatum eſt. Dicunt enim. **M. Cato** illud de Caio Iulio habuiſſe in ore crebrò: Vnum ex omnibus Caium Cæſarè ad euerendam rempublicã ſobritum accēſiſſe. Sed diuertamus ad alios, ne auguſta vel regia tantum (ſanciendi cauſa exempli) protuliſſe nomina videamur. Anchimolus & Moſchus Elyenſes ſophiſtæ tam fuiſſe ſobrio victu dicuntur, vt aridis veſcerentur ficis, ac vini odio Abſthemij vitam egerint, aquæ potu cõtenti. Scythæ Anachariſidi Cicero ſcribit pulmentum famem fuiſſe: cubile, ſolum: veſtè, Scythicum tegmen. Perſarum Magos tanta fuiſſe parſimonia cibi chronographi tradunt, vt præter farinã & olera nihil guſtaret aliud. Egyptij quoque ſacerdotes memorantur, vſque adeo parco quondam vixiſſe victu vt perſuſis oleo caulibus dumtaxat, veſcerentur, vini & carniū eſu ſaſtidi.

S. E. D. Q. V. E. M. A. D. F. I. N. E. M. ſingulorum hominum & ſapientia & fama celeberrimum in cibo capiendõ ſtylo conſequor.

moderationem: cum hoc idem barbaras apud gentes norimus factitarum? Quæ vel legibus fundatæ, vel à natura instructæ, vel vsu longo perdoctæ sobrietate assidua, temperantia, ac frugalitate gaudet. In Iugurthino bello Salustius est author, lacte & farina tantum solitos vesti Numidas: & neque salêm, neque alia gulæ irritamenta quærere. Aduersus famem enim atque sitim illis cibum esse, non libidini neque luxuriæ. Mysi populi, lacte, caseo, & melle contenti, elitariis carnibus abstinent. Epyzephyreis Locris gustare vinum mortalium nulli fas est. Liberior compotatio, licet qui bibit excuset valetudinem (si modo medico inconsulto facta est) non secus atque grande aliquod & capitale flagitium mortè solet expiari. Adeo genti huic iniussa omnis est crapula! Ac, si vera ea sunt, quæ de victu & cultu Romanorum à clarissimis hominibus memoriæ mandata extant, Latine Romanæque genti hoc idem fuisse quondam gentilitium in dubium verti non potest. Scribit enim Atticis in noctibus Gellius, Romæ & in Latio mulieres omnes ætatem egisse abstemias, hoc est Hydrotas & à vini vsu alienas. Quod enim nunc vinum dicitur, id prisca Romanorum lingua, temetum est appellatum. Cœptumque propterea salutationis vice suis quemque cognatis libare oscula perhibent, quò graueolentis animæ vino fam exhalationem impresso osculo explorare possent: simul & reprehendere. Tantaque hoc in crimine seueritate vetustis est temporibus animaduersum, vt par adulterio crimen, ea sit res passim existimata. In cuius fidem locupletissimo teste Gellius vitur. M. Catone, quem authorem laudat ea in oratione quæ ab ipso inscripta est de dote. Vbi præter alia, deprehensas in adulterio vxores, maritis necare ius fuisse tradit. Adiu gitque illud: Si quid peruersè, tetreque factum est à muliere, mulctatur, si vinum bibit: si cum alieno viro probri quid fecit, cõdemnatur. Ex quo perspicuum est, non minus hausti, epotique vini, quam adulterij conuictam, capitali tunc supplicio plexam esse. Neque id sane immerito, vt enim præclare Valerius ait, vini vsus olim Romanis fœminis ignotus fuit, ne scilicet in aliquod dedecus prolaberentur: quia proximus à Libero patre intemperantiæ gradus ad incõcessam Venerem esse consuevit. Ab hac igitur terribili suspitione criminis, quæ ex violentia nasci consuevit: cum ignominie fugienda: tum verò conseruandæ causa ca-

stitatis: publica Romanæ gentis frugalitate alita, seueritas illa ingenij horridioris est orta: quæ aduersus vxorem patritij virum sanguinis Egnatium Metellum fuisse vsu Valerius perhibet. Is enim illam, quod vinum bibisset, fuste percussam interemit. Idque factum non accusatore solum, sed etiam reprehensore caruit. Vno quoque existimante optimo illam exemplo violatæ sobrietatis pœnas pependisse. Et sane, quæcûque fœmina vini vsu immoderatè appetit, & virtutibus omnibus ianuâ claudit: & delictis aperit. Dum ergo pudicitia seruiunt, & tori maritalis sinceritati: nulla sibi visa est in muliebri genus crapulariæ legis admodum pœna grãtis. Fiere item & alij temperantiæ fama illustres quondam populi: inter quos nascenti Phœbo natio proxima Seres, præcipue commendari solent.

At vero, quamquam bene moratis gentibus, & sapientibus viris delectamento semper frugalitas vna fuerit: videre tamen contra non paucos licet, quibus escaria ista voluptas (quæ corporis & animi incolumitati plurimum obest) vehementer sit cordi. Itaque miseros ob gulam captiuos trahi sæpe videas: & quasi è flama (quod dici solet) pependentes cibum: genus nullum recusare vel durissimæ seruitutis, dummodo splendide cœnæ interessè liceat. Quos ego ceu nouercante natura, haud secus ac pecuinum genus corpori non animo genitos, opinor, fuisse. Adeo actio omnis illorum vel cœdè humi serpit: vel auribus perniciose blanditur. Quò in genere facile primas tenent parasitomoriones, scurræ, blaterones, nebulonesque vanidici cum assentatorum reliqua turba. Quibus nec tempus stas horrida vis, nec irruentis licentia ferri impedimèto est, quo minus diuitum inter mensas oberrèt. Quin ridiculi potius fiunt, diçteria in omnes temere sæpe iacentes: patientes interim plagas, quæ à diuitibus incutiuntur. Quorum illi lautioris gratia cibi improbitati abiectionis seruiunt: ineptijs doctè fauèntes. Ex illorum se vultu componunt, sedulo prauolantes illuc, quo inclinare sententijs altores suos videt. Itaque vanitati horum perinde atque inescato hâmo attractus piscis, opiparè nido re cœnæ, fautor parasitus accedit. Quod in glorioso milite egregiè Plautus ostendit, vbi Artotrogus parasitus, ne detes detiant, quicquid Pyrgopolynices perditus iactantia miles mentiri audeat, impudenter ipse verbis confirmat, amplificans. Sed operæ pretium erit, vtrumque iam audire loquentem.

Curate

Curate vt splendor meo sit Clypeo clarior,
Quam solis radij esse olim, cum sudu est, solent.
Vt vti vsus veniat, contra conserta manu
Oculorum præstringat aciem in acie hostibus.
Nam ego hanc macheram mihi consolari volo,
ne lamentetur, ne ve animum despondeat,
Quia se iam pridem feriatam gestitem.
Quæ misera gestitet fractum facere ex hostibus.
Sed vbi Artotrogus?

Ar. Hic est, stat propter virum

Fortem, atq; fortunatum, & forma regia,
Cum quo bellator Mars haud ausit dicere,
Neq; equiparare suas virtutes ad tuas.

P. Quem ne ego seruari in campis Cuticulindonijs,
Vbi Bombomachides Clunistatides Archides
Erant Imperator summus neptuni nepos?

A. Memini: nempe illum dicis, cum armis aureis
Quous tu legiones distulisti spiritu,
Quasi venis folia: aut penniculum testorium.

P. Istiuc quidem ædopol nihil est. A. nihil hercle hoc
quidem,

Præ vt alia dicam. Tu quæ nunquam feceris.
Periariorem hoc homine si quis viderit
Aut gloriarum plenorem, quam illi hic est,
me sibi habeto: & ego me illi mancipi dabo,
Si vnum Epytirum edam apud illum esuriens in-

sanè.
P. Vbi tu es? A. eccum ædopol. elephanto in India
Quo pacto pugno perfregisti brachium.

P. Quid, brachium? A. illud dicere volui, femur.
At, diligenter hic eram. pol siquidem
Connisus esses, per corium, per viscera,
Perq; os elephanti, brachium transmitteres.

P. Nolo isthæc hic nunc. A. ne hercle operæpretiũ
quidem.

Mihi id enarrare, tuas qui virtutes sciam.
Venter cre at omnes has ærumnas, auribus
Peraudienda sunt: ne dentes dentiant.
Et assentandum est, quicquid hic mentibitur.

P. Quid illhuc quod dico? A. hen scio quid vis dicere:
Factũ hercle, memini fieri. P. quid id est? A. quic-
quid est.

P. Habes tabillas? A. vis rogare? habeo & stylum.

P. Facete aduortis tuum animum ad animam meam.
A. nouisse mores me tuos medicatè decet.

P. Curamq; adhibere, vt præuolet mihi, quò tu velis
P. Ecquid meministi. A. memini: centum in Cilicia.
Et quinquaginta centum in Siclo latrones,
Triginta Sardis, sexaginta Macedones,
Sunt homines, tu quos occidisti vno die.

P. Quanta isthæc hominum summa est. A. Septem
millia.

P. Tantum esse oportet, re cœ rationem tenes.

A. At nullos habeo scriptos, sic memini tamen.

P. Ædopol memoria optima est. A. offa emonet.

P. Dum tale facies, quale adhuc, assiduò edes,

Communicabo te semper mensa mea.

A. Quid in Cappadocia, vbi tu quingetos simul
Ni hebes machera foret, vno istu occideres.

At pedites tibi reliquia erant, si viuerent.

Quid tibi ego dicam? quod omnes mortales sciunt,
Pyrgopolynicem te vnum in terra viuere
Virtute, & forma, & factis inuictissimum?

Sed persequi quid plura est opus? An est
illius obscuræ seruitus, qui culinæ captus spe,
tam vbiq; mentitur impudenter? tamq; se ip-
sum abijcit atq; prosternit, vt ad turpissima
quæq; præstet obsequium? Quid? qd libertatè
rerum omnium dulcissimam sponte ipsi con-
tinent atq; fastidiunt, cibariq; voluptati post
habent: dũ conditionis suæ, naturæq; obli-
ti, escario vinculo alacres colla subdunt: opulen-
torũ hominũ ineptijs tantis perapplaudentes,
dum instrati lecti sunt, paratq; mensæ? Qua
vna nulla esse potest homini maior infamia:

Quid enim ab illo sperandũ est, qui reclamã-
te animo, qualibet cunque diuiti, cibo capti-
uus trahitur? Nimirum hoc helluantis homi-
nis institutũ est, vniq; tantum gulæ seruien-
tis: qualis Plautinus ille parasitus peniculus in
Menæphmis nobis à Comico poeta depingi-
tur apud quem sic ille loquitur.

P. Inuentus nomen fecit Peniculo mihi,

Ideo quia mensam, quando edo, detergeo.

Homines captiuos qui catenis vincunt,

Et qui fugitiuis seruis induunt compedes,

Nimis stultè faciunt: mea quidem sententia.

Nam homini misero malum si accedit ad malum,

maior lubido est fugere: & facere nequitur.

Nam se ex catenis eximunt aliquo modo

tum compediti ianuam lima perterunt:

Aut lapide excutiunt clauum: Nugæ sunt meræ.

Quem tu asseruare rectè, ne aufugiat, voles,

Esca atq; potione vinciri debet.

Apud mensam plenam homini rostrum deliges.

Dum tu illi quod edat, & quod potet, præbeas,

Arbitratu suo assatim quotidie:

Nunquam ædopol fugiet, tametsi capital fecerit.

Facile assernabis dum illo vinclo vincies.

Ita isthæc nimis lenta vincula sunt escaria,

Quam magis extendas, tanto adstringunt arctius

Nam ego ad menepnum nunc eo, quo iam diu

Sum iudicatus: vltro eo, vt me vinciat.

Nam illi homo non alit, verum educat,

Recreatq;. Nullus melius medicinam facit,

Ita est adolesceris ipsus esca maximæ:

Cereales cœnas dat, ita mensas extruit,

Tantas struices concinnat patinarias.

Standum est in lecto, si quid de summo petas.

Quorsum igitur attinet de illorum condi-
tione diutius ambigere, quos cibi gratia alic-
no videas tam improbè esse addictos imperio?

R 3

tamq;

tamq; ardentè cupere escarię feruitutis nexibus esse reuinctos. Nō ergo iniuria celeberrim⁹ ille philosophādi artifex Socrates eiusmodi hominibus, quibus cura omnis viuēdi in palato sita esse videtur: suauem atque iucundam vitam esse idēdexistimabat, quōd possent licentius bibere atque comedere: sibi contrā, cibi & potus vsū amabilem idcirco videri, vt possent liberius, & animi & corporis munia exequi. Quando ita natura comparatū esset, vti citra subsidia huiusmodi, debilitari atq; interire, necesse sit humanum corpus. Vnde neutri vacabat, nisi necessitate cogente. Sitiēs enim bibebat: ac nisi famelicus, nūquam vescebatur. Quas obres à cibis esse abstinentum asseuerabat, qui semel pransum actūtum irritarent ad esum: violentamque famem erigerent: & à potu, qui exsiccatō modo calice, ad bibendum prouocaret, ingeniosa sita blandiens. Indicans non voluptati sed necessitati semper esse seruiendum. Illud etiam vir sapiens subinde dicebat: condimentum optimum, famem esse: tum quod nullius impendij, tum quia cuncta efficeret sapidiora.

ALEXANDER macedo vbi longum vale coquis, dulciarijs, & assentatorib⁹ dixit (nam antea si Patritio credimus, adeo luxuriosus in dulcis epulis, vt meracę potationis inter comessandum inire sit certamina solitus: ac bibacissimo cuique, ceu loco palmę donare coronam) cūm escarijs Xenijs à regina Carum Ada crebrō afficeretur, eisque coquorum arte & ingenio elaboratissimis: renūciari ē vestigio reginę iussit, multo se meliores obscuriorum habere artifices, nempe nocturnum ad prandium iter: & ad cōenam tenue prandium. Rectē Alexander, exercitatio siquidē stomacho prodest: innoxiamque cibi appetentiam excitat. Dionysium tyrannū ferunt, quum audisset magno apud Lacedemonios in pretio esse ius, quod illi nigrum appellant, Spartanum sibi parasse coquum: ab eoq; studiosus contēdisse, vt nullis parcens impendijs ius sibi eiusmodi conficeret: quod vbi est allatum, expuit tyrannus, displicuisse significans. Tunc, qui illud coxerat, haud mirādum quidem isthuc ō rex: condimenta enim defuerunt. Cumque ille rogasset, quā illa tandem condimenta essent: in venatu labor, coquus inquit, sudor, cūrsus ab Eurota: his em̄ rebus Lacedemoniorum, epulas solitas esse condiri, nunquam in exercitātō corpore cibo est Socrates vsus, diutiusculeq; inambulans aliquando deprehensus, causamque rogatus: Ego (inquit) quo melius cōnem ambulādo mihi obsono famem.

AT VERO, qui ociosi & saturi cibaria repant: his non magis sapiunt selectiores epulę atque lautitię: quam asparragi ægrotanti, & quę vulgo fatuę appellantur betę: quia saporis nulla gratia commendantur, suntq; potius insipidę. Ex quo fit, vt si abnenti stomacho ingurgitatum quid est: id subito inamarefcat, ac graue protinus fiat. Perit enim natiuus ille, conditura ve factitijs sapor, quoties tempore non suo, inq; expetitus cibus accersitur, ē contrario autem dulciter à famelico atro cum pane ius hesternum comeditur: idque inoffensa valetudine, cuius illi assidū sentiunt iacturam, quorum palato, Tartaręque gulę explendę, totum cum terra celsū, neque ipsum satis est mare. Nam & piscium perosa genus: terrę singula peragrat animantia delicatior ingluuijs: herbis que fastiditis, atque arborū fructibus præcipuis, nec aereis parcat auibus. Iam suaue nectar amatur: iam gratę (vt Homerus ait) Dijs ambrosię quaruntur: iam rursus quasi putere sint visę, subito reijciuntur. Nec potis est vllum sibi modum infamis gula præscribere: dum elementa per omnia gustus indagat exquisitiores: inuētiq; suis appetitum tentat erigere. Adeo intemperatōrum hominum rabida exardescit helluatio: in seque ipsa furit! Damę & Rhōbi laudatur esus, nihilque suauius apro videtur. Sed mutatur in horas: nil Rhombus, nil dama sapit: putere videtur aper, cęcaque sic hians libido furit: appetita quę sunt, breui reiectans: parum vt absit: quin sua ipsa obuersaria orexi maciem contrahat, aut in grauem aliquem repentē morbum incurrat.

QVO CIRCA cūm nulla in terris hominis maior sit sanitas atque ea, quę vitiosum animi explorans ac corrigens habitum, appetitus noxios rationis frāno coeret: videamus utque naturam, eiusmodi cupedijs, escarijsque lautitijs vsque adeo infensam esse, vt negatis non doleat: & perturbetur impensis (quando paucis parumque pretiosis, imo rem altius si scruteris, vilissimis est natura contenta) gulę his irritamentis abdicatis, proculque expulsis: vni est temperantię vitę seruiendum. Quę cum corpori amica sit, ea nanque & vegetari & robustum effici, maxime ipsum videmus: intemperantiā contrā eneruari, & reddi plerunq; imbecillius. Profectō stultitia erit maxima ab eius bono discedere. Quid? quod temperantiā in victu omni, non solum corpori utilis est, sed ipsi in primis animo cōfert, cuius tanto acies intenditur: quanto à gulę fēce corpus est nostrum desęcatus atq; limpidi⁹

pidius effectum. Nam & corporis haud rarō in animum vitia permeant, quemadmodum ab animi quoque egritudine sepissimē corpus afficitur. Quo fit, vt non temere ab animo sapere illis contingat: qui barathro in explebili ventris vbique latius indulgent. Brutorum siquidem instar animantium utilitatis terminos corpore dimetientes, & blandienti aliquo escę lautioris fructu: quę verē hominum præstantiora sunt vitę (etiam si antea egregiē illa cognorunt, dum regnat feres, furitque Lieus: lippis tanquam oculis solent aspicere. Semper enim ni miopotu, multoque cibo, venter distentus muneribus animi rectē exequendis, haud est quidē leui obstaculo: cum oppresso que iam corpore pessimi vi morbi, mens ipsa sepulta, iudicio excidens primum: quę oblata sunt, rerum nequit plane discrimina interoscere. Quocirca benē Spartanarū rex Leontichidas sciscitanti cuidam cur spartiatę tam sobriē parceque viuerent, ac Cyathis adeo paruis vterentur. Isthuc quidem sine causa non fit (ait) ō amice: sed ne cogamur nostrarum rerum alienos adhibere disceptatores: ipsiq; potius pro alijs consultemus, siquid erit operę amicis fortē nauandum.

NEC verō; torpore animi stupent, aut intemperie quadam agitantur epulones atque gulosi: sed ipsa quoque illis habitudo corporis ingrauescit: muneribusque & ministerijs suis inutiles esse incipit: desidi torpensignauia: quin etiam pestilentes homini morbos sepe inuehit. Vnde præclare Horatius frugalitatis comoda carminibus his, in sermonibus concelebrat.

Accipe nunc, victus tenuis, quę quantaq; se cum

Afferat, in primis valeas bene. Nam varię res

Vt noceant homini credas, memor illius esca,

Quę simplex olim tibi sederit. At simul assis

Miscueris elixa: simul conchyliā turdis:

Dulcia se in hilem vertit, stomachoq; tumultum

Lenta feret pituita. Vides vt pallidus omnis

Cœna desurgat dubia? Quin corpus onustum

Hesternis vitijs animum quoq; prægrauat vnā,

Atq; affigit humo diuinę particulam aure.

Quod si, intemperantię tam est trux & sęua vis vt non corpus lædat solum, sed & animam quoque ad terram det, deprimat atque aggrauet, quantum sit in frugalitate boni, minus erit dubitandum. Cum præsertim vel epicurei hominis testimonio, id sit nobis perspicuum & plaurum factum, à quo non est credibile temperantiām vitę laudatam esse: si de ea ipse aliter iudicasset. Quamquam quod ad Horatium attinet, licet aliquandiu Epicuri

partes fouerit, insipientis tamen sapientię (hoc enim nomine Epicureorum sectam traducit, errore cognito, illorum placitis philosophorum accessit: qui non solum de temperantia, omniq; virtute: sed de Deo etiam atq; eius diuina prouidentia (quod epicurei impie negare nituntur) egregiē sunt multi, atq; adeo sanctē locuti. Qui licet iam intemerē amplexa secta perstitisset, posset tamen cum magistro Epicuro sobrietatem victus, & vitę tenuitatem laudare: & virtutis encomia suscipere: quod se se, institutique sui oblitus Epicurus fecit etiam non semel. Vnde non iniuria Cicero tertio & quinto Tusculanarū quęstionum libris, suis ipsum Epicurum premes scriptis, vehementer miratur cum scholę professione, & vitę ratione tota, illius toties propiter dicta pugnare. Negat enim temperantię, vlli⁹q; virtutis mentionem ab illo fieri posse qui corporis voluptate scđa hominis sit summum bonum dimensus. Itaq; in secundo de bonorum ac malorum finibus contra L. Torquatum epicurearum partium, perstudiosum virum: Aristippum Socraticum, epicurum ac Metrodorum, stultitię, amētię, leuitatis atq; inconstantię merito reprehendit: sed tamen Epicurum in primis persequitur, qui sapientię loco, corruptelam sit vitę tenaciter amplexus, ac publicē docere orsus: vni sese mancipans voluptati. Quam & ipsam ita interdū extenuat oratione vir temerarius, vt M. Curius loqui putes: ita rursus laudibus exaggerat, vt ea de vita sublata: quid in vita sit bonum ducendum, ignorare se omnino fateatur. Quocirca fatuitatem hominis tantam, nunc stuentis: nunc diruentis scriptis voluptatē: risu ne an stomacho potius digniorem iudicet, vix ipse Cicero, audeat asserere.

SED RELINQUAMVS deprauatę sententiam philosophi: nosq; aliquando institutis illorum demus, qui voluptatem ipsam acerrimē persecuti sunt, humanę vitę perniciosam esse dicentes. Hippocrates medica vir scientia diuinus, in hac vsque fuisse sententia dicitur, vt existimaret ventri & gulę deditos homines parum diu esse victuros, ac morbis multis obnoxios. Illorumque insuper animas sanguine & sagina multa oppletas haud secus impediri, ac si luto demersas, inuolutęque forent. Quapropter non esse mirandū, si eiusmodi homines nihil intueantur altum, vel celeste meditentur. Hinc insignis philosophus Xenophon: haud aliam ob causam Perlarum nobis significat victum: nisi vt virtutem animi pariter ostenderet. Negat enim ad panem præter nasturcium,

eos quidquam adhibere solitos: abunde raris mentis illorum integritatem ostendisse: quos frugalitate tanta delectari docuisset. Quamquam declaravit profecto vel in vno Cyro gentis huius principis (quando hinc suam solent ciues vitam effingere.) quid de vniuersis Persarum moribus opinari fas esset. Athenarum princeps Timotheus (vt auctor est M. Cicero) forte accidit aliquando vt cenaret apud Platonem; conuiuioque illo est delectatus admodum. Quem cum postredie mane vidisset: sic est philosophum allocutus. Vestra me hercules cenae o Plato non solum in presentia, sed postea etiam die iucundissimae ac gratissimae sunt. Insinuans obiter Platonis sobrias dapes lumini mentis nullas posse tenebras offundere: atque ideo publicis priuatisque rebus obeundis periculosos esse: cuius diuerso illorum corpora qui nimio cibo atque potione complentur, animi munere fungi nequeant. Adeoque sibi saepe ingrauescant ac decidunt: vt nec pes nec mens (iuxta Terentianum Chremetem) fati suam officium faciat. Id quod in Platonis politia declarauit egregie Socrates. Cum enim diuini ratione, quae personam fit, probare vellet: integros ad quietem ubi accedere, non cibo onusto: & vino distentos, sed ad exprimendam viri tanti dignam sententiam Cicerone fungar interprete. Dicit itaque Socrates, Cum dormientibus, et pars animi, quae mentis & rationis particeps sit, sopita langueat: illa autem, in qua seritas quaedam sit, atque agrestis immanitas, cum sit immoderate obitupefacta potu, atque pastu, exultare eam in somno, immoderateque iactari. Itaque huic omnia visa obijciuntur a mente, ac ratione vacua: vt aut cum matre corpus miscere videamur, aut cum quouis alio vel homine, vel Deo, saepe bellua: atque etiam frucidare aliquem, & impunè cruentari, multaque facere impure, atque tere, cum temeritate, atque impudentia. At, qui salubri, & moderato cultu, atque victu quieti se tradiderit, ea parte animi, quae mentis & consilij est, agitata, & erecta, saturataque bonarum cogitationum epulis: eaque parte animi, quae voluptate alitur, nec inopia enecta, nec satietate affluenti, quorum vtrumque prestringere aciem mentis solet, siue deest natura: quippiam, siue abundat, atque affluit. Illa etiam tertia parte animi, in qua irarum existit ardor, sedata atque restincta: tum eueniet, duabus animi temerarijs partibus compressis, vt illa tertia pars rationalis, & mentis eluceat, & se vegetam ad somnandum,

acremque prebeat: tum ei visa quietis occurrent tranquilla atque veracia. Hæc ille hæc tenus.

MIRRE obseruationem somnij, & superstitionis sum genus augurij: nihil aliud doctissimi hominis orationem spirare cernes, quam temperantiae summam laudem. Cuius vim tantam vult intelligi, vt non vigilantimodo sed dormienti quoque sit utilis. Quocirca mirari satis non queo illorum impudentiam, qui Academiae principem Platonem, Syracusanis captum lautitij bis in Siciliam ad nauigasse, scripserunt: vnde & a detractoribus opprobretæ illi aliquoties Syculæ sunt dapes & mensæ. Est tamen præclara huius ad Dionis amicos epistola, in qua ad hæc est scriptum sententiam. Quo cum venissem, vita illa beata (quæ ferebatur) plena Italicarum, Syracusanarumque mensarum, nullo modo mihi placuit, bis in die saturum fieri: nec vnquam pernoctare solum: cæteraque quæ comitantur huic vitæ: in qua sapiens nemo efficitur vnquam, moderatus verò multo minus. Quibus ex verbis, quàm ab omni ingluvie cibi, & vini ingurgitatione Plato alienus fuerit, haud erit coniectare difficile: Nec verò, malignè vertere in dubium decuit Platonici sobrietatem victus: cum tanto illum studio videamus admonentem, sic ad somnum proficisci affectis corporibus, vt nihil sit, quod errorem animis, perturbationemque afferat. Quis enim dubitet eiusmodi sermone ad temperantiam & frugalitatem homines edoceri? Quasi verò parum fuerit Platonem exploratum, illorum quietem in somniorum varietate perturbari, distrahi atque intertempore solere, quorum nimio cibo grauita interdum, oppressa, fuisset corpora? Cum sub Sociatis persona aperte philosophus aiat, crassas illas ciborum exhalationes animo egro imagines exhibere: vel visu horridas, vel anxietate luctificas: adeo vt parum liberè sinat hominem sopori vacare.

FABAE (si vera scriptores produnt) hanc esse vim ferunt: vt turgidam salum efficiat, inflationemque ingeneret. Hinc Pythagoreis (vt de diuinatione primo libro auctor est. M. Cicero) ne fabis vescerentur, creditur interdictum. Constat enim tranquillitatem mentis querentibus, cibum hunc, vehementer esse contrarium. Quæ omnia eo pertinent, vt sobrietate contenti, à repletionem, ingurgitatione que noxia vbi que temperemus. Cuius quidem virtutis à Romanis illis antiquis culta maxime olim studia fuisse, is proculdubio intelliget, qui rebus illorum legendis temporis

poris quidpiam inuempserit. Quæ & ipsæ à multis ingenio viris: præstantibus memoriae sunt, ac literis prodita. Nam & Valerius Maximus, qui gentium multarum & dicta & facta in clyta libris est decè accuratè complexus: quo loco disputat de modo comedendi antiquorum, pristina Romanorum frugalitatis ad hunc meminit modum: Fuit etiam illa simplicitas antiquorum in cibo capiendi humanitatis simul & continentiae certissima index. Nam maximis viris prandere & cenare in propatulo verecundia non erat. Nec sanè vllas epulas habebant: quas propatulo oculis subijcere erubescerent. Erant adeo continentiae intenti, vt frequentior apud eos pulvis usus, quam panis esset. Ideoque in sacrificijs, mola (quæ vocatur) ex farre & sale constat: extra farre sparguntur, & pulvis, quibus auspicia petuntur, plus obijciunt. Primitus enim ex libamentis victus sui Deos eo efficacius, quò simplicius placabat. Et paulo post, Ceterum salubritatem suam industriae certissimo ac fidelissimo monimento tuebatur: bonæ que valetudinis eorum, quàm quædam mater erat frugalitas, inimica luxuriosis epulis, & aliena nimis vini abundantia: & ab omni immoderato veneris usu auersa. Quæ cum satyroglypho inuenial: haud quaquam essent in cognita: quod liberius carpere possent Romanorum profundant ingluuiem, & lurconum quorundam extremam helleuationem, sic circa esculenta, veterum laudat parsimoniam.

Et olim nostri tam luxuriosa Senatus. Ceterum fuit: Curius paruo que legerat hortor. Ipse fecit breuibz ponebat holuscule, que nunc in squallidus in magna fastidit compede fossor.

Quæris, quid tandem boni vel frugis attulerit hæc tam sobria vitæ ratio, & in cibo capiendi parcitas: atque in omni cultu corporis diligens moderatio: sed de maiori poetam. Omnia tunc quibus inuideas, si liuidus sis, Temporum quoque, mæstas presentior, et vox Nocte ferè media: mediamque audita per urbem, Litore ab Oceano Gallis ruenientibus, et. Dicit officium vatis peragentibus. His monuit nos, hanc rebus Latij curam præstare solebat. Sic illis, et nullo violatus Iupiter auro. Nila dominas, nostraque ex arbore mensas. Tempora viderunt, et nunc diuitibus cenandi nullæ voluptati. Nil rhombus, nil dama sapit, puteo videntur. Vnguenta atque, nos facta os nisi sustinet orbis. Grande ebur: et magno sublimis paruis. Hiatus Dentibus ex illis quos mittit porta Syenes, Et Mauri celetes, et Mauro obscurior Indus.

Et quos disposuit Nabathæo bellua salta, tam nimios capitiq; gratis: hinc surgit orexis, hinc stomacho bilis.

Quibus in carminibus quid aliud quæso poeta Satyricus agit, quam vt nos edoceat, operosas huiusmodi cupedias, exquisitasque lautitias, non solum sanitati corporis esse vitiosas, verum cordatis viris improbas apprimè videri, & haberi diuis infensas? fugiendam que idcirco nepotum atque lurconum morbosam ingluuiem esse: & vtilem corpori temperantiam studio se vbiq; sequendam: Sed & conuiuiorum pompam (quæ perditiorum substantia abscidetur) rem que familiarum nepotinis quibusdam helleuationibus exhausta, poeta idem præcipit esse fugiendam, haud ignarus quàm hæc sit pestis partimoniorum dissipatrix, & possessionum ereptrix. Desectant etiam (Cicero inquit) magnifici apparatus, ad vitæ cultus nimiam cum elegantia & copia: quibus rebus effectum est, vt pecunie sit infinita cupiditas. Pulchrè Tullius; Interuntur enim (dum conuiuium inicit) lecti elegantissimè: magnificentis parietes picturis exornantur, ianuas petibus poliuntur, titulis, imaginibus, & maiorum clarostemate plenis. Splendens ambitiosissime instructi bacis, variè calato auro & argento superbiebant: In apponendis autem cibarijs, ministrantisque scruulis, & raris, & exoticis (de quorum sapientiori conditura ab obsoniorum artificibus prius fuit pugna non leui certatum) videri vult ditiores: pauperque contra quam pro sorte haberit atagit affluentiorem, dumque maiorem temere tentat equare, bonis miser exiitum. Et merito quidem hoc illi in com modum accidit: Neque enim eiusmodi in rebus gliscenti cupiditati (facultas si par non adit) tam sunt habentæ: te vere laxanda, quam temperate contrafrangi iungenda. Præclare igitur Horatius, *Et tu abbas, et tu abbas, et tu abbas, An quid cumq; facit meo, te quoque, verum est. Tunc dissimilem, et tunc oportane minoram.*

Sed quorsum hæc ambigua ostentatio, & in epulo exhibendo demencia? An tu, habetis in spectis opibus famem, posse putas, inrefeceret languidam que exierit saturatio iam corpore orexim? At qui opimas inter dapes, variatate ipsa obrenta, sepe appetentia marcescit: & quam ingots copia compressit auaritatem, exprimit inopia paucibus: sic hiantem. Vt que est rectissimi dictum. *Coquo perito, melius ridet at famis omnia.*

Nunquam enim famelicus cibaria nila fastidit: ten uem que cocenæ minus considerat.

apparatum, cui leniende causa famis, vesci tantum est cordi. Quid enim queso suauitatis habet, humano sermone canoras aues, pretio emptas maximo deglutire? Quid sca rorū iecinora voluptatis afferūt? Quid phasianorum & pauonum cerebella, pheni copterum linguæ, & à Carpathio vsq; freta per Nauarchios petita murenarum lactes, quibus suas olim Vitelius placentas confar ciebat, quid queso iucunditatis Helioga bali portenta conuiuia ferebant? Quid illa demens voluptas & barbara liquefactas aceto margaritas ad palati gloriam ebibere, ac suam cuique conuiuæ tali artificio vitia tam, in mensa deuorandâ porrigere? Quod amplissimis in opibus, ab Æsopo Tragedo patre, Clodium heredem relictum, à Clodiana temporibus auctor, haud ita disunctus, fecisse tradit Plinius? Cuius, insanam gulam carpens, ad hunc modum meminit Flaccus,

Filius Æsopi detractum ex aure Metella, Scitides ut decies solidum exorberet, aceto Diluit insignem baccam: qui sanior, ac si Illud idem in rapidum flumē iaceret uacillans.

Quid ego tam hic, post obscuro hominis, tam prodigiosas epulas, secundas Cleopatra tuas mensas referam? quibus nūmorum, uix credibilem summam fuisse constat impensam. An, scilicet magnas inter opes regia nutrita puella, in esculentis poculētisq; regifice ministradis, luxu se aliquo priuato pateretur euinci, quæ escariæ sic inhiaret voluptatis magnificentiæ, ut ea vna in re opulentiam suam, regiamque omnem dignitatem, (ambitione uana corrupta) esse omnino sitam duceret? Quid igitur victorem apud Antonium pretiosissima illa adstante ope barbarica, mutuo ex certamine inita conuiuia exequar? Gloriata est coram M. Antonio Cleopatra, Ægypti regina nouissima, se vno serculo secundæ mensæ sexcētis posse tertiam consumere. Fieri posse Antonius miratur: sed cognoscere tamen admodum cupit. Ad spondionem res processerat: de magnificentia conuiuij viribus totis vnicūque certabatur, in id negotij creato prius iudice. Cum igitur vicissim exquisitissimis essent epulis exceptis ad extremum tandem, barbarici ingenij stratagemate: vsa callido Cleopatra inuitat Antonium, non opipara & lauta dape (ut solebat antea) sed vulgari hominem. Cœna excipit: vicisse ratus Antonius numerari iubet sercula. Interea per famulum, cui hoc fuerat clanculum demandatum, aureum vas aceto plenum Cleopa

tra apponi præcipit. Habebat illa vniones duos per Orientalium Regum manus sibi traditos, & singulares, & magnitudine conspicuos: in quibus elaborandis natura videbatur sedulo fuisse versata. His commodum cum ad ornatum aurium esset Cleopatra vsa, arrepto vno aceto illū immerfit: cuius vi in tabe subito resolutam margaritam protinus absorpsit: cumque facilitate pari alteri manum iniiceret, à iudice ne id faceret prohibita, victrix declaratur: irato admodum Antonio, nouitate facti, ceu de manibus extortam sibi fuisse victoriam: & conuiuij palmam ereptam. Sed prodigiosæ luxuriæ missa facimus exempla, quibus Alexandria in ditio nem redacta (si Plinio credimus) Romanorum mensa turpissimè redundauit: adeo ut pretiosi aceto adulterati atque corrupti lapides in conuiujs increbrescerent. Sic rerum secundarum affluentia, atque opum magna vis; corporis vigorem, & morū disciplinam, frugalitatis à maioribus acceptæ rectissimè bono fundatam (insolentem prosperitatis ob luxum temperantiæ salutari de medio sublato presidio) miserabiliter labefacit, dissipauit, attriuit.

RELINQUAMVS ergo spurcissimi facti barbaram nouitatem, & hominibus sanis parū probabiles epulas. Reprehendit enim tam stolidas Natura lautitias: quantumque potest à se ipsa propellit, respuit atque fastidit. At, quam hoc prudenter Euripides. Nam quid (inquit) mortalibus visū est præter duo illa modō: Cereris munus, & dulcis aq̄ poculū: quorū nunquā satietas est? Luxus autem sunt ceterarū rerum indagines. Quam hominis sententiam à Chryippo nobili philosopho perhibet sepe vsurpatam dum cupediaras istas iritationes vellet reprehensas: dicebat enim non raro, eiusmodi cupedias non ex vita vsu: sed ab animi vitiatū libidine praua ortas esse, transuolantis in medio posita: & fugientia ac difficilia captantis. Quæ profecto res: causam præbuit M. Varroni viro literatissimo, ut ea in satyra, quæ de peregrinis ciborum generibus, & de his in scripta est, genus hoc hominum carperet, eorum notatis exulsijs. Idque quod helluones (quorū profunda ingluuies) hæc pessimè inuestigauisset, in bonorum hominum inuidiam, summamque odium adduceret. Nomina autem hæc à Gellio traduntur, Pausus è Sammo: Phrygia Attagenas: Grues Mellicæ: Hædus ex Ambracia: Pelamis Chalcedonia: muræna Tartesia: Aselli Pesimuntij: Ostrea Tarentina: Pectunculus

lus Chius: Elops Rhodius: Scari Cilices: nuces Thasiæ: Palma Ægyptia: glās Ibericæ: Quæ scilicet omnia raritate summa: vel pretij magnitudine præcipuè commédabantur. QUO CIRCA, Patritius nullā voraginem, nullum barathrum esse dixit, quod rem familiarē magis præcipitet, vel absorbeat; quā gula. Quæ quod maximè impletur, maximè esurit: quod melius prandet, melius cænare studet. Adeo, ut nullæ diuitiæ tam sint amplæ: supellex nulla tam præclara: nullæ tam magnæ opes, quæ paruo tēpore in ventrem non demergantur. Vnde, cum præcæ illius parsimonia, & in cibo potuq; capiēdo accepta à maioribus frugalitatis tā esset Romano in populo disciplina collapsa: ut iam planè interisse & ad nihilum redacta videretur, Lurconum quorundam helluationibus non ferēdis latē leges sunt, quæ profusiores adipalesque cœnas coercerent atq; cōstringerent: impendijs ac sumptibus pretio præfinito. Ut his saltem finibus, qui ex multarum legum præscripto, variè constituti sunt: luxuriæ effervescentis estus coerceri ac cōprimi posset. Hinc enim Æmilia, Licinia, & præsertim Fannia profecta lex est. Quibus huic hominum generi adhibita fræna sunt: & gulositati modus appensus. Quod quàm ij grauius molesteq; tulerint, qui ingluuie sæua gaudent: declarauit Duronius Consul, turpes sui animi mores fastus. Eoenim furoris adactus est, promulgatis eiusmodi legibus, ut Rosstra non sit conscendere veritus, impudenter scilicet illa declamaturus: Fræni sunt iniecti nobis Quirites nullo modo perpētendi: alligati & constricti estis amaro vitulo seruitutis. Lex enim lata est, quæ non esse frugi iubet. Abrogemus igitur istud horridæ vetustatis rubigine obsitum Imperium. Etenim quid opus est libertate: si volentibus luxu perire non licet? Pestilens sanè oratio, ad cor rumpendâq; hominū mentes satis efficac; ni licentia tanta atque morum dissolutio in ciuitatis Romanæ principe viro, cœforia fuisset nota cohibita: ob hanc enim tam inuēcundam effrænemque audaciam. M. Antonio & L. Flacco Censoribus Duronius hic fenatu motus est. Ex quo non male Synopenis Diogenes luxuriosorū ventrem, Charibdim vitæ appellare solitus est: quod omnia deuoret, nec satietur vnquam. M. Cato cognomento senior, quandam mari finitimos fundos luxu coactum vendere mirari se dicebat: potentioer enim maritimis fluctibus interpretabatur, cui tam esset in expedito vorare, quod verberere suo nō nisi feri

sim raris vnda comederet. Celebratur & huius in Albidium Lurconem iocus non illipidius. Is enim cum facultates suas luxu prodigisset & ganeis, edesq; etiam deuorasset; postremò tandem incendium est consecutus fortuito: quo quidquid erat reliquū, omne deest agrauit. Quæ cum audisset Cato, ita est: in illum iocatus ut diceret, ab Albidio factam esse proteruiam. Id autem erat sacrificij prisctim genus, in quo siquid fortè super fuisset, seruari non erat fas; quin igni potius confestim debebat absumi. Quo dicto Cato significare volebat, perditissimi hominis extremam in vitæ dissolutionem; Fortunam tandem fuisse ludificatam.

HOC COMEDENDI ac bibendi vitio cū Græcia quodam maximè foret infecta: Anacharsis vir grauis, qui Sapientiæ ergo omnem fermè Græciæ oram peragrauerat, miratus sepe dicitur, quid esset causæ quod apud Græcos conuiuiorum principijs vasculis potaretur minoribus, saturis tandem maiora magisq; capacia vasa apponerentur. Innuens & cibi & potus rationem, ad famem sitimq; leniendam i semper esse accomodandam: esse seque propterea vitiosum & turpe, si extincta aliquis poculis indulgeret grandio vitio cum homines deterreret: quos tres ferre, sapissimè dicebat: primum spectare ad voluptatem, ebrietatem aiebat: tertium verò adducere: Subindicans vini fortissimum quod sitim sedet esse iucundū, ignere temulentiam, largissimum, & morbos. Quapropter rogatus aliquandō quaquifq; arte temulentie vitium fugere: hoc (inquit) ille præstabit facile: cui indecōri vino forū hominum er erunt ob oculos. Proinde Platia deditis suasisse dicitur, ut sese i poti contēplarentur: ita enim turpitudine persecta, vitij infarent. Valuit olim permultum ad sobrietatem Lacedæmoniorum cōsuetudo. Hi enim ciuines suos ab omni temulentie crimine alenos esse cupientes, Helotes omnes (qui rustico operi faciundo erant intenti) s domus ministerijs seruorum i, mero multo ingurgitatos iubebant conuiujs, ut adolescentibus fruētes infania; simul & deformitatem; præcipitemque furorē cernentes: parce ac sobriè agere vitam addiscerent: vnamque ebrietatem, ut rem fœdissimam arentur: Præclare illi quidem: Quid enim tam ad insani hominis naturam

accedit, quā ebriorū motus omnis & ad iō? Vnde acutē Anacharis, scū esset ab eo quā situm, num in Scythia tibi forent: ne vitas quidem, respondit, significans cum voluptates reliquas: tūm verō tumultuosam istam saltationem, quā non procul distat ab infania, nulla alia ex re quam ē vinolentia nasci: alique. Quod intelligens M. Cicero, cum accusante Catone, Murenam ipse defendere, hoc illi ab aduersario vitium impingit, grauius visus est ferre. Saltatorem (ait) appellat. L. Murenam Cato. Maledictum est, si verē obijcitur, vehementis accusatoris: si falso, maledicti cōiuciatoris. Quare cū ista sis authoritate, non debes. M. Cato arripere maledictum ex triuio, aut ex scurrarum aliquo conuicio, neque temere Consulē populū Romani saltatorem vocare: sed conspiciere quibus præterea vitij affectum esse necesse sit eum, cui verē istud obijci potest. Nemo enim fere saltat sobrius, nisi fortis neque in solitudine, neque in conuiuio moderato atque honesto. Intempestiuū, amāni loci, multarum deliciarū est extrema saltatio. Rectē nimirum lasciuę siquidem saltationis in seculo in reipublicę præfecto nemo vnquam habuit studiū, ac ne in iuuenē quidē mi paradisi chelyreiecta, ad achillis lyram nat modos, quā stirpe generis insignim⁹ Heros, se oblectare solebat: clariorū præfca canens: vsus iuuenis magistro vt ait Homerus. Vnde per Alexander ille Magnus: quū transpontō Troiam inuiseret, veterum res gestas animo reuoluens: cui daret, daturū se illi Paradisi lyram. Nihil (inquit) isthac mihi est opus, cum Achillis lyram domi habere sum est strenuo iuueni, qui se totis normam componebat, vehementer sibi ad famam fore sinistrum, si fide artigisse videretur, qua Paris ipse quam præter lasciuos amores molles cecinisset. Quæ ex re saltationis eiusmodi peritiā mihi bus viris cōuenire. Quod & philotimus Antisthenes dicto hoc aliter clarauit. Quum enim hominūdam cætui interesset, Ismeniā hanc fam prædicantium, quod optime bicen: nequam (inquit) hominet, nam si bonæ frugis esset, nequis tibi cen. Obiter insinuas, per ris habendos non esse, qui Diodorambicis que artibus diligentia

que operæ impendissent: ex quibus præter voluptatem inanē, nil quicquam fructus ad vitam queat decerpi. Cuius rei quā sit vilipendenda & fastidienda peritia, vel senioris hoc Dionysij commento esse nequibit obscurum. Extat in veterum Collectaneis, Syracusarum Tyrannum Dionysium celeberrimi cuiusdam Citharædi excitū fama, magnificis pollicitationibus ad se hominem pellexisse, pacta illi mercede, si ē vestigio quā optimē caneret. Nam quō citius musico sese labori accinxisset, eō maiora premia cantus illum esse laturum, Tyrannus significauerat. Hic cantor dulciloquam arripies Chelym per diēs aliquot melos cecinit artificiosum, dum se fidium peritia regijs oculis commendari studet maximē. Cumque fidibus tractādis defessus, Citharam, Chelym, lyram, ac musicum tandem instrumentum omne deponeret (in quibus tota ex arte accuratē cecinerat) pollicitationum securum principem promissi lyricen admonuit, cui ille, mercedem pactā bonā iam fidē a se dixit esse solutam. Et quonam pacto, musicus (ait) o Dionysi, cum ne terentius quidem mihi sit laboris impensus? Tum rex, veterator & callidus, dedi, ait, pro voluptate voluptatem. Neque enim minus te ego delectaui spe: quam tu me cantu. Quæ Tyranni verba si quis altius scrutetur, eō nempe redeunt, vt a futilium rerum studio, gloria auidum virum, & honestatis atque virtutis amantem ab alienēt, atque deterreant. Socraticis etiam imbutus præceptis Alcibiades, (cuius a latere puer nunquam discesserat, voluptates omnes, indecorasque artes aspernatus dicitur. Lyram argumento hoc detrectabat, quod humanā vocē emularet, plestrū, quod habitū, formamque liberalē mutaret in illiberalem. Nā & tibiam duplici de causa execrabatur, cum quia oris habitum ineam formam traduceret, vt vix ab amicissimis dignosceretur, qui eas inflaret: tum quia vocis munere tantisper priuaret, dum ea quisque canens vteretur: idque propterea ab eo sapius auditum est: tibijs canant Thebanorū filij: loqui enim nesciunt. nobis verō Atheniensibus gentis nostræ & Apollo præfces & princeps est Pallas, quorum hæc confregit fistulam: ille verō tibi cinem excoriauit. Quocirca laudari à Plutarcho Agathon iure solet, quod tibias ē conuiuio reiecerit: satis superque ad delectationem animi atque iucunditatem ratus, illorum esse qui epulis accumberent doctam confabulationem. Sapientis em̄ sermone viri ad vitæ laudē peruenire

nire cupienti, nulla debet musica videri præstantior. Pulchrius nanque homini est, animi fidibus scire: quam instrumenti musici doctē fila tractare. Et quamuis (iuxta Flacci præceptum) disciplina vitæ non sit è Symposio petenda, Sic enim ille ait, *Discite non inter lances, mansasque nitentes, Cum stupet insans acies fulgoribus, et cum Acclius falsis animus, meliora recusat: Verum hic impransi mecum disquirite, cur hoc? Dicam si potero. male verum examinat omnis Corruptus index.*

Philosophorum tamen conuiuales epulæ (vt à nobis significatum est antea) eiusmodi sunt: vt acuminis metis nihil sint vnquam impedimenti, vel obstaculi allaturæ. Ex horum itaque mensa, in qua & sercula frugi, & cyathi sobrij atque breues conspiciuntur; non minus salutaria audiri vitæ monita, quā disciplina morū vtilis hauriri potest. Quorum enim sedationi famis feruiunt cibi: ad extinguendamque sitim pocula porriguntur: horum profecto etiam cum epulis vacant pulchra dicta cuncta, honestaque facta sunt: ipsique vitæ nostræ, vel fructuosa maximē. Pulchrum est enim, honestique emolumentum plenum opus, clarorum virosum & dictis & factis, ad sobrietatem victus atque morum temperantiam, homines erudiri. Sed ad saltationem ipsam veneream, Dionysiacasque artes reuertamur. Quæ id procerum epulis vbi non tam de naturæ necessitate satisfacienda, quam de gutturē & ventrē improbè explendo assidue agitur, inuerecundē sæpe spectari solent. Quæ iudicio meo eiusmodi sunt, vt insidioso quodam nimisque fallaci astutiæ commento, ad expugnandam pudicitiam excogitata esse merito videantur. Rectē igitur Philippus Macedo, cum audisset loco quodam Alexandrum eius filium scitē admodū cecinisse, ciuilitate obiurgauit: & non te tui (inquit) pudet: qui non tam belle canere.

SED REVERTAMUR illuc, vnde diuertimus. Perhibent ij, quibus disciplinas honestas posteris proderet studium fuit: inter alias Solonis leges (qui Atheniensibus quodam iura sanxit) hanc tunc ab illo scriptam esse. Vt quicumque princeps ebrius deprehenderetur, capitis ē vestigio supplicio plecteretur. Existimabat enim vir sapiens, viliū hominum infame vitium, eō in viro in quem omnium essent & oculi & ora conuersa, vita esse multandum. Ne vinosa pestis progressa latius, fomitemque nacta potentia: vel orbi exitium, vel ditioni saltem ip-

sus, miserę cladem aliquam, aut vastationem asserret. Huius rei non ignarus, vir sapiētia clarus Androcles cum ebrietatem audisset Alexandri, ad eum his verbis dedit epistolam. Memento Rex inclyte; cum vinum potas, terræ te haurire sanguinem: quod quidem præsentius atque efficacius virus est, quam pessima herbarum omnium cicuta. Sic & Atheniensis Phocion, cum forte vidisset Philippum Macedonem multo vino prolutum, contra, quam tantum principem deceret, cum familiaribus indecore saltantem per mediam captiuorum turbam, illis interim captiuitatis exprobrantem sortem infelicem, iracandens Phocion, o Rex (inquit) cum Fortuna tibi Agamemnonis personam imposuerit, ecquid te pudet factis Therfitem agere? quæ hominis tam libera vox, temulentia vitium actutum regi excussit: amatumque vitæ genus sobrietate mutauit. Accidit nimirum regi, quod perditissimo iuueni Polemoni Xenocratis philosophi scholā ebrius ingrediētī, diximus vsu venisse. Qui, cum de temperatā sanctissimē differentem, eximium virum audisset, vitæ consciētia tactus: frugalitate deinceps amata, luxuria posuit amorem: tam acriter virtuti desudans, vt scholā successor haberi meruerit. Similiter Philippus Phocionis reuerentia motus, cuius integritatem animi nouerat, cupiditatem vini penitus euulsit animo.

TRADUNT Annales temporum, Philippi regis ætate, Athenarum populū nobilium copia oratorum maximē viguisse: inter quos præcipuē florebat cum Demade Phocion. De quibus sic Plutarcho atque veteribus proditum: multiloquū illum, Laconismo hunc contra delectatū, parco vsque fuisse eloquios, improbitū illum; imparatumque; sæpe dixisse, hunc trusus dixisse vnquam nihil immeditatum: Pecuniæ negligentem Phocionem, Demadē è diuerso nimis amantem ac sordidum. Vnde Antipatrum regem solitum ferant dicere, cum duos Athenis haberet amicos, neque Phocionē vnquam persuasisset, vt acciperet: neque Demadē aliquando largitione expleuisset. Luxus in super amicus erat Demades, ac ventris studiosus: Phocion eiusmodi rerum acerrimus hostis. Eū ē nit igitur, vt à Phocione Demades conuiuio exciperetur: apud hūc Demades cum accumbit, tenuem videns apparatus, quādmirōrte o Phocion (inquit) qui sæpe reipublicam geras, cum ad istum modū cœnare sustineas? Sententia non semel aberrans in vna, & quod

quod pro vectigali & quæstu republica esse crederet obeundam: & quod voluptatis luxu in viro publicis curis atque negotijs distracto probasset, cui vel omnium maxime expediret esse sobrium. Sed imparilitatem hanc naturæ relinquamus: nostraq; se illuc, vnde est deflexa, protinus oratio conferat. Androcidi & Phocionis libertatem successu dispari imitatus Praxaspes, persarum regem Cambysem admonuit, vt mero parcus vteretur: esse enim regi turpem ebrietatem, in quem omnium oculi conijceretur. Iratus Rex, declarabo, ait, quam mihi ipse constem, qui tibi videor ebrius. Quo dicto, solito largius bibit: simul & Praxaspis filium coram iussit accersi, quod vbi est factum: sinistram in caput ei manum imperat alleuari: incuruatoque (quem iam acceperat) arcu: sagittam in cor vibrat adolescentis, dextraque certa transfigit: refecatoque pectore, spiculo transfixum cor misero tradit paræti: & ecquid parum certus ebrius istus, rogat, ex titerit? At ille infælicitatem fortis dissimulans, ac premens acceptam cladem: potuisse negat mitti certius ab Apolline. Quod tam barbarum & immane Regis factum satis arguit, quam non sit tutum principibus viris vitia obiectare: vel salubria interdum consilia dare. Nam quis non intelligat Praxaspis admonitionem premio non supplicio fuisse dignissimam? Cum præsertim & vini & cibi profusior vsus culpatisimus sit in principe: cuius eò maior debet esse frugalitas: quo & vita notior, & dignitas est illustrior Romanorum. Cæsaris Octauij à veteribus solita est laudari sobrietas. Vnde Romano populo de vinariæ annonæ summo pretio & caritate conquerenti quandoque acriter dixit, satis prouisum esse à genero suo Agripa (tot in urbem ductis aquis) ne homines siti re possent. Celebratur & Vespasiani in cibo capiendò parcitas, quem valetudinis causa (est enim ipsa cibi deductio morborum omni generi apprimè salutaris) primo quoque mense in ediam & famem diei vnus sibi ferunt indixisse. Fuit & temperans notus virtute bellica Scipio: quò factum est, vt à luxu omni, cupidarijsque lautitijs quam maxime abhorreret. Accidit ergò, vt per longum temporis spatium abesset à castris, in quæ cum esset tandem reuersus, licentiam militum, & eum superstitione ac luxu lasciuia magna reperit. Corrupta itaque disciplinæ dolens: Augures, coniectores, sacrificulosque omnes cum lenonibus castris exegit. Corinthia vasa & Thericlea pocula amoueri iussit,

relicta coquendis carnibus olla, vel in igni versandis veru, simul & fictili vasculo: venter & balneis vti: interdixit etiam sese vngentibus, vt non ab alijs, sed se fricaret quisque, bestijs dictitans necessariam esse fricantis operam, quod eiusmodi ministerio inutiles manus haberent. Quin etiam edicto cauit, vt sedenti nulli capere obsonium liceret: sed cibis vterentur stantes: cœnæ tamen iussit discumbentes vel panem, vel solam pulcem: assas elixas ve carnes: ipse interim vili coopertus sagulo collustrabat exercitum, dicens se lugere exercitus sui dedecora. Declarauit & Thebanorum dux egregius Epaminundas, quam ab omni intemperantia abhorreret ipse: omnemque oporteret alienum esse principem. Cum enim celebri quadam festiuitate genialis ageretur dies: ac computationibus omnes, libidini que vacarent: forte accidit, vt vni è familiaribus Epaminundas factus sit obuiam, cogitabundus & squalidus: qui cum hoc insolitum in duce tanto miraretur solenni præsertim die: causamque rogaret, cur sic affectus eo temporis articulo ambularet: vt vobis (inquit) ebrijs esse liceat atque secordibus. Significans, tunc demum maxime principi esse animo excubandum: cum plebs temere genio indulget, seq; in turpitudines laxat ebria. Vtu quippe non raro venit, vt ciuim animis per crapulam & ingluuiem sepultis, inexpugnabiles alioqui capiantur vrbes, hostiumque libidini ludibrio sint, & reges ipsi captiui trahantur, vnde rectè Vergilius ait, Inuadunt urbem vino somnoque sepultam. Ex quo fit, vt nulli non mortalium ipsa sit intemperantia fugienda. Vnde de temperantia disputans, haud male sic in quinto de institutione reipublicæ Patritius inquit: Viuat vir ciuilis moderatè admodum, eiusque sit mensa frugi, ac temperata. Intemperantia enim & ingluuius corpus debilitat, & animum frangit. Nam sicut temperantia longam luuentutem facit, valetudinem & honestum corporis habitum conseruat: sic hæc præcipitem senectutem, inualidum corpus, & faciem squalidam ac foedam præstat. Verum nanque est quod à medicis vsurpari solet, videlicet longè plures esse, quos ingluuius ac crapula perimit: quam quos enis & inedia. neque hoc tantum dixisse contentus est: sed in sexto sobrietatis virtus valetudinem nostram conseruat, & vitam diuturniorem, salubrioremque reddit: quin etiam corporis animiq; sensus ad vltimum vsque vitæ nostræ finem perducit

ducit integros atque incolumes. Qui verò vino ciboq; se immergunt: stolidi, ignaui, obtusiq; fiunt: raro longè ui sunt: facile egròtant: magna cum difficultate curantur: ac corporis viribus, animi que virtute quam primum destituuntur: fiuntque deliri, atque omnibus contemptui, ludibrioque sunt. Adeo, vt necessarij omnes ac familiares eis interitum optent. Bene igitur Socrates eiusmodi rerum noxiam appetitionem sensim domabat, accuratèque vincebat. Vbi enim palæstrico sese certamine exercuerat, domum fessus repetens, potui nõ indulgebat (quod palæstricæ cæteri crebro factitabant) sed fami sitique præmentibus animum præstabat insuperabilem, præsentem veluti malo reluctans. Huius tantæ constantiæ causam sciscitantibus, Ego (inquit) hoc facio ne affectibus obsequi assuecam. Docens non libidini effræni, appetitui ve vaganti: sed rationi semper esse parendum. Dicebat etiam & illud, eos qui se ad continentiam ac frugalitatem exercuissent, longè plus habere voluptatis, & minus dolorum: quam qui oblectamentis parandis summa ope adniterentur: Quod voluptates intemperantium præter animi sibi male conscij cruciatum, præter paupertatè & infamiam: etiam corpori molestiè plus, quam delectationis afferant. Semper enim quæ optima sunt, iucundissima fieri: modo aliquis assueuerit. Rectè Socrates. Sed & vetustissimus author Hermes Ægyptius (qui ob eximiam præstantissimarum rerum scientiã Trismegistus est ab antiquis appellatus) veri & germani boni notitiam adipisci cupienti, luxuriæ pestem præcipit esse fugendam. Sic enim in Pymandro loquitur. Fugiendum in primis malum est, ventris luxus: malorum omnium fomes. Hinc error, hinc boni priuatio. Sapienter me hercules dictum: intemperantia quippe (iniustitiæ instar) vtramque sanitatis rationem peruertit atque pessundat, egritudines miseris inuehens animo: & molestis corpora morbis affigens. Nullo siquidem pacto valetudini cum in temperantia conuenire potest: siue tu hominem exterius, siue interius potius spectes. Malorum nanque cunctorum ipsa est feminatrix, & alitrix intemperantia: perturbationumque omnium mater. Ex qua ceu ex fonte, vitiorum & animi & corporis scaturigines pruriunt: vt pythagoras, Plato, & cum Galeno Hippocrates (cuius in re medicæ pro oraculo verba sumuntur) memoriæ prodiderunt.

NUNC VERO quoniam intemperantio-

ris vitæ viam ingressos mala plura sequuntur: ac reuera instituti id genus sequutos, lasciuia quodam verberare Venereus furor sollicitat (semper enim portione ac cibo completos lasciuus amor occupat: quod vel vino madidus Terentianus ille Chremes sensit, cum ait,

Sine Cerere & Libero, friget Venus.)

De fugiendo amore, Venereque vitanda (quando hæc voluptatis pars multo terribilissima, humanum genus discruciat, stimulisque exercet maxime) breuiter dicendum est.

NICETES.

NACETV optime Philemon, disputandi quodam amore, eò sensim raperis: vt tacenti mihi difficilius esse nihil videatur, quam dictio ni tuæ finem imponere: & modum orationi præscribere. Ita enim ferris in altum (dù perscrutanda exactius quædam ducis) vt nihil omnino relinquas intactum. Quæ vbi tacitus contemplor animo, & cogitatione singula lustro: illud profectò mihi venit in mentem quod à maximis solet oratoribus & præcepti loco poni, & moneri diligentius. Scilicet, ea quæ ad euincendas causas necessaria admodum non sunt, taciturnitate tegenda esse: & in id cõtra pectore toto incumbendū, quod obtinendæ causæ, habere opis plurimum, firmamentique videbitur. Est enim accuratè elaborandū, ad causæ merita atque exitum respicienti, fastidio ne iudici simus: cuiusquidem religio, præclara est aliqua argumentatione affirmanda, & roboranda ratione: non leuibus dictis atque friuolis peruellenda. rû etiam differenti tibi id in primis respiciendū est: vt lineæ & clepsydræ memor sis: quorum alterum huc spectat vt digressiunculis quibusdam haud ita proposito congruentibus, posthac vtare parcus. Alterum eò pertinet, vt temporis (cuius iuxta Theophrastum pretiosissimus est sumptus) rationem ubique diligenter putes habendam. Eleganter sanè Plato, prolixius aliquando differentem Antisthenem verbis his commonere visus est. Videris (inquit) ignorare quod orationis modus non est is qui dicit: sed is qui audit. Sic & Carneades, cum esset in disserendo vocalior, admonitus est à gymnasijs principe, vt vocem moderatius promeret. Sed quum ille à gymnasiarcha peteret, vt sibi præscriberet modum: sanè quam appositè respondit: Istihuc, quod à me petis: rectius fumes ab auditoribus. Huc etiam haud inconcinne Apellis illud de Protogene dictum nobile potest de flecti. Is enim cum Protogenis opus, laboris ac curæ supra modum anxie, miraretur, dixit

xisse fertur, omnia sibi cum illo paria esse, aut illi meliora: sed vno se prestare, quod manum ille de tabula nesciret tollere: memorabili præcepto (vt Plinius ait) nocere sepe nimiam diligentiam. Nec verò aliorum pertinere crediderim, Scauri illud nobile eloquium celebratum à Seneca: hic enim dicere solebat, oratoris non vltimam laudem esse, scire desiderare. Nam sint licet hæc præclara, ac suo penè genere perfecta: tamen vel fastidiosa poterunt, vel nõ necessaria videri, cū tam longo orationis filo ducuntur, ac ceu ambitioso ad pompam ambitu poliuntur, à teque tot verbis ornantur. Quapropter amabo te mi Philemon, breui hoc expedi de voluptate quod restat. Quippe, vbi semel eris ardore progressus in altum, tabificam amoris stylo enucleans cladem: timeo sanè, ne vel egrè (quod aiunt) ad portum sis appulsurus: vel quod tempestiue tibi animo debes proponere, hospitium tardè visurus. Atq; vti nam meis tantum auribus esset seruiendum, sed (vt vides) neque ex auiditate animi tui: vel cupitate nostra, discendorum tibi est regula constituenda: serijsq; iam de rebus oratio auspicanda. P H I L. Enitar sedulo satis vt tibi faciam: sed & orationi itidem cauebo meq; cuius neque velim molestam esse longinquitatem: neque breuitatem, plus iusto compendiosam, videri doctis absurdam. Quis enim non videat, stultam esse orationem: que breuitatis studio necessaria prætereat. Namque ego sic statuo, magnis de rebus silere omnino turpe esse: rursumq; susceptas tractare parum dignè, viri munus infantis. Quamquam, quod ad me attinet, non video cur hæc ociosa dici possint, atq; vacantia, quæ à suscepti operis instituto neque abhorret, neque præscripta sua, aut septa legitima egressa, hinc inde temere errant. Sequar igitur quod propositum est, dabisque bonus veniam. Nam Atheniensis Plato, qui & dicendi & tacèdi leges egregiè calluit: prudentis vim ostendens orationis, ridiculum existimauit: studio aliquo breuitatis necessaria prætermittere. N I C. D O, medio critatis aureq; dum modò memor sis. Etenim non orationis solum, cuius modus semper est optimus: sed & cæterarum rerum ita series tēperanda est, Vt nequid Nimis. Quo circa sapienter multis sentire visus est Flaccus dum ait,

*Insani sapiens nomen ferat, æquus iniqui:
Vltra quam satis est, virtutem si petat ipsam.*

Proin tu, dum suauitate orationis, ac dulcedine rerum captus, dicendo ferris in al-

tum; vide, vt.

Sapienter idem

*Contrahas vento nimium secundo
turgida vela.*

P H I L. Tentabo: tu tamen silentium tene: Hinc enim susceptam rem iam auspicabor. S C R I B V N T Arabes: Hi enim præter cæteros libidinoso hoc de Amore multa sunt pulchrè locuti, Amoris egritudinem nihil aliud esse, quàm nimium quendam animi affectum atrę bili affinem atq; contumilem: qui mentem assidue agitans perurit ex imagine & forma alicuius pulchritudini: quæ oculis & animo amantis insidēs, incumbit. Is autem (vt optimè tradit Crinitus) magis subinde inardescit, in siti desiderij fomentis accensus: donec votum consequi valeat. Ex quo, cuiusmodi sit lasciuia amoris existimanda natura, cognoscere promptum est. Eos porrò morbus hic præcipuè inuadit, atque macerat, quorum res omnes sunt prosperæ, atque iucundæ, & à negotijs serijs alienus ac liber animus. Nam negotiorum turbine districtos, pauprie pressos, tristis ve Fortung calamitate fractos peruicax hic affectus non torquet. Vnde, facete Diogenes, rogatus quid Amor esset: ocioforum hominum negotium esse respondit. Quod & Menedemus ille se ipsum ob filij crucians discessum sensit, cum vicino Chremeti (ea in comedia cui ipsius labos nomen indidit) laboris sui causam explicat: & filij enarrat fugietis amoris: sic enim ait,

*Est è Corinthis hic aduena anus pauperula,
Eius filium ille amare cepit perditè,
Prope iam vt pro uxore haberet: hæc clam me omnia.*

*Vbi rem rescui, ceppi non humanitus,
Neq; vt animum decuit agrotum adolescentuli
Tractare: sed vi & via peruolgata patrum:
Quotidie accusabam: Nē, tibi ne hæc diutius
Licere speras facere me viuo patre,
Amicam vt habeas prope iam uxoris loco?
Erras, si id credis, & me ignoras Clinia,
Ego te meum esse dici tantisper volo
Dum quod te dignum est, facies: sed si id non
faxis,
Ego quod me in te sit facere dignum, inuenero.
Nulla adeo ex re isthuc fit, nisi ex nimio ocio.
Ego isthuc atatis non amori operam dabam,
Sed in Asiam hinc abij propter pauperiam, atq;
ibi*

Simul rem & gloriam armis belli reperi.

Nimirum ergo ociosa vita, amoris illiciu est. Rectèque Ouidius ablato ocio, Cupidinis arcus perire censet. Vtinam tamen Menedemus

nedemi illa salutaris ac sapiens amantem in filium asperitas, nõ tam facile corruisset, affectu emollita paterno, longe enim melius seueritatis pristina sententia manete & suis & filij rebus ab illo esset consultu. Sed dū non nimis asper pater videri cupit, iustæ irę pœnitentia parum sobria erranti iuueni ad peccadum fecit animos, audacia enutriuit, infanoq; liberius dedit amore frui. Quocirca acriter vsq; contendendū est animo, summaq; ope enitendū: vt in exequendo debite virtutis officio, mollitudine nulla victi vsq; quaque; perseverem. Ne, qui imperio nostro sunt regendi, & exēplo firmadi, ad solutionis vite perniciosam licentia, dū ingenij nostri facilitate nimia liberius abutuntur, patefacta sibi impune ad nequiter agendū fenestrā arbitretur. Sed suscepti interrupta fila pensitēpeste uè repetamus, ne propositi nostri nimium videamur oblit.

A M O R I S igitur fomité nimio ex ocio, late vndiq; fumicantē, ac veluti flammescētē velextinguamus quā primū: vel tempestiue adobruam. Labefactat enim pestis hæc statū mentis: cui imperiū animi à natura datū est. Vnde annominatio illa apud rhetores in primis celebris; laudari solet. Vt omnes sunt amētes amātes! Quod & vetus paromia docet, quæ aiunt; amare & sapere vix à Deo esse cōcessum. Quæ enim insania certior, aut que maior cæcitas mētis excogitari potest, quā illa Teretiana in Eunuchō, amātes Phædris: triduum ab amicę cōspectu abesse meditatis: vixq; morā tantā, aiebat vt ipse, ferre sustinetis? Sic enim Parmenonē seruū alloquitur, Phæd. Ego rus ibo, atq; ibi manebo. Par. censeo.

Phæd. Sed
Heus tu. P. Quid vis? Phæd. censeo posse me obfirmare, &

Perpeti, ne redeam interea. P. te, ne non hercle arbitror,

Nam aut iā reuertere: aut mox noctu te adigēt horsum insomnia.

Ph. Op^o fac iā, vt defatiger vsq; ingratiss ut dormiā

P. Vigilabis lassus, hoc plus facies. Ph. Abi sis. Nihil dicis Parmeno.

(dulgeo)
Eijciūda hercle hæc molities animi est nimis mi in Tandem ego non illa caream si sit opus, vel totum triduum?

Par. Hui^o
Vniuersum triduum? vide quid agas? Ph. stat sententia.

Par. Dij boni! Quid hoc morbi est? Adeo homines immutari er

Ex amore vt non cognoscas eundem esse? hoc nemo fuit

minus ineptus, magis seuerus quisquam, nec magis continens!

Quis igitur hinc amantiū non perspiciat insaniam, cū hunc tā ineptire vbiq; videat? At, cuiusmodi Phædris fuerit anteaquā se amori dicarit, graphicè satis seruus ipse depinxit. Qualis autem præ amore sit redditus, delirantis Phædris facile verba indicant. Nam quis nesciat, suā cuiusq; orationē, vite speculū: atq; animi verū organū esse? Neruorūq; instar in fidibus ita sonare (quemadmodū supra docuimus) vt à motu animi sit pulsa: raroque ideo aliter quemquam loqui posse (nisi iam nimium peruersè ac maliciose sit callidus) quam animo sit affectus.

S E D N I M I R V M amantium impotentiam rimari, dum cæco hinc inde furore trahuntur, operpretium est: stultiloquentiamq; audire non iniucundum. Non ne animi pendens, sollicitudine mirangitur Plautinus Alcesimarchus, quod dies sex in villa per patrem sit ab amica separari coactus? suosque interim cruciatus memorat, quasi planè iam sit sibi amore moriendum: sic quippe ait

Credo ego Amorem primum apud homines carnificinam commentum.

*Hanc de me coniecturā domi facio, ne foris querās
Qui omnes homines supero; atq; antideo cruciabitur
litatibus.*

*Iactōr, eracior, agitor, stimuloz versor in Amoris
rota: miser*

*Exanimor, seror, differor, distrahor, diripior, ita
Nullam mentem animi habeo. Vbi sum, ibi nõ sum
vbi non*

Sum, ibi est animus.

*Ita mihi ingenia sunt quod lubet non lubet iam id
continuo:*

*Ita me Amor lapsus animi ludificat: fugat, agit,
appetit:*

*Raptat; retinet; iactat, largitur: quod dat, non dat
eludit.*

*Modo q; suavit, dissuadet: quod dissuasit, id ostētat.
maritumis moribus mecum experitur, ita meum
Frangit amātem animum: neq; nisi quia miser ne eo
possum,*

*Mibi vlla abest iam perditio pernicies. Ita pater
Apud villam detinuit me hosce sex dies ruri
Continuos, neq; licitū interea est me à amica visere:
Est ne hoc miserum memōrat?*

Quid hoc nimirum labascunt victi furore sensus: nec se iam ipsi audiunt amātes? Ita vsq; & stulta & inania crepant? Incerte errat animus, præter propter vitā viuatur: tranquillitas nulla animo adest, feruetq; molesta cupidine peccus: ipsaq; interim vsq; adeo morbi gliscit insania, mala vt appetat sua, ac modū

teneri non valeat. Nam quis putet cladem non sentire suam, qui tam examusim sui vim eloquitur mali? miseriaeque omnes sigillatim amoris recenset? Sed vadit in præceps mens, intellectaque damna corrupto in pectore condit. Quo fit, ut existimé nihil aliud esse libidinosum hunc, lasciuumque amorem, quam ex aliena pulchritudine conceptam, animi impotentiam quandam in certa cognitaque pericula irruentis: gradum sed retro non valentis conuertere. Videre siquid sapienter est, eos, qui eiusmodi sint furoré animi ac morbo correpti, sana cognoscere monita, & honesta laudare consilia nec posse tamen salubria dicta capessere: ecquid aliud, quæso, meretricios mores & thechnas à seruo edocti Phœdriæ illa nobis significat nobilis acclamatio?

O indignum facinus! nunc ego
illam scelestam esse, & me miserum sentio!
Et tædet, & amore ardeo: & prudens, sciens,
Vivus, vidensque pereor: nec quid agam scio!

Certe, quamuis amore captus, suum sentit errorem: esse tamen, quo miser corripitur furori nequit remedio: aut saltem id curat parum. Quocirca haud ineptus mihi videri solet, quisquis illud cecinit,
Heu, heu malum exitiosum nunc mortalibus,
Vt quis sciat, tamen non usurpet bonum!

Sophocles.

Immedicabile utique hoc est, & malum rationi profus repugnans (Plutarchus ait) ut ne etiam dicam miserum: si hoc nosti, quod est melius: & ad vitam intemperantiam, atque mollitiæ summam dedecoris prolaborare. Quid enim turpius, quam cum id quod deceat pernoris, in contrarium velle niti, à teque ipso discedere? Scribit Cicero, dum Athenis quondam agerentur Panathænea Atticum senem à suis fuisse civibus ludibrio habitum: stantem enim tanquam sellam recepturi loco inuitabant, venientem rursus aspernabantur, dictisque falsis propellebant, creditatem hominis irridentes. Qui ubi diu, hinc inde spe est loci frustratus à suis, ad Lacedæmoniorum (qui forte aderant) legatos non sine pudore peruenit. Hic Lacedæmonij omnes simul assurgentes, senem loco receperunt, honestaque in sede locarunt. Delectatus hac re Atheniensis populus cum esset, multaque gestum significatione lætitiæ plausum dedisset: Spartanus doctè ait, Absurdum est, cum recta & honesta noritis: factus nolle præstare. Vnde non sine causa Citreus Zeno, multorum encomijs decantata Hesioidi sententiam, qua volebat illum optimum esse cui quæ agèda essent, per se ipsum

facile occurrerent, eumque proximè accedere, qui aliorum sapienter inuētis animum obsequētè præstaret (sic enim dicebat Hesiodus) Optimus ille quidem est, ex se qui omnia nouit: Is rursus bonus est parer qui recta monenti.

Ordine semper pronuntiabat inuerso, carminaque ad hunc modum efficta canebar, Optimus ille quidem, qui parer recta monenti: Sed probus ille quoque est, qui nouerit omnia per se.

Causam porro cur ita existimaret, esse illam aiebat: quod qui ex se noscent omnia, præter intelligentiam aliud haberent nihil. At verò, qui rectè moneri obtèperent, non intelligentiam habere solū, sed ipsum etiā effectū. Qui vnus in consilijs capiēdis (cum intelligentia non desit) semper abest amāti. An nouerca phædræ priuigni Hippolyti amore infano flagranti, turpitudinis suæ dicemus scientiā defuisse cū à nefanda flāma deterrētū nutrici, sceleris non ignara sui arguēt Phædra respōdeat? sed prius ipsa nutricis monita audiamus, dicētis: Thesca coniux, clara progenies Iouis,

Nefanda casto pectore exturba ocyus,
Extingue flammam: ne ve te diræ spei
Præbe obsequentem Quis quis in primis obstitit
Populitque Amorem, tutus, ac victor fuit:
Qui blandiendo dulcè nutriuit malum,
Sero recusat ferre, quod subijt iugum:
Nec me fugit, quam durus, & verè insolens
Ad recta flecti regius nolit tumor.

Quemcunq; dederit exitum casus, seram.
Fortem facit vicina libertas senem:
Obstare primum est, velle nec labi viā,
Pudor est secundus, nosse peccandi modum:
Quo misera pergis? Quid domum infamem granas
Superasque matrem? maius est monstro Nefas:
Nam monstra ratio, moribus scelera imputes:
Si, quod maritus supera non cernit loca,

Tutum esse facinus credis, & vacuum metum,
Erras: tamen tu crede Lætheo abditum
Thesca profundo ferre perpetuam Stygem
Quid ille, lato maria qui regno premit,
Populitque reddat iura centenis pater,
Latere tantum facinus, occultum sinet?
Sagax parentum est cura, credamus tamen
Astu, de loq; tegere nos tantum nefas.

Quid ille, rebus lumen infundens suum
Matris parens? Quid ille qui mundum quatit
Vibrans coruscat fulmen ethneum, manu
Sator Deorum? Credis hoc posse effici
Inter videntes omnia, ut lateas, auos?
Sed ut secundus numinum abscondat fauor
Coitus nefandos, utque contingat stupro
Negata magnis sceleribus semper fides,
Quid poena præsens, conscia noctis pauor?
Animusque culpa plenus, & se met timens?

Scelus

Scelus aliqua tui um: nulla securum tulit.
Compece amaris impij flammam precor,
Nefasque, quod non vlla Tellus barbara
Commisit unquam, non vagus campis Geta:
Nec inhospitatis taurus, aut sparsus Scythes.
Memorque matris metue concubitus nouos.
Miscere thalamos patris, & gnati apparatus
Vterque prolem capere consusam impio:
Perge, & nefandis verte naturam ignibus.
Cur monstra cessant? aila cur fratris vacat?
Prodigia toties. Orbis insueta audiet.
Natura toties legibus cedit suis,
Quoties amabit Cressa.

Non ne tam acris & aculeata Nutricis oratio, vel rabidas (si modò vocis fructum sentire humanæ possent) Venereque furentes Tygrides molliret, nedum alumnae pectora? At, illa libidinis nefandæ furore percita, incepto nequit desistere: & quæ vera ducit monita, stimulis acta Venereis, capere potis non est: sic nanque respondet,

Phe. Quæ memoras scio
Vera esse nutrix: sed furor cogit sequi
Peiora, vadit animus in præceps sciens
Remeatque frustra sana consilia appetens.
Sic cum grauatam nauita aduersa ratem
Propellit vnda, cedit in vanam labor
Et victa prono puppis aufertur vado.
Quod ratio postulat, vincit, ac regnat furor.
Potensque tota mente dominatur Deus.
Hic volucer omni regnat in terra potens,
Ipsumque flammis torret indomitis Iouem,
Gradius istas belliger sensit faces
Opifex trifidui fulminis sensit Deus:
Et qui furentes semper Æthneis iugis
Verfat caminos, igne tam paruo calet.
Ipsumque Phœbum, tela qui neruo regit,
Figit sagitta certior missa puer:
Volitatque Cælo pariter & terris gravis:

Tendit ergo manifesta in pericula sciens, suæque non nefcia cladis, impotentiam animi sanis opponit consilijs, vimque falso excusat Numinis: cuius cæco dicit impulsu Deos, infano sæpe percaluisse igne. Quasi iam non sit mirandum, Amoris flamma foeminam esse perustam, cum hæc eadem magnos quoque cœlites inflammauerit, ac diuos incenderit? falsa que sub imagine lustrare terras fecerit? Sed quoto cuique Veneris, Amorisque vis incognita est? quorum de potentia sic apud Senecam loquitur Chorus,
Diua non mihi generata Ponto,
Quam vocat matrem geminus Cupido
Impotens flammis, simul & sagittis:
Iste lasciuus puer acre nitens,
Relinquam certo iaculatur arcu!

Labitur totas furor in medullas:
Igne furtiuo populante venas.
Non habet latam data plaga frontem
Sed vorat tectas penitus medullas.
Nulla pax isti puero per Orbem
Spargit effusas agilis sagittas:
Queque nascentem videt ora Solem
Queque ad occasus iacet ora seros,
Siqua feruenti subiecta cancro est,
Siqua maioris glacialis vrse
Semper errantes patitur colonos,
Nouit hos æstus. iuuenum feroces
Concitat flammam, senibusque, fessis
Rursus extinctos reuocat calores,
Virginum ignoto ferit igne pectus
Et iubet Cælo superos relicto
Vultibus falsis habitare terras.
Thessali Phœbus pecoris magister
Egit armentum: positoque plectro
Impari tauros calamo vocauit.
Induit formas quoties minores
Ipse, qui cœlum, nebulasque ducit?
Candidus ales modo mouit alas,
Dulcior vocem moriente Cygno.
Fronte nunc torua petulans iuuenus
Virginum stravit sua terga ludo,
Perque fraternos mala regna fluctus,
Vingula lentos imitante remos,
Pectore aduerso domuit profundum,
Pro sua victor timidus rapina:
Arst obscuri Dea clara mundi
Nocte deserta, nitidosque fratri
Tradidit currus aliter regendos.
Ille nocturnas agitare bigas
Discit, & gyro breuiore flecti.
Nec suum tempus tenere noctes,
Et dies terdo remeavit ortu
Dum tremunt axes grauiore currum.
Natus Alcmena posuit pharetram,
Et minax vasti spoliū Leontis,
Passus aptari digitis Smaragdus
Et dari legem rudibus capillis,
Crura distincto religauit auro
Luteo plantas cobibente socco.
Et manu, clauam modo qua gerebat,
Fila deduxit properate fuso.
Vidit Perseus, Diis que ferax
Lidia regni deiecta feri,
Terga Leontis, humerisque, quibus
Sederat alti regia Cœli
Tenuem syrio stramine pallam.
Sacer est ignis, credite læsis,
Nimiumque potens, qua terra mari
Cingitur alto, quaque ethero
Candida mundo Sydera currunt.
Hæc regna tenet puer immitis,
Spicula cuius sentit in imis

S 2 Cœna

Cœrulus undis grex Nereidum,
Flammamq; nequit eleuare mari.
Venere instincti quam magna gerunt
Grege pro toto bella Iunenci.
Si coniugio timere suo,
Poscunt timidi prælia cerui,
Et mugitus dant concepti
Signa furoris. Tunc virgatas
India Tigres decolor horret.
Tunc vulnificos acuit dentes
Aper, & toto est spumeus ore.
Pœni quatiant cola leones,
Cum mouit Amor tum sylua gemit
Murmure Sæuæ. Amat insani
Bellus Ponti, Lucæq; boues:
Vendicat omnes natura sibi,
Nihil immune est, odiūq; perit.
Cum iussit Amor: Veteres cedunt
Ignibus iræ. Quid plura canam?
Vincit seuus cura nouercas.

Eiusmodi ergo poetarum fabulis ducta
Phædra, quibus Cœlestis Chorus omnis
prauis indulget amoribus, sceleris nefandi
turpes excusat flamas: vimque cæci furoris
minuit atque eleuat: & cœpta emollit infa-
riâ. Ideoque non veris confirmata exemplis
nutricis cõsilia probat: sed audacter respuit,
ad ea se se impotentis Dei raptari affectu di-
ctitans, quæ deteriora sunt: furore huius illi
subactos passim Deos obiectans. Cui illa lic
contra paucis.

Ab, quanto satius est, te id operam dare,
Qui istum amorem ex animo amoueas tuo: quam
id loqui,
Quo magis libido frustraincendatur tua.

Sapienter illa qui dem. Nam neque infa-
mi corruptorum hominum affectioni vacat
se Diutos credendum est. Neque labe aliqua
ignobilioris vitæ, vitiose deprimi atque pol-
lui potuisse. Ac, si exactè quod verum est,
cupis nosse: nullum vnquam nûmen Amo-
ris fuit. Quippe, vt idem tragicus doctè ait,

Deum esse Amorem, turpiter vitio fauens
Finxit libido, quoq; liberior foret,
Titulum furori Numinis falsi addidit.
Natum per omnes scilicet terras vagum
Erycina mittit. Ille per cœlum volans
Proterua tenera tela molitur manu,
Regnumque tantum minimus insuperos
habet.

Vana ista demens animus asciuit sibi,
Venerisq; Numen finxit, atq; arcus Dei.

Vt illa doctè labefactat stulta hominum
persuasione inueteratam de Amore senten-

tiam! dicti vulgaris fidem atque opinionem
eneruans: Sed videamus quando doctis his
carminibus orationem non finit suam, esse
quid dicat Amorem. Vnde hic vulgo credi-
tus Deus, pectoribus nostris emergat,
Quis quis secundis rebus exultat nimis,
Fluitq; luxu, semper insolita appetens:
Hunc illa magnæ diræ Fortuæ comes
Subit libido: Non placent suctæ dapes:
Non tecta sani moris, aut vilis cibus.
Cur in penates rariùs tenues subit
Hæc delicatas eligens pestis domos?
Cur sancta paruis habitat in tectis Venus?
Et se coercent modica?

Præclarè nutrix amantium communem
arguit dementiam, exitiosi mali veram de-
clarans originem. Id quod in Tragedia Octa-
uia demonstrat idem Seneca, dum Octauie
vixoris repudium in Nerone carpit, & malè
expetitos Popæ Hymeneos reprehendit,
cuius amore captum, hæc Neronem inducit
loquentem.

Ne. Omnes in vnam contulit laudes Deus,
Talemq; nasci Fata voluerunt mihi.

Cui ille,

Se. Recedat à te, temere ne credas, Amor.

Sed nimirum, furoris libidine incensus
Nero, Amoris irrefragabile Numen oppo-
nit. Deorum interim amatorias fabulas refe-
rens: sic enim respondet,

Ne. Quem submicuere fulminis dominus nequit
Cœli Tyrannum, sœua qui penetrat freta:

Ditissq; regna, detrahit superos polo?
Defensam proculdubio vult poetis fabu-
lantis suam amantis infaniam. Quasi fie-
ri non possit, quin eo igni flammescat, cui
mare, cui Tellus, cui pareat arduus æther,
regioque abstrusa Inferum. Hanc porrò
tam longè lateque patentem amoris potesta-
tem: tamque iam persuasione deprauata
hominum, ac gentium diffusam vndique,
ferendam esse sapiens præceptor non ducit,
ad huncque modum de Amore doctè dis-
ferit,

Se. Volucrum esse Amorem fingit immitem
Deum

imortalis error, armat & telis manus,
Arcusq; sacros instruit sœua face:
Gentiumq; credit Venere, Vulcano satum.
Vis magna mentis, blandus atq; animi calor
Amor est: inuente gignitur luxu, & ocio
Nutritur inter læta Fortune bona.
Quem si fouere atq; alere desistas, cadit.
Breuiq; vires perdit extinctus suas.

Hæc de Amore tam vera (propter huma-
narum rerum eximiam cognitionem, &

perspi-

perspicere & proferre Seneca valuit facilè:
ob imperitiam autem & impotentiam cor-
rupti ac vitiosi animi, ne sentire quidem po-
tuit. Nero.

Hunc igitur tam imitem & crudelem
Deum secundis affluens rebus, affectioni-
que prauæ succumbens mortalium sibi quis
que excitat, armisque sœuis instruit, vt læde-
re possit ocyus. At fallaces pectore si excu-
tias blanditias, subrepensque ocium expel-
las grauibus intentus studijs: amatoriam hæc
lues (cui Numen falso ascribitur) animum
nequibit peruenire; de statu ve suo men-
tem derubare. Semper enim ociosos, luxu
que affluentes occupat, ceteros ne audet
quidem aspicere: tantum abest, vt pertinge-
re tentet. Quò factum est, vt veteres legum
latores: eos homines, qui segniter admodum
degenere ocio oblitescerent, & puniuerint
acriter, & inter viles infamesque cœsuerint.
Vnde & illud à Solone scriptum in legibus
est,

Qui desidiam seclatus est,
Is accusantibus obnoxius esto.

Sic & Spartanus Herondas, cum fortè ef-
set Athenis, eaque in vrbe otij quendam
damnatum esse resciret: eum sibi quam pri-
mum iussit ostendi: qui liberali fuisset in
causa conuictus. Quas obres bene de ociosis
in Tragedia Iphigenia. Q. Ennius scribit
cum ait,
Ocio qui nescit vti, plus negotij habet,
quam cum est negotium in negotio.
Nam, cui quòd agat institutum est, nulla negotio
Id agit, studet ibi, mentem atque animum delectat
suum.

Ocioso initio animus nescit quid velit.
Hoc idem est, neque domi nunc nos, nec militia
sumus.

Itaus huc, hinc illuc: cum illuc ventum est, ire il-
lic lubet.

Incerte errat animus, præter propter vitam vi-
uitur.

Quæ animi intemperies vt ociosos, itidem
& vexat amantes. Quo circa Lacedæmonius
ille Lycurgus non solum ociosorum tur-
bam exegit Sparta, verum eos quoque vr-
bi prohibuit, qui sedentarias artes exerce-
bant. Ne diutina illa longaque adfessio arti-
mis conciliaret marcorem. Scimus, etiam
& à doctis viris illud esse præceptum. Ne
eis functiones, vel mûnera publica manda-
rentur, quorum turpi, vel inhonesto ocio,
domi industria hebesceret. Hæc siquidem
hominum factio, cum nulla æque homini-
bus noceat industrijs, beneque moratis:

haud secus atque morboſi corporis conta-
gia, è republica stirpitus euellenda est, vel
amouenda procul, alioque gentium able-
ganda. Hinc enim pessimæ illæ Amoris emi-
cant scintillæ, quæ curis animum pernicio-
sis exedunt: & quamuis inani, sollicita ta-
men cogitatione distrahunt atque pessun-
dant. Quæ vitæ conditio & turpis & ama-
ra est, vixque hominè libero digna (si mo-
dò vllus est liber amans) quis enim amat
liber? cum eum sit, affectionis prauæ fer-
uum effici manifestum, qui se se dedit amo-
ri? animumque huic semel permisit furori?
An est vlla maior seruitus, quam ea quæ
non solum corpus, sed & animum etiam,
sœdis dum seruit affectibus, misere cap-
tium trahit, & sui prorsus immemorem?
Non igitur iniuria adolescens, cordatus
Lysiteles Plautina in Trinumo, æqualem
suum Lesbonicum reprehendit turpibus
flagrantem amoribus: quantumque potest
ab insana flamma nititur retrahere. Audia-
mus ergo, quæ inter se hi ambo dicta con-
ferant.

Lys. Sta illico noli aduersari, ne que te oc cultas
mibi. Le. potin

Vt me ire, quo profectus sum, sinas? Ly. si in-
rem tuam

Lesbonice esse videtur gloria, aut fama, sinas?
Le. quod est

Facillimum, fatis. Ly. quid id est? te amico iniu-
riam.

Lys. neque meum est, neq; facere didici. Le. Indo-
ctus quam doctè facis!

Quid faceres, si quis docuisset te, ut sic odio es-
ses mihi,

Qui bene cum simulas facere mibi, te, male fa-
cis, male consulis.

Lys. Ego nesci, tu nescis, quid malifacio. Le. quod
ego nolo;

Id quon facis, huius tunc ne bene consalere cupio.
Le. Tu mibi

Es melior, quam ego met mibi? sat sapio, satis
in remque

Sint meam ego conspicio mihi. Ly. An id est sa-
pere? quid

Beneficium beneuolente repudies? Le. nullum be-
neficium in omni

Esse duco, id, quod quon facias, non placet. Ly.

scio ego, tu nescis, quid agam, neque à me officium mi-
grat: in

nec tuis depellar dictis, quin rumori seruiam.
Le. quid ais?

Lys. Nam retineri nequeo, quin dicam, quæ que
promeres:

Ita ne tandem maiores famam tradiderunt tibi
 tui,
 Ut virtute eorum ante parta, per flagitium per-
 deres?
 Atque honori posteriorum tuorum ut vindex fie-
 res?
 Tibi patereque, auosque facilem facit & planam
 viam
 Ad quaerendum honorem tu fecisti, ut difficilius
 foret,
 Culpam maxime & desidia: tuisque stultis moribus
 praepostavit,
 Amorem tuum uti virtuti preponeres: nunc te
 hoc pacto.
 Credis posse obtegere errata. Le. ab non ita est.
 Ly. capi sis
 Virtutem animo, & corde expelle desidiam tuam,
 in foro operam
 Amicis da, haud in lecto amice, ut solitus es. Atq;
 ego istum
 Agnum tibi reliqui ob eam rem enixe expeto, ut
 tibi sit, qui te
 Corrige te possis, ne omnino inopiam civis obie-
 ctare possint tibi,
 Quos tu inimicos habes. Le. Omnia ego isthuc
 que tu dixisti, scio:
 Vel exiguuero, ut rem patriam, & gloriam ma-
 iorum
 Foederum meum: sciebam ut esse me deceret, face-
 re non
 Quibam miser. Ita vi Veneris victus, octo captus
 in fraudem
 Invidi & tibi nunc, perinde ac merere, summas
 habeo gratias.
 Ly. At operam perire meam scio, & te haec dista
 corde spernere
 Perpetue quies, simul me piget, parum pudere
 te.
 Et postremo, nisi me auscultas, atque hoc, ut dico,
 facis
 Tute pone te latebis facile, ne inueniat te honor:
 In occulto iacebis, quon te maxime clarum vales
 perire.
 Equidem Les bonice imperitum tuum ingenium
 admodum.
 Scio te sponte non tuapte errasse, sed amorem
 te tibi
 Pectus obscurasse. Atq; ipse Amoris teneo omnes
 vias.
 Ita est amor, ballista ut iactur, nihil sic celere est,
 neque vplab,
 Atque is mores hominum moros, & morosos ef-
 ficat:
 minus placet magis quod suadetur, quod dissuade-
 tur, placet
 Quon inopia est, cupias: quando eius copia est, tum

non velis.
 Ille qui aspellit, iste compellit: ille qui non suadet,
 vetat.
 Insanu est, & malum & inhospitium deuorti ad
 Cupidinem!
 PRO FECTO tam docta de Amore fugien-
 do consilia senilis sunt, non florentis aeta-
 tis. Haud temereque (si mores hominum in
 praesentia perspicias) animi sapientiam tan-
 tam in senibus ipse reperias, sunt enim non
 pauci, quorum cum annis haud quaquam
 molesta huius & spurcae prauitatis libido,
 cupiditasque deseruit. Sed nimirum praec-
 cepta haec, eo prorsus digna sunt adolescen-
 te: qui Herculis instar Xenophontij (ut So-
 phista Prodicus est autor) multum & diu se-
 cum ipse dubitauerit, voluptatis ne homi-
 ni melius esset, an virtutis ingredi via. Nam
 haec ratiocinantem, animoque voluentem,
 Lyfitelem hunc ea in comedia (quae a me
 est modo citata) nobis Plautus induxit,
 cuius ita habent apud comicum verba.
 Multas res simul in meo corde verso, multum in
 cogitando
 Dolorem inde piscor, egomet me concoquo, & ma-
 cero & defatigo:
 magister mihi exercitor animus hinc est, sed hoc
 non liquet:
 Nec satis cogitatum, utram potius harum mihi ar-
 tem expetissam
 Vtram aetati agunde arbitrer firmiorem, amori ne-
 an rei
 Obsequi potius par fiet: utra in parte plus volupta-
 tis sit vitae,
 Ad aetatem agundam, de hac re mihi satis haud li-
 quet, nisi hoc
 Sic faciam, opinor utranq; rem simul exputem. In-
 dex sim, reus ve
 Ad eam rem, ita faciam, ita placet. Omnium pri-
 mum
 Amoris artes eloquar, quemadmodum expediam,
 nunquam
 Amor quemquam nisi cupidum hominem postulat:
 se in plagas
 Conijcere eos cupit, eos consecratur, subdole blan-
 ditur, ab re
 consult, blandiloquentulus, Harpago, mendax,
 cuppes, auarus,
 Elegans, despoliator, latebricola tum hominum
 corruptor,
 Blandus, inops, celati indagator, nunquam ad quod
 clamat,
 Quam exemplo se suis sagittis percussus est, illico
 res foras
 Labitur, liquitur. Da mihi hoc mel meum, si me
 amas, si adis

Ibi ille cuculus, ocelle mi, fiat: & isthuc, & si am-
 plius vis dari;
 Dabitur. Ibi illa pendetem ferit, iam amplius orat,
 non sat
 Id est mali, ni amplius etiam, quod bibit, quod co-
 met,
 Quod facit sumpti, nox datur, ducitur familia tota
 Vesticipij vnctor, auri custos, flabellifera, sanda-
 ligerule,
 Cantrices, Cistellatrices, nuntij, renuntij, raptor-
 res panis & peni.
 Fit ipse, dum illis comis est, inops amator. Haec ego
 quon ago cum
 meo animo, & recolo: ubi qui eget quam pretij sit
 parui, Apagete
 Amor, non places, nihil te vt or, quanquam illud
 est dulce, esse & bibere.
 Amor amara dat tibi satis quod aegre fit, fugit fo-
 rum:
 Fugat vos cognatos, fugat ipse se a suo contuitu.
 Neq; enim eum sibi amicum volunt dici: mille mo-
 dis Amor
 Ignorandum est: procul adhibendus est, atque ab-
 stinendum.
 Nam qui in Amore praecipitavit, peius perit, quam
 si saxo saliat.
 Apage sis amor, tuas res tibi habe: Amor mihi ami-
 cus ne suas unquam.
 Sunt tamen quos miseros, maleque habeas, quos ti-
 bi obnoxios
 Fecisti certu est ad frugem applicare animum: qua
 quam tibi animo
 Labos grandis capitur, boni sibi haec expetunt, re;
 fidem, honorem,
 Gloriam, & gratiam, hoc probis pretiu est eo mi-
 hi magis lubet
 Cum probis potius, quam cum improbis viuere va-
 nidicis.
 HIS NEMPE verbis agunda aetatis ratio-
 ne probe subducta, ab Amore tibi opportu-
 ne cauit Lyfiteles: quodque ad vitam exper-
 tus est fuisse optimum: rationis, consilijque
 egentis amico suadet. Ne, grandi cum malo;
 rei, existimacionis, & famae: turpiter sine fi-
 ne deliciarum pergat, omnibus se inde efficiens
 inuisum, ac despicabilem. Odiosi enim sunt
 veneri isti, lasciuique amatores: pretij nul-
 lius censentur: a bonisque saepe viris haud
 iniuria fastidiuntur. Congressus illorum a
 sapiente spernitur: vitatur aditus: ipsaque il-
 lorum verba, tanquam a parum sanis prola-
 ta, vel mouent leuius, vel negligentius ad-
 uertuntur. Quo circa, vsque adeo venera
 hanc voluptatem execrabatur Antisthenes
 vt illud sit crebro solitus dicere. Vtinam in-
 sania corripiar potius, quam vt foeda vnqua

voluptate capiar. Mirabaturque non semel
 tantam hominum fuisse impudentiam, inf-
 citiam tanta atque dementiam, vt absurda
 quadam ac prorsus repugnante ratione co-
 loratiorem vitij praetextum aucupantes,
 diuinitatem ignominiosam ausi essent com-
 minisci: & vltiores criminum Deos; ac im-
 pudentiae summos vindices, flagitij id ge-
 nus praeficere: lasciuiae illos praefides depu-
 tantes: quam profecto necesse est punire in-
 cipiant; si vere esse caeperint qui pehiben-
 tur: vocantur nanque Dij. Non igitur ille
 iniuria Veneris & Cupidinis Numen irride-
 re solebat: quorum potestas omnis est dica-
 ta sceleribus. Vnde sic interdum dicebat.
 Ego si Venerem mihi capere liceat, iaculis
 nihil moratus transigam: quando haec no-
 bis honestas probasque mulieres vna cor-
 rumpit. Nam Cupidinem illum (qui vulgo
 putatur Deus) naturae idem vitium semper
 appellabat: cui stulti, miseri que homines
 mentis torpore desidi (eleuare crimen praet-
 textu tali rati) improbe subcumbentes: coacti
 pro Deo colerent. Quod verissimum pro-
 fecto esse, facile intelliget is, qui Bizantij
 Maruli, elegantissimi, emunctissimi poe-
 ta epigramma hoc, quo libidinosi huius
 Amoris naturam, vimque omnem graphi-
 ce nimis expressit, contemplari volet,
 Quis puer hic? Veneris. Plena quae causa pha-
 retre?
 Non bene prouisis, certa quod arma mouet.
 Cur sine veste Deus? mollis puer odit opertum.
 Vnde puer? pueros quod facit ipse senes.
 Qui pennas humeris dedit? inconstantia. Quare?
 nulla Deo frons est? signa inimica fugit.
 Que fors eripuit lucem? Immoderat a libido.
 Cur macies? vigilis cura, dolorque facit.
 Quis secum praet? ebrietas, sopor, ocia, luxus.
 Qui comites? rixae, bella, odia, epprobrium.
 Qui Coelo dignati? homines. Que causa coegit?
 Mitior authore credit culpa Deo.
 Heu curuum genis, & veri corda inscia! quo Ius
 Fasque! scelus miseri si scelere abluimus!
 Bene igitur. M. Cicero Tusculanarum. 4.
 vanitatem amantium, & Amoris falsum
 numen irridet. Totus vero (ait) iste, qui
 vulgo appellatur Amor (nec hercle inuenio
 quo nomine alio possit appellari) tantae leui-
 tatis est, vt nihil videam, quod putem conse-
 rendum. Quem Caecilius,
 Deum qui non summum putet,
 Aut stultum, aut rerum esse imperitum existi-
 met.
 Cui in manu sit quem esse dementem vellet:
 Quem sapere, quem insanire, quem in morbu inijci.

quem contra amari: quem accersiri, quæ expeti.

O præclaram emendatricem vitæ poeticæ? quæ amorem flagitij, leuitatis auctorem, in concilio Deorum collocandum putet? de comœdia loquor: quæ, si hæc flagitia non Probaremus, nulla esset omnino. Quid autem ex tragœdia princeps ille Argonautarum? *Tu me Amoris magis, quã honoris seruasti gratia.*

Quid ergo hic Amor Medæ? quanta mi feriarum incendia excitauit? Atque ea tamen apud alium poetam, patri dicere audet, se coniugem habuisse

Illum Amor quem dederat, qui plus pollet, potior q; est patre.

Sed poetas ludere sinamus: quorum fabulis in hoc flagitio versari ipsum videmus loquem. Ad magistros virtutis philosophos veniamus: qui Amorem negant stupri esse, & in eoligat cum Epicuro, non multum, (vt opinio mea fert) mentiente. Quis est enim amor iste amicitie? cur neque deformem adolescentem quisquam amat? neque formosum femem? Mihi quid hæc in Græcorum gymnasijs nata consuetudo videtur: in quibus isti liberi, & cœcæsi sunt Amores, Bene igitur Ennius.

Flagitij principij est, nudare inter cines corpora.

Qui vt sint, sicut fieri posse video, pudici: solliciti tamen & anxij sunt: eodq; magis, quod se ipsi continent, & coercent. Atque vt muliebres Amores omittat: quibus maiorem licentiam natura concessit. Quis aut de Ganymedis raptu dubitat, quid poetæ velint? aut non intelligit, quid apud Euripidæ & loquat. & cupiat Laus? quid deniq; homines doctissimi, & summi poetæ de se ipsis & carminibus edat, & cætib; fortis vir in summa republica cognit, quæ de iuuenû amore scripsit Alcæus? Nam Anacreontis quidem tota poesis est amatoria: maximè verò omnium flagrasse amore Reginû Ibicum apparet ex scriptis: atque horum omnium libidinosos esse Amores videmus. Philosophi sumus exorti, & auctore quid nostrum Platone (quem non iniuria Dicearchus accusat) qui amoris auctoritate tribueremus. Stoici verò & sapientem amatum esse dicunt: & amorem ipsum, conatum amicitie faciendæ ex pulchritudinis specie diffiniunt. Qui si quis est in rerum natura sine sollicitudine, sine desiderio, sine cura, sine suspirio, sit sane. Vacat enim omni libidine. Hæc autem de libidine oratio est. Sin autem est aliquis amor, vt est certe, qui nihil absit, aut non multum ab insania, qualis in Leucadia est.

Siquidem sit quisquam Deus: cui ego sim cura.

At, id erat Deis omnibus curandum, quemadmodum hic frueretur voluptate amatoria.

Heu me infœlicem!

Nihil verius: probè et ille.

Sanus ne est qui temere lamentere.

Sic insanus suis etiam videtur. At, quas tragœdias efficit!

Et Apollo sancte fer opem: teq; omnipotens Neptune inuoco,

Vosq; adeo venti!

Mundum totum se ad amorem suum subleuandum conuersurum putat. Venerem vnam excludit, vt iniquam.

Nam quid ego te appellem Venus?

Eam præ libidine negat curare quicquã. Quasi vero ipse non propter libidinem tanta flagitia & faciat, & dicat? Sic igitur affecto hæc adhibenda curatio est, vt & illud quod cupiat ostendat quàm leue, quàm cõtønnè dum, quàm nihil sit omnino: quàm facile vel aliunde, vel alio modo perfici, vel omnino negligi possit. Adducendus est etiam nõ nũquam ad alia studia, sollicitudines, curas, negotia: loci denique mutatione tanquam ægroti non conualescentis, sæpe curandus est. Etiam nouo quodam amore veterè amorem, tanquam clauum clauo eijciendum putant.

Hæc Cicero de amantium insania Amorisque fugiendi remedio: quorum in extremo excipisse mihi videtur Titi Lucretij carmina, quibus ille ad hunc modum Amorem censet abolendum,

Sed fugitare decet simulachra, et pabula Amoris

Absterrere sibi, atque alio conuètere mentem.

Et iacere humorem collectum in corpora quæque.

Nec retinere semel conceptum vnus Amorem,

Et seruare sibi curam, certumque dolorem:

Vlcus enim viuiscit, et inueterascit alendo:

Inque dies gliscit furor, atq; ærumna grauescit,

Si non prima nouis conturbes vulnera plagis:

Volgiuagaque vagus venere ante recentia cures

Vt alio possis animi traducere motus.

Nec Veneris fructu caret is qui vitat Amorem,

Sed potius quæ sunt sine pœna commoda sumit.

His Lucretius carminibus extremis maximè ac primis, facile quod præstantius erat attigisset: ni crebro concubitu, & vulgari cõgressu, Amoris cladem dissipandam censuisset. Quis enim non videat, vitiosum esse remedium quod turpem obtinet sanationem aliamque adiunctam infamiam: eamque libidinis non expertem? Præclare hoc profecto adolescens ille inçlytus, qui non solum ingenij insigni laude præcelluit: verum etiã casti-

castitatis gloria summa floruit,

Promittunt medici coitu mihi Paule salutem,

Non tanti mihi certa paranda salus.

Iure igitur optimo ætatis in lubrico constituti, tam pia mentis affectio, præstantium ingenio virorum testimonio vocis ornari, & laudari summè debuit. Multi enim egregium hoc factum illius, ad memoriam hominum sempiternam luculento sunt carmine persecuti. Vnde epitaphio à claro quodã poeta eius morte descripta, honestatis summæ studio spontanea vitæ discessio, accessione annorum longa præstantior est, illustriorque effecta. Epithaphium autem erat eiusmodi,

Sola Venus poterat lento succurrere morbo:

Ne se pollueret maluit ille mori.

Vitio igitur animi honestè medendum est: non corruptelæ indulgendum, vel assentiendum affectui, & flagitioso aliquo obsequio libidinoso furori turpiter applaudendum. Est enim noxia & viciosa semper dissolutionis libido animi: nec præterere vquam tegmen id curationis improba poterit, vt honesta fuisse videatur: quæ tam sit salutis animi contraria, & pudori inimica. Quis panque ita excusanti veniam dandam existimet? Peccaui in illa, ne tentigine rumperer (vt in uerecudius dixit Flaccus) ne ve Amore, quo alibi cæcè carpebar, ipse conficerer. Certe talis (frænare animi cupiditatem improbam diligenter cura oporteat) in delictis non placet excusatio. Cur non potius animi expellebas ignauiam; desidia abijciebas: atq; improbi otij noxias vndiq; anfulas absceindebas: teq; ipse dira cogitatione multa bas, alio mentè ablegans? Aut arare, aut fodere, aut castum imitatus hippolytum, feras in montibus canibus poteras insequi. Vel honestis contrà studijs obsequi, & curis distringi, publica tractans negotia. Quid? quod Socraticis in hære chartis, ac doctis liberum erat libris addici. Vnde exitiosa posset extingui penitus flamma: aut noxius ille libidinis ardor, ex lectione docta, turpi sensim emorienti face, magna ex parte leniri? Inuisere quinetiam (quod eiuscemodi in morbo præsentissimum remedium est) sacra Diuum tepla debebas, summi Numinis opem exposcens: vt Deus miseratus egentem, vesani caloris clade dolentis mentem eximeret: tempestiuèq; egrotantem, subduceret morbo, ac te tibi restitueret. At Thebanus Crates rogatus, qui euitari Amoris trux impetus posset: non volgiuaga turpiter Venere (vt Epicureus ille Lucretius cuius memini pau-

lo ante) sed fame: tempore: vel ad extremum laqueo: censuit dissipandum. Amorem (inquit) sedat famès, sin minus tempus: quod si è duobus alterum morbi inclementiæ non sufficit: laqueus petendus est. Quasi dicat, ei cui certa remedia parum opis attulerint, reliquam esse desperationem, qua tandem mala finiat: siue id iocans, siue Cynica libertate existimàs fortè: secutus in hoc magistri Antisthenis placitum, qui Cynicam primus sectã instituit, diuque in illa princeps floruit. Is enim sapissimè illud aiebat, oportere nos aut mentem, aut restim comparare. Tyrteivatis nobilitatum versiculum repetens, *Mentis quam mortis meta tenenda prior.*

Constareque hoc vel maximè, Amantes omnes esse prorsus amentes.

Quæ autem lasciuia huius libidinosique Amoris pestilens sit affectio: quamque ea semper alte insideat animo, vbi semel occurrat Stoicus declarat Panætius, dum ab hoc contagio longè censet abstinendum. Minime (inquit) committendum est, vt in rem commotam incidamus, vt pote. alteri emanicipatã, vilem sibi. Si enim nos respicit quod amatur, humanitate eius irritamur: sin contemnit, superbia accendimur: Equè facilitas erroris ac difficultas nocet. Facilitate capimur, cum difficultate certamus. Itaque qui sæ imbecillitatis cõsciens est, is, moneo: vt quiescat. Vt cæcū hoc, atque inextricabile malum est? Lernæoque monstro paracuius ab alterutra parte semper sit anceps futura victoria? promptum tibi, paratumque exitium? Quis igitur non ab eo & timendū sibi, & fugiendum videat, cuius non minus atque asperitas, vique quaq; sit lenitas effecta? Adde, quod Amoris (quæ longè grauissima animi & vehementissima affectio est, origo è visu nascitur: sic, vt amans diffuat & liquetur quoties formosam spectat, velut in illam commigras. Quare mirabitur quis, arbitror (vt Cheroneus Plutarchus ait) non abs re istos qui lædi hominem & affligi ex obtuturentur: nec tamen eam vim exercere posse, aut in cõmodare mutuus ille aspectus eorum, qui in etatis flore existunt: & quod ex oculis emanat, siue illud lumen, siue fluxum dicemus, amantes conficit atque interimit cum voluptate dolori permixta, quam inde ipsi illi, quasi dulce amarum, nuncupant. Qui tangunt, qui audiunt, non perinde vulnerantur, afficiuntur ve: vt ij qui fixis oculis spectantur, & vicissim spectant. Tanta enim ex obtutu in intima viscera penetratio, tantus ardor nascitur, vt prorsus

imperiti amorū censendi sint: qui Naphte, quod bitumini genus ē Media affertur, admiratione capiuntur, quod ex aliquāto spatio ignem corripit. Formosorum namque aspectus, quantum vis in oculos procul illabatur, intestinum in amantium animis ignē succēdit. Sapuit ergo philosophus inclytus Zeno, cum enim vna cum Cleanthe Chæremonida assideret (cuius erat mirandum in modum forma conspicua) vbi Amoris igne artus sensit incallescere, præcordia torreri, pectusque cremari perpexit: simul & fure perdidit venis cæcum affectū protinus assurgit, factum etiam socio demirante: cui ille, à medicis non ignavis didici (ait) aduersus inflammationes remedium optimum esse quietem. Maluit vir sapiēs subtractione sui morbo adnascenti intercedere, quam inueterato quærere medicinam. Gnarus quantum sit altius iam radices agenti malo, vel adhibere remedium graue: vel inuenire, difficile. Cum præsertim monstritam perplexi naturæ omnis sit medicina fomentum: postea quam ea est tabe latè pectus infectū: animusque ipse corruptus. Hebescunt enim ad curationem sensus: mensque egra remedia parū sentit: nec raro in ipsius morbi conuertit perniciem: dictis præposterè audiens, & in se ipsa rebellis. Nam quod exagitationum ventorum pelagus turbine, tam varios alternat fluctus? aut qui polypus tam ad subiecti speciem vsque redit variatum colorem, vt amantis animus: qui de amore sollicitus, noua semper cogitatione mœret, seque ipse non capit? Vnde rursus mortalium cuiquā, mentis adest tanta perplexitas: quanta assidue vexat amantes? Omnia displicent: iam rursus placent: hoc culpatur, actutum laudatur & expetitur: vitæ illud studiosè, versa vice ambitur sedulo. Quid, q̄ gratū est, q̄ obest, quodq; prodest inuisum. Quæ ppter egregiè Patritius quarto de regno & regis institutione, sic de amore loquitur. Ego autem is sum, qui cum illis sentiam, qui amorem dicūt, insatiabilem cupiditatem ac libidinem esse: quæ cum primum potiti expletique sumus, in pœnitentiam quādam incidimus, quæ quam primum decidit: rursusque animus libidine accenditur, idq; facere quærimus, quod cum fecerimus, iterum fecisse pœniteat.

OBVERSARIUM HOC QUIDEM est, ac prorsus repugnās, vt suis quisq; momento vno & doleat, & gaudeat factis, vnus præsertim, atque eisdem: Nam si diuersitas adsit, bene constituto in homine, varie pro rebus animi esse accommodandū assensum,

nemo inficiatus erit. Eisdem autem rebus temere nunc contrahi animo, inani nunc contralæticia diffundi, hominis est vitæ ordinem atque modum ignorantis, prorsusque furentis. Atqui, hoc in amante mirari non conuenit, cuius est à corpore alienus absensque animus: diuisa segregataq; mens, & intelligentiæ ipsius functio omnis crepta. Plato enim (si ei quem modo citavi credimus Patritio) illius animum qui amore tene retur, mori dixit suo corpore, alienoq; vivere. Vnde senior ille Cato (Platonem vt a guror secutus) amicq; illum in sinu vitare dicebat: atque imo pectore condi. Idcircoque ibi amatoris animus semper esse quærendū. Id quod longè verisimum esse Q. Catulus poeta culto hoc epigrammate testatus est.

Aufugit mi animus: credo, vt solet, ad Theotimū

Deuenit: sic est per fugium illud habet

Quid si non interdixem: ne illum furtiuum

Mutteret ad se intrò, sed magis eijceret?

Ibimus quæsitum: Verumne ipsi teneamur

Formido, Quid agam? da Venus consilium.

Qui igitur sic misere mancipatus alteri, iuris sui arbitrijque non est, seque ipse quærit alibi, quis hunc vel diffiteatur insanum, vel neget esse dementem. Quid enim sibi vult præsentia absens, & absentia præsens? An est vnquam sano cuiquā apud alium de conditione sua, de vitæ statu, deque se ipso sibi aliquid sciscitandum? Quasi vero de communis intelligentiæ incolumitate (quam si bi quisque, Deo auspice præstare debet) adiumenta nobis sint foris, præsidia, vel authoramenta quærenda? Qui igitur mentis suæ dominus, atque animi compos non est, à seque ipso abest: quis hunc esse insanum dubitet? Nam profectò hoc semper qui correptus est morbo, instar habet absentis. At, reuera ille putabitur absens, qui à suo corpore: quod tanquam peculiare ac proprium animi domicilium natura fabricata est, peregrinatur & errat: seque ipse non capit. Est ergo omnis amans insanus. Quid? quod animorum sanitas omnis in tranquillitate atque constantia nostræ mētis posita est? Quibus rebus destituta & vacua mens, insaniam dicitur. Propterea quod in perturbato animo, sicut in corpore sanitas esse non possit. Vnde & affectio ipsa animi, lumine mentis carens: nunc amentia, nunc dementia à philosophis (Cicerone teste) vocatur. Quæ cū ita sint: eamque animi perturbationem, vel maximam esse in amante liqueat: efficitur illud profectò, vt amatum ipsa sit, vel dux vel comes insaniam: eoque malo premantur, qui

quicumque sint consuetudine hac vitæ præua deuincti, & furore correpti. Porro, cum animi munus sit bene vti ratione. Quis non videat, quam ab eo munere amantis semper actio omnis abhorreat? Est autem perturbatio aliud nihil, quā animi motus vel rationis expers, vel rationem aspersionem, vel rationi non obediēs. Quas obres, ea sollicitari amantem perspicuum est: cuius ita perturbatum animum esse videmus: vt nihil omnino (eorum quæ facere ipsum oporteat) vel sciat vel intelligat. Hanc vim tantam egregiè intelligens. M. Cicero, fugiendamque censens, Maximè autem (inquit) admonendus, quantum sit furor amoris. Omnibus enim ex animi perturbationibus, est profectò nulla vehementior. Iure Cicero. Nam vt missa illa faciamus, libidinem omnem, perturbationemque amatis animi omnino scdam esse: tamen quis non intelligat, quanta hinc malorum nascantur incendia? Hic reges eiecit Roma, Decemuiros idem sustulit. Vt enim à Tarquinio iuniore Lucretiæ castissimæ foeminæ illatum stuprum regij nominis abrogandi causa extitit: sic ab Appio Claudio Decemuiro Virginiae attentata temere pudicitia, virorum decem attulit finem, potestatisque huius exitum. Vnde porro Troiæ celebratissimum vrbis incendium: clarique Priami domus excidium? Vnde Creontis in signis aula flāmis absorpta? Vnde Medæ ferales illæ faces, acerbum odium, & ferarū omnium immanitatem excedens, execrabilis illa, impiæque seuitia? Non ne cuncta mala hæc libidinosi huius amoris è furore manarunt? Sapiet ergo quisquis incommoda hæc rectè permensus, animo suo frænos iniecerit, tutum que se eiusmodi ab amore præstiterit.

NICETES

Vt letor ad portum (quod optabam) tempestiue appulisse tel ne in alto naufragus iactarere. Noui enim quam ipse rerum soleas studio efferuescere: vt tibi sit quæ habere necessaria cohibito. Quæquā reuera animo letabar oppidò, cultam de amore sententiam mecum contemplan tacitus: gratumque interim erat iam inde ab adolescentia syncerum ab eo vitio sedulo curasse animum: meque mihi (Homericis instar Vlysiis) bene cauisse semper: dum vitæ salo dulcè nauigantium pœnam, Venereas istas titillationes, malefana, exitiosaq; gaudia amoliri longè, expeto: & suaue noxia sensuum à me ipso abdicare procul tēto, lenocinia: quibus alios fluere videbam amentes: eo veluti facinorosi

gloriantes: subitoque accurrentes, quocumque temere, animo esset collibitum. PHIL. Sapiisti: neque enim te ab eius furore extricasses facile, si teterrima morbi huius affectione semel animum imbui sineres. Est igitur quod tibi vere gratulemur: si modò qua ille arte cognoscere, & effugere potuit. *Syrenum voces, & Circes pocula nosti:*

*Quæ si cum socijs stultus, cupidusq; bibisset
Sub domina meretrice fuisset turpis & excors:
Vixisset canis immundus, vel amica luto sus.*

Sed (nisi molestum est) audi de voluptate quæ restant: quando de amore iam diximus. NIC. Præstabo libēs tibi feriatas atres, dum modo quid ipse dixeris tale, tamque ad virtutem vtile. PHIL. Scribit Gellius quinque esse hominum sensus, per quos voluptas omnis corpori, aut animo quæritur. Gustum, tactum, odoratū, visum, auditū. Ex his autem quæ immodice capiuntur voluptas, improbam eam: turpemque esse. Sed illam multo magis & infamem, & absurdā censet: quæ ex gustu nimio, vel tactu nascitur. Eosque homines, qui belluinis his dediti sint voluptatibus, vt veteres censuerunt sapientes à Græcis teterrimi vitij vocabulis, nunc ἀκαταστους nunc ἀνασταστους, quasi incontinentes dicit, vel intemperantes appellatos. HAS autem voluptates duas, gustus nimirum & tactus: hoc est libidines in cibos ac venerem prodigas, solas esse homini communes cum bestiis. Ideoque in ferarum, brutorumque animalium haberi numero, quicumque eiusmodi sint voluptatibus præuincti. Eamque obrem grauitate orationis insurgens, à tali sic pulchre homines voluptate deterret. Quis igitur habens aliquid humani pudoris, voluptatibus istis duabus coeundi atque comedendi, quæ sunt homini cum suæ atq; asino communes, gaudeat? Sed & Cicero grauis author voluptatū generi omni acrem se inimicum atque hostem professus, ita contra voluptates ait; Ab his, qui pecudum ritu ad voluptatem omnia referunt, longè distentimus: nec mirum. Nihil enim altum, nihil magnificum, ac diuinū suspicere possunt, qui suas omnes cogitationes abiecerunt in rem tam humilem, tamque cōtemptam. Nec verò his tam aculeatè atque acriter dictis voluptariorum hominum temerarios ac furibundos impetus credidit esse repressos, & perniciosam animi retusam audaciā: ni magis veluti ex professo in senectutis encomio, vesano illorum furori acrius intercessisset. Nam cum senili in ætate eam esset accusationis partem ingressus: quæ pessimi qui-

quidam, corruptiq; homines, voluptate eā carere dicitant: diuinis sanctisq; verbis contra voluptatem perorat. Idque sub M. Cato nis sapientissimi, continentissimi que hominis persona, cui propter senectutis auctoritatem eo in opere oratio est omnis tributa. SEQUITUR, ait tertia vituperatio senectutis, quod eam carere dicunt voluptatibus. O præclarum munus etatis: siquidem id auferat nobis, quod est in adolescentia vitiosissimum. Accipite enim optimi adolescentes, veterem orationem Archite Tarentini, magni in primis & præclari viri: quæ mihi tradita est, cum essem adolescens Tarenti cum Q. Maximo. nullam capitaliorem pestem, quam corporis voluptatem hominibus dicebat à natura datam. Cuius voluptatis, auidè libidines temere & effrenate ad potiendum incitarentur. Hinc patrie prodiciones, Hinc rerum publicarum euersiones: Hinc cum hostibus clandestina colloquia nasci dicebat. Nullum denique scelus, nullum magnum facinus esse, ad quod suscipiendum, non libido voluptatis impelleret. Stupra verò, adulteria, & omne tale flagitium nullis alijs illecebris excitari, nisi voluptate. Cumque homini, siue natura, siue quis Deus, nihil mente præstabilius dedisset; huic diuino muneris, ac dono, nihil tam esse inimicum, quàm voluptatem. Nec enim libidine dominante temperantiæ locum esse omnino: nec in voluptatis regno virtutem posse consistere. Quod, quo magis intelligi possit, fingere animo aliq; iubebat, incitatum voluptate corporis quanta percipi posset maxima. Nemini censebat fore dubium, quin tam diu dum ita gauderet, nihil agitare mente, nihil ratione, nihil cogitatione cõsequi posset. Quocirca nihil esse tam detestabile, tãq; pestiferum, quàm voluptatem. Si quidem ea cum maior esset, atque longior, omne animi lumen extingueret. Hæc eū. C. Pontio Samnite, patre eius à quo in Caudino prælio Spurius Posthumius, & T. Veturius. Coss. superati sunt, locutum Architam Nearchus Tarentinus hospes noster, qui in amicitia populi Romani permanferat, se à maioribus natu accepisse dicebat. Cum quidem ei sermoni interfuisset Plato Atheniensis, quem Tarentum venisse L. Emilio, Appio Claudio consulibus reperio. Quorsum hæc? ut intelligatis si voluptatem aspernari ratione & sapientia non possumus, magnam habendam senectuti gratiam quæ effecerit, ut non liberet, quod non oporteret. Impedit enim consilium voluptas rationi inimica: ac mentis (ut ita dicam) præstringit oculos: nec habet vllū cum

virtute commercium. Inuitus quidem feci, ut fortissimi viri, T. Flaminij fratrem. L. Flaminium à Senatu eijcerē, septem annis postquam Consul fuisset. Sed notandam libidinem putavi. Ille enim cum esset Consul in Gallia, exoratus est in conuiuio à scorto, ut securi feriret aliquem eorum qui in vinculis essent damnati rei capitalis. Hic Tito fratre suo cenfore, qui proximus ante me fuerat, elapsus est. Mihi vero & Flacco neutiquam probari potuit tam flagitiosa, & tam perdita libido: quæ cum probro priuatoconiungeret imperij dedecus. Sepe à maioribus natu audiui, qui se porro pueros à senibus audiuisse dicebant, mirari solitum. C. Fimbriam, quod cum apud regem Pyrrhū Legatus esset, audisset à Thessalo Cynea, Athenis quendam esse, qui se sapientem profiteretur eumque dicere: omnia, quæ faceremus, ad voluptatem esse referenda. Quod ex eo audientes. M. Curium, & T. Coruncanum, optare solitos: ut id Sannitibus, ipsiq; Pyrrho persuaderetur, quo facilius vinci possent, cum se voluptatibus dedidissent. hæcenus apud Ciceronem contra voluptatem disputat. M. Cato: ex quibus quam in honesta, quam scæda & turpis corporis sit voluptas omnis putanda, vel cæco perspicuum est.

QUAE CVM ITA se habeant, perniciosissimis ac turpibus libidinosorum scelerum extinctis quam primum facibus, atque abdicatis studijs, vni est morum frugalitati, & vitæ temperantiæ seruiendum. Cuius quidem virtutis munus illud est proprium; motus animi appetentis regere, & sedare: semperque aduersantem libidini, moderatam in omni re seruare constantiã. Tanta enim temperantiæ dignitas: tamque eius vbi que salutaris est fructus, ut si ab eius sit munere discessum: sanitatis ratio verè omnis exclusa, & virtutum omnium desertum putetur officium: neq; id sane iniuria. Eiuscemodi enim rerum functio in temperantiæ laude hæc dubiè omnis est posita. Quæ si cupiditate praua huius vitiose animo abesse ceperit, ipsi cum honestatis studijs, sanitatis ratione omnem pariter collabi videas: vtriusque enim rei temperantia est alitrix: rectèque idcirco valetudinis vigor, & studia probitatis in eius tutela sunt posita. Quanto itaque virtutis huius quisque expertus atque inops est: magis, tanto est verè incolumitatis egètiore. Enerui enim atque inualido propter intemperantiam corpore effecto, mens ipsa etiam longè imbecillior efficitur: corrupti corporis tãbe exitaliter in eam sensim influente.

Nam

Nam cum animi perturbationes (qui turbidi sunt animorum) concitati que motus, à ratione auersi, & mentis vitæ que tranquille inimicissimi, Specie quidè plures; genere quatuor sint. Ira videlicet; metus, voluptas, & dolor: quibus status mentis perturbari, & rationis solet vsus impediri. Nulla tamen corporis habitum sic conuellerè, atque animi nostri lumen ita solet extinguere, quam cū perniciosè ipsi voluptatis admotæ sunt faces: & lasciuæ huius intemperantiæ impetus illi feruidi pectus nostrum ad orientes, turpiter semel vulnere designato iam loco, in eo sunt tenebræ libidinosis furoris obortæ. Eripiunt siquidem tranquillitatem & constantiã: vimque omnem recte constitutionis ipsius labefactant atque subuertunt: qua destitutus animus, vitiorum genere omni extèplò miser incipitur: ac luctuosa maximè tabescit egritudine: ad officium vere suum obcundum, exequendumq; debitum munus haud secus calligans; quam ad Solis radios (contuende insolentia lucis) nocturnæ solætaues obtorpescere. Vnde fuga omnis, desertioque virtutis exilit. Quando quidè ea nihil est aliud quam rationis ipsius rectè se strenuèque habentis; absolutio quædam atque perfectio. Quæ vbi prauis sollicitata cupidinibus, & intemperantiæ victa mollietate, illecebris cœpit cedere venereque petulantiæ & libidinis ardori seruire: officij sui, decoris, atque honestatis oblitã, secumque iam turpiter ipsa dissentiens: intellectus imperio longè in fugam acto, claudicare subito misèrabiliter incipit: ipsumque è vestigio animi perturbatio summa sequitur. Neque enim vitiatò, corruptòque intellectu, incolumis esse animus potest: Quapropter benè à quibusdam philosophis (in quã opinionem Cicero ipse consentit) creditum est, perturbationum omnium intemperantiam esse fontem. Quæ est (ut Tusculanarū quarto scribit idem) à tota mente & à recta ratione defectio: sic auersa à præscriptione rationis, ut nullo modo appetitiones animi nec regi nec contineri possint. Quemadmodum igitur temperantia sedat appetitiones: & efficit, ut hæc rectè rationi pareant; conseruatque considerata iudicia mentis. Sic huic inimica intemperantia omnè animi statum inflamat, conturbat, incitat. Itaq; & egritudines, & metus: & reliquæ perturbationes omnes gignuntur ex ea. Quemadmodum cum sanguis corruptus est, aut pituita redudat, aut bilis in corpore: morbi, egritudinesq; nascuntur, sic prauarum opinionum conturba-

tio, & ipsarum inter se repugnantia; sanitate animi spoliatur: morbisque perturbatur. Ut enim oculus conturbatus, non est probè affectus ad suum munus fungendum: & reliquæ partes, totum ve corpus à statu cum est motum; deest officio suo & muneri, sic conturbatus animus non est aptus ad exequendum suum munus. Munus autè animi est, ratione benè uti. Ex quo fit, ut libidinosæ voluptatis morsu asperius ac scædius nihil, nihilque sit peius vitæ intemperantia. Nihil enim animo nocentius, nihil mentis lumini perniciosius, dignitate hominis nihil indignius, ac nihil tandem rationi ipsi magis infestum atque repugnans est: nihil eque inimicum atque aduersum. Quæ tam pestilens plaga animi, si virtute solet corrigi, & sanari contraria: continentia sanctè studiose dantes operam: dictorumq; atq; factorum vbi que seruantes modum, temperantiæ seruamus oportet. Quæ turpes, & à virtute alienas, fugiendasque in primis esse voluptates docet. Nam cuius pectori libidinosæ hæc voluptatis faces admotæ sunt: quandiu temperantia exulante ab animo, pernicioso cæstro percitus, suribunda morbi rabie affligitur: consilij ille tandiu, rationisq; inops, ac mentis planè impog, decori ab animo modo procul expulso, rebus in ipsis pensis iam nihil habens: bacchantis moro, in vitia temere insulit, noxio mancipatus affectui: sicque misèrè labefactat cuncta, scæde permiscet, profanat, pessundat, subuertit, atque deuastat. Atque hæc quidem contra voluptatem satis dicta sint.

CAETERVM, cum Iustitiæ atque prudentiæ à nobis expensæ sint partes, nunc etiam temperantia discussa, restat, ut fortitudinem quarto à nobis loco assignatã paucis explicemus: exordium (quod factum in ceteris est) à diffinitione auspiciates. Et quoniam in edocendis elucidandisque virtutibus. Ciceronis iam sumus verba atque exempla sectuti: equum est, hæc etiam in virtute (quæ disceptationis ordine, extremo à nobis loco posita est) eiusdem hominis vti sententijs: ne ab eo temere ac sine causa descinisse videamur, quem defensorem tanquam atque patronum sententiæ nostræ hæcenus sumus amplexi.

MARCVS igitur Cicero eam ipsam rem (de qua nunc agimus) ad huc modum definit. Fortitudo est considerata periculorū susceptio, & laborum perpessio. Quæ ex diffinitione quæ sit fortitudinis virtus, satis (nisi fallor) elucet. Nam cum huius ipsius virtutis

tis illud proprium sit munus: intrepido animo circa terrores & pericula versari: eaque omnia (quæ alijs formidolosa videntur) de coris atque honestatis studio; vel minoris animosè putare, vel omnino parua ducere: ac nullo prorsus mortis timore terri. Ab hac tanta, tamque præstabili virtute animi, mortis terrore carentis, & ad verum decus laudemque; anhelantis, procul illi disjuncti sunt, qui falsa quadam fortitudinis specie delusi, nullo solidæ laudis ac virtutis respectu, cæco quoque impetu rapti, amentes in discrimina ruunt; sequi stultè periculis passim obiectant: ac exolum ceu lucem trahant; quavis occasione vitam abrupte gestiunt. Temerarium nimirum hominum genus: lucis munere indignum: quibus (mortalium rerum pretiosissima) vita vilissima est, fastidioque habetur. Cum enim rationis vsu insito, in hoc vel maxime à brutis nos animantibus natura secreuerit, ut eius ipsius ductu ac munere nihil inconsideratè aggrediamur, nihil faciamus præcipitanter & temere. Quid esse eo potest stultius, qui nullo honestatis, vel virtutis captus amore: vitæ (quæ esse homini charissima debet) vsurâ despectui habet, iacturam ardentè expetit: Fatoque ipse suo lætus ac libens præcurrit. At fortibus viris periculi magnitudinem animo ante permensus (cum nihil faciant turbulentè) nec vitam etiam inuisam, despiciatam ve habeant, non sunt enim quàm non sit vitæ vsura vastada: sola, quæ attenditur virtus, ad speciosam mortem animos facit: turpemque docet, vel eius ipsius pretio: ignominia semper esse fugiendam. Forti siquidem viro, Iustitiæ atque honestatis amanti, acerbior omnis videri debet turpitudine: quàm ea, quæ omnino rebus externis, vel corpori possint accidere: quo in genere meta est nouissima, mors. Quæ quam non sit fugienda honesto proposito: sine, vel ethnicis compertum est: quibus gloriosum videbatur patriæ vitam impendere, ex quibus ille,

*O terq; quaterq; beatè
Quis ante ora patrum Troia sub mœnibus altis
Contigit oppetere?*

Præclara nimirum mors, quæ saluti, libertati que suorum ab optimo ciue, patriæ impenditur: propriaque antiquior ducitur in columitate. Quo in genere mortis, omnium maxime laudantur Spartiæ. In enim Lycurgi legibus instructi, maiorumque exëplis edocti, pro libertate patriæ sanguinè suum alacriter profuderunt; sequè non semel speciose vita mulctarunt. Proditum est in vete-

rùm Annalibus Spartani populi regem Inclytum Leonidam apud Thermopylas Xerxis persarum regis quingentis hominum milibus ferocientis, trecentis cum viris noctu inuasisse Castra, hostiumque millia viginti animo contrucidasse præfenti: quoad tã longè edita strage, viribus destituentibus animum cum suis ipsum cadere cõtigat. Quorum speciosissima mors Simonidis carmine, quod à Cicerone postea latine versum est, ad hunc est modum nobilitata.

Dic hospes Sparta, nos te hic vidisse iacentes:

Dum sanctis patriæ legibus obsequimur.

Atqui, Lacedæmoniorum leges præter ignominia infamiaeque metum, nihil aliud supplicij pugnam vel deseretè, vel detrectantè prorsus irrogabant. Sed tãti, huius ipsius timor strenuis viris habitus est, ut mortem oppetendam, quàm infamiae labem subeundam satius atque consultius duxerint. Sed nimirum factum hoc Laconica omnino indole dignum est, quibus in bellum proficiscentibus matres solebant præcipere: ut victores domum arma referrent, aut mortui contra in eisdem referretur. His verbis ad gnauiter agendum, suos quæque liberos exhortantes. Vnde illi, qui ignauam operam bello præstiterant seuiorem hoste matrem domi aliquoties experti sunt. Hinc Damatria laudari solet, quæ è prælio redeuntem ignauum filium, suis ipsa manibus occidit. Qua de re hoc extat epigramma,

Transgressum leges mater Damatria nature

Ipsa Lacena necat non Lacedæmonium.

Quæ ista tam barbara immanitas est, munere lucis propriam priuare sobolem? Atqui, sanciri voluit masculi roboris foemina sanguine filij legem posteris, qua intelligerent, bonis ac fortibus viris multo pluris honestatis quam salutis rationem habendam esse. Nec esse pro liberis habendos, qui à maiorum institutis, virtuteque patriâ degenerant. Hoc Damatriæ factum & illa imitata est, quæ imbellè filium, qui deserto in acie loco salutem fuga quæsierat, ut indignum Lacedæmonie interemit: negans suum esse eiusmodi germen. Quæ quidem res memoriæ hominum tali est epigrammate prodita.

Germen iners abeas ad Tartara, teq; perosus:

Eurotas Cernis, nec det aquam timidis.

Ignauus carulus, mala fors, hinc vade sub orcum

I, sparta indignus, quem neq; ego peperi.

Quid illa? quam animosè, ac iusto dolore percita? quæ è prælio in columè conspicatâ filium, & Ecquid salua esset patriâ, percontata: vbi ad unum ciues perisse accepit, lethali vulnere

nere laterem contorsit ingnatum, illud subinde repetens: te igitur nobis mali misere nuncium. Sed & hæc quoque non instrenue, quæ è bello filium aufugisse audiens, aculeatis literis formidolositate admiffa commouit. Malus (inquit) rumor apud nos de te dissipatus est, hunc dilue: aut ne sis. Quid? quæ alteri ex filijs, fratris generosam mortem oratione celebranti, & virtutem animi magnificè efferenti, dixit. Non ne te tui putet, qui mortis tam gloriosè germani comes esse nolueris? Opportunè sanè atque prudenter, cupiditatem vitæ nimiam mater in filio carpsit, qui occasionem mortis honestâ infami lucis vsurâ visus est nolle præferre. Bonis etenim fortibusque viris acerbior morte omni, ignominia metus semper debet videri. Naturæ siquidem commune debitum mors: infamia, morum est crimen.

TRIGITVR indigna viris etiam à mulieribus culpata formidolositas est: sic & ab eisdem celebrata est encomijs animositas. Mater enim audiens quàm generose armis dimicans filius occubisset, tantum absuit, ut questibus Altra culparet, aut mœsta sese lachrymis & angoribus dederet, ut illud potius sibi gratulans dicitaret. Hic nimirum partus meus erat. Sic & alia bello præemptum, flammis imponens filium, indignis vetulæ eiulatus, ipsius & vicem & Fortunam complorantis parum commota est: quin ad mentem animata Fortunæ, bonam (inquit) ô mulier arbitror, quando id mihi contigit, quod optabam: nempè ut ex me nasceretur qui pro Sparta libens occumberet. Maius illud, muliebri ex pectore masculum emicans factum. Spectabat è proximo loco: quinq; (quos habebat) filijs in bellum missis, Lacena, qui ancipitis Martis futurus esset euentus: à prætereunteque quopiam de filiorum suorum cinnium morte certior facta. Non hoc ignave percontabar, inquit, Sed quid patriæ nostra ageat: quâ vbi accepit vicisse patriæ sese victoria cõsolata: nunc (ait) filiorum meorum libenter accipio mortem. Gnara nimirum lugēdos non esse, quos clara virtus in Cœlum fama sustulit. Beatissimum enim mortis genus Spartani putabant quod eiusmodi laude niteretur. Quapropter laudatur & illa, quæ humi mandans strenuum filium, nanius, lachrymosaque iusta prohibuit, dicens,

Plorentur timidi, mi infletus humabere nate,

Et matre hac vere dignus es, & patria.

VNDE tam rara virtuti, indoles muliebri affulit in corpore: quod molle & tenerum

natura finxit: penèque laboris ac doloris impatientis? Aut quæ vlla generosi, strenuique animi virtus putanda est: si non hæc vera est fortitudo dicenda: charitate patriæ affectionem matris posteriorem ducere: honestatis intuitu, nullo indignæ Fortunæ moueri fulmine, nullo sauo dolore victâ, animo posse succumbere? An, & in his minus elaborasse naturam putandum est (ut scilicet ex omni animantium genere Spartiatis tantum foeminis materios affectus) & dolendi sensum adimeret, quæ teneritudine animi quadam molli suos cuique liberos docet charissimos esse? Sed nimirum domesticis virorum exemplis corroborato iam animo, hanc illis tantam pectoris elationem induere procliuo fuit: quibus maiorum suorum inclyta virtute animi, disciplinaque; edocis, tristior morte visa, omnis est semper infamia: & vitæ conditio misera quæ patriæ reposcenti non esset libens impentia. Quocirca Thrasibulii fortissimi filij inclytam mortem Tynnichus pater fortissimè tulit, vacareque lachrymis iussit: in cuius laudem celebratum illud epigramma est,

Exanimem Pitanem clypeo Thrasibulus in acri

Confossus septem vulneribus redijt:

Passus ab Arguis, quæ tergo nulla gerebat,

Tynnichus hunc igni quum daret, hæc loquitur:

Flere decet timidos: oculis te nate sepulchro

Condo meum sicis, ac Lacedæmonium.

Præclare Tynnichus. Quis enim vitæ munere honestissimè functus, aut complorandum patet, aut omnino lugendum? cum præsertim eiusce modi mors totam vitam illustret: posterumque digna laude efficiat reuiuiscentem? Non enim moritur, quisquis rebus præclaris intentus speciose vita defungitur. Sic nobilis ille Thebanus Epaminondas lethali trajectus spiculo: vbi & clypeum suum saluum, & victricem patriam accepit: strenui quasi, arduique laboris magno perfunctus munere: extremoque tanquam in vitæ halitu sibi gratulans, ad suos conuersus (inquit) iam verò ô commilitones, non finis vitæ meæ, sed magis initium aduerit. Nunc enim vester Epaminondas nascitur: quia sic moritur. Spartanus Leonidas interrogatus, cur viri fortes honestam ad mortem alacres graderentur: quia (inquit) cum strenuis & ignavis necessitas mortis immineat, id sibi existimant proprium: quod virtute animi gestum est. Moriens Lacon, non tam se græ ferre dixit mortem, quam quod nullo adhuc facinore edito, ab imbelli occideretur. Tormeto enim, vel eminus iacto

iacto lapide forte ceciderat à vili interéptus muliercula. Sic & Aristi des Locrensis à multela Tartesia morfus, cum lethale vulnus eerneret (vt extat apud Ælianum) gratiore sibi multo mortem futuram fuisse, iam iam fugiente anima asseueravit: si ex Leonis, vel pardalis mersu è vita discedere contigisset, quam ab eiusmodi contempta bestiola. Prudenter sanè. Neque enim omnibus vsu venit, vt genus mortis laudabile fortiantur, interitusq; sui authorem celebrè ostentare possint. Cladem nanque authore posse leuare, in beneficij est aliqua parte ponendum. Est, siquidem ad gloriam maximum, præstatis alicuius virtute viri dextra cadere. Vnde non sine causa, fortissimus ille mortalius Hercules apud Tragicum Senecam grauer stomachatur, quod hominum ac monstrorù terror & domitor manu muliebri intreat. Sic namque loquitur.

*O turpe Fatum, Fœmina Herculeæ necis
Author ferebat! Author Alcides quibus
Inuicta si me cadere fœminea manu
Voluerit Fata, perque tam turpes colos
Mea mors cucurrit, cadere potuissem mihi
Iunonis odio, fœmina caderem minis
Sed Cœlum habentis. Sed nimis Superis fuit
Scythico sub axe genita domuisset meas
Vires Amazon. Fœmina cuius manu
Iunonis hostis vincor? Hinc cyanior tui
Nonerca pudor est. Quid diem hunc latum
vocas?*

*Quid tale tellus genuit irata tibi?
Mortalis odia fœmina excessit tua.
Adhuc ferebas esse te Alcideæ imparem,
Victa e. duobus. pudeat irarum Deos.
Vtinam meo cruore satiasset suos
Nemæa victus pestis: Aut centum anguibus
Vallatus Hydram tabe pauissem mea
Vtinam fuisset præda Centauris datus,
Aut inter vmbra victus aeterno miser
Saxo sederem: Spolia cum traxi vltima
Fato stupente. Tunc ab inferna Styge
Lucem recepi, Diis euici moras:
Vbiq; me mors fugit, vt Letho inclyto
Fortis carcerem. Proh feræ victæ, ò Fera!
Non me triformis Sole conspecto Canis
Ad Styga reduxit. Non sub Hesperio polo
Ibera vicit turba pastoris feræ,
Non gemina serpens. Perdidit mortè, hei mihi*

Toties honestam! titulus extremus quis est?

Non dolet mortem: sed magno prognatum Ioue authoris pudet. Mortemque, quã toties honestè potuit oppetere, sibi luget ereptam, incassumque suos narrat triumphos, cladem exaggerans: inglorio sub hoste cadens. Quis igitur miretur mortalius fortissimo Herculi, terrarù orbem terrificis monstris desecare solito, impatienti animo eam plagam accipi: cum id bellicè laudis cupidus viris, graue sit semper vulnus, atq; intolerabile visum? Quid? quod voluminibus sacris non vno loco illud extat scriptum, Israeliti cum Regem Abimelechù in excelsè cuiusdam arcis oppugnatione, quam inexpugnabilem armis deuastare igne decreuerat, molaris saxi arrepto fragmento à muliercula de muro fuisse percussum: qui cum lethale vulnus esse perspiceret, euocato, qui ponè sequebatur, armigero: districto (ait) cõfestime gladio perime: ne ignobili manu fœminæ, rex vester dicatur occisus: atque ita infœliciter expiravit. Dignus tali nece profecto, qui cupiditate regnandi ad infame saxù tanti sceleris conscium, contra omne fas atque iura pietatis, septuaginta quos habebat fratres atrocissimo mortis genere peréptos, sæuus de medio sustulit. Vt intelligas interim imperij vesana sitis, propinquitatis tam arcto constrictos vinculo, quò interdum furoris soleat adigere. At vero, quib' arduis in rebus, vel inimicus acer, vel mors clara proposita est: hoc ipsum, maiori est laudi, quod vrget: spemque solatij præbet, ac modo quodam animos facit: quod quemcumque euentum casus tulerit: gloriam vident esse paratam. His etenim, si victos esse contingat: haud est perinde turpe. vinci, quam contendisse decorum. Sic superatus ab Hercule, successum pugnae libenter apud Ouidium narrat Achelous, atque speciosè depingit: sic apud Homerum cum Hectore congressurus Ajax, virtutem hostis animo permensus: si sit fortè victus, declarat se valere vt suum tumultum multis etiam post seculis prætereuntes, sic alloquantur,
*Hic situs est vitæ iam pride in lumina linquens,
Qui quondam Hectoro percussus, concidit ense.
Fabitur hoc aliquis: mea semper gloria viuet.*

Sic nimirum generosis qui sunt animo præciti, si epitaphium laudis paratù ac promptum vident, certatim in discrimina ruunt, atque alacres ad pericula conuolant. Quapropter merito laudantur Spartani: quum enim à Philippo Macedonicis armis, ægri, regionesque Sparta finitimæ late vndique

vasta

vastarentur: eoq; res esset adducta discriminis, vt iam omnibus esset moriendù: regi dicenti, quid nunc agemus ò socij? Quid aliud Spartiatè inquirunt, quã quod fortiter moriemur: quãdo nos soli pro patria pugnare, ac liberi esse: neq; alijs vnquã turpiter parere didicimus. Æquè Leonidas fortiter, Perse hosti iactati, præ iaculis suorù Solè obscurari solere: ob hoc, inq; agem' ardētius: sub vmbra enim pugnabimus. Quid ille alter vitiosus claudicās pedibus, sed vere Spartanus Androclidas qui reprehensus, quod ad illù modù effectus in acie descenderet, animosè respōdit. Pugnare sibi nō fugere, esse propositù. Hanc tantã animi elatione sola virtus erigit, & veræ gloriæ cupiditas, quæ in optimi cuiusque mentibus acres infigit stimulos: dū ad omne decus; ac laudè cõcitatur: turpitudinisq; improbè notam fugiendã esse præscribit. hinc enim fortitudinis omnis actio existit, & speciosa gesta ducuntur. Nulla siquidè res tãta est, quã simili virtute peccatus affectù, non vel conficiat fœliciter: vel suscipiat animosè. Neq; enim metus, qui rei difficultate perpèsa, etiã animolis interdù solet obrepere, impedimento est quominus res arduas libèter aggrediantur. Sæper nanq; huic se se aduersus, honestus opponit pudor, caicribus ceu quibusdã adhibitis animù ad honestatè cõcitans. Vnde statim emergit illud, *Sed pugnare metus: retro pudor ire vetabat.*

Inter metù igitur atq; pudorè animus fortis deliberas, huic q; illi parti mauult acquiescere: quia honestù & pulchrù facinus susceptù animo est. Quas obres, haud temere dux ille inclytus Timotheus Græcos in Persia ad strenuè agendù exhortans: sic ait, Veneramini ò mihi dilecti cõmilitones pudorè, virtuti bellicæ suppetias afferentè. Sic fortissimus ille Diomedes Græcis omnibus ob Hectorè aduentù in turpè fugam cõuersis, martij hominis acres ac violentos impetus solus sustinuit: Verebatur enim ne apud suos Priamides gloriaretur, à se cū reliquis Græcis Diomedem esse fugatù. Itaque iure ait,
*Inter enim dicit Troianos optimus Hector
Titides metuens puppes confugit ad altas.*

Maluit ergo vir fortis summo in discrimine de vita dimicare, quã inhonesti pudoris, vel formidolositatis ansam suppeditare Troianis apud quos probris omnium, nomè suù (si nō ipse māsisset) videbat obiectù iri. Quid? Hector ipse reprehensiones veritus Polydamatis, in seui martis discrimina ruit, mediosq; incurrit in hostes? rursum idè pugna per ignauia de trectatù ingloriã minatur mortè: sic nanq; ait,
Quem procul à pugna trepidantem fortè videbo:

Is canibus fiet, fiet quoq; vulturis esca.

Extrema, quæ hostilis manus dare nocumèta posset, hæc suis egregius minatur Dux: vt omnes intelligat, nullam vndiq; salutis ianuã timidis esse relicta. Quid autè fœdus vel atrocius minari poterat, quam vitali munere erepto inhumata corpora, feris atq; auib' perdedec' summù relicta? Sed attendamus, q; idè duces, suos interdù ad laudè virtutis allecēt? *O Lycij, fortes præstate viros: fuga profusus Exulet, hanc sequitur pudor.*

Item & illud

*Obuerset animis pudor, & maledicta virorum
Latrantum: Vis magna furit martis modo campis.*

Quid? cū etiã fortes, quo magis in hostes iritè, ignauie ac formidolositatis infimulantè vt callidus ille apud Sophoclè Vlysses Achilè instigās verbis: quæ cœnæ gratia negat fucècere. Sed quod simulacra, altæq; Troiæ mœnia videret; iam præ metu pauescere: dictis nãq; iritatu eiu'smodi, ab nauigãdoq; paratù, ita à nauibus atque incepto deterret, *Scio quid fugis, non ne quid audias male:
Sed instat Hector: Hic manere, haud expedit.*

Sic sua fortibus (quorù est probri natura omnis impatiens) generosa statim animo occurrat affectio: ipsiq; etiã ignauis timor mortis excutitur: dū alteros obiurgatio cõtumeliosa excitat ad officiù: domesticq; alteros pauor pœnæ habet sollicitos, muneriq; iã suo esse cogit industrios. Vtriq; enim in officio manet, ne id experiatur, q; vel turpe ducit: vel omnino videt, fore calamitosum. Sed in hoc fortium q; ceterorù cõditio melior, & causa nobilior q; strenuos infamiæ timor, gloriæ atq; honestatis splendor ad amplexandã Virtutè inuitat: degeneres cõtra ac pauidos, imminētis expectatio anxia & recordatio luctuosa supplicij, ignauos esse nō sinit. Quæ vbi remota lōge, abest peregrè: falsa illa animositatis emicās species: turpi subito timore victa, cõtabescit. hinc vilis illa & abiecta timidorù hominù vox, ò vtinam fugere impunè liceat: aut ignotos inter tutò hostes errare!

SED quo à fortibus decidit oratio, mihi in ignauosq; in cautè defluxit? Prætereunda ergo oblata occasio nō est, suavelutì nobis obiecta spōte. Alexander Macedo, cū egregijs gestis nomè suù per omnes terrarù oras latè diffeminasset: propagãdoq; orbis imperio semper intentus esset: fortè accidit, vt de rupe quadam apud Indos audiret, quæ loci natura erat in sublimi atq; edito cõstituta, vt inaccessa auibus vulgo crederetur. Hæc cū ambitiosissim' iuuenis capere vellet: percõtat' dicitur q; nã mortaliù eo loco degeret. Vbi verò ac-

T cepit

cepit meticulosi domini rupé esse. Nunc (inquit) o Socij, expugnato locus est facilis. Significás nimirú muniméta fatís nulla timidis esse. nec tá esse muris aut fossis arcé benè vallatá: quá incólentiú virtute. Lycurgus ille Lacedæmonius, interrogatus cur lege vetuisset, cingi muris Spartá, negavit eá urbé muris carere; quæ tot haberet viros animi virtute præstátes. Id ipsum Agefilus rogatus respondisse fertur, urbé inclytá ciuiú virtute ac robore, nó mœnibus, aut turribus cinctá esse debere. Quocirca sapiéter fecisse dicitur Isæus ille Assyri' sophista, qui Spartanis summo terrore percussis, & de ciuitate mœnibus cingédá consultantibus, Græcum in hác sententiam Homeri cecinit carmen,

Scutum hæsit scuto: galeæ galea, atq; viro vir.

Subiungés statim & illud. Sic mihi státe viri, & muris cincti sumus. Sic & Páthoidas cú iret legatus in Asiá Asiatico cuidá murú fortissimú ostétáti: & ecquid sibi videretur quæ réti, bellú sibi mulierú conclaué dixit videri. Obiter insinuás non tá locis quá viris, fidere tutum esse. Quippe perspicuú est bellica instrumenta, decoraq; arma, idq; genus munimenta cætera, neq; pectore ignauiá excutere neq; animo addere virtuté posse. Præclarè igitur Carthaginiésis Hânibal, cú Syriæ rex Antioch' perditissimè homo luxuriæ, extremæq; ignauiæ, ingétes ei in cæpo copias ostenderet, quas bellú populo Romano facturús cóparauerat: flectiq; in orbé exercitum insignibus argenteis atq; aureis floridè micantè iuberet: induciq; etiá currus cú falcibus, & elephátos cú turribus, equitatúq; frénis, ephippijs, monilibus, phaleris præfulgétém: atq; in terim rex spectaculo tá ornati exercitus, letitia animi vana gestiés, Hânibaléq; aspiciens gloriáter diceret, Putas ne cóferri possé: ac satis esse credis Romanis hæc omnia? Tum Pœnus eludés ignauiá, imbelliáq; militú eius pretiosè armatorú, Satis planè (inquit) satis credo esse Romanis hæc omnia: etiá si Romani auarissimi sint. Nihil prorsus neq; tá lepidè, neq; tá acerbé dici potest. rex (vt Gellius ait) de numero exercitus sui, ac de equiparatione estimáda quæsierat: Hânibal de præda respondit. Prudéter sane dux egregius, ad hanc enim formá instructus exercitus, tanquá speciosa supellex (vt rectè Valerius ait) auaro potius hosti præda optabilis, quá strenuo fortisq; viro ad vincendú mora vlla esse consuevit. Bene igitur Epaminúdas, nunciáti cuidá in Peloponnesum ab Atheniésib' nouis armis instructú, esse missum exercitú, Nūquid (inquit) dolet Antigenidas, quod nouas Tellis

tibias habeat? Erat enim Tellis odiosus tibi: cum Antigenidas contra scitissimè tibi- bias inflaret. Dicto hoc indicans, frustra nouis armis Athenienses instrui, qui eis vti nescirét: parumque antea bellicis rebus assuescerent. Themistoclem ferunt, ita cauillari in Eretrienfes solitum, vt diceret eos similes esse piscium, qui gladioli nuncupantur, quod gladium quidem haberent: sed non haberét cor. Sic & Diogenis illud in ignauium hominem celebrari solet, qui cum forte incidisset in quendam Leonis exuuió circústantem, eá obré sibi mirificè placenté. Quin desinis (ait) virtutis stragulas pudefacere? Erat egré non iniuriá philosopho clarissimo, Herculis viri fortissimi amictum ab imbelli & ignaui homine scédissimè contrèctari. Quis enim ferret animosí Achillis lorica a timido gestari Therisite? Aut nobilitatam illam mædibus lamasini, qua mille quondam Sanson Philistæos occidit, in gruú certamina eunte, a se- quipedali ingloriè tractari Pygmeo? Aut igitur formidolositas, quod sibi parum conuenit tractare desinat: aut virtutem animo capessens, pauoreq; turpi procul expulso, fortibus deinceps factis assuescat. Est siquidem non absurdum modo, verum etiam temerarium, quod parum dignè præstare queat: studiose quæpiam velle affectare. Quod enim temere susceptum est onus: ignominiose semper deferri solet. Quæ igitur meticuloso parum apta studia sunt, fugiat quærere ignauius: cauteq; ab ijs integer sedulo temperet, quæ experto, non tam sint vsui, quam detrimento magno, vel dedecori futura. Sed quid ego plura de timidis? quorum profunda hominum ignoratione memoria sepulta, merito iacet in tenebris? Quod enim ad disciplinam morum homini parum est vtile, honestius multo alto silentio premitur, quam oratione depromitur. Nam cur ego oratoris Demosthenis, aut Iambographi Archilochi timiditatem animi, oratione longa conseceré? quorum hic, quam mori melius esse scripsit arma abijcere: ille de in acie commissum deserente locum: Virum qui fugiat, rursus bellum, dixit, posse redintegrare: superstitiosam ve Theaginis formidantis cuncta pusillanimitatè, qui Hecates effigie incósculta domo nunquam sit egredi ausus? Adeo misera omnia expauescebat? Græcú quid Artemonem referam? qui & ipse misera formidine mortis ne domi quidem suæ vitá securè trahebat? Seruos enim habebat, qui supra suum caput Clypeum alleuantes, obseruabant anxie nequid noxium supernè decideret: quod meticulo

culosum dominum offendere posset. Alterum quid, illum commemorem Sycophantam Athenis bene notum Aristogitotem? qui cum mortalium omnium foret ignauiissimus, omaium maximè bellica recreabatur mentione. Semper enim sæuá prælia, Martèque habebat in labris. Ratus hanc ob causam, Martios apud viros principem veluti se vnum habitum iri. Vnde, cum & Classicum cani, & bellum parari sentiret, astutè belli excogitauit effugium: crure enim fascia obligato repente prodijt in publicum, claudicationem doctè simulans. Cuius ex ignaui cognita vafricitè: egregius ille dux Phocion exclamasse dicitur. O Dij Immortales vnde nobis repente claudicans Aristogiton! Sic & semper magna crepans: armorum que in sermone, gaudens strepitu Campanus ille Taurea, Afelium Claudium Romanum equitem, quem ad singulare certamen vltro prouocauerat, sæuis exagitans minis: vbi ventum in locum est duello assignatum, con- citato magno impetu equo, cunctisq; demittantibus repente fugam arripuit in Capuá tamq; aduersarium metu, quá spectatores omnes cachinnis soluit & risu. Quid? qui sinistrae manus digitos sibi præcidit, ne militaret Italico bello, notus ob ignauiam Vacianus? Quid Vlysses ille vaferimus? simulata insania pugnam detrectans: quo se vxore, charisque cum liberis domi oblectare liceret? Si tamen Tragici vera prodijt, nam apud Homerum authorem optimum nulla talis est de Vlysse suspicio, sed tamen insimulat eum Tragœdiæ, dementiæ simulatione subterfugere militiá voluisse. Quas ob res hæc in illum ab Aiace dicuntur, Cuius ipse princeps iuristurandi fuit Quod omnes scitis, solus neglexit fidem. Furere assimulauit, ne quò ireret, insistit. Quod ni Palamedis perspicax prudentia; Istius percepisset malitiosam audaciam, Fide sacrati ius perpetuo falleret.

Sed iam ignauos relinquamus, ipsum que Vlysses, si tamè inter eos Vlysses censendus est, qui cú res magnas gesserit armis, cófilio maiores effecerit? Huius enim inuentis & Troia capta, & Iliú incensum est. Sed reuertamur, in quâ, ad fortes: neq; enim de qui bus diutius verba fiant ignaui digni sunt. LACEDAEMONII, cum ad fortitudinè, bellicamq; virtuté suos quódam erudire vel lent, Deorum omnium simulacra armis instructa colebant. Nam & Venerè ipsam, quâ nimio cultu, & corporis lasciuo gestu, scedis dumtaxat amoribus vacantem alij singunt,

egregia armatura insignitá, lanceamq; manú vibrantem, depingebát. Vnde interrogatus Charillus, cur Deos deasq; omnes specie militantiú depingerét: Ne probra (inquit) quæ ob ignauiam iaciuntur in homines, ad deos referamus: nè ve inermis armatos diuos reuereri & colere iuuentus audeat. cunctis enim præcipueq; iuuenibus persuasum volumus, Dijs ipsis fortitudinem animi gratá esse: ignauiá contra odiosam illis, inuisamq; accidere. Ideoq; quales habere ciues cupimus, tales inducimus Deos. Pulchrè nimirú Charillus. Nam cú virtutú omniú, totiusq; honesti, Numè sit archetypus: bellica ab eo exoráda præcibus virtus est, qui armis videtur excellere, & generosa quádá pectoris alacritate præstare. Cum præsertim verú sit, próptos, & ad honesta discrimina accinctos, Diuis ipsis iucúdos & charos esse: inuisos cótra meticulosos atq; degeneres. Hoc náque illud est vulgo quod dici solet.

Audaces Fortuna iuuat: timidosq; repellit.

Sic nimirum apud omnes gentes præstantissimi quique viri, qui in magna nominis laude vixerunt,

VIRTUTE DVCE, COMITE FORTVNA summa omnia consecuti sunt. Cuius rei cú ignarus nó esset Epaminúdas, educto in Thebanos ab Spartanis exercitu: dú suorum militú animos metu debilitatos cóspicit, ob oraculorum varia responsa: que núc victoriá pollicebátur; nunc minabátur excidium. Edixit, vt ad tribunalis dextrá bene promittétia locarentur, contraria ponerentur ad læuam. Quod vbi factú est: cóuocatis militibus, pro concioneq; adstans: ita locutus est. Si imperatori acquiescere volueritis, & presenti animo in hostile agmen irrumpere, hæc vobis oracula sunt: secundioribus ostensís. Sin ad conferenda manus tardè meticolosique fueritis: haud dubie hæc vobis reddita sunt: mostratis improbioribus. Hoc veluti stratagemate obiter interpretans, Diuos semper fortibus secunda promittere, & ignauius infauista,

QVOCIRCA benè Lacedæmonij, iam inde ab adolescentia arduis, difficilibusque rebus suorum animos assuefaciebant: seque alacriter ferendis laboribus dabant: fortitudinis vndiq; materiá aucupátes. Quo factú est vt cú aliquando armis bello cepissent ciuitatem quandá præpotentè, Ephori exclamátes dixerint: Perijt iuuentutis luctamen. Non enim posthac habebunt aduersarios. Næ illi sapienter: qui iuuenibus suis virtutis exercendæ materiá, ereptam esse dolebát.

Nec minus hoc prudenter animaduernerunt. Nam cum suæ gentis rex polliceretur æqua turū solo, funditusq; euerfurū vrbē viris inclytā, & militaris rei apprimē peritā hoc prætextu quod Spartæ aliquoties negotiū facessisset, id se passuros non esse. Ephori respōderūt: negantes fas esse Iuuetutis cotem abolere, atque subuertere (sic nanq; hostilem ciuitatē, quæ strenuos habebat viros haud temere appellabāt, veriti, ne aduersarijs liberati: aut ocio turpi, aut fœda infamiq; ignauia cōtabescerēt. Et enim, vt rectē ait Seneca, *Virtus sine aduersario marcescit.*

Quas obres. Q. Metelli sentētia laudibus in cœlū effertur: quæ deuicta Carthagine ita in Senatu ad cōscriptos patres verba fecisse Maximus Valerius scribit. Videlicet, nescire se victoria illa boni ne plus an mali reipublicæ esset allatū: quoniā vt pacē restituēdo profuisset, ita Hānibalē submouēdo nō nihil nocuisset, eius enim trāsitū in Italiā, dormientē populi Romani Virtutē excitatā esse: metuique debere, ne acri ænulo liberata, in eundē somnū reuolueretur. In æquo igitur malorū posuit (vt rectē sensit Maximus) vri tectā, vastari agros, exhauriri ærarium: & prisca roboris hebetari neruos.

MAGNA ergo discipline ratio vsq; habēda est: virtusq; ne decidat, honesto labore fulciēda. Qui profecto optimis viris esse debet semper in prōptu situs. Quo quidē labore tā fuisse vsq; delectatum perhibent Milesium Thaletem, vt audita iuuenis voce honesto labore se gaudere dicentis, statim illi dixerit, *Sanguine præclaro satius es, pulcherrime fili!*

Rectē sapiēs fecisse dicitur, quis enim nesciat virtutum omnium, actionūq; bonarū ducē atq; parētē honestū esse laborē? Appium Claudiū sapiētia virū celebrē, dicere solitum accepimus, negotiū populo Romano melius quā ocio committi. Non quod ignoraret, quā esset status tranquillitatis iucūdus: sed qd animaduerneret præpotētia imperia agitatione rerū ad virtutē capeffendā excitari: nimia quiete in desidiam resoluti. Et sanē negotiū nomine horridū ciuitatis Romane mores in suo statu cōtinuit, blādē appellationis quies plurimis vitijs resperfit. Vt enim dicebat Xenophon illū esse optimū virtum, qui vtilitatē sciret ex aduersarijs capere: vtq; Diogenes ad vitā optimē atq; honestissimē degendam opus esse aut amicis cādendis, aut acribus inimicis, sic ad verā animi magnitudinē, fortitudinēq; parādā permagni interest, rebus exerceri arduis, laboribusq; dedi honestis. Dū enim quæ summa sunt quærunt (vt ait egregius poe-

ta) petit ardua virtus. Quo circa, strenue laudari qui optant, vereque fortes haberi: ocio turpe auerfantes, quod gloriæ atque honestati affine est, modis omnibus conuenit affectari. Semper enim ad laudem ac gloriam anhelantibus viris difficultatis iter ineundum est: obiecta, quæ tali in via conficienda sunt honestatis gratia generoso ac forti animo pericula tolerant. Nec committendum est, vt ob ignauiam, fœdamque animi mollietē, germanæ fortitudinis desertum putetur officium. Nam cum ea animi elatio, & generosæ altitudo mentis, qua fortem virum præditū esse cōstat, arduis laboriosisq; rebus obeūdis maximē soleat perspici: consentaneū est, eum qui eiusmodi gloria alijs cupit excellere, labore nullo debere frangi: sed ipsa rerū difficultate acui semper ad verā laudis & fortitudinis gloriam. Ratus id quod res habet, nulli vnquam per ignauiam atque desidiam, clarum aut fortem euadere contigisse. Quippe immortalitas famæ, ac decoris tāti celebritas strenuitate animi, inuictoque robore, sudore etiam atque adeo sanguine emittitur: animosusq; omnino rebus, id est difficili atque arduo loco positus vere paritur. Vnde Nasonis merito laudatur ille versiculus,

Ardua per præcepta gloria vadit iter.

Frustraque idcirco fortis haberi postulat, qui honesta recusat adire discrimina: sibi que ignauiter metuens, difficilibus rebus intercesse non vult. Nō enim vt agrī, perystromata, nummi (quarum plerunque rerum sine factō aliquo nostro, hæreditate, aut lege nobis possessio obuēnit) sic & Virtus sedenti deferatur: quæ operis profectō est nostri, atq; adeo industriæ indiga. Præclare igitur illud à Platone dictum est: nemo vnquam dormiens, clarus est aut immortalis effectus. Est nanq; virtutis via ipsa labore plena & sudore referata, vt Ascreus quondam cecinit vates. Qua propter, virorum fortium, ac virtute præstantium, meditatio omnis, desidiam torpore ignauo ab animo procul expulso honesti sit laboris amica: deq; periculis tali ex causa natis, aut prudēter regendis, aut suscipiēdis alacriter, aut ratione propullandis aut animose strenueque ferēdis semper cogitans, mensque adeo ipsorum studio simili vsque sollicita. Pro summi Dei religione, afferendaque gloria diuinæ maiestatis ipsius pro defensione legum, pro incolumitate principis, ac suorum ciuium salute, hominibusque iuuan dis (si casus tulerit) præsidio vt illis esse, præstareque opem possit, bonus, gratus,

gratus, pius, prudens, fortisque vir appellari qui volet, vitā cupiet impēdere. Nihil em̄ tā est animi abiecti ac timidi, quā eiuscemodi pro rebus sanguinē nolle profundere. Nam quis sanę mētis, cupiditate vitæ (cuius curriculū breue, casibusq; multis expositū à natura datū est) speciosę mortis turpiter causa neglecta in sempiternū dedecus, & famę teterri mālā velit incurrere? Aut periculi tadē de generi aliqua velit fuga cōmittere, vt inuisus Deo, perniciosus suis, vel inutilis patriæ (cui quoad eius fieri potest, ornamento esse atq; vsui debet) fuisse dicatur? cū præsertim infami & turpi vita hominū sit nihil in terris abiectius. Ingrata siquidē odiosaq; illorū haud dubie solet esse memoria, quibus exigui prerogatio tēporis ad voluptates animi cęcas expledas, effrenęq; libidinē animi bestiarū more exaturandā, quā honestatis est potior cōditio visa & quoquo pacto deniq; viuere maluerunt, quam honestē ac gloriosē mori. Sed quid ego de flagitiosis, & sceleratis loquor hominibus, quorū vitę turpioris vsura largior, multorū cū damno cōiuncta, mortalium nulli quā sibi maiori vnquā fuit fraudi? Pessima est hominī comes improbitas: Lanienaq; animi verē exercet impietas. Quorū si casu aliquo tormēta cessant: humana subito tela ingruunt. Non ne vides, quā maledictis, execrationibusque omnium, & priuatim & publicē vbiq; illi damnentur, qui à patria defecerūt, honestaq; illi præsidia denegarūt? quātaq; perpetuis iā sæculis laborēt infamia perditę & profligatę vitę homines, qui patrię suę in re præsentī cōmodare cū possent, pro ditores repente, vel acerrimi hostes sunt facti? Quis Catilinā atq; Cethegū sacrilega in patriā arma ferētes: perniciē, exitiū, vastationē ac cędē suis temere machinātes nō oderit atq; execretur? Quis Læthenem, Olyntho natali solo prodito Macedonū regi Philippo nō dānet, atq; execrationibus voueat? Quis Cilliconē Milesiū patriā Priēnsibus vedita, nō execratur & culpet? Quis principē Spartę Pausaniā Xerxi Persarū regi ciuitatē suā auro tradentē nō auerfetur atq; refugiat? Quis tādē Patritium illum, sed tanto splendore natalium, & maiorum fama indignum, Cassiū Brutum non furij deuoquat vlticibus, qui nefaria pecuniæ cupiditate illectus vrbem Romam, terrarum ac gentium principem Latinis prodere voluit? Qui nimiram, præterquam quod parentes suos Cassium videlicet & Agesilaū tam improbi facinoris vindices fuere seuerissimos experti: ab ipsedem namque (vt Chæroneus Plutarchus asserit)

dōmesticos intra lares parietibus vndique circumsepti, lenta morte, fame sunt & inedia confecti, vterque inquam cum reliquis, qui vitā sunt simile genus amplexi: maledictis probriq; omnium in ignominia æterna versantur. At verō qui egregijs factis illustrari cupiētes: dū religionis, legū, patrięq; tutelæ seruiūt: nullū fortanarū aut vitæ periculū recusarūt: seq; alacriter pro incolumitate ac salute suorū periculis & laboribus dederūt eorū nomē clarissimū est apud omnes haud iniuria semper habitū. Vnde vita iā diu iuncti, posterorū cōmemoratione iucūda, sempiterna laude fruūtur. Sic Horatius ille Cocles, sic plebeij inclyti Decij, sic rex Atheniēsum Codrus: ac quicumq; alij periclitati patriæ repentē saluti fuerunt: aut oppetita morte labantē discrimine liberarūt. Fuere nanq; non pauci quōdam, qui salutem patriæ, suæ ipsorum vitæ & incolumitati ante tulerunt: quorū omnium famam claram esse, illustrēque videmus. Charis pro Thebis se se è muro præcipitē dedit Menæceus: pro iurisdictione Carthaginis Phileni fratres ceciderunt: quodq; maius est latiore vt agro patria ipsorum locupletior ac nobilior efficeretur, vitæ terminis de industria contractis: ipso (cui seruiabant) ad tam insignis facti aspectum populo obstupescēte, æquissimo viui sunt animo infodi terra passi. Victimam se se, vt aiebant ipsæ, immortalibus Dij Ericetæ regis filię Pandora ac Protogenia pro Athenis obtulerunt. Dedit & suas Leos Orphæi filius Theopē, Eubolē cū Phasitea diuis sacrificandas, bono permotus publico: honestoq; est aliarū sanguine delectatus impēse Herculis etiam filia Macaria animose pro incolumitate suorū se se morti deuouit. Quorū quidē hominū famā idē qui corpora cōtegit tumulus tractu tā lōgo temporis ne tantillū quidē occulere, obscurare ve potuit, quæ omnia eō nepē redeūt, vt honestā admortē (cū ratio dicitur) bono ac forti viro cūctatio nulla sit. ILLVD AVTEM ratio non patitur, vt quisque pro salute alicuius si tamen sic incolumitas acquiri, aut parī cuiquam salus potest, mortem sibi temere consciscat. Negat enim magnus ille philosophus Pythagoras vlli fas esse de statione vitæ discedere sine iussu & imperio summi illius gubernatoris omnium, ac principis Dei, cuius primum in hanc vitam munere summus ingressi. Ex quo perspicuum est, etiam ethnicorum prudentium testimonio, vim sibi mortis inferre profus licere nulli. Qua in re gentis nostræ testimonij haud equidem vtar. Superuacua-

neum est enim exemplis id confirmare velle: quod diuinis oraculis & legibus apud nos sanctissimè cautum, persuasum sit omnibus, atque adeo cunctis testatum. Nā quis nesciat sui ipsorum occisores, vitæque hostes propriæ, iam primum morte obita imā Tartarā petere? dānato rō sedes, perpetui luctus, miseræque regionē incolere? Atque ideo more institutoque maiorum, qui christianæ legis sanctiōe fundamenta nobis sanctissimè prudentissimèque iecerunt, ex diuino per scripto rōe summa obseruatum esse, vt tales christianæ careāt honore sepulchris sanctissimisque; in super Christi Optimi Maximi nomine mulctentur: quod ob atrocitatem facti, indigni sunt prorsus effecti, manū sibi temere admolientes. Diuina siquidē misericordia prorsus destituuntur, qui summi Dei sunt bonitati diffisi. Nā qui nihil nō vno singultu, ac syncero aliquo gemitu animi, peccata innumerabilia homini cōdonare cōsuevit, hoc vnū remittere nō vult: illatamque sibi per summū nefas iniuriā tantam impunè abire nō patitur: sed grauitè omnino molesteque fert, & æternæ mortis irreparabili casu seuerissimè grauissimèque reppendit: summi vti nūminis maiestati in causa graui non esse illudendum, mortalique addiscat.

GRAVITER in quā, acerbèque patitur Summus ille cœli ac terræ arbiter, idemque creator Deus: hominem, quem rationis atque intellectus munere diuinitus à se instructū, mentisque præstantia mirificè ornatū, Superis penè effudit parem: tantū sibi amenter honorem inuidisse, diuinamque stulte legem preuaricasse, & cœlestis (quod rectè viuēdo assequi poterat, ius cognationis: diffidētia animi cæco furorē cōciti, perdidisse. Quā propter speciosè honestèque; mortis conditio modis omnibus vacare debet eiusmodi temeritate. Exploratū quippe, ad vnguemque perspectū est, nihil esse honestū posse, quod simili est animi dementia susceptū. Quā ex re illud etiam efficitur, temerariā periculi susceptionē non solum fortitudini aduersam (vt ex huius apparet virtutis definitionē) sed etiā christianæ pietati vehementer esse contrariā: parū enim eiusmodi affectio à desperatione abhorret. Nam quid huic tam simile est, quam certam in mortem homo sine causa irruens? magna nimis igitur vir, ac verè fortis, non nisi virtutis honestatisque; ratione subducta, vitæ discrimē adibit. Est autem discrimen honestum: quod pro religionis defensione, protectione principis atque legum, patriæ incolumitate atque hominum salute tuenda ab optimo viro incipitur: quibus in rebus, qui maxi-

mè erit excellere visus, is proculdubio maxime erit fortis habendus. Nam, qui ambitio- ne turpi delectati, populari ve aura corrupti Martis se se pennis ingerentes, fortes haberi student, inanem gloriam aucupantes: ij nimium mirum laborum, quam optarunt ferentes mercēdem, germanæ fortitudinis gloria, laudēque verā carent. Itaque audaces tantum vel impauidi dicuntur, fortes verò nequaquam: propterea quod in eiusmodi animositate genere eluceat modò quædam adumbrata virtutis imago, effigies vera non insit. Quippe excellens illa magnitudo animi vt veram laudem non contemnit, sic è contrario vulgarem hanc & falsam omnino parū ducit: egregieque mauult fecisse, quam ambitiosè laudari. Quanquam quod attinet ad laudem id est profecto difficile, vel inuitam enim virtutē vociferans sequitur fama: quodque illa magis inclita facta contegit, tato hæc magis reteggit, perspicuaque cunctis facit. Atque hinc fit vt qui minus appetunt famam, maiorem sepe fortiantur.

S E D CVM verè fortitudinis triplex sit omnino fons: aut enim in religione tuenda propagandaque; versatur: aut in conseruanda patria hominibusque; seruandis: vt nihil de religione ipsa dixerim, quæ iure optimo summæ laudis arcē occupare, principatumque; ipsum obtinere videtur, bonorū siquidē omnium proculdubio dux nobis est, origo & causa salutis, ac verè felicitatis auspiciū, & iustitiæ fundamētū: quā demedio sublata, generosi hæc pectoris elationem, virtutemque; animi quam vocamus fortitudinem, constat nō posse persistere. Id quod tot Martyrū pro **CHRIST** I seruatoris optimi Maximi religione propaganda, & gloria asserenda sanguine testatissimum est: qui seuos corporis cruciatus ludibria ac verbera, tormenta que omnia robusti alacritate pectoris, & præsentia quadam animi mirifica constantissimè pertulerunt, veri decoris, solideque; laudis specie illecti, ac dulcedine capti: illa certè videtur illustrissima, quæ generosi elatione animi afflictis populi rebus subuenit, patriæque fert opem periclitanti. Itaque his ipsis viris multū est semper laudis atque honoris impensum. Ij enim qui pro patria strenuè pugnantes vita defuncti sunt, in æternū per gloriam viuere intelliguntur. Cumque; illi, qui in vrbe roma tres habent incolumes filios, honestissima triū liberorū iura nascuntur, à tutelisque; propterea munere excusentur, ad illos hoc fauoris iure ampliatū est, quorū pro patria liberi ceciderunt. Nec hoc me hercules iniuria. Tātū enim quon-

quondam eiusmodi viris honoris habitum est, vt illorum filij, qui sanguinem suum, patriæ largiti sunt, apud Athenienses fuerit lege cautum, vt de publico aleretur in Prythaneo: celebrata prius miris laudibus parētum virtute. Neque; hoc contenti, cum Thebanis etiam de sepeliendis militibus leges sanxerunt, quibus duces, qui bello peremptos milites sepulturæ honore non affecissent, capite plecebatur. Quod nihil erat aliud quā ad fortitudinē suos egregiè animare, & ad verū decus laudemque; allicere. Hinc præstantium fama virorum fertilis ille proventus, hinc laudatissimi duces, hinc Romanorum atque Græcorum fortia facta non sine admiratione magna toto orbe leguntur.

BENIGITVR Solon cum inter certaminum generat quæ ad acuiendas vires multa olim habita sunt, quatuor haberent præcipua, Olympia, Pythia, Nemea, & Isthmia, quorum oleaster, Laurus, Apium, pinus, premia erant: in quibus quincupliciter certamen inibat. Disco, hasta, Saltu, lucta, iaculatione: in eis demque; propterea quam maxime erat excellere honorificum: adeo vt parille ferme diuis censeretur, cui eiusmodi gloria frui contigisset: hoc honoris cōtraxit, premiaque decreta ijs qui in Olimpijs vicissent aut Nemeis, illis adauxit, qui fortiter pro patria mortem oppetiuissent. Indicans id genus coronationis atque luctaminis, patriæ aut sepe noxiū, aut inutile esse. Quid enim habet pulchri à ciue viribus prostermi ciue? Stultaque virum immanitate, sine defensione reipublicæ, hominem sensim consenescere, paulatimque; sibi deficere? Sed erat inquam honorificū quondam, his in rebus excellere: Id quod ita se habere Laconis cuiusdā voce apertissime ostensum est. Nā cum Diagoras ille rhodius Olympionices nobilis duos vno die coronari Olympiæ filios cerneret, accessisse ad Senem Lacō fertur: ac primū quidem de more gratulatus, dixisse illi, morere o Diagora, non enim in Cœlū ascēsurus es. Magnū hoc Græci putabant: isque etiam qui hoc protulit, omnino existimans clarū, vna ex domo tres prodijisse Olympionicas, diutius in vita cunctari Fortunæ obiectū: inutile putabat ipsi. Quæ ad extremū mortalium nulli parte ab omni propitia, non semel claros luctificis funeribus vertit triūphos. Sed quis nō videat multo esse præstantius & ad nominis famam illustrius, labantem patriam armis tutari: quam laurea insignitū corona, virtutē animi prædicante præcone in Olympijs coronari? Alexander Macedo, cuius ob

fortitudinē, bellicamque; peritiā in doles præclara animi scriptis veterū celebrata diuinitus est, statuas eorū, qui in Olympijs ac Pythijs vicerat Mileti conspicatus, quæ vastitate corporis, vultusque; ferocia, virū præ se ferre videbantur immanitatem: vbi (inquit) erant tam magna corpora, cum ciuitatē vestram Barbari vastabant? stultam illorū ambitionem taxans, qui robusta corporis firmitate, magnitudineque; elati, atque; viribus gloriates: certaminis ludicri victores statua ob virtutem cōdecorassent, cū in tantis reipublice malis, communique; naufragio nemo se exhibuisset talē, patriæque; opē tulisset periclitanti. Maxime, cū in eo ipso verè fortitudinis munus, virtusque; adeo animi illustrari ac perspicere soleat. Accisis enim patriæ rebus consulere, statūque; publicū in clyta virtute animi (ne corruat) sustinere labantem: cū egregium ipsum per se, tum verò magnificū quiddam, excellens; præclarum, ac penè diuinum profecto semper est habitum,

S E D QUID ego de fortitudine plura? quū omnium ætatum memoria apud omnes gentes atque; nationes; veram animi magnitudinē: quam eandem fortitudinē appellamus, summo semper in honore habitā liceat animaduertere? Declarat hoc equestres ac pedestres statuas, fortiumque; virorū imagines, foro quoddam, pro Rostrisque affixæ, quarū nulla nō habitu est militari depicta: testimonio sunt etiam ouationes atque triūphi viris Martijs decreti, vt taceam interim tot illis passim habitos honores, decretaque; premia: Nauales, Murales, Castrenses, Ciuicas, & obsidionales coronas, quibus ignauia turpi retusa, excellens virtus animi egregiè munerabatur. Vnde ipsa quoque; fortis animi industria credebatur tantarum rerum cupiditate incensa. Sic nimirum illustrium factorum ornamenta, insigniaque; adepti: premiaque; adeo merita ferentes, coronis inclitis ornabantur. Sic nobili cum elogio ad laudē illis passim erecta trophœa, sic cōcelebratę victorię: sic prisca Annalibus, sic publicis monumētis Adoræ nobilitatę, & ad gloriam nominis sempiternam pulcherrimi facti consecrata memoria est. Sic Q. Fabio Maximo graminea corona tributa, quod urbem obsidione liberasset exultantemque; victoria Hannibalem morasapientia fregisset, de quo Ennius,

*Vnus homo nobis cunctando restituit rem.
non ponebat enim rumores ante salutem.*

Ergo postque; magisque; viri nunc gloria claret:

Sic & M. Ciceroni Romane faciendę parenti, quod patrię rebus afflictis repete salu-

tem attulisset, nefaria Catilinæ coniuratione extincta, ciuicam iligneamque coronam in certum virtutis premium dâdam esse. L. Gellius cenfori iure censuit. Erat nimirum quondam hoc vnum gentilitium, virtutem animi splendide ornare: & ignauiam horrido plectere vbique supplicio. Sic in meticolos degeneresque homines turpissima sunt olim probra obiecta: legesque infames latae, quæ ignauos esse non sinerent. Apud Macedones enim lege cautum fuit, vt ij homines capistro publicè cingerentur, qui nullum interemissent hostem. In Scythia statutum est, solemnibus in conuiujs circumlatum poculû capere nulli licere, qui aliquot hostes antea non obruncarit. Amazonibus niii hoite interempto, nubere fas non est. Carthaginienfes pro expeditionû numero, quibus quisque meruisset, anulos gestabât. Pugnis bellique tadem natio clarissima Iberi, tot iuxta sepulchrum erigunt obeliscos, quot hostes in vita necarunt. Ex quo apparet, gentium omnium communi consensu animi fortitudinem honoratam, formidolositatem cõtrâ despectui atque ludibrio semper habitam esse: neque id sane iniuria. Hæc enim illa est, quæ à viro, generosam reuera pectoris vim, nomenque adeo ipsum mutuata, propriè dicitur virtus, quod propriû sit munus viri, nullo terrore perculsum, iustitiæ atque honestatis intuitu, laboriosas difficitesque res animose vsque suscipere; & alacritate animi pari ad veram laudem aspirare, & decus summum contendere. Hæc procul dubio insignis animi elatio plurimas gêtes rei bellicæ gloria ad honorum fastigia iustulit. Hæc geitarum rerum fama affectione animi limini præditos, ipsos ad cœlos euexit. Hæc nepe illa est, insignis virtus animi, quæ Romano populo dignitatem ac decus vna largita est, orbemque terrarum illi parere fecit. Hæc. L. Martium genere ortum ignobili clarum & nobile fecit, collapsam in Hispania Romanorum rempublicam erigentem. Hæc. M. Marcellum obscurum hominem, furibûdum Hannibalis impetum docuit primum retundere. Hæc Caium Marium rusticanum hominem ex Arpinati municipio nullis familiæ imaginibus, nullo generis splendore, nulla commendatione Maiorum, nullo nobilitati sanguinis prælidio sultum, propter excelli generositatem spiritus, qua bis Italiam obfidione, seruitutisque metu liberavit, triumphis multis condecoratum, septies effecit Consullem. Hæc tadem Cneium Pompeium excelsa magis virtute animi, quæ

gentilitio aliquo stemmate clarum, ob fortissimos reges deuictos, victoriasque partas illustres inuidioso illo Magni cognomento insigniuit: & in orbis terræ principe ciuitate dignæ summo viro genere omni laudis ornauit. Hæc innumerabiles alios (quos recensere omnes longum ociosum que sit) claros ac nobiles fecit. Qui militaris rei peritia & gloria fulti, propagatis imperij finibus, tranquillitatem atque ocium suis, posteris etiam dignitatem & gloriam maximam pepererunt. Hinc & ornamenta honorum, & nobilitatis insignia ceu ex vero cuncta fonte manarunt. Nam quum se quis in bello egregiè gnauiterque præstiterat: huic imperator gestare dabat aliquod virtutis insigne, per quod genus nobilitaret, posterosque suos eiusmodi facti memoria ad laudem atque virtutem ab inertia expergefaceret. Quod significare mihi aliquâdo est visus virgilianus Helenor, Ense leuis nudo, parmaque inglorius alba.

æconio Regi quem serua Lycimnia furtim sustulerat, uetitisque ad Troiam miserat armis.

Hinc honoris, nobilitatisque assequende cupiditate inflammata nouitas, ad virtutem mentem erectans, strenuis factis cæpit inclarescere: dumque id crebro studiose ac sedulo facit, amato facile munere potitur. Sic nimirum magnitudine inuitata premij, & admirabilis cuiusdam industria pectoris alita, vera animi orta nobilitas est: quæ mortalium quorûdam desidia parentum in ignoratione positam in clytû ac celebre nomen efficiens, familiæ claras imagines peperit, & genus posteris fecit illustre. Quo (generositate tantum maiorum inspecta) stulti quidam ac desides improbè superbientes: cum nihil omnino mente egregium agitent, præclaro nihil dignum sanguine moliantur, vel animo capessant quod accepti à maioribus splendoris indolem sapiat: ita aliorum fastidiunt sepe diligentiam, & in re præstabili vigilantiam animi, industriam que contemnunt: vt sit nihil auditu grauius, visu asperius, & latu intolerabilius. Oportet enim eum qui splendore generis præstantior cupit haberi: virtutis genere omni (vt ait Homerus) ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, καὶ τῆς ἐπιφανείας ἀλλοτρίων.

Sed errant nimirum vehementer, qui aditum virtuti obstruunt, ianuamque occludunt industriae. Quæ enim est inuidia, quæ maioribus suis virtutis exordium fuit, & nobilitatis initium, alijs per summum nefas interdicitum velle temere, aut cupere ereptum? Quasi verò ipsum illud, clarum celebremque esse, non in sua cuiusque industria, solertia que

A.
Id est, sepe
ante celleda -
rei: & aliorum
principè est
se.

que animi ac vigilantia sit positum: magis quam inani atque vano aliquo generis titulo situm? Sed redcamus eo, vnde diuertimus quodque de fortitudine restat, tandem absoluumus.

SOLENT INTER philosophos illud in conuentionem venire; Sint ne iræ subsidia necessaria fortitudini; an potius eiusmodi affectio ne vir fortis omnino vacare debeat. Peripateticorum princeps Aristoteles eis in libris, qui ab eo sunt accuratè scripti de moribus, maximè naturalem fortitudinè censet, quæ ob iram sit, sine, electioneque sumpta. Nam & ad aggredienda pericula vehementissimam iram esse putat, atque eius impetus omnes acerrimos, testimonijs vtens Homericis, Vires iniecit ira: & animum ira concitauit.

Item

Et acuta per nares vis, & efferbuit sanguis.

Quibus sentire videtur, ministerio iræ fortitudinem ipsam increfcere. Quo factum est, vt inter Stoicos & Peripateticos concertatio anceps de ira exorta sit. Illi enim eadè maledictis multis lacerant, turpem fugiendamque existimant. Hi contra summis laudibus efferunt, modisque omnibus amplectendam esse deliberant, pro rato, statutoque tenentes, Iræ fomitem ad res præclare gerendas efficacissimum esse, Iraque iracundiam ipsam fortitudinis cotem sepe nuncupant: Multoque in improbum ciuem atque holtem iratorum impetus esse aiunt vehementiores: enerues illorum deliberationes, leuesque rationes, qui ita dicunt prælium, rectum est hoc fieri: cõuenit dimicare pro legibus pro libertate, pro patria. Hæc tandem nullam habere vim, nisi ira excanduit fortitudo. Nec de bellicis solum rebus disputant, sed addunt etiam: seueriora imperia sine acerbitate aliqua iracundiæ constare non posse. Oratorem præterea, neque defendendo neque accusando, sine aculeis iracundiæ constare posse. Ac tandem virum videri negant, qui nesciat irasci. Quod vel gladiatoribus ipsis sepe perperatum est, qui cum ira efferbuit, certam veluti sibi promittunt victoriam: vt ille, qui sic à Lucilio inducitur Pacidianus

Occidam illum equidem, & vincam, si id queritis, inquit.

Verum illud credo fore: in os prius accipiam ipse quam gladium in stomacho, serra ac pulmonibus sisto.

Odi hominè: iratus pugno: nec longius quicquam vobis quam dextra gladium dū accommodet alter vsque adeo studio, atque odio illius, efferor ira.

Vides quantos animos ira suppeditet? vt

nihil faciat aut dicat ignaue? vt omnia in trepidè ac præfidenter. Sed videamus quæso, sit ne hæc vel confidentia tuta, vel Peripateticorum omnis vera præceptio? Quid? tantumne affectioni teterrimè, lumen animi sepe extinguenti tribuendum est, vt præclarissimas ad res iram sequamur ducem: Quis fortitudinis munus probare possit, vbi nullas rationes partes tenet? Quis aut consideratam periculi susceptionè, aut in perferendo constantiam, vbi misero omnia furore feruent? Quid tetrius? Quid immanius? Quid turbulentius quam homo? Cum noxius illi animi ardor eripit constantiam mentis: consiliaque recta labefactat atque deturbat. An potest quicquam bestia magis esse consumile, quam si mulis iræ impotentia animi conciti? Imo quæ bellua tam est trux, vt contra sui generis animates infurgat, & in cognatorum corpora emortuairæ impetu sæuiat? Temperat à cognatis maculis fera, instinctu impulsâ naturæ: rationis particeps homo, dū in suorum cæde bacchatur, vim huius prorsus nequit expendere, sine causa ac temere misere cuncta deuastans. Quid? quod brutæ ipsæ animantes, rationisque carentes belluæ, non nisi quod se, partusque suos defendant, iras suas exercent, seua que prælia agitant? Idque ita cautè dum ab ijs, quibus se viribus impares sentiunt temperant: vt hac in parte homines ratione vincere iure credantur: quorum ira omnis & cæca maximè est, & ferarum omnium vincit immanitatem? Trahit Hectorè religatû ad currum Achilles, Patrocli mortem vlscens: dilaniari eum, sentireque semel extinctum, tristioris fati acerbitatem ira cæcus existimat. Caij Marij apud Anienem sitas reliquias victor Sylla iubet dissipari: talionemque veritus, è patritijs Cornelijs primus iam iam è vita discedens elogio sancit, flammis suum corpus cremari. Conspuit, occisi Ciceronis in faciem immississima mulierum Fulvia: neque hoc contenta, euulsam è faucibus linguam, acerrimum orationis genus Philippicas in virum Antonium perorare ausam, acicula crebro transfigit. Præministrati veneni suspicione orta, Iolæ pincer ne datum tumulo corpus exfodi imperat Alexandri mater Olympias, & discerpi minutim exfossam. Onerat maledictis plurimis Atreum, apud Ennium Thyestes: vastationis, cladis atque miseræ genus omne illi ac suis imprecatur, seuumque naufragiû: graue hoc profectò, nimisque lucificum in tam imitem crudelemque mortem incurere: sed quàm ille inaniter, atque adeo stultè labitur,

dum eū, quem infensē oderat, ad hunc cupit modum occumbere.

*Ipsē summis saxis fixis asperis
Euisceratus, latere pendens, saxa spargens tabo:
Sanie & sanguine atro.*

Quasi verò aspere erumpentium scopulorum affricu, sensu aliquo mali tāgi cadauer possit, ac non potius cum saxis ipsis sentienti omni profusus munere vacet? Sunt igitur, quæ sequuntur perquam inania, summèq; ridicula.

Neq; sepulchrum quo recipiat habeat portum corporis:

Vbi remissa humana vita, corpus requiescat à malis.

Quæ hæc inscitia est, portus instar putare sarcophagum mortuis? In sepulturaque semel extinctum quiescere posse arbitrari? Perinde quasi, vt Polypus saxis, sic & defunctorum manes sepulchris adhærescāt. Sunt ergo iratorum hominū & dicta omnia stulta, & cæca maximè facta. Sed attendamus paulisper quæso, quònam Atreum in Thiestem fratrem, dum pœnæ genus nouum excogitat, veterem quā vliscatur iniuriam, Iræ estus adegerit: quàm de vitione sumenda, meditatione praua animi anxie sit sollicitus, sic enim ait,

*Maior mihi moles, maior miscendum est malum
Què illius acerbum cor contundam, & compri-*

mam.
Quæ igitur tandem istæ futuræ sint moles, ipsum audiamus Thyestem,

Impius hortatur me frater, vt meos malis miser manderem natos.

Quid quæris? confectos in frustra liberos, dilaniatos filiorū artus, ipsaq; pro epulis gnatorū viscera infelici ac misero, cladisq; tætae inscio patri comedenda apponit, funestaq; dape pasto accisorum reliquias miseras ora manusque porrigit. Quod deest comediti (ait) hæc nunc, si placet, itidem ventri mandato. O Iuictifici ferculi feralè atq; incredibilè tēchnam? O barbarā & inauditam flagitij nouitatem? O vindictæ genus horrificum? *natis sepulchrum, miser factus est parens.*

An est aliud, quò cæcæ temeritatis furor, dum simultatis odia referuat, progredi possit ulterius? certè hæc doli meditatio eiusmodi est, vt atrocitate rei, factiq; terribi scuitia, ferarum immanem rabiem interuallo magno vincat. Quæ, quia rationis vsu destituta orbatæq; sunt (etiam si sanguine gaudeant) ad crudelitatis id genus astutias, intelligentiæ munere, vel consilij ratione aliqua abuti non possunt. Hæc igitur iratorū

sunt hominum facta, in quibus nullum humanitatis vestigium, sed potius cæca ac feralis quædam brutorum apparet immanitas: Cum tamen qui talia machinatur, præstantia rationis, & cognitione Iustitiæ, à supremo rerum Artifice, ex omni animantium genere se tantum ornatos fuisse stultissimè atque impudentissimè sæpe numero gloriantur. Præclare igitur Hesiodus.

Piscibus atq; feris liceat gentiq; volucrum

Grassari in sese, ratio quæ abditæ iustitiæ:

Est homini fas sit, leges & iura vereri.

Sed quid ego quasi de re ignota, de iratam diu disputo? Nonne feruidus hic iræ stimulus Pyllos populos Clasicum canere ventis impulit: sumptisque armis aultrum bello lacessere? Iam verò quid hinc Pygmos referam, perexigui corporis gentem, vixq; gruuum imbecillarum auium certamine probatam? quos perhibent tamē ira olim incensos dormienti Alcidae necē inferre tentasse? An potest horum omnium ira quicquam esse dementius? Quis enim sanus ceu iam corporeo alicui, viuoque hosti manus iniiciat, in corpoream in rem decernere ferro apparet? Ecquis porro rectum animi seruans, cum suam ipse perspiciat infirmitatem, eum sibi hostem vltro prouocet, qui fortissimis hominibus, terribilibusq; monstris formidinet semper incusserit? Non tanta profecto gygantum temeritas fuit, qui Immortalibus Dijs bella intulisse dicuntur. Nam, quauis mortalis conatus omnis in Deum semper sit irritus: immanitate tamen virium (quibus longè cæteris hominibus antecellere putabantur) suo quodā iure videri possent amentiq; tantum animo induisse: rati forsā Deorum vires humanis pares, aut non multo hominū esse maiores (id quod nec mirum debet nec nouum videri.) SEMPER enim membrorum nimio robore vigor mentis hebescit. In quo tamen egregie decepti sunt, de cælo tacti Iouis fulmine subitò conflantes. Sed ad Pygmos vt reuertar, si illorum pro corpore estimandum robur erat, quis nesciat pedale esse, aut si iam multum suæ gentis communes metas excederet, sequis pedale futurum? Sed hoc quantulum quæso est ad Herculis vastitatem, siue corpus siue vires inspicias, vtroque certè vasti atque terribilis? An esse ergo quicquā eque simile potest dementiæ atque Iræ? quam, bene Ennius, initiū dixit insanie. Color, vox, oculi, spiritus, impotentia dictorum atque factorū, quam partem habent sanitatis? Nū esse vlla fortitudo potest, quæ rationis sit expers?

pers? Nonne huius ipsius virtutis munia omnia ratione summa constant, prudentiaq; semper perstat, stabilita, à quibus cum cæco aliquo animi rapiente impetu quasi vi aliqua tempestatis à suo sunt cardine diuisa, germanam suam vim, nomenq; propriū amittūt, adeo, vt Iustitiæ loco temere in anima concitatiōri aliquo affectu erumpente, generositatis ipsius ablati splendor, enectus atq; extinctus sit vigor: & fortitudinis ab animo omne decus ereptum? Non igitur iracundiā fortitudo desiderat aduocā tam: quippe cuius neq; auxilio quidē vnquam indiget, neque gaudet contubernio, AT VEHEMENTISSIMA est, inquit: Martisque cupidine iræ petus incendit? Est fateor: sed præcept, quod impetu ipso liquet: sed noxia, quod & exitus ipse sepe declarat. At verò, si præcipitem impetum, temerariumq; conatum, vt strenuitatis affinem, fortitudinisq; cognatum laudare licet: nulla est causa quin toto ore vinolentiam insaniamque laudemus; his enim rebus affectos, sui immemores, vitæque prodigos re videmus in discrimina promptos: interdumque aliquid laude dignum efficere. Si tamē eiusmodi morbo correptis esse potest quicquam cum laude commune. Sed certè aliquoties multa eosdem facere videmus animos, quæ proculdubio à dignitate virtutis plurimū abhorrent, longèq; distant. Mens siquidem & ratio versari debet in factis, vt animo forti gesta fuisse probentur, *Semper Ajax fortis, fortissimus tamen in furore
Nam facinus fecit: maximū, cū Danais inclinantis
Summam rem perfecit manus, prælium cum restituit insaniens.*

Hos tamē tam generosos pectoris orfus, in gloriæ successu pari, debito laudis fructu penuria mentis orbauit. Non enim sapientū iudicio inter viri summas laudes, hæc illius est adnumerata victoria. Idque certè haud immerito. Nam si, vt recte apud Ciceronē Sphærus inquit, quem egregium definiendi artificem putant Stoici, fortitudo est animi affectio legi summæ in perpetuendis rebus obtēperans: vel cōseruatio stabilis iudicij, in eis rebus, quæ formidolosæ videntur, subeundis & repellendis: vel formidolosarum, contrariarumque rerum scientia: aut omnino negligendarum, cōseruans earum rerū, stabile iudicium, aut, vt vult Chrysipus, scientia perferendarum rerum, vel affectio animi in patiendo ac perferendo summæ legi parens sine timore: quàm ab hac fortitudine, vitio animi correpti, iraque

perciti homines (qui ad res arduas atq; difficiles impetu cæco rapiuntur) alieni diuisi que sint, satis perspicuum est. Perturbato enim ob iram, vel ob aliud vitium simile, rationis imperio, non magis haberi poterunt fortes, quam sapiens detraens, vel stultus cordatus. Quid? quod ab Stoicis sectæ principibus iure traditū est, veram animi fortitudinem equitatis propugnatricē, & Iustitiæ comitem esse debere? Apparet ergo, fortitudinem ipsam iracundiæ satellitio haudquam indigam esse. Nam, quod aiūt, leues illorum esse ratiunculas, qui dicunt, præliū hoc, rectum est fieri, pro religione, pro legibus, pro libertate, pro patria dimittere cōuenit: nisi ira excanduit fortitudo: omnia hæc nullius ponderis esse, paruique momenti, in hoc certe haud dubie hallucinantur, opinio neq; vel maxime fallūt, neq; enim aut ad suadendam pacē, bellumve indicēdū hebetioris aliquē ingenij virū, stultumq; præficiūt, sed eum bene morata recteque instituta in republica de rebus serijs disputatorem eligere mos est, qui sapientiæ magis opib; quā corporis viribus multis antestet: & facundia prætet cæteris. Cui adductis rationibus facillimum erit, vel ad iustum bellum salutis causa multorum, ciues exhortari: vel factio so estu temere dissidentes à facinore debortari: & ad populare, dulceque pacis nomen (reipublicæ utilitate perspecta) singulorum mentes allicere. Magna est enim prudentis facundique hominis in oratione authoritas, magna dignitas: magna in dicendo libertas: & in monendo etiam (si quærimus) cum imperij dulci quadam suauitate permixta, permouendi animos summa vis: Quod egregie Publius Maro carminibus his ostendit, *Magno (inquit) in populo cum sæpe coorta est
Seditio: sæuq; animis ignobile vulgus
Iamq; fuces, & saxa volat: furor arma ministrat:
Tum pietate grauem ac meritis si forte virum quē
Conspexere silent, arreptisque auribus adstant:
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet.*

Non ergo vir fortis ad suscipienda pericula tam acuitur ira, quam docta oratione incenditur. Neq; tam eget iracundiæ coriculis, quam veræ virtutis illecebris: quarum ex docti hominis verbis amore inflammatus, prius mortem oppetet, quam ob periculi timorem aliquem, rem honestam deserat. Sed quid opus est ad singula respondere: ex his paucis illorum rationem totam infirmare cum liceat? Satis enim instructa, satis parata, armataque per se fortitudo est, nullisq; plane eget adminiculis iracundiæ. Quod intel ligens

ligens Homerus, singulari certamine ab Hectore prouocatum Aiace (alioqui irasci promptum) nō illum ira percitum inducit: non hac rabie furentem Hectorem, sed iam iam conferturos manus, medioque in conflictu, blandē inter se, comiterque dicit esse locutos. Sic & Tragicus Sophocles, cum Neoptolemū Eurypilumque armasset, *Torsere (inquit) tela sine conuictis, Armorum in orbis errorum.*

At alij hostem maledictis exagitant: Barbari quā etiam venenis arma tingunt. Verum enim vero, neque ira aut omnino tinctura vlla fortitudo indiget: satis enim à ratione tincta est. Siquidem quod ira aut furore corruptum est, id nimirum putre est, citoque frangi solet. Vnde Plutarchus, ad deponendam iram, commotionemque animi mitigandā, in praelia euntes Lacedæmonios tubarum dicit clangore vsos. Eam etiam obrē expeditioni accinctos, sacrificare Mufis scribit solitos, vt dictorum atque factorū semper sibi ratio constaret: Adeo iram habebāt exosam? Ac, ne persequebantur quidem actum infugam hostem: sed iram repribebāt: quippe reuocari eadem facile solet. Vlciscendi nanque libido (quæ eadem rectē ira dicitur) ante vindictam multis haud raro fuit exitio. Sic Thebanus Pelopidas, sic Perses cecidit Cyrus: ipseque qui bello multa gessit, Macedonicis que armis domuit orbē Alexander, hanc vnam domare non potuit. Amicum enim præceptoremq; Callisthenē, & nutritium fratrem Clitum correptis ira sustulit. Quapropter actione rerum ab omni segreganda procul omnis ira est: nam neque est fortitudini utilis, aut vitæ commercijs idonea, aut fructuosa altori, sed potius possessori suo exitiosa plerumque. Et, qui ira perciti pugnant, non ob honestatem, neque vt ratio præcipit (quod est fortitudinis proprium) sed magis ob affectum pugnare creduntur. Itaque tales pugnaces non fortes ab Aristotele etiā esse dicuntur. Ex quo fit, vt si Martis alea feliciter cesserit; negotiūq; ira susceptū fortitum fuerit secundum euentum; eiusmodi homines assequentur quidem fortitudinis quādam speciē: huius autem virtutis synceram germanam que laudem, omnino consequi nequeant. Quamquam enim ira conciti homines, doloreque affecti acrius interdum dimicare cernantur: vt Lacedæmonius Brasidas, qui lancea, qua erat graui vulnere affectus, eadem protinus ipsum occidit vulneratorem: vtque Furius Camillus Romanę salutis assertor, qui à Vol-

scis grauius vulneratus in coxa, acrius dimicare non desijt: vt etiam Macedonum Rex Antigonus, qui ex oculis altero, telo traictō, nō prius euelli sibi est spiculum passus, quam vulneratorem sua vidit manu esse disceptum: Tamen hæc omnia virtutis huius laude vera carent, quicquid enim honesti consilij nulla subducta ratione, intelligenti nullis opibus fultum, perturbatione aliqua fit animi: non ignominie causa fugienda, aut turpitudinis gratia vitanda, aut certo aliquo virtutis studio: id proculdubio germane fortitudinis nomine honestari nō debet. Alioqui veram fortitudinis rationem feris assignaremus. Tygres enim ereptis catulis præ ira ferociunt sequius. Vulneris dolore instimulati Leones, acrius in persecutores insurgunt. Ex quo fit, vt procul iracundie ab legato contubernio, nō nisi certo animi consilio, moderationeq; mētis stabili vsa, ob virtutis, honestatisq; amorem, fortitudo vera animi res suscipiat formidolosas, & magnas: dumque talia hominum oculis spectacula præbere, vel præstare facta possit, formidinem mortis omnem contemnat, & ab animo honesta in causa victore, procul aspellat, dimoueat longē, strenue atque animose reijciat.

RESTAT extremum illud, vt quando hæc philosophorum omnium opinio est: vnitas inter se, concatenataque omnes virtutes sic esse vt omnibus carere videatur, qui vnus tantum sit expers: nosque quatuor his de virtutibus (quæ vulgo cardinales vocantur) quod ceu bifores cardo, vitam hominum moderentur ac regant, & ad actiones optimas allecent ac dirigant) summi Dei diuino munere, ac benignitate hæten^o multa id diximus, sædus earum atque vinculum assignemus: sigillatim loco hoc vnus cuiusq; officium verum, munus proprium, atq; partes explicantes. Quod profecto non erit nimis arduum indagare, vel præstare difficile, si modo intellexerimus laudabiles has actionum nostrarū moderatrices ad equitatem quandam naturalis Iustitiæ, mutueque inter ipsos hominum charitatis, & societatis humanę ius accommodari semper ac referri debere. Quod nimirum in recti præscriptio ne positum, calliditate omni fraudis exclusa, & violentiæ exitiali ac perfido mucrone retuso: humanū genus ingenij praua quādā affectiōne mutabile in officio continet. nam cum sic generata hominis natura sit (quem admodum à M. Cicerone loco quodam est dictum) vt habeat quoddam innatum quasi

ciui-

ciuile atque popolare, quod Græci πολιτικοι, vocant, quicquid aget quæque virtus, id à communitate, & ea quam posui charitate ac societate humana non abhorrebit, vicissim que Iustitiæ, vt ipsa se fundet vsu in ceteras virtutes, sic illas expetet. Seruari enim Iustitia nisi à forti viro, nisi à sapiente nō potest. Qualis est igitur omnis hæc quam dico conspiratio, consensusque virtutum, tale est illud ipsum honestum. Quandoquidem honestum aut ipsa virtus est, aut res gesta virtute. Quibus in rebus vita consentiens, virtutibusque respondens, recta, & honesta, & constans, & naturæ congruens existimari potest. Atque hæc coniunctio confusioque virtutum, tamē à philosophis ratione quādam distinguitur. Nam cū ita copulatę connexęque sint, vt omnes omnium participes sint: neque alia ab alia possit separari, tamen proprium suum cuiusque munus est, vt fortitudo in laboribus periculisque cernatur: Temperantia in prætermittendis voluptatibus: prudentia in delectu bonorum atq; malorum: Iustitia in suo cuiq; tribuendo. hæc ille hæc tenet. Sic nimirum facultatis propriæ peculiari quodam discrimine commodere bus adhibita: quæ ad informandas actiones, tutelamque nostram, summi Dei singulari quodam ac diuino munere nobis data sunt bona, in commune etiam vsibus hominum prospicere, & humanæ naturæ seruire debent. Alioqui offendendi alios anxia non minor, quam occasio recte viuendi ab illis interdum proculdubio sumeretur: siquidem perperam videnti, absolute atque perfecte bonum nihil esse, vita communis indicat. Ad summum enim hominis progressa atq; eucta natura corruptelæ si forte aliquo ob ingenij depravationem vitio infecta est, præstantia mentis abusa, quæ ad utilitatem accepit subsidia in multorum sæpe damna perniciose illa conuertit. Sic mortalium mens rationi ipsi temere infesta, dotibusque suis minus acquiescens: quæ parum sano pectore flagitia concepit, progressione quadam ipsius nō minus impudenti quam audaci suscipit animo, susceptaque peragit. Ita nimirum se res habet, quæ turbidorum affectuū medicina esse ratio solet: indignum ad hospitium appulsa, turpem apud animum dux esse scelestis cogitur, consilijque improbi auspiciū. Cuius rei facile fidem facient Atreus atque Medea, quorum impias manus ad turpissima facinora patranda, peruerse cuiusdam rationis artificiosa quædam influxit, armauit, atque impuhr calliditas. Sed reuertamur eò,

vnde paulatim, sensimq; defleximus. Quis enim nesciat, Fortitudinem, Temperantiā, Prudentiam, atque Iustitiam quatuor esse sorores mutuis hinc inde amicitia nexibus sic colligatas atque reuinctas: vt separari vix queant? Quarum si præsidio atque administrulis aliqua careat, quælibet inchoata, imperfecta, omninoque maciure videri possit. Vt enim recte, quinto de institutione reipublicæ, sentit Patricius, Fortitudo sine prudētia, temeritas est. Prudentia sine Iustitia, calliditas ac praua quædā malitia. Temperantia sine fortitudine ignauia. Iustitia sine temperantia crudelitas. Ex quo Ennij illud factum est iam tritum sermone proverbium,

Summum Ius, summa iniuria.

Concordare igitur inter se quatuor hæc virtutes debent: & perinde atq; in cantu, fidibusq; videmus, legitimam quandam harmoniam, concentumq; suauem: actione praua omni vitæ de medio sublata, nostris in rebus efficere.

NICE TES.

SI vera, & ab animo proficiscens gratulatio laudari magis ob officium, quam assentionis nomine culpari, reprehendiq; debet: aut tanquam turpi aliqua captatoria gratia simulatione infringi ob emerendum fauorem: gratuler tibi necesse est mi Philemon, quando tuo est hodie munere effectum, vt virtutum illarum notitiam sine quarum præsidio hominum vita traduci recte non potest, parum sanis quorundam contentionibus procul abiectis perspectam vere, atq; cognitam haberemus. Tibi igitur gratulor, ac mihi gaudeo: communiq; studiosorum nomine gratiam habeo maximam. Nam quis ingenij aciem solertiam mentis, intellectus acumen, & præstantiam animi tantam, pari coniunctam virtute, insigni aliqua gratiarum actione non celebret: & lætitiæ (si modo id effici possit) indice voce beatorum fedes in ipsas, debite laudis iustis encomijs effert? Equidem, quæ abs te hæcenus dilputata sunt, mente collustrans singula, sic existimo: pessime illum humanis de rebus meritum, qui testimonio vocis ornare tam præstabilem dignitatem ingenij: aut tam absolute initam atq; susceptam virtutum disputationem auarus ipse noluerit? Sed neq; tu is es, qui cum recte facias tibi blandiens, appetas summo opere laudari: aut ego ille, qui recte facta hominū sermone dimetiens, vel omnino vulgari laude, munere fungar indiferti vel stulti laudatoris. Nam mortaliū

lium ingenia considerans: & quam sintrara valde premia delata virtuti neque succedendum arbitror si opinione falsa hominum habeatur in laude qui non sit promeritus: neque dolendum puto si cui probe facienti, preconio parum contigit debita laudis ornari. Quamquam id videam modo quodam interesse virtutis, quae multos gloria ad verum decus allicit atque excitat: cum exploratum habeam atque perspectum, ipsam speciosi facti, virtutisque memoriam laudabilem prorsus, gloriosamque futuram: etiam si nemo laudet. Premio quippe virtus contenta suo, non illa quidem indiget laudatore: quemadmodum nec vino vendibili hedera quicquam est opus. Sed communi in causa bonorum, non tibi gratulari, si non iam ingrati animi, certe insolentis est visum. Quocirca letor mediis fidius, tam praclare te partes obisse virtutum, & declarasse naturam, ut honeste gloria non sis expers unquam futurus. Atque utinam eiusmodi fercula si non primis Regum mensis, saltem apponantur secundis: tam suauemque harmoniam atque concentum efficiat in republica principes: tam amicum, nequereumque melos ubique; Procures concinant. Sed quidam dignitate stupefacti, regio alij elati titulo: non tam bono communis vitae gaudent, praesidioque virtutum utantur, quam dignitatis maiestate: facultateque potentiae ad exequendum illud statim, quod cumque animo vel temere sit collibitum. Hinc rerum publicarum naufragia: hinc prouinciarum defectio: hinc exitiosa, funesta atque omnino lucifica inter ciues ipsos rerum nouarum molitio: quae magnos etiam principes angunt, sollicitant, atque discruciant. Quapropter vehementer ex te audire aueo illam ipsam de imperio partem: quam tu iam dudum (dum cardinalium virtutum dignitatem, naturamque declaras) reliquisti imperfectam ac veluti inchoatam. Docere enim ceperas, Beatum ne esset & felix imperio potiri; an verò contra putandum. Quod est illud quidem semel atque iterum significatum à te antea, omni tamen ex parte non est huc usque declaratum atque decisum: id igitur, si graue non est, breui velim enarres.

PHIL. QVASI VERO molestum sit promissum mei rudem perpolire partem, institutamque absolueri: aut mihi quidpiam accidere possit optatius, quam hortatu tuo vel omnino auspiciari non cepta, vel inchoata perficere. Cum praesertim è re mea, atque id quod sapienter mones, nihil magis futurum sit. Est enim periculum ne quod certo consilio huic

reueruatum est loco, vel in scitia omissum putetur: vel desertum aliqua animi fuisse defectio. Quae cum sint ipsa semper foeda per se: magnis de rebus dicere pollicito ignominiosa sunt profecto, & turpissima putanda. Accingar igitur differendo; ne disceptationis nostrae pars multo praestantissima, aut mutila possit aut imperfecta videri. Sed antea quam de hac re dicere quae restant incipio: velim memor sis mihi Nicete, huius disputationis summam ad Reges modo & Tyrannos esse redactam. Quorum inter nos miseros esse alteros, alteros beatos atque felices intere conueniat. Quod horum nominum, breui orationis gyro ob oculos & potentia subiecta & ostensa natura, liquere potuit. Nam neque bonorum parum secundos successus, neque malorum euentus felices, miserum aut beatum quemquam efficere posse docuimus. Cum verò omnis ab animo vel felicitas sit hominis, vel miseria petenda, nunquamque sint graui & sapienti viro humanarum rerum ab euentu iudicia confirmanda. Quod si iudicij temeritate aliqua aliter fiat, in multis nos turpiter opinione falli ac decipi, sit necesse. Subesse enim mortalium rebus, naturae secretas causas: prouidentiae diuinae consilio statutas, rimisque prudenter inspectas, quas nulli hominum indagare sit fas: ob quas & malis bene, & bonis male in vita interdum eueniat. Nam cum extincto aeletoque terreno hoc & mortali corpore, superstes sit anima ipsa futura: indulgentia illa malorum hominum mollis, & coepta ad tempus longum Fortunae secunda fruitio (diuino tandem ferente sententiam iudice) supplicij atque cruciatibus penditur: terribilis bonorum contra infestatio omnis acerba, indignaque calamitas in sempiternum vertitur felicitatis gaudium, perennisque adauctam gloriae mercedem. Ut enim probaret, dominus afflictionem dedit: premioque probatos afficeret. Hinc sit, ut neque prosperus malus beatus censendus sit: neque bonus afflicto, miser. Quapropter sapientum illud elogium merito celebratum est, quo volunt neque ob fortunam tristem bono viro insultandum esse: neque propter secundam improbo temere applaudendum. Hoc illud est quod Pitacus sensit, cum ait:

Demens superbis inuidet felicibus.

Sapienter ille quidem ac verè. Cito enim improborum laeta in perniciem cadunt. Estque reuera eiusmodi hominum (ut rectè arbitratus est Seneca) momentanea omnis putrisque felicitas. Ex quo fit, ut qui verè

Reges

Reges sunt, semper sint beati putandi: infelices è diuerso Tyranni. Quid enim aut felicitus aut beatus (si humana in vita inspicienda magis quam in alia omnino expectanda villa beatitudo est, quamquam id quidem etiam ad futuram, rectè cum imperium geritur ponderis multum habet) illo viro esse potest: qui, cum dignitate, gloria, virtutis fama, atque imperio cunctis emineat, vnusque in terris autoritate sit superis penè par: publicis commodis, seruandisque hominibus intètus: charitate multorum septus, ac rectè factorum conscientia munitus: Iustitiae viuat laude sola contentus? Deum Optimum Maximum, à quo imperium accepit suppliciter ubique; timens, reuerenter adorans, & in omnibus etiam gestiens emulari? Ut diuinæ illius gratiae particeps factus, cuius in stabiliendo regno munere fungitur: vita tade innoctissime ac laudatissime acta amari, gratèque suscipi mereatur ab illo, qui mortalium ipsum rebus praefecit. Iam verò, si, quod Deo quisque propior est, eo debet felicitior, beatorque; censeretur: nullaque ipsi similior sit imago, quam optimi vitae principis, cuius autoritatem ad diuinam propè maiestatem hic videmus accedere. Quis summi Dei, diuinæ legis, virtutis, atque honestatis amantem, tuitoremque suorum ciuium principem, non & felicem & beatum existimet? Rursus quum tyrannica effigie nulla sit à diuina distinctior & dictis & factis spurcis atque improbis: quis ab archetypo omnis & beatitudinis & felicitatis quam maxime abhorrentem, non & miserum censeat, atque etiam infelicem? Quae enim maior esse infelicitas potest, atque illa, quae vitiorum nos pelago immergens, auerit à Deo, nihilque cum eo habere commune finit: unde felicitas omnis, beatitudoque vera descendit? Quae cum ita sint, & Regum status beatus, & Tyrannorum omnium misera est conditio vite putanda.

ATQUE HAEC cum ita se babeant, multi tamen bene imperandi difficultatem animo permensi (est enim iuxta Diocletiani Imperatoris sententiam, è rebus mortalium nihil difficilius, quemadmodum à nobis antea dictum est) dignitatem regni & imperij maiestatem, ceu rem asperam, difficilem, multaque laboribus anxiam vel omnino refugerunt, vel capefferunt inuiti. Tyberius enim Caesar Romanorum imperium inuitè relucetantè; adiit: amicisque quinetiam administrationem reipublicae capefferunt suadentibus. Nescitis (ait) Quirites, quam magna bellua sit imperium. Cumque diu cunctabundus, de

liberantis speciem praese ferre videretur: publicè testatus est, se auribus tenere Lupum. Sed & Senatu, à quo ad imperium suppliciter petebatur, ambiguis variisque responsis frustrato diutius, iactatum illud in eum est: Ceteros homines, quae pollicentur, praestare tarde: Tyberium, quod praestat, tarde polliceri: Idcircoque aut adiret tandem rempublicam, aut omnino curare desineret. Cneius ille Pompeius, qui Magnus est ob virtutem cognomento dictus, ubi ex senatus literis intellexit & curiatis populi Comitibus, & centuriatis diuitum, rerum summam sibi vni commissam esse, in pacta manu femori, & proh nūquam finienda pericula (inquit) quanto fatius erat obscurum nasci, si à rei bellicae curis atque laboribus nunquam feriari dabitur! nec licebit inuidia hac exuto, dulci cum uxore ruri vitam agere: Caius Iulius Caesar apud Romanos rerum positus (cū initio imperij premeretur Gallico tumultu) dicere solitus fertur: Nihil se amplius propter Caesaris dignitatem fuisse consecutum, quam ut occupatus viueret. Augustus ille Caesar, cum ob imperij ingentes curas, quibus semper infestabatur, noctes plurimum ageret in somnes: ubi equitis Romani proximè vita defuncti alienum as grande emeruisse comperit: è rebus, quae venum expositae iustis pretijs in auctione addicebantur, dum nominibus creditoribusque sit satis, culcitram sibi iussit emi: quae ubi primū est allata, cunctis factum demirantibus, Haec mihi (inquit) erit ad quiescendum utilis, in qua ille tanto aere oppressus, somnos carperet poterat. Sapienter fecisse dicitur magnus ille Asiae Rex Antiochus, qui à Lucio Scipione deuictus, Tauroque tenus regnare iussus, Asia omni Romanis adiudicata, gratias è vestigio egit Romano populo, quod magna per eos liberatus esset curarum parte. Modicis enim contentus finibus: nimis magna imperij procuratione leuari, placidè ac iucundè ferebat. Rex Seleucus Regni curas & sollicitudines auersatus dicere crebro solebat: si multi scirent, quantum sit negotij vel tot epistolas scribere: ne humi quidem proiectum diadema attollerent. Clarus ille itidem sapientia Rex, cuius temporis iniuria intercidit nomen: qui traditum sibi diadema contemplans, manumque tractans aliquandiu, in hanc tandem vocem erupit: o nobilem magis quam felicem pannum, quem si quis penitus cognoscat, quam multis periculis, sollicitudinibus ac laboribus sit refertus, ne humi quidem iacentem tollere dignetur? Rectè illi quidem: nam quis tam est humanarum rerum ignarus, qui

non

non videat etiam bonos principes in summo rerum ac vitæ versari discrimine? innocentibusque sæpe plebis furias, civiumque licentiam omnino timendam esse? & malorum hominum vitandas insidias? Ut taceam interim quàm sit graue & omnino difficile temerarios sedare tumultus, factiones dirimere atque sopire, & concordie pace ligare: discordias compescere, ac tandem aut prouinciarum componere defectiones: aut hostium arcere impetum, & propulsare inuasionem. Quæ omnia proborum Regum, bonorumque principum animos sollicitudine sæua confauciat: & varia mentem cogitatione perturbant. Hinc Imperator Diocletianus regni satiatu curis, priuati persona desumpta se abdicauit imperio in Solonæque Dalmatiæ urbem secessit honesto confensens ocio. Neque Romanorum vnquam precibus adduci potuit, ut depositam imperij dignitatē resumeret: quin ad hoc hortantibus, literisque subinde inuitantibus adhuc modum rescripsit. Utinam vobis o Romani, manu nostra confitos holeribus hortos videre contingat: haud enim istud tentare conaremini. Quid Saturninus Augustus, nonne & ipse de Imperatorum periculis atque discrimine, graui oratione disseruit? Eiuscemodique honorem haud secus atque præsentissimam pestem summè refugit? Sic enim cum purpura, cæteroque ornatu regio insigniebatur ad amicos locutus dicitur. Nescitis amici, quid mali sit imperare. Nam & gladij, & tela nostris ceruicibus impendent: imminet hastæ: vndique spicula: ipsi custodes timentur: ipsi comites formidantur. Non cibus pro voluptate, non iter pro autoritate, non bella pro iudicio, non arma pro studio. Huc accedit, quod omnis in imperio ætas reprehenditur. Senex est quispiam, inhabilis inutilisque videtur: si iuuenis inest furor. Nam quod imperatorem me cupitis, in mortis necessitatē me trahitis: sed habeo solatium hoc mortis, solus perire non poterō. Hactenus Saturninus, ex quibus quàm non sit temere imperij appetenda maiestas vel cæco perspicuum est. Iam vero quid de Agamemnone dicam? qui, cū egregius dux esset, regnatorque probus (ut dixit Homerus) multis tamen imperare omnino putabat acerbum: sic enim de se loquitur.

Noueris Atridæ Agamemnona, quem super omnes Iupiter exerceat, grauibuscque laboribus angit.

Item & illud.

Iupiter implicuit grauibus me sortibus ingens.

Et o felices ac beatos, qui procul omni discrimine, ignobiles, inglorij, hac vita de-

functi sunt? Cui est nostris ad stipulatur, qui merito est sapiens cognomento dictus, Rex Aragoniæ Alfonso. Is enim cum à familiaribus iter facienti sibi quasi ignauitæ exemplum, rusticus esset demonstratus, qui humi porrectus vis vescebatur: conspecto homine Rex dixit: Utinam sic mihi per ocium comedere datum esset à Superis, declarans & ipse quanta omni in regno semper sit animi sollicitudo: quanta colluuiis & turba malorum. Sed quid necesse est, rem quæ perspicua admodum facta est, longam facere exemplis. Legat si quis volet scriptis nostris parum esse contentus, Luciani dialogum, qui Gallus inscribitur, facile ex eo intelliget assiduorum, diuitumque hominum ac Regum vita quantis sit & exposita casibus & ærumnis obnoxia: quàm è diuerso expedita res paupertas hilaris, suaque sorte contenta. Ac nescio, cū multa ibi sub persona eius, qui incantationibus quibusdam magicis, si credere dignum est, ex Rege Gallus effectus apud pauperem vivebat Sutores, præclare multa dicantur, audire sit molestum quæ mihi legenti sunt iucundissima visa, & scitu dignissima. Referatamen humanitate fretus illorum, qui lapidis fructuosissq; historijs cupidissimo ac placidissimo animo duci consueuerunt. Nam tibi ea res ne ingrata vel iniucunda possit accidere, non verebor: cum ea, quæ vitæ hominum vsui esse possint, tam vbiq; studiosè, diligenter atque auidè, semper inquiras. Sic igitur apud Lucianum, Gallum suum Mycillus herus alloquitur. Dic mihi Galle: tu quum Rex esses, nam ais te Regem quoque fuisse, cuiusmodi tandem id vitæ genus experiebaris? Mirum ni tum felix eras, quando quidem id quod est bonorum omnium caput possidebas. GAL. Ne mihi in memoriam regeras, o Mycille, vsq; adeo supra modum infelix tum eram. Nam quo ad res externas, quemadmodum dixisti, planè fortunatus esse videbar: at intus innumerabilibus curis distringebar. Myc. Quibus tandem curis? nam rem prorsus absurdam, neque credibilem narras. GAL. Equidè imperabam regioni nequam exiguæ Mycille, omnijugarum rerum feraci, tum incolarum frequentia, neque non vrbium pulchritudine cum primis admirandæ: præterea fluminibus navigabilibus, ac mari portuoso commodæ. Adhæc exercitus ingens, equitatus spectatissimus atque excellens, satellitium haud exiguum, triremes, pecuniarum vis maior, quam ut posset numerari, vaporum aureorum plurima copia, reliquaque omnis illa principatus tragædia, strepi-

strepiusque & apparatus supra quam credi queat, exstructus atque accumulatus. Itaque cum prodirem, plerique adorabant, Deum quempiam intueri sese rati: alijque trudentes alios concurrebant, quo me conspiceret: nonnulli conscensis tectis, magni aestimabant, si planè contèplari licuisset: quadrigâ, stragulam diadema: Tū ante abulones, & eos, qui à tergo comitabantur. Ego inter hæc mihi conficius, quantè me res discruciant, versarentque: illos quidem propter inscitiam venia dignos iudicabam: at mei ipsius miserebat, qui prægrandibus illis Colossis viderer per similes: quales vel Phidias, vel Myron, vel Praxiteles fabricatus est. Etenim illorum quisque quo ad ea, quæ foris apparent, Neptunus ipse est, aut Iupiter; mirificè decorus auro, eboreque compactus: & aut fulmen, aut fulgur, aut tridentem fuscina dextra sustinet. Cæterum si immisso capite quæ sunt intus inspicias, videbis vinctos quosdam, paxillos, & clauos introrsum prominentes, neque non vimina; cuneosque & picem sublitam, & aliam item id genus deformitatem intrinsecus inhiantem. Omitto recensere muscarum, mustelarumque vim, quæ non nunquam in eis mansitant. Huiusmodi quædam res nimirum regnum quoque videtur. M i c. Nondū explicuisti lutum, & clauos, & vinctes, qui nam fuerint in imperio, neque fæditatem illam plurimam, quæ nam sit: nam istum ad modum vectari, tam multis imperare mortalibus, ac numinis instar adorari, hactenus quidem cum Colossi exemplo quadrat: Si quidem hoc quoque diuinum quiddam, & admirandum. Nunc autem quæ sint intra Colossum exposito. GAL. Quid tibi primo loco referam Mycille, vtrum metus, curas mordaces, suspiciones, odium, quo Regem persequuntur ij, qui cum illo viuunt insidias, atque eas ob res somnum rarum, & hunc ipsum pertinem, ac plena tumultus insomnia, cogitationes perplexas, spes semper improbas: an ocij penuriam, & occupationes, iudicia, expeditiones, edicta, fœdera, consultationes? Quibus rebus sit, ut ne per somnium quidem aliqua re suaui frui liceat, Verum ut omnibus de rebus solus dispiciat necesse est, milleque negotia sustineat.

Quippe nec Atridæ Agamemnona dulcis habebat somnus, multigenas versantem pectore curas.

Idque cum reliqui omnes Achiui stertent. Adde, quod Lydium illum discruciat filius mutus. Persam verò, Clearchus ad Cyrum desciscens. Atque alium quempiam Dion cum Syracusanis nonnullis ad aurem

communicans. Rursum alium quædam vitæ Parmenion collaudatus. Item Perdicam Prolemæus, Ptolemæum, Seleucum. Quin illa quoque molestiam adferunt: Amalcius per vim non sponte conueniens, concubina alio gaudens, tum si qui defectionem parare dicuntur: aut duo quatuorve Satellites inter se se confusurrantes. Porro (quod omnium grauisimum) amicissimi quoque vel maxime sunt formidandi: semperque metuendum, nequid mali magni ab illis exoriat. Nam alius à filio veneno necatus est, alius item ab Amasio. Alium simile quoddam fortassis mortis genus eripuit. M i c. Apagesis; atrociam, mira que sunt, ista quæ narras o Galle. Mihi igitur multo sit tutius operæ cerdonicæ prorum incumbere, quam ex aureâ bibere phiala comiter delatum haustum: cæterum cicuta, aconitoque temperatum. Nam mihi quidem hoc vnum est periculi: ut si parum aberret Smilion, defecet atque à recta incisione, summum fecatis digitum exiguo sanguine tingat. At isti, quemadmodum narras, lethifera agunt conuiuia, atque id innumerabilibus in malis constituti. Deinde vbi confederint, per similes esse videntur tragediarum histrionibus. Nam multi sicut videre licet, quoad Cæropes sunt scilicet, aut Sisyphi, aut Telephi diademata gestant, argenteique capulis gladios, eorumque ventilantem, & auro intertextam Chlamydem, quod si quis (qualia nimirum per multa solent accidere) impulsos illos, media in scena præcipientes, risum profecto moueant spectatoribus: videlicet persona vnâ cum ipso diademate, contrita, vero autem actoris capite luxato, cruribusque maxima ex parte renudatis, vti iam interioris amictus, quàm miseris sit panis fiat perspicuum: ac cothurnorum quos pedibus induxerant, & appareat deformitas, haud quaquam ad pedis modum respondentium. Vide ut me iam similitudines conferre docueris optime Galle. Cæterum Tyrannis talis res tibi visa est esse. Hæc Lucianus hactenus. Neque enim libet persequi plura, cū ex his paucis, ipsa Regni imago facile corni possit, non imperitè, nec incuriosè depicta. Nam quis non intelligat, nisi animus sit sapientia excultus, virtutibusque adeo ornatus cæteris, imperij administrationem omnem periculosam valde esse, multumque difficilem? Multis enim calamitatibus atque miseris obnoxia est vita principis, quæ & ipsa moderatione animi, quoad res feret sustinenda tolerandaque sunt. Occulta quippe multorum odia imminet: & clandestina in-

næ interdum non externorum tantum, sed domesticorum etiam insidiarum beatorum principum ceruicibus impendenti: adeo ut nulli penè fidere tutum sit. Dion ille, qui Dionysij Tyrannide urbem Siracusas eripuit: vbi à Calippone, cui amicorum maximè fauerat, parari sibi resciuit insidias, suspicionis illum conuincere noluit, satius esse dicitans mori quam ita vitare: si nò ab hostibus solum verum ab amicis etiam cauendum esset. Pulchrum igitur, scitumque in primis poetæ illud est Accij,

Multi iniqui atque infideles regno: pauci sunt boni.

Quis igitur, qui tanto in periculo versetur, neget miseris esse? etiam si palponum exitiali subscribente choro, opinione falsa hominum beatissimi prædicentur? N. C. Turcertè mi Philemon, faciendâ ista, qua plurimum polles, eò me reluctanter adigis, ut sententia sæpe deturbes. Nam cum ex oratione tua illud mihi viderer posse pro rato defendere: bonos principes semper esse beatos atque felices: infelices contra Tyrannos; nunc extuis verbis mutare iudicium cogor sententiarumque penè diffidere. Ais enim, omnes & Reges & principes in communi versari miseria: esseque nihil magis periculosum quam rerum clauum tractare, imperijque habenas suscipere. Id quod, tot tamque egregijs exemplis corroborasti; ad veluti fulciuisti: ut ille profus facere videatur stultè, qui ad regnum vel imperium gerendum animum suum inducit. Quid enim aut stultius esse, aut amènius potest, quam votis quemquam conquerere, quod sibi molestum iam sit, exitiosum etiam, & omnino calamitosum: periculique adeo nunquam expertum futurum?

PHILEMON.

Vtinam facundia orationis valerem tantarum quantarum amore ductus, præstare me sæpe censet. Non ut sapientem virum verborum Lenocinio aliquo deturbare sententia moliar, aut proposito auertere præsertim in tali causa (quod planè existimo nefas) sed ut præscriptas semel partes, pro officio tractare coningat: quod mihi ipse diffidens, ne præstare non possim subuereri interdum incipio. Enitar tamen sedulo (diuini bonitate) ne omnino infelicitate parte hac extrema imperij, videar fuisse versatus. Quod igitur ais verborum meorum causa de sententia deturbatum, te iam penè eidem diffidere: nihil est, quod tam cito vir ipse sapiens sententiam

mutet (quæ eiusmodi viris firma esse semper atque stabilis debet) nam si ad rationem nostram rectè intendisti animum, ijs demum imperij administrationem, & difficilem & periculosam esse reperies, qui virtutum præsidio nullo sulti, ad imperia stultè conuolant: alijs non item. Licet enim improborum odia bonis sæpe perpetienda sint principibus, insidiarumque vel innocenti timendæ: considerandum est tamen, hæc omnia vel prudentia procul aspelli, vel cautione aliqua rectè posse vitari. Et quando ita natura comparatum est, ut quæ optima sunt, sine periculi difficultate aliqua præstari nequeant (semper quippe difficilia, quæ pulchra) summa ope nitendum est & cura elaborandum, ne egregij atque honesti labores, turpi aliqua formidine abiecti, vel ignauia animi omisi esse videantur. Nam si è rebus mortalium nihil est regni dignitate sublimius, nihil imperij recti administratione præstantius: nihil hoc vno munere difficilius, nihil laboriosius esse, dicendum est. Cum autem vigilantia animi, cura & labor, certissimi sint virtutis comites: rebus si amplis splendidisque aspiras, atque aliqua duceris laude, aut hi quidem amplectendi tibi labores sunt: aut virtus ipsa deserenda est. Præclare hoc. M. Cicero, quod si curam fugimus, & virtus fugienda est: quæ necesse est, ut cum aliqua cura res sibi contrarias aspernetur atque oderit, ut bonitas malitiam, Temperantia, libidinem: ignauiam fortitudo. Ex quo fit, ut eiusmodi curarum fluctus: molestiarum turbines: difficultatum exitus atque procellæ, & imperij labores, non tam viro bono, honestatis ac laudis cupido refugiendi sint, quam solertia quadam animi, ac prudentia moderandi. Honesti siquidem fuga laboris, degeneris indicium est animi. Nemo siquidem vnquam (ut à Caio Mario rectissime dictum est) ignauia immortalis est factus. Quæcumque autem in vitæ conditione nihil sentire molestiæ, difficultatis atque laboris: diuinitatis magis quam humanitatis est. Humanæ quippe natura sortis voluptatem labore condit, & doloris aliqua parte compensat: obuersioneque mixtura cuncta sub Sole temperat. Quæ ex re illud efficitur, ut præclari negotij susceptio, magnarumque rerum molitio difficultate cum aliqua semper coniuncta sit. Quæ cum ita se habeant: molesta multa, acerbæ & grauiæ imperio subesse mirandè nò est. Quæ & ipsa facilia debent leuique videri cum ob dignitatè tantam ab homine suscipiunt. Magnitudine enim

hono-

honoris, partem oneris imminui, ac leuari solere, dubium atque obscurum non est. Nam quod ad insidias, malorumque odia pertinet, licet ob peruersa quorundam ingenia, quorum animis ut consuetudinis, sic & prauitatis callum vetustas obduxit, simili in fortunio non semper vacet optimi vita principis, id quidem eiusmodi est, ut Tyrannos & malos principes plurimum infestet: temperantes & iustos Reges vix lædere possit, qui Diuini ubique numine defenduntur. Atque hoc quidem illud est, quod scriptum reliquit poeta Sapiens Homerus, sub Iouis Clypeo & Patrocinio Reges versari censens. Adde illud etiam, mortalium vitæ præstantiorem nullam armaturam esse virtute. Quod ne illi quidem Regi obscurum fuit, qui monitus à quodam ut domestica caueret pericula, negauit hæcenus à se sic fuisse cultos Deos, ut cuiusquam insidias magnopere per timeceret. Ratus nimirum vitæ innocentie, fauorem Numinis semper esse præsentem. Id quod diuinus etiam cecinit vates, dicens: Super Aspidem & Basiliscum deambulabis, & conculcabis Leonem & Draconem. Cui ex ethnicis quoque ad stipulari Flaccus videtur, asserens & ipse Virum bonum ubique locorum diuina prouidentia exactissimè reggi, atque adeo communiri. Sic enim ait:

Integer vitæ, scelerisque purus

Non eget mauri iaculis, nec arcu:

Nec venenatis grauidæ sagittis

Fusce pharetra.

Sine per Syrtis iter æstuosus,

Sine fasturus per inhospitalem

Caucasum, vel quæ loca fabulosus

Lambit Hydras.

Cuius rei facile fidem fecerit, quæ apud Timoclem Pelei extat historia. Is enim cum ingenui cuiusdam pudoris, & continentie gloria floreret: Ab Astydamia vxore Regis Acasti adamatus dicitur fuisse. Sed cum blanditijs nullis castus iuuenis animus ad adultæ rij infamiam subeundam, tetrumque designandum flagitium pacto villo allici posset: quæta est apud virum pessima mulier, impudenter sibi vim Peleum inferre tentasse. Quod cum rescisset Acastus (nec vxoris calumnijs temere parte ex omni putaret esse credendum) comprehendit hominem iubet & vastam in solitudinem pertrahi, atque armis spoliari, ibique relinqui: fore dicens, si iustus esset, ut è periculo euaderet. Cum autem in eum Feræ pararent impetum facere, ab immortalibus Dijs, eius casum miserantibus, missum illi per Mercurium enssem per

hibent à Vulcano fabricatum: sicque Infontem Peleum periculo liberatum. Pulchra nimirum historia, quæ bonis, iustisque viris in discrimine positis summi Dei fauorem docet esse præsentem. Neque enim credere fas est sapienter ut Plato ait, bonum virum à Deo vnquam posse negligi. Magnum proculdubio securitatis telum est, conscientia bona: immunitatisque apud omnes paratum habet Asylum. Non igitur iniuria eiusmodi mentis candorem, muri instar homini esse arbitratus est Flaccus: quem (quod inexpugnabilis sit) appellauit Aeneum. Quod cum ita se habeat, aduersus improborum temeritatem, & auxilio diuino, & conscientia rectè factorum, boni principis vitam septam vndique egregie: mirificeque circumuallatam esse, iure fatendum est. Qui ergo ad hunc modum affectus, & præclaræ mentis robore instructus, intus ac foris enitet: communitusque est armorum illo genere optimo, quod in honesti tutela positum, Homerus celebrans dixit, Virtutis armatura, quam Vulcanijs armis longè melius homines communiri: hic profecto periculi casu omni maior ac valentior effectus, nulla de salute sua sollicitudine anxius viuatur necesse est. Quod si quando vlla tangi, aut affici dabitur, quicquid illud erit molestiæ, non sui causa seruandi: sed ob incolumitatem, conseruationemque suorum, nascatur oportet. Ijs etenim pro rebus anxie premi, ægrè affici, & morderi animo principes, honestissimum est, ac maximè gloriosum. Pulchrum enim angoris genus est, quod ob subditorum tutelam, custodiam hominum, & multorum salutem suscipitur. Idque verè est imperare & regere, rectores vrbium, populorumque præfectos (dum saluti & commodis illorum, qui fidei suæ crediti commissique sunt, latè vndique proficiunt: suaque opera sedulo impartiunt, quoscumque vident opis egere) sollicitudine aliqua mentis affici, & cura distringi. Hoc enim in negotio bonorum principum elucere partes maximè, & versari conuenit munus. Estque (iudicio meo) vigilantia animi, sollicitudo & cura, optimum regni præludium: deliciarum enim, segnique ocio torpescere, vel infami luxu diffilere, non est Regum. Qui verò ab hoc tam præclaro munere, negotioque abhorrent: & sollicitudinem animi, curamque auersati, laborem honestum refugiunt, vano nominis fulgore capti, & specie potestatis illecti: his cum in Regni imperijque

V 2 legitur

legitima & vera ratione dormire sæpe turpiter, ac claudicare interdum non leuiter subditis videantur, & metus inest, & nocet aliquoties dolor cõcitę plebis: quę tũc exasperatur sęuius eũ ad hanc ignominia comes accedit iniuria. Cuius sanę rei locupletissimi sunt testes Agrigentinus Phalaris, Dionysius Iunior, & Superbus ille Tarquinius, quorũ iam ante successus vitę diximus. Quocirca sapiens ille Macedonię rex Antigonus, cõspiciens filiũ, eos in quos habebat imperiũ, ferocius asperiusq; tractantę: grauiter increpuit. An ignoras (inquit) o fili regnum nostrũ splendidam quandam seruitutem esse? Enim verõ nihil dici potuit, neq; prudẽti, neq; significantius. Nã quis non videat, eos qui benę administrati regni gloria nancisci apud posteros cupiunt nomenq; suũ titulo hoc immortalitati consecrare student, non minus populo obseruire debere, quã principi ipsum populũ? nec magis a rege distare Tyrannũ, quã hac & declaratione animi, & vitę professione?

S P A R T A E, cuius maximę quondã imperiũ celebre fuit, illud legimus factitatum: vt nulli, qui parere nesciret, populi deferretur imperium. Hinc factum est, vt gentis huius nobilis princeps Agesilaus, filios suos, quos alebat imperio (a Xenophonte præstabili sapientia viro, quę penes se habebat) omniũ primõ curarę imbuẽdos arte omniũ optima, scientia videlicet obsequendi atq; imperandi. Cuius qui foret præsidio destitutus, inutilis putabatur imperio. Sic, cum idem Agesilaus forte esset interrogatus, quid esset causę quam obrem secunda rerum gestarũ fama vbiq; terrarum Spartanum floreret Imperium? Quoniam (inquit) plus cæteris in hoc sese exercent, vt pariter & imperare & parere discant. Quę duę res, ciuium omni seditione exclusa: commune ocium, tranquillitatem, pacem, concordiamque tuentur. Agis etiam, qui primus huius nominis spartanum Regnũ tenuit, ad Atheniensẽ sciscitantę quę scientia maximę vigeret spartę: respondisse dicitur: eam, quę & imperare, & ferre doceret imperium. Apud Persas morę esse scribit Xenophon sanctissimę per manus a maioribus traditum, vt regni heredes futuri iam inde a primis annis ad Iustitiã erudiantur. Plato verõ in Alcibiade priori de natura hominis, dignitate atq; educatione præclare multa differens, auctor est, a decimo quarto etatis anno, horum curam per regios magistrõs protinus suscipi: eosq; numero quatuor esse ex omni Persia delectos

viros: qui, illis ipsis virtutibus, Prudẽtia, Iustitia, Tẽperantia, & Fortitudine, de quibus multa iam diximus, plurimum alijs antecellere creduntur. Quibus ex hominibus, qui primus est, magicã docet artem, quę a Zoroaste Oromasi filio profecta est, quę nihil est aliud quã Deorum cultus: idemq; regia instituta tradit. Secundus hortatur & cõmonet, vt per totam vitã vnã præcipuę colat Veritatẽ. Tertius ne quo affectu aut libidine superetur, sed vitam liberę agere cõsuecat: sibiq; ipsi primum imperare, nec alteri seruire: vt planę aliorũ dignus videatur imperio, qui sui ipse rex ante sit factus. Quartus demum, intrepidum illum & impaudum reddit, necubi metuendo seruus efficiatur. Hactenus Plato. Ex quibus quanta ethnicis temporibus in instituendo, futuro reipublicę principe, habita cura sit, cognoscere peruium est.

Q U A S OBRES modis omnibus laudandi illi sunt, qui in re non minus præclara atque difficili moderanda, plurimum & operę & diligentię posuisse feruntur. Ne in administratione imperij, aut idonei parum, aut planę improbi haberi possent. Princeps Athenarum Pericles, quotiescumque dux belli crearetur, sibi adaptans chlamidem, sic secum loqui solitus fertur. Attende Pericles, quod gesturus es imperium in liberos, in Græcos, atque Athenienses. Quibus verbis cordatissimus vir se ante præmuniebat: necubi principatu ipso immoderatę abuteretur. Sapientissimi principis solertiam a Romanis imitatus Adrianus, ante imperij sibi delatas infulas, & in Senatu deinde frequenter, se sic imperium gesturum esse testificatus est, vt sciret rem populi esse: nõ suam priuatam. Quo dicto Tyrannidis suspicio omnis sublata videri potest, quę profectõ res subditorum mirificę conciliat voluntatem, ciuiumque studia tuetur. Nemo enim tam est insigniter malus, quin ad hunc modum affectum principem & amet, & charum habeat. Nam qui fieri potest, vt ei aliquis sit in seclusus: aut intusum vel exosum, eum putet habendum, quem & in cõmune consulere, & pro omnium salute, alacriter semper videt excubare? Adriani præfectus Turbo, cum ob imperij publica negotia, quibus in defesso animo vacabat assiduę, in febrem satis grauem incidisset, admonitus ab Adriano vt sibi a negotijs daret vacationem, satis laudabiliter respondit: præfectos Cæsaris stantes decere mori. Titus ille Vespasianus adeo & ipse publicis rebus tractandis (imperatorij memor

memor officij, dicitur delectatus, vt salutem propriam negligeret. Nam cum intestinorũ vitio affliscaretur, nihilominus tamen in uentribus fungebatur imperatorijs. Legationes enim lecto decumbens audiebat: cæteraque imperij munia omnia curabat: vnde amicis suadentibus vt sibi parceret, respondisse fertur: Bonum imperatorem mori debere stantem. Dionysius Syracusanus amico cuiãdam ociosus nõ esset sciscitanti, absit, inquit: vt mihi vnquam ociosum esse contingat. Declarans obiter, a reipublicę negotijs ferari, Regi esse turpissimum. Philippo Macedonum Regi obequitanti vetula dixit: Audi me o Cæsar, cui ille, sibi id temporis ocium nõ esse respondit. Noli ergo (inquit) imperare. Innuens & ipsa, bonis principibus ab honestis curis nullam prorsus intermissionem esse debere. Hęc sunt bonorum principũ studia: hæc partes, hæc munera. Quę vt virtute animi inclyta capessuntur: sic nisi ab optimis præstari non possunt.

A T A M B I T I O N E multi praua corrupti, magnos sectantur honores: & quos gerere nesciunt magistratus turpiter ambiunt: rerum dignitatem nomine tenus spectantes. Ignari interim quanta sit animi virtus in eiusmodi negotijs semper adhibenda. Quod exemplo quam verbo multo fiet illustrius. Quintus Camillus Senatorij vir ordinis, maiorumque imaginibus satis clarus, sed affluens homo delicijs, res nouas hoc proposito moliebatur, vt principatu atque in imperio solus potiretur. Hoc cum Alexandro Seuerõ esset renunciatum, qui Romanę reipublicę tractabat clauum, a vestigio per famulum rogauit, Quinium, vt in aulam venire vellet. Quem venientem amplexus laudauit, gratias interim agens, quod reipublicę curam: quę bonis viris recusantibus imponi solet, sponte ipse vltroque reciperet: mox tanti sceleris conscium præ metu trepidantem, extremaque omnia timentem duxit in Senatum: Regniq; ibi allatis insignibus, ac melioribus etiam quam ipse utebatur hominem condecorauit, imperij appellans consortem: profectioisq; paratę comitem adhibuit. Cumque imperator ipse iter pedibus faceret delicatum hominem Quinium, delicijsque assuetum ad laborem inuitauit: quem post exiguum tractum restitantes: ægręque trahentem spiritum, equo iussit sedere: hunc quoque post bidui iter vix ferentem, suis ipse manibus Carpentõ imposuit: hoc quoq; auerfantem, laborumque tædio imperiũ recusantem ac mori denique paratum dimisit.

ac militibus, quibus Cæsaris ipsius salus præcipuę chara erat, commendauit: in villaque vbi Quinius ipse deliciari consueuerat, tuto iussit abire. Sicque homini commostrauit: quid sit imperium gerere. Rem nimirum neque animi exigui: neque laboris parui. Quo quidem in factõ optimi Regis, lenitate mira, condita, prudẽtia apparet maximę: qui maiestatis reum, ac Tyrannidis affectatę conuictum, seuerissimisque ideo legum pœnis obnoxium, sat habuit emendatum relinquere: correctione pro supplicio contentus. Par lenitatis facinus in Titõ Vespasiano semper eluxit. Nam cum aliquando a duobus clarissimi ordinis viris in ipsum esset conuictum, ac res eõ esset deducta vt negari non posset: illos secum ad spectaculum deduxit, inter amboque medius confedit, mirmillionumque duobus gladijs ex industria petitis, quasi exploraturus aciem, suum cuique distribuit, ceu tacitę stimulan ad id quod occulto machinabatur. Qui cum & conscientia pressus, & metu perculsi, animi presentiam tantam plurimum mirarentur, hic Cæsar, videtis ne, principatum fato dari: frustra que tentari facinus, vel potiundi spe, vel amittendi metu? Sic & Domitianum fratrem insidias sibi molientem vltus non est, sed hac illum oratione compefcuit. Quid opus est te parricidio petere, quod me volente obuenturum est? Imo quod iam habes imperij particeps: Idem ab amicis admonitus, vt Metij Pomposiani cane: et insidias, quod populi esset pullulans fama, aliquando hominem imperaturum: non solum non metuit sibi, sed inimicum potius Consulẽ fecit. Id familiaribus demirantibus. Erit (inquit) Cæsar, olim memor tanti beneficii.

S E D vt horum principum salus diuini fauoris, quasi in exemplum mirabile mansuetudinis, protectione quadam seruata videri potest: sic haud scio, eiusmodi exempla tam ne sint omni ex parte laudanda, quam sunt omnino mirabilia. Ego enim in hac sententia sum, vt existimem, eiusmodi hominum genus bonis temere principibus exitium, machinantium turpissimo atque infami maxime mortis genere penitus esse afficiendũ, & salutis ianuam gẽti huic ambitiosę audaci ac perfidę, semper esse occludendam. Quod hercle factũ quanto magis est raritate mirabile, tanto minus hic locus egere videtur præceptione (pauci enim sunt Reges, qui vitam suam ab alijs oppetitam impunę ferant.) Sed tamen præcipiendum fuit, ne parum prouidę rationem lenitatis a me magnopere

probari, sibi aliquis temerè persuadeat. Est enim summè pestiferum, exemploque ipso nimis graue, attentatam per summum nefas Regis optimi vitam, absque supplicio dimittere. Nec tam debent esse philosophi principes, vt in vitæ summo discrimine, mansuetudinis causa aucupandæ, ad eiusmodi facta consueant, & sua & publica salute neglecta. Cum præsertim non minus sit boni principis in improbos sæuitiam gerere: quam in bonos lenitatem. Cuius vtriusque rei per summam prudentiam semper debet temperari iudicium. Quo circa iure optimo laudatur Archidamas, qui cum fortè vidisset quendam multa in Charilli Regis laudem sine fine prædicantem hoc nomine, quod se erga omnes mitem mansuetumque præberet, Et quonam modo (ait) laudetur quisquam, qui ne in malos quidem sit asper? Insinuans obiter mansuetudinis bonum, iustitiæ semper esse debere coniunctum. Ideoque principis in malos animi lenitatem, nihil aliud esse quam crudelitatem in bonos. Sed de hoc hæcenus.

ILLVD AVTEM in præsentia consideremus, Principi beneuolentia nihil magis amandum: offensione & odio nihil contra magis esse fugiendum. Cum igitur amico bono nulla sit res in vita præstantior, quemadmodum est à sapientibus traditum. Neque huius tam sint aduersis quam secundis rebus necessaria præsidia: id quod prudentum sententia etiam testatissimum est. Nam quæ in summa affluentia rerum abundare amicis vita creditur, ea plerumque vero caret monito re. Danda viro principi omnino opera est, vt amicorum pretiosissimam supellestem sibi comparet. Stabile enim regnum esse non potest: vbi veri amici pauci sunt. Declarauit hoc Darius Persarum Rex, qui prægrande sibi oblatum malum punicum aperiens, & rogatus cuius rei tantum vellent habere numerum, quantus illic esset granorum: respondisse dicitur Zopirorum. (Erat autem Zopirus Regis ipsius amicus intimus, consiliariusque; fidissimus) innuens nullam regno possessionem esse magis vtilem, quam Sincerum amicum. Quod intelligens Syracusanus ille Dionisius, filij cubiculum ingressus, consideratis ibi solido ex auro & argento varijs calatibus per summam artem elaboratis, vasculis in dignus es principatu (ait) o fili: qui tot à me poculis acceptis, neminem tibi amicum paraueris? Alexander Macedo rogatus vbi vellent thesauros suos recondi: apud amicos respondit. Insinuans, boni principis esse quic-

quid ciues possident amantes: eumque amorem rectè colligi liberalitate & beneficentia. **AMICIS AVTEM** partis, communicanda negotia sunt, & consilia illis nostra aperienda. Quod si tales erunt vt tempore corrumpantur: pro qualitate personæ, vel admisi grauitate, aut corripiendi sunt: aut mutandi: communibusque cõmodis & honestati omnino posthabendi: exemplo Seueri Alexandri, quem in ratione imperij id ipsum cõstat factitasse. Amici etiam perpendere debent, vt honesta, & vtilia reipublicæ semper consulant: prospicientes in hoc non minus Regis dignitati, quam suo ipsorum honori, & incolumitati: reputantes animo dignas tandè pœnas luere quicumque improbi sunt, regnoque iniuri. Scianum quippe Tiberij Cæsaris & Amanum Regis Afluui ad parem ipsi cum Regibus maiestatem dignitatis euectos, miserabiliter de repente legimus concidisse: & infami genere mortis affectos: Aliosque etiam multos, qui cum plurimum apud Reges gratia valuissent: Fortunam sunt ad extremum ludificantem experti. Qui omnes exemplo esse possunt, ob fauorem principum, turpiter non esse animo insolescendū: multoque minus à recti honestique præscripto discedendum, aut à viri boni officio declinandum. Nam cui exploratum est, quamdiu sibi sit principum gratia & viuax & salua futura? Vt enim doctè apud Senecam loquitur Chorus.

*Nemo tam Diuos habuit fauentes,
Crastinum vt possit sibi polliceri.*

Quod si verum est, ne ipsis quidem Regum amicis perspicuum esse potest, qualis vitæ illorum conditio in posterum futura sit. Multa siquidem in vita sæpe accidunt, quæ bene firmatam gratiam subito labefactant, ac repente conuellunt, inopinatoque tandem opprimunt atque dirumpunt. Non igitur illæpidè Artaxerxis Regis gener Orontes, cū ab irato Rege reiectus esset, & condemnatus: quæadmodum, inquit, supputatorum digiti nunc infinitum numerum, nunc vnum tantum possunt ponere: sic Regum amici, nunc quid vis pollent: nunc quam minimū. Dicto hoc imbecillitatem declarans humani fauoris.

SED REVERTAMUR iam ad ipsos principes, qui populi charitatè sui, subditorumque amorem, prudentiæ quodam temperamento opportunè rebus adhibito (ne humanitate ac facilitate nimia imperij imminuta dignitas, vel præcipientis autoritas ad despectum redacta esse videatur) per affabilitatem quandam, summamque animi moderationem atque

atque virtutem studiose sibi conciliare vsque debent: ipsasque ad eum mentes hominum redamantis aliquo pignore pectoris deuincire artibus atque obstringere. Lacedæmonius Agasticles rogatus quo pacto quis imperare posset nullo stipatus satellitio; respondit, si sic imperat suis: quemadmodum pater imperat liberis. Compendio docens ad imperium pacatè tuendum, amore nihil esse efficacius: nihil beneuolentia firmitus atque præsentius. Bene igitur Antigonus exhortantibus amicis, vt vbi Athenis esset potitus, militari munitione urbem cingeret atque sepiet, ne quādo rebellaret (etenim Græciæ fulcimentum omnino esse præsidio firmandum, asserebat) hinc Antigonus, se in ea semper sententia fuisse respondit: vt existimaret nullum esse regni præsidium firmitus, quam ciuium beneuolentiam. Sic & Philippus Macedo Græciæ populis bello deuictis, cū amici autores essent, vt ciuitates præsidij contineret, ne deficerent: malo (inquit) diu bonus & commodus quam breui tempore dominus appellari. Significans, quod amore & rectè factis habetur imperium, esse perpetuum: vi autem metuque extortum, vix esse diuturnum. Quas obres cum Alexander Seuerus à Mamea matre, vxoreque Memmia semel esset reprehensus, quod nimia ciuilitate potestatem redderet minorem: dixit, sed securiorem atque diuturniorem: Innuens malum esse custodè diuturnitatis, metum. Præclarè Ennius.

Quem metuunt, oderunt:

Quem quisque odit, perisse expetit.

CIVIVM ERGO beneuolentia atque gratia conciliata: nihil quicquam ciuibus ipsis inconsultis vnquam princeps statuet. Quia in re præsto esse debet Antoninus Pius, qui nec bellicis nec ciuilibus in negotijs aliquid agebat, quin ipsum grauibus prius cum viris omnino communicaret: dicens, æquius est vt ego tot taliumque amicorum consilium sequar, quam vt tot tales amici meam vnus sequantur voluntatem. Id quod in omni vita maximè seruauit Rex Cypri Euagoras (si auctori credimus Herodoto) multum in hoc abhorrens à Xerxis temeritate, qui procerum atque magnatum conuentu pro furo abutebatur. Græciæ enim bellum indicturus, vniuersis Asiæ conuocatis principibus ad hunc modum verba fecit. Ego vos hoc in loco coactos esse volui, ne, meo tantum iudicio bellum hoc suscepisse viderer: Verum enim verò mementote: acquiescendum mihi magis: quam omnino quicquam suadendum esse. Quo tam immani ac barbaro principis facto

nihil magis potest esse Tyrannicum. Quis enim ferat, illustrem fama virum, Regi reipublicæque suæ sana omnia & honesta cupientem, turpem in sententiam coactum pertrahi: per imperatorem suum necessitate prius parendi imposita: vt profus non sit discedere tutum, vel dissentire iam fas?

IVRE IGITUR Tyranni inuisam lucem trahentes, in summo terrore versantur: amicis quippe carent, & inimicis abundant. Nemoque est adeo excors, quin occasione, facultatemque nactus, trucem perimat belluam. Quocirca Thales ille Milesius prudenter respondisse dicitur. Nam cum ex eo quidam sciscitaretur, quid in omni vita ceteret repertu difficillimum, dixisse fertur: Senem Tyrannum. neque id sane iniuria. Nouerat enim vir sapiens, nihil tam esse odio expositum, quam Tyrannorum vitam: fierique idcirco non posse, vt quem omnes perditum & extinctum vellent: vitæ munere diutius frueretur. Male siquidem incolumitas seruetur, quoties odiosè viuatur. Nec tam est conductio satellitio, potentia, vel viribus, quam ciuium amori fidere tutum. Hæc quippe & corrumpuntur interdum: & in loco sæpe fallunt. Solus vi sua, qui continet omnia, stabilis persistit amor. Quem à boni custodia principis non magis diuellere possis, quam irradiante Phæbo, à corpore vmbra. Quo de vita sublato, quid tam est humanis in rebus robustum ac firmum, cui periculum non sit etiam ab inualido? Vnde in Maximini imperatoris sequitiam sanguinolentam, barbaramque inhumanitatem (qui portentosis corporis viribus, quibus præditus à natura fuit, cum multa nefariè designaret, speciem tamen hominis nihil timentis præ se ferre videbatur) non inscitè versiculi illi iactati sunt.

Elephas quidem grandis est, & occiditur.

Leo fortis est, & tamen occiditur.

Tigris acerrimus est, & occiditur.

Et qui ab vno non potest occidi, à multis occiditur.

Caue multos, si singulos non times.

Quibus profecto carminibus improbo principi significare voluit hominū vulgus, nihil profus multorum odijs esse inexpugnabile. Id quod morte ipsa (quæ breui illi cõsecuta est) declarari satis potest: militari namque cū Diadumeno filio prodicione perijt. Quo temporis articulo ab vniuersis militibus clamatum est. Ex pessimo genere, ne catulam quidem relinquendum esse. Quod quidem factum Thaletis sapientis sententiam,

verissimam asse arguit: ceterorumq; sapien-
tum confirmat elogiū, quibus semper per-
suasum fuit: Tyrannos omnes quam rarissi-
mè senescere.

SED CVM Tyrannorū vita omnis, & breuis
& misera sit: multi tamen deprauati animi
dementia agitati, & ambitione corrupti, ty-
rannidem ipsam auidissimè sectantur: cuius
vt effici queant compotes, diuina & humana
iura sæpe peruertunt: expetita potentia dū-
taxat inhiantes. Caius enim Iulius, qui Ro-
manum populum annuis Consulibus regi-
solitum, imperio primus coercuit, Græcos
de Phœnisis Euripidis versus habuisse dici-
tur in ore crebro: quæ carmina ad hūc habet
modum.

Nam si violandum est ius, regnandi gratia

Violandum est: alijs rebus pietatem colas.

Qui profecto versus pestilentissimi sunt.
Veri enim legitimiq; imperij firmamētū iu-
stitiam, prorsus labefactant, nihilq; aliud præ-
se ferūt, quam Tyrannidem meram & regni
ardentissimam sitim. Quæ vbi eiusmodi ar-
dore ad potestatis summæ fastigium euecta
est, flammæ instar perurit omnia, latè fœdat,
ac miserabiliter vastat, turpiq; tandem casu
prosterit. Hac regnandi cupiditate incensa
Neronis mater Agrippina, de filij imperio
Chaldæos fertur cōsuluisse: cū autē genethlia
ci promptè responderent: filiū quidem impe-
raturū, sed matrem occisurū esse: parū territa
Agrippina, occidat (inquit) modo imperet.
Et quidem ita factum est: filij si quidem rerū
potiti iussu mater ipsa perempta est. Simili
regnandi intemperie Dionysius instimulatus,
cum Tyrannidis initio coniuratorum ciuū
obsidione eius: ipsius aula vndiq; cingeretur
amicis hortantibus vt imperium deponeret:
nī mallet turpibus catenis reuinctus indigi-
nis modis contrucidari: conspecto non pro-
cul boue, qui certo carnificis ictu subito exa-
nimatus cōciderat, An nō turpe erit (inquit)
formidine mortis (quæ adeo breuis est) im-
perij tantum amittere? non multum abhor-
rens à Thebani Polynicis sententia, cuius il-
lud est dictum.

Imperia pretio quolibet constat bene.

Quicumq; igitur ita animo affecti sunt, vt
rerū omnium perturbatione summa, proprio
etis sanguine atq; cruore, bene emi principa-
tū existiment, pro Tyrannis habendi sunt.
Nihil enim oppressione legū: fraude vel sce-
lere partum, esse potest honestū. Quæ si vna
honestatis virtus regno abest: non magis im-
perij ratio constare potest: quam in male ten-
tis fidibus concentus suauitas, legitimumq;

melos. Honestatis quippe & probitatis, virtu-
tumq; omnium opinio diuturnū præstat im-
perium: flagitiorum autem dissoluta licentia
amplissimam quamq; ditionē & constituit
fragilem, & labilem prorsus atq; caducā effi-
cit. Vera nanq; Agamēnonis illa sententia est.

Violenta nemo imperia continuit diu:

mode rata durant.

Porro quibus tragicum illud cordi est,

Oderint, dum metuant.

His nulli magis solliciti, perturbatiq; vi-
uunt. Sæpe enim acerbū aliquid illorū impē-
det animo, quod mentē ipsam anxie perurit:
vt ne liberè quidē liceat respirare, etenim qui

Metui cupiunt,

Metuiq; timent, non nox illis

Alma recessus prebet tutos:

Non curarum somnas domitor

Pectora soluit.

Quod in omni Tyrannorū vita verissimū
esse, liquidò perspicere potest. E quo enim ti-
moris cruciatu Superiorē illū Siciliæ Tyrā-
nū Dionysiu solitū angere credere par est: qui
cultros metus tonsorios, candentē carbone
sibi adurebat capillū? Quid? Alexandrū Phæ-
reū quanta formidinis cura affectum vixisse
putandū est? Qui Thebem etiā vxorē, quam
maximè deperibat, maximè habebat suspe-
ctam. Ad cam nanque (vt autor est. M. Cice-
ro) ex epulis in cubiculū veniens, barbarū, &
eū quidem compunctū notis Threicijs distri-
cto gladio iubebat anteire. Præmittēbatque
de stipatoribus suis qui mundos præscrutarē-
tur muliebres, & ne quod in vestimentis telū
occultaretur exquiretēt. Sed nihil industria
promouēs, ab ea tandē Tyrānus occisus est.
Taceo Tyrannū Ponti Clearchū, qui & ipse
metuens extrema omnia, vixq; sibi fidēs, in-
clusus arcu, serpentis in morē dormire co-
actus est. Nam de Aristodemō Argiō dicere
quid attinet? quē editioni in loco positū ha-
bitasse cōstat cœnaculū, cui lectica imposita
noctes cum amica solebat transigere, puellę
interim matre scalas detrahente, summoque
matre rursus apponente. Quis igitur non in-
telligat, hunc summè refugisse palatia, cuiā
& publicos ludos, qui è cubiculo sibi carce-
rē effecerit? Itaq; qui vere Reges sunt (vt do-
ctè sentit Plutarchus) timent his, in quos ha-
bent imperia: contra Tyranni eos ipsos me-
tuunt, quos imperij sauitia coercet: proinde
metum augent, aucta potentia. Male enim
viuendo, quod pluribus imperant: hoc & plu-
res formidant sollicitus, & patient anxius.
Nam crudelia sauaque imperia, acerba ma-
gis quam diuturna sunt. Neque enim natura
patitur,

patitur, vt qui se ab omnibus metuendum
velit: non in eum item multorum contra
formido recidat. Inde fit, vt Tyrannorū
vita omnis eterno vsq; quaq; sit bello & an-
cipiti subiecta. Sic ab eo tandē (quē miseri cū-
ctis iniiciunt) oppressi timore concidunt: si-
bi que corruūt ipsi, dum quos cæco animi im-
perio coercent, non tam saluos quam cupiūt
euerfos. A deo præter fas, iustumque timeri,
perniciosum est & amarū viro principi!

SIC Igitur habendū est, male vim suam
aliorum contumelijs potestatem experiri:
nec metu vnamquam comparari venerationē.
Ad obtinendūq; quod velis, quā timorē, lōgē
magis amorem esse efficacem. Nulla enim ar-
matura melius armatur princeps, quam ani-
mi virtute, & populi charitate: quæ & ipsa ab
illa nascitur. Quod in oratione ad Traianum
imperatorē optimè sensit Plinius. Discimus
(inquit) experimento fidissimam esse custo-
diam principis, ipsius innocentiam: hæc arx
inaccessa: hoc inexpugnabile munimentū,
munimento nō egere. Frustra se terrore suc-
cinxerit, qui septus charitate non fuerit: ar-
mis enim arma irritatur. Benè ergo egregius
poeta Claudianus Honorium Augustum ad-
monebat, vt per clementiam & mansuetudi-
nem, omnium sibi benevolentiam concilia-
ret: & à metu haud secus ac re plurimum no-
xia sibi caueret semper. Sic enim ait,

Sis pius in primis: nam cum vincamur in omni

munere: sola Deos aequat Clementia nobis.

Neu dubie suspectus agas, neu falsus amicus,

Rumorum ve auidus qui talia curat, inanes

Horrebit strepitus, nulla non anxius hora,

NON sic excubie, nec circumstantia pila

Quam tutatur Amor, non extorquetis amari,

Hoc alterna fides, hoc simplex gratia donat.

Non ne vides operum, qui se pulcherrimus ipse

mundus Amore ligat: nec ve come exa per. Euum

Conspirant elementa sibi: qui limite Phœbus

Contentus thedio, contentus litore Pontus,

Et qui perpetuo terras ambitq; vehitq;

Nec premit incumbens oneri, nec cesserit aer.

QUI TERRET, plus ipse timet: i fors ista Ty-

rannis

Conuenit, inuideant claris, forteq; trucidant,

muntri gladijs viuunt, septiq; venenis:

incipites habent atces, strepidiq; mumentur.

Tu ciuem, patremq; geras: tu consule cunctis:

Nec tibi, nec tua te moneant, sed publica vota.

Est ne credibile sic affectum principem à

suis non redamari? Certè non minus penes

hunc suorum ciuium semper vigeat amor,

quam in Tyrannum odium: quem propter

scelera omnes cupiunt extinctum; aut inua-

sione ipsi curant interimendum. Quemad-
modum de Phalari crudeli Tyranno acce-
pimus; qui ob immanem imperij sauitiam
Agrigētinorum omnium in se concitato im-
petu crudeliter periit.

SED VT IAM Hi, qui timeri se se quā om-
nino amari malunt, morte eiusmodi vacent
(quam nemo ferè vnquam effugit) operæ
pretium est tamen cognoscere, quàm sit illo-
rum vita omnis anxia: quàm insuauis, acerbā
atque omnino misera. Idque Tyrannico te-
stimonio, ne aliena fides vocetur in dubiū.
Syracusarum Tyrannus Dionysius (vti Tus-
culanarū quinto author est. M. Cicero) cum
ab assentatore Damocla, propter copias, opes
maiestatem dominatus, rerum abundantiam
magnificentiam ædium regiarum, fœlix &
beatus crebro sermone vocaretur: hęc Tyran-
nus, vis ne (inquit) o Damocle, quoniā hæc
te vita delectat: ipse eandem degustat? & for-
tunam experiri meam? Cum se ille cupere di-
xisset: collocari hominē iussit in aureo lecto
strato pulcherrimo, textili stragulo, magnifi-
cis operibus picto: abacosque quam pluri-
mos ornauit argento, auroque celato: tum
ad mensam egregia forma delectos pueros
iussit consistere: eosque ad nutum illius in-
tuentes diligenter ministrare. Aderat vngue-
ta, coronæ: incēdebantur odores; mensæ con-
quisitissimis epulis extriebantur. Fortunatus
sibi Damocles videbatur. In hoc mediō appa-
ratu fulgentem gladium è lacunari seta equi-
na appensum demitti iussit: vt impenderet
illius beati ceruicibus. Itaque nec pulchros
illos administratores aspiciēbat, nec plenum
artis argentum: nec manum porrigēbat in
mensam. Iam ipsæ defluebant coronæ: deni-
que exorauit Tyrannum, vt abire liceret:
quod iam beatus nollet esse. Hactenus cum
Damocla apud Ciceronē Dionysius. Ex qui-
bus, quantis sollicitudinibus scateat Tyran-
norum vita sentire procliuē est: & cognosce-
te promptum. Simul & illud perspicitur: nil
neque fœlix dici, neque haberi rectè beatum
posse, cui aliquis terror impendat. Sic ete-
nim affectis hominibus (quod solide atque
verè mentem oblectet) voluptati vel gaudio
nihil esse potest. Quod egregie Horatius sen-
sit in Odis, cum ait,

Miserrima igitur Tyrannorum vita iure

putanda est, vt pote quæ multis circumplicā

V s ta terz

ta terroribus, nullo solido gaudio pectoris, nullo suauitatis lenocinio, nullis blandæ voluptatis illecebris vnquam queat satis hilarescere: sed morosa ac sibi suspecta semper, mēte veluti præfaga mali aliquid metuat impendens, quod mentem ipsam assidue perurat, conturbet atque deuastet: nunquam que sinat tranquillitate aliqua iucunda quiescere. Nam quis insidias, inimicitias, odium, & multorum hominum in sui exitium, animo percipiens alacritatem: aut leni possit ocio frui, aut tranquillo & placido animo iocari: aut se se liberè honestis voluptatibus, iucunditatiq; dedere? Quæ ut iam cessent omnia (quod fieri certè non potest) tamen ut Iuuenalis ait,

Diri conscia facti

*mens habet attonitos, & surdo verberè cedit:
Occultum quatiente animo tortore flagellum.*

Vt enim Orestem, Alcmæonem, & Athamanta flagitijs nobiles parridas, furore bacchantes nobis Tragici produunt: sic improbissimum quemque suorum conscientia scelerum sanitate mentis spoliatur, & mœore quodam tristissimo complet. Quod in oratione contra Lucium Pisonem præclare ostendit M. Cicero. Deorum Immortalium dicens in sceleratos & impios homines, furorem & insaniam certissimas pœnas constitutas esse: addens & illud, nolite enim putare. P. C. ut in scena videtis, homines consceleratos impulsu Deorum terri Furiarum tædis ardētibus. Sua quemque fraus, suum facinus, suum scelus, sua audacia, de sanitate ac mente deturbat. Hæ sunt impiorum furia hæ flammæ, hæ faces. Sed nimirum iusto dolore instimulati non sic mortales odia gerunt: ut improbum & crudelem Tyrannum solo finant mentis angore puniri, & flagitiorum dira conscientia exagitari. Quamquam enim eiusmodi pœna satis vehemens acerbæque sit: attamen nimium lenta, mitisque sæpe videtur iniuria pressis, & reipublicæ vastationem, suarumq; rerum iacturam considerantibus. Rabie ideo atque furore perciti in eosdem tandem insiliunt: inuisumque Tyranni caput turpissimæ morti dedunt. Neque in eiusmodi hominum genus sæuiunt solum, sed in eos etiam insurgunt qui Tyrannis ipsis chari, aut iucundi fuerunt. Dionysij enim filios omnijugi contumeliarum genere excarnificatos, ad extremum tandem igni datis corporibus, in mare cineres legimus fuisse sparsos. Cuius etiam Tyranni uxorem fœdissimè accepimus constupratam esse. Apud Agrigentinos Phalaridis Tyranni de, feruituteque misera liberatos interdicitis cautum comperimus: Ne cui cerulei co-

loris vestem gestare liceret: in Tyranni ipsius odium, cuius satellites & custodes corporis concoloribus subligaculis plurimum fuisse vsos, delectatosque perspexerant. Lylandrū quoque Lacedæmonium Plutarchus scribit missas sibi à Dionysio ad filias pretiosissimas vestes, omnino recusauisse: dicebat enim vereri se se ne eisdem filiarum suarum exornatæ, deformes viderentur. Scilicet, adeo quæcunque à Tyrannis fiunt inauspicata, infausta, funesta que habentur: ut dona etiam inuisa credantur, quæ esse accipientibus solent, alioqui gratissima

Ex quo, quanto hominum odio Tyranni obnoxij sint, perspicuum & clarū est. Vnde, cum in summa anxietate atque formidine constituti: perpetuæque etiam honorum in similitudine positi, assidue macerentur, affliganturque animo: miseri & infelices existimandi haud iniuria sunt: contra boni principes cū in amore singulari suorum, & populi charitate summa, mortaliumque omnium mirifica quadam beneuolentia versentur, neminemque habeant vitæ suæ insidiantem, sed mirandæ charitatis arctissimo vinculo, & laudabilissimo fœdere mutui amoris cōstrictos omnes atque deuinctos, fœlices atque beati prorsus habendi sunt. Nam quis nesciat, quàm sit erga bonum principem voluntas nostra propensa, populi fauor promptus, atque omnium studia animi peruia? Bacchorum Regem Menandrum, frugi, mansuetūque hominem, in expeditione mortuum, cunctæ ciuitates regni miserabiliter luxerunt. Iustis atque interijs de more superbissimè actis. Ortum ob Amorem de reliquijs certamè est, quibus potissimum commendarentur. Anceps diu, periculosaque tandem concertatio fuit, donec consensione omnium illud conuenit: ut æquè inter se defuncti partiti reliquias, iustam quisque æqualemque partem in patriam suam referret. Quæ suis quæque locis per orbem distributa, regalibus fuere sitæ conditorijs. Ita optimus princeps ad memoriam nominis sempiternam, beneque administrati imperij famam: quæ summa cum laude pacatè rexerat, orbem habuit pro sarcophago, sepulturam, nisi fallor, multo illa laudatiorem, quam Caria regina Artemisia viro erexit Mausolo. Etenim Mausoleū illud Halicarnasi erectum, totoque orbe visendum, temporis longinquitas attriuit, sensim exedit, consumpsit, carpsitque vetustas: defuncti autem Menandri, virtutis probitatisque memoriam, ipsis cum cineribus omnes apud gentes sparsam, nulla imminuere dies, nullus aui longissimi tractus obliterare, abo-

lere

lere vel obscurare potuit: quin potius probatissimi regis vita laudatissimè acta, vetustate enitescit, hominumque vsque quaque efflorescit commemoratione iucunda. Quæ profecto res satis arguit, quanta sit amoris vis in benemeritum principem. Persæ quin etiam ad hunc vsque diè adunco homines naso & pulcherrimos existimare & amare feruntur, in honore Cyri, qui cum apud illam natione Regum omnium habitus sit maximè popularis, eiusmodi fuisse naribus dicitur. Romani præterea Augusti Germanici morte, qui Amoris promerendi, conciliandæque hominum gratiæ efficacissimum habuit studium, abundè declararunt, quàm boni principis mors amara subditis sit, & probis etiam grauis, acerbataq; adeo luctuosa. Tam enim charus suis, dum vita mansit, dicitur fuisse: ut quum Romam reuerteretur, præ nimia officiorum turba non se mel adierit vitæ discrimen: multitudinem cuius lapidem obuiam prodeunte. Cuius intellecto obitu, lapidibus Romæ obruta templa, Deorumque aræ subuersæ feruntur. Domestici etiam à quibusdam, propriisque Lares abiecti. Sic præsentis magnitudo doloris, furoris rabie tanta illorum pectora adegit: ut quem inuidisse terris Casarem videbantur (non iam victimarum nidore aliquo) non propitiantis gratia aliqua oblatione sacrificij: non precum effusione piarum, sed vi atque armis à Dijs ipsis (quorum sanctis puluinaribus ac delubris, ut persuasio vana ferebat) exitiale bellum intulerant: reprecere conarentur. Quid? quod barbarorum Regum, qui Romanum nomen alioqui infensè oderant sub tonfore aiunt cecidisse barbaram, & capita rasitasse vxorum (quod apud illos summi est mœoris atque luctus indicium) Abstinent & conuictu atque venatu Parthorum Rex (si vera tradit Sabellicus) quod in ea gente fuit instar Iustitij. Quæ omnia exēpla eò nempe redeunt, ut intelligamus, nihil tam esse tutum atque vtile principi quam ab omnibus amari: nihil contra æque exitiosum & inutile, quam timeri.

Quo autem pacto & Amor ciuium, & subditorum beneuolentia parari possit, in expedito prorsus ratio constabit, si Reges ab his rebus cauendum esse putauerint: quæ in ipsis Tyrannis malisque principibus culpari, reprehendique solent. Tyranni enim & Regis dissimili persona perspecta, quid odium faciat, quid contra gignat Amorem; esse nequibit obscurum. Et quando non horum tantum discrimen ob oculos posuimus, sed de omni etiã virtutum genere, quæ in Reges censentur præ-

cipuæ, affatim (nisi fallor) supra differuimus in earum laudatissimo studio, bono principi indefesso erit assidue animo elaborandum. Sapientia enim virtutisque notitia Reges ipsos magnos facit, & reuerendos. Nam qui nulla legum atque honestatis ratione subducta præuis indulgent affectibus (si verum est Socraticum elogium) etiam si in regno maximo atque Imperio locati sint, turpissimè tamen seruire putantur. Hoc nimirum illud est, quod doctis carminibus Claudianus præcipiebat Honorio, sua dens illud etiam, vel ob hoc omnium optime principi viuendum esse quod nullum vel dictum vel factum in Imperio aut diu celari, aut haberi possit obscurum. Sic enim ait, *Tu licet extremos late dominere per Indos, Te medus, te mollis Arabs, te Seres adorent: Si metuis, si praua cupis, si ducis ira, Seruitij patiere iugum. Tolerabis iniquas Interius leges. Tunc omnia Iure tenebis Cum poteris Rex esse tui: procliuor vsus in peiora datur: suadetq; licentia luxum, Illecebris effrena suet: tunc viuere castè asperius, cum prompta Venus: tunc durius ire Consulimus, cum pœna patet: sed comprime motus, nec tibi quid liceat, sed quid fecisse decebit Occurrat: mentemq; domet respectus honesti. Hoc te præterea crebro sermone monebo, Ut te totius medio Telluris in Orbe Viuere cognoscas: cunctis tua gentibus esse Facta palam. Nec posse dari regalibus vsquam Secretum vitij. Nam lux altissima Fati Occultum nil esse finit latebrasq; per omnes Intrat, & obrufos implorat fama recessus.* POSSENT HÆC tam egregia vatis carmina huic de imperio quæstioni haud malè finè imponere: ni & duo adhuc restare viderentur quæ hac ipsa in re primas tenere putantur: quod omnium maximè Imperia cuncta stabiliant atque confirmant. Hæc sunt animi sapientia, & erga Deum Religio: quarum altera Summi Præpotentisque Dei propitiato ritè Numine, atque ideo mentis lumine collustrati, protectione diuini fauoris ad aggrediendas conficiendasque feliciter res sanèquam strenuè communitur; altera charitate hominum arctè animo constringimur, admirationeque omnium summa, quasi opportune aliqua adhibita ope, ipsa in actione iuuamur. Quibus qui præditi esse creduntur, hi præter ceteros & beatè viuunt, & regnāt fœlicitissimè. Quod is intelliget facillè, qui quantas clades, atque miseras, cum insipientia & Impietas priuatorum, tum verò multo magis principum, mortalium rebus inuenerit: cogitare volet. Etenim si patris famulas inscitia domesticos quandoque lares cum omni-

ni fæ.

ni familia subruit. Si cuius vnus impietas ciuitatem totam saepe corrumpit & vastat, quis non videat, quatum sit mali allatura vita principis, qui stultus & impius est: qui que religio nis atque Spientia, nullo neque studio ducitur, neque amore tangitur? Quod si verum est celebre illud Platonis elogiū, quales in republica principes, tales folere reliquos esse ciues: actum profecto fuerit de ciuium cūctorum salute: deque omni reliqua vitæ tradita disciplina. Mirum est enim, quam & serpant latè, & contagiosa sint, quæ à principibus factitantur! quam pernicioso affricu noceat reliquis, liberius vbi semel sunt vagari & excurrere coeptat! Vnde non sine causa præ cæteris mortalibus exemplo principes peccare creduntur. SAPIENTIAE igitur Religionisque præsidio principis est vita firmanda, ac veluti communieda. Nihil est enim quod lumine clario re præfulgeat, quam recta fides in principe. Nihil est, quod ita nequeat occasui subiacere quam vera Religio. Tum etiam qui legum tutela præficiuntur Magistratus, virtute omni animi anteire cæteris debent. Publici enim cōsiliij domicilium curia est, & quasi religiosum quoddam phanum sanctitati morum publicè consecratum, in quod admitti infami aliqua vitæ labe conspersum, sit profecto iniurium, atque valde crimosum. Est itaque de Senatorio consularique ordine præclara illa Romanorum vetus Lex quæ ait,

Is ordo vitio caret: Cæteris specimen esto.

Nam cum huius dignitatis tanta esset auctoritas, vt ei Magistratus cæteros (excepto Tribuno qui creatus postea est, ne tanta in potestate tyrannicum quidpiam existeret, dicto esse oporteret audientes: voluerunt sapientissimi viri, qui tunc rempublicam gerebant, vt qui ob summum potentatum, ciuitatis locum principem obtinerent, tam essent ab omni vel factio vel dicto turpi longè ac latè distituti, vt eos cæteri tanquam exemplar aliquod virtutis intuerentur: vnde vitam liceret excolere atque animi mores effingere. Pro comperito habentes, quam illa exitiosa esse soleant, quæ à capite profiscuntur. Ac profecto legis huius eximium fructum altè animo consideranti, sapientissime vidisse Romani videri poterunt: qui nobis rectè viuendi disciplinam, prudenti lege sanxerint. Nam quemadmodum cupiditatibus ac vitijs principum tota solet oppleri atque infici ciuitas: sic corrigi & emendari continentia. Id quod egregiè. M. Cicero vt alia item multa. 3. de legibus lib. sub his verbis nobis expressit. Vir magnus & nobis amicus. L. Lucullus efferebatur quasi commode

respondisset, cum esset obiecta magnificentia villæ Tusculanæ: duos se habere vicinos, superiores, equitem Romanum, Inferiorem, Libertinum: quorum cum essent magnifica villæ, concedi sibi oportere, quod ijs, qui tenioris ordinis essent, liceret. Nonne vides Luculle à te id ipsum natum, vt illi cuperent? quibus id, si tu non faceres, non liceret? Quis enim ferret istos, cū videret eorum villas signis, & tabulis refertas partim publicis, partim etiam sacris & religiosis? Quis non frangeret eorum libidines, nisi illi ipsi, qui eas frangere deberent, cupiditatis eiusdem teneretur. Nec enim tantum mali est peccare principes (quam est hoc magnum per se ipsum malum) quantum illud, quod permulti imitatores principum existunt. Nam licet videre, si velis replicare memoriam temporum, qualescunque summi ciuitatis viri fuerunt, talem ciuitatem fuisse: quæcunque mutatio morum in principibus extiterit, eandem in populo secutam. Idque haud paulo est verius, quæ quod Platoni nostro placet, qui musicorum ait canibus mutatis, mutari ciuitatum status. Ego autem nobilium vita, victuque mutato, mores mutari ciuitatum puto. Quo perniciosius de republica meretur vitiosi principes, quod non solum vitia concipiunt ipsi, sed ea infundunt in ciuitatem: Neque scilicet obsunt, quod ipsi corrumpuntur, sed etiam quod corrumpunt: plusque exemplo, quæ peccato nocent. Haec enim Cicero. Quæ profecto verba satis arguunt, quæ opere viri principes ab omni peruersitate morum abhorreere vsquequaque debeant. Cum nullum sit ad cladem ac summam ciuium interuersionem virus præsentius ac magis tabificum: nihil tam vastatorius ac destruens, quam vitiosi atque improbi vita principis. Non igitur iniuria. L. Sulpitium consulari familia, summoque ingenio virum propter exiguam notam libidinosæ suspitionis remotum è Senatu, multosque dies habitum in vinculis fuisse accepimus: ac tandem dignitatis loco pulsum, & existimationis fama mulctatū, obiurgatione graui ita fuisse dimissum. **PRÆFECTVM REIPUBLICAE** nulla morum labe contaminari ac pollui debere: Romana id publice ad disciplinam morum censente grauitate. Quæ cum ita sint, ac rectè viuendi magistratam Sapientiam esse constet (hæc enim benefactorum atque dictorum & parens & alitrix vera est) Sapientia princeps communiri debet, qui bene atque scilicet regnare volet. Ea porrò nihil est aliud, quam diuinarum atque humanarum rerum scientia: quæ vbi fuerit à rege perspecta & cognita,

actu-

actutum ille quidem imperandi ac regendi peritia egregiè erit instructus & cumulat. Nihil quippe appetere poenitendum, aut sciscere turpe potest: qui Sapientia est lumine collustratus. Ita enim affectiones noxias Sapientia refecat, atque animi arbitria cuncta disponit, vt ab statione sua mens ipsa ad turpes & inhonestas actiones deficere vnam nequeat: aut pacto aliquo à rationis præscripto atque orbita veritatis amplius resiliere. Eritque potius Rex sapiens (quam vt aliqua morum nota turpi corrumpi, vel infici possit) sic meditatus ad vitam: vt ita regnet, vt imperij rationem exacturo Summo Deo aliquando probetur: atque ea cura districtus, vt illas leges roget: quas neque auctus longissimi, vel iniqui temporis vis abrogare possit. Iniquè enim latas non modo longa exedit ac carpit dies: sed & breuis saepe hora subuertit ac diruit. Quæ verò ex rationis summæ haustæ Archetypo, ad malorum hominum supplicia, bonorum laudem, & virtutis premia sciscuntur: hæc virtute ipsa illustris splendescunt, nobiliores etiam, magisque rata, & augustiores multo esse creduntur: tantum abest, vt semel latae intereant breui: ad exiguumque tempus durent. Neque enim lex illa aboleri potest, quæ ex norma naturæ ducta, laudabilem illam virtutum atque vitiorum distinctionem naturali iure mortalibus cunctis præscriptam, summè homini præcipit esse seruandam: premijs ad virtutem cohortans, & à vitijs poenis auocans. Cuiusmodi erunt omnes, quæ à prudenti Rege feruntur. Nā, quæ rectè lex sic & potest, & debet appellari (vt & Cicero ipse sentit) Iustorum iniustorumque doctrina sit oportet, ad illam antiquissimam, & rerum omnium principem expressam naturam: ad quam leges hominum diriguntur, quæ supplicio improbos afficiunt: defendunt & tuentur bonos. Huc enim cum cæterorum principum, tum vero illorum multo magis, qui hoc nomine verè censeri, seque & sapientes & Iustos haberi volent, scita spectare debent. Ad hoc etiam omnium aliarum gentium, quæ rectè morata & sapienter instituta cupiunt existimari: & iussa & verita cuncta continent referri. Vt omnes, quæ erunt cunctæ orbis in parte, positi, intelligant, in ipso nomine legis sanciendo inesse vim Iusti ac Iuris colendi. Quæ vis in eo apparet maximè, cum ad rectè facta vocantur homines: & à vitijs auocantur: premij meriti spe, & Iusti supplicij timore. Ex quo illud intelligi debet, vim omnem optimæ le-

gis in flagitiorum emendatione: commendationeque virtutum oportere sitam esse. **S. E. D. P. R. O. F. E. C. T. O.** ita se res habet, vt quod niam vitiorum emendatricem legem esse oportet: commendatricem que virtutum, ab ea viuendi doctrina ducatur. Ita fit, vt quæ ad modum eleganter primo de legibus docet M. Cicero, vt mater omnium bonarum artium Sapientia sit, à cuius amore græco verbo philosophia nomen inuenit: qua nihil à Dijs Immortalibus vberius, nihil florētius, nihil præstabilius hominum vitæ datum est. Hæc enim (inquit) vna nos cum cæteras res omnes, tum quod est difficillimum, docuit vt nos metipfos nosceremus. Cuius præcepti tanta vis, tanta sententia est, vt ea non homini cupiam, sed Delphico Deo tribuere. Nam qui se ipse norit, primum aliquid sentiet se habere diuinum: ingeniumque in se suum, sicut simulacrum aliquod dedicatum putabit: tantoque munere Deorum semper dignum aliquid & faciet & sentiet. Et cum se ipse perspexerit, totumque tentarit, intelliget quentadmodum à natura subornatus in vitam venerit: quantaque instrumeta habeat ad obtinendam, adipiscendamque sapientiam: quoniam principio rerum omnium quasi adumbratas intelligētias animo ac mente conceperit, quibus illustratus sapientia duce bonū, & ob eam ipsam causam cernat se beatū fore. Nam cū animus, cognitio percipitque virtutibus à corporis obsequio, indulgentiaque discesserit, voluptatemque sicut labem aliquam dedecoris oppresserit, omnemque mortis dolorisque timorem effugerit, societatemque carnis eiecerit, tum suis, omnibusque natura coniunctos suos duxerit: eultūque Deorum, & puram Religionem susceperit, & exacerit illam, vt oculorum, sic ingenij aciem ad bona diligenda & reijcienda contraria, quæ virtus ex prouidendo est appellata prudentia: quid eo dici, aut excogitari poterit beatius? Idemque cū cælū, terras, maria, omniumque rerum naturam perspexerit: ea que vnde generata, quo recurrat, quæ do, quomodo obitura: quid in ijs mortale & caducū, quid diuinū æternūque sit, viderit, ipsumque ea moderate & regentem penè prehenderit, se se que non vnus circumdatum mœnibus popularem alicuius diffiniti loci, sed ciuem totius mundi, quasi vnus vrbs, agnouerit: in hac ille magnificentia rerum, atque in hoc conspectu & cognitione naturæ, Dijs immortalibus, quam ipse se noscet, quod Apollo præcepit Pythius! quam contemnet, quam despici-

despiciet, quam pro nihilo putabit ea, quæ vulgo ducuntur amplissima! Atque hæc omnia, quasi sepimento aliquo, vallabit differendi ratione: veri & falsi iudicio, scientia, & arte quadam intelligendi quid quamque rem sequatur, & quid sit cuique contrariū. Cumque se ad ciuilem societatem natum senserit, non solum illa subtili disputatione sibi utendum putabit, sed etiam fusa latius perpetua oratione, quæ regat populos, quæ stabiliet leges, quæ castiget improbos, quæ tueatur bonos, quæ laudet claros viros, quæ præcepta salutis, & laudis apte ad persuadendum edat suis ciuibus: quæ hortari ad decus reuocare à flagitio, consolari possit afflictos, factaque & consilia fortium & sapientum virorum cum improborum ignominia semper vitæ monumentis prodere. Quæ cum tot res, tantæque sint, quæ inesse in homine percipiuntur ab ijs, qui se ipsi velint noscere: earum parens est educatrixque Sapientia. Hæc Tullius.

CVM IGITUR tot actanta homini Sapientia suppeditet, mentemque eius ita attollat ad clari decoris gloriam, ut immortalem sui partem collustrare peruidereque possit, sequitur totum excutere: erit ei omnium maxime principi vacandum, diligentissimèque seruiendum. Nam cum nulla sit in terris illustris conditione fortunæ, commendationeque honoris, quam principis vita præstantior: ne vilius quidem, Sapientia opinione excellentior omnino debet vita cæferi. Imo verò, cum reliqua virtute omni, tum etiam insigni hac laude prudentiæ tantum Rex debet cæteris anteire: quantum vitæ dignitate atque ordine antestat. Neque enim de nihilo est, quod princeps ille ingenij & doctrine Plato tum denique fore beatas respublicas putauit, si aut docti & sapientes homines eas regere cœpissent: aut qui regerent, omne suum studium in doctrina ac sapientia collocassent. Etenim cum diuina illa mentis acie huc omnia referenda ab ijs, qui alijs presunt esse peruidisset, ut qui eorum in imperio erunt salui beatique sint: existimauit vir ille prudentissimus, hanc Sapientia & potestatis coniunctionem, ciuitatibus ipsis perutilem futuram. Næ ille & rectè. Nihil enim ab eo honestè & laudabiliter vel geri, vel regi potest: qui aut Sapientia est expertus, aut politicæ artis ignarus. Et si stultitia, philosophorum omnium schola subscribente, maius est malum, quam si ex altera parte ponantur, & fortunæ & corporis, cuncta quæ censentur aduersa: quis illum bene pute,

imperaturum; qui tot aduersis, malis atque incommodis & dies & noctes iactetur? Certè negauit Platonis Porticus, cui semper visum est Imperij scepra nisi sapienti parè rectè committi. Philippus Macedo cum ex Olympiade vxore Alexandrum sibi natum esse resciuit, scriptis ad Aristotelem ipsum literis testatus est, non tam sibi gratum iucundumque esse, quod filium haberet, quam quod illius nasci temporibus contigisset, à quo ad tanti habenas imperij sapienter posset atque optimè erudiri. Quin etiam Alexandrum ipsum adhortatus pater crebro dicitur ut diligenter Aristoteli auscultaret: ne (inquit) ea committas, quæ me sæpe fecisse poenituit. Alexander verò nūquam (quæ optauit) in vita gessisset tanta, nisi & philosophi optimi præceptis acquiescens aduersus omnes fortunæ casus, quos est quandoque fauissimos expertus, Sapientia opibus animū præmunisset, de quo grauissim⁹ author Plutarchus scribit, multum cæteris ante se principibus Sapientia præstitisse; cuius rei esse illa indicio potest epistola, qua præceptorem Aristotelem Alexander obiurgat, quia secretioris philosophiæ libros inuulgasset. Haud rectè fecisti (inquit) quod auscultatorios libros edideris: In qua enim re à cæteris nostris præstabitur: si disciplinæ in quibus eruditi sumus, omnium omnino sint communes? Equidem malim in rerum usu optimarum, quam in facultatibus anteire. Hæc nus Alexander. An esse ergo dubium potest quanti Sapientiam per omnem vitam æstimauerit, qui tam acerbè traditam sibi disciplinam communicari alijs patitur? Quid? quod tam ardenti ad hæc illum studia animo scimus fuisse, ut quod à bellicis rebus sibi daretur temporis, id omne in studijs Sapientia collocaret, breuiuscula duntaxat portione nocturnæ quieti deducta, eaque huic ipsi cupiditati sæpe posthabita. Nam quid ego de Iulio loquar Cæsare, cuius res omnes proximè ad Alexandri gesta accesserunt? quo in homine hæc ipsa disciplinarum & Sapientia cupiditas altius aliquanto forsità præuolasse, aut par certe videri potest. Scribebat enim vir & ingenij & magni animi noctu egregios illos de Gallicis rebus commentarios: militaribus siquidem interdiu occupatus munijs, vsuram somni nocte eripiebat sibi: ut Insigne aliquod (quod illi præclarè contigit) Sapientia amata nobis relinquere.

SED QUID ego exemplis hinc inde legis diutius immoror, cum perspicuum sit: nemi-

neminem vnquam virum magnum extitisse, quin idem ad studia Sapientia animo vehementer exarserit? Hinc gentes quasdam & fuisse scimus, & nonnullas adhuc vigere legimus, vbi ex Scientia sola præstantia Reges futuri fumentur. Scribit enim Lulianus Orosius memoria nostra vir grauissimus & doctissimus, India gentem Sinas (quæ nostrorum hominum longinqua nauigatione paucis ab hinc annis patefacta & cognita est) vsque adeo esse Sapientia deditam, & bonarum artium studijs amicam, ut non ibi natalibus atque diuitijs, sed Sapientia duntaxat magnitudini summa deferantur imperia. Cuius rei tã exactè apud illam nationem rationem dicit iniri: ut certos quosdam Iudices habeant, eiusmodi causis discernendis idoneos, qui & ipsi ob præiudicatam auctoritatem, & rerum multarum scientiam literatis præsent certaminibus: victorè ipsum rei publicæ clauo, & felicitis imperij palma è vestigio insignitur. Quorum censura ita disciplinarum committitur examen, ut intelligant, pro scientia & eruditionis gradibus, homines esse honoribus insigniendos: quoad vir ille tam longè lateque excellens magnitudine doctrinæ reperiatur, qui sine controuerfia, eruditorum omnium calculis, reipublicæ possit summæ præfici: & habenas Regni suscipere. Quem omnes protinus adorant supplices, principemque salutant. Adeo sapientem esse, regum munus, & diuinum que ducitur! Apud Persas quia etiam in libris de diuinatione Author est. M. Cicero, nulli licere regnare, qui nō antea Magorum (quo hominum genere gens illa pro Sapientibus vitur) institutus sit & doctus disciplinis. Ægyptij Reges, ut in libris de institutione reipublicæ tradit Patritius, indigne eum imperare putabant, qui non præter cæteros in aliqua doctrina excelleret, operamque suam posset compluribus alijs nauare. Itaque longè maiorem disciplinarum bonarum quam rei bellicæ gloriam esse dixerunt. Quo studio inflammatus Ptolomæus Rex, qui cognomento est Philadelphus nuncupatus, egregiam illam bibliothecam Alexandria erexit omnijugi librorum suppellectile refertissimam: ut Sapientia seminariū in posteris propagaretur, essetque ciuium ac peregrinorum vsibus vndique consultum. **OMNINO** igitur, qui benemorati quondam populi sunt habiti, nihil tam regale esse duxerunt, quam sapere. Neque id me hercules arbitrabantur iniuria. Nam cum viderent priuatos homines propter animi insipie-

tiam multis sæpe difficultatibus inuolui, & sæuo quodam exagitari rerum turbine: facile existimauerunt, quantum ea res noxia esset in principe futura: quem necesse est negotijs multis, & eis quidem grauissimis, & sæpissime distineri, occupari atque distringi. Est itaq; Græcorū illud de illiteratis stultisq; hominibus laudabile institutū: Nam cū ab hac gente, Cicerone teste, Sapientia studia & nata & aucta credantur (quanquam à Chaldæis ortas primum literas deinde in Græcos atque alias subinde nationes diffusas verius alij arbitrentur) tam in eiusmodi hominum genus disciplinas bonas fugiantium, grauitè ac seuerè feruntur, ut proverbij passim vtentes, infructuosas arboribus illos dicant esse persimiles. Prudenter illi quidem. Nihil enim est homine libero dignius quā disciplinis optimis atque artibus erudiri. Vnde Aristippi illud scitum est, ac læpidum in primis: quo auarum quendam patrem celebriter est vltus. Nam cum ille ad Aristippum philosophicis præceptis imbuendum filium detulisset, rogasse philosophum dicitur, quanti doceret: cui Aristippus drachmis mille respondit. Hic homo sordidus magnitudine pretij stupefactus, daturum se esse negauit, quod summa illa seruū comparare posset. Quæ philosophus excipiens: duos (inquit) habebis seruos, & filium, & quæ mercaberis. Obiter insinuās, nihil esse tam seruile & abiectum, atque eius animum qui nullis sit Sapientia opibus excultus. Quas ob res, minus mirandum est, si sapientissimus ille Solon lege cauerit, ut subsidia vitæ illi denegarentur, qui nulla filium disciplina curasset imbuendum. Lex ad hunc habet modum,

Filius haud quaquam parentem alere cogitor: à quo nullam artem edoctus est.

Quod nimium posset austerè, rigide & seuerè latum videri (est enim naturali & rationi & pietati contrarium, cuius instinctu vel brutas animantes ipso cum auium genere cogi ad officia videmus, ut narrant de Ciconijs, quæ parentibus propter ætatis senium ad escam inertibus, nutritionis officium, acceptamque alimenti vicem gratissimè rependunt) posset inquam videri crudele satis & inhumanum, nisi persuasum esset optimo philosopho, de sua illum sobole persimè meritum esse: qui circa liberis suis tradendas disciplinas, negligentior fuisset habitus. Sic igitur habendum est, tantam esse Sapientia vim: ut sine ea nihil possit, & priuatim & publicè laudabiliter obiri. Hinc, quicumque olim

olim rerum sunt Imperio potiti, non ante sunt gubernacula gētium tractare auli, quā disciplinam hanc virtutis imbiberunt. Sic Athenarum principem Periclem in omni sciētia Glazomenius instruxit Anaxagoras. Ex quo factum est, vt doctrina, consilio, & eloquentia excellens (vt in Oratore scribit Cicero) quadraginta per annos vrbis & bellicis rebus populo Atheniensi praeferit. Sic Timotheum isocrates, Agesilaum Xenophon, Thebanum Lybias Epaminundam, & Philolaum Tarentinus Architas. Sic Aristoteles Alexandrum: Sardonis filius Athenodorus Octauū Augustū Caesarē: sic tandē diuinus Plato Dionem Syracusū in omni expoliuit sciētia, & ad pulcherrimum illud de liberanda patria facinus, impulit, armavit instruxit. Possetque laudatissimi principis obtinere nomen crudelissimus Nero, si ea, quae a magistro Seneca acceperat, quemadmodū ad annos paucos expressit, tāto in imperio retinere semper atq; exequi voluisset. NAM QUID EGO de Vlpio loquar Traiano, qui si iam & loqui posset, & velit vera ferri: peculiaris illius cognominis, quo est vulgō optimus dictus, pars maxima in Plutarchum Cheroneum praeceptorem suum haud dubiē redundauit? Cuius rei praeter alia multa, quae fidei gratia referre possem, testis mihi erit Plutarchi huius ad Traianū ipsum epistola. Sed quia praecleara sunt, recitabo illius verba. Modestiam tuā (inquit) non verā appetere principatū: quē tamē semper morum elegantia mereris studuisti. Quo quidem tanto dignior iudicaris, quanto a crimine ambitionis videris esse remotior: tuā itaque virtuti congratulor, & Fortunā meā; si tamē rectē gesseris, quem probē meruisti. Alioqui te periculis, & me detrahētium linguis subiectum iri nō dubito. Quū & ignauiam Imperatorum Roma non ferat: & sermo publicus delicta discipulorum refundere soleat in praeceptores. Sic Seneca Neronis sui culpa detrahentium linguis carpitur. Adolescentum suorum temeritas in Quintilianum refunditur: & Socrates in pupillum suum clementior fuisse culpatur. Tu verō quiduis rectissimē gerēs, si non recelseris a te ipsō: si primum te composueris, si omnia disposueris ad virtutē, rectē tibi procedent vniuersa. Ciuitatum constitutiones, morumque vires tibi descripsi, quibus (si vt par est obtemperas) Plutarchum viuendi habes autorem: alioqui praesentem epistolam testem inuoco, quod in perniciem imperij non pergis authore Plutarcho. An potest ob-

scutum esse, bonam, magnamque probitatis in hoc principe partem Plutarcho praecepto referri oportere acceptam? Qui tam eum & monet sapienter, & ad virtutem excitat libere? Sit ergo hoc omnibus persuasum, regium munus prorsus esse sapientiam. Eoque de vniuerso orbe quam optimē mereri, qui eadem ipsa principes instruxerūt. Nam haec vna virtus Regio assistens throno, Regem ipsum cunctis charum facit, & auctoritate verendum. Haec ignobiles nobilitat, & magis illustrat nobilem: nullique non ad vitam dulcissimam viaticum praebet: ac tandē cœlo collocat. Tantaque est non sapientiae solum (Nam hanc principem esse constat) sed & ceterarum etiam artium vis, vt alumnos suos ab omni furentis fortunae intultu quam maximē tutos efficiat. Quo in loco Catoniani illi versiculi laudari iure poterunt,

Disce aliquid. Nam cum subito fortuna recedit: Ars remanet: vitamq; hominis non deserit vnquam.
Egregiē. M. Cato: pretiosissimus est enim homini Sapientiae thesaurus, quippe quem neque laedit Tyrannus, neque carpit dies neque labefactat iniuria, neque eripit casus, aut vlla potest pessum dare vis. Nam cum ceterae humanae res varijs saepe casibus obnoxiae sint: sola virtus Fortunae secura nitet: casuque omni valentior suam vbique Sapientia retinet dignitatem: & ab omnibus magnifit. Id quod verum esse Aristippus philosophus vel maximē indicauit. Nam cum forte ab eo quidam esset sciscitatus, quam re sapiens ab indocto differret: vtrumque (inquit) nudum ad incognitas mitte gentes, ac tunc demum hoc clarissimē conspicabere. Significans Sapientem hominem Sapientiae suae thesauro patefacto, commendationem & honorem facile posse nancisci: insipientē nudum pro insano rideri: praefame interim miserabiliter contabescentem. Sed & idem ab alio rogatus, quo equi domiti ab indomitis differunt, hoc ab indoctis doctos differre dixit. Innuēs, quemadmodū propter incitiam atq; ferociā ad eum usum, qui ab eo expetitur, indomitus equus haberi solet in commodus, & sessori parum aptus: sic stultos & insipientes homines: qui affectuū temere impulsu rapiuntur, quos sola Sapientia regit & domat; ad omnem vitae functionem prorsus inutiles esse.

SED QUANDO semel atque iterum dictum Aristippi iam vsus, nō equidem vel tertium graua bor referre: quod hoc, quicquid est, quod de Sapientia suscipitur, aliquanto possit

possit constare lucidius. Conscēderat aliquando cum socijs nauem Aristippus, vbi in altum navigatione protractus est: en immiti ventorum flatu, & aquarum saeuis vorticibus fluctuabunda nauis subitō est periclitari capta. Vix igitur ad portum (rerum suarum iactu decisa prius salute) cū amicis philosophus appulit. Hic, Aristippus cum nauē egredietas, mathematicas figuras arenae commodum vidisset insculptas, ad socios ē vestigio conuersus: Salua (inquit) res est o amici, nomina enim vestigia conspicio. Ciuitatemque ingressus, Mathematicae disciplinae studiosos dicitur peruestigasse: cum quibus subtiliter multa de arte disputauit. Illi, hominis sapientiam ex sermone cognoscentes, per honorifice illum, comiterque tractarunt: & vt diutius apud se maneret, precibus impetraverunt. Atque eius socios in patriam redire parantes, splendido sunt viatico profecti illi, itinere accincti, quae sisse de Aristippo dicuntur: vellet ne, suis quidpiam renuntiare. Quibus ille, renuntiare, ait: ciuibus meis, vti eas sibi opes acquirant, in quas nihil iuris Fortuna obtinet (vtq; ea semper bona parare pergant, quae nauis fracta vna cum domino enatant. Obiter insinuans, sapientiam solam esse, quae infortunio nullo perire: vel sinistro aliquo casu possit auferri. Ac proinde sapienter illos facere, qui aduersus eiusmodi casus, artibus alicuius peritia se ipsos curarunt praemunitos. Senfit hoc vel stupidi simus ad virtutem Nero, qui cum ob portentosa vitae flagitia, quibus erat coopertus, regnum sibi aliquando videret ereptum iri: facile se illo consolabatur, quod musicę artis praesidia (in qua admodum profecerat) quicumque esset status temporum secutus, praesidio credebat esse, & salua vsq; futura. Itaque quasi impendentium malorum certissimum leuamentum, Graecū illud sapientissimē iactabat, *τὸ πρῶτον ἀπὸ τῆς γῆρας*

id est omnis terra adest
lit artem.

RECTE TYRANNVS. Aduersus enim Fortunae fulminantis iniuriam sola est scientia animi, atq; doctrina praesidio. At, in quem nō saeuit ipsa fortuna vbi furij exagitata suis retro est capta conuertit? Hec enim Persei Regis legitimū filium ob indignam patris calamitatem, paterno deiectū solio, ferrariam artem ad victum tractare compulit: haec mendicare Belisariū, sequere Hecubam: haec Achilli charissimi occisori filij ceruicem regiam submittere, incuruare genua, & supplices manus tendere, auro dato, mortui cadaver dum repetit, superbo antea in loco positū, Priamū ipsum coegit. Haec innumerabiles alios, quo-

rum sit referre nomina ociosum, cladibus multis affecit. Haec exactum regno Iuniorē Dionysiu paupertatis ergo, literarū iudū Corinthi aperire fecit vt a nobis dictū est antea. Vnde egregiē ille, cū in illa fortuna rogaretur, quid sibi Plato, philosophiaq; profuisset: vt tāta, inquit, fortunae mutationē a quo ferre animo possim. Neq; enim sibi mortē conseruit, vt fecit ille, cuius est a me mentio modo facta, Nero: alijq; itē, multi, qui vel conscientia delictorū, vel suarū rerū desperatione, simulac majestate pristina imperij sunt deiecti: suis ipsi manibus carnificis in se sepe sunt executi: & magno cū spectantium plausu turpissimā vitam vlti. Sed ne ego parū sapiens, qui sapientiam ab exemplis comedem: cū nemo tā sit rerū inscius quin intelligat, sapientia ipsa & diuinas & humanas res vel maximē contineri. Nam sapientiam, rem esse omnium maxime diuinā quis dubitet, cū id ipsum, quod etiam fabulis poetę nobis indicēt, de Iouis cerebro Minervā ortā esse dicentes de cuius meritis, nisi hac in re officium nostrum Graecus scriptor Aphantonius iā diu occupasset, sic em in gymnasium ait, vt interpretes vertit Rodolphus. SAPIENTIAM adipisci felicitatis est: laudare autē pro dignitate ipsam, maius est quā vt nostris id viribus assequi possimus. Tantū enim illi suppetit gloriae, vt commune quoddam Deorū immortalū bonū esse credatur. Quum enim Deorū vnusquisq; velut descriptā officij sui tueatur partē, Iuno nuptijs praesit, bellis Mars cum Pallade, Vulcanus inter ignes fabriles suas exerceat partes, ducat nauigates Neptunus, & quisquis alius aliud sibi vendicet: Sapientiam in commune sibi asserunt omnes: praecipuē vero praef omnibus Iupiter, quanto reliquis maior est, tāto omnium quoq; sapientissimus astitatur. Vnaq; sapientia est, quae vel maximē aeternam Ioui praestat potestatem. Et Dij quidē naturā ipsam cognatamq; sibi habent, munere autē ipsorum in terras quoq; delata est: & Deorū filij, hominum ipsam generi intulerunt. Quamobrem merito laude prosequendi mihi videtur poetę, qui Palamedē Nestoraq; & si quis alius sapiēs olim fuisse canitur, Deorū fuisse filios tradiderant. Non quidē illi vano commēto Deorū naturā velut permutare conati, quā ne Dij quidē ipsi permutare possent, sed generis permixtione communicationē indicantes virtutis: vt qui diuina quadā ceteris admiratione praestaret, Deorū filij crederentur. Nec immeritō illorum in Deos refererēt genus, quorū sapientia maior quā humana, originē

videbatur affirmare diuinam. Sola autem ipsa utroque rerum statu, æquas habet vires. Nam reliquarum rerum alia bello solum probantur, alia laudamus in pace. Sapientia verò præcipua est utriusque temporis moderatrix. Sic in bello versatur, tanquam profusus artium pacis ignara: sic pacem continet, tanquam nunquam agitata strepitu bellorum. Denique tam apte utriusque sese accommodat, ut in utro horum æstimes, ei soli videatur esse dicata. Fert pacis temporibus leges, & omni tranquillitatis vitur more, in bello verò victoriam præbet. Neque armis solum superiorum facit, sed in concionibus quoque prælat inuictum. Itaque & inter bellantes, & inter pacatos sola præcellit, primaque sibi vendicat sapientia. Sola quoque diuinitatis proximè exprimit similitudinem: Sola enim velut Deus futura prospicit. Quin ipsa quoque terram agricolis attribuit, nauigantibus assignauit mare: adeo non fruges colligere sine sapientia, non nauem nisi sapientis gubernatoris præsidio frèti, conscendere audeamus. Itaque quicquid exhibet mare, quicquid hominum vsibus terra profert: meritò sapientia munus cuncta censentur. Ne cælum quidem, & siquid secretius in ipso patet, dimittit in occulto: quantum solis se porrigit ambitus, quod spatium stellarum vnaqueque circumscribit, ipsa peruestigauit. De spexit intra terras etiam: & quo pacto vita defuncti agemus, ipsa nobis aperuit. Troia, quam capere temporis diuturnitas non potuit, sapientia altus subegit: & omnem Persarum potentiam, vnus Cyri consilium parauit. Cyclopi oculus erutus est prudenti Ulyssis inuento. Sicque quicquid est, quo quisquam vincat: ab ipsa sapientia deriuat. Hæc Aphtonius. Quæ si commentitijs fabulis vero sensu perceptis, animo altius figantur: ethiicus homo, sapientia ipsius præstantiam (vt opinio mea fert) haud male vidisse putabitur. Præstare ergo animi sapientia Rex debet: quæ sola (vt videmus) rectè conficit cuncta. Diuina enim homini armatura sapientia est: & aduersus omnia, quæ mentem affligere posse videntur, inexpugnabile telum. Inaccessa enim perturbationibus, illius profusus hominis mens efficitur, cuius sapientia opibus egregiè est pectus ex cultum. Estque re vera mortalibus pretiosi huius thesauri possessio, stabilis semper & firma: & ad consequendum ea, quæ maximè concupierunt, instrumentum longè omnium optimum, atque efficacissimum.

IAM VERO si Aristotelis illud oraculum,

verum est: quo ait, vt animantium cunctorum longè optimum ac præstantissimum est homo cum rationi obsequitur, mentique parat sic è diuerso abiectissimum atque deterrimū, cum ab eius munere, & vera lege desciscit. Quis non videat, quāto sint illorum resturbine volutaturæ, quarum stultus Rex moderetur ac temperet clauum? Nam quid obsecro in homine est ratione diuinius, quæ cū adoleuit, perfecta que est: vocatur ritè sapientia? Non igitur sapienti Regi expergefatore aliquo: non monitore opus erit officij (vt de Rege Persarum narrat) quem Plutarchus in libello, quo disputat in principe necessariam esse doctrinam: pro more illius gentis, cubicularium quædam habere dicit, cui hoc erat negotij demandatum, vt simul ac diluculasset, ingressus illi diceret. Surge Rex, atque ex cura negotia, quæ te curare iussit Mesoromades, sic enim sermone patio Deum Persæ appellant. Huic enim cordato principi, quem sapientia opibus antecellere cæteris debere, opinamur: familiaris ac semper contuens ratio, tempestiue cuncta suggeret, faciendaque præscribet. Neque solum eorum, quæ opus eruat factio, in expedito erit opportunè ipsa ratio: sed sui etiam & corporis & animi naturam intueri facillime dabitur. Quæ omnia eò pertinet, ne corrumpatur potentia: ne stulta animi efferatur elatione ob imperij ditionem vastam: sed se hominem esse intelligat, hoc est, caducum, mortalem, & animantium cunctorum (vt rectè Plinius ait) longè infirmissimum. Quod vbi secum ille animo pertractauerit, agitauerit voluerit, seque inde ortum esse vere cognouerit, quò sit (vitæ curriculo confecto) ad rationem exactissime reddendam necessariò redeundum: o immortales Diui, quàm ille in rebus vigilanter ager? quàm se erga omnes modestè sanctèque geret? quàm sibi ipse necubi excidat, diligenter assidue consulat? quàm alijs etiam potestate simili præditis, ne cæci aliquo animi furore rapti ad iniusta prolabantur, salutaria hæc suggeret monita Senecæ illud sæpe occinens.

Vos, quibus rector maris atque terrarum

ius de dit magnum necis atque vite,

Ponite inflatos, tumidosque vultus:

Quicquid à vobis minor extimescit,

Maior hoc vobis dominus minatur.

Omne sub Regno grauiore Regnum est.

Hæc vbi ille cogitatione seperit, animoque iustrauerit, viu et optimè, ac subdito nulli iniuriam inferet, sed sit iam modus, neque enim adducenda sunt cuncta: sed

è mul-

multis (quæ præstantissima, atque optima sunt) duntaxat carpenda: ne aut rerum, vt ita dixerim, nimietate graueris ipse mihi Nice, aut legentium animi offendatur. Cōuer tamque iam nunc ad illa me potius, quæ de Summi Dei religione, nostrique in illum animi pietate mihi videntur restare. N. C. Mihi oratio tua molesta esse non potest, quæ est omnis prudentissima visa nec stare eo fuit succo longè dulcior. Sed ordine amabo, quæ te exequi velle, dicis. P. H. L. Faciam. Sed in primis orandus est ille, cuius cultum, ceremonias, mysteriaque ingredimur, totius boni pater: naturæ perennis fons, summi regnator Olympi, moderatorque terrarum: maiestatem ac numine trinus Deus, substantia & voluntate, potentiaque vnus, nobis vt ad sit differtibus. N. C. Rectè putas. Decet enim, quæ difficilia sunt & grandia à Deo Optimo Maximo semper ordiri. P. H. L. An ego de pietate dicturus parum ordire pie: meque in hoc ab ethnicis vinci paterer? non faciam: ne pessimè in illum esse ingratus videar, qui de me est quam optimè meritis. Etenim, si bene atque sapienter à veteribus quondam institutum est, vt quemadmodum rerum agenda, ita dicendi initium à precationibus caperetur: quòd nihil ritè, nihilque providenter homines (vt ad Traianum verè Plinius aiebat) sine Deorum immortalium ope, consilio, honore auspiciarentur. Vtque Pythagoras etiam, qui doctissime præcipiebat: Deum Optimum Maximum, qui rerum mensura est omnium, pariter & actionum nostrarum regulam esse debere. Quis non videat, ei orationi, quæ de Summi ac veri Dei sancto & pio cultu à nobis instituitur, augusta piaque magis, & sanctitatis omni ratione plena, profusus cōuenire principia? A. Supremi igitur rerum omnium opificis, diuinique Numinis summa laude, tanquam feliciter ac fideliter primùm vniuersi operis iacto fundamento: & capiendæ primordia, & speciosa huius telæ nobis contextenda sunt fila. Ni enim ante mihi ille fauisset, hæc ipsa, quæ summa tibi ratione à nobis videntur esse suscepta, nõ hercle vel animo concipere, vel proponere pacto aliquo, aut lingua exequi possem. Hunc igitur bonorum fontem omnium, ac summum rerum principium cuius vim Numinis expressi breui, ter & amplius oro: felici vt aliquo gratia suæ niuulo ceptis aspiret meis, annuatque iam nunc, vsque dicturo mihi. Spero enim Dei Optimi Maximi inuocato rite numine, vniuersa esse faciliora multo & apertiora futura. Quare animosè & intre-

pidè iam, negotio cuius accingar. A. C. P. R. I. M. V. M., si res profus digna principe Sapientia est, eaq; ipsa in Dei timore maximè cernitur, iuxta celebre illud Salomonis, Initium sapientia, timor domini. Relinquitur, vt ne minimam quidem Sapientia possit intelligentiam adipisci, qui religionis negligens est, & diuinæ pietatis ignarus. P. O. H. E. I. S., qui Summi Dei numen irreuerenter habent, infeliciter cedunt cuncta (pijs quippe iustisque hominibus ac Deum diligetibus omnia eueniunt prosperè) etiam illa quæ parum dexterè auspiciata primùm esse videbantur, ad extremum tamen præclare illis cadunt atque gloriose, vt diuini docet vatis oraculum sit cotinud vt infelicissimus sit Rex ille meritò perhibendus, qui vel à Summo ipso Deo flagitiosè mentem auerit: vel diuinis illius res parum grato suscipit animo. Ex quo efficitur, vt sapientia atque felicitas cum religionis ratione penitus cōiuncta sint: eaque diuulsa, celeriter collabescant. Nam sapientis mens ex cælestium humanarumque etiam rerum contemplatione, non potest non diuinitatis aliquam animo arripere notionem: Deumque esse sentire, cuius numini cuncta pareant. Cum præsertim nemo tanta sit vel impietate animi, vel impudentia præditus: vt quod natura ipsa duce omnium animis videt infixum, & insculptum esse pectoribus, labefactare subito perniciosè atque improbe velit: vel impugnatione temere ausit, infringere. Etenim, si Deum ex operibus eius agnoscimus, quemadmodum à M. Cicerone, Tusculanarum primo verissimè dictum est: quid potest esse tam apertum, tamque perspicuum, quam Cælum suspeximus, cælestiaque contemplati sumus, quam esse aliquod Numen præstantissimæ mentis, quo hæc regantur? Hinc latè vndique promicantè necesse est fluxere Religionem: quæ tãtam illam maiestatem sanctè homini præcipiat esse colendam. Ita sit, vt ex Sapientia animi incluta, germana emergat pietas, & religio vera descendat. Sed relinqua hoc, ne peripicuitas ipsa orationis (quæ meridiana est luce longè clarior) eleuata à me videatur argumentatione fuisse. Neque enim tam est aut hebes quisquam, aut malitiosè pertinax, vt id aliquando vocare possit in dubium. Nunc Religio ipsa vnde sit dicta meritò est videndum. Et certè, constat à religando dictam: quòd religionis ipsius arctissimo quodam vinculo, & cōiunctionis nouo fœdere cōstringamur tanquam, religemurque Deo. Id quod sensisse videri potest antiquus poeta Lucretius, cū Religionis nodos

X. 2. velle

maximus sacerdos, ac maximus Rex. Hic de diuina religione, de pietate, de vnius ac veri Dei adoratione & pio cultu tam accurate, prudenterq; disseruit: vt mirandum sit ante Christi Optimi Maximi aduentum, hominem ethnicum Sapientie tantum videre vel allequi potuisse. Multa siquidem prophetico velut afflatus spiritu, longe ante futura cecinit, quæ mirifice mox comprobauit euentus. Non hic plures (vt ceteri ignobiles) minutiq; philosophi, sed vnicum & præpotentem Deum inducit, voluntate sua cuncta constituentem. Cuius sanctissimo verbo creatum esse orbem dicit, & elementa mundi sumpsisse principia. Hunc auctorem, hunc dominum, hunc rerum omnium moderatorem summum esse ingenue fatetur & canit: hunc verè sempiternum, immortalem atq; ingentem vocat. Idem absolutum perfectumque bonum, vnicum appellat Deum: & dupli cognomine insignit, boni scilicet, & patris: boni, quia vnus vniversa porrigit neq; accipiat quicquã: patris, quia gignat omnia. Sed mihi pensum meum conficere atq; exequi est propositum, non Mecurij laudes canere. Conuertar igitur ad me: ne instituta semel, temere abruptisse videar.

HAC LAUDE Sacerdotij cum regia maiestate iungendi etiam Romani veteres celebrantur: quemadmodum apud Senensem Patricium tertio de institutione reipublice libro extat scriptum, cuius verba iam appendam. Principio (inquit) rerum humanarum imperia apud pontifices erant. Regesq; sacris initiati diuinam & humanam curam gerebant. Nec quempiam cogitare poterant bene imperare posse: qui diuinarum rerum expertus esset, commerciumque cum Deo non haberet. Igitur aut Sacerdotes ipsi imperabant: aut eorum iniussu principes nihil agebant. Romulus enim initio vrbis, templorum sacrorumq; antistite Regem appellauit: & quasi facta potestate cum regnaret, voluit eum legum, morisq; patrij esse custodem. Nec immerito, Sacerdotes enim diuino numine afflati, sanctitatis immortalitatisque præcepta nos edocent. Hæc ille.

COGNITO IGITUR in sacrificiorum progressu purificationis tenore: & tanquam veterum pristinarumque culparum expiatione: simul & creatorum sacerdotum perhonorifica illa consuetudine perspecta. De pietate, sanctitate, diuinoque cultu videtur esse dicendum: sum quippe id paulo ante pollicitus. Est itaq; pietas nihil aliud quam Iustitia erga Deum, & Sanctitas, Deum scientia co-

lendi: diuinus autem cultus, religionis est effectus. Religio enim illa dicitur, quæ Summi ac Præpotentis Dei pio cultu continetur. Quibus intellectis multo iam expeditior atque liberior oratio nostra volabit: modò aliena, modò nostratum hominum variè sacra peragrans. Eruenda enim, exfodiendaq; nobis sunt, & in lucem tanquam è tenebris vitæ dicanda & asserenda, quæ prudenter ab illis tradita, despecti, deriuarique poterunt, ac veluti detorqueri pie in usum nostrum. Nam ex hac multiplici & varia exemplorum, hominum alienorum concinnitate: veritatis, religionisque nostræ splendor apertius multo, dilucidiusque constabit. Eritq; interitum Aurelio Augustino sanctitate vitæ, & Sapientia animi viro inclyto, pulchre satisfactum: qui inter legendum ea nos potissimum cura oportere distringi sepe monebat: nempe vt Lynceis cuncta oculis contemplaremur: ab iniustis: ceu possessoribus vindicantes, & in rem nostram opportune conuertentes, quæ ab ethnicis hominibus aut pie sunt tradita: aut excogitata prudenter. Rectè Aurelius. Nos enim Christianæ Fidei laudabili cultu instituto, eorum (quæ citra iacturam animæ tolerari possunt) fastidientes nihil: contèplari exacte, & rimari cuncta debemus: imitari que illa sedulo vnde fructus aliquid ad vitæ queat decerpi: temperantiæ morum (quod peculiare est, nostræque gentis proprium) studiose vbiq; seruientes. Nihil itaque alienum nobis debet videri (sit licet prophanus auctor) quod Christi Optimi Maximi pietati vel fidei congruit. Quæ autem diuinis institutis, Summi que Dei præceptis parte ex aliqua aduersari, & refragari videbuntur, à quò sint homine cunque dicta, pro externis, alienis atque impijs merito habenda sunt, iuxta illud.

Qui non est mecum, contra me est. Sed repetam intermissum munus.

SIT IGITUR pio principi persuasum, vnum esse Deum, cæli, maris atque terræ: & eorum omnium animantium, quæ diffusa late in illis esse cernuntur, creatorem, summumque opificem. Cuius diuina prouidentia cuncta & superne & inferne gubernatur atque reguntur. Eundemque & bonorum & malorum singulariter habere rationem: & aliquando exacturum. Hunc insuper credat pulchre intueri, quo quisque animo, qua voluntate & mente, religionem suscipiat & colat. Quid tacitus secum optet, quid rei & moliatur & gerat. Vt tandem intelligat mundano hoc homine externo atq; terreno, natura

natura lege semel extincto, & in suos actus interno & vero cum illo, qui nunc delitescit, rediituo rursus effecto: à summo illo conditore, autore que mundi Deo, vnius cuiusque mortalium vitæ ratione inita, vitijs hominum tunc demum inexorabilem veniam fore, & pœnam iugem: Virtutibus contrà præsentariam laudem, immortalem gloriam, ac sine fine perennem beatitudinem. Hæc superbi-fico in solio sedenti principi cogitatio; sceptri factum leniet, quid cuique paulò post, vsu venturum sit, altius animo consideranti. Ex qua tam pulchra animi meditatione, prohibitis & Iustitiæ amore non ficto, ille quidem Deum sibi facile conciliabit, amicamque efficiet. Cuius inclyto in cultu (sancta hæc consilia assidue pectore voluens) veræ laudis avidus, officiosus vsq; persistet. Dum que sibi moriendum esse videt, & vita defuncto eum apud iudicem, qui pacto villo corrupti nequeat, accepti imperij ratione esse reddendam, diligenter animo amoliri conabitur impedimenta virtutis, & quæ nos à Deo separant studia prauitatis. Quò vitæ in horas decretescente via (felicitate exacto ipso cum tractu temporis æui cursu) insigni aliquo incremento honestæ actionis coniunctior illi ac propinquior esse factus appareat: cui iam iam sperat, & cupit vniri. Sed conferat se tandem illuc nostra oratio, vnde paulatim sensimq; despectens, digressionem cœpit facere (vt spero) non inutilem.

SIT IGITUR res se habet, vt si Pietas est Iustitia erga Deum: & Iustitiæ munus proprium, ius suum vnicuique largiri: nihil tam sit pietati conueniens, nihil sanctitati tam aptum & congruens, nihil denique iustitiæ dignitati æquè cõsentaneum & concinens, quàm Deum ab homine pie coli, ac sanctè diligere. Nam si summus ille philosophus Aristoteles (quemadmodum à nobis antea dictum est) apud suos ciues media in vrbe Gratiarum templum ædificandum censuit: quò omnes intelligerent, quantum ad officia humanitatis pertineret, gratiam bene merenti aliquam referri: quis non videat, quantum omnium salutis interfit: quamque sit ex iustitiæ atque equitatis officio, cunctarum rerum largitorem, cæli & terræ creatorem, humani generis autorem, ac mundi summum rectorem Deum, gratiarum aliqua à nobis actione affici: vel honore & reuerentia debita prædicari, celebrari: ac si id querimus etiã, extolli? Quis tam ingratus, vt acceptum reddere dubitet? Quis tam liuidus, vt inuideat? Quis tam impius tandem, vt summè debitum, reddendū

Deo esse neget honorem? Iam verò, si duces in imperio esse virtutes debent, quæ imperent: citra quas, principatus ipse (vt paulò ante prodidimus) rectè geri non potest: cæterarumque omnium domina est, princeps atq; Regina Iustitia: propterea quod non fundamenta solum humanæ iaciat societatis, sed & pietatem etiam vna contineat, quæ à me est proximè erga Deum dicta iustitia: & Sexto Empirico colendi Deum scientia vocatur: breui illud haud dubiè collapsurum imperium est, quod iustitia eiusmodi vacat. Hæc enim virtus, diuinum cultum, mysteria, & ceremonias in primis respicit: sine quarum profecto subsidio, imperium omne fragile atque caducum est, occasuiq; misero vel maxime vicinum. Nihil enim ritè, nihil sanctè, nihil honestè republica in illa geri potest: quæ regendi vera scientia destituta, iustitiæ est simili laude orbata.

CUM IGITUR piæ adorationis cultum diuinæ maiestatis Numini, summè ab homine deberi liqueat, tantamque esse vim pietatis appareat, vt sine illius fulcramento atque adminiculo virtutes omnes facile collabescant: ipsumque adeo imperium, cuius omne robur ac decus pietatis & religionis in vera custodia, quam æreorum armorum tutela, vel in externa aliqua munitione viri magis est positum: suppliciter diuinitas ipsa exoranda est, vt animos nostros sanctissima sui cognitione imbuat: ne pernicioso aliquo mens nostra errore vagata, à sacrosanctæ, Catholicæque fidei dogmate & religione rebellet atque deficiat. Id quod, cum priuato vnicuique: tum verò, multo est magis principi factitandum, propter id quod diximus, imitationis exemplum. Haud queam enim dignè fando exequi, quàm eius in hac parte peccatum miserabiles ruinas edat, & quantas excitet clades.

PROINDE populi princeps futurus, omnium maximè Deum sibi intelligat esse colendum. Nihil est enim (vt significauimus antea) quod lumine clariore præfulgeat, quam recta fides in principe. Nihil est, quod ita nequeat occasui subiacere quam vera religio. Cuius rei benè (quamuis ethnicus) gnarus Solon, ante omnia Numen venerandum esse monebat. Licet enim priscis illis, infelicibusque temporibus (quibus nondum veræ gratiæ apparuit effectus, qui est postea patefactus, germani lucis nouo sydere nascente) infirmi quidam & abiecti philosophi non defuerint: qui partim Deos plures esse sentirent: partim nullos, ac nullam

prouidentiam (quorum ab animis exclusa omnis videri religio potest, aut certe mēdax rātum superstitio; & prorsus falsa relicta) extitere tamen etiam tunc clari sapientia viri qui docta oratione horum insaniam conuincere, prouidentia Dei, ac diuina ostensa natura: & religionis fructu mirificè patefacto. Quorum ex numero, & facundia & ingenij vir maximi Cicero, cū cerneret animo quantum ei mox orationi, periculum crearetur, quæ de Deorū natura instituebatur: quæque id esset & religioni & pietati capitale futurū: si illorum impudens licentia relinqueretur inulta, hāc potissimū, operis huius libro primo, suscepit partem: Epicureorum, ipsam cum Dijs religionem subuertentiū, argumētis occurrens. Nam hi, dum quod æternum beatumque sit, id neque negotij ipsum habere quicquam, neque exhibere alteri, probare nituntur: si quando Numen negare desinunt (id enim philosophiæ nescio cuius prætextu perditissimi hominum, mortaliumque omnium lōgè corruptissimi tacitè moliebatur) procuratione humanarū rerū Deū vsque separantes: via alia in errorem æquè prolapsi, turbā quandam nobis inducūt nihil agentium, ocioforumque Deorum. Sic igitur Cicero leuiusculis ratiunculis prætermisissis. Quod verò maxime rem (inquit) causamque continet, est vtrū nihil agant, nihil moliantur: & ab omni curatione & administratione rerum vacent. An contra ab his & à principio omnia facta, & constituta sint, & ad infinitum tempus regantur, atque moueantur: in primisque magna dissensio est: eaque nisi diiudicatur, in summo errore necesse est homines, atque in maximarū rerum ignoratione versari. Sunt enim philosophi, & fuerūt, qui omnino nullam habere censent humanarum rerum procurationē Deos. Quorum si vera sententia est, quæ potest esse pietas? quæ sanctitas? quæ religio? Hæc enim omnia purè, ac castè tribuenda Deorum numini ita sunt, si animaduertuntur ab his, & si est aliquid à Dijs immortalibus hominum generi tributum. Sin autem Dijs neque possunt nos iuuare, nec volūt, nec curant omnino, nec quid agamus animaduertunt, nec est quod ab his ad hominum vitam permanere possit; quid est, quod villos Dijs immortalibus cultus, honores, preces adhibeamus? In specie autem fictæ simulationis, sicut reliquæ virtutes, ita pietas inesse nō potest: cum qua simul & sanctitatem, & religionē tolli necesse est. Quibus sublatis perturbatio vitæ sequitur, & magna confusio. Atque haud scio, an pietate aduersus Deos

sublata, fides etiam, & societas humani generis, & vna excellentissima virtus iustitia tollatur. Sunt autem alij philosophi, & hi quidem magni atque nobiles, qui Deorum mente, atque ratione omnem mundum administrari & regi censeant. Neque verò id solum, sed etiam ab iisdem vitæ hominum consuli & prouideri. Hactenus Cicero. Sed haud est necesse ad singula (quod aiunt) restitantes: pedem figere. Patefactus namque, dum Fortunæ temeritatem ostendimus, de diuina est prouidentia locus: acridiculum illud & numerosum Deorum agmen exclusum. Vnicus enim Deus est, vt Ægyptius Hermes, Odrisius Orphæus, Berosus Chaldæus, Sophocles, Plato, & Cicero, nimirū ethnicorū præstantissimi, & sapientissimi senserunt. Vt interim de Pythagora & Socrate dicā nihil, quibus id ipsum sapientissimè visum est. Plato enim in illo colloquio, quod cum hospite & familiari suo Critone habuisse scribit Socratem: dictum ab illo tradit, vnum esse rerum omnium inspectorem Deum. Nam de diuina prouidentia pluribus disputare quæ conuenit, cum id ipsum Sapientissimus ille Mercurius assidue vbique decantet? Cuius est illud in Asclepio pulcherrimè dictum. Cæli verò, & ipsius animæ, & omnium quæ in mundo sunt, ipse est gubernator, qui est omnium effector Deus. Quid in Pymandro rursus? Neque enim (inquit) ignorat Deus hominem, sed curam eius habet: ab eoque cognosci se vult. Hæc vnica salus homini: cognitio Dei: hæc ad Olympum ascensio. Et cum in his sapientissimis voluminibus, pietatem aliud nihil esse doceat, quam Dei cognitionem: est illud profectò mirabile, & ad benè beatèque viuendum vtile in primis, quod in hac diuina cognitione, vnicam hominis salutem existimat esse repositam: iterque ad cælum illi per ipsam patere.

Sed nunc profectò dies deficeret ethnicorum hominum exempla proferentem, quibus illorum facile recargui possit inscientia, qui apud eos aliter videntur affecti. Quod si quis fortè obiecerit, cur, ab eis, qui vnum Deum constitutorem omnium nouerant, plurium interdum Deorū mentio sit: temere facta: his respondere potest, propterea ab illis factū esse, quod ab Hierophantis vel Pontificibus impietatis pœnas timerent: quia de accepta à patribus religione aliter sentiret, atque maiorū more sibi traditum esset. Huius veritatis testis mihi erit inclyta illa Platonis ad Dionysium epistola, quæ à me est allata superius: in ea enim Plato ipse confirmat meū

hoc

hoc clarissimè iudicium. Cum apertè ostendit, multi ponderis & veritatis epistolam, vnius Dei inscriptione à se solitam esse ob signari: vulgarem contra ac de rebus nihili quasi ad imperitam multitudinem inscriptam, complicari Deorum plurali numero. Accedat etiam ad hanc rem testis locuples M. Cicero, qui cum in libro de vniuersitate diuini Platonis & mentem & verba secutus, rerum omnium conditorem Deum, summè existimat arduum indagare posse dicendo: tum illud parum credit tutum fore, semel scilicet inuentum, vulgo proponere cognoscendum. Sic enim ait. Atque illum quidem quasi parentem huius vniuersitatis, & inuenire difficile: & cum iam inueneris, indicare in vulgus, nefas. Tanti itaque operis fabricatorem (cum ad plenum tradere non liceret) significari demum à se contentus fuit: pertimescens vulgi corrupta iudicia, & extrema sui supplicia corporis veritus. Sed repetamus interruptum sermonem: captaque ipsa opportunè maturemus.

Socratis discipulus Xenophon Iustitiæ primum munus, pietatem in Deum esse putauit. Qualis autem pietas ipsa omnino censenda sit, pulchrè mediustidius in oratione pro domo sua Tullius declarauit. Nec est vlla (ait) erga Deos pietas, nisi honesta de numine eorum ac mente opinio: quum expeti nihil ab eis, quod sit iniustum ac inhonestum arbitrere. Sapientissimus ille Græci vir Plato, cum in suis legibus prudentiæ & Iustitiæ vim graphicè ceu penicillo depingitur, eius honorem & cultum ad hunc retulit modum. Perspicuum (inquit) est: & apud ipsum Deum, & apud sanæ mentis viros Iustitiam atque prudentiam honori præcipuè haberi. Prudentes porrò & iusti merito illi vocandi, qui egregiè cognorunt, quæ erga Deum, quæque erga homines, & agere & dicere conueniat. Quæ profectò verba illuc pertinet, vt necubi piè parum suis precibus diuini numina sollicitemus: contententes illa, quæ à Deo sit homini nefas optare. Cū in eo temporis articulo, sententiæ veteris, cuius ad Lucilium scribens meminit Seneca, maximè oporteat meminisse: quæ monet, sic viuendum cum hominibus, tanquā Deus videat: sic loquendum cum Deo, tamquā homines audiant. Cuius secunda pars (vt est apud Macrobiū) abundè sancit, ne quid à Dijs petamus, quod velle nos indecorum sit. Vnde Persij illud ad Macrinum laudatur in Satyra,

Funde merum Genio: non tu proce poscis emaci
Quæ nisi seductis neque as committere Diuis.
At bona pars procerum tacita libauit acerra.
Cui sententiæ, & Iuuenalis hoc concinit,
Orandum est, vt sit mens sana in corpore sano.

Ergo in exorando numine latè vndique dispiciendum est, quid ab illo nos sit precibus fas contendere. Multi enim consideratè parum ceu conuicio efflagitare nituntur, quæ petere pudor est: & obtinere prorsus iniustum. Idque faciunt, nec attendentes cui supplicent, nec quid omnino impetrari liceat animo reputantes. Et tamen odiosissimi homines, atque animi turbulentia perditissimi, ad iniquè postulata Deum tanquā sollicitare non desinunt, nunc muneris oblatione, nūc pollitationis ingentis, & magnæ conditionis spe: parendi velut necessitatem imponentes. Perinde quasi eiusmodi rebus, ac nō potius synceri animi integritate Deus flectendus sit. Quod supplicationis ac muneris genus vt superstitiosum & maximè iniquum Satyris in suis ad hunc modum iure Persius carpit,

Qua tu (inquit) merce de Deorum

Emeris auriculas, pulmone, & lactibus unctis.

Merito profectò illorum notat vesaniam qui, quasi corruptum munere Deum petita turpia præstare debere, in animum inducerent. Cum illa demum postulata Deus audiat: quæ iusta & honesta sunt, & ab animo puro cum deuotione petuntur: nō illa, quæ à pectore profecta vitioso, fucata sunt, captatoria, & hamata: & ad iniuriam aliorum, vel propriam diriguntur. Quæ quidem in re verbo, emeris, vtitur lapidissimè: significans tam improbæ postulationi accedere quempiam non posse: nisi qui ad hoc negotij cōductus vel emptus sit. Vt ij, qui ad falsæ causæ victoriam mercenarijs vtuntur testibus, aduersarij adulterantes Iustitiam, atque fidē eleuantes.

Sed nimirum existimant homines, vt in vitæ commercijs, quem perditum cupiunt ei sæpe mala imprecantur: sic & apud Deū execrationi proximi patere ianuam: & apertum esse aditum maledictis. Cum id Deus nec exorari patiatur: nec fieri permittat apud se vnquam: nisi quatenus dira precatōnis talio in ipsum recidat, de vindicta solliciti caput precantis. Non enim iniuriarum occasio manare debet ab eo, qui facere prohibuit: quique innocenti iniuriam, vimque aliquam inferri impune non patitur. Videat ergo in posterū isti, quo iam pacto precari audeant illa, quæ vel exaudiri non possunt,

X 5 vel

vel si iam exaudiuntur, in ipsorum debeant exitia conuerti: qui maximè precantur.

SUNT ALII quidem ab hac procul amantia disuncti, sed æquè tamen stulti, qui præscribentes tanquam Deo modum optionis, pro salutaribus illa à numine sæpe expetunt quæ amara valdè sunt, & exitiosa plerunq;. Quos aculeata & graui oratione reprehendere solitus est diuini ingenij vir Socrates, quemadmodum à Valerio Maximo literis proditum est. Sed ut iam Valerij ipsius verbis, quo id melius possit intelligi. Socrates (inquit) humanæ Sapientiæ quasi quoddam terrestre oraculum, nihil ultra petendū à Dijs Immortalibus arbitrabatur: quam vt bona tribuerent: quia ij demum scirēt, quid vniciue esset vtile: nos autem plerunq; votis id expetere: quod non impetrasse melius foret. Etenim densissimis tenebris in uoluta mortalium mens, in quàm latè patentè errorem, cæcas preces tuas spargis! diuitias appetis, quæ multis exitio fuerunt: honores concupiscis, qui complures pessum dederunt: regna tecum ipsa voluis, quorum exitus sæpe numero miserabiles cernuntur! Splendidis coniugijs iniicis manus! At hæc vt aliquando illustrant, ita nonnunquã fundit us domos euertunt. Desine igitur stulta, futuris malorum tuorum causis, quasi felicissimis rebus inhiare: teque totam Cælestium arbitrio permitte. Quia qui tribuere bona ex facili solent: etiam elargiri aptissima possunt. Hactenus Socrates, cum ab importunis, odiosis, molestis, atque improbis precibus deterreret homines. At enim dices, nihil ergo optabunt homines? Imo id ipsum quod esset optandum breui præscripsit Socrates. Sed si cõsiliū vis, quod cum Socrate præcepit Iuuenalis,

*Permites ipsis expendere Numinibus quid
Conueniat nobis, rebusq; sit vtile nostris.
Nam pro iucundis aptissima quæq; dabunt Dijs.
Charior est illis homo, quam sibi. Nos animorum
Impulsu, & cæca magna; cupidine ducti
Coniugium petimus, partumq; vxoris. At illis
notum qui pueri, qualisq; futura sit vxor.*

Et post paulo

*Vt tamen & poscas aliquid, voueasq; sacellis
Orandum est, ut sit mens sana in corpore sano.
Fortem posce animum, mortis terrore carentem
Naturæ: qui ferre queat quoscunq; labores.
Nesciat irasci. Cupiat nihil, & potiores
Herculis ærumnas credat, sive hosq; labores
Et venere, & cœnis, & plumis Sardanapali.
Monstro quod ipse tibi possis dare. Semita certè
Tranquilla per virtutem patet vnica vite.*

Profectò negari non potest, præclara omnia esse hæc, quæ ab illis ita dicuntur. Sed tamen è nostris delibanda atque adducenda sunt quædam, quibus est magis standum. Nam qui melius legitimæ collimare possint preces scopum, atque ij, qui verum ac supremum Deum egregiè cognorunt: quique germanæ pietatis & religionis diuino sunt munere peritiam & scientiam adepti? Lactantius Firmianus qui maximè accurate libros scriptos reliquit de diuina institutione tractantes: in sexto huius operis, qui de Dei cultu liber inscribitur, orandi nos modum edocet, preces vim breui expediens: quidque preces ipsas antecedere debeat complectens item paucis. Summus (inquit) colendi ritus est, ex ore Iusti hominis ad Deum directa laudatio. Quæ tamen ipsa, vt Deo sit accepta, & humilitate & timore & deuotione maxima est opus: ne quis fortè integritatis, & innocentia; fiduciam gerens, tumoris & arrogantia; crimen incurrat: eoque facto gratiam virtutis amittat. Sed vt sit Deo charus, omnique macula careat, misericordiam Dei semper imploret: nihilque aliud precetur, nisi peccatis suis veniã: licet nulla sint. Si quid aliud desiderauit, non est opus dicto: scienti quid velimus. Si quid ei boni euenierit: gratias agat. Si quid mali, satis faciat: & illud sibi ob peccata sua fateatur euenisse. Nihilominus in malis gratias agat, & in bonis satisfaciatur, vt idem sit semper & stabilis, & inconcussus. Nec tantum hoc in templo putet sibi esse faciendum, sed & domi, & in ipso etiam cubili suo: secum denique habeat Deum semper in corde suo consecratum: quoniam ipse est Dei templum. Quod si Deo patri ac domino hac assiduitate, hoc obsequio, hac deuotione seruerit: cõsummata & perfecta Iustitia est. Quam qui tenuerit, hic (vt ante testati sumus) Deo paruit: hic religioni atq; suo officio satisfecit. Hæc ille hactenus: quorum est omnis summa diuina.

SED TAMEN illud rogo, qui fieri possit delicta vt nulla sint in hominum terra mortali versanti? Mihi enim sanè quã videtur esse difficile sine aliqua vitij contagione hominem vitam agere. Quis enim est, cuius non aliquo criminæ vita infecta sit? Prona enim ad malum natura nostra est, & ad peccandum nimis facilis atque procliuis: itaque alius aliò à Iusto atque vero deficit: vniversi tamè (quasi in lubrico positi) cespitamus ex facili. Neque est qui inoffenso pede prohibitatis studio accuratè per omnia seruiat: à

ratio-

rationis nunquam orbita declinet: vel à vera laude desciscat? Scriptum est enim, septies in die cadit iustus: item, & illud, si dixerimus quod peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas nõ est in nobis. Id quod vel ex ethnicis etiam sentire visus est Flaccus, dum ait: *nam vitij nemo sine nascitur: optimus ille est qui minimis vrgetur.*

Quæ sententia hoc significat: Mortaliū neminem vsq; adeo esse vitæ inculpatae posse, quin vitiorum labe aliqua tinctus ex parte sit. Non quia cum vitij nascatur, nam anteaquam quis edatur in lucem peccare qui potest? Cum ne recens quidem edurus peccati particeps sit, quoad cum ætate temporis sit nactus spatium, in quo crimen ipsum à nobis solet admitti, quod ab acceptæ lucis septengio (iuris consulti quibusdam de adulterina; pecuniæ crimine discretibus): visum est posse contrahi. Quibus enim hæc metam portingere datum non est, ideo esse peccati censentur immunes: quia infantilis ætas quod agit nescit, & quod videt ignorat. Itaque suo quodam iure peccare illum minime crediderunt, qui omni prorsus prauitatis vacaret affectu, qualitatemque delicti nec dum posset expendere. Est enim rationi cõsentaneum, vt criminis expers putetur, qui vim peccati intueri, factaq; ipse sua nequit discernere. Quo in loco pium cãdidumque lectorem admonitū volo: vt cum de actionis prauitate (quam eandem ritè peccatum appello) hæc mihi in præsentia sit omnis oratio suscepta: intelligat illud etiam, ad arguendam facti culpam à me pueros vel infantes appellari, quibus nullus adhuc vsus rationis illuxit. Nam qui ea (quantulacunque in ætate) ingenij acie sunt præditi: vt quam se cum que in partem flexerint, facta ipsi sua rectè sensu percipere, vel ratione queant dignoscere: eos equidem nec vocandos existimor pueros, nec turpiter facti pœna eximendos tanquam culpæ parum affines. Cognitionis verò electionisque participes (quoad ipsa feret humanitas) æquum est in ipsa sanctione pœnarum, legum decretis subijci. Atque hæc quidem sententiã mea est (vt spero equidem) pia atque etiam non inutilis. Neque enim esse in fructuosum potest, quod naturali æquitati congruens, cum aliqua est christiana pietatis ratione & laude coniunctum. Quæ cum ita sint, sequitur vt humanæ vitæ vsuram accipiens modo puer, nequeat cum vitij nasci. Nisi tamen primigeniam illam labem cõsideremus (quæ ex protoplasti pa-

rentis culpa dum diuinam legem transgreditur nobiscum simul agnascitur) quam tamen Horatius hic nec suspicatus est, nec intelligere potuit. Impietatem enim gentis suæ sequutus, veritatis huius mysteriū assequi par non fuit: quod diuina nobis est misericordia atque gratia patefactū. Nos quippe soli verè scimus ac credimus in Adam omnium cõmuni parente homines vniversos peccasse. Missumque propterea desuper Dei filium, IESVM cognomine CHRISTVM, qui de virgine matre nascens, mortalem carnem assumeret. Vt verus ab æternò Deus, mirabile dictu, salutis nostræ causa homo ex tempore factus, sub humana delitescens figura: Daemonis conuulsa atq; oppressa Tyrannide, ab æternæ nos mortis vinculis asserreret in libertatem; & vitæ verã lucem. Hic enim eximia charitatis excessu, seruitutis longè omnium miseram atque infelicissimã, quæ terrarum orbem totum funestã vastationis clade, ac fœda peruaferat, vindex factus: destructor mortis, & afflicta; salutis assertor: ne nos vim pateremur pro nostra omnium salute patri se Deo victimam sanctam deuouit, crudelem mortem patiens: mortem autem crucis. Propter quod Deus illum extulit: & dedit illi nomẽ quod est super omne nomẽ, vt in nomine IESV omne genu flexatur, cœlestium, terrestrium, & inferiorum. Non omnia in super prærogatiua collata, vt, nisi per IESVM CHRISTVM, cœlestis aula; ianua patere nulli sit fas: & (quæ Dei amici potiuntur) vita frui in mortali atque beata. Sed reuertamur ad cœlestem, cuius tantum pars prima nobis expressa est: illa enim restat,

Optimus ille est,

Qui minimis vrgetur.

Nos respectu mali bonum dicimus: quod tunc malis (cõmuni quadam interpretatione) atque opinione vulgi, bona præponderant. At germani naturæ boni, non tam exitu gitate prauis, vel mali priuatione: quã eius, quod bonè, rectè, honestè, sanctè, piè, ac laudabiliter expetas, perfecta atq; absoluta ademptione, & possessione constanti, cõtenda est. Vt enim nihil sentire in cõmodi, vel doloris omni molestia vacare, quod est indolentia; proprium: summi boni naturam non implet (quemadmodum Hieronymi Rhodij opinionem enervantes libro superiore prodidimus) sic boni eius, quod in præsentia exquirimus, veram summam, rationemque non perficit molestia; fuga, depulsiõ acerbitatis, ipsaque adeo mali priuatio. Quæ philo-

loso-

lofophorū quorundam honesta sententijs, & celebratiteris, in illorum votis expetit. Germanum autem verumque bonum laico hoc, illud equidem appello maxime, quo sunt homines beati: quodque nulla est prauitatis nebula obductum, vel admixtum mali permixtum. Quamuis enim mortalium vires inuentibus, in interdatione quædam natura, priuatione ipsa malorum, esse in plerumque bona soleant humana, non tamen vere bonum dici potest, quod lethale abiquo mali habet admixtum: etiam si id, esse quam minimū videatur. Id quo sed in natura, ut cetera desolauit. Tristis igitur, et charis, et probare volens, quod in solo Deo bonum sit, & non alibi, sic in Pymandro Asclepium alloquitur. Bonum id est, quod in nullo ponitur, nisi in xno Deo: Imo ipsum bonum Deus ipse semper. Quam obrem essentiam, omnia actionis ac cognitionis, esse Deum oportet, hac essentia orbatur nihil: hoc circa se stabile actum nullius egenū, in finem superbia dantet: porrigentem probidet. Vnum id vniuersorum principū. Bonum porrigens & effundens bonū. Quotus nomino bonum id, quod omnia bona & quod bonum semper, intellige. Hoc, vni deo Deo adest. Hæc ille. Quibus, haud ita loquendo spatio etiam illud adiunxit. In homine in super comparatione mali: bonum id quippe, quod non nimis malum, quodque minus malum: bonum in hominibus appellamus. Quo fit, ut bonum, quod in hominū opinione positum est, nihil aliud sit, quam mali portio minima. Vnde illud etiam sequitur, ut bonum huiusmodi a malo separatum esse non possit. Inquinatur enim hoc bonū admixtione malorum: infectū verò vterius bonum non permanet: si minimè permanet malum efficitur. In solo igitur Deo ipsum bonum existit. Quare, solum boni nomen homini adest, o Asclepi! natura boni nequaquam: neque enim id capere potest materiale corpus, confectum vndique & oppressum prauitate, laboribus, doloribus, cupiditatibus, acundia, deceptionibus, stultisque opinionibus ac nugis. Deterimus tamen omnium id cenfeo Asclepi, quod vnum quodque, eorum quæ dixi: summum creditur esse bonum, Fugiendum in primis malum est, Venter Luxus: malorum omnium Fomes. hinc error, hinc boni priuatio. Equidem ingentes Deo gratias habeo, qui de natura boni cogitanti mihi sententiam hanc certam infudit, quod in mundo bonum esse non possit. Siquidem mundus cō-

geries est malorum. Hactenus Mercurius. Quæ si verè ita stabilis sunt, mirandum profecto non est, si cum optimo Hactenus appellat, qui in inanis regitur vitijs: curo vitiosis & vitij in hominere habita, sabbatilla parte in oratione sit, cōfessum tamen cuius & particeps magis, & ad quam magis videtur esse propentus. Quia perfecte bonus, terrarum isto adhuc in orbem non effugit non possit. Quis enim eum, qui cadere facile potest, gratiam que partem amittit: quique loco eo positus est, vbi genui germanique boni natura verè nulla est absolute bonum, aut perfecte felicem appellet, cum ea pes conditionem facile exuperet, atque excedat humanam in terris, que agenti mortaliū nulli quæ posita tribuit sociate regitur carnis, & proleto huius ac graui, erga vultu corporis exemptus sine esse est, qui germano possit bonus haberi: & beatus tanquam lu dari, prædicarique: felix. Ex quo efficitur, ut mortaliū nulli (quandiu in hac misera caduca & fragili vita manet) summi adepti boni contingere possit. Sed alia sit homini à funere vita expectanda, vbi animus ipse valentior omni calu, maiorque effectus frustione sola Dei (in quo bonorum summa est omnium) immortalitatis iam verè bono stabili fultus & diuinitatis compos factus, germana mentis beatitudine gaudeat: nulla iam amplius aduersi acerbi que flatus (quibus in hoc mundo mortaliū mentes variè infestari solent) verbera pertimescens. Nam qui opinione falsa hominum, felices vulgo esse ac beati creduntur: tementati casus variè cum sint expositi, atque ideo felici horum videri vel interesse nequeant, vel aggregari concilio: tā insigni nec nominis laude afficiendi, nec honoris sunt prærogatiua honestadi. Cum verò curricula vitæ non tam longinquitate temporis quam actionis sint præstantia dimetiendæ: si quidem mortis ratio ex vitæ filo pendet (vt rectè docet Lactantius) Nunquamque parum diu vixisse putandus sit ille: qui virtutis perfecte perfecto functus est munere, erit profecto (vt opinio mea fert) haud dubiè beatus habendus: quisquis honestati atque Iustitiæ (quibus officij nostri bene si sumus memores nascendo operam damus) sedulo vitam impendens, speciose est alma huius, qua fruimur, lucis vsura functus. Sed recipiat se nostra oratio iam illuc, vnde cæpta est decidens, euagari.

IGITUR HIC, qui tam paucis, tamque leuibus vitijs infestatur & premitur, vt humano quodam more, nulla possit habere videri:

deri: exoret tamen suppliciter veniam delictis, atque animo pacè. Si vni se appellet tardū & ad summi Dei præcepta capellenda, & in ista obeyada deidem & ignauum: diuinita chrimans ignem expositamoris, quo honesta ipius a dusto hama peccatore: metis acie summo celo defixa, mundana atque terrena (quæ fragilia & caduca sunt, & vitæ æterna contraria) amplius iam nequeat concupiscere. Perferatiam deinde in bonis operibus optet, ne vitioso aliquo tumore arrogantia insolenter elatus, actionum suarum sibi vni laudem attribuens, virtutis subirdo vero à tramite aberret: peccetque ad extremum risendus, atque illa dicat. Deo dignum offerat donum: & sacrificium gratum exhibeat, perpetuum illud sit, hoc temporarium. Siquidem doni vis (vt Lactantio placet) in integritate animi posita est: quæ Deo vsque accuratè debet offerri: ille enim pij & incorrupti animi candore summè duci atque affici consuevit. Nec doni præstantior vlla oblatio est, quam quæ summo Deo puritatem mentis exhibuit: Quam si forte de medio doni in ipsa oblatione sustuleris: quid est, quod habentis, & elargientis generi hominum munificè cuncta Summi Numinis maiestati à te vnquam satis dignè possit offerri: sacrificium, hymnum laudatione que completitur: & tanquam aliquam officiosi animi gratiarum actionem. Quæ licet ipsa sit temporalis, ab imo tamen peccatore semper expromi debet: & cum humilitate dicari: vt cui offertur placere possit: atque offerens ipse oblata queat laudationis effectum semper adipisci: id est propitium Deū atque exorabilem. Hæc doni, hæc muneris, hæc sacrificij (vt opinio mea fert) legitima summa est. Sed quod à Lactantio nominis discrimen apponitur, non tam equidem vel præfinitum restrictè: vel anxie arbitror esse seruandum. Sapientia enim animi excultor, & Romani elegantia sermōnis admodū claros viros, ac planè ingenio præstites: nūc promiscuè, nunc contra discrimine aliquo vocis adhibito, rebus his vsos esse reperio. Quamquam apud Trismegistum maximæ virum scientiæ vestigia non pauca extant, quibus opinio ipsa Lactantij tanquam ociosa, parumque vera, minus debeat culpari. Si modo in translatione Græca Pymandri in terpsas Fiscinus bona est fide veritatis, vt vel ex hac celeberrima gratiarum actione liquere potest: quæ totis animi viribus, rerū omnium creatori summo Deo, ab illo dicata est. Sic enim in Pymandro loquitur,

SANCTVS DEVS, pater omnium. Sanctus Deus, cuius voluntas à proprijs potestibus adimpletur. Sanctus Deus, qui suis familiaribus innotescit. SANCTVS ES, QVI VERBO CUNCTA CONSTITVISTI. Sanctus es, quæ in nunquam naturā creauit. Sanctus es, omni potestate validior. Sanctus es, omni excellentia maior. Sanctus es, omni laude melior. Excipe VERBORVM sacrificia sancta, ab animo & corde tibi debito manantia. Ineffabilis: solo silentio prædicandus ab eo, qui fallacias veræ cognitioni contrarias declinauit. Annue: corrobora me: atque huius gratiæ participes effice eos: qui in ignoratione versantur: cognitione quidē mihi fratres: tibi autem filij. Etenim fidem tibi præsto: testimonium de te perhibeo: in vitam ac lumen assurgo. Ipse pater es venerandus. Homo autem tuus, sanctitate vnā tecum potiri desiderat: cū potestatem illi omnium, arbitriumque concesseris. Hæc ille. Quo in loco vir sapientia maximè diuinus, laudationem inclytam à se afferendæ fidei, & testificandæ causa animi Summo Numini tributam, sacrificia sancta verborum appellat: idque in Pymandro mox, atque rursus in Asclepio non semel vsurpat: & quidem clarius. Sed intelligi sat est: confirmari verò exemplis non oportet (si modo vtriusque iam est vocis sublatum discrimen) id quod eloquētium hominum testimonijs, diuinitus culæ si moris seruire esset animus, probari facile possit. Nā & doni vis illa inclyta, quæ (vt Lactantio placet) in integritate animi sita est: à Regio vate Dauide, sacrificium appellatur. Dum tribulatione emaceratum spiritum, & contritione vera animi cor humile factum, à Deo optimo Maximo despectum nunquam habitum iri: quin potius sacrificium illi gratum acceptabileque placere planè asserit. Quod paulo post significatius equidem atque apertius explicabo. IN STONIS ille philosophus Plato, cuius & ipsius scripta cuncta ob eximia cognitionem Sapientiæ, vel maximè diuina putatur: significare volens quoniam cultus Deo præcipuè sit gratus: ebur (inquit) ex inani corpore extractum haud satis castum donū Deo est. Cur hoc bone Plato? Anne, quia eburneus & candidus color inuisus illi est? Imo verò (ait) albus color præcipuè decorus Deo est. Si igitur in colore nihil est, quod Deum offendit: quæso, vbi nam illud sit: quod non satis castum Deo putas haberi? num quod ab inani extractum corpore est? & puto sic se res habet. Nihil enim ex emortuo corpore edu-

re eductum, Deo potest castum munus videri, qui nihil tabe mortis infectum suscipit cum omnia vita sit: nihil extrarium appetit, cum sit mens: sed viuuda semper exposcit & intraria maximè concupiscit. Candor animi, sinceritas mentis, pectoris puritas, compositio morum, integritas vitæ, Summi numinis aræ congruentia munera sunt, aptum que libamen. Indignum quippe Deo est, quicquid auferri, eripi, amitti que potest. Longè igitur illa diuina in Sacrificij grati exhibitione se se pandant prorsus necesse est, quibus Deo semper arctè constringimur, atque maximè religamur, nempe:

Compositum ius, Fuscus animi, sanctusq; recessus mentis: incoctum generoso pectus honesto,

De magna quod dare lance, non potuit quondam (vt Persius rectissimè atque verissimè existimauit) Messalæ lippa propago. His enim rebus perficitur & absoluitur amicum illud, gratum, castumque Deo donum: cuius vis, omnis in integritate animi sita est: quemadmodum & Lactantio placere antea diximus. Hic cultus, verus, hoc haud dubiè Sacrificij genus est optimum, in quo vitiorum labe omni purgata (renum & cordis scrutatori, inspectorique animi Summo Deo) hominis mens, selectæ instar victimæ, oblatione dicatur. Etenim litandi basis à syncreti pectoris sanitate profecta: Innocentiæ semper fulcris innititur.

DIVINAM IGITUR rem facturi ad sacra cum accedimus, vitiorum sordibus descanda, & purganda in primis conscientia nostra est, quam Deus præuidet, qui vt verè Paulus ait, falli non potest. Equæuetur itaq; omni labe prius hominum pectus, vt templum Dei esse possit: quod non splendor auri, non eboris nitore, sed fidei, & castitatis sanctus fulgor illustrat. Nihil enim sancta & singularis illa maiestas aliud à nobis desiderat, quàm purgati pectoris, mûdatiq; animi solâ innocentia quâ si quis obtulerit, Deo satis piè religioseq; litauit. Homines autè veri iuris, germanæq; iustitiæ & religionis ignari: cû sint (pulchrè vt Lactantius ait) omnibus flagitijs ac sceleribus inquinati, religiosos se putant, si templa atque aras hostiarum sanguine cruentauerint: si focos adoleuerint, ac veteris vini perfusione madefecerint. Quin etiam sacras dapes apparant, & exquilitas epulas, quasi aliquid inde libaturi, offerunt. Quicquid aspectu rarum, quicquid opere aut odore pretiosum est, & hæc grata esse Dijs suis, non ex aliqua diuinitatis ratione, quam nesciunt, sed ex suis cupiditatibus iu-

dicant. Nec intelligunt, terrenis opibus Deû non indigere. Nihil enim sapiunt nisi terram bonaque & mala solius corporis sensu, & voluptate perpendunt. Talia nimirum quondam veterum ethnicorum sacra cuncta fuerunt in quibus sacrificij ipsius impendia si demas vel muneris raritatem: quid est quod, non dicam laudare, sed vel spectare quidem mès ipsa hominis (modò cæca non sit) æquo animo sustineat? Sed profecto radix iustitiæ, & Æquitatis omne fundamentum illud est, vt nulli facias, quod pati nolis: sed alterius animum de tuo metiaris. Si acerbum est iniuriam ferre, & qui eam fecerit, videtur iniustus: transfer in alterius personam quod in te sentis, & in tuam quod de altero iudicas: & intelliges tam te iniuste facere, si alteri noccas: quam alterum, si tibi. Hæc si mente voluemus, innocentiam tenebimus, in qua iustitia velut in primo gradu consistit. Primus est enim nocere nulli: secundus in quò iustitiæ veræ perfectio ipsa cernitur, splendorque, omnis elucet, innocens ipse cum sis: ne cui iniuria fiat exactissimè prouidere. Is siquidem illatori proximus est, qui eum prohibere potest, iniuriæ non obstitit.

Vt igitur neglectis rudibusque in agris, & temporis tractu longo quasi situ quodam Syuescentibus: priusquam terræ semina mandes, ambitiosa luxurie hæc atque illac ociose fluentes, inutiles amputandi sunt rami: radiceque illæ extirpandæ: quæ plus iusto terram occupantes, in expurgatione aruorum, paulo post nascituris segetibus iter esse obstruunt, atque impedituræ videntur. Sic è nostris animis extrahenda prius vitia sunt, & tunc demum virtutes inferendæ de quibus, seminata per verbum Dei, fruges immortalitatis nascantur. Quod quò melius assequi possumus, appetitionis noxiæ animo violentia cû gliscit perniciosè erumpentibus, tempestiuè affectibus obstruendi sunt aditus. Tres siquidem affectus vel, vt ita dicam, tres Furie sunt: quæ in animis hominum tot ac tantas perturbationes concitant: & interdum ita delictorum iugo turpissimo colla nostra submitunt ac subdunt, vt nullum periculi respectum, nullam famæ rationem, nullam denique curam nostri nobis prorsus habere permittant. Prima est quæ vindictæ cæca cupiditate mentem inflammans: statim ipsius misere labefactat atque perturbat ira. Secunda, quæ diuitiarum atq; opum auiditate improba tabescit, auaritia. Tertia libido, mortalium teterima pestis. Quæ voluptatibus foedissimis inhians, corporis

potis atque animi funditis vires eneruat: Sentitque hominem totum spolians sibi, dignitatem illius ita cæcè deualtat & miserat atque iustitiam sic clade eruentat atque funestat, vt non cognoscas eundem esse. Suapte igitur natura, vindictæ cupida est, ira, Auaritia, opulentia, ac diuitiarum amica. Quæ autem ad Venerem procliuis est facta, appetens voluptatum libido est. His vitijs resistendum est, hæc stirpes eruendæ, vt virtutes feru possint: quemadmodum Lactantius ipse Firmianus prudenter nobis insinuat. Atque hos quidem affectus stoici amputandos: Peripatetici verò temperandos existimant. Neutrorum rectè, quia neque detrahi possunt, si quidem natura insiti habent certam magnamque rationem: neque minui, quoniam si mala sunt, carendum est etiam temperatis, & mediocribus: si bona, integris abutendum est. Nos autem: neque detrahendos, neque minuendos esse dicimus. Non enim per se mala sunt, quæ Deus homini rationabiliter inferuit. Sed cum sint vtique natura bona, quoniam ad tuendam vitam sunt attributa, male vtendo fiunt mala, sicut si fortissimè pro patria dimices, bonum est: si contra patriam, malum. Sic & affectus, si ad vsus bonos habeas, virtutes erunt: si ad malos, vitia dicentur. ira igitur ad coercionem peccatorum, id est ad regendam subiectorum disciplinam data est à Deo: vt metus licentiam comprimat, & compeecat audaciam. Et qui terminos eius ignorat: irascitur paribus aut fortioribus. Inde ad immania facinora profilitur: inde ad cædes, inde ad bella confurgitur. Cupiditas ad desideranda, & conquirenda vitæ necessaria tributa est. Sed qui nesciunt fines eius, insatiabiliter opes congregare nituntur. Hinc venena, hinc circumscriptioes, hinc falsa testimonia, hinc omnium fraudum genera erupere. Libidinis autem affectus ad procreandos filios insitus, & innatus est: sed qui hmites eius animo non tenentur eo ad solam voluptatem. Inde illicitæ nuptiæ, inde adulteria & stupra, inde omnes corruptelæ oriuntur. Redigendi ergo sunt isti affectus intra fines suos, & in viam rectam dirigendi, in qua etiam sunt vehementes, culpam tamen habere non possunt. Sed cum seminaria actionum esse constet affectus: perpicuumque sit, si prauè perperamque vtamur, vitia fieri: sin secus, virtutes existere: intelligendum est illud etiam, sapientiæ veram rationem non tam in affectuum ipsorum temperie, quam in illorum causis rectè moderandis sitam esse. Ideoque potius illud efficere

debemus, vt affectus (quibus prauè atque male vt vitium est) in rectum dirigamus. Nam istæ concitationes animorum iuncto curui similes sunt: in quo rectè moderando summum rectoris officium est, viam nosse. Quam si tenebit licet concitate ierit, non offendet. Si autem errauerit licet placidè ac leniter eat: aut perconfragosa vexabitur, aut per præcipitia labetur: aut certè, quò non opus est, deferetur. Sic cursus ille vitæ, qui affectibus velut equis pernicipibus ducitur, si rectam viam teneat, fungetur officio. Nam qui lætitia nimia non esse gestiendum præcipiunt, sed modicè ac temperatè tale quiddam facere videntur, ac si dicerent, concitate currendum non esse: sed moderatè gradiedum. Quasi verò & qui graditur errare, & qui currit, rectam aliquando viam tenere non possit? Quid enim Firmianus ait, si ostendero esse aliquid, vbi non tantum modicum, sed vel punctum gaudere vitiosum sit: & aliud contra, in quo vel exultare lætitia, minime criminofum? Quid tandem nobis ista mediocritas proderit? Quæro vtrum ne sapienti lætandum putent, si quid inimico suo mali videt accidere: aut vtrum ne lætitiæ refrænare debeat, si vicis hostibus, aut oppresso Tyranno, libertas & salus ciuium parta sit? Nemo dubitat, quin & in illo exiguum lætari, & in hoc parum animo lætitia diffundi, non rectè constituti animi signum atque morum sit crimen maximum? Quis enim potest non dolere, si patriam aut pelli lentia exhauserit, aut hostis inuasit, aut Tyrannus oppresserit? Potest aliquis non dolere, si sublatam viderit libertatem, si proximos, si amicos, si bonos viros aut exterminatos, aut crudelissimè trucidatos: nisi cuius mens ita obstupuerit, vt sit ei prorsus humanitatis sensus omnis ereptus? Idem de cæteris affectibus licet dicere: quorum in causa pari vel simili, eadem omnino est formula. Sed vt dixi, non in his moderandis sapientiæ ratio versatur: sed in causis eorum, quoniam extrinsecus commouentur: nec his potissimum fræna imponi oportuit, quoniam & exigui possunt esse in maximo crimine: & sine vitio esse possunt maximi. Sed assignandi fuerunt certis temporibus, & rebus, & locis ne vitia sint, quibus vt rectè licet. Vt enim rectè ambulare bonum est, errare autem malum: sic moueri affectibus in rectum, bonum est: in prauum malum. Omnis igitur illorum ratio, qui de affectibus accurate aliquid præcipere nituntur, versari in eo debuit, vt quoniam earum rerum impetus

petus inhiberi non potest nec debet, quia necessarium est in suis ad tuenda officia vitæ dirigeretur, potius in viam rectam: ubi etiam curius offensione ac periculo caret.

S. E. D. N. A. Q. Y. I. S. fortè arbitretur, arguta conelatione aliqua (vt apud Platonem Socrates facit, qui eos, quos contra disputat: cogit ea, quæ negauerant confiteri) sic me mihi disputationis rapido aliquo & quasi incauto cursu, eos iniecisse cancellos, vnde parum rectè, extricari, vel extrahi commode, aut libere liceat, cum non vno tantum loco ad rationis quandam Symmetriam esse redigendos affectus, superius admonuerim: hæc qui mihi quasi palinodij ansam obiecerit, sic cogitare debet. Ad rationis æquilibrium calligandos affectus, & tanquam temerè exaltatos coercendos esse prudenter ac modeste censuisse: quoties extra præscripta naturæ, viriose vagari sunt cepti. Quo quidem temporis articulo (rectè vt suo munere fungi possint, & rationi imperatrici seruire) constringendi illius tempestiue sunt freno, & habena moderandi. Alioqui periculum est, ne tribulationi ipsorum impetu, tanquam flatu aliquo vehementiori præcipitem ad locum perniciosè ac turpiter moderatrice deiecta: gubernatrix vera vitæ præstantiorque nostri pars, ratio: ignominiosæ tempestatis horrendas ad vrytes illis, naufragium patiatur (ipsi hominum generi disciplina morum amissa) in primis funestum, ac maxime iustificum. Mitigatio enim legitima affectuum, id est (vt ego interpretor) ex rationis præscripto sedandarum commotionum opportunè hausta temperies, pacem animo infert: & claritas cuiusdam iucundæ fulgorem menti supeditat. Si quidem vniuersa scelera & flagitia, his commotionibus Temperantiæ virtute sedatis, ex hominum vita & moribus è vestigio tolli creduntur. Quæ quidem vitiose erumpentium commotionum, affectuumque sedatio hæc habet rationem, vt omnia recta faciamus.

VT IGITUR reuertamur ed, vnde sensim paulatimque decidimus, omne virtutis officium est, non peccare. Quo profecto fungi non potest, qui Deum nescit: quoniam ignoratio eius, à quo bona oriuntur, imprudentem impingat in vitia necesse est. Itaque vt breuius, & significantius vtriusque rei summa officia determinemus: Scientia est Deum nosse, virtus colere. In illo Sapiencia, in hoc Iustitia continetur: vt diuinarum institutionum libro sexto dum de vero cultu differit, Lactantius existimauit. Trismegistus

verò Mercurius nihil aliud esse pietatem demonstrauit, quam supremi, verique Dei cognitionem. Si ergo pietas est cognoscere Deum, cuius cognitionis summa est, vt eum colas: ignorat, vti que Iustitiam, qui religionem Dei non tenet. Religionis effectus in sanctitate animi, omnis est positus: qui & ipse in redditione Iustitiæ, quam summi Numinis maiestati pie & caste præstare debes, & in diuini cultus exhibitione, qui eadem puritate animi offerendus est Deo, vel maxime semper elucet: quæ nobis omnia ex diuinorum præceptorum obseruatione yberimè supeditantur. Hinc enim & pietatis sanctio: & supremi verique Dei cultus omnis est ductus. Quamuis autem pectoris puritas, sinceritas animi, & mentis integritas ad legitimam veramque exhibitionem doni satis sint: studio tamen acri exquirenda sunt alia, quæ apud summi Numinis maiestatem, oblationem nostram commendatiorem multo gratioremque efficiunt. Nempe humilitas supplex, demissio, abiectioque nostri, & misericordiæ salutaris affectus, qui in exhibendæ opis causa simili, votis nostris propitiumque delictis Deum ipsum prorsus efficit. Neque enim homine ignobilior est Deus, vt de se humiliter sentientem, atque proximo veniam dantem, supercilio aliquo inuidentiæ fastoso, despiciat atque contemnat: cognatumque sibi potius nimis amanter suscipit, atque amplexatur affectum. Ex audiri enim prorsus est dignus, qui nullius vnquam precibus difficilem aurè exhibuit.

INNOCENTIAE apud Deum vim esse magnam fateor: cultumque illum verum, in quo mens colentis se ipsam Deo immaculatam victimam sistit. Misericordiæ tamè affectio & clementiæ pectus auidum insonantem animum nata, in ipsa oblatione doni maiori digna sunt premio: nisi fortè quis existimet, inchoat in imperfectamque Iustitiam, illa esse præstantiorem habendam, quæ absoluta ac perfecta sit, & officij boni viri laude omni cumulata. Innocentia, haud dubiè proxima misericordiæ est: bona illa quidem sibi vni tantum atque admodum salutaris: hæc verò commoda atque utilis multis, & sine cuius auxilio, præsidij indiga humanitas, periclitatura sæpe valde sit. Illa enim malum non facit, hæc insuper bonum operatur: ac communis hominum conditio nis, fragilitatisque memor, periculis eorum calamitatibus subuenit. Inchoat itaque illa Iustitiam, hæc autem complet: cumque ipsas mortalium res propter imbecillitatem, infirmitatem.

mitatemque humanæ naturæ, mutuis auxilijs constare intelligat: necessitatibus cunctorum exposita, gratis omnibus officiosa esse desiderat: seduloque suam opem semper quibus potest, impartit. Victum indigentibus præbet: potentiorum iniuria pressos, calumniæ, ac violentiæ subducit: peregrinos & pauperes grato excipit hospitio: pupillorum, viduarumque tutelam libenter suscipit: captiuos ab hoste redimit: ægros atque afflictos inuisit: subsidio inopes fouet: insepultos iacere, non patitur. Longè hæc nimirum, quæ nocere nulli, meliora præstantioraque esse, quis nesciat? Circumuenire autem nullam, neminem lædere; alterum non offendere bene constituti animi indicia; innocentie symbola, viri denique boni insignia planè sunt: sed tamen auctorem non excedunt, domesticis parietibus, & priuatæ arcæ qui talia agunt bonitatis suæ diuitias (liberali non ad modum officio functi) opesque recondunt, suis tantum vrbibus seruietes. Illa verò illustris haud dubiè, verèque excelsæ mentis, atque ornamenta sunt laudis, in quibus nostræ ipsorum vtilitati subleuatio multorum comes accedit, rei publicæque adeo ipsius communis adiunctus est fructus: quod misericordiæ opibus pectus instructum periclitanti vitæ hominum auxilia præbens, accisusque nostris rebus opportunè fauens atque subueniens, studiose vsque ac benignè facit: Cuius quidem laudis, nec affines quidem censendi, nec participes sunt appellandi, qui ab inferenda tantum temperantes iniuria, ac sibi veluti viuentes, innocentia animi sola gaudent. Hi igitur amici pectoris, salutisque omnium cupidi, industria clara aliti: in clyti illi animi sunt stimuli: qui generosis animis adnascentes, ad omnem nos honestatem, & laudabilem actionem concitant: hæc optimi ac iustissimi viri partes: hæc clementiæ munera, hæc tandem misericordiæ vera officia sunt: in quibus quæ affligi ac vexari improbe videbatur, erepta periculis: vel subleuata, ne corrumpat, humanitas ipsa est. Quæ si quis, laudabili opere, penèque diuino perfunctus, re ipsa præstiterit: verum proculdubio & acceptum Deo Optimo Maximo sacrificium immolabit. Hac enim tam insigni, tamque munifica elatione animi præditum virum misericors Deus (quia iustus est) sua & ipsum lege, sua & conditione persequitur. Misereatur ei, quem viderit misericordem: inexorabilis est ei, quem precantibus cernit imitem.

AD HUNC ITAQUE MODUM esse qui

studet innocens, vt & alij pariter sit beneficus: quam intulit nulli (ab his, quos indigne premi, vel iniusta aliqua clade affici cernit) studiose iniuriam propulsans, longèque amolians: hic profecto Summi Numinis apud aram, oblationis pulchram victimam sistit: non occisi aliquo cruore atque viscere animantis (neque enim tali gaudet sanguine Deus) sed inculpatæ vitæ, & immaculatæ conscientie oblatione: atque ipsa protectione hominum: quos (ne iniurijs aliorum & violentia oppressi, perirent) in tutelam suam libens, fidemque suscepit. Quis quis igitur his omnibus præceptis imbutus, diuinæ iustitiæ, & cœlesti voluntati obtemperauit: hic est verus Dei cultor habendus: Cuius sacrificia sunt mansuetudo animi, & vita innocens atque actus boni. Summi enim præpotentisque Dei in ara, quæ (vt Lactantius ipse Firmianus, verissimè ac rectissimè existimauit) verè maxima est: & quæ in corde hominis collocata coinquinari sanguine nec potest, nec debet: Iustitia imponitur, Patientia, Fides, Innocentia, Castitas, Abstinencia, quo genere sacrificij longè efficacius ac melius, quam operoso aliquo munere, vel pretiosa victima Deo ipsi litatur. Deus enim non desiderat victimam, neque muti animalis, neque mortis ac sanguinis: sed hominis vitam. Quod cum ita sit, illud profecto à veteribus (vt scriptis nobis est illorum proditum) de malis atque impijs est sacerdotibus quam rectissimè lege cautum.

Impius ne audeo placare donis iram Deorum.

Sancte vota reddunt.

Platonem audiant (inquit Cicero) qui verat dubitare: quæ sit mente futurus Deus, cum vir nemo bonus ab improbo se donari velit. Lacedæmonius Lysander à Tyranno Dionysio filijs pretiosissimas vestes missas recusauit: Verebatur enim (vt dicebat ipse) ne eiusmodi vestibus, & à tali potissimum missis, amictæ suæ filia, turpiores existimarentur. Scilicet homo ceteris non multo sapientior ab improbo pretiosa dona accipere noluit: Sapientiæ auctor Deus, vitiorum labè dona sordida, hamataque ab improbis munuscula acceptabit? & qui non tam doni magnitudinem, quam ad sacra accedentis mentem inspicere, & offerentis solet expendere voluntatem: ab eo se facile donari patietur, qui cum periurijs sit maximis delibutus: insidijs, scelerè, atque fraude coopertus, fraudulenter insuper cuncta voueat, reddatque subdolè, facultatibus

Y tamen

tamen innitens, atque opibus fretus ad sacrificandum accedit? Atqui hoc ne Didoni quidem mulierculæ obscurum fuit, cuius laudatur illud in Æneæ fractam fidem, & coniugij pacti deceptam spem, vt est apud Ouidium.

Pone Deos, & que tangendo sacra profanas:

Non bene caelestes, imple dextra colit.

Cui affine est epigrammatici illud Martialis.

Non quacunq; manu victima caesalitat.

Quid? quod sapientissimus ille Romanorum Cato, in versiculis illis de moribus, veræ religionis, & sacrificij optimi fundamentum, mentis est puritatem arbitratus. Sic enim ait.

Si Deus est animus (nobis vt carmina dicunt)

Hic tibi præcipue sit pura mente colendus.

Non pecudum victimis, nõ sacrificij operosis sumptibus, magnis ve impendijs, vt vulgus: sed sincera voluntate animi, & proposito mentis pio; diuini Numinis fauorem emendandum; Deumque esse placandum sapiens ille videbat. Quid si ad illa esset protraheret tempora, quibus nostra illa effœta fenio paupercula nobilitatum illum in Gazoniophilatum templi obtulit terunculum: qui diuino testimonio Cræsi est diuitijs antelatus? nimirum tunc id ei liceret maximè dicere. Recte igitur à M. Cicerone leges illæ veterum sapientum de religione secundo de legibus libro laudantur.

Ad Diuos aduento castè:

Pietatem adhibento;

Opes amouento;

Qui secus faxit, Deus ipse vindex erit.

Quarum legum quem potius sequar interpretem, quam illum Ciceronem, qui hæc ipsa è Græcis repetita thesauris, latinis literis illustrare primus cæperit? Quid is? Castè (inquit) ad Deos adire iubet lex, animo videlicet, in quo sunt omnia: nec tollit castimoniam corporis. Sed hoc oportet intelligi, cū multum animus corpori præstet, obierueturque vt casto corpore adeatur, multo esse in animis id seruandum magis. Nam illud vel aspersione aquæ, vel diurno numero tollitur: Animi labe nec diuturnitate vanescere, nec manibus vllis elui potest. Quod autem pietatem adhiberi, opes amoueri iubet significat probitatem gratam esse Deo, sumptum esse remouendum. Quid est enim, cum paupertatem diuitijs etiam inter homines esse æqualem velimus, cur eam sumptu ad sacra adhibito Deorum aditu arceamus? Præsertim cum ipsi Deo nihil minus gra-

tum futurum sit, quam non omnibus pate- re ad se placandum viam. Quod autem non iudex, sed Deus ipse vindex constituitur: præsentis pœnæ metu religio confirmari videtur.

VIDES ne, quam rectè ad libram exacti perfectique iudicij dimensa, expensa etiam & examinata sint cuncta! quam suas obeat generosè Cicero partes! quamque idem in interpretandis legibus religiose ac sanctè munere fungatur interpretis? Castè igitur in vouendis ac reddendis Deo votis, verandum est: & in sacrificijs peragendis exhibenda limpida mens. Grauius enim seuerèque vindicat in eiusmodi rebus suscipiendis impuritatem mentis supremus ille Rex, atque hominum fator Deus. Milesius Thales, qui inter septem illos sapientiæ fama nobiles, prudentissimus est habitus: rogatus à quodam lateret ne Deum homo iniuste agens, respondit: ne cogitans quidem. Cuius rei haud ignarus Seneca; Summi Dei maiestatem, prouidentiamque declarans: mirabilem illam meritoque laudatam vocem extulit. Magnum nescio quid, maiusque quam cogitari potest; Numen est, cui viuendo operam damus: Huic nos approbemus, nam nihil prodest inclusam habere conscientiam: patemus Deo. Ergo si nihil Deo celari, vel omnino potest abscondi: mentis integritas, egregius atque animi candor; cum actionibus vitæ reliquis, tum etiam diuinis rebus cum operam damus, præcipue adhibenda sunt: & piè ac sanctè præstandum: si quid eius maiestati sis pollicitus. An sint pretiosa Dona considerat homo, mittentis voluntatem expendit ac ponderat Deus, valorem nihil moratus. Quapropter minus mirandum est, si victima interdum Deum placet parua: & Mola salsa litent, qui thura non habent. Ab inspectore siquidem rerum omnium Deo, non tam herede rei sibi oblatae magnitudo, quam offerentis animi vera puritas, & voluntas ponderatur. Innocens enim vita Deum, augusta sanctaque mens: non ambitiosi donatoris, vel superbi gaza capit. Vnde pudici sanctique vatis carmina illa iure laudantur.

Non quantum dederis, sed quæ tu mente dedisti

Pensandum est, placat victima parua Deum.

Cui ingenio vir nobilis Actius Sanazarus, nobilitatis & ipse carminibus ad hunc modum adstipularur.

Mentem,

Mentem, animumque Deo: non thura, aut extra parate.

Has illi pecudum fibras, hæc reddite dona.

Dauid autem sanctitatis vir maximæ, quæ le nos sacrificium Deo Optimo Maximo exhibere debeamus, carminibus suis declarauit profecto, maximè, Sacrificium (inquit) Deo: spiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum Deus non despiciet. Non pretiosam hostiam: non dispendiosam victimam: non ad pompam & inspectantium plausum fastoso supercilio missam oblationem: sed propter offensionem diuinæ maiestatis: quam, ob commissi culpam peccati, homo sæpe incurrit: contrahentis, seque afflictantis miserè dolorem animi Deo significat & placere, & gratum esse: taleque illi sacrificium (dum à peccato per pœnitentiam verè resipiscit) litaturo ab homine omnino impendi debere. Hæc nimirum optima sunt oblationes Deo, quoties ab homine erroris pœnitenti, dolenter petitur venia delictis: & pro acceptis beneficijs Summi Numinis maiestati ex animo atque vere, gratiarum actiones redduntur. Nam qui suisque de- que habet muneris impendia superbi: haud fastidit quidem piæ lachrymas, & supplicis animi deuotionem. Id quod vel ab ethnicis quandoque fuisse perceptum video: quorum ex numero haberi Ouidius poterit, qui de natura cœlitum pia hæc carmina sudit.

Sæpe leuant pœnas, ereptaque lumina reddunt.

Cum bene peccati pœnituisse vident.

Est igitur litandi basis, ab omni vitiorum labe purgata & limpida mens: vel se ob pristini conscientiam flagitij & peccati recordationem, vita castigans perpetim. Vt enim in remedijs vulneri, vel morbo adhibendis, nulla tam facere dolorem solent, quam quæ maximè sunt salutaria: sic nulla perinde medicina, animi sordes discutit & contractiunculas vitiorum eluit, atque mentis ipsius germanus ac verus dolor. Is enim sacrificio mentem præparat: abalienatumque Deo ob culpam peccati hominem & conciliat: & restituit. Ex quo Catonis illud laudatur.

Cum quid peccaris, castigate ipse subinde:

Vulnera dum sanas, dolor est medicina doloris.

Sic nimirum Apostolorum ille princeps Petrus (haud enim exemplum hoc verebor

afferre, quando sacra prophanis non tamen irreliogose permiscere semel institui) Petrus inquam, summi futurus clauiger ætheris, stupiditatis (quæ illius obstructa mens, quem negabat, & magistrum; & hominum; & gentium cunctarum seruatorem; nec dum potis erat expendere) cognito errore, & praua mentis cœcitate: quæ nam quæso re tantum illud animi vulnus absterfit, quam tugi animi dolore, & piarum semper effusione lachrymarum ob criminis contracti conscientiam? Quo de homine illud est literis proditum, dum vita mansit, sub illam bene cognitam negationis horam, singulis quibusque diebus pijs lachrymis ora irrigare, ac plangere fuisse solitam. Iam verò ex Magdalo illa incluta Maria; quæ peccatrix fuerat vulgari nomine dicta, Nardi ne magis vnguenti pretiosi effusione, quam scilicet illo & osculo & fletu ad Seruatoris Optimi Maximi pedes prouoluit tantorum est criminum veniam sortita, & gratiam consequi merita? Certe pretiosi oblatio munusculi gratiæ tantum assequi non posset, ni (pœnitentis animi patefacta culpa dolore) lachrymis suis set obtentum. Sic nimirum piæ fletum (quem conscientia delictorum; mentemque reformans diuinus amor excusserat) gratia est, flagitia delens; protinus consecrata. Quid porro de Dauide nunc dicam? Cuius ponderis tanti apud Deum, lachrymæ ipsæ fuerunt: vt cis ipsis atrocissima crimina, nempe adulterium cum homicidio emaculare sit meritis? Flebat enim insignis pietate vir, cogitatione vsque mœrens criminum. Haud ignarus peccati medicinam veram, eiusdem esse lachrymosam confessionem. Nullam tam graue animi crimen est, quod non vel facile remitti & condonari soleat à Deo: præsertim si quis sacerdoti, vero animi dolore mœrens, tanquam CHRISTI in ea parte vicario, pectoris vltus aperiat. Atque hoc quidem est, quod de medicamento huius pretiosi effectum mirifico differens (vt extat apud Gratianum) pulchrè Augustinus aiebat. Lachrymæ purgant delictum, quod pudor est confiteri. Reformatione ergo animi pia (pœnitentis facti ob auersionem à Deo) terribilissimæ acerbissimæ virus euacuemus. Nemo flagitiorum suorum immani atrocitate deterritus, à Sacramento tali refugiat. Auare nimis de Summi Dei sentit bonitate: estque impius plane, quisquis diuini pectoris diuitias in clementiæ ope exhibenda, humana aliqua affectione metitur: similemque sui

Deum esse in delictorum gratia faciendam; & in eo, quo ipse est crimine offensus obliuio ne delendo: temere existimat. Olidā ergo vitiorum exhauriamus sentinam: peccatorum graui pondere conscientia exoneremus; pharmaco vtamur salutis: renascamur vitæ datori. Sit igitur mihi fas, aliquando, contractas animi sordes inculpatas corrigere moribus, poenitentiaque eluere: liceat semel impune peccasse.

SIT erranti medicina confessio.

SED sit placidarum aurium, feriatum animi, prolixum operis, ociosumque temporis, quæ sese hac in parte nobis exempla offerunt, ad plenum velle persequi. Est igitur singultus verum, non fictarum lachrymarum, & ab imo peccatore ducti suspirij magna vis, holocaustum quæ illud optimum, in quo defæcata malis offertur Deo mens: vel dum ex animo dolentes ob antea vitæ turpiter institutam rationem, & tot commissa piacula ad bonas iam actiones qui respiciunt: boni viri, amatissimique Dei; rebus in multis negligenter à se susceptum, vel planè deferrum fuisse queritur officium.

CVM ERGO ad hunc modum cuncta se habeant; sitque prorsus obscurum nihil Deo; Isque pius fletum beneficio compeset maximo, abolitione peccati videlicet, & amissæ insuper gratiæ instauratione: eumque sacrificij loco optimi, & muneris ingentis acceptet. Intelligendum hinc etiam prudenter est illud, Deo optimo Maximo supplicanti vel sacra facienti: impiè, fraudulenter, nefariè, aut libidinose, nihil esse animo molendum: sed ab omni improbo, turbatorive animi affectu tunc maxime vacandum. Tales enim adoratores cœlestis querit pater, qui in spiritu adorent: non qui summum pectore occultantes scelus, verbo sanctitatem vsurpent. Populus hic (ait dominus omnipotens) labijs me honorat: cor autem eorum longè est à me. Non igitur mirum si cum suo munere, vt indigni reiciantur, qui ea sui procaciter peccant parte: qua supplicandum fuit: & apud summæ maiestatis Numen ab homine solet pctissimè litari. Huc accedit, quod omnia perspicentem vt nulli est fallere datum: sic ne tributum quidem irreligiose precari absque supplicio. Bene igitur Milesius ille Thales, cuius à me paulo ante mentio facta est, oportere sæpe dicebat, Homines existimare, Deos omnia cernere: Deorum plena esse omnia. Castiores enim omnes credebat fore: Ipsamque Immortalium Deorum religionem synce-

rius multo & purius ab illis susceptum iri. Sapientissimi huius præcepti inscius parum Cicero: quasi is, cui iam persuasum esset, Diuis & patere & lucida esse cuncta. Hunc in libris de natura Deorum, cultum optimum eundemque castissimum, atque sanctissimum, & plenissimum pietatis ostendit: vt Deo semper pura, integra, incorrupta & mente & voce veneremur. Nos autem multitudinis numerum (qui Deorum significat confusionem, christianæ pietati contrariam) è medio tollentes: qui quamobrem ab illo sæpe adhibitus sit, iam diximus. Deum vnicum, rerum cunctarum summum moderatorem verum opificem atque parentem: eundemque etiam ipsorum, à lapsu hominum reparatorem, seruatoreque benignissimum: affectione mentis purissima & cõlemus & venerabimur: vbi que gratias agentes.

ET QVONIAM ab insigni viro Pythagora sapienter illud est dictum: tum maxime & pietatem & religionem versari in animis, cum rebus diuinis operam daremus: Christiani populi princeps, cui ab omnipotentis Deo, imperij potestate concessa, humanarum ferè rerum tradita gubernacula sunt ipsiusque terrarum orbis creditus clauus & cura commissa, acceptæ memor dignitatis, & recordatus honoris (est enim vt vere Paulus ait potestas omnis à Deo,) sedulo curare debet, vt quam honorificentissimo ciuitatis loco templa constituentur: in quibus IESV CHRIS TI seruatoris Optimi Maximi peractis rite Sacris Numen adoretur: & Deiparæ intemeratæ Virgini reuerentiam atque venerationem accuratè exhibeamus: Tum missis à Deo Apostolis, Evangelijque sacri scriptoribus: & Christianæ buccinatoribus fidei, id est, confessoribus atque Martyribus, qui generoso & infracto animo ludibria, tortores, verbera, & aduersa cuncta pro CHRIS TI asserenda fide, & Dei amore ferentes, ac vita tandem innocentissimè, pietissimèque perfuncti: salutis nostræ apud illum deprecatores sunt facti. His igitur omnibus delubra ac fana erunt cum effigibus ac simulacris: ad quæ, representationis ergò suppliciter procidentem, pias fundemus preces: Cælo interim nostram mentem alleuantem. Vt, quem induisse iam ante animo oportet, acie ipsa mentis (qua sola Numè mortali adhuc corpore septis aspici fas est) Deum possumus inspicere: orationis legitimæ formula, ministerioque vtentes. Est enim oratio vera, vt à Damasceno

masceno prudenter est dictum, eleuatio mentis in Deum.

ERUNT ad hæc, ex agricolatione, pecudum fructu, agrorumque pastione certi quidam redditus annuifarij: primitiæ rerum, ac decumæ: quæ quotannis publicè dependantur: vnde sacrificuli ipsi atque æditui cum cæteris diuinarum rerum ministris, quasi sacerdotij iure pascantur. Ne à summi Dei religione & cultu ob inopiam retrahatur: ad vitæ necessarios vsus profana lucra sequentes. Tum illud etiam est curandum, vt honestarum virginum CHRIS TI pietati vacantium sancta sint in vrbe sodalitia: & religiosorum virorum (quos monachos vulgus appellat) rectè instituta collegia, qui omnes firmitatis tanquam ciuitatum apud Deum, vera vincula, quia ad stabilitatem decusque imperij valde sunt necessarij, non minus necessitatis salutari quodam nexu, quam pietatis intuitu, misericordiæ vniuersi cuiusque priuatis obsequijs, congruè sustentandi: vel de publico iunt alendi. Equum est enim, vt qui partem vitæ amplexantes optimam, diuinæ pietati sacrati, datorem vitæ pro nobis deprecantur, interdum ac nocte Hymnos Deo sanctissimè concinentes, aliqua nostrarum rerum congruenti portione ad vitam reficiantur.

HA VPERBES ad extremum non sunt negligendi. Nullum enim pietatis officium acceptius Deo est, quam pauperum subleuatio. Nam quid quæro aliud vniuersa CHRIS TI vita sonat, quam hospitalitatem, clementiam, pietatem, ac misericordiam, & insequendis, pauperibus animi alacritatem? Min fecistis (inquit omnipotens Dominus) quod nunquam illis nunc nomine feceritis. Erunt igitur in populo Xenodochia; in pauperibus erecta præsidia: vbi illi recipiantur, qui aliena misericordia visitantur. Ne, qui vitæ exigui gratia cibi ignota lustrant limina hospitio (vt sit) sæpe destituti ad sterces & rudera sub diu proouolantur, rigescentes gelu, contabescèntes fame, aut vi morbi, seu ingruente, deficientes plangè. Quorum in numero & illi sunt habendi, qui pia & sancta loca inspicendi auidi, peregrè discedentes: præculque à patria profecti apud exteros peregrinantur. Quos periculoso pietatis ergò itinere suscepto, quò longius à suis aberunt, eò à nobis tractari benignius, & hospitio excipi humanius, par est. Ne summi Dei Numen experiamur infestum: qui, vt in libris de republica prodidit Plato, iniurijs horum vitæ astitit.

Constitutæ igitur in calamitosorum hominum subsidia Xenodochia, præficiendus erit, qui pauperum curam habeat: vt ex medicorum præscripto valetudini necessaria, pharmaca scilicet & victus illis suppeditentur: creandi que sunt ex vicinia omni vel tribu honestissimi homines, qui pietatis munus suscipiant: & bis, si fieri potest, aut semel certè in Hebdomada, stipem rogent, ad agris emenda cum cibis pharmaca, nulli si erunt redditus, aut ita tenuis census, vt Xenodochij cura domestica parum suffectura sit pauperum necessitati. Rotari que per omnium capita id muneris, officijque debet: vicatim, tributimque, idoneis semper prouincia delegata. Atque circa hæc quidem omnia pietatis officia, religionis amicis, Deique amantem principem, excubare semper animo oportet.

SED NE TETRICE agam, exactè ne nimium eiusmodi rerum rationem à principe videar exigere: quid enim, dicent aliqui, si bellicis rebus intentus, & imperij alijs implicitus curis; huic rei vacare nequeat? Ijs quamuis responderi possit, nullam tantam rem interuenire principi posse, quæ charitatem summi Dei arceat, & veram munus pietatis impediatur: attamen (ne se uerius inquam cum Rege videar de causa agere) satis erit si per præfides, prætores, prouinciarumque præfectos prouinciam hanc & suscipiendam & expediendam quam optime curauerit. Curata autem tunc demum præclarissimè videbitur, si præfecturas, magistratusque mandauerit sapientibus: & non tam diuitiarum cupidis, quam gloriæ laudique seruientibus, virtutem nimirum amantibus viris. Qui totus in ipsis similis laudis affectus ad gloriā, non minus nasci quam conspici conuenit. Neque enim fieri potest, vt ad hunc modum distributis honoribus, id est, beneficiorum hominibus, in magistratu constitutis, præclara ista subleuandorum pauperum cura quasi despectui habeatur, desideria graui culpa aliqua abijcienda, aut ocri prætextu aliquo, turpiter animo exuenda sit. Cum præsertim, qui relatione animi eiusmodi sunt formati, egregiè norint quantum ex solertia tali curriculum tandem vitæ id cetero, veri fructus & lucriflorum sit. amnis accessum. Sic nimirum tales apud viros, facillè princeps inueniet, qui circa hoc negotium obire partes ipsius fidelissimè ac rectissimè possint. Quod si neglexerit, haud equidem libenter veltigalis huius illi redemptor accesserim. Nam & immisericordes, superbasque diuitias

tias ad summam video egestatem fuisse redactas: & Religionis negligens regnum, diuino irascente Numine, in calamitatem versum, & miseriam commutatum. Quo ex fonte Ouidianum illud libatum est.

*Vilia qui quondam miseris alimenta negarat,
Nunc mendicatio pascitur ille cibo.*

*Talia Coelestes fieri praecordia gaudent,
Vt sua quid valeant Numina teste probent.*

Cui sententiae adaptari non male poterit Aeneas illud ad Turnum, ut est apud Marphum.

*Disce Iouem reuereri, et iussa facessere Diuum.
Magnum etiam capit ira Iouem: memoresq; malorum*

Sollicitat vindicta Deos.

Huc etiam pertinet Annae sanctissimae foeminae nobile canticum, ex quo tanquam ab arbore optima, & vitae hominum fructuosa maxime, decerptos, surculum unum atq; alterum, verbis scriptisq; nostris (Deo auspice) inferam. Sic enim ait, repleti prius, pro panibus se locauerunt: & famelici saturati sunt. Vnde ex tam diuite affluentia rerum, incredibilis ista penuria, & extrema hominis indigentia? à quo vè rursus subito profuixit, ex famelica ista, quam audis, mendicitate viri tanta saturitas? Ipsam quaeso, canentem Animam tantisper ausculta.

Dominus pauperem facit, et ditat: humiliat, et subleuat.

Suscitans de puluere egenum: et de stercore eleuans pauperem:

Vt sedeat cum principibus: et solium gloriae teneat.

Habes, vicissitudo ista rerum superbum hominem, inhospitalem inhumanumq; ludificans: à quo lit fonte profecta: est enim ad compescendam insolentiam eorum, qui humanitatis sensu omni penitus exciderunt, in terras à Deo vtiliter immissa, ut modeste ac sobrie apud eos, quos nimium accisis afflictiisque in rebus, versari cernunt, agere discant. Pusillum enim & magnum Deus facit. Quo in loco mirabilem reueram, sed tamen veram historiam. Dicitur ille Germanus CHRISTUS pontifex inclytus (ut in Sanctorum Catalogo extat scriptum) Britanniam versus iter arripuit, diuini verbi gratia seminandi, nam id temporis Britanniae Regnum haereticis hominibus plurimum infestabatur. Cuiusmodi principis aulam famelicus, ac de via fessus peruenisset, Regemq; sibi esset epulis vacare nuntiatum, spretus ab aulicis est, palatii foribus pesulo obdito, facti huius non ignaro principe. Interea dum haec geruntur, como-

dum est egressus regius quidam pastor diuina manu portans: qui vbi primum venerabilem virum, reuerendumq; Antistitem pro regis foribus cum socijs vidit astantem & fame & frigore eneatum: domum secum auexit, vbi occiso vitulo pro conditione Fortunae, ad splendidum focum conuicio opipare excepit. Quae profecto res pastoris illi felicitatis initium fuit, & à Deo parati regni auspiciu. Nam cum die postero Regem ipsum in via forte Germanus offendisset: Cur, inquit, regiae valuae iussu tuo mihi heri non patuerunt? Ad quae dicta cum Rex obmutuisset (neque enim habebat, quid responderet miser.) Hic Germanus, nunc (ait) & regno decidas oportet: & meliori possessionem auitae ditionis cedas omnino necesse est. Accitoq; ex diuina inspiratione pastore, qui misericordiam fecerat, Regem constituit: & in Solio collocauit. Exindeque factum (vbi Annales perhibent) ut Britanniae Reges ex pastoritia gente descendant. Sed de his sint haecenus dicta satis: Nunc pergamus ad reliqua.

HABD IGITUR mirum est, si pijs, iustisque hominibus, Deumque timentibus (vbi orationis huius principio dixeram) prospere eueniant cuncta: cum ij, qui circa Dei potentis pietatem negligentiores sunt habitati, tam infelices successus, & vitae casus habeant. Bene itaq; M. Cicero pietatem amanti, & de diuina prouidentia magnifice & praeclare sentiendi fausta omnia futura, coepitq; res omnes in maius atq; melius prouehedas vsque credebat. Sic enim in oratione de Aruspicum responsis loquitur. Quam volumus P. C. licet ipsi nos amemus: tamen nec numero Hispanos, nec robore Gallos, nec calliditate poenos, nec artibus Graecos, nec denique hoc ipso huius gentis ac terrae domestico natiuoq; sensu Italos ipsos, ac Latinos: sed pietate ac religione, atq; hac vna sapientia, quod Deorum immortalium numine omnia regi, gubernarique perspeximus: omnes gentes, nationesque superauimus. Sic & de natura Deorum lib. 3. ad diuinum cultu sedulo suscipiendum, & huiusmodi pietatem auide amplectendam, hominum animos vehementer exhortas: diligentius multo Religione vrhem, quam mœnibus cingendam esse, prudētissime haud dubie, sanctissimèq; monebat. Sed quid multis est opus? quasi verò quisquam sit, qui ignoret praestantissimam homini armaturam esse, diuinae Religionis acre semper, indefessumq; studium: & in exhibendo Deo cultum, summam pietatis amorem? Quocirca his armis instructus Rex, quocunque vitae tempore,

ad pugnam cum accesserit: erit in superabilis hosti. Maioremque multo (ut opinio mea fert) hostilis exercitus princeps ille edet stragem, qui iam iam conferturus manus Religionis verae Clypeo pectus suum studuit communiri: quam qui propria animi virtute fidens, Vulcanijs se hinc inde armis circumtexit ac cinxit. Pia enim, sanctaque mentis affectione pollens Rex, potentiaque sua fastu nullo correptus, vni, cui fidit, Deo in primis adhaerens: aduersus omne hostium genus inexpugnabilis erit: sicque tandem bonitate Dei, omnium victor effectus, etiam in terris degens (quorum est vitae vestigia sectatus) superis per gloriam par caput attollet.

CUM IGITUR diuinae Religionis tam salutaris sit, tamque illustris effectus: cordatus princeps, qui imperandi, vetandi, permittendi, atq; puniendi ius habet in terris, dabit operam ut sanctissimas ferat leges. De Summi ac Praeotentis Dei Religione inuolante seruanda: prauaque omni impietate plectenda. Qualis illa, quae de Summa Trinitate & fide Catholica à Gratiano, Valentiniano & Theodosio Augustis principibus, ad Constantinopolitanam vrbs populum missa est, cuius verba sic habent.

CUNCTOS populos (quos clementiae nostrae regit imperium) in tali volumus Religione versari: quam diuinum Petrum Apostolum tradidisse Romanis, Religio vsque adhuc ab ipso insinuata declarat. Quamque Pontificem Damasum sequi claret: & Petrum Alexandriae Episcopum, virum Apostolicae sanctitatis: hoc est, ut secundum apostolicam disciplinam, euangelicamq; doctrinam, Patris & Filij & Spiritus sancti: vnam Deitatem sub pari maiestate, & sub pia Trinitate credamus. Hanc legem sequentes, Christianorum Catholicorum nomen iubemus amplecti. Reliquos verò dementes vesanosque iudicantes, haeretici dogmatis infamiam sustinere. Diuina primum vindicta, post etiam motus animi nostri, quem ex caelesti arbitrio sumferimus ultione plectendos.

VIDERIS ne, quam Religioni & pietati consona, quam Summi Dei institutis & voluntati amica sint omnia? quam, quae diuina hac lege exarata expressaque sunt, veri principis dignitati omni ex parte cuncta respondeant? Ad hoc igitur diuinum legis exemplar respiciat moneo, quisquis recte iura sancire feliciter viuere, regnareq; optat: imperij que tandem, veroq; vitae munere functus, Caelo addi, iugis Diuis, & in quo bonorum omnium

est summa posita, ac cum ilus situs, cunctarum rerum opifice, Diuum hominumq; parente, Deo ipso frui volet. Nam ab improbo illatam iniuriam tibi, irrogatam ve temere ignominiam, facile vlisci cum possis: generosi profecto est animi velle contemnere. Quae autem summo Deo ab impudenti & impio contumelia est facta, dissimulanda non est, praesertim à principe, qui negotio nullo punire potuit ac debuit. Ideo enim Fasces accipit & gestat, ut ab improborum iniuria iam tutis; planèq; securis (innocentiae veluti opportunè affulgente praesidio) parata bonis sint premia: & supplicij terror malis (prauitatis tanquam vltore apparente gladio) pauorque mortis immineat.

EX HOC igitur tam praeclearo fidei nostrae Symbolo, de Religione sunt legum omnium formulae nobis hauriendae. Quarum scopos illuc tendat, ut qui legis huius vim labefactando impugnaverit, sanctorum patrum de hac re decretis optimis intercedens, & Romanorum pontificum autoritate firmatis concilij obstitens, CHRISTI inspectante populo, incendio actutum viuus absumatur. Vt seueritate exempli disciplina morum roboretur: & Dei Optimi Maximi Sanctissima Fides publice sanciat. Sicq; tandem quos terror diuinae vindictae à tam obstinata & impia mentis prauitate non retrahit: coerceat saltè iraminens poena, & metus humani supplicij nam flammatis, subiectisq; ignibus torreri, & cremari impios crudele nulli, aut nouum debet videri. Facilitatum est enim, & ab ethnicis vsurpatum. Abderites enim Prothogoras Sophistes temporibus illis vel maximus (ut in primo de natura Deorum author est M. Cicero) cum in principio libri sui posuisset. De Dijs neq; vè sint, neq; ut non sint, habeo dicere. Atheniensium iussu vrbe atque agro exterminatus est, libriq; eius in concione combusti. Scilicet pia parum addubitatio existimatione, vrbe, atq; agro multata est, & igni consumpti codices: impia nihilo seuerius assertio puniretur? Atqui, certè credo, si palam hoc dicere fuisset ausus: incendio sibi confestim fuisse moriendū. Hoc illi in superstitiosa religione, fucata, & subdola faciebant: nos in vera, atq; optima dormitabimus Dei amicam lenitatem praetextentes? Nolo in re etiam bono viro minime dissimulanda, intèpestiue philosophatem principem: & ad turpissima scelera punienda vel tardum, vel conuiuentem. Verendum est enim ne haec semper lenitas, Christi Optimi Maximi Religionem labefactet sensim, pessundet, atque subuer-

tat. Quanquam haud conuiebit opinor, cum eius rem agi planè videat, cuius Religione sancta tenetur obstrictus. Cum præsertim Deum intelligat iustos semper Numine suo protecturum: & vbique affuturum pijs. Neque enim piam ille vnquam mentem deserit, sed in primis fouet: inque omni illi discrimine suppetias fert. Quam profectò rem Trismegistus ille Mercurius, de quo supra memorauimus, declarauit in Asclepio: sic enim scribit. Iusto homini in Dei religione, & in summa pietate animi abundè magnum præsidium est: Deus enim tales ab omnibus tutatur malis. Expertus hoc in se fuit piensissimæ legis author, & diuinæ summus amicus religionis princeps Theodosius in insigni illa mirabilique victoria, quam parua manu adeptus est aduersus Eugenium Gallorum Regem numerosissimo exercitu atque instructissimo ferocientem. Nam diuino nutu subito oborta tempestas aduersarij maritimam classem obsorpsit, & naualem dissipauit exercitum. Quo in prælio illud mirabile accidit, vt cum conferta vtrinque acriter manus foret, in fauo ventorum turbine Theodosij naues quam minimum periclitarentur, & ab hostibus contorta telà in ipsa mittentium capita summè infesta reciderent: Theodosij causam Numine peragente. Id quod in rei gestæ fidem egregijs carminibus ad hunc modum posteritati mandauit Claudianus insignis poeta.

*Te propter gelidus Aquilo de monte procellis
Obruit aduersas acies, reuolutaq; tela
Vertit in authores, & turbine repulit hastas.
O nimium dilecte Deo, cui fundit ab antris
Æolus armatus hyentes, cui militat æther,
Et coniuuati veniunt ad Classica ventii!*

Quo igitur pacto esse poterit in impios mitis, & ad diuinæ dormitare Religionis defensionem, qui pietati tam videat in summo rerum discrimine Diuos esse præsertim? Ergo pro Dei Optimi Maximi stabilitæ Religionis, & ab impia hæreticorum conspiratione asserenda, immuniq; præstanda, pius princeps (fretus Deo) adibit extrema cuncta: & quos simili vspiam viderit grassari vesania, igni protinus curabit absumendos.

REGNUM quinetiam ab omni superstitione vndiq; emaculabit. Amputanda enim delictis est ansa, & vitij materia subtrahenda, ne in cinerum animos sensim illapsa pestis, quam latissimè proserpat, incurabili contagione cuncta inficiens, miserabiliterque deuastans. Proinde summa ope nitetur, vt

ijs (qui scientiam aliquam profitentur, quâ ipse intelligit suspiciosam esse, & Christianæ pietati contrariam) nullus sit in republica locus. Non iudiciariæ peritiam Astrologiæ probabit; non somniorum declaratores audiet, non sortilegos admittet ineptientes: ac tandem vt ait Ennius.

Non vicanos Aruspices, non de Circo Astrologos:

Non Isiacos Coniectores, non interpretes somnium.

Non enim sunt ij aut scientia aut arte diuini, Sed superstitioni vates, impudentesque Haruoli:

Aut inertes, aut insani, aut quibus egestas impetrat.

Qui sibi semitam non sapiunt, alteri monstrant viam.

Quibus diuitias pollicentur, ab ijs drachmam ipsi petunt.

De his diuitijs sibi deducant drachmam, reddant cetera.

Perpiciatis ne, quàm ille Æruscatorum Sympantias, scientiamque falsam reiecterit? Quid ille alter, qui in fabula Chryse à Pacuuius physicus inducitur?

Nam istos (inquit) qui linguam auium intelligunt,

Plusq; ex alieno iecore sapiunt quam suo,

Magis audiendam, quam auscultandum censeo.

Quid Tragici illud Accij, parum ne aperte indicat eiusmodi scientiæ, nullam profusum fidem habendam esse?

Nihil (ait) credo Auguribus: qui aures verbis diuitant

Alienas: suas vt auro locupletent domos.

Sed quò feror imprudens? vel quò delabor incius? Quasi verò hisce vanitatibus dicam an stultiloquentijs veræ Christianorum aures aut patuerint vnquam, aut patere debeant? Ac non potius hæc omnia summè semper, studioseque refugerint? Verum est. Sed tamen admonere quid obest? Vt, si quâdo in id genus ineptias atque præstigias (infanientis alicuius opera) fortè inciderimus: imposturam præsentiamus: fugiendamque esse norimus. Cum ne eis quidem satis hæc vnquam probari potuisse doceamus, qui & vtebantur sæpe, & obseruabant maxime, & pepererunt primi.

NAM de Aruspiciæ scientiâ, deque omni augurandi disciplina, quid Cicero sentiat, hoc magis operæpretium est scire, quod in secundo de legibus arguere se scribat ipse fuisse: & in Aruspiciū collegium à peritiâ cooptatum. Itaque cum in secundo de diuinatione

natione cõtra Aruspices ipsos præclare multa differuisset, docens quam obrem nunquàm illis credendum esse putaret, ad extremum illud appendit. Sed quid plura? Ortum videamus Aruspiciæ: sic facillimè quid habeat authoritatis, iudicabimus. Tages quidam dicitur in agro Tarquiniensi, cū terra araretur, & sulcus altius esset impressus, extitisse repete, & eum affatus esse, qui arabat. Is autem Tages (vt in libris est Etruscorū) puerili specie dicitur vitus, sed senili fuisse prudentia. Eius aspectu cum obstupisset bubulcus, clamoremque maiorem cum admiratione edidisset, concursum esse factum totamque breui tempore in eum locū Etruriam conuenisse: tum illum plura locutum multis audientibus, qui omnia eius verba exceperint, literisque mandauerint. Omnè autem orationem fuisse eam, quia Aruspiciæ disciplina contineretur. Eam postea creuisse rebus nouis cognoscendis, & ad eadem illa principia referendis. Hæc accepimus ab ipsis: hæc scripta consertant: hunc fontem habet disciplina. Num ergo opus est ad hæc refellenda Carneade? num Epicuro? Est ne quisquam ita desipiens, qui credat exaratum esse, Deum dicam, an hominem? Si Deum, cur se contra naturam abdidit, vt patefactus aratro lucem aspiceret? Quid? Idem nõne poterat Deus disciplinam superiore ex loco tradere? Si autem homo illè Tages fuit, quo nam modo potuit terra oppressus vivere? Vnde porro illa potuit, quæ docebat alios ipse didicisse? Sed ego insipientior, quam illi ipsi, qui ista credunt, qui quidem contra eos tam diu disputem. Vetus autè illud Catonis admodum scitum est, qui mirari se aiebat, quod non rideret Aruspex, Aruspicum cum vidisset. Quota enim quæque res euenit prædicta ab his? Aut si euenit quippiam, quid afferri potest, cur non casu id euenierit? Rex Prusias cū Hannibali apud eum exulanti pugnare placeret, negabat se audere, quòd exta prohiberent. An tū, inquit, carūculæ vitulinæ manū, quam imperatori veteri credere? Quid ipse Cæsar, cum à Summo Aruspice moneretur, ne in Africam ante brumam transmitteret, non ne transmisisset quod nisi fecisset, vnū in locum aduersariorū omnes copię conuenissent. Quid ego Aruspicum responsa commemorem? possum equidem innumerabilia, quæ aut nullos habuerunt exitus, aut cõtrarios. Hoc civili bello Dij Immortales, quàm multa iusserunt! Quæ nobis in Græciâ Roma responsa Aruspicum missa sunt? Quæ dicta Pompeio? Et

enim ille admodum extis & ostentis mouebatur. Non lubet commemorare, nec verò necesse est, tibi præsertim, qui interfuisti. Vides tamen omnia fere cõtra, ac dicta sunt euenisse. Sed hæc hæc tænenus. Dirigit autem ad Q. Fratrem sermonè Cicero, quem his omnibus rebus dicit interfuisse. Ex quo perspicere licet, quantam eiusmodi hominum dicta facere fidem debeant: quàmque illorum friuola, inania, & falsa sint cuncta.

RESTANTI, qui Chaldæi, genethliaciq; appellantur: propterea quòd ex notatione siderum & natali hominum die, quos quicquid successus in vita sit habiturus, prædicere conantur: iudiciariæ Astrologiæ improbā partem sequentes. Quorum turpem animi, perniciosamque vesaniam hoc eodem opere & libro facundissimè M. Cicero, sapientissimèque redarguit: cuius mihi sunt verba subtexenda. Cupio enim hanc particulam (quæ de pietate & religione à me suscepta est) ratione omni haberi cum vltiore: vndique diuulsis & radicibus extirpatis impiæ superstitionis fibrulis, quæ nimirum malè coalescere, & radices agere solent: dum eiusmodi tanquam noxijs herbis suffocata mès opprimitur, ne veritatis lucem possit exactè cernere. Quoniām autem nihil tam lucidū, vel indubitatum est, de quo non inter veteres philosophos controuersia aliqua sit, aut contentio sæpe stiborta: ac ne tam absurdè quicquam & perperam dictum, quod non interdum philosophorum aliquo quasi patrone & fauore defendatur: si quando ab illis veritas videtur amplexa, iniicienda protinus à nobis manus est, vt authoritate nostra atque scriptis roboretur. Valde enim nobis pudendum, turpissimumque fuerit, de veritate certantes, ingenij atque eruditionis famam ethnicos aucupari philosophos: temeritatem illorum argumentis conuincētes, qui malè videntur sentire; nos dumtaxat quibus rei huius incumbit cura potior, contentis cæcellatim manibus restitare oscitabūdos, veritatis nulla patrocinia suscipientes: ac, ne conuertentes quidem in rem nostrā (quod Aurelius præcipit Augustinus) quæ ab illis verè atque adeo rectè mouentur. Et, cum perexiguum apud animalculum varijs adfessitans floribus cõficiat suos fauos, dulcivndique labori accommodata decerpens: in homine animantium cunctorum longè nobilissimo certè vix est ferendā, nulla eiusmodi solertiæ relucere simulachra: & qui cuncta domet & vincat animantia: à minuto & abiecto in ratione optimi vinci,

non iam pudendum (leuis enim apud quosdam viliusque est iactura pudoris) sed damna tandem sentire ut incipiant sua, sit profecto dolendum. Quare, quod à me hæcenus factum est: quodque illis faciendum cenſeo, qui ex multa lectione eruditionis volēt fructum aliquem percipere, mutuanda ex omnibus præstantissima ac dignissima sunt: & quæ iudicio fuere adhibito deprompta: hoc eodem scriptis suis tempeſtiue sunt, inq; loco permiscenda. Sed Ciceronem inquam audiamus.

AD Chaldaeorum (inquit) monstra veniamus: de quibus Eudoxus Platonis auditor, in Astrologia iudicio doctissimorum hominū facile princeps, sic opinatur: id quod scriptū reliquit. Chaldaeis in prædictione, & in notatione cuiusque vitæ ex natali die minime esse credendum. Nominat etiam Panætius, qui vnus è Stoicis Astrologorum prædicta reiecit: Archelaum & Cassandrum summos Astrologos illius ætatis, quæ erat ipse, cum in cæteris Astrologiæ partibus excellerent, hoc prædictionis genere non vsos. Scylax Halicarnaseus, familiaris Panætij, excellens in Astrologia, idemque in regenda sua ciuitate princeps, totum hoc Chaldaicum prædictionis genus repudiavit. Sed ut ratione vtamur omnis testibus, sic isti disputāt, qui hæc Chaldaeorum natalitia prædicta defendunt: vim quandam esse aiunt signifero in orbe qui grecè ζῳδιακός dicitur, talē: vt eius orbis vnaqueq; pars, alia alio modo moueat immutetque cælum, perinde vt quæq; stellæ in ijs, finitimisque partibus sint quoque tempore: eamque vim variè moueri ab ijs Syderibus, quæ vocantur errantia. Cum autem in eam ipsam partem orbis venerint, in qua sit ortus eius qui nascatur: aut in eam, quæ coniunctum aliquid habeat, aut consentiens: ea triangula illi & quadrata nominant. Etenim cum tempore anni, tempeſtatumque, cæli conuerſiones, commutationesque tantæ fiant accessu stellarum & recessu: eumque ea vi solis efficiantur, quæ videmus, non verisimile solum, sed etiam verū esse censent, perinde, vt cunq; temperatus sit aer, ita pueros orientes animari, atq; formari: ex eoque ingenia, mores, animum, corpus, actionem vitæ, casus cuiusque, euentusque fingi. O delirationem incredibilem! Non enim omnis error stultitia est dicenda. Quibus etiam Diogenes Stoicus cōcedit aliquid, vt prædicere possint, duntaxat quali quisque natura, & ad quam quisque maxime rem aptus futurus sit. Cætera, quæ pro-

ſiteatur, negat vllō modo posse sciri. Etenim geminorum formas esse similes, vitam atq; Fortunam plerunq; disparem. Proclus, & Euristhenes Lacedæmoniorum Reges, gemini fratres fuerunt. At hi nec totidem annis vixerunt: anno enim Procli vita breuior fuit, multumque is fratri rerum gestarum gloria præstitit. At ego id ipsum quod vir optimus Diogenes Chaldaeis, quasi quadam præuaricatione concedit: nego posse intelligi. Etenim, cum, vt ipsi dicunt: ortus nascentium luna moderetur, eaque animaduertāt & notent Sydera natalitia Chaldaei, quæ cūque lunæ iuncta videantur: oculorum fallacissimo sensu iudicant ea, quæ ratione atq; animo videre debebant. Docet enim ratio Mathematicorum, quam istis notam esse oportebat, quanta humilitate luna feratur terram penè contingens, quantum absit à proxima Mercurij stella, multo autem longius à Veneris, deinde alio interuallo distet à Sole, cuius lumine collustrari putatur. Reliqua verò tria interualla infinita, & immensa à Sole ad Martis, deinde ad Iouis, ab eo ad Saturni stellam, inde ad cælū ipsum, quod extremum atque vltimum mundi est. Quæ potest igitur contagio ex infinito penè interuallo pertinere ad Lunam vel potius ad terram? Quæ dicunt id, quod ijs dicere necesse est, omnes omnium ortus, quicūque gignantur in omni terra, quæ incolatur eisdem esse, eademque omnibus, qui eodē statu cæli, & stellarum nati sunt, accidere necesse esse: nonne eiusmodi sunt, vt ne cæli quidem naturam interpretes istos cæli nosse appareat? Cum enim illi orbes, qui cælū quasi medium diuidunt, & aspectum nostrū definiunt qui à Græcis ἀστροί, nominantur, à nobis finientes rectissime appellari possunt, varietatem maximam habeant, alijque in alijs locis sint: necesse est, ortus, occasusque Syderum non fieri eodem tempore apud omnes. Quod si eorum vi cælum modò hoc, modò illo modo temperatur: qui potest eadē vis esse nascentiū, cū cæli tanta sit dissimilitudo? In his locis quæ nos incolimus, post solstitiū Canicula exoritur, & quidē aliquot diebus: apud Trogloditas, vt scribitur, ante solstitiū: vt, si iam concedamus aliquid vim cœlestē ad eos, qui in terra gignantur pertinere, confitendum sit illis, eos, qui nascuntur eodem tempore, posse in dissimiles incidere naturas propter cæli dissimilitudinē. Quod minime illis placet: volūt enim illi, omnes eodē tempore ortos, qui vbiq; sint nati, eadem cōditiōe nasci. Sed quæ

tanta

tanta dementia est, vt in maximis motibus, mutationibusque cæli nihil interſit qui vnus, qui imber, quæ tempeſtas vbiq; sit. Quorum rerum in proximis locis tantæ dissimilitudines sæpe sunt, vt alia Tusculi, alia Romæ eueniat sæpe tempeſtas. Quod qui nauigant, maxime animaduertunt, cum insuetudinis promontorijs vëtorum mutationes maximas sæpe sentiant. Hæc igitur cum sit tum serenitas, tum perturbatio cæli: est ne sanorum hominum, hoc ad nascentium ortus pertinere non dicere? Quod non certè pertinet: illud nescio quid tenue, quod sentiri nullomodo, intelligi autem vix potest, quæ à Luna cæterisque Syderibus cæli temperatio fiat, dicere ad puerorum ortus pertinere? Quid? quod non intelligunt seminum vim, quæ ad gignendum, procreandum plurimum valet, funditus tolli, mediocris erroris est? Quis enim non videt & formas, & mores & plerosque status, ac motus efficiere à parentibus liberos? Quod non contingeret, si hoc non vis, & natura gignentium efficeret, sed temperatio Lunæ, cælique moderatio. Quid? quod vno eodemque temporis puncto nati dissimiles & naturas & vitas, & casus habent, parum ne declarant nihil ad agendam vitam nascendi tempus pertinere? Nisi forte putamus neminem eodem tempore ipso & cōceptum, & natum, quo Africanum. Nū quis igitur talis fuit? Quid? illud ne dubium est, quin multi, cum ita nati essent, vt quædam contra naturam deprauata haberent, restituerentur, & corrigerentur ab natura, cum se ipsa reuocasset, aut arte, aut medicina? Aut quorum lingua sic inhererent, vt loqui non possent, ex scalpello restitæ liberarentur? Multi etiam Naturæ vitium meditatione, atque exercitatione sustulerūt vt Demosthenem scribit Phalereus, cū Rhodice nequiret, exercitatione fecisse, vt planissime diceret. Quod si hæc Astro ingenerata, & tradita essent, nulla res ea mutare posset. Quid? dissimilitudo locorum nō ne dissimiles hominū procreationes habet, quas quidem percurrere oratione facile est: quid inter Indos & Persas, Æthiōpas & Syros differat corporibus, animis, vt incredibilis varietas dissimilitudoque sit. Ex quo intelligitur, plus terrarum situs, quam Lunæ tractus ad nascendum valere. Nam quod aiunt quadringenta, & septuaginta millia annorum in periclitandis, experiundisque pueris, quicūque essent nati, Babylonios perussisse, fallūt: si enim esset factitatum, non esset delitum. Neminem autem habemus authorem, qui

aut fieri dicat, aut factum sciat. Vides ne me non eadem dicere, quæ Carneades, sed ea, quæ princeps Stoicorum Panætius dixerit? Ego autem etiam hoc requiro, omnes ne qui Cannensī pugna ceciderūt, vno Astro fuerint. Exitus quidem omnium vnus & idem fuit. Quid? qui ingenio atque animo singulares, num Astro quoque vno? quod enim tempus, quo non innumerabiles nascantur? At certè nemo similis Homeri. Et, si ad rem pertinet, quomodo cælo affecto, cōpositisque Syderibus quodque animal oriatur, valeat id necesse est etiā in rebus inanimis, quod quid dici potest absurdius? L. quidem Tarutius Firmantus, familiaris noster, in primis Chaldaicis rationibus eruditus, vt bis etiam nostræ natalem diem repetebat ab ijs parilibus, quibus eam à Romulo conditā accepimus, Romamque, cum esset in iugo Luna, natam esse dicebat, nec eius Fata canere dubitabat. O vim maximā erroris! Etiā ne vrbis natalis dies ad vitam stellarum & Lunæ pertinebat? Fac in puero referre, ex qua affectione Cæli primum spiritū duxerit: nū in hoc latere, aut in cemetio, ex quibus vrbs effecta est, potuit valere? Sed quid plura? quotidie refelluntur. Quam multa ego Pompeio, quam multa Crasso, quam multa huic ipsi Cæsari à Chaldaeis dicta memini, neminem eorum, nisi senectute, nisi domi, nisi cum claritate esse moriturum: vt mihi per mirum videatur, quemquam extare, qui etiam nunc credat ijs, quos prædicta quotidie videat re, & euentis refelli.

V I D E T I S quæ hæc omnia pulchrè confutata sint; & ab ipso temere credentium pulmone reuulsa! Nunc attendamus paululum quibus argumentis Gellij gate philosophus inclytus Phraurinus concludere solebat, eiusmodi homines minime esse audiendos. Aut aduersa (inquit) euentura dicunt, aut prospera: si prospera, & fallunt, miser fias frustra expectando. Si aduersa dicant, & mentiantur: miser fias frustra timendo: Si vera respondent, ea que sunt nō prospera, iam inde ex animo miser fias, ante quæ è Fato fias. Si felicia promittunt, ea que ventura sunt, tum plane geminum erit incommodum, duplexque malum. Nam & expectatio te spei suspensum macerabit, & futurum gaudij fructum spes tibi iam deflorauerit. Haudquaquam igitur huic hominum generi aures cenſebat esse præbendas, qui ad hunc modum præstigijs, supinis quibusdam parum sanisque hominibus fucum facere nituntur. Recte Phraurinus. Nam vt non toties

ties mentiantur, quam eos videmus saepe mentiri: est tamen illud malum, quod ita naturam comparatum est, ut ad inferiorem partem semper sit hominum strenua suspicio. Quod in hac & Chaldaeorum & Aruspicum disciplina haud esse falsum cernitur, si modo Plautinus ille Lycus vera loquitur in Penulo, ait enim.

Hec heu quam ego habui Ariolos Aruspices!

Qui si quid boni promittunt, pro spisso euenit:

Id quod mali promittunt, presentaneum est.

Quid? quod sapientum plerique, futurarum rerum scientiam inutilem homini: vel potius summe esse exitiosam arbitratur? Miserum est enim nihil proficietem angere: nec habere ne spei quidem extremum, & tamen commune solatium. Nam si Astro omnia fiunt (quemadmodum istis placet) quodque illo sit ingenitum nulli licet effugere; cordati profecto non est infortunium suum praesensione occupare, atque vltro cladem accersere. At, quanto foret sapientius (quando voluntate Dei cuncta dependent) ut praecclare docet Mercurius, eaque sit suprema lex, cui vniuersa sunt necessariò paritura: ad eaque mortali cognitione aspirare nulli est fas secretas causas, humanoque captu maiores placidissimam mentem, voluntati conformari diuinæ & vltimo discedere. Bene itaque Horatius à peruestiganda futurarum rerum scientia (quæ dumtaxat comperta Deo) latent in occulto, Leuconem puellam deterret, sic enim ait,

Tu, ne quaesieris (scire nefas) quæ tibi quem tibi finem Diæ dederint Leuconem, nec Babylonios tentaris numeros, ut melius quicquid erit pati, seu plures hyemes, seu tribuit Iupiter ultimam.

At, quanta pugna philosophorum est, ignorare, an prænosse, magis ex vita usu futurum sit! Dicearchi Peripatetici magni liber est, Nescire ea melius homini esse: quæ scire. At, cautiore erimus si prænossum forte & negligentiores, non tam breuitate quam longitudine vitæ perspecta. Nunc, cum alterutrum sit incertum, liberius stertendi nulli concessa videtur esse facultas. Quocirca non temere est, quod diuina sapientia, vigilare nos assidue iubet. Vigilare (inquit) non enim scitis diem, neque horam: quæ finis hominis veniet. Id quod exemplis & vestigio confirmat, significans quanto in mœnore & anxietudine delides atque intanti tandem futuri sint: adductis interrim parabolis de fatuis virginibus, quæ in Sponforum aduentu absque igne & oleo, insuper & lampadibus extinctis, reportat

sunt. Vigilandum igitur assidue est, & re-
tè vitendi minime in longum ducenda occasio, etiam,

Qui scis an adijerant, hodiernæ crastina summae tempora Diæ Superi.

Cum ergo hæc ita se habeant: non aliter ac si ab strenuo prudentique Duce in hostium castra explorator missus sis, excubias usque agere conuenit: obtutuque gemino sagacius cuncta rimari, quam ratione & arte expugnari facilius hostes possint, aduersarijque nostri subigi. Id est, ut ego interpretor, quo denique pacto supremo illi rerum Artifici, imperatorique omnium ac principi Deo, vitæ sit nostræ ratio futura probator. Ad eamque vnam rem, tanquam ad scopum vitæ certissimum, actionum nostrarum exacte fila dirigere. Meditationeque hac honesta & sola districtos minime illa animi curatangi, vel metu terri: prosper, secus ve nostrarum rerum sit cursus futurus: qui ve ad extremum nos exitus vitæ maneat. Neque enim viuere hic, quantum cunque tempus, optandum est viro, qui vere sit vir. Neque vitæ hæc attendenda est, sed hæc Deo cura relinquenda: mulieribusque (si Platoni credimus) adhibenda fides, quæ dicunt, neminem vitare posse fatum. Illud verò sedulo quemque curare conuenit: quæ ratione hoc ipso tempore quo vita fungitur, quam optime viuatur. Hoc enim vno parto, recte homini constituta sunt omnia: estque illi haud dubie vitæ alta iacta foelicifera. Bene enim sancteque viuentia (licet existimatione quorundam acerbum id esse iustificumque appareat) parum late vitæ vltima meta transacta pulchrum: nimirum omnine, foelixque. Fatum est: diuini si Numinis morem ergantem virum astius tecum consideres: superstitemque à rogo eiusmodi hominis spiritum fore, ad beatitudinemque referuari, plane deliberes.

Quas ob res, cum ea, quæ in hominibus vitæ eueniunt, diuina cuncta voluntate & regantur, & fiant: nullique, etiam horam, certo sit vitæ præscripta, erit in vigilia semper. Superstitione itaque omni vno abdicata, acriterque punita: eas tantum subditos apud suos principes bonos tractantes sinit, quæ religionis diuinæ mortalium animas insupdat excitentque amorem, & virtutis ipsius excuant disciplinam: Quorundam officio, non solum corporis castitiam, sed & sanctimonia animi florebit, vndeque ac laudissimè pullulabit. Quæ autem sunt clauis Religionis & foelicitatis, videntur, quibus illi

ille & verissimus author Berosus in Chaldaica scribit historia. Et quando fraternitatis quodam iure ac legitimo tanquam foedere, hac tota oratione religio à nobis est cum Sapientia copulata. Sapientia regalis summa spectare huc omnis debet, ut vnicvm cognoscat deum, opificem mundi atque rectorem: religionis vis hoc vnum intendere (quasi ad scopum sagitta) ut ad eum semper sui omnes actiones animi dirigat, atque applicet: pura mente colens, maximèque reuerens, quem optimum & maximum sentit esse Deum, cunctarumque rerum summum moderatorem, Nam cum sapientia Deum doceat: & uti cognatum colat, religio ipsa præcipiat. Summi ac Præpotentis Dei diuina intellecta natura, pariter & cultus esse nequibit obscurus. Etenim si sui appetens omne simile est (quemadmodum philosophorum placitis est sepe probatum) & ut quicque optimum atque purissimum est, ita & Deo est affine & cognatum maximè: relinquatur, ut quod optimum quodque purissimum est, illi sit à nobis sacrificij promunere dandum. Id autem in homine esse quid aliud poterit, præter animum à vitis auersum: & mentem virtutis amicam? Hanc Summi Dei Numini offer: & rectè litasti. Re enim vera Deo Optimo Maximo gratiores nullæ offerri primitiæ possunt, quam pura mens & affectibus noxijs, perturbatio neque omni vacuus ac liber animus, perturbatio neque nimium, sapienterque in primis à philosopho Seneca dictum illud est: Vis rectè Deos colere? Bonus esto. Nullum enim sacrificij genus gratius est Deo, quæ si studiose in omnibus vitam illius cupias imitari. Recte sane atque prudenter. Homo siquidem (qui pie ac sancte vitæ fungitur munere) Summi Dei imago est: Isque vere toties Deo sacrificat, quoties actum virtutis exhibet. At non exhibere qui potest, qui mandata illius sancte feruat, & religiose custodit. Hic enim inclytus ille vir est, de quo sanctissimi Vatis diuinum extat elogium: *BEATVS VIR QVI TIMET DOMINVM*, in mandatis eius volet nimis. Sed secundissimi ventura comode flante, expansa aliò dirigenda sunt vela: dumque placidum ac tranquilum hoc se nobis mare exhibet, dulciter hinc protinus enauigandum est.

NICETES.

Vix dicendo consequi queam mi Philemon, quam mihi tua omnis fuerit oratio iucunda! Nam si quid hæcenus scrupuli refidebat: quod me tacite male vreret, in com-

muni omnes principes versari miseria pene existimantem, id quidem doctæ tuæ oratione prorsus ademptum est: pariter & illa instaurata sententia, quæ superioribus tuis verbis labefactata, falsa mihi ferme atque mendax videbatur. Exacte enim nunc mihi sentire videor, quid sit de imperio opinandum: qui miseri & infœlices putandi. Nullus siquid dubitationi relictus est locus. Adeo cuncta ad veram rationis amussim elaborata sunt: & ingenio examinata foelicij! Diuinum illud orationis genus taceo, quod de Sapientia & in Deum Religione, in extrema huius abs te fuit quæstionis parte susceptum. Quæ loquage optimè declarasti, quæ duo hæc bona cum priuato, tum verò principi necessaria sint, non solum ad diuini Numinis præsidium & fauorem promerendum (quod est in primis optandum, quia id cuique bonitatis est fundamentum, & foelicitatis auspicium) verum etiam ad benevolentiam hominum conciliandam, subditorumque amorè. Quod est populi pastoris vel maximè salutare: & ad securitatem animi, firmitatemque imperij proculdubio valet plurimum, atque vnam ad eam pietatis normam, quam aduersus Numen Regi sequendam præcipis, nos itidem homunculi mores effingamus: ut rationem tædè vitæ exacturo Deo probemur honesta secuti. Timenda enim vniuersalis iudicij est terribilis illa buccina, cuius sonitu mortales cuncti, qui sunt, qui fuerunt, qui que futuri sunt: pristinis corporibus resumptis, ad pœnam alij, alij ad gloriam eternam reuiuifcent. Quis enim non timeat, cum intelligat, de his omnibus, quæ in vita gesserit, non iam apud homines causæ aliquo adhibito Cicerone, non Lucio Tubulo cognitore: sed diuum adstante corona, inspectoreque omnium pro tribunali sedente: artificiosa nulla pompa verborum veritatem obscurante, pro se cuique esse syncere atque ordine de vitæ suæ causa dicendum. Expectandam que mox sententiam, à qua prouocationis nullum ius, nulla rescissionis spes, nullaque tandem appellandi amplius homini sit concessa facultas. Nihil ibi mendacia valebunt: Nihil euicta quæ pretio fuit, iniqua causa iuuabit. Cuncta enim aperta, nuda, perspicuaque fient. Censendisque animarum causis Iudex sedebit (non Gnosius Rhadamantus) mortalium iustissimus vnus: castigans, audiensque dolos, subigensque fateri quæ quis apud Superos furto lætatus inani, distulit in feram commissa piacula mortem (ut ait poeta) Sed verus ille Rhadamantus, Deus: qui omni

omnia, quæ nos gerimus auditque videtque. Benemerenti igitur, bene profuerit: malemerenti, par erit. Nemo se ibi Dei iram placaturum, aut exoraturum misericordiam speret. Hic hic querenda est (audite omnes) dum vita manet. Querite igitur Dominum, dum inueniri potest: Inuocate eum dum propè est. Immitis enim & asper pœnitentiæ refugis, tunc apparebit Dominus: eritque vultus eius terribilis super iniustos. In quem bonorum operum viatico nullo instructum incurere, video quàm sit timendum: quàm esse debeat, persuaderi omnibus admodum cupio. Quod non poterit non, humani aliquid sensus habenti esse persuasum: maxime si oratio tãtã erit exacte pensata, quam abste fuit sapienter, & tempestiue prolata. Sed de his hæcenus: diuertamusque ad illa, quæ multa adhuc superesse vides.

QUAS OBRES, quæso obtestorque te mi Philemon, vt antea quam duas reliquas Fortunæ partes absoluas bona illa, quæ humano in corpore considerari solent, quam fieri possit breuissime oratione perstringas: quæ mihi erit profectò summe iucundum: disputationisque tuæ (vt video) non parum accommodatum. Nam, cum ad bonorũ, quæ à Fortuna profecta creduntur, summam de clarandam, duo illa restare videantur: gloria nominis, & generis claritudo: quarum quidem rerum altera, quæ extrema est (propitio Deo) sermoni est nostro atque operi finem allatura: longè, nisi fallor, doctius fecisse videbère, si corpoream bonorum seriè stylo fueris antea persecutus. Tam enim dignitas famæ claritudini, generis videtur esse contigua: sic affinis atque finitima, vt longè sine periculo secerni vix possint. Quis enim nesciat, nominis claritatem per virtutem solam parari: eandemque ipsam generositatis prorsus effectricem haberi? Cum præsertim, qui mortalium primi nobiles habitus sunt, non honesti fuga laboris, sed strenui alacritate animi, insignique virtute aditum sibi laudis ad gloriam viamque muniuerint? Hæc siquidem vna, elatione animi hominum quoddam genus excellens, à plebe primum diuidens, mox ab iniuria obliuionis clara nomina eruens, stemmata illis est nobilitati sanguinis libenter largita, & maiorum ipsas dedit imagines. Hæc eadem egregijs factis assuescens, honoris & famæ gloriam est apud posteros facile cõsecuta. Vnde, si nobilitatis & gloriæ repetenda alte origo sit: vnus atque idem reperietur rei vtriusque

fontis fuisse. Proinde interuallo longo separari haud decet, quæ natura non sunt procul disiuncta. Vt enim litterarum periti professores, ceterarumque artium non rudes artifices, artificij magisterijque sui decore, vsuque seruietes: suis tradunt accommodata locis, discipulisque ostendant: rationem facti reddentes, cur illud huic: hoc illi magis sit loco tributum: Sic scriptor subtilis, id in primis spectare debet: quod rerum, de quibus agit, naturæ magis congruit. Quapropter corporeis bonis explicandis, amabò, Philemon accingere. Ipsa enim suapte sponte fama, ad claritudinem generis elucidandam, & stylo inelyto illustrandum sanguinis splendorem, modo quodam viam munit. Vt enim humanum vmbra corpus, sic virtutis ipsam gloriosa sequitur fama. Ex fama verò parva virtute parentum nobilitas nascitur. Quæ hæreditario veluti iure per ipsius familiaria, cognationisque nostræ gradus latius diffusa: filios nos primum splendore Nataliũ conuestiens, sensimque exornans: gentiles nostros insigni laudis honore condecorat, & Maiorum illustri nomine exornat. Sed hæc tu mox videris, qui optime nosti: interim (si placet) de corporeis ipsis bonis disere.

PHILEMON.

NON INIURIA doctissime Nicete à Sapientibus semper creditum est animi Sapientiam oratione hominis solere discerni: & sermone iudicari. Neque enim rusticanus & barbarus polite ac facunde loqui potest: aut cordatus stulte, vel Sapiens indiferte. Nam, si modò ingenij non obtusa acie orationis tuæ fructum secum ipse perpèderit, cui erit coniectare difficile, quantum illud pectus Sapientia floreat, vnde tam sana consilia progerminant, & decora pullulant monita? Cõpendiosa siquidem de rebus nõ vulgaribus, nec passim obuijs orationis breuitas, satis illa quidem argumenti præbet, eiusmodi rerum minime imperitum vel inscium esse talem enarratorem. Accedit huc vberimus ille atque affluentissimus lumine mentis, Nobilitatis & gloriæ excogitatus fons: ac dicendi riuus limpidissimus. Cuius tam me suauiter immurmurans delectat cursus, vt potare affatim nuac gratis in vndis: nunc late corpus immergere, accurateque proluere vndique atque detergere maxime sit cordi. Quæ mihi omnia tam circumspecte breuitate quadam exactissima ob oculos exhibuisti, vt timor sit, ne (dum morem gestum cupio tibi) me vere turpiter dedam.

Ete-

Etenim, licet orationis ipsius (quam auspiciaturus iam sum) cadat feliciter cursus: parata certe gloriæ fructus, à te modò præreptus est mihi: qui absolutæ breuitatis laudatissimo filo, dum amice mones: ipsam laudis materiam, quali res agens aias; artificiosa quadam techna non incallide occupasti. Vide igitur, qualem mihi orationis conditionem reliquam feceris: recte facienti præclari facti, speciosique laboris crepta omnis est laus: parum pro dignitate tractanti, officiantia est nostræ longè maior culpa facta, & infamia constituta. Fungar tamen à te mihi laboris iniuncto munere: ne negado alter, alter blandiendo: amicitia nostræ factus aliquis videri possit fucus. Tu interim mi Nicete, velim existimes, ecquid iniquum sit, desidia meæ crimen efflagitationi tuæ ascribi omne, vel impingi debere: cum mihi horum omnium prorsus author fueris: Sed missa isthæc faciamus: tempus enim monet, vt quam petis operam, tibi incunctanter demus. **N I C.** Propositum laudo: sed quæso penfum tuum, nunc iam mi Philemon exequere. **P H I L.** Difficile est non obsequi tibi: quapropter de his, quas iubes, texenda mihi rebus oratio est. Amicum ergo audi disferentem. **N I C.** Attentus sum: atque equidem auiditate quadã animi maxima te semper audio loquentem. Neque esse prorsus existimo quemquam (cui modò cor sapiat) qui parum auidè tam facili & diserti viri orationi interesse possit. Sic nanque res ipsas non verbis tantum speciosis illustras, sed coloribus splendide ac viuide pingis; vt suis ipsa locis doctè attributa pigmèta cū auribus oculos tibi adstantium omnium haud secus ac ferrum Magnes, vel Succinũ paleas, ad se rapiant atque detineant. De me certe polliceri sic possum, Echeneydis piscis concitas aduersus rates haud esse perinde potentem vim: atque illam quam ad morandũ (etiam si aliò properem) tua mihi oratio semper ingenerat. Quoties enim te audio, rerum statim aliarum obliuio subit: ceterisque omnibus despectis, vni tantum vacare libet tibi. Iamquæ non miror, quæ de Amplione & Orphæo fabulata quondam antiquitas est, cum non rudes apud homines: immortali semine satum, à Dissque oriundum (quod de vtroque est memoriae hominum proditum) sed nostræ de gente virum reperire iam sit, qui suaui quodam filo dictionis, & doctæ orationis vi, quo velit cumque (haud indifertius illis) rapere possit ipsas astantium mentes: atque eum quæ

velit animo, affectum mentis infundere.

P H I L. Quid me immortalibus equas: mortalis cum ipse sim, & ex mortali semine? Compesce quæso amoris testimonia: quæ diuinus ille Plato spectari non sine causa prohibuit. Vbi enim refrigerato amoris impetu me propius eris intuitus, atque animo contemplatus, dubitum non est quin tui te vel pœniteat propositi, vel sententiæ huius pudeat. Nam licet oratio nostra non prorsus tibi videatur infacunda: erunt tamen nõ pauci, qui id ipsam inficientes, vel forte curantes parum: te leuitatis arguât, me immo destina condemnent, aut arrogantia aliquo prætextu, vel nomine vituperent. Quisquis enim ab opinione tua desenserit, is in laudando non recte modum tenuisse te, iure profecto causabitur: meque pariter reprehendet, quod quas male mereor, inuerecunde tamen laudes acceptem. Facies igitur longe consultius, si vtriusque nostrum prospiciens dignitati, tempestiua atque opportuna suadens, ad dicendum tacendum ve (quod facere accurate cepisti) me interdum hortabere. Neque enim minor tempestiui silentij, quam opportuna orationis & laus & virtus doctis videri debet. Cuius vtriusque rei à te mihi debere legem præscribi, eruditio atque etas (quæ in te præcipua sunt) facile iubent. Id quod gratius multo futurum est, quam si artificiose exhortans, laudibus me parum dignis ad debita inflimulles pensa. Nam hoc quidem vim est afferre: quid enim interest, iniecta ne vi ad id, quod cupis me pertrahas: an persuasione laudis impellas? pulchrèque tandem nexu arcto constringas? **N I C.** Faciam vti mones: licet, qui disputationis munus obire rectè nouit, & decorum seruare personæ (quod in te video summè elucere) officij aliquo monitore non egeat. Sed amabò, hoc age quod rogo, corporisque illam bonorum seriem tractare incipe.

PHILEMON.

HUMANI Huius corporis (cui & alendo & sustinando verbo creata diuino tam varias & largas opes alma terra suppeditat) quatuor omnino bona putari solent. Optima esse præditum corporis valetudine: dignitate oris enter: viribus valere quam maximis: Pernicitateque pedum plurimum posse alijs antecellere. Sanitas igitur, Pulchritudo, Robur, atque velocitas: preciosa sunt humani corporis bona, quorum quo quisque magis particeps est, ita & amabilis magis videri solet. Quæ si in aliquo omnia si-

fnul

mul enitent, is admiratione quadam naturæ omnium ad se oculos atque ora conuertit. Est quippe hoc naturaliter insitum, ut rara omnia admirationi sint. Est autem illud maximè rarū vno in corpore pariter cuncta perspicere, quæ vel singula in alijs non sine laude natura fabricata est: Quocirca si cui natura in specie corporis expolienda; & subtiliter elaboranda tantum fauoris indulget, ut multorum bona vni aggererit (qualem me neque vidisse memini, neque legisse recordor, huic certè (ut opimo mea fert) in virtutis studium præcipuè incumbendum est. Iniquum enim fuerit, quem tantum Natura fouerit, ut præ ceteris vnum amasse visisset, veris animi bonis destituit. Cum præsertim vera hominis laus non aliunde sit quam ab animo petenda. Etenim ornamenta corporis, quos complexa sunt, duntaxat amabiles faciunt: animi bona immortales homines, diuinisque efficiunt. Quapropter insigni hac prærogatiua naturæ indigni prorsus videri debent, qui illius dotibus perniciose infatuati, vel insolentes effecti: fauore ac benignitate ipsius impudenter abutuntur. Et quam mollem tanquam educatricem, matremque blandam fortiti sunt: per vitam non ferendam labem, austeram, morosam, intractabilem atque asperam reddunt, efficiuntque nouercam. Nouercatur enim (idque meritò) cum improbis sepe natura: dum sua bona foede conculcari videt: vel vitij animi oppressa turpissimis, sentit euilesce. Nam cur illis non irata succenscat, qui tam sunt improbi, obliuiosi, inofficiosi & ingrati? quod enim quisque corporeis bonis affluentior est: eò debet inuisior & funestior iudicari si verum animi cultum respuit: disciplinamque non vult virtutis amplexari. Sed alias de vitij animi bonisque propitio CHRISTO tractare dabitur. Nunc de corporeis tantum dotibus, quo capimus ordine, aliquid dicendum est. Ac primum quidem de Sanitate, quæ ut est in ordine prima: sic & in corpore principatū facile obtinet: multoque est ceteris nobilior. Quæ & ipsa, qualis omnino sit, diffinitione subiecta: è vestigio constabit. Nam & hac in parte, quod in alijs sepe fecimus, definitioni vacandum est.

CLAVDVS Galenus, quem cum Hippocrate Coo rei medicæ candidati ob singularem artis peritiam pari veneratione colunt, plurimumque obseruant: in libris, quos de Sanitate tuenda vir ille adiuuandos homines natus salubriter edidit, ad hunc modum

sanitatem definit. Sanitas est, Affectio naturalis actionem perficiens. Vnde & morbum nihil aliud esse censet, quam Affectiōnem quandam præter naturam, actionem ipsam impediētem. Quem profecto morbum naturæ parum aptum, statumque imbecillum corporis cuncti auersantes fugiunt. Ut enim in primo operis huius libro docet idem (sex enim de tuenda sanitate Galenus libros scripsit) sanitatem omnes requirimus, tum ad vitæ functiones, quas planè morbi impediunt atque auferunt, tum verò ut molestia careamus: angimur enim doloribus non leuiter. Eam verò corporis constitutionem in qua neque doloribus cruciamur, neque in vitæ actionibus impediuntur, sanitatem appellamus. Sed neque in vitæ commercijs, actionibusque obeundis, ad sanitatis (ut sic dicam) intelligentiam ac veluti declarationem exactissimam atque absolutissimam (cui addi nihil, adimi ve possit) membrorum functione postulanda est. Cum satis omnino sit, eam affectiōnem contingere, quæ secundum cuiusque naturam minimè impedita est ad ipsarum rerum actiones. Cum præsertim non impedita ad necessarios vsus facultas, sanitatem potius determinet. Non enim functionum imbecillitas morbi statim nota est, absolute citraque exceptionem loquenti: nisi adiectum sit, quæ præter cuiusque naturam est. Quippe, ut Galenus idem docte scribit, omnes cernimus male si cum aquilis, & lince cōparemur: & confusè oblesq; audimus. Si cum Melampode: & pedibus parum valeamus, si cum Iphiclo: & manibus, si cum Milone Crotoniate conferamur: quouis denique membro propè mūtū videamur, si cuius, qui hoc ipso maximè valent, cōparemur. Non igitur ex ipsa membrorum functione, ad alios relatione facta, quin ex ea potius affectiōne, quæ cuique à natura inest, Sanitatis virtus spectanda est: ut tum sanis meritò putemur, cum eiusmodi affectiō ex parte non est aliqua diminuta: id quod vel cuius erit facile perspicere. Nā, si cui oculorum acies modo optima fuerat, subito non etate visus hebescit: egregiè ve aurito ille ipse deficit sensus audiendi, indiesque magis decrefcit: pedibusque vel viribus præstanti, inualidā crura redduntur: robustus aut de repente vigor emoritur: hos profecto, nisi demens, sanos esse nemo dixerit. Cū enim hæc ætatis senio ascribi nequeant: quo certe modo corporis ipsius imputanda sunt vitio. Necessè enim est morbo teneri quicquid præter naturam ad hunc est modum ener-

ue atque imbecillum effectum. Morbi autem unde nascantur, quis dubitat? Nam (ut præclare à Platone in Timæo dictum est) cum quatuor illa sint ex quibus humanum omne compactum est corpus, Terra, Ignis, Aqua, Aer: horum contra naturam abundantia, defectus ve, & ex loco proprio in alienum translatio, per quam quod sibi conueniens est, non tenent: intestinam quandam seditiōnem & morbos inferunt. Quando enim præter naturam vnum quodque sit, aut transferatur: calefcunt utique quæ antè frigebant: arida madent: grauescunt lenia: & cætera omnia similiter permutantur. Solummodo verò idem aliquid sibi met secundum idem, atque similiter & debita proportione seruata accedens vel decedens, permittit se idem sibi ipsi sospes integrumque manere. Quod autem aberrat, siue accedendo, seu decedendo, mutationes varias, morbos, corruptiones infinitas inducit. Hæc ille hæctenus. Morbo igitur, sanitateque corporis cognita: de valetudinis ratione tuendæ aliqua dicenda sunt. Sed præstandum aliquid prius est, quod id melius possit intelligi. Sit igitur illud primariæ instar introductionis: Animantem omnem ex sanguine & genitali semine omnino creati. Inde enim Mortales, auspicia vitæ ducimus. Quarum duarum rerum quæ prior est, ceu materia quædam apta concinnaque existit, ad quiduis sequax opifici: posterior rationem habet opificis. Quorum vtrumque ex eisdem constat genere elementis: nempe humido: sicco: calido: & frigido. Aut si maior ab essentia sumptis nominibus quam à qualitate nominasse, Aqua, Terra, Igni, & Aere. Quarum omnium rerum sanitatis artem pollicenti magna in primis ratio habenda est. Etenim peritum medicum (quæ cuiusque corporis temperatura sit) ignorare nefas est. Quando hinc certa stabilendæ valetudinis ratio proficisci, & sumi maxime solet. Quo in genere multa peccantur: dum parum cognito, quæ pars elementaria magis agrum infestet: temerarius quisque ad morbi curationem accingitur. Id enim explorare prius conuenit: videre que etiam minuenda ne illa, ratione aliqua sit, an potius adiuuanda: sollicitus (quo ad eius fieri possit) ut ad Symmetriam debitam reducat. Quod nunc contrarijs, nunc rursus rebus similibus (prout quicque erit affectum) fiet facile. Contraria quippe contrarijs curantur: naturæque suæ rebus accommodis similia conseruantur. Siccareque ideo absurdum est, cum humiditate est siccitas extirpanda: humectareque

stultum, quodies est à diuerso necessaria saluti, siccitas ascedenda. Quod in alijs tenendum est: late enim hoc in primis generis vitæ sustentaculis depicere par est. SED NEQUE ipse, qui elementariam corporis nostri Symmetriam, quoad fieri possit, seruandam esse præcipio, illamque præstandam, salutis id nostræ ratus interesse quæ plurimum, is sum tamen ut existimem, in hac eadem Symmetria (quam debita conuenientiam vocant) aut in Eucrasia (quod bonum, mediumque temperamentum dicitur) inculpata salutis tutelam atque rationem, sanitatemque veram sitam esse. Quod tamen medicorum plerisque, præter vnum Galenum, video placuisse. Non enim tam absolute loquendum est, tam ve exactè Eucrasia vel Symmetria ratio spectanda, ut nisi in quo illa magno opere vigeant, sanus nemo habendus sit. Satis nanque abundeque fuerit, Eucrasiam ipsam vel Symmetriam maiori ex parte non esse vitiosam. Vtenim ceteris in rebus ab eo quod tali in re longè præponderat, vel magis inest, vel frequentius adest, rectè nomina indimus: Sic & in hac salutis consideratione, sanum impunè appellabimus, cuius neque Symmetria culpabilis est, neque Eucrasia multum vitiosa: itaque non semper erit æquilibrium requirendum. IELVD AVTAM omnino aduertendum est, est nanque consideratione & admiratione dignissimum: nempe ipsam nostrorum corporum constitutionem, variam, longè que inter se disparem hominibus datam esse. Sunt enim quorundam hominum (quasi in uido cælo) sic à natura efficta corpora: ut debia semper valetudine iactentur: parum arti loci relicto, quæ salutis operam spondet. Alij rursus bonitate tanta naturæ valent (ut in quantum sit homini sperare fas) mortali nimirum animanti, mutationi corruptionique obnoxio, vel raro incidant: vel nunquam in morbos. Hinc fit, ut vitæ medicina tutatrix, naturæ victi peruersitate, vno eodemque remedio, morbo eidem adhibito: noxiè huic illi eòtra cedat prospere. Quare, quibus in hominibus naturæ hæc elucet, splendetque benignitas: Symmetria ipsa atque Eucrasia, si quando collapsa videbitur (quod nullo aut leui planè fiet negotio) præsidio artis fulcienda est: in alijs autem ut inducere possimus, quam maxime est nobis semper elaborandum. Fungi siquidem naturæ vice in illis ars debet, quæ negata videbuntur: vel auarè tributa. Nam nihil omnino supplere medici est pro-

fus inertis, bonitateque artis penitus abuten-
tis. Quod ubi non incuriosè erit factum, pro
quavis natura corporum, sanitatis ratio adhi-
bèda est. Id enim Galeni dogma Pergamèni
semper præcipit fieri: Quod non erit admo-
dum factu difficile. Multa enim sunt, quæ
morbofi corporis habitum facile indident;
& cui potissimum parti occurrendum sit,
edoceant. Nimirum, Lotium, excrementum
atque Oris color: quæ non prorsus rudem
physicum, ceu notulis quibusdam in ipsius
indident morbi cognitionem. Nam corpus
quidem ipsum (vti is censet qui bis ter vè à
me iam citatus Galenus est) sicubi albus so-
lito effectum est, pituitosum succum abun-
dare indicat: sicubi pallidius, aut lauius, bi-
liosum: quod sicubi ad rubicundius, quam
pro natura mutatum est, sanguinis abundan-
tiam subesse significat: sicubi ad nigrius, ni-
gram superesse bilem ostendit. Est, & ubi tã-
quam plumbeum colorè reperias: rursus &
alios inuenire sit, quibus ex albo liuidoque
immixtum aliquid est: nec rarum est, liuo-
rem sine albo adnotare in multis: quæ pro-
culdubio colorum species succos arguit do-
minari crudos. Quid? quod ex somno ipso
atque vigilijs, redundantis succi interdum
indicia capiuntur? Frigidi nanque succi mar-
corem, quod *μαρμα* Græci vocant: & longio-
res somnos inducunt: calidi & mordaces, vi-
gilia: & si quando dormitur, varijs imagini-
bus inquietos, & turbatos somnos efficiunt.
Sic vt statim excitent. Plurima itaque sunt,
quæ medicæ artis non ignaro, intrariam mor-
bidi corporis affectionem facile significant,
ac veluti eliminant, coniecturis & argumen-
tis non omnino subdolis: quæ si medicus ob-
seruabit, ipsam mali causam quam primum
deprehendet, morbique originem. Quæ to-
tius sanitatis pars est multo potissima: ete-
nim, vt Gallus Cornelius ait, nosque iam an-
te prodidimus.

non intellecti nulla est curatio morbi.

Imbecillioris ergo naturæ, & morbi causa
persecta atque cognita radice, quæ sit cura-
tionis ratio ineunda (monitis nostris percep-
tis) haud erit videre difficile, quum suis cui-
usque morbi causis remedia sint non absi-
milia adhibenda, vt paulo antè retuli-
mus.

Qv o d: si cui nostra hæc præcepta exilia vel
angusta nimis fortè videbuntur, is Galeni
præstanti (simi medici libros (ex cuius fon-
te sunt hausta) studiose euoluat moneo. Mul-
ta enim de tuenda valetudine præclarissimè
differit. Quæ, vt aliqua necessarium: ita &

omnia ad plenum velle referre, superuaca-
neum quidem nobis: vel certè longum fue-
rit. Nam & de frictione, exercitatione, victus
que ratione plura dicit: quo triplici in gene-
re versari censet Sanitatis artem. Cuius & ip-
sius cum duplex virtus sit, vna quæ salutem
ipsam tuetur, naturalemque corporis habi-
tum conseruat: iamque aduenientes; feruè
quæ instantes morbos procul expellit. Altera,
quæ iam acceptos amolitur ac diluit.
Hanc omnem vim, artisque virtutem ita tra-
ctat, vt non sine causa, suo quodam iure
quæ dat præcepta seruantibus, polliceri vi-
deatur corporis salubrem statum. His enim
ars scripta est, qui parère norunt, non ad ve-
rita omnia sibi blandienti ac veluti imperan-
ti: pro medicina sumpta praua animi licen-
tia. Quibus neque Apollo neque Æscu-
lapius (qui artis inuentores esse feruntur) re-
ctè quicquam præcipere possunt. Sed redea-
mus ad vnde decidimus. Quo in loco consi-
deraudo illud est, vt non omni morbo
omne potest adaptari rectè remedium: sic
non omni grati, aut corporis constitutioni
exercitationem omnem conuenire, aut vni-
lem esse frictionem: rationem ve victus vnã
atque eandem adhibendam esse. Atque
huius quidem præcepti, ex cuiusque na-
tura facile quibus coniecturam ceperit.
Multis enim in summa corporis sanitate af-
pera videntur, quæ ab alijs putantur leuia.
Est rursus qui sibi quietem imperans equè
vtrisque offenditur, tranquillo semper af-
fuetus ocio. Cuius que vita negotiosa est,
& rebus apta gerendis, ipsam respuit cul-
patque quietem. Qui si amatis rebus (quæ
in eiusmodi hominibus ab assuetudine, na-
turæ vice funguntur) casu aliquo fraudan-
tur: grauitè id acerbè que ferunt, morbique
nonnunquam causam subministrat.

ILLVD fortasse de exercitatione vel extre-
mo in loco non erit admonuisse inutile:
quod quinto in libro sæpe iam à nobis alle-
gati operis Galenus memoriæ prodidit, vi-
delicet quod acuta exercitatio (sic enim vo-
cât) cuius celeres sunt motus, corpus tenuat
contraria crassum reddit: multa corpus siccit
mediocri obefum præstat. Quin & hoc etiã
omnino tradendum est (quod ad vitæ nor-
mam, disciplinamque morum esse censo
in primis vtile) intemperantiam vitæ, huic
arti, quæ de tuenda valetudine instituitur,
vehementer contrariam, inimicamque ef-
fe. Id quod Claudius ipse Galenus secun-
do in libro sentire videtur: cû ait: Multos in
malis moribus à pueris educatos, in desidia
& in-

& intemperantia viuentes, bonitatem naturæ
corruptisse: sicuti alios per contrarium vitio-
sam corporis naturam sortitos, temperantia
vitæ, appositisque exercitijs, naturæ vitia in-
melius mutauisse. Nam & eiusmodi corpus,
quod in ijs, quæ ad animum pertinent, rectè
educatum est: haud esse periculosa ait, ne na-
turæ impetum detrectans, aut aliò vitiofè de-
torquens, se plus iusto cibis potioneque im-
mergat. Tantum animi recta valet institutio-
ac legitima educatio! Quid? cum de infantia
in primo loquitur libro, non ne apertè
inducat, honestos animi mores ad salutem cor-
poris quam maximè conducere? Philosophi
que partes censet, non debere medico esse in-
cognitas? Huius ergò (inquit) sicut nullum
ex animi moribus corrigere (loquitur autem
de infanti cui corporis optimus habitus à na-
tura tributus est) sic eosdem seruare, ne quò
vitentur, oportet. Seruatur verò quidq; ijs-
dem planè generibus, quibus corrumpitur.
Corrumpuntur animi mores praua conue-
tutine cuiusque horum: cibi, potione, exer-
citationis, videndi, audiendi, totius deni-
que Musices. Itaque peritum horum om-
nium esse eum medicum oportet, qui sa-
nitatis tuendæ suscipiet, nec ea opinione
esse, quasi ad solum philosophum spectet,
animi mores effingere. Quippe huic ob-
aliud omnino maius, id muneris tribuitur,
nempe animi sanitatem: Medico verò ne cor-
pus facilius in morbos dilabatur. Quædo ira-
cundia, fletus, ira, tristitia, cura immodica, &
multæ super his vigilia, febres accendunt, ac
grauissimis valetudinibus initia præbent. Ve-
luti è diuerso cogitationis, mentisque segni-
tia, atque animus omnino deses, decolora-
tos atque ex Atrophia, id est nutriendi dese-
cti; graciles, ob naturalis caloris inibecillita-
tem reddunt. Hunc enim calorem præter
cætera intra sanitatis fines custodire opor-
tet. Custoditur autem, modicis tum corpo-
ris, tum animi exercitijs. Hæc Galenus ha-
tenuit.

Ex quo perspicuum est, temperantiam
animi & frugalitatem, probitatemque vitæ:
corporis sanitati perutilem esse: Improbita-
tem contrà, morumque intemperantiam,
eiusdem in eolumitati vehementer officere.
Qua quidem de re Charoneus Plutarchus
propria veluti in materia versatus, cum de
tuenda valetudine tractat, suscepit enim hoc
muneris vir ingenio clarus, separatim huic
rei dicato dialogo, facundè multa de vitæ
temperantia atque eius bono differuit. Sed
& Galenus etiam librum edidit de animi

morbis dignoscendis, rectè que curandis: &
eum, cui tantum fecit, quod animi mores
corporis temperaturam sequantur: docens
obiter & ipse, intemperantem & in vitia dif-
solutam vitæ rationem eum sanitatis arte, at-
que eius ope omni vehementer pugnare: ho-
minumque vitam ipsam morbis obnoxiam
efficere. Quia etiam M. Cicero, rem & ipse
officiorum secundo libro disputans, breui-
ter ille quidem veritatem doctè illud haud
dubie memorauit. Valetudo sustentatur no-
titia sui corporis, & obseruatione earum re-
rum, quæ res aut prodesse solent: aut obesse:
& continentia in victu omni atq; cultu, cor-
poris tuendi causa, & prætermittendis vo-
luptatibus: postremo arte eorum, quorum
ad scientiam hæc pertinent. Sed sint hæc de
sanitate satis: cum fontes indicauerimus, vnde
de hauriri illa poterunt, quæ breuitatis stu-
dio, festinantibusque ad alia necessariò no-
bis prætermittenda fuerunt. Nam quod ad
morum attinet intemperiam: nos quidem,
cum de Temperantia ageremus, intemperan-
tiæ deditos hominæ, ex Hippocratis senten-
tia vitæ breuis, morbofæque esse supra do-
cuius. Vt intelligas interim philosophiæ
magnam gratiam habendam esse, quæ dum
rectè viuendi disciplinam sancit moribus: sa-
lutem corporis vel maximè constabillit. Quæ
quidem ad rem Platonis ille Charmides, ac
de partium animæ iustitia, Pythagoræ ratio
nobilis, haud dubie plurimum conferent.
N r c. Miror mi Philemon, te ciuilibus & Pon-
tificij iuris è teneris studiosum, tantum tene-
re medicinæ. Nam profecto Apollinea ista,
Æsculapianaq; sunt: ac prorsus digna ipsius
artis Coriphæis illis decantatissimis, qui tan-
tum mēdendi arte, valuisse feruntur, vt ho-
mines ab Orcis reditres in lucem effecerint:
Vnde opinione hominum, diuinitatem cõ-
fescuti sunt: Immortalemque famam adepti:
Quo circa, sanitatis tuendæ mūnera edo-
ctus: spero etiam pulchritudinis, virium, &
velocitatis summam (quæ mortalium votis
verè expetenda sit, per te hodie me esse fa-
cile consecuturum. Namque nunc demum
intelligo; iustitiam illam animi, quæ suum
cuique munus præscribit, dum fides men-
tis intendit, cum statu incolumi ipsius, har-
monicè temperatam, ac musica ratione di-
mensam, salutem nostri corporis vel maxi-
mè tueri: robustamque efficere. Hoc si qui-
dè Platonicus nobis insinuat ille Charmides
ad vitæ temperantiam mortales omnes eru-
diens. Negat enim malè affecta anima, atque
eius salute neglecta sanitatē corporis pacto

villo posse constare. Nam, cum vtriusq; moribus ex intestina quadam discordia, violentia que nascatur: & ipsarum partium dissidio, quibus est quicq; compactum: certè ni iustitiæ ratio adsit, singulis quod suum est, rectè atque opportunè dilargiens: salus ipsa hominis nulla ex parte constabit. Vt enim in anima, sic & in corpore stabilitas actionũ, quæ secundum naturam est, sanitatis rationem arguit. Quam profectò palam est iniustitia dissipari: & conservari iustitia. Si quidem iniustitia in anima, harmoniæ partium ipsius dissolutione quædam est, vt docet ratio Pythagoræ. Quod si verum est, relinquitur necessariò, quæ stabilitatis actionum sit conservatrix, hanc eandem salutis nostræ propugnatricem, effectricemq; esse iustitiam. Cui nimirum rei de vitijs animi differentium adstipulari videtur Stoicorum illud placitum. Peccatum est perturbatio rationis, atque ordinis à natura prescripti. An, quæso, omnia hæc exactius intuenti esse potest obscurum, vt animi sic & corporis rectam constitutionem, quam sanitatem appellant, Iustitiæ soli bono acceptæ esse ferendam? Sed de his, vel hoc vno rectè percepto, opinor, erit iam satis. Perge igitur, oro: quam primumque cœpta expedi. Namque equidem iam dudum de pulchritudine pulchram, & cognoscere cupio rationem: & orationem audire.

PHILEMON.

LIBENS faciam, quod tam te auidè velle vido, remq; iam à definitione exordiar: id que verbis. M. Tulij, cuius phrasim omnem scis mihi gratissimam esse. Is igitur quæstionum Tusculanarum in quarto, sic pulchritudine finit. Pulchritudo est, membrorum apta figura cū coloris quadam suavitate. Quæ mihi hominis definitio pulchritudinis vim absolutè videtur esse complexa. Nam & oris honestus color ad venustatis laudem haud multum valet, nisi cæterarum partium corporis Symmetria quadam sit, honestans colorem formæ: ipsam veluti corpoream fabricam vndique perpoliens, laudabiliterque dimetiens. Qui tam foelix corporis status, si cui à natura contigit, is pulcher appellari solet: ductoque ex ære vel matremore vultu, celebri aliquo epithaphio monumentis laudis incidi. Cuiusmodi quidem hominum speciem oris ac formam & Græci & Latini scriptores memoriam prodiderunt: silentio eis iniuriam fieri rati, quos affluens naturæ benignitas pulchritudinis ergo, esse conspicuos noluit. Quo

rum in numero Aglaia & Cherope prognatus ille Nireus haud vltimum quidem locum obtinet.

Qui vir pulcherrimus vnus

Omnibus è Græcis Priameia ad Pergamam venit,

A poetarum principe Homero testimonio inlytæ vocis ornatus. Vnde hac ipsa laude florentes, celebratæ ab illis scemina sæpe sunt. Hinc raptæ à Paride Helenæ: & ab inferis reuocatæ Euridices Orphæi: & quæ ferro scelici indignum est vlti nefas, vxoris Colatini Lucretiæ; multarum que aliarum, quas sit omnes longum referre in Cælum facies laudibus miris extollitur. Hinc casti forma Hippolyti, turpes nouerçæ semper fugientis amores: Hinc Spurinæ pulchritudo pudici, qui, ne quæ iret cumque ob corporis egregiam speciem Veneris flamma puellas ipse perureret, dignitatem oris vltro sibi vulneribus deformauit: Hinc honor noti nimium ob continentiam Democleæ, qui à Demetrio Tyranno sæuam fugiens amoris turpissimam rabiem, imminenti infamiam aliud nullum datum cum esset effugium, in feruetis aquæ maluit desilire lebetem, perstans ad mortem vsque, quam pudendi labe sceleris corpus contaminare. Quorum omnium species oris atque figura, præstantium ingenio virorum laudatissimis monumentis, ad gloriam nominis sempiternam tradita posteris est. Prætereo sceminas multas: semper enim pulchritudinis maior illis portio tributa est, quasi fauente natura sexus imbecillitati, vt quod viribus assequi par non erat, hoc ipsis formæ præstaret illicitum. Essetque nomine hoc fragili cum sexu actum præclarissimè: nisi furibundæ Veneris noxius appetitus in multis gratiam formæ perfringeret: si quidem, vt ab Ouidio prudenter est dictum.

Lis est cum formæ, magna pudicitia.

Adeo, vt non immeritò apud Comicum Bacchis miretur Antiphilam, quod eximia in specie oris, pudicos mores retineat. Sic enim ait.

Edepol te mea Antiphila laudo, & fortunatum Bacchis iudico.

Id cum studuisti, isti formæ mores vt consimiles forent.

Minimèq; ita me Dij ament, miror, si te sibi quisq; expetit.

Nam mihi quale ingenium haberes, fuit indicio oratio.

Et cum ego met nunc mecum in animo vitam tuam considero,

Omniumq; adeo Vestrarum, Volgos que abs se segregant:

Et

Et vos esse istiusmodi, & nos non esse haud mirabile est.

Nam expedit bonas esse vobis, nos quibuscumq; res non sinunt.

Quippe forma impulsus nostra, nos amatores colunt:

Hæc vbi mutata est, illi suam animum aliò conferunt:

Nisi prospectum iaterea aliquid nobis est, deserte viuimus.

Vobis cum vno simul vbi ætatem agere decretum est viro,

Cuius nos maxime est consimilis vostrum: hi se ad vos applicant.

Hoc beneficio vtriq; ab vtriusq; vero deuincimini, Vt nunquam vlla amoris vestro incidere possit calamitas.

Hoc fortassè (vera si huius prædicatio est) Antiphilæ potuit contingere: quæ in forma corporis præcellenti meretricium quæsum, & viuendi morem auersata improbum, amatore contenta vno, speciem aliquam probæ scemine, ethnicorum hominum si tempora, & Terentij ætatem inspicias, præ se videtur tulisse. Ingenui enim animi indicium est, im pudicas meretricum cantilenas, quæ ad corrumpendas mentes maxime parabatur, tam liberè posse contemnere. Quæ licet per se ipsa laudabilia non sint (quia ciuicemodi viuendi ratio & mentis affectio pudoris læsi labe non caret, nulla enim hæc pudicitia vera simulacra cernuntur) in hoc tamen vitæ genere, raritate exempli vulgò probatur. Nam quæ amoris semel mancipata turpi, ab amante vno conditionem accepit: plures iam pudore disrupto, pretio solet admittere. Qui locus est sanè lubricus, etenim insidiatores quamuis pulchritudini nulli adsint, suo attamen ipsa bono naturæ prærogatiua superbiens, ceu inuidiæ aliquo infecta veneno, sæ penumero fatiscit.

Rara est adeo concordia formæ, atq; pudicitia.

Quod humanarum rerum magno cum damno in multis est sæpe perspectum. Quarum cum ex veterum lectione speciem oris, formamq; miremur: pudicitiam tamen vitæ requirimus, ac mores animi vel maxime reprehendimus. Ita vt non immeritò à doctis sæpe viris pulchritudo nimia reprehensa sit: & statura formæ laudata, vxoriaq; dicta. Nec verò est operæ pretium singularum persequi nomina (quod nimirum spatiosi operis, vel ociosi sit animi) ex infinito penè numero Helenam vnam demoustrasse contentus: quæ supreme bono formæ orbis non minimæ parti cladè, vastationemq; intulit: virorumq; quondam

nobilitatæ fortitudine vrbis sola dedit incendium. Cuius cum simulacrum Crotoniatibus quondam Zeuxis pinxisset, ad vitium quæ maxime imagine expressa, non expectato aliorum iudicio verticulus illos dicitur recitasse. *Haud turpe est Troas, fulgentiq; ære Pelasgos Coniuge pro tali diuturnos ferre labores.*

Eternis facies nimis est æquanda Deabus.

Sed necessariò in quæ præmittenda sunt multa, ad alia præsertim festinanti. Nam quis nesciat muliebri multos illectos specie, crudelem fuisse, sæuamq; mortem expertos. Neque enim obscurum est, quantum mali ab hoc genere homini sit exortum. Cui præsertim poetarum doctis carminibus id sit cunctis perspicuum, planumq; factum. Ex quo illud est Ouidij sæpe laudatum.

Nec belli est noua cura mei, nisi raptæ fuisset

Tyndaris Europæ pax, Asiæq; foret.

Fœmina Siluestres Lapithas, populumq; biforem Turpiter apposito, vertit in arma mero.

Fœmina Troianos iterum noua bella mouere

Impulit in regno iuste Latine tuo.

Fœmina Romanis iterum nunc vrbe recenti

Immisit soceros, armaq; sæua dedit.

Vidi ego pro niuea pugnautes coniuge tauros,

Spectatrix animos ipsa iuuenca dabat.

Quæ authoris carmina satis arguunt, scemineo in corpore egregium nitorem formæ infidiosum ipsis possessoribus esse: & viris semper exitiosum fuisse. Prætereo etiam illorum formosum habitum, qui in suos ipsi artus arserunt: qualis fuisse Narcisus fingitur, qui lucido in fonte, propriam contemplatus imaginem, dum exosculari fugientem nititur, erroris causa cognita, subito miser extabit: & qui cōmento vesane mētis simili, à se ipso effascinat, interijt, forma insignis Eutclidæ. Cuius in Symposiacis Traiani ille magister nobilis, breuiter ad hunc modum recēset historiam. Quid vero per Iouem dices de ijs, qui se ipsos effascinant? Neq; enim inauditum est tibi istud, aut si minus, legisti saltē. *Et fuerat quondam, perpulchra coma Eutclidæ. At miser in rapido dum spectat flumine vultus, Sese fascinat: hinc subiti per viscera morbi, Sæua luas peruasit.*

Est etiam propter oris summam dignitatem à veteribus Nireus (cuius memini paulò ante) sæpe commendatus.

Similisq; Deo Ganymedes

Egregius forma puer, raptus sublimis in auras

A superis Cælo positus diuū inter honores,

Pulcher vt ante Iouem misceret pocula mensis

Quos inter (si spectari amanti iudicia licet)

Roscio Gallo, olim patebit aditus: quæ, quis

Z 3

cum

cum Diomede Cicero peruersis oculis fuisse testetur, tamen ob in paucis similem cognitam pulchritudinem à Q. Catulo vate, qui epigrammata lusit, in delicijs scimus habitum: qui oris speciem pueri, luculentis sanè carminibus posteritati sacrauit. Sic enim de illo ait.

Constiteram, exorientem Auroram fortè salutàs

Cum subito à leua Roscius exoritur.

Pace mihi liceat Cœlestes dicere vestra,

Mortalis visus pulchrior èsse Deo.

Taceo illas etiam, quæ propter corporis formam præcellentem, in lapides homines vertisse feruntur, Gorgonem atque Medusam. Nec eas itidem nomino, quæ certamine formæ Diuas prouocasse dicuntur: qualis è multis vna fuit, se conferre Deis ausa procax Niobe. In cuius à Praxitele artificiose nimium exculptam effigiem, laudatissimum hoc Aufonij epigramma extat.

Vinebam: Sum facta Silex, quæ deinde polita

Praxitelis manibus viuo iterum Niobe.

Reddidit artificis manus omnia, sed sine sensu

Hunc ego cum lesi numina non habui.

Præclare Aufonius. Latona siquidem ob formæ superbiam non ferendam in saxum Niobem conuertisse dicitur. Cuius tam peritè Praxiteles fictor, diligentia artis adhibita simulachrum effinxit: vt prope accedentibus petra abrupta: procul autem cernentibus mæsta & ploràs mulier planè videretur.

Sed missa faciamus de præstantia formæ pœtarum vana, commentitiaque exemplariamque potius quid de pulchritudine ipsa doctissimus quisque senserit, in mediū adducamus. Publius Mimographus egregiam formam, mutam esse dixit commendationem. Diogenem, nisi fallor, secutus: qui hanc eadem in commendando epistola quauis efficaciorē lōge esse putauit. Eam Aristoteles donum est appellare assuetus, quod gratis cui libeat cunque Natura porrigat. Prærogatiuam naturæ Plato dixit, quod hæud ita multis contingat. Exigui Tyrannidem temporis nuncupauit Socrates, quia formæ gratia quam primum deflorescat. Nec doctè minus Theophrastus, qui fraudem nominauit silentem: quod absque verbis persuadeat. Sed Theocritus Chius longe optime, qui eburneum illam appellauit detrimentum, quod grata quidem aspectui sit, sed complurium cæuisa incommodorum. Eandem & acutus Carneades, sine satellitio Regnum iure existimauit: quod nulla adhibita vi, quicquid volunt, formosi consequantur. Quamobrem interrogatus

Aristoteles, qui fieret vt cū formosis puellis diutius iucundiusq; confabularemur, non illepide rēspōdit: cuiusmodi perconctationē cæci profus hominis esse videlicet, quod cæcus formæ, illecebrā nō magis sentiat, quā colorū gratiā, atq; discrimina. Cum præsertim gentes esse quasdam memorię sit proditum, quæ ex pulchritudine sola sibi Reges asciscant, creent atque constituent, hæud omnino vano augurio existimantes, dignitati oris actiones vitæ non dissimiles fore. A quibus fortasse vulgaris illa orta parcemia est, quæ apud nos viger: Egregiam scilicet formam, boni esse operis indicem: probosque homines vultu dignosci. Sed vtinam hac ipsa in re falsitas nulla foret, & paucos forma deciperet. Quæ ingenium hominis prauum fortita, exitij multis est fomes: & pessimæ fraudis illicium. Neque enim vera illorum professio est, qui ex corporis ipsiusque oris lineamentis, mores animi declarare nituntur. Non inquam semper ori vita respondet. Vnde culpata sæpe deformitas virtute magis enitet. Alioqui Antiphilæ in laudem, supernuacanea omnis Bacchidis illa esset oratio.

Adæpol te mea Antiphila laudo, & fortunatam iudico

Id cum studuisti, isti formæ mores vt consimile forent.

Prudenter sanè, multi enim sub specioso corpore turpes occulunt animas, vt ait Plato; Hunc tū consuetudine vitæ incognitum parumq; probatum, oris tanta dignitate perspecta, Beatum, fœlicemq; existimas etic, vt rēq; pulchrum.

Sed vi let hunc omnis domus, & vicinia tota

Introrsum turpem, & speciosum pelle decorat.

Horatius

Cauē igitur ex forma oris, leui alicui atq; futilli præiudicio temere innitens, mentis fabricam architectari. Ideo enim physiognomiæ peritus Zopyrus valde est deceptus in Socrate, ad ductis ex arte notulis in coniecturam iudicij, falso illi impurās vitia, à quibus philosophi formosus, ac nobilis animus vehementer abhorrebat. Vnde, quamquam re deceptus Theseus, non tamen stultè, vel temerè illa carmina fudit.

O vita fallax, abditos sensus geris!

Animisq; pulchram turbidis faciem induis!

Pudor impudentem celat: audacem quies:

Pietas nefandum: Ver: fallaces probant,

Simulantq; molles dura.

Quo circa Bias & Socrates cohortari soliti iuuenes feruntur, vt se crebro in speculo cōtuerentur: quod si corporis honesta illis à natura inesset

ineffet species, ad illam animi mores omnino curarent effingere: sin minus esset tributa, ingenij cultu honesti, & egregia aliqua virtute animi, naturæ vitia pensarent. Ex quo perspici potest, corporis dignitatem, nō semper animi speciosos mores portendere: vel ingenij bonitatem arguere. Nam aliter si esset, ridiculum nimirum illorum esset præceptum infructuosum omne atque inutile consiliū. Tum etiam qui egregium illud protulit.

Iuuenalis.

Fronti nulla fides.

Esset ille quidem poeta valde mentitus: Martialisq; etiam deceptus, qui fronti non esse credendum, aiebat. At verò, hoc in loco pulchritudinem, fœditatemq; oris rursus demonstrasse tantum contentus ero: nihil docens de studio formæ colendæ. Quippe qui tam esse videam suæ cuique pulchritudinis tuendæ, augendæq; etiam ardens insitum desiderium, vt periculum nō esset, quin beati omnes futuri effemus, si tam studiosè, tamq; diligenter & accuratè virtutis artes rimaremur, & insigne decus animi: quanta industria ac diligentia in externæ bonum formæ, & corporis curam incumbimus. Multi enim de bono formæ placent sibi, vt Metius ille, quo de homine Domitiani Cæsaris extat illud celeberrimum dictum.

Vellem tam Formosus esse, quam Metius sibi videtur.

Cum interim de amplexæ virtutis semita: pauci se ritè verèq; iactent. Quas obres verè Antisthenes, in adolescentem quempiam qui sese ex ære proximè sculpendum curarat, ad imaginemque sui se subinde conformabat, vultumque componebat, illud rogans fertur dixisse, compefcere volens illius amentiam. Dic mihi ò adolescens, si æs loqui posset, de qua potissimum re esset gloriaturum? Cum promptè iuuenis, de pulchritudine responderet: & non erubescis (inquit) qui cum inanimo glorieris? Insinuans dignitatem oris profus contemnendam esse: nisi veris animi bonis possessori vacare contingat. Statuis enim in ipsis, mutisque imaginibus pulchritudo formæ interdum non minor apparet, quam in aliquo humano corpore. Quæ si tanti esset æstimanda, ligneos lapideos ve multis natos esse melius fuisset. Verum enim verò si quis tam est formæ colendæ avidus: vt in hanc totus curam incumbat, huic ego author fuerim, vt ad obfetriciam illam Socratis artem: qua, maternum veluti mutuatus officium, gloriari crebro solebat, aciem mentis conuertat, vitæque suæ accuratè fila dirigat. Is enim dicere

subinde solebat, quemadmodum matri suæ peculiare fuit, vt parturientibus opem ferret: sic sibi à Superis esse datum, non vt tenera (matri instar) corpora poliret: sed vt animi molles accurate fetus effingeret. Vitali quò melius aura fruerentur: diaque acciperent luminis oras. Ne videlicet tanquam parum recte formati, illegitimi, portentosi que partus propter educationis rectæ defectum, inusta tanquam aliqua turpi nota, bonorum interdictione conuictu: communis vitæ commercijs (quibus vt alij, fruique vulgò solent) vel iudicentur indigni: vel forte functioni eiusmodi, esse parum apti dicantur. Cum igitur in optimi cuiusque mente (si modo bene culta institutaque est) pulchritudo vera vsquequaque refulgeat: cuius proculdubio cultus & decus, studio nobis est omni, semper asciscendum. Hæc siquidem est vera illa venustas, quæ bonorum mentes ad se allicit, & iucundi aspectus suauitate oculos sapientium detinet. Cui si summa ope vacare contingat: dubium non est, quin homo ille (fœlicitate vitæ quorum est fedulo vestigia sectatus) superis sit par, vel certe proximus, similisque futurus: quando non tam specie corporis, quam virtute animi, illis efficiamur similes. Atque hic quidem vitiorum labem suame refugiens animi honos, eiusmodi est, vt vetustate temporis lætius coalescat: altius radices agat, lucidius splendescat, magisque virefcatur in dies. Notra autem hæc, quæ corporis pulchritudo vocatur, calibus varijs amittitur. Qui si cessent omnes, tamen vel labascit die, vel solitudine animi, aut aliqua cura marcescit: vel deflorescit morbo atque ipsa tandem deaustata atque corrupta morte, interit penitusque vanescit. Quod in Tragædia, cui nomen est Octauia sentit bene Seneca, cum sic Nerone affatur.

Sola perpetuò manent

Subiecta nulli, mentis atque animi bona:

Florem decòris singuli carpunt dies.

Hæc igitur in bona animi nostri acies diligenter vsque intendenda est, & ingenij accurate explicanda notio: nulli enim obnoxia casui, in omne tēpus incolumia perstant, diffugiunt nunquam, nunquam possidentē deferunt, vel amantem fallunt. Vbiq; adiuuant, vbiq; sunt præsto, vbiq; mentē exoriant: & quem sunt cunque studiosum sui, & cupidum nacta, mirifico quodā laudis insigni nobilitant, illustrant, condecorant, celo beant, immortalemq; factitant. Extremæ igitur dementiæ est, præcellæ bono formæ,

& naturæ fugaci hac & lubrica prærogatiua inolefcere: spiritusque (caduæ ac fragili doti) tumidos dare: nimisque sibi in vanis ambitiose placere. Pulchritudini ergo animi (assentatrice ista & vana corporis forma contempta) feruendum est. Quæ augusta quadam nitidæ mentis gratitate vere efficit viros amabiles: quodque præstantius est, Immortales atque diuinos. Nam externa ista lineamenta corporis, & formæ decus insigni, bene moratos apud viros fastidij quandoque non leues, atque odij causas habent. Neque enim turpissimis & formosissimis vlla esse potest, veri aut species decori, aut pulchritudinis imago. Contraria enim atque aduersantia sunt ista: discerniculoque naturæ, atque aliqua lege culpantur: vnde rectè illud a Comico dictum est Plauto, *Morum prauit,us, peius ceno formam inficit.*

Vidi ego præstante forma virum ob mores sæpe contemni: & alioqui non indifferum (prætextu tamen hoc vno) colloquiū eius omne vitari studiose ac refugi: & propter famam parum secundam insignes facie puellas (ne contagio labem daret) equaliū aditu, atque cætu prohiberi. Quæ profecto res argumentum est, non tam corporis quam animi pulchritudinem amandam vel expetendam esse. Idque hæud iniuria. Nam præterquam quod ad bonorum beneuolentiæ conciliandam, promerendumque fauorem, plus hæc quam illa roboris, momentique habet: plusque etiam neruorum ad eorum victoriam, quæ effugere cupias: est insuper nobis ad hanc, quam ad illam expeditior aditus, & ratio multo facilior: quippe quam diligentia animi sola parari perspicuum sit illi verò (nisi naturæ dono contingat) industria humana sit nullus locus, vigilantia nullus accessus: ac plane Ianua omnis interclusa solertiæ, doli excogitatrici rationi & fucadi arti fallaci: etenim vt ille ait, *Cito ad naturam ficta redierint suam.*

Sic statura breuis, & oris figura deformior, emptitij dætes, ascititia coma: & si quæ alia sunt vitia, ingenio arteque hominum naturæ vim, gratiamque ementita: impostura calliditate, tanquam subito persona detracta, imperio ipsius, naturæque vi victa, deformitatem suam sensim arguunt: seque tandem ipsa produnt, alumnosque deludunt. Quod cum ita se habeat: sitque huius, quæ illius & gloria solidior, & dignitas longe præstantior, gratiaque ipsa vultus multo commendabilior: vt pote quæ bonorum laudabiliūque virorum late vndiq; cinctæ

choro, foelici illorum cætu gaudeat & commercij interfit, speciosisque hinc inde bonis ornata, decoris sui nativo ac vero splendore vsque refulgeat: deformesque naturæ vitio siquos est nacta, formosos eadem efficiat, diuinos etiam, vereque amabiles, atque omnibus expetendos: Velis remisque (quod aiunt) in hæc vnam (quam dicimus) pulchritudinem animi incumbendum est: altera illa spreta, despectuque habita, quæ alumnos Amaliosque suos non vsque quaque gratiose efficit: interdumque potius, ob animi fordes, inuisos. Quæque vel victa morbo, vel imminuta tempore, vel æstu aliquo concitæ mentis afflicta, non semper roseis genis irradiat. Quæ de ipsa scitè in Hippolyto apud Senecam sic loquitur Chorus,

Ancip; Forma bonum mortalibus,

Exigui donum breue temporis:

Vt velox celeri pede laberis!

Non sic vere nouo prata decetia

Æstatis calidæ dispoliat vapor

Sevit solstitio cum medius dies,

Et noctem breuib; precipitat rotis.

Languescunt folio Lilia pallido,

Et gratæ capiti deficiunt rose:

Vt fulgor teneris qui radiat genis,

momento rapitur. Nullaq; non dies

Formosi spoliū corporis abstulit.

Res est forma fugax. Quis sapiens bono

Confidat fragili?

Hactenus sit de pulchritudine dictum: quando omnia consecrari solius, neque loci huius neque temporis est: pro remedio spatiosi ac longi operis, vna tantum proposita breuitate. Quare iam nunc accingar ad reliqua. **N I C.** Gratum est: quanquam longè gratius futurum esset, placidius atque iucundius si his rebus aliquid dares amplius. Nā, ne tibi cæcus videar, vel offendam Aristotelem, me quoque pulchra delectant. Interim vt elegantior appaream, si quando ipse domo fortè pedem extulero: non ante procedam in publicum, quam Biantis sancto isto memet ero in speculo cõruitus: vel obstetriciam illam socratis artem (cuius in disciplina morū vis omnis posita est) aliquid apud me fuero speculatus. Præclaris enim honestisque in rebus probū virū diu & multū meditari decet: & tā salutare & sanctas non aspernari lautitias, desideria siquidem pessimum genus est, dissolutique animi indicium circa res optimas parum esse curiosum: sponteque sua ad pulchra velle hebescere. Sed sit iam de hoc satis, breuitatis etenim (vt dicis) ratio habenda est: atque etiam tempo-

temporis, inclinato iam in pomeridianum tempus non leuiter die. Ergo de viribus ipsis corporis, aliquid mihi breuiter expedi. **P H I L.** Faciam equidem libens, quando id me facturum esse iam ante sum pollicitus. Quæ in re, si fortè breuior videar quam rei tantæ exigat magnitudo, iniquitati temporis licebit imputes, qua nos subito premi cõspicis. Neque enim in hoc vagari diffusus in tegrum vel liberum est, maxima (vt apparet) diei parte decursa. Ac ne erit quidem necesse, cum pars illa (quæ de fortitudine à nobis paulò ante discussa est) non leuem & ipsa huic loco partem laboris abstulerit. Eā enim rem verè inspectanti, disceptationi præsentis diffudisse lucem ita debet videri, vt in eius explicanda natura, pluribus opus non sit. Quibus ego facillè rebus adductus, parcior atque quanto, restrictiorque ero. Sed rem iam ipsam exordiar.

C O R P O R E A S vires equidem aliud nihil esse duco, quam firmitatem quandam corporis non aspernabilem, cæterorumque membrorum laudabile robur. Nam hæc quidem ipsa quibus à natura insunt, hi nimirum robusti ac validi, viribusque præstare creduntur quibus è diuerso negata sunt, infirmi inuvalidi, imbecillesque putantur. Sed inter fortitudinem, vimque omnem corporis hoc maxime interest, quod illa recti allecatrix, & veri susceptrix officij, honestatis, iustitiæque tutrix (simulac accingi operi ratio monet) difficultate nulla deterrita, alacris ad discrimina conuolat, generositate quadam spiritus cupiens immòri laudi. Robustior hæc interdū viribusque valètiore corporis, sed honesta ad discrimina tardior: iusti & honesti defensor, sicut cuncta abunda, lenta atque tardigrada, lasique instar bouis, nisi stimulis subacta, oneri sulcipiendo reluctans: latebricultrix formidolosa, periculique vitatrix decori. Ex quo fit, vt in extrema notè homine in gerulis atque baiulis vires corporis sæpe sint: fortitudo vera esse non possit. Infamis etenim vita, deploratique mores, licet aliquoties athletica firmitate robustum corpus à natura sortiantur: nihil tamen commune cum fortitudinis vera laude habere possunt. Decoris enim atque honestatis ignari & rudes proressusque obliiti: sustinendę difficultatis & euincendi honesti periculi (iusta cum causa impellit) rationem veram non callent. Itaque naturæ altera munus: virtutis altera opus, appellanda est. In illis partium corporis strenua & valida functio, lacertorum robur, musculo- rumque firmitas ipsa laudatur: in his verò ani-

mus præfens, & generosa mentis elatio honestatis ergò res formidolosas & arduas, laboriosasque suscipiens, omnium ore commendatur, & in cælum laudibus ducitur. Ac tandem, vt semel finiam, immanitate virium: agricolarum, fessoris, baiuli atque bubulci superiora interdum corpora sunt: sed generosi, fortisque viri, & honestatem amantis, ad facinora præclara obeunda viuider est mēs, alacrior voluntas, & virtus animi longè præstantior. Quod cum ita se habeat, reliquum illud est, vt illorum pauca citemus nomina qui ob portentosas vires corporis in pretio iure habiti, admirationi olim magnæ fuerunt. Quo in loco bubulcus Titormus princeps accedat, cuius miraculi instar vires quondam inspectabantur. Nam cum robusti Titormi pectoris fama excitus Milo (cuius iam mentionem faciam) in Eucenum descendisset, bubulci huius & periclitaturus vires & fertia inspecturus facta: taxam ingens arripuisse manu Titormum perhibent, vique magna propulisse arreptum. Quod vbi semel atque iterum factum est, impositum humero tractū grandem portauit: quod Milo tentans, vix solo amouit. Neque id solum Crotoniate adstante Milone suarum virium speciem edidit Titormus, sed & prægrandem immitemque taurum pede corripuit, tentantem frustra, se inde ferocia proripere. Quæ omnia Milo contemplans. Proh Iupiter (inquit) ane alterum terris hunc nobis Herculem profeminasti? Celebratur etiā Cleomedes Altypalæsis, qui & ipse membrorum mirabili robore fuisse dicitur. Iachum enim Epydanniū non instrenuū athletam armatum inermis occidit: idque pugni vnico ictu, iniectaque manu intestina eius eduxit. Ob quam tam barbaram sequi facti nouitatem, cum certaminis præfectus palmam illi iratus denegasset: furore animi concitus Cleomedes, disiecta columna, quæ restudinem arcus literario in Iudo fulciebat, sexaginta pueros miserabili ruina protulit, Cuius rei atrocitate percitū ciues, Cleomedem ipsum lapidibus impetentes ad Minertiæ templum confugere coegerunt: vbi lapideam arcam ingressus, operculoque septus, vsque delituit. Quæ cum dissipatis lateribus vix esset aperta, Cleomedes ipse nusquam comparuit. Sed ciuib; de eo quid factum esset Numina sciscitantibus, oraculum à Pythia redditum est, pro Deo Cleomedem habendum: vt qui mortalis esse desisset. Id quod auctor Pausanias memoriæ prodidit. Sed dicamus de Milone, cuius & ipsius prodigiöse vires monumentis veterum

nobilitate sunt: Crotoniatē Milonē ferunt, viribus corporis valuisse tantum, ut poma manu tenenti extorquere nemo posset. Olympiæ per stadium cucurrisse dicitur cū humeris bouem gestaret: quem pugni iniectu exanimatum vno solidū die deuorauit, comedendoque absumpsit. Sed cum magnitudine virum nihil non facile sibi permitteret, repertam insolitudine quercū cuneis adactis hiantem, medio volens diffindere, quas temere iniecit manus, cuneis expulsi arbor comprehensans, feris exhibuit artus dilaniandos, qui in gymnico certamine palmā sepe retulerat. Restat Athleta Polydamas, cui supra humanam sortem à Numine data vires exitio fuere. Hic enim mōstrificis fidens viribus, tempestate coactus ad Speluncam diuertere, aquarum vi subita Spelunca fatiscēte, iāq; planē labāte, solus perstitit, comitibus fugiētibus acriter increpitis, ruinosi obicē antri securē expectās: ratus eiufmodi molē manib⁹ sese facile (ne decideret) sustentaturū esse: sed cum humanis viribus maius esset decidens pōdus, quā ob tēpestatem, Speluncam intrarat: dementis Fati tumultum habuit. Qui profectō, documento esse magno possunt, id quod alibi diximus sine consilio vires exitij esse certissimum instrumentum. Viribus enim hi alioqui insuperabiles, dementis animi arrogātia miserabiliter interierunt. Quæ nimirum res apertē indicat Valerij Maximi celebratum illud elogium esse verissimum: quo ait, nimio robore membrorum vigorem mentis hebetere. Quasi abnuente natura vtriusq; boni largitionē: ne supra humanam sit fœlicitatem: eundem & valētissimum, & sapientissimum esse. Gubernandæ igitur corporis vires Sapientia sunt, & consilio animi frānandæ: ut huic parti (quæ tunc demum nobilis est) dignitas salua sit: atq; honor suus constet: Naturæ enim munera parum apte stulteque tractanti amara sæpe sunt & infauista: possessorique suo inferunt cladem magnam. Sed sit huic rei quoq; iam modus: ne exemplis multorum repetendis intenti, in altum iactemur temere. In his enim corporis bonis (fortitudinis veræ altius explicata ac descripta natura) satis mihi fuerit vel summa capita delibasse. Verendum siquidē nobis fuerit, ne ambitionis aliquo ducti studio exemplorū numero fauentes, subtexisse quidpiam friuolum, aut temere præter ordinem enarrasse aliquid videamur. N I C. Re ste sapienterque facis mi Philemon, quomāgis ad extremam bonorum corporis me-

tam aspirans: velocitati (quod superest) præscriptum munus absolue. P H I L. Faciam Nicete mi, & quidem parum inuitus. Cupio enim quamprimum fasce me isto eximere, atque onere leuare. Velocitas igitur, quæ crurum est agilis ac non impedita facultas, magnæ interdum in homine admirationis est causa. Siquidem qui eo bono præstare aliquando sunt visi: magno in honore sunt habiti: præsertim temporibus illis, quibus celeris glorię plantæ magna sunt premia proposita: qualia Næmæis, Isthmicisque certaminibus constituta fuisse olim memorantur. Hinc tempestate illa cursus citissimæ præstantia multos plurimum floruisse legimus. Semper enim mortales allectant premia. Vnde illa summe vigent, quæ in honore sunt: iacentque illa contra, quæ ab omnibus fastidiuntur: nulloq; habetur in pretio: Sed inter multos, qui naturæ hoc dono valuisse feruntur: nescio an Philax & Clime- nes filius Iphiclus princeps nobis iure habendus sit: cuius de velocitate scriptores multi, & hi quidem Classis non infime stupenda meminerunt: maximèque Demaratus, qui author est apud Cesium agilitate corporis celeritateque pedum valuisse Iphiclum tanta, ut triticeas super aristas nil laedens, impunè curreret. Ad cuius bonitatem cursus proximè accessit Volscorum Regina Camilla, quæ hyperbolicis carminibus à Publio Marone est ita celebrata, *Illa vel intacta segetis per summa volaret Gramina, nec teneras cursu leffisset aristas Vel mare per medium fluctu suspensa tument Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas.*

Arcadica etiam venatrix Atalanta & formæ bono, & rei huius, qua deagimus, gloria valuisse multum dicitur. Ad cuius nuptias obtinendas, de celeritate currendi inter procos legimus certamina concelebrata: quos illa vicit omnes. Sed in Hippomenem certans, ingenio & vasti cuiusdam calliditate astus superata est, iactis aureis pomis. Cuius cōcertationem graphice depinxit Sidonius Apollinaris, sic enim de illa ait, *Emicuit pernix populo trepidante Virago, Nil toto tactura gradu, quum pallidus ille respiceret medium post se decretere campum: Et longas ad signa vias, statūq; propinquo Pressus, in hostili iam curreret anxius umbra, Donec ad anfractum meta, iam iamque relictus Concitata ter sparsa fregit vestrū: ia poma.*

Celebrantur & alij multi hac laude præstantes: qualis Centaurus Mermeros, qui gloria plantæ multos sæpe vicerat: & ob velocem

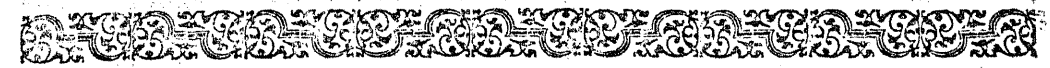
locem cursum charus Alexandro Laas. Phœdrius atque Dimanthes Isthmiacis ludis sepe victores, & cursu clarus Opheltes. Quos omnes cum alijs, quorum hic non libuit nomina subtexere, institute causa breuitatis prætereo prudens. Quis enim nesciat agilitatem corporis, & pedum pernicitatem in pretio magno quondam idcirco habitam esse, quod illud sit vulgo creditum: hanc ipsam celeritatis vim cum fortitudinis laude haud raro coniunctam esse? Sic nimirum spiritus ille Musarum facer (ut Plutarchi verbis utar) Troiani belli diuinus scriptor Homerus Achillem nobis suum (quæ sui temporis hominum longe fortissimum finxit) hoc nomine commendauit. Is enim virum fortem ob abreptam sibi Briseydem Agamēnoni iratum significare cū vellet: ignobili otio marcescentem, estu curarū vario haud dubie torqueri ostendit: quam studio summo pugnam detrectarat, modò appetentē, modò studia sua culpantem, atque ira furētē. Sed tamen hoc ipso loco laudandi Artifex non instrenuus, quem ornari summe

volebat, honoris gratia pernicem appellauit: Sic enim ait.

Asidet hic pedibus pernix Ione natus Acl illes Naibus, indulgens iræ, fugitansq; tenaci Proposito pugnam, procerum per piliq; coronæ Concilia auersans, hominum illustrantia nomen Corde liquefcit iners, rursusq; subinde requirit Prælia, seq; ciet seui in certamina Martis.

Sed vides ne fugiēte Phœbo propè aduertare noctem? quare magnopere abs te quaeso mi Nicete; ut disputationis huius modū faciamus aliquem: nosq; demus quieti. Cras (si placet) inter opacas Salices, nitidas Saloris ad vndas, Instituti quod restat operis (Deo propitio) absoluemus. Quare simul ac diluxerit, incunctanter tibi in officio adero. Et, inter eundem fruemur aura gratissima, qua nondum sole Aurora vestita, locus ille abundare solet.

Vbi de nominis gloria, claritudine generis, deque ipsius, ut spero, Animi bonis non iniucundè loquemur. N I C. Fiat, uti vis: nam id mihi gratissimum est.

IACOBI TAPIAE ALDANAÆ DE TRIPLI- CI BONO, ET VERA HO- MINIS NOBILITATE Liber Tertius.

P H I L E M O N.

HODIERNVS hic dies CHRISTO IESV Seruatore Optimo Maximo nobis fauente, ijs finem imponet quæ herifumus polliciti. Quapropter diei luce iam appetente ad Nicetēni quā primū ibo: ne in lecto securum occupet. Est enim amicus ille meus inter cæteras dotes rectè institutæ naturæ (quibus est benignè admodum cumulatus) cum cibi semper parcus: tum verò somni multo magis. Quæ proculdubio boni homini, credo, ad virtutem præclaro quodam aditu patefacto, viam communiuisse: cuius natura illum, cupidissimum amantissimumq; esse videtis. Vnde tantam in ea vir

iam ætate maturus, progressionem doctis fecisse videri solet: ut non secus atq; ille, qui Romana quondam in republica floruit Cato, ciuib⁹ suis ob Sapientiam animi charus sit. Ex quo fit, ut quò studiosius illi gratificari cupio: eò anxius contra, sollicitiusq; verear, ne vel suscepisse operam hanc impudenter: vel industriæ fructum suo à nobis iure reposcenti; parum dignè videar præstitisse. Quorū alterum arrogantis est viri; alterū contra omnino rustici ac negligentis: Enitar tamen, quòd sæpe à me iam alibi factum est, ut in prouinciæ susceptæ ratione reddenda: & officij nostri tuenda dignitate, ne summa mihi negligentia obiectari possit. Nam difficili in re virò velle tanto ad plenum satisfacere, ingenio maius est nostro; viribusque

que meis plane denegatum. Sed eccum, ad quem festinabam.

N I C. Saluus sis mi Philemon. P H I L. Et te Superi seruent, nobisque præsent incolu- mem. Ita ne, per te nobis ne licebit quidem esse vigilantes? N I C. Quid ita tandem? P H I L. Scies, consultò hodie summo mane lecto pedem extuli, ratus antelucane huius euigilationis munere, te à nobis posse vinci. Verùm longe contra euénit: ipsa enim via consilia nostra labefactata sunt. Video enim si vel tantillum domi fuisset commo- ratus, repentino aduentu tuo, me potuisse facile opprimi: spe omni laudis erepta. Sed aduertis ne quàm roseo nobis vultu vndiq; blanditur aurora: quàm sit omni ex parte placidus, defæcatus ac limpidus Æther? N I C. Aduerti iam ante ad id animum magna; mecum voluptate fruebar, Cœli hanc omnem tacitus plagam contemplan, cuius placidis vlnis Tellus vndique cingitur: Simul & mente collustras æternum illud, diu- numquæ principium: & humanum supra captum solertem, industrium, sapientem- que motorem: Vnde non hæc tantum ma- nant, quorum grato atque iucundo aspe- ctu lætamur in terris ac penè præ gaudio gestimus: sed multo etiam illa maiora, Quæ licet propter hanc terrenam sarcinam, gra- uemque molem corporis, mortalium oculis subducta sint: sensu tamen ac cogitatione percipimus. Quarum profecto rerum (stu- pentibus animis) admiratio tanta est: vt nul- la satis enarrare lingua possit, vel humanum concipere cor! Quis enim cunctarum rerum supremum illum summumque artificem, sanctasque animas Dei almo fruente spiri- tu (cuius vigent Numine cuncta) digne pos- sit fando exequi? Quis oratione facunda ce- lebrare queat, quæ diuina illa per omnia cõ- means meas, certa ac diuina ipsa lege col- lustrans atque dimetiens, providentia est mira architectata, & fabricata solerter? Quis latentium rerum obscuras homini & inscu- tabiles causas, diuino illucescentes in Nu- mine, purgati aliqua solertia pectoris, va- leat assequi? Castæque scælix vere illa possit acie mentis inspicere,

Que non visa viris: que mens non hausit & au- ris.

Vt taceam interrim assiduum Cœlorum vertiginem rotatu iugi, ac volumine suo, dulciloquū efficientium melos, & summa ratione descriptos stellarum errantium cur- sus, nocteque vage Phœbes: simul & Solis gratissima cuncta lampade collustrantis ire

quietum vsque quaque laborem? Quo sin- gula ordine, quàm vera ac certa lege Cœlo toto decurrant, diffiniti spatij (vt Heracly- tus ait) nec meta prodita, neque orbita lesa. Quorum, vt demus interim, comprehendi hæc humanis ingenijs posse aliqua: proh Sū- mi Regnator Olympi Deus! quanto ibi omnia clarius synceriusque enitebunt, hu- manis excusis tenebris! Quibus proculdu- bio in vita ad Cœlestia penitus indaganda, haud aliter impedimur: quam ad Phœbeam lucem contemplandam magnitudine lucis ipsius mortalium oculorum acies infirma, solet offendi. In quorum nimirum peruesti- gatione occupati (cum longè ea res huma- num captū excederet) etiam qui perspicacis- simi quondam viri sunt habiti: veritatis sco- pum recte collimare, minime potuerunt. Etenim quis nesciat quantas cum Agrigen- tino Empedocle pugnas cum Stoicus Stertinus dum indagare altius nititur,

Que mare comescant cause: quid temperet an- num.

Stellæ sponte sua, iusse ne uigentur, & errant, Quid premit obscurum Lunæ, quid proferat or- bem.

Quid velit, & possit rerum concordia discors?

Vt illorum hinc inde sagaci cura animi scripta contemplanti facile censere non sit, Empedocles ne ipse turpius peccet: An Stertini magis deliret acumẽ. Sed lites, con- certationesque illis placide relinquamus, qui pugnandi sunt auidi: nos (si placet) iter nostrum confestim peragemus: P H I L. Mihi verò perplacet: iam enim dudum iti- neri accinctus sum. Vide tamẽ eques ne an pedes iter facere malis? nam apud me infra- ti equi sunt: iamque ante parati: siquidem ætati & pedibus tuis valde timeo. N I C. Nil est quod vereare. Nã mihi (benignitate Dei) etiam ad maiora multo spatia pedibus obeū- da, etas impedimento non est. Et anteluca- na ista deambulatio eiusmodi futura est, vt vel parum firmæ valetudini, ætati que decre- pitæ salutaris sit futura: tantum abest, vt ætatis & virium munia nõ admodum requi- renti, nocere possit: quo circa obequitatio- nem istam, fessionemque equestrem mihi quidem liberum est, atque facile contemne- re. Simul & illud vereor, ne si forte equum conscenderim, lasciuia ille nimia passus fe- rociens, seque in posteriores pedes erectans agitatore parum callidum dorso excutiat: nouusque fessore qui cerebro spargam viam, P H I L. Omen Superi malum auertant. Pe- dices igitur ineamus actutum viam. N I C. Gratum

Gratum est. Sed intereundum, te qui mul- tum & diu his fueris in locis, aliqua regem- necesse est. Scis enim mortaliū animos scien- tia pasci, & rerum ali notitia: quarum vsque adeo rerum humanis in pectoribus ingeni- ta cupiditas est, vix vt possit euelli. Dic ergò quid illud est, emicare quod procul incipit? P H I L. Hoc rusticum fororij mei Aloisij Caceris prædium est, vbi cum lectissima fœ- mina vxore sua domina Catharina ab Alda- na, sorore mihi charissima hybernare solet. Est enim apud nos, quod apud Romanos quondam legimus factitatum statio quædã hyberna: vbi vrbanas curas auersata nobili- tas, honesto sese aliquantisper ocio relaxat; dum ver nouum aduentat: quo ineunte vr- bem repetunt. Hic ego, loci credo inuitatus natura, ab amicorum salutatione & populū strepitu liber: studijs quibus me à puero se- dulo atque amanter addixi, vacare gnauiter soleo. Vides enim amœnum esse prædium; nec salientis aquæ dulces deesse fontes, & multos cõsitis arboribus hortos. Vnde esta- te mediã nimio Solis ardore alibi arescenti- bus herbis: Hic sæpe prata virescunt, latos- que flores fundunt. Quarum rerum iucun- dus aspectus me certe mirè recreat, & ad Musas dulciter allecat. N I C. Negari enim vero hæud potest, studiosis hominibus eius modi sedem quam gratissimam visum iri: Cui ego oppidulo maxime gratulor, non tam ob loci, solique naturam: quã est egre- giam optimamque sortitum, quam quod te inquilinum alunnumque habet: qui sibi tibi que doctis scriptis immortalẽ (iuuan- te Deo) sis iam famam nominis, atque glo- riam pariturus. Sed quæso te, quæ illa tam densa arborum multitudo est, spatio remota propinquo: cuius à dextra (vastæ huius vallis amœnæ ac floridæ) opaco vndiq; obũ- brante nemore, suaui quodam murmure erumpens riuius extremam oram specio- se conuectit: quæ oculos amanter oblectas, sese nobis insinuat? P H I L. Alcocis nomen riuiuli est, Benedicti (vt perhibent) sacello atque antro nobilis. Multitudo, quam di- cis, arborum: Cafarensis est cædua Sylua: quæ hyemali brumæ, & hybernis focus quer- na nobis affatim suppeditat ligna: minime illa quidem lachrymosa, sed Acapnis illis scriptis veterum celebratissimis, bonitate pa- ria. Cuius (latera sinistra petentibus) extre- mam partem leni quodã tramite saltus cõ- tinuata planitie, excelsi ac frondosi montis fauces excipiunt. Vbi arctiori quodam ne- more vallis angulus cinctus, venandi auidis

spectaculo quodam iucundo fructuosa cer- tamina præbet: ad ipsas montis radices, ceu ad breuia quædam ob difficilem iam natu- ram loci feris sic estuantibus, capi vt iam si- ne periculo possint. Sed prospicis ne caden- tẽ è rupibus amnem? N I C. Maxime. P H I L. Hic ille est Salor, quem petimus. Quare ea- mus ad illam partem, quæ arboribus proxi- ma est: ne, si forte vi solis iam ad meridiem exorta, calor disputantes præserit, longin- quam quæramus latebram, vbi ab eius nos ardore, vmbra aliqua recreemus. Verum nunc quidem nullis sub arboribus melius in ripa sedebimus. N I C. Rectè sentis. Pro- fectò amœna hæc omnis regio tua est: nec minus huius, ad quem peruenimus, loci fa- cies iucunda. Vt placide spirant Zephyri! vt grata ora ferit aura! vt suauis & leni sibilo arborum folia vèti stringunt! Vt, hinc inde Fraxinos inter opacas, & densas salices, va- rio aues cantu celebrant diem: ratico veluti murmure respondente flumine! Vt vitreis in vadis agminatim lusitant pisces, & rapi- do saltu in aerã corpora librant, seque iterũ tuti vndis immergant, atq; recẽtant! Cer- te omnia hæc spectare suaue est, & profus iucundum. Ac si externis, terrenis ve ex re- bus (in quibus certã vel plena gaudia profe- cto nulla sunt) beatitudinis ratio peti pos- set: beatum te iam dudum credẽrem effectũ qui huiusmodi rerum scælici copia circun- suas: & hos tanquã Elysios campos (libeat quoties) possis intusere: teq; dulci hoc auitũ fatiare concentu, parte ex aliqua estis graues animi lenientem, curasq; leuantem. P H I L. Est quidem amœna profus huius fluminis (vt sentis) ripa: ventorum aura suauis, ipsaque adeo temperies Cœli salu- bris atque mirifica. Quapropter hunc ego locum & legendo & scribendo defessus, lassitudinis causa vitandæ non semel repe- to. Vbi lineã & piscatoriã canna fallaci ha- mo male credulos sæpe decipio pisces. Quod si exitiosam escam casu cauti detre- ctant (neque enim semper auiditate pari ha- mum deuorant) Magnæ in parentis recu- bans grêmio, gratarum vndique arborum frondoso tegmine septus, aliquid ipse taci- tus mecum commentor: nimirum quod ra- tionibus nostris non sit alienum futurum. Commentationeque latus, domum vespere redeo: si iam sine piscibus, non tamen ad vitã ineruditior. Reuertor enim meditatũ multa, quæ domi post chartis exaro. N I C. Est quidem hoc grauium, prudentiumque virorum, agundæ ætatis ratione impallecẽ- re:

re: & vite fugienti prospicere. Quæ improvi-
sa sæpe mortē, inanem ac vanam multo-
rum subito fallit spem: quæ præclare atque
opportune capi cōsilia poterant, in longum
temere ducta tempus, intercipit.

Sed amabō te mi Philemon, quando hæc
expetiti occasio tēporis, solitudo loci, beni-
gnitas Cœli & amœnitas soli, tantū ocij, trā-
quillitatisq; suppeditāt, quantū sit homini
differēdi cupido vel optare fas vel expetere
iustū fac quæso, vt eas ipsas res, quarum hic
causa convenimus, quam primū exordiare.
Vix enim dicendo consequi queam, quan-
to te iam audiendi desiderio teneat. Quis
enim gloriæ vel famæ avidus, præstantē fa-
ma virum de gloria non cupiat audire diffe-
rentem? Cum præsertim quod ille tali in re
culto ex pectore dogma deprompserit, pro
oraculo sit non stultis habendum? Necessè
quippe est, tibi fatear mei animi morbum:
quem nescio quonam pacto (quo minus
spei sibi superesse præsentem ad vitā videt)
eo magis sentio cupiditate famæ exardescere,
ignorationem & tenebras summo opere
refugientem: ad laudem contrā, & nomi-
nis gloriam impetu magno anhelantem.
Cui ego ardori animi resistere cum nequeā:
esseque honestæ laudis stimulos acres, atq;
inclita femina sentiam: doleo mediis si-
dius, id gratis cum sim, veræ mihi gloriæ
non dum hæctenus viam me aliquam inue-
stigauisse: qui nō potius industriæ atque ope-
ræ parum eis in rebus elocauisse, vnde famæ
verus splendor suboriri solet. Quæ me pro-
fecto res, antea vitæ cursum respicientem
male vrit: ipsaq; nostrū vulnerat ingra-
ta pectus recordatione: Neque enim par mi-
hi cum illis ratio sententiæ est, qui iniustis
inhonestisque rebus atque omnino sordidis,
ac flagitiosis: & quæ leuitatis & incon-
stantiæ cum aliqua coniunctæ sunt vanita-
te, nominis famam quærunt. Cum exploratum
mihi, persuasumque ante iam sit: famæ
veram gloriam ex vno virtutis fonte hauri-
dam, petendamque esse: aut nullam pro-
fus quærendam. Virtus enim verè est, quæ
gloria (sola) circumfluit claraq; beat fama
mortales: Immortales homines, diuinofque
efficit. Cuius vtinam datum esset compote
feri. P H I L. Facies tibi iniuriā profecto mi
Niceræ, qui vno eo carere queraris, quod
in te summè viget, tuamque ipsius vitam
illustrat maximè. Nemo est enim omnium
qui te nō uerunt, qui sapientiam, virtutem-
que animi tui non vel maximè laudet, ad-
miretur atque suspiciat: teque nesciat (pro-

bitatis opinione) laudis summum locum:
dignitatisque mereri. Quò ego miror mi-
nus, si cupiditate famæ teneri te dicas. Nam
cum ad hanc suerationis magisterio, siue
naturæ quodam feruido impulsu omnes si-
mus propensi: certè dictū mirum est, quàm
egregius hic ardor mentis, sese semper in op-
timum cuiusque animis sublimiter excelsèq;
efferat, ac veluti extollat magnifice. Credo
quod veri decoris præstantiam dignitatem-
que virtutis (vnde fama ipsa duci ac peti so-
let) multo illi exactius & acutius cernant,
qui pessimarum rerum abdicatā animo cu-
piditate, singulari quadam bonitate mentis
excellunt. Licet enim auiditate famæ mul-
tos sæpe videamus incendi, quarum vitæ
est omnis actio turpissima: eorum tamen
inanem impetum, furibundumq; conatum,
præter vanam quandam laudis effigiem, &
gloriæ falsam imaginem, cōsequi nihil pos-
se, clarius est quam vt verbis sit multis, vel
exemplis declarandum. Quòd si casu ali-
quo rei huius compotes facti sunt fluxa om-
nis illorum gloria est, atque etiam momen-
tanea: infelixque adeo quod probæ artis in-
sidiosa & fallaci calliditate, obtineri ad tem-
pus erat nominis visum aucupium. Ita fit,
vt licet desiderium famæ omnes interdum
vexet ex æquo: gloriæ tamen verum fructū
illi demum nanciscantur: qui morum sple-
ndore, vitæ puritate, & præstantia mentis ex-
cellunt: quod non sine summa ratione acci-
dit. Vt enim virtus omnis natura amabilis
est: atque ideo naturali quadam animorum
concentratione ad se omnium mentes allicita
sed præcipuè ab illis petitur, qui moribus
sunt aptissimis: sic & gloria expetitur illa
quidem passim à multis: fruuntur illi tamē,
qui præclara indole sunt animi: optimisque
artibus præditi, & quemadmodum quæ sua
pate natura sunt pulchra, doctorum indocto-
rumque iuxta oculos remorantur, mentesq;
etiam oblectant: sed spectaculi causa remor-
ta, maiorem illi, quam hi delectationem ani-
mo sentiunt, fructumque percipiunt: quæ
siue maiori & admirationi & oblectationi
fuerint, peritæ artificiosæque mentis suauis
quadam meditatione secum taciti singula
ponderantes: sic qui aucupia famæ virtutis
artibus instructi parum; inquirunt: glo-
riæ vero fructu destituti: tanquam ij, qui
suam ipsorum vmbriam amplexari nituntur
ipsa met, qua sunt rapti, in hinculatione na-
turæ, splendore famæ ficto delusi, sinistra
nominis ad Syrtis appulsi; speciosa misero
naufragio periclitante fama, existimationis

cæca

cæca in præcipitia labuntur.

C A E T R R V M vt ij, qui vitiorum labe om-
ni vitam infectam agentes, etiam si præpo-
stera quadam gloriæ cupiditate ducantur,
quàm sint tamē ab omni laude remoti pos-
sint perpendere: iam mihi res ipsa à defini-
tione instituenda est: quæ in disceptatione
rerum, Solis munere fungitur. Gloria est
(inquit Cicero) frequens de aliquo fama cū
laude. Quæ ex definitione manifestū est, so-
lidam illam veræ gloriæ laudem iniustis tur-
pibusque rebus minime ascribi licere. Atq;
ideo, ne cadere quidem posse in conscelera-
tos & improbos homines. Cum enim ea
tantū laudari debere perspicuum sit, quæ
honestæ & iustæ sunt, necessario illud efficitur,
vt gloriæ laudem adipisci non possint,
qui eiusmodi rerum nitorem aut intueri no-
lunt propter desidiā: aut sequi non valent
ob effrænati dissolutique animi prauam li-
centiam. Nemo siquidem laude dignum
existimat inertia animi ac scelere perditū
virum, flagitijsque infamem. Hunc enim
præ se quisque contemnit: facileque om-
nes oderunt. Nec verò perditorum homi-
num valere tantum ad laudem potest amen-
tia, vt gloriæ fructum ferre possit, qui vita
improbis est. Vituperatio siquidē, & oppro-
brium tā sunt magnis contigua sceleribus,
vt improborum votis perditorumque suffra-
gijs separari scernique nequeant. Virtuti
contrā atque honestati tantus à natura dig-
nitatis splendor inest, vt si iam nulli contin-
gant admiratores: post se tamen non inuitā
ducant gloriosam famam. Neque enim illa
potest ab honestatis contubernio diuidi at-
que diluigi, & virtutis satellitio diuelli. Est
nanque splendor nominis, summumque fa-
mæ decus in vitæ honestate positum: om-
nisq; vera gloria in virtute collocata. Hinc
fit, vt eorum etiam, quorū iam inde à pris-
cis temporibus virtutem animi permanus
accepimus, non sine quadam laudis com-
memoratione memoriam celebremus. Sic
Dauid, Sic Sanson, Sic Mathathia cum pa-
tre filius Machabeus Iudas: Sic Achilles, sic
Aiax, sic malorum hominum terror, mon-
strorumque domitor Hercules: sic Diome-
des, & fortis extollitur, Hector Sic Bias, sic
Thales, sic moralis pater philosophiæ Socra-
tes: sic humanæ maximus hæres sapientiæ
Salomō: Sic Draco, Sic Lycurgus & Solon,
Spartanusque Glaucus, qui externas, alie-
nasque gentes, Iustitiæ fama impulsas ad se
videndum allexit. Omnesque illi tandem
qui egregia aliqua atq; insigni virtute, olim

sunt clarissimi habiti. Illorum contrā, qui
vitam turpiter egerunt, aut oppressa tene-
bris nominis fama est, hominumque igno-
ratione sepulta: aut nota turpissima iniusta
prorogatur ad vitæ ipsorum odium, contu-
meliamque foedissimam. Sic turpis animi li-
centia perditū Helij Gabali: sic Apici luxu-
riof: sic effœminati Sardanapali: sic sæui am-
biotiofi que Neronis, ad nauicam execratio-
nemq; bonorum, & retinetur memoria: &
vitæ gesta leguntur. Quorum, opinor, ne-
mo esse cuperet similis: multus licet quondā
imperasse illos gētibus, & populis fuisse ter-
rori historia non falsò referat. Præstat enim
obscurū nasci: In gloriam ac sine fama mo-
ri, quam vitæ hominum innotuisse tam ma-
lè. Ex quo illud perspicere potest, honestatis
atque virtutis opinionem ad laudem nomi-
nis valere quam plurimum: existimationem
contrā vitæ turpem, eadem ipsam labefacta
re profus atque penitus obscuram: memo-
riamq; hominis tetram maximè, pœnitē-
damque efficere.

Q V I I G I T V R veram gloriam adipisci vo-
let, summa ope niti debet, vt virtutū om-
ni genere mentem imbuat: & pulchris ani-
mum moribus ornet. His etenim in rebus,
quicunque sunt clari nominis famam adep-
ti, studij atque operæ plurimum posuisse di-
cuntur. Nec eam ante consequi potuisse,
quam quæ recte fuerant mente memori vi-
tæ præcepta complexi, egregio illa aliquo
opere compleuissent: periculis hominum,
& afflictis patriæ rebus, salutis opem feren-
tes. Quarum quidem rerum ornatu honesto
amicti, patrocini instructi, & præsidio
nobili sulti, tantum sibi gratiæ apud poste-
ros conciliarunt: dignitatis & gloriæ tantū
sibi pepererunt: vt illorum virtus animi, cō-
memoratione grata hominū posteritati pro-
dita, & Annalium consecrata literis, situ ve-
tustatis obduci, atque interire nequiverit.
Neque id sanè iniuria. Digni enim sunt, vt
à nobis aliquo honoris afficiantur insigni:
qui immortalitati famæ per virtutem animi
Ianua patefacta, mortis aditum sibi obstru-
xisse videntur. Semper enim gloriosæ famæ
area, (Orci pallidi violento imperio contēp-
to) vni patet virtuti (lugubrique desidiæ sac-
culo ab imo discisso) immortalis illam Chla-
myde conuectit: dignumque laude virum
vsque vetat mori. Honesti enim gloriosiq;
laboris, æternus & immortalis est fructus.
Ita fit, vt qualem quisque virtutis in agro se-
cit sementem: talem decerpit & messem. Sic
virtute animi magis exculto, gloriæ maior
por

portio datur: præclaræ verò huius laudis experti, mentisq; bonis turpiter destituito, nõ magis poterit gloria vera contingere, quã intemperanti prospera salus, improbo felicitas, & malo beatitudo. Vt enim insigni aliquo vitæ scelere delibutis (Fortuna licet in ampla prosperè nimis ad tempus agere videantur) terror tamen aliquis semper impendet, qui existimata illos gloria ac felicitate deturbet: & factorum diritate turbidũ peccus, conscientia graui aliquo vulnere atque verberare confauciet: sic bracteola illa fallaci ementia gloriæ, vulgi oculis adblandientem suauitatem eorum: bonorum sæpe sermo diluit, vel ipsorum exactius fortè inspecta vita à vulgo cum est: opinione euacuata, atque exinanita, vanescit. Ex quo intelligi par est, eiusmodi genus hominũ nihil habere posse cum gloriæ vera laude commune. Cui enim sano persuaderi possit, eũ gloriose viuere: quem (si iam excelso positus sit in loco) Fortuna sua tamen arbitratur esse minorem: & vsura profus communis lucis indignum? Sed de his hæcenus. Credo nanquẽ obscurum non esse (horũ turpia facta & vitæ probra cum videas) omnem de gloria interdictum improborum causa hominum omnino latum esse. Quare nemo flagitiosus moribus, probrosa vel infamis opinione vitæ suspectus, claræ quærat famæ præsidia: quæ viris dicata ac mancipata sunt optimis. Aduersante enim repugnantemque natura corrupto cum integro, honesto cum infami, temperanti cum dissoluto, conuenire nihil potest. Quod cum ita se habeat: totiusque gloriæ rationem ex virtutis fonte duci, supra sit ostensum: & cui irrigatio fontis ipsius, atq; eius maximè vndæ seruiant, & pateant, nulli sit ambiguum, sequitur, vt quibus in rebus summa & perfecta (quæ opinione hominũ putatur) gloria consistat: paucis explicemus.

AT QVÆ HÆC quidem (vt author est M. Cicero) extribus his constat: si diligit multitudo: si fidem habet: si cum admiratione quadam honore nos dignos putat. Quorum de singulis disputare ad plenum velle, maius est, quam vt dignè possit à nobis, ad aliã præsertim accinctis hoc tempore expediri. Ac ne fuerit quidem operæ pretium fuis cuncta disserere: cū præsertim quæ ad hanc causam pertineant, vberius illa suis locis à me iam ante disputata, explicataq; sint. Sed opportunitas loci nos admonet, vt stricim atque præcisè aliqua delibemus: quando plene atq; perfecte ad alia festinantibus,

id exequi minus licet. Studia igitur, beneuolentia hominum, atque fauor: placabilitate morum & beneficentia facile comparantur. Fides, quæ dictorum & conuentorum est fida quædam obseruantia: ijs demum haberi solet, qui cum Iustitia prudentiam vulgò putantur adepti, & animi Sapientia præstare, ac nihil captiosè gerere. Quos eosdem, quia solertia quadam mentis longe in posterum futuros casus prospicere arbitrantur: agendarum rerum ceu duces strenuos studiosè vbiq; sequuntur. Vt siquid illis aduersum, aut rei publicæ turbulentum fortè acciderit, præsidio illorum adiuti, calamitatis præsentis periculo liberari: aut imminenti possint, metu eripi. Sed ad fidem semper firmiter constanterq; faciendam, & rectæ estimationis aucupium: probitatis opinio multum habet in vitæ momenti, bonis enim viris iniuratis sæpe creditur malis ne iuratis quidem. In illis pro Sacramento compositi merces valent: in his dissolutio vitæ ne apud aras quidem fidei locum facit. Tantus est vbiq; (neque id iniuria) honos recte moratis! Cuius quidem virtutis quantã sit vis in contrahendis hominum negotijs ethnici quondam declararunt, qui effigiem fidei Capitolina in arce, Ioui proximam locauerunt. Hac nobis pictura significantes Summo Deo (qui appellatione Iouis plerumq; ab illis innuitur) Syncera & sancta fide gratius nihil esse. Qua de ipsa operæ pretium videre est, quid vir sapientia clarus Patritius, Octauo de Regno & Regis institutione libro, scribat & sentiat. Fides, inquit, virtutibus alijs splendore tanto præfulget, vt sine ea omnes Regum ac principum virtutes obscuriores fiant. Ab ea enim singulæ sic lumen accipiunt, vt à Sole Luna, Sydera, atque Stellæ omnes. Prudentia enim sine fide vana ac mendax esset: & vafra quædam astutaque calliditas. Temperantia, tristis & verecunda: Fortitudo, ignaua ac torpida. Iustitia autem sæua ac sanguinaria. Quid enim laudis, famæ, aut gloriæ princeps habere potest, qui vanus, mendax, aut infidus est? Quid turpius aut grauius esse potest, quam fidem fallere, promissa non præstare, aut dictis, conuentisque non manere. Hæc ille: nos (si placet) nostra videamus: quæ hinc exordiemur; Lyfandrum Lacedæmonium, inclytum alioqui fama virum, ob fraudes & dolos cæterasque perfidiæ artes multi vituperant. Philippum etiam Macedonem reprehendunt aliqui quod deceptis gauderet hostibus, nec semper ex fide age-

ret.

ret. Africanum Hannibalem ob perfidiam excruciantur Annales, pariter & pœnos omnes criminis huius gentili condemnant infamia. Græcorum monumenta Vlysis calliditatem & vafritatem sæpe notarunt. Suspicitur contra Epyrotarum Rex Pyrrhus ob fidem: & is, qui ad supplicium redire maluit. Regulus, quam semel datam hosti fallere fidem. Laudatur etiam Sexti Pompeij fides, cum enim casu in nauis iuxta Puteolos apud eum Octavius, Antoniusque cenarent (qui id temporis veteri similitudine posita inter se foedus iniuerant) maritimæ classis præfectus Menodorus per quendam nuntiauit Sexto, patris germanique iniurias tunc esse promptum vlterius: quod si temporis vellet occasione frui, curaturum se facile vtrâ nauibus nemo viuus discederet. Quod Magni Pompeij hæres intelligens, Renuncia (ait) Menodoro id sine melicere facere ipsi, qui iam peiorare conueuit: mihi enim & nefas & impium est, qui fidem nunquam fallere didici. Præclare Sextus: fides enim sanctissimum humani peccatoris bonum est: nulla necessitate ad fallendum cogitur, nullo corrumpitur premio. Nihil itaque fraudulenter, nihil insidiosè, inhonestè vel suspiter gestum laudem vllam potest mereri. Nam quæ vilitas, aut potentia Regi ni, vel quæ de hoste parta victoria esse vllatanta poterit, vt fidei sanctissimum Symbolum diffumper dum nobis sit: & sacramenti (quod induciarum laudabili foedere etiam ijs qui aduersus nos saua moliti sunt arma, seruandum est) perfringenda sit, vel labefactanda religio? ipsumque, prudenti & pio semper optandam, boni viri nomen deseruandum? An verò fidei sponsores Diuos, quorum ad iurifurandi religionem firmamdam Numina summa testamur, contemnere pius est, vel tutum nihil moranti? Atqui, supplicium nullum maius est, quam Dei irati ultio: qui ad stabilendam fidem (vt Dionysius Halicarnassæus optimè censet) honestis & licitis rebus contrahendis omnino testis accedit. Itaque Egyptij illi veteres, qui mortaliū, quondam sapientissimi sunt habiti, ac Summi Dei cultores acerrimi: per iurio infames (vt author est Diodorus) capitali pœna plecebant. Vindictæ severitate docentes, Non perfidiam: sed fidem solam esse, quæ hominum famam illustret: & vitam tueatur: quæque nos Summo Deo vere charos, amicosque efficiat. Quæ in re intelligendum est interesse fidei, vt nihil similitatè nihil captiosè, nihil fraudulenter, nihil insidiosè, nihil malitiosè vel callidè vnquam

agamus. In quo quidem foedè nimis; inuerecundè & vafre peccatur à multis: dum inuolucro quodam obscuro, & techina quadam fallaci, fidelis vinculis sese falso liberatos esse arbitrantur. Thracum populi (vt scriptum extat apud Ephorum) cum Bœotij ad quoddam tempus foedus sanxerant, induciasque pepigerant: quo nondum elapso (cum illi securus induciarum fiducia dormirent) noctu agros populabantur. Quibus de violatâ fide querentibus, Thracæ responderunt, dicunt non noctium inducias fuisse pactas. Sic Spartanus Cleomenes, ad septem dies cum Argiis inducias pactus, tertio induciarum die (somno illis quietique vacantibus fiducia iniri foederis) cum omni exercitu dormientes inuasit: atque alios quidem letho dedit, alios secum captiuos abduxit. Cumque illi vitio data esset iurifurandi contempta fides, ita cauillatus est, vt diceret noctes in Sacramento additas non fuisse. Sed hanc veluti contumeliam Diuis vlciscens, vrbis (cuius causa conuentis parum manserat) spe frustratus: cultello per furorem (quo est repente correptus) corpoream sibi pellem ab imo adsumma diduxit: atque ita infelicitè expiavit. Sed quæ non videat, parum eos ex bona fide agere, qui sese huiusmodi signentis ab officio boni viri & eo (quo maxime sunt obstricti) nexu veritatis: eximere conantur? Hæc enim tam veteratota, tam astuta & callida obseruanda interpretatio fidei, nihil ferme à flagitiosa perfidia malitia differit. Ac profectò, edentior quò dolosior bono: viro videri, ex illi marique debet. Quod cum ita esse intelligerent Augustissimi principes Theodosius & Valentinus callidis quibusmodi hominum vafrementis, & astutis per summam malitiam interpretationibus sanctissima lege restiterunt. Cuius ad præfectum Prætorij Florentinum verba sic habent. Non dubium est, in legem committere eum, qui verba legis amplexus, contra legis nititur voluntatem. Nec pœnas insertas legibus euitabit, qui se contra ioris sententiam sæua prærogatiua verborum fraudulenter excusat. Quæ ex lege violatâ. Fidei reos peragi manifestum est: qui in pactis atque conuentis, verbis sunt vfi aliosum, quam in eum finem, cuius causa verba ipsa ritè concepta sunt. Infidus igitur, Cleomenes, & perfidi Thracæ, ac quicumque alij techina simili imposturam fidei facere nituntur. Id

aa quod

quod diuinitus quondam in XII. fuit Tabulis cautum: quarum illud de bona fide ad vitā est vtile in primis, **V T I N E P R O P T E R T E**, Fidem ve tuam captus, fraudatus ve sim. Item & illud, **I N T E R B O N O S** bene agier oportet, & sine fraudatione. Quæ omnia eò pertinent, vt intelligamus in actione vitæ vniuersa, non aliter atq; in bonæ fidei cōtra-ctibus malitiam omnem oportere abesse procul: infidiosamq; cessare debere interpretationis calliditatem. Quocirca, captionis, infidiarumque plena verba: dolos, simulationes, fraudes, & technas impostoris Vlysis re-ctē apud Homero sic perstringit Achilles, **O multum generose doli fabricator Vlyses! Conuenit intrepidē me vestra refellere dicta.**

Vt fieri debere puto, fallacibus ipsam

Ne me sedentes hinc obtundatis & illinc.

Is magis est quoniam quam nigri Ianua Ditis

Insensus nobis aliud qui pectore claudit:

Inde palam profert aliud quodcūq; videtur,

Ast ego nunc dicam, credo vel ut esse futurum.

Eiusmodi igitur cum viris, insidijs, deceptione, dolis, fraudeq; refertis, loquentibus aliud, aliudq; agentibus, iuraq; tādē sacraparum religiose colentibus, nihil profecto potest esse commercij. Quod cum ita se habeat, vterius iam non progrediar, meq; potius ad meū munus atq; pensum reuocabo. Si tamen hoc vnum prius admonero: Nēpe ad habendam illi fidem facile homines adducti solere, cuius publicis in functionibus, priuatisq; rebus vitæ est integritas summa cognita. Nemo enim ei se committere dubitat, cui domesticis in rebus vigilantis animi non deesse cernit industriam: & in publicis nouit, religiose semper, sedulo atq; sapienter fuisse versatum. Atque hæc quidem de fide: nunc accingar ad reliqua.

I G I T V R ex tribus, quæ ad cōparandā gloriā à nobis proposita sunt, illud erat extremum: si cum admiratione quadam honore nos dignos putat. Quo in loco considerandum est, eos potissimum homines admirationi cæteris esse solere, in quibus egregia aliqua indoles virtutis elucet, atq; altitudo quædam metis, ad eas omnes res fastidendas ac proculcandas: ad quas plerique alij libidine inflammati rapiuntur. Vt enim doctissimè docet. **M. Cicero**, Admiratione quadam ij semper afficiuntur, qui anteire cæteros virtute putantur: & cum, omni carere de decore, tum verò his vitijs: quibus alij non facile possunt obistere. Hinc voluptatis osor Anthistenes: hinc utri contemptor Curtus: hinc in summa inopia hilares Metrocles Diogenesq; laudantur:

quorum alter pressus egestate ridebat, alter ditissimos Reges forte contentus sua, iocabundus subsannabat: Fortuna in parua ad vera illos fœlicitatis certamina prouocans: dum in vitæ forte contempta deesse nihil sibi magnificè gloriabatur: quod illi in ampla, semper aliena sitientes, assequi vnquam minime potuerunt. Hinc tandem & illi in gloria omnes habiti, qui ea omnia, quæ corpori accidunt, vel omnino rebus externis forti in vtramq; partem animo ferre vili sunt. Semper enim virtutis excellentiam (fauentis licet suffragia famæ contemnat, & laudis querat effugium) gloriosa hominum sequitur admiratio, & bonorum honesta cum laude predicatio coniuncta. Gloria nanq; virtutis est comes. Quam si virtute animi meruisti, occultare quamuis te, tuaq; facta cōneris, obscurus, in gloriosusq; esse non poteris.

S E D C V M excitus hic animi ardor ad gloriam à natura sit cunctis insitus (vr à nobis declaratum est antea) fulgenti nanque trahit constrictos gloria curru non minus ignotos generosis, doctè vt quōdam cecinit Flaccus. Quod & verum esse Cicero ipse sic est pro Archia testatus, omnes trahimur laudis amore ac ducimur: sic illud non semel, vt qui nihil præclari gesserunt, laudari tamen velint: & qui per summam virtutē animi omni polent gloria, vel immeritò sæpe probro torqueantur (falsus enim honor iurat, & mendax infamia terret.) Qui locus est sanè anceps, summèque difficilis. Nam appetere gloriam, quum nihil agas laudabile, fordidum profectò verecundumque est. Infamiae verò aliquo maledicto terri prorsus stultum, quum virtutum certa laude vita satis est culta: & aduersus malorum hominum leuia & flaccida conuicia opinione prohibitateque sua vita se nostra defendit. Cum præsertim improbis displicere, argumentum sit non obscuræ probitatis. Sed ita omnes à natura auersamur ignominiam atque erigimur rursus ad laudem, vt infamiae quomodo non possit non molesta videri suspicio: & expetiti contrā honoris etiam quæ falsò concessa est, grata tamen esse largitio. Quo in ipso diligenter nobis considerandum est, ne eiusmodi rebus diffugiendis vel appetendis, aut plus iusto frangamur molestia: aut præter fas, ambitionis aliquo feramur studio. Id enim temporis apud se quemque habitare maxime conuenit: suam vndique vitam intuentem. Sic etenim mentis acie facile quisque rimabitur: sic ne infamia rassa contabescendū:

fucato

fucato ve honore inaniter ac futiliter superbiendum. Hæc nanque rerum nostrarū difficultio, exploratio atque inspectio nostri ad veræ disciplinam gloriæ maximè pertinet: Qui enim pectore ita erit affectus, bonorum primum de se iudicio recreatus, & conscientia ipsa animi sola contentus: vel plausu vel sibilo populi opinor, non multum mouebitur, qui stultus honores sæpe dat indignis: & iudicij pari leuitate eos sæpe vellicat atque dilacerat, qui de se sunt quam optimè meriti.

C V M I G I T V R tam latè pateat efferuens illa cupiditas animi ad gloriā, vt omne prope modum genus hominum complexa esse videatur, intelligendum est tamen (id quod significauit iam antea) optimum quemque maximè gloria duci: eique ad illam iter facilitum expeditissimumque patere. Cum ad hanc tantam nominis celebritatem, propensione vna naturæ tantum excepta, quæ natiuo assequendæ famæ fomite alitur, ne minimam quidem semitam indagare improbi valeant: nisi forte resipiscunt à vitæ nequissimi somno. Est enim naturaliter nulli (sequi modò velit) ad virtutem obstructus trames: vel ad gloriam aditus interclusus. Quin omnes potius, eademque produxit, tacitis quibusdam igniculis natura ad nominis decus, honestatis atque virtutis gloriā excitauit: qui in optimi cuiusque mente semper elucent maximè. Atque ideo præ cæteris illi in honorem laudemque incumbunt. Scribit Xenophon tantam in inclyto illo Rege Persarum Cyro, iam inde à puero cupiditatem gloriæ fuisse, vt ea ætate celebritatis huius causam potiendæ omnia sibi pericula leuia viderentur. Quæ ex re futuram Cyri virtutem præfigere, facile fuisse dicebat. Quod generosus hic animi affectus claros viros potissimū occupet. Vt enim pro. **M. Cælio** docet Cicero, Ardor mentis ad gloriam in adolescentia, tanquam in herbis significat, quæ virtutis maturitas, & quantæ sint fruges industriæ futurae. Non igitur iniuria vir præstantioris ingenij, magnæque doctrinæ Fabius Quintilianus præclaram hanc animi indolem, & generosum meritis affectum in pueris summè cōmendat. Mihi (inquit) ille detur puer, quem laus excitet, quem gloria iuuat; qui victus fleat. Hic erit alendus ambitu, hunc mordebis obiurgatio, hunc honor excitabit: in hoc desidiam nunquam verebor: Quapropter Alexander ille Macedo, cum cupiditate animi ad gloriā vehementer exarsisset: Philippi parentis virtute res gestas cōtemplans, &

magis in dies faustum successum, materiam gloriæ sibi dolebat ereptam: sic enim subinde dicebat. Quid mihi pater rerū relinquet agendum? Cupiditate gloriæ pari fortis incensus Achilles, bellicæ laudis insignia, atq; ornamenta virtutum ignauis deferri dolebat: seque & gloria & laude fraudari mortis instar existimabat, impatientiusq; ferebat. Sic nanq; ab Homero loquens inducitur: **Corq; meum penitus turgescit tristibus iris, Cum decore atq; omni me orbatum laude recordor.** Vrebat fortissimi viri animū, idq; iure: mercedem virtutis gloriā (quæ in exhibendo dignis honore potissimum viget) sibi eripi per iniuriam. Quid de Aiace dicam? viro & ipso non instrenuo, quem impatientia doloris ob adiudicata falsò Achilles arma Ithaco, eo furoris adegit, vt mortem sibi ipse è vestigio conscuerit, necemque intulerit? Potuit ne re alia magis declarare à se gloriā semper magni habitam fuisse, quam huiuscemodi mortis testimonio: qui armorum (quem virtutis ergò petebat) honore negato, vitæ sibi vsum ademit? Sed quid necesse est, insigni mentis robore præditorum, clarorumque ducum exempla repetere: cum nemo ferme illorum extiterit, qui gloriæ flamma incensus non sibi animum induxerit ad res difficiles virtute animi alacriter suscipiendas? Hæc Horatium Coclitē sine spe vlla salutis posuit in ponte solum: Hæc Fratrem Themistoclis Agefilaum impulit in Xerxem: Hæc in Porfenam, Mutium animauit: Hæc virtute nobiles Decios pro patria deuouit: Philenorum hæc eadem fratrum aras constituit, cum pro ampliandis patriæ finibus viui sunt info di terra passi. Romanas hæc sæpe legiones (vt scriptum reliquit in Originibus Cato) in eum alacres locum tendere fecit, vnde se non amplius redituras esse videbant. Nam quid ego par amicitia inclytum, Eurialum Nisumque referam, qui epitaphij spe ad pulcherrimi facinoris laudem excitati, periculi magnitudinem speratæ cum gloriæ fructu facile compensantes, ætatis florentis obliti, alacri erectoque animo ad manifestam sunt mortem profecti? Quorum alter cum ab Eurialo socio petisset, ne se in id discriminis cōijceret, sed vitæ suæ parceret, vt esset qui amici corpus perempti sepulturæ mandaret: quæ si ad lautissimas potius epulas inuitaretur: vbi paucis edocuit ita se puerum à patre institutum, vt formidine omni ab animo procul expulsa ad immortalitatem gloriæ, atque ad memoriam nominis sempiternam semper niteretur: ad extremum illud addidit.

A a 2 Est

Est hic, est animus lucis contemptor, & istum
Qui vita bene credat emi, quo tendis honorem.

Quibus omnibus gloria sola dulcedo vi-
ta antiquior fuit: saluteque omni potior. Sed
relinquam hos omnes, ad vnumque reuertar
Alexandrum: qui quanto ceteris rerum ge-
starum magnitudine habitus est præstantior,
tanto fuisse dicitur gloriae sitientior. Anaxa-
goram enim in sermone audiens, ex magistri
Democriti sententia plures esse mundos asse-
rentem, obortis per ora lachrymis: ô me
(ait) infelicem & miserum, qui vnus non-
dum dominus sum factus? de cuius glo-
riae inexplebili cupiditate Iuuenalis illud
extat.

Vnus Pæleo iuueni non sufficit Orbis.

Estuat infelix angusto limite Mundi,
Vt Gyare clausus scopulis, paruaque Seripho.

Quo factum est, vt cum auiditate hac in-
flamatus vni tantum imperio propagando
studeret, & regni finibus in maius in dies ad-
augendis: Scytharum legati desiderium glo-
riae in homine acri oratione notauerint: sic
enim illos ad Alexandrum locutos scribit
Curtius. Si Diu habitum corporis tui auidita-
ti animi parem esse voluissent, orbis te non
caperet. Altera manu Orientem, altera Occi-
dentem contingeres: & hoc affectus scire vel-
les, vbi tanti Numinis fulgor condere-
tur. Sic quoque concupiscis, quod non
capitur. Ab Europa peris Asiam: ex Asia
transis in Europam. Deinde si humanum
genus superaueris omne, cum Syluis & nu-
bibus & fluminibus, ferisque ac bestijs ter-
rae gesturus es bellum. Quid tu? ignoras
arbores magnas diu crescere, vna tamen ho-
ra extirpari? Stultus est, qui fructus spe-
ctat: & altitudinem non metitur. Vide, ne,
dum ad cacumen peruenire contendis,
cum ipsis ramis (quos comprehenderis, de-
cidas. Hæc legati. At gloriae ardor inhiberi
non potuit, quod velis passim acriter ferebatur
orbis futurus domitor. Quid? quod in Sigæum
appulsus, vbi primum ad clari Achillis tumu-
lum assistit, semper expetitæ gloriae indices il-
las lachrymas fudit: & ô te fortunatum (di-
xit) adolescentem, qui virtutum tuarum
præconem Homerum inueneris! Quid? cum
ad subitam nuncij vocem gaudio præfultan-
tis, manumque porrigentis in iudicium rei
fœlici omine gestæ, comiter excipiens Ale-
xander dixit: quid mihi ô bone vir nunciabis
aliud quam Homerum reuixisse? Voce hac
testatus rebus à se gestis aliud deesse nihil,
quam præstantem aliquem ingenio virum,
qui strenuè ac prospere gesta, felicitet & fa-

cundè celebrare posset, qualis poetarum ille
princeps Homerus extitit. Rectè sanè (est
enim vt ait Xenophò, ὁ δὲ τῶν ἀκούων, ἰππαιῶν.
Vtique si te mereri putes, doctè vt ad Faba-
tum quondam scripsit Plinius. Iam verò
quid aliud præ se tulit, quam auiditatem
summam gloriae, cum Corinthios legatos
sua illi ciuitatis iura vltro offerentes spreuit,
tenuitatem tanquam irridens officij? Ad
quam vocem animati Corinthij: atqui per
Iouem (aiunt) ciuitatis nostræ ius quam ti-
bi & Herculi hæctenus concessimus nulli.
Quæ Alexander audiens, delatum hono-
rem libenter amplexus est: quem, cum rari-
tas: tum celebratissimo cum viro Hercule
societas mirificè illi omnino commendabat,
Sed quorsum de Alexandro tam multa? ni-
mirum vt intelligamus, non solum ipsum
gloriam semper amasse, verum etiam in alijs
affectum mentis similem vehementer com-
probauisse. Qua de re mirabile extat apud
Plutarchum exemplum. Scribit enim, inter
captiuos Indum quendam ad Alexandrum
fuisse delatum, qui sagittandi peritia tantum
ceteris visus esset excellere, vt sagitta anu-
lum collimare posset, idque ipse iactaret.
Id vbi Alexander accepit, accersito eo, artis
aliquod specimen edere iussit: quod cum
ille facere recusasset, capite hominem ple-
cti imperauit. Ad mortem igitur ille raptus,
cum à licitoribus increparetur, quod leui de
causa voluntaria morte egredi è vita velleret,
supplicij ministros sic dicitur affatus: se
iam diu exercitatione artis superfedisse: val-
deque idcirco, ne aberraret, timuisse. Quod
vbi Alexandro renuntiatum est: Indumque
intellexisset non tam imperata abnuisse con-
tumacia, quam metu ignominia: coram
se protinus adduci iusso, hominem lauda-
uit, datisque muneribus liberum abire ius-
sit, quod mori maluisset, quam existimata
laude indignus videri.

SED DIVER TAMVS ad alios, ne
vnus tantum alumnus gloriae Alexander
nobis sit semper in ore. Iulius ille Cæsar
tanto & ipse desiderio gloriae fertur inflam-
matus, vt apud urbem Gades Herculis in
templo Alexandri effigiem intuitus, sus-
piria acerba imo ex pectore traxerit, ignauia
veluti suam pertusus, quod id ætatis nil ad-
huc præclari gessisset: qua Alexander ille,
terrarum orbem totum armis subegisset.
Sic gloria virtutis Herculeæ cum monstris
Theſeum fecit luctari, vtque volunt poetæ,
penetrare etiam ipsos ad interos: sic trophæa
miltiadis Themistocle excutiebant à Somno:
sic

sic & Magnus ille Pompeius ad res strenuè
gerendas Crassum instimulauit. Quis in om-
ni Græcia clarior Themistocle? Quis rursus
ad gloriam concitatio? Qui cum semel thea-
trum ingressus, interrogaretur, cuius nã vo-
cem libentius esset auditurus: illius (inquit)
à quo artes meæ quam optimè canerentur.
Fuit enim olim antiquum institutum claror-
um virorum laudem ad Cytharam conce-
lebrandi, qui in epulis quondam mos floruit
maximè. Ibi enim à singulis conuiujs præstã-
tium fama virorum carminibus gesta can-
bantur (vt autor est in Originibus Cato) quo
genere Musica, si quando incanduit ira,
estus animi lenire solitus est ille heros Achil-
les. Agamemnoni quippe iratum hac sese
Musica oblectatè repertum scribit Home-
rus. Sic enim ait.

Hunc inuenerunt mulcentem pectora dulci
Formosaque lyra, multoque vineta nitebat
Argento, spoliū euerſa Aetionos ab urbe,
Hac se oblectabat, clarorum facta virorum
Prisea canens, vñs iuuenis Chirone magistro.

Sed redeo ad Themistoclem, de eo nanque
erat mihi oratio instituta & propositus ser-
mo. Is igitur cum summa gloria cupiditate
flagaret, ad Olympios ludos profectus, vbi
primum in Stadium descendit, fortè accidit,
vt palestricis ab vniuersis, despectis concerta-
tionibus: omnium ad se oculos atque ora con-
uerteret: inque se ipsum contemplado per to-
tum diem cunctos suspensos teneret. Quæ
secum perpendens vir auidus famæ, letus di-
xit: abudè satis, laborum omnium quos pro
Græcia suscepiſſet, eo die se tulisse mercedè.
Magnum nimirum prorsus visum est ad lau-
dem anhelanti viro, tanta celebritate ludo-
rum vbi omnis erat de virtute cõtentio, vñ
se dignum habitum fuisse, quem mirabundi
aspectantes cuncti, suauiter & amanter vsque
intuerentur. Atque hoc quidem proprium
virtutis est, vt omnium ad se oculos, atque
ora cõuertat. Quod vel Telamoni patria pul-
so, exulanti atque egenti vsu venit: in quem
(vt scribit Cicero) admiratio illa fiebat.

Hiccinè est Telamon ille? modò quem gloria ad cœ-
lum extulit?

Quem spectabant? cuius ob os Graij ora obuerte-
bant sua!

Quid Aristides? non ne ob iustitiæ singula-
rem præstantiam (qua iustus vocari meruit)
admirationi sæpe apud omnes est habitus?
Cui theatrum intranti tatum quondam hono-
ris est habitum, vt quum Æschili carmina
(quæ in honorem ille Amphiarai fecerat) in
theatro recitarentur.

Nam vult vir esse, non videri, hic optimus,
Qui mentis alta fructiferam sulcans segetem,
Conſulta callens germinat grauiſſima.

Omnes in Aristidem subito conijcerent
oculos, vt facile appareret, tã speciosum ho-
minis ad laudem elogium, calculis omnium
Aristidi ipsi fuisse assignatū: cuius erat Athe-
nis excellens animi maximè cognita virtus.
SED AD cupidos gloriae viros (quod erat
propositum) iam reuertar. Hi enim duo nõ
tam gloriam amarunt, quam illa est fugien-
tes propter virtutem secuta. Diximus quippe
à virtutis contubernio gloriam ipsam nun-
quam dirimi posse. Igitur Thales ille Mile-
sius, cuius nomine sapientia adhuc fama vi-
get, tantum & ipse dulcedini gloriae amicus
fuisse dicitur: vt optimum illam, clarorum la-
borum premium, nõ iniuria arbitraretur. Nã
cum ætate iam grandior, diuina illa ingenij
acie mirabilem quandam de sole rationem
excogitauisset, illam è vestigio Mandritum
philosophum edocuit. Cuius nobili inuen-
to Māditus summopere delectatus, vbi pri-
mum Thaleti egit gratias, rogasse illum fer-
tur, vt pro tanto munere quã vellet sibi mer-
cedem reponi optaret, optatis inconstanter
omnino fruiturus. Quem sic est Thales affa-
tus. Satis mihi (inquit) fuerit ô Mandrite, si
id quod à me didicisti, cum proferre volue-
ris tibi non ascueris, sed eius rei me potius,
quam alij repertorè prædicaueris. Sed quid
vni aut alteri exemplo insistimus, multa pro-
ferre cum liceat? Nullum enim reperio philo-
sophum (vt Duces iam, Reges & Cæsares ta-
ceam) qui non ad gloriam semper exarserit?
Quauis professio omnis illorum in contè-
ptione gloriae, despectioneque versetur. An
contempsisse gloriam putabimus magnum
illum philosophia parentem Socratem, qui
inanem per omnem vitam famam docuit ef-
se fugiendam? & de vera gloria paranda to-
ties discipulis præcepta clara edidit? Cuius
ad celebritatem nominis parandam, pulchrū
illud est dogma. Summa ope esse nitendum,
vt talis quisque sit: qualis semper velit habe-
ri. Declarans interim ad gloriam comparan-
dam, hanc veluti viam proximam & compen-
diariam esse. Qui igitur à turpi fama de-
terret, & gloriae veræ ratione, cognitione
& scientia, auditorum suorum egregiè
animos instruit: hic certè indecoris aliqua
fuga animi, ab honestæ famæ cupiditate,
nec alienus dici, nec iudicari potest auersus?
Neque enim, quod sequendum cunctis pro-
ponit; quod factitandum præcipit; quod-
que ipse optimum ducit: vni tantum hebes,

inuidus, vel torpidus sibi, videri debet vel le contemnere. Quid de Platone dicam, qui & probat, & laudat: & laborum illam, dulcem mercedem appellat? Quia de ipsa sapientissimi Salomonis elogium celeberrimum extat, quo ait, Crudelem esse, qui famam negligit. Rectè sane: magnam enim viuendi licentiam sibi sumpserit oportet, vitijis patefacta fenestra: qui honesta fama contempta, quid de se quisque & dicat & sentiat, omnino parum curat. Immitem verò eum, sæuumque sibi esse quis non videat, qui infami animo flagitijis effecto: parti sui ipsius longè optimæ ac præstantissimæ, cui honori esse seruireque debet (contumelijs conuicijisque omnium negligenter, imò impudenter expositus, vehementer est fraudi? Honorare enim vnusquisque animam suam debet, quemadmodum de republica legeque disputans, à Platone est diuinitus dictum. Qui igitur iacturam nominis sui, attritæque famæ auspicia molestè parum accipit, existimationis suæ patrocina nulla suscipiens, seque nihil reueritus: hunc ego, quasi vitæ deploratis in moribus, efferum immanemque sibi esse, facile statuo. Sed vnam quæ diffusa latè apud omnes multorum mentes peruasit cupiditas famæ: sancta hæc quæ strictim modò præscriptimus, claustra minus excedens, hos semper honesti serualet limites: minus animæ à multis offensum, & diuinæ forsan legi melius esset satisfactum. Quæ omnia, meretricis tanquam fronte suscepta, impudentia morum vastatione scæda depulata est, atque miserè profanauit. Est tamen parte ex alia videre non paucos, qui claustri cancellis his, quos in præsentia signauit, disruptis temere, atque improbe dissipatis, vestimenta famæ induunt, ambitioni cuidam vanæ turpissimè seruietes. Nam quid ego de Aristotele dicam, cuius propter nimium ardens gloriæ studium, ambitio est animi sæpe notata? Scribit namque de eo Valerius, cum certo quodam cõsilio statuisset, oratoriæ artis libros (quos proximè scripserat) dono dare discipulo Theodecti, quos ederet ille pro suis, tam postea tulisse molestè à se conditorum operum alij celsisse titulum: vt volumine proprio rebus quibusdam insistens, claufulam adiecerit, planius sibi de his in Theodectis libris dictum esse. Declarans veluti, qui Theodectis libri vulgò dicebantur: esse Aristotelis. Quòd si qui vnquam philosophi extiterunt, qui famam essent visi contemnere: ij tamen arte quadam, ceu restirantes & auersi, gloriæ sæpè audivissimè

consecantur. Veni (inquit) Athenas Democritus, neque me quisquam ibi agnouit. Cõstantem hominem & grauem Cicero ait, qui se à gloria gloriatur abfuisse! Quid? quod illi ipsi philosophi, etiam in illis libris, quos de contemnenda gloria scribunt, nomen suum inscribunt, in eo ipso in quo prædicationem, nobilitatemque despiciunt: prædicari de se & nobilitari volentes? Quod professione eleuant, memoriæ vsurpatione interim aucupantes.

SED QUID philosophos gloriæ studio teneri miramur, immortales illorum Deos gloriæ deditos esse studiose videre cum liceat? Gloriatur non semel, corusco sibi fulmine blandiens, pater ipse Deorum Iupiter: quæ gesserit & possit, apud Homerum, apudque Lucianum ambitiosius sæpe commemorat: fortique sua dextera, immane genus hominum, contemptores Superum gigantes esse peremptos. in cuius iactantiæ ridiculam vanitatem, cultum illud Sanazari epigramma extat.

Iupiter infractos iactat dum sæpe gigantes,

Et sibi seruari dat decus omne poli:

Sic est, inquit Amor, namq; hoc mugire solebas,

Cum ferox torua fronte iuuenus eras:

Quid clarus vaticinijs Deus Pythius apollo? non ne apud Rhodium poetam Enniū his ille carminibus, se vnum esse gloriatur: vnde curis ipsi mortales anxij, sibi consilium expetant?

Suarum rerū incerti (inquit) quos ego mea ope ex

Incertis certos, compotesq; consili

Dimitto, vt ne res temerè tractent turbidas.

Sed quid vnum aut alterum Deum commemorare iuuat, in tam numerosa turba (vt Iuuenalis ait) cum totam ipsorum Cœlitum cohortem, Deorumq; phalangem, Cœlitumque ipsum vniuersum cernere sit cupiditate laudis incensum? Sic enim de cupiditate gloriæ, Deorum persona suscepta Flora Dea apud Ouidium libro Fastorum, quinto subiecta verba loquitur.

Nos quoq; tangit honos, templis letamur & aris:

Turbæq; cœlestes ambitiosa sumus.

Nec verò fallum est, gloria erigi Diuos, & honoris exhibitione moueri, si tamè verū est quod in Icaro Menippo scribit Lucianus. Tradit enim Superū conuocata cõsione, cū cæteris cœlitibus iratū aliquando Iouem de abolendo philosophorum omni grege penitus cogitauisse. Quòd cū philosophi plerique, tum maximè Epicurei, aut oratione impia Deos tollerent: aut parum humana curare asserent. Cum enim de Numine castè

castè homini pieq; sentiendum sit, & verècundè loquendum. Quo in vno sanctitatis & pietatis norma vera splendet, formaque ipsa enitet. Iners hoc hominum genus, gloriæ auidum, fastosum ac pugnax, nos obiurgant, passim mordent, atque diuellcant, asfirmantes neque Dijs esse curæ res mortaliū neque omnino cõsiderari à nobis quid apud illos agatur. Quis nobis exhibebit cultum (Iupiter ait) quis fundet preces, quis sacra faciet, quis thura offeret: si hæc tam scelestataque impia persuasio (corrupto bonorum adulteratoque iudicio) mortalium cunctorum mentes latius impunè peruaferit?

SED MISSO faciamus ethnicos Deos, nosq; potius ad homines cõferamus. Quos quidem alios alio, omnes tamen ad famam nominis: nobilitatem & gloriam alacres currere cernimus. Possum historicos commemorare: possum oratores: possum poetas: vt taceam interim minores artium artifices. Et enim vndique mihi ad dicendum pater latissimus campus. Sed modum potius adhibebo, ne si ambitio: iu, omnia persequi libeat, circumscripsi spatij iustus egressi limites, excreuisse in infinitū nostra videatur oratio. Quis latinæ patrem historiæ Titum Livium Romanarum rerum seriem, & inclyta Martiæ facta gentis, condita ab vrbe lacteo eloquentiæ fonte narrantem, ignoras sibi gestas ab ipsis vsque Gadibus ingenij ac doctrinæ fama excitas attrahentem, oblatam putet gloriæ despectui habuisse? Cum præsertim nobilitatis sibi apud posteros faciendæ, & æternæ famæ causa comparandæ: tam ille sæpe præstantium virtute virorum cõsilia clara animi, & fortia gesta: ad gloriæ nominis sempiternam, oris illustri præconio immortalitati commendat? Quis Caium Crispum Salustium Romana & ipsum in historia purgatis auribus docta breuitate placetem, spreuisse existimet gloriæ? Quem ingenij opibus (quod de se ipse testatur) ad nominis famam parandam adductum intelligat fuisse? Subuerentem interdum de laboribus suis aliquid amplius prædicantem: ne aliquis existimet, studia illum sua per ambitionem laudando extollere. Sed veniamus ad oratores, ac inter gloriæ & famæ auidos teneat primas primus: ac princeps primum ambitiosæ sibi aræ locum vendicet. Quid Demosthenem maius? quid cultius? Quid sublimius? Quid præstantius vel Græcorum aliquando sensere Comitia: vel doctæ vnquam Athenæ videre? Ad cuius docti oris eloquentiam contemplandam, & acerrimæ

orationis exuberantem vim: certatim multorum hominum quondam, exterarumque gentium, maximos legimus & celebratos conuentus: & factos esse concursus? At, hunc talem & tantum virum (quem dicentem Numinis instar admiratione quadam rapti, cæteri mortales audiebant) ardore nominis & famæ siti raptum tam impotenter accepimus, vt inanes ac fallaces aures hominum: & vanos sæpe de se populi captaret ipse rumusculos. Gaudebat enim futururo aquam ferentis mulierculæ, & alteri insuurrantis. Hic est, ille Demosthenes. Quid Romanæ parens ille facundiæ. M. Cicero, cuius in oratione maiestatem cum veneratione quadam suspicimus, generosumque animi impetum omnem miramur, & ad quilibet persuadendum efficacem pectoris vim nonne cupiditatis & gloriæ, sic est per omnem vitam studio semper incensus, vt ad hanc vnam natus, totusque effectus esse planè videatur? Qui præter quam quod intelligeret, se & ingenij præstantia, & rerum præclarissimè gestarum magnitudine satis sibi lucis peperisse ad memoriam r. omnis sempiternam: tamen viros omnes, quos arbitratus est ingenij laude posse aliquid apud posteros (alienæ quasi sibi testimonio esset vocis viuendum) præsidia famæ rogauit: contendens ab illis blandè, vt res ab se laudabiliter gestas scriptis completerentur, & in hominum manus spargerent. Declarat hoc ipse ad amicum Lucium (quæ bellissimè hodie scripta extat) epistola: in qua videre est, quanto famæ ardore teneretur vir ille, qui suo ipsius eloquio iam erat famæ, posteritatiq; hominum satis notus futurus. Sed quid opus est, huius rei vnicam tantum testem accersere epistolam: cum hoc ipse suorum operum multis in locis vsque ad eò non tectè, dissimulet, vt etiam clarissimè testetur? Sed vnum aliquem locum adducam, qui ad faciendam rei huius (quæ probare cupio) fidem: locupletissimi mihi sit testimonij vice futurus. MARCVS igitur Cicero, ea in oratione qua ob ingenij præstantiam recipiendum vrbe poetam censet Archiam, de famæ cupiditate ad hunc loquitur modum. Nullam aliam mercedem virtus desiderat, præter hanc laudis & gloriæ. Qua quidem detracta Iudices, quid est, quòd in hoc tam exiguo vitæ curriculo, & tam breui: tantis nos in laboribus exerceamus? Certè si nihil animus præsentiret in posterum: & si quibus regionibus

bus vitæ spatium circumscripsum est, eisdem omnes cogitationes terminaret suas, nec tantis se laboribus frangeret, neque tot curis, vigiliisque angeretur: nec toties de vita ipsa dicaret. Nunc insidet quædam in optimo quoque virtus, quæ noctes & dies animum gloriæ stimulis concitat, atque admonet, nõ cum vitæ tempore esse dimittendam memoriam nominis nostri, sed cum omni posteritate adæquandam. An verò tam parui animi videamur esse omnes, qui in republica, atque in his vitæ periculis, laboribusque versamur, vt cū vsque ad extremū spatium nullum tranquillum, atque ociosum spiritū duxerimus: nobiscum simul moritura omnia arbitremur? An cum statuas & imagines non animorum simulacra, sed corporum, studiose multi summi homines reliquerunt: consiliorum relinquere, ac virtutum nostrarū effigiē nonne multo malle debemus, summis ingenijs expressam atque expolitā? Ego verò omnia, quæ gerebam, iam tum in gerendo spargere me, ac disseminare arbitrabar in Orbis terræ memoriam sempiternam. Hæc Cicero. Sed perpendere est operæpretium quid ille paulo ante hac eadem in oratione de vera gloria dixerit. Nam nisi multorum (inquit) præceptis, multisque literis mihi ab adolescentia suasissimè, nihil esse in vita magno perere expetendum, nisi laudem atque honestatem: in ea autem persequenda omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis, atque exilij, parui esse ducenda: nunquam me pro salute vestra in tot ac tantas dimicationes, atque in hos profligatorum hominū quotidianos impetus obiecissem. Sed missos oratores, Ciceronemque faciamus: iamque ipsos consideremus poetas. Qui non tantū ad famam se in vicem allecant, carminibusque mutuis inuitant, verum etiam diuino sepe periciti castro immortalē sibi famæ gloriam omnino vaticinantur. Hinc illa epigrammatici Martialis ad amicum Faustinum de euulgandis libris laudabilis cohortatio: sic enim loquitur.

Edo tuos tandem populo Faustine libellos,

Et cultum docto pectore profer opus.

Quod nec Cæcropiæ damnet Pandionis arces:

Nec sileant nostri, prætereantque senes.

Ante fores stantem dubitas, admittere famam,

Teque piget curæ premia ferre tuæ?

Post te victura, per te quoque vivere Charta

Incipiant, cineri gloria fera venit.

Ergo famæ vir audis ad expetitum nominis ardorem interesse aliquid arbitratus est vt ingenij laude viuus adhuc amicus perfrui

posset. Nam quis dubitet poetam Martialem nominis claritudini deditum fuisse, quem ob ingenij præstantiam suis in carminibus immortalitatis spem sibi atque alijs passim videat pollicentem? Qui etiam detractorum inuidiam & malevolentiam silentio est altissimo virtus: ne si maledictis illorum responderet, maledici ipsi ex eius ipsius doctis scriptis famæ aliquam gloriam nanciscerentur: id quod de se ipse testatur, sic in obrectatorum scribens,

Adlatres licet vsque nos, et vsque;

Et gemitibus improbis lacescas:

Certum est, hanc tibi pernegare famam,

Olim quam petis in meis libellis,

Qualiscumque legaris, vt per Orbem.

Nam te cur aliquis sciat fuisse?

Ignotus pereas, miser necesse est.

Quibus ex carminibus satis apparet, quanti Martialis ipse famam æstimarit, qui vel huius portionem improbam per se ipsum noluerit inimicis suppeditatam? Sunt enim hoc animo multi, qui doctos viros ideo mordent, vt illorum fruente ingenio, in orbe vtunque legantur: quos re nulla melius vlcisci possis, quam taciturnitate & summo contemptu. Sed reuertar illuc, vnde deflexi paululum: & ne circa vnum tantum verser authorem, ad alium iam poetam conuertar. Etenim semper huic hominum generi, siue Musæ ipse, siue carminis author Apollo, hoc videntur largiti, vt nominis splendore præcipue tangerentur. Itaque Sacri ipsi vates, suorum operū pro voto expletis numeris, quasi immortalitate iam parta, in suas ipsi laudes exurgunt. Hinc inclyto illo metamorphoseos libro exacto, nobili fama superbiens sibi blanditur Ouidius: cuius hæc sunt carmina.

Iamque opus exegi, quod nec Iouis ira, nec ignis:

Nec poterit ferrum, nec edax abolere vetustas.

Cum volet illa dies, quæ nil nisi corporis huius

Ius habet: incerti spatium mihi finiat æui:

Parte tamen meliore mei super alta perennis

Astra ferar: nomenque erit indelebile nostrum.

Quæque patet domitis Romana potentia terris,

Ore legar populi, perque omnia secula fama.

(Si quid habent veri Vatum presagia.) viuam.

Quid Horatius Flaccus? qui non contentus, impensam spruuisse funeris, si nanque iubet.

Absint inani funere Nænie,

Luctusque turpes, et querimonia.

Compeste clamorem, ac sepulchri

Mitte superuacuos honores.

Superbit etiam & ipse tribus carminū exactis

Sis libris, æternitatem sibi vaticinans. Sic enim loquitur, magnificis aliorum contemptis statuis, Ægyptiorum que Regū sumptuosos conditoris.

Exegi monumentum ære perennis

Regaliq; situ Pyramidum altius.

Quod non imber edax, non Aquilo impotens

Possit diruere, aut innumerabilis

Annorum series, et fuga temporum.

Non omnis moriar, multaque pars mei

Vitabit Libitinam. Vsq; ego postera

Crescam laude recens: dum Capitolium

Scandet cum tacita virgine Pontifex.

Dicar, quæ uiuens obstrepit Ausidus.

Et qua pauper aque Daunus agræstium

Regnator populorum, ex humili potens

Princeps Æolium carmen ad Italos

Deduxisse modos. Sume superbiam

Quæstam meritis, et mihi Delphica

Laur o cinge volens Melpomene comam.

Sed quid ego poetas illos persequor: qui ingenij diuite vena, & culti dulcedine cantus, præclare multa dixere? Cum etiam Rhadius Ennius, antiquus sane Vates, sed rudis carminum artifex, tam se ipse perennis famæ gloria consoletur, vt lamētis mortem suam: omnino vacare sanxerit? Quod hæc illius declarant carmina.

Nemo me lacrymis decoret, nec funera fletu

Faxit. Cur? volito viuus per ora virum.

Sed sit iam modus, neque enim poetam vllum inueniri facile est, qui famæ hac cupiditate non omnino flagrant: eaque (absolutis operibus lætus) præ gaudio pene triumpharit, ignorantis contemnens tenebras, & mortis extremæ minas. Quod cum alij sepe declararunt, tum maxime patrum nostrorum memoria nobilis poeta Crinitus, qui de se ipso id est: cultis carminibus factus. Sic enim ait.

Pridem resoluti ferrea vincula

Quæ colla Regum Parca tenax ligat.

Vitabo felix regna Acherontica,

Diramque Tartari luem.

Vitam Gelones, et iaculo leues

Dacos, et alti brachia Caucaasi.

Nil me mouebit degener ambitus,

aut vana plebis gratia.

Livore maior raptus in Æthera

Lustrabo celsas Cœlicolum plagas.

Et quæ refugēs Hesperium decus

Incandescunt almalampade.

Non me reuictis pallida criminibus,

turpique luctu Nænie de flect.

Æuo gratus perpetuo fruatur

Sacris dicat us posteris,

Quid? quod non tantum iura mortis culto aliquo pectoris lætu edito, se resoluif se testantur, superbiētes animo Sacri Vates æterni tanquam nominis fama parta, verum etiam immortalitatem illis facile pollicentur, quos carminibus suis insertos esse dignantur. Sic enim Publius Maro Nisi & Euriali generosos pectoris orsus, & strenua animi facta commendat, vt pro vitæ extremo die (quo sunt speciosissimè functi) poë si illis sua immortalē famam nominis esse paratam offerat; Sic enim de illis ait. *Fortunati ambo! Si quid mea carmina possunt, Nulla dies vnquam memori vos eximet Æuo: Dum domus Æneæ Capitolii immobile saxum Accolet, imperiumque pater Romanus habebit.*

Sed poetis hæc vacasse sufficiat. Minores dehinc artium indagemus opifices: quos apud ipsos omnis est etiam de laude contentio, dum rebus aliorum operibusque despectis, sibi quisque quod præstantissimum est artis, ingenij bono vendicat. Hi enim dum inuentis exactioris curæ nobilitari volunt, opificijsque suis diuturniorem nominis quarunt famam: industriam, laboremque iuum pacto aliquo taceri, instar mortis existimant. Adeo cunctos desiderij famæ vexat atque dilaniat! Romanæ vrbs nobilissimæ ciuis. Caius Fabius Salutus in eade parietes coloribus pinxerat, ministerio fungens ignobili. At, qualemcūque hunc industriæ suæ loborē obliterari noluit silētio, picturatis enim parietibus latè suū ac passim nomen affixit. Simili gloriæ cupiditate instimulati Saurus & Batrachus, natione ipsi Lacones: cum Octauia tēpla porticibus inclusa fecissent: valentque opibus (vt quidam perhibent) atque ideo Fabricæ yniuersam molem impensa sua construxissent, inscriptionem sperantes. Vbi intellexerunt inscriptionis spem sibi profus ereptam: ne occasione gloriæ, quam optabant, omni ex parte exciderent: mirro quodam astu, rationem excogitarunt, qua id quod volebant lico alio ac modo vsurpare possent: in colūnarum spinis sua ipsorum nomina argumēto insculpta: (Ranam atque Lacertam) relinquentes. Nam quid ego dicam de Phidia? qui cum in elaborado gre primas teneret, Minervæ fabrefacto Clypeo, cum inscribendi nominis facultas negaretur, ita suam ipsius effigiem coagmētauit, atque inclusit in opere: vt ea diuisa, colligatio operis solui necessē foret. Sed sit infinitum recensere illorum nomina, qui etiam ex minimis rebus famam nominis atque gloriam diligenter vsque aucupati

cupati sunt. Vt de illis interim dicā nihil, qui famæ cupiditate ducti, aut perniciosi alijs: aut iniqui sibi reperti sunt, falsam pro vera gloriam affectantes. Agrigentinus Empedocles & poeta clarus, & non ignobilis physicus ardore nominis eo est dementia prolapsus, vt Ethnam in montem igneas eructantem flammam sese vltro coniecerit: in quem Horatianum illud extat.

Deus immortalis haberi
Dum cupit Empedocles, ardentē feruidus Ethnā
Insilij.

Sic & Ponticus Heraclides de vita decedens Ferebro suo Draconem clanculum ius sit imponi, vt indicio hoc Deus existimaretur. Illa prorsus Hannonis ambitio vesana: qui captas auiculas exercitationis longo atque assiduo vsu humana iubebat verba proferre: illam identidem vocem inculcans, **DEVS** est Hanno. Quam vbi erant auiculæ edoctæ: abire liberas permittebat: vt eam vbi que resonantes, honoris falsò ambitu, dementisque arrogantia: fidem aliquam facere possent. Iam vero ex Indorum Gymnosophistis Calanus, famæ dulcedine captus, vigenti adhuc corpore ardentem in rogam se est spòte conijci passus. Quid ille alter dum famæ inhiat, vitæ prodigus? Qui cum Ephesiae Dianæ templum superba operis mole inter septem spectacula orbis tempestate illa habitū, incendio amens absumpsisset. Rogatus quā nā causa & ratione impulsus tantum opus deuastasset: respondisse fertur, famæ cupiditate. Nam cum se dies & noctes eiusmodi affectu sine anxietudinis intermissione aliqua premi grauer ac confici vidisset: consiliū inire cœpisse, quo id pacto citius consequi posset. Statimque incendium illud impium excogitasse, quo paulò ante vsū fuisse se, rei euentu didicissent. Futurum ratus, vt tam speciosi operis deuastator minimè sciretur. Cuius tam perditum tamque sacrilegi animi furentē, incredibilemque audaciam sempiterna est antiquitas taciturnitatis pœna vltima: capitali in illū supplicio cōstituto, qui vanissimi ambitiosissimi que hominis nomen posteritati hominum prodere, vel monumentis Annalium esset mandare nixus: vt stultissimo demensissimoque: cum homine perditissimi facti memoria omnis esset consepulta, perpetuòq; deleta. Acerrimum enim supplicij genus prudentissimis viris esse visum est, aduersus illum ignorantem: qui vel sinistram tanti famam nominis estimauisset: vt in ea persequenda nil esset veritus (quæ im-

minere lucidè è vestigio videbantur) extrema supplicia corporis. Ea enim proculdubio acerbam vehementer, atq; homini pœna grauis est nimis: quæ quod desideratissimū atque exoptatissimum illi est amputans, talionis lege quadā, criminis grauitati respondet. Vnde leges illæ, quæ à veteribus quondam de coercendis pœna delictis (formulæ huius obseruato præscripto) latæ sanctæque sunt: voce vna omnium merito laudantur. *Noxiæ pœna par esto.*

(Vt in suo vitio quisq; plectatur)

Vis Capite:

Auiditia multa:

Honoris cupiditas Ignominia sanciantur:

At enim, dices: Nulla est impurum peccatus tanti criminis pœna secuta: nulla improbus ille, Ignominia est nota affectus? Sed nulla est maior, ambitiosis & famæ cupidis, ignominia silentio. De te (inquit) summus orator: nemo loquetur, omnis vetustas conticescet: cū summa hominem infelicitate, & miseria coopertū esse, vellet innuere. Ignoratio, silentiū, tenebræ in ista habent mortis, etiam teste Salustio: Is enim de inertia, ocio, voluptatiq; deditis hominibus sapienter illud prodidit. Horum ego vitam, mortemque iuxta estimo: quoniam de vtraque siletur. Sic & Valerius Martialis detractorē æmulumq; suum, ne insigni aliqua male dicti commemoratione, scriptorum suorum efficeret famæ participem, extrema est taciturnitatis pœna vltima: ait enim.

Nam te cur aliquis sciat fuisse?

Ignotus miser, pe reas necesse est.

Sed neq; Ephesiorum horrida cautio, nec edax temporum vis tantum potuere, vt hominis huius memoria tenebris sepulta iaceret. Is siquidem Herostratus dictus est, vt magno ingenio vir Theopompus memoriarum hominum prodidit. Itaque Herostrati causam contemplanti, hæc illi in Fatis videri poterunt: & ambire famam turpiter, & nequiter parta potiri: & in summo scelere deprehenso, etiam quæ sua causa ceteris interminatæ sunt, debitas pœnas euadere.

SED CVM omnis famæ dignitas, & gloriæ verus splendor in vna tantum rectè constituti animi honestate, & virtute consistat (neque enim aliunde cadere illa potest, atque adeo deriuari, virtute animus communis est, atque etiam illustrandus: si gloriæ præstabili fama pollere in vita velimus. Aliiter profecto stabilem illam gloriæ famam, quæ omnium ad se oculos atque ora cōuertit, quæque bonorum mentes suaui quodā

lati-

latitiæ pabulo mirifice recreat, consequi nulli dabitur. Virtus enim sola atq; vna est, quæ veris animi bonis innixa: audacter mortis imperio contempto, æterna homines fama beat, vt tu iam ante locis multis sentire visus es. Quam qui per omnem vitam colendam susceperūt, digna viris facinora obeuntes, hi proculdubio in omne æuum clari nominis fama, gloriaque circumfluent. Neque enim illorum honesta memoria ex omni vnquam parte occidit: immo reuifcet assidue: postera vsque laude crescens. Quas ob res cum multa in vita repertæ sint artes, quæ gradum ad virtutem muniant, & fruuntur tanquam honestati facillimum aditum: vni potissimum disciplinæ morum: nempe philosophiæ veræ censeo vacandum. Quæ non tam aliorum, quam proprijs infensa vitij, nullique minus quam sibi parcens perniciosos procul animi langores amolens, vera sui hominem notitia instruit. Cuius illud est munus præstantiam docere virtutis: & ad eius ipsius amorem mortalium animos expergefacerere, amanter allicere, accendere, & sancta quadam cupiditate inflammare. Quæ vbi semel rectè animis assedit nostris, virtutis efficitur indagatrix, ac sedula cultrix: vitiorū expultrix, benè ac beatè viuendi vera ac certissima dux. Nam aduersus cæcam, illicitamque iram, commotione noxia temere effervescentem, partem animæ inferiorem rationis frano compescit, atq; eius blandè imperio subdit. Contra dolorem & seuos fortunæ ictus, prudentia munit. Inque molestitiæ genus omne, labores, metus discrimina, patientia & fortitudine armat atque instruit, turbidos vero omnes, concitatoq; improbe motus animi sic regit & sedat: ita secundis aduersisque rebus temperantiæ ac moderationi se præbet obsequentem: ita honestati hominem iubet esse morigerum: & ad tuendum Ius humanæ societatis sic industrium, alacrem ac vigilantem: vt suæ eum conditionis memorem esse præcipiat: Nimirum vt homo homines incognitos licet, hoc ipso quia homines sunt incolumes velit, saluos atque defensos: vtque semper ab ea, quam sibi inferri non vult, iniuria libens temperet: patique malitiam si casus adegerit, quam à se quemquam violari, vel de sibi illata conueni. Quid quod rectè philosophantem, longè ante animo mortalia cernentem, assidueque meditantem, ipsa mortalium rerū inspectio, & quæ ex spectaculo tali comparata prudentia est, humanos casus subtus se habere docet, &

ferre sapienter: nunquamque esse viro forti rebus asperis tanquam oneri succumbendum, aut nimium prosperè ex sententiaque fluentibus cordate parum ac futiliter insolescendum? Facit præterea admirari nihil eorum: quæ virtutis parum robore fulta, fortunæ filo fragili pendent. Studiisque solum oblectata optimis, & egregijs animi curis districta, vni tantum virtuti se mancipat, cuius esse videt premium stabile: immortalitatem ac beatitudinē. In quæ nec Tyrannus, nec Fortuna, nec quæ cuncta conficit, atque abolet dies, potestatis quidquā, aut iuris aliquid habent. Atque hæc quidē virtus bonitate naturæ animis nostris ingenua primum, deinde verò philosophicæ artis honestis studijs excolta, salutaribus sanctisque monitis ipsius in maius semper aucta (dum interius exteriusq; exornare hominem nititur) tantum in se ipsa momenti ac roboris habere cernitur, vt quos sit cunque complexa protinus efficiat nobiles, & illustri fama conspicuos. Neque id sane iniuria. Immortalis enim veræ virtutis est fructus: & quæ ex eius fonte nascitur, nescia mortis est gloria. Quæ quò magis terrena & humana contemnens, ad superna & celestia aspirat, vulgari aura despecta: eo illa efficacius fugientem sequitur, & ab obscuro & ignobili vulgo alunnum sibi gratum afferere separeque nititur. Neq; enim fieri potest (dissimulet prematque licet animi clara gesta) vt vera aliquis gloria careat: modò hanc sit ipso virtutis in campo strenuè luctando pro merito. Sed neque tam est quisquam honoris & famæ ab appetitione liber, vt præmium Virtutis gloriam susque deq; habeat ac pro nihilo ducat: sumus enim omnes, quam par sit, gloriæ audiores. Atque vtinā veram dumtaxat occasionem huius nacti, ambitiosi esse vellemus. Nam licet virtus ipsa propter se sit expetenda (quod præstantioris reor munus esse naturæ) ad amplectendam tamen ardentius ipsam: non mediocre in multis gloria habet incitamentum. Quā si demedio tollas, aut languidè sectere: aut frigidulè appetas: necesse est (iacet enim contempra misere, dum spernitur virtus.) Clarumque esse per pericula mortis, & manifesta vitæ discrimina piget, quoties rectè factis auara est proposita merces: & non contemnendis laboribus exilis est portio laudis publicè constituta. At vbi excelsio in loco positæ, dignitati ipsius gloriæ splendor afful sit, honore gratissimo blandiens: tunc illa quidem quasi postliminij aliquo iure restituta,

ti,

ta, vires pristinas nata: igniculos incendit suos, bonorum animis stimulos acres infingens. Qui profecto hebescunt, sensimque deficiunt, si spes nulla honoris subire animum potest. Quis enim virtutem amplectitur ipsam, premia si tollas? Nam Cicero-nianum illud, Honos alit artes. Id quidem (iudicio meo) latissimè patet. Testis est ipsa Virtus, quæ multorum tacita non satis animi conscientia contenta: intelligi etiam ab alijs, cognoscij; desiderat. Proposito namq; vel extrinsecus mercedis quandoque augetur emolumento: & negato sæpe premio rarefcit. Multum igitur de virtute detrahit, quis quis debito illam honore defraudat. Ac quemadmodum si impune flagitia feras, ad peccandum facile plures instigas (est enim magna peccati illecebra impunitas) Sic rectè honesteque faciendi multorum in animis extinguas amorem: claris viris premia si neges. Vt enim virtutis vberimum alimētum est Honos: sic dissoluti animi praua licētia, multorum Fomes est scelerum: & impunitatis spes, vera alitrix iniuriæ. Gloria verò in dustrinæ ac virtutis est cos: & ad honesta pericula subeunda, ipsamque alacrius suscipiendam virtutem ingētes homini animos facit. Qua de ipsa Sulmonensis Vates pulcherrimè illud ait.

Non paruas animo deniq; dat gloria vires.

Et fecunda facit pectora laudis amor

Et iterum

Excitat auditor studium: laudatq; virtus

Crescit, et immensum gloria calcar habet.

Quapropter mirandum non est ad virtutem homines, aut premijs allici aut laude erigi: cum frangi omnes ignominia videamus, & despectione marcescere. Sed nos in perfequenda virtute non tam spem propositi premij quam facti honestatem attendere, vel spectare debemus. Gratuita enim esse debet, non mercenaria virtus, & honestate non emolumentum aliquo fructu impelli, ad ea, quæ verè digna sunt laude. Quamquam reuera egregium in se ipsa atque optimum semper virtus premium habet: nimirum animi sibi bene conscij interiorē lætitiā & quam effugere nequeat, bonorum de se honorifice susceptam apud omnes prædicationem. Nam ex omnibus premijs virtutis, si illorum est ratio habenda: gloriam ipsam amplissimum esse premium quis nesciat? de qua illud pro Milone Cicero præclare dicebat, Hanc vnam esse, quæ breuitatē vitæ posteritatis memoria consoletur. Quæ efficeret, vt absentes adessemus, mortui

viueremus: hanc denique esse cuius gradibus etiam homines in Cælum videantur ascendere: de me (inquit) semper populus Romanus, semper omnes gentes loquentur, nulla vnquā obmutescet vetustas. Hæc ille hæcenus. Quæ hominis verba politicæ & humanæ huius fructum aliquem gloriæ splendoremque declarant: excelsioris verò diuiniorisque illius, quam nos Christiani spectare in primis, atque indagare anxie vbi que debemus, neque momenta vlla nobis insinuant, neq; emolumentū veri aliqua explicant premia. Quæ ista inquires? Cælitum interest Choris, cætui sanctorum adiungi, Immortalem effici, Deo frui. Cuius scelici (gravi id corporis sarcina impediēte) aspectu non dum potito, si qua est fortè populi ore delata celebritas, diuturna stabilitq; esse non potest. Nam quæ summa in orbe homini potest gloria contingere, nec permanere ad omnes prædicatione & fama paucorum potest (& si iam id aliquo casu contingat) exiguis est terræ circumscripta limitibus: tum etiam humanarum rerum varijs exposita casibus, & periculis subiecta: caduca & fragilis est. Et cum firmiter esse parta creditur, sinistra aliqua famæ subito insperata labecula: vel inuidiæ liuore victa: temporis puncto vanescit. Etenim (vt ait eximius orator) totam hominis opinionem parua nō nunquam commutat auram rumoris. Quæ si cessent omnia, tamen vel obruitur hominū interitu, vel obliuione posteritatis extinguitur: vel ætatis senio vanescit. Neque enim vnquam de vilo mortalium sermo perennis esse, immortalis ve potuit. Quæ autē Vulgaris despectione famæ, & Sanctorum præstantia operum, Summi Dei aspectu fruēti comparata est semel gloriæ scelicitas, nullius odio labefactari, aut iniuria eripi, vel verustatis situ aliquo obduci, interire ve poterit. Ad quam animosè, & amanter vsque festinanti (fallaci ista populi aurā contemp-ta) æternitatis via præsentī animo ineunda est, vitijque obuiam eundum, & Cœlestia vsque accuratè meditandum. Sed iam aliò vela demus, neque enim ciuili & politica de gloria à me alia in præsentia sunt expectanda, sint licet plura de industria relicta. N r c. Facis peregregiè mi Philemon, qui omnia longius consecrari nolens, de industria multa prætereas. Natura nisi fallor, comparatum intelligens, rerum omnium esse quandam satietatem, placereque idcirco nō posse, quæ longa plus quo oratione tractantur. Nam & breuitate ipsa commendantur

tur non pauca, verborum cōtra pluraq; fastidiuntur. Fuso enim nimis orationis ambitu, & styli quodam ductu veluti lasciuio-ri, non solum aures offenduntur interdum verum ipsi quoque legentium animi multitudine verborum, tanquam onere quodam oppressi sæpe deficiunt. Nam si, quod præstantiora esse appareant, quæ à nobis dicta sunt verbis illa multis ornare & styli splendore polire ambitiose nitimur, à præscripto desciscētes, fallimur. Facile enim phaleras, pigmenta, fucos, & verborum omnia lenocinia contemnas, sicubi documenta vitæ optima, & clara animi sensa conspicias. Vbi verò eiusmodi rerum rara & impressa leuiter, aut nulla potius apparent esse certa vestigia, frustra elanguescenti animo, iamq; alio proficisci ac discedere paranti, elaboratos arte circinos asciscas, aut stragulas istas operosas adhibeas: quæ nimirum (non tam ambitioni speciosa opercula) quam lætiora animo pabula quærenti, gratæ esse non possunt. Hæc abs te suppeditata si abstiam, subministrataque sunt: sententiarum ipsa grauitate contentus, verborum pompa missa facta, cultura morum quam elegantia dictio nis ituduisse te magis, rectum est vt læteris. Quamuis enim honestarum rerum apparatus ipse quoq; sit pulcher, facile tamen præ illis, hæc ipsa, oculorum blandimenta contemnas. Nec verò (perfectionem rerum si auidè inquiras) humano effici potest ingenio, vt mortalium facta perfecta vndique, absolutaque sint. Maximè cum ipsorum aurores homines sint, imperfectiorisq; multis notis obnoxij: Ad eò, vt præclare cum eo actum videri possit, cuius non ita valde culpantur inueta: & industriæ conatus segnius à multis, languidijsq; carpuntur. Hæc enim naturæ humanæ & vetus, & communis est lex: nihil esse perfectū vt possit, quod mortali est manu atque opere susceptum. Vnde humana facta contemplanti, non venia solū, sed & laude ille interdum dignus solet videri: cui minus errare, leuiusque offende-re datum est. Nam nihil omnino peccare (conditionis humanæ imbecillitatem si exactius inspicias) nulli est hominum à natura tributum. Commerciarum actiones taceo, agendarumq; rerum discrimina, & quæ (viri boni partes turatus præstare debeas) officia, in quibus ni vigilantia summa animi & prudentia magna versere: exitiosa animæ, & fœda vitæ pericula sæpe incurras. De vna tantum rerum scientia, sapientiaque animi loquar. Quæ tam altis est tenebris obruta, tam

que imis defixa radicibus: vt non nisi diuina ope ei ui, & Cœlesti possit auxilio parari. Quin etiam noster labor, studium, humanaque omnis industria tantum certè non valent, vt absolutum aliquid efficere queant: quin difficultatis potius magnitudine sæpe victa, ipso non raro sub onere concidunt: diuino ni munere atque Numine reparantur. Adeo ex nobis ipsi valemus nihil! Quare, ij, qui naturæ aliquo dono turpiter inolefcentes, sua ipsi facta mirantur, patulque suos nullis ceu nauis infectos stupidi venerantur (vt Tibulli ille Suphænus) impudentissimi prorsus habendi sunt, arrogantissimi que censendi. Nullius siquidem tam est animi inclita virtus, & in omni disciplinarum genere naturæ præstans vis, vt ingenij fœtus ipsius, culpæ omniumque labi careant. Rhemnium mihi dato Palemonem, qui secum natas literas, & interituras secum, nullissimè gloriabatur. Is si nō tam ceterorum hominum dissimilis, quam sui esse similis malit, fateatur necesse est, scriptis suis ad summi decoris gloriam defuisse non pauca: & professione tua longè se fuisse minorem. S E D M I S S A Isthæc opus est faciam, & ad te iam tandem orationis nostræ aciem stylumque conuertam: cuius de gloria omnis mihi fuit oratio iucunda. Nam & ea dixisti, quæ verè possent gloriæ iter pandere, & appetitione famæ turpi cohibita, ad eā (quæ prudenti & bono viro planè digna sit) ambiciosos dictis acriter instimulasti: turpem vanamque famam styli mucrone cōgens: virtutis interim fontem limpidum patefaciens, vnde germanæ laudis ac solide gloriæ rationem omnino putabas hauriendam. Afferens illud vsque præclare, iniustus & inhonestis rebus nihil posse cum veræ famæ ratione, atque gloria conuenire. Longèq; id circo illos fuisse deceptos, qui eiusmodi rebus, famam nominis consequi posse se turpiter sunt opinati. Nam quid ego persequar hic inclitam illam perorationem, qua virtutis omnes pulchræ laudes exaggerans, & ad philosophiæ veræ studia cohortans: pectora mentesque omnium ad honestam animi atque virtutem, sapienter nimis es incendere atque inflammare conatus? Quæ omnia, nō iam, tam mihi sunt grata, quod abs te doctissimo viro disputatur (cuius ego mirifice recreor ingenio) & dictione delector, quam quia intelligam orationis tuæ aculeos, qui mihi sunt acerrimi ac vehementissimi visi, ad mortalium animis inferendū virtutis amorem, roboris atque neruorum

plurimum habituros. Cui nimirum exercitationi me usque quaque seruire fas est: teque tali tamque præclaro munere distringi certè conuenit: qui hac disputatione tota nobilitatem veram declarare niteris, rei que huius originem cunctis palam facere. Nam & ex hoc virtutis fonte, vt ab Oceano flumina, summa hæc generis præstantia, celebrataque gentium (quam nobilitatem appellant) verè defluxit, ipsaque illa conspicua famæ gloria: de cuius dignitate, splendore atq; ortu, multa es proximè culta oratione cõplexus. Quo in loco breue est, sed tamen candidatis gloriæ (vt reor) necessarium, fructuosumque maximè, quod iam sum admoniturus, videlicet neq; mihi probari eos, qui gloriæ fibrulas omnes & tanquam tenues articulos, aucupandi auidi, sedulo vbique scrutantur: & illos rursum displicere vehementer, qui ad honestæ famæ fulgorem (celebritatis occasionem non indecoram acti) vitiosa quadam & nimis lenta animi cunctatione vel pigri disident, vel cæci frigent. Nam vt leuitatis est inanem vndique aucupari rumorem: vt omnes ymbras etiam falsæ gloriæ consecrari vanum ac sordidum ducitur: sic leuis est animi, lucè splendoremque fugientis, iustam gloriam (qui est fructus veræ virtutis honestissimus) repudiare. Quippe nemo tam est humanarum rerum ignarus, nemo tam hebes & rudis (si modo mentis aciem tantillum velit intendere) quin intelligat: eos ipsos, qui cunque sunt famam nominis illustrem adepti, dum Iustitiæ, honestatisque amore difficilia & ardua animosè suscipere, atq; euincere generosè conantur: splendorem hunc sibi gloriæ immortalẽ peperisse, & nataliũ laudẽ nõ cognita, per virtutem posteris adiutum patefecisse. Quorum in clypeis inuentis diligenter qui sunt, atq; studiosè obsecuti, non iam parta generis laude contenti: quæ celebritatis veluti ostensa sibi elementa, & tanquam nobilitatis ab illis fundamenta prima sunt iacta, actionum clara vestigia terentes, insigni illa aliqua virtutis præstantia conati sunt antequam tererent: aut certè noua aliqua dote laudis, locupletiora apud omnes illustrioraque efficere, semper maiora patrantes. Vnde se, genusque suum memoria nominis laudabiliter apud omnes gentes sparsa, nobilitatis hoc inuidioso titulo & cognomine exornarunt, atque egregiè communiarunt. Constat siquidem, neminem vnquam nobilem fuisse habitum, qui virtutem vel appetiuerit segniter: vel imperia ipsius for-

midolosè ac prauè refugerit. Nam vt summam honestatem vitæ, morumque candorè consentiēs fama honorum, gloriaque vera sequitur: sic indolem claram animi, admirationemq; omnem virtutis: ipsa (que profluit ex ea) statim nobilitas excipit. Hinc, qui suam ipsorum vitam composuisse non contenti, quò melius sanctiusq; viuerent, quid vitatu, quidq; petitu sit dignam præscribere alijs: seque tuendorum causa hominum periculis multis exposuere, ac dedidere laboribus, difficiles & arduas res animo alacri suscipientes: clari sunt, illustres ac nobiles habiti. Siquidem generis decus eadem parit virtus, quæ nominis primùm famam dedit. Ex vno itaque res vtraque ducta fonte, mortalium genus celebritate nominis insigniuit, & splendore Natalium ornauit. Hinc honestæ auspiciũ famæ, & origo omnis veræ nobilitatis est orta. Quæ virtute generis gentes diffusa per omnes, latissimè propagatur: dum patrijs exemplis excitati filij, nobilitati sanguinis primis authoribus nituntur esse meliores: exemploque semel animati pulchro, in ipsam tēdunt virtutem alacribres, vsq; præire cupientes.

QUA PRORPTER, cum gloriæ illam partē, quæ multum cum hac est generis dignitate coniuncta, doctè & sapiētè absolueris: postulare hic maximè locus videtur, vt de ipso Natalium splendore, & generis claritate (quæ à te est extremo in loco bonis assignata Fortunæ) declares ipse quid sentias. Licet enim fusim per totum opus, de nobilitate ipsa dicta à te hæcenus multa sint: à meque nõ nulla perstricta: ea tamen omnia eiusmodi fuerunt, vt præludij, rudimentiq; instar ea ipsa de re amplius, pleniusque aliquid audire cupienti, huic ipsi loco præmunita esse videantur. Et certè hic ille opportunus est campus, in quo perspicax illa ingenij tui acies, atque animi clara indoles elucere possit, & cum dignitate versari. Nam cum multa sint à philosophis, ceterisque præstantibus ingenio viris, de hominum moribus, communique vita sæpissimè disputata, & tradita cum laude præcepta: hanc tamen de nobilitate partem (quæ in vita hominum latissimè patere videtur) pauci sunt literis persecuti, atque oratione complexi. Cum alioqui, dignitate summa, ingenijque honore floruerint: qui cunque ea sunt ausi literis proderent. Vt mirandum sit, rem tantam fuisse neglectā. Quas obres (spe premij iuuantem Deo erectus amplissimè) enitere quæso mi Philemon, remq; clarissimam suscipe.

Cupio

Cupio enim ex te ipso Nobilitatis veræ cognoſci ab omnibus fontem: intelligique etiã quatenus ei sit mortalibus dandum, qui eo potissimum nomine, præstantia generis obstupefacti, insolenter efferuntur. P H I L. Vtinam quod exigis tam esset præstare facile quam est procliuè suscipere. Sed o me nunquam sapientem & miserum, qui in eã me prudens disputationis cõditionē coniecerim: in qua ne multorum animos voluntatesque offendam, valde mihi sit in præsentia verendum! Timeo enim mi Nicete, si germanæ huius nobilitatis originem patefecero, fontemque verum recluserim: ne in me illi protinus cæco ferantur impetu, qui præter maiorum fumosas imagines, nihil habent illustre. Cui hominum generi, bonorũ omnis industria maximè inuisa est: Ipseque illæ artes videntur esse funestæ, quæ principio humano generi nobilitatē perpererunt, atque ipsis illorum maioribus nominis famam egregiam, splendorem Natalium, familiæ decus (& propter nimiam vetustatē fuligine foci decoloratas, & fuscas effectas) imagines, largitæ sunt. Cum enim ad eam animi præstantiam aspirare nequeant, qua sui ipsorum maiores, periculis non contemnendis susceptis, animosèque deuictis, nobilitati sunt: illustresque illi habiti, qui simile sunt vitæ genus amplexi: ad laudem aspirantibus viris per summam inuidiam honorem cupiunt ereptum: qui bene constituta in republica, bonis haberi solet. Parum secũ reputantes, si hæc præcis hominibus cupidò quondam sedisset animo, parentibus suis nobilitadi nominis nullam fuisse ansam relictam, materiamque tributam: ac ne sibi quidem factam copiam, facultatem ve suppeditatam, ob alienam tantum virtutem superbiendi: molesto quodam supercilio, ac tumido fastu, despectui habentes plures, præ seque facile contemnentes: quod parum illustres sunt generis authores sortiti: perinde quasi illorum culpa acciderit, vt claros nequeant ad fastum ostentare parentes. Aut in eo rursum, cuius sibi gratia placent, illi elaborauerint, qui de parentum virtute superbiuat. Cum præsertim, ignobilitatis paternæ pœnas pendere sit iniurium, qui filij virtute sunt clari: debeantq; nunquam maiorem factis ornari, qui studia contraria secuti, ignominie suo generi, infamique probro sunt. Scribit egregius author Solinus, esse quasdam barbaras gentes, que Rhiphæos montes accolunt, apud quas de nobilitate leges clarissimæ vigeat. Nam si cui (inquit)

ob præclara parentum in rēpublicam merita insignes sunt honores delati, vel magistratus commissi: ij simulac parentum suorum claritudine indignum aliquid commiserūt, honore sese expoliare, magistratuq; abdicare, coguntur: & quã vitæ turpitudine commacularūt, nobilitatem partā exuere. Quæ vbi facta sunt, inter plebeios, ignobilesque relati: inhonoratam & ingloriam vitam exigunt. Tantum illis scelus, flagitium que videtur, spem mentiri generis, & à patria virtute desciscere! Que barbari lex populi, tantum in se momēti habet ac roboris: vt vel sola possit nobiles viros efficere. Quisquis enim in animum induxerit, nobilitatis aditum tantum patere virtuti, ac suam cuique nocere negligentiam, prauamque desidiam: maiorumque indulgiam nullis ad errati veniam, quin ad ignominiam potius omnibus ex æquo esse valituram: is neque fedulitatem insolens ridebit, aliorum, neque auitæ nobilitatis prætextu cuncta sibi arbitrabitur licere: multoq; minus ociosè desidens, præcipuos populi honores aucupabitur. Sed præclara omnia cogitans, assiduèque versans animo atque ipsum patriæ morem sanctissimũ reueritus, de virtute semper erit sollicitus, ne turpi aliqua vitæ nota, dignitatis pristinae statu atque ordine motus, & familiæ honestis de tractis insignibus, obscure numerum plebe culæ, censumq; adaugeat, inter vestigales, infamesque relatus. Sed nunc, prohi dolor! Republica in nostra, quæ ad disciplinã morum, eiusmodi erat legibus stabilienda, Sanctissimi hi Canones prorsus ignorantur: oppressaque populi comoda (aliorum despectrix industria, & ad maiorum suorum officia planè torpida) nobilitas tenet: honores ambiens, ac deutorans, quos male gerere nouit. Hinc summa naufragia, hinc publicarum rerum perturbatio misera suboritur.

N I C. Graue hoc populi vulnus, reipublice clauum committi parum idoneis: sed quæso te mi Philemon, cur ciuitatis primores ab ambiendis honoribus arces? an poterunt melius habere imperij mandata, quam sanguine præstantibus viris, atque ideo dignitate & authoritate summa florētibz? P H I L. Summus honos probo mandabitur rectius. Sed non id agimus, vt ad honores ianuam nobilitati interclusam esse velimus (quis enim id optet sanus) verum ijs demum referari oportere censemus: qui verè nobiles sunt: quando hoc honoris quidam non tam re & vita, quam nomine vsurpāt, ornamenta omnia atque insignia virtutis deberi sibi

falsò

falsò existimantes, quod nobiligenere suscepti sunt, & stirpe clara prognati. Quicquid enim eiusmodi viris fauoris impenditur: id quidem probis industrijsque adimuntur, qui digna laborum mercede fraudati, paupertatis ergò seruire illis sæpe coguntur: quos vitæ munere antecellunt: virtuteque omni vincunt. Fructum interim industriae repositos, quem illi nesciunt rependere. Quæ dum in republica fiunt, altè animo strenui ingemiscunt, sortem & Fata culpantes. Nihil. Luctuosus hic reipublicæ status est, vbi boni improbis seruiunt, coacti ab iniustis honestatis premia reposita. Quis enim ab eo honore affici ob virtutem speret, quæ iniustitia delectat? P. H. I. Ego quidem speravi nunquam, neque enim adduci possum, ut credam fore ab illis speciè virtutis repensam, qui ne de facie quidem ipsam virtutem norunt. Quo magis dolco, tam saeuam bonis plagam incuti, ut quibus imperitare debebant, illis contra efficiantur obnoxij, ac modo quodam ab eis victi teneantur imperio: non enim conuenit turpissimi domini cathenis (qui vitæ licentiæ modum nescit præscribere) optimi serui colla vinciri. Neque est in libera ciuitate ferendum: Censui & imaginibus honores populi delegari, viris bonis spretis qui animi alacritate & moderatione vitæ, reipublicæ personam sustinere facile possent, atque omnium salutem prospicerent. Atque hoc illud est, quod innuere volui, populi commoda à nobilitate oppressa teneri, cõquerens. Nam si ad generis decus animi accedat industria, nobilitati profuere publica credenda est. In hoc enim ordine, vbi generosus ille animi ardor incalere cœpit, res arduas atque suscipiens: magnæ sæpe virtutes, singularesque existunt. Quod si qui forte erunt, qui nobilitatis à maioribus partæ prætextu aliquò, attenuati fortunis, fide lapsa, aut existimationis alioqui fama periclitante credi sibi reipublicam, aut partem aliquam volent: ij publicarum rerum gubernaculis admodum non sunt. Stultum est enim ob generis dignitatem sic gratificari cuiquam, ut publica salutis in discrimen aliquod, periculumque incurrat. Qui si iam erunt, à populo beneficiorum memore, præsidio fouendi: modis alijs subleuandi sunt, non cum publico naufragio erigendi. Si tamen quis erigi honestè postulat, reipublicæ suæ statu labante. Præstat enim in vnum aliquem minus videri officiosum: quam salutis publicæ haberi parum memorem. Cum præsertim multis in rebus eiusmodi viris cõ-

modari aliter possit. Ut si iam de fortunis suis, capite vel fama dimicare videatur (quo ad æquitas feret) sint protegendi: facti tæctique præstandi: dum modò intelligatur, hoc illis in gratiam datum esse parentum. Publicè siquidem interest, eorum aliquam haberi rationem, qui de republica aliquando benemeriti sunt. Cæterum si hanc tantam populi benignitatem in vitæ dissoluta licentiam conuertendâ duxerit degenerati sanguinis pestilens caput, atque ingenium prauum hominis: factis suis veniam autumans esse paratam: Ciuem improbum & flagitiosum, contumeliæ causa Maiorum ordine motum, Iusto lex supplicio, necique addicet: generis (quam excusat) nobilitatem nihil morata. Is enim prior prærogatiuam sibi nobilitatis ademit, quia vera animi virtute desciscens, parentum suorum similis esse noluit. **S E D N E** disputationis ardore quodam (cognito nondum veræ nobilitatis fonte) subtilatus videatur in altum: reuocare gradum necessarium est, & quid vera ipsa nobilitas sit, paucis præfinire. Ut rei huius cognita & intellecta natura, vique omni perspecta, à plebeijs nobiles sciungere & segregare possimus, sitque prout debet, ordo vtriusque factus. Aliter magno in errore versemur necesse est, si rei nulla proposita definitione; Nobilitatis campo spatium velimus. Præsertim cum non eo pacto, quo vulgus hominum separare ac distinguere solet, nobilitatis ratio à nobis hoc loco ineunda sit. Nam si omnes, qui virtute præditi sunt, nobiles sunt appellandi (ut Stoici prudenter existimant) non pauci reperientur de plebe, qui ipsi sæpe nobilibus, qui maximi vulgo videntur, anteferendi sunt. Est enim necessarium ut in quo virtus eluceat, nobilis habendus sit. Quæ si in aliquo vel ex infimis plebeijs perspecta sit, erit nimirum rationi consentaneum, nobilitate eundem protinus esse insigniendum. Porro, si eorum aliquem, qui commendatione maiorum nobiles esse creduntur, virtutem paucitatem, conspectumque illius præ imbelliam fugientem animaduersum sit: nihil erit periculi quin obscurum hunc, atque ignobilem appellemus. Itaque fiet, ut ne hi sint ignobiles, qui esse videntur: neque illi de diuerso nobiles, qui maxime vulgò putantur. Sed hæc spinosa videri poterunt eis, quorum animos & voluntatem ne offenderem, principio, me dixi vereri. Quæ si cuius animum pungere videbuntur, is fateatur necesse est nulla se veri decoris gloria duci: & virtutum nullo amore teneri.

neri. Est enim omnibus ad nominis splendorem obtinendum, & parandam generis dignitatem: quemadmodum ad virtutem liberam via, atque optimo cuique iter expeditissimum. Generosa igitur alacritate animi vir præditus, in hoc mundi salo difficultatù Syrtis (Deo fretus, audacter præternauiget. Vbiq; enim industriae claræ animi, nobilitatis & gloriæ expansa vela patent. Erit itaq; nemo vniquæ ignobilis & obscurus, quæ strenue ad honestam anhelantè, excellens virtus animi conspicuè, celebrè, illustrèque facit. Quamquæ autem hæc mea dicta, quali quorundam gustu mordentia, acris erunt, amaraque visa (sunt quippe non tam acria quæ acuta) ad virtutem tamen amplexandam, nobilitatisque generosam rationem hominum animis inferendam, erunt profecto vtilissima. Sed hæc mox videbimus: nunc ad promissa atque instituta pergamus. **E T Q V O N I A M** ingenui est animi fateri per quos profeceris (ut magnus ille dixit naturalis autor historię) & obnoxia contra mentis deprehendi in furto malle, quæ profiteri cædidè quod mutuè acceperis: in definienda nobilitate verbis vtar. Quorsij, faciendi planè viri, qui hac ipsa dere egregiè opus scripsit, ut vel hoc vno nomine ius sit honos meriti persolutus. Nihil est enim tam æquum, quæ sui quæque laboris ferre fructum: & ingenij (quam est meritis) palma insigni. Est igitur nobilitas, dignitas generis in quo maximæ virtutes extiterunt, vitæ cõmuni salutare & cõmoda. Licet enim hoc virtutis cõmune sit omnium: ut quæcunq; cõplexæ sint clarè efficiant, illustrè ac verè nobile: tamen hoc munus illarum proprium videtur esse maxime, quæ sese ad iuandos homines cõferunt, dum earum possessores vel magnitudine animi, vel insigni aliquo æquitatis studio, salutem cõmuni cõsulunt. Nam si qui Sapientiæ illecebræ dulcedine frequentia hominum, cæsusque fugerunt studijs ipsis intetis: horum profectò eiusmodi est causa, ut si laudabile vitæ genus secuti videantur nobilitate certe numero non sint habendi. Non enim periculi tanti patriæ opè ferre poterunt sciētis dütaxat addicti, neque providere quicquæ cõsilio, soli sese animi præsentia offerunt, & pectoris inuicti robore, peritiam rei bellicæ: aut pacis artes egregiè rimati in clypea foris iustitiæ exhibent documeta, multorum salutem atque ocio prospicietes: horum & illustris est semper fama habita, & nobilitas admirationi. Hinc claritudo sanguinis, splendor ac decus generis ortu est: & si quid est amplius, quod gentè clarè reddit, & titulis honestis illustrè. Hinc illi etiam profecto

eti sunt Heroes, quorum generis stirpè, ob multarum excellentiã virtutù, ad autores Deos prisca ætas referre est ausa. Sic Veneris Æneas Auroræ Mênò, & Thetidis acer Achilles. Sic Martis Rómulus, Neptuni Theseus, Iouis Hercules, Lyciusque Sarpedon, & innumerabiles alij, qui Deorum filij vulgò sunt crediti. Nam cum sese illorum animi virtus magnificè efferret: adeo ut longè cæteris mortalibus rerum gestarum fama antecire viderentur: creditum est, hanc tantam animi magnitudinè, & virtutis admirationè diuinitò à Numine liberatè esse; aut ex cœlesti fatu profectam. Haud ignari in rebus magnis excellere profusè esse diuinum: aut certe Diuum charissimis & coniunctissimis datum. Ita Deorum illigenus intuiti, parètiq; suorum naturam cœlestem reuerenti, facile gerebat res admiratione dignas. Vsq; adeo egre ferentes illorum non videri similes, quorum liberi putarentur, ut hæc vna res ad fortiter agendum ipsorum animis calcem maximam adderet. Quod si casu aliquo ementi generis contumeliæ causa, insimularentur: in uisam criminationem factis non verbis diluendam, resellendamque omnino curabant. Quod egregiè aliquando in Sarpedone perspectum est. Is enim à Tlepolemo pessimis conuicijs affectus, probrisque vexatus indignis: quod falso sese Ioue prognatum diceret: contumeliã tantam non passus, Tlepolemò intulit necem. Nec enim aliò melius iudicio multum temere notam potuisset eluere, quæ tantæ virtutis exëplo. Tlepolemum quippe clari progeniè Herculis, nec certe imbellè filium: non nisi Iouis filio licere erat æquum occidere. Sic & in bello si quando incidissent in virum dignitate generis sibi præfidentem, & hoc veluti nomine alios despicientem tanquam non perinde natalibus illustrè diuim immortales! quo hic ardore illustritum virorum præstantia illa animi, atque virtus enitebat! Cuius rei certissimam faciet fidem Achilles illud in Axij fluminis nepotem Asteropæum, quem læthali à se vulnere affectum, miserèque trahentem animam, iam imo; moribundum, hunc in modum alloquitur.

Sic morere Asteropæi, graue est, & flumine natis Progeniem Iouis in bello contendere contra: Sis licet ipse satus tam lato flumine, nobis Cede tamen: quando est nostrum genus ab Ioue Summo.

Me genuit Peleus: illi est pater Æacus ingens: Quem genuit quondam Summi regnator Olympi. His verbis fortis Achilles ab Asteropæo prospicit esse debere innuebat eum sibi idcirco certamine Martis imparè esse futurum, quod genere foret inferior. Rectè ille quidè. Etenim quis ne

videat, ipsam rei cuiusque præstantiam virtute feminis in sobolem solere transfundi? Adeo ut nihil ferme sit rerum omnium in quo auita virtutis imaginem aliquam, & tanquam effigiem non liceat intueri. Nam quid ego brutas persequar animantes, & bestias ratione carentes: in quibus, teneris adhuc ferocia inest, & vis nativa parentum? ut enim epigrammaticus cecinit ille.

*Ac is equi soboles magno se pulvere gaudet,
Sic vitulus molli prælia fronte cupit.*

Etiã minutissimæ plantæ seminis præstantiæ respondent: & ab arbore deriuatus surculus, breui præ se bonitatem parætis refert. Quod fit, ut minus sit mirandum tam præsentem naturæ vim summè in homine elucere, quæ mens vel ratio ad paternæ virtutis æmulationem allicere atque incendere potuit. Necessè est enim ratione præditum animantem ad ea quæ sibi cognata sunt, si modò proba erunt, toto impetu ferri. Atque ita fit, ut patria virtus plurimum eluceat in sobole: id quod egregijs est Flaccus testatus carminibus, in quibus.

Fortes creantur fortibus & bonis.

Est in Iuuenis, est in equis patrum

Virtus. Nec imbellem progenerant Leones:

Aquilæ columbam.

Quæ res vsque adeo semper vera esse visa est, ut latissimè id patere censeant. Generosa enim, & ingenita quadam bonitate naturæ pretiosa rerum semina sunt: & tanquam acceptæ dotis parum oblita, propagari, diffundique gaudet: ac nisi de industria sterili prorsus agro mandentur, suis ipsa colonis fecunditate incredibili, ingentiq; fœnore feruunt. Quo factum est, ut viri sapientia celebres, & fama inclyti, ad obeundas res vitæ hominum salutare, viros vsquequaque delegerint generis dignitate præstantes. Rati eiusmodi rerum munus, proprium esse nobilitatis. Nec aliter vnquam plebs ipsa fuit animata: quæ dubijs reipublicæ temporibus, quum virtute sapientiaq; animi maximè est opus: tristici rerum fœlicem portum, eiusmodi virorum industriam probitatemq; existimat: sacram veluti ad Anchoram & præfens quoddam Asylum, ad eorum fidem accurrens. Cuius profecto rei & veteres & recentes Annales abundè magna nobis exempla suppeditant. Quæ referre longum sit, ociosum etiam, ac prope dixerim infinitum: ac mihi quidem certè ad alia properanti consentaneum parum, minimeq; etiam fructuosum. Nam & bene morata in republica sui regendi arbitrium principibus viris ideo permissum est, quod facile

intelligent, atque perspiciant ciues, huiusmodi tutela virorum communem salutem recte posse defendi. Quinetiam tanta est de similibus viris iam inde à pueris expectatio populi: ut vel à rudibus illis vitæ annis, tyrocinioque ætatis ignoræ, spe futuræ virtutis omnium ad se oculos atque ora conuertant: quasi ipso cum gressu præclare agere & vestigio contingat. Semper enim generosa mens, nescio quonam pacto, fœlices progressus habet, ac vel primum sui auspiciu omnino præclarum exhibet. Id quod ingeniosus Ouidius carminibus his profecto depinxit graphicè, in dolem laudans Tiberij, qui ab Octauio Cæsare hæres erat designatus imperij.

Vitor adest, primisq; duces profitetur in annis,

Bellisq; non puero tractat agenda puer.

Parcite natales timidi numerare Deorum,

Cæsaribus virtus contigit ante diem.

Ingenium celeste suis velocius Annis

Surgit, & ignaua fert male damna more.

Paruus erat, manibusq; duos Tyrintibus angues

Præsit, & in cunis iam Ioue dignus erat.

Nunc quoq; qui puer es, quæcus tunc Bacche fuisti

Quum timuit Thyrsos India victa tuos?

His ergo carminibus ingenij poeta magni aliud nihil significare vult, quam omnè virtutis excellentiam, clari esse generis indicem. Idque in tantum, ut iam tum ipso cum spiritu, in maius animi semper adaucta virtus, adulescere contingat. Quo factum est, ut poetarum ille princeps Homerus virtute præstantes viros, & bellica laude florentes, filios Deorum finxerit. Ab eo nimirum, quod opinione hominum maius, quodque longe omnium præstantissimum est virtutis excellentiæ paucorum, originem appositisimam atque optimam mutuatus. Quid enim immortalitate melius? Quid excellentius Numine? Quid diuinitate præstantius? Rectè igitur vir prudens, eos qui virtute animi cæteris anteirent, cognationis non leui aliquo vinculo, vel amicitia fœdere arcto diuinitati obstrinxit, Deoq; ipsi coniunxit. Non enim virtutum prouentum tantum ignobili in gète reperias. Obscuri quinimo homines, & generis vilitate abiecti, elatione eam animi non valent: difficileque & arduas res aut nunquam, aut raro certè suscipere audet. Ut enim Virgilius inquit.

Degeneres animos timor arguit.

Qui verò dignitate generis cõdecorati, ornatiq; sunt, stimulis ceu maioru concitati, vel à teneris (quod iam ante diximus) annis: magna animo mouent, optima molitur, laborio-

fas

fas ac difficiles res vsque meditantur: suorūque sape virtutis, dignitatisq; memores, esse pudet ignauos. Quod quidem cum verū esse, facile sibi Græci ipsi persuasissent: euerso iam Ilio, non ante in patriam naues sunt ausi conscendere, quam Hectoream Sobolè interemptam conspicerent. Timebant enim ne patria virtus in filio sese efferens, Graciã deuastasset: flammaque vel ferro aliquo suorum iniurias vltà inimicam gentem crudeliter absumpsisset. Quam nimirum rem in Troade Seneca declarauit maximè. Vbi missum ad Andromacham Vlysem, ut sibi Hæctoris filium Astyanactem traderet, hæc inducit loquentem:

Dura minister fortis, hoc primum peto,

Vt ore quamuis verba dicantur meo,

Non esse credas nostra. Græcorum omnium

Procerumq; vox est, petere quos seras domos

Hectorea soboles prohibet. Hanc Fata expetunt.

Solicita Danaos pacis incertæ fides

Semper tenebit, semper à tergo timor

Respicere cogit: arma nec poni sinet,

Dum Phrygius animos natus euersis dabit

Andromachi. An. Vester Augur hæc Calchas canit!

Et si taceret Augur hæc Calchas, tamen

Dicbat Hector, cuius & stirpem horreo.

Generosa in ortus semina. exsurgunt suos.

Sic ille magni paruus armenti comes,

Primisque nodum cornibus findens cutem,

Cervicè subito celsus, & fronte arduus,

Gregem paternum ducit, ac pecori imperat.

Que tenera cæso virga de trunco stetit,

Par ipsa matri tempore exiguo subit,

Vmbraque terribis reddidit, & Coelo nemus.

Sic male relictus igne de magno cinis

Vires resumit. Est quidem iniustus dolor

Rerum æstimator: si tamen tecum exigas,

Veniam dabis, quod bella post annos decem

Totidemq; menses iam senex miles timet:

Aliaq; clades rursus, ac nunquam bene

Troiam iacentem. Magna res Danaos mouet,

Futurus Hector. Libera nos hoc metu.

Parum ne apertè declarauit hic, qui temporibus illis sapientissimus fuisse dicitur, bonitatem, præstantiam & virtutem summi generis in prole elucere maximè: cum tanto se cum cæteris timore dicat esse percussum, ut nõ prius sint inimicis finibus discedere ausi, quam paruus Astyanax neci sit deditus, & præcipitio lamentabili absumptus? Atqui, si hoc ipsum parum liquet, pueri expendamus exitium: qui tam generoso animo tulit mortem, ut ex hoc sit facile coniectare, iure sibi ab vno Astyanacte Græcos semper plurimū metuisse. Quæ de re Senecæ sunt itidem ver-

ba adhibenda, apud quem infantuli huius mortem ad huc modum graphicè Nuncius depingit.

Est vna magna turris è Troia super

Affucta Priamo: cuius è fastigio

Summisq; pinnis, Arbiter belli sedens

Regebat acies. Turre in hac blando sinu

Fouens nepotem, cum metu versos graui

Danaos sugaret Hector: & ferro, & face,

Paterna puero bella monstrabat se nex.

Hæc nota quondam turris, & muri decus,

Nunc seua cautes. Vndiq; effusa ducum

Plebisq; turba cingitur, totum coit

Ratibus relictis Vulgus, his collis procul

Aciem patenti liberam præbet Luco.

His alta rupes, Cuius è cacumine

Erecta summos turba libruit pedes.

Hunc pinus, illum laurus, hunc fagus tegit.

Et tota populo Sylua suspensio tremat.

Extrema montis ille prærupti petit.

Semissa at ille tecta, vel saxum imminens

Muricadentis pressat. Atq; aliquis, nefas,

Tumulo ferrox spectator Hectoreo sedet.

Per spatia late plena sublimi gradu

Incedit Ithacus, paruulum dextra trahens

Priami nepotem. Nec gradu segni puer

Ad alta pergit moenia. Ut summa stetit

Pro turre, vultus huc & huc acres tulit

Intrepidus animo: qualis ingentis feræ

Paruus, tenerq; fœtus, & nondum potens

Sæuire dente, iam tamen tollit minas,

Morsusq; inanes tentat, atq; animus tumet.

Sic ille dextra prensus hostili puer

Ferox, superbe mouerat vulgum, ac duces,

Ipsumq; Vlysem. Non stet è turba omnium,

Qui stetur. Ac dum verba fatidici, & preces

Concipit Vlysses vatis, & suos ciet

Ad Sacra Superos, sponte dissiluit sua

In media Priami Regna.

Vides, tam insignem mentis elationem, tam infracti pectoris vim, tam præsentè animi, tam generosi alacritatem spiritus in vitæ summo discrimine facile præ se patriam ferre virtutem? ut sine dubio, tam animoso atq; illustri vitæ exitu, parente Hectore dignus possit haberi? Sed relinquam filium, meque ad ipsum patrem aliquando cõuertam, cuius est prouerbio excellens virtus animi, haud iniuria nobilitata. Cum enim alicuius viri fortitudinem eximiam significare volumus, Troianum hunc alterum appellamus Hectorem. Nam quis nesciat, eam Hæctori animi fuisse præstantiam, ut ea vna patriæ opes innixæ & salus erecta fœliciter steterint, nullū vnquã hostiū insultū timètes, vel iniuriam formidantes? Quandiu enim incolumi-

Hectore Troiæ datum est frui, non solum vrbs illa inimicorum furentem repulit impetum: sed & spem hostilis victoriæ iudificata est, atq; adeo celebriter vlt. Erat enim vir ille ad res strenuè gerendas magnitudine animi & alacritate tanta, membrorum sic mirabili robore in omne facinus pares vires natura suggerente, vt non tam tonitrua & fulmina formidabilia mortalibus accidant, quàm illius erat nomen Græcis formidabile. Vnde haud de nihilo est, quod in celebri illa armorum contentione, quæ sibi cum Vlyse intercessit, Telamonius ille Ajax, vir ab Achille secundus, Græcorum adstante concione, se vnum impetum Hectoris sustinuisse, nec ab eo, certamine victum fuisse, non iniuria gloriatur. Quorsum hæc oratio, dices, tam altè repetita? Nempe vt intelligamus hæc tanta virtutis documenta, non solum animi gesta fuisse virtute, sed etiam generis claritudine adiuta. Fuit namque ob virtutem Hector filius Iouis vulgo existimatus: quod tantum de se conceptum populi iudicium haud ipse vnquã tulit tacitus: imo opinioni hominum fauens, disseminari hinc inde atq; diffusum, gauisus est, & in plures latius spargi: hæc sibi cognatione generis sæpe blandiens, quemadmodum & apud Homerum Neptunus Græcos alloquens, quandoq; testatus est. Ait namq;.

Hæc timeo pestem ne Græcis inferat hostis.

Namq; furens animis, flammæq; simillimus Hector Qui Ioue se natum fert, hæc nunc agmina ducit.

Sed quid ego apertam & dilucidam rem, per seq; ipsam maximè manifestam, exemplis clarum cogor, illustremq; efficere? Perspicuum est enim, ea quæ animo magno, elatoq; geruntur: ab hoc plurimum ordine edita esse. Est namq; ad res præclare gerendas omnino non mediocre telum ipsa Maiorū nobilitas, gentiumq; celebritas: quaqui præditi ornatiq; sunt, præstantia animi cæteris antecellunt. Vnde non sine causa in Alcibiade Plato, meliora nobilibus & præstantiora quàm ignobilibus ingenia esse, constanter asseuerat: efficacissimisque id argumentis & rationibus probat. Nonne vides, vt nihil illi humile faciant, nihil committant turpe, qui generis sunt amplitudine instructi? Quin ad ea se contra applicant, atq; conuertunt, quæ decora sunt: & cum aliqua virtute animi, vel honestate coniuncta? Quod Tragicus Euripides sapienter declarauit, cum dixit.

Egregia dignitatis indoles, nota

Insignis est nobis generis amplissimi.

Quas obres stupenda prorsus admiratio il

la est, qua is (cuius modò mentionem feci) Vlyses tangebatur dum inter puellarū regem cum sua colu & lana Achillem in Scyro conspiciat muliebria pensa trahentem.

Tuq; o generis (ait) extinguis clara lumina

Dum pensa natus optimi patris trabis!

Cum igitur manifestum sit, dignitatē generis semper esse maximarū rerū indicē: sic & è cōtrario dubium nunquam est habitū, obscuro atq; humili genere susceptos circa res paruas & humiles, quasi ingenio illos segni grauantē, fuisse depressos. Nam ignobiles homines pœnitenda plerumq; exempla comitantur, & tristitia facta sequuntur. Sorte enim conditionis infimæ præditi, & domesticis haud rarò exemplis corrupti: virtutis splendorem, & honestatis lucem, aut inueneri non valent, aut suscipere nequeunt. Quod si qui sese humo fortè conantur atollere, in paterna casu facta respiciētes: vitæ illorum spectaculo turpi, tanquam vi aliqua vrentis oculi effascinati, subito præ pudore corruunt, animo cōcidentes. Sed fingamus, eiusmodi spectaculum ipsorū animis occurrere nunquam: minimeq; eos ignominia tali aliqua tangi, vel frangi posse: profecto quàm diues opis natura suæ peculiari aliqua laudis prærogatiua, propitia nimis illis indulgeat affluēs: certè vnus & alter, vt ait satyricus. *Forfitan hæc spernāt iuuenes, quibus arte benigna Et meliore luto finxit præcordia Titan: Sed reliquos fugienda patrum vestigia ducunt, Et monstrata diu, veteris trahit orbita culpe.*

Ex quo fit, vt ad ea quæ optima sunt, & propria nobilitatis, aspirare facile nequeant: sed modo quodam ab incepto desistere cogantur. Multi namq; extiterunt, non solum recenti aut prisca: sed omni etiam memoria temporum: qui victi parentum culpa (cum excellere possent, ab agendis rebus) prorsus abstinerunt. Etenim, vt ille ait.

Virum parentum culpæ conscium premit

Metus, ferocia Et si gerat ille pectora

Abiecto animo esse cogit infelicitas.

Non hinc ignobiliū hominū exēpla atq; facta repetā. Etenim stultissimū fore reor exēplis id, vel rationibus velle probare: quod nemo fit inficias iturus. Mihi quippe ad nominis famā (si tamē eā assequi dabitur) lōgè honestius fuerit, eiusmodi exemplorū cāpo nō me valde fuisse spatiatū: quàm turpia quorūdā facta persequentē, impudētiam aliquo nomine posse culpari. Cū præsertim eo in genere, & qui fecere, & quæ facta aliorū scribere haud rarò vituperetur. Quāquam nō me fallit, ex eiusmodi turpiter dictis, aut factis honestatis aliquam

aliquam frugem posse decerpi: dum fugienda esse docemur. Præuorum enim notitiæ, quod deuites alacrius, studiosiusque refugias inest aliquis fructus. Sed reuertar illuc, vnde deflexi paululum. Nam neque mirandū est, claro prognatos genere amicos esse virtutū: neque ignobiles nouum ad turpia deferri, vt enim rectè poeta sapiens scripsit.

Natura sequitur semina quisq; suæ.

Ex quo fit, vt si nobili à viro turpiter quidpiam commissum est, moueamur omnes admiratione: ab ignobili cōtrā fieri id nemo miratur. Vnde cum ignobilis quidam Caius Lælio diceret, indignus es tuo genere Caius Lælius ille excipiens dixit, & tu me hercules genere dignus es tuo. Hinc etiam Terentij illud laudatur in Andria.

Mirum verò, impudenter mulier si faciat meretricem!

Præclare ergò à Seuerino Boethio dictum est. Si iam aliud nihil in nobilitate sit boni: abundè id magnum reor, quod imposta nobilibus necessitudo esse videatur, ne à maiorum claritate degenerent. Prudenter igitur Euripides.

Non premium vllum liberis præstantius

Ac nosse patrem nobilem, fortem, probum:

Sociamq; lecti nobilem, si quis mala

Libidine amans iungit obscuras faces.

Non laudo. Tanti nam voluptas, liberis

Probrum vt relinquo generis, & turpem notam?

Generosus animus vincit aduersa, & domat.

Ignauus illis cedit.

Sed attende precor, quid de illo contra senserit, cui natales inclyti à natura contigerūt. *Proh Sancta Diuum numina! patris nobilis Quos addit animos, quod decus fiducia! Quamuis egestas nobilem oppugnet virum, Cunctis verendus tamen erit: nec non patris Secum ipse reputans facta, crescet moribus.*

VERVM de his hæc tenus, nobilitatemque ipsam potius spectemus, cuius duæ traduntur species: vrbs vna, & gentis altera. Nam & in qua patria nascaris non minus ad Nobilitatem existimant pertinere, quam à quibus sis parentibus ortus. Vt enim conditio clara patris decori magno, ornamentoque est sobolli: sic illustre natale solum dignitatem homini, fauoremque conciliat, ac modo quodam, facit esse verèdum. Quocirca etiam Themistocles illud (quod in diuersum etiam trahi potest) laudatur à Plutarcho. Nam cum Særiphius quidam illi obiecisset, quod non tam virtute propria, quam patria: celebritate clarus esset, ridens Themistocles, rectè sane naras: neque enim ego si Særiphius essem illu-

stris esse potuissem, neque tu clarus etiam si medijs natus esses Athenis. Sic & Socrates cum ei ab improbo quodam acerrimi loco conuicti mater obstetrix foret obiecta: Mihi (inquit) genus est probro: tu generi. Quæ omnia eò pertinent, vt intelligamus Nobilitatem veram, secundum vulgi opinionem, quam tamen ciuilem rectius, aut politicam dixeris, patria & genere solere cōstitui. A deo vt res altera alterius ope indigere prorsus videatur. Nam neque in obscura ciuitate haberi quicquam nobilis plurimum potest: claris maioribus editus: neque ab obscuris parentibus ortus, clara quamuis in vrbe, videri satis illustris. Qui verò rei vtriusque præsidio egregiè cumulati sunt: hi proculdubio nobiles ritè vocantur. Vrbes porò, eadem nobiles esse creduntur, quæ clarorum virorum frequentia honestata: (uat: hominesq; tulerunt in omni virtute præstantes. Vt illa Lycurgi culta legibus Sparta, quæ fortitudine ciuium pro mœnibus erat cincta: & illa bonarum artium inuentrices Athenæ, quæ tot viros in omni disciplinarum genere insignes procrearunt: illaq; etiam cæterarum vrbiū Regina & domina Roma, virorum alitrix clarissima, quæ Mineruæ cum Martis artibus artes coniungens, orbis est imperium adeptata, ac foeliciter moderata. Patres præterea nobiles illi esse fertur, qui in optima patria nati, viri sunt optimi officio functi, egregiaque aliqua virtute animi præstiterunt: vt Romæ Æmilius Paulus & Horatius Cocles. Dentatusque ille (toties victor) Siccus: vel Cato, Rutilius, & Regulus: Athenis Conon & Phocion: Leonidas atque Agasicles Sparta. Nam hi (suæ quisque reipublicæ) periclitantique patriæ: nunc salutaris opè consilij: nunc contra districto fulgentiq; gladio opitulati sunt, honoriq; ac gloria: sæpe fuerunt.

Sed c v m humanarum rerum pleraque angustiora faciat vetustas, antiquitasq; ipsa sæpe commendet: sitq; vt in hominē, sic & in rebus venerationi & honori semper senectus habita. De Natalis soli vetustate litigantes: ceceptum est inter homines disceptari, quæ habenda esset antiquior. Vt clarior illa, illustriorque haberetur, cui diuturnitas temporis, longinquitasque ætatis: suffragata magis omnino videretur. Hinc dissensionēs illæ, contentioneque manarunt: quæ ab historicis sunt commendata memorie, & literarum: prodita monumentis: dum patio nationi: antiquitatis huius gloriam præripere ausa est, sibi que asserere. Vt enim Trogius, Iustinusque tradunt, atque

alij etiam multi prodiderunt, vetustatis laude solis Phrygibus Ægyptij cessere: cum reliquos omnes vetustatis laude simili longè à se superari & vinci, vsq; gloriantur. Arcades verò de origine suæ gentis, antiquitateq; tractantes, tam sunt de se impudenter fabulati, æthereis vt rebus velint se esse priores. Non dum enim lunè illud splendidum munus in nocte mortalibus gratum, cognitum orbi esse contendunt, cum vel illustre haberi Arcadum nomen cœperit. Nam de Atheniënsibus disputare quæ conuenit, qui principium suæ gentis memoria omni maius sine fine affeuerantes, quod Attici origo populi nullis neq; falsis, neq; Annalibus priscis erui facile potuerit, aut indagari legendo: à se ipsis natos esse sese, & ex Attica terra genitos semper sunt opinati. Vnde ad ornatum capitis reticulo quodam vfos perhibent, elaboratis ex auro cicadis tractim interlito, variegato, atq; distincto: vt naturalium rerū peritis hæc res facere posset indicium, non aliter atq; ex terra cicada ipsæ nascantur: sic se ab ipso natali solo procreatos, ortosq; à principio esse. Idq; eo potissimum nomine faciebant, vt cū ceteris gentibus vetustate antestitissent, principatu digni & imperio crederentur. Neq; verò celebritatis & honoris ergo: adiscendæ sibi antiquitatis apud varias tantū gentes extitit quondā studiū, sed & familias etiam similis est feruor. amplexus, quæ de accepta à maioribus claritate plurimū sunt altercata. Fuit enim olim certis quibusdā regionibus factitatum, vt ex his dūtaxat familijs Reges crearet, vel ad gubernaculā reipublicæ principes viros deligerent, quæ priscis ab annis hominū essent plurimorū laudibus honestata, atq; illustratæ virtutibus. Hinc etiā factū est, vt memoria nostra inter optimates orta sint sæpe dissidia: dū suam quisq; familiā antiquā magis esse contendit, nouitatis interim illorū deridentes: quorū aut non bene est antiquitas gentis fundata, aut obscuris extat infamata, seu dehonestata parentibus. Proindeq; eum euestigio nobiliū albo eximūt, cuius nataliū stirps, aliqua rerū eiusmodi labe infecta est, aut offuscata caligine, vel nota obscurata. Quæ res effecit, vt nouitatis iure multi carperentur, passimq; essent ludibrio: ijs nimirum qui modo quodā superbiunt quod plurimorū annorū tractu egregiè à parentibus constitutam familiā sortiti sunt: qui ceteros despectui habentes, appellat nouos. Noui autē homines, teste Plutarcho, ij demū esse dicuntur, qui nulla maiorū cōmédatione fulti propria ipsū virtute nituntur. Ex quo fit, vt eiusmodi

nouitas nobilitati sæpe inuisa sit. Ijs enim qui illustris cognatione generis, splendore nataliū, & nominis celebritate ducuntur, acerbū esse solet, conferri sæpe cū illis, quos fors nascendi fecit obscuriores. Quæ in re, iudicio meo, vel maximè falluntur. Non enim querela aliqua iniusti doloris, sed vitæ potius aliqua insigni ratione, imitationeq; ipsa recti superiores eis esse, debent eniti, quorum virtuti animi, felicitatiq; inuident.

SED CVM dignitatē generis, splendoreque familiæ, antiquitate perfici absoluique dixerimus: videndū est, huic ipsi vetustati quatenus dandū sit. Nā si ita natura cōparatū est, vt quæcūque sunt orta sub cœlo fragilia sint, caduca atq; mortalia: hicq; est mos semper labentis temporis, vt cōplexu annorū innumerabili omnia prosteruat & carpat: hic idē nobilitatis splendor, diuturnitate ipsa victus intereat necesse est: quādo mortalibus omnino cōstat ex rebus. Quod si ita est, antiquitati proculdubio modus est præscribendus. Quippe, si nulli erunt termini constituti, extrema illa rerū senectus & vetustū tēpus ætatis, quod spatijs suis cōsumit & cōficit cūcta nobilitatē ipsam facile subuertet: delēs prorsus, obliuioneq; sempiterna obruens. Sic igitur habendū est, quæ admodū in ætate hominū quidā est status floridus tēporū laudabile explēs tēpus ætatis: atq; alius rursus corporis ita munia labefactās & vires eneruās, animi sensim vigore adobruēs, quoad sui hominē efficiat parū memorē, atq; ipsi graue corpori: ita & nobilitatis quidā est partus tēpore honos, quæ matura quidē ætas absoluit ac perficit: proterit verò atq; pessundat (quæ cū cæta deuastat) tēporis extrema longinquitas. Quod optimè medius fidijs Glaucus sentit Homericus, dum sic Diomedē alloquitur.

*Quid genus inquiris Danaūm fortissime nostrum?
Nam genus humanū est folijs par, tēpore verno.
Hæc nunc fundit humi auræ lenis sibilus: illa.
Sylua virens nutrit, renouat dum gentis honorē.
Sic genus humanum viget hoc nunc, excidit illud.*

Ita nimirum naturæ lege fit, vt familiæ quædam, quæ enitere diu, ac florescunt, vetustate collapsæ funditus intereant: atque aliæ denuò ingloria & ignota ab stirpe nascantur: sitque rerum omnium noua facies: atque adeo (vt ait Comicus) vicissitudo.

*Mutat enim Mundi naturam totius Ætas,
Ex alijsq; alius status excipere omnia debet:
Nec manet vlla sui similis res: omnia migrant.
Omnia commutat Natura, & vertit e cogit.
Namq; aliud putrefcit, & Alio debile languet:*

Porro

Porro aliud concrefcit, & è contemptibus exit.

Quæ cum ita se habeant, neque naturali tantum dissipentur lege (quæ ætatis quodam tanquam extremo cursu abolet, & conficit omnia) sed eorum etiam culpa sæpe amittantur, qui ipsius possident bona nobilitatis, dū virtutis suorum obliti, præpostero quodam animi, degeneriq; affectu, vel flagitio satagūt turpi, vel ignauiā desidi torpent: consentaneū esse visum est, tractare hoc loco quibus hæc generis dignitas pareatur virtutibus: & quibus contra vitijs amittatur. Vt enim maximæ virtutes eam generis dignitatem comparat, quam nobilitatem appellamus: sic virtutibus his vitia contraria splendore familiæ, & illustre decus generis maiorum virtute partum, & in hæreditate veluti ab illis nostra relictum, breui dissipant, delent, ac populatur. Itaq; videas ob dissolutionem morū, & animi fœdam ignauiam eos sæpe contēni, quorum hæud ita pridem celebre est, gloriosumque genus habitum: rursusq; illos attolli, qui præclara vitæ gesta secuti: non tam nobilitate maiorum sanguine, quam vera animi virtute nituntur. Quod sanè naturalem habet omnino rationem: est enim æquum virtute partam nobilitatem: turpitudine amitti atque scelere aboleri. Et quando aliud nihil nobilitas est, quam maximis quibusdam virtutibus genus excultum: consentaneum illud est etiam, obscurum id & ignobile effici vbi primū erit eiusmodi scelerum fluctibus obrutum. Quemadmodum igitur nobilitatis veræ vnica est virtus effectrix, & præpugnatrix: sic è contrario expultrix ac dissipatrix merito est omnis turpitudine cefenda: multoq; illa maximè, quæ eis aduersatur virtutibus, vnde nobilitas ipsa maximè peti solet. Petitur autem à maximis omnino virtutibus. Sunt porro virtutes illæ maximæ (vt Aristotele fungar interprete) quæ ciuili sese statui conseruando hominūque salutem tuendæ plurimum dederunt: quibus in ipsis qui excellere visi sunt, confessione omnium nobiles appellantur. Licet enim species virtutis omnis naturali quadā dignitate tanti sit, alūnum vt ipsa suum, possessoreque nobilitet: ac suo quodam iure verendum faciat, & cunctis amabilem: multo tamen illæ clarius possessoris mentem condecorant, virūque illustrant, quarum in cōmuni hominū tuenda, conseruandaq; vita, vfos latissimè patet. Quo ex numero rei militaris scientia, & administrandæ studiū iustitiæ, facile primas tenent: Harū enim præsidio hominū vita fulta, maximè est ab iniuria defensa, & humani colendi

fœderis peritia instructa: ac modo quodam fœlix, beataque effecta. Cū enim quodā tempore (vt memoriæ proditum est) diuini humaniq; iuris ignari homines vitā degerent, spelūcas horridas, caua saxa, vel ruptas ilices incolentes, ferarū instar viribus corporis pleraque administrantes: repente quasi cœlitus delapsi, viri quidā extiterunt, qui docta & sapienti oratione ab immani & aspera vita homines reuocarunt, cognitioneq; instruxerūt iustitiæ, rudes sensim ad honestatē animos allicientes: quoad paulatim effectū est, vt pristina abdicata, virtutū homines specie capti sint, & ad frugē meliorem allecti. Qui igitur tūc fuere indole ingenij atq; elatione animi tanta, vt ab illa ferina consuetudine viuendi (quæ iam propter vetustatē naturæ erat vim nacta) ad vitæ cultū humanæ, & ciuilis societatis ius homines traducerent, vim omnē & iniuriam propulantes: iustitiæ atq; fortitudinis opinione, magnā sunt laudē adepti, nobilissimiq; habitū. Vnde ab illa tanta virtutū admiratione nobilitatis nomen & nasci, & illustre fieri cœptū est, nullū antea cum esset. Quod tā vel breui, latè vndiq; vagatū est, vt opinione plurimorū, Deorū illi filij crediti sint, à quibus tāta fuerint vitæ præsidia & cōmoda consecuti. Hinc igitur iustitiæ & fortitudinis artibus multi sunt nobilissimi effecti quorū ante vile in primis, obscurū & ignobile genus habitū est: vt Pittacus ille, qui iura quondā sanxit Mitylenis, & statū vrbis erexit, ac Numa etiā Pōpilius, qui hæc ipsam ob virtutē dignissimus est à Romanis existimatus, qui secūdus à Romulo rerū potiretur. ra ceo illos, qui reb' patriæ summū in discrimē adductis, strenua virtute animi diuinam ceu opē ferētes, nobilitatis sunt insignibus honestati: quorū & ipsorū hæud minima frequentia satis arguit, bellicæ virtuti semper inesse nobilitandi maximam vim. Sed nihil attinet ipsas iterare virtutes, cum iam suis locis de eis à nobis abundè dictum sit.

EXISTUNT & aliæ sæpe virtutes, quæ obscuros alioqui homines honestat, claros etiā illustresq; efficiūt, vt virtus beneficentiæ. Multi enim dādo atq; largiendo illustre sunt nominis famā adepti. Si quidē qui splendido patrimonio muniti, tenuitati sunt aliorum opitulati, paupertatisque miserti: magnifica illa animi generositate, multorum cauponantur studia, benevolentiam atque fauorem, tanquam datō auro, facile nundinantes. Quibus nimirum rebus atque artibus affatim instructi, ad ciuiles plurimi honores peruenerūt. Sic barbarus & exoticus Pelops

in ea Græciæ quondam regnavit ora, quæ à se est dicta Peloponessus. Sic Priscus ille Tarquinius extorris & obscurus Romani olim habenas tractavit imperij: atq; alij locis alijs sæpe extiterunt, qui hanc ipsam obrem principem sunt locum aucupati, & honores illustres adepti. Quod sanè haud debet admōdum mirum videri: etenim si ingenij nostri explicanda notio est, nulla ad celebritatis & gloriæ ornamenta consequenda, via reperietur brevior, ac veluti compendiosior, quam hæc vna virtus alijs benignè faciēdi. Etenim natura iubet, vt ei faueamus impensè, à quo malis sumus officijs, muneribusque affecti, Porro quibus maximè studemus, eosdē non hercle renitente natura, dignitate & laude florere cupimus: omniq; & honore & imperio dignos, facile arbitramur: quibus autem his omnibus frui abundè contingat, eos haud puto quisquam ignobiles dixerit. Qua ex re illud efficitur, vt qui beneficentiæ laudē præ cæteris enitere ac florere visi sunt, omnium maximè & clari & nobiles haud iniuria putentur. Multum etiam momenti ad obscuritatem generis eluendam, & noua genus stabilendum fama, ac virtute illustrandum, vis habet faciendæ, & iuris scientia ciuilijs etenim virtutibus ab obscuro loco profecti, clari subito illustresque effecti, multi olim nobilitati sunt. Cuius rei locupletissimi nobis testes erunt Cicerō atq; Demosthenes, qui eloquētiæ magnitudine non solum obscuritatis notam generi inuistam facile deterferunt: sed multum etiam lucis atq; ornamenti eidem attulerunt. Vnde tam sunt illustri vsq; gloria potiti, vt Attica hic in republica, ille Romana, calculis omnium haberi sint principes meriti (& quod maximè tempestate illa gloriosum fuit) regnare in iudicijs dicti. Vt interim de Q. Pompeio proferam nihil, qui per se cognitus homo sine vlla commendatione maiorum hac ipsa laude summos est populi honores adeptus: Iam vero iuris prudentiæ dignitas tanta est, ad comparandam nominis famam, & gentis claram originem vt disciplinæ huius præclaro munere nemo queat dignè fungi, quin gloria & honore maximo circumfluat. Sic Sceuola quondam nobilitatus est, sic illustri haberi Sulpitius feruntur est ceptus, non illi quidem ignobiles, sed qui acceptæ à maioribus nobilitatis terminos hac ipsa ciuilijs sapientiæ laudē longè splendidius adauxerint, latiusq; promouerint. Sed mirari haud decet, non obscuros genere viros iuris pulcherrima scientia fuisse clariore effectos, cum hæc æqui atq; iniqui ars,

quæ sit cunq; studiosum sui nacta, nobilem semper effecerit. Nam cū rempublicā genitibus viris ex iure ipso sæpe petendæ sint formulæ: iurecōsulti ad es principibus plurimū hominibus refertæ sunt, qui quasi ex cōmuni aliquo ciuitatis oraculo responsa sciscitantur, & quid in republica ipsa factō maximè opus sit: qua vna laudē quid esse potest illustrius? Magnum est enim, valdeq; honorificū, te vnū esse, cuius magnis de rebus exposcenda sit fides, & iudiciū queritandū. Quod profecto, iudicio meo, eiusmodi est, vt in eo munere iacorrūptè & sanctè bonus vir semper sibi intelligat esse versandū. Sancta enim res ciuilijs sapientia est: & quæ neque inflecti gratia, neq; perfringi potentia, neq; pecunia vlla adulterari possit: si modò qua destinatio ne animi suscipi debet, & proposito mentis immobili, vt suū cuiq; ius reddam, cōsultorib⁹ nostris syncerè vsq; & domi & foris operā nostrā impertiamus, & quæ de iure dubij, à nobis auidè responsa expetunt sine fraude aliqua humanarum rerum & inspectorem & iudicem præ oculis habentes Deum, diligenter exhibeamus.

SED BREUITER in præsentia demonstrasse suffecerit, quæ maximè virtutes nobilitatem homini pariant, & illustris tanquā generis insignia atq; ornamenta suppeditent. Nūc autem declarare non erit iniquū, quæ illa sint vitia, quæ nataliū egregiā conditionē sensim labefactant, & obscurat, progeniemq; ipsam efficiunt vitiosiorē. Quo sanè in loco haud est aliquid, cur multum & diu insistere velimus. Perspicuū est enim omne hominum genus in terris, & vitio animi dissipari, & virtute constabili. Sed quemadmodū nō omnis virtutū species æquè nostri generis cōmendat stirpē: sed vna aliqua magis amplificat, clarius exornat, meliusq; illustrat: alia non ita eō decorat. Sic turpitudinis nota non omnis, vitiorumq; labes, inclytū illud generis decus maiorū virtute partum profus abolet. Hæc enim premit leuiter: illa magis lædit & vastat, ad nihilūq; honorē & amplitudinē Nataliū redigēs, hæreditariū gentis decus extinguit sensim, proterit, atq; supplantat. Quo ex fonte teterrima illa, nobilitatis exitio adinuentā, vitia animi suborta sunt: quæ repugnantiæ impudentiā quadā eis maxime aduersantur virtutibus, quibus illustrari maxime genus hominū diximus. Itaq; nulla perinde res nobilitati sanguinis iura perfringit, & splendidiæ familiæ vires eneruat, atq; iniustitiæ lues, & ignaui animi (bonorū odijs semper exposita criminosa labes) iniustitia siquidē & ignaui decōris

cōris florem nullum patiuntur: sacrique instar ignis ornamenta cuncta generis. decus, famam fidē, auidissimè absumunt, ac seuisimè depopulantur. His siquidem criminosa vitæ flagitijs nō solum illustres exhaustas fuisse familias, sed & maxima etiam imperia corruisse: posteritati est multorū literis proditum. Cuius quidem rei, quod sit minus singula persequi necesse, iniquè regnantes, exacti Roma Tarquinijs, & Iunior Dionysius Syracusis expulsus, & ciuium vniuersorum impetu eiectus Agrigento Phalaris, locupletissimi sunt testes. Quorū alteri dignitate omni orbat, miserè sunt discerpti atq; laniati: vitā alij turpi exilio egrè traducētes, ministerijs dignitatis regiæ parum dignis, fortunæ infelicem sortem vtcunque tolerarunt, discipulos mercede docentes: & rei familiaris inopiam magisterio subleuantes.

NICETES

Præclare abs te veræ hæctenus nobilitatis iacta esse fundamenta video mi Philemon, cum & eam nasci ex virtutibus affirmes, & dissipari contrā vitij assueveres. Id quod à doctissimis ipse iam olim acceperam, quibus placuit veram nobilitatis rationem ab ipso virtutis fonte omnino petendā esse. Cum enim perspicerent, obscuros sæpe homines nobilitatis insignia, & illustris ornāmēta generis animi fuisse virtute cōsecutos, famāq; clarā adeptos: existimarunt viri sapientia præstantes, rei huius speciosissimā laudem in vnica tantum virtutis celebritate profus repositam esse. Cuius qui maximè fuisset compos, is & clarissimus & nobilissimus iure esset habendus, quod itidem visum tibi esse mirandum certè non est. Esset enim absurdum, vt cum ad sapientum virorum normam præclare te semper effinxeris, ac vitæ fila direxeris: si illorū sententiam sperneres, quorum maxime æmularere vestigia. Illud fortasse poterit mirum videri, quod cum in ea sis ipse sententia, vt germanæ nobilitatis virtutem vnā effectricem esse testere: existimes tamen in rei huius splendore comparando, & parentum & patriæ rationem summam habendam esse. Quasi vero si propriū virtutis est nobilitare quemcunque sit nata: ad nobilitatem ipsam obtinendam, & generis & soli natalis necessaria admodum homini subsidia sint: aut nemo genus illustrare possit, ni rerum eiusmodi præsidio fultus sit, & auxilio cumulatus? Cū præsertim temporum memoria omni egregij viri non defuerint, qui rei vtriusque subsidio indigi, & adiumento carentes, propria sint animi

industria honestati, & nobilitati virtute. De quorum profectō dignitate nulla vnquam plebs colore illo honesta sciscere suffragia dubitauit: quod generis vel patriæ celebritate destituerentur: nulloque possent modo tali aliqua externarum rerum prerogatiua commendari, aut scelicitate insigniri. Nam quæ de claris obscurisque hominibus dixisti (autorem Platonem cum laudes) reprehendere non hercle ausim: quæ vtiā tam essent omni ex parte vera, quam abs te sunt eleganter, polite ac facundè inducta. Quod si ita accideret, cum vno atque altero nobili commodius esset actum, quos bonitate istā sensus non cernimus ita præstare: essetque melius etiam familijs quibusdam consultū, quas à maioribus bene fundatas: posterorum vel ignauiā, vel licentia, vel scelere corruisse, & ipse ingenū fateris: & nos aliquoties (multorum ex historia omni repetitis exemplis) & fleuimus & intelleximus. Nouitate generis taceo, quam ex parte (ais) interdum contemni solere, quæ vtiā tam ab omnibus laudaretur, quam incessitur temere, & immeritō probro ducitur. PHIL. Non me est clam optime Nicete, quæ ipse insimulas, & ab alijs quidem obijci posse. Cū enim inter nos conueniat, virtute animi posse illustrari vnumquemque, nobilemque fieri: probabile forsan multis videri poterit, parentum ac patriæ mentionē frustra susceptam esse: cum hoc honoris suæ cuique industria, & animi egregia virtus rectè largiri queant. Proindeq; nobilitatis candidatis minime esse foris, eiusmodi rerum adminicula querenda. Nec ignoro etiā quæ de claris obscurisque hominibus à nobis dicta sunt, ex diuerso quidem posse aliquando censerī. Cum patriū illud lumen animi nō semper cernatur in sobole: neq; egregia illa virtutis indoles comitetur vsq; sanguine claros viros: quorum & ipserum vitio quandoque factum est, vt gentis suæ clarissimum decus funditus interiuerit. Nam quod de Nouitate culpate videris, quia Iure ex parte contemni posse arbitremur, id quidem eiusmodi est, vt si antiquitati sit generis aliquid dandum, non sine causa videri dictum possit: sin minus, videri queat immeritō atque indignè culpata. Vt autem afficiatur probro, id verò tantum abest vt probem, vt vel omnium maxime vituperem. Nefas enim puto, inuidiæ causam, cuiquam esse virtutem. Adiuuandos nāque, non vellicandos esse arbitror eos: qui rectè factis clari esse nituntur. Quid enim gubernanti-

bus rempublicam viris ipsique adeo ciuitati tam esse gloriosum potest, & ad nominis famam illustre: quam, plures in ea numerari ciues posse, qui probitati ac laudi studentes, ad verum animi decus aspirent, speciosa vbi que facta sequentes? itaq; orationi illi tuae, quae obiectionis ceu spiculo triplici dicta nostra premere visa est, iam nunc ordine respondebo. Sed meminisse equum est, quae à nobis hactenus de nobilitate sunt dicta, clarorum hominum patrocinijs defensa, nobilitatis pro vero decreto iam olim habita fuisse: quibus honestari, insigniri que oporteat, quicunque velit nobilis appellari. Nam & extrarijs illis parentum ac patrij subsidijs, caeterisque adminiculis, quae foris solent affici, in nobilitatis contentione plurimum habetur honoris: & de obscura, claraque contra gente, vitae tradita indicia tantum in vtramque partem valent ad recte secus ve de quoquam opinandum, ut praestantium sapientia virorum praedudicata penè calculis sint, & recepta sententijs.

CAETERVM, cum à Summo rerum omnium opifice Deo (vt iam ante prodidimus) arbitrij liberi creatus homo sit: atque ita suarum actionum dominus, varie (prout libet) afficiatur ingenio. Appareatque in ipsa rerum natura virtutum atque vitiorum diffusa late vndique semina esse. Adeo, vt in conficienda vitae via (nisi communis intelligentiae munere, & solertia animi rectè fungatur) quasi is qui senticoso aliquo in loco versetur, necesse sit hinc lèdi, inde pungi: sit illud statim, vt in quam quisque partem habitum mentis flexerit, inde censendus sit. Quae cum obuia sint, atque adeo in medio posita obscuris & claris pariter: è vestigio ille clarus efficitur, qui praestantia mentis vius, bona sectatus est: & qui rationis habenas, suorum contemptor munerum, temerè in vitia laxauit ob ea, quae corruptela animi peruerse appetiuit, obscurus & inglorius protinus constituitur. Idque haud iniuria. Nam si virtutes & vitia, quasi certi quidam Canones nobilitatis ignobilitatisque habentur (vt Stoici opinantur) ab eisdem homines fortiri erit nomina consentaneum, prout se magis in partem alteram animi propensione deflexerint. Erunt itaque ingenui, nobiles & clari vocandi, qui vera animi virtute sunt praediti: obscuri contra, ignobiles atque inglorij, flagitiosi & scelerati putandi nullo parte hac natalium constituto discrimine, vel generis delectu habito. Quae enim semel nobiles fecit virtus: nobilitandi homines nunquam

suas vires amittit: accingat se modò quisque strenuis factis, & honesto non ignauo animo, labori succumbat. Atque hoc quidem, indole clara animi ac virtute praedictorum, tam in commune salutare, sanctumque decretum, **PATROCINANTIS VIRTUTIS ARA VOCABITVR**, Quod ad consequendum verae nobilitatis Insigne, sua cuique merita patrocinentur: nulla foris celebratae gentis adminicula quaerentur. Qua quidem in re, ambitiosa vanitatis superbium propter genus praesidijs cunctis, adiumentisq; explosis, & praerogatiua omni clari patris exclusa: sedulitati suae cuiusque, vigilantiae animi, & industriae, splendore honorum multiplici merces optata rependitur. Cuius quidem decreti eque censura postulat, vt neque virtute sectanti sit fraudi abiecti generis vilitas: neque detrectanti versa vice proficit gentis suae dignitas, maiorum vè celebritas. Quae si fiat, erunt quidem nobilitati sanguinis, & ornamenta virtutum, prout debent, cunctis libera. Verum ille iustae laudis, & honoris debito potietur insigni, qui omnium princeps virtutem occuparit. Atque ita quidem poterit, vt post se euntibus neque eripiat, neque inuideat industriae proposita premia. Quin vultu hilari potius, laudis atque virtutis imitatores, sectatoresque intuebitur. Itaque tot erunt nobiles, quot virtutis amore inflammati: laudis, honestatisque erunt egregia studia secuti.

VERVM hac quidem de Nobilitate non ante plura dicemus, quam ea erimus speculati, ob quae nostram ipse dictionem velle visus es carpere. Idque tripartito ordine, ac triplici argumentatione faciemus. Fuit enim expositio tua (nisi fallor) trifariam omnis diuisa. Patria (ais) & Natales attendendi non sunt: cum sola possit Nobilem animi virtus efficere. Est, fateor, argumentum vrgens, idque patens tam late, vt exemplis firmatum suis non iniuria sibi postulet dari, quod vnum probare nititur. Nam si temperantia, si Sapientia, si animi magnitudo, atque amor excellens Iustitiae, vel quaeuis alia virtus virum illustrat, & dignitate conspicuum facit: quis tam demens vt existimet, praecleara ista nobilitatis ornamenta, non tam virtutis functione, & animi egregia indole, quam vi aliqua loci, vel patriae bonitate ingenerari animis nostris, & tanquam infundi solere? Cum praesertim cernere sit viros multos, incultam, agrestem, & barbaram patriam fortitos, his assatim praestitisse virtutibus, atque in ipso laudis campo & cucur-

riffe

riffe splendide, & certauisse generose. Taceo parentes: quos proculdubio non tam claros habuisse, quam virtute animi claros fecisse, laudari solet. Quae quidem in re obscuros saepe homines egregie suam scimus operam collocasse. Lege Graecorum vitas principum, res ab illis laudabiliter gestas expende, facta vel dicta considera: nulli posthabendum reperies Macedonum Regem Philippum. Quin tanta in eodictorum grauitas est, tanta gestarum rerum magnitudo atque celebritas: vt, ni filium haberet Alexandrum (quod felicitatem hominum aliter dimetientibus iudicari potest non exigua gloriae portio, nec parua laudis accessio, principatus laudem optimi, arcemque Imperij inter plures vnus, facile sine iudicio esset obtenturus. Nam & sapientia eum multum ceteris antecelluisse principibus, tum vita omnis, tum acutè illius dicta (quae apophthegmata vocantur) vel maxime declarant. Quibus ea inest argutia, ea sapientiae vis, id intellectus acumen, ea ingenij praestantia, vt si Regia insignia, & natales amplos remoueas, ac nomen tollas Philippi, legi possint pro Socraticis gloria. Age vero si ab actionum organis, diuersis mentem libeat auertere; res ab illo virtute animi gestas consideremus, quae tam illustres, magnificaeque fuerunt, vt admirationem (nec iniuria) incutiant saepe legenti. Atqui, Philippus hic (sic enim accepimus) nec liberales artes, aut Sapientiae studia Athenis didicit, nec rei bellicae peritiam est consecutus Sparta, vbi eiusmodi rerum quasi quaedam erant officinae paratissimae, sed ad fluentem Borbori & natus, & educatus in Pella, ab ea gente oriundus fuit, quae barbarorum omnium habetur pessima: & quae (vt Aphtonius inquit) non certis sedibus consistere potuerit propter ignauiam, sed coacta sit locum è loco permutans erroribus varijs iactari. Ab Argiuis enim primum expulsus, proprijs sunt sedibus atque finibus exturbatus: hinc multum diuque vagati ad eam tandem Macedoniae sunt oram appulsi, quam in praesentia incolunt, à Macedonibus igitur natus Philippus, qui barbarorum esse dicuntur vltimi: ortusque inquam in Pella, quae vrbs est postrema Macedoniae, ex qua ne quum mancipium quidem homines acceperint, tanti putant, (vt vult ille, qui à me est modò citatus Graecus scriptor Aphtonius) generis auctores habuit patria ipsa nihilo clariore. Philippus enim quidam inter maiores ipsius fuisse dicitur, qui propter generis dedecus, quominus rerum potire-

tur, merito sit prohibitus. Accedit eodem pater ipse Amyntas, qui ad regnandum fuit alienis fulciendus opibus. Siquidem regno exactus, ad ipsas regni habenas Atheniensium est opera & virtute animi restitutus. Sed auctores generis missos faciamus, ipsumque aliquando filium spectemus. Quid Alexandro maius ethnicorum tempora in terris videre vnquam? qui rerum à se gestarum amplitudine, Magnus est cognomento dictus: opinionemque attulit antiquitati non se mortali, sed diuino potius semine fuisse susceptum? At hic communem cum patre Philippo, nempe barbaram, moribusque incultam patriam sortitus est. Nihil tamen tanta haec natalitij soli indignitas Alexandro ipsi ad virtutem animi, aut amplitudinem rerum offecit. Quid de praestantissimo Duce Caio Mario, & celeberrimo ciue dicam. M. Portio Catone? quorum alter natus est Tusculi: Alterum nobis ager Arpinas dedit. Qui ambo tanta animi virtute praestiterunt, vt Romani nominis principes consensione hominum iure crediti sint. Verum enim verò martios reliquamus viros, & bellica laude florentes, qui licet suis ipsi temporibus parum sapere visi non sint: Sapientiae tamen eorum non tam est pacis artibus virtus nobilitata, quam bellicis in rebus perspecta (loquor autem potissimum de Mario) nam Catonis in republica consilium multo praestantius est habitum, quam huius, vel illius manus ipsae fuerunt. Hos igitur omitamus, illisque vacemus paulisper, quos philosophiae egregia studia nobis praecipue commendant: quibus & ipsis ad nominis claritatem, ignobilitatem patriae nihil obfuisse videmus. Sapientia animi excellentem virum Anacharsidem barbara dedit Scythiae. Diogenem cognomento Canem Euxinus vidit Pontus nascentem. Quibus terris nulla est profecto vilior, nulla abiectior atque contemptior, & quae vllis possit agrestibus magis viuere institutis. Humanis enim corporibus vesci non dubitant: suisque saepe diuis hospitibus caesis supplicat, humana aras ce de funestantes, atque sanguine conspergentes. Tam praepostera gentis huius religio est, & à caeterorum hominum institutis aliena & auersa sunt mores! Sed quid philosophis illis, qui his in locis educati atque sunt esse humanius potuit, quid clarius, quid illustrius? quorum alter lacte, caseo, & Scythico coterus sagulo Hannonis poruit munera oblata coterere: baculo alter & pera letus ac foelix in dolio, Magnū ad se venientē Alexandrum,

drum, amplaque omnia vltro, pollicentem
fuit: ac (vt recte Seneca ait) vicit. Nihil
enim se ab eo aliud consequi velle dixit,
quam vt sibi solem (quem commodum ri-
gens captabat) obumbrare desineret. Qui tā
elato animo fuisse dicitur, vt certior factus
à quodam sibi absentis ius esse patriæ de-
negatum (quæ olim erat insignis iniuria, de
ciuium suorum iniquitate nihil questus, &
ego (inquit) illos hoc supplicio dāno, vt in
Ponto, extremisque Euxini littoribus per-
petuò maneant, & includantur. Quid ego
plures persequar? quum vel ex vno Demo-
crito liquere possit, quàm hoc sit futile &
vanum, quod ad dignitatem viri de patriæ
splendore vulgò queri solet: Cuius, vt Sa-
tyricus ait, sapientia monstrat.

*Summos posse viros, & magna exempla duros
Veruicum in patria, crassosq; sub aere nasci.*

Tanta enim, Abderæ vili natus in solo,
magnitudine animi Democritus ipse fuit:
tam sibi præ vna sapientia humana cuncta
sordebant, vt oculorum acie naturalium re-
rum contemplationem impediri ratus, ocu-
los sibi effoderit: aut certe igne temperato
speculo ita ipsum contuendi munus hebe-
tauerit, vt iam plane amissis luminibus, ocu-
lorum aspectu ad perspicendam à natura re-
bus instam vim acies animi tardari nequie-
rit. Nam quid ego dicam de Socrate, qui
hanc omnem hominum de patria vanitatem
irridens, ad eum qui rogauerat, cuiatē se dice-
ret: non patriæ celebritate, ac illustris velut
loci lenocinio sibi blandiens, clarior voluit
haberi. Attenuū se ciuem esse iactans, sed mū-
danū sese ciuem esse respōdit. Natalitio pro-
solo, terrarum sibi totum vendicans orbem:
quem tanquam omnium hominum com-
munē patriam natura constituisset. Quid il-
le ethnicorum, Dijs fortior Hercules? num
Argis vel Thebis patria superbiit? quæ vt
Iustinus tradit, vtq; etiam Sophista scribit
Aphthonius, nō solum à Dijs est condita sed
& Deos etiam dedit ac progrediuit? quid igi-
tur ille in fit de patria?

*Arginus an Thebanus, haud vnā curo
Iactare: Græcia omnis est mi patria.*

Et hic etiam existimauit, nullum locum
addere virtutem animo, vel adimere posse.
Vt scilicet amentiam illorum compereret,
quibus per suasissimum est, alim norum an-
imis ingenerari solere foli natalitij virtutem.
Vnde non sine causa laudam Aristoteles so-
let, qui cum incidisset in adulescentem hoc
sefe nomine mirificè cōmendantem: quod
à magna & celebri esset ciuitate, dixit: parū

hoc ad claritatem pertinere, sed an patria es-
set celebri dignus. Præclare igitur in hanc
sententiam Euripides,

Omnis quidem aer aquile penetrabilis:

Omnis verò terre viro forti patria.

IAM VERO (si sacra prophænis admiscere
fas est) quis ignorat Damalcem in campo à
Deo Mortalium primum, atq; omnium cō-
munem parentem ex limo terræ Adamum
fuisse formatum: adamianique tori confor-
tem Euam ex viri costis dulci somno sopiti
in Paradyso deliciarum ductam, plasmatam
que esse? Vt iam si pro patre, ex qua fuit ef-
fecta, sumas materiam, possit generosior vi-
deri, quod ipsa ex aliqua hominis parte con-
structa: ex luto ille effectus sit. Et, si vtrius-
que patriam expendas, multo sit Eua habenda
nobilitior, quod ille corruptibili in agro:
hæc sempiterna in loco amœnitate virētī vi-
tales primum Cœli aurascarpserit: foelicem
que sit spiritus primū haultum, & vitæ vsu-
ram adeptā. Sed neque hæc, quæ in scēmi-
na clarior potest ortus causa videri, magis
Euam fecit illustrem, & ad non peccandum
cautam: neq; insigni aliqua generosi pecto-
ris laude ingenium illius, atque animū con-
muniuit. Quin potius draconis terribili
astu delusa: virumque nihil dum tale cogi-
tantem, diuinam fecit legem transgredi dū:
temere ac male decerpτος, sibi que oblatos
interdictæ arboris fructus, diuini præcepti,
Fati que securus, obliuiosus comedit. Est
igitur perspicuus: ad conciliandam viris di-
gnitatem, patriam nihil valere: alio qui qui-
bus illa laudabilis contigit, clari esse & hono-
rati nō possent: vel obscuri quibus illustris.

GENERIS nunc authores sunt spectandi:
illudque videndum: satis ne sit ad nobilita-
tis gloria honoreque potiendum, Maiorū
polle clarā ostendere stirpem, & longā du-
ctum serie, illustre sanguine genus: au verò
hæc contemnenda sint, cum posteris in ip-
sis animi virtus hebescit: industriaque om-
nis elanguet? Et certè vbi res tanta summa
virtute perpenditur, omnia hæc repudianda
sunt, proculq; amouenda, vt enim pulchre
Satyricus ait,

Quis fructus generis tabula lactare capaci

Fumosos Equum cum dictatore Magistros.

Si coram Lepidis male viuitur? effugies quò

Rot bellatorem; si luditur alea pernox?

Ante Numantinos si dormire incipis ortu

Luciferi quo signa Duces, & castra mouebant?

Bene igitur Demetrii filius antigonus,
strenui militis ignauum filium, stipendia
patris impudenter efflagitantem, non tulit,
sed

sed eiusmodi oratione compefcuit. Non
ego, o adolescens ob paternas virtutes, sed
propter vniuscuiusque merita, in acie ver-
fantium stipendia, cæteraque militaria mu-
nera, atque ornamenta distribuo. His inter-
rim dictis ad gnauiter agendum, & strenua
patris sequenda vestigia, iuuenem excitans,
ac veluti instimulans formidolosum, si sala-
ria patris filius vellet accipere. Nefas nimirū
existimauit cordatissimus princeps, auitæ
nobilitatis prætextu præstantium virtute vi-
rorum ignauis premia distribui, & honorè
impendi: Cum ad eiusmodi rerum erogationem,
non tam parentum merita specta-
ri, quam sua cuiusque vigilantia animi, in-
dultria atque virtus debeat attendi. Impro-
bum enim est, iniquum atque etiam inue-
recundum, aliena velle laude frui, qui nihil
ipse boni, præclarique faciat. Nec ferendus
est speciosus parentum factis insigniri si po-
stulet filius, qui degener est. Nemo igitur le-
nocinio aliquo generis vel splendidis maio-
rum titulis intumescens, virtutis agrum,
quem colere nescit, vsurpet, siue arroget si-
bi: alienæ ve hereditatē laudis temere inua-
dat: neque committat vnquam, vt in ea bo-
na, quæ propter inertiam desidiamque fœ-
dam animi planè interdicta sunt sibi, cæcitate
aliqua turbidæ mentis, violentus impetū
fecisse videatur. Quæ si eiusmodi erunt, vt
agnationis aut cognationis iure, aut alio hæ-
reditario titulo vendicanda sibi fortè vide-
buntur: intelligat tamen, laudis & gloriæ,
virtutisque hæreditatem non alijs posse re-
bus, iure, nexu vè mancipij obtineri, quam
ijs virtutū dotibus, quibus semel est à prin-
cipio parta. Sibiq; illud omnino persuadeat
eiusmodi hæreditatem: turpem, ignauamq;
apud hæredem, diutius commorari nō pos-
se. Nam & animi virtus excellens, hæredita-
tis lege nulla, liberis, vel posteris obuēnit: &
rerum gestarum gloria, quæ (vt ait Cicero)
optima à patribus filijs defertur hæreditas,
improbam actutum sobolem fugit, deserit-
que: & honesti loco nominis, ignominie ali-
quam notam inurens, degenerati sanguinis
infamiam, contumeliamq; relinquit. Quip-
pe simulac rebus à patre magnificè gestis de-
decori esse filius incipit, parta protinus pos-
sessione laudis exiit: in super & odijs om-
nium, probrique incessitur. Siquidem ne-
mo vnquam bonus degenerem prolem, pa-
ternæ honestatis, virtutisque oblitam susce-
pit, vel amauit: quin potius eiusmodi
mente præditum virum ij etiam auerfantur
interdum, qui suosores criminum, perditæ-

que illi authores vitæ fuerunt. Nobilitati ita
que generis famā laudis amissam filius haud
prius refarciet, quam egregia aliqua mutatio
ne vitæ, maiorum sanguini in iustam maculā,
& vitiorum fordes eluerit. Quapropter, qui
domestice laudis ac paterni splendoris oblitus:
vel gētilitio stemmate, vel inuidioso aliquo
familie veteris cognomine superbiunt: alie-
na in virtute insultantes alijs, ac sibi magnifi-
cè placentes, perinde quasi hoc vno nomi-
ne verè celebritatis ornamenta sint consecu-
ti: contemndi quidē sunt, & vanidici in-
star nebulonis minime audiendi, magnali-
cet crepare videantur.

*Quis enim generosum dixerit hunc, qui
Indignus genere, & præclaro nomine tantum
Insignis?*

Maximè cum virtus, verba non sint, om-
neque potius virtutum ipsarū decus in vna
sit semper præstantia mentis, & actionis lau-
de ponendum. Itaque nihil (iudicio meo)
illorum esse potest vanitate intolerabilius,
stultitia nihil amentius, qui clari nominis le-
nocinio stupefacti: plæraque in congressu
oratione, importunè sese inter ignotos, &
rerum ignaros venditant, maiores suos im-
penis vsque laudibus exaggerantes, ac futi-
liter efferentes. In quos profecto haud in sci-
te desecti potest nobilis illa Lacænx vox,
quæ non fortem in filium, & sapienter est,
& tempestiuè prolata. Nam cum ille celebri
virorum in cætu, matreque ipsa astante, mul-
tis verbis virtutem animi exaggerans, narra-
ret quàm animosè germanus frater in acie
occubisset, generose pro patria dimicans.
Et non te pudet o ignaue (mater inquit) tā
speciosa in morte te illi non esse comitem fa-
ctum? Sic ad hos haud illæpidè quispiam di-
xerit. Cur in tam illustri maiorum comme-
moratione, nullum à te ipso de re factū egre-
giū canitur? Næ ille, & recte, proprie enim
sefe laudis fatetur indignum, qui nihil in sua
vita reperiens clarum, in parentum laudes
erumpit. Non ergo iniuria versiculum illū
Græci cōmendat: què à Dyonysiodoro Tre-
zenio quandoque vsurpatum perhibent.

Quis patrem laudabit, nisi liberi infelices?

Miserissimi nimirum est animi atq; omni-
prorsus gloria nobilitatis indigni: cum in te
ipsum descēderis, inuenire nihil posse quod
verè laudari queat: & ad torporem animi
eleuandum, fugiendamque inertiam mēri-
ta maiorum opponere & vani nominis vm-
bram. Alexander Macedo (vt iam ante pro-
didimus) rebus à Philippo patre mirabiliter
gestis non contentus: iniquè ferebat tot il-
lius

lins felices successus. Et, quid mihi pater (inquit) rerum relinquet agendum: si tot in dies præclara facit? Ratus, id demum verum esse, in quo potissimum suam ipse industriam atque operam elocasset: nõ quod ociofo ac nihil agenti, patris sibi aliqua hæreditate esset oblatum. Multum in hoc à de generis Nini natura abhorrens, qui, cum Assyriorum Regem Ninum patrem fuisset tortus, bellica virum laude clarus: & qui mortaliū primus, exitiosum vitæ morbum, animi pertæsus ignauiam, ausus est bella inferre finitimis, & in maius promouere accepti fines imperij, matremque etiam Semiramidē, viro suo militari laude haud quaquam inferiorē: elaborato à patribus imperio contentus, belli studia deposuit: & perinde atque sexum cum matre permutasset, à viris (vt Iustinus ait) raro visus, in fœminarum turba consenuit. Hanc igitur tantam infamiae notam veritus Alexander, pro cõperto habens, ignauum familiæ hæredem, tanquam singulare quoddam obiectum ad probrum, expositum esse à virtute cessantibus viris: non iam à paternæ vitæ institutione degenerare voluit, quod laudari solet in sobole, sed rara quadam elatione animi excellens, ornamenta generis à maioribus accepta: & à Philippo patre laudis sibi traditam possessionem, tam insigniter illustrauit atque omni cumulauit virtute: vt grandicum fœnore reddidisse videretur, quicquid sibi est à patribus erogatum vel generis titulo impensum. Tribus enim atque triginta supra mensem annis (breuissima proculdubio vitæ meta si spatium temporis estimes) quibus humanæ vitæ hauflu Alexandro datum est frui, totum armis orbem deuicit: cū anno duodeuicesimo sub patris Philippi ductu belli cœpisset auspicia, & militaris artis tyrocinia felicitissima. Atque hæc quidem virtute animi inclyta gessisse scimus Alexandrum, dum non tam maiorū commendatione, quam sua quemque virtute laudandum esse, in animum inducit. Vnde non sine causa egregius poeta Iuuenalis Rubellium Plancū hoc nomine reprehendit, quod vana ambitione insolescens (clara enim splendore natalium Neronum quondam semper familia est habita) se assidue Neronis propinquum diceret: perinde quasi hoc colore mereretur populi princeps creari, Imperatorque summus constitui. Sic itaque stultè superbie mentem alloquitur.

*Plancē fumes alto Drusorum sanguine tanquam
Fecit ipse aliquid propter quod nobilis esses.*

Indignum optimo poetæ videbatur, iura

sanguinis in homine considerari, ac non potius animi virtutem attendi: quæ, vt clari generis auspiciū felix habet, ita & veræ laudis certissimam segetem: germanæque in se illustrationis materiam inclusam continet. Quas obres bene idem hac eadem in satyra suadet pontico, vt non nisi propria ingenij industria atque animi virtute munitus, maiorum nitatur sanguine, ait enim.

*Sed te cenferi laude tuorum
Pontice noluerim sic, vt nihil ipse futurus
Laudis agas. Miserum est, aliorum incumbere
fame*

Prudenter docuit sua cuique virtute ad celebritatem Natalium & nominis splendorem, semper esse nitendū. obiter insinuans amplitudinem generis, & maiorum claritatem non aliter iactare licere: quam cum optimi viri egregie sis persona usus, & munere functus. His enim qui parentum vestigia inclyta strenue secuti sunt (si excitandę virtutis ergo de sua maiorumque virtute magnificentiū aliquid prædicauerint) venia dari & potest & debet: non illis qui insigni animi torpentes ignauia, maiores suos semper habent in labris. impudenter blaterantes quæ ab ipsorum atavis animosè sunt, ac fortiter gesta. Quippe ipsæ illæ, quæ claritate sua meritis maiorum ornata lætè vndique fulgent nostræ gentis imagines: iniuria modo quodam affici videntur, cum à turpi & ignaua progenie claros apud viros temere extolluntur, perque ambitionem insolenter prædicantur. Nam si quis humanarum rerum defunctis sensus inest: aut habent (vt ille ait) Manes curas priores. Quis non videat, viris summa laude perfunctis probari non posse eiusmodi laudationem? in mero remque potius, tristitiamque conuerti: cum suam ipsorum sobolem perspiciant, nihil omnino auitæ virtutis habere præter inanem generis umbram, & futile nomen? Nam qui vere generosus dici vult, quos suæ stirpis laudat authores: eosdem ipse necubi turpitudine vitæ aliqua offendant, aut scelere polluat, etiam atque etiam accuratè debet inspicere: omnique ope curare, vt auorum præclara nomina non tam corrupisse, quam egregia aliqua laude possit illustrasse videri. Certus, quæ alijs admirationi sunt, sibi ad gloriam atque virtutem necessariò esse excitamento debere. Turpe quippe fuerit, valdeque criminofum, cū familiæ nostræ domesticis exemplis multi excitentur ad laudē: nos quibus imitatio coniunctior, & hæreditas propinquior est glorię nullo posse pacto ad virtutē

exper-

expergeri: sed à cognatæ laudis defectu tes orbita: & paterna (dictū nefas) virtute degenerantes: præmonstrata, imò per manus tradita nobis, iter nolite virtutis amplecti. Cum præsertim tantū in omni vita momenti exempla ipsa semper obtineant, vt eisdem quidam velut roborati, recte inde secus ve viuedi & trahat & sedentur auspicia. Quæ tunc proculdubio efficacissima sunt, cum domesticos intra parietes ab ipsis nobis maioribus suppeditatur: adeo vt id cunctis à natura videri possit ingenitum, quod rudi adhuc illorum in cõspectu à maioribus suis factitatum est. Quod in feris atque volucribus, & in omni animantium genere perspici potest: sed in vno potissimū homine, cuius maior, meliorque solertia est: acutius ingenium, vigilantior industria, & animi cura facior: etenim,

*Si dæmonosa senem iuuat alea, ludit ex heres
Bullatus, paruusq; eadem mouet arma fratillo.*

Hinc optimo iure multi putarūt, haud perinde referre à quibus quisque nascatur, atque apud quos altus educatusque sit. Quod præclare intelligens inclytus ille Spartanorum legislator Lycurgus, cum videret suorum ciuium animos hoc prætextu insolescere, quod assidue iactarent gentis suæ authore Hercule esse, qui virtute clara animi mortaliū quondam extitit celebratissimus: arrogantiam improbam contagionem suorum animis pullulantem cupiens euellere, catulos duos ex generosa cane susceptos educasse fertur, educatione atque exercitatione longè inter se dispari atque dissimili. Alterum namque vnctioribus spinis, lautioribus escis, interque irritamenta gulę nutriuit paruulū: indagatone alterum venationeque exercuit. Hos vir ille cordatissimus (vbi ad eā peruenire etatem in qua bonitatis illorum solet periculum fieri) conuocatis primū ciuibus, in mediū adduxit: simul & ex sinu proiecit cœnæ opinas reliquias, pariter & quem habebat leporem dimisit. Cumque ad assueta facile illorum quisque subito prosiliret, pernicitate hic mira inuadens leporem: rabida ille fame, & Tartarea quadam ingluuie obsonia deuorans. Videtis ne (Lycurgus ait) o ciues, quum ab eisdem sint parentibus orti, quàm dispar morum specimē, hi nobis modo canes exhibuerint! Magnum nimirum naturæ documentum, quanti in omni vita sit momēti, rectis studijs iam inde, vt aiunt, à teneris, consuefcere. Scio tamen hanc Lycurgi de canibus historiā ab alijs aliter solere tradi: qui contendunt, non eiusdem ge-

neris catulos fuisse alios à Lycurgo, sed vnum ex his qui venatibus inulescunt, alterum vero ex illorum genere qui ad ædium solent custodiam adhiberi: quorum ille qui femine erat prognatus præstantiori, turpiter fuit vscendis commoratus obsonijs: vliori autem susceptus genere, leporem est studiosè atque auidè insecutus. Quæ ex re cum abundè persuasum putaret ciuibus, institutionis & ad meliora, & ad deteriora maximam esse vim: Lycurgus ait, proinde ne nobis quidem o ciues nobilitas, quam miratur hominum vulgus, ductumque ab Hercule genus profuerit, nisi ea gesserimus, per quæ ille mortalium omnium clarissimus ac generosissimus extitit: ac per omnem vitæ quæ honesta sunt, & discamus, & exerceamus. Quæ ille oratione tam miti & placida Lacedæmonios ipsos ab inani iactationis studio maximè coercuit: & ad subeundam in posterum animo virtutem Herculeam, mirificè animauit. Doctis iam non tam genere quæ virtute & recta animi institutione semper esse nitendum. Frustraque ab eo clari generis & auitę nobilitatis mentionem fieri: qui nulla ipse honestate morum, vel animi virtute sit præditus. Quam quidem ad rem Senecæ illud prudentissimum carmen accõmodari nunc optimè potest.

Qui gemis iactat suum: aliena laudat.

Vnde cum in inclyta illa armorum contentione, de qua bis ante iam diximus, haud sine causa Ajax postulare videretur, vt si iam virtutis suæ rationem nullam ducerent: nobilitatis saltem aliquā haberent: Velletque hoc prætextu, quasi imaginibus pugnare cū hoste, vt, scilicet, causa caderet, qui genere foret inferior, Sic enim loquitur apud Ouidium.

*Atque ego si virtus in me dubitabilis esset,
Nobilitate potens essem Telamone creatus,
Mænia qui forti Troiana sub Hercule cepit,
Littoraque intrauit Pegasus Colchæ carina.
Æacus huic pater est, qui iura silentibus illis
reddit, vbi Eolidem saxum graue Sisyphon
urget.*

*Æacon agnouit summus, prolemque fatetur
Iuppiter esse suam. Sic à Ioue tertius Ajax.*

Hanc igitur competitoris iactantiam nõ ferens Vlysses, ad obtinendam causam, propriam cuiusque virtutem debere dixit attendi: nõ maiorum merita, vel aliena facta spectari. Ex eo potissimū loco, retorsione mirra vlciscens aduersarium, quo ille competitor, aduersariumque suum summam in inuidiam deductum iri, facile existimauit.

Sic

Sic enim Aiaci respondet, orationis filum ad causæ dirigens iudices.

Nam genus & proavos, & quæ non fecimus ipsi Vix ea nostra voco. Sed enim quia retulit Aiæ Esse Iouis pronepos, nostri quoque sanguinis author

Iuppiter est: totidemq; gradus distamus ab illo. Nam mihi Laertes pater est, Arceſius illi, Iuppiter huic: neq; in his quisquam damnatus & exul.

Est quoq; per matrem Cyllenius addita nobis Altera nobilitas. Deus est in utroq; parente. Sed neq; materno quod sum generosior ortu, Nec mihi quod pater est fraterni sanguinis inſons Proposita arma peto: meritis expendite causam.

Itaque cum se nolle dicat generis mentionem facere, quod huius bona aliena sint: sic tamen stirpis suæ ordine seriem enarrat, ut cum se genere haud dubiè doceat excellere non amplitudinis natalium, sed meritorum cuiusque rationem haberi velit præcipuam: idq; quo facilius in causæ suæ fauorem iudices alliciat, magisque sibi efficiat propèſos: cum viderent Iustitiæ illum suæ, non meritis parentum sed propria virtute, velle librari lances. Quapropter, non sine causa Herodes ille Sophista laudari solet, qui cum fortè incidisset in accusatorem, qui de causa quidem parum diceret, sed tota fermè oratione de sui generis claritate multa prædicaret, cupiens eo pacto benevolentiam Iudicum, atque hominū sibi studia conciliare. Hic Herodes, tu mihi o homo (ait) Nobilitatem in talis habere, & gestare videris. Taxans obiter Iuuenem, qui cum in omni vita nihil haberet nobile præter ipsas maiorum imagines, vellet tamen hoc titulo aduersarij causæ aliquid, atque adeo multum ab omnibus derogari, cuius esset multis animi perfecta virtus, & innocentia vitæ summa cognita. Cum in illo contrà, nihil præter genus, atq; ipsa nobilitatis insignia vere suspici ac laudari omnino posset. Erat enim antiquitus Romæ nobilitatis insigne ex ebore appendiculum calceis adhibitum Tali specie referens. Vnde haud de nihilo est, quod egregius ille philosophus Charoneus Plutarchus querit in problematis, quid causæ fuerit, ut qui nobilitate præstare viderentur Lunulas in calceis ferrent? An quia (inquit) antiquissimis præcipuum fuit, qui Arcades fuerunt, Profeleni ab Euando dicti? An sicut alia multa, sic & hoc, elatos homines ac superbos ad monètes rerum humanarum instabilitatis, cuius rei luna exemplo sit, quæ ab obscuro primum prodit, tum progrediens luce ac

splendore os suum complet: & cum clarissima facta sit, rursus deflorescit, & ad nihilū redit? Sapièter illi quidem fecisse dicuntur, qui gestamine hoc suis indito, fastidium & arrogantiam nobilium hominum peculiaria vitia, abolere sunt nixi: dum ex eis, quæ discerniculi causa, atque honoris ergo nobiliū puerorum calceis appensa sunt, testatum posteris relinquiverunt, instabilem esse humanæ sortis aleam. Atque ideo tumiditate animi vana superbientem: fastidire, præ seq; alterum cōtemnere, licere nulli: esse enim, ut & alia pleraq; bona mortalium, sic & nobilitatem ipsam, caducam, fragilem, mutationique obnoxiam. Quod intelligentem, reque ipsa (familia & spoliata bonis, & viris exhausta) quotidie experientem: quis non videat modeste illum in omnibus ac sobriè, agere vsq; debere? Cum præsertim cernat illa etiam, quæ nulli sunt vastatrici corruptioni subiecta, incrementis istos accessus: extinctionisq; rursus abcessus, detrimenta ac dāna sentire? Nā quis nō miretur secretioris superiorisque naturæ abstrusa illa atq; abdita: tamque ipsi à natura rebus arcanam insitam esse vim, ut cum ea sit rerum vis & natura cœlestium, ut dissipari nequeant, corrumpi vel interire: tanta tamen sit lunæ vicissitudo, ut haud secus atque homo in horas subinde mutetur, mutationeque cum ipsa induat nouam faciem? & (ut inquit ille)

Vbi iam videri desijt, qui fiat, ut Primum noua ac vultu decora prodeat, Sensim vsq; ad orbis aucta plenitudinem. Rursum vbi decorem entituit ad summū, statim senescat imminuta, donec nulla sit.

Nihil ergo esse potest amentius quā nataliū splendore fragili, & illustris dignitate generis, inani intumescens fastu, aliquid sibi placere. Nam si ea rerum omnium vicissitudo est, inconstantia atque mutabilitas, ut illa etiā præscripti muneris lege quadam, mutationis huic necessitati tanquam addicta, & astricta esse videantur, quæ interire non possunt quia sunt naturæ cœlestis (videmus siquidem ex his quædam mutabilitate ipsa sensim ita carpi) ut penitus videantur extincti, quid iam homini sperare fas est, animanti corruptioni obnoxio, & ex repugnanti atque obuersaria natura ita cōpacto, ut mutari atque dissolui, & ex altera ei aliquādo parte, sit interire necessum? An verò, diurnis, nocturnisq; vicissitudinibus Sol & Luna cōficient suos orbis, & tanquam renascantur extincti: homo nunquam gratis peraget legitimum cursum: cui sit suo tempore (ut pote

pote mortali, dissolui atque extingui necessesse? Rex Macedonum Antigonus cum à graui conualuisset morbo, amicis quibusdam pallorem & maciem in Rege tanto de mirantibus, vicemque miserè condolentibus. Haud male (inquit) hoc celsit, o amici: hic enim morbus nos admonuit, ne multum efferamur, cum mortales simus. Grauis author Pyndarus nobilium volens insolentiam comprimere, dicitare solebat. Quid autem quis? quid autem non quis? Umbra somnium homo. Significans hoc dicto, mortem ipsam summa cum imis, magna cum paruis æquare solere, iuxta illud, Horatij.

Æqua tellus Pauperi recluditur, Regumq; pueris: nec satelles Orce Callidum Promethea Reuexit auro captus. Hic superbum Tantalum, atque Tantalij Genus coercet.

Atque alibi idem, quamuis non recta sua dens, ad Publium Sextium consularem virum scribens, sentire tamen hoc idem est visus, ait namque.

Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas,

Regumque turres. o beate Sexti!

Docens interim, summo obscuroque hominum generi necessitatem mortis, humanæ vitæ fragilitatem, imbecillitatem atque miseriam prorsus esse communem. Vnde insignis ille carminum artifex Pindarus (quem ob ingenij præstantiam consummata vir laudis Plato diuinum poetam appellat, cuius & nos paulò ante meminimus: Vehementer putabat stultum, ob natalium amplitudinem, vel humani alicuius boni potentiam (quæ dicto citius varijs subiecta casibus, intercepta rapiuntur) sibi placere quempiam. Cum nullus hinc tam esse vicinus Cælitibus possit, tandem quin bulla sit. Quæ omnia huc redeunt, ut intelligamus: excellentia generis superbiendum non esse. Cum Fatij legibus haud secus atque ignobiles, præstantiori qui sunt generis orti, subditi, subiectique sint: nullique sit prærogatiua aliqua generis ab his eximiatum. In hoc enim par, atque adeo vna hominum conditio est omnium (siue Reges siue pauperes erimus Coloni) nempe

quod in lucem edimur: quod mortè rapimur: & quod vita defunctis apud Dei Omnipotentis tribunal exactissimè, sua cuique ratio vitæ, reddenda est.

Nunc ed, vnde deflexit paululum, accommodanda nostra oratio est: & cœptum declarari, videndum. Si enim fieri potest, ut ex bonis oriantur improbi: & ex improbis boni nascantur: quis tam demens ut existimet, ad nobilitatem animi consequendam, Summi potius generis, quam suæ cuiusque virtutis rationem habendam esse? Cum ab hac vna virtute nobilitas vera ducatur? Atquæ vsu hoc in vita venire sæpe; exemplis monstrandum est. Nam si veteres scrutemur Annales, Africani Scipionis bellicæ in omni genere laudis, virtutem animi fuisse maximam, facile reperiemus, ut pote qui duos Romani imperij terrores Carthaginem atque Numantiam funditus sustulerit. At verò huius filium Scipionem ignauiā tanta animi sciimus fuisse, ut paternæ virtutis immemor vincendas hosti manus dare, turpe non duxerit. Atque hoc quidem rebus in bellicis: in vrbanis præterea politicisque rebus tam eum male accepimus fuisse versatum, ut cum præturam obtineret, sacrosantum alioqui atque inclytum magistratum tot nequitia fordibus infecerit, ut à cognatis sit tribunal conscendere vetitus, & quæ foedissima luci cupiditate captus iura vendebat, reddere prohibitus. Quid? quod illi ab eisdem anulus detractus est, in quo Africani erat imago patris insculpta? Quod nihil fuit aliud, quam maioribus illum suis esse indignum ostendere. Quis? Q. Fabij Maximi, cui cognomen Allobrogico, & cuius & imperatoris clarissimi, moderationem vitæ, & virtutem animi ignorat? Certè viri huius ore omnium celebratissimi filium (qui eiusdem fuisse nominis dicitur) tam perditè in omni turpi luxuria perhibent vitam egisse, ut ab vrbano prætore Q. Pompeio paternis bonis illi sit interdictum. Nemoque aded in vrbe Roma inuentus est, qui tam ignominioso & infami decreto, aut intercessum, aut obuiam itum voluerit. Publicè quippe dolebat (ut Valerius ait) pecuniam, quæ Fabiæ gentis splendori seruire debebat, flagitijs dissipari. Quid ego plures commemorem? An est obscurum, qualis Cæsar Germanicus fuerit, qui (ut iam de subditis suis nihil dicam) quos morte eius, præ incrore penè constat

infanisse, tam hostibus ipsis propter virtutem charus fertur decessisse: vt ab eisdem sit pijs lachrymis condecoratus, tristitiæque omnibus celebratus insignibus. At huius Caium Caligulam, turpitudinis ergo infensè oderant ciues, neque id sanè iniuria. Quantum enim Germanicus pater omnibus ex Cæsarum familia, qui sibi ætate præcesserant, gratia præstitit atque virtute, tantum eos filius Caligula immanitate, flagitijs, atque sæuitia proculdubio superauit. Quid ego hic imperatorem Commodum referam? qui cum patrem haberet, M. Aurelium Antoninum, Romanorum principum (vt Annales perhibent) sanctissimum, tam à patris virtute turpiter degenerare voluit, vt scelerum colluuiem, vitiorumque omnium sentinam, in vnum se exprompsit, fœdissimèque effuderit? vixit itaque rebus humanis parum commodus, qui nomine Commodus publicè vocabatur. Sed quem ad finem plures persequar? Cum tam latè miseria hæc, calamitasque pateat vt si liberius nobis sit hoc in campo currendum, nullum fere habitura esse modum oratio nostra facile videatur. Quare receptui canendum est: illique sunt è diuerso nobis considerandi, qui ab improbis orti, boni ipsi fuerunt.

C O N T E M P T O R E M Superum, Phlegium audiuius fuisse: & propter assiduum cæfos hospites supplicijs æternis damnatum Sisyphum: vixisseque accepimus perituri infamem Autolycum, in quem Homericum illud extat.

*Autolycus ille, quo non præstantior alter,
Et fraudare homines: et fallere Numina Di-
num.*

At, horum omnium genus (si Plutarcho credimus) in magnorum Regum virtute & gloria constat floruisse. In scelestâ & flagitiosa domo Athenarum princeps, Pericles est natus. Magni si quærimus initia Pompeij, Strabonis cuiusdam fuisse filium reperiemus, quem vita functum ob indefessum odium Romanus populus pedibus conculcarit, insepultumque proiecerit. Thebarum quid Oedipum Regem proferam? qui interemptor patris, matrisque vir, ac tandem bis parricida: nefando ex coitu Antigonen suscepit filiam, raræ pietatis exemplar. Cum enim pater Oedipus cognitis facinoribus (quæ inscius perpetraverat) de se ipse supplicium, pœnasque sumpsisset erutis sibi oculis: neque hoc contentus, conciscendæ sibi mortis occasionem quærita-

ret: illa patri luminibus orbato fidissima comes, semitam præmonstrabat, nullis paternis minis ab officio vnquam discedens. Sic namque illa apud Senecam loquitur in Thebaide.

*Vis nulla genitor à tuo nostram manum,
Corpore resoluat. Nemo me comitem tui
Eripiet vnquam. Labdaci claram domum,
Opulenta ferro regna germani petant.
Pars magna patris optimo è regno mea est,
Pater ipse. Non hunc auferet frater mihi,
Thebana rapto Sceptra qui regno tenet.
Non hic cateruas alter Argolicas agens.
Non si reuulso Iupiter mundo tonet,
Mediumque nostros fulmen in nexu cadat,
Manum hanc remittam. Prohibeas genitor li-
cet*

*Regam abnuentem, dirigam inuitum gradum.
In plana tendis: vado, prærupta expetis?
Non obsto, sed procedo, quouis etere
Duce è duobus. Omnis eligitur via.
Pe rire sine me non potes, mecum potes.
Hic alta rupes arduo surgit iugo
Spectatque longè spatia subiecti maris,
Vis hanc petamus? nudus hic pendet Jlex,
Hic scissa tellus faucibus ruptis hiat,
Vis hanc petamus? Hic rapax torrens cadit,
Partesque lassi montis ex saxa rotat,
In hunc ruamus. Dum prior quò vis eo,
Non deprecor, non hortor. Extingui cupis,
Votumque genitor maximum mors est tibi,
Si moreris antecedo, si viuus, sequor.
Sed flecte mentem, pectus antiquum aduoca,
Victusque magno pectore erumnas doma.
Resiste, tantis in malis vinci malum est.*

Hactenus mori cupientem patrem, ab incepto retrahit Antigone filia. Sed quam indulgenter ac blande: quam sanctè & piè turbati pectoris miseros æstus lenit! victumque malis prohibet subcumbere, & terga Fortunæ dare? Proinde nos (si sapimus) Homerum audiamus dicentem.

Egregia est soboles scele rato nata parente,

Nam si eiusmodi fatu præclaram sobolem suscipere potuit Oedipus, cuius execrabili nefandaque in Venere flagitia vitæ non tollit, sed emollit, minuitque ignorantia. Si ille etiam qui nihil per omnem vitam decòri ac pulchri nihil est vnquam honesti machinatus, optimum genuit filium, cuius carmen Homericum meminit: quis Troiani belli scriptorem mendacij infumulet: vel ignorantia condempnet? Quæ igitur stultitia est: eos, quorum obscurum & ignobile genus est, infamiae ignominia-

que

que accessere: cum non ab obscuris modò, verum etiam à scelerum labe famosis, deploratis, perditisque hominibus nasci optimi liberi possint: & à claris rursum, flagitiosi atque improbi oriri? non ergo genus examinandum est: non excutiendi Natales sunt: non censendi, æstimandique maiores: sed sua cuiusque virtus laudari ac suspici debet. Ad nobilitatem itaque nitenti aditum eadem homini patefaciat, gressumque muniat, oportet.

I A M V E R O secundam illam obiectionis tuæ partem consideremus: qua mihi videbare, nostrum omne de obscuris, clarisque hominibus iudiciam tacitè reprehendere. Licet enim id ipsum tam artificiosè à te factum est, vt omnino negares nostram te censuram velle carpere: vsque adeo tamen præ te hoc non obscure tulisti, vt significationem nobis clarissimam præberes, quam ipse fesses aliter animatus, qui mecum ex parte sentire viderere. Quòd si amori blandiens (quo nimirum sæpe ductus, errores nostros extenuare soles vel peramanter obtegere) noluisse aperte vitiodare, quod penitus existimabas probro esse vertendum: quando ea res me minime falsum habuit: haud patiar equidem amori nostro quidpiam ita dari, vt personæ post hac, quam veritatis ratio magis abs te habita fuisse cuiquam videatur. Et quoniam intellexisse mihi videor quo te mens ferret dicentem, atque animus loquentem duceret: in tuæ potius causæ nitam ipse fauorem, quam vt me ab obiectione, vel calumnia quauis defendam. Nam & obiectione est non improba visa: & in hac parte (quod feci modò) tibi etiam gratificari libet, à meque modo quodam in præsentia discedere. Quid ais Philemon? maximarum ne rerum gestio, susceptio vel appetitio clari est generis index? contrariarumque auaritas, atque omnis animi indecòra & turpis affectio, ignobilis familiaris symbolum, & obscuræ nota gentis? At, quis non videat, quàm hoc sit leue, vanum, futile, & falsum augurium? Multi enim illustri & ampla domo nati, & splendore fulti Natalium: animi cæco impetu rapti, pessima nobis turpissimarum rerum exempla edidit: ex eodem etiam sodalicio alij, auitæ dignitatis oblit, torpore quodam pectoris impuri madentes, ad res sunt viles, & profusus abiectas turpissimè prolapsi: Nec pauci rursum ignobiles reperti sunt, quibus ad amplissima quæque suscipienda haud quaquã impedimento fuit maiorum obscurum & ignobile genus. Sardanapalum regius san-

quis ad res laudabiles clarasque non exciuit. Egregij natales, patris, matrisque triumphum, Ninum ab ignavia expergefacerè nequiuerrunt. Domesticus splendor generis ad Africanum parentis virtutem Scipionem filium parum allexit. Paternæ disciplinæ immemores Bruti filij, superbam Tarquinium: quem vindex patriæ, ac publicæ salutis assertor, iniquè regnantem Roma pater expulerat, parentis atque omnium salute prodita, in urbem reuocare impiè sunt moliti. Senatorij viri Auli Fuluij, & ciuis optimi & patriæ suæ amantissimi, legitimus est filius Catilinæ castra, quæ in ipsius natalitij soli perniciem, & bonorum omnium exitum parabantur improbè secutus. Multique etiam fuere, patritio sanguine orti, qui animi perturbatione simili, res & pessimas & perditissimas amplexi, egregia moluerunt facta suscipere: & maiorum stemmatueri. Nobilis Catilina fuit, Antronius etiam & Lentulus. Natales: Cethegi & Cæsij antiquissimi sunt, atque clarissimi crediti. Hi tamen quinque perditissimorum hominum manu collecta vndique, & spe turpissimæ prædæ flagitiosissime comparata, authores, duces, principesque fuere conuersionis in patriam iniquissimæ atque veterimæ. Non igitur clarissimarum rerum gestio, susceptio, vel machinatio Nobilitatis est, & clari generis index: cum homines nobilitate summa præditi spem sæpe generis fallant, & maiorum honesta vestigia deferant: rebusque additi fœdissimis, auitæ famæ splendorem adobruant, cladem suis, vastationemque molientes: & quæ libet euniquæ per turpissima scelera furiosissime bacchantes. Porro quid esse potest magis iniurium, quam obscuris inglorijsque hominibus ad infelicitatem naturæ (quæ conditione nascendi illos fecit ignobiles) hunc veluti miseriarum cumulum grauem appendere: vt ne posse quidem opinemur, claras illustresque res sibi faciendas proponere, sed luctuosissima tanquam infelicis ortus lege impeditos, semper circa infima tantum, abiecta atque vilia deuolui? Quasi verò animi elatione incluta ignobili ad altiora homini progredi sit nefas: aut vlli vltquam mortalium supra fortunam suam asurgere interdicto naturæ aliquo, vel imperio sit prohibitum? Vt scilicet eis, qui ab obscura primùm domo in hanc lucis vsuram, mundumque venerunt, fatalis tanquã materna dum exeunt ab alio aliqua dicta sit lex, quæ alumnos suos rebus addicens leui-

bus, maiorum pellicula villi circumtectos, tanquam sordido aliquo palliolo inclusos, & occultatos vsque retineat. Nimum istud rigidum, & naturæ durum profectò esset imperium, si ab ipsis veluti parentum visceribus ac domesticis latebris, ad honestatis decus, splendoremque virtutis oculos non liceret attollere: & vrinatoris instar summa aliquando in vnda posse conspici, & aspectu cœli frui libero obscuro loco ortis minime concederetur. Nam his vsitatum, gètilitium que esse turpibus factis immergi, quis iam ferat? Cum ab hoc gentis (opinionem multorum) abiecto, atque infimo genere, laudatissimarum rerum inclyta specimina, & virtutum documenta clarissima, haud raro exhibita sint. Quæ & ipsa variè diffusa vndique, à celeberrimis collecta authoribus, literarum pulchrè tradita sunt monumentis, & memoriæ hominum prodita. Aestuantissimis odijs à conscriptis patribus discordantem Romanam plebem, nobilissimis quibusque formidine summa percussis, Menenius Agrippa notæ cuiusdam obscurioris, plebeius nimirum homo repertus est, qui deformem ac luætuosum reipublicæ statum conformaret, & capiti sua membra reduceret (prudētissimi apologi tempestiua enarratione) miro dissidia pacis fœdere componens. Plebeium Deciorum genus Romæ quondam est habitum; sed ex hac tam obscura familia viri tres extiterunt magnitudine animi tanta, tantoque in patriam amore, vt Romano populo vti ipsorum annales perhibent, summè irascētibus Diuis) pro ciuium suorum salute sese illis vicimas exhibuerint, spontaneæque morti deuouerint. Sic cum Latinis pater decertans Decius: cum Hetruscis filius, etiã cum Pyrho nepos, labantem patriæ salutem corporibus suis mirabiliter erexerunt: procius ipsius victoria è vita alacres atque hilares discedentes. Sic Carthaginenses fratres Phileni nomine dicti, genere licet humiles, ampliandæ patriæ finibus vitam posthabuerunt: suorum agrorum quam propriæ salutis & vitæ, terminos ampliores fecisse, gauisi. Quid plures referam? Etenim minora sectari si decet, ex condicione ipsa seruili, inclytum iam virtutis opus emerget? Sed licet, & fas est eorum etiam exempla subtexere, qui omnium obscuri maximè, atque ignobiles esse vulgo creduntur. Paanopionis seruum priscis Romanorum temporibus tam nobili ingenij indole accepimus fuisse, tamque in dominum ipsum egregia animi fide: vt cum in Rheatina villa præscripti domini caput ab

armatis militibus ad occisionem peti, indagarique conspiceret, herili anulo, paludam entisque assumptis, suisque domino traditis, postico quodam ædium secretiori incolu mem eum dimiserit, sese in eius cœclauæ, cubiculumque recipiens: vbi lectulo affixus, ab hostibus in ingenuo habitu, vestimentoque deceptis, eiusmodique dolum haudquaquam suspicantibus, se pro hero æquissimo est occidi animo passus. Huius in dominum synceritati ac fidei, parem nunc adijciam: hocque ipso magis laudabilem, quò minus debitam. Triumvirali imperio proscriptum Antium Restium in tempesta, multa nocte (lucro ijs rapinæ, prædationis; intentis) quorum domi fuerat fortunæ scellior status, fugam coactum suscipere: discedentem, à tergo stigmaticus est tantum seruus secutus, qui haud ita pridem, præter infamæ ori literarum inustum elogium, vinculorum fuerat à Domino pœna coercitus. Tamque illius fidus comes adhæsit lateri: nullis vt terroribus ab eius custodia dimoueri vel abstrahi potuerit. Neque hoc contentus, progressus longè parum debita pietatis officijs, cum salutem domini periclitari cerneret, discursantibus hinc inde sanguinario furore occisionis ministris, tutissimis latebris occultato hero, arreptum è turba senem facileque occisum, constructæ incensæque Pyræ, difficili in causa domini, officiosus ternus imposuit. Quæritantibusque deinde militibus vbi nam herus illius ageret: hinc, fidelis & prudens seruus ostensa pyra, à se crudelitatem domini, fœuitiamque vltro: in rogo cremari respondit. Cuius verbis habita fides quod à tam miserabili conditione serui, de eiusmodi hero, turbulentissimi occasione temporis, potuisse commodè pœnas sumi, visum est consentaneum: de vita dimicanti domino, fidei exemplo vix credibili, incolu mitatem salutemque restituit. Iam verò oratoris Antonij seruum quid referam? qui cū videret dominum incestus reum agi, seque in super ab accusatoribus ad quæstionem postulari, hero illum cum laterna ad flagitium præisse causantibus, sollicitum hoc nomine herum esse non fuit: quin precibus ab eo multis efflagitauit, vt de causa nihil veritus, se quæstioni omnino tradi permitteret. Ignitis igitur cæsus laminis, suis discerptus verberibus, equuleoque ad extremum cruciatibus miris tortus: patientiæ fidei tanta tormentorum varia pertulit genera, nullum vt interim verbum ab eocōtra domini salutè elici, aut extorqueri potuerit.

auerit. Quis, vt iam de reliquis sileam, quorum simili in genere oratione percurramus facta, tantam fidei, pietatisque constantiam in seruo perspiciens: obscurum & ignobile genus, tanquam parum magnis virtutibus aptum: deditumque; vitijs vel rebus abiectis, reprehendat & carpat? Cum præsertim hæc ipsa seruorum gesta non ingenui solum animi, sed & virtutis etiam tanta sint: argui vt meritò fortuna possit, quòd tam pijs fortisque animos seruili & nomine infamarit, & corpore includerit. Quid quod à principibus viris, & generis amplitudine summa præcellentibus factam coniurationem, impietateque aduersus patriam consilia inita, & arma suscepta: honestate morum quam splendore natalium clari magis noui consulis vigilantia animi, & strenui generositate pectoris prudentissimè detecta, penitusque deleta quondam, & extincta accepimus fuisse? Etenim cui est obscurum. L. Sergij Catilinæ furibundum conatum, summam patriæ, bonisq; omnibus perniciem machinantis: prudentia ac sedulitate mirifica ipsius, Cicerone consule, non retardatum solum, sed strenuè perfractum, ac validè esse retusum? Si quid ead res in primis studia hominum accendit ad consulatum mandandum. M. Tullio Ciceroni. Nam antea pleraque nobilitas (vt author est Salustius) Inuidia aestuabat: & quasi polliui Consulatum credebat: si eum (quamuis egregius) nouus homo adeptus foret. Sed vbi periculum aduenit, inuidia atque superbia post fuere. Sic direptio bonorum, vxorum ac liberorum constupratio, profanatio sacrorum, & quæ vniuersæ vrbis luctuosissima à nobilibus parabantur incendia: Arpinatem per vnum ignobilem, inquilinum vrbis Romæ, ascititiumque ciuem diuinitus repressa, extinctaque sunt: & pestilentissimæ cladis (præcipuis decussatis capitibus) quæ residua erant semina exterminata sapienter, proculque abiecta. Iam verò effræni animi cupiditate, libidinosique licentia sceleris iniuste regnantes, & ob hæc facta, vrbe regnq; exactos: coniuge, familia, liberis, ac fortunis euersos, quid nunc Tarquinius proferam? Quos contra libertatem patriæ, filiarum pudorem, & attentatam turpiter expugnataque dolose matronarum pudicitiam: electoris dignitatem parentis, Iuniae honorem familiæ, degeneres Bruti filij Titus atque Tiberius improba cum gente amicitia percusso fœdere, & clandestinis colloquijs habitis, recipiendos vrbe curarunt. Fecissentque adeo (multorum & amicæ &

consciæ scelerum opportunitate noctis abusi) nisi illorum perditia cõsilia ingenui quadam professione animi, tantæ vrbis miseratus ruinas: Seria ex ciuitate ortus, seruus quidam Vindicius opportunè libefactasset, pessima de reducendo Tarquinio coniuratione patefacta. In cuius quidem Vindiciij laudem præclara illa Iuuenalis carmina extant.

*Occulta ad patres produxit crimina seruus
Matronis legendus. At illos verbera iustis
Afficiunt pœnis, et legum prima securis.*

Taceo quæ de Seruio Tullio legimus, quem circa res paruas aut humiles non fuisse verlatum: multoque minus studijs prauis addictum, argumento est illud, quod serua matre genitum, suffragijs Romanorum Quirini in solio seruare esse locatum. Nam qualis eius vita fuerit, declarare superuacaneum est: cum ad tantæ fastigium maiestatis, infimæ classis homini virtus sola animi videri possit fuisse suffragata. Quam quidem ad rem dicti huius nostri augebit Iuuenalis fides, qui hoc de rege loquens, illud verissimè dixit:

*Analla natus trabe am ex diade ma Quirini
Et fasces meruit, regum vltimus ille bonorum.*

Vides quanti poeta Seruuium fecerit, vt bonorum illum regum esse vltimum dixerit? Ne autem fatuari aliquo mendicij vitio poëtæ, parum vera de homine iudicia illum putes carmine protulisse: historicum de eo loquentem, modò aspice Liuium, Seruius Tullius regnavit annos quatuor & quadraginta: ita, vt bono etiam, moderatoque succedenti Regi difficilis æmulatio esset: Cæterum id quoque ad gloriam accessit: quòd cum illo simulti iusta, ac legitima regna occiderunt. Næ ille, & verè, inde enipit. L. Marquinius regnare capit, cui superbi cognomen facta indiderunt. Cuius si vitæ improba gesta, Liuium legens, oratione percurras, meritò illum cum Tarquinij suis, & impudentissima vxore, direptioni plebis præbitis bonis, vrbe dices pulsium, & regno multatum. Non ergo ferri potest ignobilitatis prætextu obscuros homines ita alligare torpore, vt abiectas & sordidas res dicamus meditari: perinde quasi ad honestas & claras actiones, inutiles habeantur. Cum præsertim vel ex vno Seruio falsum id esse perspicuò possit probari, quem non Festuæ aliqua conspersio, non Vindictæ manumissio, aut splendidi alioqui Natales: sed vnica (quæ & Regem, virtus animi ingenuum fecit) liberum atque nobilem. Multa de in-

dustria prætermitto silentio, quæ honeste in præsentia commemorari possent. Prætereo quanta cum fide Anaxilai seruus Mycithus procurationem regni, & tutelam herilis filij susceperit, & adulto regna reddiderit. Nô cōmemoro quâ fideliter Punico bello illatam domino necem seruus vindicauerit, quamque patienter & piè, cum huius rei causa ex quilitissimis supplicijs ab hoste necaretur, inter sua carnificis tormenta riserit: serena interim animi lætitia crudelitatem vincens torquentium. Quæ omnia satis arguunt etiam infimo generi suam neque præstantiam mentis neque animi deesse virtutem. Atque ideo, non tam Natalium, quam naturæ (id est ingenitæ cuiusdam in homine bonitatis) rationem habendam esse. Sed adhibeat iam oratio modum: sitque tandè eiusmodi rerû tépeltudè aliquis à nobis impcriptus finis, atque terminus constitutus: Properemus igitur ad vltima potius.

Ex rixione igitur argumentorum sede, serique obiectionum, quas aduersus nos visus es velle tendere mi Nicete: extrema hæc (nisi fallor) fuit: quia nouitatè generis pacto nullo culpandam esse, vsq; asseruabas: quod neque ipse inficior. Neque enim ego esse culpandam dixi, sed ostendi culpam solere. Cui antequam à me tibi erit argumento satisfactum, duo illa exactius consideranda sunt, & subtiliori quadam lima polienda: quæ à nobis modò explanari, erudiri que cepta, nec tamen ad veram Amensim leuigata: eneruare ac tubuere: eam, quam à principio constitui, nobilitatis fabricam videbantur. Cuiusquidè à me institutæ tunc rationis præcipuū illud fuit, vt patriæ atque parentum rationem in explicanda & constituenda nobilitate ineundam esse ducerem atque cense rem. Quæ mihi profecto magnis cum viris conueniunt, qui hæc ipsa de re præcepta posteris tradiderunt: quos eisdem in hac video sententia fuisse versatos, vt ad assignandam suam cuique nobilitatem: patriam parentesque iuxta spectandos esse decernerent atque statuerent. Sed qui multorum instar hæc nobis parte merito fuerit, vnum audiamus Euripidem: sic enim ille ait,

Sicut prædicat te nobilem, ita se res habet:

Nomen parentum & patriæ narra: ex bonis

Quicquid creatum, pollutumque nequit.

Verè ille profecto, nam & patriæ legibus fundata optimis, egregios procreat alum-

nos: & virtute animi instructi parentes, dis-solutorè vitam agere liberos suos nô sinunt. De eiusmodi itaque Sobole quid nobis sit expectandum, eundem audiamus Euripidem,

Hunc ergo malum

Isto ne natum genere vitiosum putas?

Hoc mihi probabit nemo, nec persuaserit:

Hos magna generis claritudo, spem facit,

Illo superba sceptrâ fixuros solo.

Vides quàm ille constanter ac præsentiter, insigni cum aliquo scelrum crimine nihil illos vnquam habituros esse commune, qui egregio sunt semine sati, atque genere suscepti, fidem obstringat suam in seque ipse recipiat? Quasi de eiusmodi viris sinistri aliqui suspicari, sit nefas? Præclare ille profecto atque veraciter. Neque enim vnquam aliter circa nobilitatis & ignobilitatis principio constituta iudicia, & à nobis impugnata nuperrimè, præstantes ingenio viros aliquando fuisse animatos inuenies. Hoc est enim, quod patria virtus elucet in sobole: & sata respondent semini: quia semina ipsa (si modò rectè delecta, & à caterorum prouidè fece se iuncta, separataque sunt) quemadmodum & naturæ principia non nisi raro vitari & corrumpi contingat. Quæ licet interdum secus accidant, non continuo, vel nobilitatis hoc iudicium vanum: vel dogma falsum existimandum est. Quicquid enim huius accidit, tam id est infrequens & rærum, vt nulla certa tradi sanctio possit, vel regula constitui. Cum hæc ipsa ad eas sese res potissimum applicent, quæ frequentius usurpatæ sunt, & quotidianæ propemodum. Ita fit, vt nullum ius, nulla formula & lex contra queat rectè stabiliri. Nam ex malis (quod id aliquoties vsu veniat) bonos atq; optimos viros nasci præcepti loco ponere tam est repugnans, absurdum, exorbitans, & à ratione dissentiens, nihil vt dici possit siultius. Vnde nô sine causa laudatur illud Euripidis.

Heus, heus, vt illud dicitant rectè, probum

Patre ab improbo non posse nasci filium!

E diuerso autem, ex bonis non improbos oriri documenti loco tradere (etiam si in vltima id secus quandoq; accidat) nihil habet aut omnino culpabile: aut magnopere reprehendendum. Est enim & veri simile, & rationi consentaneum, vt ex bonis inculpatisque parentibus, inculpatos liberos, & honestam vsquequaque sobolem expectemus. Vt enim bonitatem seminis planta, sic & parentum suorum mores, breui liberi referunt. Adeo vt si iam vxor ducenda est,

est, non sit credibile pudicitia fama eius esse filiam laboraturam: cuius sit per vitam omnè mater habita casta. Si conscribendus exercitus dubitare nefas, Cabriæ, Leonidæ, vel Epaminundæ filij militari sint sacramento deuinciendi, an potius vt imbelles ab expedita militia, edendis que nominibus prorsus se gregandi. Publica si functio, magistratus gerendus, administranda prouincia, aut respublica ipsa obeunda est. Iusti Aristidis, Ephesij Metrodori, Publicolæ Valerij, senioris ve Catonis, grauium prudentumq; virorum, & reipublicæ casibus cognitorū filios ab eiusmodi retrahere & coercere muneribus, non sit ferendum. Est enim non inciuile modò, & infamiae probro coniunctum: verum etiã turpe & flagitiosum, de illorum indole animi ad vitæ decus ambigere: quorum simili in genere paterna est virtus summo opere laudata, & nominis commèdata celebritas. Etenim quorū patres, aut maiores in aliqua gloria præstiturunt, eorum pleriq; in hoc genere laudis student excellere: vt. Q. Mutius P. filius in iure ciuili, Pauli filius Africanus in re militari. Quæ proculdubio omnia ab illis erit expectare ridiculum, qui impudicos, ignauos, auaros, sordidosque parentes in vita sortiti fuerunt. Nam quod ab obscuris pœnitendisque parentibus orti, quidam aliquando claras res, admiratione que dignas gesserint, mirandum non est: quum nullius naturæ ad ea quæ optima sunt consecranda, aut hebetudine aliqua rationem obscurauerit, aut voluntatem animi miserè constrinxerit: sed rationis eadem diuino quodam lumine pectora omnium circumlustrarit: in super & arbitrij facultate quadam libera omnes ex æquo instruxerit, circumseperitque, ac magnificè communiuerit: vt suarum (prout diximus) actionum domini, liberè quæ vellent consecrari possent. Quarum quidem rerum vigilantiores multi, & solertiores effecti præstantia: bonitate naturæ dexterè vtentes, claras res, illustresque suscipiunt, ac fœliciter obeunt. Sed tamen hæc ingenita vis, bonitasque naturæ, multo sese in eis magnificentius effert, & splendidius pandit, qui illustri sunt maiorum genere sati. Itaque domesticæ sæpe exemplis incitati, & tanquam ad ipsa virtutis peragenda munia instrumèti plus facultatisque habentes, infeliciores genere editis gestarum rerum admiratione, atque omni virtute præcurrunt. Atque sic ego intelligi debere opinor Platonicum illud de vitæ metallo triplici: quod à philosopho sub Socratis persona inducitur, fabulam quam-

piam de armatis hominibus ex terra editis, differentis. Neque enim tam erat amens Plato, vel stultus Socrates, vt probari posse crederet, metallica vitæ principia, eaque tam varia, tamque officij disparis, ortus humani tempore hominibus fuisse à Deo distributa: sed ex ea parte quam in vitæ actionibus, & modo viuendi, esset quisque secutus: æris inde, argenti, vel auri, quasi principia, nomina sortiri. Accedit huc, quo magis id intelligi ita debere arbitrer, quod rationis lumen (vnde ipsa mortalium facta ritè censerit solent) diuinum aurum Socrates appellat in Phædro. Ita perspicuum est, pro rationis huius cultura aureos quosdam, alios argenteos alios æreos & vocari, & existimari solere. Sed Socratem iam in Platonicis de republica libris, declarari ceptam fabulæ partem, audiamus persequentem. Audi (inquit ille) reliquam partem fabulæ. Omnes qui in eadem ciuitate viuunt, fratres estis. Sed Deus cum vos informaret ijs quidem, qui nati atque apti sunt ad imperandum, aurum immiscuit: ijs autem, qui principibus, in communi salute defendenda operam nauant, argentum. Agricolis verò & reliquis opificibus, æs & ferrum. Ita fit vt cum ab eodem principio ortum habeatis, vobis similes plerumque generetis. Euenit tamen, vt ex auro parente, interdum argentea soboles nascatur: ex argenteo aurea. Et similiter omnia ab alijs vicissim oriuntur. Ex his igitur Socraticis verbis manifestum est, ex virtute præstantibus viris, & dignitate summa prænitentibus bonam plerumque nasci sobolem: magnificè & imperijs & gerendis rebus idoneam: raroque ab eiusmodi viris progeniem oriri vitiosam. Sed tamen id quandoque secus accidere prorsus non esse mirandum: raro enim fit, quod casu accidit, maximè cum neminem natura sic nascendi lege damnauerit, vt ad virtutem illi aditum præclusum esse, obstructumque voluerit. Hinc fit, vt multi interdum, haud quaquam pro conditione natalium ad res assurgentes inclytas, præclara facinora obeant. Sed quem admodum fertilis agrî natura, & pinguis gleba soli raro spem mentita, acceptum semen scœnore largo rependit factoris domum inaurans: & infertilis contra campus, ac sterile solium, commissam sibi creditamque sementem vix, auarèque reddit coloni sæpe sui industriam & vota deludens: sic generosum genus hominum, & virtutis fama inclytum sobolem plurimum emittit clarum, & insigni aliqua ingenij dote conspicuam. Ignobile

verò, progeniem turpem procreat, honestifque rebus omnino parum aptam. Verum enim vero, ut in eodem simili verfer, ut ager idem quamuis natura sit infœcundus & sterilitate quadam infamis: si prudentis non cefset agricolæ manus, naturæ tristitia posita letus mox, fructuosus ac ferax ipsius tandem diligentia ac labore improbo efficitur: rursus si cultus parum est, neglectiueque habitus, fertilis ille fundus generosi soli pingui gleba superbiens nativam amittit fecunditatem sensim sterilefcens ignavi possessoris incuria: sic obscure natis, abiectisque hominibus, culturæ instar, educatio recta si accedat, & honesta ac libera institutio: infœcunditate tanquam despecti generis posita, proculque reiecta infœlicioris stirpis malignitate, ad virtutem, nobilitatemque aspirare, & tanquam ab inglorij loci caligine emergere haud erit sanè difficile. Quod si verum est, nec ad summa niti sanguine illustri prognatis admodum erit in proclivi si eiusmodi rerum præsidio destituti, opeque orbat, turpioris se vitæ licentiæ, inertiaque tradiderint. Neque enim tam à stirpe generis ac feminis (vt præclare contra Rullum docet Cicero) hominibus mores ingenerantur, quàm ex his rebus, quæ ab ipsa natura loci, & à vitæ consuetudine suppeditantur, quibus alimur & vivimus. Qua quidem in re, ne exemplorum consecratione multiplici atque longinqua (quæ compendiosa explanatione verborum attingi cupio) longa ac diffusa faciam: satis nobis fidei, probationisque fecerit, de catulorum educatione dispari nobile illud exemplum Lycurgi, cuius paulo ante meminimus. Quo ex ipso, quam hoc latè pateat, satis perspectum est. Sed quod ad hoc attinet extremum, id semper boni generis dignitas obtinet: vt disciplina confirmata domestica, non sit credibile posse eam educatione recta, vel institutione ingenua ac libera pacto villo destitui. Ex quo efficitur, vt quasi plus ad virtutem instrumenti fortita, longèque plus adiuventi ad decus animi & laudem nobilitas possidens, clara magis quam ignobile vulgus facta suscipiat, & obeat. Quod si verum est, non ab re videri potest à nobis dictum esse, res præclarissimè gestas, & in omni virtute præstantiam, clari generis indicem esse: Voluntationem contra, circa res parvas & fordidas, ignobilitatis esse argumentum, atque evidens signum. Est enim satis perspectum, licet quandoque obscuro homines ad egregia & summa nitantur, huic tamen ordini

hoc esse (ob ea quæ illis imminet impedimenta) non minus avarè concessum: quàm raro factitatum. Insolitum enim mirumque propemodum proculdubio videatur, obscurum si nobili compares: difficillimis in rebus, gloriæ & laudis aucupium (quod celebratæ proprium est gentis) huic ab illo per uigilio aliquo diligentia, fuisse occupatum: vel labore præreptum. Sed vt illa amplissimi generis sunt, atque hæc abiecti & inglorij propria: sic præposterè mutari, peruertique solent diligentia animi, vel incuria, & ignavi inertisque ocij amica fida, secordia. Strenua itaque animi facta sequens, illustris atque nobilis efficitur: humilia qui prauus aspicit, ignobilium loco positus, inglorius atque illaudabilis redditur. Hinc generis nullo habito delectu, nullo sanguinis facto discrimine, nulla Natalium ratione subducta, humilium despiciaturumque rerum amatores, obscuros, & ignobiles appellamus: laudabilium contra & honestarum amicos, ipsiusque adeò virtutis cultores: illustres & claros non iniuria vocamus: & nobilitate animi vera conspicuos. Nobilitatis iura assignantes cuique, prout virtutis amor, honestatisque studium aut susceptum audius: aut negligentius cultum, à quoquam illorum est. Quod in brutis etiam animantibus naturali quadam ratione fieri à nobis crebrò solere, apparet maximè. Quos non tam ob eam vnde suscepti sunt generis præstantiam quam propter proprios ipsorum vsus suspicimus, efferimus, atque laudamus: id quod carminibus doctis significatè expresit poeta Iuuenalis cum sic genere tumentes alloquitur.

*Dic mihi Teucrorum proles, animalia muta
Quis generosa putet nisi fortia? Nempe voluminem*

*Sic laudamus equum, facili cui plurima palma
Feruēt, & exultat rauco victoria Circo
Nobilis hic quocunque venit de gramine, cuius
Clara fuga ante alios, & primus in æquore puluis.*

*Sed venale pecus Corithæ posteritas, &
Hirpini, si rara iugo victoria cedit,
Nil ibi maiorum respectus: gratia nulla
Umbrarum dominos pretijs mutare iubentur
Exiguus, tritoque trahunt epiredia collo
Segnipedes, dignique molam versare Nepotis.*

Vides vt ignaua mens vbique despectui sit vtque semper locetur inter ignobiles? & illi vsquequaque laudentur, qui boni esse nituntur? Certè examen hoc, & gentium commune

mune iudicium, virtus animi facit: quæ in sui admirationem, omnium solet animos atque ora conuertere. Nam qui claritatis à patribus acceptæ, & industriæ suorum oblitus flagitiosè atque improbè vitam exigunt: iure illi quidem vulgò spernuntur ab omnibus. Nec sanè video cur aliter sint tractandi, vni dici isti nebulones, ad omnem virtutis functionem (in aliorum tantum fastidio occupati) tardi atque segnipedes: quibus infami ocio lapsantibus, bonorum putet industria. Vt enim animantes brutos à parètum suorum bonitate desciscentes, Nataliū nullo respectu impediti, paruis pretijs addictos fastidimus atque contemnimus: sic degenerati generis vilia & deuota capita despicienda sunt, ignobiliumque loco meritiisimò habenda. An partus suos scilicet bestię auelque contemnent, atque abigent in quibus nulla elucet paternæ simulacra virtutis: degeneres homo filios expellere, fastidireque non poterit? Recens editos pullos ad Solis feruentis radios Aquila parés dirigit: immobilis iubar tantum oculorum acie contemplan: teneram id ipsum sobolem factitare docens (habet enim ingenitam vim sine offensione aduersum solem Aquila obruèdi) quem igitur ex filijs ad tanti splendoris lucè videt conuiuentem ac caligantem, nothum velut, spurium, atque supposititium partu nostro ex nido, vnguibusque propellit: suū è vestigio parum duceas, in quo nulla sui generis vestigia apparent, nulla indoles elucet, nullum generosi animi decus splendet. Vnde non sine causa Socraticus Aristippus laudari solet à doctis. Accusatus enim aliquando quod conspectu suo atque omni patrimonio filio improbo interdixisset: An nō (inquit) pituitam: pediculos, infamesque cæteros vermes corpus nostrū misere infestantes & tanquam exedentes, etiam à nobis genitos, vt indignos expellimus, proculque abijcimus? Præclare ille quidè. Vt enim Nicostriatus Argiaus, sollicitus ab Archidamo vexatus precibus, pacta etiā pecunia, insuper & primarię cuiuscunque vellet Lacanæ coniugio pollicito, si ei Cronum traderet: negasse fertur ab Hercule genus ducere. Archidamum, quod Herculi tantum cordi fuerit, orbem vndique peragranti fontes supplicio afficere, & ex malis bonos reddere: illi contra sit curæ ex probis improbos facere. Sic à nobis originem filij trahere nō sunt putandi, qui generis auiti virtutem nihil imitantur. Non igitur immeritò Terentiani illius Demeæ multis solet clara senten-

tia videri, qua perditam filio vitā ingrefso, nunc desertionem, nunc exhæredationem grauitè comminatur, Sic acerrimè inquit.

*Ego te meum esse dici tantisper volo
Dum quod te dignum est, facies. Sed si id non faxis,*

Ego quid me in te sit facere dignum, inuenero.

Sed quid ad hanc rem verbis multis est opus, cum præceptorem Platonem habere, ostendereque possimus, etiam à viris principibus in filiorum mores, habitumque naturæ, vehementer inquiri ac dispici præcipientem? Qui patres ipsos seuerissimè & prudentissimè monet, vt misericordia minimè erga liberos ipsos impediti, quò sua quemque natura fert, eò maximè adaptent, penitusque effingant, genus nihil vel morati, vel intuiti: quod in genij praua indole aut mutasse, aut fefelisse videbuntur. Apud hunc quippe de officio principis disputans, ita loquitur Socrates. Iubet igitur (inquit) Deus vt principes ipsi, primum atque præcipuè adeo magnam curam suscipiant inuestigandi, & inspiciendi, quid in animis liberorum suorum immistum sit, vt nihil omnino diligentius animaduertant. Quòd si æneum aliquid, aut ferreum, insitum in filiorum sensibus inspexerint: non impediatur misericordia, quominus illis, munus eorum naturæ conueniens assignent: & ad opifices aut agricolas demittant. Sin ex illis aliquid rursus aureum, aut argenteū extiterit, honoribus afficiant: & alios quidem ad vrbs custodiam, & imperium: alios autem ad vrbs auxilium & militiam euocent. Infideatque in eorum mentibus, fuisse olim oraculo prædictum, Ciuitatem tunc omnibus bonis euertendam, cum ea ferri, aut æris custodiæ commissa fuerit: Quæ omnia verba huc nempe redeunt, Vt intelligamus non esse habendos pro liberis, qui præclara maiorum vestigia deserentes, paternæ virtutis omnino nihil habent: celebratisque ac laudis omnis illorum miserè obliuiscuntur. Est etiam salutare illud in primis, quo vult, vt quò suaquemque natura ducit, eò maximè filios adaptent. Quaquidem in re & Romani & patritij sanguinis pulchrum habemus exemplum. Vt enim in collectaneis scribit Valerius Maximus. L. Manlius Torquatus vir, gestis

rebus amplissimus, quum filium haberet Manlium Torquatium obtusioris atque hebetioris ingenij iuuenem: vbi publicis priuatisque negotijs parū eum vtilē animaduertit, rus illum protinus ablegauit, vt rusticis ibi exercitamentis assidue exerceretur: quāquam post paulō ex agresti difficilique natura patri pius filius, & patriæ imperator optimus subito promicauit. Qua de causa præstantes ingenio viros, & industria animi præminētes ab agris accitos, vrbis custodię præficiendos censet Plato, & nobilitatis omnibus cōdecorandos & ornandos insignibus: amplitudine interim Nataliū instructis (qui degeneres extiterunt) in infimam turbam coniectis. Quæ licet sint præclara omnia, multo tamē illud est longē præclarior, quod Æs & ferrum, metallorum longē vilissima reipublicæ gubernaculis nō esse admouenda præcipit: oraculo id docens esse prohibitum. Cuius dicti hic est sensus: vt humile, abiectū, sordidum, vile, atque ignobile ingenium hominis (quod speciem metallorum referre putatur despicatissimam) haud vnquam summæ reipublicæ præficiamus. Atque hoc quidem illud est, quod nos ante significauimus, maximis rebus obscundis Ignobilitatem esse natura parum aptam, præcepti loco tradentes.

EST IGITUR à nobis perspicuum & planum factum. Verūm id esse quod principio constituimus, nempe elationem animi ad magna, amplissimarumque rerum administrationem atque gestionem obscuri non esse generis sed illustri & clari potius. Nam si ex temporum memoria omni, altius repetito principio, obscure splendideque naturam facienda collatio sit, facile intelligemus præstantiori genere editis facta illa inclyta (quæ authorum summa cum laude in hunc vsq; diem posterū mirantur) vilitata semper, familiariaque penē fuisse: deteriori verō sanguine fatis, non ita crebro vsu venisse: nec ad suscipienda illa tam illos sepe alacri & erecto animo fuisse incitatos. Nec quia pauca, præscripto aduersantia nostro, exempla reperiantur: præclarum hoc discrimen generis (cuius vim maximam elucere in prole cernimus) repudiandum est. Neque enim mirandū est in homine, cuius tristitia omni sinistri Fati procul expulsa, motus omnes animi liberi solutique sunt: id interdum secus accidere. Nam & fieri quandoque videmus, vt hæc tanta virtutis indoles nobili à gente relicta desertaque sit: & ab illis contra suscepta, qui propter obscuri generis sordes

inhonorati & inglorij, atq; etiā vulgō ignobiles putabantur. Vnde nos quidem doctissimi viri Platonis, & aliorum sapientia præstantium virorum exemplis (quasi parum genus sit) ni & virtus adit animi illustri digna genere, debere in filiis docuimus morū delectum haberi: vt ab his & industrij, & suorum maiorum similes dumtaxat probentur: dissimiles contra & ignaui, tamquā spurrij & nothi, adulterini, supposititijque partus extemplo reijciantur. Neque enim tam in filio cōditio præclara nascendi, ortusque fœlicitas materiam veræ continet laudis, quam paternæ virtutis vera & germana imitatio. Qua si qui erunt verè recteque instructi, ij demum filij sunt nostri, atque liberi appellandi. Proinde Alexandri illud Macedonis in primis scitum est, admodumque vtile. Is enim Iouis filius in Amonis templo à sacerdote cum esset appellatus: haud mirandum hoc est (inquit) Iuppiter namque natura omnium est pater, qui optimum quemque sibi adoptat & arrogat. Quo proculdubio dicto vir summè prudens docuit, non tam generis claritudine insolescendum esse quam virtute conandum, vt illorum efficiamur similes, quorum affinitate generis, & cognatione gloriamur: quorumque titulis honestamur ac tamquam insignimur, nobis ambitiosè placentes. Quando Iuppiter ipse, qui Diuūm atque hominum pater canitur à poetis, paterno quidem nomine & affectu versatur erga omnes: sed ex vniuerso hominum cœtu non nisi integerrimum atque iustissimum, ceu filium asciscit, atque aggregat sibi. Id quod insignis ille Rhetor Isocrates in præclara illa ad Demonicum Parænesi nobis significanter expressit. Sic enim ait, Quod si oportet eum, qui mortalis sit scrutari cōiectura Cœlestium mentem: arbitror in familiarissimis suis maximè ostendisse, quo modo bonis sint, malisque hominibus affecti. Iuppiter enim Herculem & Tantalum genuit (quemadmodū fabulę tradunt, cunctique fatentur: & illum quidem propter virtutē immortalitate donauit, hunc propter improbitatem grauissimis calamitatibus oppressit.

CVM IGITUR hæc ita se habeant: profecto satis apparet, & Diuis, & patribus probis non tam cordi esse generis splendorem, quā amplexæ in sobole atq; ipsa mortaliū gente virtutis amorem. Cum ne possit quidem illustre genus intelligi, quod eiusmodi cupiditate vacat: nulloque est gloriosarum rerum vel commendatū facinore, vel egregie ali-

alicuius virtutis studio inflammatū: N I C. Maxima neque immeritō (esse si grati volumus) tibi à nobis habenda est gratia o Philemon, quod tractare cum aliquid incipis, accurate nimis ac sedula quæ vocari posse in dubium veris: orationis lumine ita cōuestis: verum vt sensum dubitationis amanti, nihil amplius esse possit obscurum. Est enim acutè differentis illa præcipua virtus, vt tacitis interdū seruiat obiectionibus, & ceu aduersarij aliquo officio suscepto, personæ tamquā alteri interdū sibi ipse respondeat. Quæ cum vbiq; faciendā, & præstandā nobis sint: tū ibi maximè sunt adhibenda, quando difficultate loci postulante, necessario id exigat, requirique videbitur. Quare ad ea, quæ dubitata à nobis, vel obiecta fuisse videbantur, respondiisse te præclare: fuit certe summe Iucundū. Nam & de obscura claræque generis constitutis à te decretis: est optime palam factum, & in eo etiam plenissime satisfactū, quod de patriæ ac Natalium splendore initio orationis tuæ, ceu ratum dogma sanxeras. Iure igitur lætor, fuit enim ingenio tuo prorsus dignum munus, moderatione illa prudenti, distinctioneque condire, quæ sine appositione modi posita primum: non in nostram tantum, sed in multorum etiam hominum reprehensionem poterat, offensionemque incurere: sic enim omnis est anxia sublata, & peruius ille locus adēptus, qui patere antea calumniæ videbatur. Nam cū inter nos conuenisset primum, summum generis virtute cōstitui, & excellētis animi perfici magnitudine: certè nobilitatē generis, in patriæ dignitatē, nataliumque rursus amplitudinem partienti erat hic plane iniectus scrupus: num animi excellens illa dignitas res & claras & magnas suscipiens, possessorem posset satis illustre efficere: an verò ita demum nobilitaret alunnum, cum parentū & patriæ nō est dignitate destitutus. Et, si illis tantum erat ad res illustres aspirare tributum, qui honesto essent genere prognati, à nobilitatis bono potiendæ illi videbantur excludi, quos nascendū infelicitas obscuros & ignobiles facit. Itaq; ad adipiscendā nobilitatē ipsam nō iam tā habere vim virtus, quā fortuna potestātē sortiri vulgo crederetur. Quæ essent omnia prorsus absurda, & germanæ nobilitatis abs te iactis fundamentis omnino parum consona. Sed mehercules vidisti plurimum, cum nihil omnino reliqueris quod ingenij tui posset lædere existimationem, opinionemque minuere. Nam quæ à rationis huius præscripto abhorre-

videbantur, tam sunt illa quidem adaptata concinnè, inter seque ipsa contexta, vt vel ex eis nō sit cognoscere difficile nobilitatis verā originē atq; naturam. Iam verò quàm sint Platonis illa inclyta, quæ abs te doctè ponderata sunt, quis non videat? quibus duplicis tanquam argumenti vice fungeris: dū ex eis elicis, ex bonis plerumque bonos nasci: rursusque hoc posse interdum dogma rescindi. Quorū altero præcipue rata efficiuntur, quæ de generis claritudine à te sunt accurate disputata: altero ad nobilitatem illi etiam videntur admitti, qui propter Natalium vicuram conditionem, boni huius amplissimi consequendi spe decipi videbantur: & modo quodam excludi. Quarum proculdubio rerum (si modo sit ratio recte iniua) huc maximè summa respicit: vt veræ nobilitatis effectrix, vnica sit semper virtus animi intelligenda. Cuius rei constitutā principio, placuit nostrum utriusque sententiæ. Nam quod argumentando eō rem sensim placideque deducis, vt probare velis summi generis claritudinem, ceu exemplis confirmatam domesticis plus semper ad virtutem habere subsidij, certè ne seuerè nimium, tetricè que agā, facile patior, hoc quicquid est adminiculi atq; præsidij penes eos assidue magis cōspici, qui celebritate nataliū predicti, illustri sunt. Nam cur egregia parentum: suorū via filij non insistant? Aut, quidni præstantissimarum rerum cupiditate summa flagret Africanij paruuli cor, cum se maiorū repetitis exemplis ab Æneæ patre ad honestatem videat, laudemque excitari?

Disce puer virtutem ex me, verumq; laborem.

Tu facito mox cum matura adoleueris aetas

Sis memor: & te animo repetente exempla tuorū

Et pater Æneas, & auunculus excites Hector.

Sic enim vir ille inclytus apud Maronē, filium affatur Ascanium disciplina virtutis domesticæ ad rerum illum summam excitās laudem. Cuius hominis cohōratio tantum habet momenti ac ponderis ad imbuedum in omni virtute filij tenerum animū: vt omnium haud iniuria sit probro dignus futurus, si cum primū liceat per etate, non se magnis rebus studiose totum mancipet, addicat, & dedat. Ex quo fit, vt domesticis nobilitas instructa præceptis, & auitis roborata doctrinis, ad turpia ei mentem desistere non sit integrum: sed quodam veluti iure dissolui animi libertate noxia procul abiecta intra honestatis virtutisque claustra magis teneantur astricta, vinculis maiorū innexa, & pulchrè religata.

Phil.

PHIL. Ut te latitia & gaudio dicis affici quum ea, quæ obscure posita primum, discedere secum orsa, prudenti gubernatur stylo, & tanquam mita redduntur moderationis ac distinctionis à nobis tempestiuè adhibito condimento: sic nos voluptate summa perfundimur inlyte Nicete, quoties id ipsum datum est posse assequi, & ingenio tuo non displicere concessum. Nam & illi tui omnibus satisfacere summè cupio, atq; ita tractare materiam, vt quam minimum possit offensiois videar contraxisse. Quorum alterum ita est alterius nexu reuinctum, vt extremum primi consequens videatur, & primum vltimi efficiens. Tu enim tam nos exactè susceptum munus tractare expetis, vt, quoniam sit homini sperare fas, nihil credatur omisum. Ex qua profecto felicitate differendi facile illud efficitur, vt odium effugiamus, offensionemque vitemus. Siquidem præclare atque optime dictis, nisi inuidus, succensere nemo potest, vel improbus offendit. Quare cum ad ea, quæ vel dubitari vel obijci ab te, paulò ante sunt visa, hæc omnino male respondisse nos, censeas: tibi quæ in eo pulchre ostendas fuisse satisfactur, magna me proculdubio spes iam tenet, fore: vt haud secus erga nos, in posterum afficiaris animo, atque te in præsentia esse ostendis affectum. Et quando mihi tecum conueniant iam pleraque: nihil vt inter nos discrepare discedere ve possit: eniti ac contedere debeo. Nam neque tertiam sum argumenti sedem oblitus, quo nouitatem generis immerito probro, traduci dicebas, inuicias non esse culpandam. Quo in loco dubitum est, me ne perstrictum volueris, quod interdum eam sole re contenti dixerim, an illos (quod reor magis) à quibus is nouitatem hanc contemptum haberi docuimus? Etenim hoc de genere toto nihil prorsus à me dictum esse reperies, quam obrem aut culpari admodum ipse, aut reprehendi debuerim. Imò si rem altius scrutari voles, arrogantiam illorum, importunumque fastidium styli aculeis confixum passim à nobis fuisse facile deprehendes, qui antiqua generis elati dignitate: præ se conuincunt & fastidium nouos homines. Vnū est tamen, quod me non in facili dixisse: nepe, si Natalium antiquitati aliquid dandum sit propterea quod dignitatem generis perficere illa soleat, ipsè doremque absolueret: nouitatem generis ex parte posse contemni. Quod ipsum non sine ratione à me potest videri fuisse introductum: cum præsertim nequid ante fecerim quam tua sum oratione infla-

mulatus. Nam si celebritatis & laudis à maioribus acceptæ inueterata possessio splendorem generi, dignitatemque conciliat: familiaris que ipsum ius modo quodam perficit atq; stabilis: quis magnopere miretur, si ab hoc ordine habeantur illi despectui, qui haud ita pridem clari haberi sunt capti? Licet enim boni omnes fauèamur communitè industria crescere que ad laudem virtutis aliquò nouo fructu cunctos optemus, multi tamen æquo vix animo cum illis sese patiuntur æquare, quorum in glorij maiores, obscura familia, & ignobile genus semper est habitum. Non hic disputo, quam sit à nobilibus fastidium hoc recte, vel prudenter inductum, tantum dico, susceptum esse aliquando, vel etiam non prorsus absurdè interdum suscipi posse.

SEDE. QUAM mihi arrogantia illorum fastus, tumiditasque displiceat perspicere possis (quod semel atq; iterum docere iacopi) quæso obtestorq; te mi Nicete, vt illorum, quæ antea diximus, memoriam tuam hinc velis animam, in te hinc aduertere. Mira enim eos digno esse laude declarare volo, qui conatū aliquo mentis illustri, laboreque magno suo insignia sunt dignitatis, honorumque adepti & posteris suis generis ornamenta largiti. Quos eosdem nouos idcirco video appellari, quod generis nulla iniuxit claritate, excellentis animi industria sola fusi, per se ipsi ad laudem nominis anhëlant, virtutemque aspirant: quorum medius fidius quominus instrumenti atque præsidij ad celebritatem nominis generis obtinet: eo plus animi illorum nobilitas laudari quidem à bonis, foueri, ac suspici debet. Et quod eis ad honorem est ianua difficilior, & obstaculior omnis aditus ad dignitatem: eo magis animi illorum virtus, honesta præmio est: & honore aliquo acutum afficienda: quo in eam, quam expetunt, pulchritudinis honestatem & ferantur ardentius, & alacrius incumbant. Quando virtuti in pectus honos ipsam procreat, & alit virtutem, feliciterque sustentat.

ACADEMIAE ille princeps Plato, cum certas quaedam nobilitatis species constituisset: eam & optimam & præstantissimam omnium facile exultimauit, quæ nullis generis sustentata fulcris, propria animi virtute niteretur: Vnde ingenuitate animi, ac mentis magnitudine præcellentem virum, mirificè commendat. Atque hunc demum verè nobilem statuit appellandum, cui non aliena sed sua virtus ad gloriam opitulatur. Quæ proculdubio res nobilem philosophum in eam opinionem

nem induxit, sententiâque allexit, vt virtute atque sapientia animi præditos viros, conquirerent vnique moneret, & ab agro fortè euocatos, premioque insuper affectos, reipublicæ modis omnibus præficiendos esse decerneret. Quibus ille tam inclytis præceptis aliud quidem docere nihil voluit, quam nobilitatem veram ex sola animi nasci virtute. Atque ideo ad remunerandam virtutem ipsam, voluntatem principum oportere, quæ maximè esse propensam. Etenim cum hoc ipsum rectum, æquumque sit, virtutis amantem animum honoris ac laudis quopiam affici insigni, est etiam & vtile in primis, & mirificè salutare, sic recte viuendi institui publicè disciplinam, vt pessime affectis hominibus, maleque moratis ciuibus interclusus omnis videri possit aditus ad dignitatem: Quæ vna res non solum apud nobiles quosdam segnitia torpentem excitabit virtutis scholam: sed multum etiam nouorum hominum ad summam laudem animi acuet industriam: tam amplis tamque honorificis, virtuti ipsi vulgò propositis premijs. Præclare ergo insignis poeta Claudianus ab hac Stili conem virtute cõcelebrat, quod dignos laude viros ad dignitates & præfecturas (genus nihil intuitus) cupide semper, studioseque cucheret, sic enim ait,

Non obruta virtus

Paupertate latet. Lectos ex omnibus oris
Euehis, & nunquam meriti cunabula quæris
Et qualis, non vnde satus. Sub teste benigno
Viuitur. Egregios inuitant premia mores.

Magnum hoc principis opus est, in decernendis dignitatis insignibus, conferendisque honoribus non amplitudinis Natalium: sed virtutis suæ cuiusque arbitrari, habendam esse rationem. Præclarum illud etiam, sic premijs honestare virtutem, vt ardui, strenuique facti digne vndique affulgente mercede: difficultate rei, vel magnitudine laboris (quem nullo honoris vel premij fructu arbitrantur ornandum) laudabili ab industria ad inertiam, defectiorem pauci turpiter moliantur: aut praua animi libidine vel mollitudine victi, vtilitatis aliqua spe fallaci indecorum ad vitia fugam adornent. Licet enim abudè magnum premium, virtus sit ipsa sui (quod alibi à nobis est dictum) vult tamen illa interdum externis his laudis insignibus condecorari: vt frigescentes ad honesta hominum voluntates, his quasi illecebris splendoris atque honoris allecctæ, ad veritatem officij moueantur alacrius, & ardentius incitentur. Nam & artes ipsæ virtutū facile con-

tabescunt, vbi spes honorum sublata est: nullumque recte factis premium virtutis ostenditur. Id quod cum alij sapientia præstantes viri memoriæ prodiderunt, Vberissima virtutis alimentum honorem ipsum sæpe appellantes: tum Epigrammaticus Martialis scriptis ad Flaccum carminibus, verum hoc esse perspicuè comprobauit. Sic enim scribit, temporibus nostris ætas cum cedat auorum

Creuerit & maior cum duce Roma suo,

Ingenium sacri miraris abesse maronis,

Nec quemquam tanta bella tonare tuba.

Sint Mecænes, non deerunt, Flacce Marones:

Vergiliumque tibi vel tua rura dabunt.

Patet igitur raritate premium, honorumque penuria: Virtutis agrum ipsum, parum fecundum ac pene sterile esse factum. Præclare ergo Cheroneus Plutarchus, quemadmodum (inquit) fruges aeris temperie, defæcatorioreque Cælo exurgunt lætius, progerminatque vberius: ita bonas artes, eximiaque ingenia benignitate, honorificentia, & regia humanitate euocari: contraque inuidia, sordibus, & morositate eorum qui rerū potiuntur, restringatque languescere. Cum igitur iocosi carminis, non in facetus author paupertate tanta premeretur, vt emolumentum, fructusque spe aliqua indignos aliquoties, sed tamen opulentos ac rerum copia circumfluos laudare cogeretur: occasionem illam dari auebat temporis: qua sibi ac doctis omnibus, libere & loqui & scribere liceret, sub sidio diuitum minime indigentibus. Cum præsertim egregie nummati homines auaritiæ morbo excæcati, eo sint prolapsi dementiæ, vt præstantium ingenio virorum monumentis celebrati, aut ingrati quandoque sint: aut officia eiusmodi interdum belle dissimulent. Quod insigni quadam ad Priscum Cornelium epistola Plinius optime declarauit. Fuit (inquit) moris antiqui: eos, qui vel singulorum laudes, vel vrbium scripserant, aut honoribus, aut pecunia ornare. Nostris verò temporibus, vt alia speciosa & egregia: ita hoc in primis exoleuit. Nā postquam desiuimus facere laudanda, laudari quoque ineptum putamus. Proinde ergo, cum suorum peractus laborum à condendis carminibus cessare videretur Martialis: aut certè parua tantum, locosaque scribere: amicum Lucium Iulium sese ad serias & graues res scribendas exhortantem carminibus ita affatus pulcherrimè est,

Sæpe mihi dicis Lucii Charissime Iuli

Scribe aliquid magnum: desidiosus homo es.

Ocia da nobis: sed qualia fecerat olim

Me-

*Meccenas Flacco, Vergil: oq; suo.
Condere victuras tentem per secula curas?
Et nomen flammis eripui se mem?
In steriles campos nolunt iuga ferre iuueni:
Pingue solum lassat, sed iuuat ipse labor.*

Quod non vno tantum dixisse loco contentus, significauit etiam mox alibi, de suis ipse loquens libellis,

*At quam victuras peteramus scribere chartas,
Quantaq; Pieria praelia flare tuba!
Cum pia reddiderint Augustum numina terris,
Et Meccenatem si mihi Roma daret.*

Vides ingratos esse labores, quibus nulla premia proposita sunt? Atque ita parum fecunda tanquam maria piscator tranans, tacito & ore & vultu demisso vberius aliud solerti pelagus studio conquirere: piscatoriaeque illuc cantilenas referuans, fari interim praeter tristitia laetum nihil audere? At si iustissime illa laboris optata merces, foelix veluti iactus aliquis retis effulgeat, faueatque princeps claris ingenijs: nullus non doctè scribere incipiet, expectatoque resoluet ora sono. Multum enim principum, procerumque benignitas ad honesta aspirantem iuuat, & potenter inflammat: lactatque verè honor ingenia.

*Nam si Virgilio, puer, & tolerabile desit
Hospitium: caderet omnes à crinibus hydris.
Surda nihil gemeret graue buccina.*

Quapropter suo quodam iure non incense Iuuenalis idem exclamat,

*Quis tibi Meccenas? quis nunc erit aut Proculeius?
Aut Fabius? quis Cotta iterum? quis Lentulus alter?
Tunc par ingenio pretium: tunc vile multis
Pallere, & vinum toto nescire decembri.*

Foelicia vates proclamant atque inuocant tempora. Nemo quippe doctorum hominum est, qui sui elucubrationes ingenij honesto aliquo nolit subsidio vitae rependi. Siquidem literato haud temere otio indulget, qui ipse quod edat non habet: aut (vt Plautus ait) egrè inuenit.

SED ALIO Hinc potius velà demus, ne principum erga doctos homines munificentiam, liberalitatemque animi (quae iam inde à prisca temporibus exaruisse videri potest) nunc demum insectari videar, quàm Diuum munere, benignè coepit emergere. Recipiat igitur se nostra oratio illuc, vnde paulatim, sensimque deflexit. Si ergo premio honesta re virtutè & refert, & publicè interest: quae illos malum intemperie ac furiae exagitant, qui viris industria animi magna praeditis, ignobilitatis titulo, & obscuri praetextu generis, per summam inuidiam, laudem detra-

ctam volunt, honoremque cupiunt eripere: quibus sunt profectò dignissimi? Nihil enim esse vel vanius, vel amentius potest, quam ignobilem tanquam ingloriumque despiciere, quem animi clara indoles inter obfcuram hominum turbam delitescere non est passa. Sed ita potius erexit clari decòris gloria nullis vt eius ipsius memoria tenebris possit obduci, vel ignoratione deleri. Hi enim etiam defuncti per summam gloriam honesta commemoratione vigent: & viuui amantur à bonis, ingenuisque vere viris. Qualis ingeniorum fautor, remuneratorque virtutis Caesarianus fuit ille Meccenas, dulcedecus & praesidium literatorum, de cuius singulari humanitate, atque inlyto ingenio Horatiana illa carmina extant,

Non quia Meccenas Lydorum quicquid Hetruscos

Incoluit fines, nemo generosior est te.

*Nec quòd auus tibi maternus fuit atq; paternus
Olim qui magnis legionibus imperarint,
Vt pleriq; solent, naso suspendis adunco
Ignotos, vt me Libertino patre natum.*

*Cum referre negas, quali sit quisq; parente
Natus, dum ingenuus, persuades hoc tibi verè,
Ante potestatem Tulli, atq; ignobile Regnum*

*Multos saepe viros nullis maioribus ortos,
Et vixisse probos, amplis & honoribus auctos.*

Magna haec summi viri Meccenatis proculdubio laus est, late vndique mortale genus humanitate quadam animi, & modestia nihil elati pectoris, vbiq; metiri: nobilium ignobiliumque hominum discrimen ex sola virtute facere: quae nimirum (honestati debita recte si premia consideres) stema te pulchrior omni, praestantiorque longè est. Id quod optimarum rerum ignaro & rudi vulgo haud semper obscurum est: à quo ab ambiendis honoribus arceri quandoque, fastidiri que videmus propter mores animi perditos, generis nobilitate summa praeditos viros dignis illorum loco omnino sufficere. Quod hac eadè in Satyra innuit etiam Flaccus ipse, cum ait:

*Contra, Leuinum Valeri genus, vnde Superbus
Tarquinus regno pulsus fuit: vnus asis*

*Non, vnquam pretio plaris licuisse, notante
Iudice, quem nostri, populo qui stultus honores
Saepe dat indignis, & fame seruit ineptus,*

*Qui stupet inticulis & imaginibus: quid oportet
Nos facere à vulgo longe lateq; remotos?*

Extremo sesquicarmine Flaccus docet, cum tam praclaro discerniculo ab illustribus obscuros hominum rude vulgus secerat: turpe esse regulam hanc (quae fit à vul-

go praescripta, ignorare viros nobiles: ad quos fructus magnus illius, speciosis gestis maiorum sanguine nobilitato, tanquam haereditate peruenit. Cui nimirum genti clarorum vestigia virorum studiose sectanti, semperque ad summam nitenti, illustriprognatos genere dignum erat applaudere: non virtuti inuidere nascenti. Proinde non ab re laudari solet Imperator Sigismundus, is enim cum praclaræ huius non esset ignarus formulæ (quae optimis viris esse debet semper in proprio situ) accusatus quandoque à Germanis Barbarisque principibus, quod obscuros genere viros, sed praestantes eruditione summe proueheret, atque omnibus ornaret laudibus insignibus. Ego (inquit) eos colo quos doctrina & recte factis (ex quibus veram metior nobilitatem) ceteris antestare video. Declarans obiter, eos qui egregijs animi bonis instructi condecoratique sunt, pro ignobilibus non esse habendos, cum bona illa possideant, vnde vera omnis generis nobilitas profluit: & praclaræ vitæ praestantioris & famæ confessione prudentum ducitur dignitas. Næ ille, & recte: etenim, vt praclarè Iuuenalis ait,

*Tota licet veteres exornent vndiq; cetera
Atria: Nobilitas sola est, atq; unica virtus.*

Qua si qui praediti videbuntur, i mediis fidius haud erunt quidem ignobilium loco censendi. In sanæ siquidem certissimum genus est, nobilitatis florem ex bonorum animis profluentem fascinare tanquam toruèque inspicere. Cùm praesertim eiusmodi mentis affectio (quo sit cunque in homine reperita) à nobilissimo quoque blando debeat obsequio foueri, & molli tractari indulgentia. Vt bonorū patrocinijs nouo in homine animi suffulta virtus, tenera veluti (irrigatione tempestiue adiuta) quae est plāta altius actis radicibus in magnam breui arborem exurgat, atque firmiter coalescat, in maius adaucta indies. Nam si nouus homo, nobilis alii cuius viri vel excitatus exemplis, vel praecipis instructus, vel firmatus vestigijs, imitatione tandem ad omnia fidei ipsius innixus: in eam, quam amabat, dignitatis laudè alacris incumbat: quis non videat, bonam magnamque portionem laudis huius, penes hunc esse futuram, qui possessionem nobilitatis ad plures maluit extendi, quàm nascenti inuidere virtuti? maximè cum edoctæ communicaeque virtutis honesta ei liceat latitia gloriari, dum partem (ab eo quem edocuit) nobilitatem sibi ex parte vendicat inueniens.

*prima mihi debes animi bona, sanctus haberi
Iustitiaeq; tenax factis, dictusq; mereris,
Agnosco procerem. Salue Getulice, seu tu
Syllanus, quocunque alio de sanguine rarus
Ciuis, & egregius patriæ contingis quanti.*

Longe hoc facere praestantius nimirum est, rectiusque multo quam si ad virtutem recta tendenti inuide quidpiam malitiosèque detrahas. Natalium eruens fibrulas: quas non tam est vitiosas habere pudendum, quam prauis animū studijs addictū, vel rebus intētū. Qui morbus eos plurimum infestare solet, qui cum ad egregia facta torpeat inertes: claris tamen maiorū titulis sese à Ioue arbitrantur esse secundos: mortalium nulli vana generis ambitione cedentes. Quorum proculdubio (tanquam parum firmiter fundamento iacto) constructa domus, & cariola materia malefulta contignatio: tantillū fundamenta si fodias, vel tignum temere loco si forte dimoueas: ruinae subita, & periculum casus imminet: haud aliter profectò generosè stirpis, & antiquæ familiæ (quae ambrosiosè narratur accepta à proavis fulcimenta) non tam illis honori quam oneri, cladis, ruinaeque sunt: facta si ipsi sua, quae à maiorū longè clara animi virtute descuerunt, exacti velint inspicere. Inopinato siquidem (quasi si fultura aliqua columna detracta) eiusmodi aedificij & quidem saepe machina corruit, auita laudis haerde oppresso turpi: bonique generis ignaui catulo. Qui ergo germanè nobilis & dici & haberi volet, is non magis celebritatis externae adminiculis acquiescens, quam industriae suae solidis fulturis innixus, honestati ac laudis accurate per omnia seruiat. Ac quae cunque in loco tanquam bonitate fertilis soli pullulantem virtutem ac veluti emergere cupientem viderit: huore animi nullo impeditus, amplecti eam, confestim, exosculari que debet. Et, quemadmodum vnice vulgaris ille versiculus Graecis probari solet, qui ait,

Bene qui conijciat, vatem hunc perhibeto optimū:

Sic eum è vestigio (industria comprobata & ingenij laudata indole) nobilem existimabit: quem praclarari speciosique laboris difficultate nulla territum, bene ad honesta viderit animatum. Quod clarorum virorū potest exemplis confirmari. Qui obscuros saepe homines propter egregiam animi virtutem, inter principes viros constituerant. Neque solum generis condecorarunt imaginibus (quod apud Romanos quondam honoris non vltima in parte positum est) sed & ceteris etiam dignitatis ac laudis insigni-

bus exornauerunt: summa omnia virtuti tribuentes.

FA C V N D I AE AC virtutis ergo à Senatu populoque Romano familiæ imagines Cicero ni datæ, concessæque sunt (Hinc enim veteres illi Romani nobilitatis suæ initia capiebant) nam quibus nullæ adhuc contigerant: quantumlibet ad magna virtute animi nite rentur, noui appellabantur: delatus etiam Consulatus illi est, qui perlongo interuallo memoriæ ipsius ac temporum, nouo nulli contigerat. Et quem locum præsidij val latum nobilitas, atque omni ratione firmatum septumque tenuerat, is in Cicerone primum id temporis recisus est, eoque duce in posterum apertus virtuti, & industriæ patefactus. Hunc ex Arpinati municipio, Romæ nouum hominẽ, & nulla generis commendatione fultum, ob animi inclytam vigilantiam, qua iniectas à perditissimis ciuibus in patriæ communis exitium faces extinxit. **Q.** Catulus Senatorij princeps ordinis, & publici author consilij frequentissimo Senatu, patre patriæ nominauit. Huic hac ipsa de causa, clarissimus vir .L. Gellius (audientibus Cõsulibus) à republica dixit. Ciuicam coronam deberi: huic tandẽ, ne plura persequar togato Senatus, non vt multis benegestæ, sed vt nemini cõseruatæ reipublicæ, singulari genere supplicationis immortalium, vt ipsi dicebant, Deorũ tẽpla patefecit. **Q.** ne pe omnia homini sunt, nõ generi vel Nataliũ amplitudini tributa. Quod & Cicero ipse in dicat in præclara illa in .L. Pisonem oratione: Obrepsisti (inquit) ad honores errore hominum, commendatione fumosarum imaginum, quarum simile habes nihil præter colorem. Is mihi etiam gloriabitur, se omnes magistratus sine repulsa affectum: mihi ista licet de me vera cum gloria prædicare. Omnes enim honores populus Romanus mihi ipsi homini detulit. Nam tu cum **Quæstor** es factus, etiam qui te nunquam viderant, tamen illum honorem nomini mandabant tuo. **Ædilis** es factus: **Piso** est à populo Romano factus, non iste **Piso**. Prætura item maioribus delata est tuis: noti erant illi mortui, te viuum nondum nouerat quisquam. **Me** quum **Quæstorem** in primis, **Ædilẽ** priorem, prætorem primum cunctis suffragijs populus Romanus faciebat: homini illi honorem, non generi moribus, non maioribus meis: virtuti perspectæ, non auditiæ nobilitati deferebat. Hæc Cicero, quibus ornamenti honorũ, ac dignitatis insignia sese iactat, non tam splendore Natalium quam virtute

animi consecutum. Pariter atque illud ostendit populi Romani celeberrimum morem in referenda gratia benemeritis de republica ciuibus, cum suo premio ibi dicat semper honestari virtutem. **Quid?** vsque adeo ne ad gloriam, dices, obscuro homini tam fœlix vndique cursus fuit, vt ea quæ in vita hominum putantur amplissima, sine repulsa semper atque facile obtinuerit? **oh**e, num tu appellas leue, diurnos nocturnosque labores, lucubrationes magnas, assiduasque vigilias: appetitionis exardescẽtes (honestatis ergo) ictus cõprimere, ac sub rationis iugo sobriè domare: & ab his omnibus continere mentem, ad quælibidine summa inflammati, plæriq; rapiuntur? voluptates dico, blandas atque imperiosas dominas, pestiferasque cæteras cupiditates, quæ obsequio quodã corporis molli exitium animo, & vastationem menti tacitè moliuntur: ductricẽ illam partem animæ, intelligentiæ rationisque participem **Circeis** veluti poculis immutantes? sui que prorsus hominem delicijs effemina tum, obliuisci facientes? **Quid?** quod liuidi atque mordaces etiam tum homines erant, & aliena fœlicitate merentes? quibus **Natalium** amplitudine superbientibus, mortis instar erat si qua publicè esset nouis mandata dignitas, aut vllus delatus honos. **Quorũ** hominum querelam ad hunc modum sexta in **Verrẽ** actione. **Cicero** perstringit. Næ ista præclara nobilitas desinat queri, populum Romanum hominibus nouis atque industrijs libenter mandare honores, semperque mandasse. Non est querendũ in ea ciuitate, quæ propter virtutem omnibus nationibus imperat: virtutem plurimum posse. Recte ille sane. Non enim tacitis odijs ad extinguendam nouorum hominum crescẽtem laudẽ nobilissimi & arrogantissimi quique ferebantur: sed virtus ipsa (vt plarumque accidit) magna erat passim in inuidia. Vnde haud temere est, quod ille sic ait. Est (inquit) sæculi huius labes quẽdam & macula, virtuti inuidere: velle ipsum florem dignitatis infringere. Quod ego quoties recordor, toties in mentem venit **Furij Cressini** obscuri hominis lapidissima historia, quæ à **Caio Plinio** quo loco de colendis agris præcepta tradit, venuste commemorata, haud inconcinne huc transferri potest. **Furius** (inquit) **Cressinus** è seruitute liberatus, cum in paruo admodum agello largiores multo fructus perciperet, quam ex amplissimis vicinitas: inuidia magna erat, ceu fruges alienas veneficijs pelliceret: **Quamobrem** à

Spu.

Spurio Albino **Curuli** die dicta, metuẽs dationem, cum in suffragium Tribus oporteret ire, instrumentum rusticum omnẽ in forum protulit, simulque filiam adduxit validam, atque (vt ait **Piso**) benè curatam ac vestitam: ferramenta egregiè facta, graues ligones, vomeres ponderosos, & boues saturos, ac postea dixit: Veneficia mea **Quirites**, hæc sunt, neque possum vobis ostendere, aut in forum adducere lucubrationes, vigilias, & sudores. **Quo dicto** omnium sententijs abfolutus est. **Hactenus** præclare **Plinius**. **Ex** quibus procul dubio intelligere licet, has demũ esse artes, vnde (haud secus atque accuratè & industriè præfissa tellus effundere solet) largos atque vberes fructus cultoribus suis virtus ipsa rependat.

Sic **Cicero** habendum est, non tam nobilium esse virorum honoribus auctis inuidere nouitijs: quam egregiam illam vnde hæc tanta virtutis ornamenta profecta sunt, indolem animi sedulo seque, ac generosam mentis affectionem imitari, & cupide semper amplecti. Nam hi quidem si virtute animi satis valerent, magis æ muli bonorum, quam inuidi essent. Quia verò, desidia, & inertia, & stupor eos, atque torpedio inuasi: strepunt, obtrestant, alienam famam suam dedecus existimant. Nam qui verè nobilis & dicit & haberi desiderat: aliorum rectè facta non insectari, sed imitari sedulo vbique debet. Hæc enim facere haud vltima laus est: non facere summum flagitium. Cum præsertim nihil tam proprium nobilitatis sit, quam sese semper decere virtuti, & vbique honesta tueri: applaudentem interim illi, & tanquam manus porrigentem, qui ad ipsam rectã aspirat, & tendit. Adde quod inuidia semper ignavos macerat: nemo liquidem alteri inuidet, nisi qui se sentit esse minorem. Itaque dum in aliena facta liuoris tabe infectus, corruptusque iam respicit: incandescens alijs, sibi que etiam luccescens, tabescit: deserta se virtutis iter in alio vellicãs, carpensque: quod profecto contra decebat. Etenim mediocriter ad honesta animato viro nobili faueri solet ab omnibus: eis verò, qui sese nunc primũ nobilitati generis absque vllò præsidio ad speciosa facta cõtulerunt, in fensu atque irati sunt multi: quibus nocere ne possit acerbæ virtus inuidiæ, fœliciter natorũ subleuatio: & tanquã aliqua bonorũ necessaria fultura est. Licet enim per se cognitis hominibus, nullaque Nataliũ amplitudine fultis, innocentissimè acta vita, & res præclarissimè gestæ amplos interdũ largiantur honores, dignitatumque cõmerita insignia

sæpe suppeditet: primario tñ ordini generi niteniũ virorũ, nõ ille tatus necessarius est ad dignitate sudor: nõ ille tã sollicitus labor adhibendus: qui in adipiscendis honoribus ab obscuris vulgò præstari solet. His enim sæpe vel voluisse fat est, etiã si nõ admodũ sollicitè magistratus ambiat, & præfaturas publicas, functionesque affectet. **Quod** magis æquũ erat huic hominũ generi, reipublice salutaris, præsidij opẽ aliquã ab illis adhiberi. Quippe nouis ipsi hominibus multisunt hauriendi labores, & tãdia mille deuorãda, multisidè potentũ iniuria, subeũda in super nulla sua culpa inimiciã, & equanimiter ferendè: eadẽ multorũ insidia, offensionesque, vitadè: ossiq; postremò: inter sex cõtã pericula lapis est nõ honestè solũ, vbi uerã eadẽ mouendus: ne virtutẽ animi acquisitõ & parto munere, detractõsi aliqua inuidia vel fraude priuẽtur, seq; in tẽpẽstiuẽ ea functione abdicare, cõtãstã, & strenuè ac laudabiliter, obire partẽ ante sudorũ. Quãquidẽ rẽ vltimã in **Verrẽ** actione significatẽ expressit. **M. Cicero**. **Quæret** aliquis fortasse (inquit) tantas ne inimiciã tot hominũ suscepturus es? Non studio quidẽ hercle vllõ, neque voluntate: sed nõ idẽ mihi licet, quod ijs qui nobili genere nati sunt, quibus oia populi Romani beneficia dormitibus deferruntur. **Lõgè** alia mihi lege in hac ciuitate, & cõditione viuendũ est. **Venit** enim mihi in mentẽ. **M. Caronis** hominis sapiētissimi: qui cũ se virtute, nõ genere populo Romano cõmendari putaret, cũ ipse sui generis inuitũ, ac nominis ab se gigni, & propagari veller, hominũ potentissimõrũ suscepit inimicitias, & maximis in laboribus vsque ad summã senectutẽ, summiã cũ laude vixit. Posteaque **Pompeius** humili atque obscuro loco natus, non ne plurimis inimicijs, maximisq; suis periculis ac doloribus, amplissimõs honores est adeptus? **Modò** **Luciũ Fimbriã**, **Caio Mariũ**, **C. Cæliũ** vidimus non mediocribus inimicijs, ac laboribus contendere, vt ad istos honores peruenirent, ad quos vos per ludũ & negligentiam peruenistis. Hæc eadẽ est nostrã rationis regio, & via: horum nos hominũ sectã atque inuestita persequimur. Videmus quanta sit in inuidia quantoque in odio apud quosdã homines nobiles, nouorum hominũ virtus & industria: si rantulum oculos deiecerimus præsto esse insidias: si vllum locum aperuerimus suspitioni aut crimini, accipiendũ esse statim vulnus: esse nobis semper vigiladũ, semper laborandum videmus. Inimicitia sunt, subeantur labores suscipiantur. Etenim tacitæ magis & occultæ inimiciã timen

D d da

de sunt, quam indictæ & apertæ. Hominum nobilium non ferè quisquam nostræ industriæ fauet, nullis nostris officijs benevolentiam illorum allicere possumus: quasi natura & genere disuncti sint, ita dissident à nobis animo ac voluntate. Hæc ille. Tot igitur aduersa hæc nouitati impendent: quæ in nobilitate cessant omnia. Ita fit, vt eiusmodi nouitiorum gregi, citra puluerem sudoremque quod aiunt, nullus possit honos, dignitas vè contingere. Pressi enim ob virtutem inuidia (semper namq; virtutis & gloriæ eiusmodi labes est comes) non ante queunt honesti laboris gloriosa mercede frui, quam virtutis munere omni egregiè perfuncti sunt. Tunc etenim, vt subito imbre, aut iniecta vi aquæ incendium extinguitur, sic inuidiam ipsam magnitudo rerum speciosissimè gestarū cursu secundo profluens, de repente adobruit, obscurat, ac delet prorsus. Licet enim vt lætis Cantharides segetibus, amœnisque rosetis maximè innasci solent, ita & inuidia eos potissimum inuadat qui boni sunt, & ad virtutis gloriam haud segni passu feruntur: est tamen splendidissimi cuiusdam gradus meta quædam tam foelix in ipsa virtute, vt inuidiam omnem sibi reddat inaccessam: claudâque efficiat ac debilem. Nam quis pestis huius insultum Alexandro vel Cyro effugere dicat fuisse difficile, orbis iam imperio potitis, rerumq; Sceptra tenentibus? Quasi verò illa tantam possit facile subire fortunam, ac non potius media (quod aiunt) via omnino defessa fatiscat? Vt enim Sol, vmbra eius, cuius supra caput astiterit, radijs collustrans suis; aut delet penitus, aut longè minorem constituit: sic & foelicitas, quum magnâ erit altitudinem nacta, supraque inuidiæ caput ipsum, fulgorem suum diffuderit: extenuat eam, decurtat, minorem efficit, longèq; procul aspellens, dissipat. Id quod nobilis poeta Claudianus insinuat certè, cum ait.

*Est aliquod meriti spatium, quod nulla furentis
Inuidiæ mensura capit.*

Cuius ergo animus eò est virtutis progressus, vt cunctas suas res omnes tranquillo habeat in vado, ociari huic feriarique licebit, quam vt impeti possit, maior effectus. Subito enim vanescit inuidia, cum splendorem tantum ferre, aut aspicere liberè nequeat. Colubros itaque suos miserè mandens, furoris sui in se ipsa virus omne, impetumq; cõuertit: lædere clariora non audens. At verò, quâquam terribiliæ huius inuidiæ rabiem nulli penè mortalium ampla securo effugere datū est: tempus tamen quoddam accepimus fuis-

se, amore vndique virtutum ita vallatum, vbi ne eos quidem infensè oderat, quibus nunc plurimum esse videtur infesta. Nisi fortè amici causâ blanditus est Cicero. Quid ea in oratione asserit, qua defuncto in legatione ad M. Antonium Seruio Sulpitio, à Senatu populoque Romano statum honorem exhiberi contendit, quod eius ipsius mors reipublicæ causa contigerit. Qui honos Romæ quondam haberi est solitus ijs, qui pro republica sunt vitæ munere functi. Cui quidem honori splendor clarior illustriorque accedebat, si eiusmodi statua Rostris esset affixa. Hic enim locus erigendis statuis Romano in populo multo est omnium honorificentissimus habitus. Quod cum ita se habeat: hoc ille maximè argumento contendit, statum honore afficiendum esse Sulpitium, quando Octauium nouum hominè in Legatione à Lepine quodam occisum prisci illi Romani munere hoc insigniuerint. Sic namque ait, Cnei Octauij clari & magni viri, qui primus in eam familiam, quæ postea viris fortissimis floruit, attulit consulum, statuam videmus in Rostris. Nemo enim tum nouitati inuidebat: nemo virtutem non honorabat. O foelix (si Deum nouissent) status temporum! & ò rectè locatus atque impensus industriæ honos! & virtuti dignè premium persolutum! Quis munia virtutis deserat? aut quis reipublicæ suæ non fauebit studiosissimè, cum etiam nouis hominibus reipublicæ partes amplexis, honorificentissimo in vrbis loco statuam erigi videat: & defunctis perpetuè elogia laudis affigi? At nunc acerrimum illud honorandæ virtutis studium: quod egregiè (vt bividemus,) tempestate illa efferuit atq; concaluit, iam plane refrigit: atque ideo in hunc nouorum hominum ordinem nobilissimi cuiusq; mens inuidia summa flagrat.

S E D Q V I D miramur rubiginosis nunc dentibus ab inuidia carpi virtutem: cum etiam Ciceronis ætate, quæ ab illa, quam diximus, temporis foelicitate non multum erat disuncta, plerorumque animos improba hæc lues iam summe peruasisset? Quod cum videret. M. Cicero, nouitatem que generis fere semper summam in inuidiam adductum iri perspiceret, vt qui hac ipsa de causa sæpe vulnus accepisset, sic causam de ciuium iuri ascribendo Lucio Cornelio egit ipse, vt non ante actionis illius merita summa perstringeret, quam huic ipsi in nouos homines morbo inuidiæ opem aliquâ sanitatis, medicinamq; afferret. Ita enim ait.

Prius.

Priusquam aggrediar ad ius causamque Cornelij, quiddam de communi conditione omnium nostrum deprecandæ malevolentia causa, breuiter commemorandum videtur. Si quo quisque loco nostrum est iudices natus, aut si in qua fortuna est nascendi initio constitutus, hunc vitæ statum vsque ad senectutem obtinere debet: & si omnes, quos aut Fortuna extulit, aut ipsorum illustrauit labor & industria, poena sunt afficiendi: non grauior Lucio Cornelio, quam multis viris bonis atque fortibus constitui lex vitæ, & conditio videtur. Sin autem multorum virtus, ingenium, humanitas, ex infimo genere & Fortunæ gradu, nõ modò amicitias & rei familiaris copias consecuta est, sed summam laudem, honores, gloriam, dignitatem: non intelligo cur potius inuidia violatura virtutem Lucij Cornelij, quam æquitas vestra pudorem eius adiutura videatur. Itaque quod maximè petendum est, à vobis idcirco non peto iudices, ne de vestra sapientia, atque de vestra humanitate dubitare videar. Est autem hoc petendum, ne oderitis ingenium, ne inimici sitis industriæ: ne humanitatem opprimendam, ne virtutem puniendam putetis. Quibus profectò verbis M. Cicero non minus nobilium hominum in nouam gentem odijs, inuidiæque occurrat, quam id quod vtilissimum est satis exactè præcipit: dum in elargienda ciuitate, honoribusque mandandis non tam genus & Natalium conditionem, quam hominum industriam atq; virtutem innuit esse spectandam. Quas obres præclare idem in oratione pro Lucio Muræna exprobrat huic homini à Seruio Sulpitio generis nouitatem, cum Muræna causam contra Seruium ageret Cicero, impunè abire non fuit, quin regeſtum in clientem maledictum, ad hunc modum scitissimè vltus est. Contempsisti (ait) Lucij Murænae genus, extulisti tuum. Quo loco, si tibi hoc sumis, nisi qui Patricius sit, neminem bono esse genere natum: facis vt rursus plebs in Auentinum seuocanda esse videatur. Sin autem sunt amplæ, & honestæ familiaris plebeis, & proauus. L. Muræna, & auus prætores fuerunt: & pater cum amplissimè atque honestissimè ex prætura triumphasset, hoc faciliorem huic gradum consulatus adipiscendi reliquit, quod is iam patri debitus, à filio patebatur. Tua verò nobilitas Serui Sulpiti, tam etsi summa est, tamen hominibus literatis, & historicis est notior, populo verò & suffragatoribus obscurior. Pater enim fuit equeſtri loco, auus nulla illustri

laude celebratus. Itaque non ex sermone hominum recenti, sed ex Annalium vetustate eruenda est memoria nobilitatis tuæ. Quare ego te semper in nostrum numerum aggregare solco, quod virtute industriaque perfecisti, vt cum equitis Romani esses filius, summa tamè amplitudine dignus putarere. Nec mihi vnquam minus in. Q. Pompeio nouo homine, & fortissimo viro virtutis esse visum est, quam in homine nobilissimo. M. Emilio. Etenim eiusdem animi atque ingenij est, posteris suis quod Pompeius fecit, amplitudinem nominis, quam non accepit tradere: & vt Scæurus, memoriam prope inter mortuam generis sui, virtute renouare. Quamquam ego iam putabam, iudices, multis viris fortibus, ne ignobilitas obijceretur generis, meo labore esse perfectum: qui non modò Curijs, Catonibus, Pompeijs, antiquis illis fortissimis viris, nouis hominibus, sed his recentibus Marijs, & Didijs, & Cælij commemorandis iacebant. Quum ego verò tanto interuallo claustra ista nobilitatis refrigissem, vt aditus ad Consulatum posthac, sicut apud maiores nostros fuit, non magis nobilitati quam virtute pateret: non arbitrabar, cum ex familia veterè & illustri, consul designatus ab equitis Romani filio consule defenderetur, de generis nouitate accusatores esse dicturos. Etenim mihi ipsi accidit, vt cum duobus patrij, altero improbissimo, atque audacissimo, altero modestissimo atque optimo viro peterem. Superavi tamen dignitate Catilinam, gratia Galbam. Quod si id, crimen homini nouo esse debet, profectò mihi neque inimici, neque inuidi defuissent. Sed omittamus cætera, quæ quia non ita ad hanc rem necessaria valde sunt, prætermitti iure possunt. Vana est igitur oratio de genere disputantium virorum: cum non tam genus quam virtus, & vitæ laudabiliter instituta ratio attendi semper laudari que debeat.

C A E T E R V M mihi quidem (quod ad hoc spectat atque attinet) veterum scripta memoria recolenti, quum multi hoc ipso nomine sæpe vexati ab inuidis occurrant: nullis tamen acriorem aduersamq; magis inuidiæ terribilissimam tabem exitisse vnquam, videri solat: quam Caio Mario & M. Ciceroni. Cum his enim intestinam, anceps, diuturnamque bellum gessisse inuidia credi potest: quod à paruis intij profecti industria celeberrima animi immortalis nominis gloriam foeliciter adepti sunt, & maioribus suis tantum lucis ad nobilitatem largiti.

D d 2 vnde

vnde haud parum quidem superesset, quod posteris ipsis dignè persolui posset. Qui cum ambo Arpinati municipio nati essent, domesticæ laudis nulla muniti commendatione: pacis alter, alter belli artibus tantum sunt gloriae ac nominis assecuti: ut rerum magnitudine gestarum Romani populi principes haberi meriti sint. Quare, si dum vtriusque horum exempla repetimus, plus iusto immorati videbimur, ab æquo rerum aestimatore id certe non erit culpandum: ij enim vice multorum positi, quid de reliquis similis generis Fortuna præditis opinandum sit, docere poterunt. Siquidem non mediocre operæ pretium est, ex vnius alterius ve facto & exemplo viri, multorum tamquam hominum facta & exempla legere, quæ pectore asseruata commode, vitam ipsam erudiunt, exprompta cum vsui sunt. Quæ cum ita sint, cur non potius pauca, sed optima, fructuosa, & optima confectemur: quam temerè hinc inde labore aspernabili defudantes, humilia, ieiuna & fordida friuolè multa adducamus? Quas ob res Marianæ orationis illustre quoddam fragmentum in præsentia mihi libet apponere: Graphicè enim in eo Marius ipse depingit nobilium quorundam in novos homines concitanti animi æstus, iniustique iram stomachi, & inuidiæ diram luem. Nam cū Romanus populus, qui militarem Marij virtutem sæpenumero esset præclarissimè expertus, Iugurthæ Regis insolentiam Marianis vellet armis comprimere, in id negotij imperatore eo Quiritum suffragijs creato: tam hoc factum nobilitas tulit ægrè, ut non obscurè decreta populi reprehendere, & summis hominem probris propter generis ignobilitatem proscindere, vexare atque discerpere è vestigio cœperit: quos ita est eleganter nimis ac verè apud Salustium vltus Caius Marius. Vos me (inquit) Quirites aduersus Iugurtham bellum gerere voluistis: quam rem nobilitas ægerimè tulit. Quæso reputate cum animis vestris, num id mutare melius sit: ecquem ex illo globo nobilitatis ad hoc, aut aliud tale negotium mittatis hominem veteris prosapiæ, ac multarum imaginum, & nullius stipendij. Scilicet ut in tanta re ignarus omnium trepidet, festinet, sumat aliquem ex populo monitorem sui officij: ita plarumque euenit, ut quem vos imperare iussistis, is sibi imperatorem alium quaerat. Atquæ, ego scio, qui postquam Consul facti sunt, acta maiorum, & Græcorum militaria præcepta legere cœperint: præpositi homines. Nam gerere quam fieri tem-

pore posterius, re atque vsu prius est. Compare nunc Quirites, me hominem nouum cum illorum superbia: quæ illi audire, & legere solent: eorum partem vidi, alia gessit: quæ illi literis, ea ego didici militando. Nunc vos existimate, facta, an dicta plaris sint. Contemnunt nouitatem meam, ego illorum ignauiam: mihi Fortuna, illis probra obiectantur. Quamquam ego naturam vnam, & communem omnium existimo, sed fortissimum quemque generosissimum. At, si iâ ex patribus Albini aut Bestiæ quaeri posset, me ne an illos ex se gigni maluerint, quid responsuros creditis, nisi sese liberos quam optimos voluisse. Quod si iure me despiciunt, faciunt idem maioribus suis, quibus, uti mihi, ex virtute nobilitas cœpit. Inuidet honori meo, ergò inuideant labori & innocentiae, periculis etiam meis, quoniam per hæc illum cepi. Verùm homines corrupti superbia, ita ætatem agunt, quasi vestros honores contemnunt: ita hos petunt, quasi honestè vixerint. Næ illi falsi sunt, qui diuersissimas res pariter expetant: voluptatem & premia virtutis. Atque etiam cum apud vos, aut in Senatu verba faciunt, plæraque oratione maiores suos extollunt: eorum fortia facta memorando, clariores sese putant: quod contrà est. Nam quanto vita illorum præclarior, tanto horum secordia flagitiosior. Et profectò ita se res habet, Maiorum gloria posteris quasi lumen est: neque bona eorum, neque mala in occulto patitur. Huiusce ego rei inopiam patior Quirites. Verùm id, quod multo præclarius est, mea facta mihi dicere licet. Nunc videte quàm iniqui sint, quod ex aliena virtute sibi arrogat, id mihi ex mea non concedunt: scilicet quia imagines non habeo, & quia mihi noua nobilitas est: quæ certè peperisse, quam acceptam corrupisse melius est. Equidem ego non ignoro, si iam mihi respondere velint, abundè illis faciendâ & compositam orationem fore: sed in maximo vestro beneficio, cum omnibus locis me vosque maledictis lacerant, non placuit reticere, ne quis modestiam in conscientiam duceret. Nam me quidè ex animi sententia lædere nulla oratio potest. Quippe vera necesse est prædicet, falsam vita, moresque mei superat. Sed quoniâ vestra cõsilia accusantur, qui mihi summum honorem & maximum negotij imposuistis: etiam atque etiam reputate, nū eorum pœnitendum sit. Non possum fidei causa imagines, neque triumphos, aut Consulatus maiorum ostentare. At, si res postulet, hastas, vexillū, phaleras, alia militaria dona,

præ-

præterea cicatrices aduerso corpore. Hæ sunt meæ imagines, hæc mea nobilitas: non hereditate relicta, ut illa illis, sed quæ ego plurimis meis laboribus & periculis quaesierim. Non sunt composita verba mea, parum id factio, ipsa se virtus satis ostendit: illis artificio opus est, ut turpia facta oratione tegant. Neque literas Græcas didici: parum placebat eas discere quippe quæ ad virtutem doctoribus nihil profuerant. At, illa multo optima reipublicæ doctes sum: hostem ferire, præsidia agitare, nihil metuere nisi turpem famam, hinc meam & ætatem iuxta pati, hinc requiescere, eodem tempore inopiam & laborem tollerare. His ego præceptis milites hortabor: neque illos arte colam, me opulenter: neque gloriam meam laborem illorum faciam. Hoc est vtile, hoc ciuile imperium. Namque quæ tu per molliciem agas, exercitum supplicia cogere: id est dominium, non imperatorem esse. Hæc atque alia maiores vestri faciendos, seque & rem publicam celebrare: queis nobilitas freta, ipsa dissimilis moribus, nos illorum æmulos contemnit, & omnes honores non ex merito, sed quasi debitos à vobis repetit. Cæterum homines superbissimi procul errant: maiores eorum omnia, quæ licebat, illis reliquere: diuitias, imagines, memoriam sui præclaram: virtutem non reliquere, neque poterant: ea sola neque datur donis, neque accipitur. Sordidum me, & incultis moribus aiunt, quia parum scite conuiuium exorno: neque histrionem vllum, neque plaris pretij coquum, quam villicum habeo: quæ mihi libet conlitteri Quirites. Nam ex parente meo, & ex alijs sanctis viris, ita accepi munditias mulieribus, viris laborem conuenire: omnibusque bonis oportere plus gloriae, quâ diuitiarum esse: Arma, non supellectilem, decori esse. Quin ergò, quod iuuat, quod charum aestimant, id semper faciant: ament, potent: Vbi adoleſcentiam habuere, ibi senectutem agant in conuiuijs, dediti ventri, & turpissima parti corporis. Sudorem, puluerem, & alia talia relinquunt nobis, quibus illa epulis iucundiora sunt. Verùm non est ita. Næ ubi flagitijs se dedecorauerit turpissimi viri, bonorum premia ereptum eunt. Ita iniustissimè luxuria & ignauia, pessimæ artes illis qui colere eas, nihil efficiunt: reipublicæ innoxia, cladi sunt. Hæc Marius contra inuidam nobilium hominum proteruiam doctissimè perorauit. Quibus si animum libeat aduerte, intelligemus eiusmodi inuidiam (quæ faciliè vitari nequeat) præclaram animi industria atque virtute omnino vincendam esse. Nam ve-

ram Natalium nobilitatem, non tam summi generis claritate quam rerum huiusmodi affluentia constituitur atque stabili, licet profectò Marius omnium optime, perspicuè declarauit. Qui enim parentum obscuritate apud claros genere viris summo erat in probro, bellica Aphricam virtute subegit: hincque ipsam Rege Iugurtham Punicis armis ferocientè aduersus quem fuerat imperator constitutus (nobilitate id indignè patiente) cæthenis victoria reuinctum, ante suum egit triumphum curru captiuum. Quid Theutonicos Cymbricosque exercitus cõsumit ab eo virtute animi fufos, delatosque commemo em aut bis obsidione, seruitutisque metu dicam huius vnius operæ liberatam Italianam? At enim dices obscurus, nouusque fuit, fuerit licet. *Hic tamen & Cymbros, & summa pericula reu. Excipit, & solus trepidantem protegit vrbem.* Hæc clarorum, illustriumque hominum hæc animosorum, fortissimique Ducum hæc principum vera & digna sunt facta: hoc præstantem virum, nobilemque decet. Non (vt ille ait) pulmonem rumpere ventis, stemmate quod Thuscoramū milleſime ducit. Cum ad morem laterim non pudeat discincti viuere Natura. Etenim præclaras istas generis phaleras populo licet prætere, nō illis ostentare, qui veram germanamque nobilitatem intus & incute norunt. Quibus persuasissimum est singulari animi excellentis industria, præstantiæ vitæ, magnitudinisque virtutum, summa omnia generis ornamenta deberi. **Q V O C I R C A,** si ad hunc modum affectis hominibus id est elatione animi clara præditi, ad summaque nitentibus, ad nobilitate suâ posteritati prodendam honoris quidpiã delatum sit, bono atque nobili viro dolendum nō est: sed industria potius, applaudendum, & virtuti congratulandum. Inuidi enim animi est, alterius fœlicitate ingemiscere. Quippe, nemo sic frontem contrahit, nisi qui suæ ipse bonitati, vel animi virtuti diffidit. Quod enim quisque adepturum se sperat facile, id si contingat alteri, nō dolet: discruciat verò, quoties in eo alium florere sentit: cuius hæc reditate gloriae partem desperat sese fore participem. Ita fit ut industrijs & strenuis tributa virtutis insignia, ignauis & inertibus valde molesta sint, quia virtus parum est cordi. Vel quod quæ in difficili atque arduo loco posita summi decoris gloria, segnicie illorum turpi inaccessa videbatur: gentis huius laudabilis industria, & egregio animi labore sit parta. Nam qui generosa sunt mente præditi, virtutis sibi existimant constitutam esse palæ-

stram: cui turpe sit, ignauiumque subcumbe-
re. At, qui parum sapiunt, inuidi homines,
discruciatum animi pendent (quam sequi no-
luerunt) virtutem crescentem intuiti: Cuius
longe fuisset satius sancta sectari vestigia,
quam ad summa nitentibus iter præpedire.
Sepiæ tanquam atramento diffuso, tabifico
vndique inuidiæ viro sparso, perinde quasi
vt inuidiæ cedant, virtus à bonis temere sit
atque improbe deferenda. Sed frustretur
spe fallax hominum techna, veteratorum
que cõsiliu sperari fructus fraudetur emo-
lumento. Itaque quod magis illa industrios vi-
ros premit, hoc illi magis virtuti insistant mo-
neo: & ad laudem semper atque honestatem
viribus totis incumbant, vt maleuolorum
hominum rabies hanc vnam habeat ceu affli-
ctiois lanienam constitutam sibi: quæ illos
vsquequaque torqueat & assidue male vrat.
Nulla siquidem horribilior furca, nullus ad
desperationem inuidis inieciior vel paratior
laqueus est, quam inuiso inimicoque in ho-
mine cū perspecta est cupiditas summa glo-
riæ, & honestatis atque virtutis studium in-
defessum.

NON ERGO audiendi sunt, qui nouis ad
laudem aspirantibus viris, insignia honoru,
& ornamenta virtutum negant deferenda:
sed exitiosis belluis ex benemorata republi-
ca (quæ industriæ atque virtuti amplissimis
premijs propositis summe florere debet) quã
primum exactis, ad eos quos virtute merue-
runt honores, noui sunt homines diligentis-
sime vocandi. Industriæ enim subministran-
dus est gradus, aperiendus aditus, & ianua pa-
tefacienda virtuti: vt quicumque velint nobi-
les fieri, præclara atque optima accurate sus-
cipiētēs, haud sint ab inclyto illo nobilium
albo exclusi. Quæ quidem res, cum in omni
præclare fundata, egregieque instituta ciui-
tate plurimum semper valuerit (cum etiam
tum non deessent: qui aliorum bonis sæpe
morerent) conseruanda profecto modis om-
nibus nobis est: si nobilium hominum lau-
de, & clarorum celebritate virorum urbem
nostram vsque florere velimus, studiaque ip-
sa virtutum summè vbiq; vigere. Sint igitur
in pretio sua tantum virtute noti, clarissi-
mi viri: dignitate omni, honoreque potian-
tur obscuro & noui homines, si qui elatione
animi tanta pollere videbuntur, vt vtrumq;
tempus bellorum scilicet & pacis republi-
ca tandem feliciter administrare. Legan-
tur ad nostram omnium salutem & reipubli-
cæ tutelam vndique fortes viri: conquiran-

tur, indagetur, premijs allecti pertrahantur.
Habeatur bonorum malorumque delectus:
sit tandem inter ignauiam atque virtutem
discrimen aliquod publicè cõstitutum. Hoc
sanctum, hoc honestum, hoc in commune
vtilissimum est. Hanc qui reipublicæ suæ le-
gem dici non vult, is patriæ inimicus est: sa-
lutisque omnium hostis: & eius (quem sta-
bilire potuit) ciuili status proditor. Nam
per immortalem Deum quæso, si maiorum
exempla consideranda sunt, cuius nam po-
tius terenda vestigia sunt, quam eius vrbs,
quæ propter virtutem cunctis gentibus atq;
nationibus imperitauerit: ac summi orbis cõ-
stituta caput, pariter & imperium sapienter
rexit, ac feliciter retinuerit. Atqui, Roma
na hac in republica, oppressa tandem maleuo-
loru inuidia (sic enim accepimus) virtuti sem-
per liber relictus est locus. Quid? quod ab ex-
teris gentibus ad gerendos honores in ciuita-
tem adiscebantur præstantes ingenio viri,
& animi magnitudine valentes? Cum enim
prisci illi Romani magnam in primis puta-
rent, ciuium numero mortalium ascribere
quemquam: tamen hoc honoris ad eos de-
ferendum esse duxerunt, quorum opera &
industria Romane ipsi reipublicæ aut iã vsui
fuisset, aut vtilis esse posset. Sic Romani po-
puli omni laude cumulatis viri, præstan-
tissimiq; duces, cū patriæ suæ dignitati, splen-
dori atq; amplitudini prospectu vndique, ac
maximè consultum vellent: si quæ præstante
virtute viru honoris ergo ciuitatis Romane
iura anxie animaduertissent expetere, ciuita-
te donandum esse semper existimauerunt. Sic
magnus ille Pompeius Gaditanu quendam L.
Cornelium Balbu vrbe donauit, quod eius
ipsius opera multis in prælijs aduersus Ro-
mani nominis hostes vsus quã strenuissimè
foret. Cuius cum honorificentissimi facti li-
beralitatem quasi parum legitime factã qui-
dam reprehenderent, quod de fœderatis pro-
uincijs quempiam recipiendū esse negarent,
nisi cuius Romane ditionis populus esset
fundus factus: Pompeij causam pro albo susce-
pit Cicero, docens aduersarios ipsos stultã
de lege opponere: cum nihil in legem ip-
sam à Pompeio sit commissum, sed id po-
tius à clarissimis hominibus exemplo facti-
tatum. Quorum neque Licinia neque Mu-
tia lege (quibus de ciuitatis donatione aceri-
ma solet quæstio haberi) reprehensum vnquã
est factum. Itaq; repetitis aliorum in causa si-
mili exemplis. Sic Pompeium à calumnia de-
fendit. Quid? C. Pompeius Magni pater, re-
bus Italico bello maximis gestis. Publiu Ce-
sium

sium equitem Romanum virum bonu, qui
viuit Rauennæ, fœderato ex populo, nõne
ciuitate donauit? Quid? cohortes duas Ca-
mertium? Quid? Heraclensium legionem.
P. Crassus vir amplissimus ex ea ciuitate, qua
tum propè singulare fœdus, Pyrrhi tempo-
ribus, Caio Fabricio consule icum putaba-
tur? Quid? Malsiliensem Aristonem, Sylla?
Quid, quoniam cum Gaditanis agimus, idẽ
heros, jx. Gaditanos. Quid? vir sanctissimus
& summa religione ac modestia. Q. Metel-
lus Pius. Q. Fabium Saguntinum? Quid?
hic qui adest, à quo hæc, quæ ego nunc per-
curro, subtilissime sunt omnia perpolitã. M.
Crassus, non Alatriensem fœderatum ciuita-
te donauit? Homo tum grauitate & sapien-
tia præstantis, tum vel nimium parcus in lar-
gienda ciuitate? Hic tu, Cnei Pompeij bene-
ficiu, vel potius iudiciu, & factu in fir-
mare conaris, qui fecit quod Caium Mariu
fecisse audierat, fecit quod P. Crassum, L.
Syllam, quod Q. Metellum, quod denique
domesticum authorem patrem suum facere
viderat? Neque verò in vno Cornelio id fe-
cit. Nam & Gaditanum Hasdrubalem ex bel-
lo illo Africano, & Mamertinos obuios, &
quosdam Uticenses, & Saguntinos Fabros
ciuitate donauit. Etenim cum cæteris præ-
mijs digni sunt, qui suo labore & periculo
nostram rempublicam defendunt: tum certè
dignissimi sunt, qui ciuitate ea donentur, pro
quã pericula & tela subierunt. Atque vniã
qui vbiq; sunt propugnatores huius impe-
rij, possent in hanc ciuitatem venire: & con-
trà oppugnatores reipublicæ de ciuitate ex-
terminari. Neque ille summus poeta noster
Hannibal is illam magis cohortationem, quã
communem imperatorum voluit esse.
Hostem qui feriet, mihi erit Carthaginiensis.

Quisquis erit ciuitatis, si & id habent hoc
leue & semper habuerunt. Itaque & ciues
fortissimi fortes viros vndique ascuerunt,
& hominum ignobilium virtutem persæpe
nobilitatis inertia prætulerunt. Habetis, in-
quit ille, Imperatorum summorum, & sapien-
tissimorum hominum clarissimorum viro-
rum interpretationem Iuris ac fœderum.
SED HÆC magnitudini animi bellica vir-
tute præstantis fortissimam apud gentem,
verèque Martios viros tributa videri pote-
runt: ni & qualiter Romanorum natio erga
foelicia ingenia, doctosque homines semper
animata fuerit, pariter ostenderimus. Ete-
nim hac in vrbe vt scriptu inuenimus, Rhu-
diu hominẽ Ennium, magnu ingenio viru
sed impolitum atque arte rudem: maximo

applausu populi ciuitate donatum accepi-
mus, quod Africani Scipionis res gestas car-
minibus suis celebrauerit, & ingenio illa-
stres fecerit. Sic & Pompeius ille magnus
(cuius Paulo ante mentionẽ fecimus) Theo-
phanem Mithylenẽ suarum rerum scrip-
torem in concione militum ciuitate dona-
uit, beneficium per se amplum (vt maximus
inquit Valerius) accurata & testata etiam ora-
tione prosecutus: quod à rusticis quoque mi-
litibus approbatum est; spe quadam addu-
ctis spargendæ laudis suæ testimonio huius
vatis in orbis terrarum memoriam sempite-
rnam. Quod non in vna tantum ciuitate
Romana obseruatum est, sed & cæteris
etiam frequenter vsurpatum. Quas obres
Aulum Licinium quendam Archiam An-
tiochiæ natum hominem, propter egre-
giam in carminibus Græcis condendis inge-
nij præstantiam Tarentini, Rhegyni, Nea-
politani, & Heraclenses tandem in ciuita-
tem suam libenter ascripserunt. Quem &
M. Cicero contra Gracchum luculentã sa-
nè oratione defendit: declarans indignum
esse, quem ob summam animi eruditionem
clarissimæ vrbes ciuem expetissent, hunc
ad ciuitatis eius iura non admitti, quæ sum-
mis ingenijs plurimum semper esset delecta-
ta, & maximè quondam fauisset. Nam quid
ego de Homero poetarum principe dicam?
quo de homine septem olim præstantissima-
rum ciuitatum controuersias magnas accepi-
mus fuisse? vt enim de Rhodijs, Argiuis &
Ionijs in præsentia commemorem nihil, quis
non videat inter quatuor reliquas, dum sibi
eum asserit quæque, contentionum maxi-
ma certamina descœuisse? Colophonij ciuem
esse dicunt suum, Chij suum vendicant, Sa-
laminij repetunt, Smyrnaei verò suum esse
confirmant. Itaque, vt author est M. Cicero,
delubrum eius in oppido dedicauerunt. Sed
missos faciamus poetas, deque ipso iam phi-
losophorum grege vnum aut alterum vice
subijciamus exempli. Samium quis Pytha-
goram inclytum philosophum nescit? opi-
nor nemo. Huius enim philosophi placita,
celebratissima sunt apud ethnicos habita-
quondam. Is igitur cum illam Italiæ oram
(quæ magna olim Græcia dicta est, egregijs
institutijs præceptisque instruxisset, ad extre-
mum tandem appulit Metapontum, vbi &
decedere contigit. Cuius tanta admiratio fuit,
vt ex eius domo Metapontini templum face-
rent, atque eum pro Deo colerent. Quid nũc
Platonem referat? quẽ doctissimus discipulus
Aristoteles erecta ara coluit pro Sumo Deo.

adiecto in super elogio perhonorifico. Huc esse illum, quem probi omnes merito debeant, & imitari & commendare. Ut taceam interim de Persarum Magis, quos defuncto Platoni immolare Seneca refert, quod natali suo decessisset, annumque vnum supra octogesimum absoluisset, deductionis vel additionis nihil profusus appenso. Ij nanque inter cetera disciplinae suae dogmata pro rato defendunt: numerum hunc omnium perfectissimum esse: quem novies novenum multiplicat (ut in suis de honesta disciplina collectaneis author est Petrus Crinitus) qua quidem aetate philosophi Platonis constat interitum fuisse.

SED QUORUM de poetis atque philosophis haec omnis spectat oratio? nempe ut intelligamus viros illos, quibus ingenij gloria antecellere datum est, apud bene institutas nationes omni semper honore dignissimos habitos esse: neque sollicitè unquam indagasse natalium conditionem, aut in eis honestandis maiorum pacto villo merita quaesivisse: sed ad virtutem animi laudum omni insigni condecorandam certatim usque, atque alacres cucurrisse. Praclare illae quidem. Nam quis non videat veram esse Aristotelis sententiam dicentis: Pulcherrimum illud nobilitatis genus esse, quod bonarum artium studiis, & sapientia clara animi mortalium sibi quisque peperisset. Socratis philosophorum principis mater, obstetrix fuit: Cultellos factitavit pater Demosthenis: vendidit olera mater Euripidis. Fuitque servus Epyctetus, Menippus etiam & Phædon Eliensis. Servitutem itidem servavit Aegyptiorum nobilis legislator Zamolxis: Aesopus quin etiam Phrygiae fabulator insignis, qui rudes ad philosophandum populos mirabili ingenij solertia ad sapientiae studia pellexit, dum animantes brutas inter se fingit ratiocinantes ea, quae ad honestè laudabiliterque vivendum, studiose consecrari, amplexarique in primis hominem oporteat, cum gentilibus suis servitute fuit infamis: sed virtute & sapientia animi adeo nobilis, ut non hominum tantum sed & Deorum etiam testimonio (ut veterum Annales perhibent, summum & honorem & gloriam in omne sit tempus meritis. Delphos enim ingenti cum auri pondere à Cræso Rege missus ut Apollini sacra faceret, & minas singulas incolis distribueret: vilitate illorum ex rixa quadam perspecta, ubi primum sacra peregit, pecunias secum auexit, nihil illis commodi relicto, qui vilius erant premij pro-

sus incapaces. Quapropter sacrilegij eo à Delphicis insimulato, ab avaris saevisque hominibus ex rupe quadam Hyampæa precipitio fuit absumptus. Quae res, cum per indigna Apollini visa fuisset, Delphicis iratus, sterilitatem agris: civibus atque accolis morborum varia genera actutum immisit. Vides consociatam virtute sapientiam, claram illustremque illi Deo fuisse existimatam: cui vulgaris ista nobilitas obscura esse non possit? Itaque merito illorum omnium, virtutis atque sapientiae incolumi fama, celebritas summa viget: quam nimirum eorum multi assequi nequiverunt, qui maiorum inclyto genere, & splendore natalium ornati, fultique fuerant. Adeo nihil ad memoriam potest tam speciosè propagari, vel extendi quam animi clara virtus, & sapientia vera cognitio. Quae quidem in bona: neque caeca illa (quae fingitur) iuris sibi quidpiam fortuna vendicat: neque quae summa cum parvis aequat, cunctaque carpit, & impotenti falce demetit: exitiosum potest saeva mors impetum facere.

SED AD intermissa Natalium reuertamur pensa: quodque iniri ceptum est iter, inconctanter, cursim, atque prope maturemus: ne pigre, lentèque euntes moras longas trahamus, vndique obviam carpentes. Ac quando hoc in loco & reliqua oratione nostra illi tantum à nobis suscipiuntur, qui de genere novitiorum virtute sunt animi nobilissimi, illustrissimi que effecti, quia ordinis huius princeps videri Cicero potest: ille quidem (ut à me ostensum est antea) plerumque in hac causa multorum instar adductus: etiam in posterum semel atque iterum mihi erit necessariè repetendus. Nam hic, cum non generis antiquitate, sed virtutis ornamentis summam esset Romano in populo laudem nominis assecutus, insigniaque omnia honorum adeptus: ut tandem nullum ad laudem gradum haberet reliquum, quo sibi altius liberet conscendere (quemadmodum loco quodam de se fatetur ipse) in invidiam hoc ipso nomine ab improbis esse sepe vocatus. Ij enim cum in omni. M. Ciceronis vita nihil magnopere expositum maledictis, aut criminationi vel iniuriae apertum esse perspicerent: genus (quod non ita difficile facere poterant) vituperabant: natalium illi obscuritatem passim exprobrantes. Qua in re perinde mihi facere sunt visi stulti homines, ac mordax ille (ut est in fabulis) scurra Deorum Momus: qui cum in celebri illo epulo à Iove Divis exhibitio, in vnoquoque Deorum aliquid

aliquid ipse notasset, & scommata late iecisset in omnes: ubi dicacitatis fors, conviciorum lege, in vna videretur Venere residua facta. Hic Momus (etiam diuino in corpore) naturae perfectione tanta obtupefactus, cum neque oris speciem, aut corporis posset lineamenta reprehendere, Sandalia Veneris carpsit. Ne, qui in cunctos Caelites dieteriorum iaculator falsus extitisset, assimilatoremque faceret: in vna tantum Dea dictis exhaustus, vel destitutus ab arte putaretur. Maluit itaque ceteris risus, & sibi ignominiam anam, occasionemque accersere, quam omnino intactum aliquid intentatumque relinquere. Quasi verò si in ipso Sandaliorum opificio quidpiam esset peccatum, eius rei imputanda Veneri culpa foret, ac non potius Tutori, Soccorumque magistro, qui Sandalia ipsa perperam adaptasset? Multi igitur in hac mortalium vita Momus per similes cum sint, ingenio ac moribus longè magis deploratis, similitrisque affecti: quoties in bonorum hominum vita minus aliquid vellitioni patet, & quod ipsa rectè queat laedere ac ferire malevolentiam: in ea vesano quodam animi furore rapiuntur, quae fortunae sunt, non hominibus offendicula. Sed longè opinione falluntur scelesti atque improbi homines: non enim eiusmodi calamitas pro bro afficit hominem. Spartanorum Regis Agidis flagitijs delibuta vxor Timæa fuit, & Alcibiadis stupris, adulteriisque infamis: hoc tamen Agidi obstitit nihil, quominus clarissimus vir, maximusque euaderet. Stylpontis Megarici sapientis gloriam impudica filia certe parum imminuit: qui id obprobrium Metriodoti, forti argumento monstravit: filiorum aberramenta, parentum non esse probra. Sed ea dumtaxat: quae proprio animi cuiusque lapsu ab homine commissa sunt. Proinde rectissime Troiani ille belli scriptor Homerus: ea crimina, quae corpori accidunt, vel omnino extra sunt hominem, nulli aut imputanda: aut obijcienda censet. Neque enim apud hunc authorem (qui sapiens fuisse fingitur) Vlysses Therstem carpit, quod gibbosus, quod claudus esset, & caluitio deformis: linguae contentus amarulentiam demonstrasse. Nam, quam peruerfis moribus Therstes hic fuerit, egregie poeta idem versiculo absoluit, cum ait: *Oditi hunc magnus Pelides odit Vlysses.*

Extremus enim peruersitatis est cumulus claris virtute viris odiosus, invidiamque esse. Quod Vlysses, vel potius Homerus proculdubio fecisset nunquam: nisi sibi an-

tea persuasisset, indignum esse omni probro quicquid non à nobis, sed à fortuna ipsa porrigi videretur. Praclare itaque Plutarchus, quemadmodum ergo (inquit) qui flagris cadunt vestes, corpus non attingunt: sic qui infelicitatem aliquam fortunae, aut generis exprobrant homini, in ea feruntur quae extra hominem sunt: nimirum stultè, vanoque conatu, cum praestet animum correctione egentem morbo impetere. Nam ille sapienter. Verum enim verò quibus sapientiae praestantia tanta mens exculta non est, maledictum ingens videri solet, quoties inimicum atque inuisum caput, eiusmodi criminibus perfundere queunt, conuitijsque talibus aspergere. Sic historicus Salustius, cum suas in M. Ciceronem simulates exercens, virulentam orationem multa in eum minus forte probabilia crimina regeret: ad extremum tandem generis illi sordes obiecit: Quem egregie sic est Tullius vltus. Primum igitur, quoniam omnium maiores Crispus Salustius ad virtutem exemplum & regulam quaerit, velim mihi respondeat: nunquid hi, quos protulit, Scipiones & Metelli, ante fuerint aut opinionis, aut gloriae, quam eos res gestae suae, & vita innocentissime acta commendauit? Quod si hoc fuit illis initium nominis, & dignitatis, cur non aequè de nobis existimetur, cuius & res gestae illustres sunt, & vita integerrime acta? Quasi verò tu sis ab illis viris Salusti ortus, quod si esses, non nullas iam tuae turpitudinis pigeret. Ego meis maioribus virtute mea praëluxi, ut si prius nostri non ferunt, à me accipiant initium memoriae suae. Tu tuas vita, quam turpiter egisti, magnas offudisti tenebras: ut etiam si fuerint egregij ciues, certe venerint in obliuionem. Quare, noli mihi antiquos viros obiectare. Satius est enim me meis rebus gestis florere, quam maiorum opinione nitui: & ita vivere, ut ego sim posteris meis nobilitatis initium & virtutis exemplum. Haec Cicero: Quae ad nobilitatis vera rationem profusus praclare sunt omnia: quod certe mihi mirum non est. Quis enim sanæ mentis de nobilitate illum locuturum improbe sperauerit, quem hac ipsa de re Luculentis saepe plagis ab inuidis cernat affectum? Cum praesertim vera sit vulgaris illa pemia, Chirurgum illum esse longè optimum, vulnera qui plura accepit. Censetur enim Chirurgicae artis cumulate scientiam didicisse: qui punctim casimque icus, dolorem in se ipse vulnere saepius sit expertus. Quare si quando hac de re Cicero loqui videbitur,

pro oraculo hominis accipienda sententia est. Nunquam enim non de germana nobilitate præclara atque optima disputat: qualia sunt illa ad Appiū Pulchrū in epistola conquerentem, sibi de provincia discedenti: ab eo obuiam non fuisse processum. Cū enim videret Cicero multa ab Appio Pulchro in se fuisse insolenter commemorata, quorum summa omnis in eo versabatur, vt eius genus contemneret Appius, & suum cōtrā ambitiosè laudando, nimis extolleret: vbi crimina hæc rescivit ex Pausania: vana hominem arrogantia tumidum litteris ad hunc modū affatus sanctissimè est, Illud idem Pausania dicebat te dixisse. Quid? Appius Lentulo, Lentulus Appio procef it obuiam, Cicero Appio noluit? quæ so etiā ne tu has ineptias, homo (mea sententia) summa prudentia, multa etiam doctina, plurimo rerum vsu, ad do urbanitatem (quæ est virtus) vt Stoici rectissimè putant: vllam Appietatem aut Lentulitatem valere apud me plus, quam ornamenta virtutis existimas? Cum ea cōsecutus nondum eram, quæ sunt hominū opinionibus amplissima: tamen ista vestra nomina nūquam sum admiratus: viros eos, qui ea vobis reliquissent, magnos arbitrabar. Postea verò quam ita & cepi & gessi maxima imperia, vt mihi nihil neq; ad honorem, neq; ad gloriam acquirendam deesse putarem: superiorem quidem nunquā, sed parè vobis me speravi esse factū. Nec me hercule aliter vidi existimare, vel Cneium Pompeiū, quem omnibus qui vnquam fuerunt: vel Publiū Lentulum, què mihi ipsi antepono. Tu si aliter existimas, nihil errabis, si paulò diligentius (vt quid sit. & c.) quid sit. & c., intelligas: & si Athenodorus Sandonis filius, quid de his rebys dicat attēderis. Ita ad Pulchrū Cicero. Cuius extrema de Athenodoro verba, Lucidius, paulò mihi sunt in presentia excutiēda: ne clarissimi philosophi sentētia fortè in obscuro lateat. Hic enim Octauij Augusti præceptor nobilis. M. Ciceronis ætate: Nobilitatē hominis virtute metiebatur. Qua in opinione multo iā fuerat Antilhenes ante, què Socraticis temporibus philosophū magnū, virtute præditos viros, semper, aiunt, nobiles existimasse. Id quod per omnē vitā suscepit afferendū insignis ille philosophiæ pater Socrates. Quam quidē ad re clara in primis haberi poterit Seruij Tullij oratio, quā ad populū habuisse fertur, simulac Rex est Romanorū declaratus. In ea enim vir sapiēs, velut generis sui clanculum ignobilitatem eleuās qui seruilis esset parentū conditione genitus,

ita plebem ipsam apud Dionysiu Halicarnasum est allocutus. Apud nos imperat, & cōsultat, alijsq; honoribus fruitur, non qui multas possidet diuitias: nec qui multos potest gentiles progenitores ostēdere: sed quisquis potius, his est honoribus dignus. Non enim vlla in re alia, quam in virtute nobilitatē esse existimamus. Hæc ille.

SIC IGI TVR habendū est, eo videlicet pacto animo nos semper affectos esse oportere: vt ad cōstituendā veram nobilitatē: industriā hominum atq; virtutē longè magis quā generis claritatem arbitremur intuendā. Nā cū virtutis excellentia non possit non illustrem virum efficere: Nataliū tamen splendor hoc idem homini vsquequaq; præstare minimè potest. Multi enim maiorū imaginis flagitijs oppresserunt: quibus haud ita clarū habuisse genus profecto fuisset vtilius. Nā si iam nihil aliud compendij in eo sit, latuissent certè obscuro melius. Id quod carminibus quibusdā significauit eleganter poeta Iuuenalis, ait enim.

*Si tibi sancta cohors comitum, si nemo tribunal,
Vendit Acerse comes, si nullum in coniuge crimen
Nec per conuentus, nec cuncta per oppida curuis
Vnguis ire parat, nummos raptura Celeno.
Tunc licet à Pico numeres genus, atq; si te
Nomina delectant, omnem Titanida pugnam
Inter maiores ipsūq; P. omnia thea panas:
De quocumq; viles proauum tibi sumit a libro
Quod si p. accipitem rapit ambitus, atq; libido,
Si frangis virgas sociorum in sanguine, si te
Delectant hebetes iusso lictore secures,
Incipit ipsorum contra te stare parentum
Nobilitas: clarumq; facem præferre pudendū.
Omne animi vitium tanto conspectus in se
Crimen habet, quanto maior, qui peccat habetur.*

Rectè profecto Iuuenalis: qui enim piè ac sanctè magistratu fungitur: cæterosq; officarios atq; ministros in officio continet, hic proculdubio nobilissimus censeri debet, sit licet maioribus editus despiciatissimis. At verò, qui non solum ipse commissos honores perperam administrat, sed in eiusmodi etiā officij gestione malorū hominū opera libes fungitur: hūc amplitudine quāuis nataliū instructissimū (nisi demens) nobilè nemo dixerit, Quid enim huic aliud generis dignitas facit, quā suum illi latè lumē diffundere, quo flagitia magis in aperto sint? Quocirca, nō sine causa clarus sapientia vir Theodectes (vt in Politicis author est Aristoteles) nullo alio quā virtute & vitio ab ignobilibus nobiles assiduè discriminabat: haud quāquā veritus quoscunq; virtuti, atq; honestatis vidisset

amantes

amantes, nobilitatis pulchro exornare titulo: illos è diuerso à nobiliū separans catu, atque ordine deturbans: quos vitij scede ancillantes semper offendisset. Præclare ergo Rex Ægyptiorū Amasis, cū se nobilitatis huius nō esse exortē perspiceret, vt qui virtute & sapientia animi, non generis summi claritudine amplissimo Regno honestatus esset. Vbi inter ipsius Auspicia Regni se propter obscurū genus, plebeiāq; familiā intellexit vulgo contēni: nec satis illis probari à quibus paulò ante fuerat ad Imperia vocatus: dolens (vt Herodotus ait) excogitauit, consiliū, quo contēptum & probrū à se auerteret: nec tamē aut abalienaret cū animos, aut voluantes hominū multū offenderet. Id verò tale fuit: habebat lotoriā ex auro peluim sibi & amicis non ad abluenda tantū manus in conuiuio, sed ad vomitionē etiā interdū solitā exhiberi: qua & pro matula vt pudor non erat, siquē in cōuiuio mictu ritio forte premeret. Hanc Amasis clā ciuibus confregit, statuāq; ex ea demonis iussit conflare, què Ægyptiorū gens religiosissimè colebat. Hoc ille simulacrum summa arte politū, quā maximè apposito ciuitatis loco, lateq; conspicuo statuendū curauit. Hanc igitur effigiē Ægyptiorū principes viri, pro te quisque, summe venerabatur: pietatisq; omnibus officijs impense colebant, flexis genibus Idolo supplicates. Quod vbi sensit Amasis, arrepta ea (quā auebat) tēporis occasione: conuocatis ciuibus ad hunc modū verba fecit. Ego quamobrè in hunc vos locū voluerim esse coactos ò Ægyptiaci opportunū est: vt in præsentia aperia. Videtis ne faberrimè illud constructū idolum, quod in ciuitatis edito positū loco, sanctitate animo addit, vrbemq; honestat: quodq; vos tā piè ac religiose colitis? Hoc igitur scitote ex illa, me iubente, esse pelui factum, qua vos mecū haud ita pridem conuiuio accepti, imingere solebatis. Huius ego auri ò amici in star habeo, qui si antea despiciabilis essem plebeia familia, atque humili genere ortus: nūc liberalitate vestra & (si qua in nobis est) virtute animi nostri, Ægyptiā vobis Rex cōstitutus: veneratione & honore, proculdubio affici debeo. Nec plura locutus plebem procereq; dimisit: omnium sibi animis misericè reconciliatis.

SED QUID opus est, exemplorum copia & rerū syua multiplici, fastidiū creare legenti? Cū satis abunde sit planum factum: generis nouitatē (quæ virtute animi prædita est) de spectui habendā non esse. Vitia enim homi-

nū fastidiri conuenit: non nascendi abiectā conditionē vilitatis insimulari. Neq; enim materna ab alio vsurā vitæ, atq; lucis accipienti optio Nataliū datur: quæ si pacto aliquo homini in vita daretur, nemo viquā natus esset obscure. Ab ea etenim domo quisque in lucē erūperet, quæ generis gloria præstaret. Quod cū fieri non posse liqueat: cōmuni illo perfugio, præclaro sane atque homine longe dignissimo (quod non quidem paucis relictū, sed in medio cunctis est positū) æquo erit animo vtendū: vt nobilitatis effectrici virtuti, strenue vbiq; seruiamus. Hoc etenim pacto nascendi conditionē ignobilē, virtute animi clarā, & illustrem licebit efficere. Quæ si nulla adsit vitæ, nostrosq; imperet animo, quicquid familiæ nostræ splendori, dignitati generis, & maiorū laudi tribuitur, ociosum ac friuolū est: & ambrosiæ cuidā vanitati, boni viri grauitate indignæ, vere cōiunctū. Etenim (prudenter vt ille ait)

*Stemmata quid faciūt? qui l. prodest Pontice longo
Sanguine censerit pictosq; ostendere vultus
maiorum? & stantes in curribus Emiliano?
Et Curios iam dimidios? nasumq; minorem
Coruini? & Galbam auriculis, nasosq; carentem*

Certe à clarissimis viris sanguinè ducere parui refert, cum vitā infamibus delibuta ac celeribus acceptq; à maiorib' claritatis oblita est, imitationemq; reliquit: nec illorū amplius virtutis reminiscitur. Multo igitur præstātius est ad honore, & ad nominis famā illustrius, cūm obscuros sis parentes nactus, eos laudatissimè actæ ætatis cursu nobiles & claros efficere: quā improbè ductq; vitæ silo, reddere ignobiles: quos acceperis illustriissimos. Alterū siquidē flagitiosū est, ignauiq; hæredis, & possessoris inuerecundi: alterum tanquā munus cordatissimi patris familie cēseri potest. Qui quāmodum ac penè vacuā domū ingressus est, industria clara animi, egregioq; labore exornat, locupletatq; sensim: & supellectile omni necessaria instruit. Memor ignaui mentis esse, nihilo plus liberis reddere quam acceperis.

SED REVERTAR illuc, vnde me similitudini huius expressio detorsit. Nam quis nō videat, bonorum virosū oratione eos plurimū commendari, qui obscuro parentū generi dignitatis splendore atq; lucē attulerunt & familiā illustrarunt suorum: summe illis & contēptis & fastidijs, quibus illustres maiorū imagines haud quāquā ad virtutē auxilio, vel incitamento, fuerit? Nihil enim tam indignum est, tamq; acriter vindicandū, quā

Dd 6 stulto

Quid inclytus ille colonus agri conducti Bamba? qui non prius se rusticanum hominem ad regna vocari credidit, quam præcucurram illam (qua arantes boues regebat) impetrata à se humi sudè, repete vidit fròdescere? CVM IGITVR Humanarum rerum vicifitudo, & mutatio sit tanta: tam varijs diuersisque ex causis ad nobilitatem hic tendat, ille de gradu cadat: nonne splendore sanguinis superbire stultum sit, ineptumq; putandum? Non ergo dignitate Natalium, sed nobilitate animi gloriandum est. Præclare itaq; in epistolis Seneca: Animum rectum, bonum & magnum nihil aliud esse credit, quàm Deum in humano corpore: atque hunc quidè animum tam in equitem Romanum, quam in libertinum, quam in seruum cadere posse censet. Quid est eques Romanus, aut libertinus aut seruus? Nepe nomina ex ambitione, aut ex iniuria nata. Quid quadragesima quarta in epistola, ubi in hanc sententiam diuinitus plura concinnauit? Vnde est etià illud, omnes si ad originem primam reuocentur à Dijs sunt. Id quod cum ex veteribus alij memoria prodiderunt: tum verò poeta Lucretius insinuauit planè, cum dixit, *Deniq; Cælesti sumus omnes femine oriundi. Omnibus ille idem pater est.*

Sed reuertamur ad Senecam de vera subtiliter nobilitate disceptantem. Patritius (inquit) Socrates non fuit: Cleanthes aqua traxit, & rigando hortulo locauit manus: Platonem philosophia non accepit nobilem sed fecit. Qui est generosus? ad virtutem bene compositus, hoc vnum intuentum est. Nō facit nobilem atrium plenum fumosis imaginibus: animus facit nobilem, cui ex quacunque conditione supra fortunam licet assurgere. Vides ne, quàm hic præclare cuncta! quàm omnia summo digna philosopho? nō igitur iniuria poeta sapiens Euripides hac de re differit ad hunc modum,

De nobilitate parum laudis prædicare possum.

Bonus enim vir mihi nobilis videtur.

Qui verò non iustus est, licet à patre meliore

quam Iuppiter sit, genus deducat, ignobilis militi censetur.

Quid alibi idè? superflua est oratio (ait) nobilitatem si mortale laudauerimus. Olim enim cum primū nati sumus: & mater Tellus homines formauit, omnibus consimilem largita est faciem. peculiare nihil habemus, sed vna eademq; origo, nobiles atq; ignobiles produxit. Tempus autem legibus arbitrarijs nobilitatē fecit gloriosam. Sed in prudentia nobilitas est: & intellectus non

à diuitijs, sed diuinitus dat, Quæ cum ita sint, profectò naturæ iure prohibitū est, cum vna atque eadem hominum sit omnium origo, cuiquā exprobrari Natales. Quod multominus ferendum erit, si præditis virtute viris ab improbo quopiā infamiæ prætextu obijciantur. Nam cū vno ex fonte mortales omnes fluxerimus, materia & semine pariles: ille duntaxat est ignobilis censendus, qui almo huius auræ vitalis haustu, & munere humane lucis diuino beneficio cōcesso atq; homini distributo, nequiter vsus est. Id quod nostris clarus author Boethius Seuerinus egregijs versibus æternitati mandauit, sic enim ait,

Omne hominum genus in terris

Simili surgit ab ortu:

Vnus enim rerum pater est,

Vnus cuncta ministrat.

Ille dedit Phæbo radios,

Dedit et cornua Lunæ:

Ille homines etiam terris

Dedit, et Sydera Cælo.

Hic clausit membris animos

Celsa sede petitos.

Mortales igitur cunctos

Edit nobile germen.

Quid genus et proauos strepitis?

Si primordia vestra,

Authoremq; Deum spectes,

Nullus degener extat

Ni vitijs peiora fouens

Proprium deserat ortum.

Quibus in carminibus non minus sapientia inest, quam claritatis & lucis ad veram hominum nobilitatem intelligendam. Quæ & vtinam illis improptu sint, vel occurrant aliquando, qui gentiles clypeos Paro ex marmore multiplici elaboratos stemmate proforibus habent affixos. Cum interim tā speciosis titulis parum vitæ respondeat. Quos si demas, illustresq; ipsas tollas imagines: nequeant certè vanis rerum corrupti homines, probabili vllò argumèto eam generis afferere nobilitatē, quā tument insolenter, seq; impudenter iactant. Perinde quasi, id genus insignia, & antiquæ ac claræ familiæ inuidiosa cognomina, quæ ex aliorum imaginibus multum sibi falso ascripserūt, quod antiquis immixti familijs lenocinio nominis venditari, & tanquā pluris estimari possent apud ignaros: parum rectè moratū, obscurèq; datum hominem, clarū queant, illustremq; efficere, & honesta fama nobile. Cum præsertim ea omnis nobilitas in rerum magnitudine gestata sit, atq; animi egregia claritudine: à qua

qua cum discefferis, frustra nobilis haberi velis, aut inclyti generis præsidia inuoces, quæ scelerum caligine obducta, offuscataq; sunt & infamis vitæ turpitudine oppressa atque sepulta. Sed de his hæcenus. Nā de Impudentia illorum, qui clarissimorum virorum cognominæ ambiciose desumpto, ementitissime etiam turpiter imaginibus, in illorum temere genus optant transfundi: occasione nominis ad ea, quæ nobilitatē propria sunt gentis clanculū irrepentes, ac sese veluti malitiæ sensum sparso, diffusoq; veneno, paulatim insinuantes: teterrimi morbi cladi improba sigillatim dicato volumine, propitio Deo, dicā alibi. Mihi enim pacto nullo probari possunt, qui quod virtute animi facile consequi possent, peruersi ingenij calliditate improba, & exitiosa technæ ratione quadā fallaci, fraudi sese magis quam bonitati vel honestati credentes, allequi nituntur. Sed reuertamur eò, vnde discessimus.

BENE IGITVR Socrates cum cerneret animo quàm illorum omnium friuola esset iactatio ac vanā insuper, futilis & stulta: qui Nataliū splendore cristas assumerēt, animosque temere attollerent, cum virtute & veris animi bonis nihilo magis mouerentur quàm infimus quisq; de plebe: Alcibiadi puero, quem philosophiæ præceptis susceperat imbuendū, multa quotidie de integritate morum, virtutisque præstantia consuluisse fertur. Assidue illi declarans, virtutē solam esse, quæ verè nobilitet hominem, mortaliūq; inter ipsos distinctionem omnem, discrimenque efficiat. A deo, vt cum iam planè persuasisset, nihil eum esse hominis neq; quicquā inter ipsum (qui summo esset natus genere) & quemuis baiulum profusus interesse, nigrè claris huius studijs animū suum excoleret, lamentandus ille, seq; afflictans misere, præceptorem Socratē supplex exposceret: vt sibi virtutem traderet, turpitudinemque depelleret: ne qui apud suos illustri foret loco editus, cuiquā videretur ignobilis. Quod tam nobile Socratis præceptum, eo proculdubio homine dignum fuit, qui Pythiæ vatis responso sapientissimus mortaliū sui temporis meruit appellari: eiusque profusus personæ consentaneum, qui princeps philosophorum est virtutis scholam ingressus. Quæ neque præceptor huius Archelaus, neq; Archelai magister Anaxoras hominibus patefescerant: contenti nimirum de Cæli & Syderum magnitudine, rerumque Cælestium natura subtiliter multa dixisse. Nā ab antiqua illa philosophia, vt auctor est. M. Cicero, nu-

meri, motusq; tractabatur: & vnde omnia oriretur, quò ve recederet: studiosèq; ab his Syderum magnitudines, interualla, cursus inquirebantur, & cuncta Cælestia, quibus de rebus ratiocinatum Socratem negat Xenophon eis in libris, quos de dictis scribit factisque Socraticis. Vbi ne eas quidem philosophum hūc attigisse, vnquam dicitur disciplinas, quæ Græci *paedagogica* appellat: quò ad bene beateque viuendum parū pertinerent, atque conducerent. Quò factum est vt multi obiter à Xenophonte putent Platonē fuisse reprehensum, quòd in huius libris similia Socrates sæpe tractet argumenta: quæ admodum & Gellius quoq; testatur, vir in omni antiquitate indagata, iudicio meo, satis diligens. Quò hæc spectant dices? nempe illuc euadunt, vt intelligas: qui primus interpretandæ virtutis personam, munusque suscepit: eum nulla alia re, quàm virtute animi nobilitatem hominis fuisse dimensum. Qui & rogatus aliquando nobilitas ipsa quid esset, animi & corporis temperiem esse respondit. Quo in vno cōsummationem omnem, perfectionemq; virtutis constat sitam esse. Nā cum virtus ipsa aliud nihil sit, quam perfectio quædam, absolutioq; rationis, vt placere video doctis, nosque iā ante prodidimus, eaque quasi certis quibusdam modulis atque ponderibus metiatur ac temperet cuncta: profectò, eius ipsius munus nulla perinde re & illucere & splendere poterit, atq; in ipsa nostri animi & corporis summa temperatione. Vt enim ceterarum virtutum claustra, gynecæaq; sanctissima, non nisi temperantiæ inclyta clauis referata panduntur: sic nisi sibi quisque ab illicitis actionibus, & prauis affectibus temperet, nobilitatis huius, quam exquirimus, & verbis extollimus, particeps, aut virtutis vnquā compos esse valebit. Nō enim perturbationum errore miserè tumultuantem animum, mansionis receptaculū quærit virtus: sed securè tranquillam, pacatamque (si potest) semper appetit stationem: sin minus honestis certè curis districta. Quæ vbi primū est nacta, suos illa radios latè fulgoris extendit: & totum, quem complexa est, vndiq; collustrat hominem. Neq; enim sub tenebris delitescere se diutius sinit ipsa vnquam: sed erumpit, emergitq; quamprimum, & laudabile caput attollit: specie gratæ oris alumno felici blandiens. Ex cuius ille vultu normam legit honestè viuendi: vitæ quæ haurit beatæ præcepta inclyta: qui vnus verus & certus est philosophiæ scopus. Vnde multi philosophorum, & ij quidè auctori-

tate ac fama nobiles, cū vim tantam virtutis esse sentiret: ad bene beatq; viuendū se ipsa contentā esse virtutem, literis prodiderunt. **QUAE** **CV** ab animo petenda sit (neque enim illa sibi sedem fixit in corpore) aut omnino rebus externis: in quibus cæcam aiunt dominari fortunam. De animi ipsius bonis nonnulla mihi in presentia dicenda sunt: quæ sola bonorum omnium, philosophorū omnium schola subscribete, haberi solent & firma & rata maximè. Nam cum triplex sit horū series vt Peripatetici philosophi asserūt, nihil vetere Academia dissentiente: ea tamē bona quæ animū nostrū exornant, mentemq; perficiūt, ferre putantur primas: principatumq; ipsum atque arcē obtinere. Quæ quidem sententia non Stoicis placuit solū, quibus bonum solet nihil videri, quod virtutē atque honestatē vacat: verum etiā Peripateticis. Qui licet bonis illis, quæ extrinsecus pendent, aut corpori adherent, tribuere tantum videantur, vt sine eis beatam vitam nullam esse omnino putent: existimant tamen præ his, quæ ab animo proficiuntur: eiusmodi bona, exilia & parua esse. Id quod Critolai Peripatetici magni satis ostendit nobilis illa libra. Qui cū in alteram lancē animi bona imponat (vt Tusculanarū quinto scribit. M. Cicero) in alteram corporis & externa: tantū propēdere illam boni lancem putat, vt terrā & maria deprimat. Quid grauissimus ille Xenocrates? qui tantopere vbique virtutē exaggerat, obiter extenuās enervans quæ cætera, vt parum ferme dubitet in vna virtute summum hominis bonum ponere. Quod si ab his viris animo gloria virtutis ex cultō tantū est honoris impēsum, quorsum attinet, Socratem iam vel Platonē nominare, & huius scholæ philosophorū testem adducere cohortem? quorū partim præstantiā tantā in animi bonis esse dixerunt, vt ab his corporis sint & externa obscurari rati: partim in animo ipso reponentes omnia, nihil omnino bonū esse duxerint, cū ab huius dignitate & virtute discesseris? Quarum duarū opinionum tametsi quæ posterior est, præfractē nimis ac mordicus tueri videatur honorē, dignitatemq; virtutis: in hoc certē utilis erit, vt intelligamus eius ipsius autoritatē semper nobis habendam esse præcipuā: animiq; ipsa bona, pluris vbique facienda. Quod vel ab illis non ad modum repugnātibus datur, qui summa omnia corpori tribuunt, rebusque ipsis externis. Quam sibi constanter nō dixerim (qui si se audiāt ipsi) nihil queāt de omni virtute præcipere: quippe sat esse

debet, si quid ab huiusmodi gēte parū cautē fortē oblatum est nobis.

SIN **T** **T** **R** **G** **I** **T** **V** **R** bonorū tria genera ne in illorū origine indaganda & exquirenda natura anxie videar esse sollicitus, dum modo intelligatur, hæc corporis vel externa subsidia (nisi ad animū reuocentur) & mentis regantur bono, inutilia esse sepe: prodesse nunquam. Etenim, vt oratoriā tertio doctē scribit Fabius, omnia quæ extrinsecus bona sunt, quæ quæ hominibus forte obtigerunt; non idēo laudantur, quod habuerint quæ ea: sed quod his honestē sit vsus. Nam diuitiæ, & potentia, & gratia cū plurimū virtū dent in vitā quæ partem: certissimū faciunt morū experimentum. Aut enim meliores propter hæc, aut peiores sumus: animi verō indubitata semper & vera omnis est laus. Itaq; qui ex prioribus illis deobus quempiam laudare volet (vt oratorum maximus monet Cicero) caueat ne id modo consideret, quæ quisquē sit fortuna bona sortitus, vel corporis adeptus, vt ea protinus oratione celebret, ac laudibus exaggeret. Sed docere debet, hunc, cuius campū laudationis ingreditur, huiusmodi bonis (si habuerit) bene fuisse vsus: si non habuerit, sapienter caruisse: si amiserit, moderare tulisse. Hæc enim distinctio munera illa sine dubio honesta & clara facit: nam aliter si attrētes periculosa sunt: sūtque sæpe numero possessoribus ipsis nō solum inutilia, verum etiam exitiosa maximè. Hæc igitur dictorum summa sit: bona, quæ rectē à philosophis appellātur externa, perinde esse, vt illius animus, qui ea possidet est. Qui vt scit, ei bona (vt ait Terentius) illi qui non vtiuntur rectē, mala. Quis enim tandem pecuniarum vsus ad vitandā animi egritudinem: aut ad vitam placidā ac securē transigendam? Quis aut gloriæ, aut inter aulicos eminentiæ, nisi cui hæc habere contigit, vt ait Plutarchus, ipse scitē ijs quæ habuerit, vti norit: rursusque cū caruerit, eorū desiderium ferre? Ex quo quanta bonorum animi vbique sit vis, liquido perspicere potest: cum cæterorū omnium parum sit tuta possessio, ni horum tanquam habenis, arbitrio atq; imperio regantur. Adde quod corporis & fortunæ bonorū vti initium sic finis est, & vsura breuis valde, ac plurimū incerta fructio. Bona animi neque fallunt vnquam, neque tempore diffinita sunt: sed cūctis immota casibus, haud secus atque anima ipsa immortalia sunt. In quæ remis velisq; (quod aiunt) obnixē est & valide incumbendū, si hanc, quā tantopere expetimus tamq; vehemētē exqui-

exquirimus, nobilitatē adipisci & consequi velimus. Vt enim clari nominis gloria egregijs est facinoribus quærenda, sic nobilitas ipsa honestis factis paranda nobis est, atque omni retinenda virtute. Quam non aliunde licebit legere, quam ab animo rationis lumine egregiē instructo & intellectus præstantia magnificē roborato. Hæc enim duo humanæ mentis vera sunt lumina, diuinaq; planè bona, quæ si consentanea sibi in nobis hospitia sunt nacta: ad omnem virtutem hominē informant, & vitæ nostræ (peculiares iam nobis familiaresque factæ) laudabiles actiones mira architectātur industria. Etenim tūc maximè in homine & vigere, & splendorem suum late diffundere incipiunt, cū à famula tu seruili, ac turpi obsequio corporis vere abstractus animus magistris caput seruire rationis & Imperijs obedire. Nam quandiu corporis noxijs deditus obsequijs, terreni huius ergastuli præpostera agitur & externa seruitute: interea vsq; intellectus acumē quasi sepultum est, & rationis lumen extinctum. Quapropter, condocefaciendus animus est ab externis curis ad mētis acie reuocare sensum: vt rationi liberē possit, intellectuique vacare, & præscriptum ab illis munus obire generose. Est autem officium animi in omnibus actionibus rationē sequi ducē: & nihil aggredi temere. Vbi verō circūstrarit cuncta, & intellectus acumine singula peruiderit, accingi rebus debet, & concupito opere inconstanter dignè fungi. Ab hac enim tam præclare constituti animi ratione, non solum emānat sapientia (quæ rerū omnium præclarissimarum est basis) sed & celebritas ipsa emergit famæ, germanæq; omne decus nobilitatis nascitur. Quas quidem res certum est neminem fuisse adeptum, qui cæco animi impetu (imperio fastidito rationis) inhonesta est, & turpia gesta molitus. Qui enim cunq; celebritatem nominis cōsecuti sunt, & nobilitatis famam posteris largiti: hi certē nō aliunde gloriæ suæ riuulos deriuauerunt, quā ab ipso virtutis fonte. Nam si qui naturæ muneribus insolēter elati, Fortunæ opibus nobilitatem & gloriam posse consequi se, forte sunt opinati: inter ipsos malitiose ridentis, insidiosos, fallacesq; complexus, spe subito cum bonorum possessione fraudati, turpiter sunt ad extremū derisi, & ludibrio valde habiti. At, qui fucatas huius conspectu blanditias, & vnus rationis ductu, & virtutis armatura, in omnes casus atq; pericula animū egregiē sepeferunt, ardenti quodam studio vitia & honesta sectati: hi qua-

si Fortunæ ipsius constituti victores, nobilitatis sunt & gloriæ compotes facti: famæ verum fructum demetentes, cuius sunt in vmbra delusi infidis dediti bonis. Nihil enim verum, nihil stabile, nihil solidum consequi possunt, qui fragilia, & fugacia sequuntur. Sunt verō Fortunæ, ac corporis munera omnia, & vitrea & incerta maximè. Nos autem in nobilitatis veræ ratione solidos exquirimus fructus: atque ita rei huius firmas volumus esse radices, vt nullo sæuientis fortunæ impetu, nulla aduersa clade corporis prosteri, subuertiq; possint. Nam si rectē iudicare volumus, facile inueniemus, nullam in terris nobilitatis & gloriæ effigiē ea certiorē, quæ illarum ab animo formidinem rerum discuit, quas vi sua natura fert, aut homini Fortuna minatur. Vita, mors, diuitiæ paupertas, omnes homines vehemētissime permouent, vt ait eximius orator, quæ qui in vtramq; partem excelso animo magnoq; despiciunt: quumq; aliqua his ampla & honesta res obiecta est totos ad se conuertit & rapit: tum quis non admiretur splendorem pulchritudinemq; virtutis? Ergo & hæc animi despicientia admirabilitatē magnā facit. Quorum proculdubio hominū parum fertilis prouentus est: ac mira vbique penuria. Quippe quotumquemque reperias, qui circūuetus morbo; exilio, atq; inopia (vt Ennius ille Alcmaeo) constantiā animi seruet, ac non potius, se fœde prosternat misereque abijciat, fortunā indignam conquerens? Iam vero, quid cruciatus summos corporis, mortes subitas, aut violētās neces oratione complectar? Etenim aspera ista (sapienter vt Ennius dixit) iam iam passuris si ob oculos ponas, quis est cui nō refugiat timido sanguē, atq; etiam exalbescat metu? Atqui, nobilitatis & gloriæ legitimus candidatus, ab his omnibus haud secus affici debet, quam ab infami maris truci atque horrido fluctu firmissima cautes. Non, vt quasi scopulus aliquis, mali nullo sensu tangatur (quod ne fieri quidem potest) parum id naturapatientē. Nullum siquidem animal esse potest insensibile, multoq; minus illud quod intelligentiæ & rationis est particeps. Vt enim rectē Gellius inquit, fortitudo non ea est, quæ contra naturam monstri vice nititur, vltraq; modum eius egreditur, aut stupore animi, aut immanitate: aut quadā misera & necessaria in perpetendis doloribus exercitatione. Qualem fuisse accepimus ferum quendam in ludo Cæsaris gladiatorem, qui cum vulnera eius à medicis extecabantur, ridere solitus fuit.

fuit. Sed ea vera & proba fortitudo est, quā maiores nostri scientiam esse dixerunt rerū tolerandarum & non tolerandarū. Cuius rei imaginem à Caio Mario arbitror graphicè fuisse depictā. Is enim varicosus cum esset, alligari se, minime passus: nulloq; gemitu edito secandū medico crus præbuit: cūq; ex eo extractis iā varicibus: ad sectionē crus alterū medicus poposcisse, præbere noluit. Negavit enim deformitatis vitii rāti esse, vt cum doloris magnitudine compensari dignè posset. Quam eius vocem animosi, aiunt, strenuique hominis fuisse. Doloris enim vi, atque vulneris estu à suscepto opere non de terri, constantis animi ac robusti pectoris fuit: per stare autē in nouo perferēdo dolore temere noluisse exili gloriæ apparente mercede (quod fortitudinis propriū sapienti viro munus est visum) prudentiæ est summæ iudicatum. Quando igitur egritudine affectus non dolere nō poterit, quid capiet consilij, quid ager? quod se vertet gloriæ studiosus? cederet ne, subcūbetque malis, & quasi vitus dabit manus? At, ignaui inglorijq; est aduersis non posse rebus resistere. Quid igitur implorabit opis? quid poscet præsidij? Quid quod se applicet studiose magis inquireret nimirū ipsam gloriā, cuius dulci apud animū rectè perpenso fructu, inter ingruentia tela doloris, se ipsa facile cōsolabitur: cōtemplationeq; suæ laudis, honestatis à se officio suscepto, quæ asperitate sua obturbare sensum mala vidētur despiciet nimirū protinus, ac minoris æstimabit. Posteritatem quin etiam induet animo, atque adeo præsentem tanquam intuebitur, clarorū virorū epitaphia orbi ostentantem. Quibus dū sedulo erit intentus, generosi quadam pectoris alacritate obdurabit aduersus vrgentia. Is enim esse oportet, qui eiusmodi rerū causa nulla fortunæ tormenta subire recuset: nullum laborem atque dolorem corporis adire & perpeti vereatur. Nā qui honestatis & Iustitiæ vera nulla causa proposita, & officij nulla tutela suscepta, eorū instar qui humanitatis omni orbatī sunt sensu, amentes in discrimina ruunt, probandi non sunt. Sentire enim sua quisq; damna debet, quod magis honestatis ergo rationē officij suscepisse videatur, corporis salute neglecta: Alioqui, qui splendorē dignitatēq; virtutis minime sibi regulam constituit perferendi doloris: is quidē (vt opinio mea fert) aperire Lanienam, carnificinamq; exercere sui, nō iniuria putabitur, si periculis se ipse crebro, occasio nique mortis exposuit. Vtinā minime a gro

taremus (inquit Academicus Crator) egrotantibus vero aliquis sensus adsit, siue aliquid secetur, siue auellatur à corpore: nam isthuc nihil dolere, non sine magna mercede contingit immanitatis in animo, stuporis in corpore. Quod magis mirandum est, Citiem Zenonem in eo demum statu animi, qui motu omni vacaret, quam indolentiana Latini, *ἀπαθής* Græci nuncupant, hominis summum bonum tam facile constituisse: cū id quale sit vix possit intelligi. Perspicuū est enim, animantem omnē vi atque imperio naturæ & dolore contrahi & læticia rursus diffundi ac dilatarī oportere: Cum verò animo & corpore hominis sit compacta & conglobata natura: atq; ita naturali quodā amoris fœdere animus sit corpori oblitricus: fieri certè non potest, quandiu ista coniunctio manet, quin malorum clade aliqua pessime affecto corpore: itidē & noster animus egritudinis aliquo sensu è vestigio commoueatur. Tristis enim res sine dubio dolor est (vt ait Cicero) aspera, amara inimica naturæ, ad patiendum, tolerandumque difficilis: sed tam generosum apud animum, quæ ex recte factis percipitur, gloriæ sola dulcedo, malorum condimentum est optimum: leuandique doloris medicus probatissimus. Cui dum mēs sibi conscia recti fideliter acquiescit, etiam si actionum suarum admiratores nulli, laudatores vè cōtingant: virtutis suæ conscientia sola cōtenta, viuit hilaris, & quæ officio suo iā functæ iniecta forte sunt damna, iucunditate animi compensat, vel certe æstimat longe minoris: sicq; tandem in se ipsa affecta est, vt quæ in vtramque partē vel prospera appetit: vel sinistra tanquam declinari vulgo solent, officij sui dignitati ac veritati posthabeat. Ita enim opulentia & fortunis inhiat, ita cupiditate vitæ ducitur: sic dulcedine famæ tangitur, sic voluptatis festu mouetur, vt his omnibus rebus honestatis rationem esse anteferendam existimet: & in ea persequenda, etiam si mori contingat, præclare secum actum esse arbitretur. Neq; enim caducæ huius commoda vel incommoda vitæ tanti facit, vt illorum gratia ab officio boni viri sibi putet vnquam discedendum: & à præscripto rationis temere declinandum. Summa enim viri nobilitas est, humanitatis sensum rationis arbitriosubijcere, Bellè itaq; Diogenes interrogatus, qui homines essent nobilissimi: respondisse fertur, contemptores opum, famæ, voluptatis, & vitæ: contrariorumq; victores, scilicet paupertatis, Ignominia, laboris, & mortis. Rectè ille

ille quidē, germanæ enim nobilitatis, ac solida gloriæ vir auidus, extrarios, corporeosq; successus, neq; extimescere debet tristes: neque secundos appetere: sed mentē sic ab omni vel stulta formidine, vel admiratione vitiosa desuescere sensim, vt minime illorum causa moueatur, quæ sapiētī & bono viro, si ne illius aliqua culpa, sæpissimè in vita accidunt: tum etiā putare debet nihil amplum, quod ab honestatis est, atque virtutis natura distinetū. Præclara ista sunt, in quies? Sed roges forsā, quā fieri possit, vt famā is despiciat, atq; contēnat, quæ eius ipsius gratia adire iubē extrema omnia, & ferre cuncta discrimina? An poterit, quæso, nam hoc etiā dices: æquo orbari animo famā, quā tantopere expetit, tamq; laboriosè sectatur? vt enim demus, in persequenda nominis claritate ab eiusmodi homine susq; deq; ferri deceptā spem, & frustratā opinionē, ignominiam verò ferre quomodo poterit: qui ne ignominiose viuat, vel proprio sanguine rectissime credat emi, huius ipsius (quæ sequitur) famæ celebritatē? Hæc tu non iniuria vel dubitare, vel obijcere poteris. Proinde, audi amabo, quo me isthinc pacto extricē. etenim nolim inter dicendum eiusmodi tanquā nodis obiectionū obstrictus, deuinctusque teneri vnde irretitus semel cum fuero, male quæ in honesteque dissolui. Sic igitur accipe, me hinc, non vulgarem nobilitatē, non adubrātā gloriā, sed solidam & expressam querere. Nepe quæ virtutis innixa fulcris, & honestatis fulta repagulis, vanos leuium hominum minime capter, pertimescat verumusclos, & aurā vulgi mobilē. Quæq; illorum victrix affectuū, qui infestare vulgus solent, turbulentūque efficere: neq; temere laudata inani fastu insolescat, neque pari inconstantia vexata, abiecto animo ad terrā depressa fatiscat. Quippe hæc hominis tā excellens gloria, robore fundata virtutis, nunquā ex imperitorū sermone fixa pendebit: quin nihil morabitur potius, ac susque deq; habebit in vtramque partē cæcum populi, amensq; iudicium. Ita cadē frontis serenitate, mentisq; constantia, mendacem ridebit infamiā, ac nullo famā iudicio susceptam. Quā qui animo inducere affectiōem poterit, quis hunc ab inclyto illo Diogeniæ nobilitatis præscripto putet arcēdum? cū tam elato animo & ignominiam, & inanem aurā vulgi videat contēnente? Hæc ego qui nobilitatem solidā, qui honorē verū, qui minime fucatā gloriā expetat & facere debere, & facturū opinor. Nā honestæ famæ respectu nullo moue

ri, & ignominie labē de se summa ratione excitatā spargi velle apud plures: non mihi negligenti modo sed dissoluti etiam hominis esse videtur. Eiusmodi enim rerū despiciabilitas atque contemptio peruersitatem morū arguit maximā, ac summè exitiosam tabem vitæ. Etenim parum virtutis dignitate mouebitur, qui nulla gloriæ dulcedine tangitur. Nam quis non videat huius rei cupiditate sola ductos ad virtutē homines plurimū accendi solere: & ad honesta sæpe periculosa salutis suæ immemores, alacres & præptos accurrere? Cuius si vim ab animo diuellas, hebescens iacet. algida virtus, subductis tanquam coticulis suis, igniculisque emortuis. Honestam igitur altitudinē mentis vir præditus omnino appetat famam, & ad germanæ nobilitatis studia ardenti, semper animo incumbat, desiderioque feratur: id vsque agens, id moliens, vt à virtutis clauo quam possit minimum, deuiet atque discedat. Quæ quidem tam ingenua meditatio, & præclaræ operis gloriofa molitio, haud secus atque augustissima quædam paradæ dignitatis norma, multoq; omnium certissima: ad celebritatem & laudē aspirantibus viris semper debet esse proposita. Nā qui à virtutis ductu, quæ nihil aliud est, quæ summa & perfecta ratio, mentis oculos parū deflexerit, id enim est asidere virtutis clauo verā is proculdubio nobilitatē, gloriāq; reperiet. Quæ in speciosissimo huius gremio, ac dulcissimo sinu reposita omnis est, traballi ceu quodā clauo defixa. Qui igitur veris animi bonis instructus, dominā erit rationē libens secutus, præclarumq; illius minime detrectans imperium: partem illam animi rationis expertem, illi alteri participi huius & compoti placide subdiderit, arbitrio eius effingi conformarique cupiens: abhorrens interim ab omni perturbatione (quæ aspernatio rationis est) ac quidam velut appetitus vehementior, qui procul abest à naturæ constantia, hic nimirū turpia vbique execratus, & honesta studiose secutus, sit licet hominū genere editus despiciatissimo, veræ nobilitatis minime fucata gloria quā maximè circūfluet. Nam cum mentis aciem in rationis ipsius præscripta intentā semper habeat, atque defixam: non poterit non nobilitate illa animi frui, quæ eruditorū calculis putatur præstantissima. Cuius ea natura est, & vis tanta: vt diuturnitate tēporis nulla perfringi: nulla sæuientis iniuria Tyranni labefactari: nullo fulminantis telo Fortunæ cōteri possit, atque subuertri. Cū vulgaris illa nobilitas, quæ

clari tantū generis stēmate nititur, & nullo virtutis fulta subsidio fama, eiusmodi sint obnoxia casibus, & illorū saepe vel protrita impetu, vel inuasionē collisa, subito vanescāt, ac repēte diffugiant. Ergo cū germanæ nobilitatis tam illustri sit & excellens dignitas, ut nunquam queat amitti, vel eripi: verā, si sapiamus, nobilitatē progressionē virtutis aestimare debemus: non superbis maiorū titulis metiri. Nā quos abolerē dies, virtutē illustrat famam celebratque vetustas. Vt igitur tēpus arbitrijs quibusdā legibus, nobilitatē hominū, quæ primitus vna fuit secuit atque distinxit, honorarijs tanquā classibus inductis triplicis differētiae: quosdā enim Patritios appellauit, alios vocauit equites, plebeios alios nominauit. Patritios equites, Plebeios Equites præferens dignitate. eos qui præscripti ordinis locū tenerent extremū, inter hominū obscuram colluuiōne infimē coniectos, stipendiarios esse voluit, & pro capitis ara pendere, quā nota in istos vilissimæ sortis. Sic nos in præclaræ huius nostræ nobilitatis rationē constituenda: gradus quosdam, non quidem census, aut generis (vt illi) parui enim id faciunt: sed probitatis atque virtutis in dū cere debemus. Non enim facultatibus, sed Natalibus atque diuitijs, sed in indole clara animi, industria atque virtute: verā arbitramur nobilitatē hominis esse repositā. Ex cuius præstanti dignitate claritatis summa constituennda mihi est, & sua cuique portio distribuenda. Hinc enim à vulgo distinguere nobiles debet: nō genere vel potentia cernere: quæ improba saepe sunt, & malorū pluriū causa. In hac ergo partitione nostra, hi quasi Patritij erunt existimandi, qui excellentis animi præditi magnitudine sese ad subleuandos homines contulerunt, & iniuriā propulsandā: gratis de omnium salute bene mereri cupientes. Proximē ceu equites accedēt, qui si iudicia sapientiae rimati vilia vitæ inueniunt: & ad virtutē capeffendā, degendam que melius ætatē homines consilio iuuarūt. Tertio illi loco erūt plebeijs haud multum dissimiles, qui sibi tāquam nati, vtilitatibus tantū suis prospiciunt, & comodis inseruiūt, aliorum nihil causa solliciti. Ab hoc itaq; laudabili præscripto vera hominis dignitas elicienda est, & quantū cuique deferri claritatis oportet, æquissima lance metiendū. Cæterū, ne præscripti nostri series manca possit,

imperfectaq; videri, minuta aliqua fraudata particula: quartam quandā illorū addamus speciem, quilibidine praua animi amentes in scelera ruunt. Quæ hominū pessima est, & multū iniqua conditio (si tamē homines appellari possunt) qui voluptate foedissima illecti, & turpissimā dediti parti corporis, haud secus atq; animantes bruta, & rationis expertes: in ea, quæ concupita sunt, impetu cæco feruntur. De quibus non opinor obscurum fore quid sentiam; cum plebeijs illos non dubitarem ascribere, quos citæ res tantum suas occupatos, & attendētes nihil vitra vulgus arbitratum in dūstrios. Eum ne tu nobilē appellabis (si licet extranea nobilitatis omnibus condecoratus. Insignibus) qui principē illā animi partē à natura cæteris datam imperatrice, ita boede proculcat, & abijcit, vt desiderijs corporis noxijs mācipet, & blandimētis improbis turpissimā voluptatis? At, non est neq; constantiæ tuæ, neq; Sapientiæ tantæ, o Nicete, cum eā saepe sententiā laudes; quæ nobilitatis veræ electricē, vnicā docet esse virtutē: vulgi istas consecrari ineptias, & vana hominū sequi iudicia. Nā cum nulla sit Infelicitas maior, quam deprauatio animi atq; corruptio: ea est procul dubio ignobilitas, & quidē miserimā censenda, quæ Fortunæ omnibus affluens muneribus, sapientia animi destituta est, & mentis orbata lumine.

HABES de vera ipse nobilitate quid sentiat: pariter atque illa, quæ de triplicis natura boni à philosophis solent tractari diffusius, & vberius explicari. In quibus elucidandis, si minus id (quod habuimus animo) cōsecuti videbimur, vt tota dilucide, & planē oratio exornata sibi constet, & ex omni parte se cū ipsa consentiat: quæ so, obtestorq; te, vt susceptarū id rerū ascribas magnitudini: vel humanæ impute in firmitati naturæ: quæ nihil plenē disertū, cumulatq; perfectū ab vilo mortaliū haftenus fieri passa est. Nā mihi quidē ad ingenij laudē satis abundē que fuerit, si in tantis rerū tenebris (quæ inter dicendū sapissimē sunt subortæ) veritatis ipsam lucē nō omnino cæcutientibus oculis intuitus videar fuisse. Nīc. Iudicaturi alij quid sint, viderint ipsi. Id enim spondere non possum: tantū affirmo mihi hæc probabilia maximē fuisse visa, & veritatis ei, quam expetis, luci coniuncta multum, & penē cognata.

FINIS.

LAUS DEO OMNIPOTENTI.

INDEX RERVM PRAECI- PVE ADNOTATIONE DIGNARVM, quæ in libris de Triplici bono, & vera homi- nis nobilitate continentur

Actionis disparilis non hic merces repēditur: non hic honestorum laborum premia erogantur fol. 67. col. 1. lin. 12.
Academicorum & Peripateticorum, vnde nomen fluxerit fol. 111. c. 2. l. 22.
Academia veteris, & peripateticorum, communis quondam vtriq; sectæ fuit schola. fol. 111. c. 2. l. 7.
Academia ratio tota cur à M. Cicerone leuitatis sit damnata. fol. 50. cap. 1. l. 51.
Adolescentibus rempublicam non sine magno periculo & dispendio posse cōmitti fol. 175. c. 2. l. 8.
A decoro quam minimum esse descendendū. fol. 159. cap. 2. l. 34.
Ad virtutem vna & ardua via est: ad pecuniā quæ cuiq; libet nititur. fol. 152. cap. 1. l. 10.
Ad vitam consequendam æternam declinare à malo sat non est: & an hoc nomine rectē à Platone philosophi sint reprehensi. fol. 97. cap. 2. l. 39.
Affectus, examinando vero malus esse hospes solet: & iustitiæ iniquus interpret. fol. 2. cap. 1. l. 46.
Affectus non tam ex excessu, quam ex causa saepe culpantur. fol. 112. cap. 2. l. 5.
Affectus, qui actionum seminaria esse dicuntur, à supremo rerum artifice vtiliter nobis sunt ingenerati. fol. 112. cap. 1. l. 30.
Affectus, quas partes nostri corporis secundum medicos occupent. fol. 73. cap. 1. l. 44.
Affectus, tranquillū animi dicuntur esse prædones. fol. 2. cap. 1. l. 9.
Agathocles figulo patre ortus, Rex Siciliae effectus: & eius in regno modestia. fol. 18. c. 1. l. 30.
Agamemnonis acclamatio pulchra de fragilitate humanae potentiae. fol. 13. c. 1. l. 6.
Agesilaus Rex, amicorum præter æquum studiosus saepe fuit. fol. 179. c. 1. l. 17.
Agesilai cordatissimum dictum ad Persarum Regis stultum laudatorem. fol. 32. c. 2. l. 3.
Agis Rex, cur multa sit affectus ab Ephoris. folio. 153. cap. 1. l. 46.
Ageronæ præstat sacra facere, quam precibus placare Murceam. Quid Hieroglyphico significauerint veteres. fol. 58. c. 2. l. 54.
Alcamenis prudentissimum dictum, de vitæ sobrio cultu. fol. 154. c. 1. l. 51.
Alterum qui incusat probri, ipsum se intueri oportet. fol. 182. c. 1. l. 31.
Aiacis & Vlyssis de Achillis armis contentio. fol. 168. c. 1. l. 4.

Alexāder Macedo pseudoamicorum insidijs periit. fol. 130. c. 1. l. 9.
Alexandrum Macedonem fortuna ampla, & Perfi cagaza corruptit. fol. 157. c. 2. l. 28.
Amanti, cur nihil esse possit difficile. f. 4. c. 1. l. 21.
Amanti nihil unquā satis festinare. f. 108. c. 2. l. 44.
Amicus amici personam ponit, cum induit iudicis. fol. 180. c. 2. l. 49.
Amicus certus in re incerta cernitur. fol. 129. c. 2. l. 49.
Amici pollicitatio, qualis esse debeat. fol. 180. c. 1. l. 20.
Amico prudenti & vero ad utramq; fortunam placidē ferendam nihil esse accommodatius. fol. 123. c. 1. l. 2.
Amicorum fidelium monita, prospera fortuna utenti, vel maximē necessaria esse. fol. 16. c. 2. l. 20.
Amicorum præsidium rempublicam gerenti in primis esse necessarium. fol. 179. c. 1. l. 45.
Amicorum in negotijs quo se quisq; pacto gerere debeat, ex Cicerone hauriendæ formulæ sunt. fol. 180. c. 2. l. 35.
Amicitia censenda non est, quæ à natura honestatis abhorret. fol. 179. c. 2. l. 8.
Amicitia prætextu nihil cuiquam contra fas, & religionis fidem esse concedendum. f. 179. c. 1. l. 3.
Amore humanis in rebus nihil esse efficacius, vel ad consequendum ea, quæ assequi posse diffidas. fol. 29. c. 2. l. 42.
Amore libidinoso flagrantes, cur omnium maximē culpantur. fol. 77. c. 2. l. 42.
Anima omnis humana immortalis est: sed non omnis est diuina atq; beata. fol. 91. c. 2. l. 3.
Anima, corpus, pecunia: tria hæc sunt quorum causa à nobis cuncta fiunt. fol. 117. c. 2. l. 37.
Animal brutum, nullum est virtutis & felicitatis capax. fol. 56. c. 1. l. 19.
Anima curam præcipuē habendam: semperq; ad ipsam respiciendum esse. fol. 91. c. 1. l. 29.
Anima nostræ naturalem quandam declinationem & fugam vitij esse, citra alicuius doctrinam. fol. 45. c. 1. l. 54.
Animi imperium omne menti est à natura tributum. fol. 1. c. 2. l. 13.
Anima partes inferiores, impetio quodam naturæ, præstantioribus subiectas esse debere. fol. 46. c. 1. l. 17.
Animi immortales, terreno cur induti sunt corpora. fol. re. fol.

INDEX.

- re. fol. 117. c. 2. l. 19.
- Animo perturbari, quod malis prospera & bonis aduersa sepe in vita contingant, viri non esse sapientis. fol. 104. c. 2. l. 2.
- Animos hominum scientia pasci, & rerum ali notitia. fol. 50. c. 2. l. 6.
- Animus suus cuiusque, eius quae fingitur, fortunae imago est. fol. 40. c. 2. l. 52.
- Animati omnes non ita sunt, utilitati ut honestam praefereant. fol. 165. c. 2. l. 36.
- Antigonus rex, quid de amicis suis duobus queri sit solitus. fol. 176. c. 1. l. 56.
- Antigono Regi quiddam cum honestate pugnans et flagitanti, ingenuè ac libere respondisse Phocionem. fol. 179. c. 2. l. 43.
- Antonij Caccris Pacieci laus. fol. 71. c. 1. l. 56.
- Anaxagoras Clazomenius nunquam in vita risit. fol. 5. c. 1. l. 32.
- Anacharsidis ad Hanonem pulchra epistola ad sobrietatem erudiens. fol. 156. c. 2. l. 53.
- Antisthenes cur Athenienses admonuerit ut ad agrorum culturam non minus asinos quam equos deligerent. fol. 174. c. 2. l. 30.
- Apus rectè cecinit carmine, fortunae fabrum esse quemque. fol. 42. c. 1. l. 44.
- Apollonij rhetoris Alabandensis mos in suscipiendis discipulis. fol. 3. c. 1. l. 25.
- Arbitrium liberum rationalem naturam decere maxime, licet per ipsum ad malum suscipiendum hominis anima perua facta sit. fol. 69. c. 1. l. 4.
- Arbitrii libertas non instrumentum exitij, sed incrementis nobis aduersus vitia organum esse debet, & felicitatis exordium. fol. 46. c. 1. l. 36.
- Arbitrii libertas cur a Deo homini data sit. fol. 83. c. 2. l. 42.
- Arbitrii libertas quam in nobis potestatis vim habeat. fol. 84. c. 1. l. 14.
- Arbor illa exitij nostri causa futura, cur a Deo in paradiso posita fuerit. fol. 83. c. 2. l. 28.
- Argini Micij & Tarchontis statuæ interfectoibus suis exitio fuerunt. fol. 38. c. 2. l. 47.
- Arisippi acutum dictum de Auaris. fol. 155. c. 1. l. 17.
- Aristippei, Cyrenaici & Epicurei philosophi, bonum summum in voluptate turpi ponebant. fol. 110. c. 2. l. 24.
- Aristides & Hermodorus admodum sedulo culte virtutis ingratae patriae poenas luerunt. fol. 114. c. 1. l. 7.
- Aristides & Themistocles quam placide simultates deponere sint soliti, magistratu suscepto. fol. 176. c. 1. l. 1.
- Artaxerxis Regis prudentissimum dictum ad cubi culi sui praefectum Satibarzanem. fol. 180. c. 1. l. 41.
- Aristotelis aegrotantis ad medicum, dictum fol. 129. c. 1. l. 8.
- Attendendum non minus cuique est quid ipse praestare debeat, quam quid alijs sit faciendum. fol. 25. c. 2. l. 11.
- Athenienses quod honestum non esset, id ne utile quidem esse putarunt. fol. 163. c. 1. l. 13.
- Auari, cur parricidij poena plecti debeant. fol. 142. c. 2. l. 21.
- Auari, turpitudinum omnium serui: vitæque propriae hostes. fol. 138. c. 1. l. 43.
- Auari hominis & mores perditos esse, & ingenium ex Euripidis carmine sub persona Bellerophonis constare. fol. 154. c. 1. l. 3.
- Auaritia, bellua fera. fol. 152. c. 1. l. 26.
- Auaritiae genus incredibile cum expositione textus in l. Cicero. ff. de poenis. fol. 143. c. 1. l. 25.
- Aurisacra fames flagitia cuncta suadet. fol. 143. c. 2. l. 1.
- Aurei saeculi initium sub Ogyge ante Ninum fuisse. fol. 133. c. 2. l. 1.
- Aulus Gellius, vir alioqui doctissimus in defensione legis a Solone latae de non factiose ciue reprehenditur. fol. 177. c. 1. l. 35.
- Aurelius Augustinus fuit multiplici rerum scientia clarus, & sanctitate animi vir eximius. fol. 67. c. 2. l. 48.
- Authores, qui & quomodo sint legendi. fol. 49. c. 2. l. 40.
- Authorem mundi Deum, tanti nos operis admiratione stupefactos reuereri sedulo debere atque adeo summe colere. fol. 96. c. 1. l. 39.
- B.
- B** Argulus Iliricus latro & Viriatus Lusitanus latrocinij magnas opes adquisuerunt. fol. 151. c. 1. l. 10.
- Basilii ob multiplicem rerum scientiam cognomento magnus est dictus. fol. 68. c. 1. l. 35.
- Basilij egregia concio, cui titulus est, quod Deus maiorum author non sit. fol. 81. c. 1. l. 28.
- Beatus nisi in summo bonorum positus esse nemo, potest: eneruet licet zeno cuncta, quae in veram honesti rationem non cadunt. fol. 117. c. 1. l. 19.
- Beatitudo est, status quidam bonorum omnium aggregatione perfectus. fol. 117. c. 1. l. 24.
- Beatissime felicissimeque viuendi, praescripto sanctae legis norma est cumulatissime descripta. fol. 14. c. 1. l. 38.
- Beatum atque felicem, nisi post mortem, neminem vere posse vocari. fol. 30. c. 2. l. 26.
- Beneficium accipere, libertatem vendere est. fol. 148. c. 2. l. 1.
- Bona ea tantum putantur, quae hominem ipsum beatum, animumque eius exornant. fol. 108. c. 1. l. 48.
- Bona & mala ex quibus fontibus oriuntur. fol. 78. c. 2. l. 38.
- Bona quaecumque habemus a Deo sunt: igitur gloriosi

INDEX.

- riari nisi in illorum largitore Deo, nefas est. fol. 107. c. 2. l. 4.
- Bonum id denuo esse, quod rectè sit, quod honestè & cum virtute. fol. 159. c. 1. l. 3.
- Bonum apud virum, quae rectè morata est dotata factis est uxor. fol. 165. c. 2. l. 28.
- Boni & prudentis viri qualis esse & vita & oratio debeat. fol. 110. c. 2. l. 57.
- Boni & mali scientiam vanam esse, nisi praestantiora quae nouit, amplecti qui faciat, praesto ad sit animi generosus affectus. fol. 78. c. 2. l. 8.
- Bonorum genera, cur tripartito sint diuisa ab Academia vetere & Platone. fol. 115. c. 1. l. 6.
- Bonorum triplex genus, cur subtili quadam ratione, unicum esse, probari possit. fol. 2. c. 2. l. 9.
- Bonorum nomen unde fluxerit, & quae verè bona dicantur. fol. 17. c. 2. l. 25.
- Bonorum extremum atque vltimum est, vno frui Deo. fol. 118. c. 1. l. 24.
- Bonorum finem esse secundum naturam viuere, Academiae veteris fuit placitum. fol. 111. c. 2. l. 52.
- Bonos mores corrumpunt colloquia praua. fol. 49. c. 2. l. 39.
- C.
- C** Alamitas homini, virtutis sepe occasio est. fol. 57. c. 2. l. 44.
- Calamitatum colluuius sanctorum quorundam, bonitatis ac patientiae illorum theatrum nobile facta est. fol. 52. c. 2. l. 48.
- Claritatem sanguinis, nisi magnis cofociata virtutibus sit, hominis bonum minime dici debere. fol. 19. c. 2. l. 29.
- Carnis ferociam, temperantiae sanis frenis costringi debere. fol. 89. c. 1. l. 23.
- Carnades cur praeeperit secundis rebus aduersorum casuum, homines memores esse debere. fol. 28. c. 1. l. 32.
- Carnades in utranque partem subtiliter multa dissererebat. fol. 160. c. 2. l. 15.
- Carnade disputante, cuncta habita fuisse dubia. fol. 146. c. 1. l. 9.
- Caius Marius verae fortitudinis rationem calluit. fol. 113. c. 1. l. 6.
- Caium Iulium Caesarem de immortalitate animorum parum rectè sensisse. fol. 94. c. 1. l. 48.
- Casus, qui humana, rotae instar videntur circumagere, rerum omnium gubernatoris Dei sapienti consilio accidere. fol. 54. c. 2. l. 20.
- Catonis pulchra carmina de fortuna. fol. 61. c. 2. l. 49.
- Catonis sententia, magistratum aut iudicem nec pro iniustis orandum: nec pro iniustis exorandum esse. fol. 181. c. 1. l. 16.
- Catonem de immortalitate animorum, & defunctorum premio dispari rectè sensisse. fol. 94. c. 2. l. 2.
- Candidatorum, vitæ sortem miseram esse, & obsequium operam plusquam seruilem. fol. 170. c. 2. l. 17.
- Conditorum ab uno cuncta in vita fieri quomodo sit intelligendum. fol. 68. c. 1. l. 52.
- Contentio inter honestum & utile. fol. 161. c. 1. l. 49.
- Constantinus imperator, primus Romanorum Caesarum, & Christianum appellari se, atque Christum colere cepit, cuius tempore Lactantius floruit. fol. 70. c. 2. l. 43.
- Consilio iudicioque nostro res in vita geruntur, non caecae arbitratu fortunae. fol. 57. c. 1. l. 51.
- Contentio de bonorum & malorum finibus a quibus sit orta. fol. 110. c. 1. l. 8.
- Corpore humano quocumque genere mortis absumptum, eius tamen supersitem animam permanere. fol. 93. c. 1. l. 51.
- Causas, quae mortalitatis captum excedunt, scrutari homini est nefas. fol. 51. c. 2. l. 15.
- Censores apud Romanos, morum magistrum, populique rectores sunt habiti. fol. 166. c. 2. l. 34.
- Cleombrotus & Vticensis Cato, quasi ratione mortem intulerint. fol. 114. c. 2. l. 11.
- Clementia est, temperantia animae, in potestate vlciscendi. fol. 11. c. 1. l. 27.
- Cleantidis carmina de his qui voluntati Diuinæ libenter conformantur. fol. 65. c. 2. l. 12.
- Cleomenis Lacedaemoniorum Regis pulchrum dictum de Sammiarum tyrano Meandro. fol. 245. c. 1. l. 8.
- Cleomenis sententia de amicitiae thessera dissolutanda, reipublicae gubernatione suscepta sit ne probanda. fol. 179. c. 1. l. 33.
- Ctesiphontis oratoris dictum mirabile. fol. 146. c. 1. l. 5.
- Creontis ad Medeam carmina utilissima ad obsequium turpe effugiendum. fol. 180. c. 2. l. 15.
- Creator omnium Deus, uniuersa simul vidit & erant valde bona. fol. 82. c. 2. l. 18.
- Crimina eorum, qui reipublicae gubernaculis admoventur, cur vel minima quaeque pro magnis habeantur. fol. 173. c. 2. l. 16.
- Cicero dixit, unum esse supremum Deum, cuius numini parent cuncta, & Deos qui publice colerentur commentitios & falsos esse. fol. 102. c. 1. l. 30.
- Cicero a maioribus acceptas publice religiones sub pontificis Cotta persona quomodo labefactarit atque destruxerit. fol. 60. c. 2. l. 43.
- Cicero graui oratione perstringitur, quod praceptorum suorum immemor, filiae suae obitu victum se a fortuna esse turpiter fatetur. fol. 64. c. 2. l. 21.
- Ciceronis praecipio aurea de non committendo aliquid flagitiose, etiam ignorantie rerum proposita. fol. 163. c. 1. l. 50.
- Ciceronis verba aurea iudicibus semper in promptu habenda. fol. 181. c. 2. l. 6.
- Corpus sine anima curare non licet. folio. 91. c. 1. l. 1.

INDEX.

Corpus cibo reficere longè esse facilius, quam fru-
ctuosè dape lectiois hominum mentes pascere.
fol. 23. c. 2. l. 19.
Cura, labor, vigilantia & amor expugnant cun-
ctà. fol. 3. c. 1. l. 53.
Curionis improba vox, vincat utilitas. fol. 162.
c. 1. l. 50.
Culpæ originalis labe una tantum excepta, recen-
ter nati sunt prorsus nulla delicta, folio. 87.
c. 1. l. 2.
Cupiditatis in ediam, optimum esse homini opulen-
tiæ thesaurum. fol. 146. c. 2. l. 20.
Cupiditati omnium satisfacere, atque omnium pala-
to servire nimis esse difficile, fol. 160. c. 1. l. 14.
Civitatem illam saluam esse non posse, quæ puero-
rum disciplina neglecta, male moratos ciues hæ-
beat. fol. 173. c. 1. l. 47.
Cæsariani militis stuporem sæua inter vulnera &
vstiones ridentis, fol. 113. c. 1. l. 1.
D.
Damonis in Pythiam amor, fol. 126. c. 2. l. 34.
Draconis Atheniensis poena, in patres negli-
gentes circa filiorum educationem, folio. 172.
c. 2. l. 11.
Deus cuncta regit, suaviterque disponit, fol. 82.
c. 2. l. 7.
Deus omnia fecit ex nihilo, fol. 43. c. 2. l. 54.
Deus, ut uniuersalis causa intelligatur, priuatio at-
que defectus, unde fluxit verè malum, nihil ob-
stat, fol. 69. c. 2. l. 52.
Deus, diabolum non creauit, nec peccatum nec mor-
tem, fol. 82. c. 2. l. 22.
Deus debuerit ne, omnifariam mundum à malitia li-
berare, fol. 86. c. 2. l. 13.
Deus influxum suum si rebus subtraxerit, deficiente
vita in mortem corrueat uniuersa, fol. 99.
c. 1. l. 44.
Deus egregijs armis intellectu atque ratione aduer-
sus mala cuncta, genus hominum communiuit,
fol. 86. c. 2. l. 27.
Deus ne brutorum quidem animantium conditionē
ulla ex parte destituit, multoque minus hominē.
fol. 44. c. 2. l. 30.
Deus iustæ inuidiæ expers non fuisset, si hominem,
suorum operum longè nouissimum, fortunæ si-
uisset regendum. fol. 55. c. 1. l. 14.
Deus constructionem ac fabricam nostri corporis
gratia animi est molitus, fol. 46. c. 2. l. 22.
Deus est solus & vnus, atque ideo singularem Deus
hunc mundum, atque unigenam procreauit, fol.
100. c. 1. l. 5.
Deus optimus Maximus cum ea quæ sensus ferunt
celitus amittit, nihil mali creditur facere, fol.
66. c. 2. l. 32.
Deus letatur, cum præsidium suum sanctè cernit ex

poscit, fol. 107. c. 2. l. 6.
Deus optimus maximus, cur res humanas variabili
circumscripserit motu docet Hermes Agy-
ptius, fol. 53. c. 2. l. 31.
Deus speciosissimo. hoc mundi opere perfunctus,
premio & poena sanxit ipsam mortalium salu-
tem, fol. 96. c. 1. l. 49.
Dei proprium est, misereri semper & parcere, fol.
11. c. 2. l. 28.
Dei bonitas rerum omnium est causa: & voluntas
summa perfectio, fol. 82. c. 1. l. 46.
Dei Numini cuncta parent, fol. 54. c. 2. l. 26.
Dei summi Numen irreuerenter habere & Diuum
iussu contemnere, nulli posse impunè cedere, fol.
85. c. 2. l. 39.
Dei prudente consilio cuncta reguntur, fol. 59.
c. 2. l. 56.
Dei omnipotentis omnes in custodia positi sumus
unde eorum quæ quisque in vita gesserit, nulli
tandem erit effugium, fol. 67. c. 1. l. 31.
Dei summi ac præpotentis vel singularis est gloria
omnium constitutio, fol. 82. c. 1. l. 16.
Dei maiestatem, tantam esse Plato ait, ut nec lin-
gua exprimi possit, nec mente comprehendit,
fol. 103. c. 1. l. 1.
Deo nihil occultum est, fol. 66. c. 2. l. 55.
Deo neque sapientius esse aliquid potest, neque iu-
stius cogitari, fol. 51. c. 2. l. 38.
Deum, optimum esse artificem, gubernatorem &
dominum omnium rerum, fol. 52. c. 1. l. 10.
Deum ipsum nihil vnquam malifacere, piè est &
constanter asserendum, fol. 67. c. 1. l. 35.
Deum, authorem mali putare temerarium atque im-
pium esse, fol. 68. c. 2. l. 6.
Deum nullius nobis mali authorem esse, Basilij ma-
gni, Aurelij Augustini & Thomæ Aquinatis sen-
tentijs comprobatur, fol. 79. c. 1. l. 51.
Deum semper in cognoscendis causis, sententijsque
ferendis aditare præsentem, magistratui ac iudi-
ci persuasum esse debere, fol. 181. c. 1. l. 32.
Deum, nunc mundi animam: nunc necessitatem, nunc
fortunam cur vocet Cicero, fol. 104. c. 1. l. 12.
Dij pio affectu humana omnia respiciunt atque cu-
stodiunt secundum Platonem, fol. 92. c. 2. l. 26.
Deorum omnia esse plena, quid significet iuxta Pla-
tonem, fol. 92. c. 2. l. 29.
Deorum cultoribus an suorum Deorum irrisiones
semper impunè cesserint, fol. 104. c. 2. l. 55.
Deorum immortalium poenas in consccleratos &
impios homines, quas vocet Cicero, fol. 106.
c. 1. l. 18.
Dijs ethnicorum stygiam paludem, inuolabile iura-
mentum erat, fol. 6. c. 2. l. 16.
Deos vtilis, quos vocarit Menander, fol. 123.
c. 1. l. 24.
Diuini nostri animi & cælestis origo, quid nos mo-
neat,

INDEX.

neat, fol. 136. c. 2. l. 6.
Diuini supplicij ratio in peccandis improbis qualis
sit, fol. 105. c. 1. l. 36.
Diuino cultui accuratè nos semper seruire debere,
pulchro docetur epologo, fol. 104. c. 1. l. 36.
Diuum cura solers cur omniugi affluentia rerum
non nos omni ex parte condecoret, folio. 175.
c. 1. l. 43.
Diuinitus homini incussa plaga, pro medicina est,
& aduersus tristiora mala antidoti vice fungi-
tur, fol. 52. c. 2. l. 55.
Diui Aurelij Augustini doctrina pulchra circa re-
rum principia & effectus, fol. 103. c. 2. l. 12.
Diui Hieronymi pulchra sententia de contemnenda
pecunia, fol. 135. c. 1. l. 50.
Dici extremam partem, necessaria tanquam laborū
lassitudini, quieti olim fuisse dicatam: & in hunc
finem XII. Tabularum legem adductam, folio.
108. c. 2. l. 20.
Diem auspiciari à diuinis precibus prudenti ac pio
viro vel maximè conuenire, fol. 108. c. 2. l. 48.
Diabolus cur acerbatis suæ virus in hominem cō-
uertere statuerit, fol. 75. c. 2. l. 4.
Didonis ex Marone historia: & an vera sint quæ
de violata ipsius pudicitia Ab Aenea scripserit,
fol. 77. c. 2. l. 51.
Demoxax, de hominis oratione, dictum acutum, fol.
119. c. 2. l. 17.
Democratis de immensis opibus pulchrum dictum,
fol. 135. c. 2. l. 9.
Dilatorem semper cum detrimentis luctari vetus es-
se sapientum dictum, fol. 41. c. 2. l. 36.
Diligentiam, rectè gerendarum rerum instrumentū
esse satis efficax, fol. 58. c. 1. l. 8.
Desidiam, miseriarum nobis causam esse multarum
atque inde sati, fortunæ & Syderis querelam ef-
se ortam, fol. 58. c. 1. l. 19.
Dignitatis ipsis vis ea non est, ut verè faciant ho-
norabiles, fol. 173. c. 2. l. 8.
Diogenes physico sciscitanti, cur aurum palleret,
quid responderit, fol. 120. c. 1. l. 49.
Diogenes libertas, fol. 129. c. 1. l. 34.
Disceptandi rationem à diffinitione auspiciari, exa-
ctè esse prudentiæ, fol. 25. c. 1. l. 1.
Doctorem sapientiæ atque ducem veritatis, cuius
absque præcipitij fraude tutò sequi vestigia
possent, philosophi non habuerūt, folio. 110.
c. 1. l. 43.
E.
Ephantis pythagorici sententia de Dei operi-
bus & gubernatione diuina, folio. 103.
c. 1. l. 30.
Educationi puerorum præ ceteris rebus prætores
& præsides vigilanter incumbere debent, fol. 172.
c. 1. l. 56.
Egestas vel paupertas ex vitæ intemperantia nati-
ens, reprehensione dignissima est, fol. 131.
c. 1. l. 38.
Eloquentiæ vim esse maximam, & exempla eloquē-
tium, fol. 145. c. 1. l. 53.
Elephanti cur quiddam quasi manus simile, quam
nos appellamus proboscidem, à natura sit datum
fol. 48. c. 2. l. 5.
Egyptius Hermes dixit, rerū omnium creatorem
Deum, neque humano bene posse concipi ingenio
neque ore explicari, fol. 103. c. 1. l. 23.
Emolumenta rerum, fallacibus iudicijs videtur, fol.
162. c. 2. l. 9.
Epaminundas Pelopidam sibi cœlibatum exprobrā-
tem, quam sit acutè & prudenter vltus, fol. 172.
c. 2. l. 46.
Epaminundæ modestia, & eius ad temperantiam
animi celebre dictum, fol. 31. c. 2. l. 3.
Epaminundæ strenua mors, fol. 168. c. 1. l. 18.
Epicurus, voluptatem atque dolorem, bonorum &
malorum esse fines statuit, fol. 110. c. 2. l. 44.
Epicuri formidolosum argumentum contra prou-
dētiam Dei, & malorum fabricam quomodo La-
stantius dissoluerit, fol. 76. c. 2. l. 52.
Epicuri secta, cur maxima quondam in laude florue-
rit, fol. 92. c. 2. l. 7.
Ephorum quanta apud Lacedæmonios quondam
auctoritas fuerit, fol. 145. c. 1. l. 14.
Equus alienus negligentius prætercunt, si forte im-
pegit calcem, an iniuriarum actione cum eo sit
agendum, fol. 39. c. 1. l. 15.
Errare minus solent, quibus est in qua versentur
spacij aliqua meta præscripta, folio. 25.
c. 1. l. 3.
Æsopici corui, qui homines non esse dicantur ab
similes, fol. 138. c. 1. l. 28.
Ethocles, Ephorus cur Antipatro pro obsidibus
pueros dare noluerit: & Spartanorum vox ani-
mosa, fol. 172. c. 2. l. 25.
Ethnicorum multi, cur fortunam Deam esse credi-
derint, fol. 22. c. 2. l. 32.
Ethnicorum de Dijs, pluribus tabifica rabies, unde
fluxerit, fol. 102. c. 2. l. 29.
Euclio Plautinus senex auaritia perditus, fol. 140.
c. 2. l. 29.
Euripidis & Menandri dicta pulcherrima in Plu-
tum diuitiarum Deum, fol. 159. c. 1. l. 22.
F.

Fabij Pictoris de Aureo sæculo & origine vrbs
Romæ libri, fol. 133. c. 1. l. 46.
Falconia Proba, & re & nomine verè proba scæ-
mina fuit, fol. 24. c. 2. l. 38.
Finis vnus à supremo rerum artifice homini consti-
tutus, est visio & fruitio Dei, folio. 75. col.
2. l. 26.
E e 3 Flori

I N D E X.

Floridum nihil tam est, quod non subito casu possit sterilefcere, fol. 10. c. 2. l. 9.
 Felicitas vera non est, quæ mutari facile, labefacta rique potest, fol. 31. c. 1. l. 4.
 Felicitatis nimia mœrorem atque miseriam ad extremum esse comitem: & in eam sententiam Amasis Aegyptij pulchra epistola, fol. 26. c. 2. l. 1.
 Fors illis præcipue indulget, quibus auidissimè mortis exitium, fol. 27. c. 1. l. 33.
 Fortuna Syrenum cantus ex amussim inicitur, fol. 21. c. 1. l. 50.
 Fortuna magna quid incommodi habeat, fol. 130. c. 1. l. 4.
 Fortuna in quos maximè furorè suum, seuitiamque exercent, fol. 9. c. 1. l. 37.
 Fortuna communis est, & quidcumque usu venturum sit nulli est exploratum, fol. 15. c. 2. l. 12.
 Fortuna cæca in quibus nihil iuris, vel certè parū habeat, fol. 12. c. 2. l. 35.
 Fortuna nihil est fragilius, mutabilis atque fugacius, fol. 20. c. 2. l. 52.
 Fortuna bona quæ vulgo credantur, folio. 120. c. 1. l. 27.
 Fortuna quæ passim bona assignentur, & cur ab ethnicis quondam Dea sit credita, folio. 28. c. 1. l. 10.
 Fortuna Candidè aspirantis fauor, & obscurorum hominum felices successus, fol. 15. c. 2. l. 54.
 Fortuna nimium blandientis auræ nunquam esse credendum, fol. 10. c. 2. l. 23.
 Fortuna munera suspecta nobis semper esse debere, fol. 21. c. 2. l. 48.
 Fortuna munere felicem & beatum hominem posse effici, nisi impius nemo putabit: ibi. Sed quis tam est ingenij hebes, fol. 29. c. 1. l. 5.
 Fortuna munere beatum & felicem hominem posse effici qui dixerunt, insanam & impiam opinionem illorum fuisse docetur, fol. 32. c. 2. l. 33.
 Fortuna tractatus, disputatioque omnis ab illis est orta, qui christianam fidem penitus ignorarunt, fol. 60. c. 1. l. 2.
 Fortuna querela omnis, è quibus potissimum emanare solet, fol. 41. c. 1. l. 49.
 Fortuna ex instabili leuitate quod pendet, nihil esse potest stabile, fol. 2. c. 2. l. 31.
 Fortuna omnis subita mutatio, communi hominem sensu solet priuare, fol. 66. c. 1. l. 22.
 Fortuna vim omnem labefactare ac subuertere qui volet, sit Sapiens, fol. 57. c. 2. l. 8.
 Fortuna fautores secum acriter pugnare, & quasi ad Syrtis & breuia miserè herere, folio. 51. c. 1. l. 20.
 Fortunam secundam, magis quam aduersam homini esse timendam, fol. 16. c. 2. l. 6.
 Fortunam non solum æcam esse, verum & illos, quos complexa sit, cæcos efficere, folio. 61.

c. 2. l. 18.
 Fortuna decem quædam esse res humanas varijs casibus illudentem, qui olim dixerint, fol. 44. colum. 2. lin. 20.
 Fortunam nullam esse prorsus: & illorum sententia labefactantur, qui illius quondam fuere fautores, fol. 34. c. 1. l. 26.
 Fucatos amicos, hirundinum esse similes, folio. 130. c. 1. l. 25.
 Furiosorum vincula, non tam pœnæ, quam tutelæ gratia illis adhibentur, fol. 36. c. 1. l. 12.

G.

Gentilitas quo pacto vario errore delusa, Fortuna sit diuinitatem commenta & numen fabulata, fol. 60. c. 1. l. 42.
 Geradæ Spartiæ sermo de adulterij pœna apud suos, fol. 144. c. 1. l. 43.
 Gorgias Leontinus Isocratis magister & eius facti dia, fol. 145. c. 1. l. 54.
 Gloria, industria alitur, fol. 152. c. 1. l. 6.
 Gyges regius pastor, quo pacto inuenti aui benefici, Lydiæ sit Rex effectus, folio. 163. colum. 1. lin. 42.
 Gulimerius Vandalorum Rex Iustinianum adorare, cur ore toto riserit, fol. 15. c. 1. l. 17.
 Gubernationem aliquam suscipienti exitiosa res est, omnis lucri cupiditas, fol. 176. c. 2. l. 4.

H.

Hecaton, negauit compendij sui causa quod parum deceat, se unquam esse facturum, fol. 137. c. 1. l. 31.
 Hercules centauri sanguine tinctam feralem illam tunicam cum induisset, eiulatus ipse suos cur acriter reprehendat, fol. 46. c. 2. l. 55.
 Herculem non minori quondam vigore animi, quàm corporis polluisse, fol. 42. c. 2. l. 34.
 Hermetis Aegyptij Laus: & aliquid de fabrica humani corporis, fol. 90. c. 1. l. 26.
 Herum Armenium & Soleum Arideum, à funere (vt Plato & Plutarchus tradunt) rediuuios effectos, de bonorum præmijs & damnatorum supplicij differuisse, fol. 101. l. 47.
 Hesiodi & Martialis carmina utilissima contra inertes dilatores ac desides, fol. 63. c. 1. l. 2.
 Herylus summum hominis bonum in scientia constituit, fol. 111. c. 1. l. 53.
 Homo præclara quadam conditione generatus est à supremo Deo, fol. 55. c. 1. l. 45.
 Homo arbitrij liberi munere ornatus: & suarum actionum dominus à Deo creatus est, folio. 45. c. 1. l. 5.
 Homo ita constitutus est à Deo, vt illius sapientiæ animalia cuncta cederent, & parerent velut principis, fol. 55. c. 2. l. 33.

Homo

I N D E X.

Homo ex vniuersis animantibus, duplicis naturæ censetur, fol. 55. c. 2. l. 1.
 Homo sapiens animal est: & solum eorum, quæ sunt in terra diuinum, fol. 47. c. 2. l. 41.
 Homo nudus & inermis proiectus in mundo, quia in genio poterat armari, & ratione vestiri, fo. 48. c. 1. l. 48.
 Homines, omnium maximè animantium detestissimis sunt armis instructi, intellectu & ratione, fol. 47. c. 1. l. 50.
 Homines steriles, quos Trismegistus vocari: & cur cum illis neget esse conuersandum, folio. 97. c. 1. lin. 54.
 Homines improbos, diuinis iudicij pœnas luere mentis alienatione, & ad suscipiendum facinus impudentis animi præua licentia, fol. 106. c. 2. l. 6.
 Hominis bene constitutam naturam, inhonestam actionem morbi instar, refugituram esse sedulo, fol. 45. c. 2. l. 12.
 Homini non nasci longe optimum, neque in hos scopulos incidere vitæ, fol. 86. c. 2. l. 52.
 Hominem ex corpore & anima esse compactum, & quid eum facere oporteat in vita, fol. 9. c. 1. l. 31.
 Hominem non sibi tantum nasci, & qui verè iustus esse dicatur, fol. 97. c. 2. l. 25.
 Hominem à Luce & recte quondam fuisse appellatum, fol. 42. c. 2. l. 13.
 Hominem ad aliquid agendum, & quidem præclarum editum in mundo esse, fol. 42. c. 1. l. 26.
 Hominem ad honestatem & iustitiam in mundo nasci, fol. 97. c. 2. l. 36.
 Hominem animantium cunctiorum longe maximum ac verè principem esse, fol. 1. c. 1. l. 15.
 Hominem omnium, quæ super terram spirant, nihil esse miserius & infelicius secundum Homerum, fol. 1. c. 1. l. 24.
 Hominum vnumquemque, animam non corpus esse, cumque post mortem, secundum Platonem, ad Deos alios proficisci suorum operum rationem redditurum, fol. 96. c. 1. l. 13.
 Hominum mens delicijs infecta, pro Syssitij conuiuiis nunc dubiam apponit cœnam, fol. 153. c. 1. l. 49.
 Honestum nihil est, quod turpitudinis vitio coniunctum est, ac pudoris sinceritati contrarium, fol. 161. c. 2. l. 6.
 Honestum nihil debet videri, quod subdole actum, hamatis est muneribus emptum, fo. 162. c. 1. l. 34.
 Honestatis dignitate nihil augustius & sanctius veteribus visum est, fol. 163. c. 2. l. 41.
 Honor est reuerentiæ exhibitio in virtutis testimonium, fol. 167. c. 1. l. 40.
 Honores non ambiendos, sed ad inuitos potius deferendos esse, fol.
 Honoris causas multi sinistra venantur, folio. 170. c. 1. l. 50.
 Honori seruientes, qui immortalitati famæ vitam

consecrariunt, fol. 167. c. 2. l. 44.
 Honorem, diuinum quiddam esse secundum Platonem, fol. 163. c. 2. l. 29.
 Honorem meruerat quis nec ne, tunc demum iudicari solet, cum adeptus est, fol. 172. c. 1. l. 4.
 Honore è bonis externis nihil esse præstantius secundum Aristotelem, fol. 167. c. 1. l. 36.
 Honores non ambiendos, sed ad inuitos potius esse deferendos, fol.
 Horatij pater quibus verbis filium ad virtutem erudire sit solitus, fol. 169. c. 1. l. 6.
 Horatiani conulæ quanta fuerint gustus peruerstitate, fol. 3. c. 2. l. 10.
 Homerus reprehensus à Platone, quod in iouis limine duo dolia obuersarijs donis plena esse dixerit, fol. 69. c. 2. l. 3.
 Horis omnibus sapere paucis esse concessum, folio. 73. c. 2. l. 29.
 Hyeron Tyrannus, cur Epicarmo poetæ multam dixerit, fol. 164. c. 1. l. 10.
 Hieronymus Rhodijs summum hominis bonum indolentia metiebatur, fol. 110. p. 2. l. 20.
 Hipocrates Deum prouidum, artificiosam iustamque naturam appellare solitus est, fol. 45. c. 2. l. 24.
 Humanarum rerum mutatio, mirifice mentes hominum ad temperantiam erudit, fol. 53. c. 1. l. 7.
 Humanis in rebus, præter unam virtutem nihil esse stabile, fol. 15. c. 1. l. 36.
 Humanas actiones non tantum imitantur simia quàm Principum facta vulgus, fol.

Iamblici opinio pulchra de Deo, & eius prouidentia, fol. 99. c. 1. l. 20.
 Indecorum & turpe, cur legis fictione quadam pro impossibili habeatur, fol. 164. c. 2. l. 32.
 Ion dixit, fortunam atque sapientiam res vniuersissimas, simillarum rerum esse effectrices, fo. 103. c. 2. l. 54.
 Innocentia scopuli & vitæ naufragia, in opulentiæ amore sunt posita, fol. 14. c. 2. l. 12.
 Imperandi dignitates septem esse secundum Platonem, fol. 45. c. 2. l. 52.
 Iniuriam pati, quam facere longe esse præstantius pulchre docet in Gorgia Plato, fol. 100. c. 1. l. 40.
 Intellectus ratio ubi plurimum vigeat, ibi parum loci fortunæ relinquit, fol. 41. c. 2. l. 14.
 Intellectus dignitate à brutorum animantium diuina nos prouidentia præcipue se iunxit, fol. 39. c. 1. l. 54.
 Inuidia aliquid semper habet, quod feriat, fol. 160. c. 1. l. 29.
 Iouem nobis & bonorum & malorum esse penarum non esse admittendum, iuxta Platonem, fol. 69. c. 2. l. 11.

I N D E X.

Industria hominum ad ea alacris exurgit, quæ habe-
ri in pretio conspicit, fol. 152. c. 2. l. 39.
Iniustitia in anima, est ignobilium partium à natu-
rali lege disidium, fol. 45. c. 2. l. 32.
Iniustitiæ multa quæ verè sit secundum Platonem,
fol. 106. c. 2. l. 45.
Intercessor rei malæ, salutaris civis esto: est pul-
chra. 12. tabularum lex, fol. 14. c. 2. l. 9.
Isocratis & quorundam philosophorum de diuitijs
sententia, fol. 132. c. 2. l. 20.
Iudicis rogandi vetus mos, fol. 181. c. 1. l. 2.
Iudicij exacti normæ locus nullus relinquitur tur-
bidæ affectionis impulsu agitati dum sumus, fol.
4. c. 1. l. 36.
Iudicia vera etiam si aliquis in hac vita euaserit, in
morte verò, illa effugere non poterit, folio. 107.
c. 1. l. 19.
Iustitia animi in natiuo & salutari vinculo nobi-
lium ignobiliumque partium ipsius, posita est,
fol. 112. c. 1. l. 55.
Iustitia in ipsius Dei optimi maxime cerni-
tur cultu, fol. 45. c. 1. l. 21.
Iustitiam in cuiusque nostrum anima harmonie in-
staur habere, fol. 45. c. 2. l. 41.
Imprudencia an malitia animi pecces, multum inter
est, fol. 71. c. 1. l. 3.
Iniuriarum omnium atque scelerum, illud esse euer-
riculum, Quod tibi non vis, alteri ne feceris, fol.
13. c. 2. l. 52.
Impudentiæ nomen quo sit pacto viro prudenti fu-
giendum, fol. 180. c. 1. l. 17.
Iulius Drusus, cur domum fabro commodius refici-
dam committere noluerit, fol. 173. c. 2. l. 43.
Iuuenalis carmè in clu-
tè, quæ ait prudenti, Nullum
deesse Numè, sed ex stultitia fortunam esse ortã,
fol. 61. c. 2. l. 30.
Iuuenalis pulchra carmina de his, qui patriæ suæ
bene moratos filios relinquunt, fol. 173. c. 1. l. 12.
Iuuentus probitati & industriæ studere debet, non
sumptibus atque diuitijs, fol. 151. c. 2. l. 21.
L.
Lactantius in explicanda malorum ratione exi-
tiosus miser æstuat plane deceptus errore,
fol. 70. c. 1. l. 20.
Lactantius rerum varietati dum fauet, à Deo mala
est suspicatus oriri: cum sit nihil absurdius, quam
e bonorum fonte, id posse manare, fol. 75. c. 1. l. 37.
Lactantij scripta præter styli elegantiam: etiam ad
pietatem non parum conferunt, fol. 81. c. 1. l. 4.
Lacedæmoniorum opes, & Romanorum potentiam
pecuniæ & opulentia cupiditate corrumpisse, fol.
157. c. 2. l. 32. (23. c. 1. l. 18.)
Laudantem laudare quomodo & quando liceat, fol.
Lex tacita, cunctis est ratio à natura nobis instita,
fol. 121. c. 1. l. 30.
Leges verè nos virtutis in officio continent, fol. 13.

c. 2. l. 49.
Leges omnes illuc tendunt, ut sine iniuria in pace
& tranquillitate viuatur, fol. 35. c. 2. l. 33.
Lycurgi Leges, quid boni Sparta attulerint, fol.
145. c. 1. l. 29.
Liberti proterui colla propter ingrati-
tudinem serui tutis pristinae nexu constringi, fol. 107. c. 2. l. 52.
Libertum ingratum Atheniensis populi instituto li-
bertatis concessæ iure priuari, fol. 108. c. 1. l. 4.
Locupletari cum alterius iactura velle, inhumanum
est: & naturæ legi contrarium, fol. 142. c. 1. l. 38.
Lucretia à Tarquini Super bi filio vim passã necesse
bi ipsa consciiuit, fol. 167. c. 1. l. 51.
Lucretius veram philosophandi rationem dum affi-
gere conatur in errores maximos incidit, fol. 49.
c. 2. l. 15.
Lucretius sex carminum libris, Epicuri placita ex-
plicare conatus, pugnantia secum scribens, in
multis est fedi sine lapsus, fol. 49. c. 1. l. 4.
Lucretij doctissimi versus de declinatione & fuga
vitiatorum à natura nobis instita, fol. 46. c. 1. l. 55.
Lucri cupiditas impia nihil sceleris relinquit inau-
sum, fol. 135. c. 1. l. 2.
Lucilij versus, quos sequutus & Stoicum æmulatus
Panætium suos de officijs Cicero libros scripsit,
fol. 77. c. 1. l. 50. M.
M. Agnorum principum casus, & vitæ infeli-
ces successus, fol. 9. c. 2. l. 10.
Magna aduersis semper casibus esse exposita, fol.
53. c. 1. l. 13.
Malo unde esse contigerit, cum neque sine princi-
pio sit, neque tamen unquam est factum, fol. 68.
c. 2. l. 39.
Malum nullum à bono posse fieri: & cur dum hoc as-
serere nititur Plato, à principio statim sit lap-
sus, fol. 69. c. 1. l. 42.
Malum nihil esse in omni rerum natura, & quæ sit
ratio, fol. 82. c. 2. l. 12.
Malum aliud esse quoad nostrum sensum: aliud quã-
tum ad ipsius naturam, fol. 81. c. 1. l. 30.
Mala cuncta permissione Dei in mundo fieri: idq; Ser-
uatoris ad Pilatū responsione constare, fol. 85.
c. 1. l. 45.
Mala quæ premunt, sentire conuenit: & doloris ali-
quo sensu moueri, fol. 113. c. 1. l. 27.
Mali cur semper infelices existant, fol. 105. c. 1. l. 20.
Mali nomen bifariam solet intelligi, fol. 67. c. 2. l. 13.
Mali nomini, quæ subiecta sit vis, fol. 67. c. 1. l. 42.
Mali multi appellatione perplexi, Deum maleface-
re interdum sunt opinati, fol. 67. c. 1. l. 38.
Malorum Deū authorè dicere, vel Deū esse diffiteri
æquiparantur secundū Basilium, fol. 71. c. 1. l. 18.
Malitiam nõ nobis congenitã esse, sed exprimi pa-
rètis præuacatione fuisse ortam, fol. 79. c. 1. l. 25.
Magnefij Cretina cum Hermia inimico pulchra pa-
tito in summo patriæ discrimine, fol. 176. c. 2. l. 29.
Magi-

I N D E X.

Magistratus quanta animi integritate sint gerendi,
fol. 176. c. 1. l. 9.
Magistratum populi medicū rectè vocauit Hippo-
crates, fol. 173. c. 1. l. 45.
Magistratum tam incorruptum vix inuenias, quin
publicis rebus posthabitis, utilitati priuatae ser-
uiat, fol. 175. c. 2. l. 17.
Magistratibus seueritas illa affectanda non est, quæ
calamitosis sit terrori, folio. 175. columna. 1.
linea. 7.
Martis in certamine nemo non Hector aliquis, vel
haberi cupit Achilles, fol. 4. c. 1. l. 2.
Martyrum inclita animi perspecta constantia, dolo-
ris indices lacrymas fundimus, fol. 113. col. 2.
linea. 18.
M. Curius, neq; acie vinci, neq; pecunia unquã cor-
rumpi potuit, fol. 149. c. 2. l. 33.
Manus hominum cur peritissimus vir Galenus sum-
mopere celebret, fol. 48. c. 1. l. 53.
Medea insanos amores, & in eam rem Ouidij car-
mina inclita, fol. 78. c. 1. l. 33.
Mediocritas aurea dicta, & sapientum decantata est
elogijs, fol. 13. c. 2. l. 36.
Mendacium exarmatum est animal atq; edentulum
suiq; tantum exitij author strenuus, fol. 51. col.
1. lin. 8.
Menenius Agrippa pacis author fuit inter plebè &
patres, fol. 149. c. 1. l. 51.
M. Menenij Agrippæ paupertas, folio. 127. col. 2.
linea. 11.
M. Pacuuij Tragici versus de fortunæ stulta vesu-
nia, fol. 26. c. 1. l. 29.
Marianæ nobilitatis insignia, Tersithæ & Sardana-
pali regijs imaginibus longe esse anteponenda,
fol. 19. c. 1. l. 40.
M. Piso, quo pacto faceret Stoicos irridere sit solutus
fol. 116. c. 1. l. 14.
Menandri de infortunatis pulchra sententia, folio.
52. c. 2. l. 36.
Mentem sine voluntate operandi perinde esse ac si-
ne artifice materiam, folio. 38. columna. 2. li-
nea. 35.
Metrodorus quo pacto gloriatur fortunæ omnem
à se aditum obstructum fuisse, folio. 56. colum. 2.
linea. 21.
Metrodorus in omni turpi disciplina Epicuri fuit
collega sapientiæ, fol. 48. c. 2. l. 56.
Milestarum virginum mirabilis quidam morbus, quæ
commenti astutia sit sanatus, fol. 168. c. 2. l. 27.
Misericordiam, sanctissimam nostri animi esse vir-
tutem, fol. 11. c. 2. l. 22.
Miles malus est, qui imperatorem gemens sequitur,
fol. 65. c. 2. l. 5.
Mori præstat, quam turpiter vitam agere, fol. 91.
col. 1. lin. 12.
Mors, vltimum terribilium non est: sed extrema ma-

gis sunt quæ apud inferos manent improbos sup-
plicia, fol. 91. c. 1. l. 21.
Mors bonum ne an malum sit roganti, quid nos rea-
spondere oporteat, fol. 94. c. 2. l. 41.
Mortis ratio, ex vitæ filo pendet, fol. 93. c. 2. l. 51.
Mors quomodo efficiatur in homine, fol. 92. colum.
2. l. 54.
Mors quibus potissimum sit terribilis, fol. 168. col.
1. l. 32.
Mortem sibi consciscere licere nulli, fol. 96. col. 2.
linea. 26.
Modum in rebus rectè posse tenere, summæ fuisse
semper sapientiæ iudicatum, fol. 5. c. 2. l. 8.
Momus Veneris sandalia carpsit, fol. 23. c. 2. l. 1.
Mosæ diuino afflatus spiritu creationem mundi
scripsit, ibiq; ait, vidit Deus cuncta quæ fecerat
& erant valde bona, fol. 68. c. 2. l. 21.
Mundum ab opifice Deo fuisse plasmatum, & quæ-
re unum & non plures mundos esse, oporteat exi-
stimare, fol. 99. c. 2. l. 44.
Mundum vniuersum verbo non manibus fabricatum
est opifex, fol. 98. c. 1. l. 39.
Mundum concordia quadam discordi, & ex elemen-
torum quadripartita temperie constare & de
constructione hominis aliquid, folio. 89. col. 2.
linea. 30.
Mundi huius mala, & quæ aspera & aduersa nimis
esse videntur, meritorum nobis sunt haud dubiè
facta materies, fol. 86. c. 2. l. 2.
Mulieris dos pulcherrima, pudicitia est, folio. 87.
col. 2. lin. 1.
Munera publica, incorrupte & sanctè gerenda esse
fol. 174. c. 1. l. 31.
Munimenta inertibus atq; timidis nulla unquã sunt
satis, fol. 47. c. 1. l. 20.
Mutationes, quæ in vita accidunt, Dei numine fieri,
fol. 103. c. 1. l. 3.
Mutationis, qui sit effectus, nunc & malorum sit
author intelligendus, fol. 63. c. 2. l. 46.
Mutationes humanæ fortis, non fortuna sed author
est Deus, fol. 51. c. 2. l. 7.
Mutationem humanarum & superbis & miseris
perutilem esse, fol. 54. c. 1. l. 39.
N.
N. Amertis de fidis infidijq; cognoscendis amicis
dictum celebre, fol. 130. c. 2. l. 30.
Nasonis pulchra carmina & Stoicorum opinio de
Dei immensa potestate, fol. 82. c. 1. l. 40.
Natura sagax ad conseruationem sui late vndiq; cū-
cta dispicit, fol. 116. c. 2. l. 22.
Natura sui quemq; corporis & cultorem & custo-
dem vult esse solertem, fol. 136. c. 2. l. 12.
Natura, legis est norma in rectis prauisq; sanciedis
fol. 121. c. 1. l. 27.
Natura cuncta opera in suo quæq; genere perfectissi-
ma sunt, fol. 43. c. 2. l. 16.
E e 5 Naturæ

I N D E X.

Naturæ suæ congruenti armorum genere animal nullum destitutum est, folio. 47. columna. 2. linea. 35.
 Naturæ nomen unde sit ortum, folio. 44. colum. 2. linea. 4.
 Naturæ lege nulli est mortem effugere datum, fol. 21. col. 2. lin. 14.
 Naturæ cum veritate cognatio magna est, habetque ideo naturale dissidium veritati repugnans oratio, fol. 48. col. 2. l. 41.
 Naturæ opes paruo labore parantur, fol. 149. col. 2. lin. 41.
 Naturalis iustitiæ quæ esse fundamenta dicantur, et qui ea labefactare credantur, fol. 97. col. 2. linea. 22.
 Naturam homines tacite cohortari, ac veluti impellere ad iustitiam quomodo sit intelligendâ, fol. 45. col. 2. lin. 17.
 Necessitati parendum esse qui didicit, magnū habet in malis lenimentum, fol. 8. c. 2. l. 37.
 Nescire non tam est pudendum, quam turpe nolle sapere, fol. 175. c. 2. l. 54.
 Nestor Homericus, cuius ab ore melle dulcior fluebat oratio, fol. 119. c. 1. l. 15.
 Nemeſtis cur cubitum ac frenum manu contineat, et humanarum rerum dicatur inspectrix, folio. 11. col. 1. lin. 2.
 Nihil est, quod Deus non possit efficere, fol. 61. col. 1. lin. 32.
 Nobilitas ex maiorum fumosis imaginibus orta, an sit nostra dicenda, fol. 20. c. 1. l. 19.
 Nobilitatis vulgaris femina, folio. 4. columna. 2. linea. 50.
 Nobilitatis veræ origo, ex animi virtute ducitur, fol. 2. c. 2. lin. 22.
 Noxalis actio ex maleficijs est seruatorum orta, quæ licet vel litis estimationem sufferre, vel damnatoris corpus noxæ dedere, fol. 39. c. 1. l. 31.
 Numerius Suffucius Præncstinus, Sortium reparator dicitur, fol. 61. c. 1. l. 11.
 Numen hoc, cui nascendo operam damus, cuique nos approbare debemus, maius esse quam verbis explicari possit, fol. 181. c. 2. l. 39.
 Numen nulli probitati inuidet, folio. 67. colum. 2. linea. 4.
 Numen pijs assistere, atque ideo honesta sectanti semper adfuturum, fol. 107. c. 1. l. 53.
 O.
 Occasio, quid vere sit, fol. 62. c. 2. l. 51.
 Occasionis simulachro cur olim penitentia imago fuerit affixa, fol. 62. c. 2. l. 24.
 Odium nobis naturale quoddam adesse aduersus vitia, quæ animi morbi sunt, fol. 46. c. 1. l. 44.
 Omne datum optimum et omne donum perfectum superâ est Cœlitum ab arce delapsum, fol. 84. col. 2. l. 16.

Omnes ad iustitiam atque ad honestatem nascuntur, fol. 113. c. 2. l. 5.
 Omnes, quorum in alterius manu vita posita est, sæpius cogitant quid possit is, cuius in ditione et potestate sunt, quam quid debeat facere, folio. 181. col. 2. l. 52.
 Opulentia auiditatem, cur cupiditatum omnium longe deterrimam Plutarchus dixerit, fol. 154. col. 2. lin. 38.
 Oratio, est animi solum, fol. 119. c. 2. l. 21.
 Orationem accomodandam esse rebus, et moderate texendam, fol. 159. c. 2. l. 27.
 Oratores Asiatici, Spartani, et Rhodij, fol. 159. c. 2. l. 15.
 Oratoris Demadis ad Phocionem improbam vocem vehementer nobis esse fugiendam, folio. 176. colum. 1. l. 40.
 Orphei carmina incluta de Deo, deique summa maiestate ipsius et prouidentia et diuinis operibus, fol. 103. c. 1. l. 39.
 Ouidij pulchra carmina de beatitudine mortalium, fol. 31. c. 2. l. 33.

P.

Pacuius poeta quos præcipue homines odio sit prosequi solitus, fol. 78. c. 2. l. 18.
 Plato apud Senecam author est, nullum esse Regem, qui non a seruis sit oriundus, fol. 19. col. 1. l. 27.
 Plato a Cyrenensis rogatus ut sibi leges scriberet cur facere noluerit, fol. 22. c. 1. l. 41.
 Plato, quam rempublicam execrari sit solitus, fol. 151. col. 2. l. 1.
 Plato quo symbolo epistolas serias a iocosis sit discernere solitus et est epistola. 13. ad Dionysium, fol. 100. c. 1. l. 24.
 Plato epistola ad Dionysium testatus est, Deum, unum et solum esse: plures vero iocose ac vulgare more a se interdum Deos nominari. fol. 100. c. 1. l. 17.
 Plato, cur voluptatem, malorum escam esse dixerit, fol. 156. c. 1. l. 4.
 Plato, Cebes, et Xenophon, Socratis discipuli fuerunt, fol. 111. c. 2. l. 8.
 Plato cur Lydiæ modulationis et Phrygij cantus usu adolescentibus interdixerit, fol. 6. c. 1. l. 40.
 Platonis præclara sententia de calamitatibus, atque infortunij bonorum, fol. 67. c. 1. l. 21.
 Platonis de viro iusto opinio pulchra, fol. 100. col. 2. lin. 50.
 Platonis solum mirificum, quo significare voluit, senilem ætatem sapientia maxime præstare, fol. 175. c. 1. l. 23.
 Plauti in captiuis de fortuna sententiam falsam esse, fol. 55. c. 1. l. 10.
 Platonem de bonorum morte, bonam animo spem concepisse, fol. 94. c. 2. l. 37.
 Platonem in Gorgia, et in Phædone, de bonorum premijs de malorum supplicijs, deque ipsa purgatione

I N D E X.

Purgatorio, siue expiatorijs locis pietati Christianæ similia quædam dixisse, folio. 95. columna. 1. linea. 53.
 Paupertas, incorruptorum est morum custos, officij sedula cultrix, et virorum altrix optima, folio. 126. c. 1. l. 46.
 Panætius fieri posse negat, ut honestis vtilia repugnent: vtilibus aduersentur honesta, fol. 162. col. 1. lin. 4.
 Panætius, quid auditorem suum Africanum dicere solitum scripserit de præfidentibus et insolentibus hominibus, fol. 15. c. 2. l. 21.
 Pater, qui cum pubere filio balnea ingrederetur, cur quondam infamia sit notatus, folio. 164. colum. 1. lin. 28.
 Patientia sit lenius, quod corrigere est nefas, fol. 65. col. 2. lin. 51.
 Paulus Æmilius Perseo Macedoniæ rege armis a se deuictis, cur fleuerit, fol. 15. c. 1. l. 15.
 Pauperes (secundum iureconsultos) est damnatum sine iniuria facientis datum, folio. 39. colum. 1. linea. 28.
 Pauper dum non habet, quid offerat in iudicio non solum audiri contemnitur, sed etiam contra veritatem opprimitur, fol. 176. c. 2. l. 8.
 Paupertas, virtutis fidiſſima comes: et custos pudoris incluta, fol. 152. c. 2. l. 2.
 Paupertatis præceptores, philosophi fuerunt, fol. 149. c. 2. l. 12.
 Pauperati spontaneæ qui sese quondam tradiderunt, fol. 127. c. 2. l. 31.
 Paupertatem sobriam stultis insanisque diuitijs anteponendam esse, fol. 156. c. 2. l. 2.
 Pausaniæ constupratori Cleonicem virginem per quietem sæpe visam non minus iniuriæ, quam iudicij diem dixisse, fol. 151. c. 1. l. 46.
 Pietatem vitæ non solum ad polite dicendum, verum etiam ad persuadendum valere plurimum, folio. 107. c. 1. l. 46.
 Plinius reprehenditur, quod hominum animas esse mortales dixerit, fol. 94. c. 1. l. 42.
 Plotinus author est, Astrorum potestate et vi euenire nihil hominibus, fol. 103. c. 2. l. 33.
 Plotini præclara sententia, in qua a consciscenda sibi morte homines deterret, folio. 94. colum. 2. lin. 54.
 Plutarchi pulchra sententia de immortalitate animæ, et prouidentia diuina, folio. 95. columna. 1. linea. 25.
 Plutus diuitiarum præses, pallidus, cæcus, et claudus, cur tam multos habeat amafios, folio. 158. col. 2. lin. 44.
 Plutus iniuriæ suasor, et scelerum artifex dicitur, fol. 162. c. 2. l. 24.
 Peccans, naturaliter se ad pœnam obligat, folio. 82. col. 2. lin. 49.

Peccatum est perturbatio rationis atque ordinis à natura præscripti secundum Stoicos, fol. 45. col. 2. linea. 34.
 Peccati stipendium, mors, folio. 83. columna. 1. linea. 26.
 Peccati nullam esse existentiam priuatio namque boni, ipsum est malum, fol. 68. col. 1. l. 55.
 Pecunia possessori, aut seruit aut imperat suo: et quo pacto sit illa utendum, folio. 140. colum. 1. linea. 36.
 Pecunias qui primum ad Lacedæmonios inuenerunt, cur rei capitalis sint damnati, fol. 144. colum. 2. linea. 14.
 Premijs supplicijque propositis, bonorum atque malorum constitutum publicè aliquid debet esse discrimen, fol. 172. c. 1. l. 27.
 Pretiosissimas quasque res non nisi tardè ac lentè posse perfici: et in eam rem adducta naturæ exemplum incluta, fol. 160. c. 2. l. 41.
 Prætor et consul non ex opulentia, sed dignitate animi sunt creandi, folio. 152. columna. 1. linea. 16.
 Prætor curare debet, ut qui liberorum gratia uxoria rei seruiunt, filiorum curam habeant, et ad virtutem erudiant, fol. 173. c. 1. l. 15.
 Præclarum nihil esse, quod non idem difficile sit et arduum, fol. 160. c. 2. l. 34.
 Pedagogi cuiusdam Spartani laudatissima vox, de disciplina puerorum, fol. 169. c. 1. l. 50.
 Pœna parricidij qualis sit, fol. 142. c. 2. l. 23.
 Principes, cur dii quondam et dicti et habiti sint, fol. 133. c. 2. l. 10.
 Procuracionem reipublicæ, tutelæ instar esse regendam, fol. 176. c. 1. l. 22.
 Priusquam incipias consulto: ubi consulueris, mature facti opus est, fol. 62. c. 1. l. 9.
 Prouidentia Dei doctis ab Horatio carminibus fuisse concelebratam, fol. 54. c. 2. l. 1.
 Protagoræ orationis genus monstrificum, fol. 146. col. 1. lin. 21.
 Protestatio authoris, qua se scriptaque sua submittit sanctæ matris ecclesiæ censure, fol. 107. c. 1. l. 23.
 Prudentis lingua viri adstantium mentibus dicitur nectar diffundere, fol. 119. c. 1. l. 8.
 Polemonis mutatio audito Xenocrate, fol. 168. col. 2. lin. 13.
 Ptolomei Astrologi sententia, vir sapiens dominabitur Astris, fol. 59. c. 1. l. 38.
 Puerorum educatione et laude maxime constare, fol. 169. c. 1. l. 32.
 Populum ad aliena vitia egregiè oculatum esse, fol. 174. c. 1. l. 2.
 Publij Rutilij factum imitatione dignissimum, fol. 163. col. 2. l. 52.
 Philautiam pessimi nobis erroris causam esse, folio. 59. col. 2. lin. 16.

Philip

I N D E X.

Philippus Macedo cur iudicem capillos & barbam
tinctura inficientem magistratu abdicauerit, fol.
182. c. 2. l. 4.
Philosophorum sectæ variæ, & unde sit philosophi
nomen ductum, fol. 111. col. 1.
Philosophis quondam studium fuit rudes hominum
animos erudire & ad virtutem allicere, fol. 35.
col. 1. l. 48.
Philosophiæ scopus est, vitæ beatæ notio, fol. 110.
col. 1. l. 10.

Quæ sine incommodo nostro facere possumus,
ea vel ignotis esse tribuenda, fol. 24. col.
1. lin. 18.
Qui sui quemq; officij admonere debent, nefas com=
mittere sit, vt ab alijs sui muneris admoneantur,
fol. 174. c. 1. l. 11.
Quintus Maximus & Pub. Scipio cur cum maiorū
imagines intuerentur, vehementer sibi animum
ad virtutem accendi dixerint, folio. 169. colum.
2. lin. 49.

Ratio à natura nobis insita quid dicet homini:
& quod verè sit ciuili omni sanctione lon=
gè præstantior, fol. 24. c. 1. l. 20.
Ratio ubi suas verè partes tenet, nihil ibi loci for=
tunæ posse relinquere, fol. 56. c. 2. l. 33.
Rationis vt perturbato munere sic & arbitrij cor=
rupta libertate, multi nō tam bona quam mala se=
pe patrarunt: unde vtriusq; largitionem qui re=
prehenderent non defuerunt, fol. 85. c. 1. l. 14.
Reges Dei Optimi Maximi in terris effigiem claris=
simam esse, fol. 35. c. 2. l. 25.
Regi vel Imperatori consilium dare, cur nimis diffi=
cile habeatur, fol. 22. c. 2. l. 2.
Regem bello captum Romanis quondam cur fuerit
nefas occidere, fol. 10. c. 2. l. 44.
Reipublicæ fundamenta rectè sancienti, salus popu=
li lex esse suprema debet, fol. 178. c. 1. l. 4.
Reipublicæ salus & conseruatio nulla perinde re=
inuitur, quam recta puerorum educatione, fol.
172. c. 2. l. 3.
Reipublicæ præfectus, discordiæ cuncta semina eli=
minare debet, fol. 178. c. 2. l. 22.
Rerum omnium, quæ maiores grauioresq; sunt à
Deo Optimo Maximo principia nobis semper
esse simenda, fol. 24. c. 2. l. 31.
Re: vni omnium impunitate summa atq; ignoratione
proposita, nihilo magis, quod non liceat, facien=
dum esse, fol. 163. c. 1. l. 37.
Romani cur summum consilium, Senatū: senato=
res, patres appellauerint, fol. 175. c. 1. l. 39.
Romanorum consules primi, Valerius Publicola &
Iunius Brutus, fol. 149. c. 1. l. 38.

Romanorum probatissimi, pauperissimi fuisse dicun=
tur, fol. 126. c. 2. l. 56.
Rhodope Aegyptia meretrix, & eius opes, & am=
bitio animi incredibilis, fol. 151. c. 1. l. 17.
Rustici cuiusdam hominis & muris fabula Lepidissi=
ma, fol. 130. c. 1. l. 31.

S Aguntini, cur parètes suos occiderint, fol. 167.
col. 2. l. 16.
Salaminij Solonis carmen de inexhausta pecuniæ
cupiditate, fol. 142. c. 1. l. 29.
Salmacida spolia quæ sint, & quid dicatur Cadmea
Victoria: & quale sit hominis intestinum bellū,
fol. 88. c. 1. l. 40.
Salomoni non tam profuisse sapientiam, quam no=
cuisse diuitias, fol. 157. c. 2. l. 25.
Salustius, Theophrastus & Maro iure reprehens=
quod de fortunæ potestate impie multa scripse=
rint, fol. 54. c. 2. l. 40.
Salustij historici stultitia circa potestatem fortunæ
fol. 57. c. 1. l. 8.
Salustij pulchra de auaritia sententia, fol. 146. col.
2. lin. 12.
Sapiens quidem pol. ipse fingit fortunam sibi. Plau=
ti vera est in Trinumo sententia, fol. 57. col. 2.
lin. 36.
Sapientes illi septem Græciæ à quibus nomine hoc
honestati sint, fol. 111. c. 1. l. 10.
Sapientis constantisq; hominis vita nulli est fortuna=
næ temeritati subiecta, fol. 8. c. 2. l. 30.
Sapientis non est dicere, non putaram, fol. 41. col.
1. lin. 42.
Sapienti viro fortunæ munera, an aliquo sint voto
expetenda, fol. 159. c. 1. l. 44.
Sapientem virum necesse esse pro stulto haberi, quo
modo sit intelligendum, fol. 74. c. 2. l. 34.
Saturni cruenta sacra barbarico in Latio ritu insti=
tuta, prudentissimè emolliuit Hercules, fol. 42.
col. 2. lin. 36.
Seminaria cuncta discordiæ ex morum dissolutione
& vitæ intemperantia nascuntur, fol. 178. c. 1. l. 40.
Seneca reprehenditur, quod in libris de Clementia
misericordiam vituperet, fol. 11. c. 1. l. 23.
Senectutis domicilium honestissimum Lacedæmone
esse, cur Lyfander dixerit, fol. 166. c. 1. l. 29.
Seruitus est duplex: & vtriusq; diffinitio assigna=
tur, fol. 139. c. 2. l. 4.
Seruus fugitiuus sordidi domini, quod prudenter co=
ram domino oratione habuerit, fol. 135. c. 1. l. 16.
Seruius Sulpicius qua ratione ex aratore inriscon=
sultus clarissimus sit effectus, fol. 108. c. 1. l. 48.
Senex, quis miser Senecæ videatur, fol. 97. c. 1. l. 28.
Simonides rogatus à tyrāno Hierone, quid aut qua=
lis esset Deus, quia fecerit, fol. 103. c. 1. l. 4.
Simonidis prudentissimum dictum ad Regem Spar=
tæ Pausaniam, fol. 31. c. 1. l. 31.

Syleni

I N D E X.

Syleni illud est dictum, optimum esse homini nō nas=
ci: aut certè quam ocyssimè aboleri, fol. 34. col.
2. lin. 2.
Sylitia Lycurgi quæ fuerint: & cur ab hoc genere
coniuuij ne Regi quidem data sit immanitas, fol.
153. c. 1. l. 21.
Sybillarum docta carmina Christiani totius institu=
ti testimonia clariora perhibent, quam vt in du=
bium vocari possint, fol. 70. c. 2. l. 12.
Sobole omni destitui præstat, quam eam male mora=
tam relinquere, fol. 172. c. 2. l. 45.
Socrates, quid in hominum vita vehementer esse ab=
surdum dixerit, fol. 174. c. 2. l. 12.
Socrates dixit, vnum esse rerum omnium inspecto=
rem Deum, fol. 99. c. 2. l. 39.
Socrates, Panætius & Stoici execrantur eos, qui
utilitatem ab honestate seiungunt, fol. 162. col.
1. lin. 17.
Socratis animus ad vitiosam affluentium rerum
cupiditatem insilire non poterat, fol. 157. col. 1.
lin. 14.
Socratis de immortalitate animorum dilemma qua=
si stultum reprehenditur, folio. 93. columna. 2.
lin. 43.
Socratis in differendo modestia, & cur ab Apolline
mortalium sit sapientissimus iudicatus, fol. 111.
col. 1. lin. 35.
Socrati nobilissimo philosophorum cur vno eodem
q; tempore uxores duas domi habere licuerit,
fol. 167. col. 1. lin. 7.
Solonis Salaminij quod utile in primis elogium fue=
rit, fol. 62. col. 1. l. 31.
Solonis prudentissimum dictum ad Lydiæ Regem
Cræssum, fol. 31. c. 2. l. 50.
Solonis legem de non factioso ciue, per seditionem
scissa in partes ciuitate, infami habito: & displi=
cere Platoni, & iure reprehendi, fol. 177. col. 1.
lin. 10.
Sophocles cur à Pericle sit reprehensus, folio. 182.
col. 2. lin. 8.
Sophocles, quem exitiosum maxime vitæ hominum
esse morbum dixerit, fol. 78. c. 2. l. 16.
Sophoclis pulcherrima carmina de summo, & præ=
potenti Deo cunctarum rerum opifrice, fol. 102.
col. 2. lin. 38.
Summum hominis bonum, quo queat pacto parari
Christiana sanctio docet, quæ à Deo præscripta
est lex, fol. 118. c. 1. l. 31.
Successus cur non semper operæ atq; industriæ no=
stræ respondeat, fol. 57. c. 2. l. 52.
Supplicium, est pœna peccati, fol. 105. c. 2. l. 17.
Summa bonorum, ad expletionem sui, quid contine=
re debeat, fol. 116. c. 2. l. 37.
Sparta, Lycurgi legibus dum paruit Græciæ princi=
patu quingentos per annos potita fuit, fol. 145.
col. 1. l. 34.

Spartanarum ciuitas & legislator eius Lycurgus,
fol. 143. c. 2. l. 36.
Spartanorum prouerbiū inelytū, fortunam in=
uocare nefas nisi prolata manu, fol. 58. c. 1. l. 48.
Scopæ Thessali ditissimi hominis, de superuacaneis
rebus dictum stultissimum, fol. 153. c. 2. l. 15.
Scipio Africanus duos terrores populi Romani
Carthaginem atq; Numantiam deleuit, fol. 182.
col. 2. l. 14.
Species & genera humanarum & diuinarum rerū
quomodo inter se differant, fol. 54. c. 1. l. 1.
Stoici negant, corporis hæc, & fortunæ externa
subsidiæ esse in bonis habenda, fol. 111. c. 2. l. 45.
Stoici sapientem illum suum omni prorsus spoliāt
affectu, fol. 114. c. 1. l. 9.
Stratoclem atq; Damoclem ad reipublicæ guberna=
cula perinde atq; ad lucella & nundinas se inuita
re solebant, fol. 176. c. 1. l. 30.
Stultitia infœlicitatis est mater, & poenitentiæ fidissi=
ma comes, fol. 27. c. 1. l. 6.
Stultorum vox, non putaram, fol. 62. c. 1. l. 55.

T.

T Alio vindictæ ab officio boni viri flagitiosè
discendenti, à natura lata quæ sit, folio. 14.
col. 1. lin. 2.
Tarquini nobile dictum de fidis infidifq; amicis, fol.
129. col. 2. lin. 51.
Telemachus Menelai rebus inspectis, quid admira=
tus dixerit, fol. 138. c. 1. l. 12.
Temeritati cæcæ fortis (quam fortunam appellat)
nihil esse potest cum beatitudine vera animi, vel
fœlicitate commune, fol. 30. c. 1. l. 20.
Temporis iactura maior atq; irrepabilior nulla
est, fol. 41. c. 2. l. 49.
Terinei cuiusdam Elysi non inutilis historia, folio.
52. c. 1. l. 21.
Timocreonis Rhodij pulchrum dictum de Pluto di=
uitiarum præside, fol. 135. c. 1. l. 21.
Tribulatio, animi inuicta patientia compressa atq;
edomit. multū habet veræ laudis, fol. 87. c. 2. l. 30.
Trismegistus Mercurius de summo & præpotenti
Deo fidei nostræ arcanis admodum congruentia
multa scripsit, fol. 98. c. 1. l. 52.
Trismegistus Mercurius Deum ipsum vnum quidè
credidit esse, fol. 99. c. 1. l. 7.
Thracæ cur nunquam cōiuuijs uxores adhibuerint
fol. 164. c. 1. l. 5.
Thebæ ab Amphione constructæ, fol. 151. c. 1. l. 24.
Themistoclis dictum utilissimum ad Simonidem poe=
tam, fol. 180. c. 1. l. 51.
Themistocles amicorum fautor præter bonum &
æquum, fol. 179. c. 1. l. 7.
Themistoclis perditam adolescentiam Miltiadis tro=
phæa mirificè correxerunt, fol. 168. c. 2. l. 56.
Theognis stultè apud Bionem de paupertate blaste=
rans quomodo sit reiectus, fol. 129. c. 1. l. 25.
Theo

I N D E X.

Theognidis Megarensis pulchrum carmen de non factioso ciue. fol. 177. c. 1. l. 22.
Theopompo dormienti cur sua sponte in nassam ingredientes vrbes sint depictæ. fol. 33. c. 1. l. 34.
Theramenis & Theopompi in conficiendis negotijs successum rerum fuisse varium & fortunam longè disparem. fol. 60. c. 1. l. 37.
Thobias sancti more, suos quemq; filios erudire debere. fol. 173. c. 1. l. 30.
Thimantes quo sit usus commento in Agamænonis sacrificio. fol. 22. c. 2. l. 9.
Turpi in re ne parenti quidem esse obtemperandū, fol. 179. c. 2. l. 22.

V.

Valerius Lycinianus in exilium actus in præfatione quadã de fortunæ temeritate multa sapienter dixit. fol. 8. c. 2. l. 56.
Varietatem gratam esse omnibus, & de naturæ mirabili varietate. fol. 120. c. 2. l. 17.
Virtus an egeat aliquo contrario, ut stare possit, fol. 83. c. 1. l. 1.
Virtus sine aduersario marcescit, fol. 86. c. 1. l. 12.
Virtus sit ne in boni & mali scientia posita, fol. 77. c. 1. l. 39.
Virtus actionum nostrarum non est ultimus finis, fol. 117. c. 1. l. 51.
Virtus est animi moderatio, & prauorum affectuum cohibitio. fol. 38. c. 2. l. 30.
Virtus à quo una absit, in hoc ne cæteras quidè posse reperiri. fol. 38. c. 2. l. 14.
Virtus sola est, quæ verè honorabilem facit, folio. 152. c. 2. l. 30.
Virtus nullum peruium magis quam paupertatem habet hospitium, fol. 131. c. 1. l. 26.
Virtus & iustitia tunc demum nostris in rebus florent, cum ad libram rationis rectè sunt cuncta dimensa, fol. 77. c. 2. l. 32.
Virtus esse verè nequit, nisi voluntaria sit & libera, fol. 83. c. 2. l. 49.
Virtus splendore gaudet, si probetur fuisse libera, fol. 45. c. 1. l. 15.
Virtutis sedulo cultæ nunquam interire gratiam, fol. 70. c. 1. l. 14.
Virtutis alendæ gratia Romanorum vetus mos, fol. 148. c. 2. l. 26.
Virtutis diffinitio non semper una est, fol. 111. c. 2. lin. 16.
Virtutis munera solida esse, & nullo posse casu eripi, fol. 30. c. 1. l. 25.
Virtutem non mercenariam, sed gratuitam esse debere. fol. 170. c. 2. l. 9.
Virtutè ad bene beatèq; viuendum se ipsa contem esse secundum Stoicos, fol. 111. c. 2. l. 52.
Virtutes morales vitiorum in confinio esse positas, fol. 7. c. 2. l. 22.

Vera bona pauci dignoscere possunt, fol. 141. c. 2. l. 18.
Verum decus in virtute positum esse, folio. 29. col. 2. lin. 27.
Veritate nihil esse fortius, fol. 51. c. 1. l. 2.
Ventidius ex mulione consul factus, folio. 18. col. 2. lin. 3.
Vita, militia est: & quid inde sequatur, fol. 38. col. 1. l. 8.
Vita & mors, quæ dicantur, fol. 99. c. 1. l. 52.
Vitæ lux vera, Deus est, fol. 84. c. 2. l. 39.
Vitæ suæ cuiq; rationem in primis habendam esse, fol. 96. c. 1. l. 15.
Vitæ consilia, ex quo plerumq; fonte nascantur, fol. 164. c. 1. l. 42.
Vitæ hæc scenam ingressis duæ sunt propositæ viæ, fol. 86. c. 1. l. 36.
Vitæ inæquale propositum mentem perturbat, fol. 8. c. 1. l. 16.
Vitæ scopum optimum in bona esse morte positum, fol. 21. c. 2. l. 24.
Vitæ sapietèr instituisse quis Plutarcho videatur, fol. 53. c. 1. l. 52.
Vitam qui honori posthabuerint, inuentos fuisse multos, fol. 167. c. 1. l. 42.
Viuerè delicata res non est, fol. 65. c. 1. l. 51.
Victus frugalitas antiquorum, folio. 153. column. 1. lin. 5.
Vir bonus prosperitate tumefactus, histrionis personam imitari non debet, fol. 31. c. 1. l. 49.
Viris strenuis, non opulentia, sed honestati & gloria semper esse seruiendum, folio. 149. column. 2. lin. 10.
Vnum esse rerum omnium opificem, cuius neq; prouidentiam, neq; maiestatem satis digne quisquam explicare possit, folio. 98. column. 1. linea. 10.
Virginus Centurio arrepto ex taberna lanionis cultro, cur Virginiam filiam occiderit, fol. 167. column. 2. lin. 2.
Vitia sunt, animi nostri aberramenta, committentiumq; ipsorum certissimi lapsus, folio. 40. column. 2. lin. 6.
Vitia ad sua quemq; cæcutire solitum, fol. 19. col. 2. lin. 26.
Vitiatorum, cur sit difficile effugere, fol. 23. col. 2. lin. 31.
Voluntate Dei cuncta dependent: & quomodo voluntas Dei, ipsa sit rerum summa perfectio, fol. 99. col. 2. lin. 1.
Vlysses inferiorem animi partem ira concitam qualiter mitigare sit solitus, folio. 46. column. 2. linea. 44.
Vlysses perturbati animi astus generoso pectore sustinebat, fol. 47. c. 1. l. 35.
Vlysses cur repëtina sui canis morte, lachrymaris, fol. 28. c. 1. l. 5.

Vrbes

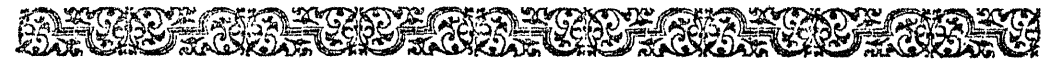
I N D E X.

Vrbes non tam manium, & multitudine turrium præstantiâquam incolentium virtute communiui solent. fol. 173. c. 1. l. 39.
Vulnus, quod sanat, ipsius est habendum medicamentum. fol. 66. c. 2. l. 19.
Vulgus ad deferendos honores. 4. solet causas inspicere. fol. 171. c. 1. l. 13.
Vultus qualem quisq; habeat animum plerumq; insinuat. fol. 15. c. 1. l. 41.
Vxoris nomen sanctum est dignitatiscq; plenum. fol. 164. c. 1. l. 20.
Vxore rite sumpta liberis operam dare honorificū fuit olim. fol. 165. c. 2. l. 54.

X.
Xanthij, libertatis causa ter à seipsis consumpti esse perhibentur. fol. 167. c. 2. l. 20.

Z.
Zaleuci Loerensis proœmium legis ad vitæ sanctitatem utilissimum. fol. 101. c. 2. l. 17.
Zenonis acutum dictum, in adolescentem, fugientè eum, à quo iusiurandum falsum rogabatur. fol. 179. c. 2. l. 54.
Zenonem Stoicū de piorū impiorumq; sedibus præclare multa differuisse fol. 94. c. 2. l. 15.
Zenonis & aliorum quorundam in amissione opū constantia. fol. 150. c. 1. l. 38.

L A V S D E O.

S A L M A N T I C Æ

Excudebat Cornelius Bonardus.

Anno 1588.